

ΑΓΙΟΥ ΑΥΓΟΥΣΤΙΝΟΥ ΑΙ ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΕΙΣ

* * *

ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ - ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΑΝΔΡΕΟΥ ΔΑΛΕΖΙΟΥ

ΔΙΔΑΚΤΟΡΟΣ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

•
ΤΕΥΧΟΣ Α΄

Γ' ΕΚΔΟΣΙΣ

•
ΑΘΗΝΑΙ

1958

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ὁ Αὐγουστῖνος εἶναι ὁ μέγας θεολόγος καὶ εἰς τῶν μεγαλοφυεστέρων, καλλιπιδειστέρων καὶ πολυγραφωτέρων συγγραφέων τῆς λατινικῆς Πατρολογίας.

Γεννηθεὶς ἐν Ταγάστη, πολίχνη τῆς Νουμιδίας εἰς τὴν Ἀφρικήν, περὶ τὸ ἔτος 354, ὡς υἱὸς τοῦ Πατρικίου, ὅστις ἦτο ἀκόμη ἔθνικός, βαπτισθεὶς μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου του, καὶ τῆς Μόνικας, προτύπου χριστιανικῆς ἀρετῆς, ἔλαβε τὴν πρώτην μόρφωσιν εἰς τὴν Ταγάστην καὶ τὰ Μάδαυρα, πατρίδα τοῦ Ἀπουληίου, κατόπιν δὲ ἐστάλη εἰς τὴν Καρχηδόνα διὰ τὴν σπουδασίαν τῆς ρητορικῆς.

Εἰς τὴν πόλιν αὐτὴν, ἐστίαν ἀθεμίτων ἐρώτων, ἀκολασίας καὶ διαφθορᾶς, ὁ Αὐγουστῖνος παρεσύρθη ἀπὸ τὸν στρόβιλον τῶν σαρκικῶν ἡδονῶν καὶ τῶν αἰσθησιακῶν ἀπολαύσεων, θῦμα γενόμενος καὶ αὐτός, καθὼς καὶ πολλοὶ ἄλλοι νέοι, τοῦ ὀλεθρίου καὶ ψυχοκτόνου περιβάλλοντος. Ἀλλά, αἱ παρεκτροπαὶ τῆς πρώτης νεότητός του δὲν ἐμόλυναν τὰ βῆθη τῆς ψυχῆς του, δὲν ἐρρύπανον τὸν ἐσωτερικὸν του κόσμον. Αἱ καταιγίδες προσέβαλαν μόνον τὴν ἐπιφάνειαν ἐνὸς ἀτέρμονος πελάγους, ἐνῶ ὁ πυθμὴν παρέμενε μεγαλειωδῶς ἤρεμος καὶ ἀδιατάρακτος.

Ὅπως ἀναφέρομεν εἰς τὴν πρώτην ἔκδοσίν μας τῶν «Ἐξομολογήσεων», ὁ Αὐγουστῖνος δὲν ἐγνώρισε τὸν κόσμον τοῦτον μόνον ἀπὸ τὰ βιβλία εἰς μίαν ἀσκητικὴν ἀπομόνωσιν καὶ γαλήνην, ἀλλ' ἠσθάνθη αὐτὸς ὁ ἴδιος εἰς τὰ βῆθη τῆς οὐσίας του σφύζοντα τὸν κραδασμὸν τῆς ζωῆς. Ἐδοκίμασεν ἐπάνω εἰς τὸν ἑαυτὸν του τὸ βάρος τῶν πολυπλόκων ἀξιώσεων καὶ πολυσχιδῶν διεκδικήσεων τῆς. Εἶδε τοὺς ἀπατηλοὺς ὀραματισμοὺς τῆς πολλῆς πλησίον του, συνηρηπᾶγη ἀπὸ τὴν γοητείαν καὶ ἁρμονίαν τῶν μορφῶν, ἀπὸ τὸ ἀπατηλὸν δηλαδὴ τοῦτο κάλλος τῆς αἰσθησιακῆς φύσεως. Ἐγνώρισε τὸν ἔρωτα, τὴν δόξαν, τὰς τιμὰς, τὰ ρόδα καὶ τὰς ἀκάνθας τῆς σκέψεως, τοὺς ἀγῶνας πρὸς ἑαυτὸν καὶ τὸ περιβάλλον του, τὸν θρίαμβον τῆς νίκης, καὶ τέλος διαγνώσας τὴν ματαιότητα ὅλων αὐτῶν τῶν ἐφημέρων ἀγαθῶν, ἐπεζήτησε τὴν σωτηρίαν του εἰς τὸ Ἀπόλυτον, λύτρωσιν ὑψίστην καὶ ὑπερτάτην.

Ὁ Αὐγουστῖνος, ἐν μέσῳ τῆς τύρβης τῶν σφοδρῶν καὶ ἀντιξῶν παθῶν του, ἀκούει μίαν παραινετικὴν φωνήν, τὴν φωνὴν τοῦ Ὀρτενσίου τοῦ Κικέρωνος, ἡ ὁποία ἐπαναφέρει εἰς τὴν μνήμην του τὰ προβλήματα, τὰ ὁποῖα δὲν ἔπαυσαν ποτὲ νὰ βασανίζουν τὸ πνεῦμά του καὶ τὴν ψυχὴν του· τὰ προβλήματα τὰ σχετικὰ μὲ τὴν κατανόησιν τῆς ἀληθείας καὶ τὴν διάγνωσιν τοῦ

κακοῦ, πὸν ἀρχίζει ἤδη νὰ συναισθάνεται ἐπάνω του ὡς καταπιεστικὸν βάρος. Ἀπορρίπτει τὸ βιβλίον ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον παρηγοροῦσε τόσον πολὺ τὴν μητέρα του, τὴν Καινὴν Διαθήκην, ἢ ἄκαμptos γλῶσσα τῆς ὁποίας δὲν τοῦ ἐφαίνετο ἀνταποκρινομένη πρὸς τὴν εὐκαμpton καὶ διηνηθισμένην φρασεολογίαν τῆς ρητορικῆς, καὶ εὐρίσκει καταφύγιον εἰς τὴν κοινότητα τῶν Μανιχαίων, ἢ ὁποία ἀπελάμβανε μεγάλην φήμην κατὰ τὸν τέταρτον μετὰ Χριστὸν αἰῶνα.

Δεδομένου ὅτι ἡ φιλοσοφικὴ Σχολὴ τῶν Μανιχαίων ἐξήσκησε σημαντικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ψυχῆς τοῦ Ἀβγουστίνου, ὁ ὁποῖος ἐθώρει τὴν ἀπαλλαγὴν του ἀπὸ τὰς ἀλλοκότους καὶ σκολιάς θεωρίας τῆς Σχολῆς ταύτης ὡς πραγματικὸν του θρίαμβον, θεωροῦμεν, πρὸς βαθυτέραν καὶ ἀκριβεστέραν κατανόησιν πολλῶν χωρίων τῶν «Ἐξομολογήσεων», ἀναγκαίαν μίαν σύντομον διατύπωσιν τῆς κοσμοθεωρίας τοῦ Μανιχαϊσμοῦ εἰς τὴν εἰσαγωγὴν ταύτην.

Οἱ Μανιχαῖοι εἶναι Πέρσαι ὁπαδοὶ τοῦ Γνωστικισμοῦ. Ὁ ἰδρυτὴς τῆς Σχολῆς ταύτης Μανὶ ἠθέλησε νὰ μεταρρυθμίσῃ τὴν γνωστὴν διδασκαλίαν τοῦ Ζωροάστρου καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον παρεισηγάγεν εἰς τὸν Μανιχαϊσμὸν ἰνδικὰς καὶ χριστιανικὰς ιδέας. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον ὁ χαρακτὴρ τῆς κοσμοθεωρίας τῶν Μανιχαίων εἶναι δυαρχικός. Δύο ἀρχαί, φῶς καὶ σκότος, τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ κακόν, τὸ πνεῦμα καὶ ἡ ὕλη εὐρίσκονται εὐθὺς ἀμέσως ἐχθρικῶς ἀντιμέτωποι. Ἀλλὰ τὸ Σύμπαν εἶναι κοινὸν προῖον τῶν δύο τούτων ἀντιρρόπων δυνάμεων, σύμμειξις φωτὸς καὶ σκότους, ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ. Τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ ὡς πρὸς τὸν ἄνθρωπον, ἢ ψυχὴν τοῦ ὁποίου ἀνήκει εἰς τὸ βασίλειον τοῦ φωτὸς καὶ τὸ σῶμά του εἰς τὸ βασίλειον τοῦ σκότους. Ἀλλὰ, καθὼς ἀκριβῶς εἰς τὴν φύσιν τὰ φυτὰ κατατείνουσι πρὸς τὸ φῶς, οὕτω καὶ ὁ ἄνθρωπος διαφλέγεται ὑπὸ τοῦ πόθου ν' ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὸ σῶμά του. Κατὰ ταῦτα, τὸ κακόν εἶναι διὰ τὸν ἄνθρωπον ἡ σωματικότης καὶ ἡ αἰσθητικότης του, ἢ δὲ ἠθικὴ ἀποστολὴ τοῦ ἀνθρώπου ἔγκειται εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν αὐτοῦ ἀπὸ τὸν σωματικὸν καὶ αἰσθησιακὸν κόσμον, ἥτις ἀποστολὴ εἶναι—συμφώνως πρὸς τὴν θρησκείαν ταύτην τοῦ φωτὸς—καὶ μία φυσικο-κοσμικὴ λειτουργία.

Δεδομένου ὅτι οἱ Μανιχαῖοι θεωροῦν ὡς κακὸν πᾶν ὅ,τι συνδέεται μὲ τὸ σῶμα, καταδικάζουσι τὸν γάμον, διὰ τοῦ ὁποίου οἱ ἄνθρωποι περιπλέκονται εἰς νέους δεσμοὺς καὶ γεννοῦν τέκνα, εἰς τὰ ὁποῖα εἰσέρχονται ἐκάστοτε ἐντὸς σωμάτων νέαι ψυχαί. Κατὰ τοὺς Μανιχαίους ἀπολυτρωτικαὶ δυνάμεις εἶναι πρῶτον οἱ «ἥλιοι», πρὸς τοὺς ὁποίους ἀπενθύνουσι τὰς δεήσεις των καὶ τὰς προσευχὰς των, δεύτερον ὁ Ἰησοῦς, ὡς Χριστὸς πάσχων, τὸν

ὁποῖον ἐπανευρίσκουν συμβολικῶς εἰς κάθε δένδρον, εἰς τὸν κορμὸν τοῦ ὁποίου βλέπουν ἐσταυρωμένην μίαν ψυχὴν, καὶ τέλος, τρίτον ὁ Μανί, ὁ παράκλητος καὶ διαπρύσιος κήρυξ τῆς θρησκείας τοῦ φωτός. Ὅσον ἀφορᾷ τὸν ἀσκητισμὸν, οἱ Μανιχαῖοι ἐθεώρουν μίαν αὐστηροτάτην καὶ τραχυτάτην ἀσκητικὴν ζωὴν ὡς αὐτονόητον προϋπόθεσιν τῶν θρησκευτικῶν πεποιθήσεών των, ὀλίγιστοι ὁμῶς ὁπαδοὶ τῆς αἰρέσεως ταύτης ἀπεφάσιζον νὰ ὑποβληθοῦν εἰς τὰς πολλαπλᾶς στερήσεις τὰς ὁποίας ὁ ἀσκητικὸς βίος συνεπάγεται. Ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἰσχύει τὸ γαλλικὸν ἀπόφθεγμα, κατὰ τὸ ὁποῖον ἡ κόλασις εἶναι πλήρης ἀγαθῶν διαθέσεων...

Ὅπως οἱ ὁπαδοὶ τοῦ Γνωστικισμοῦ, οὕτω καὶ οἱ τοῦ Μανιχαϊσμοῦ διεκρίνοντο ὡς *electi* (ἐκλεκτοὶ) καὶ *auditores* (ἀκροαταί). Ἐξ αὐτῶν μόνον οἱ ἐκλεκτοὶ διῆγον πραγματικὸν ἀσκητικὸν βίον καὶ ἐδικαιοῦντο νὰ λαμβάνουν μέρος εἰς ὅλα τὰ μυστήρια καὶ τὰ σύμβολα τῆς αἰρέσεως, ἐνῶ οἱ ἀκροαταὶ ἦσαν κατηχούμενοι ἢ νεόφυτοι, οἱ ὁποῖοι εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ εὐρίσκωνται, οὕτως εἶπεῖν, μόνον εἰς τὸ προαύλιον τοῦ ναοῦ, καὶ νὰ μεριμνοῦν διὰ τὴν συντήρησιν τῶν ἐκλεκτῶν, διὰ τῆς παρεμβάσεως τῶν ὁποίων παρείχετο εἰς αὐτοὺς ἡ δυνατότης νὰ εἰσέλθουν εἰς τὸ βασίλειον τοῦ φωτός.

Ἐκ τῶν Μανιχαίων, οἱ μὲν τῆς Ἀνατολῆς ἦσαν κατ' οὐσίαν ὁπαδοὶ τοῦ Ζωροάστρου καὶ συνεδέοντο μόνον ἐξωτερικῶς μὲ τὸν Χριστιανισμὸν, οἱ δὲ τῆς Δύσεως ἐπεζήτησαν καθημερινῶς περισσότερον νὰ ἐνστερνισθοῦν τὰ δόγματα τῆς χριστιανικῆς θρησκείας. Τοιοῦτοτρόπως, οἱ Ἰσπανοὶ Μανιχαῖοι ἦσαν συγγενέστεροι πρὸς τὸν Χριστιανισμὸν, ἀλλὰ μὲ κάποιον γνωστικιστικὴν ἀπόχρωσιν. Καὶ αὐτοὶ ἐθεώρουν τὸν γάμον ὡς βδελυρὸν (*exsecrabilis*) καὶ ἀπεῖχον ἀπὸ τὸ κρέας καὶ τὸν οἶνον.

Τῆς δυναρχικῆς λοιπὸν ταύτης αἰρέσεως ἔγινεν ὁπαδὸς καὶ ὁ Αὐγουστίνος. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον τὸν ἔρριψεν εἰς τοὺς κόλπους των, ἦτο ἡ κατηγορηματικὴ ἐπαγγελία τῶν ἱερέων τῆς νὰ φωτίσουν τὸν κόσμον μὲ τὴν δῆθεν μεγάλην σοφίαν των καὶ νὰ τοῦ ἀποκαλύψουν τὴν πραγματικὴν, τὴν ἀντικειμενικὴν ἀλήθειαν. Ἡ τοιαύτη εὐοίωνος ἐπαγγελία ἐπεβλήθη εἰς τὴν πυρίπνου ψυχὴν τοῦ νεαροῦ Αὐγουστίνου, ὁ ὁποῖος παρ' ὅλας τὰς τότε παρεκτροπὰς τῆς νεότητός του, ἦτο φιλομαθέστατος, ἐνθερμος ἐραστὴς τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν γραμμάτων καὶ προικισμένος μὲ ἔκτακτον φιλοσοφικὴν διάθεσιν. Πρὸς δὲ τούτοις, ὅσον περισσότερον κατευνάζοντο αἱ ὁρμαὶ τῶν σφοδρῶν νεανικῶν παθῶν του τόσον περισσότερον διησθάνετο τὴν ἐπιτακτικὴν ἀνάγκην νὰ καθησυχάσῃ τὴν ἁμαρτωλὴν του συνείδησιν μὲ τὴν ἀπαισιόδοξον, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ ἀνακουφιστικὴν ἰδέαν, ὅτι ἡ ἁμαρτία δὲν εἶναι

κάτι δυνάμενον ν' ἀποφευχθῆ δια τῆς ἐλευθέρως ἀνθρωπίνης βουλήσεως, ἀλλ' ἀτέλεια αὐτῆς ταύτης τῆς φύσεως, οὐσία τοῦ ἀνθρώπου ἐφ' ὅσον καὶ ὁ ἄνθρωπος, λόγῳ τῆς σωματικῆς αἰσθησιακῆς ὑποστάσεώς του, ἀνήκει εἰς τὸ βασίλειον τοῦ σκοτους. Τέλος τὸ βαδὺ θρησκευτικόν του συναίσθημα καθησυχάζεν ἢ σκέψις, ὅτι ὁ Θεός, τὸν ὁποῖον ἐθεώρει ὁ Αὐγουστῖνος ὡς πανάγαθον καὶ ἀπείρως τέλειον, ἦτο ἀδύνατον νὰ εἶναι ὑπαίτιος τοῦ κακοῦ, ἀλλ' ὅτι τοῦτο προέρχεται ἀπὸ μίαν ἄλλην ἀρχήν, καθ' ὀλοκλήριαν ξένην πρὸς τὴν Θεότητα. Ἐπὶ τὰ ὀλόκληρα ἔτη ὑπῆρξεν ὁ Αὐγουστῖνος ὁπαδὸς τοῦ Μανιχαϊσμοῦ πρὸς μεγάλην λύπην τῆς μητρὸς του Μόνικας, ἣ ὁποία κατέβαλλεν ἐπὶ χρόνον μακρὸν κάθε δυνατὴν προσπάθειαν, ὅπως προσηλυτίσῃ εἰς τὴν χριστιανικὴν πίστιν τὸν υἱὸν της.

Ὁ Αὐγουστῖνος ἔδρασεν ὡς διδάσκαλος τῆς ρητορικῆς εἰς τὴν Ταγάστην καὶ τὴν Καρχηδόνα. Ἄλλ' ἡ τοιαύτη τυπολογικὴ ἀπασχόλησις δὲν ἀνταπεκρίνεται εἰς τὸ πνεῦμά του. Αἱ εἰς τὰ μαθηματικὰ στηριζόμεναι ἐπιστῆμαι, ἰδίως ἡ φυσικὴ καὶ ἡ ἀστρονομία τὸν ὠδήγησαν ν' ἀντιληφθῆ τὰς φαντασιώδεις τῆς κοσμολογίας τῶν Μανιχαίων καὶ ἀπετέλεσαν ἀντικείμενον βαδνυτάτης καὶ συντόμου μελέτης του. Πλὴν ὁμως, μὴ δυνάμενος ἀκόμη νὰ εὔρη λύσιν τῶν φιλοσοφικῶν καὶ θεολογικῶν προβλημάτων αὐτὸς ὁ ἴδιος, προβλημάτων, πὸν ἐβασάνιζαν τὸ πνεῦμά του καὶ τὴν ψυχὴν του, κατέφυγεν εἰς τὴν σκεπτικιστικὴν Ἀκαδημίαν, ἣ ὁποία εἶχεν ἤδη καθησυχάσει καὶ τὴν φιλοσοφικὴν συνείδησιν τοῦ Κικέρωνος.

ὑπὸ τὸ κράτος τῶν ἀνησυχαστικῶν τούτων ἰδεῶν καὶ συναισθημάτων, ὁ Αὐγουστῖνος μεταβαίνει κατὰ τὸ ἔτος 383 εἰς Ρώμην, ὅπου εὐρίσκει μίαν θέσιν ὡς διδάσκαλος τῆς ρητορικῆς. Μετὰ παρέλευσιν ὀλίγου χρόνου τὸν συναντῶμεν ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἰδιότητα εἰς τὸ Μιλᾶνον, ὅπου τὸν γοητεύουν τὰ θεσπέσια κηρύγματα τοῦ Ἀμβροσίου, καλλιπεοῦς, εὐστρόφου καὶ δεινοῦ ἐν γένει ἱεροκῆρυκος. Ὁ Αὐγουστῖνος ἦτο ἀκόμη μακρὰν τοῦ Χριστιανισμοῦ, πρὸ τῶν πυλῶν τοῦ ὁποίου τὸν ὠδήγησε διὰ πρώτην φορὰν ἡ φιλοσοφία τοῦ Πλάτωνος. Ἀναγινώσκει πραγματείας καὶ μεταφράσεις τοῦ φίλου του Βικτωριανοῦ, περιφήμου Ρωμαίου ῥήτορος, προσελθόντος εἰς τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν κατὰ τὸ γῆράς του. Τώρα οἱ ὀφθαλμοὶ τῆς ψυχῆς του στρέφονται πρὸς τὸν νοητὸν, πνευματικὸν κόσμον, πὸν ἦτο εἰς αὐτὸν μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἀκατάληπτος, διότι, ἀκολουθῶν τὰ δόγματα τῶν Μανιχαίων, ἐθεώρει ὡς πραγματικότητα μόνον ἐκεῖνο, πὸν ἦτο εἰς τὰς αἰσθήσεις του προσιτόν. Ναὶ μὲν ἡ μεταφυσικὴ τῶν Μανιχαίων παρεδέχετο τὴν ὑπαρξιν ἐνὸς πνευματικοῦ θείου φωτός, ἀλλὰ τὸ ἀντελαμβάνετο ὑπὸ τὴν μορφήν ἐνὸς εἰς τοὺς

ἀστέρας διαχύτου ὑλικοῡ-κοσμικοῦ φωτός, δυναμένου νὰ προσπίπτῃ εἰς τὴν αἰσθησιακὴν ἀντίληψιν τοῦ ἀνθρώπου.

Ἦδη εἶχον δημιουργηθῆ αἱ προκαταρκτικαὶ συνδῆκαι καὶ προϋποθέσεις, αἱ προκαλέσασαι τὴν θρησκευτικὴν κρίσιν τοῦ Ἀύγουστίνου. Ἡ μεταστροφή ἐγένεε κατὰ τοῦτο, ὅτι εἰς τὴν μεταφυσικὴν ἰδεολογίαν προσετέθη καὶ ἡ ἱστορικὴ πίστις εἰς τὸν ἐνανθρώπησαντα Θεόν. Βραδύτερον ὁ Ἀύγουστίνος, ἀναφερόμενος εἰς τὸ χωρίον τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου : ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος, παρατηρεῖ, ὅτι τὸ χωρίον τοῦτο τοῦ Εὐαγγελιστοῦ, εἶναι ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἀποκρούουν οἱ Νεοπλατωνικοί· τὸ χωρίον ποῦ χωρίζει ἀπὸ τὸν Χριστὸν τοὺς φιλοσόφους τούτους.

Ὁ Ἀύγουστίνος, ἀποφεύγων τὴν τύρβην, τοὺς θορύβους καὶ τοὺς πειρασμοὺς τῆς πόλεως, ἐγκαθίσταται εἰς γραφικὸν ἐξοχικὸν περιβάλλον, ὅπου, κατόπιν σοφῶν συνδιαλέξεων εἰς φιλικὸν κύκλον, διαμορφώνει τὴν πλατωνίζουσαν μεταφυσικὴν καὶ γνωσιολογίαν του, διαισθάνεται δὲ κατόπιν ἀγῶνος δεινοῦ τὴν ἤδη συντελεσθεῖσαν ὠρίμανσιν τῆς θρησκευτικῆς μεταστροφῆς του. Κατὰ τὸ ἔτος 387 βαπτίζεται ἀπὸ τὸν Ἀμβρόσιον. Μετὰ παρέλευσιν ἑνὸς ἔτους ἐπιστρέφει εἰς τὴν Ἀφρικὴν καὶ συνεχίζει μὲ ζῆλον πολὺν τὴν συγγραφικὴν του δρασίμ, τερματίζει παλαιὰ σχέδια καὶ καταρτίζει νέα τοιαῦτα.

Κατὰ τὸ ἔτος 391 χειροτονεῖται ἱερεὺς, τὸ 395 ἐκλέγεται ἐπίσκοπος τοῦ Βασιλικοῦ Ἰππῶνος (Hippo Regius), πόλεως τῆς Νουμιδίας, καὶ ἀφιεροῦται ψυχῇ καὶ σώματι εἰς τὸν διακανονισμὸν πλείστων ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων, συγχρόνως δὲ διεξάγει σφοδρὸν ἀγῶνα ἐναντίον τῶν αἰρετικῶν τῆς ἐποχῆς, τῶν Δονατιστῶν, τῶν Πελαγιανῶν καὶ ἄλλων. Τοιοῦτοτρόπως ἡ δρασίμ αὐτοῦ ὡς συγγραφέως λαμβάνει καθημερινῶς ἐκδηλότερον θεολογικὸν χαρακτῆρα.

Τὰ συγγράμματα τοῦ Ἀύγουστίνου εἶναι πολυάριθμα : 1ον) Ἀπολογητικά. Ἐξ αὐτῶν σπουδαιότερον εἶναι τὸ περίφημον De Civitate Dei (Πολιτεία τοῦ Θεοῦ). Εἰς τὸ ἔργον τοῦτο ὁ συγγραφεὺς ἀποκρούει τοὺς ἰσχυρισμοὺς τῶν Ἐθνικῶν, κατὰ τοὺς ὁποίους ἡ κατάκτησις τῆς Ρώμης καὶ ἄλλα πολλὰ καὶ μεγάλα δεινὰ προήρχοντο ἀπὸ τὴν ὀργὴν τῶν Θεῶν διὰ τὸ ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς δὲν κατεδιώκετο. Ὁ Ἀύγουστίνος ἀντιπαραβάλλει τὴν Πολιτείαν τοῦ Θεοῦ, δηλαδὴ τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ, μὲ τὴν γῆϊνὴν πολιτείαν καὶ τονίζει τὴν ἀπόλυτον ὑπεροχὴν τῆς χριστιανικῆς πίστεως. 2ον) Δογματικά, ἐκ τῶν ὁποίων σημαντικώτερον εἶναι τὸ De Trinitate (περὶ τῆς Τριάδος). Εἰς τὸ ἔργον τοῦτο ὁ συγγραφεὺς προσπαθεῖ νὰ καταστήσῃ νοητὸν τὸ τριαδικὸν δόγμα. 3ον) Ἑρμηνευτικά (De Doctrina christiana), ἧτοι εἰσαγωγή,

θεωρία ἐρμηνευτικῆς καὶ ἐρμηνεία χωρίων τῆς Ἁγίας Γραφῆς. 4ον) Ἠθικά, εἰς τὰ ὁποῖα πραγματεύεται διάφορα θέματα σχετικὰ μὲ τὴν χριστιανικὴν ἠθικὴν. 5ον) Ἀπολογητικά (De haeresibus). Ἱστορία τῶν αἵρέσεων ἀπὸ Σίμωνος τοῦ Μάγου μέχρι τοῦ Πελαγίου. Κατὰ Μανιχαίων. Κατὰ Δονατιστῶν. Κατὰ Πελαγιανῶν. Κατ' Ἀρειανῶν. 6ον) Βιογραφικά (Retractationes libri duo). Εἰς τὸ ἔργον τοῦτο, τὸ ὁποῖον ἔγραψεν ὁ Αὐγουστῖνος περὶ τὸ τέλος τοῦ βίου του, ὁμιλεῖ περὶ τῆς καθόλου συγγραφικῆς δράσεώς του, ἀναφέρει τοὺς τίτλους 93 ἔργων του, δίδει σχετικὰς πληροφορίες καὶ προβαίνει εἰς μερικὰς ἐπανορθώσεις. 7ον) Φιλοσοφικά. Μονόλογοι κατὰ τῶν Ἀκαδημαϊκῶν, περὶ τῆς μακαρίας ζωῆς κλπ. 8ον) Ἐξομολογήσεις (Confessiones). Τὸ βιογραφικὸν τοῦτο ἔργον εἶναι ἐν τῶν μεγαλειωδεστέρων, καλλιπεσετέρων καὶ ἐποικοδομητικωτέρων τῆς Χριστιανικῆς φιλολογίας. Ὁ Αὐγουστῖνος μὲ γλῶσσαν εὐστροφον καὶ διηγηθεμένην, γλῶσσαν καταπροδίδουσαν τὴν λογοτεχνικὴν ἰδιοφυΐαν του, περιγράφει τὴν ἀρχὴν, τοὺς ἐνδιαμέσους σταθμοὺς καὶ τὸ προσεγγίζον τέλος μιᾶς μακροῦς ζωῆς, διανυθείσης ἐν μέσῳ τόσων ὀνειδίων θελκτικῶν, ἀλλὰ πλάνων, ἀνοικτιζόμενως παρασυρθέντων ἀπὸ τὸν στρόβυλον τοῦ χρόνου, τόσων δακρύων χαρᾶς καὶ δακρύων πόνου, ἐλπίδων γλυκυτάτων καὶ πικρῶν δοκιμασιῶν καὶ ἀπογοητεύσεων. Τέλος ὁ συγγραφεὺς, μετὰ τὴν διὰ ζωηρῶν χρωμάτων ἀπεικόνισιν τῶν θυελλῶν καὶ τῶν κυκλώνων τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ψυχῆς του, ὁμολογεῖ ὅτι ὁ δρόμος πρὸς τὸν Σταυρὸν εἶναι ὁ μόνος, πὸν ὁδηγεῖ εἰς τὴν ἀληθινὴν σοφίαν καὶ τὴν πραγματικὴν λύτρωσιν. Ἐπίσης διεσώθησαν 400 ὀμιλίαι καὶ 270 περίπου ἐπιστολαὶ γραφεῖσαι ὑπὸ τοῦ Αὐγουστίνου ἢ πρὸς αὐτὸν ἀπευθυνόμεναι. Εἶναι δὲ σημαντικὸν τὸ περιεχόμενον τῶν ἐπιστολῶν τούτων, καθόσον ἀναφέρεται εἰς διάφορα θρησκευτικά, θεολογικά καὶ φιλοσοφικά θέματα.

Αἱ φιλοσοφικαὶ ἀντιλήψεις τοῦ Αὐγουστίνου, ἰδίως ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐλευθερίαν τῆς βουλήσεως καὶ συνεπῶς τὴν χριστιανικὴν ἠθικὴν

Ὁ Αὐγουστῖνος διαβλέπει τὴν πηγὴν πάσης γνώσεως εἰς τὴν πίστιν. Εἶναι, λέγει, μέγιστον καὶ σπανιώτατον ἐγχείρημα τὸ ν' ἀνυψοῦται κανεὶς ἐν πνεύματι ὑπεράνω τῆς προσκαιροῦ δημιουργίας καὶ νὰ φθάσῃ μέχρι τῆς Θεότητος, διὰ ν' ἀκούσῃ παρ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου τοῦ Θεοῦ, ὅτι Αὐτὸς ἐδημιούργησε τὸν κόσμον, πὸν δὲν εἶναι ὅ,τι αὐτὸς ὁ Θεός. Ἐὰν ὁμῶς ὁ ἄνθρωπος, ἡ γνωστικὴ δύναμις τοῦ ὁποῖου ἔχει ἐπισκοτισθῆ καὶ ἀπαμβλυθῆ, θελήσῃ ν' ἀντιμετωπίσῃ τὸ αἰώνιον τῆς ἀληθείας φῶς,

πρέπει να διακατέχεται υπό της πίστεως και ν' αποκαθαίρεται εκάστοτε υπ' αὐτῆς, ἕως οὗτου, ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἀνακαινιζόμενος καὶ ἐξαγνιζόμενος, καταστή, ἐπιδεκτικὸς διὰ μίαν τόσο μεγάλην μακαριότητα.

Ἦδη τίθεται ἐπὶ τάπητος τὸ ἐρώτημα, τί εἶναι αὐτὴ ἡ πίστις; Δεδομένου, ὅτι ἡ πίστις, λέγει ὁ Ἀύγουστίνος, καθιστᾷ ἱκανὸν τὸν ἄνθρωπον ν' ἀτενίσῃ τὸ αἰώνιον τῆς ἀληθείας φῶς, ἠμποροῦμεν καὶ συναγάγωμεν τὸ συμπέρασμα, ὅτι, δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ἡ κατάστασις τῆς γνώσεως. Εἶναι γνωστὴ ἡ ἀλληγορία ἐκείνη τοῦ Πλάτωνος, κατὰ τὴν ὁποίαν κάποιος ἄνθρωπος, ἐνηλικιωθεὶς εἰς σκοτεινὸν τόπον, ὠδηγήθη αἴφνης εἰς τὸν ἄνω κόσμον, διὰ τὴν ἴδῃ τὸν ἥλιον, πὺν σκορποῦσε τὴν λάμπην του. Ποῖος ἠμπορεῖ νὰ φαντασθῇ τὴν κατάπληξίν του ἐπὶ τῇ θεᾷ ἐνὸς φαινομένου, τὸ ὁποῖον ἡμεῖς, ἀπολαμβάνομεν καθημερινῶς μὲ ἀδιαφορίαν! Μὲ τὰς ἀνεπάφους ἐλευθέρως αἰσθήσεις μικροῦ παιδιοῦ, ἀλλὰ μὲ ψυχικὴν ἰκανότητα ὠρίμου ἀνδρός, ἡ καρδιά του θὰ κατελαμβάνετο ἀπὸ ἐνθουσιασμὸν παράφορον ἐπὶ τῇ θεᾷ τοῦ ἡλιακοῦ φωτός. Ὁ Πλάτων ἀπεικονίζει ἐδῶ συμβολικῶς τὴν λειτουργίαν τῆς γνώσεως, πὺν ὀδηγεῖ ἀπὸ τὸν ἀπατηλὸν κόσμον, τῶν αἰσθήσεων εἰς τὸ βασιλείον τοῦ πραγματικοῦ. Εἶναι, ὡς ἔξοδος ἐξ ἐνὸς ὑπογείου σπηλαίου εἰς τοῦ ἡλίου τὸ φῶς. Παραβάλλει τὸν ἄνθρωπον πὺν ἀρχίζει νὰ διαγιγνώσκῃ τὴν ἀλήθειαν μὲ τὸν κάτοικον ἐνὸς σπηλαίου, ὁ ὁποῖος ἀρχικῶς, ἔχων τὰς χεῖράς του καὶ τοὺς πόδας του δεσμευμένους, δὲν βλέπει παρὰ μόνον σκιὰς, αἱ ὁποῖαι, προεκβαλλόμεναι ἐκ μιᾶς ἐκεῖ πλησίον εὗρισκομένης πυρᾶς, διολισθαίνουσι εἰς τὰ τοιχώματα τοῦ σπηλαίου. Ὁ ἄνθρωπος αὐτός, ἀπαλλασσόμενος ἀπὸ τὰ δεσμά του καὶ ἐξερχόμενος τοῦ σπηλαίου του, μανθάνει νὰ βλέπῃ τὰ ἀντικείμενα ἐντὸς τοῦ φωτός τῆς ἡμέρας καὶ τέλος γίνεται ἱκανὸς ν' ἀτενίσῃ πρὸς τὸν ἥλιον καὶ νὰ τὸν θεωρῇ ὡς πηγὴν τῆς ζωῆς.

Ἀλλά, κατὰ τὸν Ἀύγουστίνον, ἡ πίστις δὲν εἶναι γνῶσις, τὴν ὁποίαν θὰ ἠμποροῦσε ν' ἀποκτήσῃ κανεὶς κατὰ τὴν πορείαν προοδευτικῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης. Ἡ πίστις εἶναι μία ἰδιαιτέρα κατάστασις τὴν ὁποίαν δύναται κανεὶς ν' ἀντιληφθῇ ἀποκλειστικῶς διὰ βιώματος. Ἐφ' ὅσον λείπει αὐτὸ τὸ βίωμα, διατρέχομεν τὸ στάδιον τῆς ἀπιστίας, πὺν καθορίζει τὴν φυσικὴν ἐκείνην κατάστασιν, εἰς τὴν ὁποίαν δυνάμεθα ν' ἀποκτήσωμεν τὴν εἰς πάντα προσιτὴν ἐκείνην γνῶσιν, πὺν στηρίζεται εἰς τὴν αἴσθησιν ἢ τὴν νόησιν. Τοῦναντίον ἡ πίστις ὀδηγεῖ εἰς τὴν γνῶσιν τῆς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς τὰς Γραφὰς γενομένης ἀποκαλύψεως, ἡ ὁποία εἶναι ἀπρόσιτος εἰς τὸν ἄπιστον.

Συμφώνως πρὸς τὸ ἄνωτέρω, ἡ πίστις ὡς καὶ ἡ ἀπιστία

εἶναι κατάστασις, ἣ ὁποία δὲν συνίσταται μὲν ἐν τῷ Εἰδέναι, ἀλλὰ καθορίζει τὴν γνῶσιν καὶ ὁδηγεῖ εἰς αὐτήν. Κατὰ ταῦτα ἡ γνῶσις δὲν θεωρεῖται πλέον ὡς κατάστασις πρωταρχικὴ τοῦ πνευματικοῦ βίου, κατὰ τὴν ἔννοιαν τῆς φιλοσοφίας τῶν Ἑθνικῶν. Ὁ πρωταρχικὸς παράγων πρέπει κατὰ τὸν Αὐγουστῖνον ν' ἀναζητηθῆ εἰς τὴν κατάστασιν ἐκείνην, ποὺ ἐκδηλοῦται εἰς τὴν πίστιν ἢ τὴν ἀπιστίαν.

Ἄλλὰ κατὰ ποῖον τρόπον ἀποκαλύπτεται εἰς τὸν ἄνθρωπον ἡ οὐσία τῆς ἐν λόγῳ καταστάσεως; Ἡ οὐσία αὕτη ἀποκαλύπτεται εἰς ἡμᾶς ἐφ' ὅσον λαμβάνομεν ὑπ' ὄψιν, ὅτι ὄχι μόνον ἡ γνῶσις καὶ ἡ ἐκ τῆς γνώσεως προερχομένη ἐνσυνείδητος δραῖσις, ἀλλὰ καὶ ὁ καθόλου βίος τῆς ψυχῆς, ποὺ κατοπτρίζεται εἰς τὰς θυμικὰς, συναισθηματικὰς καταστάσεις καθορίζεται ἀμέσως ὑπὸ τῆς πίστεως ἢ τῆς ἀπιστίας. Καὶ αὐτοὶ ἀκόμη οἱ πόθοι, παρρηθεῖ ὁ ἱερός Αὐγουστῖνος, καὶ αὐτὴ ἡ ὀδύνη καὶ ἡ ἡδονὴ εἶναι διάφοροι εἰς τὸν πιστεύοντα καὶ τὸν μὴ πιστεύοντα, διότι εἶναι διάφορος ὁλόκληρος ἡ ζωὴ των. Ἐπειδὴ δὲ ἡ πίστις καὶ ἡ ἀπιστία δὲν εἶναι ριζωμέναι εἰς τὴν γνῶσιν, αἱ κινήσεις τοῦ θυμικοῦ μέρους τῆς ψυχῆς, αἱ συνδεόμεναι ἀμέσως πρὸς τὴν πίστιν ἢ τὴν ἀπιστίαν δὲν ἔχουν τὴν ἀρχὴν αὐτῶν εἰς τὴν γνῶσιν. Ὅθεν ἡ ἐκ τῆς θεωρίας τῆς νοήσεως διαμορφουμένη ἔννοια, ὅτι αἱ θυμικαί, συναισθηματικαὶ κινήσεις τῆς ψυχῆς συνίστανται εἰς τὴν αἰσθησιακὴν ἀντίληψιν ἢ εἰς τὴν γνῶσιν, εἶναι τελείως ἐσφαλμένη. Ὡς γνωστόν, ὁ Ἀριστοτέλης παραδέχεται, ὅτι ἡ ἡδονὴ εἶναι κατάστασις παρομαρτοῦσα εἰς τὴν αἰσθησιακὴν ἀντίληψιν ἢ τὴν γνῶσιν, εἰς τὴν ὁποίαν ὀφείλεται ἡ δραῖσις. Τοῦναντίον ὁ Αὐγουστῖνος ἰσχυρίζεται ὅτι αἱ θυμικαὶ καταστάσεις, αἱ πρὸς τὴν πίστιν ἢ τὴν ἀπιστίαν συνδεόμεναι, πρέπει νὰ ἐρμηνευθοῦν ὡς πρωταρχικαὶ ἐκφάνσεις τῆς ζωῆς. Κατὰ ταῦτα πρέπει νὰ ἀποδοθῆ εἰς τὸν ἄνθρωπον κάποια πρωταρχικὴ ὡς πίστις ἢ ἀπιστία ἐμφανιζομένη ζωὴ, ἐκ τῆς ὁποίας προέρχονται αἱ θυμικαὶ καταστάσεις, καθὼς καὶ αἱ φυσικαὶ καὶ αἱ ὑπερφυσικαὶ ἐκδηλώσεις τῆς γνώσεως. Τὴν πρωταρχικὴν αὐτὴν ζωὴν εὐρίσκει ὁ Αὐγουστῖνος εἰς τὴν βούλησιν, καὶ ὡς πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο, πρέπει νὰ θεωρηθῆ ὡς ὀξυνοῦστατος, ρηξικέλευθος ψυχολόγος καὶ φιλόσοφος. «Ἡ ψυχὴ λέγει, ἄγεται καὶ φέρεται ἀφ' ἑαυτῆς, ὅσον ἀφορᾷ τὰς ὁρμὰς καὶ τὰς κινήσεις της, τοὺς πόθους καὶ τὰς ἐλπίδας της, τὰς ἡδονὰς καὶ τὰς ὀδύνας της». Τὰ πάντα ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὴν φύσιν τῆς βουλήσεως. Ἐὰν ἡ βούλησις εἶναι διεστραμμένη, εἶναι διεστραμμένα καὶ αἱ κινήσεις τῆς ψυχῆς. Ἐὰν τοῦναντίον εἶναι δημιουργημένη ὀρθῶς, τότε αἱ κινήσεις τῆς ψυχῆς δὲν εἶναι μόνον ἀνάτιοι (ἀθῶαι), ἀλλὰ καὶ ἀξιέπαινοι. Ἐν συντόμῳ : ἡ βούλησις εἶναι πανταχοῦ παρούσα

καὶ τὰ πάντα δὲν εἶναι ἄλλο παρά κινήσεις τῆς βουλήσεως.

Τὸ ὅτι ὁ πυρὴν ἢ ἡ οὐσία τοῦ ἀνθρώπου πρέπει ν' ἀναζητηθῆ εἰς τὴν βούλησιν, ἀποδεικνύει, λέγει ὁ Αὐγουστῖνος αὐτὸς οὗτος ὁ ἄνθρωπος, δεδομένου ὅτι θεωρεῖ τὴν θέλησιν τοῦ νὰ ὑπάρχη καὶ νὰ ζῆ, ὡς θεμελιώδη βάσιν τῆς ὑπάρξεώς του. «Καὶ αὐτὸς ἀκόμη ὁ ὑπὸ βασάνων καὶ πόνων κατατροχόμενος», λέγει ὁ σοφὸς οὗτος ἐκκλησιαστικὸς Πατήρ, δὲν θέλει ν' ἀποθάνῃ. Μολονότι δὲ αἰσθάνεται εἰς οἰκτρὰν καὶ ἀπελπιστικὴν κατάστασιν τὸν ἑαυτὸν του, δὲν θέλει ν' ἀφαιρεθῆ ἢ ζωὴ του, ἀλλ' ἢ ἀθλιότης του». Τοῦτο δεικνύει φανερὰ τὴν εἰς ὅλους γνωστὴν ψυχοσύνησιν τοῦ ἀνθρώπου. «Διατί ἄρα γε φοβεῖται τὸν θάνατον καὶ ἀνέχεται νὰ διάγῃ ἐν μέσῳ θλίψεως καὶ ὀδύνης τὴν ζωὴν του ; Διατί δὲν θέλει νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὴν θλιβερὰν δυστυχίαν διὰ τοῦ θανάτου του ; Ἐναμφιβόλως, διότι καταλαμβάνεται πρὸ τῆς ἀπολύτου ἐκμηδενίσεως ὑπὸ φρίκης ! Διὰ τοῦτο δὲσάκις αἰσθάνεται κανεὶς ἐγγὺς τὸ τέρμα τῆς ζωῆς του, θεωρεῖ μέγιστον εὐεργέτην του ἐκεῖνον, πὸν μεριμνᾷ μὲ οἶκτον δι' αὐτὸν μὲ τὸν σκοπὸν νὰ παρατείνῃ τὴν ἀθλίαν ζωὴν, ἔστω καὶ ὀλίγας ἀκόμη στιγμάς».

«Μήπως ὅλα τὰ ζῶα, ἐρωτᾷ ὁ Αὐγουστῖνος, τὰ ὅποια στεροῦνται νοήσεως, ἀπὸ τοῦ τεραστίου δράκοντος μέχρι τοῦ ταπεινοτάτου σκώληκος, δὲν δεικνύουν τὸν πόθον των πρὸς τὸ ζῆν ; Δὲν καταβάλλουν κάθε δυνατὴν προσπάθειαν, διὰ ν' ἀποφύγουν τὸ δρέπανον τοῦ θανάτου ; Τὰ δένδρα καὶ οἱ θάμνοι, πὸν στεροῦνται αἰσθήσεως, διὰ ν' ἀποφύγουν τὸν ὄλεθρον, δὲν βυθίζουν, πρὸς ἐξάπλωσιν τοῦ φυλλώματός των εἰς τὸν ἀέρα, τὰς ρίζας των εἰς τὰ βᾶθη τῆς γῆς διὰ νὰ εὐρίσκουν τροφήν καὶ νὰ ἐξασφαλίσουν κατὰ τὸν τρόπον αὐτὸν τὴν ὑπαρξίν των ; Ἄλλὰ καὶ αὐτὰ ἀκόμη τὰ σώματα, τὰ ὅποια ὄχι μόνον δὲν ἔχουν αἰσθήσιν, ἀλλὰ καὶ στεροῦνται καὶ τῆς ἰκανότητος πρὸς διαιώνισιν τοῦ εἴδους των, ἀνέρχονται εἰς τὰ ὕψη καὶ κατέρχονται εἰς τὰ βᾶθη, διὰ νὰ ἐξασφαλίσουν, συμφώνως πρὸς τὴν φύσιν αὐτῶν τὴν ὑπόστασίν των».

Κατὰ ταῦτα εἰς τὴν ἰδέαν τῆς δράσεως τῆς βουλήσεως εὐρίσκομεν μίαν νέαν ρηξικέλευθον ἀντίληψιν περὶ τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου, ἀναφερομένην τόσον εἰς τὸ σύνολον τῶν πλασμάτων, ὅσον καὶ εἰς τὴν πρωταρχικὴν αἰτίαν τῆς πλάσεως καὶ συγκροτοῦσαν κατ' ἀκολουθίαν νέαν αὐτοτελεῆ θεωρίαν περὶ τοῦ κόσμου καὶ τῆς ζωῆς.

Ἐπὶ τοῦ προκειμένου ὀφείλομεν νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι ἡ περὶ τῆς βουλήσεως θεωρία τοῦ Αὐγουστίνου ἀποτελεῖ ἓνα σπουδαιότατον σταθμὸν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ψυχολογίας καὶ τῆς μεταφυσικῆς, δεδομένου ὅτι ἡ σημασία τοῦ ὑποκειμενικωτέρου στοιχείου τοῦ ψυχικοῦ βίου, δηλαδὴ τῆς βουλήσεως, κατενοήθη

καὶ διεγνώσθη εἰς τὰ βάθη τῆς οὐσίας του διὰ πρώτην φορὰν ὑπὸ τοῦ Αὐγουστίνου. Δυστυχῶς ἡ ἐπίδρασις αὐτοῦ ἐπὶ τῆς νεωτέρας φιλοσοφίας δὲν ἔχει μελετηθῆ, ὡς ἔπρεπε, μέχρι τῆς στιγμῆς, καὶ ὁμως ὑπῆρξεν ἀφετηρία καὶ βάσις φιλοσοφικῶν συστημάτων καὶ ἐμβαθύνσεων εἰς τὴν οὐσίαν τοῦ ψυχικοῦ βίου!

Ὅπως, ὡς πρὸς τὴν διδασκαλίαν τῆς δράσεως τῆς νοήσεως, οὕτω καὶ ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν θεωρίαν τῆς ἐνεργείας τῆς βουλήσεως, πρέπει νὰ ἐξακριβωθῆ κατὰ πόσον ὁ ἄνθρωπος ἔχει ἐλευθέραν ἢ ὄχι βούλησιν καὶ κατὰ πόσον ἢ συνύπαρξις τοῦ ἐλευθέρου καὶ ἀνελευθέρου τῆς βουλήσεως, κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς πράξεως, εἶναι δυνατὸν νὰ νοηθῆ.

Μέγιστον καὶ ἀκανθωδέστατον φιλοσοφικὸν καὶ ἠθικὸν πρόβλημα, ἐπιτυχῆ λύσιν τοῦ ὁποίου παρέχει ὁ Αὐγουστίνος. Κατ' αὐτὸν ἡ βούλησις τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι καθολικὴ βούλησις, τὴν ὁποίαν θὰ ἠδύνατο ἡ νόησις μας ν' ἀντιληφθῆ. Ἡ βούλησις τοῦ ἀνθρώπου δὲν εἶναι ἀπλοῦν προῖὸν τῆς θείας βουλήσεως.

Διὰ νὰ γίνῃ νοητὸν τοῦτο πρέπει νὰ ληφθῆ ὑπ' ὄψιν, ὅτι ἐν προκειμένῳ εἶναι ἡ πίστις ἐκείνη, ἡ ὁποία φανερώνει εἰς τὸν ἄνθρωπον τὴν ἀρχὴν παντός εἶναι καὶ Γίγνεσθαι, τὴν ἀρχὴν κάθε γενέσεως καὶ φθορᾶς. Ἡ πίστις ὁμως δὲν εἶναι γνῶσις, χωροῦσα ἐκ τῆς αἰσθησιακῆς ἀντιλήψεως εἰς τὴν μόρφωσιν ἐννοιῶν, ἀλλ' ἰδιότυπος ἐκδήλωσις τῆς ζωῆς, πὺν ἠμπορεῖ νὰ παραβληθῆ μὲ τὴν αἰσθησιακὴν ἀντίληψιν μόνον κατὰ τοῦτο, ὅτι ὁ πιστεύων εἶναι ἐφωδιασμένος μὲ νέον ἰδιαίτερον αἰσθητήριον κατὰ τρόπον, ὥστε τὸ περιεχόμενον τῆς πίστεως ἐμφανίζεται εἰς αὐτόν, ὡς ἄμεσος ἐπιβεβεωθεῖσα πραγματικότης, ἡ ὁποία τίθεται τόσον ὀλίγον ἐν ἀμφιβόλῳ ὅσον καὶ ἡ προσιτὴ διὰ τῶν αἰσθήσεων.

Τοιαύτη πραγματικότης, ἐπιβιωθεῖσα ἐν καταστάσει πίστεως, ὑφίσταται, κατὰ τὸν Αὐγουστίνον, εὐθύς ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἐξυψωθῆ ἐν πνεύματι ὑπεράνω ὀλοκλήρου τῆς ἐφημέρου δημιουργίας καὶ ἐνωθῆ μετὰ τῆς Θεότητος. Τότε ἡ ὑπαρξις τοῦ Θεοῦ γίνεται ἄμεσος βεβαιότης καὶ καθίσταται φανερὸν εἰς τὸν οὕτω ἐξυψωθέντα ἄνθρωπον, ὅτι ὁ Θεὸς ἔπλασε τὸν κόσμον, ὅστις, δὲν εἶναι ὅ,τι αὐτὸς ὁ Θεός.

Μολονότι ἐν προκειμένῳ ἡ ἐνέργεια τῆς δημιουργίας, εἰς τὴν ὁποίαν ὀφείλεται ἡ γένεσις τοῦ Σύμπαντος, γίνεται νοητὴ διὰ τῆς προσφυγῆς εἰς τὴν θείαν βούλησιν, τὴν πανσοφίαν καὶ τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, ἢ ἐκτὸς τοῦ χρόνου καὶ τοῦ χώρου γένεσις, ἡ ὁποία δὲν δυνάμει καμμίαν μετάβασιν ἀπὸ τοῦ Πλάστου εἰς τὰ πλάσματα, καθίσταται σκοτεινὴ καὶ ἀκατανόητος. Διὰ τὸν λόγον ἀκριβῶς τοῦτον ὁ Αὐγουστίνος λέγει, ὅτι ὁ δημιουργηθεὶς κόσμος εἶναι διάφορος τοῦ Θεοῦ καὶ διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἰσχυρίζεται,

ὅτι ἡ δρᾶσις τῆς βουλήσεως δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ νοηθῆ ὡς ἀποτέλεσμα φυσικῆς αἰτίας καὶ νὰ ἐξισωθῆ πρὸς τὴν λειτουργίαν τῆς κοσμικῆς νοήσεως, τὴν ὁποίαν προϋποθέτει ἡ φιλοσοφία τῶν Ἀρχαίων, διὰ τὰ ἐρμηνεύση τὰς λειτουργίας τῆς φύσεως. Ἡ βεβαιότης, παρατηρεῖ ὁ Ἀύγουστίνος, ὅτι ὁ κόσμος ἐπλάσθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, καθιστᾷ περιττὴν τὴν γνῶσιν τῆς φύσεως τῆς δημιουργίας, ἐνῶ ἡ σημασία τῆς δράσεως τῆς νοήσεως συνίσταται ἀκριβῶς εἰς τοῦτο, ὅτι ἡ ἀκατανόητος εἰμαρμένη, ἡ καθοδηγοῦσα τὴν πορείαν τῆς φύσεως, ἀντικαθίσταται ὑπὸ τινος δημιουργικῆς ἀρχῆς, ἡ ὁποία εἶναι δυνατὸν νὰ νοηθῆ διὰ τῆς σκέψεως.

Τοιοῦτοτρόπως συμβαίνει, ὥστε παραλλήλως πρὸς τὴν διὰ τῆς πίστεως νοητὴν ἐξάρτησιν τοῦ δημιουργηθέντος κόσμου ἀπὸ τὸν Δημιουργὸν αὐτοῦ, νὰ ὑπάρχη χωρὸς καὶ διὰ μίαν ἀνεξαρτησίαν τῶν πλασμάτων ἡ ὁποία γίνεται ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον ἀντιληπτὴ διὰ τῆς πίστεως. Ἡ ἀνεξαρτησία αὕτη καταδεικνύεται ἐκ τοῦ ὅτι τὰ δημιουργηθέντα ὄντα εἶναι ἐφωδιασμένα μὲ βούλησιν. Ἡ παντοδύναμος Θεότης λέγει ὁ Ἀύγουστίνος, ἐδώρησεν εἰς τὰ ὄντα, πὺν ἐδημιούργησεν ἐκ τοῦ μηδενός, τὴν ὑπαρξιν, ἀλλ' ὄχι εἰς τὸν ὑψιστον βαθμὸν ἐκεῖνον, πὺν ἔχει δι' ἑαυτὴν τὴν ἰδίαν. Ἡ Θεότης ἔδωσεν εἰς τὰ μὲν περισσοτέραν, εἰς τὰ δὲ ὀλιγωτέραν ὑπόστασιν ρυθμίσασα τὰ εἶδη τῆς ὑπαρξεως κατὰ βαθμούς. Διὰ τοῦτο κάθε πλάσμα εἶναι ἐφωδιασμένον μὲ βούλησιν, συμφώνως πρὸς τὴν φύσιν του, διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ζωὴν του. Ἀκριβῶς δὲ ἡ προσπάθεια αὕτη τῆς ἐξασφαλίσεως τῆς ζωῆς μᾶς παρέχει τὸ ἐνδόσιμον νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι εἰς αὐτὰ τὰ δημιουργηθέντα ὄντα ὑπάρχει κάποια ἀρχὴ δράσεως. Ἡ δημιουργηθεῖσα βούλησις δὲν εἶναι διόλου ἄμεσον ἀποτέλεσμα τῆς Θείας βουλήσεως, ἡ ὁποία δὲν ἐνεργεῖ ἐν γένει κατὰ τρόπον φυσικὸν ὡς αἰτία. Ἡ δημιουργηθεῖσα βούλησις εἶναι κατὰ τὴν οὐσίαν αὐτῆς ἐλευθέρη, ἡ ἐλευθερία δὲ αὐτῆς συνίσταται εἰς τοῦτο, ὅτι δύναται μὲν νὰ ἐνεργῇ ἐν συναρμοπισμῶ μὲ τὴν βούλησιν τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἔχει καὶ τὴν δύναμιν ν' ἀντιδρᾷ πρὸς τὴν βούλησιν ταύτην. Ὅταν ὁμως πράττῃ τοῦτο ἡ βούλησις, τὸν ἄνθρωπον δὲν φωτίζει πλέον τὸ θεῖον, οὐράνιον φῶς. Ὁ ἀντιστρατευόμενος πρὸς τὴν βούλησιν τοῦ Ὑψίστου χάνει τὸ ἀγαθὸν τὸ ὁποῖον πρότερον ἦτο κτῆμά του. Ἡ μοιραίως δὲ ἐπερχομένη ἀπώλεια τοῦ ἀγαθοῦ καλεῖται κακόν. Τὸ κακόν εἶναι αὐτοτελὲς ὄντοτης; Εἶναι κάτι πὺν ἔχει, τρόπον τινὰ ἀντικειμενικὴν ὑπαρξιν; Ὁχι ἀπαντᾷ ὁ Ἀύγουστίνος. Τὸ κακόν εἶναι ἀπλῆ ἀτέλεια, εἶναι ἄρνησις. Ἡ τοιαύτη ἀπομάκρυνσις ἀπὸ τὴν ἀρετὴν, ἀπὸ τὸ ἀγαθόν, εἶναι ἐλευθέρη ἐνέργεια, καὶ ὡς ἐκ τούτου καταλογηστέα εἰς τὸν ἄνθρωπον. Ὁ

Αὐγουστῖνος ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου, τὸ ὁποῖον ἔχει σημασίαν καὶ ὑπὸ νομικὴν ἔποψιν, ἀποφαίνεται ὡς ἑξῆς :

«Εἰς τὸν κατεχόμενον ὑπὸ κακῆς βουλήσεως ἄνθρωπον συμβαίνει ὅ,τι δὲν θὰ συνέβαινε, ἐὰν αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος δὲν ἤθελε νὰ συμβῆ. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἐναντίον τῆς πράξεως ἐκείνης, ἡ ὁποία δὲν ἐκτελεῖται ὑπὸ τὸ κράτος τῆς βίας ἢ τοῦ ἐξαναγκασμοῦ, ἀλλὰ μὲ πλήρη ἐλευθερίαν ἐπιβαλλομένη ποινὴ εἶναι δικαία». (De Civitate Dei I, XII, c. 8).

Συμφώνως πρὸς τ' ἀνωτέρω, τὸ κακὸν εἶναι ἐλευθέρᾳ ἐνέργεια τῶν πλασμάτων, ἐνῶ τὸ ἀγαθὸν ἢ παρ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ συντελουμένη ἐνέργεια. Διὰ τοῦτο τὸ μὲν ἀγαθὸν ἔχει τὴν ἀρχὴν τοῦ εἰς τὸν Θεόν, τὸ δὲ κακὸν εἰς τὰ πλάσματα, δηλαδὴ προέρχεται ἀπὸ τὴν θέλησίν των.

Κατὰ τὸν τρίτον μῆνα τῆς ὑπὸ τῶν βαρβάρων πολιορκίας τῆς Ρώμης, ὁ Αὐγουστῖνος προσεβλήθη ἐκ πυρετοῦ, ἡ κατάστασις τοῦ ἐχειροτέρευε καθημερινῶς καὶ τέλος ὑπέκλυεν εἰς τὴν νόσον τοῦ εἰς ἡλικίαν ἐβδομηκοντα ἕξ ἐτῶν. Ὑπέκλυε εἰς τὴν νόσον τὸ σῶμά του, ἀλλὰ τὸ πνεῦμά του μεγαλειῶδες, φωτεινὸν καὶ ζωοποιὸν θὰ φωτίζῃ, θὰ θερμαίνῃ καὶ θὰ παρηγορῇ τὰς ψυχὰς εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων !

Ἀθῆναι 1951

ΑΝΔΡΕΑΣ ΔΑΛΕΖΙΟΣ

ΑΙ ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΑΥΓΟΥΣΤΙΝΟΥ

BIBLION Α'

Ὁ Συγγραφεύς, κατόπιν μιᾶς ἐπικλήσεως πρὸς τὸν Θεόν, ἀφηγεῖται τὰς ἀπαρχὰς τῆς ζωῆς του μέχρι τοῦ δεκάτου πέμπτου ἔτους τῆς ἡλικίας του. Ἐξομολογεῖται τὰς ἀμαρτίας τῶν παιδικῶν του χρόνων, ὡς καὶ τῶν χρόνων τῆς πρώτης νεότητός του καὶ ὁμολογεῖ, ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τὸν ἐνδιέφεραν περισσότερο αἱ διασκεδάσεις καὶ τὰ παιχνίδια παρὰ ἡ μελέτη καὶ τὰ μαθήματα.

Ὁ ἄνθρωπος ἐξυμνεῖ τὸν Θεὸν ἐμπνεόμενος παρ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ

«Μέγας Κύριος καὶ αἰνετὸς σφόδρα» (1) Μεγάλη εἶναι ἡ δύναμις Σου καὶ ἄπειρος ἡ σοφία Σου. Καὶ ἔμωσ ὁ ἄνθρωπος, πολλοστημόριον τῆς πλάσεώς Σου, θέλει νὰ σ' ἐξυμνή. Ὁ ἄνθρωπος, ποὺ περιάγει παντοῦ τὸν θάνατόν του, ποὺ φέρει ἐπάγω του τὸ τεκμήριον τῆς ἀμαρτίας (2), καὶ τὴν ἀπόδειξιν, ὅτι Σὺ εἰς τοὺς ὑπερηφάνους ἀντιτάσσεσαι (3). Ὡ ναί ! Ὁ ἄνθρωπος πολλοστημόριον τῆς Δημιουργίας Σου, θέλει νὰ Σε δοξάζῃ. Καὶ εἶσαι Σὺ, ποὺ ἀφυπνίζεις τὸν πόθον του νὰ Σ' ἐξυμνή, διότι μᾶς ἐπλασες διὰ Σέ, ἡ δὲ ψυχὴ μας ἀγωνιᾷ, ἕως ὅτου ἀναπαυθῆ εἰς τοὺς κόλπους Σου. Δίδαξέ με, ἂν πρέπη πρῶτα νὰ Σ' ἐπικαλεσθῶ καὶ ὕστερα νὰ Σε ἐννοήσω ἢ πρῶτα νὰ Σ' ἐννοήσω καὶ ὕστερα νὰ Σε

(1) Ψαλμ. ΜΖ, 2.

(2) Ἐννοεῖ τὴν προπατορικὴν ἀμαρτίαν.

(3) Κάμνει ὑπαιτιγμὸν εἰς τὸν ὑπεροπτικὸν πόθον τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἐξισωθῆ πρὸς τὸν Θεόν, ὡς καὶ εἰς τὴν τιμωρίαν τοῦ Ἀδάμ καὶ τῆς Εὔας, ποὺ ἐξεδιώχθησαν διὰ τὸν πόθον τοῦτον ἀπὸ τὸν παράδεισον.

ἐπικαλεσθῶ. Ἄλλὰ ποῖος Σ' ἐπικαλεῖται, χωρὶς νὰ Σὲ γνωρίζῃ ; Ἐκεῖνος, ποῦ δὲν σὲ γνωρίζει, ἤμπορεῖ ἄλλον ἀντὶ ἄλλου νὰ ἐπικαλεσθῆ. Ἡ μήπως Σ' ἐπικαλοῦνται μὲ τὸν σκοπὸν νὰ Σὲ ἐνοήσουν ; «Πῶς οὖν ἐπικαλέσονται εἰς ὃν οὐκ ἐπίστευσαν ; Πῶς δὲ πιστεύσουσιν οὐ οὐκ ἤκουσαν ;» (1) «Καὶ αἰνέσουσι Κύριον οἱ ἐκζητοῦντες αὐτόν ;» (2) Διότι ἐκεῖνοι, ποῦ τὸν ζητοῦν, θὰ τὸν εὕρουν, καὶ ἐκεῖνοι ποῦ θὰ τὸν εὕρουν θὰ τὸν δοξάσουν. Ἄς Σὲ ζητήσω λοιπὸν, ὦ Θεέ μου, ἀφοῦ Σ' ἐπικαλεσθῶ καὶ ἄς Σ' ἐπικαλεσθῶ, ἀφοῦ Σὲ πιστεύσω. Διότι Σὺ ἐκηρύχθης εἰς ἡμᾶς. Σ' ἐπικαλεῖται, ὦ Θεέ, ἡ πίστις ἐκείνη, ποῦ μοῦ ἐδώρησες, ποῦ μοῦ ἐνέπνευσες διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Υἱοῦ Σου, διὰ τῆς ἐνεργείας Ἐκεῖνου, ποῦ ἐκήρυξε τὸν λόγον Σου.

Ἄλλὰ πῶς θὰ ἐπικαλεσθῶ τὸν Θεὸν καὶ Κύριόν μου ; Διότι, ἐφ' ὅσον τὸν ἐπικαλοῦμαι, τὸν καλῶ εἰς τὸν ἑαυτόν μου. Ὑπάρχει χώρος εἰς ἐμένα, διὰ νὰ δεχθῶ τὸν Θεόν μου, ποιητὴν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς ; Ὑπάρχει κάτι εἰς ἐμένα, ποῦ νὰ ἤμπορῆ νὰ Σὲ περιλάβῃ ; Μήπως τὸ Σύμπαν, ποῦ ἐδημιούργησες καὶ εἰς τοὺς κόλπους τοῦ ὁποίου ἔπλασες καὶ ἐμέ, δύναται νὰ Σὲ περιλάβῃ ; Ἡ μήπως τὸ γεγονός, ὅτι τίποτε δὲν ὑπάρχει ἄνευ Σοῦ δεικνύει, ὅτι κατασκηνοῖς εἰς κάθε ὑπαρξιν ; Ἀφοῦ λοιπὸν καὶ ἐγὼ ὑπάρχω, διατί νὰ ἔλθῃς πρὸς ἐμέ, ποῦ δὲν θὰ ὑπῆρχον, ἂν δὲν εὕρισκεσο Σὺ εἰς ἐμέ ; Δὲν εἶμαι ἀκόμη εἰς τὸν Ἄδην, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ εἶσαι παρών, διότι «ἐὰν καταβῶ εἰς τὸν Ἄδην, πάρει» (3). Δὲν ὑπῆρχα λοιπὸν, δὲν θὰ ὑπῆρχα ἀπολύτως, ἐὰν δὲν ἦσουν Σὺ εἰς ἐμέ. Ἡ μάλλον δὲν θὰ ὑπῆρχα, ἐὰν δὲν ἦμουν ἐγὼ εἰς Σέ, ἐκ τοῦ ὁποίου, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ εἰς τὸν ὁποῖον εὕρισκονται τὰ πάντα. Αὕτη εἶναι, ὦ Θεέ, ἡ καθαρὰ πραγματικότητα. Ποῦ λοιπὸν νὰ Σὲ καλέσω, ἀφοῦ εὕρισκομαι εἰς Σὲ καὶ ἀπὸ ποῦ νὰ Σὲ καλέσω ; Ποῦ πρέπει νὰ καταφύγω, πέραν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, διὰ νὰ ἔλθῃ ἀπὸ ἐκεῖ πρὸς ἐμέ ὁ Θεός, ποῦ εἶπε «πληρῶ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν» ;

Ὁ Οὐρανὸς λοιπὸν καὶ ἡ γῆ Σὲ περιλαμβάνουν, ἀφοῦ τοὺς

(1) Πρὸς Ρωμ., ι' 14.

(2) Ψαλμ. ΚΛ', 27.

(3) Ψαλμ. ΡΛΗ', 8.

πληροῖς ἢ μένει κάτι ἀπὸ Σὲ μετὰ τὴν πλήρωσίν των ; Καὶ ποῦ σκορπᾷς αὐτό, ποῦ μένει, ὦ Θεέ ; Ἡ μάλλον μήπως δὲν ἔχῃς καμμίαν ἀνάγκην, ὅπως κάτι ὁποιοδήποτε περιλάβῃ Σέ, ποῦ περιλαμβάνεις τὰ πάντα. Ἐσέ, ὁ ὁποῖος ὅ,τι πληροῖς, τὸ πληροῖς, περιλαμβάνων αὐτὸ εἰς τὸν ἐχυτὸν Σου. Τὰ ἀγγεῖα, ποῦ πληροῦνται ἀπὸ Σένῃ, δὲν Σὲ κρατοῦν ἐν ἰσορροπία καὶ ἂν συντριβοῦν, Σὺ οὐδόλως ἐκφεύγεις. Δὲν κατατέμνεσαι, ἀλλὰ μᾶς συγκεντρώνεις γύρω Σου. Ἀλλὰ Σὺ ὁ τὰ πάντα πληρῶν, πληροῖς τὰ πάντα ἐξ ὁλοκλήρου τῆς οὐσίας Σου ; Ἡ, ἐφ' ὅσον δὲν ἠμποροῦν νὰ Σὲ περιλάβουν, περιλαμβάνουν ἓνα μέρος καὶ ὅλα τὸ ἴδιον μέρος ; Ἡ μήπως κάθε πλάσμα Σου λαμβάνῃ τὸ ἰδικόν του μέρος, τὰ μεγάλα τὸ μεγαλύτερον, τὰ μικρὰ τὸ μικρότερον ; Ὑπάρχουν λοιπὸν εἰς Ἐσὲ μεγαλύτερα καὶ μικρότερα μέρη ; Ἡ μήπως εἶσαι ὁλόκληρος παντοῦ καὶ τίποτε δὲν ἠμπορεῖ νὰ Σὲ περιλάβῃ ;

Ποῖος εἶσαι, ὦ Θεέ μου, ποῖος εἶσαι, ἐρωτῶ, ἐὰν μὴ ὁ Θεὸς καὶ Κύριός μου ; Διότι « τίς Θεὸς πλὴν τοῦ Κυρίου καὶ τίς Θεὸς πλὴν τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ; » (1) Ὑψιστος, ἀπείρων ἀγαθός, φιλεὺσπλαγγχος καὶ δίκαιος, ἀπόρρητος καὶ πανταχοῦ παρών, ἀμετάβλητος καὶ μεταβάλλων τὰ πάντα· οὐδέποτε νέος, οὐδέποτε γέρον, ἀνανεῶνων τὰ πάντα καὶ περιάγων εἰς γῆρας τοὺς ὑπερφάνους χωρὶς αὐτοὶ νὰ τὸ γνωρίζουν· πάντοτε ἐνεργῶν, πάντοτε ἡρεμῶν, συγκεντρῶνων ἀπὸ παντοῦ, χωρὶς νὰ ἔχῃς ἀνάγκην ἀπὸ κανένα. Φέρεις, πληροῖς, τρέφεις καὶ προστατεύεις τὰ πλάσματα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐνεφύσησες τὴν ζωὴν. Ἀγαπᾷς, ἀλλὰ δὲν παραφέρεις. Ζηλοτυπεῖς, ἀλλὰ δὲν ἀνησυχεῖς. Μετανοεῖς χωρὶς νὰ πάσχῃς. Ὀργίζεσαι χωρὶς νὰ πάσχῃς. Ὀργίζεσαι καὶ εἶσαι γαλήνιος. Μεταβάλλεις τὰ ἔργα Σου, ἀλλ' ὄχι καὶ τὰ σχέδιά Σου. Οὐδέποτε πτωχός, ἀγαπᾷς τὸ κέρδος. Οὐδέποτε φίλος τοῦ χρήματος, ζητεῖς τόκου ; (2). Σοῦ δίδονται περισσότερα παρ' ὅσα ἔδωσες (3) διὰ νὰ εἶσαι ὀφειλέτης καὶ ὁμῶς κανεῖς δὲν ἔχει κάτι ποῦ

(1) Ψαλμ. ΙΖ', 32.

(2) Ὡς πρὸς αὐτὴν τὴν παραβολὴν, βλ. Ματθ. 25, 27 : « Ἐδει οὖν σε βαλεῖν τὸ ἀργύριόν μου ταῖς τραπεζίταις καὶ ἐλθὼν ἐγὼ ἐκομισάμην ἂν τὸ ἔμὸν σὺν τόκῳ » καὶ Λουκ. 19, 23. « Καὶ διατί οὐκ ἔδωκας τὸ ἀργύριόν μου ἐπὶ τράπεζαν, καὶ ἐγὼ ἐλθὼν σὺν τόκῳ ἂν ἔπραξα αὐτό ; »

(3) Supererogatur tibi, ut debeas = quodcumque supererogave

νά μὴν εἶναι ἰδικόν σου. Πληρώνεις τὰ χρέη σου, καὶ τίποτε δὲν ὀφείλεις καὶ τὰ πληρώνεις, χωρὶς καμμίαν ἀπώλειαν νὰ ὑφίστασαι. Ἐπὶ τί σημαίνουν τὰ λόγια αὐτά, ὦ Θεέ μου, ἅγια τῆς ζωῆς μου χαρά ; Καὶ ποῖος ἤμπορεῖ ὁμιλῶν περὶ σου νὰ εἴπη τι ; Ἐλλοίμονον εἰς ἐκείνους, ποὺ σιωποῦν ὡς πρὸς Σέ, ἀφοῦ καὶ ἐκεῖνοι, ποὺ λαλοῦν διὰ Σέ εἶναι ἀνάξιτοι.

Ποῖος θὰ μὲ καταστήσῃ ἱκανὸν ν' ἀναπαυθῶ εἰς τοὺς κόλπους σου ; Ποῖος θὰ μὲ βοηθήσῃ νὰ Σέ δεχθῶ εἰς τὴν καρδιά μου, ποὺ κυριεύεται ἀπὸ παράφορον χαράν, διὰ νὰ λησμονήσω τοὺς πόνους μου καὶ ν' ἀσπασθῶ τὸ μονάκριβον ἀγαθόν μου ; Ποῖος εἶσαι δι' ἐμέ, Κύριε ; Ἀξίωσέ με νὰ τὸ εἶπω.

Ποῖος εἰμ' ἐγώ, ποὺ διατάσσεις νὰ Σ' ἀγαπᾶ καὶ τὸν ὅποιον, ἐφ' ὅσον δὲν Σέ ὑπακούει, ἀπειλεῖς μὲ τὰς μεγαλυτέρας συμφορὰς ; Εἶναι ἤδη μικρὰ ἢ συμφορὰ, τὸ ὅτι δὲν ἀπευθύνω τὴν ἀγάπην μου σ' Ἐσένα ; Ἐλλοίμονον σ' ἐμένα ! Εἶπέ μου, ὦ Θεέ καὶ Κύριέ μου, ἐν ὀνόματι τῆς εὐσπλαγχνίας σου, ποῖος εἶσαι δι' ἐμέ ; Εἶπέ εἰς τὴν ψυχὴν μου «Σωτηρία σου ἐγὼ εἶμι» (1). Ἐπὶ μίλησε, οὕτως ὥστε νὰ Σέ ἀκούσω. Ἴδου ἡ καρδιά μου, ἐνώπιόν σου, Σέ ἀκούει. Ἄνοιξέ την καὶ πᾶς εἰς τὴν ψυχὴν μου, «σωτηρία σου ἐγὼ εἶμι». Ὑστερα δὲ ἀπὸ αὐτὴν τὴν φωνήν, ὡς ἤμπορέσω νὰ σπεύσω πρὸς Σέ καὶ νὰ ἐνωθῶ μαζί σου. Μὴν ἀποκρύψῃς τὸ πρόσωπόν σου ἀπὸ μένα. Ἄς ἀποθάνω, βλέπων αὐτό, διὰ νὰ μὴν ἀποθάνω.

Εἶναι στενὴ ἢ ψυχὴ μου διὰ κατοικίαν σου, διεύρυνέ την. Ἐπισκεύασέ την, διότι καταπίπτει εἰς ἐρείπια. Φέρει κηλίδας, ποὺ προσβάλλουν τὸ πρόσωπόν σου. Ἐπὶ ποῖος θὰ τὴν ἐξαγνίσῃ καὶ σὲ ποιὸν θὰ ἤμπορέσω νὰ φωνάξω «ἐκ τῶν κρυφίων μου καθάρισόν με καὶ ἀπ' ἄλλοτρίων φείσαι τοῦ δούλου σου» (2) «Ἐπίστευσα, διὸ ἐλάλησα» (3). Θεέ, Σὺ τὸ γνωρίζεις. Διὰ τ' ἀνομήματά μου δὲν κατηγορήσα ἐγὼ ὁ ἴδιος τὸν ἑαυτόν μου ; Καὶ Σὺ δὲν ἔχεις συγχωρήσει τὴν ἀσέβειαν τῆς καρδίας μου ; Ὁχι,

ris. Πρὸλ. Λουκ. 10, 36. «Καὶ ὅτι ἂν προσδαπανήσης, ἐγὼ ἐν τῷ ἐπανέρχεσθαί με ἀποδώσω σοι».

(1) Ψαλμ. ΛΔ', 31.

(2) Ψαλμ. ΙΗ', 13.

(3) Ψαλμ. ΡΙΕ', 1.

δὲν θέλω ν' ἀμφισβητήσω διὰ τῆς κρίσεώς μου Ἐσέ, πού εἶσαι ἡ ἀλήθεια καὶ νὰ ἐξαπατήσω τὸν ἑαυτὸν μου, «ὅτι ἐψεύσατο ἡ ἀδικία ἐν ἑαυτῇ». Δὲν θὰ Σὲ ἀμφισβητήσω διὰ τῆς κρίσεώς μου, διότι «ἐάν ἀνομίας παρατηρήσης, Κύριε, Κύριε, τίς ὑποστήσεται ;»

Ὁ Συγγραφεὺς ἀφηγεῖται τὴν βρεφικὴν καὶ παιδικὴν ἡλικίαν του καὶ ἐξυμνεῖ τὴν πρόνοιαν καὶ τὴν αἰωνιότητα τοῦ Θεοῦ

Ἄλλ' ἄφησε νὰ λαλήσῃ πρὸς τὴν εὐσπλαγχνίαν Σου ὁ δοῦλος Σου, πού εἶναι σποδὸς καὶ τέφρα. Ἄφησέ με νὰ λαλήσω, διότι ἀπευθύνομαι πρὸς τὸν οἰκτόν Σου καὶ ὄχι πρὸς ἄνθρωπον, πού θὰ μὲ ἐμπαίξῃ. Ἴσως θὰ μ' ἐμπαίξῃς καὶ Σὺ, ἀλλὰ θὰ στρέψῃς τὸ προσωπὸν Σου πρὸς ἐμὲ καὶ θὰ μὲ οἰκτείρῃς. Καὶ τί θὰ Σοῦ εἶπω ἐν πρώτοις, ἐάν μή, ὅτι δὲν γνωρίζω ἀπὸ ποῦ ἔρχομαι ἐδῶ κάτω, εἰς αὐτήν, λέγω τὴν θνητὴν ζωὴν ἢ μᾶλλον εἰς αὐτὸν τὸν ζωντανὸν θάνατον ; Καὶ μὲ ἐδέχθησαν αἱ παρηγορίαι τῶν οἰκτιρμῶν Σου, καθὼς μανθάνω ἀπὸ τοὺς γεννήτορας τῆς σαρκός μου, ἀπὸ τὸν πατέρα μου καὶ ἀπὸ τὴν μητέρα μου, διὰ τῶν ὁποίων μὲ ἐπλασες ἐν χρόνῳ ⁽¹⁾. Διότι ἐγὼ δὲν ἤμπορῶ ν' ἀνακαλέσω τίποτε σχετικὸν εἰς τὴν μνήμην μου. Μὲ ἐδέχθη λοιπὸν ἡ παρηγορία τοῦ ἀνθρωπίνου γάλακτος. Ἄλλ' οὔτε ἡ μητέρα μου οὔτε αἱ τροφοὶ μου ἐπλήρουν τοὺς μαστούς των αὐταὶ αἱ ἴδιαι, ἀλλὰ τὴν τροφήν τῆς βρεφικῆς ἡλικίας μου ἐχορηγοῦσες Σὺ δι' αὐτῶν, συμφώνως μὲ τὴν διάταξιν τῆς προνοίας Σου, πού κατανέμει τὰ ἀγαθὰ τῆς ἀκόμῃ καὶ εἰς τὰς ταπεινοτέρας βαθμίδας τῶν πλασμάτων Σου. Ἐπίσης μοῦ ἦτο ἀρκετὸν ὅ,τι μοῦ ἔδιδες, χάρις εἰς τὴν παρέμβασίν Σου, καὶ χάρις εἰς τὴν παρέμβασίν Σου, αἱ τροφοὶ μοῦ παρεῖχαν, ὅ,τι ἔδιδες μὲ ἀφθονίαν εἰς αὐτάς. Διότι, καθοδηγούμεναι ἀπὸ κάποιο συναίσθημα καλῶς διατεταγμένον, μοῦ ἐπεδαψίλευαν προθύμως ὅ,τι ἐπρόσφερες ἀφθόνως εἰς αὐτάς. Διότι τὸ ἀγαθόν, πού προήρχετο εἰς ἐμὲ ἐξ ἐκείνων, ἦτο καὶ δι' αὐτάς ἀγαθόν ⁽²⁾. Ἦσαν ὁμῶς αὐταὶ ἡ πηγὴ καὶ ὄχι ἡ ἀρχή, διότι ἀπὸ Ἐσέ, ὦ

(1) Εἰς τὸ κείμενον ἀναγινώσκομεν : ex quo et in qua formasti me in tempore. Ἐξυπακούεται ex quo patre et in qua matre.

(2) Δηλαδὴ ἠρθάνοντο κάποιαν εὐχαριστησιν.

Θεέ μου, προέρχονται όλα τὰ ἀγαθὰ καὶ ἐλόκληρος ἡ σωτηρία μου ἀπὸ τὸν Θεόν μου. Τοῦτο διέγνωσα ἀργότερα, ὁπότε τὰ ἐσωτερικὰ καὶ ἐξωτερικὰ ἀγαθὰ, ποὺ μᾶς προσφέρεις, ἦσαν φωναί, ποὺ μοῦ ἐξήγγελλαν τρόπον τινὰ τὴν ὕπαρξίν Σου. Διότι τότε δὲν ἤξευρα παρὰ μόνον νὰ θηλάζω, νὰ εὐχαριστοῦμαι διὰ κάθε τί ποὺ παρείχεν ἡδονὴν εἰς τὰς αἰσθήσεις μου καὶ νὰ κλαίω δι' ἐκεῖνο, ποὺ ἐπροξένει εἰς αὐτὰς δὴλύνην. Τίποτε περισσότερον.

Εὐθύς κατόπιν ἤρχισα νὰ γελῶ κατὰ τὸν ὕπνον μου, ἀργότερα δὲ καὶ ὅταν ἤμουν ξύπνιος. Τοῦλάχιστον ἔτσι μοῦ εἶπαν, καὶ ἐγὼ τὸ ἐπίστευσα, παρατηρώντας ἄλλα παιδιὰ. "Ὅσον ἀφορᾷ τὸν ἑαυτόν μου, ἐγὼ δὲν ἐνθυμοῦμαι τίποτε σχετικόν. Μικρὸν καὶ κατ' ὀλίγον ἤρχισα νὰ διακρίνω τὸν τόπον, ποὺ μὲ κατεῖχε, καὶ νὰ ἐκφράζω τὰς θελήσεις μου εἰς ἐκείνους, ποὺ θὰ ἤμποροῦσαν νὰ τὰς ἐκτελέσουν. Ἀλλὰ τοῦ κάκου, διότι αἰθελήσεις μου ἦσαν εἰς τὸν ἐσωτερικὸν κόσμον μου, ἐκεῖνοι δὲ ἔξω ἀπ' αὐτόν, καὶ δὲν ἦσαν εἰς θέσιν μὲ καμμίαν αἰσθησίν των νὰ διεισδύσουν εἰς τὸν βυθὸν τῆς ψυχῆς μου. Διὰ τοῦτο ἐκινουῦσα τὰ μέλη μου μὲ ὀρμήν, ἐξέβαλλα κραυγὰς διατόρους καὶ ἐξέφραζα τὰς θελήσεις, ὅπως μοῦ ἦτο δυνατόν διὰ τῶν ὀλίγων σημείων, ποὺ εὐρίσκοντο εἰς τὴν διάθεσίν μου, ἀλλὰ πολὺ ὀλίγον ἐξωτερίκευαν τοὺς πόθους μου. Καὶ ὅσας φορὰς δὲν μὲ εἰσήκουον, εἴτε διότι δὲν μ' ἐννοοῦσαν, εἴτε ἐκ φόβου μήπως μοῦ κάμουν κακόν, ἀγανακτοῦσα διὰ τὸ ὅτι ἄνθρωποι ὄριμοι καὶ ἐλεύθεροι δὲν ἤθελαν νὰ γίνουιν δοῦλοι μου καὶ τοὺς ἐξεδικούμην κλαίων καὶ ὀδυρόμενος. Τέτοια ἦσαν ὅλα τὰ παιδιὰ, ποὺ εἶχα ἴδει. Καὶ αὐτὰ μὲ ἐδίδαξαν περὶ τῆς παιδικῆς ἡλικίας μου, χωρὶς νὰ τὸ γνωρίζουν, πολὺ περισσότερα παρὰ μὲ ὄλην τὴν πείραν των οἱ τροφεῖς.

Καὶ ἰδοὺ νεκρὰ ἡ παιδικὴ ἡλικία μου, ἐνῶ ἐγὼ εὐρίσκομαι εἰς τὴν ζωὴν. Ἀλλὰ Σὺ, ὦ Θεέ μου, ποὺ πάντοτε ζῆς καὶ τίποτε δὲν ἀποθνήσκει εἰς Ἐσένα, ἀφοῦ ὑπάρχεις πρὸ τῆς ἀρχῆς τῶν αἰώνων καὶ πρὸ παντός, ποὺ νὰ δύναται νὰ ὀνομασθῇ ἀρχή, Σὺ εἶσαι ὁ Κύριος καὶ ὁ Θεὸς ὄλων ἐκείνων, ποὺ ἐδημιούργησες καὶ εἰς Ἐσὲ ἔχουν τὴν αἰτίαν των αἰ. παροδικαὶ ὑπάρξεις, τὰ κινούμενα τὴν ἀκίνητον ἀρχὴν καὶ ὅλα τὰ πρόσκαιρα καὶ τὰ στερούμενα νοήσεως πλάσματα κάποιον αἰώνιον λόγον ὑπάρξεως. Εἶπέ μου, Σὲ ἰκετεύω, ἐὰν ἡ παιδικὴ ἡλικία μου διεδέχθη ἄλλην τοιαύτην,

ἢ ὅποια εἶχεν ἀποθάνει πρὸ αὐτῆς· ἐὰν ἡ ἡλικία αὐτὴ δὲν εἶναι ὁ χρόνος, ποῦ διῆλθα εἰς τὰ σπλάγχνα τῆς μητρός μου. Διότι μοῦ εἶπαν κάτι σχετικὸν καὶ ἐγὼ εἶδα γυναῖκας, ποῦ ἔφεραν τὸν καρπὸν τῆς κοιλίας των. Ἄλλὰ πρὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης, ὦ Θεέ μου, δὲν ὑπῆρχα κάπου, δὲν ἤμουν τίποτε ; Κανεῖς δὲν ἤμπορεῖ νὰ μοῦ ἀπαντήσῃ, οὔτε ὁ πατέρας μου, οὔτε ἡ μητέρα μου οὔτε ἡ ἰδική μου μνήμη. Ἄλλ' ἴσως γελαῖς με τὰ ἐρωτήματά μου Σὺ, ποῦ με διατάσσεις νὰ Σ' ἐξυμνῶ δι' ὅσα γνωρίζω.

Σὲ δοξάζω, Κύριε τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς. Σ' ἐξυμνῶ διὰ τὰς ἀπαρχὰς τῆς ζωῆς μου καὶ διὰ τὴν πρώτην παιδικὴν ἡλικίαν μου, τὴν ὁποίαν δὲν ἐνθυμοῦμαι διόλου. Ἡθέλησες, ὁ ἄνθρωπος νὰ μὴ γνωρίζῃ τίποτε ἄλλο περὶ τῶν ἀρχῶν τῆς ζωῆς του, παρὰ μόνον ὅ,τι ἤμπορεῖ νὰ συμπεράνῃ ἀπὸ ἄλλου περὶ τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ ὅ,τι μαθαίνει ἀπὸ τὴν μαρτυρίαν τῶν γυναικῶν. Ὑπῆρχα λοιπὸν κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν καὶ μάλιστα ἐζούσα, ὅταν δὲ παρῆλθε ἡ πρώτη παιδικὴ ἡλικία μου, ἐζητοῦσα σημεῖα, διὰ νὰ καταστήσω με αὐτὰ καὶ ἄλλους κοινωνοὺς τῶν ἐντυπώσεων μου. Ἄπο ποῦ λοιπὸν τὸ τοιοῦτον πλάσμα ἐάν μὴ ἀπὸ Ἐσέ Κύριε ; Μήπως ἤμπορῆ κανεῖς νὰ πλάσῃ τὸν ἑαυτὸν του ; Καὶ ἀπο ποῦ εἶναι δυνατὸν ν' ἀναδρῶν εἰς ἡμᾶς ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς καὶ τῆς ὑπάρξεως, ἐὰν μὴ ἀπὸ Ἐσέ, ὦ Θεέ μου, εἰς τὸν ὁποῖον ζωὴ καὶ ὑπαρξις εἶναι ἓνα καὶ τὸ αὐτό, ἀφοῦ εἶσαι Σὺ αὐτὴ αὕτη ἡ ἀρχὴ τῆς ὑψίστης ζωῆς καὶ τῆς ὑψίστης ὑπάρξεως ; Διότι εἶσαι ὕψιστος καὶ ἀμετάβλητος. Δὲν παρέρχεται διὰ Σὲ ἡ σημερινὴ ἡμέρα καὶ ὅμως πρέρχεται εἰς Ἐσέ, διότι ὁ χρόνος καὶ τὰ πάντα εἰς Ἐσέ εὐρίσκονται. Καὶ πῶς θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ παρέρχονται ἐὰν δὲν τὰ συγκρατοῦσες ; «Σὺ δὲ ὁ αὐτός εἶ, καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσιν»(1), καὶ δὲν ὑπάρχει διὰ Σέ, παρὰ μόνον ἡ σημερινὴ ἡμέρα. Καὶ πόσαι ἡμέραι ἰδικαί μας καὶ ἡμέραι τῶν πατέρων μας δὲν παρῆλθαν ἤδη πρὸ πολλοῦ διὰ τῆς αἰωνίας ἐκείνης ἡμέρας, εἰς τὰς ὁποίας ὀφείλουν τὰς ιδιότητας καὶ τὸν ρυθμὸν τῆς ὑπάρξεώς των ; Καὶ πόσαι θὰ παρέλθουν ἀκόμη, δεχόμεναι τὸν ἴδιον ρυθμὸν καὶ τὴν ἴδιαν ὑπόστασιν ; Ἄλλὰ Σὺ εἶσαι πάντοτε ὁ ἴδιος. Ὅλα τ' αὐριανὰ καὶ μεθουριανὰ, τὰ χθεσινὰ καὶ τὰ

(1) Φαλμ. ΡΑ', 28.

προχθесινά θά τὰ δημιουργήσης σήμερον. Ὅλα τὰ χθесινά καί τὰ παρελθόντα ἔχεις ἤδη σήμερον δημιουργήσει. Ἐάν δὲν μ' ἐννοοῦν, εἶναι τὸ σφάλμα ἰδικόν μου ; Ἀλλὰ καί ἐκεῖνος, ποῦ δὲν ἐννοεῖ, ἄς χαρῆ καί ἄς ἀνακράξῃ : «Τί εἶναι τὸ μεγαλειώδες αὐτὸ μυστήριον !» Ναί, ἄς χαρῆ, ἔστω καί με αὐτὸν τὸν τρόπον καί ἄς προτιμήσῃ νὰ Σὲ εὔρη, χωρὶς νὰ Σ' εὕρισκῃ παρὰ νὰ Σ' εὕρισκῃ (1), χωρὶς νὰ Σ' εὔρη.

Κύριε, εἰσάκουσέ με. Ἀλλοίμονον εἰς τοὺς ἀμαρτωλοὺς ! Εἶναι ἄνθρωπος αὐτός, ποῦ ὁμιλεῖ καί θά τὸν οἰκτείρῃς, διότι εἶσαι ἡ ἀρχὴ τῆς ὑπάρξεώς μου, ἀλλὰ ὄχι καί τῆς ἀμαρτίας μου. Ποῖος θά μοῦ ὑπενθυμίσῃ τὰ ἀνομήματα τῆς παιδικῆς ἡλικίας ; Δὲν εἶναι κανεὶς ἀναμάρτητος ἐνώπιόν Σου, οὔτε αὐτὰ τὰ βρέφη, ποῦ ἀριθμοῦν μιᾶς ἡμέρας ζωῆν. Ποῖος θ' ἀνακαλέσῃ εἰς τὴν μνήμην μου τὰς ἀμαρτίας τῆς παιδικῆς ἡλικίας μου ; Ἴσως κανένα μικρὸ παιδάκι, εἰς τὸ ὁποῖον βλέπω ἐκεῖνο ποῦ ἐγὼ δὲν ἠμπορῶ νὰ ἐνθυμηθῶ, ὅσον ἀφορᾷ τὴν ζωῆν μου. Ἀλλὰ πῶς ἔσφαλα κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ; Εἶναι ἄρα γε ἡ λαιμαργία, με τὴν ὁποῖαν ἐζητοῦσα τῆς τροφῆς μου τοὺς μαστοὺς με κλάματα, ἀμαρτία ; Ἀναμφιβόλως. Διότι, ἐάν με τὴν ἰδίαν λαιμαργίαν καί ἀνυπομονησίαν ἐζητοῦσα σήμερα τὴν τροφήν μου, θά με κατηγοροῦσαν καί θά με περιέπαιζαν. Ὡστε αὐτὴ ἡ διαγωγή ἦτο καί τότε ἐπιλήψιμος, ἀλλ' ἐπειδὴ ἤμουν ἀνίκανος ν' ἀντιληφθῶ τὴν ἐπίπληξιν, οὔτε τὰ ἦθη οὔτε ὁ λόγος μοῦ ἐπέτρεπαν νὰ διορθωθῶ. Διότι ἀποβάλλομεν καί ἐκριζώνομεν τὰ ἐλαττώματα ταῦτα, ἐφ' ὅσον ἐνηλικιούμεθα. Δὲν εἶδα ὅμως ποτὲ κανένα ν' ἀπορρίπτῃ ἐνσυνειδήτως τὸ ἀγαθόν, διὰ ν' ἀποβάλῃ τὸ κακόν. Ἀλλ' ἦτο ἄρα γε ἀγαθόν, ἔστω καί ὁ ἓνα μικρὸ παιδάκι, νὰ ζητῆ με στριγλιές ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον χωρὶς βλάβην, θά τοῦ παρείχετο, ν' ἀγανακτῆ ἐναντίον ἐλευθέρων ἀνθρώπων, πρεσβυτέρων καί ὄχι ὑποδουλωμένων εἰς αὐτό, ἐναντίον τῶν γονέων του, ἐνκντίον ἀνθρώπων, ποῦ ἦσαν φρονιμώτεροι παρ' αὐτό, διότι δὲν ἔσπευδαν νὰ ὑπακούσουν εἰς τὴν πρώτην διαταγὴν τῆς ἰδιοτρόπου θελήσεώς του, καί τέλος νὰ ἔχῃ τὴν τὰσιν νὰ τοὺς δέρνη καί νὰ τοὺς κακοποιῆ, ἂν δὲν ἐκτελοῦν παρευ-

(1) Δηλαδή με τὴν φαντασίαν.

θὺς τὰς διαταγὰς του, ἢ ἐκτέλεισις τῶν ὁποίων θὰ ἦτο καταστρεπτική εἰς αὐτό ;

Εἰς τὰ παιδιὰ ἀθῶα εἶναι ἡ ἀδυναμία τῶν ὀργάνων των, ἀλλ' ὄχι καὶ ἡ ψυχὴ των. Εἶδα ἐγὼ ὁ ἴδιος ἓνα παιδί, ποὺ τὸ κατέτρωγεν ἢ ζήλεια. Δὲν ἤμποροῦσε ἀκόμη νὰ ὁμιλῇ, ἀλλὰ κάτωχρο καὶ μὲ μάτια γεμάτα φθόνον ἐκοίταζε τὸν ὁμογάλακτον ἀδελφόν του. Πρόκειται περὶ φαινομένου γνωστοῦ εἰς ὄλους καὶ δὲν γνωρίζω ποῖα μέσα ἐξαγνισμοῦ αἰ μητέρες καὶ αἰ τροφοὶ μεταχειρίζονται ἐναντίον τῶν τοιαύτης φύσεως ἐλαττωμάτων. Εἶναι ἀθῶο ἐκεῖνο τὸ παιδί, ποὺ ἀρνεῖται νὰ διαμοιρασθῇ πηγὴν πλήρη καὶ μάλιστα ὑπερπλήρη γάλακτος μ' ἓνα ἄλλο παιδί, ποὺ εἶναι ἐξ ἴσου σωματικῶς ἀδύνατο καὶ ἤμπορεῖ νὰ εὔρη εἰς τὴν ἰδίαν τροφήν τὴν ζωὴν του ; Καὶ ὁμοῦς ἀνέχονται τὴν κατάστασιν ταύτην μὲ ἐπιείκειαν, ὄχι ἐπειδὴ εἶναι μικρὰ τὰ κακὰ ταῦτα, ἀλλὰ διότι μὲ τὴν ἡλικίαν παρέρχονται. Τοῦτο δὲ ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ ὅτι δὲν ἤμποροῦμεν νὰ τ' ἀνεχώμεθα, ὅσάκις τὰ εὐρίσκομεν εἰς ἄτομα μεγαλυτέρας ἡλικίας. Σὺ λοιπόν, ὦ Θεέ μου, ποὺ ἔδωσες τὴν ζωὴν εἰς τὰ παιδιὰ, ποὺ διεμόρφωσες τὸ σῶμά των, ὦπλισες τὰς αἰσθήσεις των, προσήρμοσες τὰ μέλη των, ἐστόλισες τὸ πρόσωπόν των, καθώρισες τὰς ἀποκρύφους προσπαθείας, διὰ τῶν ὁποίων διατηροῦν τὴν ἀκεραιότητα καὶ τὴν τελειότητα τοῦ ἀτόμου των· Σὺ μὲ καλεῖς νὰ Σ' ἐξυμνῶ, νὰ Σὲ πιστεύω, νὰ δοξάζω ἀπὸ τὰ βάθη τῆς καρδιάς μου τὸ ὄνομά Σου. Διότι Σὺ εἶσαι ὁ Κύριός μου, ὁ παντοδύναμος καὶ πανάγαθος, καὶ θὰ ἦσουν ὁ παντοδύναμος καὶ πανάγαθος Θεός μου, ἀκόμη καὶ ἂν δὲν εἶχες δημιουργήσει παρὰ μόνον αὐτὰ τὰ πράγματα, τὰ ὁποῖα κανεῖς ἄλλος δὲν ἐδημιούργησε παρὰ μόνον Ἐσὺ, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἐκπορεύεται κάθε ρυθμὸς καὶ κάθε μέτρον· παρὰ μόνον Ἐσὺ, ποὺ καθιστᾷς τὰ πάντα περικαλλῆ καὶ τὰ ρυθμίζεις διὰ τῶν νόμων Σου. Ἀλλὰ τὴν ἡλικίαν αὐτὴν δὲν τὴν ἐνθυμοῦμαι, ὦ Θεέ μου, παρὰ μόνον ἀπὸ πληροφορίας ξένων προσώπων καὶ ἀπὸ συμπεράσματα, ποὺ ἔχω ἐξαγάγει ἐγὼ ὁ ἴδιος. Ἀλλ' ὅσονδῆποτε καὶ ἂν εἶναι ὀρθὰ τὰ συμπεράσματα ταῦτα, δὲν τολμῶ νὰ θεωρήσω τὴν βρεφικὴν ἡλικίαν μου ὡς μέρος τῆς ἰδικῆς μου ζωῆς ἐπὶ τῆς γῆς. Τὸ σκότος, ποὺ μὲ περιβάλλει, τὴν ἐξισώνει μὲ τὴν ζωὴν, ποὺ διῆλθα εἰς τὴν κοιλίαν τῆς μητρός μου. Ἐὰν δὲ «ἐν ἀνομίαις συνελήφθην καὶ ἐν

ἀμαρτίαις ἐκίσσησέ με ἡ μήτηρ μου» (1), ποῦ, ὦ Θεέ και Κύριέ μου, ποῦ και πότε, σ' ἐρωτῶ, ὑπῆρξεν ἄθῶος ὁ δοῦλος Σου ; Ἄλλ' ἄς σβήσωμεν ἀπὸ τὴν μνήμην μας τὴν περίοδον ταύτην. Τί μὲ συνδέει μ' αὐτήν, ἀφοῦ δὲν ἐνθυμοῦμαι τίποτε σχετικόν ;

*
**

Ἀπὸ τὴν βρεφικὴν ἡλικίαν ἐπέρασα εἰς τὴν παιδικὴν, ἢ μᾶλλον ἡ παιδικὴ ἡλικία ἤλθε εἰς ἐμέ, διαδεχθεῖσα τὴν πρώτην. Ἄλλὰ και αὐτὴ δὲν παρῆλθε, διότι ποῦ θ' ἀπεσῦρετο ; Και ἔμως δὲν ὑφίστατο πλέον. Διότι δὲν ἦμουν πλέον ἓνα ἄλαλο βρέφος, ἀλλ' ἓνα παιδί, ποῦ ἄρχιζε ἤδη νὰ ὀμιλῇ. Αὐτὸ τὸ ἐνθυμοῦμαι και ἐμελέτησα ἔκτοτε τὸν τρόπον, μὲ τὸν ὁποῖον ἔμαθα νὰ ὀμιλῶ. Διότι δὲν εἶχα διδάσκαλον, ποῦ θὰ μ' ἐδίδασκε μὲ τάξιν και μέθοδον τὸν προφορικὸν λόγον, ὅπως συνέβη ἀργότερα μὲ τὴν ἐκμάθησιν τῶν γραμμάτων. Ἄλλὰ, χάρις εἰς τὴν διάνοιαν, ποῦ μοῦ ἐδώρησες, ὦ Θεέ μου, ἐπειδὴ ἔβλεπα, ὅτι τὰ δάκρυα, αἱ κραυγαὶ και αἱ κινήσεις τῶν μελῶν τοῦ σώματός μου δὲν ἤμποροῦσαν νὰ ἐκφράσουν ὅλας τὰς σκέψεις και τοὺς πόθους μου, ἐσυγκρατοῦσα εἰς τὴν μνήμην μου τὰ ὀνόματα, ποῦ ἤκουα νὰ δίδονται εἰς τὰ πράγματα. Παρατηρῶν δὲ ὅτι σύμφωνα μὲ αὐτὴν ἢ ἐκείνην τὴν λέξιν διευθύνοντο πρὸς τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ ἀντικείμενον, ἐσυμπέραινα και δὲν ἐξεχνουσα τὸ ὄνομα, μὲ τὸ ὁποῖον ὠνόμαζαν ἓνα πρᾶγμα. Ἐμάντευα τὴν ἐπιθυμίαν τῶν συνανθρώπων μου ἀπὸ τὴν κίνησιν τοῦ σώματός των και ἀπὸ τὴν φυσικὴν ἐκείνην γλῶσσαν ἔλων τῶν ἔθνῶν, ποῦ συνίσταται εἰς τὴν ἔκφρασιν τοῦ προσώπου, εἰς τὴν κίνησιν τῶν ὀφθαλμῶν, εἰς τὴν ἐνέργειαν τῶν μελῶν τοῦ σώματος και εἰς τὸν ἦχον τῆς φωνῆς, ποῦ ἐκφράζει τὰς συναισθηματικὰς καταστάσεις τῆς ψυχῆς, ὅταν θέλῃ νὰ ζητήσῃ κάτι, νὰ τὸ κρατήσῃ εἰς τὴν διάθεσίν της, νὰ τὸ ἀποφύγῃ ἢ νὰ τὸ ἀπορρίψῃ. Τοιοῦτοτρόπως, μὲ τὸ ν' ἀκούω κάθε φορὰ τὰς ἰδίας λέξεις, ἐσυμπέραινα, ἀναλόγως τῆς θέσεως, ποῦ εἶχαν εἰς τὸν λόγον, ποίων ἀντικειμένων ἦσαν σύμβολο και, ἀφοῦ ἐσυνήθισε τὸ στόμα μου νὰ τὰς προφέρῃ, τὰς μεταχειριζόμενον διὰ νὰ ἐκφράζω τὰς θελήσεις μου. Μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν κατώρθωσα νὰ ἐπικοινωνῶ μὲ τὰ

(1) Ψαλμ. Ν. 7.

πρόσωπα, πού με περιστοίχιζαν, και από συνήθειαν να εισέλθω εἰς τὴν τρικυμιώδη ζωὴν, ἀλλὰ πάντοτε ὑποτασσόμενος εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν γονέων μου και εἰς τὴν διάθεσιν τῶν πρεσβυτέρων.

Ὡ Θεέ μου, Θεέ μου. Ἀνάμεσα εἰς ποίας συμφορὰς και εἰς ποῖα ὄνειροπολήματὰ ἐπέρασα τὰ χρόνια τῆς παιδικῆς ἡλικίας μου, κατὰ τὴν ὁποίαν μοῦ ἐπεβάλλετο ἕνας και μόνος κανὼν τῆς ζωῆς, νὰ ὑπακούω δηλαδὴ εἰς τοὺς δασκάλους μου, διὰ νὰ ἡμπορέσω και ἐγὼ νὰ διαλάμψω και νὰ δρέψω δάφνας εἰς τὴν τέχνην ἐκείνην τοῦ ὀμιλεῖν, πού ὀδηγεῖ εἰς δόξαν και ψεύτικα πλοῦτη. Μὲ ἔστειλαν λοιπὸν εἰς τὸ σχολεῖον, διὰ νὰ μάθω ἀνάγνωσιν και γραφήν. Πρὸς δυστυχίαν μου, δὲν ἤμουν εἰς θέσιν ν' ἀντιληφθῶ τὴν χρησιμότητα αὐτῆς τῆς διδασκαλίας. Καὶ ὅμως, ὅταν ἤμουν ἀμελής, μ' ἐτιμωροῦσαν. Οἱ ἔχοντες πείραν τοῦ κόσμου ἐπεδοκίμαζαν τὴν τοιαύτην ἀυστηρότητα. Ἐκεῖνοι, πού ἔζησαν πρὶν ἀπὸ ἡμᾶς, προετοίμασαν τὰ ἀκανθώδη μονοπάτια, ἐπὶ τῶν ὁποίων εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ βαδίζωμεν, αὐξήσαντες δι' αὐτοῦ τοῦ τρόπου τὰς ἀσχολίας τῶν τέκνων τοῦ Ἀδὰμ και τὰ βίασάν τιν. Συνητησάμεν τότε, ὦ Θεέ μου, μερικὸς δούλος Σου, παρὰ τῶν ὁποίων ἐμάθαμεν, χωρὶς νὰ ἐννοοῦμεν καλά, ὅτι εἶσαι ἀρκετὰ μεγάλος, ὥστε νὰ μᾶς βοηθῆς, χωρὶς νὰ προσπίπτῃς εἰς τὰς αἰσθήσεις μας. Ἦρχισα λοιπὸν, ἤδη κατὰ τὴν τρυφερὰν ἡλικίαν μου, ν' ἀπευθύνωμαι σ' Ἐσένα, ὡς μόνον στήριγμα και ἄσυλόν μου. Ἐλύνα τοὺς κόμβους τῆς γλώσσης μου, διὰ νὰ Σὲ ἐπικαλεσθῶ. Ἀκόμα μικρὸ παιδάκι, Σὲ ἱκέτευα μὲ ζέσιν φλογερὰν νὰ μὲ ἀπαλλάξῃς ἀπὸ τὰς τιμωρίας τοῦ σχολείου μου. Καὶ ὅσες φορὲς δὲν μὲ εἰσήκουες (πού δὲν τὸ ἔκανες ἀπὸ ἀδιαφορίαν πρὸς ἐμένα), οἱ διδάσκαλοι και οἱ γονεῖς μου ἐγελοῦσαν διὰ τὰ ῥηπίσματα, τὰ ὁποῖα ὅμως ἐφαίνοντο εἰς ἐμένα ὡς τὸ μεγαλύτερον και φρικωδέστερον κακόν.

Ἐπάρχουν, Κύριε, ψυχαὶ τόσο μεγάλαι και τόσο στενὰ συνδεδεμέναι διὰ τῆς ἀγάπης πρὸς Ἐσὲ—διότι καμμιά φορὰ ἡ βλακεία γεννᾷ τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα—ὑπάρχουν, Σὲ ἐρωτῶ, ψυχαί, πού ἀντλοῦν ἀπὸ τὴν εὐσεβῆ σύνδεσιν ταύτην τὴν ψυχικὴν δύναμιν, ὥστε ν' ἀψηφοῦν τὴν στρέβλαν, τοὺς σιδηρένιους ὄνυχας και ὅλα τὰ ἄλλα βασανιστήρια, τὰ ὁποῖα οἱ ἄνθρωποι μὲ φρικτὴν ἀγωνίαν Σὲ ἱκετεύουν νὰ τ' ἀπομακρύνῃς ἀπ' αὐτούς, ἢ ἐμπαίζουσι ἐκείνους, πού τόσο πολὺ νὰ φοβοῦνται, ὅπως οἱ γονεῖς μου

ἐγελοῦσαν διὰ τὰς ποινάς, τὰς ὁποίας μοῦ ἐπέβαλαν οἱ διδάσκα-
λοί μου ; Εἰς ἐμέ αἱ ποιναὶ ἐκεῖνα· δὲν ἐφαίνοντο ὀλιγώτερον
τρομακτικαὶ καὶ δὲν ἐζητοῦσα μὲ μικρότερον πόθον ν' ἀπαλλαγῶ
ἀπὸ αὐτὰς. Καὶ ὅμως ἔκανα διαρκῶς λάθη εἰς τὴν ἀνάγνωσιν καὶ
τὴν γραφήν. "Ὅχι, διότι δὲν εἶχα πνεῦμα καὶ μνήμην,—ἠξίωσες,
ὦ Θεέ μου, νὰ μοῦ δωρήσῃς μνήμην ἀρκετὴν καὶ πνεῦμα ἱκανὸν
διὰ τὴν ἡλικίαν μου—ἀλλὰ διότι ἀγαποῦσα τὰ παιχνίδια, ἀλλὰ
καὶ ἐκεῖνοι, ποὺ μ' ἐτιμωροῦσαν, δὲν τ' ἀγαποῦσαν ὀλιγώτερο.
Τὰ παιχνίδια ὅμως τῶν ἐνηλίκων ὀνομάζονται ὑποθέσεις. Ἀλλὰ,
εἰς τὴν πραγματικότητά δὲν εἶναι παρὰ παιδικὰ παιχνίδια, διὰ
τὰ ὁποῖα τιμωροῦνται πάλι ἀπὸ τοὺς πρεσβυτέρους. Τὰ μεγάλα
δὲ αὐτὰ παιδιὰ δὲν εἶναι ἄξια περισσοτέρας εὐσπλαγχνίας παρὰ
ἐκεῖνα, εἰς τὰ ὁποῖα αὐτοὶ ἐπιβάλλουν ποινάς. Ἐνας λογικὸς ἄν-
θρωπος θὰ εὖρη ἄρά γε, ὅτι δικαίως μ' ἐτιμωροῦσαν, ἐπειδὴ ἀγα-
ποῦσα τὸν σφαιρισμὸν, καὶ ὅτι αὐτὸ τὸ παιχνίδι θὰ μὲ ἠμπόδιζε
νὰ μάθω γράμματα, προωρισμένα νὰ μοῦ χρησιμεύσουν ἀργότερα
δι' ἄλλα πολὺ ἐγκληματικώτερα παιχνίδια ; Καὶ αὐτός, ποὺ μ'
ἐτιμωροῦσε, ἐνεργεῖσε καλύτερα, ὁπόταν, νικώμενος ἀπὸ κάποιον
ἀνταγωνιστὴν του εἰς μίαν ἐπιστημονικὴν συζήτησιν, ἐδασανίζετο
ἀπὸ τὸν θυμὸν του πολὺ περισσότερον, πρὶν ὅσον ἐγώ, ὅταν μ'
ἐνικοῦσαν στὸ σφαιρισμό ;

Καὶ ὅμως ἀμάρτανά, ὦ Θεέ μου, ῥυθμιστὰ καὶ δημιουργὲ
δλων τῶν πλασμάτων τῆς φύσεως, ἐκτὸς τῶν ἀμαρτημάτων, τῶν
ὁποίων εἶσαι μόνος ῥυθμιστῆς (1). Ἀμάρτανά, ὦ Θεέ μου, ἐφ'
ὅσον ἐνεργοῦσα παρὰ τὴν θέλησιν τῶν γονέων μου καὶ τῶν ἀνω-
τέρων μου. Διότι ἀργότερα ἐν συνεχείᾳ θὰ ἠμποροῦσα νὰ κάμω
χρῆσιν καλὴν τῶν γνώσεών μου, τὰς ὁποίας μοῦ ἐπέβαλλαν,
ὁποιοσδήποτε καὶ ἂν ἦτο ὁ σκοπός, διὰ τὸν ὁποῖον μοῦ τὰς ἐπέ-
βαλλαν. Δὲν ἤμουν δὲ παρήκοος, ἐπειδὴ ἐπεδίωκα κάτι ἀνώτερον,
ἀλλὰ διότι ἀγαποῦσα τὰ παιχνίδια καὶ τοὺς ἀγῶνας. Εἰς τοὺς

(1) Peccatorum autem ordinator. Ὁ Ἀθγουστίνος ἐγνοεῖ ἐν προ-
κειμένῳ, ὅτι ὁ Θεὸς ἐρρῦθμισε τὰ πράγματα κατὰ τρόπον, ὥστε ἡ ἀμαρτία
νὰ μὴ προκαλῆ διαταραχὴν τῆς ἠθικῆς τάξεως τῶν ὄντων, νὰ μὴν ἀντι-
στρατεύεται πρὸς τὰ θελήματα τοῦ. (Πρβλ. Karl von Saumer, Sancti
Augustini Confessionum, Libri tredecim, σελ. 14, σημ. Stuttgart,
1856 καὶ «De Civit. Dei» I, II, c. 17).

ἀγῶνας ἀγαπούσα τὸν θρίαμβον τῆς νίκης. Οἱ μῦθοι, γαργαλίζοντες τὴν ἀκοήν μου, ἀναπτυν φλόγαν ἀπληστοτέραν εἰς τὴν καρδίαν μου, κάποια δὲ περιέργεια, αὐξανομένη καθημερινῶς, ἀπήστραπτεν ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμούς μου καὶ με παρέσυρεν εἰς θεάματα διασκεδαστικὰ δι' ἐνηλίκους. Ἀλλὰ καὶ οἱ διευθύνοντες αὐτὰ τὰ θεάματα δρέπουν ἀπ' αὐτὰ τόσας δάφνας, ὥστε ἔλοι σχεδὸν εὐχονται, ὅπως καὶ τὰ τέκνα τῶν τύχουν τῶν ἰδίων τιμῶν. Ἀλλ' αὐτὸ δὲν τοὺς ἐμποδίζει νὰ τιμωροῦν αὐστηρῶς τοὺς βλαστούς των, ὡσάκις τὰ θεάματα ταῦτα τοὺς ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὰς σπουδᾶς των, διὰ τῶν ὁποίων κάποτε θ' ἀποκτήσουν περίδλεπτον κοινωνικὴν θέσιν, πού θὰ τοὺς ἐπιτρέπη νὰ παρέχουν εἰς τὸν λαὸν ὅμοια θεάματα. Ἴδε, ὦ Θεέ, τὰς ἀντιφάσεις αὐτὰς εἰς τὴν εὐσπλαγχνίαν Σου. Ἀπάλλαξε ἀπὸ τὴν δουλείαν ἐκείνους, πού προσφεύγουν εἰς Ἐσέ, ἀλλὰ καὶ ἐκείνους, πού δὲν προσφεύγουν, ὅπως οὗτοι τέλος ἐπικαλέσθω τὸν οἶκτον Σου καὶ λυτρωθῶν ὀριστικῶς.

Εἰς ἡλικίαν ἀκόμη τρυφεράν, ἤκουσα νὰ ὀμιλοῦν περὶ τῆς αἰωνίας ζωῆς, τὴν ὁποίαν μᾶς ὑπεσχέθη ἡ ταπεινοφροσύνη τοῦ Κυρίου, πού κατῆλθε μέχρι τῆς ἰδικῆς μας ὑπερηφνείας καὶ ἐπάρσεως. Εἶχα σημειωθῆ με τὸ σημεῖον τοῦ Σταυροῦ Σου καὶ ἐπαλειφθῆ διὰ τοῦ ἀγίου ἁλατος (1), μόλις ἐξῆλθα ἀπὸ τὰ σπλάχνα τῆς μητρός μου, πού ἤλπιζε εἰς Ἐσέ. Γνωρίζεις, ὦ Θεέ μου, ὅτι, ὅταν ἤμουν ἀκόμη παιδί, προσεβλήθην αἰφνιδίως ἀπὸ νόσημα τοῦ στομάχου με μέγαλον πυρετόν, πού ὀλίγον ἔλειψε νὰ με ἀποσπάσῃ εἰς μίαν στιγμὴν ἀπὸ τὴν ἀγκάλην τῆς μητέρας μου. Με πόσῃ ζέσιν καὶ πίστιν ἐζήτησα ἀπὸ τὴν εὐσέβειαν τῆς μανούλας μου καὶ ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν, μητέρα ὄλων τῶν πιστῶν, τὸ βάπτισμα τοῦ Υἱοῦ Σου καὶ Κυρίου μας. Ὑπὸ τὸ κράτος τῆς ἀγωνίας καὶ τοῦ φόβου ἡ μητέρα τῆς σαρκός μου, ἡ ἀγνή καρδιά τῆς ὁποίας ἐκουφόρει τὴν αἰώνιον σωτηρίαν μου διὰ τῆς πίστεως εἰς Ἐσέ, με ἐντατικωτέραν ἀκόμη ἀγάπην ἔσπευσε νὰ με μύσῃ εἰς τὸ μυστήριον τοῦ βαπτίσματος, εἰς τὸ ὁποῖον θὰ ὠμολογοῦσα Σέ,

(1) Ὑπῆρχεν ἔθιμον νὰ παρέχεται ἄλας εἰς τοὺς κατηχομένους, δηλαδὴ εἰς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι, μολοντί ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας δεκτοὶ γενόμενοι, δὲν εἶχον ὅμως ἀκόμη βαπτισθῆ. Περὶ τοῦ ἔθιμου τούτου βλ. I, Σύνοδος Καρθαγένης, κανὼν 5 καὶ Αὐγουστίνου «De Catechizantis rudibus» κεφ. 26.

Ἰησοῦ Χριστέ, πρὸς ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν μου—ὁπότεν ἔξαφνα αἰσθάνθηκα τὸν ἑαυτὸν μου νὰ καλυτερεύῃ καὶ νὰ θεραπεύεται.

Λοιπὸν ἀνέβαλα τὸν ἅγιον αὐτὸν καθαρμὸν μὲ τὴν σκέψιν, ὅτι, ἂν ἐζούσα, θὰ ὑπέπιπτα σχεδὸν ἐξ ἀνάγκης εἰς νέα τινὰ ἀνομήματα καὶ διότι αἱ ἁμαρτίαι, ποὺ διαπράττονται μετὰ τὸ βάπτισμα, εἶναι βαρύτεραι καὶ κινδυνωδέστεραι. Αὐτὴ ἦτο ἡ πίστις μου καὶ ἡ τῆς οἰκογενείας μου, ἐκτὸς τῆς πίστεως τοῦ πατρὸς μου, ὁ ὁποῖος ἐν τούτοις δὲν ἔσβησε εἰς τὴν ψυχὴν μου τὸ δικάϊωμα τοῦ σεβασμοῦ πρὸς τὴν μητέρα μου καὶ δὲν μὲ ἠμπόδιζε νὰ πιστεύω εἰς τὸν Χριστόν, εἰς τὸν ὁποῖον αὐτὸς δὲν ἐπίστευεν ἀκόμη. Διότι ἡ μητέρα μου, ὦ Θεέ μου, πάντα λίθον ἐκίνει, διὰ νὰ θεωρηθῆς Ἐσὺ, ὡς πατέρας μου, περισσότερο παρ' αὐτόν, καὶ παρέσχες εἰς αὐτὴν τὴν πολυτίμον βοήθειάν Σου, διὰ νὰ θριαμβεύσῃ, ἀγωνιζομένη, ἐπὶ τοῦ συζύγου της, τοῦ ὁποῖου ἦτο θεραπευαίνις, μολονότι ἀγαθωτέρα, ἀφοῦ Σὲ ὑπήκουε καὶ ἐκτελοῦσε τὴν ἐντολήν Σου.

Θᾶ ἐπιθυμοῦσα νὰ μάθω, ὦ Θεέ μου, ἐὰν θελήσῃς νὰ μοῦ τὸ εἰπῆς, διατί εἶχεν ἀναβληθῆ ἡ βάπτισίς μου; Μήπως ἡ ἀναβολὴ εἶχε τὸν σκοπὸν νὰ βυθισθῶ μὲ πλήρη ἐλευθερίαν εἰς τὴν ἁμαρτίαν; Διατί ἄρά γε ἀπηχοῦν εἰς τὰ ὠτά μου: «ἄφησε τον νὰ κάνῃ ὅ,τι θέλει, δὲν ἔχει ἀκόμη βαπτισθῆ». Καὶ ὅμως, προκειμένου περὶ τῆς ὑγείας τοῦ σώματος, δὲν λέγομεν: «ἄφησέ τον νὰ πληγωθῆ περισσότερο, ἀφοῦ δὲν ἔχει θεραπευθῆ ἀκόμη». Πόσον καλύτερον θὰ ἦτο δι' ἐμέ νὰ θεραπευθῶ γρήγορα μὲ τὴν ἰδικήν μου φροντίδα καὶ μὲ τὴν μέριμναν τῶν γονέων μου, ὅπως ἐξασφαλίσθῃ ἡ σωτηρία τῆς ψυχῆς μου διὰ τῆς προστασίας Ἐκείνου, εἰς τὸν ὁποῖον καὶ θὰ τὴν ὄφειλα πραγματικῶς. Ὡ, αὐτὸ θὰ ἦτο ἀναμφισβόλως πολὺ καλύτερο! Ἄλλ' ἡ μητέρα μου ἐπρόβλεπε πόσα τρικυμιώδη κύματα πειρασμῶν ἀπειλοῦσαν τὴν νεότητά μου καὶ προτιμοῦσε νὰ ἐκθέσῃ εἰς αὐτὰ τὴν ἰλὺν τῆς ὑπάρξεώς μου, ποὺ θὰ ἦτο δυνατόν νὰ λάβῃ ἀργότερα τὴν μορφήν της, πλησίον αὐτῆς ταύτης τῆς ἁγίας εἰκόνας, ποὺ εἶχεν ἤδη ἀποκατασταθῆ (1).

(1) Πρὸς κατανόησιν τοῦ χωρίου τούτου, παραπέμπομεν τὸν ἀναγνώστην εἰς τὸ ΙΓ' βιβλίον τῶν Ἐξομολογήσεων. Ὁ Αὐγουστίνος ἐρμηνεύει ἀλληγορικῶς τὴν δημιουργίαν ἐν τῇ Γενέσει, συνταυτίζει τὴν γῆν πρὸς τὸν

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην, πού ἐφοβοῦντο δι' ἐμέ περισσό-
τερον παρὰ εἰς τὴν ἐφηβικὴν μου ἡλικίαν, δὲν ἀγαποῦσα τὴν με-
λέτην καὶ ἀγανακτοῦσα, ἔταν μὲ ἐξηνάγκασαν νὰ μελετῶ. Καὶ
ὁμοῦ μ' ἐξηνάγκαζαν, αὐτὸς δὲ ὁ ἐξηναγκασμὸς ὑπῆρξεν ὁπωσδή-
ποτε εὐεργετικὸς διότι, ἂν μὲ ἄφιναν ἐλεύθερον εἰς τὴν κακὴν
θέλησίν μου, δὲν θὰ ἐμάνθανα τίποτε. Ἐφ' ὅσον ἐνεργοῦμεν παρὰ
τὴν θέλησίν μας, δὲν ἐνεργοῦμεν καλῶς, ἀκόμη καὶ εἰς περίπτω-
σιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ὅ,τι πράττομεν εἶναι ἀγαθόν. Καὶ ἐκεῖνοι,
οἱ ὁποῖοι μ' ἐξηνάγκαζαν, δὲν ἐνεργοῦσαν καλῶς, τὸ δὲ ἀγαθὸν
προῆλθεν ἀπὸ Ἐσέ, ὦ Θεέ μου. Ὅταν μ' ἐξηνάγκαζαν νὰ μελετῶ,
δὲν εἶχαν κανένα ἄλλον σκοπὸν, παρὰ ὅπως κορέσω τ' ἀκόρεστα
πάθη πλουσίας, ἀθλιότητος καὶ βδελυρᾶς δόξης. Ἀλλὰ Σὺ, πού
γνωρίζεις τὸν ἀριθμὸν τῶν τριχῶν τοῦ ἀνθρώπου, ἐχρησιμοποιοῦ-
σες τὴν πλάνην ἐκείνων, πού μοῦ ἐπέβαλλαν τὴν σπουδὴν, ἐχρη-
σιμοποιοῦσες δὲ συγχρόνως καὶ τὴν ἰδικήν μου πλάνην τῆς ἀπο-
στροφῆς ἀπὸ τὰ μαθήματα, ὡς ποινὴν, πού μοῦ ἐπεβάλλετο δι-
καίως. Τόσο μικρὸς καὶ ὁμοῦ τόσο ἀμαρτωλὸς ἤδη! Ἔτσι μοῦ
παρεῖχες ὠφέλειαν δι' ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι δὲν μοῦ ἦσαν ὠφέλιμοι
καὶ μ' ἐτιμωροῦσες διὰ τὰς ἀμαρτίας μου δικαίως. Διότι διέταξες
καὶ ἔταξες νὰ εἶναι κάθε ἐκτρεπομένη ψυχὴ αὐτὴ ἢ ἴδια διὰ τὸν
ἑαυτὸν της τιμωρία.

*
* *

Ποία ἄρά γε ἦτο ἡ αἰτία τῆς ἀποστροφῆς μου πρὸς τὰ ἐλ-
ληνικὰ γράμματα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐν τούτοις εἶχον ἀσκηθῆ ἀπὸ τὴν
τρυφερωτέραν ἡλικίαν; Καὶ σήμερον ἀκόμη δὲν τὸ γνωρίζω. Ἀπ'
ἐναντίας ἤμουν φίλος τῶν λατινικῶν γραμμάτων, ὅχι, ἐννοεῖται,
ὅπως διδάσκονται ἀπὸ τοὺς γραμματοδιδασκάλους, ἀλλ' ὅπως τὰ
ἐδίδασκον ἀργότερα οἱ γραμματικοί (1). Διότι ἡ πρώτη διδασκα-
λία, κατὰ τὴν ὁποίαν μανθάνομεν ἀνάγνωσιν, γραφὴν καὶ ἀρίθ-

σαρρικὸν ἀνθρωπον. Ἡ γῆ αὐτὴ λαμβάνει κατ' αὐτὸν τὴν μορφήν ἐκ τῆς
ἱερᾶς διδασκαλίας πού προσδίδει εἰς τὸν ἀνθρωπον φῶς καὶ πνευματικότητα.

(1) Qui grammatici vocantur. Ἐκ τοῦ χωρίου τούτου συμπεραί-
νομεν, ὅτι οἱ grammatici (γραμματικοί) δὲν ἐδίδασκαν τὰ στοιχεῖα τῆς
Λατινικῆς, ἀλλ' ἀνταπεκρίνοντο πρὸς τοὺς μεταγενεστέρους καθηγητὰς τῶν
ἀνθρωπιστικῶν μαθημάτων. Ἐδίδασκαν δηλαδὴ σύνθεσιν, στιχουργίαν, ἐρμη-
νεύειαν τῶν πεζῶν καὶ τῶν ποιητῶν, ἀπαγγελίαν κτλ.

μησιν, δὲν ἦτο δι' ἐμὲ ὀλιγώτερον ὀδυνηρὰ καὶ σκληρὰ παρὰ τῆς διδασκαλίας τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης. Ἀπὸ ποῦ προήρχετο, ὦ Θεέ μου, ἡ τοιαύτη ἀποστροφή, ἐὰν ὄχι ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν καὶ τὴν μηδαμηνότητα τῆς ζωῆς; «Διότι ἡμουν σὰρξ καὶ πνοὴ παρερχομένη καὶ οὐδέποτε ἐπανερχομένη». Καὶ ὁμως ἡ στοιχειώδης αὐτῆς μελέτη, ποῦ μοῦ ἐπιτρέπει ἀκόμη ν' ἀναγινώσκω ὅ,τι προσπίπτει εἰς τοὺς ὀφθαλμούς μου, ἢ νὰ γράφω, δσάκις τὸ θελήσω ἐγὼ ὁ ἴδιος, εἶναι πολὺ ἀσφαλεστέρα καὶ ἐπομένως πολὺ ὠφελιμώτερα ἀπὸ ἐκείνην, διὰ τῆς ὁποίας ἀναγκαζόμουν νὰ μάθω τὰς περιπλανήσεις ἑνὸς Αἰνείου ὁποιοῦδήποτε καὶ νὰ ξεχνῶ τὰς ἰδικὰς μου περιπλανήσεις· νὰ κλαίω διὰ τὴν Διδῶ, ἡ ὁποία, ὑπὸ τὸ κράτος πάθους ἐρωτικοῦ, τερματίζει τὴν ζωὴν τῆς δι' αὐτοκτονίας, ἐνῶ ἔβλεπα μὲ στεγνοὺς ὀφθαλμούς, ὦ Θεέ μου, τὸν ἰδικόν μου θάνατον, δηλαδὴ τὸν χωρισμόν μου ἀπὸ Σένα.

Ποιὸς εἶναι ἀθλιώτερος ἑνὸς ἀθλίου, ἂν ὄχι ἐκεῖνος, ποῦ δὲν λυπᾶται τὸν ἑαυτόν του, ἀλλὰ κλαίει διὰ τὸν θάνατον τῆς Διδουῆς, ποῦ ἐπροκάλεσε τὸ πρὸς τὸν Αἰνεῖαν ἐρωτικὸν πάθος τῆς, καὶ δὲν κλαίει διὰ τὸν ἰδικόν του θάνατον, ὦ Θεέ, φῶς τῆς καρδιάς μου, τροφή τῆς ψυχῆς μου, ἀρετὴ δημιουργὸς τοῦ πνεύματος καὶ τῆς διανοίας μου; Ὅχι, Θεέ μου, δὲν Σ' ἀγαποῦσα καὶ ἡμουν μοιχὸς ἀπέναντί Σου καὶ ἤκουα εἰς τὴν ἀπιστίαν μου ἀπὸ παντοῦ τὴν φωνήν: «εὔγε, εὔγε»! Διότι ἡ ἀγάπη τοῦ κόσμου αὐτοῦ ἐδῶ κάτω δὲν εἶναι παρὰ εἶδος μοιχείας, ἡ δὲ φωνὴ «Εὔγε, εὔγε» ἀπηχεῖ, διὰ νὰ παραπλανήσῃ τὸν ἄνθρωπον, ὅπως προσφέρῃ τὴν καρδίαν του εἰς τὰ πρόσκαιρα ἀγαθὰ καὶ ὄχι εἰς τὸν Θεόν του (1). Δὲν

(1) Τὸ «pudeat si non ita homo sit» ἀπεδώσαμεν περιφραστικῶς κατὰ τὴν ἀντίληψίν μας, χωρὶς νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὰς διαφόρους μεταφράσεις τοῦ χωρίου τούτου. Ὁ Paul Janet τὸ ἀποδίδει ὡς ἐξῆς: «Et ces mots: courage, courage ne retentissent que pour vous faire rougir de ne point être comme les autres» (Les Confessions de Saint Augustin, traduction nouvelle, Paris 1868). Ὁ Karl von Raumer: «Ut pudeat, dass sich der Mensch schäme, dass er nicht so geartet ist» (Sancti Augustini Confessiones, Stuttgart 1856).

Ὁ Gerolamo Brunelli: «Applaudi e lodi pestiferi che arrivano a fare, che altri se vergognasse di non farsene meritevoli» (Confessioni di S. Agostino volgarizzate, Padova MDCCLXVI).—Καὶ τέλος ὁ Pierre de Labriolle: «Bravo, à merveille, c'est pour éveil-

ἔκλαια δι' ὄλα αὐτά, ἀλλ' ἐθρηνοῦσα τὴν Διδῶ, ἣ ὁποία παρέδωσε τὴν τελευταίαν πνοὴν τῆς, ἀφοῦ μὲ τὸ σίδερο εἰς τὸ χέρι προέβη εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῆς χειροτέρας τῶν ἀποφάσεων. Ἐγὼ δ' ἴδιος ἐζητοῦσα τὰ εὐτελέστερα τῆς δημιουργίας Σου ἀντικείμενα, ἀφοῦ εἶμαι χῶμα καὶ θὰ ἐπανέλθω εἰς τὸ χῶμα. Ἐὰν δὲ κατὰ τύχην κάποιος θὰ μοῦ ἀπηγόρευε τὴν ἀνάγνωσιν αὐτῶν τῶν παραμυθιῶν, θὰ ἔχυνα δάκρυα, ἐφ' ὅσον δὲν θὰ ἤμποροῦσα νὰ διαβάσω ἐκεῖνο, ποῦ θὰ μ' ἔκαμνε νὰ χύνω δάκρυα. Καὶ ὅμως αὐτὴ ἢ διδασκαλία θεωρεῖται ἀνωτέρα καὶ γονιμωτέρα ἐκείνης, χάρις εἰς τὴν ὁποίαν ἔμαθα ἀνάγνωσιν καὶ γραφήν.

Ἄλλὰ τώρα, ὦ Θεέ μου, ἢ Ἀλήθειά Σου ἄς φωνάξῃ εἰς τὴν ψυχὴν μου : «Τοῦτο δὲν εἶναι ἀληθινόν !» Ὅχι. Ἡ πρώτη αὐτὴ μόρφωσις εἶναι καλυτέρα, διότι νὰ τώρα, ποῦ εἶμαι διατεθειμένος νὰ λησμονήσω τὰς περιπλανήσεις τοῦ Αἰνείου καὶ ἄλλους θρύλους τῆς αὐτῆς φύσεως, ἀλλ' ὄχι τὴν ἀνάγνωσιν καὶ τὴν γραφήν. Εἰς τὰς εἰσόδους τῶν σχολείων τῶν γραμματικῶν κρέμονται παραπετάσματα. Τὰ παραπετάσματα ὅμως ταῦτα δὲν συμβολίζουν τόσον τὴν περιωπὴν τῶν μυστηρίων, ποῦ διδάσκονται εἰς τὰ σχολεῖα αὐτά, ὅσον τὸ περικάλυμμα τῆς πλάνης. Ἄς μὴ κραυγάζουν ἐναντίον μου ἐκεῖνοι, αἱ φωναὶ τῶν ὁποίων ἔπαυσαν πλέον νὰ με συγκινοῦν, κατὰ τὴν στιγμὴν, ποῦ Σοῦ ἀποκαλύπτω τοὺς πόθους τῆς ψυχῆς μου, καὶ κατὰ τὴν ὁποίαν καταδικάζω τὴν σχολιὰν καὶ ἀκανθώδη ὁδόν, τὴν ὁποίαν ἕως τώρα ἐπορεύθηκα, διὰ ν' ἀγαπήσω τὸν θεῖον Σου δρόμον. Ἄς μὴ κραυγάζουν ἐναντίον μου ἐκεῖνοι, ποῦ πωλοῦν καὶ ἀγοράζουν γραμματικὰς. Ἐὰν τοὺς ἀπηύθυνα τὴν ἐρώτησιν : «Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ὁ Αἰνείας ἦλθε εἰς τὴν Καρχηδόνα ;» Οἱ μὲν ὀλιγώτερον σοφοὶ θὰ μοῦ ἀπαντοῦσαν, ὅτι δὲν γνωρίζουν τίποτε σχετικῶς, οἱ δὲ σοφώτεροι, ὅτι δὲν εἶναι ἀλήθεια. Ἄν ὅμως τοὺς ἐρωτήσω πῶς γράφεται τὸ ὄνομα Αἰνείας, ὅλοι ἐκεῖνοι, ποῦ τὸ ἔμαθαν, θὰ μοῦ δώσουν τὴν ἰδίαν ἀπάντησιν σύμφωνα μὲ τὸ συμβόλαιον, μὲ τὴν συμφωνίαν, διὰ τῆς ὁποίας ἢ κοινωνία τῶν ἀνθρώπων καθώρισε τὴν ἔννοιαν τῶν σημείων τούτων. Ἐπίσης, ἂν ἐρωτοῦσα, ποῖὰ θὰ ἦτο μεγαλυτέρα ζημία εἰς

τὴν ζωὴν, τὸ νὰ λησμονήσῃ κανεὶς τὴν ἀνάγνωσιν καὶ τὴν γραφὴν ἢ τὰς ἐν λόγῳ ἐπινοήσεις τῶν ποιητῶν, ποῖος ἔχων σώας τὰς φρένας δὲν θὰ ἐμάντευε τὴν ἀπάντησιν ἐν προκειμένῳ ;

“Ὡστε ἀμάρτανά, ὅταν ἤμουν παιδί, ἐφ’ ὅσον ἐπροτιμοῦσα τὰ εὐτελεῖα αὐτὰ πράγματα ἢ μᾶλλον ἀποστρεφόμενον τὰ μὲν καὶ ἐπεδίωκα τὰ δέ. « Ἐνα καὶ ἓνα δύο, δύο καὶ δύο τέσσερα ». ” Ἡδὴ αὐτὴ ἢ ἐπὶ μὲν μου ἦτο μισητὴ, ἐνῶ ἐλάτρευα τὰς ματαιὰς φαντασιοπληξίας : Τὸν δούρειον ἵππον πλήρη στρατιωτῶν, τὴν ἀποτέφρωσιν τῆς Τροίας καὶ τὴν σκιὰν ἀκόμη τῆς Κρεούσης.

Διὰ ποῖον λοιπὸν λόγον ἐμισοῦσα τὴν Ἑλληνικὴν λογοτεχνίαν, ποῦ τέτοια τραγούδια τραγουδεῖ : Διότι ὁ Ὅμηρος ἐξυφαίνει ἀναλόγους μύθους, ἢ ὠμορφιά καὶ ἢ γοητεία τῶν ὁποίων, παρὰ τὴν ματαιότητά των, εἶναι ἀπειρος. Καὶ ὁμοίως ἐφαίνετο πολὺ πικρὰ εἰς τὴν παιδικὴν μου γεῦσιν. Μοῦ φαίνεται, ὅτι καὶ οἱ Ἑλληνόπαιδες θὰ τρέφουν τὸ ἴδιον μῖσος πρὸς τὸν Βιργίλιον, ὅταν ἐξαναγκάζονται νὰ τὸν μάθουν, ὅπως ἐγὼ ἐξαναγκάζομαι νὰ μάθω τὸν Ὅμηρον. Τοῦτο προέρχεται προφανῶς ἀπὸ τὴν δυσκολίαν κατὰ τὴν ἐκμάθησιν μιᾶς ξένης γλώσσης, ποῦ ἀναμειγνύει οὕτως εἰπεῖν, τὴν χολὴν τῆς, μετὰ τὴν γλυκύτητα τῶν Ἑλληνικῶν μύθων. Δὲν ἐγνώριζα διόλου τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, τὴν ὁποίαν μοῦ ἐπέβαλλαν νὰ μάθω καὶ μετὰ ἀπειλοῦσαν, διὰ νὰ τὸ κάμω, μετὰ ἀγανάκτησιν, διὰ τῶν σκληροτέρων καὶ φοβερωτέρων τιμωριῶν.

Ἄλλ’ ὅταν ἤμουν ἀκόμη μικρὸ παιδί, δὲν ἐγνώριζα οὔτε αὐτὰς τὰς λατινικὰς λέξεις, καὶ ὁμοίως τὰς ἔμαθα χωρὶς φόβου, χωρὶς νὰ στενοχωρηθῶ ἐν μέσῳ τῶν ἀστεϊσμῶν καὶ τῆς εὐθυμίας τοῦ περιβάλλοντος ποῦ ἐγελοῦσε καὶ ἐπαιξε μαζί μου. Τὸ πνεῦμά μου μετὰ παρκαينوῦσε, αὐτὸ καθ’ ἑαυτό, εἰς τὴν ἐκφρασιν τῶν σκέψεών μου, πρᾶγμα ποῦ θὰ ἦτο ἀδύνατον, ἂν δὲν ἀποκτοῦσα ὠρισμένον ἀριθμὸν λέξεων, ὅχι ἀπὸ ἐκείνους, ποῦ τὰς διδάσκουν συστηματικῶς, ἀλλ’ ἀπὸ ἐκείνους, ποῦ ὠμιλοῦσαν γύρω μου, εἰς τοὺς ὁποίους καὶ ἀπεκάλυπτα ὁλόκληρον τὸν συναισθηματικὸν μου κόσμον.

Τοῦτο δεικνύει ἀρκετὰ καθαρὰ, ὅτι αὐτὴ ἢ ἀδέσμευτος περιέργεια εἶναι πολὺ ἀποτελεσματικωτέρα ἀπὸ τὸν μετὰ ἀπειλᾶς συνοδευόμενον καταναγκασμόν.

Κύριε, εἰσάκουσε τὴν δέησίν μου ! ” Ἄς μὴ δειλιάσῃ ἡ ψυχὴ μου

ὑπὸ τὴν ἐπιβολὴν τῶν διδαγμάτων Σου. "Ἄς μὴ λιπεψυχῆσω, ἔξομολογούμενος εἰς Σὲ τοὺς οἰκτιρμούς, διὰ τῶν ἔποιων μὲ ἀπεμάκρυνες ἀπὸ τὴν βδελυρὰν δόξον, πρὸ ἐπικρευόμενῃ. "Ἔσο δι' ἐμὲ γλυκύτερος τῶν θελγήτρων, ὁ στρόβιλος τῶν ὀποιῶν μὲ παρέσυρε. "Ἄς Σὲ ἀγαπήσω ἀπὸ τὰ βάθη τῆς καρδιάς μου, ἄς φιλήσω ἀπὸ τὰ μύχια τῆς ψυχῆς μου τὰς χεῖρας Σου, διὰ νὰ μὲ ἀποσπάσουν ἀπὸ τοὺς πειρασμοὺς μέχρι τέλους τῆς ζωῆς μου. Δὲν εἶσαι ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ Θεὸς μου; Πᾶν ὅ,τι ἔμαθα κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν μου, ἄς θυσιασθῆ εἰς τοὺς ἁγίους βωμούς Σου. "Ἐὰν ἐμιλῶ, ἀναγινώσκω, γράφω καὶ ἀριθμῶ—αὐτὰ ὅλα ἄς ἀφιερωθοῦν εἰς Σὲ, διότι, κατὰ τὴν ἐποχὴν, ὅπου ἐγὼ ἐδιδασκόμουν εὐτελεῖ πράγματα, Σὺ μ' ἐβοηθοῦσες δι' ἄλλου διδάγματος καὶ μοῦ ἐσυγχώρησες τὴν ἔνοχον ἀπόλαυσιν, πρὸ εὕρισκα εἰς τὰ πράγματα. "Ἐμαθα πολλὰς ὠφελίμους λέξεις, πρέπει δὲ νὰ μανθάνωμεν αὐτὰς τὰς λέξεις καὶ εἰς θέματα μὴ μάταια καὶ εὐτελεῖ. Αὕτῃ εἶναι ἡ δόξος, ὅπου πρέπει νὰ ὀδηγηθοῦν ὅλοι.

"Ἄλλοίμονον εἰς σέ, χεῖμαρρε τῆς ἀνθρωπίνης συνηθείας! Ποιὸς ἤμπορεῖ ν' ἀντισταθῆ εἰς τὴν ὀρμὴν σου; Πότε ἄρά γε θ' ἀποξηρανθῆς; "Ἔως πότε θὰ κυλίης τὰ τέκνα τῆς Εὐας πρὸς τὸν ἀχανῆ καὶ θεελλώδη ὠκεανόν, τὸν ὀποῖον μετὰ κόπου δύναται νὰ διασχίσῃ καὶ ἐκεῖνος, πρὸ ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ τὸν διαπλέει; Συμπαρasyρόμενος ἀπὸ σένα, δὲν ἀνέγνωσα τὸν μῦθον τοῦ Διὸς, ὠπλισμένου συγχρόνως μὲ κεραυνόν καὶ μοιχείαν; Τὰ δύο αὐτὰ πράγματα εἶναι ἀντιφατικά. "Ἄλλὰ διὰ νὰ μᾶς ἐνθαρρύνουν νὰ μιμούμεθα τὰς πραγματικὰς μοιχείας του, τὸν ὠπλισαν μὲ φανταστικὸν κεραυνόν.

Ποῖος διδάσκαλος τῆς λογοτεχνίας ἐπρόσεξε τοὺς λόγους ἑνὸς ἀνθρώπου, πρὸ ἀνῆκεν, ὅπως καὶ αὐτός, εἰς τὸν βόρβορον τοῦ ἔθνομου; «Ὅλα αὐτὰ, λέγει, εἶναι ἐφευρήματα τοῦ Ὀμήρου. Αὐτὸς ἀπέδιδεν εἰς τοὺς θεοὺς τὰς ἀδυναμίας τῶν ἀνθρώπων. Θὰ προτιμοῦσα νὰ ἐξύψωνε τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὴν φύσιν τῶν θεῶν» (1). "Ὀρθότερα θὰ ἤμπερῶσε κανεὶς

(1) Κικέρων, Tusculanar. Disput. Libr. I, Cap. 26, 65. «Fingebat haec Homerus et humana ad deos transferebat; divina malem ad nos».

νά εἶπη : «Ναί, ὁ Ὅμηρος ἔπλεκε μύθους, ἀλλ' ἀπέδιδε θεῖαν ὑπόστασιν εἰς διεφθαρμένους ἀνθρώπους μὲ τὸν σκοπὸν νὰ ἐμποδίξῃ, ὅπως ἡ ἀκολασία των θεωρῆται ὡς ἀκολασία πραγματικὴ καὶ ὅπως οἱ τοιαῦτα ὄργια διαπράττοντες δὲν ἐμφανίζωνται ὡς ἀκόλαστοι ἀπωλολότες, ἀλλ' ὡς οὐράνιοι θεοί».

Καὶ ἔμως, ὦ χεῖμαρρε τῆς κολάσεως, ρίπτουν τὰ τέκνα τῶν ἀνθρώπων εἰς τὰ στυγερά σου κύματα μαζί μὲ τὸ χρῆμα τῶν διδάκτρων διὰ νὰ μανθάνουν τοιαῦτα πράγματα. Τοῦτο δὲ γίνεται, ὡς σπουδαία ὑπόθεσις, εἰς τὴν Ἀγορὰν (Forum) μὲ δαπάνην τοῦ Κοινοῦ καὶ ὑπὸ τὰ βλέμματα τῶν νόμων, οἱ ὁποῖοι παρέχουν εἰς τοὺς διδασκάλους ἀμοιβὴν μεγαλυτέραν ἐκείνης, ποὺ καταβάλλουν ἤδη εἰς αὐτοὺς οἱ μαθηταί. Κτυπᾶς τοὺς βράχους τῶν ὀχθῶν σου καὶ ὁ ρόχθος σου ἀντηχεῖ : «Ἐδῶ διδάσκονται αἱ φράσεις· ἐδῶ διδάσκεται ἡ εὐφράδεια ἢ τόσον ἀναγκαῖα διὰ νὰ πείθωμεν τοὺς ἀνθρώπους καὶ ν' ἀναπτύσωμεν τὰς ἰδέας μας !»

Δὲν θὰ ἐγνωρίζαμεν ἄρά γε τὰς λέξεις : «χρυσῆ βροχή, στήθη, ἀπάτη», ποὺ ἀπηχοῦν εἰς κάποιον χωρίον τοῦ Τερεντίου, ἐάν ὁ ποιητὴς δὲν ἔθετεν ἐπὶ τῆς σκηνῆς τὸν ἀκόλαστον ἐκείνον νεανίαν, ποὺ λαμβάνει τὸν Δίαν ὡς ἀκολασίας ὑπόδειγμα, περιεργαζόμενος μίαν τοιχογραφίαν, ὅπου ὁ πατὴρ τῶν θεῶν ἀπεικονίζεται κατὰ τὸν παραδεδομένον μῦθον κατὰ τὴν στιγμὴν, κατὰ τὴν ὁποῖαν ἐτοιμάζεται νὰ ρίψῃ χρυσὴν βροχὴν εἰς τὰ στήθη τῆς Δανάης διὰ νὰ τὴν παραπλανήσῃ ; Ἀκούσατε πῶς ὁ νεανίας αὐτὸς ἐρεθίζεται ἀπὸ τὸν ἐμπνευσμένον ποιητὴν εἰς τὸν κορεσμόν τοῦ πάθους του :

«Καὶ ποῖος θεός ! ἀνακράζει. Αὐτός, ποὺ συγκλονεῖ μὲ τὸν κεραυνόν του τὸν θόλον τοῦ οὐρανοῦ ! Καὶ ἐγὼ ἕνα οὐτιδανὸν ἀνθρωπάριον δὲν θὰ τὸ κάμω ; ὦ ναί, τὸ ἔκαμα ἤδη καὶ μάλιστα χωρὶς κανένα δισταγμόν» (1). Δὲν εἶναι ἀλή-

(1) Tarent. Eun. 3, 5. Πρόκειται περὶ τῆς σκηνῆς ἐκείνης, εἰς τοὺς «*Εὐνούχους*» τοῦ Τερεντίου, ὅπου ὁ Χαιρέας περιγράφει πῶς κατώρθωσε νὰ διεισδύσῃ εἰς τὸν θάλαμον τῆς ἑταίρας Θαΐδος, μετημφισομένος εἰς εὐνοῦχον, διὰ νὰ ἐκφράσῃ τὸν ἔρωτά του εἰς νεαρὰν δούλην ποὺ εἶχε κατακτήσει τὴν καρδίαν του. Πράγματι ἐμπιστεύονται εἰς αὐτὸν αὐτὴν τὴν νέαν, ἢ θεὰ δὲ τῆς τοιχογραφίας, περὶ τῆς ὁποίας ὁ Αὐγουστίνος ὁμιλεῖ, τὸν παρακινεῖ νὰ ἐπωφεληθῇ τῆς εὐκαιρίας.

Θεῖα, ὄχι δὲν εἶναι ἀλήθεια, ὅτι συγκρατοῦμεν εὐκολώτερον τὰς λέξεις αὐτάς, ἐπειδὴ περιγράφουν σκηναὶς ἀκολάστους. Ἐν προκειμένῳ ἓνα εἶναι τὸ γεγονὸς δηλαδή, ὅτι παρακινούμεθα ἀπ' αὐτὰς εἰς διάπραξιν ὀργίων ἰταμωτέρων. Δὲν κατηγορῶ αὐτάς καθ' ἑαυτὰς τὰς λέξεις ταύτας, ἀγγεῖα ἐκλεκτὰ καὶ πολύτιμα, ἀλλὰ τὸν οἶνον τῆς πλάνης, ποῦ μᾶς προσφέρουν δι' αὐτῶν οἰνοβαρεῖς διδάσκαλοι. Καὶ ὅσες φορές, δὲν ἠθέλαμεν νὰ πῖωμεν αὐτὸν τὸν οἶνον, ἐρραπιζόμεθα καὶ δὲν ἤμπορούσαμε νὰ προσφύγωμε εἰς κανένα σῶφρονα δικαστήν.

Καὶ ὁμως, ὦ Θεέ μου, πρὸς τὸν ὁποῖον ἐκθέτω τὰς ἀναμνήσεις μου, χωρὶς φόβον πλέον καὶ χωρὶς δισταγμόν, τὰ ἐμάνθανα ὅλα αὐτὰ μὲ ἡδονήν. Ἄθλιος ἐγώ, αἰσθανόμενον ἀπόλαυσιν καὶ διὰ τοῦτο μὲ ὠνόμαζαν παιδί μεγάλου μέλλοντος !

Ἐπίτρεφέ μου, ὦ Θεέ μου, νὰ σοῦ ὀμιλήσω περὶ δώρων τινῶν τοῦ πνεύματός μου, ποῦ ὀφείλω εἰς Σέ, καὶ περὶ τῶν ἀνοησιῶν, εἰς τὰς ὁποίας τὰ ἐδαπανοῦσα. Μοῦ ἀνέθεταν, ἐπὶ παραδείγματι, ἓνα θέμα ἢ πραγμάτευσις τοῦ ὁποίου διετάρασεν ἀρκετὰ τὴν ἡσυχίαν μου, εἴτε διὰ τὸ γόητρον προεξοφλουμένης ἐπιτυχίας εἴτε διὰ τὸν φόβον ἀποτυχίας καὶ σχετικοῦ ξυλοκοπήματος. Ἐπρεπε νὰ κάμω τὴν Ἡραν νὰ λαλήσῃ, νὰ ἐκφράσῃ τὸν θυμὸν καὶ τὸν πόνον τῆς, διὰ τὸ ὅτι δὲν ὑπῆρξεν ἱκανὴ ν' ἀποτρέψῃ τὸν βασιλέα τῆς Τροίας ἀπὸ τὴν Ἰταλία. Τέτοιο θυμὸ καὶ τέτοιο πόνο δὲν εἶχε ποτὲ ἐκφράσει ἢ σύζυγος τοῦ Διός.

Ἀλλὰ μᾶς ἠνάγκαζαν νὰ πλανώμεθα ἐπὶ τὰ ἴχνη τοιούτων ποιητικῶν ἐπινοήσεων καὶ νὰ γράφωμεν εἰς λόγον περὶ ὅτι εἶχε λεχθῆ διὰ στίχων. Ἐκεῖνος δὲ ἀποσποῦσε περισσότερα χειροκροτήματα, ὁ ὁποῖος ἀφοῦ ἐξησφάλιζεν εἰς τὸν ἥρωά του ὀλόκληρον τὴν ἡρωϊκὴν του ἀξιοπρέπειαν, ἦτο ἱκανὸς νὰ θέσῃ εἰς ὅσον τὸ δυνατὸν καταπληκτικώτερον ἐπίπεδον τὸν θυμὸν του καὶ τὸν πόνον του καὶ νὰ ἐπενδύσῃ τὰ συναισθήματά του μὲ φράσεις ὅσον τὸ δυνατὸν εὐχρυσωτοτέρας.

Εἰς τί μοῦ ἐχρησίμευαν ὅλα αὐτὰ, ὦ Θεέ μου, ἀληθινὴ μου ζωὴ ; Εἰς τί μοῦ ὠφελοῦσαν τὰ χειροκροτήματα, ποῦ ἐχαιρέτιζαν τὴν ἀπαγγελίαν μου ἐνώπιον τόσων συνομηλίκων συμμαθητῶν μου ; Ὅλα αὐτὰ δὲν ἦσαν καπνὸς καὶ ἄνεμος ; Ἄρά γε δὲν ὑπῆρχαν ἄλλα θέματα, εἰς τὰ ὁποῖα τὸ πνεῦμά μου καὶ ἡ γλῶσσά μου,

θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἀσκηθοῦν ; Οἱ ὕμνοι πρὸς Σέ, ὦ Κύριέ μου, νὰ οἱ ὕμνοι, οἱ ἐμπνεόμενοι ἀπὸ τὰς Γραφάς Σου θὰ ἐσυγκρατοῦσαν τὴν εὐθραστον κληματίδα τῆς καρδίας μου καὶ θὰ τὴν ἐμπόδιζαν νὰ διαχυθῇ ἀφθόνως εἰς τὸ κενὸν τῶν χιμαίρων ὡς λεία ἐπονείδιστος τῶν πνευμάτων τοῦ ἀέρος.

Διότι, ὑπάρχουν πολλοὶ τρόποι προσφορᾶς θυσιῶν εἰς τοὺς ἀποστατήσαντας ἀγγέλους !

Εἶναι λοιπὸν ἐκπληκτικόν, Θεέ μου, τὸ ὅτι ἐπεδίωκα τὴν ἀπόκτησιν πραγμάτων ματαίων καὶ εὐτελῶν καὶ ἐσκορπιζα εἰς ἐξωτερικότητας τὸ Ἐγὼ μου ; Δὲν μοῦ ὑπεδείκνυαν ἀνθρώπους, ποὺ ἔπασχαν, ὁσάκις ἠλέγχοντο διὰ κάποιον βαρβαρισμὸν ἢ σολοικισμὸν κατὰ τὴν ἀφήγησιν μιᾶς ἀγαθῆς πράξεώς των, ἀλλ' οἱ ὅποιοι, ὁσάκις περιέγραφαν τὰς ἀκολασίας των μὲ κομψότητα καὶ εὐστροφίαν, μὲ ὀρθὰς καὶ καλῶς συντεταγμένας φράσεις κατεπαινοῦντο καὶ ὑπερηφανεύοντο.

Σὺ βλέπεις τὰς ἀντιφάσεις αὐτάς, ὦ Θεέ μου, καὶ σιωπᾶς πλήρης μεγαλοφροσύνης καὶ ἀληθείας. Ἀλλὰ δὲν σιωπᾶς πάντοτε. Ἴδού τώρα ποὺ ἀποσπᾶς ἀπὸ τὴν φρικώδη ἄευσσον τὴν ψυχὴν μου, ἣ ὁποία Σὲ ζητεῖ, διψᾷ τὴν γοητεῖαν Σου, τὴν ψυχὴν, ποὺ σοῦ λέγει : « Ἐλέησόν με καὶ εἰσάκουσόν μου, ἐξεζήτησα τὸ πρόσωπόν σου· τὸ πρόσωπόν σου, Κύριε ζητήσω » (1). Διότι μέσα εἰς τὸ σκοτάδι τῶν παθῶν μας εἴμεθα μακρὰν τοῦ προσώπου Σου. Ὅσάκις ἀπομακρυνόμεθα ἀπὸ Ἐσέ καὶ ἐπανερχόμεθα πρὸς Ἐσέ, δὲν τὸ κάμνομεν διὰ τῶν κνημῶν μας. Ὑπῆρξεν ἄρά γε ἀναγκαῖον, ὅπως ὁ Υἱὸς Σου εἰς τὴν παραβολὴν προμηθευθῇ ἔππους, ἀμαξάν ἢ πλοῖον ; Ἦτο ἄρά γε ἀνάγκη νὰ πετάξῃ διὰ πτερύγων δρατῶν ἢ νὰ βαδίσῃ, κάμπτων τὰ γόνατά του διὰ νὰ ζήσῃ εἰς μακρυνὴν χώραν, καταδαπανῶν τὸ χρῆμα, ποὺ ἐδώρησε, εἰς αὐτόν, ὅταν ἔφευγε—πάτερ ἀγαθέ, Σὺ, ὁ ὅποιος ὅταν ὁ ἄσωτος υἱὸς ἐπαγῆλθεν εἰς τὴν οἰκογενειακὴν ἐστίαν του, ὑπῆρξες γενναιοδωρότερος παρὰ κατὰ τὴν ἀναχώρησίν του ; Ναί, τὸ νὰ ζῆ κανεὶς μέσα εἰς τὴν ἀσέλγειαν, σημαίνει ὅτι ζῆ μέσα εἰς τὸν ζόφον τῶν παθῶν του καὶ μακρὰν τοῦ προσώπου Σου.

Ἴδέ, Θεέ καὶ Κύριέ μου, ἰδὲ καρτερικῶς, κατὰ τὴν συνή-

(1) Ψαλμ. ΚΣΤ', 8.

θειάν Σου, τὴν φροντίδα, ποὺ καταβάλλουν οἱ ἄνθρωποι διὰ τοὺς φθόγγους καὶ τὰς συλλαβὰς, τὰ ὁποῖα παρέλαβαν ἀπὸ ἐκείνους, ποὺ τοὺς ἐδίδαξαν νὰ ὁμιλοῦν, καὶ τὴν ἀμέλειαν, ποὺ δεικνύουν διὰ τὰς αἰωνίους ὑποθήκας, ποὺ παρέλαβαν ἀπὸ Σένα. Ἐάν τυχὸν συμβῆ, ὥστε κάποιος, ποὺ διατηρεῖ καὶ διδάσκει τοὺς παλαιοὺς κανόνες, νὰ ἀρθρώσῃ, παρὰ τὰ κελεύσματα τῆς γραμματικῆς, τὴν λέξιν «homo», χωρὶς νὰ δασύνη τὴν πρώτην συλλαβὴν, θὰ κατακριθῆ περισσότερο ἐκείνου, ποὺ τρέφει, παρὰ τὰς ἐντολάς Σου, μῖσος πρὸς ἕναν ἄνθρωπον, μολοντί εἶναι καὶ αὐτὸς ἄνθρωπος, ὡς ἐάν καὶ ὁ ἀσπονδότερος ἀκόμη ἐχθρὸς ἤμποροῦσε νὰ εἶναι ἐπιβλαβέστερος παρὰ τὸ μῖσος ἀπὸ τὸ ὁποῖον διακαίονται ἐναντίον του. Ὡς ἐάν αἱ πληγαί, ποὺ θὰ κατέφεραν εἰς τὸ σῶμά του, θὰ ἦσαν βαρύτεραι παρὰ ἐκεῖναι, διὰ τῶν ὁποίων αἱματώνουν τὴν καρδίαν των, ὑπὸ τοῦ πάθους αὐτῶν πυρπολουμένην. Χωρὶς ἀμφισβόλιαν, καμμία γραμματικὴ μὀρφωσις ἐγγαράσσεται βαθύτερα εἰς ἡμᾶς, παρὰ ἡ συνείδησις ἐκείνη, ποὺ μᾶς φωνάζει: «ὃ σὺ μισεῖς, ἐτέρω μὴ ποιήσης».

Πόσον εἶσαι ἀπόρρητος, ὦ Θεέ μου, Σὺ ὁ κατοικῶν ἐν σιγῇ εἰς τὰ ὕψη τῶν οὐρανῶν, Σὺ, ποὺ διασπείρεις, διὰ τῶν ἀκατανόητων νόμων Σου, κολαστήριον τυφλότητα εἰς τ' ἀθέμιτα πάθη! Ἐνας ἄνθρωπος ἐπιζητεῖ τὴν δόξαν τῆς εὐφραδείας. Ἐνας δικαστής, ἐνώπιον συνανθρώπου του, μάλιστα κατὰ τοῦ ἐχθροῦ του μὲ φρικαλέαν ἀγριότητα. Συγκεντρώνει ὁλόκληρον τὴν προσοχὴν του διὰ νὰ μὴ περιπέσῃ εἰς σφάλμα γλωσσικόν, ἀλλὰ δὲν κάμνει τὸ ἴδιον διὰ τοὺς ἐκδικητικούς παροξυσμοὺς τῆς ψυχῆς του, ποὺ ἤμποροῦν ν' ἀπομακρύνουν ἕναν ἄνθρωπον ἀπὸ τὴν κοινωνίαν τῶν συνανθρώπων του.

Αὐτὸ ἦτο τὸ σχολεῖον τῆς ἠθικῆς, εἰς τὸ κατώφλιον τοῦ ὁποίου εὐρισκόμουν ἐγώ, ἄθλιο παιδί. Αὐτὴ ἦτο ἡ παλαιστρα, ὅπου ἐπροπονούμην διὰ τὸν ἀγῶνα τῆς ζωῆς, ἡ παλαιστρα ὅπου ἐφοδούμην τοὺς βραδύχριστους περισσότερο παρὰ τὸν φθόνον, ποὺ ἔτρεφα, ὁσάκις ἔκανα γλωσσικά σφάλματα, πρὸς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι δὲν περιέπιπταν εἰς τοιαῦτα.

Λέγω ταῦτα εἰς Ἐσὲ καὶ Σοῦ ἐξομολογοῦμαι, ὦ Θεέ μου, διὰ πόσο εὐτελεῆ καὶ μηδαμινὰ πράγματα ἀποσποῦσα τοὺς ἐπαίνοους ἐκείνων, ἢ ἐκτίμησις τῶν ὁποίων ἦτο διὰ μέγα ἢ μόνη ἀξιο-

πρέπεια τῆς ζωῆς. Διότι ἤμουν τυφλὸς ἐνώπιον τῆς ἀδύσσου τῆς αἰσχύνῃς, ὅπου εὐρισκόμουν μακρὰν τῶν ἰδικῶν Σου ὀφθαλμῶν !

Τί βδελυρώτερον ἀπὸ ἐμὲ πρὸ τῶν ὀμμάτων Σου ! Δὲν κατήντησα μέχρι τοῦ σημείου, ὥστε νὰ εἶμαι ἀντιπαθῆς καὶ εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἀκόμη ἐκείνους, λόγῳ τῶν ἀναριθμῆτων ψευδολογημάτων, διὰ τῶν ὁποίων ἐξαπατοῦσα παιδαγωγούς, διδασκάλους καὶ γονεῖς, παρασυρόμενος ἀπὸ τὸν ἔρωτα πρὸς τὰ παιχνίδια, ἀπὸ τὸ πάθος πρὸς ἀνοήτους κωμωδίας καὶ ἀπὸ τὴν εὐθυμον ζωηρὰν θέλησίν μου νὰ τὰς μιμηθῶ. Ἐξ ἄλλου διέπραττα καὶ μικροκλοπὰς εἰς τὴν ἀποθήκην καὶ τὴν τραπεζαρίαν τοῦ πατρός μου, εἴτε παρασυρόμενος ἀπὸ τὴν λαίμαργίαν μου, εἴτε μὲ τὸν σκοπὸν νὰ χαρίσω εἰς τοὺς συντρόφους μου τὰ κλοπιμαῖα, διὰ νὰ ἐξασφαλίσω τὴν συμμετοχὴν των εἰς τὰ παιχνίδια.

Μὲ κατεῖχε πόθος τόσο ἀνοήτως σφοδρὸς νὰ φαίνωμαι ἀνώτερος τῶν ἄλλων, ὥστε δσάκις προέβλεπα τὴν ἥτταν μου εἰς τὰ παιχνίδια, ἐκέρδιζα συχνὰ τὴν νίκην ἐξαπατώντας τοὺς συντρόφους μου. Καὶ ὅμως ἐκεῖνο, ποὺ δὲν ἤμπόρεσα ποτὲ ν' ἀνεχθῶ καὶ μὲ διερέθειζεν εἰς σφοδρὰς διαμαρτυρίας, ἦτο ἀκριβῶς ἡ ἀπάτη, δσάκις συνελάμβανα ἐπ' αὐτοφῶρῳ τοὺς ἄλλους νὰ κάμνουν αὐτὸ, ποὺ ἔκαμνα καὶ ἐγώ. Ὅσάκις δὲ μὲ ἀπεκάλυπταν οἱ ἄλλοι καὶ μὲ κατέκριναν διὰ τὴν ἀπάτην μου, ἐπροτιμοῦσα νὰ μεταχειρισθῶ κατὰλλήλως τὴν πυγμὴν μου παρὰ νὰ φανῶ ὑποχωρῶν.

Εἶναι λοιπὸν αὐτὴ ἡ ἀθωότης τῶν παιδιῶν ; Ὁχι, Θεέ μου, θὰ μοῦ ἐπιτρέψῃς νὰ Σοῦ τὸ εἰπῶ : Τοιαύτη ἀθωότης δὲν ὑφίσταται. Ὅ,τι γίνεται ἀρχικῶς μὲ τοὺς παιδαγωγούς καὶ τοὺς διδασκάλους ἐν σχέσει μὲ τὰ καρύδια, μὲ τὶς σφαιρὲς καὶ μὲ τὰ πουλιά, συμβαίνει ἀργότερα μὲ τοὺς βασιλεῖς καὶ τοὺς τοπάρχας ἐν σχέσει πρὸς τὸν χρυσόν, τὰ ἐδάφη καὶ τοὺς δούλους. Τὰ ἀντικείμενα τῶν ὀρέξεων μεταβάλλονται μὲ τὴν παρέλευσιν τοῦ χρόνου, καθὼς αἱ μεγάλαι ποιναι διαδέχονται τὰς μικροτέρας τιμωρίας τῆς μικρᾶς ἡλικίας μας, ἀλλὰ κατὰ βάθος εἶναι ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ.

Ὡστε ἐκεῖνο, ποὺ ἐξύμνησες Σὺ, ὁ Βασιλεὺς ἡμῶν, ὅταν εἶπες : « Ἄφετε τὰ παιδιά ἐλθεῖν πρὸς με· τῶν γὰρ τοιούτων ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν » (1) εἶναι ἀπλῶς καὶ μόνον

(1) Ματθ. ιθ', 14.

συμβολισμός ταπεινοφροσύνης απεικονιζομένης διὰ τοῦ μικροῦ ἀναστήματος τῶν παιδιῶν.

Καί ὁμῶς εἰς Σὲ τὸν δημιουργόν, ὕψιστον καὶ ἀγαθὸν βασιλέα τοῦ Σύμπαντος, εἰς Σέ, ὦ Θεέ μου, θὰ ἔπρεπε νὰ ὁμολογηθοῦν χάριτες, καὶ ἂν ἀκόμη δὲν ἤθελες μοῦ ἐπιτρέψει νὰ ὑπερβῶ τὴν παιδικὴν μου ἡλικίαν. Διότι ἐζοῦσα ἤδη κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν, εἶχα τὴν ζωὴν, τὸ συναίσθημα καὶ τὴν μέριμναν τῆς αὐτοσυντηρήσεώς μου, εἰκόνας τῆς μυστηριώδους ἐνότητος, ἀπὸ τὴν ὁποίαν προῆλθα.

Χάρις εἰς τὴν ἐσωτερικὴν μου αἴσθησιν, ἐπαγρυπνοῦσα εἰς τὴν τελείαν λειτουργίαν τῶν αἰσθητηρίων ὀργάνων μου, ἐν μέσῳ δὲ τῶν μικρῶν μου σκέψεων, πρὸς εὐτελεῆ πράγματα στρεφομένην, εὗρισκα εἰς τὴν διάγνωσιν τῆς ἀληθείας ἀπόλαυσιν. Δὲν ἤθελα ν' ἀπατῶμαι. Ἡ φιλία μ' ἐγορήτευσεν. Ἀπέφευγα τὴν ὀδύνην, τὴν δυσθυμίαν, τὴν ἀμάθειαν. Ὅλα αὐτὰ εἶναι ἀγαθὰ καὶ ὅλα αὐτὰ συγκροτοῦν τὸ Ἐγὼ μου. Ὡστε εἶναι ἀγαθὸς ἐκεῖνος, ποῦ μὲ ἔπλασε. Εἶναι αὐτὸς ὁ ἴδιος τὸ ἀγαθόν μου καὶ τονίζω πρὸς αὐτὸν ὕμνος λατρείας δι' ὅλα τὰ δῶρα, χάρις εἰς τὰ ὁποῖα ἀπελάμβανα καὶ ὅταν ἤμουν ἀκέμα παιδί, τὴν ζωὴν.

Ἡ ἀμαρτία μου συνίστατο μόνον εἰς τὸ ὅτι ἐζητοῦσα τὴν χαράν, τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν ἀλήθειαν ὄχι εἰς Αὐτόν, ἀλλ' εἰς τὰ πλάσματά Του, εἰς τοὺς ἄλλους καὶ εἰς ἐμέ. Τοιοῦτοτρόπως ἐφερόμουν πρὸς τὴν ὀδύνην, τὴν πλάνην, τὴν ταραχὴν. Ἔσο δοξασμένος, ὦ Θεέ μου, χαρά, τιμὴ καὶ ἐμπιστοσύνη τῆς ζωῆς μου. Ἔσο δοξασμένος διὰ τὰ δῶρα, τὰ ὁποῖα μὴ μοῦ ἀφαιρέσης, Σὲ ἱκετεύω, καὶ ἔτσι δὲν θ' ἀφαιρέσης καὶ τὴν ζωὴν μου. Ὅ,τι δὲ μοῦ ἐδώρησες, θ' αὐξηθῆ καὶ θὰ βελτιωθῆ καὶ ἐγὼ θὰ εἶμαι μαζί Σου, μαζί μὲ Σένα εἰς τὸν ὁποῖον ὀφείλω τὰ πάντα.

BIBLION B'

Ὁ Αὐγουστίνος εἰσέρχεται εἰς τὸ δέκατον ἕκτον ἔτος τῆς ἡλικίας του. Ἀφηγεῖται μὲ πόνον πολὺν ὅτι, μετὰ τὴν διακοπὴν τῶν σπουδῶν του, διῆλθε τὸ ἔτος τοῦτο εἰς τὴν οἰκογενειακὴν ἔστίαν του, ἀγόμενος καὶ φερόμενος ὑπὸ πλείστων ἀντιξῶν παθῶν. Διὰ ζωηροτάτων χρωμάτων περιγράφει μίαν κλοπὴν, ποῦ διέπραξε κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην μὲ τοὺς συντρόφους του.

Τώρα θέλω νὰ διευθύνω τὴν σκέψιν μου πρὸς τὰς παρεκτροπὰς τοῦ παρελθόντος, πρὸς τὰς σαρκικὰς ἀκολασίας τῆς ψυχῆς μου, ὄχι διότι τὰς ἀγαπῶ, ἀλλὰ διὰ ν' ἀγαπήσω Σέ, ὦ Θεέ μου. Αὐτὸ τὸ κάμνω διὰ τὴν ἀγάπην τῆς ἀγάπης Σου, ἐπανερχόμενος εἰς τὰ σχολιά καὶ διεστραμμένα ἐκεῖνα μονοπάτια μὲ τὴν πικρίαν τῆς ἀναμνήσεως, διὰ νὰ μὲ γλυκάνῃς Σύ, ἢ μὴ ἀπατηλὴ, ἀλλ' ἀγλαόκαρπος ἡδονὴ καὶ διὰ νὰ μὲ περισυλλέξῃς εἰς τοὺς κόλπους Σου τὴν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ σκορπισμένην ὑπαρξίν μου, ἢ ὁποῖα, μακρὰν τῆς Ἐνότητός Σου, κατετέμενετο εἰς ἀναριθμήτους ματαιότητας. Διότι, κατὰ τὰ πρῶτα νεανικά μου χρόνια, ἤμουν ἔρμαιον παθῶν σφοδροτάτων καὶ ἡδονῶν τῆς Κολάσεως καὶ δὲν ἐντρεπόμενον νὰ περιπλέκωμαι εἰς ἔρωτας ἀσταθεῖς καὶ σκοτεινοὺς. Καὶ εἶχεν ἐξαφανισθῆ ἡ ὠμορφιά μου καὶ ἤμουν πρὸ τῶν ὀμμάτων Σου σαπίλα κατὰ τὸν χρόνον, ποῦ δὲν ἐζητοῦσα παρὰ μόνον ν' ἀρέσω εἰς τὸν ἑαυτόν μου καὶ εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν ἄλλων.

Τί δὲ ἄλλο μὲ κατεγοήτευσε παρὰ μόνον τὸ ν' ἀγαπῶ καὶ ν' ἀγαπῶμαι. Ἀλλὰ δὲν ἤρκούμην εἰς τοὺς δεσμοὺς ψυχῆς πρὸς ψυχὴν, χωρὶς νὰ λοξοδρομῶ ἀπὸ τὴν φωτεινὴν ὁδὸν τῆς φιλίας. Ἄτμοι φρικαλέοι ξεπηδοῦσαν ἀπὸ τὰς σαρκικὰς μου ἡδονὰς καὶ ἀπὸ τοὺς κρουνοὺς τῆς παιδικῆς ἡλικίας μου. Καὶ αὐτοὶ οἱ ἄτμοι κατεκάλυπταν μὲ νέφη σκοτεινὰ καὶ μὲ ὀμίχλην πυκνὴν τὴν καρδιά μου, ὥστε δὲν ἦτο πλέον ἱκανὴ νὰ διακρίνη τὴν φαιδρὰν λάμψιν τοῦ ἔρωτος ἀπὸ τὴν σκυθρωπότητα τοῦ σαρκικοῦ πάθους. Καὶ τὰ δυὸ ἀναστάτωναν τὴν ψυχὴν μου, ὡς κύματα συναναμει-

γνωόμενα, ἔσπερναν τὴν λιπόψυχον νεότητά μου εἰς τὰς ἀδύσους τῆς ἡδονῆς καὶ τὴν ἐδύθιζαν εἰς τὸ τέλος τῆς ἀμαρτίας.

Ἡ ὀργή Σου ἐπεσωρεύετο ἐπάνω μου, ἀλλ' ἐγὼ τὸ ἀγνοοῦσα. Εἰς τὸν τριγμὸν τῶν ἀλύσεων τῆς προσωπικότητός μου ἤμουνα κουφός. Ἔτσι ἐπλήρωσα τὴν ὑπεροφίαν τῆς ψυχῆς μου. Καὶ ἀπομακρυνόμουν ἀπὸ Σὲ καθημερινῶς περισσότερο, καὶ Σὺ μὲ ἀφηνεῖς νὰ τὸ κάμνω. Παρξουρόμενος ἀπὸ τὸν στρόβιλον τῶν ἀθεμίτων ἐρώτων μου, κατασπαταλοῦσα τὰς ἀνθηρὰς καὶ ἀκμίας δυνάμεις μου καὶ Σὺ σιωποῦσες.

Σὺ, ὄψιμος χαρὰ μου, σιωποῦσες, καὶ ἐγὼ ἀπομακρυνόμουν ἀπὸ Σὲ καθημερινῶς, ρίπτων ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τὰ ἄγωνα ἐκεῖνα σπέρματα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα γεννῶνται πόνοι, ὑπερήφανος εἰς τὸν ἐξευτελισμὸν μου, εἰς τὴν ἀπαύδησίν μου ἀνήσυχος.

Ποιὸς θὰ ἔθετε φραγμὸν εἰς τὴν ἀθλιότητά μου ; Ποιὸς θὰ ἔστρεφε πρὸς μίαν ὠφέλιμον κατεύθυνσιν τὴν γοητείαν ἐκείνην, ποὺ ἐγεννοῦσε εἰς τὴν ψυχὴν μου κάθε νέον ἀντικείμενον ; Ποιὸς θὰ διέγραφε κάποιον σκοπὸν εἰς τὰς ἡδονὰς τῆς ζωῆς μου εἰς τρόπον, ὥστε τὰ ἀφρισμένα τῆς νεότητός μου κύματα νὰ ξεσπάσουν στοῦ νομίμου γάμου τ' ἀκρογιαλί, ἂν ἡ θύελλα δὲν ἤμποροῦσε νὰ κατευνασθῇ, οὕτως ὥστε νὰ εὔρουν εἰς τὴν τεκνογονίαν τὸν ἀληθινὸν προορισμὸν των ; Αὐτό, τὸ διατάσσεις, Ἐσὺ διὰ τοῦ νόμου Σου, ὦ Θεέ μου, ποὺ δημιουργεῖς τοὺς βλαστοὺς τοῦ εἰς τὸν θάνατον καθυποτασσομένου γένους μας καὶ ποὺ ἀμβλύνεις μὲ ἥπιο χέρι τὰ ἀγκάθια, τὰ ὁποῖα ὁ Παράδεισός Σου ἀγνοεῖ. Διότι ἡ παντοδυναμία Σου εἶναι πλησίον μας καὶ ὅταν ἡμεῖς εἴμεθα μακρὰν Σου. Ἡ, διατί δὲν εἰσήκουσα τὴν φωνήν, ποὺ κατῆλθεν ἀπὸ τὰ νέφη Σου : «Θλίψιν δὲ τῇ σαρκὶ ἔξουσιν οἱ τοιοῦτοι· ἐγὼ δὲ ὑμῶν φείδομαι». «Καλὸν ἀνθρώπῳ γυναικὶ μὴ ἄπτεσθαι». «Ὁ ἄγαμος μεριμνᾷ τὰ τοῦ Κυρίου πῶς ἀρέσει τῷ Κυρίῳ· ὁ δὲ γαμήσας μεριμνᾷ τὰ τοῦ κόσμου, πῶς ἀρέσει τῇ γυναικὶ» (1). Ἐὰν εἰσήκουα τὴν φωνήν Σου, θ' ἀπέφευγα τὰς ἀπολαύσεις ταύτας διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν καὶ θὰ ἀνέμενα μὲ ἀνέκφραστον χαρὰν τοὺς θεῖους ἐναγκασμοὺς Σου.

Ἄλλ' ἀλλοίμονον ! Διατελοῦσα ὑπὸ τὸ κράτος ἐνὸς μεγάλου

(1) Α' Κορινθ. ζ', 28, αὐτόθι 1, αὐτόθι 32.

ἀναβρασμοῦ ἐγκατέλειπα τὸν ἑαυτὸν μου εἰς τὴν ὄρμην τοῦ ἐσω-
τερικοῦ χειμάρρου, πού με παρέσυρε μακρὰν Σου· καὶ παρέβαινα
ὄλας τὰς ἐντολάς Σου, χωρὶς ὅμως ν' ἀποφεύγω τὴν τιμωρίαν
Σου. Ποῖος θνητὸς θὰ ἠμποροῦσε νὰ τὸ ἐπιτύχη! Ἦσουν πάντοτε
πλησίον μου μετὰ τὴν εὐσπλαχνικὴν αὐστηρότητά Σου. Ἐσκόρπιζες
πικρὰν ἀηδίαν εἰς τὰς ἀθεμίτους ἡδονὰς διὰ νὰ με παρορμᾷς εἰς
εὐγενῆ ἀπόλαυσιν. Καὶ ποῦ θὰ ἠμποροῦσα νὰ εὕρω τοιαύτην, ἐὰν
μὴ εἰς Ἐσέ, ὦ Θεέ μου, πού κτυπᾷς με τὸν σκοπὸν νὰ θεραπεύ-
σης καὶ μᾶς φονεύεις διὰ νὰ μὴν ἀποθάνωμεν μακρὰν Σου!

Ποῦ εὕρισκόμουν καὶ εἰς ποίαν μακρὰν ἐξορίαν ἀπὸ τὰς τέρ-
ψεις τοῦ οἴκου Σου κατὰ τὸ δέκατον ἕκτον ἔτος τῆς ἡλικίας τῆς
σαρκός μου, δηλαδὴ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, πού, χωρὶς διόλου
ν' ἀντιδράσω, με καθυπέταξεν ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τῆς ἢ φρεναπάτη
τῆς ἡδονῆς, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ ἀναισχυντία τῶν ἀνθρώπων παρέχει
πλήρη ἐλευθερίαν, ἀλλὰ τὴν ὁποίαν καταδικάζουν οἱ νόμοι Σου.
Οἱ οἰκεῖοι μου δὲν κατέβαλλαν καμμίαν φροντίδα διὰ ν' ἀντιτά-
ξουν τὸν γάμον εἰς τὴν τοιαύτην κατολισθησιν. Νὰ συντάσσω
ὅσον τὸ δυνατόν ὠραιοτέρους λόγους, νὰ πείθω μετὰ τὴν τέχνην τοῦ
ὀμιλεῖν, αὐτὴ ἦτο ἡ μοναδικὴ μέριμνά των.

*
*
*

Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο διέκοψα τὰς σπουδὰς μου, μετακληθεὶς
ἀπὸ τὰ Μάδαυρα (1), ὁμόρου πόλεως, ὅπου εἶχα ἐγκατασταθῆ μετὰ
τὸν σκοπὸν νὰ μυηθῶ εἰς τὴν λογοτεχνίαν (2) καὶ τὴν ρητορικὴν.
Εἶχαν ἐξοικονομήσει τὸ ἀναγκαῖον ποσόν, διὰ νὰ καταστήσουν τὴν
διαμονήν μου εἰς τὴν Καρχηδόνα ὅσον τὸ δυνατόν μακροχρονιω-
τέραν. Ὁ πατέρας μου εἶχεν ὡς σύμβουλον περισσότερον τὴν φι-

(1) Madauri καὶ Madaura πόλις τῆς Νουμιδίας, ἀπέχουσα τῆς Τα-
γάστης 24 περίπου χιλιομέτρα. Εἶναι ἡ σημερινὴ Μανταουρούχ.

(2) Κατὰ τὸν A. Kurfess (Auswahl aus A. Confess. σελ. 8, Leip-
zig 1921) ἡ λέξις «litteratura» ἀναφέρεται ὑπὸ τὴν ἐννοίαν ταύτην διὰ
πρώτην φοράν. Ἀλλὰ κατὰ τὸν Pierre de Labriolle, (Saint Augustin,
Confess., Livre second, σελ. 32), ὁ Kurfess σφάλλεται, δεδομένου, ὅτι
ἤδη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ τρίτου αἰῶνος ὁ Τερτουλιανὸς μετεχειρίσθη τὴν
λέξιν ταύτην ὑπὸ τὴν σημασίαν «γραμματεία», «λογοτεχνία» (Πρβλ. «De
Idololatria» XV, «De Anima» XLVI, «Apologetices» XLVII κτλ.

λοδοξίαν του παρά τὸ χρηματοκιβώτιόν του, διότι δὲν ἦτο μέλος πλουσίας τινὸς οἰκογενείας τῆς Ταγάστης. Ἄλλὰ εἰς ποῖον διηγοῦμαι αὐτὰ τὰ πράγματα ; Ὅχι εἰς Σέ, Θεέ μου. Ἀπευθυνόμενος εἰς Σέ, ἀπευθύνομαι πρὸς τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων, εἰς τὸ ὁποῖον ἀνήκω καὶ ἐγώ, ὅσονδῆποτε μικρὸς καὶ ἂν εἶναι ὁ ἀριθμὸς ἐκείνων, εἰς τὰ χέρια τῶν ὁποίων θὰ περιέλθουν αἱ σελίδες μου. Καὶ ποῖον σκοπὸν ἐπιδιώκει αὐτὴ ἐδῶ ἢ ἀφήγησις ; Σκοπὸς αὐτῆς εἶναι, ἐκείνος, πού θὰ τὴν ἀναγνώσῃ καὶ ἐγὼ ὁ ἴδιος, νὰ ἡμπορέσωμεν νὰ καταμετρήσωμεν τὰ βάρη τῆς ἀδύσσου, ἀπ' ὅπου αἱ φωναί μας πρέπει νὰ ἐξυψωθοῦν πρὸς Ἐσέ. Ἄλλὰ τί εἶναι εἰς τὰς ἀκοάς Σου πλησιέστερον παρά μία μετανοοῦσα ψυχὴ, μία ζωὴ εἰς τὴν πίστιν ;

Καὶ ποῖος δὲν ἐπλεκε τότε διθυράμβους εἰς τὸν πατέρα μου, διότι ἐσπαταλοῦσε τὴν περιουσίαν του ὑπερμέτρως, διὰ ν' ἀνταποκριθῇ εἰς τὰς δαπάνας, πού ἀπαιτοῦσε ἡ χάριν ἀνωτέρων σπουδῶν παραμονὴ τοῦ υἱοῦ του μακρὰν τῆς οἰκογενειακῆς ἐστίας του ; Ἄλλοι ἄστοί, ἀσυγκρίτως πλουσιώτεροι οὔτε κὰν διενοήθησαν νὰ ὑποστοῦν τὴν θυσίαν αὐτὴν διὰ τὰ τέκνα των. Καὶ ὅμως αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ πατέρας μου οὔτε κὰν ἐλάμβανε τὸν κόπον νὰ μάθῃ, ἔάν, ἐνηλικιούμενος, ἀκολουθοῦσα τὰς ὁδοὺς Σου, ἔάν καὶ κατὰ πόσον ἤμουν ἠθικὸς καὶ ἀγνός. Ἦτο ἀρκετὸν δι' αὐτὸν νὰ εἶμαι «disertus», εὐφραδής, εὐγλωττος ἢ μάλλον «desertus», δηλαδὴ ἔρημος τῆς σοφίας Σου, ὦ Θεέ μου, Σὺ πού εἶσαι ὁ μόνος ἀληθινὸς καὶ ἀγαθὸς κύριος τοῦ ἀγροῦ Σου, θέλω νὰ εἶπω τῆς καρδίας μου !

Κατὰ τὸ δέκατον ἕκτον λοιπὸν ἔτος τῆς ἡλικίας μου, ἀναγκάσθηκα νὰ διακόψω τὰς σπουδὰς μου, διότι οἱ οἰκετοί μου δὲν ἤμποροῦσαν νὰ ἐπαρκέσουν εἰς τὰς δαπάνας, πού ἀπαιτοῦσεν ἡ συνέχισις τῆς ἐκπαιδεύσεώς μου. Ὅταν ἀπηλλάγην ἀπὸ τὸ σχολεῖον, διέμενα εἰς τὸ σπίτι τῶν γονέων μου. Κατ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴν ἀκριβῶς ἐβλάστησαν ἐπάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι μου οἱ ἀκανθῶδεις θάμνοι τῶν ἡδονῶν, χωρὶς ἓνα χέρι εὐεργετικὸ νὰ δυνηθῇ νὰ τοὺς ξερριζώσῃ. Καὶ κάτι περισσότερο. Μιὰ ἡμέρα ὁ πατέρας μου παρατηρήσας εἰς τὸ λουτρὸν τὰ σημεῖα τῆς συγκροτουμένης ἀνδρότητός μου, τὴν ἀνήσυχον ἐφηβείαν, πού μὲ περιέβαλλε, ἔτρεξε γεμάτος χαρὰ, νὰ τὸ ἀναγγείλῃ εἰς τὴν μητέρα μου, ὡς ἔάν εἶχεν

ἤδη προεξοφλήσει τὴν γέννησιν ἐγγόνων. Τὴν ψυχὴν τοῦ ἐπλημ-
μύριζεν ἢ μέθη ἐκείνη, ποῦ γίνεται ἀφορμὴ νὰ λησμονῆσαι Σὺ,
ὁ Πλάστης, διὰ τὸν ἔρωτα τῶν πλασμάτων Σου· ἢ μέθη τοῦ ἀορά-
του οἴνου μιᾶς διεστραμμένης θελήσεως, ἢ ὁποία ἐπιδιώκει κάθε
πρᾶγμα ταπεινὸν καὶ εὐτελές. Ἄλλ' εἶχες ἤδη ἀρχίσει, ὦ Θεέ
μου, νὰ οἰκοδομῆς εἰς τὴν καρδίαν τῆς μητέρας μου τὸν ναὸν Σου
καὶ νὰ παρασκευάζῃς ἐκεῖ τὴν κατοικίαν Σου. Καὶ ἔτσι ἡ μητέρα
μου ἐξουσιάζετο ἀπὸ τὴν εὐσεβῆ ἀγωνίαν, τρομαγμένη διὰ τὸν δρό-
μον ποῦ πορεύονται, οἱ ἀποστρέφοντες ἀπὸ Ἐσὲ τὸ πρόσωπόν των.

Ἄλλοίμονον ! Ἦμπορῶ ἄρά γε νὰ εἶπω, ὦ Θεέ μου, ὅτι Σὺ
ἐτηροῦσες σιωπὴν, ἐφ' ὅσον ἐγὼ ἀπεμακρυνόμουν καθημερινῶς πε-
ρισσότερον ἀπὸ Σένα ; Ἀπὸ ποῦ λοιπὸν προήρχοντο τὰ λόγια
ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἡ μητέρα μου, δούλη Σου ταπεινὴ, ἐπανελάμ-
θανε τόσο συχνὰ εἰς τὰς ἀκοάς μου ; Ἄλλὰ κανένα ἀπὸ αὐτὰ δὲν
εὔρισκεν ἤχῳ στὴν καρδιά μου. Κανένα ἀπ' αὐτὰ δὲν μὲ παρακι-
νοῦσε στὴν ἀπόφασιν νὰ Σὲ ὑπακούσω. Ἐκεῖνο ποῦ ἐπεδίωκεν ἡ
μητέρα μου καὶ ἐνθυμοῦμαι μὲ πόσῃ ἀγωνιώδη ἀνησυχίαν μοῦ
τὸ συνιστοῦσε, ἦτο ἡ ἀποφυγὴ τῶν ἀθεμίτων ἐρώτων καὶ ἰδίως ἡ
σύναψις ἐρωτικῶν σχέσεων μετ' ἐγγάμων γυναικῶν.

Ἄλλ' ἐγὼ ἐξελάμβανα τὰς παραινέσεις αὐτὰς ὡς ἀποτόκους
γυναικείων ἀντιλήψεων, τὰς ὁποίας, ἂν ἐλάμβανα ὑπὸ σοβαρὰν
ἐποψίν, θὰ ἐκοκκίνιζα ἀπὸ ἐντροπὴν. Ἄλλ' ἡ πηγὴ, ἀπὸ τὴν
ὁποίαν προήρχοντο ἦτο ἰδικὴ Σου καὶ τὸ ἀγνοοῦσα. Ἐπίστευα,
ὅτι Σὺ ἐσιώπας καὶ ὅτι ὠμιλοῦσε μόνο ἡ μητέρα μου, διὰ τοῦ
στόματος τῆς ὁποίας ἐλαλοῦσες Σὺ, ὦ Θεέ μου. Καὶ περιφρονοῦσα
Ἐσένα εἰς αὐτήν, ἐγὼ τὸ παιδί της, τὸ παιδί τῆς δούλης Σου καὶ
θεράπων ἰδικός Σου. Ἄλλὰ δὲν τὸ ἐγνώριζα καὶ παρεσυρόμουν
εἰς τὴν καταστροφὴν, τυφλὸς μέχρι τοιοῦτου σημείου, ὥστε με-
ταξὺ τῶν συνομηλίκων μου ἐντρεπόμουν διὰ τὴν μὴ ὑπεροχὴν τῆς
ἐντροπῆς μου. Διότι ἤκουσα τοὺς συντρόφους μου νὰ διαφημίζουσαν
τὰς παρεκτροπὰς των καὶ νὰ ἐξυμνοῦσαν τοὺς ἑαυτοὺς των τόσο πε-
ρισσότερο, ὅσον ἦσαν ἀνηθικώτεροι. Ἔτσι ἀγαποῦσα νὰ κάνω καὶ
ἐγὼ ὅ,τι ἔκαναν ἐκεῖνοι, ὅχι μόνο χάριν τῆς ἀπολαύσεως, ἀλλὰ
καὶ χάριν τῆς δόξης ! Ὑπάρχει κάτι περισσότερο ἀξιοκατάκριτον
ἀπὸ τὴν διαφθοράν ; Ἄλλ' ἐγὼ, διὰ τὸν φόβον τῆς μομφῆς, ἐδυ-
θιζόμουν εἰς τὸν βοῦρκο τῆς ἀμαρτίας καθημερινῶς περισσότερο,

ἔλλείπει δὲ πραγματικοῦ ἐγκλήματος, πού θά μ' ἐξίσωνε μέ τοὺς παρὰ πολὺ διεφθαρμένους, ἐπροσποιούμην, ὅτι διέπραξα ὅ,τι δὲν εἶχα διαπράξει ποτέ. Ἐφοβούμουν νὰ φανῶ τόσο μᾶλλον ἀξιοκατάκριτος, καθ' ὅσον ἤμουν ἀθῶος, τόσο μᾶλλον ἀνήθικος, καθ' ὅσον ἤμουν ἄγνός.

Ἴδου οἱ σύντροφοί μου, μέ τοὺς ὁποίους διέτρεχα τὰς πλατείας τῆς «Βαβυλωνος» καί ἐκυλιόμουν μέσα στή λάσπη ὡς ἐντὸς κινναμώμου ἢ πολυτίμου ἀρώματος. Καί διὰ νὰ ἤμπορέσω νὰ προσκολληθῶ εἰς αὐτὴν περισσότερο, ὁ ἀόρατος ἐχθρὸς μέ καταπατοῦσε κάτω ἀπὸ τὰ πόδια του, διὰ νὰ μέ περιπλέξῃ, ἐφ' ὅσον εὐκολὰ περιπλεκόμεν εἰς τὰ δίκτυα τῆς γοητείας του (1). Ἡ μητέρα μου, διαφυγοῦσα ἤδη τὸ περιβάλλον αὐτὸ τῆς Βαβυλωνος, ἀλλὰ βαδίζουσα ἀκόμη σιγὰ σιγὰ πρὸς τὰ περίχωρα, μ' ἐσυμβούλευε νὰ διάγω βίον ἄγνόν. Ἐν τούτοις αἱ ἀποκαλύψεις τοῦ πατρός μου δὲν ἀφύπνισαν εἰς αὐτὴν τὴν φροντίδα νὰ περιορίσῃ εἰς τὰ ὅρια τοῦ συζυγικοῦ ἔρωτος, ἀφοῦ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ τὰ ξεριζώσῃ τελείως, τὰ πυρετώδη ὀρμέμψυτα, τὰ σπέρματα τῶν ὁποίων ἤδη ὀλέθρια, ἐπέπρωτο ν' ἀποδοῦν—καί ἡ μητέρα μου τὸ διαίθανόταν—διὰ τὸ μέλλον πραγματικὸς κίνδυνος. Ἀλλὰ δὲν τὸ ἔκαμε, φοβουμένη, μήπως αἱ ἐλπίδες μου ἐδεσμεύοντο ἀπὸ τὰς ἀλύσεις τοῦ γάμου, ὅχι αἱ ἐλπίδες τῆς πέραν τοῦ τάφου ζωῆς, πού ἐστήριζε σὲ Σένα, ὦ Θεέ μου, ἀλλ' αἱ ἐλπίδες, πού ἐβάσιζεν εἰς τὴν γνωστὴν φιλολογικὴν ἐκπαίδευσιν, τὴν ὁποίαν ἐφιλοδόξουν δι' ἐμέ ὁ μὲν πατέρας μου, διότι δὲν ἐσκέπτετο σχεδὸν ποτὲ εἰς Ἐσένα καί δὲν ἐπεδίωκεν, ὡς πρὸς ἐμένα, παρὰ τὴν πραγματοποίησιν ματαίων σκοπῶν, ἡ δὲ μητέρα μου, διότι ἐφαντάζετο, ὅτι ἡ πατροπαράδοτος αὐτῆς μόρφωσις ὅχι μόνον δὲν θά μοῦ ἦτο ἐπιβλαβής, ἀλλὰ καί θά μ' ἐβοηθοῦσε κατὰ τι μέτρον νὰ φθάσω μέχρι τῶν κρασπέδων τοῦ θρόνου Σου.

Ἔτσι φαντάζομαι τὴν κατάστασιν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἐφ' ὅσον εἶμαι ἱκανὸς ν' ἀνακαλέσω εἰς τὴν μνήμην μου τὸν χαρᾶκτῆρα τοῦ πατέρα καί τῆς μητέρας μου. Ὡς πρὸς τὰ λοιπὰ, ἀφίναν χαλαρὸν τὸν χαλινὸν τῶν τέρψεών μου περισσότερο παρ' ὅσον

(1) Ἔτσι παραφράζομεν τὸ χωρίον «Calcabat me inimicus invisibilis et seducebat me, quia ego seductibilis eram».

μιὰ δικαία αὐστηρότης θὰ τὸ ἐπέτρεπε. Μὲ ἄφιναν νὰ διασπείρωμαι ὑπὸ τὸ κράτος τῶν ἀπείρων παθῶν μου. Ἐὰν ἀπὸ ἄλλα αὐτὰ ἐξαπλώνετο δμίχλη πυκνή, ποὺ ἀπέκρυπτε ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμούς μου τὸ φῶς τῆς ἀληθείας Σου, ὦ Θεέ μου, ἡ δὲ ἀδικία μου προήρχετο, οὕτως εἶπεῖν, ἀπ' αὐτὴν τὴν ἰδίαν τὴν οὐσίαν μου (1).

*
**

Ἡ κλοπὴ τιμωρεῖται ἀπὸ τὸν νόμον Σου, ὦ Θεέ μου, ὡς καὶ ἀπὸ τὸν νόμον τὸν χαραγμένον εἰς τὴν καρδίαν τῶν ἀνθρώπων, δηλαδή ἀπὸ τὸν νόμον ἐκεῖνον, τὸν ὁποῖον οὔτε αὐτὴ ἡ ἀδικία ἀγνοεῖ. Ποιὸς κλέπτης ἀνέχεται νὰ τὸν κλέπτουν; Ποιὸς πλούσιος συγχωρεῖ τὸν πτωχὸν ἐκεῖνον, ποὺ ὠθεῖται εἰς τὴν κλοπὴν ἀπὸ τὴν ἀπελπισίαν του; Καὶ ὅμως ἐγὼ ἠθέλησα νὰ κλέψω καὶ ἔκλεψα χωρὶς νὰ με ὠθήσῃ εἰς τὴν κλοπὴν ἢ στέρησις, ἀλλ' ἀπλῶς ἀπὸ στέρησιν καὶ ἀηδίαν πρὸς τὸ συναίσθημα τῆς δικαιοσύνης, ἀπὸ ὑπερβολικὴν ἀδικίαν, διότι ἔκλεπτον ὅ,τι εἶχα μὲ ἀφθονίαν καὶ μάλιστα εἰς πολὺ καλυτέραν ποιότητα. Δὲν μὲ παρακινούσε εἰς τὴν κλοπὴν τὸ ἀντικείμενον, ποὺ προθοῦσα, ἀλλ' ἡ κλοπὴ αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν καὶ ἡ ἀμαρτία.

Κοντὰ εἰς τὸ ἀμπέλι μας εὐρίσκετο μιὰ ἀχλαδιὰ γεμάτη ἀχλάδια, ποὺ δὲν διεκρίνοντο οὔτε διὰ τὸν χυμὸν των οὔτε διὰ τὴν ὠμορφιά των. Συνοδευόμενος ἀπὸ μίαν ὀρδὴν ἐφήδων, ἀκολάστων καὶ οὐτιδανῶν, ἔκαμνα αἰφνιδιασμὸν κατὰ τοῦ δένδρου τὰ μεσάνυχτα—(ἕως τὴν ὥραν ἐκείνην ἐπαίζαμεν εἰς τὰς πλατείας κατὰ τὴν βδελυρὰν συνήθειάν μας)—καὶ ἐλεηλατοῦσα τοὺς καρπούς της. Ἐκουβαλοῦσαμε ὀλόκληρα φορτία ἀχλαδιῶν, ὅχι πρὸς μεγαλοπρεπῆ ἐστίασιν, ἀλλὰ διὰ νὰ τὰ ρίχνωμε στοὺς χοίρους. Ἐὰν δὲ ἐτρώγαμε ὀλίγα ἐξ αὐτῶν, τὸ ἐκάναμε ἐπειδὴ ἦταν ἀπηγορευμένος καρπός.

Ἴδου ἡ καρδία μου, ὦ Θεέ μου, ἴδου ἡ καρδία μου, ποὺ εἶδες μὲ τὰ εὐσπλαχνικὰ τὰ μάτια Σου στὸν πυθμένα τῆς ἀδύσσου. Αὐτὴ ἡ καρδία ἄς Σοῦ εἶπη, τί ἐζητοῦσε ἐκεῖ, διαπράττουσα τὸ κακόν, ἀπλῶς καὶ μόνο χάριν τοῦ κακοῦ. Ἦτο μισητὸ καὶ τὸ ἠγάπησα· ἠγάπησα τὸν θάνατον· ἠγάπησα τὴν κατάπτωσίν μου.

(1) Πρὸς Πσαλμ. ΟΒ' 7. «Ἐξελεύσεται ὡς ἐκ στέατος ἡ ἀδικία αὐτῶν, διήλθον εἰς διάθεσιν καρδίας» κτλ.

Ναί, τὴν ἠγάπησα ! Ψυχὴ κηλιδωμένη καὶ ἀπομακρυσμένη τοῦ ἑδραίου στηρίγματός της διὰ τὴν ἀπώλειάν της, δὲν ἐζητοῦσα ἄλλο εἰς τὴν αἰσχύνην παρὰ μόνον αὐτὴν τὴν αἰσχύνην.

* * *

Ἐπάρχει τῷ ὄντι εἰς τὰ ὠραῖα πράγματα γοητεία, ὅπως εἰς τὸν ἄργυρον, εἰς τὸν χρυσόν. Ἡ ἀπόλαυσις τῆς σαρκικῆς ἐπαφῆς συνοδεύεται ἀπὸ κάποιαν συμπάθειαν, ποῦ εἶναι τὸ προέχον στοιχεῖόν της. Κάθε αἴσθησις εὐρίσκει ἐπίσης εἰς τὰ σωματικὰ ἀντικείμενα ἰδιότητας ἀντιστοίχους. Ἡ ἀνθρωπίνη δόξα, ἡ δύναμις τοῦ κυριαρχεῖν καὶ τοῦ κυβερνᾶν ἔχει καὶ αὐτὴ τὴν ἀξίαν της. Εἶναι ἀλήθεια, ὅτι ὁ ἀκατανίκητος πόθος τῆς ἐκδικήσεως γεννᾶται ἐντεῦθεν. Καὶ ὅμως θὰ ἦτο δυνατόν ν' ἀποκτήσωμεν τὰ διάφορα αὐτὰ ἀγαθὰ, χωρὶς ν' ἀπομακρυνθῶμεν, Κύριε, ἀπὸ Σένα καὶ χωρὶς νὰ παραβοῦμε τὰς ἐντολὰς Σου. Καὶ αὐτὴ ἡ ζωὴ, ποῦ περνοῦμε ἐδῶ κάτω, ἔχει καὶ αὐτὴ τὰς ἀπολαύσεις της, ποῦ ἐκπηγάζουσι, κατὰ τινὰ βαθμόν, ἀπὸ τὴν ὠραιότητα, ἡ ὁποία εἶναι συστατικὸν στοιχεῖόν της καὶ ἀπὸ κάποιον συναρμονισμόν μὲ κάθε γηΐνη ὠμορφιά. Ἡ φιλία μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων εἶναι γλυκεῖα χάρις στοὺς πολυτίμους δεσμούς, διὰ τῶν ὁποίων ἀπὸ πολλὰς ψυχὰς διαμορφώνεται μία ψυχὴ καὶ μόνη.

Τὰ ἀντικείμενα ταῦτα καὶ ἄλλα παρόμοια εἶναι ἐκεῖνα, ποῦ δίδουσι ἀφορμὴν ἁμαρτίας, δσάκις, ἀπὸ ὑπέρμετρον πόθον ὠθούμενοι πρὸς αὐτὰ τὰ ἀγαθὰ, ἐγκαταλείπομεν ἀνώτερα καὶ ὑψηλότερα ἀγαθὰ, Ἐσέ, Θεέ μου, τὴν ἀλήθειάν Σου, τὸν νόμον Σου ! Ὅντως αὐτὰ τὰ ἐπίγεια πράγματα ἔχουσι καὶ αὐτὰ τὰ θέληγητρά των, ἀλλ' εἶναι πολὺ διάφορα ἀπὸ ἐκεῖνα τοῦ Θεοῦ μου, δημιουργοῦ τοῦ Σύμπαντος, διότι ὁ δίκαιος εὐρίσκει εἰς Αὐτὸν τὴν χαρὰν του καὶ Αὐτὸς εἶναι τὸ ἐντρύφημα τῶν δικαίων ψυχῶν.

Ἀναζητοῦμεν τὸ κίνητρον ἑνὸς ἐγκλήματος ; Συνήθως δὲν ἱκανοποιούμεθα προτοῦ ἀνακαλύψωμεν εἰς τὸν κακοῦργον τὴν ἐπιθυμίαν νὰ προσβάλῃ κάποιον εἰς τ' ἀγαθὰ του ἐκεῖνα, τὰ ὁποία ὠνομάσαμεν κατώτερα, ἢ τὸν φόβον μήπως τὰ χάσῃ. Καὶ τοῦτο, διότι ὅσονδῆποτε καὶ ἂν εἶναι εὐτελεῆ καὶ ταπεινά, πρὸς ζημίαν τῶν ἀνωτέρων καὶ εὐεργετικωτέρων, ἔχουσι ὅμως καὶ αὐτὰ τὴν περιωπὴν καὶ τὸ κάλλος των. Ὁ Α. διέπραξε φόνον. Διὰ τὴν διέ-

πραξῆς ; Διότι ἐποθοῦσε τὴν γυναῖκα ἢ τὸ ἀγαθὸν ἐκείνου, τοῦ ὁποίου ἀφήρесе τὴν ζωὴν. Ἐκλεψε διὰ τὴν ζήσιν ἢ ἐφόνευσεν ἐκ φόβου μὴ κλαπῆ τὸ ἰδικόν του ἀγαθόν, ἢ τέλος προέβη εἰς τὸ ἐγκλημα, παρωθούμενος εἰς αὐτὸ ἀπὸ τοῦ πάθος τῆς ἐκδικήσεως. Μήπως ἐφόνευσεν ἀπλῶς καὶ μόνον διὰ τὴν φονεύσιν ; Ποῖος θὰ τὸ ἐπίστευε ; Ἐλέχθη διὰ κάποιον ἄνθρωπον, ποῦ ἦτο τέρας παραφροσύνης καὶ ἀγριότητος, ὅτι ἤρέσκετο νὰ εἶναι καὶ χωρὶς λόγον βάρβαρος καὶ σκληρός. Ἐν τούτοις ὁ ἱστορικός (1) ἀπεκάλυψε τὸ ἐλατήριον. «Ἐφοβεῖτο, γράφει, μήπως ἡ ἀπραξία του ἀποναρκώσῃ τὰ χέρια του καὶ τὴν ψυχὴν του». Ἀλλὰ διατί, διὰ ποῖον λόγον ἄρά γε ; Διότι χάρις εἰς τὴν τοιαύτην διαρκῆ ἄσκησιν τοῦ ἐγκλήματος, ἤλπιζε νὰ κατασταθῆ κύριος τῆς Ρώμης, ν' ἀποκτήσῃ τιμὰς, πλοῦτον καὶ ἰσχύον, ν' ἀπαλλαγῆ ἀπὸ τὸν φόβον τῶν νόμων καὶ ἀπὸ τὰ ἐμπόδια, ποῦ τοῦ παρενέβαλλαν ἡ ἀσήμενος πατρικὴ περιουσία του καὶ ἡ συνείδησις τῆς στυγεραῆς δράσεώς του. Ἐκείνο λοιπόν, ποῦ ἀγαποῦσε ὁ Κατιλίνας, δὲν ἦσαν τὰ ἐγκλήματα αὐτὰ καθ' ἑαυτά, ἀλλ' ὁ σκοπός, ποῦ προσπαθοῦσε νὰ ἐπιτύχῃ μὲ τὰ κακουργήματά του.

Ἀλλὰ, ἐγὼ, τί ἠγάπησα σὲ σένα, ὦ κλοπὴ μου, νυκτερινὸ τοῦ δεκάτου ἔκτου τῆς ἡλικίας μου κακούργημα ; Ὠραῖα δὲν ἦσουν, διότι ἦσουν κλοπὴ. Ἀλλ' ἦσουν τοῦλάχιστον πραγματικὴ ὄντοτης, ὥστε ν' ἀπευθύνωμαι εἰς ἐσέ ; Ἦσαν ὠραῖοι οἱ κλεμμένοι καρποί, ἀφοῦ ἐπλάσθησαν ἀπὸ Σένα, ὦ ἀπαράμιλλον Κάλλος, δημιουργὸς τοῦ Σύμπαντος ὑπέρτατον ἀγαθὸν καὶ πραγματικὸ ἀγαθὸν μου. Ναὶ ἦσαν ὠραῖοι, ἀλλὰ δὲν ἐστρέφετο πρὸς αὐτοὺς ὁ πάθος τῆς ντροπιασμένης ψυχῆς μου. Εἶχα γλυκυτέρους καρποὺς μὲ ἀφθονίαν. Μόλις τοὺς ἐμάζευα, τοὺς πετοῦσα, καὶ δὲν ἀπελάμβανα παρὰ μόνον τὸ ἐγκλημά μου, ποῦ εἶχε γλυκεῖα γεῦσι δι' ἐμέ. Ἐὰν δὲ κανένα κομμάτι ἀπ' αὐτοὺς τοὺς καρποὺς γλυστροῦσε στὸ στόμα μου, ἡ ἀμαρτία μου τὸ περικύκλωνε μὲ δλόκληρη τὴν γλυκύτητά της.

(1) Ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος ἱστορικός εἶναι ὁ Σαλλούστιος ὅστις ἀπὸ τοῦ Β' μέχρι τοῦ Ε' ἀπὸ Χριστοῦ αἰῶνος ἦτο εἰς τῶν μᾶλλον εἰς τὰς ἀφρικανικὰς Σχολὰς ἀναγινωσκομένων καὶ ἐκτιμωμένων συγγραφέων. Ὁ ἐνταῦθα ὑπονοοούμενος βάρβαρος καὶ σκληρός εἶναι ὁ Κατιλίνας. (Sallust, de Bell. Catil c. q. «Ne per otium torpesceret manus aut animus»).

Καὶ τώρα, ὦ Θεέ μου, ζητῶ νὰ μάθω τί με παρακينوῦσε εἰς τὴν κλοπὴν ; Δὲν ἦτο αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ὠραία. Δὲν ὀμιλῶ δὲ περὶ τῆς ὠραιότητος ἐκείνης, ποῦ συνοδεύει τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν σωφροσύνην, οὔτε περὶ ἐκείνης, ποῦ εὐρίσκεται εἰς τὴν διάνοιαν τοῦ ἀνθρώπου, εἰς τὴν μνήμην, τὴν αἰσθησίν, τὴν ζωϊκὴν ψυχὴν, οὔτε περὶ τῆς ὠραιότητος, ποῦ στολίζει τὰ ἄστρα μὲ τὰς τεραστίας τροχιάς των καὶ τὴν ξηρὰν καὶ τὴν θάλασσαν γεμάτη ἀπὸ ζῶντα πλάσματα, οὔτε τέλος περὶ τῆς ἀτελοῦς καὶ νεφελώδους ἐκείνης καλλονῆς ποῦ μᾶς κἀνει νὰ γινώμεθα θύματα τῆς ἀκολασίας.

Διότι ἡ ὑπεροφία ὑποκρίνεται τὴν ὑψωσίν τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ μόνος Σὺ, ὦ Θεέ μου, ἐξυψώσεσαι ὑπεράνω ὄλων τῶν πλασμάτων. Καὶ ἡ φιλοδοξία τί ἄλλο ἐπιζητεῖ, ἐὰν ὄχι τιμὴν καὶ δόξαν, ἐνῶ ἡ δόξα καὶ ἡ τιμὴ ἀνήκει μόνον εἰς Σὲ εἰς τοὺς αἰῶνας. Καὶ ἡ σκληρότης τῶν κρατούντων ἐπιδιώκει τὴν τρομοκράτησιν, ἀλλὰ ποῖον πρέπει νὰ φοβούμεθα, ἐὰν ὄχι Σέ, ὦ Θεέ μου ; Πότε, ποῦ, μέχρι ποίου σημείου καὶ μὲ τί μέσον ἤμποροῦμεν ν' ἀποσπάσωμεν ἢ νὰ ὑπεξαιρέσωμεν κάτι ἀπὸ τὴν ἰσχύν Σου ; Οἱ ἀσελεγεῖς ποθοῦν ν' ἀγαπῶνται μὲ θωπείας. Ἀλλὰ τίποτε δὲν ὑπάρχει θεραπευτικώτερον ἀπὸ τὴν τρυφερότητά Σου, κανένας ἔρωσ ὑγιέστερος ἀπὸ τὸν ἔρωτα τῆς ἀληθείας Σου, ὠραίας καὶ φωτοβόλου μεταξὺ τῶν ἀληθειῶν. Ἡ περιέργεια ὑποκρίνεται τὴν ἐπιθυμίαν πρὸς τὴν γνῶσιν. Ἀλλὰ Σὺ γνωρίζεις τὰ πάντα στήν ἐντέλεια. Καὶ αὐτὴ ἀκόμη ἡ ἀμάθεια καὶ ἡ μωρία καλύπτονται ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς ἀπλότητος καὶ τῆς ἀθωότητος. Ἀλλ' ὑπάρχει κάτι ἀπλοῦστερον καὶ ἀθωότερον ἀπὸ Σένα ; Διότι οἱ κακοὶ δὲν ἔχουν ἄλλον ἐχθρὸν ἀπὸ τὰ ἔργα των. Ἡ ὀκνηρία προσποιεῖται, ὅτι ζητεῖ ἡρεμίαν καὶ γαλήνην. Ἀλλὰ μακρὰν Σου ποῖαν γαλήνην ἤμποροῦμεν νὰ ἐξασφαλίσωμεν ; Ἡ πολυτέλεια ἀρέσκεται νὰ καλῆται ἀφθονία καὶ πλησμονή. Ἀλλὰ Σὺ εἶσαι πηγὴ ἀέναος καὶ ἀνεζάντλητος ἀδιαφθόρων ἡδονῶν. Ἡ ἀσωτία ὑποκρίνεται τὴν μορφὴν τῆς γεναιοδωρίας, ἀλλὰ Σὺ εἶσαι ὁ μεγαλόψυχος πάντων τῶν ἀγαθῶν δωρητής. Ἡ φιλαργυρία ποθεῖ νὰ κατέχη, πολλά, Σὺ κατέχεις τὰ πάντα. Ἡ ζηλοτυπία διεκδικεῖ τὴν ὑπεροχὴν, ἀλλὰ τί ὑπεραχώτερον Σοῦ, ὦ Θεέ μου ; Ἡ ὀργὴ ἐπιζητεῖ τὴν ἐκδίκησιν ἀλλὰ ποῖος ἐκδικεῖται τόσον δικαίως, ὅσον Σὺ ; Ὁ φόβος ἐπα-

γρυπνεῖ με ἀγωνίαν ἐπ' ἐκείνου, ποῦ ἀγαπᾷ, καὶ φρικιᾷ πρὸ παντὸς ἀσυνήθους καὶ ἀπροσδοκίτου κινδύνου, ποῦ ἀπειλεῖ τοῦ περιποθήτου ἀντικειμένου τὴν ἀσφάλειαν. Ἐπὶ ἄλλὰ ὑπάρχει κάτι ἀσύνηθες καὶ ἀπροσδόκητον διὰ Σέ ; Τί Σέ χωρίζει ἀπὸ ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἀγαπᾷς, καὶ ποῦ ἠμπορεῖ κανεὶς νὰ εὕρη ἀσφάλειαν, ἐὰν ὄχι πλησίον σέ Σένα ; Ἡ ὀδύνη καταδαπανᾷ τὸν ἑαυτὸν τῆς διὰ τὴν ἀπώλειαν τῶν ἀγαθῶν ποῦ ἐγέμιζαν ἀπὸ χαρὰν τὴν πλεονεξίαν τῆς. Αὐτὴ θὰ ἐποθοῦσε νὰ μὴ τῆς ἀφαιρεθῆ τίποτε, ὅπως τίποτε δὲν ἀφαιρεῖται ἀπὸ Σένα.

Ἔτσι μοιχεύει ἡ ψυχὴ, ὅταν ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὸ πρόσωπόν σου καὶ ἐπιζητῆ μακρὰν ἀπὸ Σέ ἐκεῖνο, ποῦ δὲν εὕρισκει καθαρὸν καὶ ἀγνὸν παρὰ μόνον, ὅταν ἐπανερχεται σ' Ἐσένα. Ὅστε δὲν εἶναι ἐκπληκτικὸν τὸ ὅτι οἱ ἀπομακρυνόμενοι ἀπὸ Σένα καὶ οἱ ἐπαναστατοῦντες ἐναντίον σου δεικνύουσι καὶ αὐτοὶ τὸ φυσικὸν ἐνστικτὸν νὰ ἐπανεέλθουν εἰς Σέ, δημιουργὸν τοῦ Σύμπαντος καὶ παντὸς ἀγαθοῦ καὶ προσέρχονται εἰς Σέ ἐξομολογούμενοι, ὅτι δὲν ἠμποροῦν ν' ἀποτρέψουν ὀλοσχερῶς τὸ πρόσωπόν των ἀπὸ Σένα ἀφοῦ, καὶ ὅταν ἀκόμη ἀμαρτάνουν, προσπαθοῦν νὰ Σέ μιμηθοῦν, ἂν καὶ κατὰ τρόπον διεστραμμένον (1).

Τί λοιπὸν ἠγάπησα σ' αὐτὴ τὴν κλοπὴν ; Εἰς τί ἐμιμήθηκα τὸν Κύριόν μου κατὰ τρόπον ἔνοχον καὶ διεστραμμένον ; Εὐρῆκα μήπως ἡδονὴν παραβαίνων τὸν νόμον σου δι' ἀπάτης, ἀφοῦ ἤμουν

(1) Ἔτσι παραφράζομεν τὸ χωρίον : «Perverse te imitantur omnes, qui longe se a te faciunt et extollunt se adversum te. Sed etiam sic te imitando indicant creatorem te esse omnis naturæ et ideo non esse, quo a te omni modo recedatur», στηριζόμενοι ἐπὶ τῆς σχετικῆς μεταφράσεως τοῦ Brunetti (Confessioni) : «Quindi è manifesto che quelli, che da voi si allontanano, e contra di voi si sollevano, mostrano anch' essi il naturale istinto di avvicinarsi a voi Creatore e centro di tutti il bene ; e vengono essi medesimi a confessare non vi esser modo di discostarsi in tutto di voi, mentre, anche peccando, cercano iniquamente ad assomigliarvi». Ὁ Paul Janet ἀποδίδει τὸ ἀνωτέρω χωρίον ὡς ἑξῆς : «Lors même qu' ils s' éloignent de vous, les hommes ne font encore que vous imiter d' une manière perverse. Mais en vous imitant, ils vous proclament encore le créateur de toute la terre et montrent qu' il est impossible de se séparer de vous absolument».

άνικανος νά τὸ κάμω διὰ τῆς ἰδικῆς μου δυνάμεως ; Μολονότι ἤμουν δοῦλος, προσεποιήθηκα κολοβωμένην ἐλευθερίαν, διὰ νά πράξω, χωρὶς νά τιμωρηθῶ,—παραγνωρίζων τὴν παντοδυναμίαν Σου,—ὅτι δὲν μοῦ ἐπετρέπετο νά πράξω. « Ἴδου ὁ θεράπων, ποῦ ἀποφεύγει τὸν Κύριόν του καὶ ἐπιζητεῖ τὴν σκιάν του ». Ὡ διαφθορά ἀλλοκότου πλάνης τῆς ζωῆς, ἄδυσσος τοῦ θανάτου ! Ἐκεῖνο ποῦ δὲν ἐπετρέπετο εἰς ἐμέ, ἤμπόρεσε νά προσελκύσῃ τὴν ἀγάπην μου, ἀπλῶς καὶ μόνον, διότι δὲν ἐπετρέπετο.

Τί δὲν ὀφείλω εἰς Σέ, ὦ Θεέ μου, διὰ τὸ ὅτι ἐνῶ ἡ μνήμη μου ἐνθυμεῖται αὐτὰ τὰ πράγματα, ἡ καρδία μου δὲν κατέχεται ἀπὸ φόβον. Θέλω νά Σοῦ προσφέρω, Κύριε, τὴν λατρείαν μου. Θέλω νά Σ' ἐξυμνῶ, νά Σέ δοξάζω διὰ τὴν συγχώρησιν πράξεων τόσων κακῶν καὶ ἐγκληματικῶν. Τί δὲν ὀφείλω εἰς τὴν εὐσπλαχνίαν Σου, διὰ τὸ ὅτι διέλυσες τὰς ἀμαρτίας μου ὡς χιόνα. Σοῦ ὀφείλω ἐπίσης χάριτας δι' ὅσα κακὰ δὲν ἔχω κάμει. Εἰς ποίας κακούργους ἐνεργείας δὲν θά προέβαινα, ἀφοῦ ἠγάπησα τὸ ἔγκλημα διὰ τὸ ἔγκλημα ;

Μοῦ ἐσυγχώρησες τὰ πάντα, τ' ὁμολογῶ. Μοῦ ἐσυγχώρησες τὸ κακόν, ποῦ διέπραξα ἐθελουσίως, καὶ τὸ κακόν, ποῦ δὲν ἔκαμα, χάρις εἰς τὴν ἰδικὴν Σου παρέμβασιν. Ποῖός εἶναι ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἐν γνώσει τῆς ἀδυναμίας του, τολμᾷ ν' ἀποδώσῃ τὴν ἀγνότητά καὶ τὴν ἀθωότητά του εἰς τὰς ἰδικὰς του δυνάμεις, σὰν νά μὴν εἶχε ἀνάγκην τῆς εὐσπλαχνίας Σου, μὲ τὴν ὁποίαν συγχωρεῖς τὰς ἀμαρτίας ἐκείνων, ποῦ στρέφονται ἐναντίον Σου ; Ἐκεῖνος, ποῦ Σὺ ἐκάλεσες καὶ ὁ ὁποῖος, εἰσακούων τὴν φωνὴν Σου, ἀπέφυγε τ' ἀνομήματα, τῶν ὁποίων ἀναγινώσκει ἐδῶ τὴν ὑπόμνησιν καὶ τὴν ἐξομολόγησιν, ἄς μὴ μ' ἐμπαίξῃ διὰ τὸν ἰσχυρισμόν μου ὅτι ἐθεραπεύθηκα ἀπὸ τὴν ἀσθενείαν μου ἀπὸ τὸν ἰατρόν, ἐκεῖνον, εἰς τὸν ὁποῖον ὀφείλω τὸ ὅτι δὲν προσεβλήθη ἀπὸ νόσου ἢ τοῦλάχιστον ὅτι ὑπῆρξεν ὀλιγώτερον ἀσθενής. Ἄς Σὲ ἀγαπᾷ, ὅσο καὶ ἐγώ. Ἀλλὰ τί λέγω ; Πολὺ περισσότερον. Διότι εἰς ἐκεῖνον, ποῦ μὲ ἀπήλλαξεν ἀπὸ τὴν θανάσιμον ἐκλυσιν τῶν ἀμαρτιῶν, ὀφείλω ἀκριβῶς τὸ ὅτι ἐπροφυλάχθην ἀπὸ τὸ κακόν.

Ποῖον κέρδος ἄρά γε ἀπεκόμισα ἀπὸ τὰ ἀνομήματα, τὰ ὁποῖα δὲν ἐνθυμοῦμαι, χωρὶς νά κοκκινίζω, ἰδίως ἀπὸ τὴν κλοπὴν ἐκείνην, τὴν ὁποίαν διέπραξα ἀπλῶς καὶ μόνον διὰ νά κλέψω καὶ ὄχι

δι' ἄλλον ὁποιονδήποτε λόγον ; Καὶ τί ἦτο αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἢ κλοπὴ ; "Ἐνα τίποτε. Ἄλλ' αὐτὸ τὸ ἓνα τίποτε δὲν καθιστᾷ τὴν περίπτωσίν μου ἀθλιεστέραν ; Καὶ ὅμως ἐγὼ μόνος δὲν θὰ τὴν διέπραττα—εἶμαι βέβαιος δι' αὐτό, τοῦλάχιστον ἐφ' ὅσον ἐνθυμούμαι. "Ὅχι, δὲν θὰ τὴν διέπραττα ποτέ. Λοιπὸν ἠγάπησα καὶ τὴν συναναστροφὴν ἐκείνων, μετὰ τῶν ὁποίων εἶχα προβῆ εἰς τὴν ἐκτέλεσίν της. Δὲν ἠγάπησα λοιπὸν ἀποκλειστικῶς τὴν κλοπὴν, ἀλλὰ καὶ τὴν συνενοχὴν εἰς τὸ ἔγκλημα, ἢ μᾶλλον ἠγάπησα ἓνα ἄλλο τίποτε, διότι καὶ ἡ συνενοχὴ εἶναι ἓνα τίποτε (1).

Ποιὰ εἶναι λοιπὸν ἐδῶ ἡ ἀλήθεια καὶ ποῖος θὰ ἠμποροῦσε νὰ μοῦ τὸ εἶπῃ, ἂν ὄχι Ἐκεῖνος, ποῦ φωτίζει τὴν καρδιά μου καὶ διαλύει τὰ σκοτεινά της σύννεφα ; Ποιὸς μὲ παρώτρυνε νὰ ἐξετάσω, νὰ συζητήσω καὶ νὰ μελετήσω τὸ θέμα τοῦτο ; "Ἄν ἐποθοῦσα ν' ἀπολαύσω τοὺς καρπούς, ποῦ ἐκλεπτον, θὰ ἠμποροῦσα νὰ προβῶ εἰς τὴν κλοπὴν καὶ μόνος διὰ νὰ ἀποκτήσω τὴν προεξωφλημένην ἀπόλαυσιν, καὶ δὲν θὰ εἶχα ἀνάγκην συνενόχων διὰ νὰ υποδαυλίσω τὴν φλόγα τοῦ πόθου μου. Ἄλλ' ἀφοῦ δὲν εὔρισκα καμμίαν ἀπόλαυσιν εἰς τοὺς καρπούς τούτους, εὔρισκα ἡδονὴν εἰς αὐτὸ τοῦτο τὸ ἀδίκημα διαπραττόμενον ἐκ συστάσεως.

Πῶς ἠμπορεῖ κανεὶς νὰ δεισδύσῃ εἰς τὴν τοιαύτην κατάστασιν τῆς ψυχῆς ; Ἀναμφιβόλως ἦτο ἐπαίσχυντος. Καὶ τόσο τὸ χειρότερον δι' ἐμέ, ὅτι μὲ ἐξουσίαζε. Ἄλλ' ἐπὶ τέλους τί ἦτο αὐτὴ ἡ κατάστασις ; Ἦτο ἄρά γε ἀπόλαυσις, ποῦ ἐγαργάλιζε, οὕτως εἰπεῖν, τὴν καρδιά μου μὲ τὴν ἰδέα νὰ ἐξαπατήσωμεν ἀνθρώπους, ποῦ δὲν ἀντελαμβάνοντο διόλου τὴν ἀπάτην μας καὶ οἱ ὅποιοι, ἂν τὴν ἀντελαμβάνοντο, δὲν θὰ εἶχαν καμμίαν διάθεσιν νὰ τὴν δεχθῶν ; Διατί ἄρά γε εὔρισκα τόσην ἀπόλαυσιν εἰς τὸ γεγονός, ὅτι δὲν ἐνεργοῦσα μόνος μου ; Ἴσως, διότι δὲν ἠμπορεῖ νὰ γελᾷ κανεὶς, ὅταν εὔρισκεται μόνος ; Εἶναι ἀλήθεια, ὅτι εἰς

(1) Τὸ χωρίον : Non ergo nihil aliud quam furtum amavi ; imo vero nihil aliud, quia et illud nihil est» μεταφράζοντες, ἔχομεν ὅπ' ὄφει τὴν ἑρμηνεῖαν τοῦ von Raumer : «Also liebte ich auch die Gemeinschaft Mitschuldiger. Also habe ich nicht nichts andres als den Diebstahl geliebt. O nein, ein anderes Nichts liebte ich vielmehr, weil auch jenes (consortium) nichts ist, (Sancti Augustini Confess libri tred, σελ. 38).

τοιαύτην περίπτωσιν δὲν γελοῦμε μὲ πολλήν εὐχαρίστησιν. Καὶ ὅμως συμβαίνει, ὥστε καὶ ὅταν εἴμεθα μόνοι, χωρὶς νὰ εἶναι κανένας ἄλλος παρῶν, νὰ ξεκαρδιζώμαστε στὰ γέλια, ὅταν παρουσιάζεται εἰς τὰς αἰσθήσεις μας ἢ εἰς τὴν σκέψιν ἓνα πρᾶγμα πολὺ κωμικόν.

ὦ Θεέ μου, νὰ τώρα ποῦ διανοίγεται εἰς Ἐσὲ ζωντανή ἢ ἀνάμνησις τῆς ψυχῆς μου. Μόνος δὲν διέπραττα αὐτὴν τὴν κλοπὴν, τὴν ὁποίαν ἔκαμα ἀπλῶς καὶ μόνον διὰ νὰ κλέψω. Ἄν ἤμουν μόνος, δὲν θὰ εὗρισκα εἰς τὸ ἔγκλημά μου καμμίαν ἀπόλαυσιν, καὶ ἐπομένως δὲν θὰ τὸ διέπραττα ποτέ. ὦ ἐχθροτάτη φιλία, παραπλάνησις ἀκατανόητη τῆς ψυχῆς, μανία νὰ βλέπωμε τοὺς συνανθρώπους μας· μανία, ποῦ γεννᾶται ἀπὸ τὰ παιχνίδια καὶ τοὺς ἀστεϊσμούς, ἀπὸ τὴν τέρψιν, ποῦ αἰσθανόμεθα νὰ ζημιώνωμε τοὺς ἄλλους. Ἐδῶ δὲν πρόκειται ν' ἀποκτήσωμε κάποιον κέρδος ἢ νὰ ἐκδικηθοῦμε κάποιον ἄνθρωπον, ἀρκεῖ ὅμως ἡ φωνὴ «ἐμπρός, τί κάθεσαι, νὰ τὸ κάμωμεν», καὶ αἰσχνόμεθα νὰ μὴν εἴμεθα ἀνίσχυντοι.

Ποιὸς θὰ μπορούσε ποτὲ νὰ λύσῃ τόσο σκολιούς καὶ πολυπλόκους δεσμούς; Δὲν θέλω πλέον νὰ σκέπτομαι τὴν αἰσχύνην μου. Θέλω νὰ βλέπω Ἐσένα, Δικαιοσύνη, ἀρετὴ πολύτιμη καὶ ὠραία ἐν μέσῳ τοῦ ἀπαστράπτοντος φωτός Σου, ποῦ σκορπᾷ μιὰν ἡδονὴν ἀνέκφραστη καὶ ἀέναη. Θέλω νὰ εἶμαι κοντὰ Σου, εἰρήνη βαθυτάτη, ζωὴ ἀτάραχη. Ὁ ἀναπαυόμενος εἰς τοὺς κόλπους Σου, ἀναπαύεται εἰς τοὺς κόλπους τοῦ Κυρίου. Κανένας φόβος δὲν κυριεύει τὴν ψυχὴν μου καὶ αἰσθάνεται τὸν ἑαυτὸν του μέσα στὴν ἀπειρη εὐτυχία ἀπείρως εὐτυχῆ. Ἐλιποτάκτησά μακρὰν Σου, ὦ Θεέ μου, κατὰ τὰ πρῶτα νεανικὰ χρόνια μου, μακρὰν τῆς βοήθειας Σου καὶ ἔγινα διὰ τὸν ἑαυτὸν μου «τόπος ἐνδεῆς καὶ πενιχρός».

ΒΙΒΛΙΟΝ Γ'

Ὁ Αὐγουστίνος περιγράφει τρία ἔτη, ποῦ διήλθεν εἰς τὴν Καρχηδόνα, ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἐβδόμου μέχρι τοῦ δεκάτου ἐνάτου ἔτους τῆς ἡλικίας του. Ὁ συγγραφεὺς τερματίζει τὰς σπουδὰς του, περιπλέκεται εἰς τὰ δίκτυα τοῦ ἔρωτος καὶ γίνεται ὀπαδὸς τῆς αἱρέσεως τῶν Μανιχαίων.—Συζήτησις περὶ τῆς πλάνης τῆς ἐν λόγῳ αἱρέσεως.—Δάκρυα τῆς μητρὸς του καὶ ἀπάντησις, ποῦ ἔλαβεν ἐν ὄνειρῳ παρὰ τοῦ Θεοῦ, ἀναφερομένη εἰς τὴν μέλλουσαν μεταστροφὴν τοῦ υἱοῦ της.

Ἐφθασα εἰς τὴν Καρχηδόνα. Παντοῦ γύρω μου ἔβραζε μετριγμὸν ὁ λέβηθς ἐπαισχύντων ἐρώτων. Δὲν ἤμουν ἀκόμη ἐρωτευμένος, ἀλλὰ μ' ἐπυρπολοῦσε ὁ πόθος νὰ ἐρωτευθῶ. Διψασμένος ἀπὸ ἔρωτα, ἐκάκιζα τὸν ἑαυτὸν μου, ὅτι δὲν εἶχα περιπλακῆ ἀκόμη ἀρκετὰ εἰς τὰ δίκτυά του. Ἐζητοῦσα ἐν ἀντικείμενον ἔρωτος καὶ ἔτρεφα μῖσος πρὸς τὴν ἰδέαν μιᾶς ζωῆς εἰρηνικῆς καὶ ἀπηλλαγμένης παγίδων. Λιποψυχοῦσε ἡ καρδιά μου, διότι ἔστερεῖτο ἔσωτερικῆς ζωῆς, ἔστερεῖτο Ἐσέ, ὦ Θεέ μου. Ἀλλὰ δὲν με κατεῖχεν ὁ πόθος μιᾶς τέτοιας ζωῆς. Δὲν εἶχα ὄρεξιν διὰ μίαν μὴ ἐπικίνδυνον τροφήν, ὅχι διότι ἤμουν ἀπ' αὐτὴν χορτασμένος. Ἀπ' ἐναντίας, ἔσον περισσότερον τὴν ἔστερούμην, τόσο περισσότερον με ἀηδίαζε. Ἴδου διατὶ ἔπασχεν ἡ ψυχὴ μου, καί, γεμάτη ἀπὸ ἐλκώματα, ἐσύρετο ἐκτὸς τοῦ ἑαυτοῦ της, κατεχομένη ἀπὸ τὸν οἰκτρὸν πόθον νὰ ξυσθῆ εἰς τὰς αἰσθησιακὰς πραγματικότητας. Ἀλλ' ἐὰν δὲν εἶχαν ψυχὴν αὐταὶ αἱ πραγματικότητες, δὲν θὰ προσείλκυαν τὴν ἀγάπην μας.

Τὸ ν' ἀγαπῶ καὶ ν' ἀνταγαπῶμαι ἦταν γιὰ μένα πολὺ γλυκύτερο, ὅταν ἀπελάμβανα τὴν σάρκα τοῦ λατρευομένου πλάσματος. Ἔτσι ἐκηλίδωνα τὴν πηγὴν τῆς φιλίας διὰ τοῦ βορβόρου τῆς φιληδονίας μου. Κατεκάλυπτα τὴν ἀγνότητά της με τὰ μαῦρα νέφη τῆς φιληδονίας μου. Ἀηδῆς καὶ αἰσχροὺς εἰς τὴν ὑπερβολὴν

τῆς ματαιοδοξίας μου, ἐπροσποιούμουν κομψότητα καὶ εὐγένειαν τρόπων. Ἔτσι παρεσυρόμουν πρὸς τὸν ἔρωτα εἰς τὴν παγίδα τοῦ ὁποῖου ἐποθεῦσα νὰ συλληφθῶ. ὦ Θεέ μου, ὦ εὐσπλαγχνία μου, μὲ πόσῃν πικρίαν ἐκαρύκευες τὴν γλυκύτητα δι' ἐμέ ! Μὲ ἠγάπησαν ! Ἐγλύστρησα κρυφὰ εἰς τοὺς δεσμοὺς τῆς ἡδονῆς, καὶ τρελλαμένος ἀπὸ τὴν χαρὰ μου, ἔπεσα μέσα στὰ δίκτυα τῆς δυστυχίας, διὰ νὰ παραδοθῶ ἀργότερα εἰς τὰς ἀναμένους σιδηρὰς ράβδους τῆς ζηλοτυπίας, τοῦ φόβου τῆς ὀργῆς καὶ τῶν ἐρίδων.

* * *

Τὸ θέατρο γεμάτο ἀπὸ εἰκόνες τῆς δυστυχίας μου καὶ ἀπὸ στοιχεῖα, ποὺ ἤμποροῦσα νὰ τροφοδοτοῦν τὴν φλόγα τῆς καρδίας μου, μὲ κατεγοήτευσε. Διὰ τί ἄρά γε ὁ ἄνθρωπος ἀρέσκεται εἰς τὴν θεὰν ἀξιοθρηνητῶν καὶ τραγικῶν περιπετειῶν ;

Αὐτὸς ὁ ἴδιος δὲν θέλει νὰ γίνῃ θῦμά των. Καὶ ὅμως, ὡς θεατῆς, ἐπιδιώκει τὴν ὀδύνην, ποὺ γεννοῦν αὐτὰ τὰ θεάματα, αὐτὴ δὲ ἀκριθῶς ἢ ὀδύνη προξενεῖ εἰς αὐτὸν ἡδονήν. Τί εἶναι λοιπὸν αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, ἐὰν ὄχι μιὰ ἀξιοδάκρυτος πλάνη ; Διότι ἡ συγκίνησίς μας εἶναι τόσον περισσότερον ζωηρὰ, ὅσο περισσότερον εἴμεθα ἀπηλλαγμένοι τῶν καταστάσεων, ποὺ περιγράφουν. Ὅταν πάσχωμεν ἡμεῖς οἱ ἴδιοι, τὸ συναίσθημα αὐτὸ ὀνομάζεται ὀδύνη, ὅταν δὲ μετ' ἄλλων συμπάσχωμεν καλεῖται οἶκτος, συμπάθεια. Ἀλλὰ τί εἶναι αὐτὴ ἡ συμπάθεια, προκειμένου περὶ φανταστικῶν σκηνῶν : Ὁ θεατῆς δὲν παρακινεῖται διόλου νὰ σπεύσῃ εἰς βοήθειαν συνανθρώπων του. Καλεῖται μόνον νὰ πάσχῃ ψυχικῶς, ἀπολαμβάνει δὲ τὸν συγγραφέα τοιούτων ἐπινοήσεων κατὰ τὸ μέτρον, κατὰ τὸ ὁποῖον τοῦ προξενεῖ ἐντατικωτέραν λύπην. Εἰς περίπτωσιν δέ, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ παράτασις τοιούτου εἴδους φανταστικῶν περιπετειῶν τὸν ἀφίνει ψυχρὸν, ἀποχωρεῖ ἔχων τὴν κατάκρισιν καὶ τὴν περιφρόνησιν εἰς τὸ στόμα του. Ἀπ' ἐναντίας, ὅσες φορές αἰσθάνεται τὴν ψυχὴν του νὰ σπαρταρᾷ ἀπὸ τὸν πόνο, μένει εὐχαριστημένος καὶ προσεκτικὸς εἰς τὴν θέσιν του.

Ἐκεῖνο λοιπὸν, ποὺ ἀγαποῦμε, εἶναι αἱ συγκινήσεις καὶ τὰ δάκρυα. Καὶ ὅμως ὅλοι ἐπιδιώκουν τὴν ἡδονήν. Δὲν θέλουν νὰ εἶναι δυστυχεῖς. Ἀλλὰ συγχρόνως εἶναι καὶ φιλεύσπλαγχνοι,

ἐπειδὴ δὲ ἡ εὐσπλαγχνία συνοδεύεται ἀπὸ τὴν ὀδύνην, δὲν εἶναι αὐτὸς ὁ μόνος λόγος, διὰ τὸν ὁποῖον ἡ ὀδύνη μᾶς εἶναι ἀγαπητή ;

Ἡ φιλία εἶναι ἡ πηγὴ συμπαθειῶν τοιαύτης φύσεως. Ἄλλὰ ποῦ κατευθύνεται τὸ ρεῦμα αὐτὸ καὶ ποῦ χύνεται ; Διατί χύνεται εἰς κοχλάζουσαν πίσσαν, μέσα εἰς μίαν τεραστίαν καὶ φλογεράν ἄβυσσον μαύρων ἡδονῶν, ὅπου θεληματικὰ μεταμορφώνεται καὶ συγχέεται, διστραμμένον καὶ ἔκπτωτον τῆς οὐρανίας λάμψεώς του ; Ἡμποροῦμεν ἐνίοτε ν' ἀγαποῦμε τὴν ὀδύνην. Ἄλλὰ προφυλάξου ἀπὸ τὴν διαφθοράν, ὦ ψυχὴ μου, ὑπὸ τὴν σκέπην τοῦ Θεοῦ μου, τοῦ Θεοῦ τῶν πατέρων μας, ποῦ εἶναι ἄξιος νὰ ἐξυμνῆται καὶ νὰ δοξάζεται εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Προφυλάξου ἀπὸ τὴν διαφθοράν !

Ἀκόμη καὶ σήμερον δὲν εἶμαι ἀδιάφορος πρὸς τὴν εὐσπλαγχνίαν. Ἄλλὰ τότε εἰς τὸ θέατρον συμμετεῖχα εἰς τὴν χαρὰν τῶν ἔραστῶν, ὅταν ὁ ἓνας ἀπελάμβανε τὸν ἄλλον μέσα εἰς τὴν αἰσχύνην, μολονότι ἐπρόκειτο περὶ ἀπλῶν ἐπινοήσεων καὶ φανταστικῶν σκηνῶν. Ὅταν δὲ οἱ ἔρασταὶ ἐχάνοντο ὁ ἓνας διὰ τὸν ἄλλον, αἰσθανόμενον μίαν ὀδυνηρὰν συγκίνησιν καὶ ἡ συγκίνησις αὐτὴ μὲ κατεγοήτευε. Σήμερον οἰκτείρω ἐκεῖνον, ποῦ ἀπολαμβάνει μέσα εἰς τὴν κραιπάλην, περισσότερον, παρὰ ἐκεῖνον, ποῦ φαντάζεται τὸν ἑαυτὸν τοῦ δυστυχῆ, ἐπειδὴ μαστίζεται ἀπὸ ἐπικίνδυνον φιληδονίαν καὶ χάνει τὸ βδελυρὸν τοῦ Ἰνδαλμα. Αὐτὸς ὁ οἶκτος εἶναι ἀναμφιβόλως πραγματικώτερος, ἀλλὰ τότε ὁ πόνος δὲν γεννᾷ ἡδονήν. Τὸ νὰ λυπῆται κανεὶς ἓνα δυστυχῆ, σημαίνει, ὅτι ἱκανοποιεῖ τὴν χριστιανικὴν ἀγάπην. Ἄλλ' ὁ εἰλικρινῆς φιλεὺσπλαγχνος θὰ ἐποθοῦσε νὰ μὴν τοῦ παρέχεται εὐκαιρία οἰκτιρμοῦ.

Ἐάν,—αὐτὸ εἶναι μιὰ φανταστικὴ ὑπόθεσις,—ἦτο δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ καλοκαγαθία κακόδουλος, θὰ ἦτο δυνατόν νὰ συμβῆ, ὥστε ἓνας ἄνθρωπος, ἐμπνεόμενος ἀπὸ διαθέσεις ἀληθῶς καὶ πραγματικῶς εὐσπλαγχνικάς, νὰ ἐπιθυμῇ τὴν ὑπαρξίν δυστυχισμένων θνητῶν, διὰ ν' ἀσκήσῃ ἐπ' αὐτῶν τὴν εὐσπλαγχνίαν του. Ὡστε ἡ ὀδύνη εἶναι δυνατόν νὰ ἐπιδοκιμασθῇ. Ἐάν Σύ, ὦ Θεὲ καὶ Κύριέ μου, ποῦ ἀγαπᾷς τὰς ψυχάς, παρέχῃς τὴν εὐσπλαγχνίαν Σου ἀπείρως ἀγνοτέρην καὶ εἰλικρινεστέραν, τοῦτο γίνεται, διότι κανένας πόνος, λύπη ἢ στεναγμὸς ἡμπορεῖ νὰ Σοῦ μεταδώσῃ τὰς πληγὰς του. Ποῖος θνητὸς θὰ ἦτο δι' αὐτὸ ἱκανός ;

Ἄλλὰ τότε, δυστυχῆς, ὅπως ἤμουν, ἀγαποῦσα τὴν ὀδυνηρὰν σηγκίνησιν καὶ ἐπεδίωκα τὴν παρουσίαν τῆς. Εἰς τὴν θέαν τῆς δυστυχίας τῶν ἄλλων, δυστυχίας φανταστικῆς καὶ γνησίως θεατρικῆς, ἢ δρᾶσις τοῦ ἠθοποιοῦ μ' εὐχαριστοῦσε καὶ μ' ἐγοήτευε κατὰ τὸ μέτρον, κατὰ τὸ ὅποιον μ' ἔκανε νὰ χύνω περισσότερα δάκρυα. Καὶ μήπως αὐτὸ εἶναι περίεργον ; Πτωχὸν πρόβατον ἐγώ, παρὰ πλανηθὲν ἀπὸ τὸ ποίμνιον Σου καὶ διαφυγὸν τὴν ἐπίβλεψιν Σου, δὲν ἐκηλιδώθηκα ἀπὸ μίαν ἐπονείδιστον ψυχικὴν ἀσθένειαν ; Ἐντεῦθεν ὁ ἔρωσ μου πρὸς τὴν ὀδύνην, ὄχι ὅμως πρὸς ἐκείνην, ποῦ θὰ μοῦ κατὰφερε θαρείας πληγὰς, διότι δὲν ἤθελα νὰ πάσχω ἀπὸ ἐκεῖνο ποῦ ἔδλεπα εὐχαρίστως εἰς τὸ θέατρον, ἀλλὰ πρὸς τὴν ὀδύνην, ποῦ ἀπλῶς ἐγαργάλιζε τὴν ἐπιφάνειαν τῆς ψυχῆς μου. Καὶ ὅπως συμβαίνει, ὅταν ξυνώμεθα μὲ τὰ νύχια, ἢ τοιαύτη ἐπαφή δὲν παρῆγε εἰς ἐμένα μικροτέραν φλόγωσιν, οἰδήματα καὶ βρωμερὸ πῦρον. Αὐτὴ ἦταν ἡ ζωὴ μου, ὦ Θεέ μου, ἀλλ' ἦταν αὐτὴ ζωὴ ;

Καὶ ἡ πιστὴ εὐσπλαχνία Σου περιεφέρετο ἀπὸ μακρὰ ἐπάνω ἀπὸ τὴν κεφαλὴν μου. Εἰς ποῖα ἀνομήματα δὲν διέσπειρα καὶ δὲν ἐξεμηδένισα τὴν ψυχὴν μου ! Σ' ἐγκατέλειπα, ὦ Θεέ μου, καὶ ἀκολουθοῦσα μίαν ἱερόσυλον περιέργειαν, ποῦ μὲ ἔσπρωχνε εἰς τὴν ἄδυσσον τῆς ἀπιστίας καὶ εἰς τελείαν καθυπόταξιν εἰς τοὺς δαίμονας, εἰς τὸν βωμὸν τῶν ὀπίων προσέφερα, ὡς θυμίαμα, τὰς βδελυρὰς πράξεις μου. Καὶ τὸ μασιγίον Σου δὲν ἔπαυσε νὰ μὲ μασιγώνῃ. Δὲν ἐτόλμησα ἐν πλήρει ἱεροτελεστίᾳ μέσα εἰς αὐτὸν τὸν περίβολον τοῦ ναοῦ Σου, νὰ ζητήσω θερμῶς θανασίμους καρπούς καὶ νὰ διαπραγματευθῶ τὸ μέσον μὲ τὸ ὅποιον θὰ μοῦ ἦτο δυνατὸν νὰ τοὺς ἀποκτήσω ; Βαρεῖα ὑπῆρξεν ἡ τιμωρία Σου, ἀλλὰ καὶ πάλι ὄχι ἀνάλογος μὲ τὴν ἁμαρτίαν μου, ὦ Θεέ μου, ἀπειρη εὐσπλαχνία μου, καταφύγιόν μου εἰς ὅλους τοὺς φοβεροὺς κινδύνους, ἐν μέσῳ τῶν ὀπίων περιέφερα τὸ σαρκίον μου, ὑπερήφανος, μὲ τὸ μέτωπον ὑψηλά. Ἀπεμακρυνόμενον καθημερινῶς περισσότερο ἀπὸ Σέγα, ἀγαποῦσα τὰς ὁδοὺς μου καὶ ὄχι τὰς ἰδικὰς Σου καὶ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ λιποτάκτου δούλου Σου.

Αἱ μελέται ἐκεῖναι, ποῦ ἐθεωροῦσα τόσο πολὺ τιμητικὰς, κατέληγαν εἰς τὴν πύλην τῆς ἀγυρτείας, καὶ ἐγὼ ἐπεζήτουν δάφνας ἐκεῖ, ὅπου οἱ θρίαμβοι ὑπελογίζονται μὲ τὸν γνώμονα τοῦ ψεύδους.

Τέτοια είναι ἡ ἀποτύφλωσις τῶν ἀνθρώπων. Οἱ ἄνθρωποι ὑπερηφανεύονται καὶ δι' αὐτὴν ἀκόμη τὴν ἀποτύφλωσίν των. Ἦδη ἤμουν εἰς τὰς σχολὰς τῶν ρητόρων ὁ πρῶτος μαθητὴς καὶ ἡ χαρὰ μου ἐμεγάλωνε μὲ ὑπεροψίαν καὶ ἔπαρσιν. Ἦμουν φουσκωμένος ἀπὸ ὑπερηφάνεια. Ἐν τούτους, συγκρατούμενος περισσότερον ἀπὸ τοὺς ἄλλους,—ὦ Σὺ Θεέ μου τὸ γνωρίζεις—ἀπέφευγα τὰς θορυβώδεις παρεκτροπὰς, τὰς συνήθεις εἰς τοὺς καλουμένους «ἀνατροπεῖς» (eversores),—ἀπαίσιον καὶ σατανικὸν ὄνομα, ὡς πιστοποιητικὸν ὠραίων καὶ ἀρχοντικῶν τρόπων—μεταξὺ τῶν ὁποίων περνοῦσα τῆ ζωῆ μου. Ἀλλὰ καὶ μέσα εἰς τὴν ἀναισχυντίαν μου εἶχα κάποια αἰδημοσύνην, ἀφοῦ δὲν ἤμουν, ὅπως ἦσαν ἐκεῖνοι. Ὡς πρὸς τὰ λοιπὰ, συναναστρεφόμενοι μαζί των πάντοτε καὶ εὐρισκα ἐνίοτε ἀπόλαυσιν εἰς τὴν συντροφίαν των, πρᾶ τὴν ἀποστροφὴν, πού μου ἐνέπνεε διαρκῶς ὁ ἐπαίσχυντος τρόπος, μὲ τὸν ὁποῖον μετεχειρίζοντο νεοφύτους δειλοὺς, τοὺς ὁποῖους ὑπέβαλλαν εἰς δοκιμασίαν καὶ προσέβχλλαν χωρὶς λόγον, αἰσθανόμενοι ἀπόλαυσιν διὰ τοὺς σκληροὺς καὶ κακεντρεχεῖς μυκτηρισμούς των. Τί εἶναι πλέον παρόμοιον μὲ τὴν δρᾶσιν τῶν δαιμόνων; Καὶ θὰ ἤμποροῦσαν αὐτοὶ νὰ εὕρουν ὄνομα καταλληλότερον παρὰ τὸ ὄνομα «ἀνατροπεῖς»; Ἀλλ' «ἀνετρέποντο» πρῶτοι αὐτοὶ καὶ διεστρέφοντο ἀπὸ πνεύματα ἀπατηλά, τὰ ὁποῖα τοὺς ἐμυκτήριζαν καὶ τοὺς παρέσυραν εἰς παγίδας, κατὰ τὸν χρόνον, κατὰ τὸν ὁποῖον αὐτοὶ κατειρωνεύοντο καὶ ἐξαπατοῦσαν τοὺς συνανθρώπους των.

* *

Μὲ τοιοῦτου εἴδους συντρόφους ἐμελετοῦσα, εἰς ἡλικίαν ἀκόμη ἀσταθῆ, ἐγχειρίδια ρητορικῆς, διακαιόμενος ἀπὸ τὸν πόθον νὰ διακριθῶ εἰς τὴν ρητορικὴν τέχνην μὲ τὸν ἀξιοκατάκριτον καὶ ματαιόδοξον σκοπὸν ν' ἀπολαύσω τὰς ἡδονὰς τῆς ἀνθρωπίνης μηδαιμνότητος. Ὡστε, ἀκολουθῶν τὸν κανονικὸν κύκλον τῶν σπουδῶν μου, ἔφθασα σ' ἓνα βιβλίον κάποιου Κικέρωνος, πού ἐθαυμάζετο περισσότερο διὰ τὸ ὕψος του παρὰ διὰ τὰ αἰσθήματά του. Τὸ βιβλίον αὐτὸ περιέχει ἐγκώμιον πρὸς τὴν φιλοσοφίαν καὶ φέρει τὸν τίτλον «Ὁρτένσιος» (1).

(1) Ἐδῶ πρόκειται περὶ διαλόγου τινὸς τοῦ Κικέρωνος, πού ἐγράφη κατὰ τὸ ἔτος 45 π. Χ. καὶ τοῦ ὁποῖου ἐλάχιστα μόνον ἀποσπάσματα περιέ-

Ἡ ἀνάγνωσις τοῦ βιβλίου αὐτοῦ μετεμόρφωσε τὴν ψυχικὴν κατάστασίν μου. Ἔστρεψε τὰς προσευχάς μου πρὸς Ἐσένα, ὦ Θεέ μου, καὶ μετέβαλε ριζικῶς τὰς ἐπιθυμίας καὶ τοὺς πόθους μου. Δὲν ἔδλεπα πλέον εἰς τὰς ματαιοδόξους ἐλπίδας μου παρὰ μόνον χυδαιότητα καὶ εὐτέλειαν καὶ ἐποθοῦσα διακαῶς, μὲ ἀπίστευτη ὄρμη τῆς καρδιάς μου, τὴν ἀθάνατη σοφία! Ἦδη ἤρχισα νὰ σηκώνωμαι, διὰ νὰ ἐπιστρέψω σ' Ἐσένα. Δὲν ἀφωσιώθηκα στὴ μελέτη τοῦ βιβλίου τοῦ Κικέρωνος ἀπλῶς καὶ μόνον διὰ ν' ἀκονίσω τὴν γλῶσσα μου, καὶ δι' αὐτό, ὡς φαίνεται, (δηλαδή διὰ ν' ἀσκηθῶ εἰς τὴν τέχνην τοῦ ὁμιλεῖν) ἢ μητέρα μου ἐξώδευε τὰ χρήματά της, (ἦμουν τότε δέκα ἐννέα ἐτῶν καὶ ὁ πατέρας μου εἶχε πρὸ δύο ἐτῶν ἀποθάνει). Ἐκεῖνο, πού μὲ συγκινοῦσε καὶ μὲ συνήρπαζε στὸ βιβλίον αὐτό, ἦσαν αὐτὰ ταῦτα τὰ πράγματα καὶ ὄχι ὁ τρόπος, κατὰ τὸν ὁποῖον ἐξετίθεντο.

Ὡ πόσον φλογερός, πόσον ζωντανὸς ἦτο ὁ πόθος μου νὰ κατευθύνω καὶ πάλιν πρὸς Ἐσὲ τὰς πτέρυγάς μου ἐγκαταλείπων τὰ γῆϊνα! Ἀλλὰ δὲν ἤξευρα, ἕως ἐκείνην τὴν στιγμήν, τί ἐζητούσες ἀπὸ μένα. Ἡ σοφία εἶναι κτήμιά Σου, ἀλλ' ὁ ἔρως πρὸς τὴν σοφίαν ὀνομάζεται εἰς τὴν ἑλληνικὴν «φιλοσοφία» καὶ ἀπὸ τὸν ἔρωτα αὐτὸν ἐφλέγετο ἡ ψυχὴ μου. Ὑπάρχουν ἄνθρωποι, μεταχειριζόμενοι τὴν φιλοσοφίαν διὰ νὰ ἐξαπατοῦν, καὶ μὲ τὸ ὄνομα τοῦτο, τὸ τόσο μεγαλειῶδες, τὸ τόσο σεβαστόν, τὸ τόσο γοητευτικόν, χρωματίζουν καὶ στολίζουν τὰς πλάνας των. Ὁ Ὀρτένσιος λοιπὸν ἀνασκευάζει ὄλους τοὺς κατ' ἐπιφάνειαν μόνον σοφοὺς τῆς ἐποχῆς του καὶ τῶν περασμένων ἐποχῶν, αἰσθηνοποιῶν κατὰ τὸν τρόπον αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν τῆς τόσο εὐεργετικῆς συμβουλῆς Σου: «Βλέπετε μὴ τις ὑμᾶς ἔσται ὁ συλαγωγῶν διὰ τῆς φιλοσοφίας καὶ κενῆς ἀπάτης, κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν ἀνθρώπων, κατὰ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου καὶ οὐ κατὰ Χρι-

σώθησαν. Εἰς τὸν διάλογον αὐτὸν ὁ Κικέρων ἀπαντᾷ εἰς τὸν κατὰ τὰς φιλοσοφίας κριτικὸν ἔλεγχον τοῦ Ὀρτενσίου, περιφήμου ρήτορος.

Ὁ Κικέρων πλέκει εἰς τὴν φιλοσοφίαν θαυμασίον ἐκγῶμιον ἰσχυριζόμενος ὅτι αὕτη, περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλην ἐπιστήμην, καθοδηγεῖ τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν πραγματικὴν εὐδαιμονίαν, ἢ ὁποία δὲν συνίσταται εἰς τὰς ὕλικας, αἰσθησιακὰς ἡδονάς, πού γρήγορα δημιουργοῦν ἀηδίαν καὶ ἀπογοήτευσιν, ἀλλ' εἰς τὴν ἀνωτέραν καὶ ὑψηλοτέραν ζωὴν τοῦ πνεύματος.

στόν· ὅτι ἐν αὐτῷ κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς καὶ ἐστὲ ἐν αὐτῷ πεπληρωμένοι» (1).

Κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν ἐγνώριζα, ὡ Θεέ μου, φῶς τῆς ψυχῆς μου, τὰς λέξεις αὐτὰς τοῦ Ἀποστόλου, ἐκείνο, ποῦ με ἔτερπεν εἰς αὐτὴν τὴν συμβουλήν, ἦτο τὸ ὅτι με διερέθιζε, με διέφλεγε, με παρωροῦσε ν' ἀγαπήσω, νὰ ζητήσω, νὰ κατακτήσω καὶ νὰ ἐνστερνισθῶ με ὅλην τὴν δύναμιν τῆς ψυχῆς μου, ὄχι τοῦτο ἢ ἐκείνο τὸ σύστημα, ἀλλ' αὐτὴν τὴν σοφίαν, ὁποιαδήποτε καὶ ἂν ἦτο.

Ἐνα μόνο πρᾶγμα ἐλάττωνε τὴν ἐντασιν τῆς φλογός : ἔλειπε τὸ ὄνομα τοῦ Θεανθρώπου. Τὸ ὄνομα τοῦτο, κατὰ τὸ πνεῦμα τῆς εὐσπλαχνίας Σου, εἶχα ροφήσει μαζί με τὸ γάλα τῆς μητέρας μου με τὴν παιδικὴ καρδιά μου καὶ ἔμεινε στὰ βάθη τῆς ἀνεξάλειπτου, κανένα δὲ βιβλίον ὁσονδήποτε καὶ ἂν ἦτο λογοτεχνικόν, ἐποικοδομητικόν ἢ ἀληθινόν, ἤμποροῦσε καθ' ὀλοκληρίαν νὰ με τέρπη.

Ἀπεφάσισα λοιπὸν νὰ στρέψω τὸ πνευμά μου πρὸς τὴν μελέτην τῶν Γραφῶν, διὰ νὰ μάθω τί ἦσαν. Καὶ ἰδοὺ ἐγὼ παρευρισκόμενος εἰς τὴν θέαν ἑνὸς ἀνεξερευνητοῦ πράγματος διὰ τοὺς ὑπερηφάνους, ἀλλὰ μὴ δυναμένου οὔτε εἰς αὐτὰ τὰ παιδιὰ ν' ἀποκαλυφθῇ. Εἴσοδος χαμηλή, ἀλλ' ἐξυψουμένη, ἐφ' ὅσον κανεὶς προχωρεῖ, καὶ παντοῦ πέπλος μυστηρίου ! Δὲν ἦμουν ἱκανὸς νὰ εἰσέλθω εἰς αὐτὴν ἢ νὰ χαμηλώσω τὸ κεφάλι μου, διὰ νὰ βαδίσω ἐλεύθερος. Διότι δὲν ἀπεκόμισα αὐτὴν τὴν ἐντύπωσιν εὐθὺς ἀμέσως, ὅταν ἤρχισα νὰ μελετῶ τὴν Γραφήν. Τὸ βιβλίον τοῦτο μοῦ ἐφάνηκε ἀνάξιον νὰ παραβληθῇ με τὸ μεγαλεῖον ἑνὸς Κικέρωνος. Ἡ ὑπεροψία μου περιφρονοῦσε τὴν ἀπλότητα, τὰ δὲ μάτια μου ἦσαν ἀνίκανα νὰ διασχίσουν τὰ βάθη. Εἶναι ἀλήθεια, ὅτι ἡ Γραφή μικρὰ κατ' ἀρχάς, αὐξάνεται καὶ μεγεθύνεται με τοὺς μικροὺς. Ἀλλ' ἐγὼ δὲν καταδεχόμενον νὰ εἶμαι μικρὸς καὶ ἐθεωροῦσα τὸ οἶδημα τῆς κενοδοξίας μου ὡς πραγματικὸν μεγαλεῖον.

Ὁ Αὐγουστῖνος καὶ οἱ Μανιχαῖοι

Ἔτσι ἦλθα εἰς ἐπαφὴν με ἀνθρώπους ὑπερφιάλους καὶ κενοδόξους, σαρκικοὺς δὲ καὶ φλυάρους εἰς τὸ ἔπακρον. Τὸ στόμα των ἦτο διαβολικὴ παγίς, γλοιώδης συμφурμός ἀπὸ συλλαβὰς τοῦ

(1) Κολοσσ. β' 8—9.

ὀνόματός Σου, τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ παρηγορητικοῦ Παρακλήτου (1) τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Τὰ ὀνόματα ταῦτα δὲν ἐγκατέλειπαν ποτὲ τὰ χεῖλη των, ἀλλὰ δὲν ἦσαν παρὰ ἤχοι, ἀπλῆ πλαταγή τῆς γλώσσης των. Ἡ καρδιά των ἦτο κενὴ ἀληθείας. Ἐφώναζαν διαρκῶς : « ἡ ἀλήθεια », « ἡ ἀλήθεια ! » ἀλλ' οὐδέποτε εὐρίσκετο ἡ ἀλήθεια εἰς αὐτούς, ἐδίδασκαν τὴν πλάνην ὄχι μόνον ὡς πρὸς Ἐσέ, ποῦ εἶσαι ἡ ἀλήθεια, ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου αὐτοῦ, ποῦ εἶναι δημιουργημά Σου ! Καὶ ἐπὶ τοῦ πεδίου ἀκόμη τούτου δὲν ἔπρεπε ν' ἀκούω τοὺς φιλοσόφους αὐτούς, καὶ ἂν ἔλεγαν τὴν ἀλήθειαν, διὰ τὴν ἀγάπην μου πρὸς Ἐσέ, Πατέρα μου, ὑπερτάτη μακροθυμία, κάθε ὠραιότητος πηγῆ.

ὦ ἀλήθεια ! ὦ ἀλήθεια ! Πόσο τότε ἀναστέναξα καὶ μάλιστα ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα βάθη τῆς ψυχῆς μου διὰ Σέ, ὅταν οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι τόσον συχνὰ καὶ μὲ χίλιους δυὸ τρόπους ἔκαναν ν' ἀντηχῆ γύρω μου τὸ ὄνομά Σου, ποῦ ἦτο ἀπλῆ φωνὴ εἰς τὰ χεῖλη των καὶ εἰς τὰ πολυάριθμα καὶ σχοινοτενῆ συγγράμματά των ! Καὶ ἡ τροφή, ποῦ ἐπρόσφεραν στήν πεινασμένην διὰ Σέ ψυχὴ μου, ἦταν, ἀντὶ Σοῦ, ἡ Σελήνη καὶ ὁ Ἥλιος (2), ἀριστουργήματα τῶν χειρῶν Σου. Ἄλλ' ἀπλῶς δημιουργήματά Σου καὶ ὄχι Σὺ ὁ ἴδιος, ἀλλ' οὔτε καὶ τὰ ἄριστα τῶν δημιουργημάτων Σου. Διότι τὰ ψυχικὰ πλάσματά Σου εἶναι ὑπέρτερα τῶν φωτεινῶν αὐτῶν σωμάτων, ποῦ περιδινούνται εἰς τοὺς οὐρανοὺς. Ἐμένα ὁμως δὲν ἐδασάνιζεν ἡ πείνα καὶ ἡ δίψα δι' αὐτὰ τὰ ὑπέροχα δημιουργήματα, ἀλλὰ διὰ Σέ καὶ μόνον, ὦ Ἀλήθεια, χωρὶς μεταβολὴν καὶ σκιάν, ἐνῶ δὲν παρουσίαζαν εἰς τὸ τραπέζι μου παρὰ μόνο

(1) Βλ. Αὐγουστ. De Haeresibus, (Patrol. lat. XLII, 34 κ. ἐ.).

(2) Οὗτοι τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην θεοὺς ὀνομάζουσιν, ποτὲ μὲν αὐτὸν ἀποκαλοῦντες Χριστόν· ποτὲ δὲ πλοῖα λέγοντες εἶναι τὰς τῶν τελευταίωντων ψυχὰς ἀπὸ τῆς ὕλης μεταφέροντα πρὸς τὸ φῶς. Οὕτω γὰρ φησι κατὰ μέρος τῆς πονηρᾶς ἀπαλλάττεσθαι κρίσεως. Καὶ τὴν σελήνην δὲ μηνοειδῆ καὶ διχότομον γίνεσθαι τῷ κενουῖσθαι καὶ τὰς φωτοειδεῖς ψυχὰς ἀπὸ μὲν τῆς ὕλης λαμβάνειν, ἀποτίθεσθαι δὲ εἰς τὸ φῶς καὶ οὕτω κατὰ βραχὺ τῆς πονηρᾶς τὸ φῶς ἀπαλλάττεσθαι κρίσεως. Θεοδώρητος. (Tab. I, 27). Non norunt isti lucem quem carnalis oculis vident ! Et ideo istum solem—isti sic colunt, ut particulum dicant esse lucis illius in qua habitat Deus). Deus, de Gen. c. Man. I, i. c. 3.

θυμασίας χιμαίρας. Καλύτερον θὰ ἦτο, ἂν ἔστρεφα τὴν ἀγάπην μου πρὸς τὸν ἥλιον, ποῦ ἦτο τοῦλάχιστον ἀληθινὸς διὰ τοὺς ὀφθαλμούς μου, παρὰ πρὸς τὰ τοιούτου εἶδους φαντάσματα, ποῦ ἔξαπκτοῦν διὰ τῶν ὀμμάτων τὸ πνεῦμα. Καὶ πάντα ἐπίστευα, ὅτι αὐτὰ τὰ φαντάσματα, ἦσαν Ἐσὺ καὶ ἐτρεφόμουν ἀπὸ αὐτὰ, ἀλλὰ χωρὶς μεγάλην ὄρεξιν, διότι δὲν σκορποῦσες τὴν γλυκύτητα εἰς τὰ χεῖλη μου. Αὐτὰ τὰ φαντάσματα δὲν εἶχαν τίποτε ἰδικόν Σου καί, ἀντὶ νὰ μὲ τρέφουν, μ' ἔξαντλοῦσαν περισσότερο.

Ἡ τροφή τῶν ὀνείρων εἶναι ὁμοιοτάτη μὲ τὴν τροφήν, ποῦ λαμβάνομεν κατὰ τὴν ἐγρήγορσίν μας, καὶ ὁμῶς δὲν τρέφει τοὺς κοιμωμένους, ἀφοῦ κοιμῶνται. Αἱ λοιπὸν, ἐκεῖνα τὰ φαγητὰ δὲν ἔχουν καμμίαν ὁμοιότητα μὲ Σένα, ὦ Ἀλήθεια, ποῦ μοῦ ἐλάλησες τώρα! Ἦσαν φανταστικὰ σώματα, ψεύτικα σώματα, ποῦ ἔστεροῦντο τῆς ὀντότητος τῶν πραγματικῶν σωμάτων τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, τὰ ὁποῖα βλέπομεν, ὅπως τὰ βλέπουν τὰ ζῶα καὶ τὰ πουλιά καὶ εἶναι πραγματικὰ κατ' ἄλλον τρόπον, παρὰ ὅπως ἔμεῖς τὰ φανταζόμεθα. Ἀντιστρόφως, εἴμεθα πολὺ πλησιέστερον εἰς τὴν ἀλήθειαν, ὅταν τὰ φανταζώμεθα ἀπλῶς, παρὰ ὅταν μορφῶνομεν ὑποθέσεις περὶ ἄλλων σωμάτων μεγαλυτέρων, ἀτελευτήτων, τὰ ὁποῖα δὲν ὑπάρχουν εἰς τὴν πραγματικότητα. Ἐκ τοιούτου εἶδους χιμαϊρῶν μ' ἔτρεφαν τότε, χωρὶς νὰ μὲ τρέφουν πραγματικῶς.

Ἀλλὰ Σὺ, ὦ ἀγάπη μου, ὅπου στηρίζεται ἡ ἀδυναμία μου διὰ νὰ ἀντλήσῃ δυνάμεις, δὲν εἶσαι οὔτε τὰ σώματα, ποῦ βλέπομεν εἰς τὸ στερέωμα, ὁποιαδήποτε καὶ ἂν εἶναι, οὔτε ἐκεῖνα ποῦ ὑποπίπτουν εἰς τὰς αἰσθήσεις μας ἐδῶ κάτω, διότι εἶναι πλάσματά σου καὶ ὄχι τὰ ὑπεροχώτερα τῶν πλασμάτων Σου. Πόσον λοιπὸν μακρὰν εἶσαι ἀπὸ ὅλα τὰ φαντάσματά μου ἐκείνης τῆς ἐποχῆς, ποῦ δὲν εἶχαν καμμίαν πραγματικὴν ὕπαρξιν. Πραγματικώτεραι παρὰ αἱ χιμαῖραι αὐτὰ εἶναι αἱ εἰκόνας τῶν σωμάτων, αἱ ὁποῖαι ὑπάρχουν πραγματικῶς, πραγματικώτεραι δὲ παρὰ αἱ εἰκόνας εἶναι αὐτὰ ταῦτα τὰ σώματα, τὰ ὁποῖα ὁμῶς δὲν εἶσαι Σὺ. Δὲν εἶσαι οὔτε ἡ ψυχὴ, ποῦ εἶναι ἡ ζωὴ τῶν σωμάτων, — καλυτέρα καὶ ἀσφαλεστέρα παρ' αὐτὰ ταῦτα τὰ σώματα, — Σὺ εἶσαι ἡ ζωὴ τῶν ψυχῶν, ἡ ζωὴ τῆς ζωῆς, αὐτὴ ἡ ἰδία ἡ ζωὴ, ἀφθαρτος καὶ ἀμετάβλητος. Αὐτὸ εἶσαι Σὺ, ὦ ζωὴ τῆς ψυχῆς μου!

Ποῦ ἦσαν λοιπὸν τότε δι' ἐμὲ καὶ εἰς ποίαν ἀπόστασιν;

Εύρισκόμενος μακράν Σου, ἤμουν ἀνίκανος ν' ἀποκτήσω καὶ αὐτὰ ἀκόμη τὰ βαλανίδια, μὲ τὰ ὁποῖα ἔτρεφαν τοὺς χοίρους. Οἱ ἀνόητοι μῦθοι τῶν ποιητῶν καὶ τῶν γραμματικῶν εἶναι ἀκόμη πολὺ προτιμότεροι παρὰ αἱ τοιαύτης φύσεως παρακρούσεις! "Ω ναί! Οἱ στίχοι, ἢ ποίησις, μιὰ Μήδεια, ποὺ πετᾶ, εἶναι ἐποικοδομητικώτεροι ἀπὸ τὰ πέντε στοιχεῖα, μεταμορφωνόμενα κατὰ πολλοὺς τρόπους, διὰ νὰ παλαίσουν κατὰ τῶν ἄλλων πέντε στοιχείων τοῦ σκότους (1). Εἶναι, λέγω, ἐποικοδομητικώτεροι παρὰ αἱ τοιαύτης φύσεως ἐπινοήσεις, αἱ ὁποῖαι, μολονότι στεροῦνται πραγματικότητος, ἐκμηδενίζουν ἐκείνους, ποὺ τὰς πιστεύουν. Διότι ἀπὸ τοὺς στίχους, ἀπὸ τὴν ποίησιν ἤμπορῶ ν' ἀποκτήσω κάποιαν ἀσφαλῆ τροφήν. Ἐξ ἄλλου, δσάκις ἀπήγγελλα τὴν «Μήδεια ποὺ πετᾶ» δὲν παρουσίαζα ὡς ἀληθινὸν τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο, οὔτε ἐπίστευα ὅτι ἦτο ἀληθινόν, ὅταν ἤκουα νὰ τὸ ἀπαγγέλλουν. Ἐνῶ τοὺς ἄλλους ἐξωφρενισμοὺς τοὺς ἐπίστευα, ᾧ συμφορὰ μου! Διὰ μέσου ποίων βαθμίδων ἐκυλίσθηκα στὸν πυθμένα τῆς ἀδύσσου! Μέσα εἰς τὴν πλήρη μόχθου καὶ ἀσθμαίνουσαν πνευματικὴν μου πενιχρότητα, ἐζητοῦσα Σέ, ᾧ Θεέ μου,—τὸ ἐξομολογοῦμαι εἰς Σέ, ποὺ μὲ ᾠκτεῖρες καὶ ὅταν ἀκόμη δὲν ἐξομολογόμουνα σὲ Σένα— ὄχι μὲ τὴν διάνοιάν μου, ποὺ μᾶς ἐξυψώνει ὑπεράνω τῶν λοιπῶν πλασμάτων ποὺ ζοῦν, ἀλλὰ μὲ τὴν αἴσθησιν τῆς σαρκός μου. Ἄλλ' εὕρισκετο βαθύτερα εἰς τὴν ψυχὴν μου παρὰ τὰ μεγαλύτερα βᾶθη μου καὶ ὑψηλότερα παρὰ τὰ μεγαλύτερα ὕψη μου. Κατ' ὁμῶς ἔπεσα εἰς τὴν παγίδα τῆς θρασείας καὶ ἄφρονος ἐκείνης γυναικὸς, τὴν ὁποίαν ὁ Σολομὼν παριστᾶ εἰς τὴν παραβολὴν καθημένην εἰς τὴν θύραν τῆς οἰκίας καὶ ἀναφωνοῦσαν: «Τὰ κλοπιμαῖα ὕδατα εἶναι γλυκὰ καὶ γλυκὺς ὁ κρύφιος ἄρτος» (2). Μ' ἐγοή-

(1) Τὰ ἐν λόγῳ στοιχεῖα εἶναι: ὁ καπνός, τὸ σκότος, τὸ πῦρ, τὸ ὕδωρ καὶ ὁ ἀνεμος, ἀνήκουν δὲ ταῦτα εἰς τὴν μοχθηρὰν ἀρχὴν. Ἡ ἀγαθὴ ἀρχὴ ἀντιτάσσει κατὰ τῶν στοιχείων τούτων πέντε ἄλλα στοιχεῖα: τὸν ἀέρα, τὸ φῶς, τὸ ἀγαθὸν πῦρ, τὸ ἀγαθὸν ὕδωρ καὶ τὸν καθαρὸν ἀέρα. Ἀπὸ τὸν ἀγῶνα τοῦτον, τὸν ὁποῖον διεξάγουν τὰ ὡς ἄνω στοιχεῖα, τὰ μὲν ἐναντίον τῶν δέ, ἐγεννήθηκε ὁ σημερινὸς συμφορμὸς, ποὺ εἶναι ὁ κόσμος. Διεξοδικὴ ἐρμηνεῖα τοῦ ἀνωτέρω μνημονευθέντος χωρίου εὕρισκεται εἰς τὸ ἔργον τοῦ Αὔγουστίνου «De Haeresibus» XLVI.

(2) Παροιμ. Θ, 17.

τευσε, διότι μ' εὗρήκε κατοικοῦντα ἐκτός, κάτω ἀπὸ τὰ ὄμματα τῆς σαρκός μου καὶ ἀναμασῶντα τὴν ὀλεθρίαν ἐκείνην τροφήν, τὴν ὁποίαν μοῦ ἐπρομήθευσεν ἡ ἀπληστία τῶν ὀμμάτων μου.

Ἡ μορία τῶν Μανιχαίων

Δὲν ἐγνώριζα τὴν ἄλλην ἐκείνην πραγματικότητα, ἡ ὁποία καὶ μόνη εὐρίσκεται εἰς τὴν ἀλήθειαν καὶ σὰν νὰ κεντριζόμεον ἀπὸ ἓνα βρούκεντρον, ἀποδεχόμεον τὴν γνώμην τῶν γελοίων ἐκείνων ἀπατεώνων, ὅταν μ' ἐρωτοῦσαν : πόθεν προέρχεται τὸ κακόν, ὅταν ὁ Θεὸς περιορίζεται ἐντὸς τῶν ὀρίων ἀνθρωπίνης μορφῆς, ἔὰν ἔχη τρίχας καὶ ὄνυχας καὶ ἂν ἔπρεπε νὰ θεωρήσω δικαίαν καὶ ὀρθὴν τὴν πρᾶξιν ἐκείνων, ποὺ ἔχουν πολλὰς γυναῖκας, φονεύουν ἀνθρώπους καὶ θυσιάζουν ζῶα εἰς τοὺς βωμούς. Αὐτὰ τὰ ζητήματα ἀνεστάτωναν τὴν ἀμάθειάν μου. Ἐστρεψα τὰ νῶτα πρὸς τὴν ἀλήθειαν καὶ ἐφανταζόμεον, ὅτι ἐβάδιζα πρὸς αὐτήν, διότι δὲν ἤξευρα, ὅτι τὸ κακόν δὲν εἶναι παρὰ στέρησις τοῦ ἀγαθοῦ, ἡ ὁποία, ἐν τελικῇ ἀναλύσει, εἶναι αὐτὸ τοῦτο τὸ μηδέν. Καὶ μήπως ἤμουν εἰς θέσιν νὰ διακρίνω τίποτε ἐγώ, οἱ ὀφθαλμοὶ τοῦ ὁποίου δὲν ἔβλεπαν πέραν ἀπὸ τὰ σώματα καὶ τὸ πνεῦμα πέραν ἀπὸ τὰ φαντάσματα ;

Δὲν ἤξευρα, ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι πνεῦμα, ὅτι δὲν ἔχει μέλη εἰς μῆκος καὶ πλάτος μετρούμενα· ὅτι τὸ εἶναι Του δὲν συνίσταται ἐκ μάξης, διότι κάθε μάξα εἶναι εἰς τὰ μέρη τῆς μικροτέρα παρὰ εἰς τὸ σύνολόν της. Ἄλλ' ἀκόμη καὶ ἂν ὑποτεθῆ, ὅτι εἶναι ἄπειρος, θὰ εἶναι μικροτέρα εἰς ὀρισμένον τμήμα της, καθοριζόμενον ὑπὸ τινος χώρου. Ἐπομένως δὲν θὰ εἶναι ὀλόκληρος παντοῦ, καθὼς εἶναι τὸ Πνεῦμα, ὁ Θεός. Περὶ ἐκείνου δέ, ποὺ εὐρίσκεται εἰς ἡμᾶς καὶ δυνάμει τοῦ ὁποίου ὑπάρχομεν, ὡς καὶ περὶ τοῦ λόγου, διὰ τὸν ὁποῖον εἰς τὰς Γραφὰς ἀναφέρεται, ὅτι εἴμεθα «κατ' εἰκόνα Θεοῦ»—περὶ ὄλων αὐτῶν δὲν εἶχα τὴν παραμικρὰν ἰδέαν.

Καὶ ἀγνοοῦσα τὴν ἀληθινὴν ἐκείνην ἐσωτερικὴν δικαιοσύνην, ποὺ δὲν κρίνει σύμφωνα μὲ τὰ ἦθη καὶ τὰ ἔθιμα, ἀλλὰ κατὰ τὸν τόσοον δίκαιον νόμον τοῦ παντοδυναμοῦ Θεοῦ, ποὺ ρυθμίζει τὰ ἦθη καὶ τὰ ἔθιμα τῶν ἐθνῶν καὶ τῶν αἰώνων, ἀναλόγως τῶν αἰώνων καὶ τῶν ἐθνῶν· κατὰ τὸν νόμον ἐκείνον, ἀπέναντι τοῦ ὁποίου

ἦσαν δίκαιοι ὁ Ἀβραάμ, ὁ Ἰσαάκ, ποὺ ἐπαινέθησαν ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ Θεοῦ, μολονότι εἶχαν κριθῆ ἄδικοι ἐκ μέρους τῶν ἀμαθῶν, ποὺ δικάζουν κατὰ τὸν τρόπον τῶν ἀνθρωπίνων δικαστηρίων καὶ ποὺ κρίνουν τὴν παγκόσμιον τοῦ ἀνθρωπίνου γένους διαγωγὴν μὲ τὸν γνώμονα τῆς στενοκεφάλου πείρας των. Ὡς ἐὰν ἓνας ἄνθρωπος, ποὺ ἀγνοεῖ τελείως τὴν πανοπλίαν καὶ τὰ διάφορα μέρη τῆς, ἐζητοῦσε νὰ προστατεύσῃ τὴν κεφαλὴν του μὲ τὰς περικνημίδας καὶ νὰ προφυλάξῃ μὲ τὴν περικεφαλαίαν τὰ πόδια του, καὶ ποὺ θὰ ἐστενοχωρεῖτο, διὰ τὸ ὅτι οὔτε αἱ περικνημίδες προσαρμόζονται εἰς τὴν κεφαλὴν του οὔτε ἡ περικεφαλαία στὰ πόδια του. Ἡ, ὡς ἐὰν κάποιος παρεπονεῖτο, ὅτι ὠρίσθησαν διὰ τὸ ἀπόγευμα μιᾶς ἡμέρας αἱ διακοπαὶ τῶν δικαστηρίων καὶ τοῦ ἐμπορίου καὶ ἐπομένως δὲν θὰ τοῦ ἦτο δυνατόν νὰ πωλήσῃ τὰ ἐμπορεύματά του, τὰ ὁποῖα τοῦ ἐπετρέπετο νὰ ἐκποιήσῃ τὸ πρῶτ' τῆς ἰδίας ἡμέρας. Ἡ, ὡς ἐὰν κάποιος παρεξενεύετο, ὅτι εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν οἰκίαν δὲν ἐπιτρέπεται εἰς τὸν οἰνοχόον νὰ μεταχειρίζεται σκεύη, ὁ χειρισμὸς τῶν ὁποίων εἶναι ἀνατεθειμένος εἰς ἄλλον ὑπηρέτην. Ἡ, τέλος, ὡς ἐὰν κάποιος ἀποροῦσε, διὰ τὸ ὅτι κάτω ἀπὸ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν στέγην δὲν δίδεται εἰς ὄλα τὰ μέλη τῆς οἰκίας ἢ αὐτὴ ἀπασχόλησις.

Πόσο ἀπλοῖκοι καὶ ἀφελεῖς εἶναι οἱ σκανδαλιζόμενοι διὰ τὸ ὅτι, κατὰ τοὺς ἀπομακρυσμένους ἐκείνους αἰῶνας, ἐπετρέπετο κάτι εἰς τοὺς δικαίους, τὸ ὁποῖον κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον ἀπαγορεύεται καὶ ὅτι, διὰ λόγους προσκαίρους, ὁ Θεὸς ἔδωκεν εἰς τοὺς καὶ εἰς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἄλλωστε ὑποτάσσονται εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν δικαιοσύνην, διαφόρους ἐντολάς. Δὲν βλέπουν, ὅτι εἰς ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν ἄνθρωπον, εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἡμέραν, εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν οἰκίαν ὅ,τι ἀρμόζει εἰς ἓνα μέλος δὲν ἀρμόζει εἰς τὸ ἄλλο. Ὅτι ἐκεῖνο, ποὺ ἀρχίζει νὰ εἶναι θεμιτόν, παύει εἰς μίαν δεδομένην στιγμὴν νὰ εἶναι τοιοῦτον, ὅτι εἰς αὐτὴν ἐδῶ τὴν γωνιά ἐπιτρέπεται ἢ προδιαγράφεται κάτι, τὸ ὁποῖον εἰς μίαν ἄλλην πλησιεστάτην γωνιάν ἀπαγορεύεται ἢ τιμωρεῖται. Εἶναι λοιπὸν ἡ δικαιοσύνη διὰ τὸν λόγον τοῦτον ἀσταθῆς καὶ εὐμετάβλητος ; Βεβαίως ! Αἱ ἐποχαὶ ὁμως, ποὺ προΐστανται τῆς δικαιοσύνης, δὲν βαδίζουν πάντοτε κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον, ἀκριβῶς ἐπειδὴ εἶναι ἐποχαί. Οἱ ἄνθρωποι, ὁ βίος τῶν ὁποίων εἶναι βραχύς,

δὲν ἠμποροῦν νὰ συναρμονίσουν τὰς πραγματικὰς αἰτίαις τῶν πραγμάτων. Εἶναι ἀνίκανοι νὰ ἐξάγουν συμπεράσματα ὅσον ἀφορᾷ περασμένας ἐποχὰς καὶ κοινωνίας, ποῦ διαφεύγουν τὴν ἐμπειρίαν των, συμπεράσματα ἐκ τῶν δεδομένων τῆς ἰδικῆς των πείρας. Καὶ ὁμως, εἰς ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ σῶμα, εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἡμέραν, εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν οἰκίαν ἠμποροῦν εὐκόλως ν' ἀντιληφθοῦν τί ἀρμόζει εἰς τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ μέλος, εἰς ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν ὥραν τῆς ἡμέρας, εἰς τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ πρόσωπον.

Δὲν ἐγνώριζα ἐκείνην τὴν ἐποχὴν τὰς ἀληθείας αὐτάς. Μολονότι δὲ ἦσαν κτυπηταὶ ἐμπρὸς στὰ μάτια μου, δὲν τὰς διέκρινα. Ὅταν ἀπήγγελα στίχους δὲν μοῦ ἐπέτρεπαν νὰ θέτω τοὺς μετρικοὺς πόδας, ὅπως μοῦ κατέβαινε. Τὰ διάφορα μέτρα ἀπαιτοῦσαν πόδας διαφορετικοὺς, ὁ ἴδιος στίχος ἦταν ἀδύνατον ν' ἀνεχθῆ παντοῦ τὸν ἴδιον πόδα. Καὶ ὁμως ἡ προσωδία, ποῦ ἐρρυθμιζε τὴν ἀπαγγελίαν μου, δὲν ἦτο εἰς τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ σημεῖον διαφορετικὴ ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν της, ἀλλ' ἀποτελοῦσεν ἓνα συστηματικὸν καὶ ἀρμονικὸν σύνολον. Καὶ δὲν ἔβλεπα τὸν τρόπον, κατὰ τὸν ὁποῖον αὐτὴ ἢ ἰδίᾳ δικαιοσύνη εἰς τὴν ὁποίαν οἱ ἐνάρετοι καὶ οἱ δίκαιοι καθυποτάσσονται, συνέδεε μεταξὺ των ὅλα τὰ παραγγέλματά της μὲ μεγαλύτερον κύρος παρὰ τὰς διαφόρους ἀπόψεις της. Χωρὶς νὰ μεταβάλλῃ τὰ παραγγέλματα αὐτὰ κατὰ βᾶθος, δὲν τὰ προδιέγραφε δι' ὅλας τὰς ἐποχὰς, ἀλλ' ἐπεφύλασσε διὰ κάθε ἐποχὴν τοὺς κανόνας, οἱ ὁποῖοι ἦσαν δι' αὐτὴν κατάλληλοι. Ἐπειδὴ ἤμουν τυφλός, κατηγοροῦσα τοὺς εὐσεβεῖς προγόνους μας, ποῦ ἐχρησιμοποίησαν τὸ παρὸν κατὰ τὴν θείαν τάξιν καὶ ἔμπνευσιν καὶ μάλιστα προέλεγον τὸ μέλλον σύμφωνα μὲ τὰς ἀποκαλύψεις, ποῦ τοὺς ἔκαμνεν ὁ Θεός.

*
* *

Εἶναι λοιπὸν δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ ἐποχὴ, κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ εἶναι κακὸν ν' ἀγαπᾷ κανεὶς τὸν Θεὸν ἐξ ὅλης τῆς καρδίας του, ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς καὶ τῆς διανοίας του καὶ τὸν πλησίον του ὡς τὸν ἑαυτὸν του; Ἴδου διατὶ τ' ἀνομήματα ἐκείνα ποῦ στρέφονται κατὰ τῆς φύσεως, ὅπως εἶναι τὰ τῶν Σοδομιτῶν, πρέπει νὰ προξενοῦν παντοῦ τὴν ἀποστροφὴν καὶ νὰ τιμωροῦνται αὐστηρῶς. Ἐὰν ὅλοι οἱ λαοὶ ἤθελαν νὰ μιμηθοῦν τοὺς Σοδομίτας,

θά ἔπεφταν ὅλοι κάτω ἀπὸ τὸ κτύπημα τῆς ἰδίας ἐνοχῆς, δυνάμει τοῦ θεοῦ νόμου, ποὺ δὲν ἔπλασε τοὺς ἀνθρώπους διὰ νὰ καταταχρῶνται αὐτοῦ τοῦ ἰδίου τοῦ ἑαυτοῦ των. Ὅταν κηλιδώνωμεν μὲ ἀκολάστους ἡδονὰς τὴν φύσιν, ποὺ εἶναι δημιουργία τῆς Θεότητος, παραβιάζομεν καὶ αὐτὴν ἀκόμη τὴν ἐπικοινωνίαν, ποὺ πρέπει νὰ ὑφίσταται μεταξὺ τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἀνθρώπων.

Τὰ δὲ ἀνομήματα ἐκεῖνα, ποὺ ἀπευθύνονται ἐναντίον τῶν ἀνθρωπίνων ἐθίμων καὶ ἡθῶν, ὀφείλομεν νὰ τ' ἀποφεύγωμεν, λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν τὴν διαφορὰν, ποὺ ὑφίσταται μεταξὺ τῶν ἐθίμων καὶ τῶν ἡθῶν τούτων. Τὸ συμβόλαιον, ποὺ συσφίγγουν οἱ δεσμοὶ τῶν συνθηκῶν ἢ τῶν νόμων μιᾶς πόλεως ἢ ἐνὸς ἔθνους, οὐδεὶς πολίτης πρέπει νὰ καταστρατηγῇ διὰ τὸν κορεσμὸν τῶν παθῶν του. Διότι τὸ μέρος, ὅταν καταπαύσῃ νὰ εὐρίσκεται εἰς σχέσιν ἀρμονικὴν μὲ τὸ σύνολον, διαφθείρεται. Ὅταν ὁμοίως αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς διατάσῃ κάτι, ποὺ ἀντιστρατεύεται πρὸς τὰ ἐν λόγῳ ἔθιμα ἢ πρὸς τοὺς νόμους, πρέπει νὰ πράττωμεν ὅ,τι διατάσσει ὁ Θεὸς καὶ εἰς περίπτωσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν τὸ ἐκάμαμε ἀκόμη ποτέ, καὶ νὰ τὸ ἐπαναφέρωμεν εἰς τὴν ζωὴν, ἐὰν τυχὸν περιέπεσεν εἰς ἀχρηστίαν. Ἐπιτρέπεται εἰς ἓνα ἡγεμόνα νὰ δίδῃ εἰς τὸ ἔθνος, ποὺ κυβερνᾷ, διαταγὰς, τὰς ὁποίας κανεὶς πρὸ αὐτοῦ δὲν εἶχε δώσει ἢ τὰς ὁποίας αὐτὸς ὁ ἴδιος δίδει διὰ πρώτην φοράν. Τὸ νὰ ὑπακούωμεν δὲ εἰς τὸν ἡγεμόνα τοῦτον, δὲν σημαίνει, ὅτι παραβαίνομεν τοὺς κοινωνικοὺς θεσμοὺς τοῦ ἔθνους τούτου. Τοῦναντίον τοὺς παραβαίνομεν, ἐφ' ὅσον εἴμεθα παρήκοοι. Διότι ἡ ὑπακοὴ εἰς τοὺς βασιλεῖς εἶναι γενικὸν συμβόλαιον τῆς κοινωνίας τῶν ἀνθρώπων. Πολὺ περισσότερον ὀφείλομεν νὰ ὑποτασσώμεθα ἀδιστακτικῶς εἰς τὸν Θεόν, κύριον παντὸς πλάσματος, εἰς ὅ,τι Αὐτὸς διατάσσει.

Πράγματι, ὅπως εἰς τὴν ἱεραρχίαν τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας, ἡ ἀνωτέρα ἐξουσία ἐγκαθιδρύεται ὑπεράνω τῶν κατωτέρων ἐξουσιῶν, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς εὐρίσκεται ὑπεράνω κάθε ἀρχῆς, ὡς ἐξουσία ὑπερτάτη καὶ ἀπόλυτος.

Ἡ παρατήρησις περὶ τῶν ἀνομημάτων ἐναντίον τῆς φύσεως ἰσχύει ἐξ ἴσου καὶ ὅσον ἀφορᾷ τὰ ἐγκλήματα ἐκεῖνα, ποὺ συνεπιφέρει ἡ ἐπιθυμία νὰ βλάπτωμεν τοὺς συνανθρώπους μας μὲ κακώσεις ἢ μὲ δυσφήμισιν. Ὁ πόθος τῆς ἐκδικήσεως παρορμᾷ τὸν

ἐχθρὸν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ του· ὁ ἔρωσ τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν τὸν λη-
στήν κατὰ τοῦ ὀδοιπόρου· ὁ φόβος τοῦ κακοῦ τὸν θρασύδειλον κατὰ
ἐκείνου ποῦ φοβεῖται καὶ ὑποπτεύεται. Ὁ φθόνος παρωθεῖ τὸν
δυστυχῆ κατὰ τοῦ εὐτυχισμένου, τὸν δὲ εὐτυχισμένον πάλιν
ἐναντίον ἐκείνου, τὸν ὁποῖον φοβεῖται, μήπως ἐξισωθῆ με αὐτὸν
ἢ ὅτι ἔγινεν ἤδη ἴσος του. Τέλος ἡ χαιρεκακία διαφλέγει τὰ
στήθη πολλῶν, καθὼς δεικνύει ἢ ἀπόλαυσις εἰς ἀγῶνας μονομά-
χων ἢ ἡ εὐχαρίστησις ἐκείνων, ποῦ χλευάζουν ἢ ἐξαπατοῦν τὸν
πλησίον των.

Αὐτοὶ εἶναι αἱ κυριώτεραι πηγαὶ τῶν κακῶν. Τὰ κακὰ
ταῦτα ἔχουν τὰς σφριγώδεις ρίζας των εἰς τὸν ἀκόλαστον πόθον
να κυριαρχοῦμεν, να βλέπωμεν καὶ να συναισθηνώμεθα, ἄλλοτε
μὲν τὴν μίαν τῶν φλογερῶν ὀρέξεων τούτων, ἄλλοτε δὲ τὴν
ἄλλην ἢ καὶ τὰς τρεῖς μαζί. Ἡ ζωὴ ἀνάμεσα εἰς αὐτὰς τὰς πλά-
νας εἶναι ἀμάρτημα κατὰ τῶν τριῶν καὶ ἑπτὰ ἐντολῶν—τοῦ δε-
καχόρδου ψαλτηρίου Σου—τοῦ Δεκαλόγου Σου, ὦ Θεὲ ὕψιστε καὶ
πανάγαθε! Ἀλλὰ ποιῆς ἀνομίες ἤμποροῦν να θίξουν Ἐσέ, ποῦ
τίποτε δὲν ἔχει τὴν δύναμιν να Σε βλάβῃ; Ποῖα ἐγκλήματα δύ-
νανται να βλάβουν Ἐσέ, τὸν ἀλώβητον! Πράγματι, τιμωρεῖς τ' ἀδι-
κήματα, τὰ ὁποῖα οἱ ἄνθρωποι διαπράττουν ἐναντίον αὐτῶν τῶν
ιδίῶν, διότι ἐφ' ὅσον ἐγκληματοῦν καὶ ἐναντίον Σου, ἐνεργοῦν
χωρὶς σεβασμόν, ἐναντίον τῶν ιδίῶν ψυχῶν των, ἢ δὲ κακία των
ἐξαπατᾷ τὸν ἑαυτὸν της, ἐφ' ὅσον καταχρώμενοι ἐκείνου, τὸ
ὁποῖον ἐπιτρέπεται, δηλαδὴ προβαίνοντες εἰς πράξεις ἀντι-
στρατευομένας πρὸς τοὺς νόμους τῆς φύσεως, ἢ ποθοῦντες
τὸν ἀπηγορευμένον καρπὸν, διαφθείρουν καὶ διαστρέφουν τὴν φύ-
σιν των, τὴν ὁποίαν Σὺ ἐπλασες καὶ ἐρρύθμισες. Ἐξ ἄλλου ἀμαρ-
τάνουν ἐπαναστατοῦντες ἐναντίον Σου εἴτε διὰ τῆς σκέψεως, εἴτε
διὰ τοῦ λόγου ἢ, ἔταν ἡ αὐθάδειά των, θραύουσα τοὺς δεσμοὺς τῆς
ἀνθρωπίνης κοινωνίας, εὐρίσκη ἀπόλαυσιν εἰς τὴν συγκρότησιν
μεμονωμένων κοινωνικῶν συνδέσμων καὶ πατριῶν, ἀναλόγως τῶν
συμπαθειῶν ἢ ἀντιπαθειῶν τῆς στιγμῆς.

Ἰφίστανται τῶν κακῶν τούτων τὰς συνεπείας, ὁσάκις ἐγκα-
ταλείπομεν Σέ, πηγὴν τῆς ζωῆς, μόνον κυρίαρχον κυβερνήτην τοῦ
Σύμπαντος· ὁσάκις, ὑπὸ τὸ κράτος τῆς ὑπεροψίας των, ποῦ δὲν

ἀκούει παρὰ μόνον τὸν ἑαυτὸν της, ἀγαποῦν μέρος τοῦ συνόλου, ὡς σύνολον τὸ ὁποῖον ὁμῶς εἶναι ψευδὲς καὶ ἀπατηλόν.

Λοιπὸν δὲν ἐπιστρέφουν εἰς Ἐσὲ παρὰ ὠθούμενοι ἀπὸ ταπεινόφρονα εὐσέβειαν. Σὺ μᾶς θεραπεύεις ἀπὸ τὴν συνήθειαν τοῦ κακοῦ. Ἐπιεικὴς πρὸς τὰ ἀνομήματα ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι τὰ ὁμολογοῦν, εἰσακούεις τοὺς στεναγμοὺς τῶν αἰχμαλώτων, ποὺ φέρουν τὰς βραβεῖας ἀλύσεις των. Μᾶς ἀπαλλάσσεις ἀπὸ τοὺς χαλυβδίνους δεσμοὺς, ποὺ σφυρηλατοῦμεν δι' ἡμᾶς τοὺς ἰδίους, ἀρκεῖ νὰ μὴ ὀρθώνωμεν πλέον ἐναντίον Σου τὰ «κέρατα ψευδοῦς ἐλευθερίας», παρωθούμενοι ἀπὸ τὸν πόθον γ' ἀποκτήσωμεν περισσότερα, μὲ κίνδυνον νὰ χάσωμεν τὰ πάντα καὶ ἀγαπῶντες τὸ ἐγωῦδιόν μας περισσότερο ἀπὸ Σένα, ὃ ὑπέριστατον ἀγαθόν.

*
* *

Ἄλλὰ, ἐκτὸς τῶν ἐγκλημάτων, τῶν παρεκτροπῶν καὶ τόσων ἄλλων ἀνομημάτων, ὑπάρχουν καὶ ἁμαρτίαι ποὺ διαπράττονται ἀπὸ τοὺς εὐρίσκομένους εἰς τὴν ὁδὸν τῆς προόδου. Διὰ νὰ τοὺς κρίνουν δικαίως, ἀφ' ἑνὸς μὲν τοὺς κατηγοροῦν ἐν ὀνόματι τοῦ νόμου τῆς τελειότητος, ἀφ' ἑτέρου δὲ τοὺς ἐπαινοῦν, ἐφ' ὅσον ὑπόσχονται καρποὺς διὰ τὸ μέλλον, καθὼς αἱ πρᾶξιαι ὑπόσχονται συγκομιδὴν (1). Ὑπάρχουν ἐνέργειαι, ποὺ κάμνουν ἐντύπωσιν ἀνομημάτων ἢ κακουργημάτων, χωρὶς νὰ εἶναι ἀνομήματα ἢ κακουργήματα εἰς τὴν πραγματικότητα, διότι δὲν προσβάλλουν οὔτε Σέ, ὢ Θεέ μου, οὔτε τὴν κοινωνίαν. Ὁ ἄνθρωπος, παραδείγματος χάριν, ποὺ ἐπιδιώκει μερικὰ ἀγαθὰ διὰ τὴν ζωὴν του, χωρὶς νὰ ὠθητῆται ἀπὸ τὸ πάθος τῆς φιλαργυρίας διὰ τὴν ἀπόκτησίν των, δὲν ἁμαρτάνει. Ἐπίσης δὲν ἁμαρτάνει μία ἐξουσία, συγκεκροτημένη καλῶς, ὡσάκις τιμωρεῖ ἓνα ἐγκληματοῦντα, ἐφ' ὅσον ἡ ἐπιβολὴ τῆς ποινῆς δὲν ἠμπορεῖ γ' ἀποδοθῆ εἰς τὴν ἐπιθυμίαν νὰ κἀνωμε κακὸν εἰς τὸν πλησίον μας.

Ὑπάρχουν λοιπὸν πολλαὶ πράξεις, ἐπιλήψιμοι εἰς τὰ ὅμματα

(1) Τὸ χωρίον τοῦτο εἶναι σκοτεινόν. Ἴσως ὁ Αὐγουστίνος θέλει νὰ εἴπη ὅτι αἱ ἁμαρτίαι τῶν πορευομένων τὴν ὁδὸν τῆς ἠθικῆς βελτιώσεως, μετροῦμεναι μὲ τὸν γνώμονα τῆς τελειότητος, κατηγοροῦνται, σταθμιζόμεναι ὁμῶς μὲ τὸ μέτρον τῆς ἐλπίδος τῆς βελτιώσεως, κρίνονται μὲ μεγαλυτέραν ἐπιείκειαν.

των ανθρώπων, ἀλλὰ τὰς ὁποίας ἐπιδοκιμάζεις Ἐσὺ. Ἐπὶ ἐναντίας ὑπάρχουν ἄλλαι, ποὺ ἐπιδοκιμάζονται ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ καταδικάζονται ὑπὸ Σοῦ. Τοῦτο δὲ γίνεται, διότι μία καὶ ἡ αὐτὴ πράξις ἔχει διαφόρους ὄψεις, αἱ δὲ ἐνδόμυχοι διαθέσεις ἐκείνου, ποὺ τὴν ἐκτελεῖ, καὶ αἱ συνθῆκαι τῆς στιγμῆς καλύπτονται δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους, κάτω ἀπὸ ἓνα πέπλον μυστηρίου. Ἄλλ' ὅταν αἰφνιδίως διατάσῃς κάτι ἑκτακτον καὶ ἀπροσδόκητον, θὰ ἀπηγόρευες τοῦτο ἄλλοτε, καὶ εἰς περίπτωσιν ἀκόμη, κατὰ τὴν ὁποίαν θ' ἀπέκρυπτες πρὸς στιγμὴν τὰ ἐλατήρια τῆς τάξεώς Σου ; Ἡ τάξις δὲ αὐτὴ θ' ἀντεστρατεύετο πρὸς τὸ κοινω- νικὸν συμβόλαιον μιᾶς ἀνθρωπίνης ομάδος, ποὺ θὰ ἀμφέβαλλεν, ἂν ὀφείλωμεν νὰ ἐκτελοῦμεν τὰς ἐντολάς Σου ; Δικαία εἶναι μία καὶ μόνη κοινωνία : ἐκείνη, ποὺ καθυποτάσσεται εἰς τοὺς νόμους Σου. Εὐτυχεῖς οἱ γνωρίζοντες, ὅτι ἔλαβαν ἐκ μέρους Σου ἐντολάς. Διότι ὅλα ἐκεῖνα, ποὺ ἔκαμν οἱ πιστοὶ θεράποντές Σου, τὰ ἔκαμαν διὰ νὰ προσαρμοσθοῦν εἰς τὴν ἐποχὴν των ἢ διὰ νὰ προ- φητεύσουν μὲ τὰς πράξεις των τὰ μέλλοντα.

Ἐπειδὴ δὲν ἐγνώριζα διόλου αὐτὰς τὰς ἀρχὰς ἐμυκτήριζα τοὺς ἀγίους θεράποντάς Σου. Ἀλλὰ μὲ τὸ νὰ τοὺς εἰρωνεύωμαι, τί ἄλλο ἔκαμνα παρὰ τὰ προκαλῶ τὴν ἰδικὴν Σου εἰρωνείαν ;

Μικρὸν καὶ κατ' ὀλίγον ἔγινε τόσον μωρός, ὥστε νὰ πιστεύω ὅτι τὸ σῦκο, ποὺ κόβομε, καὶ τὸ δένδρον ποὺ τὸ παράγει, κλαίουں καὶ χύνουν δάκρυα γαλακτώδη (1), ἀλλ' ὅτι ἐὰν κανεῖς (κατὰ

(1) « Πάντα νομίζουσιν ἔμφυχα εἶναι καὶ τὸ πῦρ καὶ τὸ ὕδωρ καὶ τὸν ἀέρα καὶ τὰ σπέρματα· οὐ δὴ χάριν οἱ καλούμενοι τέλειοι παρ' αὐτοῖς οὔτε ἄρτον κλῶσιν, οὔτε λάχανον τέμνουσιν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ταῦτα δρῶσιν ὡς μισαι- φόνους προφανῶς ἐπαρῶνται (Theod. Haer. Tab. I, 26). Ἐχειν δὲ ἐν τῷ κόσμῳ τῶν δύο τούτων ἀρχῶν τὰς ὑποστάσεις, καὶ τὴν μὲν μίαν ἀρχὴν πε- ποιηκέναι τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν εἶναι τῆς ἐτέρας· αὐτὴν δὲ εἶναι τὴν ψυ- χὴν τὴν ἐν ἀνθρώποις καὶ ἐν παντὶ ζῳῷ, καὶ πετεινῷ καὶ ἔρπετῷ καὶ κνω- δάλῳ οὐ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς φυτοῖς, τὴν τῆς ζωῆς ἰκμάδα κίνησιν εἶ- ναι ψυχῆς φάσκων, ἣν καὶ ἐν τοῖς ἀνθρώποις ὑπάρχουσαν λέγει». Turb. de Man. ag. Eriph. Haer. 66 § 8.

Αἱ ἀντιλήψεις αὗται εἶναι προφανῶς ἀπηχῆσεις τοῦ Ἰνδικοῦ πανθεῖ- σμοῦ καὶ τῆς θεωρίας τῆς μετεμψυχάσεως. Ὁ νόμος τοῦ Μανοῦ ἀπαγορεύει ρητῶς νὰ καταπατῆ κανεῖς βῶλον γῆς, χωρὶς λόγον καὶ νὰ κόπτῃ χλόην διὰ των ὀνύχων. Οἱ Μανιχαῖοι ἐτήρουν τὴν ἀρχὴν ταύτην μὲ τόσῃν ὑπερ-

τὴν γνώμην τῶν Μανιχαίων), ἔτρωγε τὸ σῦκο, χωρὶς νὰ διαπράξῃ τὸ ἔγκλημα νὰ τὸ κόψῃ ὁ ἴδιος ἀπὸ τὴν συκιά μὲ τὸ χέρι του, εἰς τὸν στόμαχόν του θὰ κατασκηνοῦσαν ἄγγελοι καὶ μάλιστα μόριο τῆς θεότητος. Ὁ πιστός, προσευχόμενος ἀνάμεσα σὲ στεναγμούς καὶ λυγμούς (1), ἐξέβαλε τὰ μόρια ταῦτα τῆς ὑπερτάτης Θεότητος, ποὺ θὰ ἔμεναν ἐντὸς τοῦ καρποῦ αἰωνίως καθηγιασμένα, ἂν δὲν ἀπελευθερώνοντο διὰ τῶν ὀδόντων ἢ διὰ τοῦ στομάχου τοῦ Ἐκλεκτοῦ (2).

Ἔσυμφορά μου! Ἐπίστευα, ὅτι θὰ ἦτο θεαρεστότερον νὰ εἶμαι εὐσπλαγγνικὸς πρὸς τὰ προϊόντα τῆς γῆς παρὰ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, χάριν τῶν ὁποίων παράγονται. Διότι, ἐὰν κάποιος, μὴ Μανιχαῖος, μοῦ ἐζητοῦσε καρπούς, διὰ νὰ καταστείλῃ τὴν πεινᾶν του, θὰ ἐπίστευα, ὅτι ἂν τοῦ ἔδιδα τοὺς καρπούς τούτους, θὰ τοὺς κατεδίκαζα εἰς τὴν ἐσχάτην τῶν ποινῶν.

Τὸ ὄνειρο τῆς Μόνικας

Ἐτεινες ἀπὸ τὰ ὕψη τὸ χέρι Σου καὶ μὲ ἀπέσπασες ἀπὸ τὴν ἄβυσσον τοῦ σκότους, καθ' ὃν χρόνον ἡ μητέρα μου ἔχυνε δάκρυα περισσότερα παρὰ ἐκεῖνα, ποὺ χύνουν αἱ μητέρες ἐπὶ τῆς σοροῦ τῶν προσφιλεστάτων τέκνων των. Διότι, δυνάμει τῆς διαπύρου πίστεως, τὴν ὁποίαν τῆς εἶχες ἐμπνεύσει, μὲ ἔβλεπε νεκρόν. Καὶ εἰσήκουσες, Κύριε, τὴν δέησίν της, δὲν ἐπεριφρόνησες τὰ δάκρυά της, τὰ ὁποῖα ἐπότιζαν τὸ ἔδαφος παντοῦ, ὅπου προσηύχετο. Διότι εἰς ποῖον ὀφείλεται τὸ ὄνειρον, μὲ τὸ ὁποῖον τὴν παρηγόρησες,

βολὴν, ὥστε κατεδίκαζον καὶ αὐτὴν τὴν γεωργίαν, τὴν ὁποίαν ἀντιθέτως ὁ Ζωροάστρης ἐθεώρει ὡς ἔργον αὐτόχρημα ἱερόν. (Βλ. Zent. Avesta Yaçua, I, 31, Vendidad, sagr. 31).

(1) Ὅταν μέλλωσιν ἐσθίειν ἄρτον, προσεύχονται πρῶτον οὕτω λέγοντες· οὔτε ἐγὼ σὲ ἐθέρισα, οὔτε ἤλεσα, οὔτε ἔθλιψά σε, οὔτε εἰς κλίθανον ἔβαλον, ἀλλὰ ἄλλος ἐποίησε ταῦτα, καὶ ἦνεγκέ μοι, ἐγὼ ἀναιτίως ἔφαγον, καὶ ὅταν καθ' ἑαυτὸν εἴπῃ ταῦτα, λέγει τῷ κατηχομένῳ ἡγεσίμῳ ὑπὲρ σου καὶ οὕτως ἀφίσταται ἐκείνος. Tyrb. ap Eriph. Haer. 66 § 28).

(2) Ἡ Ἐκκλησία τῶν Μανιχαίων ἀπηρτίζετο ἐξ ἀκροατῶν καὶ ἐκλεκτῶν. Ἐπὶ κεφαλῆς τῶν δευτέρων ὑπῆρχεν εἰς προεδρεύων (princeps) καὶ δώδεκα μάριστροι (magistri), ἑβδομήντα δύο ἐπίσκοποι, διοριζόμενοι ὑπὸ τῶν μαγίστρων, ἱερεῖς χειροτονούμενοι ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων, καὶ διάκονοι.

εἰς τρόπον ὥστε νὰ ζῆ πάλι μαζί μου ὑπὸ τὴν ἰδίαν στέγην καὶ νὰ λαμβάνῃ μέρος εἰς τὰ γεύματά μου ; Ἐπί τινα χρόνον δὲν ἤθελε νὰ τὸ κάμῃ, διότι τὴν κατεῖχε φρίκη καὶ ἀποστροφή διὰ τὰς βλασφημίας, ἀποτέλεσμα τῶν παρακρούσεών μου (¹). Ἐνδριεύθη λοιπόν, ὅτι εὕρισκομένη ἐπὶ ξυλίνου κανόνος(²), εἶδε νεανίαν θαυμάσιον καὶ φαειρότατον, ὃ ὁποῖος ἔχαμογελοῦσε βλέπων τὴν λύπην καὶ τὴν ἀγωνίαν τῆς. Τὴν ἐρώτησε διατί ἦτο τόσο λυπημένη, διατί ἔχυνε τόσα δάκρυα καθημερινῶς—καὶ τοῦτο μὲ τὸν σκοπὸν νὰ θεραπεύσῃ τὰς πληγὰς τῆς καὶ ὄχι νὰ μάθῃ τὴν αἰτίαν των παρ' αὐτῆς. Τοῦ ἀπήντησεν, ὅτι θρηνεῖ τὴν καταστροφὴν μου. Τότε τὴν διέταξε νὰ ἡσυχάσῃ καὶ τὴν παρεκάλεσε νὰ προσέξῃ πολὺ καὶ νὰ ἴδῃ, ὅτι ἐκεῖ, ποῦ ἦτο, εὕρισκόμουν καὶ ἐγώ. Ἡ μητέρα μου ἔστρεψε πράγματι τὸ βλέμμα τῆς πρὸς τὴν διεύθυνσιν, ποῦ τῆς ὑπέδειξεν ὁ νεανίας καὶ εἶδεν ὅτι ἦμουν πλησίον τῆς ὀρθῆς ἐπὶ τοῦ ἰδίου κανόνος.

Ἀπὸ ποῦ ἤμποροῦσε νὰ προέλθῃ τὸ ὄνειρόν τοῦτο, ἐάν ὄχι ἀπὸ Σέννα, ὦ Θεέ μου, πανάγαθε καὶ παντοδύναμε, ποῦ ἔτεινες τὰς ἀκοάς Σου εἰς τὴν καρδίαν τῆς ; Σὺ ποῦ ἐπαγρυπνεῖς διὰ τὸ κάθε τέκνον Σου, σὰν νὰ ἐπαγρυπνοῦσες μόνον δι' αὐτὸ καὶ διὰ τὸν καθ' ἕνα, ὅπως δι' ὅλους ; Καὶ ἀπὸ ποῦ προῆλθε καὶ τὸ ὅτι, ὅταν μοῦ διηγήθηκε τὸ ὄνειρόν τῆς, ἐπροσπάθησα νὰ τῆς τὸ ἐρμηνεύσω, λέγων πρὸς αὐτὴν, ὅτι δὲν πρέπει ν' ἀπελπίζεται διότι θὰ ἐγίνετο εἰς τὸ μέλλον καὶ αὐτὴ ὅ,τι ἐγὼ ἤμουν τότε. Ἄλλ' ἡ μητέρα μου μοῦ ἀποκρίθηκε ἀμέσως καὶ χωρὶς δισταγμόν. « Ὁχι, δὲν μοῦ εἶπε, ὅτι θὰ εἶσαι καὶ σὺ ἐκεῖ, ὅπου εἶναι ὁ υἱός σου, ἀλλὰ ὅτι θὰ εἶναι ὁ υἱός σου ἐκεῖ, ποῦ εἶσαι καὶ σὺ ! »

Σοῦ τὸ ἐξομολογοῦμαι, Κύριε, καὶ τὸ εἶπα ἐπανειλημμένως. Ἐάν ἡ μνήμη δὲν μὲ ἀπατᾷ, ἡ ἀπάντησις, ποῦ μοῦ ἔδωσες διὰ

(1) Ὁ Αὐγουστίνος μολονότι ἔξῃ εἰς τὴν αὐτὴν πόλιν, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ ἡ μητέρα του Μόνικα, κατοικοῦσε, ὡς φαίνεται εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ φίλου του Ρωμανιανοῦ μέχρι τῆς ἡμέρας, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ Μόνικα τοῦ ἐπέστρεψε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν οἰκογενειακὴν ἐστίαν καὶ νὰ ζήσῃ μαζί τῆς.

(2) Regula lignea. Ὑπαινιγμός: ποῦ ὑπῆρξεν ἡ πρωταρχικὴ αἰτία τῆς μορφώσεως πολλῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐκφράσεων: regula fidei (κανὼν πίστεως), regula veritatis (κανὼν ἀληθείας), regula pietatis (κανὼν εὐσεβείας), regula disciplinae (κανὼν πειθαρχίας) κ.λ.π.

τοῦ στόματος τῆς μητρός μου καὶ ἡ ἐτοιμότης, μετὴν ὁποίαν ἤξευρε νὰ προφυλαχθῆ ἀπὸ μίαν ψευδῆ μὲν, ἀλλ' ἀληθοφανῆ ἐρμηνείαν, ἡ δξυδέρκειά της νὰ ἴδῃ ἐκεῖνο, ποῦ δὲν ἔβλεπα ἐγώ, με συνεκίνησε περισσότερο παρὰ τὸ ὄνειρον, αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ, μετὸ ὁποῖον ἠξίωσες νὰ δώσης εἰς τὴν εὐσεβῆ αὐτὴν γυναῖκα τὴν δύναμιν νὰ προῖδῃ τὸ τόσο ἀπομακρυσμένον μέλλον καὶ νὰ παρηγορήσῃ τὸν πόνον της μετὴν ὑπόσχεσιν μιᾶς χαρᾶς, ποῦ ὤφειλε νὰ περιμένῃ ἐπὶ χρόνον μακρὸν. Διότι ἐννέα χρόνια ἐπηκολούθησαν, κατὰ τὰ ὁποῖα ἐκυλίσθηκα μέσα εἰς τὰς ἀθύσσους τοῦ βορβόρου καὶ εἰς τοῦ ψεύδους τὰ βάραθρα, ἀπ' ὅπου προσπαθοῦσα νὰ ἐξέλθω καμμιά φορά, ἀλλὰ παρασυρόμουν πάντοτε εἰς μεγαλύτερα βάθη. Κατὰ τὸ χρονικὸν δὲ τοῦτο διάστημα, ἡ εὐσεβῆς αὐτὴ χήρα, ἡ τόσο ἐγκρατῆς καὶ ἀγνή, ποῦ πάντοτε ἐτρέφετο ἀπὸ τὴν ἐλπίδα, ἀλλὰ δὲν ἦτο εἰς δάκρυα καὶ στεναγμοὺς φειδωλή, δὲν ἔπαυε κατὰ τὰς ὥρας, ποῦ προσηύχετο, νὰ κλαίῃ πλησίον Σου διὰ μένα. Ἐσὺ δὲ ἤκουσες τὰς δεήσεις της, καὶ ὅμως με ἄφινες ἀκόμα νὰ κυλίωμαι καὶ νὰ βυθίζωμαι μέσα εἰς τὰς ἀθύσσους.

* * *

Ἐδωσες στὴ μητέρα μου καὶ ἄλλην φοράν μίαν ἀπάντησιν, ποῦ δὲν ἐλησμόνησα ποτέ. Ἄλλὰ σπεύδω, διὰ νὰ φθάσω γρήγορα εἰς τ' ἁμαρτήματα, τῶν ὁποίων αἰσθάνομαι τὸ βάρος καὶ ποῦ θέλω νὰ Σοῦ ἐξομολογηθῶ. Ἄλλωστε ὑπάρχουν πολλά, ποῦ διαφεύγουν τὴν μνήμην μου. Κάποτε ὠμίλησες ἀκόμη μίαν φοράν εἰς τὴν μητέρα μου διὰ τοῦ στόματος ἐνὸς λειτουργοῦ Σου ἐπισκόπου, ποῦ εἶχε τραφῆ εἰς τὴν ἐκκλησίαν Σου καὶ ἦτο κάτοχος τῶν Γραφῶν Σου. Πράγματι, ὅταν ἡ μητέρα μου τὸν παρεκάλεσε μιὰ μέρα νὰ μιλήσῃ μαζί μου, ν' ἀνασκευάσῃ τὰς πλάνας μου, νὰ με ἀποτρέψῃ ἀπὸ τὸ κακὸν καὶ νὰ με διδάξῃ τὸ ἀγαθὸν—πρᾶγμα, ποῦ ἔπραττε δσες φορές εὔρισκε τὸ ἔδαφος προετοιμασμένον—ἠρνήθη νὰ ἐκτελέσῃ τὴν παράκλησίν της. Ἦτο δὲ ἡ ἄρνησίς του σωφρονεστάτη καθὼς ἀπεδείχθη ἀργότερα. Ἀπήντησε λοιπόν, ὅτι ἤμουν ἀκόμη πολὺ ἰσχυρογνώμων, πολὺ ὑπερήφανος, διὰ τὸ ὅτι ἤμουν ὀπαδὸς μιᾶς νέας αἰρέσεως καὶ πρόθυμος νὰ φέρω τοὺς ἀπλοῖκοὺς με ἐρωτήσεις καὶ ἀντιρρήσεις εἰς ἀμηχανίαν, καθὼς αὐτὴ ἡ ἰδίᾳ τὸ εἶχε ἀφηγηθῆ. «Ἄφησέ τον ἐλεύθερο, τῆς εἶπε, καὶ περιορίσου

νά προσεύχεσαι γι' αὐτόν. Αὐτός ὁ ἴδιος, μελετώντας, θὰ διαγνώσῃ τὴν πλάνην του καὶ τὴν ἀσέβειάν του».

Συγχρόνως τῆς διηγήθηκε, ἔτι, ὅταν ἦτο πολὺ νέος, εἶχε παραδοθῆ εἰς τὴν αἵρεσιν τῶν Μανιχαίων ἀπὸ τὴν μητέρα του, ποὺ τὴν εἶχε ἐλκύσει, καὶ ὅτι ὄχι μόνον ἀνέγνωσε ὅλα τὰ συγγράμματά των, ἀλλὰ καὶ πολλὰς φορές τὰ ἀντέγραψε, καὶ τέλος ὅτι αὐτός ὁ ἴδιος, χωρὶς τὴν βοήθειαν κανενός, ἐνόησε πόσον ἔπρεπε ν' ἀποφεύγῃ κανεὶς αὐτὴν τὴν αἵρεσιν, τὴν ὁποίαν πράγματι καὶ ἀποφεύγει. Ἄλλ' ἡ μητέρα μου, παρὰ τὰ ἐπιχειρήματα ταῦτα, μακρὰν τοῦ νὰ παύσῃ τὰς παρακλήσεις της, τὸν ἐπίεσε ἀκόμη περισσότερο μὲ τὰς ἰκεσίας καὶ τὰ δάκρυά της, διὰ νὰ μὲ δῇ καὶ νὰ μοῦ μιλήσῃ. Τέλος ὁ ἐπίσκοπος, λίγο ἐκνευρισμένος «Πορεύθητι, τῆς εἶπε, ἐν εἰρήνῃ. Ἐνα παιδί ποὺ προκαλεῖ τόσα δάκρυα στὴ μητέρα του, δὲν εἶναι ποτὲ δυνατὸν νὰ χαθῇ». Τὰ λόγια αὐτὰ περισυνέλεξε ἡ μητέρα μου, καθὼς μοῦ ἔλεγε συχνά, ἀργότερα κατὰ τὰς συνομιλίας μας, σὰν μάννα τοῦ οὐρανοῦ.

ΒΙΒΛΙΟΝ Δ΄

Ὁ συγγραφεὺς διηγεῖται, ὅτι ἐπὶ ἑννέα ὀλόκληρα ἔτη ὑπῆρ-
ξεν ὀπαδὸς τῆς αἰρέσεως τῶν Μανιχαίων καὶ ὅτι παρέσυρε καὶ
πολλοὺς ἄλλους εἰς αὐτήν. Συνδέεται μὲ τοὺς ἀστρολόγους,
τοὺς ὁποίους συμβουλευέται. Ὅμιλεῖ περὶ τοῦ θανάτου στενοῦ
φίλου του καὶ περὶ τῆς μεγάλης ὀδύνης του διὰ τὴν σκληρὰν
ἀπώλειαν. Τονίζει τὴν ματαιότητα τῶν φιλικῶν σχέσεων μεταξὺ
τῶν ἀνθρώπων. Ἀναφέρει τὴν περὶ τοῦ «Ὡραίου καὶ τοῦ προσή-
κοντος» πραγματείαν του, συνταχθεῖσαν κατὰ τὸ εἰκοστὸν ἔκτον
καὶ εἰκοστὸν ἑβδομον ἔτος τῆς ἡλικίας του. Λέγει, ὅτι τὸ βιβλίον
τοῦτο ἀνέγνωσε μόνον αὐτὸς ἴδιος καὶ ὅτι μόλις εἰκοσαετῆς
ἐνόησε τὰς κατηγορίας τοῦ Ἀριστοτέλους.

Κατὰ τὰ ἑννέα αὐτὰ ἔτη — ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἐνάτου μέχρι
τοῦ εἰκοστοῦ ὀγδόου ἔτους τῆς ἡλικίας μου — ἦμουν συγχρόνως
ἀπατημένος καὶ ἀπατεῶν. Παρεσυρόμουν καὶ παρέσυρα τοὺς ἄλ-
λους εἰς πάθη παντοειδῆ, φανερὰ μὲν διὰ τῶν ἐπιστημονικῶν ἐκεί-
νων κλάδων, ποὺ ὀνομάζονται ἐλευθέριοι, κρυφὰ δὲ ἐν ὀνόματι
μιαῖς ψευδοῦς θρησκείας. Ἦμουν εἰς τὸν ἐκτός μου κόσμον ἀλα-
ζών, δεισιδαίμων καὶ προληπτικὸς εἰς τὸν ἐσωτερικόν μου κόσμον
καὶ παντοῦ θῦμα τῆς κενοδοξίας μου. Ἀφ' ἐνὸς ζητοῦσα τὴν χί-
μαιραν τῆς δημοτικότητος μέχρις ἀκόμη καὶ αὐτῶν τῶν χειρο-
κροτημάτων τοῦ θεάτρου· τὸν θρίαμβον εἰς ποιητικοὺς ἀγῶνας,
στεφάνους ἀπὸ ἄχυρα καὶ αὐτὰ ἀκόμη τὰ παιδαριώδη θεάματα.
Τέλος τὸ ρεῦμα τῶν παθῶν μου μὲ συμπαρέσυρε μὲ ἀκατάσχετον
ἐρμήν! Ἐξ ἄλλου, διὰ τὴν ἄφρυσιν τῶν ἁμαρτιῶν μου, προσέ-
φερα τροφήν εἰς ἐκείνους, ποὺ ὀνομάζοντο τότε ἅγιοι, μὲ τὸν
σκοπὸν, ὅπως εἰς τὸ ἐργαστήριον τοῦ στομάχου των κατασκευά-
σουν ἀγγέλους καὶ θεοὺς, ἱκανοὺς ν' ἀποπλύνουν τὰς ἁμαρτίας μου.
Καὶ παρεκίνουν τοὺς φίλους μου νὰ συμμετέχουν εἰς τὰς ματαίας
καὶ γελοίας αὐτὰς ἐνεργείας μου, οἱ ὅποιοι ἐξηπατῶντο ἀπὸ ἐμένα
καὶ μὲ ἐμένα. Οἱ αὐθάδεις, τὴν ὑπεροψίαν τῶν ὁποίων δὲν ἔχεις
κατασυντρίψει καὶ ἐκμηδενίσει, ἄς μὲ ἐμπαίξουν! Διὰ τὴν δόξαν

Σου, ὦ Θεέ μου, δὲν θὰ ἐξομολογηθῶ διὰ τοῦτο ὀλιγώτερον τὴν αἰσχύνην μου.

Ἐπίτρεφέ μου, Σὲ ἱκετεύω, ὅπως ἐκ νέου διατρέξω, χωρὶς νὰ μ' ἐγκαταλείψῃ ἡ μνήμη μου, τὰς σχολιάς ἀτραποὺς τῶν παραισθήσεών μου τοῦ παρελθόντος καὶ νὰ Σοῦ προσφέρω θυσίαν χαρμούνου κραυγῆς. Διότι, χωρὶς Ἐσένα, τί θὰ ἦμουν διὰ τὸν ἑαυτόν μου, ἐὰν μὴ ὁδηγός, ποῦ ὁδηγεῖ πρὸς τὸν κρημνόν ; Καὶ τί εἶμαι κατὰ τὰς εὐτυχεῖς στιγμὰς τῆς ζωῆς μου, ἂν ὄχι τέκνον Σου θηλάζον ἐκ τοῦ γάλακτός Σου καὶ τρεφόμενονον ἀπὸ Σέ, ὦ τροφή ἀδιάφθορος ; Καὶ τί εἶναι ὁ ἄνθρωπος, ὅποιοσδήποτε καὶ ἂν εἶναι, ἀφοῦ εἶναι ἄνθρωπος ; Ἄς μᾶς ἐμπαίζουσι λοιπὸν οἱ μεγάλοι καὶ οἱ ἰσχυροί, ἐμεῖς οἱ μικροὶ καὶ οἱ ἀνίσχυροὶ θὰ ἐξομολογηθῶμε σὲ Σένα !

*
* *

Κατ' αὐτὰ τὰ ἔτη ἐδίδασκα τὴν ρητορικὴν. Νικημένος ἐγὼ ὁ ἴδιος ἀπὸ τὰ πάθη μου, ἐπωλοῦσα τὴν τέχνην νὰ νικᾷ κανεὶς διὰ τῆς πολυλογίας. Ἦθελα—Ἐσὺ Κύριε τὸ γνωρίζεις—νὰ ἔχω ἐπιμελεῖς μαθητάς, εἰς τοὺς ὁποίους ἐδίδασκα τὸν δόλον χωρὶς δόλον. Τοὺς ἐδίδασκα δηλαδὴ νὰ μὴ στέλλουσι κεφαλὰς ἀθῶων εἰς τὸ ἰκρίωμα, ἀλλὰ καμμιά φορά νὰ σώζουσι ἐνόχους κεφαλὰς. Καὶ Σὺ, ὦ Θεέ μου, μὲ εἶδες συχνὰ νὰ ὀλισθαίνω ἐπάνω εἰς αὐτὸ τὸ ὀλισθηρὸν ἔδαφος. Διέκρινες μέσα εἰς ἓνα καπνὸν σκοτεινὸν τοὺς σπιγθῆρας τῆς καλῆς ἐκείνης πίστεως, ἀπόδειξιν τῆς ὁποίας παρείχον μὲ τὴν διδασκαλίαν μου εἰς τοὺς ἐραστάς τῆς κενοδοξίας, τοὺς κυνηγοὺς τοῦ ψεύδους, εἰς τὴν χορείαν τῶν ὁποίων ἀνήκα καὶ ἐγὼ.

Κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν, εἶχα πλησίον μου μίαν γυναῖκα, ποῦ δὲν συνεδέετο μαζί μου μὲ τοὺς δεσμοὺς τοῦ γάμου, ἀλλὰ πρὸς τὴν ὁποίαν μὲ ὠθοῦσε ἓνας ἄστατος ὄργασμός, τὸν ὁποῖον αὐτὴ ὑπεδαύλιζε. Αὐτὴ ἡ γυναῖκα ἦταν ὁ ἀποκλειστικὸς ἔρως μου καὶ τῆς ἡμῶν πιστός. Ἄλλ' ἀκριβῶς αὐτὴ καὶ ὁ ἑαυτός μου ἀπέδειξαν πόση μεγάλη διαφορὰ ὑπάρχει μεταξὺ τῶν θεσμῶν τοῦ νομίμου γάμου, ποῦ συνάπτεται μὲ τὸν σκοπὸν γεννήσεως τέκνων, καὶ τῆς ἁμαρτωλῆς ἐρωτικῆς συνδέσεως, κατὰ τὴν ὁποίαν, χωρὶς νὰ τὸ θέλουν οἱ ἐρασταί, γεννῶνται τέκνα, ἐξαναγκάζοντα ἐκ τῶν ὑστέρων τὴν πρὸς αὐτὰ στοργὴν τῶν γονέων των.

Ἐξ ἄλλου ἐνθυμοῦμαι, ὅτι θελήσας κάποτε νὰ διεκδικήσω τὸ γέρας εἰς κάποιον ἀγῶνα δραματικόν, συνήντησα ἓνα μάντιν ποῦ μὲ ἠρώτησε τί προσὸν ἤμουν διατεθειμένος νὰ προσφέρω διὰ νὰ κερδίσω τὴν νίκην. Ἀλλὰ γεμᾶτος φρίκην καὶ ἀποστροφὴν διὰ τὰς τοιοῦτου εἴδους ἐνεργείας, τοῦ ἀπήντησα, ὅτι, καὶ ἂν ἀκόμη ἐπρόκειτο ν' ἀποκτήσω ἓνα χρυσοῦν στέφανον, ποῦ θὰ μεῦ ἐξησφάλιζε ἀμάραντον δόξαν, οὐδέποτε ἤθελον ἀνεχθῆ νὰ στοιχίσω τὴν ζωὴν ἔστω καὶ μιᾶς μυίγας ('). Διότι αὐτὸς ὁ μάντις ἤθελε νὰ θυσιάσῃ ζῶα εἰς τῶν δαιμόνων τοὺς βωμούς, διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ ὑπὲρ ἐμοῦ τὴν εὐνοίαν τῶν. Ἀλλὰ δὲν ἀπέφυγα τὴν ἐγκληματικὴν αὐτὴν πράξιν, ἐμπνεόμενος ἀπὸ τὴν ἀγνότητα, τὴν ὁποίαν Σὺ ἀγαπᾷς. Ἐπειδὴ ἐξασκοῦσαν ἐπάνω μου γοητείας μόνον αἱ σωματικαὶ λαμπρότητες, ἤμουν ἀνίκανος νὰ Σ' ἀγαπῶ. Ἀλλ' ἡ ψυχὴ, ποῦ κυνηγᾷ τοιοῦτου εἴδους χιμαίρας, δὲν μοιχεύει, ἐφ' ὅσον ἀπομακρύνεται ἀπὸ Σένα, ἐμπιστεύεται τὸν ἑαυτὸ της εἰς τὸ ψεῦδος καὶ «βόσκει ἀνεμον ;» (²) Κι ἔτσι δὲν ἐπέτρεψα χάριν τοῦ συμφέροντός μου τὴν θυσίαν εἰς τοὺς δαίμονας, ἀλλ' ἡ δεισιδαιμονία μου ἐπρόσφερε καθημερινὰς σπονδὰς εἰς αὐτούς. Διότι τὸ νὰ βόσκωμεν αὐτὰ τὰ πνεύματα, ποῦ διασκοεῖζον κατειρωνευόμενα τὴν βλακείαν μας, δὲν σημαίνει, πῶς βόσκομεν τοὺς ἀνέμους ;

Τοιουτοτρόπως δὲν ἀπέφευγα νὰ συμβουλευώμαι τοὺς ἀγύρτας ἐκείνους, ποῦ ὀνομάζον μαθηματικούς (³), διότι αὐτοὶ δὲν προσφέρουν θυσίας, οὔτε ἀπευθύνουν προσευχὰς πρὸς τοὺς δαίμονας μὲ τὸν σκοπὸν νὰ διαγνώσουν τὸ μέλλον. Καὶ ὅμως ἡ ἀληθινὴ χριστιανικὴ εὐσέβεια, συνεπῆς εἰς τὰς ἀρχὰς της, ἀποκρούει καὶ καταδικάζει κάθε τοιοῦτου εἴδους ἐνέργειαν.

Πρέπει ν' ἀπευθύνωμεν πρὸς Ἐσέ, ὦ Θεέ, τὴν ἐξομολόγησίν μας, ἀναφωνοῦντες : «Ἐγὼ εἶπα, Κύριε ἐλέησόν με· ἴασαι τὴν καρδίαν μου, ὅτι ἤμαρτόν σοι» (⁴). Ἀντὶ δὲ νὰ καταχρώ-

(1) Κατὰ τὸ δόγμα τῶν Μανιχαίων δὲν ἐπετρέπετο ἡ θανάτωσις κανενὸς ἐμφύχου ὄντος, ὅπως ἀπαγορεύεται αὐστηρότατα καὶ εἰς τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ Βουδδισμού.

(2) Ὡσ. ΙΒ' 2.

(3) Mathematicos : Ἐδῶ δὲν πρόκειται περὶ τῶν μαθηματικῶν κατὰ τὴν κυρίαν σημασίαν τῆς λέξεως, ἀλλ' ἀπλῶς περὶ τῶν ἀστρολόγων.

(4) Ψαλμ. Μ', 4.

μεθα τῆς μακροθυμίας Σου, ν' ἀνακαλοῦμεν κάθε φοράν εἰς τὴν μνήμην μας τὰ λόγια Σου : « Ἴδε ὑγιῆς γέγονας· μηκέτι ἀμάρτανε, ἵνα μὴ χειρόν τί σοι γένηται » (1).

Ἐναντίον αὐτῶν τῶν σωτηρίων παραγγελμάτων προσπαθοῦν νὰ καταφέρουν ἕνα φοβερόν κτύπημα, ὅταν λέγουν : « Τ' ἀκαταμάχητα κίνητρα τῆς ἀμαρτίας προέρχονται ἀπὸ τὸν οὐρανόν ». Ἡ « ἡ Ἀφροδίτη, ὁ Κρόνος, ἢ ὁ Ἄρης εἶναι ἡ αἰτία τοῦ κακοῦ » καὶ τοῦτο, διὰ ν' ἀπαλλάξουν ἀπὸ τὴν εὐθύνην τὸν ἄνθρωπον, ποῦ δὲν εἶναι παρὰ αἷμα καὶ σὰρξ, ὑπεροπτικὴ σὰπίλα, καὶ νὰ ἐπιρρίψουν τὴν ἐνοχὴν εἰς τὸν δημιουργόν, ὄργανωτὴν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῶν ἀστέρων. Καὶ ποῖος εἶναι αὐτός, ποῦ λέγει ὅτι « ἀποδώσει ἐκάστω κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ » (2), ἢ « θυσιά τῷ Θεῷ πνεῦμα συντετριμμένον, καρδίαν συντετριμμένην καὶ τεταπεινωμένην ὁ Θεὸς οὐκ ἐξουθενώσει » (3), εἰάν ὄχι Σὺ, ὁ Θεὸς μου, ὑψίστη χαρὰ καὶ ἀρχὴ κάθε δικαιοσύνης !

*
* *

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐζούσε ἕνας ἄνδρας ὄξυνούστατος (4) ἰατρός, ποῦ ἔχαιρε πολὺ μεγάλην φήμην. Αὐτὸς ὑπῆρξεν ὁ ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος, ὡς ἀνθύπατος καὶ ὄχι ὡς ἰατρός, ἐστεφάνωσε μὲ τοῦ ἀγῶνος τὸν στέφανον τὴν ἀσθενῆ κεφαλὴν μου. Αὐτὴν τὴν ἀσθένειαν τὴν θεραπεύεις Ἰεσοῦ, ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος « τοῖς ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται τοῖς ταπεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν » (5). Ἄλλὰ δὲν ἐξακολουθοῦσες νὰ μὲ ἔχῃς ὑπὸ τὴν σκέπην Σου, ἔστω καὶ διὰ τοῦ γέροντος ἐκείνου ; Ἐχεις ποτὲ ἀρνηθῆ νὰ θεραπεύσῃς τὰς πληγὰς τῆς καρδιάς μου ; Εἶχα λοιπὸν συνδεθῆ μαζί του καὶ ἤκουα τὰς διαλέξεις του μὲ προσοχὴν καὶ ἐνδιαφέρον ἀδιά-

(1) Ἰωάνν. Ε', 14.

(2) Ρώμ. Β', 6.

(3) Ψαλμ. Ν', 19.

(4) Ὁ ὄξυνούστατος αὐτὸς ἄνδρας (vir sagax) ἦτο ὁ ἰατρός Βινδικιανός, ποῦ ἀπελάμβανε κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν μεγίστην φήμην, ὄχι μόνον ὡς ἰατρός, ἀλλὰ καὶ ὡς ἄνθρωπος σοφώτατος καὶ σωφρονέστατος. Ἦκμασεν ἐπὶ Οὐαλεντιανοῦ τοῦ Α', τὸ δὲ ὄνομά του ἀναφέρεται ἐν συνεχείᾳ εἰς τὸ ἕκτον κεφάλαιον τῶν « ἐξομολογήσεων ».

(5) Ἰάκ. 5, 6.

πτωπτον. Ἡ ζωηρότης τῆς σκέψεώς του, πού διетύπωνε, χωρίς καμμίαν ἐπιτήδευσιν, ἔκαμνε ἐποικοδομητικὴν τὴν ὁμιλίαν του, πού ἦτο πλήρης ἐννοιῶν. Ὅταν ἔμαθε, πὼς ἐδιάβαζα μὲ ἐπιμέλειαν, τὰ βιβλία τῶν ὠροσκόπων, μ' ἐσυμβούλευσε πατρικῶς νὰ παύσω ν' ἀσχολοῦμαι μὲ αὐτὰ καὶ νὰ μὴ θυσιάζω ἀνωφελῶς εἰς ἠλιθιότητας τὸν κόπον καὶ τὸν μόχθον, πού ἀπαιτεῖ μόνον μίαν ὠφέλιμος ἀπασχόλησιν. Καὶ αὐτός, καθὼς μοῦ ἔλεγεν, εἶχεν ἀφιερωθῆ εἰς τὴν ἀστρολογίαν, ἐσκόπευε μάλιστα, ὅταν ἦτο νέος, νὰ τὴν μεταχειρισθῆ ὡς βιοποριστικὸν ἐπάγγελμα. Ἀφοῦ κατῴρθωσε νὰ ἐννοήσῃ τόσο καλὰ τὰ ἔργα τοῦ Ἰπποκράτους, ἦτο ἀρκετὰ ἱκανὸς νὰ ἐννοήσῃ καὶ τὰ σχετικὰ μὲ τὴν ἀστρολογίαν συγγράμματα. Τὸ ὅτι δὲ τὰ ἐγκατέλειψε, διὰ νὰ ἐγκύψῃ εἰς τὴν μελέτην τῆς ἱατρικῆς, ὀφείλεται ἀποκλειστικῶς εἰς τὸ ὅτι ἀντελήφθη τὴν πλάνην των καὶ εἰς τὴν συναίσθησιν, ὅτι ἦτο ἀνάξιον ἐντίμου ἀνδρὸς νὰ ζῆ φενακίζων καὶ ἐξαπατῶν τοὺς συνανθρώπους του. «Ἄλλὰ σὺ, μοῦ ἔλεγε, ἢ μπορεῖς νὰ δημιουργήσῃς, μίαν κοινωνικὴν θέσιν μὲ τὴν ῥητορικὴν, καὶ δὲν μελετᾷς αὐτὰ τὰ ψευδολογήματα, παρὰ μόνον ἀπὸ περιέργειαν καὶ ὄχι ἐξ ἀνάγκης νὰ κερδίζῃς μὲ αὐτὰ τὸ ψωμί σου. Ὡστε ἢ μπορεῖς νὰ πιστεύσῃς ἀκόμη περισσότερον αὐτὰ πού σοῦ λέγω, δεδομένου ὅτι ἔχω ἐμβόχθουνε τόσο πολὺ εἰς αὐτὴν τὴν τέχνην, ὥστε ν' ἀποφασίζω νὰ τὴν μεταχειρισθῶ ὡς βιοποριστικὸν ἐπάγγελμα». «Ἄλλὰ τοῦ παρετήρησα, πὼς συμβαίνει τότε πολλαὶ προρρήσεις νὰ πραγματοποιοῦνται στὸ τέλος ;» Μοῦ ἀπήντησε, ὅπως ἢμπόρεσε, ἰσχυριζόμενος, ὅτι αὐτὸ πρέπει ν' ἀποδοθῆ εἰς ἀπλὴν σύμπτωσιν, πού εἶναι διάχυτος παντοῦ εἰς τὴν φύσιν. Πολλὰς φορὰς, ἐπρόσθεσε, ἀνοίγοντας τυχαίως ἓνα βιβλίον ποιητικόν, ὁ συγγραφεὺς τοῦ ὁποίου δὲν εἶχε ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν πρόθεσιν, εὕρισκε κανεὶς μερικοὺς στίχους, πού προσκρομίζονται θαυμάσια εἰς μίαν σημερινὴν κατάστασιν μας. Πρέπει λοιπὸν νὰ μᾶς κάμνῃ ἔκπληξιν, τὸ ὅτι ἡ ψυχὴ, ἐν ἀγνοίᾳ τῆς, καθοδηγουμένη ἀπὸ κάποιο ἀνώτερον ἐνστικτον, ὄχι διὰ τῆς τέχνης, ἀλλὰ κατὰ τύχην δίδει μίαν ἀπάντησιν, πού συναρμονίζεται μὲ τὰς πράξεις ἐκείνου, ὁ ὁποῖος τὴν ἐρωτᾷ ;

Αὐτὴ ὑπῆρξεν ἡ προαγγελία, πού μοῦ ἐπέτρεψες νὰ λάβω ἀπ' αὐτὸν καὶ ἔτσι ἐχάραξα εἰς τὴν μνήμην μου τὰς πρώτας κατευθυντηρίους γραμμάς τῆς προσωπικῆς ἐρεύνης μου. Διότι κατὰ

τὴν ἐποχὴν ἐκείνην οὔτε αὐτός, οὔτε ὁ ἀγαπημένος μου Νεβρίδιος, ἄριστος νέος κοσμιωτάτων ἡθῶν, ὁ ὁποῖος κατειρωνεύετο τὴν ἀστρολογία καὶ τὴν ἐχλεύαζε, κατώρθωσαν νὰ μὲ πείσουν νὰ παύσω ἀσχολούμενος μὲ αὐτὴν. Ἐκείνο πού ἐξασκοῦσε μεγάλην ἐπίδρασιν εἰς τὸ πνεῦμά μου, ἦτο ἡ αὐθεντία τῶν συγγραφέων, πού ἔγραψαν περὶ αὐτῆς. Δὲν εἶχα εὔρει ἀκόμη μίαν πειστικὴν ἀπόδειξιν, ὅπως ἐπιθυμοῦσα νὰ τὴν εὔρω· μίαν ἀπόδειξιν πού θὰ γεννοῦσε στὸ μυαλό μου τὴν ἀκράδαντον πεποίθησιν, ὅτι, ἂν οἱ ἀστρολόγοι ἔλεγαν κάποτε τὴν ἀλήθεια, τοῦτο θὰ ἔπρεπε ν' ἀποδοθῆ εἰς τὴν σύμπτωσιν καὶ ὄχι εἰς τὴν μεθοδικὴν παρατήρησιν τῶν ἀστρῶν.

Ἕγνος πρὸς τὴν φιλίαν

Σ' ἐκεῖνα τὰ χρόνια—ἦτο ἡ ἀρχὴ τῆς διδασκαλικῆς σταδιοδρομίας μου εἰς τὴν ἰδιαιτέρα μου πατρίδα — εἶχα συνδεθῆ μὲ τοὺς δεσμοὺς τῆς φιλίας μὲ ἓνα πρόσωπον, πού ἡ κοινότης τῶν σπουδῶν καὶ ἡ ἴδια ἡλικία—ἦτο τότε, καθὼς καὶ ἐγώ, εἰς τὸ ἄνθος τῆς πρώτης νεότητός του—μοῦ τὸ ἔκαμαν πάρα πολὺ ἀγαπητόν. Τὸν ἐγνώρισα εἰς μικρὰν ἡλικίαν, ἐμεγαλώσαμε μαζὶ, ἐπηγαίναμε μαζὶ εἰς τὸ σχολεῖον καὶ εὗρισκαμε εἰς τὰ ἴδια παιχνίδια ἀπόλαυσιν. Δὲν ἦτο ἀκόμη γιὰ μένα ὁ φίλος, πού ἔγινε ἀργότερα. Ἀλλὰ καὶ ἀργότερα ἡ φιλία μας δὲν ἦτο πραγματικὴ.

Δὲν ὑπάρχει φιλία πραγματικὴ, παρὰ μόνον ἐκείνη, τοὺς δεσμοὺς τῆς ὁποίας σφυρηλατεῖς Ἐσὺ, ὦ Θεέ μου, διὰ τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης, πού εἶναι διάχυτη μέσα στὴν καρδιά μας, χάρις στὸ Ἅγιο Πνεῦμα, πού μᾶς δόθηκε. Καὶ ἔμως ἦτο γλυκυτάτη, ἀναζωογονουμένη ἀπὸ τὸν φλογερὸν ζῆλον ὁμοίων ἀπασχολήσεων καὶ σπουδῶν. Τὸν ἀπεμάκρυνα ἀπὸ τὴν ἀληθινὴν ἐκείνην πίστιν, πού ἡ νεότης του δὲν ἦτο πράγματι ἱκανὴ νὰ βαστάζῃ, διὰ νὰ τὸν σπρώξω μέσα εἰς τὰς ὀλεθρίας ἐκείνας δεισιδαιμονίας, πού προκαλοῦσαν τὰ δάκρυα τῆς μητέρας μου γιὰ μένα. Καὶ αὐτὸς ἀκολουθοῦσε ἐκείνους, πού ἀπέστρεψαν τὸ πρόσωπόν των ἀπὸ Σένα, ὦ Θεέ τῶν ἐκδικήσεων, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ πηγὴ τῶν οἰκτιρμῶν, πού μᾶς μετακαλεῖς πλησίον Σου καὶ τέλος τὸν ἀπέσπασες ἀπὸ τὴν γῆϊνὴν ὑπαρξιν, καθ' ὃν χρόνον ἡ φιλία μας,

πού ἦτο ἀπὸ κάθε γλυκύτητα γλυκυτέρα, μόλις ἀριθμοῦσε ἑνὸς ἔτους ζωὴν.

Ποιὸς ἄνθρωπος θὰ ἦτο ἱκανὸς ν' ἀπαριθμήσῃ τοὺς ὕμνους, πού ἀπευθύνονται εἰς Ἐσέ, ἔστω καὶ ἐκείνους, πού κρίνει δικαίους αὐτὸς ὁ ἴδιος ; Τί ἔκαμες τότε, ὦ Θεέ μου, καὶ πόσον ἤ ἄβυσσος τῶν ἀπεφάσεών Σου εἶναι ἀνεξερεύνητος ! Κατατρωγόμενος ἀπὸ πυρετόν, ἦτο ξαπλωμένος στὸ κρεβάτι ἀναίσθητος, περιλούμενος ἀπὸ θανάσιμον ἰδρώτα. Ἐπειδὴ ἡ θέσις του ἦτο ἀπελπιστική, τὸν ἐβάπτισαν χωρὶς νὰ τὸ γνωρίζῃ. Δὲν ἀντέδρασα εἰς τὴν βάπτισίν του, διότι εἶχα πεποίθησιν, ὅτι ἐκεῖνο, πού θὰ ἔμενε εἰς τὴν ψυχὴν του ἀνεξάλειπτον, θὰ ἦσαν πολὺ περισσότερον αἱ ἰδέαι, πού τοῦ ἐνέπνευσα, παρὰ ἡ ἐνέργεια ἐπὶ τῆς ἀναίσθητου σαρκὸς του. Ἀλλὰ τὰ πράγματα εἶχαν ἐντὸς ὀλίγου μετεβληθῆ. Ἡ κατάστασις του ἤρχισε νὰ καλλιτερεύῃ βαθμηδὸν καὶ δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐπανακτήσῃ τὰς αἰσθήσεις του. Μόλις ἠμπόρεσα νὰ ἐπικοινωνήσω μαζί του, δηλαδὴ μόλις αὐτὸς ἦταν εἰς θέσιν νὰ ὀμιλῇ—διότι ἐγὼ οὐδέποτε ἀπομακρύνθηκα ἀπὸ κοντὰ του, τόσῃν ἀνάγκῃν εἶχεν ὁ ἕνας ἀπὸ τὸν ἄλλον — ἠθέλησα ν' ἀστείευθῶ, φρονῶν, ὅτι θὰ ἐγελοῦσε δι' ἕνα βάπτισμα, πού ἔλαβε χωρὶς τὴν συνεργίαν τῆς σκέψεως καὶ τοῦ συναισθήματός του. Ἐγνώριζε τώρα, ὅτι εἶχε βαπτισθῆ, ἀλλ' ὁ φίλος μου ἀφοῦ γύρισε καὶ με εἶδε με φρίκην καὶ ἀποστροφὴν, μοῦ ἐδήλωσε με κάποιαν παράδοξον καὶ ἀπότομον ἀναλαμπὴν τοῦ πνεύματός του, ὅτι, ἐὰν ἤθελα νὰ εἶναι καὶ εἰς τὸ μέλλον φίλος μου, θὰ ἔπρεπε νὰ παύσω νὰ τοῦ ὀμιλῶ διὰ τοιοῦτου εἴδους θέματα. Θορυδημένος καὶ κατάπληκτος, συνεκράτησα τὴν συγκίνησίν μου, διὰ νὰ τοῦ δώσω καιρὸν νὰ ἐπανακτήσῃ τὶς δυνάμεις του. Μιὰ φορὰ θεραπευμένος, θὰ ἦτο πάλιν ἱκανὸς νὰ ἀκούσῃ τὰς συμβουλὰς μου καὶ νὰ ἐνστερνισθῇ τὰς ἀντιλήψεις μου. Ἀλλ' ἀφηρπάγη ἀπὸ τὰ ἐξωφρενικὰ σχέδιά μου, διὰ ν' ἀναπαυθῆ εἰς τοὺς κόλπους Σου, ὦ Θεέ μου, πρὸς παρηγορίαν μου. Προσβληθεὶς ἐκ νέου ἀπὸ πυρετόν, παρέδωσε τὸ πνεῦμα μετὰ παρέλευσιν ὀλίγων ἡμερῶν.

Ἡ λύπη μου διὰ τὴν σκληρὰν αὐτὴν ἀπώλειαν ἐδύθισε σὲ φροδερὸ σκοτάδι τὴν ψυχὴν μου. Ὅλα γύρω μου ἦσαν νεκρά. Ἡ πατρίδα μου ἦτο μαρτύριο γιὰ μένα καὶ τὸ σπίτι τοῦ πατέρα μου, ἔρημος, τρομακτική. Ὅτι εἶχα συμμαρτυρῆ μαζί του, μετεβλήθη

εις φρικτὸ βασανιστήριον. Τὰ μάτια μου τὸν ζητοῦσαν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ. Ἄλλὰ ὄλα μοῦ τὸν ἀπέκρουαν. Ὅλα ἦσαν ἀπαίσια, διότι ὄλα μοῦ τὸν ἀπέκρυπταν καὶ διότι κανεὶς δὲν ἤμποροῦσε πιά νὰ μοῦ εἰπῇ ; «Μὰ θὰ ἔλθῃ μὴν ἀνησυχῆς !» ὅπως συνέβαινε κατὰ τὴν ἀπουσίαν του, ὅταν εὐρίσκετο εἰς τὴν ζωὴν. Κατήντησα διὰ τὸν ἑαυτὸν μου φοβερὸν αἰνιγμα. Ἐρωτοῦσα τὴν ψυχὴν μου, διατί ἦτο τόσο συντετριμμένη καὶ περίλυπος, ἀλλ' ἦτο ἀνίκανος ν' ἀπαντήσῃ. Καὶ ὅταν τῆς ἔλεγα : «Στήριξε τὰς ἐλπίδας σου εἰς τὸν Θεόν», δὲν μὲ ὑπήκουε καὶ εὐλόγως, διότι ὁ προσφιλέστατος νεκρὸς μου ἦτο καλύτερος καὶ πραγματικώτερος παρὰ τὸ φάντασμα ἐκεῖνο, εἰς τὸ ὁποῖον τὴν παρωρμούσαν νὰ στηρίξῃ τὰς ἐλπίδας τῆς. Μόνον τὰ δάκρυα μοῦ ἦσαν γλυκά, καὶ αὐτὰ διεδέχθησαν τὸν φίλον μου εἰς τὰς ἡδονὰς τῆς ψυχῆς μου (1).

Τὸ μυστήριον τῶν δακρύων

Καὶ τώρα, ὦ Θεέ μου, ὄλα αὐτὰ εἶναι μακράν. Ὁ χρόνος ἐπούλωσε τὴν πληγὴν μου. Ἐμπορῶ ἄρά γε, τείνων τὸ οὖς τῆς καρδίας μου εἰς τὸ στόμα Σου, νὰ μάθω διατί τὰ δάκρυα εἶναι τόσο γλυκά εἰς τοὺς δυστυχεῖς ; Μολονότι εἶσαι πανταχοῦ παρών, θὰ ἔρριπτες τὴν δυστυχίαν μας μακράν Σου ; Ἄρά γε συσπειροῦσαι εἰς τὸν ἑαυτὸν Σου, τὴν στιγμὴν ποὺ ἡμεῖς συμπαρασυρόμεθα ἀπὸ τὰ κύματα τῶν δοκιμασιῶν τῆς ζωῆς ; Ἀναστεναγμοί, λυγμοί, δάκρυα, ὄδυρμοί ! Πῶς συλλέγομε γλυκὸν καρπὸν ἀπ' αὐτὰς τὰς πικρίας ; Εἶναι ἄρά γε γλυκὸς αὐτὸς ὁ καρπός, ἐπειδὴ ἐλπίζομεν, ὅτι θὰ μᾶς ἀκούσῃς ; Τοῦτο γίνεται, ὅσον ἀφορᾷ τὰς προσευχὰς μας, εἰς τὸ βάθος τῶν ὁποίων ὑπάρχει ὁ πόθος νὰ φθάσωμεν μέχρι τῶν κρασπέδων τοῦ θρόνου Σου. Ἀλλὰ ἤμπορεῖ νὰ τὸ εἶπῃ κανεὶς καὶ διὰ τὸν πόνον, ποὺ προξενεῖ ἢ ἀπώλεια ἐνὸς προσώπου, ποὺ λατρεύομεν, διὰ τὸν πόνον, ὁ ὁποῖος τότε μ' ἐβασάνιζεν ; Δὲν ἤλπιζα νὰ τὸν ἶδω ζωντανόν. Δὲν ἐζητοῦσα λοι-

(1) Τὴν θαυμασίαν φράσιν : «solus fletus erat dulcis mihi et successerat amico meo in deliciis animi mei» ἐθεωρήσαμεν καλὸν νὰ μεταφράσωμεν κατὰ λέξιν, ἀκολουθοῦντες εἰς τοῦτο τὸ παράδειγμα τοῦ Paul Janet : «Mes pleurs seuls m'étaient doux et avaient succédé à mon ami dans les délices de mon âme».

πόν με τὰ δάκρυά μου τὴν νεκρανάστασιν τοῦ φίλου μου; Ἐκλαια καὶ ἀνεστέναζα, διότι δὲν ἤμουν πλέον εὐτυχής, διότι ἔχασα τὴν χαρὰν μου. Ἦμποροῦμεν νὰ εἴπωμεν, ὅτι τὰ δάκρυα εἶναι, αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ, πικρά, ἀλλ' ὅτι εἶναι συγχρόνως καὶ γλυκά, λόγῳ τῆς ἀηδίας, ποὺ μᾶς προκαλοῦν τ' ἀντικείμενα τῶν παλαιῶν τέρψεών μας καὶ ἐφ' ὅσον δὲν αἰσθανόμεθα παρὰ μόνον ἀποστροφήν δι' αὐτὰ;

Ἄλλὰ διὰ ποῖον λόγον ὁμιλῶ περὶ ὄλων αὐτῶν; Ἐδῶ δὲν πρόκειται περὶ λύσεως προβλημάτων, ἀλλὰ περὶ ἐξομολογήσεως πρὸς Ἐσέ, ὦ Θεέ μου. Ἦμουν λοιπὸν δυστυχής. Κάθε ψυχὴ εἶναι δυστυχής, ὅταν δεσμεύεται ἀπὸ τὴν ἀγάπην μὲ ἐφήμερα πλάσματα καὶ πάσχει φοβερὰ, ὅταν τὰ χάνῃ. Καὶ τότε αἰσθάνεται τὴν ἀθλιότητα, ποὺ τὴν βασανίζει, προτοῦ τὰ χάσῃ.

Τέτοια ἦτο ἐκείνη τὴν ἐποχὴ ἢ κατάστασις μου. Ἔχυνα δάκρυα πικρὰ καὶ εὕρισκα ἀπόλαυσιν εἰς τὴν πικρίαν. Μέχρι αὐτοῦ τοῦ σημείου ἤμουν δυστυχής. Καὶ ὅμως αὐτὴ ἡ ζωὴ ἐν μέσῳ τοῦ μαρτυρίου μου μοῦ ἦτο προσφιλεστέρα παρὰ ὁ φίλος μου. Ἐπιθυμοῦσα νὰ τὴν ἀλλάξω, ἀλλ' ὄχι καὶ νὰ τὴν χάσω, ἀμφιβάλλω δέ, ἂν συναινοῦσα χάριν αὐτοῦ νὰ μιμηθῶ τὸ παράδειγμα τοῦ Ὀρέστου καὶ τοῦ Πυλάδου — ἂν δὲν εἶναι παραμῦθι καὶ αὐτό — οἱ ὅποιοι ἤθελαν μᾶλλον ν' ἀποθάνουν παρὰ νὰ χωρισθοῦν ὁ ἕνας ἀπὸ τὸν ἄλλον, διότι ὁ χωρισμὸς τοὺς ἐφαίνετο φρικωδέστερος τοῦ θανάτου. Ἄλλὰ δὲν γνωρίζω ποῖον συναίσθημα διάφορον ἀπ' αὐτὸ ἐκυρίευε τὴν ψυχὴν μου. Μὲ τὴν ἀπέχθειαν τῆς ζωῆς συνεδέετο ὁ φόβος τοῦ θανάτου. Πιστεύω, ὅτι ὅσο περισσότερο τὸν ἀγαποῦσα, τόσο περισσότερο ἐμισοῦσα καὶ ἐφοβούμουν τὸν θάνατον, ποὺ τὸν εἶχε θερίσει, ὡς ἀπαίσιον καὶ ἄσπονδον ἐχθρόν, πρόθυμον νὰ καταβροχθίσῃ ὄλους τοὺς ἀνθρώπους, ὅπως κατεβρόχθισε καὶ τὸν φίλον μου. Αὐτὸ τὸ συναίσθημα ἐξουσίαζε τότε τὴν ψυχὴν μου.

ὦ Θεέ μου, ἰδοὺ ἡ καρδιά μου καὶ ἰδοὺ τὸ μυστικόν της. Ἴδὲ εἰς αὐτὴν χαραγμέναις τὰς ἀναμνήσεις μου, ὦ ἐλπίς μου Ἐσὺ, ποὺ ἀποπλύνεις τὰς κηλίδας τοιοῦτων ἀφοσιώσεων, ποὺ προσανατολίζεις πρὸς Ἐσέ τὰ βλέμματά μου καὶ ἀπελευθερώνεις ἀπ' αὐτὰς τὰς ἀλύσεις τὸ σῶμά μου.

Ἄποροῦσα βλέπων τοὺς ἄλλους θνητοὺς ζωντανούς, ἀφοῦ εἶ-

χεν ἀποθάνει ἐκεῖνος, ὡς ἂν ἐπρόκειτο νὰ μὴν ἀποθάνῃ ποτέ, καὶ ἀποροῦσα περισσότερον ἀκόμη νὰ ζῶ ἐγώ, τὸ ἕτερον ἐγώ του, ἀφοῦ αὐτὸς δὲν εὗρισκετο πλέον εἰς τὴν ζωὴν. Πόσον ὠραία εἶναι ἡ φράσις ἐκείνη τοῦ ποιητοῦ (1), ὃ ὁποῖος ὁμιλῶν περὶ τοῦ φίλου του, τὸν ὀνομάζει «ἡμῖσι τῆς ψυχῆς του». Ὡ ναί, αἰσθανόμενον, ὅτι ἡ ψυχὴ του καὶ ἡ ψυχὴ μου ἦσαν μία καὶ μόνη ψυχὴ εἰς δύο σώματα. Διὰ τοῦτο ἡ ζωὴ μου ἦτο φρικαλέα. Δὲν ἤθελα πλέον νὰ ζῶ, ἀφοῦ τὸ ἐγώ μου εἶχε μειωθῆ κατὰ τὸ ἡμῖσι. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν δὲν ἤθελα ν' ἀποθάνω, διὰ νὰ μὴν ἀποθάνῃ ὀλοσχερῶς ἐκεῖνος, ποῦ τόσο ἠγάπησα (2).

Ἡ μετάβασις εἰς τὴν Καρχηδόνα

Ὡ παραφροσύνῃ, ποῦ δὲν ἠξεύρεις ν' ἀγαπᾷς τοὺς ἀνθρώπους ὡς ἀνθρώπους ! Ὡ παράφρων, ποῦ ἐδέχεσο τὸν κληρὸν σου, ὡς θνητοῦ, μὲ τοιοῦτους παροξυσμούς ! Αὐτοῦ τοῦ χαρακτηρισμοῦ ἤμουν ἀντάξιός τότε. Ἐντεῦθεν ὁ ἀναδρασμός μου, οἱ ἀναστεναγμοί, τὰ δάκρυά μου, ἡ ταραχὴ μου, ἡ ὁποία οὔτε ἡσυχίαν οὔτε θέλησιν μοῦ ἐπέτρεπε. Ἐφερα ψυχὴν συντετριμμένην καὶ αἱματωμένην, ποῦ δὲν ἤθελε πλέον νὰ φέρεται ὑπ' ἐμοῦ καὶ τὴν ὁποίαν δὲν ἤξερα ποῦ ν' ἀποθέσω. Δὲν μὲ παρηγοροῦσε οὔτε ἡ γοητεία τῶν δασῶν, οὔτε οἱ ἀγῶνες, οὔτε τὰ τοπεῖα ἀνάμεσα σὲ μεθυστικὰ ἀρώματα, οὔτε οἱ μεγαλοπρεπεῖς εὐωχίαι, οὔτε τῆς κλίνης καὶ τῆς τραπέζης αἱ ἡδοναί, οὔτε καὶ αὐτὰ ἀκόμη τὰ βιβλία καὶ ἡ ποίησις. Ὅλα ἦσαν φρικτὰ γιὰ μένα καὶ αὐτὸ ἀκόμη τὸ φῶς. Ὅ,τι δὲν ἦτο, ὅ,τι ὑπῆρξεν ἐκεῖνος, μοῦ ἐφαίνετο ἀπαίσιον καὶ ἀβάστακτον, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ δάκρυα καὶ τοὺς ἀναστεναγμούς. Μόνον αὐτὰ μὲ παρηγοροῦσαν ὀπωσδήποτε καὶ εὐθὺς ὅταν ἀπεμάκρυνα ἀπ' αὐτὰ τὴν καρδιά μου, αἰσθανόμενον τὸ βᾶρος ἐνὸς φορτίου ἀφορήτου ἀθλιότητος.

Ἐπρεπε νὰ ἐξυψώσω τὴν καρδιά μου πρὸς Ἐσέ, διὰ νὰ τὴν θεραπεύσῃς. Τὸ ἐγνώριζα, ἀλλὰ δὲν ἤθελα, οὔτε εἶχα καὶ τὸ θάρ-

(1) Ὁβιδ. Trist, I, IV, Eleg. IV, 72 : Qui duo corporibus, mentibus unus erant.

(2) Τὴν τελευταίαν αὐτὴν φράσιν καταδικάζει αὐτὸς οὗτος ὁ συγγραφεὺς ὡς κακόβουλον καὶ γελοῖον. (Βλ. Retract. Lib. III, c. 6).

ρος νὰ τὸ κάμω. Ὅσες φορές ἀπηύθυνα τὴν σκέψιν μου σ' Ἐσένα δὲν ἐφантаζόμουν τίποτε τὸ σταθερὸν καὶ τὸ πραγματικόν. Δὲν ἤσουν Σὺ ὁ Ἰδιος, ἀλλὰ ἓνα φάντασμα ἀπατηλόν, καὶ ὁ θεὸς μου ἦτο ἡ πλάνη μου, καὶ ὅσες φορές προσπαθοῦσα ν' ἀποθέσω τὴν ψυχὴν μου εἰς τὸν ἀπατηλὸν αὐτὸν θεὸν μου, ἡ ψυχὴ μου γλυ-
στροῦσε εἰς τὸ κενὸν καὶ ἔπεφτε πάλι ἐπάνω μου. Καὶ ἔμενα εἰς τὸν ἑαυτὸ μου σὰν μέσα σὲ μιὰ ἀπελπιστικὴ ἐρημιά, πρὸς τὴν ὁποίαν ἤμουν ἀνίκανος νὰ προσαρμωθῶ καὶ ἀπ' ὅπου δὲν ἤμπο-
ροῦσα ν' ἀπομακρυνθῶ. Ποῦ θὰ μποροῦσε νὰ καταφύγῃ ἡ καρδιά μου; Πῶς ν' ἀποφύγω τὸν ἑαυτὸ μου, ποῦ με κατεδίωκε; Καὶ ὁμῶς ἀπέφυγα τὴν πατρίδα μου. Τὰ μάτια μου τὸν ἐζητοῦσαν ὀλιγώτερο ἐκεῖ, ὅπου δὲν ἦσαν συνηθισμένα νὰ τὸν βλέπουν. Καὶ ἔτσι ἐγκατέλειψα τὴν Ταγάστην καὶ τράβηξα γιὰ τὴν Καρχηδόνα⁽¹⁾.

*
* *

Ὁ χρόνος δὲν παρέρχεται ματαίως καὶ ἡ πορεία του χαρά-
ζεται βαθειὰ εἰς τὰ συναισθημάτά μας. Ἐξασκεῖ εἰς τὴν ψυχὴν
μας μεγάλην ἐπίδρασιν. Ἐρχεται καὶ παρέρχεται. Ἡ ἡμέρα
προστίθεται εἰς τὴν ἡμέραν. Τὸ ρεῦμα τοῦ χρόνου μοῦ ἔφερνε
ἄλλας ἐλπίδας, ἀνακαλοῦσε ἄλλας ἀναμνήσεις εἰς τὸ πνευμά μου.
Μικρὸν καὶ κατ' ὀλίγον ἤρχισα ν' ἀναγεννιῶμαι κατὰ τὸ μέτρον,
κατὰ τὸ ὁποῖον ἡ ἀπελπισία μου συνεκεντρῶντο εἰς τὸν ἑαυτὸν
της καὶ ἐμπρὸς εἰς τὰς λησμονημένους ἀπολαύσεις μου, ποῦ διεκ-
δικοῦσαν τὰ παλαιὰ δικαιώματά των. Ἄλλ' ἐκεῖνο, ποῦ εἶχεν
ἀντικαταστήσει τὸν πόνον μου, ἦτο, ἐὰν ὄχι ἄλλος πόνος, τοῦλά-
χιστον ὁ σπόρος ἄλλων θλίψεων. Διότι, διατὶ ὁ πόνος ἐκεῖνος εἶ-
χεν εἰσδύσει ὡς τὰ μεγαλύτερα βάθη μου, ἐὰν ὄχι, διότι ἐσκόρ-
πησα εἰς τὴν ἄμμον τὴν ψυχὴν μου μετὰ τὴν ἀγάπην μου πρὸς ἓνα
πλάσμα, ποῦ ὑπέκειτο εἰς τὸν θάνατον, ὡς ἐὰν ἐπρόκειτο νὰ μὴν
ἀποθάνῃ ποτέ.

Ἐκεῖνο, ποῦ ἔρριχνε βάλσαμο εἰς τὴν ψυχὴν μου, ἦτο ὁ δεσμὸς
μετὰ τοὺς ἄλλους φίλους μου, μετὰ τοὺς ὁποίους ἀγαποῦσα ὅτι ἀγα-
ποῦσε ἐκεῖνος, ἀντὶ ν' ἀπευθύνω, Θεέ μου, σ' Ἐσένα τὴν ἀγάπην

(1) Ὁ Αὐγουστῖνος δὲν εἶχεν ἀποκαλύψει τὸ σχέδιον τῆς φυγῆς του
παρὰ μόνον εἰς τὸν στενὸν του φίλον Ρωμανιανόν, ὁ ὁποῖος καὶ ἔσπευσε
νὰ κατασχῆ τὰ ἔξοδα τοῦ ταξιδίου του.

μου. Αυτό δὲ ἦτο τεραστία παραίσθησις, πελώριον ψεῦδος, κίβδηλος πνευματικὴ ἡδονή, ποῦ ὑπεδαυλίζετο μὲ τὴν ἐπικοινωνίαν διὰ τῶν συνδυαλέξεων. Ἐνας ἀπὸ τοὺς φίλους μου ἦτο δυνατὸν νὰ ἀποθάνῃ, ἀλλ' ἡ παραίσθησις ἐκείνη ἦτο γιὰ μένα ἀθάνατος. Ὑπῆρχαν ὅμως ἄλλα θέλγητρα εἰς τοὺς φίλους μου, ποῦ αἰχμαλώτιζαν περισσότερο τὴν ψυχὴν μου. Ἦσαν δὲ αὐτὰ τὰ θέλγητρα αἱ συνομιλίας, τὰ γέλια, τὰ ξεκαρδίσματα, ὁ ἀμοιβαῖος σεβασμὸς, ἡ ἀπὸ κοινοῦ ἀνάγνωσις δοκίμων λογοτεχνικῶν ἔργων, τὰ ἀστεῖα, ποῦ γίνονται μεταξὺ συντρόφων, τὰ χωρὶς ὑστεροβουλίαν καὶ πειράγματα καὶ ἡ γεμάτη ἀπὸ ἀγάπην εὐπροσηγορία. Κάποτε, κάποια διαφωνία ἀντιλήψεων, χωρὶς πικρίαν, ποῦ ἤμπορεῖ κανεὶς νὰ ἔχη καὶ μὲ τὸν ἑαυτό του, κάποια διάστασις γνωμῶν, ποῦ ἦτο ὅμως σπανία, ἐκαρύκευε μίαν ὁμοφωνίαν, ποῦ ἦτο σχεδὸν συνεχῆς. Τὸ ὅτι ὁ ἕνας ἦτο μαθητὴς καὶ συγχρόνως διδάσκαλος τοῦ ἄλλου, ἡ ἀνυπόμονος λύπη διὰ τὸν χωρισμὸν, ἡ ἐγκαρδιωτάτη δεξιῶσις τῶν ἐπανερχομένων, ὅλα αὐτὰ τὰ τεκμήρια τῆς φιλίας καὶ ἄλλα τεκμήρια, ποῦ ἐκπορεύονται ἀπὸ τὴν καρδίαν ἐκείνων, ποῦ ἀγαποῦν, καὶ φανερόντ' ἀπὸ τὴν γλῶσσαν, ἀπὸ τὰ μάτια καὶ ἀπὸ ἄλλας μυρίας ἐκδηλώσεις συμπαθείας, ἀπεδείκνυαν τὴν ὑπαρξίν ἀδιαρρήκτων δεσμῶν. Χάρις εἰς τοιαύτης φύσεως στοιχεῖα συντελεῖται ἡ σύντηξις τῶν ψυχῶν, αἱ ὁποῖαι εἰς τὸ τέλος δὲν ἀποτελοῦν παρὰ μίαν καὶ μόνην ψυχὴν.

Αὐτὰ ἀκριβῶς ἀγαποῦμε εἰς τοὺς φίλους μας καὶ τ' ἀγαποῦμε μέχρι τοῦ σημείου, ὥστε ἡ συνείδησίς μας νὰ αἰσθάνεται τὸν ἑαυτόν της ἔνοχον ὅταν δὲν ἀγαποῦμε ἐκεῖνον, ποῦ μᾶς ἀγαπᾷ, χωρὶς νὰ ζητοῦμε ἀπὸ τὸ ἀγαπημένον πρόσωπον παρὰ μόνον τὴν ἀπόδειξιν τῆς ἀγάπης του. Ἐντεῦθεν ἡ θλίψις μας διὰ τὴν ἀπώλειαν τοῦ στενοῦ μας φίλου· τὸ σκοτάδι ἐκεῖνο τῆς ὀδύνης· ἡ γλυκύτης πολλῶν καὶ διαφόρων τέρψεων, ποῦ μεταβάλλεται εἰς δάκρυα καὶ πικρίαν καὶ ἡ ἀπώλεια τῶν θεριζομένων ἀπὸ τὸ δρέπανον τοῦ θανάτου, ποῦ καταντᾷ θάνατος ἐκείνων ποῦ ἐπιζοῦν.

Εὐτυχὴς ἐκεῖνος, ποῦ Σὲ ἀγαπᾷ. Εὐτυχὴς ἐκεῖνος, ποῦ ἀγαπᾷ τὸν φίλον του καὶ τὸν ἐχθρόν του διὰ τὴν ἀγάπην Σου! Μόνον αὐτὸς δὲν χάνει ἕνα πρόσωπον, ποῦ λατρεύει, εἰς Ἐκεῖνον, ποῦ ὅλοι εἶναι προσφιλεῖς, εἰς Ἐκεῖνον, ποῦ δὲν ἐκμηδενίζεται ποτέ. Καὶ ποῖός εἶναι αὐτός, ἐὰν ὄχι ὁ Θεός, πλάστης τοῦ οὐρανοῦ καὶ

τῆς γῆς, ὁ ὁποῖος πληροῖ τὰ πλάσματά του, διότι τὰ ἐδημιούργησε πληρῶν ταῦτα ; Διὰ τὴν Σὲ χάσῃ ὁ ἄνθρωπος, πρέπει νὰ Σὲ ἐγκαταλείψῃ. Ἄλλὰ τότε ποῦ θὰ πορευθῆ, ποῦ θὰ καταφύγῃ, ἂν ἀπομακρυνθῆ ἀπὸ τὴν εὐνοϊάν Σου καὶ κατευθυνθῆ πρὸς τὴν ὀργὴν Σου ; Διότι ποῦ δὲν συναντᾷ τὸν νόμον Σου εἰς τὴν ἐναντίον του ἐπιβολὴν τῆς ποινῆς ; Ὁ νόμος λοιπὸν εἶναι ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ἀλήθεια εἶσαι Σὺ.

Τὸ πρόβλημα τοῦ ὠραίου.—Τὰ πρῶτα ἔργα τοῦ Αὐγουστίνου

«Κύριε ὁ Θεὸς τῶν δυνάμεων, ἐπίστρεψον ἡμᾶς καὶ ἐπίφανον τὸ πρόσωπόν σου, καὶ σωθησόμεθα» (1). Ναί ! Ὅπουδῆποτε καὶ ἂν προσανατολισθῆ ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου, τὸ κάμνει πρὸς δυστυχίαν τῆς, ὅσον δὲ καὶ ἂν εἶναι ὠραῖα καὶ σαγηνευτικὰ τὰ πλάσματα, ποῦ τὴν συναρπάζουν, μόνον σ' Ἐσένα εὐρίσκει πραγματικὴν ἀπολύτρωσιν. Ἄλλὰ καὶ τὰ ὠραῖα αὐτὰ πλάσματα δὲν θὰ ὑπῆρχαν, ἂν δὲν προήρχοντο ἀπὸ Σένα. Ὅταν γεννηθοῦν, ἀρχίζουν νὰ ὑπάρχουν, μεγαλώνουν σιγὰ σιγὰ, φθάνουν εἰς τὴν τελειότητά των, γηράσκουν καὶ πεθαίνουν. Ὅλα δὲν φθάνουν ἕως τὸ γῆρας, ἀλλ' ὅλα φθάνουν εἰς τὸν θάνατον. Εὐθύς, ὅταν ἴδουν τὸ φῶς τῆς ἡμέρας, ἔχουν τὴν ῥοπὴν πρὸς τὴν ζωὴν, ὅσο δὲ γρηγορώτερα ἀναπτύσσονται διὰ τὸ εἶναι, τόσο περισσότερο βαδίζουν βιαστικὰ πρὸς τὸ μὴ εἶναι. Αὕτη εἶναι ἡ μοῖρά των καὶ αὐτὸς εἶναι ὁ ῥόλος, ποῦ παίζουν σύμφωνα πρὸς τὴν ἰδικὴν Σου διαταγὴν, διότι εἶναι μέρη ἀντικειμένου, ποῦ δὲν ἔμπορουν νὰ συνυπάρξουν ποτὲ καὶ τὰ ὁποῖα, μὲ τὸν ἐκμηδενισμόν καὶ τὴν διαδοχὴν των, συνιστοῦν τὸ σύνολον, μέρος τοῦ ὁποίου ἀποτελοῦν. Γίνεται δηλαδὴ ὅ,τι συμβαίνει καὶ εἰς τὴν ὁμιλίαν μας, ποῦ συνίσταται ἀπὸ ἐνάρθρους φθόγγους. Καὶ ἡ ὁμιλία μας, δὲν ἔμπορεῖ, δηλαδὴ, καὶ αὕτη νὰ συγκροτηθῆ σὰν ἓνα αὐτοτελὲς σύνολον, ἔὰν κάθε λέξις, ἀφοῦ ἐκπληρώσει τὸν προορισμόν τῆς, δὲν ἐξηφανίζετο διὰ τὴν παραχωρήσῃ εἰς ἄλλην λέξιν τὴν θέσιν τῆς.

Ἡ ψυχὴ μου ἄς Σ' ἐξυμνήσῃ, ὦ Θεέ μου, διὰ τὰ τόσο θαυμαστά δημιουργήματά Σου, ἀλλὰ ἄς μὴ παρασυρθῆ εἰς τὴν παγίδα τοῦ ὕλικου ἔρωτος ! Διότι τὰ δημιουργήματα αὐτὰ βαδίζουν

(1) Ψαλμ. 00', 20.

στο δρόμο τῆς ἐκμηδενίσεως καί, ἐκμηδενιζόμενα, κατασπαράζουσι μέ θανάσιμον ἀγωνίαν τὴν ψυχὴν, ποὺ διαφλέγεται ἀπὸ τὸν πόθο ν' ἀναπαυθῆ εἰς τὸ ἀντικείμενον τῆς ἀγάπης τῆς. Ἄλλὰ δὲν ἠμπορεῖ νὰ στηριχθῆ εἰς τὰ ἀντικείμενα ταῦτα. Εἶναι πρόσκαιρα. Εὐρίσκονται εἰς διαρκῆ διαρροήν. Καί ποῖος ἠμπορεῖ νὰ φθάσῃ εἰς αὐτὰ μέ τὰς σαρκικὰς αἰσθήσεις του ; Καί ποῖος εἶναι ἱκανὸς νὰ τὰ ἐξουσιάσῃ καί ὅταν ἀκόμη εὐρίσκονται κοντά του ; Διότι ἡ σαρκικὴ αἰσθησις εἶναι βραδεία, ἀκριδῶς ἐπειδὴ εἶναι σαρκικὴ αἰσθησις. Περιορίζεται ὡς ἐκ τῆς φύσεώς τῆς. Εἶναι ἱκανὴ διὰ κάτι ἄλλο, διὰ τὸ ὁποῖον καί ἐπλάσθη, ἀλλ' ἀνίκανος νὰ συγκρατῆ ἀντικείμενα, ποὺ παρέρχονται τόσο γρήγορα ἀπὸ τὸ σημεῖον τῆς ἀφετηρίας των μέχρι τοῦ τερματισμοῦ των. Διότι ἀπὸ τὸν Λόγο Σου, ὅταν τὰ ἐδημιουργοῦσε, ἤκουσαν : ἀπὸ ἐδῶ ἕως ἐκεῖ».

Μὴ ματαιοδοξῆς, ὦ ψυχὴ μου. Μὴν ἀφίνεις τὰς ἀκοάς σου ν' ἀπονάρχωνονται μέσῃ στὴν τύρβη τῆς ματαιότητος. Ὁ Λόγος σὲ καλεῖ νὰ ἐπιστρέψῃς. Τόπος γαλήνης καί ἀναπαύσεως, ποὺ τίποτε δὲν ἠμπορεῖ νὰ διαταράξῃ, εἶναι ἐκεῖ, ὅπου ἡ ἀγάπη δὲν ἐγκαταλείπεται, ἐφ' ὅσον δὲν ἐγκαταλείπει αὐτὴ ἡ ἴδια τὸν ἑαυτὸν τῆς. Ἴδου τὰ πλάσματα αὐτοῦ τοῦ κόσμου ἐρχόμενα καί παρερχόμενα, διὰ νὰ παραχωρήσουν τὴν θέσιν των εἰς ἄλλα καί διὰ νὰ σχηματισθῆ ἀπὸ τὰ μέρη των ἓνα σύνολον, ὅσον καί ἂν εἶναι ἀσήμενον. « Ἄλλὰ ἐγὼ μήπως παρέρχωμαι ; » ἐρωτᾷ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ. Ζήτησε εἰς αὐτὸν τὸ ἄσουλόν σου, ὦ ψυχὴ μου, ἀπὸ τὸ ψεῦδος κατάκοπος. Ἐμπιστεύσου ὅ,τι ὀφείλεις εἰς αὐτόν. Ἐμπιστεύσου εἰς τὴν Ἀλήθειαν καί δὲν θὰ πάθῃς κανένα κακό. Αἱ πληγαί σου θὰ θεραπευθοῦν. Τὰ ἐφήμερα στοιχεῖα σου θ' ἀναγεωθοῦν, θ' ἀποκατασταθοῦν, στενωῶς συγγνωμένα μαζί σου. Δὲν θὰ σὲ συμπαρασύρουν ἐκεῖ, ὅπου αὐτὰ καταδυθίζονται. Θὰ μείνουν σταθερῶς καί μονίμως μαζί σου, πλησίον τοῦ Θεοῦ, ποὺ εἶναι σταθερὸς καί μόνιμος αἰωνίως.

Διατί ἀκολουθεῖς τὴν σάρκα σου μακρὰν ἀπὸ τὴν εὐθειαν ὁδόν ; Στρέψε τὸ πρόσωπόν σου, ὥστε αὐτὴ νὰ σ' ἀκολουθῆ. Ὅ,τι αἰσθάνεσαι μέ τὴν σάρκα σου, δὲν εἶναι παρὰ ἓνα ξεχωριστὸ στοιχεῖον, τὸ σύνολον δέ, μέ τὸ ὁποῖον τὰ διάφορα μέρη συνδέονται, ἐσὺ δὲν τὸ γνωρίζεις, καί ὁμως εἶναι τὰ μέρη αὐτά, ποὺ σὲ

γοητεύουν. Ἄλλ' ἐὰν ἡ αἰσθησις τῆς σαρκός σου ἦτο ἱκανὴ νὰ διαγνώσῃ τὸ σύνολον· ἐάν, πρὸς τιμωρίαν σου, δὲν περιωρίζετο στενωῶς μόνον ἐκ μέρους τοῦ συνόλου, θὰ ἐπιθυμοῦσες, ὅπως, πᾶν ὅ,τι παρῆλθεν, ἐπανέλθῃ εἰς τὴν ζωὴν, διὰ νὰ ἡμπορέσῃς ν' ἀπολαύσῃς τὸ σύνολον περισσότερον. Τὰς λέξεις, ποὺ ἀρθρώνομεν, τὰς ἀκούομεν μὲ τὴν ἰδίαν αἰσθησιν τῆς σαρκός μας, καὶ φυσικά, ὅταν κανεὶς ἑμιλῇ, δὲν θέλομεν νὰ μένουں αἰ συλλαβαὶ τρόπον τινὰ καθηλωμέναι, ἀλλὰ νὰ φεύγουν ταχύτατα καὶ νὰ παραχωροῦν τὴν θέσιν των εἰς ἄλλας, οὕτως ὥστε ν' ἀκούωμε τὸ σύνολον. Αὐτὸ γίνεται καὶ ὅσον ἀφορᾷ τὰ μέρη, ποὺ συνδυάζονται, διὰ νὰ σχηματίσῃς ἓνα σύνολον, χωρὶς τὰ μέρη αὐτὰ νὰ συνυπάρχουν, ἀλλὰ νὰ διαδέχωνται τὸ ἓνα τὸ ἄλλο. Τὸ σύνολον, ἐφ' ὅσον εἶναι δυνατὸν νὰ προσπίπτῃ εἰς τὰς αἰσθήσεις μας, μᾶς γοητεύει περισσότερον παρὰ τὰ μέρη, ἐξεταζόμενα χωριστά. Ἄλλ' ὑπέρτερος ἀπ' ὅλα αὐτὰ εἶναι ὁ πλάστης των ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος δὲν παρέρχεται, διότι τίποτε δὲν τὸν διαδέχεται.

Ἐὰν σὲ τέρπουν τὰ πλάσματα, ὧ ψυχὴ μου, ὀφείλεις νὰ ἐξυμνῆς τὸν Θεὸν δι' αὐτά. Ἡ ἀγάπη σου πρέπει νὰ ἐξυψώνεται μέχρις Αὐτοῦ, ποὺ εἶναι ὁ δημιουργὸς των, ἐκ φόβου μήπως δὲν ἀρέσῃς εἰς τὸν πλάστην, ἂν ἀπευθύνης τὸν ἔρωτά σου ἀποκλειστικῶς πρὸς τὰ πλάσματα. Ἄν σὲ γοητεύουν αἱ ψυχαί, πρέπει νὰ τὰς ἀγαπᾷς εἰς τὸν Θεόν σου, διότι καὶ αὐτὲς εἶναι πρόσκαιρες καὶ εὐρίσκουν μόνον εἰς τοὺς κόλπους τοῦ Θεοῦ αἰωνιότητα. Ἄλλως θὰ ἤρχοντο καὶ αὐτὲς καὶ θὰ παρήρχοντο. Ἀγάπα λοιπὸν τὰς ψυχὰς εἰς τὸν Θεόν. Ὁδήγησε εἰς Αὐτὸν ὅσας ἡμπορεῖς καὶ εἶπε εἰς αὐτάς : « Ἄς τὸν λατρεύωμεν ». Εἶναι Αὐτὸς ὁ δημιουργὸς τῶν πάντων καὶ δὲν εἶναι μακρὰν. Δὲν ἔπλασε τὰ πλάσματά του διὰ νὰ τὰ ἐγκαταλείψῃ ἀργότερα. Αἱ ψυχαί, ἐξ Αὐτοῦ ἐκπορευόμεναι, εὐρίσκονται εἰς Αὐτόν. Εἶναι ἐκεῖ, ὅπου εὐρίσκεται ὁ ἔρωσ τῆς ἀληθείας. Εἶναι ὀλόκληρος εἰς τὰ βάθη τῆς καρδιάς, καὶ ὅμως ἡ καρδιά ἔφυγε ἀπὸ κοντὰ του. Ἐπιστρέψετε ἁμαρτωλοὶ στὴν καρδιά σας, προσκολληθῆτε εἰς Ἐκεῖνον, ποὺ σᾶς ἔπλασε, καὶ ἀποκτήσετε τὴν σταθερότητά σας. Ἀναπαυθῆτε εἰς τοὺς κόλπους Του καὶ θὰ εὑρετε γαλήνην. Ποῦ πηγαίνετε ; Πρὸς ποίους κρημνοὺς ; Τὸ ἀγαθόν, τὸ ὁποῖον ἀγαπᾶτε, προέρχεται ἐξ Ἐκεῖνου, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀγαθὸν καὶ γλυκύ, παρὰ μό-

νον, ἐφ' ὅσον ἐπαναφέρεται εἰς τὸν Θεόν. Καί γίνεται πικρὸν, καί γίνεται δικαιοσύνη, διότι εἶναι ἀδικία νὰ λατρεύωμεν τὰ πλάσματα καὶ νὰ ἐγκαταλείπωμεν τὸν πλάστην. Διατί νὰ βαδίζωμε πάντα ἐπάνω σὲ λοξὰ καὶ ἐπικίνδυνα μονοπάτια; Ὅχι! Ἡ γαλήνη δὲν εὐρίσκεται ἐκεῖ πού τὴν ζητεῖτε. Ζητήσετε ὅ,τι ζητεῖτε, ἀλλ' ὄχι ἐκεῖ πού τὸ ζητεῖτε. Ζητεῖτε τὴν ζωὴν εἰς τὸ βασίλειον τοῦ θανάτου. Δὲν εἶναι ἐκεῖ! Πῶς θὰ ἦτο εὐτυχισμένη ἡ ζωὴ ἐκεῖ, ὅπου οὔτε κἀν ὑπάρχει ζωὴ; Κατῆλθεν εἰς ἡμᾶς Αὐτός, ἡ ζωὴ μας. Ἐξηγόρασε τὸν θάνατον, τὸν ὁποῖον ἐξεμηδένισε μὲ τὴν ἴδια του τὴ ζωὴ. Μὲ φωνὴν κεραινοῦ ἀνέκραξε πρὸς ἡμᾶς νὰ ἐπιστρέψωμε πρὸς Αὐτόν, εἰς τὸ μυστηριῶδες ἐκεῖνο ἱερόν, ἀπ' ὅπου ἦλθε μέχρις ἡμῶν ἐν πρώτοις εἰς τὸ παρθενικὸν στέρνον, ὅπου ἐνώθηκε μαζί του ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, διὰ νὰ παύσῃ νὰ εἶναι θνητὴ. «Καὶ αὐτὸς ὡς νυμφίος ἐκπορευόμενος ἐκ παστοῦ αὐτοῦ, ἀγαλλιάσεται ὡς γίγας δραμεῖν ὁδὸν αὐτοῦ» (1). Δὲν ὑπάρχει δι' αὐτὸν χρονοτριβή. Ἐσπευσεν, ἀναφωνῶν πρὸς ἡμᾶς μὲ τὴν γλῶσσάν του, μὲ τὰς πράξεις του, μὲ τὴν ζωὴν, μὲ τὸν θάνατόν του, μὲ τὴν κατάβασίν του εἰς τὸν ἄδην, μὲ τὴν ἀνάστασίν του : ἐπιστρέψετε σ' ἐμένα ! Καὶ ἐξαφανίσθησαν ἀπὸ τὰ ὄμματα μας, καὶ ὁμοῦ εὐρίσκεται μέσα εἰς τὴν καρδιά μας. Δὲν ἠθέλησε νὰ μείνῃ μαζί μας πολὺν καιρὸν, ἀλλὰ δὲν μᾶς ἐγκατέλειψε. Ἀπεσύρθη ἐκεῖ, ἀπ' ὅπου δὲν ἔφυγε ποτέ, διότι «ἐν τῷ κόσμῳ ἦν καὶ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο» (2), «καὶ ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον ἁμαρτωλοὺς σῶσαι» (3). Εἰς αὐτὸν ἐμπιστεύομαι τὴν ψυχὴν μου καὶ τὴν θεραπείει, ὅτι κατ' αὐτοῦ ἡμάρτησεν. «Υἱοὶ ἀνθρώπων ἕως πότε βαρυκάρδιοι; Ἴνα τί ἀγαπᾶτε ματαιότητα καὶ ζητεῖτε ψεῦδος;» (4). Ἡ ζωὴ κατέβηκε

(1) Ψαλμ. ΙΗ', 6. Τὸ χωρίον τοῦτο παρεφράσθη ἀπὸ τὸν Ἀμβρόσιον σὲ στίχους, τοὺς ὁποῖους ὁ Αὐγουστίνος ἀπεμνημόνευσεν, ὡς φαίνεται :

Procedat e thalamo suo
Pudoris aula regia
Geminae gigas substantiae
Alacris ut currat viam.

(2) Ἰωάνν. Α', 10.

(3) Τιμόθ. Α', 15.

(4) Ψαλμ. Δ', 3.

σὲ σᾶς, δὲν θέλετε ν' ἀνεβῆτε εἰς αὐτὴν καὶ νὰ ζήσετε ; Ἄλλὰ ποῦ ἀνεβαίνετε, ἀφοῦ εὐρίσκεσθε ἤδη εἰς τὰ ὕψη καὶ ξεφωνίζετε ἐναντίον τοῦ οὐρανοῦ ; Κατεβῆτε διὰ ν' ἀνεβῆτε μέχρι τοῦ Θεοῦ, διότι ἔχετε κατακρημνισθῆ, ἀνεβαίνοντας ἐναντίον Του.

Νὰ τοὺς πῆς αὐτά, ὦ ψυχὴ μου, διὰ νὰ χύσουν εἰς τὴν κοιλάδα τῶν δακρῶν δάκρυα καὶ ἐξύψωσέ τους μαζί σου πρὸς τὸν Θεόν, ποῦ ἐμπνέει τοὺς λόγους σου ὅταν προσφέρωνται μετὰ τὴν χριστιανικὴν ἀγάπην !

* *

Δὲν τὰ ἤξευρα τότε ὅλα αὐτά. Ἐλάτρευα τὴν κατώτερη ὠμορφιὰ τῶν αἰσθήσεων καὶ ἐβάδιζα πρὸς τὴν ἄβυσσον. Ἔλεγα εἰς τοὺς φίλους μου : «Μήπως ἀγαποῦμε κάτι ἄλλο ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ὠμορφιά ;» Ἄλλὰ τί εἶναι τὸ ὠραῖον ; Τί εἶναι ἡ ὠραιότης ἄρά γε ; Εἶναι μήπως ἐκεῖνος, ποῦ μᾶς ἐλκύει καὶ μᾶς προσκολλᾷ εἰς τὰ πλάσματα, ποῦ ἀγαποῦμε ; Ἐὰν τὰ πλάσματα αὐτὰ δὲν εἶχαν θέλητρα, ἂν δὲν ἐξασκοῦσαν ἐπάνω μας γοητείαν, δὲν θὰ μᾶς εἴλκυαν. Καὶ παρατηροῦσα καὶ ἔβλεπα, ὅτι εἰς τὰ σώματα ὑπάρχει ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸ ὠραῖον, ποῦ πηγάζει ἀπὸ τὴν ἀρμονικὴν διάθεσιν τοῦ συνόλου, ἀφ' ἑτέρου τὸ προσῆκον, ποῦ ὀφείλεται εἰς κάποιον ἀκριθῆ συναρμονισμόν μετὰ ἕνα ἄλλο ἀντικείμενον, καθὼς ἀκριθῶς μέρος τοῦ σώματος συναρμονίζεται μετὰ τοῦ συνόλου, μετὰ τὸ ὅποιον συνδέεται, τὸ ὑπόδημα μετὰ τὸ πόδι, ποῦ τὸ φορεῖ κ.τ.λ. Ἡ φλέβα αὐτὴ τῶν σκέψεων ξεπηδοῦσε τὸ πνεῦμά μου ἀπὸ τὰ ἔγκατα τῆς ψυχῆς μου καὶ ἔγραψα πραγματείαν περὶ τοῦ «ὠραίου καὶ τοῦ προσήκοντος», ἡ ὁποία συνίστατο ἀπὸ δύο ἢ τρία βιβλία, φαντάζομαι. Σὺ τὸ γνωρίζεις, ὦ Θεέ μου, ἐγὼ ἐλησμόνησα τὸν ἀκριθῆ ἀριθμόν. Τὰ βιβλία αὐτὰ δὲν εὐρίσκονται πλέον εἰς τὴν κατοχὴν μου, ἐξαφανισθέντα ἀγνοῶ πῶς.

* *

Ἄλλὰ διὰ ποῖον λόγον ἄρά γε, ἀπεφάσισα, ὦ Θεέ καὶ Κύριέ μου, ν' ἀφιερῶσω τὰ βιβλία αὐτὰ εἰς τὸν Ἱερίον ρήτορα εἰς τὴν Ρώμην ; Δὲν τὸν ἐγνώριζα προσωπικῶς. Μὲ εἶχαν ἐλκύσει πρὸς αὐτὸν ἡ λαμπρὰ φήμη τῆς πολυμαθείας του καὶ μερικὰ λόγια, ποῦ μοῦ εἶπαν γι' αὐτὸν καὶ ἐπέσυραν τὴν προσοχή μου. Ἄλλ' ἢ συμπάθειά μου προήρχετο μάλλον ἀπὸ τὴν γενικὴν ἐκτίμησιν

καὶ ἀπὸ τὰ ἐγκώμια, ποῦ τοῦ ἔπλεκε τὸ κοινόν, διότι ἔβλεπεν, ὅτι ἓνας Σῦρος ἀσκηθεὶς κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ρητορικὴν, ἔμαθε νὰ χειρίζεται τὴν λατινικὴν γλῶσσαν μὲ καταπληκτικὴν δεξιότητα καὶ εἶχε πλοῦτον φιλοσοφικῶν γνώσεων (1). Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον προκαλεῖ κανεὶς τοὺς ἐπαίνους μας καὶ προσελκύει τὴν ἀγάπην μας, μολονότι εὐρίσκεται μακρὰν μας. Ἐὰν γὰρ συμβαίνει αὐτό, διότι ἢ προκατάληψις δι' ἓνα πρόσωπον μεταφέρεται ἀπὸ τὸ στόμα ἐκείνου, ποῦ τὸ ἐξυμνεῖ εἰς τὴν καρδίαν ἐκείνου ποῦ τὸν ἀκούει ; Δὲν συμβαίνει διόλου αὐτό, ἀλλ' ὁ ἐνθουσιασμός τοῦ ἑνὸς ἀναφλέγει τὸν ἐνθουσιασμόν τοῦ ἄλλου. Ἀγαποῦμε τὸν ἐξυμνούμενον, διότι πιστεύομεν εἰς τὴν εὐλικρίνειαν τοῦ ἐξυμνουμένου, μὲ ἄλλας λέξεις, διότι τοὺς διθυράμβους του τοὺς τονίζει ἡ συμπάθεια.

Τοιοῦτοτρόπως ἀγαποῦσα τοὺς ἀνθρώπους σύμφωνα μὲ τὴν περὶ αὐτῶν κρίσιν τῶν ἀνθρώπων καὶ σύμφωνα μὲ τὴν ἰδικὴν Σου, ὦ Θεέ μου, ἢ ὁποῖα εἶναι ἀλάνθαστος.

Ἄλλὰ διατί δὲν ἐπαινοῦμεν τὸν Ἰέριον, ὅπως ἐπαινοῦμεν ἓνα περίφημον ἀρματοδρόμον ἢ ἓνα κυνηγὸν ἀγρίων ζώων, ποῦ ἀπολαμβάνει πάρα πολὺ μεγάλην φήμην εἰς τὸν λαόν, ἀλλὰ κατὰ τρόπον διάφορον, μὲ σοβαρότητα καὶ μὲ πόθον νὰ εἴμεθα καὶ ἡμεῖς οἱ ἴδιοι τὸ ἀντικείμενον τῶν ἐπαίνων καὶ τῶν ἐγκωμίων ; Καὶ ὅμως ἐγὼ δὲν θὰ ἐποθοῦσα ποτὲ νὰ μὲ ἀπολαμβάνῃ καὶ νὰ μ' ἐξυμνῇ ὁ κόσμος, καθὼς ἀπολαμβάνομεν καὶ ἐξυμνοῦμεν τοὺς ἡθοποιούς εἰς τὸ θέατρον. Δι' ἐμὲ ἢ ἀφάνεια θὰ ἦτο πολυτιμότερα ἀπὸ μιὰ τέτοια δόξα καὶ τὸ μῖσος προτιμότερον παρὰ αἱ τοιοῦτου εἶδους συμπάθειαι. Κατὰ ποῖον τρόπον λοιπὸν συναρμονίζονται αἱ τοιαύτης φύσεως ροπαὶ πρὸς συμπαθείας, ποῦ εἶναι πολυσχιδεῖς καὶ εἰς τόσον μεγάλον βαθμὸν διάφοροι ; Πῶς συμβαίνει, ὥστε ν' ἀγαπῶ εἰς ἄλλους ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν δεξιότητα, τὴν ὁποῖαν, ἂν δὲν ἐμισοῦσα, δὲν θὰ τὴν ἀπέκρουα καὶ δὲν θὰ τὴν ἔρριπτα μακρὰν μου ; Δὲν εἴμεθα ἄνθρωποι ὁ ἓνας διὰ τὸν ἄλλον ; Ὁ ἀγαπᾷ ἓναν ἵππον θυμοειδῆ, ἀλλὰ δὲν θέλει νὰ γίνῃ αὐτὸς ὁ ἴδιος ἵππος, ἂν ὑποθέσωμεν, ὅτι ἢ τοιαύτη μεταμόρφωσις ἦτο δυνατόν

(1) Κατὰ τὴν ἰδίαν ἐποχὴν ἀπελάμβανε μεγάλην φήμην ρήτορος ἐν Ῥώμῃ καὶ ὁ Ἀθηναῖος Παλλάδιος.

νά πραγματοποιηθῆ. Ἄλλὰ τὸ πρᾶγμα διαφέρει ὅσον ἀφορᾷ τὸν ἠθοποιόν, ὃ ὁποῖος συμμετέχει μετ' ἐμοῦ τῆς ἰδίας φύσεως. Ὡστε ἀγαπῶ εἰς τὸν συνάνθρωπόν μου ὅ,τι μισῶ εἰς τὸν ἑαυτόν μου, μολονότι εἶμαι καὶ ἐγὼ ἄνθρωπος. Ὅποια ἄβυσσος ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου! Γνωρίζεις ὦ Θεέ μου, τὸν ἀριθμὸν τῶν τριχῶν τῆς κεφαλῆς του καὶ δὲν χάνεται καμμία διὰ Σέ. Ἄλλ' εἶναι εὐκολώτερον ν' ἀριθμῆς τὰς τρίχας του παρὰ τὰ πάθη του καὶ τὰς κινήσεις τῆς καρδιάς του!

Ὁ ρήτωρ λοιπόν, πού ἀνέφερα, ἀνῆκεν εἰς τὴν χορείαν τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων, τοὺς ὁποίους ἐλάτρευα κατὰ τρόπον, ὥστε νὰ ἐπιθυμῶ νὰ γίνω ὅμοιός των. Ἡ ὑπερηφάνεια μ' ἐξαπατοῦσε καὶ ἤμουν κάλαμος ὑπὸ τοῦ ἀνέμου σαλευόμενος. Ἄλλὰ Σὺ, μυστηριωδῶς με ἐκυβερνοῦσες. Πῶς τὸ γνωρίζω καὶ πῶς εἶμαι ἱκανὸς νὰ Σοῦ ὁμολογήσω μὲ ἀκρίθειαν, ὅτι ἠγάπησα τὸν ἄνθρωπον ἐκεῖνον περισσότερο ἀπὸ ἀγάπην πρὸς τοὺς θαυμαστάς του παρὰ διὰ τὰ κατορθώματά του, διὰ τὰ ὁποῖα αὐτοὶ τοῦ ἐπλεκαν ἐγκώμια; Ἐάν, ἀντὶ νὰ τὸν ἐξυμνοῦν, τὸν κατηγοροῦσαν, ἀναφέροντες τὰ ἴδια χαρακτηριστικὰ γνωρίσματά του, ἀλλὰ μὲ πνεῦμα μομφῆς καὶ περιφρονήσεως, δὲν θὰ ἔτρεφα καμμίαν πρὸς αὐτὸν ἐκτίμησιν καὶ λατρείαν. Καὶ ὅμως ἡ κατάστασις τῶν πραγμάτων θὰ ἦτο ἡ ἴδια καὶ ὁ ἄνθρωπος ἀκριδῶς ὁ ἴδιος. Διαφορετικαὶ θὰ ἦσαν μόνον αἱ συμπάθειαι τῶν συνομιλητῶν μου.

Πόσον ἀδύνατος, πόσον ἀσταθῆς εἶναι ἡ ψυχὴ ἐκείνη, πού δὲν ἐξορμᾷ ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν, σὰν ἀπὸ μίαν βᾶσιν ἀσφαλῆ! Ἀναλόγως τοῦ ἀνέμου τῶν γλωσσῶν, πού πνέει ἀπὸ τὰ στήθη ἐκείνων, πού φαντάζονται ὅτι εἶναι ἐνήμεροι, ἄγεται καὶ φέρεται ἡ ψυχὴ, σέρνεται ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, χωρὶς συνείδησιν, τὸ φῶς μεταβάλλεται δι' αὐτὴν εἰς σκότος. Δὲν διακρίνει πλέον τὴν ἀλήθειαν καὶ ὅμως ἡ ἀλήθεια εἶναι ἐμπρὸς τῆς.

Ἦτο γιὰ μένα σπουδαία ὑπόθεσις νὰ καταστήσω γνωστὰ εἰς τὸν ἔνδοξον αὐτὸν ἄνδρα τὸ ὕφος μου καὶ τὰ ἔργα μου. Ἄν τὰ ἐπαινοῦσε, ὁ ἐνθουσιασμός μου θὰ ἐδιπλασιάζετο. Ἄλλως θὰ κατεφέρετο μιὰ βαρεῖα πληγὴ στὴν καρδιά μου, κενόδοξον καὶ χωρὶς τὴν σταθερότητα, τὴν ὁποίαν παρέχεις Ἐσὺ. Ἐν τούτοις τὸ «ὠραῖον καὶ τὸ προσῆκον», τὸ ἔργον δηλαδὴ ἐκεῖνο, πού εἶχα ἀφιερῶσει σ' αὐτόν, ἀπασχολοῦσε τὴν σκέψιν μου καὶ τοὺς ρεμ-

θασμούς μου και δὲν ὑπῆρχε καμμία ἀνάγκη, ὅπως ἕνας ἄλλος συμμερισθῆ τὸν θαυμασμόν μου διὰ τὰς ἰδέας, ποῦ τὸ βιβλίον αὐτὸ διελάμβανε.

Ἄλλὰ ἤμουν ἀκόμη ἀνίκανος νὰ διακρίνω τὴν βαθεῖαν ρίζαν τῶν μεγάλων ἰδεῶν εἰς τὴν τέχνην Σου, Παντοδύναμε, ποῦ κάμνεις θαύματα Σὺ καὶ μόνος. Τὸ πνεῦμα μου διέτρεχε τὰς σωματικὰς μορφάς. Τὸ ὦραϊον, ἔλεγα, εἶναι ὅ,τι ἀρέσει αὐτὸ καθ' ἑαυτό, τὸ δὲ προσῆκον, ὅ,τι προσαρμόζεται εἰς ἕνα ἄλλο ἀντικείμενον καὶ ἀπεδείκνυα αὐτὴν τὴν διάκρισιν μὲ παραδείγματα, παρμένα ἀπὸ τὸν κόσμον τῶν σωμάτων. Ἀπὸ ἐκεῖ ξεκινώντας ἐμελετοῦσα τὴν φύσιν τοῦ πνεύματος, ἀλλὰ χωρὶς νὰ κατανοῶ τὴν πραγματικὴν οὐσίαν του, διότι μ' ἐξαπατοῦσαν προκαταλήψεις ὡς πρὸς τὴν ἀληθινὴν ὄντοτήτά του. Ἡ λάμψις τῆς ἀληθείας μου ἐπεβάλλετο, ἀλλ' ἐγὼ ἀπέστρεφα τὴν πάλλουσαν ψυχὴν μου ἀπὸ τὸν ἀσώματον κόσμον καὶ τὴν κατηύθυνα πρὸς τὰς γραμμάς, τὰ χρώματα, τὰ μαζικὰ μεγέθη, ἐπειδὴ δὲ δὲν ἤμποροῦσα νὰ ἴδω κάτι τέτοιο εἰς τὸ πνευμά μου, ἐπίστευα ὅτι δὲν ἤμουν ἰκανὸς νὰ ἴδω τὸ πνευμά μου⁽¹⁾. Ὅπως δὲ εἰς μὲν τὴν ἀρετὴν ἀγαποῦσα τὴν εἰρήνην, εἰς δὲ τὴν κακίαν ἐμισοῦσα τὴν διχόνοιαν, ἐφανταζόμην, ὅτι εἰς μὲν τὴν πρώτην ἐμφιλοχωροῦσε ἡ ἐνότης, εἰς δὲ τὴν δευτέραν ἡ διάστασις⁽²⁾. Μοῦ ἐφαίνετο, ὅτι εἰς αὐτὴν τὴν ἐνότητα ὑπῆρχεν ἡ

(1) Ὁ Μανιχαῖος, τὰς ἀντιλήψεις τοῦ ὁποίου ὁ Αὐγουστίνος παρεδέχετο κατ' ἀρχάς, ἰσχυρίζεται, ὅτι δὲν ὑπάρχουν πνευματικαὶ ὄντοτητες ἀνώτεραι πνευματικοῦ κόσμου.

(2) Ἐδῶ πρόκειται περὶ τῶν δύο ἀρχῶν, δηλαδὴ περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, τὰς ὁποίας εὐρίσκομεν διὰ πρώτην φοράν εἰς τὴν θρησκείαν τοῦ Ζωροάστρου. (Zent-Avesta, Vendida sarg. 22) Πιθανῶς τὸ δόγμα τοῦτο εἰς τὴν ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν μεταμοσχευθέν, ἀπαντᾶται εἰς τοὺς Πυθαγορείους ὑπὸ τὴν μορφήν τοῦ ἀριτοῦ καὶ τοῦ περιττοῦ, ποῦ συμβολίζουν τὴν διπλὴν ἀρχὴν εἰς τὴν φύσιν, δηλαδὴ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ. Εἰς τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους ἡ ἐν λόγῳ δυαρχία λαμβάνει τελείως μεταφυσικὴν μορφήν. Αἱ δύο μορφαὶ εἶναι ὁ θεὸς καὶ ἡ ὕλη. Ἄλλ' ἡ ὕλη δὲν εἶναι πλέον ἀρχὴ ἀκαθόριστος καὶ ἀνίσχυρος αὐτὴ καθ' ἑαυτήν. Εἶναι ἡ ἀρχὴ τοῦ περιορισμοῦ καὶ τοῦ μὴ εἶναι. Παρὰ τοῖς Μανιχαῖοις, ἡ φιλοσοφία τῶν ὁποίων εἶναι κρᾶμα χριστιανικῶν καὶ ζωροαστρικῶν ἰδεῶν, ἀλλ' εἰς τὴν ὁποίαν διακρίνεται ἐκδηλος τάσις πρὸς τὸν ὕλισμόν, ἡ ἐν λόγῳ ἀντίληψις ἐκφυλίζεται εἰς ὕλιστικὴν δυαρχίαν. Οἱ Μανιχαῖοι παραδέχονται, ὅτι ὑπάρχουν δύο οὐσίαι, ἡ τοῦ ἀγαθοῦ

ἀρχὴ τῆς λογικῆς ψυχῆς, ἡ οὐσία τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ ὑπερτάτου ἀγαθοῦ, ἐνῶ εἰς τὸν διαμελισμὸν ἐκείνον τῆς ἀλόγου ζωῆς διέβλεπα, ὑπὸ τὸ κράτος μιᾶς φοβερᾶς πλάνης, καὶ ἐγὼ δὲν ἤξεύρω ποίαν ὄντοτητα τοῦ ὑπερτάτου κακοῦ, ἡ ὁποία ὄχι μόνον εἶναι οὐσία, ἀλλὰ καὶ πραγματικὴ ζωὴ, χωρὶς ὅμως νὰ ἐκπορεύεται ἀπὸ Σέ, ὦ Θεέ μου, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἐκπορεύονται τὰ πάντα.

Καὶ τὴν μὲν πρώτην ἀρχὴν ἐγὼ ὠνόμαζα μονάδα, ὡς στοιχειὸν πνευματικόν, χωρὶς φύλον, τὴν δευτέραν δυάδα, ὡς στοιχειὸν τοῦ πάθους καὶ τοῦ ἐγκλήματος.

Καθὼς ἀκριβῶς διαπράττομεν ἀδικήματα, ὅταν τὸ ἠθικὸν συναίσθημα, πηγὴ τῶν ροπῶν, εἶναι διεστραμμένον ὑπὸ τὸ κράτος τῆς μανίας καὶ τῆς ὀργῆς, ἔτσι φερόμεθα πρὸς τὸν βόρβορον τῆς ἀκολασίας, ὅταν ἡ ψυχὴ δὲν θέτῃ χαλινὸν εἰς τὰ ὀρμέφυτα, ποὺ τροφοδοτοῦν τὰς σαρκικὰς ἡδονάς. Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον πλάναι καὶ ἐσφαλμέναι γινώμαί κηλιδώνουν τὴν ζωὴν, ὅταν ἡ λογικὴ εἶναι διεστραμμένη. Τέτοια ἦτο τότε ἡ ἰδική μου. Δὲν ἤξευρα, ὅτι μιὰ μέρα θὰ τὴν ἐφώτιζε ἄλλο φῶς, διὰ νὰ συμμεθέξῃ εἰς τὴν ἀληθειαν, ἀφοῦ αὐτὴ ἡ ἰδία δὲν ἦτο ἡ οὐσία τῆς ἀληθείας. «Σὺ φωτιεῖς τὸν λύχνον μου Κύριε· ὁ Θεός μου φωτιεῖς τὸ σκότος μου» (1), «καὶ ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν» (2), «διότι ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον» (3), καὶ διότι «πᾶσα δόσις ἀγαθῆ καὶ πᾶν δώρημα ἀληθές ἄνωθέν ἐστι καταβαῖνον ἀπὸ τοῦ πατρὸς τῶν φώτων, παρ' ᾧ οὐκ ἔστι παραλλαγὴ ἢ τροπῆς ἀποσπάσματα» (4).

Προσπαθοῦσα ν' ἀνυψωθῶ πρὸς Ἐσέ, ἀλλὰ Σὺ μὲ ἀπωθοῦσες, διὰ νὰ δοκιμάσω τὴν γεῦσιν τοῦ θανάτου, διότι ὁ Θεὸς τοῖς ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται ! Καὶ μήπως ὑπάρχει ὑπερηφάνεια μεγαλύτερη ἀπὸ τὸν ἰσχυρισμὸν, ὅτι ἡμουν ἐγὼ κατ' οὐσίαν, ὅτι εἶσαι Ἐσύ ; Ἐπειδὴ ἡμουν ὑποκείμενος εἰς μεταβολὴν καὶ εἶχα

καὶ τοῦ κακοῦ, αἱ ὁποῖαι ἔχουν αὐτοτελεῆ ὑπόστασιν : «*duas naturas atque substantias, boni scilicet et mali*» (August de Haeres XI,VI).

(1) Ψαλμ. 12, 29.

(2) Ἰωάνν. Α. 16.

(3) Αὐτόθι Α. 9.

(4) Ἰάκ. Α. 17.

πλήρη συνείδησιν τῆς καταστάσεώς μου, καὶ ἐπειδὴ τὸ ὅτι ἤθελα νὰ εἶμαι σώφρων, ἐσήμαινεν, ὅτι ἐποθεῦσα νὰ βελτιωθῶ ἠθικῶς, ἐπροτιμοῦσα νὰ φαντάζωμαι, ὅτι καὶ Σὺ ἦσουν ὑποκείμενος εἰς μεταβολὴν παρὰ τὸ ὅτι δὲν ἦμουν ὁμοίος Σου. Ἴδου διατὶ μὲ ἀπωθοῦσες καὶ ἀντιδροῦσες πρὸς τὰς φαντασιοπληξίας μου. Παντοῦ δὲν ἔβλεπα παρὰ μόνον σωματικὰς μορφάς. Μολονότι εἶμαι σάρκα, κατηγοροῦσα τὴν σάρκα. Πνεῦμα περιπλανώμενον, δὲν ἐπέστρεφα ἀκόμη σ' Ἐσένα, καὶ ἡ τυχωδιωκτικὴ πορεία μου μ' ἔφερε πρὸς ἐκεῖνο, ποῦ δὲν ὑπάρχει οὔτε εἰς Ἐσέ, οὔτε εἰς τὸν κόσμον τῶν σωμάτων. Ἦσαν δὲ αἱ παραισθήσεις μου ἀπότοκοι τῆς κενοδόξου φαντασίας μου, ποῦ ἐτροφοδοτεῖτο ἀπὸ τὰς ἐντυπώσεις τοῦ σωματικοῦ κόσμου καὶ ὄχι δημιουργήμα τῆς ἀληθείας Σου. Καὶ ἔλεγα εἰς τοὺς μικροὺς καὶ τοὺς ταπεινοὺς δούλους Σου· τοὺς ἔλεγα φλυαρῶν καὶ μωρολογῶν : διατὶ πλανᾶται ἡ ψυχὴ, ἀφ' ἧς τὴν ἔχει δημιουργήσει ὁ Θεός ; Ἀλλὰ δὲν ἤθελα νὰ μοῦ ἀπαντήσουν : Διὰ ποῖον λόγον λοιπὸν ἀπατάται ὁ Θεός ; Καὶ προτιμοῦσα νὰ ὑποστηρίξω, ὅτι ἡ ἀμετάβλητος οὐσία Σου ἀπατάται ἐξ ἀναγκαιότητος, παρὰ ν' ἀναγνωρίσω, ὅτι ἡ εἰς μεταβολὰς ὑποκειμένη οὐσία μου παρεξετράπη ἐθελουσίως καὶ ὑφίσταται ὡς τιμωρίαν τὴν πλάνην τῆς.

Ὅταν συνέγραψα τὴν πραγματείαν μου, ἦμουν εἴκοσι ἐξ ἢ εἴκοσι ἐπτὰ ἐτῶν (1). Κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἐξουσίαζαν τὸ πνευμά μου τὰ σωματικὰ ἐκεῖνα ἐφευρήματα, ὁ βόμβος τῶν ὁποίων ἐχάιδευσεν τὰς ἀκοὰς τῆς ψυχῆς μου. Ὅταν ἐμελετοῦσα τὸ πρόβλημα τοῦ «ὠραίου» καὶ τοῦ «προσῆκοντος», ἤκουα, ὡ ἀλήθεια γλυκεῖά, τὴν ἐσωτερικὴν μελωδίαν μου. Ἦθελα νὰ σταθῶ ἐμπρὸς σου, νὰ ἀκροασθῶ τὴν μελισταγῆ ἀρμονίαν σου καὶ νὰ «χαρῶ χαρὰν διὰ τὴν φωνὴν τοῦ νυμφίου». Ἀλλὰ δὲν ἠμπόρεσα νὰ τὸ κάμω, διότι ἡ φωνὴ τῆς πλάνης μου μὲ παρέσυρε, τὸ δὲ βᾶρος τῆς κενοδοξίας μου μ' ἐδύθιζεν εἰς τὴν ἄδυσσον τοῦ σκοτούς. Διότι δὲν ἔδιδες εἰς τὰς ἀκοὰς μου εὐφροσύνην καὶ ἀγαλλίαισιν, τὰ δὲ «ὄστα μου» δὲν ἀνασκιρτοῦσαν, διότι δὲν εἶχαν ἀκόμη ταπεινωθῆ (2).

(1) Ὅθεν τὸ ἀπολεσθὲν αὐτὸ ἔργον τοῦ Αὐγουστίνου ἐγράφη περὶ τὸ 380.

(2) Πρβλ. Ψαλμ. Ν. 10. «Ἀκουτιεῖς με ἀγαλλίαισιν καὶ εὐφροσύνην ἀγαλλιάσονται ὁστέα τεταπεινωμένα».

Αἱ κατηγορίαι τοῦ Ἀριστοτέλους

Καὶ εἰς τί μὲ ὠφέλησε τὸ ὅτι ἔπεσε στὰ χέρια μου, ὅταν ἤμουν εἴκοσι περίπου ἐτῶν, ἢ «περὶ τῶν δέκα κατηγοριῶν» πραγματεία τοῦ Ἀριστοτέλους, τὴν ὁποίαν ἐνόησα εὐθύς ἀμέσως εἰς πρώτην ἀνάγνωσιν (1). Εἰς τὴν λέξιν «κατηγορίαι» αἱ παρειαὶ τοῦ Καρχηδονίου ρήτορος ἐφούσκωναν, ὅσες φορές ἀνέφερον αὐτὴν τὴν πραγματείαν, ἀπὸ θορυβώδη ἔμφασιν. Καὶ ἔτσι ἔπεσα καὶ ἐγὼ εἰς ἔκστασιν, μὲ τὴν ἐλπίδα, ὅτι θὰ ἤκουα κάτι τὸ ἔκτακτον καὶ τὸ θεῖον. Ἐκτοτε ὠμίλησα συχνὰ μὲ πολλοὺς, ποὺ ἰσχυρίζοντο, ὅτι μόλις ἐνόησαν αὐτὸ τὸ ἔργον, παρὰ τὴν βοήθειαν ἀρίστων διδασκάλων, ποὺ τοὺς τὸ ἠρμήνευον ὄχι μόνον διὰ ζώσης φωνῆς, ἀλλὰ καὶ διὰ πολλῶν καὶ διαφόρων σχημάτων ἐπάνω εἰς τὴν ἄμμον. Ἀλλὰ ἔλοι αὐτοὶ δὲν ἠμπόρεσαν νὰ μὲ διδάξουν περισσότερα παρὰ ἐκεῖνα, ποὺ εἶχα μάθει ἐγὼ ὁ ἴδιος, χωρὶς νὰ μὲ βοηθήσῃ κανεὶς.

Τὸ βιβλίον αὐτὸ μοῦ ἐφαίνετο, ὅτι ὠμιλοῦσε μὲ τρόπον ἀρκετὰ σαφῆ περὶ τῶν οὐσιῶν, περὶ τοῦ ἀνθρώπου, ἐπὶ παραδείγματι, καὶ τῶν ἰδιοτήτων τῶν οὐσιῶν, δηλαδὴ περὶ τῆς ἐξωτερικῆς μορφῆς τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ ἀναστήματός του, τοῦ μεγέθους τοῦ σώματός του, τῆς συγγενείας του, ποίου εἶναι ἀδελφός, περὶ τῆς σωματικῆς στάσεώς του, περὶ τῆς ἐνεργείας ἢ τοῦ πάθους του, ὡς καὶ περὶ παντός ὅ,τι ἠμπορεῖ νὰ συγκαταριθμηθῇ εἰς τὰ ἐννέα ἐκεῖνα «γένη», παραδείγματα τῶν ὁποίων ἀνέφερα καὶ εἰς τὸ γένος τῆς οὐσίας, ποὺ παρουσιάζει αὐτὴ καθ' ἑαυτήν, πολυάριθμα εἶδη.

Ἀλλ' ἀπ' ὅλα αὐτὰ ἀπεκόμισα κάποιαν ὠφέλειαν; Ἀπ' ἐναντίας ἐζημιώθηκα. Διότι, φανταζόμενος, ὅτι αἱ μνημονευθεῖσαι δέκα κατηγορίαι ἐμπεριεῖχον πᾶν ὅ,τι ὑπάρχει πραγματικῶς, ἐπροσπαθοῦσα νὰ ἐννοήσω καὶ Σέ, ὦ Θεέ μου, ποὺ εἶσαι θαυμάσιως ἀπλοῦς καὶ ἀμετάβλητος, ὡς ἐξαρτώμενον ἀπὸ τὸ μέγεθός Σου καὶ ἀπὸ τὸ κάλλος Σου. Ἐβλεπα ταῦτα σ' Ἐσένα, ὡς εἰς ἕνα σῶμα, ἐνῶ Σὺ εἶσαι ὁ ἴδιος τὸ μέγεθός Σου καὶ τὸ κάλλος

(1) Τὸ ἔργον τοῦτο, μεταφρασθὲν εἰς τὴν λατινικὴν ὑπὸ τοῦ Βικτωρίνου, ἐχρησίμευεν ὡς βᾶσις τῆς διδασκαλίας τῆς Λογικῆς εἰς τὴν Δύσιν.

Σου. Ἐναντίας ἓνα ὁποιοδήποτε σῶμα δὲν εἶναι οὔτε μεγάλο οὔτε ὠραῖο διὰ τὸ εἶναι σῶμα καὶ εἰς περίπτωσιν ἀκόμη, κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ ἦτο μικρότερον καὶ ὀλιγώτερον ὠραῖο. Ὅλα ὅσα ἐφαινεζόμεθα, σχετικῶς μ' Ἐσένα, ἦσαν χίμαιρα καὶ ὄχι πραγματικότης. Ἦτο κατοπτρισμὸς τῆς ἀθλιότητός μου καὶ ὄχι σταθερὰ τῆς μακαριότητός Σου ἀντίληψις. Σὺ εἶσαι ὁ εἰπὼν : «ἀκάνθας καὶ τριβόλους ἀνατελεῖ σοι καὶ φάγη τὸν χόρτον τοῦ ἀγροῦ· ἐν ἰδρώτι τοῦ προσώπου σου φάγη τὸν ἄρτον σου, ἕως ἐπιστρέψαι σε εἰς τὴν γῆν ἐξ ἧς ἐλήφθης· ὅτι γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύση» (1).

Τί μὲ ὠφελούσε ἐξ ἄλλου ν' ἀναγινώσκω καὶ νὰ ἐννοῶ μόνος μου τὰ βιβλία περὶ τῶν λεγομένων ἐλευθεριῶν ἐπιστημῶν ; Ἀγαπούσα τὰ βιβλία τοῦτα, χωρὶς νὰ διακρίνω τί ἦτο εἰς αὐτὰ ἀληθινὸν καὶ βέβαιον. Ἐστρεφα τὰ νῶτα μου πρὸς τὸ φῶς, ἀπέστρεφα τὸ πρόσωπόν μου ἀπὸ τὰ φωτεινὰ ἀντικείμενα, οὔτε αὐτοὶ δὲ οἱ ὀφθαλμοί μου ἐδέχοντο τὰς ἀκτίνας των. Σὺ, Θεέ μου, γνωρίζεις τί ἐνόησα, ἄνευ κόπου πολλοῦ καὶ ἄνευ διδασκάλου, σχετικῶς μὲ τὴν τέχνην νὰ ὁμιλῶ καὶ νὰ συζητῶ, μὲ τὴν γεωμετρίαν, τὴν μουσικὴν καὶ τοὺς ἀριθμούς, διότι ἡ ζωρότης τοῦ πνεύματός μου ἦτο δῶρόν Σου. Ἀλλ' ἀπὸ τὸ δῶρον αὐτὸ δὲν ἤμπορούσα καμμίαν θυσίαν νὰ σοῦ προσφέρω. Καὶ ἔτσι, ἀντὶ τὸ δῶρόν Σου αὐτὸ νὰ μὲ ὠφελῇ, μὲ ἔφερον εἰς τὸν ὄλεθρον. Διεξεδίκησα μετὰ ζήλου τὴν λαμπροτέραν μερίδα τῆς κληρονομίας μου, ἀλλ' ἀντὶ νὰ διατηρήσω τὰς δυνάμεις μου πλησίον Σου, ἐπήγα εἰς ξένην χώραν, διὰ νὰ τὰς προσφέρω εἰς τὰς ἰδιοτροπίας τῶν ἐπαισχύντων παθῶν μου, ἀπαισίων ἐταιρῶν.

Εἰς τί λοιπὸν μὲ ὠφέλησε τὸ δῶρον τοῦτο, ἀφοῦ τὸ ἐχρησιμοποίησα κκῶς; Διότι δὲν ἤμουν ἱκανὸς ν' ἀντιληφθῶ τὰς δυσκολίας, ποὺ παρουσιάζουν αἱ ἐπιστῆμαι αὐταὶ καὶ εἰς αὐτὰ ἀκόμη τὰ ζωρότερα καὶ ἐπιμελέστερα τῶν πνευμάτων, παρὰ μόνον, ὅταν ἐπροσπαθοῦσα νὰ λύσω τὰ ζητήματα, ποὺ ἀνεφύοντο εἰς τοὺς ἐπιστημονικοὺς τούτους κλάδους, ὁ εὐφυέστερος δὲ τῶν μελετητῶν ἦτο ἐκεῖνος, ποὺ ἤμπορούσε νὰ μὲ παρακολουθῇ ἀπὸ μικροτέρων ἀπόστασιν.

(1) Γεν. Γ', 17.

Ἐπὶ τὴν ἐξήμειναν ὅλα αὐτά, ἀφοῦ ἐπίστευα, ὅτι Σὺ μὲν ἦσουν σῶμα φωτεινὸν καὶ τεράστιον, ἐγὼ δὲ μέρος τοῦ φωτεινοῦ καὶ τεραστίου σώματος τούτου ; Καὶ ὁμῶς εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ εὐρισκόμυνα τότε. Δὲν ἐκοκκίνιζα, ὅταν ὠμιλοῦσα εἰς Ἐσέ περὶ τῶν οἰκτιρμῶν Σου. Δὲν ἐκοκκίνιζα, ὅταν ζητοῦσα εἰς Ἐσέ τὸ ἄσουλόν μου, κατὰ τὸν χρόνον ἀκριβῶς, ὅπου ἐδίδασκα δημοσίᾳ τὰς βλασφημίας μου καὶ ἐγαύγιζα ἐναντίον Σου μὲ λύσσαν (1).

Καὶ εἰς τί μ' ὠφελοῦσε τὸ τόσον εὐκίνητον αὐτὸ πνεῦμα διὰ μέσου τῶν ἐπιστημῶν ; Εἰς τί μ' ὠφελοῦσε τὸ ὅτι, χωρὶς καμμίαν ἀνθρωπίνην βοήθειαν, κατῴρθωνα νὰ λύσω τοὺς γορδίους δεσμοὺς τόσων βιβλίων, τελείως συβιλλικῶν, ἀφοῦ, ὅσον ἀφορᾷ τὴν διάγνωσιν τῆς σωτηρίας μου, προσεχώρουν εἰς πλάνας δυσμόρφους, ἱεροσούλους καὶ ἐπαισχύντους ; Καὶ διὰ τοὺς νεαροὺς μαθητάς μου ἦτο πράγματι ἐπιζήμιον τὸ ὅτι εὐρισκόμενοι πάντοτε πλησίον Σου, ὦ Θεέ μου, μὲ τὸ δυσκίνητον πνεῦμά των, ἐπερίμεναν μὲ ἀσφάλειαν εἰς τὴν φωλεάν τοῦ ναοῦ Σου τὴν ἐκκόλαψιν τῶν πτερῶν των καὶ τὴν ἐξέλιξιν τῶν πτερύγων τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης, χάρις εἰς τὴν τροφήν μιᾶς ὑγιοῦς πίστεως ;

Ὡ Κύριε καὶ Θεέ μου, φύλαξέ μας ὑπὸ τὴν σκέπη τῶν πτερύγων Σου, προστατεύσέ μας. Σὺ μᾶς προστατεύεις, ὅταν εἴμεθα μικρὰ παιδιά. Σὺ μᾶς προστατεύεις, ἕως τὰ βαθειὰ γηρατειά μας, διότι ἡ δύναμις μας δὲν εἶναι δύναμις παρὰ μόνον ἐφ' ὅσον στηρίζεται σ' Ἐσένα. Ἀπομακρυνομένη ἀπὸ τὸ στήριγμά Σου, ἐκμηδενίζεται. Εὐρίσκεται μόνον εἰς Ἐσέ τὸ ἀγαθόν μας, ἐλοξοδρομήσαμε δὲ ἀπὸ τὴν εὐθείαν ὁδόν, διότι ἀπεστρέψαμεν ἀπὸ Σέ τὸ πρόσωπόν μας. Ἄς ἐπιστρέψωμε σ' Ἐσένα, διὰ νὰ μὴν ἐκμηδενισθοῦμε. Τὸ ἀγαθόν μας ζῆ μόνον εἰς Ἐσέ, διότι Σὺ εἶσαι τὸ ἀγαθόν μας. Δὲν φοβούμεθα νὰ μὴν εὕρωμε καὶ πάλιν τὸ καταφύγιον ἐκεῖνο, ἀπ' ὅπου μᾶς ἀπεμάκρυνεν ἡ πτώσις μας. Διότι, καὶ ὅταν ἡμεῖς ἀπουσιάζωμεν, δὲν ἀνατρέπεται τὸ ἄσουλόν μας, ποῦ εἶναι ἡ αἰωνιότης Σου.

(1) Κατὰ τὸν Labriolle (ἔ. μ.) ὁ Αὐγουστίνος ἔδρασεν ἀναμφιδόλως ὡς προσηλυτιστής, ἐπὶ τινὰ χρόνον. Εἶναι γνωστὸν, ὅτι κατῴρθωσε νὰ προσηλυτίσῃ εἰς τὴν αἵρεσιν τῶν Μανιχαίων τοὺς φίλους του Ὀνοράτιον, Ρωμαντανὸν καὶ Ἀλύπιον. Πυρίπνουσ ψυχῇ, ὡς ἦτο ἡ ἰδική του, ἦτο ἀδύνατον νὰ κρατήσῃ ἀποκλειστικῶς διὰ τὸν ἑαυτὸν του μίαν πίστιν ὅσον δήποτε καὶ ἂν ἦτο πενιχρὰ καὶ πολὺπλοκος.

ΒΙΒΛΙΟΝ Ε΄

Ὁ συγγραφεὺς ἀφηγεῖται τὰ γεγονότα τοῦ εἰκοστοῦ ἐνάτου ἔτους τῆς ἡλικίας του, κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ὁποίου, ἀντιληφθεὶς τὴν ἀμάθειαν τοῦ Μανιχαίου Φαύστου, δὲν ἠθέλησε πλέον ν' ἀσχοληθῆ μετὸν Μανιχαϊσμόν. Ἀπὸ τὸ Μεδιόλανον, ὅπου ἐδίδασκε τὴν ῥητορικὴν, ἀποστέλλεται εἰς Ρώμην, ὡς διδάσκαλος τῆς τέχνης ταύτης. Ἀκούσας τὰ κηρύγματα τοῦ Ἀμβροσίου, ἀρχίζει ν' ἀμφιβάλλῃ καὶ γίνεται κατηχούμενος.

Δέξου, ὦ Θεέ μου, τὴν θυσίαν τῆς ἐξομολογήσεώς μου, ὅπως σοῦ τὴν προσφέρει ἡ γλῶσσά μου, πρὸ ἐμόρφωσης καὶ ἐνεθάρρυνες, διὰ νὰ ἐξομολογηθῆ εἰς τὸ ὄνομά Σου⁽¹⁾. «Ἰασέ με, ὅτι ἐταράχθη τὰ ὀστέα μου»⁽²⁾, ὅπως θεραπευθέντα καὶ ἐνδυναμωθέντα, ἀνακράξουν: «Κύριε, τίς ὁμοίός Σου;»⁽³⁾ Ἐκεῖνος, πρὸ ἐξομολογεῖται εἰς Ἐσέ, δὲν Σοῦ ἀνακοινώνει τίποτε ἄγνωστον. Ἡ καρδιά μας, ὅσονδήποτε καὶ ἂν εἶναι κλειστή, διασχίζεται ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμούς Σου, ἡ δὲ σκληρότης τῶν ἀνθρώπων δὲν ἀπωθεῖ τὸ χέρι Σου, διότι Σὺ ἀπωθεῖς τὴν σκληρότητά των, οἰκτιρῶν αὐτοὺς ἢ ἐκδικούμενος, «οὐκ ἔστι, δ' ὅς ἀποκρυβήσεται τὴν θέρμην σου»⁽⁴⁾.

Ἄς Σ' ἐξυμνῆ ἡ ψυχὴ μου, διὰ νὰ Σὲ ἀγαπᾷ. Ἄς κηρύσῃ τοὺς οἰκτιρισμούς Σου, διὰ νὰ Σ' ἐξυμνῆ! Ὀλόκληρος ἡ μεγαλειώδης δημιουργία Σου πλέκει αἶνους καὶ ὕμνους πρὸς Σὲ διαρκῶς. Κάθε πνεῦμα Σὲ ἐξυμνεῖ διὰ τοῦ στόματος ἐκείνων, πρὸ ἀπευθύνονται πρὸς Ἐσέ. Ἡ ἐμψυχος καὶ ἄψυχος φύσις Σὲ διεξαίρει δι' ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι τὴν μελετοῦν. Ἡ ψυχὴ μας ἀφυπνιζομένη ἀπὸ τὸν λήθαργόν της, στρέφεται σ' Ἐσένα. Ἐκκινουσα ἀπὸ τὰ ἔργα Σου φθάνει μέχρι Σοῦ, δημιουργοῦ ὅλων τῶν θαυμάτων⁽⁵⁾. Ἐκεῖ

(1) Πρὸς. Ψαλμ. ΝΓ, 8: «Ἐξομολογήσομαι τῷ ὀνόματι Σου ὅ,τι ἀγαθόν».

(2) Ψαλμ. ΣΤ, 3.

(3) Πρὸς. Ψαλμ. 19. «Πάντα τὰ ὀστέα μου ἔροῦσι, Κύριε τίς ὁμοίός Σου;»

(4) Ψαλμ. ΙΗ, 7.

(5) Τὴν γνώμην ὅτι ἡ μελέτη τῶν θαυμάτων τῆς φύσεως ὁδηγεῖ εἰς

δὲ εὐρίσκει τὴν παρηγορίαν τῆς καὶ τὴν πραγματικὴν δυναμικότητά τῆς.

Οἱ ἀνήσυχοι καὶ οἱ διεστραμμένοι ὡς ἀπομκρυνθοῦν ἀπὸ Σένα. Ἐσὺ τοὺς βλέπεις. Τὰ μάτια σου διασχίζουν τὸ σκοτάδι τῆς ψυχῆς των. Τὸ σύνολον παρχμένει ὠραῖον καὶ μὲ αὐτούς, ἔστω καὶ κακομόρφους (1).

Τί κακὸ ἤμποροῦν νὰ Σοῦ κάμουν ; Ποίαν ζημίαν ὑπῆρξαν ἱκανοὶ νὰ προξενήσουν εἰς τὸ βασιλείον Σου, ποῦ ἀπὸ τὰ ὕψη τοῦ οὐρανοῦ μέχρι τῶν τελευταίων ὀρίων τῆς γῆς παρχμένει δίκαιον καὶ ἀκέραιον; Ποῦ κατέφυγαν, ἀποφεύγοντες τοὺς ὀφθαλμούς Σου; Ὑπάρχουν τόποι, ὅπου δὲν ἤμπορεῖς νὰ τοὺς ἀνακαλύψῃς; Ἀποτυφλωμένοι, προσέκρουσαν εἰς Ἐσέ, ποῦ δὲν ἐγκαταλείπεις κανένα πλάσμα Σου. Ναί ! Ἀποτυφλωμένοι, προσέκρουσαν εἰς Ἐσέ καὶ ἐτιμωρήθησαν δικαίως. Περιφρονήσαντες τὴν μακροθυμίαν Σου, ἔπεσαν εἰς τὴν αὐστηρότητά Σου.

Χωρὶς ἀμφιβολίαν δὲν γνωρίζουν, ὅτι εὐρίσκεσαι παντοῦ, ὅτι οὐδεὶς χώρος Σὲ περιορίζει καὶ ὅτι εἶσαι πλησίον ἐκείνων, ποῦ φεύγουν μακρὰν Σου. Ἄς στρέψουν καὶ πάλιν τὸ πρόσωπόν των πρὸς Ἐσένα. Ἄς Σὲ ζητήσουν, ἀφροῦ, ἐὰν αὐτοὶ ἐγκατέλειψαν τὸν πλάστην, ὁ πλάστης δὲν ἐγκατέλειψε τὰ πλάσματά του. Ἄς ἐπανέλθουν ἐθελουσίως. Καὶ ἀμέσως Ἐσὺ θὰ εὐρεθῆς μέσα στὴν καρδιά των, στὴν καρδιά ἐκείνων, ποῦ σοῦ ἐξομολογοῦνται, πέφτουν στὰ πόδια Σου καὶ χύγουν δάκρυα πικρὰ ὕστερ' ἀπὸ τόσας πορείας ἐπιπόνους καὶ ἀκωνθώδεις. Καὶ Σὺ σπογγίζεις τὰ δάκρυά των μὲ τὴν ἀγάπην Σου. Τὰ δάκρυά των διπλασιάζονται, ἀλλ' εὐρίσκου, εἰς αὐτὰ τὴν χαρὰν των. Διότι ἐκεῖνος, ποῦ τοὺς ἀναπλάσσει καὶ τοὺς παρηγορεῖ δὲν εἶναι ἄνθρωπος μὲ σάρκα καὶ

τὴν γνῶσιν τοῦ Θεοῦ, ἐκφράζει ὁ Αὐγουστίνος καὶ εἰς τὴν συγγραφὴν αὐτοῦ «De Vera Relig.» XXIIV, 15 : «Ipsis, λέγει, carnalibus formis, quibus ditinemur, nitendum est ad eas cognoscendas quae caro non nuntiat».

(1) Τὴν σκέψιν αὐτὴν εὐρίσκομεν καὶ εἰς τὸ σύγγραμμα «De Civit. Dei XI, 28». Τὸ Σύμπαν μὲ τοὺς ἀμαρτωλοὺς του εἶναι ὡς μιά εἰκὼν μὲ τὰς σκιὰς τῆς. Μία τεχνικὴ προοπτικὴ δεικνύει τὰς ὠραιότητάς του καὶ ὅταν ἀκόμη βλέπῃ κανεὶς τοὺς ἀμαρτωλοὺς καὶ τοὺς κακοὺς, δὲν εὐρίσκει εἰς τὸν κόσμον αὐτὸν παρὰ δυσμορφίαν καὶ ἀσχημίαν.

αἷμα, ἀλλὰ Σὺ, Κύριε, ὁ δημιουργός των. Ποῦ ἤμουν ἄρά γε, ὅταν σ' ἐζητοῦσα ; Σὺ ἦσουν ἐμπρός μου. Ἄλλ' ἐγὼ μακρὰν ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν μου, ἤμουν ἀνίκανος νὰ Σὲ εὔρω.

* * *

Θέλω νὰ μιλήσω ἐνώπιόν Σου, ὦ Θεέ μου, διὰ τὸ εἰκοστὸν ἔνατον ἔτος τῆς ἡλικίας μου. Εἶχε ἤδη φθάσει στὴν Καρχηδόνα ἕνας ἐπίσκοπος Μκνιχαῖος, Φαῦστος ὀνομαζόμενος, γλοιώδης οὐσία τοῦ διαβόλου, ὅπου πολλοὶ συνελαμβάνοντο, προσελκυόμενοι ἀπὸ τὸ δόλωμα τῆς εὐγλωττίας του. Ὡς πρὸς ἐμέ, μολονότι ἐθαύμαζα τὴν εὐφράδειάν του, ἤμουν ὅμως ἰκανὸς νὰ διακρίνω τὰς ἀληθείας, ποὺ διακαῶς ἐποθοῦσα νὰ διδαχθῶ. Κι' ἔτσι ἐπρόσεχα ὀλιγώτερον τὸ δοχεῖον τοῦ λόγου παρὰ τὸ ἔδεσμα τῆς ἐπιστήμης, ποὺ ὁ πολυθρύλητος ἐκεῖνος Φαῦστος, τὸν ὁποῖον τόσον οἱ μαθηταὶ του ἐδόξαζαν, ἦτο εἰς θέσιν νὰ προσφέρῃ εἰς τὸ πνεῦμά μου. Διότι ἡ φήμη μου τὸν ἀνήγγελλεν, ὡς σοφώτατον εἰς τὸ πεδῖον τῶν ὑψίστων ἐπιστημῶν καὶ γνώστην βαθῶν τῶν ἐλευθερίων ἐπιστημονικῶν κλάδων (1).

Ἀναγνώσας ἀρκετὸν ἀριθμὸν φιλοσοφικῶν βιβλίων καὶ συγκρατήσας τὰς θεωρίας, ποὺ διετύπωναν, τὰς παρέβαλα μὲ τοὺς μύθους τῶν Μκνιχαίων καὶ εὗρηκα, ὅτι οἱ συγγραφεῖς τῶν βιβλίων αὐτῶν ἦσαν ἰκανώτεροι νὰ διεισδύσουν εἰς τὰ μυστήρια τῆς φύσεως παρὰ ν' ἀνακαλύψουν εἰς αὐτὴν τὸν δημιουργόν. Διότι μέγας εἶσαι Κύριε ! Στρέφεις εἰς τοὺς ταπεινοὺς τὰ βλέμματά Σου καὶ τ' ἀποστρέφεις ἀπὸ τοὺς ὑπερηφάνους. Εἶσαι μόνον πλησίον τῶν συντετριμμένων καρδιῶν. Εἶσαι εἰς τοὺς ὑπερόπτας ἀπρόσιτος, ἔστω καὶ ἂν γνωρίζουν τὸν ἀριθμὸν τῶν ἄστρον καὶ τῶν κόκκων τῆς ἄμμου. Ἐστω καὶ ἂν ἔχουν ἐξερευνήσει τὰς ἀχανεῖς ἐκτάσεις

(1) Μικρὸν χρόνον μετὰ τὴν δημοσίευσιν τῶν «Ἐξομολογήσεων» ὁ Αὐγουστίνος συνέταξεν, ὑπὸ μορφήν διαλόγου, μελέτην εἰς τριάντα βιβλία, τῆς ὁποίας τὸν τίτλον δὲν ἀναφέρει αὐτὸς ὁ ἴδιος καὶ ἡ ὁποία εἶχεν ὡς σκοπὸν ν' ἀνασκευάσῃ κάποιαν συγγραφὴν τοῦ Φαῦστου. Ὁ Αὐγουστίνος τονίζει εἰς τὸν πρόλογον τῆς πραγματείας του τὴν ρητορικὴν δεινότητα καὶ τὴν πνευματικὴν δύναμιν τοῦ ἀντιπάλου του καὶ ἀναφέρει ἐκ νέου, ὅτι ὁ Φαῦστος εἶχε γεννηθῆ εἰς τὴν Νουμιδίαν. (Πρὸβλ. A. Bruchner, Faustus von Mileve, Basel 1901).

τοῦ οὐρανοῦ καὶ ὑπολογίσει τὰς τροχιάς τῶν οὐρανίων σωμάτων !

Τὰ μυστήρια αὐτὰ τὰ ζητοῦν μὲ τὴν διάνοιαν, ποῦ ἐδώρησες Σὺ εἰς αὐτούς. Ἔχουν πολλὰ ἀνακαλύψει. Ἀναγγέλου πολλὰ χρόνια ἐνωρίτερα τὰς ἐκλείψεις τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης, καὶ τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν καὶ τὸν βαθμόν. Οἱ ὑπολογισμοὶ τῶν δὲν τοὺς ἐξαπατοῦν καὶ αἱ προρρήσεις τῶν ἐπαληθεύουν. Διετύπωσαν γραπτῶς τοὺς νόμους, ποῦ ἀνεκάλυψαν. Τοὺς διαβάζομε σήμερον ἀκόμη καὶ μᾶς χρησιμεύουν διὰ τὸν ἐκ τῶν προτέρων καθορισμὸν τοῦ ἔτους, τοῦ μηνός, τῆς ἡμέρας καὶ τοῦ σημείου τοῦ δίσκου τοῦ ἡλίου ἢ τῆς σελήνης, ποῦ πρόκειται γὰ ὑποστῆ τὴν ἐκλείψιν.

Εἰς αὐτὸ ὀφείλεται ὁ θαυμασμὸς καὶ ἐκπληξις τῶν ἀμαθῶν· ἡ ἐπαρσις καὶ ἡ ὑπεροψία τῶν σοφῶν. Ἡ ὑπεροπτικὴ ἀσεβεία τῶν τοὺς ἀπομακρύνει ἀπὸ τὸ ἄσβεστόν Σου φῶς. Προβλέπουν τὴν ἐκλείψιν τοῦ ἡλίου, ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ δὲν ἀντιλαμβάνονται τὴν ἐκλείψιν, ποῦ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι ὑφίστανται. Καὶ τοῦτο, διότι δὲν ἐρευνοῦν μὲ πνεῦμα εὐσεβείας ἀπέναντι Ἐκείνου, εἰς τὸν ὁποῖον ὀφείλουν τὴν διάνοιαν, διὰ τῆς ὁποίας προκίνουν εἰς τὰς ἐρεύνας τῶν. Ἀλλὰ καὶ ὅταν ἀκόμη ἀντιληφθῶν ὅτι Ἐσὺ τοὺς ἔχεις πλάσει δὲν προσφέρουν τὸν ἑαυτὸν τῶν εἰς Ἐσέ, διὰ γὰ διατηρήσῃς ὅ,τι ἐπλασες. Δὲν προσφέρονται ὡς θυσία εἰς τὸν βωμόν Σου. Δὲν σταματοῦν, ὅπως δὲν σταματοῦν καὶ τὰ πτηνά, τὰ ὑπεροπτικὰ πετάγματά τῶν· ὅπως τῆς θαλάσσης οἱ ἰχθεῖς τὴν περιέργειάν τῶν, ποῦ τοὺς κάμνει γὰ διατρέχουν τὰ μυστηριώδη μονοπάτια τῶν ἀβύσσων, οὔτε, ὅπως τὰ ποίμνια τῶν λειβαδιῶν, τὴν ἀσωτείαν τῶν, ἐνῶ Σὺ ὁ Θεός, διαβρωτικὴ φωτιά, ἀποτεφρώνεις τὰ νεκρὰ πάθη τῶν καὶ τοὺς ἀναπλάσσεις διὰ τὴν ἀθανασίαν.

Ἀλλὰ δὲν γνωρίζουν τὴν ὁδόν Σου, τὸν Λόγον, διὰ τοῦ ὁποίου ἐδημιούργησες τὰ πλάσματα, τὰ ὁποῖα αὐτοὶ καταμετροῦν, ἐκείνους, ποῦ τὰ καταμετροῦν, καὶ τὴν αἴσθησιν, διὰ τῆς ὁποίας τὰ καταμετροῦν καὶ τὸν λόγον, διὰ τὸν ὁποῖον τὰ καταμετροῦν. Μόνον ἡ σοφία Σου εἶναι ἀκαταμέτρητος. Ὁ μονογενὴς Υἱός Σου ἔγινε αὐτὸς ὁ ἴδιος ἡ σοφία μας, ἡ δικαιοσύνη μας καὶ ὁ ἐξαγιασμός μας. Ἔχει συγκαταριθμηθῆ μεταξὺ μας καὶ ἐπλήρωσε τὰ τοῦ Καίσαρος τῷ Καίσαρι. Δὲν γνωρίζουν τὴν ὁδόν, διὰ τῆς ὁποίας ὀφείλουν γὰ κατεβῶν μέχρις Αὐτοῦ ἀπὸ τὰ ὕψη τῶν, καὶ δι' Αὐ-

τοῦ ν' ἀνεβοῦν πρὸς Ἑσένα. Πιστεύουν, ὅτι εἶναι τόσο ἐξυψωμένοι καὶ τόσο φωτεινοί, ὅσο εἶναι καὶ τὰ ἄστρα, καὶ ἰδοὺ αὐτοί, ποὺ κατακυλοῦν μὲ τὸ πρόσωπο στραμμένο πρὸς τὴ γῆ καὶ νὰ ποὺ ἡ καρδιά τους βυθίζεται μέσα στὸ σκοτάδι. Λέγουν πολλὰ ἀληθινὰ διὰ τὴν Πλάσιν ἀλλὰ δὲν ζητοῦν μετ' εὐσεβείας τὴν ἀλήθειαν, δημιουργὸν τῶν πλασμάτων, διὰ τοῦτο καὶ δὲν τὴν εὐρίσκουν : «Γνόντες τὸν Θεόν, οὐχ' ὡς Θεὸν ἐδόξασαν ἢ εὐχαρίστησαν, ἀλλ' ἐματαιώθησαν ἐν τοῖς διαλογισμοῖς αὐτῶν» (1). Ὅνομάζουσαν τὸν ἑαυτὸ τους σοφὸ, σφετεριζόμενοι ὅ,τι τοῦ ἀνήκει, πράγμα ποὺ μέσα στὴ διαστροφή καὶ στὴν ἀποτύφλωσί των, τοὺς ὀδηγεῖ εἰς τὴν προσπάθειάν νὰ τοῦ ἀποδίδουν ὅ,τι εἶναι ἰδικόν των. Ἀποδίδουν τὰ ψεύδη των εἰς Ἑσέ, ποὺ εἰσαι ἡ ἀλήθεια, μεταμορφώνουν τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν τοῦ φθαρτοῦ ἀνθρώπου, τῶν πουλιῶν, τῶν τετραπόδων καὶ τῶν ἑρπετῶν. Μεταβάλλουν τὴν ἀλήθειαν εἰς ψεῦδος καὶ λατρεύουν, ἀντὶ τοῦ πλάστου, τὰ πλάσματα.

Ἡ ἐπιστημονικὴ ἀνεπάρκεια τοῦ Μανιχαϊσμοῦ

Καὶ ὁμοῦς ἀνακαλοῦσα εἰς τὴν μνήμην μου πολλὰ ἀκριβῆ συμπεράσματα, ποὺ αὐτοὶ ἐξήγαγαν ἀπὸ τὴν παρατήρησιν τοῦ δημιουργημένου κόσμου καὶ ἐννοοῦσα τὴν λογικὴν ἐρμηνείαν των ἀπὸ τὸν ὑπολογισμόν καὶ τὴν διάταξιν τοῦ χρόνου, ἀπὸ τὰ ἐρατὰ τέκμηρια τῶν ἄστρον. Τὰ δεδομένα αὐτὰ τὰ παρέβαλλα μὲ τὰς δηλώσεις τοῦ Μανιχαίου, ποὺ ἔγραψεν ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου ἕνα σωρὸ φαντασιοπληξίας(2), εἰς τὰς ὁποίας δὲν εὗρισκα τὸν λόγον οὔτε τροπῶν τοῦ ἡλίου, οὔτε τῶν ἰσημεριῶν, οὔτε τῶν ἐκλείψεων οὔτε τῶν φαινομένων ἐκείνων, περὶ τῶν ὁποίων ἡ κοσμικὴ

(1) Ρωμ. α, 21.

(2) Κατὰ τὴν πρώτην συζήτησιν τοῦ Αὐγουστίνου μὲ τὸν Μανιχαῖον Φήλικα (I, IX. Patrol, Lat. XLII. 525). Ὁ Φήλιξ ἐδήλωσε τὰ ἑξῆς: «Ὁ Μανιχαῖος μᾶς ἐδίδαξε τὴν προέλευσιν τοῦ κόσμου, τὸ διατί, τὸ πῶς καὶ ἀπὸ ποῖον ἐπλάσθη. Ἐρμήνευσε τὸν λόγον τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτός. Ἐκαμε γνωστὴν τὴν πορείαν τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης. Οὔτε ὁ Παῦλος οὔτε ἄλλη ἀποστολικὴ συγγραφὴ μᾶς ἐδίδαξαν τὰ τοιαῦτα. Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος, διὰ τὸν ὁποῖον ὁ Μανιχαῖος ὑπῆρξεν ὁ Παράκλητος».

φιλοσοφία μου ἔδιδε πληροφορίας ἀσφαλεῖς. Μὲ παρακινούσαν νὰ πιστεύω, ἀλλ' αὐτὴ ἢ πίστις δὲν ἀνταπεκρίνετο διόλου εἰς τοὺς μεθοδικοὺς ὑπολογισμοὺς, ποὺ ἐπεβεβαίωσεν ἡ μαρτυρία τῶν ὀφθαλμῶν μου. Ἦτο μάλιστα διαφορετικὴ καθ' ὁλοκληρίαν.

Ὡ Κύριε, Θεὲ τῆς ἀληθείας ! Ἀρκεῖ ἄρα γε νὰ γνωρίζωμε αὐτὰ τὰ πράγματα, διὰ νὰ εἴμεθα ἀρεστοὶ σ' Ἐσένα ; Δυστυχῆς ἐκεῖνος, ποὺ γνωρίζει δλα αὐτά, ἀλλὰ δὲν γνωρίζει Ἐσένα, εὐτυχῆς δὲ ἐκεῖνος, ποὺ Σὲ γνωρίζει καὶ ἂν ἀκόμα τὰ ἀγνοῇ. Ἐκεῖνος, ποὺ γνωρίζει Ἐσένα καὶ αὐτὰ δὲν εἶναι διὰ τὴν γνώσιν αὐτῶν εὐδαιμονέστερος. Τὴν εὐτυχίαν του τὴν ὀφείλει εἰς Ἐσέ, ἔαν Σὲ ἐξυμνῇ, ἐπειδὴ Σὲ γνωρίζει. Σοῦ ἐκφράζει τὴν εὐγνωμοσύνην του καὶ δὲν δαπανᾷ τὴν σκέψιν του εἰς ματαιότητας.

Ὁ γνωρίζων νὰ κατέχη ἓνα δένδρον καὶ νὰ Σ' εὐχαριστῇ διὰ τὴν χρησιμοποίησίν του, καὶ ἂν ἀκόμη δὲν γνωρίζῃ τὸ ὕψος του καὶ τὴν περιφέρειαν τῶν κλαδιῶν του, δὲν εἶναι περισσότερον ἄξιος παρὰ ἐκεῖνος, ποὺ γνωρίζει μὲν τὸ ὕψος καὶ τὴν περιφέρειάν του, ὡς καὶ τὸν ἀκριβῆ ἀριθμὸν τῶν φύλλων του, ἀλλ' ἀγνοεῖ νὰ κατέχη, νὰ γνωρίζῃ καὶ ν' ἀγαπᾷ ἐκεῖνον, ποὺ τὸ ἐπλασε ; Τὸ αὐτὸ ἤμπορεῖ νὰ εἶπη κανεὶς καὶ ὅσον ἀφορᾷ τὸν πιστὸν ἐκεῖνον, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ὁλόκληρον τὸ Σύμπαν μὲ τοὺς θησαυροὺς του καὶ ὁποῖος, χωρὶς νὰ ἔχη τίποτε, κατέχει τὸ πᾶν, ἐφ' ὅσον εὐρίσκεται πλησίον Σοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον καθυποτάσσονται τὰ πάντα. Καὶ ἂν ἀκόμη δὲν ἐγνώριζε τὸν ἀριθμὸν τῶν πολικῶν ἀστέρων, εἶναι παραφροσύνη ν' ἀμφιβάλλωμεν, ὅτι θὰ ἦτο ἀξιώτερος ἐκεῖνου, ποὺ ἤμπορεῖ νὰ καταμετρᾷ τὸν οὐρανόν, ἀλλὰ νὰ περιφρονῇ Ἐσένα, ποὺ ἔχεις διοργανώσει τὰ πάντα κατὰ μέτρον, βάρος καὶ ἀριθμὸν.

Καὶ ποῖος ἐζήτησε ἀπὸ ἓνα Μανιχαῖον νὰ γράψῃ περὶ θυμάτων, ποὺ ἤμπορεῖ κανεὶς νὰ ἀγνοῇ, χωρὶς νὰ θίγεται ἢ εὐσεβειά του ; Εἶπες εἰς τοὺς ἀνθρώπους : « Ἀληθινὴ σοφία εἶναι ἡ εὐσέβεια » (1).

Τὴν εὐσέβειαν αὐτὴν ὁ Μανιχαῖος θὰ ἦτο δυνατὸν ν' ἀγνοῇ, ἀλλ' ὀφείλε τοὐλάχιστον νὰ γνωρίζῃ τὰ ἐν λόγῳ ἐπιστημονικὰ θέματα. Καὶ ὁμως τ' ἀγνοοῦσε, ἐντελῶς, ἀλλὰ εἶχε τὴν ἀναίδειαν

(1) Πρὸβλ. Ἰώβ, κεφ. 1. « Ἀρχὴ σοφίας φόβος Κυρίου ».

νά τὰ διδάσκη! Ὡστε καὶ ἡ εὐσέβεια ἦτο ἀσφαλῶς εἰς αὐτὸν ἄγνωστος. Εἶναι κενοδοξία νὰ διαφημίζῃ κανεὶς τὰς γνώσεις του, περὶ τῶν φαινομένων τοῦ κόσμου, ἔστω καὶ ἂν εἶναι ὀρθαί, εὐσέβεια δὲ νὰ τὰς ἀποδίδῃ εἰς τὸν Θεόν του. Ὁ Μανιχαῖος, ἀπομακρυνόμενος ἀπὸ τὸν κανόνα τοῦτον, ἐπεδίωκε μὲ πομπώδεις φράσεις, ὅπως ἡ ἀμάθειά του, ἐξελεγχομένη ἀπὸ τοὺς πραγματικούς σοφούς, ἐπιτρέψῃ νὰ ὑπολογισθῇ ἀκριβῶς, ποῖα θὰ ἤμποροῦσε νὰ εἶναι ἡ ἀρμοδιότης του ἐπὶ θεμάτων ὀλιγώτερο προσιτῶν. Δὲν ἤθελε νὰ ὑποτιμᾶται, προσπαθοῦσε νὰ κάμῃ πιστευτὸν τὸ ὅτι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, ποὺ παρηγορεῖ καὶ πλουτίζει τοὺς πιστοὺς μὲ τὰ δῶρά του, κατοικοῦσε προσωπικῶς εἰς αὐτὸν μὲ δλόκληρον τὴν ἐπιβολὴν τῆς αὐθεντίας του. Τοιοῦτοτρόπως, ἕσες φορές συνελαμβάνετο ἐπ' αὐτοφώρῳ ἀπατῶμενος ὡς πρὸς τὸν οὐρανόν, τοὺς ἀστέρας, τὴν κίνησιν τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης, μολονότι ἡ θρησκευτικὴ διδασκαλία του δὲν ἐνδιεφέρετο διόλου ἐπὶ τοῦ προκειμένου, ἡ πρωτοβουλία τοῦ Μανιχαίου δὲν ἐφαίνετο ὀλιγώτερον ἱερόσυλος, διότι ἐδίδασκεν ὅτι δὲν ἤξερε, ὡς καὶ αὐτὰ ἀκόμη τὰ ψεύδη του μὲ τόσην ἑξαλλοὴν ὑπεροψίαν, ὥστε νὰ ἰσχυρίζεται ὅτι τὰ ἔκανε αὐθεντικὰ ἢ θεία προέλευσις τοῦ προσώπου του.

Ὅταν βλέπω ἀδελφόν μου ἐν Χριστῷ νὰ μὴ γνωρίζῃ τὴν τάξιν αὐτὴν τῶν προβλημάτων, δέχομαι τοὺς ἰσχυρισμούς του καρτερικῶς. Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ δὲν ὑπάρχει, κατὰ τὴν γνώμην μου, τίποτε, ποὺ νὰ ἤμπορῃ νὰ τὸν βλάψῃ, καὶ ἂν ἀκόμη ἄγνοῃ τὴν φύσιν καὶ τὴν διάταξιν τῶν δημιουργημένων πραγμάτων σύμφωνα μὲ τὴν ὑλικὴν των διάταξιν. Ἄρκει νὰ τρέφῃ διὰ Σὲ τὰ συναισθήματα ἐκεῖνα, ποὺ ὀφείλει νὰ τρέφῃ, ὦ Θεέ, δημιουργέ τοῦ Σύμπαντος. Ἄλλ' ἐκεῖ, ὅπου ἀρχίζει ἡ βλάβη, εἶναι εὐθύς, ὅταν κανεὶς φαντασθῇ, ὅτι αὐτὰ τὰ ζητήματα ἐνδιαφέρουν ἀποκλειστικῶς τὸ δόγμα τῆς σωτηρίας καὶ ἐφ' ὅσον ἐπιμένει νὰ ὑποστηρίξῃ ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἄγνοεῖ. Πλὴν ὅμως καὶ αὐτοῦ τοῦ εἴδους ἡ ἀδυναμία εὐρίσκει τὰς μητρικὰς ἀγκάλας τῆς εὐσπλαγχνίας εἰς τὸ λίκνον τῆς πίστεως, ἕως ὅτου ὁ νέος ἄνθρωπος ἐξυψωθῇ μέχρι τοῦ τελείου ἀνθρώπου καὶ παύσῃ νὰ παραοῦρεται ἀπὸ τοὺς διαφόρους ἀνέμους τῶν ἀπὸ καθέδρας θεωριῶν.

Ὅσον δὲ ἀφορᾷ αὐτὸν τὸν διδάσκαλον, τὸν σύμβουλον, τὸν

δδηγόν, τὸν ἀρχηγόν, ποῦ ἦτο ἀρκετὰ θρασύς, ὥστε νὰ πείθῃ τοὺς μαθητὰς του, ὅτι ἐκεῖνος, τὸν ὁποῖον ἠκρωῶντο, δὲν ἦτο κοινὸς ἄνθρωπος, ἀλλὰ τὸ Ἅγιον Πνεῦμά Σου, ποῖός δὲν θὰ ἔκρινεν, ὅτι ἡ τοιαύτης φύσεως παραφροσύνη, ποῦ τὴν καθώριζεν ἀπάτη καὶ παραπλάνησις, δὲν εἶναι ἀξία περιφρονήσεως καὶ ἀποστροφῆς.

Καὶ ὅμως δὲν ἤμουν ἀκόμη βέβηχος, ὅτι δὲν θὰ ἤμποροῦσαν νὰ μοῦ ἐρμηνεύσουν σύμφωνα μὲ τὴν διδασκαλίαν του τὰς μετατροπὰς τῆς διαρκείας τῶν ἡμερῶν καὶ τῶν νυκτῶν, αὐτὴν τὴν ἰδίαν ἐναλλαγὴν τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτός, τὰς διαλείψεις τῶν ἀστέρων καὶ τὰ λοιπὰ φαινόμενα, ποῦ μοῦ ἐδίδασκον αἱ σχετικαὶ πραγματεῖαι. Ἐὰν αὐτὴ ἡ ἐρμηνεία θὰ ἦτο δυνατὴ, θὰ ἤμουν μὲν ἀδέβηχος, ὅσον ἀφορᾷ τὸ βάθος τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ θὰ προτιμοῦσα ὀπωσδήποτε τὴν αὐθεντίαν του ὡς βάσιν τῆς πίστεώς μου λόγῳ τῆς ἀγιότητος, ποῦ τοῦ ἀπέδιδαν.

Ὁ Αὐγουστῖνος καὶ ὁ Φαῦστος

Κατὰ τὰ ἐννέα περίπου ἔτη, κατὰ τὰ ὁποῖα ἡ τυχοδιωκτικὴ σκέψις μου παρακολουθοῦσε τὴν διδασκαλίαν τῶν Μανιχαίων, ἐπερίμενα μὲ ἀγωνίαν τὸν ἐρχομὸν τοῦ Φαῦστου. Οἱ λοιποὶ ὀπαδοὶ τοῦ Μανιχαϊσμοῦ, ὅσες φορές τοὺς συναντοῦσα τυχαίως καὶ τοὺς ὑπεδείκνυα τὴν δυσκολίαν τῶν προβλημάτων αὐτῶν, δὲν ἦσαν μὲν ἱκανοὶ νὰ μοῦ ἀπαντήσουν, ἀλλὰ ἔπλεκαν ἐγκώμια εἰς τὸν Φαῦστον, ἰσχυριζόμενοι, ὅτι αὐτὸς ὁ σοφός, ὅταν θὰ ἔφθανε, δὲν θὰ εὔρισκε καμμίαν δυσχέρειαν, εὐθὺς ὅταν θὰ ἤρχιζε ἡ σχετικὴ συζήτησις, νὰ τὰ λύσῃ μὲ τελείαν σαφήνειαν, ἐὰν τὰ προέβαλαν εἰς αὐτόν.

Τέλος κατέφθασε! Εὐρῆκα εἰς αὐτὸν γοητευτικὸν ἄνδρα, ποῦ ὠμιλοῦσε μὲ εὐφράδειαν καὶ ἐπραγματεύετο τὰ εἰς τοὺς Μανιχαίους οἰκεῖα θέματα πολὺ ψυχαγωγικώτερα, παρ' ὅσον τὰ ἐπραγματεύοντο οἱ σύντροφοί του. Ἀλλὰ πῶς θὰ ἔσθηνε τὴν δίψαν μου ὁ οἰνοχόος αὐτός, ποῦ μοῦ προσέφερε μὲ τόσον λεπτοὺς τρόπους πολυτίμους κύλικας; Τ' αὐτιά μου ἦσαν γεμᾶτα ἀπὸ τοιοῦτου εἶδους φιλοσοφήματα. Τὰ ἰδικά του, μολονότι διευτυπώνοντο μὲ μεγαλύτεραν εὐστροφίαν καὶ χάριν, δὲν μοῦ ἐφάνοντο περισσότερον πειστικά καὶ δὲν ὑπελόγιζα τὴν ἀλήθειάν των μὲ τὸν γινώμονα.

της ἀπολαύσεως. Ἐξ ἄλλου, τὸ ὅτι ὁ Φαῦστος εἶχεν ἐκφραστικὸν πρόσωπον καὶ καταπληκτικὴν εὐγλωττίαν, δὲν μ' ἔκαμνε νὰ πιστεύω, ὅτι ἦτο σοφός. Ἐκεῖνοι, ποὺ τὸν ἐξυμνοῦσαν, δὲν ἦσαν δίκαιοι κριταί. Τοὺς ἐφαίνετο σοφός καὶ περιεσκεμμένος, ἐπειδὴ τοὺς ἐσαγῆνευε μὲ τὴν γοητεῖαν τοῦ λόγου του.

Ἐγνώρισα καὶ ἄλλην κατηγορίαν ἀνθρώπων, ποὺ ἐθεωροῦσαν ὑπόπτον καὶ αὐτὴν ἀκόμη τὴν ἀλήθειαν καὶ δὲν ἤθελαν νὰ τὴν παραδεχθοῦν, ἐφ' ὅσον προσφέρεται εἰς γλῶσσαν εὐφραδῆ καὶ διηνηθισμένην (1). Ἀλλὰ Σὺ, ὦ Θεέ μου, μὲ εἶχες ἤδη διδάξει μὲ θαυμασίους καὶ μυστηριώδεις τρόπους. Τὸ ὅτι δὲ εἶσαι Σὺ ἐκεῖνος ποὺ μὲ ἐδίδαξες, τὸ πιστεύω, διότι ἡ διδασκαλία σου εἶναι ἀληθινή, ἀπ' ὅπου καὶ ἂν σκορπᾷ τὰς ἀκτῖνας τοῦ φωτός της. Ἔμαθα λοιπὸν ἀπὸ Σένα, ὅτι μιὰ ἰδέα δὲν πρέπει νὰ φαίνεται ἀληθινή διὰ τὸν λόγον, ὅτι διατυπώνεται μὲ εὐφράδειαν, οὔτε ψευδῆς, διὰ τὸ ὅτι οἱ φθόγγοι, ποὺ προφέρουν τὰ χεῖλη μας, εἶναι κακῶς συναρμονισμένοι, καὶ ὅτι, ἀπ' ἐναντίας μιὰ ἰδέα δὲν εἶναι ἀληθινή, διότι ἐκφράζεται χωρὶς κομψότητα, οὔτε ψευδῆς, διότι εἶναι ὠραία ἢ ἐξωτερικὴ περιβολή της. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν σοφίαν καὶ τὴν μωρίαν, συμβαίνει ὅ,τι ὡς πρὸς τὰ ὑγιεινὰ καὶ ἀνθυγιεινὰ φαγητά. Ὅσον δὲ ἀφορᾷ τὸ ὠραῖον καὶ ἀλλάξευτον ὕψος, ὅ,τι γίνεται ὡς πρὸς τὰ κομψὰ καὶ τὰ χονδροειδῆ ἐπιτραπέζια σκεύη. Μὲ αὐτὰ ἤμπορεῖ κανεὶς νὰ προσφέρῃ ἐξ ἴσου ὑγιεινὴν καὶ ἀνθυγιεινὴν τροφήν.

Ἡ ἀπληστεία, μὲ τὴν ὁποῖαν ἤκουσα τὰς διαλέξεις τοῦ Φαῦστου, ἐπὶ χρόνον μακρὸν, εὔρισκεν ἀπερίγραφτον ἠδονὴν εἰς τὴν πυρίπνοον ζωηρότητα, ποὺ συνώδευε τὰς συζητήσεις του εἰς τὴν ἐπιτυχημένην ἐκλογὴν τῶν λέξεων του, μὲ τὰς ὁποίας ἐστόλιζε τὴν σκέψιν του, ὡς δ' ἐνὸς λαμπροτάτου ἐνδύματος. Ναί, ὁ Φαῦστος μ' ἐγοήτευε καὶ τοῦ ἔπλεκα ἐγκώμια μὲ πολλοὺς ἄλλους καὶ μάλιστα περισσότερα τῶν ἄλλων. Ἀλλ' ἐκεῖνο ποὺ μ' ἐνωχλοῦσε, ἦτο τὸ ὅτι ἐπεριστοιχίζετο πάντοτε ἀπὸ ἓνα κύκλον ἀκροατῶν καὶ ὅτι, δι' αὐτὸν τὸν λόγον, δὲν ἤμποροῦσα νὰ τοῦ προτείνω προβλήματα, τῶν ὁποίων μὲ ἐβασάνιζεν ἡ λύσις, εἰς μίαν φιλικὴν

(1) Πολλοὶ συγγραφεῖς τῶν πρώτων χριστιανικῶν αἰῶνων δὲν ἠρέσκοντο εἰς τὸ διηνηθισμένον ὕψος.

συνδιάλεξιν, κατὰ τὴν ὁποίαν κάθε συνομιλητὴς ἤμπορεῖ νὰ ἐρωτᾷ καὶ ν' ἀπαντᾷ. Τέλος μου ἐδόθηκε εὐκαιρία. Κατώρθωσα νὰ τὸν ἀρπάξω μὲ τοὺς φίλους μου εἰς μίαν στιγμὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν μιὰ τέτοια μορφὴ τῆς συνομιλίας δὲν εἶχε κάτι τὸ παράχорδον. Καὶ εὗρηκα ἓναν ἄνθρωπον, ποὺ δὲν εἶχε καμμιὰ γνῶσι τῶν ἐλευθερίων ἐπιστημῶν, ἐκτὸς τῆς γραμματικῆς, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν δὲν τὴν ἐγνώριζε κατὰ βάθος. Εἶχε διαβάσει μερικοὺς λόγους τοῦ Κικέρωνος, ἐλάχιστον ἀριθμὸν βιβλίων τοῦ Σενέκα, ἀποσπάσματα ποιημάτων καὶ μερικὰς πραγματείας τῆς αἰρέσεως συντεταγμένας εἰς δόκιμον καὶ διηθητισμένην Λατινικὴν. Ἡ καθημερινὴ ὁμως ἀσκησις τοῦ λόγου τοῦ ἐπέτρεψε ν' ἀποκτήσῃ ρητορικὴν ἱκανότητα ποὺ ἐγένετο γοητευτικώτερα, χάρις εἰς τὴν δεξιότητά του, νὰ ἐκμεταλεύεται τὴν ἰδιοφυΐαν του καὶ λόγῳ ἑνὸς φυσικοῦ του θελητήρου. Δὲν λέγω, ἄρά γε, τὴν ἀλήθειαν, Θεέ μου, ποὺ εἶσαι τῆς συνειδήσεώς μου κριτὴς ; Ἄνοιγω τὴν καρδίαν μου καὶ τὴν μνήμην μου ἐνώπιον Σοῦ, ὁ ὁποῖος κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν μὲ ὠδηγοῦσες, σύμφωνα μὲ τ' ἀπόρρητα μυστήρια τῆς προνοίας Σοῦ καὶ ἔθετες ἐμπρὸς στὰ μάτια μου τὰ ἐπαίσχυντα σφάλματά μου, διὰ νὰ τὰ βλέπω καὶ νὰ αἰσθανθῶ μῖσος καὶ ἀπροστροφὴν ἐναντίον των.

Ὅταν ἡ ἀναρμοδιότης του ἐπὶ τοῦ πεδίου ἐκείνου, ὅπου τὸν ἐφантаζόμουν ὑπερέχοντα, ἀπεκαλύφθη ἀρκετὰ καθαρὰ, αἱ ἐλπίδες μου, ὅτι θὰ εὔρισκα εἰς αὐτὸν διασαφήνισιν καὶ λύσιν τῶν προβλημάτων, ποὺ μ' ἐβασάνιζαν, ἤρχισαν νὰ διαφεύωνται.

Θὰ ἦτο δυνατὸν ν' ἀγνοῆ τὰ πάντα καὶ ὁμως νὰ εἶναι πραγματικὰ εὐσεβής, ἀλλὰ τότε δὲν θὰ ἦτο Μανιχαῖος. Τὰ βιβλία τῶν Μανιχαίων εἶναι πράγματι πλήρη μυθολογημάτων περὶ τοῦ οὐρανοῦ, τῶν ἀστέρων, τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης. Ἐποθοῦσα, ὁ Φαῦστος νὰ μου τὰ ἐρμηνεύσῃ μὲ ἀκρίβειαν, παραβάλλων τὰς ἐπὶ τῶν ὑπολογισμῶν στηριζομένας ἀποδείξεις, ποὺ εἶχα μελετήσει ἀλλοῦ, διὰ νὰ δυνηθῶ νὰ ἴδω, ἂν τὰ δεδομένα, ποὺ ἀναφέρονται εἰς τὰς συγγραφὰς τῶν Μανιχαίων, ἦσαν ἀκριθέστερα ἢ ἂν, τοῦλάχιστον, αὐταὶ αἱ συγγραφαὶ ἐλάμβανον ὑπ' ὄψιν τὰ γεγονότα μὲ τρόπον ἐξ ἴσου ἱκανοποιητικόν. Ἀλλὰ τὸ ὅτι ὁ Φαῦστος ἦτο εἰς τοῦτο ἱκανός, εἶχα ἤδη παύσει νὰ τὸ πιστεύω.

Ἐν τούτοις ὑπέβαλα τὰς ἀμφιβολίας μου εἰς τὴν κρίσιν του

καὶ τὴν συζήτησίν του, ἀλλ' αὐτὸς δὲν ἠθέλησε νὰ τὰς λύσῃ καὶ αὐτὸ ἦτο μεγάλη φρόνησις ἐκ μέρους του, διότι, μὲ τὴν μυστηριώδη πρόνοιάν Σου, τὸ χέρι Σου δὲν εἶχεν ἐγκαταλείψει τὴν ψυχὴν μου, ἢ δὲ μητέρα μου ἐπρόσφερε ἀπὸ τὰ βάθη τῆς αἱματωμένης καρδιάς της ἡμέρα καὶ νύκτα τὰ δάκρυά της θυσίαν εἰς τὸν βωμὸν Σου. Ἐνήργησες γιὰ μένα μὲ τρόπον ἐκπληκτικό, ὦ Θεέ μου, διότι «παρὰ Κυρίου τὰ διαβήματα ἀνθρώπου κατευθύνεται καὶ τὴν ὁδὸν αὐτοῦ θελήσει» (1). Ἀπὸ ποῦ θὰ προήρχετο ἡ σωτηρία ἐὰν δὲν ἀνέπλασες ὅ,τι ἔχεις πλάσει ;

Ὁ Αὐγουστῖνος εἰς τὴν Ρώμην

Μὲ τὴν ἐνέργειαν λοιπὸν τῆς χάριτός Σου ἐπεισθηκα, ὅτι ἔπρεπε νὰ προτιμήσω τὴν Ρώμην ἀπὸ τὴν Καρχηδόνα, διὰ νὰ συνεχίσω ἐκεῖ τὴν διδασκαλίαν μου. Δὲν θὰ λησμονήσω ποτὲ ἐκεῖνο ποῦ καθώρισε τὴν ἀπόφασίν μου, διότι καὶ εἰς αὐτὴν ἀκόμη τὴν περίπτωσιν τὸ βάθος τῶν ἀπορρήτων σχεδίων Σου καὶ ἡ εὐσπλαγχνία Σου, πρόθυμος πάντοτε νὰ παρέχῃ τὴν βοήθειάν της, ἀπεκαλύφθησαν εἰς τὴν σκέψιν μου.

Ὁ λόγος τῆς μεταβάσεώς μου εἰς τὴν Ρώμην δὲν ἦσαν οὔτε, τὰ μεγαλύτερα δίδακτρα, οὔτε ἡ ἀνωτέρα κοινωνικὴ θέσις, ποῦ μοῦ εἶχαν ὑποσχεθῆ οἱ φίλοι μου, οἱ ὅποιοι καὶ μ' ἐσυμβούλευσαν νὰ ἐγκατασταθῶ εἰς αὐτὴν τὴν πόλιν. Φυσικά, δὲν ἤμουν ἀναίσθητος εἰς αὐτὰ τὰ ἐπιχειρήματά των, ἀλλ' ὁ κυριώτερος λόγος ἢ μάλλον ὁ μόνος λόγος ὑπῆρξε τὸ ὅτι οἱ νεαροὶ φοιτητα ἦσαν εἰς τὴν Ρώμην φρονιμώτεροι χάρις εἰς τὴν ἐπιβολὴν μιᾶς αὐστηροτέρας πειθαρχίας. Δὲν τοὺς βλέπει κανεὶς μὲ ἀσέβειαν καὶ θόρυβον νὰ εισορμοῦν εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ διδασκάλου, τοῦ ὁποίου δὲν εἶναι μαθηταί, δὲν ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ παρίστανται εἰς παραδόσεις χωρὶς τὴν ἄδειαν τοῦ καθηγητοῦ. Ἀπ' ἐναντίας εἰς τὴν Καρχηδόνα ἡ αὐθάδεια τῶν σπουδαστῶν εἶναι φρικαλέα καὶ ἀχαλίνωτος. Παραβιάζουν μὲ κυνισμόν τὰς αἰθούσας τῶν παραδόσεων καὶ σὰν λυσοισασμένοι διαταράσσουν ἀναιδέστατα τὴν τάξιν, ποῦ διατηρεῖται χάριν αὐτῶν τῶν ἰδίων. Προ-

(1) Ψαλμ. 36, 28.

βαίνουν εις κάθε είδους αναισχύντους πράξεις, πού θά έτιμωροῦ-
σεν ὁ νόμος, ἂν δέν ἄφινεν ἀτιμωρήτους ἢ παράδοσις. Ἐλλά καί
αὐτή ἀκόμα ἢ παράδοσις δείχνει περισσότερο τήν ἠθικήν ἀθλιό-
τητά των, ἀφοῦ ἐκτρέπονται εἰς τήν ἐκτέλεσιν πράξεων, πού ὁ
αἰώνιος νόμος Σου δέν θά ἐπέτρεπε ποτέ, καί ἀφοῦ φαντάζονται,
ὅτι τάς διαπράττουν χωρίς νά τιμωροῦνται, λησμονοῦντες, ὅτι ἢ
τιμωρία ὑπάρχει ἤδη εἰς τήν ἀποτύφλωσιν των καί ὅτι ὑποφέ-
ρουν περισσότερο παρ' ὅσον κάμνουν τοὺς ἄλλους νά ὑποφέρουν.

Δέν ἀφομοιώθηκα ποτέ εἰς αὐτά τὰ ἔθιμα, ὅταν ἤμουν σπου-
δαστής, ὡς διδάσκαλος δέ ἀναγκαζόμενος νά τὰ ἀνέχωμαι. Αὐτός
ἦτο ὁ λόγος, διὰ τόν ὁποῖον δέν ἠθέλησα κατ' ἀρχάς νά ὑπάγω
ἐκεῖ, ὅπου, κατὰ τάς πληροφορίας προσώπων, πού ἐγνώριζαν τήν
κατάστασιν, δέν ἐπετρέποντο παρεκτροπαί τοιοῦτου εἴδους. Ἐλλά
σέ Σένα, «ἐλπίς, μερίς μου ἐν γῆ ζώντων» (1), σέ Ἐσένα, ὦ
Θεέ μου, ὀφείλω τήν ἀπόφασιν τῆς ἀποδημίας μου διὰ τήν σω-
τηρίαν τῆς ψυχῆς μου. Σέ μέ ἔκαμες νά αἰσθανθῶ τὸ βούκεντρον
τῆς Καρχηδόνας, διὰ ν' ἀπομακρυνθῶ ἀπό τήν πόλιν αὐτήν. Σὺ
μοῦ ἔδινες γοητευτικὰς ἐλπίδας, διὰ νά μέ κάμης νά ὑπάγω εἰς
τήν Ρώμην καί τοῦτο διὰ τῆς παρεμβάσεως ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι
εἰς μέν τήν Καρχηδόνα ἐξοῦσαν χωρίς νά ἠξεύρουν τί τοὺς γίνε-
ται, εἰς δέ τήν Ρώμην ὑπέσχοντο τήν ἀπόκτησιν ἀπατηλῶν ἀγα-
θῶν. Διὰ νά κατευθύνῃς δέ ὀρθῶς τὰ βήματά μου, μεταχειρίστη-
κες τήν διαστροφή των καί τήν ἰδικήν μου διαστροφήν. Διότι
ἐκεῖνοι μέν, πού ἐτάραξαν τήν ἡσυχίαν μου, ἐξουσιάζοντο ἀπό
μίαν ἀναίσχυντον μανίαν, ἐκεῖνοι δέ, πού μ' ἐσυμβούλευαν ν' ἄλ-
λάξω τήν κατάστασίν μου, διεπνέοντο ἀπό γηϊνοῦς σκοπούς. Καί
ἐγώ, πού ἀναθεμάτιζα εἰς τήν Καρχηδόνα τήν ὑπερπραγματικήν
δυστυχίαν μου, ἐποθοῦσα θερμότατα νά εὔρω εἰς τήν Ρώμην μίαν
ψευδῆ εὐδαιμονίαν.

Ἄ πόνος τῆς Μόνικας

Ἐλλά τήν αἰτίαν, διὰ τήν ὁποίαν ἐγκατέλειψα τήν Καρχη-
δόνα, τήν ἠξευρες Ἐσού, ὦ Θεέ μου, χωρίς νά τήν ἀποκαλύψης
εἰς ἐμένα καί εἰς τήν μητέρα μου. Ὄ χωρισμός ὑπῆρξε σπαραξι-
κάρδιος. Μέ συνώδευσε μέχρι τῆς ἀκτῆς. Ἐπεσε πάνω μου καί

(1) Ψαλμ. ΡΜΑ', 6.

μ' ἔσφιγγε σπασμωδικῶς, διὰ νὰ μὲ κρατήσῃ ἢ διὰ νὰ φύγῃ μαζί μου. Ἄλλὰ ἐγὼ τὴν ἐξηπάτησα, προσποιηθεὶς, ὅτι μοῦ ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐγκαταλείψω κάποιον φίλον μου, ποῦ ἐπερίμενε εὐνοϊκὸν ἄνεμον, διὰ νὰ ταξιδεύσῃ. Εἶπα ψέματα στὴ μητέρα μου καὶ μάλιστα σὲ μιὰ τέτοια μητέρα. Ἄλλὰ καὶ αὐτὸ μοῦ τὸ ἐσυγχώρησε ἡ εὐσπλαγχνία Σου. Μ' ἐπροφύλαξες ἀπὸ τὰ νερὰ τῆς θάλασσας, παρὰ τὰς φρικτὰς κηλιδάς μου, διὰ νὰ μὲ ὀδηγήσῃς εἰς τὰ νερὰ τῆς χάριτός Σου, ὅπου θ' ἀπέπλυνα τ' ἁμαρτήματά μου, καὶ διὰ νὰ παύσῃ ὁ χεῖμαρρος τῶν δακρύων τῆς μητέρας μου, ποῦ ἐμπρὸς στὰ μάτια Σου ἐπότιζαν τὸ χῶμα κάθε μέρα.

Δὲν ἤθελε μὲ κανένα τρόπο νὰ μ' ἀφίσῃ καὶ μὲ πολὺ κόπο κατώρθωσα νὰ τὴν πείσω νὰ διανυκτερεύσῃ εἰς ἓνα παρεκκλήσιον, ἀφιερωμένον εἰς τὸν μακάριον Κυπριανόν, πολὺ πλησίον τοῦ σκάφους μας. Τὴν ἴδια νύκτα ἔφυγα κρυφά, καὶ ἡ δυστυχισμένη μητέρα μου ἔμεινε μέσα εἰς τὸν ναὸν διὰ νὰ προσευχηθῇ καὶ νὰ κλαύσῃ.

Τί ζητοῦσε, ὦ Θεέ μου μὲ τὰ τόσα δάκρυά της, παρὰ μόνο, ὅπως μ' ἐμποδίσῃ νὰ ἐμπιστευθῶ τὸ σαρκίον μου εἰς τὰ κύματα ; Ἄλλὰ, βάσει ἐνὸς βαθυτάτου σχεδίου Σου, μολονότι εἶχες εἰσακούσει τὸ κυριώτερον σημεῖον τῆς μητρικῆς δεήσεως, παρέδλεψες τότε τὸν πόθον της, διὰ νὰ γίνω μὲ τὴν βοήθειάν Σου ὅ,τι ἡ μητέρα μου ποθοῦσε νὰ εἶμαι καθημερινῶς.

Ὁ ἄνεμος ἄρχισε νὰ φυσᾷ, τὰ πανιὰ ἐφούσκωσαν ἀπὸ τὸν ἄερα καὶ γρήγορα ἐξαφανίστηκε ἡ ἀκρογιαλιά ἀπὸ τὰ μάτια μου, ἐνῶ ἡ μητέρα μου ἐξαλλος ἐγέμιζε ἀπὸ κραυγὰς καὶ στεναγμούς τὰ ὠτά Σου, ἀδυσώπητα εἰς τὴν ἀπελπισίαν της ἐκείνην. Διότι μεταχειρίστηκες τὸ δόλωμα τῶν παθῶν, διὰ νὰ ξερριζώσῃς τὰ πάθη μου, ὁ δὲ ὑπερβολικὸς σαρκικὸς πόνος τῆς μητέρας μου ἐτιμωρεῖτο δικαίως κάτω ἀπὸ τὸ μαστίγιον τῶν θλίψεων. Ἦθελε νὰ μὲ ἔχῃ πλησίον της, ὅπως ὅλες οἱ μητέρες, ἀλλ' αὐτὴ περισσότερο ἀπὸ πολλὰς ἄλλας μητέρες καὶ δὲν ἤμποροῦσε νὰ ὑποπτευθῇ τὴν χαράν, ποῦ τῆς προετοίμαζες καὶ μ' αὐτὸν ἀκόμῃ τὸν χωρισμόν. Ἴδου διὰ ποῖον λόγον ἔκλαιε καὶ ὠδύρευτο, ὁ σπαρακτικὸς δὲ αὐτὸς πόνος της ἐφανέρωνε εἰς αὐτὴν τὴν κληρονομίαν τῆς Εὐσας, ἀφοῦ ἐζητοῦσε διὰ στεναγμῶν ἐκεῖνο, ποῦ συνέλαβε μὲ στεναγμούς. Χωρὶς νὰ μὲ κακίσῃ διὰ τὴν πονηρίαν καὶ τὴν σκλη-

ρότητά μου, ἤρχισε πάλι νὰ προσεύχεται γιὰ μένα καὶ ν' ἀσχολῆται μὲ τὰς συνηθισμένας οἰκιακὰς ἐργασίας της, ἐνῶ ἐγὼ ἐπλεαπρὸς τὴν Ρώμην.

Ἡ ἀσθένεια τοῦ Αὐγουστίνου.—Μητρικαὶ δεήσεις καὶ προσευχαί

Μόλις ἔφθασα εἰς τὴν Ρώμην, μὲ ὑπεδέχθη τὸ μαστίγιον μιᾶς ἀσθενείας σωματικῆς. Ἦδη ἐβάδιζα πρὸς τὸν Ἄδην, φορτωμένος μὲ τ' ἀνομήματα, πρὸς εἶχα διαπράξει ἐναντίον Σου, ἐναντίον μου, ἐναντίον τῶν ἄλλων· ἀνομήματα πολυάριθμα καὶ βδελυρά, πρὸς ἔκαναν βαρυτέρας τὰς ἀλύσεις τοῦ προπατορικοῦ ἀμαρτήματος, διὰ τὸ ὅποιον ὅλοι πεθαίνομε εἰς τὸν Ἄδάμ. Δὲν μοῦ εἶχες ἀκόμη συγχωρήσει κανένα ἀμάρτημα ἐν Χριστῷ. Ὁ Ἰησοῦς δὲν εἶχε ἀκόμη ἀπομακρύνει τὴν ἐχθρότητά Σου μὲ τὸν Σταυρὸν Του. Τὴν ἐχθρότητα, πρὸς ἐπέσυραν ἐναντίον μου τ' ἀμαρτήματά μου. Ἀλλὰ καὶ πῶς θὰ ἤμποροῦσε νὰ τὴν ἀπομακρύνῃ, ἀφοῦ, σύμφωνα μὲ τὰς πεποιθήσεις μου τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, δὲν εἶχε κρεμασθῆ εἰς τὸν σταυρὸν παρὰ μόνον κάποιο πλάσμα φανταστικόν. Ὅσο ψεύτικος μοῦ ἐφαίνετο ὁ θάνατος τῆς σαρκὸς του τόσο ἦτο ἀληθινὸς ὁ θάνατος τῆς ψυχῆς μου, ἡ ὁποία δὲν τὸ ἐπίστευε.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἠδύξαντο ὁ πυρετός μου, παρέδιδα τὴν τελευταίαν πνοήν, ἐβάδιζα πρὸς τὸν θάνατον. Ποῦ θὰ ἐπορευόμουν ἐκείνη τὴ στιγμή, ἐὰν ὄχι εἰς τὰς φλόγας, εἰς βασάνους ἀνταξίας τῶν ἀνομημάτων μου, σύμφωνα μὲ τὴν τάξιν τῆς ἀλανθάστου δικαιοσύνης Σου ; Δὲν τὸ ἐγνώριζε αὐτὸ ἡ μητέρα μου, καὶ ὅμως, μολονότι δὲν ἦτο παροῦσα, ἔκανε προσευχὰς διὰ μένα. Ἀλλὰ Σὺ, πανταχοῦ παρών, ὅπου εὗρισκετο ἐκείνη, εἰσήκουσες τὰς προσευχὰς της, ἐκεῖ δὲ ποῦ εὗρισκόμουν ἐγὼ, μὲ ὤκτειρες. Μοῦ ἀπέδιδες τὴν υἰεῖαν τοῦ σώματός μου, ἀλλ' ἡ ἱερόσυλος καρδία μου δὲν εἶχε ἀκόμα θεραπευθῆ. Διότι, μολονότι διέτρεχα τὸν ἔσχατον τῶν κινδύνων, δὲν ἤθελα νὰ βαπτισθῶ. Ὅταν ἦμουν μικρὸ παιδί, ἦμουν καλύτερος, ἀφοῦ ἐζήτησα τὸ βάπτισμα ἀπὸ τὴν εὐσέβειαν τῆς μητέρας μου, καθὼς Σοῦ τὸ ἔχω ἤδη ἐξομολογηθῆ. Ὡστε ἐμεγάλωσα μὲ τὴν ντροπή μου, περιφρονοῦσα τὴν ἰατρικὴν τέχνην

Σου. Ἄλλὰ Σὺ δὲν ἠθέλησες ν' ἀποθάνω δυὸ φορές (1) ὑπὸ τὸ κράτος τοιούτων διαθέσεων. Ἐὰν ἕνα τέτοιο κτύπημα κατεφέρετο εἰς τὴν καρδίαν τῆς μητέρας μου, δὲν θὰ ἐθεραπεύετο ποτέ. Διότι δὲν ἤμπορῶ νὰ περιγράψω τὴν στοργὴν τῆς, αἱ δὲ ὠδίνες τῆς, ὅπως μὲ γεννήσῃ διὰ τοῦ πνεύματος, ἦσαν σκληρότεραι παρὰ ἐκείναι, ποὺ εἶχεν ὑποστῆ, ὅπως μὲ γεννήσῃ διὰ τῆς σαρκός.

Ἦξι δὲν βλέπω πῶς θὰ ἐθεραπεύετο, ἂν ὁ ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας θάνατός μου ἐπλήγωνε τὴν μητρικὴν τῆς στοργὴν. Τί θὰ ἐγίνοντο τόσαι προσευχαί, ποὺ ἀπηύθυνε διαρκῶς πρὸς Ἐσὲ καὶ μόνον; Ἄλλὰ Σὺ, ὦ Θεὲ τῶν οἰκτιρμῶν, θὰ περιφρονοῦσες ποτὲ τὴν συντετριμμένην καὶ τεταπεινωμένην καρδίαν μιᾶς χήρας ἀγνῆς, ἐγκρατοῦς, φιλελεήμονος, ὑποταγμένης εἰς τοὺς Ἄγγιους Σου, μιᾶς χήρας, ποὺ προσέφερε διαρκῶς θυσίαν εἰς τὸν βωμόν Σου (2), ποὺ ἐπεσκέπτετο δυὸ φορές τὴν ἡμέραν τὴν Ἐκκλησίαν Σου, τὸ πρωτὶ καὶ τὸ βράδυ, ὄχι διὰ νὰ φλυαρίσῃ σὺν γραιῖδιον, ἀλλὰ διὰ ν' ἀκούσῃ τὸν λόγον Σου καὶ Σὲ ἰκετεύσῃ νὰ εἰσακούσῃς τὰ δάκρυα ἐκείνης, ποὺ δὲν Σοῦ ζητοῦσε χρυσὸν καὶ ἄργυρον, ἀλλὰ τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς τοῦ παιδιοῦ τῆς. Σὺ, ἡ χάρις τοῦ ὁποίου τὴν δημιούργησε ὅπως ἦτο, ἦτο ποτὲ δυνατόν νὰ τὴν περιφρονήσῃς καὶ νὰ τῆς ἀρνηθῆς τὴν προστασίαν Σου; Ἦξι, Κύριε, ἦσουν πλησίον τῆς, τὴν εἰσήκουσες καὶ ἐνήργησες σύμφωνα μὲ τὴν τάξιν, τὰς βαθμίδας τῆς ὁποίας εἶχες ἤδη καθορίσει ἐκ τῶν προτέρων. Μακρὰν ἀπὸ μένα ἢ σκέψις, ὅτι θὰ ἦτο δυνατόν νὰ τὴν ἐξαπατήσῃς εἰς τὰς ἐλπίδας τῆς, ὅταν τῆς ἔδιδες τὰς ἀπαντήσεις ἐκείνας, ποὺ ἀνέφερα ἢ ποὺ δὲν ἀνέφερα ὡς τώρα· τὰς ἀπαντήσεις ἐκείνας, ποὺ ἐφύλαγε στὴν καρδίαν τῆς καὶ ἐπίστευε, κατὰ τὰς ἀτελευτήτους προσευχὰς τῆς, ὅτι ἔφεραν τὴν ὑπογραφήν τῆς χειρός Σου. Διότι, ἐπειδὴ εἶναι αἰωνία ἢ εὐ-

(1) Non me sivisti bis mori, δηλαδή δὲν ἠθέλησες ν' ἀποθάνω σωματικῶς καὶ ψυχικῶς.

(2) «Ad altare tuum». Ἡ λατινικὴ τῶν χριστιανικῶν αἰώνων μετεχειρίζετο τὰς λέξεις altare, ara, ποὺ ἐδήλουν καὶ τοὺς βωμοὺς τῶν ἐθνικῶν. Ὁ τύπος altaria εἶναι ὁ συνηθέστερος καὶ ὁ μόνος κλασσικός. Οἱ Ἑλληνες συγγραφεῖς ἀπέφυγαν αὐτὴν τὴν σύγχυσιν, δεδομένου, ὅτι, μετεχειρίζοντο τὴν λέξιν *θυσιαστήριον* καὶ ὄχι τὰς λέξεις *βωμός*, *ἔσχάρα*. (P. de Labriolle, St Augustin).

σπλαγχνία Σου, καταδέχτηκες νά γίνης διά τῶν ὑποσχέσεών Σου, ὀφειλέτης ἐκείνων, πού ἀναθέτουν εἰς Ἐσέ τήν πληρωμήν τῶν χρεῶν των

Λοιπὸν μ' ἐθεράπευες ἀπὸ ἐκείνην τήν ἀσθένειαν. Ἐσωσες τὸ τέκνον τῆς δούλης Σου διὰ νά Σοῦ δοθῆ κατόπιν εὐκαιρία νά τοῦ παράσχης καλυτέραν καὶ ἀσφαλεστέραν σωτηρίαν.

* * *

Καὶ κατ' ἐκείνην ἀκόμα τήν ἐποχὴν εἶχα σχέσεις εἰς τὴν Ρώμην μὲ τοὺς ψευδοαγίους, τοὺς ἀγύρτας, καὶ ὄχι μόνον μὲ τοὺς ἀκροατάς μου, εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν ὁποίων συγκαταλέγετο καὶ ἐκείνος εἰς τὸ σπίτι τοῦ ὁποίου εἶχα ἀρρωστήσει καὶ νοσηλευθῆ, ἀλλὰ καὶ μ' ἐκείνους, πού ὀνομάζονται Ἐκλεκτοί (1).

Ὡς τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἐπίστευα, ὅτι δὲν εἴμεθα ἡμεῖς ἐκεῖνοι, πού ἀμαρτάνομεν, ἀλλ' ὅτι τὰς ἀμαρτίας διαπράττει μία ξένη φύσις, πού εὐρίσκεται ἐντὸς μας. Μὲ τὴν ὑπεροψίαν μου μοῦ ἄρεσε νά φαντάζωμαι, ὅτι εὐρισκόμουν ἔξω ἀπὸ τὴν ἀμαρτίαν, ὁσάκις δὲ ἀμάρτανα, δὲν αἰσθανόμουν τὸν ἑαυτόν μου ἔνοχον, διὰ νά ἐπιτύχω ἀπὸ Σέ τὴν θεραπείαν τῆς ψυχῆς μου, ἀμαρτωλῆς ἐνώπιόν Σου, ἀλλὰ μοῦ ἤρεσε νά αἰτιῶμαι κάθε φορὰ πού κάτι εὐρίσκετο εἰς ἐμέ, χωρὶς ὅμως νά εἶναι ὁ ἑαυτός μου. Καὶ ὅμως ἀμάρτανα, ἐγὼ ὁ ἴδιος. Ἡ ἀσέβεια καὶ μόνον αὐτὴ διαίρουσε σέ δυὸ τὸ Ἐγὼ μου, ἢ δὲ ἀμαρτία μου ἦτο τόσο περισσότερο ἀθεράπευτος, ὅσο δὲν αἰσθανόμουν τὸν ἑαυτό μου ἀμαρτωλόν. Ἡ βδελυρὰ παρρημομία μου ἐπροτιμοῦσε νά νικηθῆς Ἐσὺ εἰς τὴν ψυχὴν μου, πρὸς ὄλεθρόν μου, παρὰ νά νικήσης διὰ τὴν σωτηρίαν μου. Δὲν εἶχε ἀκόμη θέσει «φυλακὴν τῷ στόματί μου καὶ θύραν περιοχῆς περὶ τὰ χεῖλη μου, μὴ ἐκκλίνης τὴν καρδίαν μου εἰς λόγους πονηρίας τοῦ προφασίζεσθαι προφάσεις ἐν ἀμαρτίαις· σὺν ἀνθρώποις ἐργαζομένοις τὴν ἀνο-

(1) Σύμφωνα μὲ κάποιο ἀνέκδοτον, πού ἀναφέρει ὁ Αὐγουστίνος εἰς τὸ «De moribus Eccl. Cathol. et de moribus Manichaeorum XIX, 68 καὶ Patrol. Lat. XXXII, 1574». ὁ συγγραφεὺς ἀντελήφθη ταχύτατα τὴν ὑποκρισίαν τῶν Μανιχαίων, οἱ ἑποῖτοι, μολονότι ἦσαν ὑποχρεωμένοι ἀπὸ τὸν διδάσκαλόν των νά ἀσκητεύουν αὐστηρῶς, ἐν τούτοις ὑπεκρίνοντο μόνον τὸν ἀσκητισμόν, ἐνῶ εἰς τὴν πραγματικότητά ἦσαν φιλήδονοι καὶ ἀκόλαστοι.

μίαν» (1). Ἴδου διὰ ποῖον λόγον ἐξηκολούθησα νὰ ἔχω σχέσεις με τοὺς «Ἐκλεκτοὺς», χωρὶς ὅμως πλέον νὰ ἐλπίζω, ὅτι θὰ ἤμποροῦσα ν' ἀποκτήσω κάτι ἀπὸ τὴν ψευδῆ διδασκαλίαν των. Ἄλλ' ἐφόσον δὲν εὑρίσκα κάτι νεώτερο ἀπ' αὐτὴν τὴν διδασκαλίαν, ἀπεφάσισα νὰ τὴν παρακολουθῶ, ἤμουν ὅμως τώρα πλέον ἀπέναντί της χλιαρὸς καὶ ἀδιάφορος.

Εἶχε μάλιστα ἐπέλθει εἰς τὸν νοῦν μου, ὅτι οἱ λεγόμενοι φιλόσοφοι τῆς Ἀκαδημίας(2) ἦσαν σοφώτεροι τῶν ἄλλων, ἐφ' ὅσον ἰσχυρίζοντο, ὅτι πρέπει ν' ἀμφιβάλλωμεν δι' ὅλα καὶ ὅτι καμμία ἀλήθεια δὲν εἶναι εἰς τὸν ἄνθρωπον προσιτή. Ἐπίστευα τότε, ὅτι ἡ διδασκαλία των ἦτο πράγματι ἐκείνη, ἡ ὁποία ἀπεδίδετο εἰς αὐτοὺς.

Δὲν παρέλειψα νὰ κλονίσω τὴν πίστιν, πρὸ εἶχεν ὁ ξεναγὸς μου, καθὼς εἶχα καταλάβει, εἰς τὰ παραμύθια, πρὸ ἐγέμιζαν τὰ βιβλία τῶν Μανιχαίων. Ἐν τούτοις ἐξακολουθοῦσα νὰ εὑρίσκω μαι μαζί των εἰς μεγαλυτέραν ἐπαφὴν παρὰ ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι δὲν εἶχαν σχέσεις με αὐτὴν τὴν αἵρεσιν. Ἐπαυσα πλέον νὰ εἶμαι ἐνθουσιώδης συνήγορος τῶν δογμάτων της. Ἐν τούτοις ἡ οἰκειότης μου με τοὺς Μανιχαίους — πολλοὺς ἐξ αὐτῶν ἔκρυπτεν ἡ Ρώμη—ἐξασκοῦσε μίαν τόσο μεγάλην ἐπίδρασιν ἐπάνω μου, ὥστε νὰ μὴ ζητῶ τίποτε ἄλλο, τόσο δὲ ὀλιγώτερον, καθόσον ἤμουν βέβαιος, ὅτι δὲν θὰ εὑρίσκα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν Σου, Κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων, τὴν ἀλήθειαν ἐκείνην, ἀπὸ τὴν ὁποίαν οἱ Μανιχαῖοι με ἀπεμάκρυναν. Ἐθεωροῦσα ἐπαίσχυντον τὴν πίστιν, ὅτι περιεβλήθης ἀνθρωπίνην σάρκα καὶ μέλη ἀνθρώπινα! Ὅσακις δὲ ἐσκεπτόμουν τὸν Θεόν μου, τὸν ἐφανταζόμουν ὡς μᾶζαν σωματικὴν—διότι κανένα πρᾶγμα μὴ σωματικὸν μοῦ ἐφαίνετο, ὅτι ὑπάρχει. Εἰς τὸ σημεῖον δὲ αὐτὸ ὑπῆρχε ἡ κυριωτέρα καὶ ἴσως ἡ μοναδικὴ πλάνη μου.

(1) Ψαλμ. ΡΜ. 3 καὶ ἐφεξῆς.

(2) Πρόκειται περὶ τῆς «Νέας Ἀκαδημίας», δηλαδὴ τῆς Σχολῆς τοῦ Ἀρκεσιλάου (375—240), τοῦ Καρνεάδου (319—129), τοῦ Κλειτομάχου (περ. 175—100) καὶ τοῦ ἐκ Λαρίσης Φίλωνος (περ. 148—80). Ὁ Αὐγουστίνος ἔμαθε τὰς θεωρίας καὶ τὰς ἀντιλήψεις τῆς Σχολῆς ταύτης, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν «Academica» τοῦ Κικέρωνος, πρὸ ἐγράφησαν κατὰ τὸ ἔτος 45 π. Χ.

Τοῦτο μ' ἔκαμε νὰ πιστεύω, ὅτι ὑπῆρχεν οὐσία τοῦ κακοῦ (1) φρικτὴ μᾶζα ἄμορφος, εἴτε πυκνὴ καὶ στερεά, — αὐτὴν τὴν ὀνομάζουσαν γῆν — εἴτε ἀραιὰ καὶ λεπτή, ὡς ἐναέριον πνεῦμα, κακόβουλον, μοχθηρὸν πνεῦμα, ποῦ φαντάζονται, ὅτι ἔρπει ἐπὶ τῆς γῆς. Ἐπειδὴ ἡ εὐσέβειά μου, μολονότι πολὺ ὀλίγον φωτισμένη, μὲ ὑπεχρέωνε νὰ πιστεύω, ὅτι ὁ ἀγαθὸς Θεὸς καμμίαν φύσιν κακὴν δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ δημιουργήσῃ, ἔθετα τὰς δύο μάζας εἰς ἀνταγωνισμόν. Ἀπὸ τὴν καταστροφικὴν αὐτὴν ἀρχὴν προήρχοντο ὅλαι αἱ λοιπαὶ ἱερόσυλοι σκέψεις μου.

Πράγματι, ὅσες φορές τὸ πνεῦμά μου προσπαθοῦσε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν καθολικὴν πίστιν, αἰσθάνετο τὸν ἑαυτὸν του ν' ἀποκρούεται, διότι ἡ ἰδέα, ποῦ εἶχε σχηματίσει διὰ τὴν πίστιν αὐτὴν, δὲν ἦτο ἀκριδής. Μοῦ ἐφαίνετο, ὅτι ἦτο μεγαλυτέρα εὐσέβεια νὰ Σὲ πιστεύω ἄπειρον ὡς πρὸς ὅλα τὰ μέρη Σου, ὦ Θεέ μου, ἐκτὸς ἀπὸ ἓνα, δηλαδή ὡς πρὸς ἐκεῖνο, ὅπου ἡ μᾶζα τοῦ κακοῦ ἀντιστρατεύεται πρὸς Ἐσένα — ἐκεῖ ἔπρεπε πράγματι νὰ παραδεχθῶ, ὅτι δὲν εἶσαι ἄπειρος — παρὰ νὰ ὑποθέτω, ὅτι καθορίζεσαι ὡς πρὸς ὅλα τὰ μέρη Σου σύμφωνα μὲ τὴν ἀνθρωπίνην μορφὴν. Καὶ ἐθεωροῦσα προτιμότερον νὰ πιστεύω, ὅτι δὲν ἐδημιούργησες, κανένα κακόν, — τὸ κακόν ἐφαίνετο εἰς τὴν ἀμάθειάν του ὄχι μόνον ὡς οὐσία, ἀλλὰ καὶ ὡς οὐσία σωματικὴ, διότι δὲν ἤμουν ἱκανὸς νὰ φαντασθῶ τὸ πνεῦμα παρὰ μόνον ὡς σῶμα λεπτόν, τὸ ὁποῖον ὅμως ἦτο διάχυτον εἰς τὸν χῶρον — παρὰ νὰ παραδεχθῶ, ὅτι ἡ φύσις τοῦ κακοῦ, ὅπως τὸ ἐπίστευα, προήρχετο ἀπὸ Σένα. Αὐτὸν τὸν ἴδιον τὸν Σωτῆρα μου, τὸν μονογενῆ Υἱόν Σου, ἐφανταζόμουν, ὅτι ἐξεπορεύετο ἀπὸ τὸ φωτεινὸν σῶμά Σου, δὲν ἐπίστευα δὲ ὡς πρὸς αὐτὸν τίποτε ἄλλο παρὰ ἐκεῖνο, ποῦ μοῦ ὑπέβαλλαν αἱ ἐξωφρενικαὶ σκέψεις μου. Ναὶ μὲν ἐφρόνουν, ὅτι μία ὁμοία φύσις ἦτο ἀδύνατον νὰ γεννηθῇ, ἄνευ συμμείξεως τῆς σαρκός, ἀλλὰ τὸ ὅτι ἐκεῖνο ποῦ ἐφανταζόμουν, ἤμποροῦσε νὰ

(1) Τὸ ζήτημα τῆς προελεύσεως τοῦ κακοῦ εἶναι ἓνα ἐκ τῶν ζητημάτων ἐκείνων, ποῦ ἀπησχόλησαν κατὰ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς αἰῶνας πολλοὺς σοφοὺς. Εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ θέματα, λέγει ὁ Τερτουλλιανός, ποῦ ἀνεκινήθησαν τόσον ἀπὸ τοὺς αἰρετικοὺς ὅσον καὶ ἀπὸ τοὺς φιλοσόφους. Εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ θέματα, ποῦ ἀναμασοῦν : Πόθεν προέρχεται τὸ κακόν ; Ποία εἶναι ἡ αἰτία του ; Πόθεν ὁ ἄνθρωπος ; κ.τ.λ. (Tertull. De Praescr. VII 5).

συμμειχθῆ, χωρὶς νὰ κηλιδωθῆ δὲν μοῦ ἦτο δυνατόν νὰ ἐννοήσω. Ὡστε δὲν ἤθελα νὰ τὸ πιστεύσω ἐνσαρκωθὲν ἐκ φόβου μήπως τὸ θεωρήσω κηλιδωθὲν ἀπὸ τὴν σάρκα.

Ἐξ ἄλλου, ὁ κριτικὸς ἔλεγχος τῶν Μανιχαίων σχετικῶς μετὰς Γραφάς, μοῦ ἐφαίνετο ἀπολύτως ἀθθεντικὸς. Ἐν τούτοις ἐνλίπε με κατελάμβανε ὁ πόθος νὰ ὑποβάλω μερικὰ σημεῖα ὑπὸ τὴν κρίσιν ἀρμοδίου κριτοῦ, διὰ νὰ ἴδω τί ἐσκέπτετο περὶ αὐτῶν τῶν θεμάτων.

Κάποιος Ἐλπίδιος ἔκαμνε διαλέξεις καὶ συζητήσεις ἐναντίον αὐτῶν τούτων τῶν Μανιχαίων, ἤδη δὲ εἰς τὴν Καρχηδόνα αἱ διαλέξεις του μοῦ ἔκαμαν ἐντύπωσιν, διότι ἀνέφερε μερικὰ χωρία ἐκ τῶν Γραφῶν κατὰ τῶν ὁποίων οἱ Μανιχαῖοι δὲν ἦσαν ἱκανοὶ ν' ἀντεπεξέλθουν με εὐκολίαν. Αἱ ἀπαντήσεις των μοῦ ἐφαίνοντο ἀνίσχυροι, ἄλλως τε ἀπέφευγαν νὰ τὰς διατυπώσουν δημοσίᾳ, ἀρκούμενοι νὰ μᾶς τὰς δίδουν ἐν τῷ κρυπτῷ. Κατὰ τοὺς Μανιχαίους, ἡ Καινὴ Διαθήκη εἶχε πλαστογραφηθῆ, δὲν γνωρίζω ἀπὸ ποῖον, πὺ ἐσκόπευε νὰ μεταμοσχεύσῃ τὴν πίστιν τῶν Ἰουδαίων εἰς τὴν θρησκείαν τῶν χριστιανῶν. Ἐγὼ δέ, ὁ ὁποῖος δὲν ἤμουν ἱκανὸς παρὰ μόνον ὕλικὰς εἰκόνας νὰ μορφώνω, διατελοῦσα ὑπὸ τὸ κράτος τῶν «μαζῶν» ἐκείνων, πὺ με κρατοῦσαν παράλυτον. Ἀγωνιῶν δὲ καὶ ἀσθμαίνων κάτω ἀπὸ τὸ βᾶρος των, ἐπροσπάθησα εἰς μάτην ν' ἀναπνεύσω τὸν καθαρὸν ἀέρα τῆς ἀληθείας Σου.

Ἡ Αὐγουστῖνος καὶ οἱ Ρωμαῖοι σπουδασταὶ

Ἐν τῷ μεταξὺ ἀφιερῶθηκα με ζῆλον πολὺν εἰς τὸ ἔργον, χάριν τοῦ ὁποίου εἶχα μεταβῆ εἰς τὴν Ρώμην, δηλαδὴ εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς ῥητορικῆς. Κατῴρθωσα νὰ συγκεντρώσω γύρω μου ὀλίγους μαθητάς, εἰς τοὺς ὁποίους καὶ διὰ τῶν ὁποίων ἤρχισε νὰ γίνεται γνωστὸν τὸ ὄνομά μου.

Ἄλλ' ἔξαφνα ἐπληροφορήθηκα, ὅτι εἰς τὴν Ρώμην ἦσαν συνήθειαι μερικαὶ ἐνέργειαι, πὺ εἰς τὴν Ἀφρικὴν δὲν μ' ἔκαμαν νὰ ὑποφέρω. Με ἐβεβίωσαν δηλαδὴ, ὅτι, ναὶ μὲν τὰ πραξικοπήματα, εἰς τὰ ὁποῖα προέβαιναν οἱ ἀνάγωγοι νέοι ἐκεῖ κάτω, ἦσαν ἄγνωστα ἐδῶ, ἀλλά, μοῦ ἐπρόσθεσαν, συμβαίνει κάποτε τὸ ἐξῆς : οἱ σπουδασταί, διὰ ν' ἀποφύγουν τὴν πληρωμὴν τῶν διδάκτρων, συ-

γεννοῦνται μεταξύ των καὶ πηγαίνουν ἐν σώματι εἰς ἓνα ἄλλον διδάσκαλον, καταπατοῦντες μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν τὴν καλὴν πίστιν καὶ τὴν δικαιοσύνην χάριν τοῦ χρήματος.

Αὐτοὺς τοὺς σπουδαστὰς ἤρchiσε νὰ μισῇ ἡ καρδία μου, ἀλλ' ὄχι μὲ «τέλειον μῖσος». Διότι ἐκεῖνο, ποῦ ἐμισοῦσα εἰς αὐτούς, ἦτο περισσότερον ἢ βλάβη, ποῦ διέτρεχα τὸν κίνδυνον νὰ ὑποστῶ, παρὰ ἡ ἀδικία, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἔπασχαν οἱ ἄλλοι.

Καὶ ὅμως τοιοῦτου εἴδους ἄνθρωποι εἶναι ἐκτὸς τιμῆς καὶ ἐκπορνεύονται μακρὰν ἀπὸ Σένα, ὦ Θεέ μου, προσκολλώμενοι εἰς ἐφήμερα ἀγαθὰ, παιχνίδια τοῦ χρόνου, εἰς κέρδη βορβορώδη, ποῦ λερώνουν καὶ κηλιδώνουν τὰ χέρια ἐκείνων, ποῦ τὰ ἐγγίζουν. Εἶναι ἐκτὸς τιμῆς ἐφ' ὅσον προσκολλῶνται εἰς κόσμον μάταιον καὶ περιφρονοῦν τὸν Θεὸν των, ποῦ τοὺς ἀνακαλεῖ εἰς τὴν τάξιν καὶ ἀμνηστεύει τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν, ὅταν ἐπιστρέφῃ εἰς Αὐτόν, ἔστω καὶ ἐκπορνευμένη. Ἀκόμη καὶ σήμερα συχαίνομαι αὐτοῦ τοῦ εἴδους τοὺς ἀνθρώπους, λόγῳ τῆς διαστροφῆς των καὶ τῆς ἠθικῆς δυσμορφίας των. Ἐξ ἄλλου ὅμως τοὺς ἀγαπῶ, διὰ νὰ τοὺς βελτιώσω· διὰ νὰ τοὺς διδάξω, ὅτι ὀφείλουν νὰ προτιμοῦν τὴν ἐπιστήμην ἀπὸ τὸ χρήμα, εἰς τὴν ἐκμάθησιν τῆς ὁποίας ἀφοσιώνονται, ἀπὸ δὲ τὴν ἐπιστήμην νὰ προτιμοῦν Ἐσέ, ὦ Θεέ μου, ποῦ εἶσαι ἡ Ἀλήθεια, πηγὴ ἀνεξάντλητος ἀσφαλοῦς ἀγαθοῦ καὶ εἰρήνης ἀγνοιάτης. Ἀλλὰ τότε ἤμουν διατεθειμένος μᾶλλον νὰ μὴν ἀνέχωμαι τὴν διαστροφήν των πρὸς τὸ συμφέρον μου παρὰ νὰ τοὺς ἐπιθυμῶ καλυτέρους πρὸς χάριν Σου.

Ἦ Αὐγουστῖνος εἰς τὸ Μεδιόλανον (Μιλάνο). — Ἦ συνάντησίς του μὲ τὸν Ἀμβρόσιον.

Εἰς τὸ διάστημα αὐτὸ παρεκλήθη ὁ τοποτηρητὴς τῆς Ρώμης ἀπὸ τὸ Μεδιόλανον νὰ προμηθεύσῃ διδάσκαλον τῆς ρητορικῆς εἰς τὴν πόλιν ἐκείνην, ποῦ θ' ἀνελάμβανε νὰ πληρώσῃ καὶ τὰ ἔξοδα τοῦ ταξιδίου του. Ἐζήτησα τὴν θέσιν αὐτὴν διὰ τῆς παρεμβάσεως τῶν φίλων μου ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι διετέλουν ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τῶν ἡλιθιοτήτων τοῦ Μανιχαϊσμοῦ. Ἦ μετάβασίς μου εἰς τὸ Μεδιόλανον θὰ μ' ἐχώριζεν ἀπὸ τοὺς Μανιχαίους ὀριστικῶς, ἀλλ' οὔτε αὐτοὶ οὔτε ἐγὼ προεβλέπαμε αὐτὸν τὸν χωρισμόν. Ὑπέβαλα εἰς

τὴν κρίσιν τοῦ Συμνάκου, τοποτηρητοῦ τῆς Ρώμης κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν, ἕνα ρητορικὸν λόγον μου. Ὁ Συμνάκος τὸν εὗρηκε καλὸν καὶ με ἀπέστειλεν εἰς τὸ Μεδιόλανον (¹).

Εὐθὺς ὅταν ἐφθασα ἐκεῖ, ἐπεσκέφθηκα τὸν ἐπίσκοπον Ἀμβρόσιον, ποῦ ἦτο γνωστὸς εἰς τὴν ὑφήλιον ὡς ψυχὴ ἐκλεκτὴ καὶ εὐσεβὴς δοῦλος Σου. Ὁ εὐγλωττος ζῆλός του διένειμε τότε τὴν ἀληθινὴν οὐσίαν τοῦ σίτου Σου (²). Χωρὶς νὰ τὸ γνωρίζω, τὸ χέρι Σου με ὡδηγοῦσε πρὸς αὐτόν, διὰ νὰ με ὀδηγήσῃ εἰς Ἐσὲ αὐτὴν τὴν φορὰν ἐνσυνειδήτως.

Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς τοῦ Θεοῦ με ὑπεδέχθη πατρικῶς, ἐξέφρασε διὰ τὸν ἐρχομὸν μου τὴν χαρὰν του με ἀγάπην ἀνταξίαν ἑνὸς πνευματικοῦ ποιμένου.

Ἦρχισα νὰ τὸν ἀγαπῶ. Δὲν ἠγάπησα ὅμως ἐν τῷ προσώπῳ του κατ' ἀρχὰς τὸν διδάσκαλον τῆς ἀληθείας—εἶχα χάσει τὴν ἐλπίδα νὰ εὗρω τὴν ἀλήθειαν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν Σου—ἀλλὰ τὸν ἄνδρα, ποῦ ἔδειχνε ἀπέναντί μου εὐμένειαν. Παρακολουθοῦσα με ζῆλον τὰ δημόσια κηρύγματα του ὅχι με τὴν πρόθεσιν, τὴν ὁποῖαν ὤφειλα νὰ ἔχω, ἀλλ' ἀπλῶς, διὰ νὰ βεβαιωθῶ ἂν ἡ ρητορεία του εὗρισκετο εἰς τὸ ὕψος, περὶ τοῦ ὁποῖου ὠμίλου ὄλοι ἂν ἦτο ἄνωτερος ἢ κατώτερος τῆς φήμης του. Ἐκρεμόμουν ἀπὸ τὰ χεῖλη του, μολονότι ἦμουν ἀδιάφορος καὶ περιφρονητικὸς κατὰ βάθος. Με συνήρπαζεν ἡ γλυκύτης τῶν λόγων του, ποῦ ἦσαν σοφώτεροι ἀπὸ τοὺς λόγους τοῦ Φαύστου, ἂν καὶ ὀλιγώτερον εὐστροφοὶ καὶ γοητευτικοί. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ βάθος, δὲν ὑπῆρχε καμμία σύγκρισις. Ὁ ἕνας ἐπεριπλανᾶτο μέσα στὰ παραμύθια τῶν Μανιχαίων, ὁ ἄλλος ἐδίδασκε τὸ ἄνωτερον δόγμα τῆς ἀληθείας. Ἄλλ' ἡ σωτηρία εἶναι μακρὰν ἀπὸ τοὺς ἁμαρτωλοὺς, ὅπως ἦμουν ἐγὼ τότε. Καὶ ὅμως ἐπλησίαζα πρὸς αὐτὴν βαθμηδόν, χωρὶς νὰ τὰ συναισθάνωμαι.

Ἀπρόθυμος νὰ μάθω τὰς ἀληθείας, τὰς ὁποίας ἐδίδασκε, δὲν ἔστρεψα τὴν προσοχὴν μου παρὰ μόνον εἰς τὴν ρητορικὴν δεξιότητά του. Μολονότι δὲ δὲν εἶχαν τὴν ἐλπίδα ὅτι ἡ ὁδός, ποῦ

(1) Τοῦτο συνέβη τὸ φθινόπωρον τοῦ ἔτους 384, ὁπότε ὁ Αὐγουστίνος εἶχε ἡλικίαν τριάντα ἐτῶν.

(2) Πρβλ. Ψαλμ. 80, 17. «καὶ ἐψώμισεν αὐτοὺς ἐκ στέατος πυροῦ καὶ ἐκ πέτρης μέλι ἐχώρτασεν αὐτούς».

ώδηγοῦσε εἰς Ἐσέ, θὰ ἦτο προσιτὸ εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἐν τούτοις διατηροῦσα τὸ μάταιον αὐτὸ ἐνδιαφέρον. Ὅπωςδὴποτε μὲ τὰς φράσεις, πὺ ἀγαποῦσα, κατέφθαναν εἰς τὸ πνεῦμά μου καὶ τὰ πράγματα, τὰ ὁποῖα ὀλίγον μόνο μ' ἐνδιέφεραν. Δὲν κατώρθωνα νὰ χωρίζω τὰ μὲν ἀπὸ τὰ δέ, ἐνῶ δὲ ἄνοιγα τὴν καρδιά μου, διὰ νὰ δεχθῶ τὸν εὐγλωττον λόγον του, αἱ ἀλήθειαι, τὰς ὁποίας ἐκήρυττε, εἰσῆρχοντο συγχρόνως, μολοντί κατὰ βαθμούς.

Ἐν πρώτοις ἤρχισα νὰ ἀντιλαμβάνωμαι, ὅτι ἐκεῖνο, πὺ ἐκήρυττε, ἦτο δυνατόν νὰ ὑποστηριχθῆ καὶ ὅτι ἡ καθολικὴ πίστις ἠδύνατο ν' ἀντιμετωπίσῃ, χωρὶς ἰταμότητα, τὰς ἐπιθέσεις τῶν Μανιχαίων, τοὺς ὁποίους ἕως ἐκείνην τὴν στιγμήν ἐφανταζόμουν ἀκαταμαχήτους.

Ἐξ ἄλλου ἐκλονίσθην, ὅταν ἤκουσα τὸν Ἀμβρόσιον νὰ ἐρμηνεύῃ μὲ διαφορετικὸν πνεῦμα διάφορα σκοτεινὰ χωρία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἢ γραμματικὴ ἐρμηνεία τῶν ὁποίων ἐθανάτωνε τὴν ψυχὴν μου. Ἀκούων λοιπὸν αὐτὸν τὸν ἄνδρα νὰ ἐκθέτῃ σύμφωνα μὲ τὸ πνευματικὸν περιεχόμενον τῶν πολλὰ κείμενα τῶν Γραφῶν, ἀπεδοκίμαζα τὴν ἀποθάρρυσίν μου πὺ μ' ἔκαμνε νὰ πιστεύω, ὅτι ἦτο ἀδύνατος κάθε ἀντίδρασις πρὸς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι κατεδίκαζαν καὶ ἐμυκτήριζαν τὸν Νόμον καὶ τοὺς Προφήτας.

Ὅπωςδὴποτε δὲν ἐπίστευα, ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ εἰσέλθω εἰς τὴν ὁδὸν τοῦ Καθολικισμοῦ ἀπλῶς καὶ μόνον, ἐπειδὴ εἶχε καὶ αὐτὸς σοφοὺς καὶ εὐγλώτιους ὑποστηρικτάς, ἱκανοὺς ν' ἀνασκευάζουν μὲ εὐφράδειαν καὶ μὲ λογικὴν τὰς ἐναντίον τῶν ἀντιρρήσεις οὔτε νὰ καταδικάσῃ τὴν μερίδα εἰς τὴν ὁποίαν ἀνῆκα, ἐπειδὴ ἡ ἀντίθετος μερὶς μετεχειρίζετο ἰσοδύναμα ὄπλα. Ναὶ μὲν ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία εἶχε παύσει νὰ μοῦ προξενῆ ἐντύπωσιν ἠττημένου, δὲν μοῦ ἐφαίνετο ὅμως ἀκόμη νικηφόρος. Ἀνέπτυξα ὅλας τὰς πνευματικὰς δυνάμεις μου, διὰ νὰ εὔρω κάποιο ἐπιχείρημα καθοριστικόν, δυνατόν νὰ καταδείξῃ τὴν πλάνην τῶν Μανιχαίων. Ἐὰν ἡ διάνοιά μου ἦτο ἱκανὴ νὰ σχηματίσῃ μίαν παράστασιν οὐσίας τινὸς πνευματικῆς, θὰ συνέτριβεν ἅπαξ διὰ παντὸς ὅλα τὰ ἐφευρήματά των καὶ θὰ τὰ ἐξετόπιζεν ἀπὸ τὴν φαντασίαν μου. Ἀλλὰ τοῦτο ἦτο ἀδύνατον. Ἐν τούτοις, ὅσον ἀφορᾷ τὸν ἔξω κόσμον, δηλαδὴ τὴν φύσιν, πὺ εἶναι προσιτὴ εἰς τὰς αἰσθήσεις μας, αἱ σκέψεις μου,

αί συγκρίσεις μου μ' ἔκαμναν νὰ εὐρίσκω τὰς ἀντιλήψεις τῶν πλείστων φιλοσόφων περισσότερον ἀληθοφανεῖς.

Ἔτσι ἀμφέβαλα δι' ὅλα, συμφώνως πρὸς τὰς ἀρχὰς τῆς Ἀκαδημίας, ὅπως αὐτὴ τὰς ἠρμήνευσε, καὶ ἔπλεα εἰς ἓνα πέλαγος ἀχανὲς ἀβεβαιότητος. Ἀπεφάσισα νὰ ἐγκαταλείψω τοὺς Μανιχαίους, διότι ἐπίστευα, ὅτι, ἐφ' ὅσον διατελοῦσα ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τοιούτων ἀμφιβολιῶν, δὲν ἔπρεπε νὰ εἶμαι προσκολλημένος εἰς μίαν αἵρεσιν, ἣ ὁποία ἤδη εἰς τὴν ἐκτίμησίν μου ἐφαίνετο κατωτέρα ἀπὸ μίαν ὠρισμένην φιλοσοφικὴν Σχολήν. Εἰς τοὺς φιλοσόφους ἕμως ἐκείνους, ποὺ ἀγνοοῦσαν τὸ σωτήριο ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ, δὲν ἤθελα διόλου νὰ ἐμπιστευθῶ τὴν μέριμναν τῶν πόνων τῆς ψυχῆς μου.

Ἀπεφάσισα λοιπὸν νὰ μείνω κατηχούμενος εἰς τὴν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν, τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρὸς μου μὲ τὴν ἐλπίδα, ὅτι κάποιος ἀσφαλὲς φῶς θὰ καθωδηγοῦσε μίαν ἡμέραν τὴν πορείαν μου.

ΒΙΒΛΙΟΝ ΣΤ΄

Ὁ συγγραφεὺς ἀφηγεῖται τὴν μετάβασιν τῆς μητέρας του εἰς τὴν Ρώμην. Λέγει ὅτι διατρέχων τὸ τριακοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας του, ἀρχίζει νὰ ἐννοῇ κάθε ἡμέραν περισσότερο τὴν καθολικὴν διδασκαλίαν, τὴν ἀδίκως καταδικασθεῖσαν ὑπὸ τῶν Μανιχαίων. Περιγράφει τὸν χαρακτήρα τοῦ Ἀλυπίου. Ὅμιλεῖ περὶ τῶν ἀμφιβολιῶν καὶ τῶν αποφάσεών του, ὅπως ἀκολουθήσῃ μίαν καλυτέραν ὁδὸν εἰς τὴν ζωὴν. Φοβούμενος τὸν θάνατον καὶ τὴν θεῖαν δικαιοσύνην, καταλαμβάνεται ἀπὸ νέον πόθον μεταστροφῆς.

ᾠ Σὺ ἐλπίς μου, ἤδη ἀπὸ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν μου! Ποῦ εὕρισκόσουν δι' ἐμέ; Ποῦ εἶχες ἀποσυρθῆ; Σὺ δὲν μ' ἔχεις δημιουργήσει; Σὺ δὲν μὲ ἐπλάσες διάφορον ἀπὸ τὰ τετράποδα καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ; Καὶ ἐβάδιζα μέσα στὸ σκοτάδι, πάνω εἰς μίαν ὀλισθηρὰν ὁδόν. Σὲ ἐζητοῦσα ἔξω ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν μου καὶ δὲν εὕρισκα τὸν Θεὸν τῆς καρδίας μου! Ἐδυθιζόμενον εἰς τὴν ἄβυσσον τῆς θαλάσσης καὶ μὲ εἶχε ἐγκαταλείψει ἡ πίστις καὶ ἡ ἐλπίς, ὅτι κάποτε θὰ εὕρισκα τὴν ἀλήθειαν.

Τώρα ἡ μητέρα μου ἦλθε νὰ μὲ συναντήσῃ. Ἀκλόνητος εἰς τὴν εὐσέβειάν της, μὲ ἀκολουθοῦσε ἐκεῖθεν τῶν γαιῶν καὶ τῶν θαλασσῶν, ἐμπιστευομένη, ἐν μέσῳ κινδύνων παντοειδῶν, εἰς Ἐσὲ τὴν ἀσφάλειάν της. Κατὰ τὰς κρίσιμους στιγμὰς τοῦ ταξιδίου της, ἔδιδε θάρρος εἰς τοὺς ναύτας, ἀπὸ τοὺς ὁποίους οἱ διασχίζοντες διὰ πρώτην φορὰν τὴν τρικυμιώδη θάλασσαν ἀναμένουν ἐνθάρρυνσιν καὶ παρηγορίαν, καὶ ὑπέσχετο εἰς αὐτούς, ὅτι θὰ προσωρμίζοντο εἰς γαλήνιον λιμένα σῶοι καὶ ἀβλαβεῖς. Αὕτῃ δὲ ἀντλοῦσε τὸ θάρρος της ἀπὸ ἓνα ὀραματισμὸν, ποῦ προφανῶς ὀφείλεται σ' Ἐσένα.

Μ' εὕρηκε διατρέχοντα σοβαρὸν κίνδυνον. Δὲν εἶχα καμμίαν ἐλπίδα, ὅτι θὰ εὕρισκα τὴν ἀλήθειαν. Ἐν τούτοις, ὅταν τὴν ἐπληροφόρησα, ὅτι δὲν ἦμουν πιά Μανιχαῖος, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ

εἶμαι καθολικὸς χριστιανός, δὲν ἀνεσκίρτησεν ἀπὸ χαρὰν μὲ αὐ-
τὴν τὴν ἀπροσδόκητον πληροφορίαν. Διέκρινε μόνον ἓνα εὐχάρι-
στον οἰωνὸν εἰς ἓνα σημεῖον τῆς ἀθλιότητός μου ἐκείνης, ποῦ
τὴν ἔκαμνε νὰ μὲ κλαίῃ, ὡς ἐὰν ἦμουν νεκρός, ἀλλ' ὡς νεκρός,
ποῦ θὰ ἤμποροῦσε ν' ἀναζήσῃ, καὶ νὰ μὲ παρουσιάσῃ ἐπὶ τοῦ
φορείου τῆς ψυχῆς της, διὰ νὰ εἴπῃς εἰς τὸ τέκνον τῆς χήρας
«νεανίσκε, σοὶ λέγω ἐγέρθητι» καὶ ὅπως τοῦτο «ἀνακαθίσῃ
καὶ ἄρξηται λαλεῖν καὶ δώσης αὐτὸν τῇ μητρὶ αὐτοῦ» (1).
Ἡ καρδιά της δὲν συνεκλονίσθη ἀπὸ ἀνέκφραστον χαρὰν, ὅταν
ἔμαθε ὅτι ἔγινα ὅ,τι τὰ δάκρυά της Σοῦ ζητοῦσαν καθημερινῶς.
Δὲν εἶχα φθάσει ἀκόμη εἰς τὴν ἀλήθειαν, ἀλλ' εἶχα ἀπομακρυνθῆ
ἀπὸ τὸ ψεῦδος. Καὶ κάτι περισσότερο. Ἐπειδὴ ἡ μητέρα μου
εἶχε ἀκράδαντον πεποίθησιν, ὅτι δὲν θὰ μοῦ ἔδιδες τὸ δῶρόν Σου
μόνον κατὰ τὸ ἥμισυ, τὸ δῶρον ἐκεῖνο, ποῦ τῆς ὑπεσχέθης ὀλο-
κληρον, μοῦ ἀπήντησε, πλήρους ἐμπιστοσύνης, ὅτι ἦτο βεβαία ἐν
Χριστῷ, ὅτι προτοῦ ἐγκαταλείψῃ τὴν ζωὴν, θὰ μὲ ἔδλεπε πιστὸν
καθολικόν. Αὐτὸ ἀκριβῶς μοῦ εἶπεν. Ἄλλ' ἐνώπιόν Σου, ὦ πηγὴ
τῶν οἴκτιρμῶν, ἐδιπλασίασε τὰς προσευχὰς καὶ τὰ δάκρυά της,
διὰ νὰ ἐπισπεύσῃς τὴν βοήθειάν Σου καὶ φωτίσῃς τὰ σκότη μου.
Μὲ πόσον ζῆλον ἔτρεχεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν Σου, διὰ νὰ κρεμα-
σθῆ ἀπὸ τὰ χεῖλη τοῦ Ἀμβροσίου, ὡς πηγὴν ἀναδρύουσαν αἰω-
νίαν σωτηρίαν. Τὸν ἀγαποῦσε ὡς ἀγγελιαφόρον τοῦ Θεοῦ, διότι
ἐγνώριζεν, ὅτι αὐτὸς μὲ εἶχε καθοδηγήσει ἐκεῖ, ὅπου εὕρισκόμενον
ἐκείνην τὴν στιγμὴν, δηλαδὴ εἰς τὸ ρεῦμα ἐκεῖνο τῆς ἀδεβαιοτή-
τος, διὰ τοῦ ὁποίου θὰ μετέβαινα—καὶ ἦτο βεβαία περὶ αὐτοῦ ἡ
μητέρα μου,—ἀπὸ τὴν νόσον εἰς τὴν υγείαν, μετὰ τὴν παρέλευσιν
τοῦ φοβεροῦ κινδύνου, τῆς κρίσεως, καθὼς λέγουν οἱ ἰατροί.

*
**

Ἢθέλησε νὰ προσφέρῃ εἰς τοὺς τάφους τῶν μαρτύρων,
ὅπως ἐσυνήθιζε νὰ τὸ κάμνῃ εἰς τὴν Ἀφρικὴν, πολτόν, ἄρτον καὶ
οἶνον ἄκρατον ὁ θυρωρὸς δὲν ἐδέχθη τὴν προσφορὰν της. Ὅταν
δὲ ἔμαθε τὴν ἀπαγορευτικὴν αὐτὴν διάταξιν τοῦ ἐπισκόπου, τὴν
ἀπεδέχθη μὲ τόσῃν εὐσέβειαν καὶ ὑπακοήν, ὥστε καὶ ἐγὼ ὁ ἴδιος

(1) Πρβλ. Λουκ. 8, 12.

ἐθαύμασα τὴν εὐκολίαν, μὲ τὴν ὁποίαν κατέκρινε τὴν συνήθειάν της μᾶλλον παρὰ τὴν ἐπισκοπικὴν ἀπαγόρευσιν. Καὶ τοῦτο, διότι ἡ ἀκράτεια δὲν ἐξουσίαζε τὸ πνεῦμά της, ἢ δὲ ἀγάπη της πρὸς τὸν οἶνον δὲν τὴν διερέθιζε κατὰ τρόπον, ὥστε νὰ μισῇ τὴν ἀλήθειαν, καθὼς τόσοι ἄνδρες καὶ γυναῖκες, διὰ τοὺς ὁποίους οἱ ψαλμοὶ τῆς ἐγκρατείας εἶναι σὰν ἓνα ποτήρι νερό, ποὺ προκαλεῖ ναυτίαν εἰς τοὺς μεθύσους. Ἄλλ' ἢ μητέρα μου, ὁσάκις ἔφερε νεκρωσίμους προσφοράς, ἔτρωγεν ὀλίγας ἐξ αὐτῶν, διεμοίραζε τὰς ἄλλας καὶ ἐκρατοῦσε διὰ τὸν ἑαυτὴ της μόνον λίγο κρασί, διὰ νὰ δροσίση τὸ ἀπονεκρωμένο στόμα της. Ὅσάκις δὲ ὑπῆρχαν πολλοὶ τάφοι νεκρῶν, εἰς τὴν μνήμην τῶν ὁποίων ἐπροσφέρετο θυσία, μετεχειρίζετο τὸ ἴδιο ποτήρι κάθε φορά παντοῦ καὶ διεμοιράζετο μὲ τοὺς ἄλλους παρόντας πιστοὺς κρασί συγκερασμένο μὲ νερό, καὶ μάλιστα χλιαρό, ποὺ ἔπινε εἰς μικρὰς δόσεις, διότι ἐκεῖνο, ποὺ ἐζητοῦσε, ἦτο ἡ εὐσέβεια καὶ ὄχι ἡ ἡδονή.

Εὐθὺς ὡς ἐπληροφορήθη, ὅτι ὁ περίφημος αὐτὸς ἱεροκήρυξ, μέγας τῆς εὐσεβείας διδάσκαλος, ἀπηγόρευσε αὐτὰ τὰ ἔθιμα ἀκόμη καὶ εἰς ἐκείνους, ποὺ τὰ ἐτηροῦσαν μὲ ἐγκράτειαν, διὰ ν' ἀπομακρύνῃ κάθε εὐκαιρίαν κραιπάλης εἰς τοὺς μεθύσους, καὶ διότι οἱ ἑορτασμοὶ τῶν νεκρῶν ἦσαν ὁμοιότατοι μὲ τὰς δεισιδαιμονίας τῶν ἐθνικῶν⁽¹⁾, ἀπεδέχθη εὐχαρίστως τὴν ἐπισκοπικὴν αὐτὴν διάταξιν, ἀντὶ δὲ ν' ἀποθέτῃ ἐπὶ τῶν τάφων κάνιστρον μὲ καρπούς τῆς γῆς, ἐπρόσφερε καρδίαν πλήρη ἰδανικωτέρων εὐχῶν. Ἔδιδεν εἰς τοὺς πτωχοὺς ὅ,τι ἤμποροῦσε, ἑορτάζουσα μὲ τὴν ἐλεημοσύνην της τὴν διανομὴν τοῦ σώματος τοῦ Σωτῆρος, ἀφοῦ οἱ μάρτυρες ἐσφαγιάσθησαν καὶ ἐστέφθησαν μιμούμενοι τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ.

Καὶ ὅμως, ὦ Θεὲ καὶ Κύριέ μου—ἔτσι ἀντιλαμβάνεται τὸ πρᾶγμα ἡ καρδία μου ἐνώπιόν Σου—μοῦ φαίνεται, ὅτι οὐδέποτε ἡ μητέρα μου θὰ ἐπρόσφερε τὰ χέρια της εἰς τὴν ἀποκοπὴν τῆς ἀναφερθείσης συνηθείας ἂν εἶχεν ἀπαγορευθῆ ἀπὸ ἓνα ἄνδρα,

(1) Πρόκειται περὶ τῶν «Parentalia», περιγραφόμενων ὑπὸ τοῦ Ὁβιδίου εἰς «Fastes» II, 533 κέξ. Ἡ ἑορτὴ αὕτη τῶν νεκρῶν ἤρχιζε τὴν 13ην Φεβρουαρίου καὶ ἐτερματίζετο τὴν 21ην τοῦ ἰδίου μηνός. Ἀφιεροῦτο εἰς τοὺς νεκροὺς γονεῖς καὶ συγγενεῖς (di parentum) καὶ ἐπεδίωκε τὸν ἐξευμενισμόν τῶν ψυχῶν των (animas placare paternas).

τὸν ὁποῖον θ' ἀγαποῦσε ὀλιγώτερον ἀπὸ τὸν Ἀμβρόσιον. Ἐτρεφε ἀληθινὴν λατρείαν πρὸς αὐτὸν λόγῳ τῆς σωτηρίας μου. Ὁ Ἀμβρόσιος τῆς ἀνταπέδιδε τὰ ἴσα διὰ τὴν εὐσεβῆ ζωὴν τῆς, διὰ τὴν προθυμίαν τῆς ψυχῆς τῆς, ἀφιερωμένης εἰς τὴν ἐκτέλεσιν εὐεργετικῶν ἔργων καὶ ἀφωσιωμένης εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ τῆς. Συχνά, ὅταν μὲ συναντοῦσε, μοῦ τὴν ἐξεθείαζε καὶ μὲ συνέχαιρε, ὅτι εἶχα τέτοια μητέρα. Ἀλλὰ δὲν ἤξευρε ποιὸς ἦτο ὁ υἱὸς τῆς, ὁ ὁποῖος ἀμφέβαλλε δι' ὅλα καὶ δὲν ἐπίστευεν, ὅτι θὰ ἤμποροῦσε ποτὲ νὰ εὕρη τὴν ὁδὸν τῆς ζωῆς.

* * *

Δὲν ἀνεστέναζα ἀκόμη εἰς τὰς προσευχάς μου, διὰ νὰ σπεύσῃς εἰς βοήθειάν μου. Τὸ πνεῦμα εἶχε κλίσιν πρὸς τὴν ἔρευνα καὶ ἐποθοῦσε τὰς συζητήσεις διακαῶς. Ἐθεωροῦσα τὸν Ἀμβρόσιον εὐτυχῆ εἰς τὰ ὄμματα τοῦ κόσμου, διότι τὸν ἐκτιμοῦσαν ὑψηλά πρόσωπα. Μόνον ἡ ἀγαμία τοῦ μοῦ ἐφαίνετο ἐπίπονος. Ἀλλὰ περὶ τῶν ἐλπίδων του, τῶν ἀγώνων, τοὺς ὁποίους ὤφειλε νὰ διεξάγῃ ἐναντίον αὐτῶν τούτων τῶν πειρασμῶν, ποὺ ἦσαν συμφυεῖς μὲ τὸ μεγαλεῖόν του, περὶ τῶν παρηγοριῶν, ποὺ εὕρισκεν εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν δυστυχίαν, περὶ τῆς χαρᾶς του νὰ γεύεται τὸν ἄρτον Σου, περὶ ὅλων αὐτῶν δὲν εἶχα καμμίαν γνῶσιν, καμμίαν πεῖραν.

Ὁ Ἀμβρόσιος δὲν ἐγνώριζε τὴν ταραχὴν μου καὶ τὴν ἄδυσσον, ὅπου διέτρεχα τὸν κίνδυνον νὰ κρημνισθῶ. Μοῦ ἦτο ἀδύνατον νὰ τοῦ ζητήσω ὅ,τι ἤθελα καὶ ὅπως ἤθελα. Πλῆθος πολυασχόλων προσώπων, ποὺ ἐβοηθοῦσε εἰς τὴν ἀμηχανίαν των, μοῦ ὑπέκλεπταν τὴν συνέντευξιν καὶ τὴν συνδιάλεξιν ταύτην (').

Ὅσάκις ἦτο ἐλεύθερος, ἐπωφελεῖτο ἐκ τῶν ὀλίγων στιγμῶν τῆς ἐλευθερίας του, ὅπως τρέφῃ τὸ σῶμά του μὲ ἀπαραίτητον τροφήν ἢ τὸ πνεῦμά του μὲ ἀναγνώσεις.

Ὅταν ἐδιάβαζε, τὰ μάτια του διέτρεχαν τὰς σελίδας, τὴν ἔννοιαν τῶν ὁποίων ἐννοοῦσε παρευθῆς. Συχνά, ὁσάκις εὕρισκόμουν κοντά του—διότι ἡ θύρα του δὲν ἦτο κλειστὴ εἰς κανένα, ὅλοι δὲ εἰσῆρχοντο ἐλευθέρως καὶ χωρὶς προειδοποίησιν—τὸν ἔδλεπα

(1) Περὶ τοῦ ρόλου, ποὺ ἔπαιξεν ὁ Ἀμβρόσιος κατὰ τὸν τέταρτον αἰῶνα, βλέπε P. de Labriolle, Histoire de la littérature Latine chrétienne, σελ. 352 καὶ Glasson, Histoire du Droit et des Institutions de la France, 1889, τόμ. 1.

νά διαβάζη χαμηλοφώνως και οὐδέποτε με τρόπον διαφορετικόν. Ἐκάθιζα εἰς μίαν γωνίαν και ἐτηροῦσα νεκρικὴν σιωπὴν—και τίς θὰ τολμοῦσε νά διαταράξῃ τὴν βαθυτάτην προσήλωσίν του ;— κατόπιν δὲ ἀποχωροῦσα, ἀντιλαμβάνομενος, ὅτι θὰ ἦτο ἀνάγωγον νά τὸν διακόψω κατὰ τὰς σπανίας στιγμάς, ἐκ τῶν ὁποίων ἐπωφελεῖτο διὰ ν' ἀναπαύσῃ τὸ πνευμά του, ὅταν αἱ ὑποθέσεις τῶν ἄλλων τοῦ ἐπέτρεπαν ὀλίγην ἀνάπαυσιν.

Ἴσως ἀπέφευγε νά διαβάζη μεγαλοφώνως ἀπὸ φόβο, μήπως κάποιος προσεκτικὸς και ἐνδιαφερόμενος διὰ τὸ θέμα ἀκροατῆς θὰ τὸν ἠνάγκαζε νά ἐρμηνεύσῃ ἓνα σκοτεινὸν χωρίον, νά συζητήσῃ ἀκανθώδη προβλήματα και ἔτσι νά χάσῃ πολύτιμον καιρόν, προωρισμένον διὰ τὴν διεξαγωγὴν ὑποθέσεων, τὰς ὁποίας ἐπρόκειτο νά μελετήσῃ. Ἴσως και ἡ ἀνάγκη νά προφυλάσῃ τὴν φωνήν του, ἡ ὁποία εὐκόλως συνετρίβετο, ἦτο ἓνας ἀπὸ τοὺς λόγους, διὰ τοὺς ὁποίους ἐδιάβαζε πάντοτε χαμηλοφώνως. Πάντως, ὁποιαδήποτε και ἂν ἦτο ἡ πρόθεσίς του, δὲν ἤποροῦσε παρὰ νά εἶναι ἀγαθὴ, ὅπως ἦτο και αὐτὸς ἀγαθὸς ἄνθρωπος.

Τὸ δημόσιον κήρυγμα τοῦ Ἀμβροσίου φωτίζει τὸν Αὐγουστῖνον ὡς πρὸς πολλὰ ἐπίμαχα σημεῖα

Ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἓνα εἶναι τὸ γεγονός, δηλαδή ὅτι δὲν μοῦ ἐδίδετο ἡ εὐκαιρία νά ἐρωτήσω, δι' ὅ,τι ἤθελα, τὸν ἅγιον χρησμόν Σου, ποῦ εὕρισκετο εἰς τὴν καρδίαν τοῦ Ἀμβροσίου, παρὰ μόνον, ὅταν ἔδιδεν ὀλίγην προσοχὴν εἰς ἐμέ. Ὑπὸ τὸ κράτος τῶν ἀμφιβολιῶν και τῆς ἀμηχανίας μου, ἐπερίμενα μίαν κατάλληλον στιγμὴν, διὰ νά τοῦ ἀνοίξω τὴν καρδιά μου, ἀλλὰ μοῦ ἦτο ἀδύνατον νά τὴν εὔρω. Ἔτσι δὲν ἄφινα νά περάσῃ οὔτε μιά ἡμέρα τοῦ Κυρίου (Κυριακή), χωρὶς νά ἀκούσω τὸν ἄνδρα αὐτὸν νά ἐρμηνεύῃ θαυμάσια εἰς τὸν λαὸν τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, και ἔβλεπα με καθημερινῶς μεγαλυτέραν βεβαιότητα, ὅτι θὰ ἦτο δυνατὸν νά λύσω τοὺς κόμβους τῶν λεπτεπιλέπτων ἐκείνων συκοφαντιῶν, ποῦ ἐξόφταναν κατὰ τῶν Ἀγίων Γραφῶν οἱ ἀπατεῶνες ἐκείνοι, οἱ ὁποῖοι με παρεπλάνησαν.

Ὅταν ἐνόησα, ὅτι ἡ φράσις «ὁ ἄνθρωπος ἐπλάσθη κατ' εἰκόνα Θεοῦ» δὲν εἶχεν ἐρμηνευθῆ ἀπὸ τὰ πνευματικὰ τέκνα

Σου — ἀπὸ τὰ τέκνα Σου δηλαδή ἐκεῖνα, τὰ ὅποια ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία, ὄργανον τῆς χάριτός Σου, ἐπαναφέρει εἰς τὴν ζωὴν — κατὰ τὴν ἔννοιαν, ὅτι ὀφείλουν νὰ Σὲ πιστεύουν, νὰ Σὲ ἀντιλαμβάνονται ὡς καθοριζόμενον ὑπὸ τῆς ἀνθρωπίνης μορφῆς, μολονότι δὲν εἶχα οὔτε τὴν ἐλαχίστην ἰδέαν, οὔτε τὴν ἐλαχίστην ὑπόνοιαν περὶ μιᾶς οὐσίας πνευματικῆς, ἐν τούτοις μοῦ παρεῖχεν ἀνέκφραστον χαρὰν ἢ σκέψις, ὅτι, κατὰ τὴν διάρκειαν τόσων ἐτῶν, δὲν ἐγαύγιζα κατὰ τῆς καθολικῆς θρησκείας, ἀλλὰ κατὰ φαντασμάτων ἀποτόκων σαρκικῆς φαντασίας. Ὑπῆρξα αὐθάδης καὶ ἀσεβῆς κατὰ τοῦτο, ὅτι κατέκρινα, ὡς διδάσκαλος, ἐκεῖνο, ποῦ ὄφειλα γὰ μάθω ὡς μαθητῆς. Ἐντεῦθεν ἡ σύγχυσις καὶ ἡ ἐξέλιξις, ἡ γενομένη εἰς ἐμὲ καὶ ἡ χαρὰ μου διὰ τὸ ὅτι ἡ μονάκριβος Ἐκκλησία Σου, σῶμα τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ Σου, δὲν εἶχε καμμίαν διάθεσιν διὰ τοιούτου εἴδους παιδικῆς φλυαρίας καὶ ὅτι κανένα ἄρθρον τῆς θείας διδασκαλίας τῆς δὲν περιώριζεν Ἐσέ, πλάστην ὄλων τῶν ὄντων, εἰς χῶρον, ποῦ θὰ ἦτο μὲν ἀναμφιδόλως εὐρύτατος ἀλλ' ὅπως δῆποτε περιωρισμένος ἀπὸ τὸ διάγραμμα τῶν ἀνθρωπίνων μελῶν.

Ἐξ ἄλλου ἔχαιρα διὰ τὸ ὅτι δὲν μοῦ ἐπρότειναν πλέον ν' ἀναγινώσκω τὸν παλαιὸν Νόμον, τοὺς προφήτας μὲ τοὺς ἰδίους ὀφθαλμούς, οἱ ὅποιοι μ' ἔκαναν νὰ βλέπω τόσας μωρίας καὶ ν' ἀποδίδω εἰς τοὺς ἁγίους Σου συναισθήματα, ποῦ δὲν εἶχαν ποτέ. Καὶ ἤκουα πάντοτε μὲ χαρὰν τὸν Ἀμβρόσιον νὰ ἐπαναλαμβάνῃ εἰς τὸν λαὸν ὡς καμπάνα, ποῦ ἐτόνιζε μὲ ἐπιμονήν, τὰς λέξεις: «τὸ γράμμα φονεύει, τὸ πνεῦμα ζωογονεῖ!» Ὅσακις δὲ ἀνεσῆκωνε τὸν πέπλον τοῦ μυστηρίου καὶ ἀνεκάλυπτε τὸ πνευματικὸν νόημα, ὅπου τὸ γράμμα ἐφαίνετο, ὅτι ἐδίδασκε τὴν πλάνην, δὲν ἔλεγε τίποτε, τὸ ὅποιον νὰ μὴ μοῦ ἤρесе, μολονότι δὲν ἤξευρα, ἂν οἱ λόγοι του ἦσαν ἀληθινοί.

Ἐπροφύλασσα τὴν καρδίαν μου ἀπὸ κάθε προσχώρησιν, φοβούμενος νέους κρημνούς, αὐτὴ δὲ ἡ ἰδία ἡ ἐκκρεμότης μου ἐθαγάτωνε τὴν ψυχὴν μου. Ἦθελα νὰ εἶμαι ὡς πρὸς ὄλα τόσον βέβαιος, ὅσον πρὸς τὸ ὅτι ἐπτὰ καὶ τρία κάνουν δέκα, διότι δὲν ἤμουν τόσον ἀνόητος, ὥστε νὰ θέτω τὸ μαθηματικὸν τοῦτο ἀξίωμα εἰς ἀμφισβόλιαν (1). Ἀλλ' ἐγὼ ἐποθοῦσα ν' ἀποκτήσω τὴν αὐτὴν

(1) Ὁ Ἀύγουστινος θεωρεῖ τὴν γεωμετρίαν καὶ τὴν ἀριθμητικὴν (nu-

βεβαιότητα ὡς πρὸς κάθε ἄλλην ἀλήθειαν εἴτε σωματικὴν καὶ μακρὰν τῶν αἰσθήσεων μου, εἴτε πνευματικὴν, καθ' ὃν χρόνον τὸ πνεῦμά μου ἦτο ἀνίκανον ν' ἀντιληφθῆι κάτι, ποῦ δὲν ἦτο σωματικόν.

Λοιπὸν, διὰ νὰ θεραπευθῶ, ἔπρεπε νὰ πιστεύσω. Ἐπρεπε οἱ ὀφθαλμοί μου, ἀπαξ καθαρισθέντες, νὰ κατορθώσουν νὰ προσκολληθοῦν εἰς τὴν ἀλήθειάν Σου, αἰωνίαν καὶ ἀφθαρτον. Ἀλλὰ συχνότατα, ὅποιος πέσει στὰ χέρια ἀνικάνων ἰατρῶν, δὲν ἐμπιστεύεται πλέον τὸ σῶμά του οὔτε εἰς ἱκανὸν ἀσκληπιάδην. Καὶ ἔτσι ἡ ἀρρωστημένη ψυχὴ μου, ποῦ μόνον ἡ πίστις ἦτο ἱκανὴ νὰ τὴν θεραπεύσῃ, φοβουμένη μήπως ἐξαπατηθῆι ὑπὸ τῆς πίστεως, ἤρνεϊτο νὰ θεραπευθῆι. Δὲν ἤθελε νὰ λάβῃ τὸ φάρμακον, τὸ ὅποιον παρεσκεύασες Σὺ διὰ τῶν χειρῶν Σου καὶ διένειμες εἰς τοὺς ἀρρώστους εἰς ὀλόκληρον τὴν γῆν μὲ ὑπέροχον ἀποτέλεσμα.

Ὅπωςδὴποτε, προτιμοῦσα ἀκόμη κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν τὴν καθολικὴν διδασκαλίαν καὶ διὰ τὸν λόγον, ὅτι εὑρισκα εἰς αὐτὴν μέτρον σοφόν, ἀπόλυτον εἰλικρίνειαν, ἐφ' ὅσον αὕτη μοῦ παρήγγελλε νὰ πιστεύω ἐκεῖνο, ποῦ δὲν εἶχε ἀποδειχθῆ, εἴτε διότι μία ἀπόδειξις ἦτο δυνατὴ, ἀλλ' ὅχι δι' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, εἴτε διότι ἦτο ἀδύνατος. Τὴν προτιμοῦσα, λέγω, ἀπὸ τὸν Μανιχαϊσμόν, ὁ ὅποιος ἐμυκτήριζε μὲν τὴν πίστιν καὶ ἐπηγγέλλετο τὴν ἐπιστήμην ἰταμώτατα, ἀλλ' ἐπέβαλλεν εἰς τοὺς μαθητάς του νὰ πιστεύουν πολλὰ καὶ διάφορα ἀνόητα παραμύθια μὲ τὴν πρόφασιν, ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν ν' ἀποδειχθοῦν !

Καὶ ὅταν τὸ χέρι Σου, γλυκὸ καὶ φιλεόσπλαγχνον, ἤρchiσε νὰ διαμορφώνη καὶ νὰ λαξεύῃ τὴν καρδίαν μου μικρὸν καὶ κατ' ὀλίγον, παρετήρησα, πόσα πράγματα ἐπίστευα, χωρὶς νὰ τὰ ἔχω ἴδει ποτέ, χωρὶς νὰ ὑπῆρξα αὐτόπτης μάρτυς, πόσα γεγονότα τῆς ἱστορίας τῶν λαῶν, πόσα συμβάντα σχετικὰ μὲ τούτους τοὺς τόπους, μ' ἐκείνας τὰς πόλεις, τὰς ὁποίας δὲν εἶχα ἴδει ποτέ. Ἐσυλλογίσθηκα τὴν πίστιν, ποῦ εἶχα εἰς τοὺς φίλους μου, εἰς τοὺς ἰατροὺς καὶ τόσοις ἄλλοις καὶ τὸ ὅτι, χωρὶς αὐτὴν τὴν πίστιν,

meri) ὡς ἀποδεικνυούσας τὴν ὑπαρξίν ἀντικειμενικῆς, ἀμετάβλητου ἀληθείας καὶ ὡς καθιστώσας προσιτὴν τὴν εἴσοδον εἰς τὸν πνευματικὸν κόσμον. (Solilog. I, IV. Patrol. Lat. XXXII, 874.—De Ordine II, 179, αὐτόθι 1018.—De libro arbitrio II, VIII. 20. Αὐτόθι 1251).

θά ἦτο ἀπολύτως ἀδύνατον νὰ κάμνωμεν κάτι εἰς τὴν ζωὴν. Διὰ τοὺς γονεῖς μου δὲν μ' ἐβεβαίωνα μιὰ πίστις ἀκλόνητος ; Πῶς θὰ ἤξευρα, ὅτι ἦσαν αὐτοὶ πράγματι οἱ γονεῖς μου, ἂν δὲν τὸ ἤκουα νὰ λέγεται ;

Τοιοῦτοτρόπως μὲ ἔπεισες, ὅτι δὲν εἶναι ἀξιοκατάκριτοι οἱ πιστεύοντες εἰς τὰς Γραφὰς Σου, ἀλλ' ἀξιοκατάκριτοι ἦσαν μόνον οἱ ἄπιστοι καὶ ὅτι ὤφειλα νὰ προφυλάσσωμαι ἀπὸ ἐκείνους ποὺ μοῦ ἔλεγαν : «καὶ πῶς ξέρεις, ὅτι τὰ βιβλία αὐτὰ ὑπαγορεύθησαν εἰς τὸ ἀνθρώπινον γένος ἀπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ μόνου ἀληθινοῦ καὶ ἀψευδοῦς Θεοῦ ;» Ἀλλὰ τὸ σημεῖον αὐτὸ ἀκριβῶς ἔπρεπε νὰ πιστεύσω ἀφοῦ, κατὰ τοὺς σοφιστικoὺς ἀγῶνας συκοφαντικῶν ἀντιρρήσεων, κατὰ τοὺς διαπληκτισμοὺς τῶν φιλοσόφων, πλεῖστα ἔργα τῶν ὁποίων ἀνέγνωσα, τίποτε δὲν ἠμπόρεσε νὰ ξερριζώσῃ εἰς ἐμὲ τὴν πεποίθησιν, ὅτι ὑπάρχεις, ἔστω καὶ ἂν δὲν ἐγνώριζα ποῖος εἶσαι, οὔτε νὰ μὲ κάμῃ ν' ἀμφιδάλλω, ὅτι ἡ καθοδήγησις τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων ἀποκαλύπτει τὴν πρόνοιάν Σου (1).

Διὰ νὰ εἶπω τὴν ἀλήθειαν, ἡ πίστις μου εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ἦτο ἄλλοτε μὲν ἰσχυρά, ἄλλοτε δὲ ἀσθενής. Πάντοτε ὅμως ἐπίστευσα ὅτι ὑπάρχεις καὶ ὅτι φροντίζεις δι' ἡμᾶς, μολονότι δὲν ἐγνώριζα ποῖαν ἰδέαν ἔπρεπε νὰ σχηματίσῃ κανεὶς περὶ τῆς φύσεώς Σου ἢ ποῖα θὰ ἦτο ἡ ὁδὸς ἢ ὁδηγοῦσα ἢ ἐπανοδηγοῦσα εἰς Ἐσέ.

Τοιοῦτοτρόπως ἡ ἀδυναμία ν' ἀνακαλύψωμεν τὴν ἀλήθειαν διὰ τῆς καθαρᾶς λογικῆς, ἔχει ἀνάγκη τῆς βοήθειας τῶν Ἀγίων Γραφῶν, ἔκτοτε δὲ ἤρχισα νὰ πιστεύω, ὅτι οὐδέποτε θὰ τὰς περιέβαλλες μὲ τόσῃν ὑψηλῇν αὐθεντίαν εἰς ὀλόκληρον τὴν ὑφήλιον, ἂν δὲν ἤθελες νὰ πιστεύωμεν Ἐσέ δι' αὐτῶν καὶ δι' αὐτῶν νὰ Σ' ἐπιζητοῦμεν.

Ὅσον δὲ ἀφορᾷ τὰς μωρίας, ποὺ συνήθως μ' ἐτάραζαν, ἀφοῦ ἤκουσα πολλὰς ἱκανοποιητικὰς ἐρμηνείας περὶ τῶν Γραφῶν, τὰς ἀπέδιδα εἰς αὐτὸ τοῦτο τὸ βάθος τῶν μυστηριωδῶν ἀληθειῶν των.

(1) Ὁ Αὐγουστίνος ἀναπτύσσει τὰς σχετικὰς μὲ τὴν ἀνάγκη τῆς πίστεως ἀντιλήψεις του εἰς τὸ περίφημον ἔργον του : «De fide rerum quae non videntur». (P. L. XL, 171—180), ἐκδοθὲν ὀλίγον χρόνον μετὰ τὴν ημοσίευσιν τῶν «Ἐξομολογήσεων».

Ἡ αὐθεντία τῶν Γραφῶν μου ἐφαίνετο τόσον μᾶλλον σεβαστὴ καὶ ἀξία ἱερᾶς καὶ ἀγίας πίστεως (sacrosancta fide), καθόσον, μολονότι εἶναι προσιτὴ εἰς ὁποιονδήποτε ποθεῖ νὰ τὴν ἀναγνώσῃ, ἐν τούτοις ἐπιφυλάσσει εἰς σοφωτέραν ἐρμηνείαν τὴν μεγαλειώδη ἀξιοπρέπειαν τοῦ μυστηρίου της. Ἡ σαφήνεια τῆς γλώσσης, ἡ ταπεινόφρων ἀπλότης τοῦ ὕφους της, τὴν καθιστᾷ προσιτὴν εἰς ὅλους, καὶ ὅμως ἤμπορεῖ ν' ἀκονίσῃ τὸ πνεῦμα ἐκείνων, ποὺ δὲν εἶναι «τὴν καρδίαν ἐλαφροί». Δέχεται τὸν καθένα εἰς τοὺς εὐεργετικούς κόλπους της, ἀλλὰ δὲν ἀφίνει νὰ φθάσῃ δι' εἰσόδων στενῶν ἕως Ἐσένα, παρὰ μόνον μικρὸν ἀριθμὸν, ὅπωςδὴποτε ὅμως μεγάλον ἀριθμὸν δεδομένου ὅτι ἡ αὐθεντία της εἶναι φανερὰ καὶ ὡς ἐκ τούτου προσελκύη πολλοὺς εἰς τὸ πλαίσιον τῆς ἀγίας ταπεινοφροσύνης της.

Μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν ἐσκεπτόμουν καὶ Σὺ ἦσουν πλησίον μου. Ἄνεστέναζα καὶ Σὺ ἤκουσες τοὺς στεναγμούς μου. Ἐπλεα καὶ Σὺ μ' ἐκυβερνοῦσες. Ἐβάδιζα εἰς τὸν πλατὺν δρόμον τοῦ αἰῶνος, καὶ Σὺ δὲν μ' ἐγκατέλειπες.

Αἱ περιπλοκαὶ τῆς φιλοδοξίας

Ἐποθοῦσα μὲ ἀπληστίαν δόξαν, τιμάς, κέρδη, συζυγικὴν συμβίωσιν, καὶ Σὺ ἐγελοῦσες δι' ἐμέ. Τὰ πάθη αὐτὰ μ' ἐνέβαλλαν εἰς φοβερὰν ἀμηχανίαν, Ἐοὺ δὲ ἦσουν ἀπέναντί μου εὐμενῆς, τόσο μᾶλλον, ὅσο μου ἐπέτρεπεν νὰ εὐρίσκω μικροτέραν χαρὰν εἰς ἐκεῖνο, ποὺ δὲν ἦσουν Ἐοὺ.

Κοίταξε τὴν καρδιά μου, Κύριε, Σὺ, ποὺ ἀξίωσες τὰς ἀναμνήσεις μου καὶ τὴν ἐξομολόγησίν μου.

Πόση ἦτο ἡ δυστυχία μου! Ἐκέντριζες εἰς τὴν ἀνοικτὴν πληγὴν της τὴν ψυχὴν μου, διὰ νὰ ἐγκαταλείψῃ τὰ πάντα καὶ νὰ στραφῇ πρὸς Ἐσέ, ποὺ εἶσαι ὑπεράνω τῶν πάντων καὶ ποὺ χωρὶς Ἐσένα, δὲν θὰ ὑπῆρχε τίποτε. Πόσο ἦμουν δυστυχῆς καὶ πόσο μ' ἐβόηθοῦσες νὰ συναισθάνωμαι τὴν δυστυχίαν μου! Ἦτο ἡ ἡμέρα, ὅπου ἐτοιμαζόμουν ν' ἀπαγγεῖλω ἕναν πανηγυρικὸν εἰς τὸν Αὐτοκράτορα. Ἐσκόπευα ν' ἀπαριθμήσω ὄρμαθὸν ψευδολογημάτων, αὐτὰ δὲ τὰ ψευδολογήματα ἀποσποῦσαν τὰ χειροκροτήματα τῶν ἀκροατῶν, ποὺ δὲν ἦσαν διόλου θύματα. Ἡ σκέψις αὕτη συνεκλό-

νιζε τὴν καρδιά μου, πού ἐπύρεσε ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τῶν στοχασμῶν ἐκείνων, οἱ ὅποιοι τὴν κατέτρωγαν.

Κάποτε, διερχόμενος ἀπὸ μίαν ὁδὸν τοῦ Μεδιολάνου, συνήντησα ἓνα ἐπαίτην, μεθυσμένον, εὐθυμον καὶ ἱλαρόν. Ἄνεστέναξα καὶ παρετήρησα εἰς τοὺς φίλους μας εἰς πόσον μεγάλας συμφορὰς μᾶς ρίπτουν αἱ παραφροσύναι μας. Παρ' ἔλας τὰς προσπαθείας, τοὺς κόπους καὶ τοὺς μόχθους, τί ἄλλο ἐπιδιώκομεν, ἐφ' ὅσον οὐρομεν τὸ βάρος τῶν παθῶν μας κάτω ἀπὸ τὸ βούκεντρον τῆς ἀπιστίας μας, παρὰ νὰ φθάσωμεν εἰς τὴν ἀσφαλῆ εὐθυμίαν ἐκείνην τὴν ὁποίαν ὁ ἐπαίτης ἀπέκτησε πρὶν ἀπὸ ἡμᾶς, ἢ τὴν ὁποίαν ἡμεῖς οὐδέποτε θ' ἀποκτήσωμεν ; Ὅτι ἐπέτυχεν ὁ ἐπαίτης χάρις εἰς τὸ χρῆμα τῶν διαδοχῶν, δηλαδὴ τὴν χαρὰν προσωρινῆς εὐτυχίας, ἐγὼ ἐπεζήτητον διὰ σκολιῶν ἀτραπῶν καὶ μυρίων ἐλιγμῶν. Χωρὶς ἀμφιβολίαν δὲν ἦτο πραγματικῶς εὐτυχής, ἀλλ' ἐγὼ ἐπεδίωκα μὲ τὰς φιλοδόξους ἐπιχειρήσεις μου μίαν ἀκόμη ὀλιγώτερον σταθερὰν εὐτυχίαν. Ὅπωςδὴποτε, ἐκεῖνος ἦτο εὐθυμότατος, ἐνῶ ἐγὼ εὐρισκόμουν ὑπὸ τὸ κράτος τῆς ἀγωνίας. Ἐκεῖνος ἦτο ἡρεμώτατος, ἐνῶ ἐγὼ ἤμουν πολὺ ἀνήσυχος. Ἐὰν κανεῖς μ' ἐρωτοῦσε : τί προτιμᾶς νὰ κυριεύεται ἡ ψυχὴ σου ἀπὸ τὴν θλίψιν ἢ ἀπὸ τὴν χαρὰν ; Θὰ ἐψήφιζα ὑπὲρ τῆς χαρᾶς. Ἐὰν ὁμοῦ μοῦ ἀπευθύνετο τὸ ἐρώτημα τί θὰ προέκρινες νὰ εἶσαι σὰν τὸν ἐπαίτην ἢ νὰ μείνης ὁποῖος εἶσαι θ' ἀπαντοῦσα νὰ μείνω ὁποῖος εἶμαι. Ἀλλὰ διατί ; Ἐξ αἰτίας τῆς διαστροφῆς μου ; Χάριν τῆς ἀληθείας ; Δὲν ἔπρεπε νὰ πιστεύω τὸν ἑαυτὸ μου ἀνώτερον, ἐπειδὴ ἤμουν σοφώτερος ἀπὸ τὸν ἐπαίτην, δοθέντος ὅτι ἡ γνῶσις δὲν μοῦ παρεῖχε μεγαλυτέραν ἀπόλαυσιν καὶ ὅτι διὰ τῆς γνώσεως εὕρισκα τὸ μέσον ν' ἀρέσω μόνον εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ὄχι διὰ νὰ τοὺς διδάσκω, ἀλλ' ἀπλῶς διὰ νὰ τοὺς ἀρέσω. Ἴδου διατί ἔχεις συντρίψει τὰ ὀστέα μου μὲ τὸ μαστίγιον τῆς διδασκαλίας Σου.

Μακρὰν ἀπὸ τὴν ψυχὴν μου οἱ λέγοντες εἰς αὐτήν, ὅτι «ἡ εὐτυχία εἶναι ὑποκειμενική. Ὁ ἐπαίτης εὕρισκε τὴν εὐτυχίαν του εἰς τὴν μέθην, σὺ ἤθελες νὰ τὴν εὕρης εἰς τὴν δόξαν». Ἀλλ' εἰς ποίαν δόξαν, ὦ Θεέ μου ! Εἰς δόξαν, πού δὲν εὕρισκετο εἰς Ἐσέ. Ἡ χαρὰ τοῦ ἐπαίτου δὲν ἦτο πραγματικὴ, ἀλλὰ καὶ ἡ δόξα μου δὲν ἦτο πραγματικὴ δόξα καὶ ἐτάραζε περισσότερο τὸ πνεῦμά μου. Τὴν ἴδιαν νύκτα ὁ ἐπαίτης θ' ἀπεκοί-

μιζε τὴν μέθην του. Ἐγὼ εἶχα κοιμηθῆ καὶ ξυπνήσει, θὰ ἐκοιμώμουν δὲ καὶ θὰ ξυπνοῦσα ἐκ νέου μὲ τὴν μέθην μου. Καὶ ἐπὶ πόσον χρόνον ἄρά γε, ὦ Θεέ μου ; Ναί, ἡ εὐτυχία εἶναι ὑποκειμενική, τὸ παραδέχομαι, ἀλλ' ἡ χαρὰ τῶν ἀγίων ἐλπίδων εἶναι ἀσυγκρίτως μεγαλυτέρα παρὰ ἡ εὐτυχία εἰς τὴν ματαιότητα. Ἄλλὰ τότε ὑπῆρξε πραγματικὴ διαφορὰ μεταξὺ ἐμοῦ καὶ τοῦ ἐπαίτου. Ἀναμφιβόλως αὐτὸς ἦτο εὐτυχέστερος ἀπὸ μένα, διότι αὐτὸς ἦτο εὐθυμος, ἐνῶ ἐμένα μὲ κατέτρωγεν ἡ σκέψις. Ἄλλ' ἦτο εὐτυχέστερος καὶ διότι εἶχε προμηθευθῆ τὸ κρασί του, εὐχόμενος εἰς τὸν δωρητὴν εὐδαιμονίαν, ἐνῶ ἐγὼ ἐζητοῦσα τὴν δόξην μου μὲ τὸ ψεῦδος.

Ἐμίλησα συχνὰ μὲ τοὺς φίλους μου διὰ τοιούτου εἶδους θέματα καὶ πολλὰς φορές εἰς ὁμοίας περιπτώσεις ἐμελετοῦσα τὸν ἑαυτὸν μου, διὰ νὰ μάθω ποῦ εὐρίσκομαι καὶ εὕρισκα κακὴν τὴν κατάστασίν μου.

Ἐπασχα δι' αὐτὸ καὶ ἐδιπλασίαζα τὸ κακό μου. Ὅποιαδήποτε εὐτυχία καὶ ἂν μοῦ χαμογελοῦσε, δὲν ἤμουν ἱκανὸς νὰ τείνω πρὸς αὐτὴν τὸ χέρι μου, διότι αὐτὴ ἤνοιγε μακρὰν ἀπὸ μένα τὰ πτερά της προτοῦ ἢ μπορέσω νὰ τὴν συλλάβω.

Ὁ Ἀλύπιος καὶ ὁ Αὐγουστῖνος

Τοιαῦται ἦσαν αἱ μελαγχολικαὶ συνδιαλέξεις μου μὲ τοὺς φίλους μου ἐκεῖνους, πρὸ ἐξουσαν τὴν ἰδικήν μου ζωὴν. Περὶ ὧν αὐτῶν τῶν λεπτῶν θεμάτων ὠμιλοῦσα ἰδίως μὲ τὸν Ἀλύπιον καὶ τὸν Νεβρίδιον. Ὁ Ἀλύπιος (1), ἐγεννήθη εἰς τὸν δῆμον, ὅπου εἶδα καὶ ἐγὼ τῆς ἡμέρας τὸ φῶς, ἐξ εὐπύρου οἰκογενείας τῆς πόλεως. Ὑπῆρξε μαθητὴς μου, ὅταν ἤρχισα νὰ διδάσκω εἰς τὴν Ταγάστην καὶ κατόπιν εἰς τὴν Καρχηδόνα. Μὲ ἀγαποῦσε πολὺ, διότι τοῦ ἐφαινόμουν σοφὸς καὶ ἀγαθός, καὶ ἐγὼ τοῦ ἀπέδιδα τὴν ἀγάπην του, λόγῳ τῆς ῥοπῆς, πρὸς εἶχε πρὸς τὴν ἀρετὴν, μολοντί ἦτο ἀκόμη πολὺ νέος. Ἐν τούτοις τὰ ἤθη καὶ τὰ ἔθιμα τῆς Καρχηδόνας, μὲ τὴν μανίαν τῶν εὐτελῶν θεαμάτων της, τὸν ἐδύ-

(1) Ὁ Ἀλύπιος ἐγένετο, ὡς φαίνεται, ἐπίσκοπος τῆς Ταγάστης, ἰδιαιτέρας πατρίδος του, τὸ 394 ἢ τὸ 395, ἤτοι ὀλίγους μῆνας μετὰ τὸ ἔτος, κατὰ τὸ ὁποῖον ὁ Αὐγουστῖνος περιεβλήθη τὸ ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα.

θισαν και αὐτὸν εἰς τὴν ἄδυσσον τῶν ἀγῶνων τοῦ ἵπποδρομίου. Ἐκυλίετο μέσα εἰς τὴν ἄδυσσον ταύτην ἀθλιώτατα, καθ' ὃν χρόνον ἐγὼ ἐδίδασκα τὴν ῥητορικὴν δημοσίαν. Δὲν παρακολουθοῦσεν ἀκόμη τὰς παραδόσεις μου ἐξ αἰτίας κάποιος ἔριδος μεταξύ ἐμοῦ καὶ τοῦ πατρὸς του. Ἡ πληροφορία, ὅτι ἦτο μανιώδης τοῦ ἵπποδρομίου ἐραστής, μ' ἐνέβαλεν εἰς ἀγωνίαν, διότι διέψευσε τὰς ἐλπίδας, ποὺ εἶχον ἀναθέσει εἰς αὐτόν. Μοῦ ἦτο ἀδύνατον νὰ τὸν ἐπαναφέρω εἰς τὴν εὐθεϊαν ὁδὸν δι' ἐνεργητικῆς παρεμβάσεώς μου ἐν ὀνόματι τῆς φιλίας μας, τοῦ δικαιώματός μου ὡς διδασκάλου, διότι ἐφανταζόμουν, ὅτι συνεμερίζετο τὰ αἰσθήματα, ποὺ ἔτρεφεν ἀπέναντί μου ὁ πατέρας του. Ἄλλ' εἶχεν ἄλλως τὸ πρᾶγμα. Χωρὶς νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν τὴν θέλησιν τοῦ πατρὸς του, ἤρχισε πάλιν νὰ μὲ χαιρετᾷ, παρευρίσκετο εἰς τὰς παραδόσεις μου, μὲ ἤκουεν ἐπὶ τινα χρόνον καὶ κατόπιν ἔφευγε.

Ἐν τῷ μεταξύ ἐλησμόνησα τὸν σκοπὸν μου νὰ ἐξασκήσω ἐπ' αὐτοῦ τὴν ἐπιρροήν μου, διὰ ν' ἀποτρέψω τὸν φίλον μου νὰ καταστήσῃ ἀτροφικὰς τὰς ὑπερόχους φυσικὰς ιδιότητάς του μὲ τὸ τυφλὸν καὶ παράφορον πάθος του δι' ἀνόητα παιγνίδια. Ἄλλὰ Σὺ, Κύριε, ἐκρατοῦσες εἰς τὸ χέρι Σου τὸ πηδάλιον, ποὺ προσανατολίζει ὅλα τὰ πλάσματά Σου. Δὲν ἐλησμόνησες, ὅτι ὁ Ἄλύπιος θὰ ἦτο μεταξύ τῶν τέκνων Σου ἱεροφάντης τῆς θείας Σου μυσταγωγίας καὶ διὰ ν' ἀποδοθῇ ἡ μεταστροφή του κατὰ τρόπον ἀμφίβολον εἰς Ἐσένα, μ' ἔκαμες ὄργανόν Σου, χωρὶς ἐγὼ νὰ τὸ ἀντιληφθῶ.

Κάποτε εὐρισκόμουν εἰς τὴν συνήθη θέσιν μου καὶ οἱ μαθηταὶ μου εὐρίσκοντο ἐμπρὸς μου. Ὁ Ἄλύπιος εἰσῆλθε, μ' ἐχαιρέτισε, ἐκάθισε καὶ ἔστρεψε τὴν προσοχὴν του πρὸς τὸ θέμα, ποὺ εἶχον ἀρχίσει νὰ πραγματεύωμαι. Κατὰ τύχην ἐκρατοῦσα ἓνα βιβλίον εἰς τὰ χέρια μου. Σχολιάζων τὸ βιβλίον αὐτό, ἐθεώρησα κατάλληλον τὴν στιγμήν νὰ κάμω μίαν σύγκρισιν, σχετικὴν μὲ τοὺς ἀγῶνας τοῦ ἵπποδρομίου, μὲ τὸν σκοπὸν νὰ προσδώσω εἰς τὴν ἰδέαν, ποὺ προσπαθοῦσα νὰ καταστήσω νοητὴν, μεγαλυτέραν ψυχαγωγικότητα καὶ σαφήνειαν, ἐξακοντίζων μερικὰ δηκτικὰ βέλη ἐναντίον τῶν δούλων τῆς ἀνοήτου αὐτῆς μανίας. Σὺ τὸ γνωρίζεις, ὦ Θεέ μου! Δὲν ἐσκόπευα διόλου τότε νὰ θεραπεύσω ἀπὸ τὴν πανώλην ἐκείνην τὸν Ἄλύπιον. Αὐτὸς ὅμως ἐπίστευσεν, ὅτι

αὐτὸς ἀποκλειστικῶς ἦτο ὁ στόχος τῶν βελῶν μου. Κάποιος ἄλλος ἀκροατὴς δυσηρεστήθη ἐναντίον μου, ἀλλ' ὁ ἄριστος αὐτὸς νεχνίας ἐπωφελήθη τῆς εὐκαιρίας νὰ δυσηρεστηθῆ ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ νὰ μὲ ἀγαπήσῃ περισσότερο.

Εἶπες ἄλλοτε καὶ ἐχάραξες εἰς τὰ βιβλία Σου τὰς λέξεις : «ἐλεγχε σοφὸν καὶ ἀγαπήσει σέ»⁽¹⁾. Ἐγὼ δὲν τὸν ἤλεγξα, ἀλλὰ Σὺ, ποὺ χρησιμοποιοεῖς ὄλους ἐν γνώσει ἢ ἐν ἀγνοίᾳ των κατὰ τὴν τάξιν, τὴν ὁποίαν Σὺ γνωρίζεις—εἶναι δὲ ἡ τάξις αὐτὴ δικαία. Σὺ μετέβχλες τὴν καρδίαν μου καὶ τὴν γλῶσσάν μου εἰς ἀνθρώκας ἀναμμένους, μὲ τὸν σκοπὸν νὰ καυτηριάσω τὰ σάπια μέρη τῆς ἐλπιδοφόρου ἐκείνης ψυχῆς καὶ μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν νὰ τὴν θεραπεύσω. Ἄς παύσῃ τοὺς ὕμνους του πρὸς Ἐσέ ἐκεῖνος, ποὺ δὲν ἠμπορεῖ νὰ βλέπῃ τοὺς οἰκτιρμούς Σου, οἱ ὁποῖοι Σοῦ ἐξομολογοῦνται ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα βάθη τῆς οὐσίας μου !

Γεγονὸς εἶναι, ὅτι ὁ Ἄλύπιος, ἀκούσας τὴν φωνὴν μου, ἐξεπήδησεν ἀπὸ τὸ τέλμα, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐδυθίζετο καὶ εὕρισκεν ἡδονὴν εἰς τὸ νὰ μὴ βλέπῃ τῆς ἡμέρας τὸ φῶς. Ἐπιβληθεὶς εἰς τὸν ἑαυτὸν του μὲ θάρρος, ἐκαθάρισε τὴν ψυχὴν του, ἐγκαταλείψας τὰ αἴσχη τοῦ ἵπποδρομίου, εἰς τὸ ὁποῖον δὲν ἔθεσε πλέον τὸν πόδα του. Κατόπιν δέ, ἀντιμετωπίσας ἐρρωμένως τὰς ἀντιδράσεις τοῦ πατρὸς του, κατώρθωσε νὰ μὲ προσλάβῃ διδάσκαλόν του· ὁ πατέρας του ὑπεχώρησε τέλος καὶ τοῦ τὸ ἐπέτρεψε.

Ἦρχισε νὰ φοιτᾷ τακτικῶς εἰς τὰς παραδόσεις μου καὶ συνελήφθη μαζί μὲ ἐμὲ εἰς τὸ δίκτυον τῆς δεισιδαιμονίας τῶν Μανιχαίων. Ἀγαποῦσε τὴν αὐστηρότητα καὶ τὴν τραχύτητα τῆς ἐμφανίσεώς των, τὴν ὁποίαν ἐξελάμβανεν ὡς ἀληθινὴν καὶ αὐθεντικὴν. Ἄλλὰ κάτω ἀπ' αὐτὴν τὴν αὐστηρότητα καὶ τὴν τραχύτητα ἐμφιλοχωροῦσε παραφροσύνη καὶ παραπλάνησις, εἰς τὰς ὁποίας περιεπλέκοντο ἐκλεκτὰ ψυχαί, ἀγνοοῦσαι νὰ καταμετροῦν τὸ βάθος τῆς ἀρετῆς καὶ προσκολλώμεναι εἰς ἐκεῖνο, ποὺ δὲν εἶναι παρὰ μόνον ὑποκρισία καὶ προσποίησης.

Ὁ Ἄλύπιος, χωρὶς νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν κοσμικὴν ζωὴν, τὰ θέλγητρα τῆς ὁποίας τοῦ ἐξεθείαζαν οἱ γονεῖς του, εἶχε μεταβῆ πρὸ ἐμοῦ εἰς τὴν Ρώμην, διὰ νὰ σπουδάσῃ τὴν Νομικὴν, ἐκεῖ δὲ

(1) Πρὸλ. Παροιμ. θ' 8.

παρεδόθη περιέργως μετὰ πάθους εἰς τὰ θέματα τῶν μονομάχων (gladiatores) .

Κατ' ἀρχὰς τὰ θεάματα ταῦτα τοῦ προκαλοῦσαν μῖσος καὶ φρικιασμόν. Κάποτε ὅμως μερικοὶ φίλοι του, συναντήσαντες αὐτὸν τυχαίως καθ' ὁδόν, τὸν παρέσυραν μετὰ φιλικοῦ ἐκβιασμοῦ, παρὰ τὴν ἐπίμονον ἄρνησιν καὶ ἀντίστασίν του, εἰς τὸ ἀμφιθέατρον, ὅπου κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην συνήπτοντο σκληροὶ καὶ ἀπαίσιοι ἀγῶνες. Καὶ ἔλεγε εἰς αὐτοὺς τοὺς φίλους του : «Τὸ σῶμά μου ἠμπορεῖτε νὰ τὸ παρασύρετε καὶ νὰ τὸ καρφώσετε ἐκεῖ κάτω. Ἄλλὰ μήπως φαντάζεσθε, ὅτι εἶσθε ἱκανοὶ νὰ ἐκδιάσετε τὴν ψυχὴν μου καὶ τὰ μάτια μου νὰ προσηλωθοῦν σὲ τέτοια θεάματα ; Ἢ εἶμαι ἐκεῖ, χωρὶς νὰ εἶμαι καὶ ἔτσι θὰ θριαμβεύσω καὶ ἐναντίον των καὶ ἐναντίον σας». Ἄλλὰ παρ' ὅλας τὰς διαμαρτυρίας οἱ φίλοι του τὸν παρέσυραν, ἴσως καὶ ἐκ περιεργείας διὰ νὰ ἴδουν, ἂν θὰ ἦτο συνεπὴς πρὸς τὸν ἑαυτὸν του.

Ὅταν ἔφθασαν εἰς τὸ ἵπποδρόμιον καὶ ἔλαβαν θέσιν, ὅπως ἠμπόρεσαν, εὐρίσκοντο εἰς τὸ ἀποκορύφωμά των τὰ ἀγριώτερα τῶν παθῶν. Ὁ Ἀλύπιος ἔκλεισε τὴν πύλιν τῶν ὀφθαλμῶν του καὶ ἀπηγόρευσεν εἰς τὴν καρδίαν του νὰ συμμετέχη εἰς τοιαύτας φρικαλεότητας. Εἶθε νὰ κατεδίκαζε καὶ τὰ ὦτά του κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον. Κάποιος ἐπεισόδιον τοῦ ἀγῶνος διήγειρε εἰς τὸ κοινὸν μεγάλην βοήν, ἣ ὁποία ἐτάραξε τὰ ὦτα τοῦ Ἀλυπίου. Νικηθεὶς ἀπὸ τὴν περιέργειαν καὶ πιστεύων, ὅτι θὰ ἦτο ἀρκετὰ ἱκανός, νὰ περιφρουρήσῃ καὶ νὰ ὑπερνικήσῃ, ἐκεῖνο, ποῦ ἐπρόκειτο νὰ ἴδῃ, ὅτι δὴποτε καὶ ἂν ἦτο, ἀνοίξε τὰ μάτια του καὶ ἐδέχθηκε εἰς τὴν ψυχὴν του μίαν πληγὴν βαρυτέραν ἀπὸ ἐκείνην, ποῦ ἀνέτρεψεν εἰς τὸ ἔδαφος τὸ σῶμα, τὸ ὁποῖον ἐζήτησαν μὲ ἀπληστίαν τὰ μάτια του. Ὁ Ἀλύπιος ἀνετράπη χειρότερα ἀπὸ τὸν μονομάχον, ἢ πτώσις τοῦ ὁποίου ὑπῆρξεν ἡ ἀφορμὴ τῆς βοῆς. Ἡ βοή διήλθε διὰ τῶν ὠτων του, ἔκαμε ν' ἀνοίξουν οἱ ὀφθαλμοὶ του, διὰ νὰ διευκολύνῃ τὸ κτύπημα, ποῦ εἶχε δεχθῆ ἡ ψυχὴ του, περισσότερον αὐθάδης παρὰ τολμηρά, καὶ τόσον περισσότερον ἀσθενεστέρα ὅσον δὲν τὴν ἐνεπιστεύετο εἰς ἑσέ, ὡς ὄφειλε, ἀλλ' εἰς τὸν ἑαυτὸν του. Ὅταν εἶδε νὰ ρέῃ τὸ αἷμα, ἐρρόφησε μὲ τὸ ἴδιο κτύπημα τὴν ἀγριότητα. Ἀντὶ νὰ φύγῃ, ἐκάρφωσε τὰ μάτια του εἰς τὸ θέαμα, ἀπ' ὅπου ἀντλοῦσε φρικώδη μανίαν ἀσυνειδήτως. Ἡρ-

χιζε νά γίνεται μανιακός δι' αὐτούς τοὺς ἐγκληματικούς ἀγῶνας καὶ νά μεθᾶ ἀπὸ αἰμοσταγεῖς ἡδονάς. Δὲν ἦτο πλέον ὁ ἴδιος ἄνθρωπος. Ἦτο μία μονάς τοῦ ὄχλου, μὲ τὸν ὅποιον συνανεφύρετο ὡς ἀντάξιός σὺντροφος ἐκείνων, πού τὸν εἶχαν ὀδηγήσει ἐκεῖ. Τὰ λοιπὰ ἐννοοῦνται. Παρατηροῦσε, ἐφώναζε, διατελοῦσε ὑπὸ τὴν ἐπιρριαν παραφόρου ἐνθουσιασμοῦ, τὸν εἶχε δὲ κυριεύσει μιὰ τόσο μεγάλη μανία, ὥστε ὄχι μόνον ἐσύχναζεν εἰς τοὺς ἀγῶνας μαζί μὲ ἐκείνους, πού τὸν εἶχαν μυήσει εἰς αὐτούς, ἀλλὰ καὶ ἔτρεχε πρῶτος αὐτὸς εἰς τ' ἀμφιθέατρα καὶ παρέσυρεν εἰς τὸ ἀποτρόπαιον αὐτὸ θέαμα καὶ ἄλλους!

Ἴδου ἀπὸ ποίαν ἄδυσσον τὸν ἀπέσπασε τὸ ἰδικό Σου χέρι φιλεύσπλαγχνον καὶ παντοδύναμον. Σὺ τὸν ἐδίδαξες νά μὴ ἐμπιστεύεται εἰς τὸν ἑαυτὸν του, ἀλλ' εἰς Ἐσέ. Τοῦτο ὁμως ἔγινε ὕστερ' ἀπὸ πολὺν καιρόν.

Τὸ μάθημα τοῦτο εἶχε χαραχθῆ εἰς τὴν μνήμην του, ὡς φάρμακον διὰ τὸ μέλλον. Τὸ ἴδιον συνέβη καὶ ὡς πρὸς ἓνα ἄλλο ἐπεισόδιον. Ὁ Ἀλύπιος ἔκαμνε τὰς σπουδὰς του εἰς τὴν Καρχηδόνα καὶ παρακολουθοῦσε ἤδη τὰς παραδόσεις μου. Εὐρισκόμενος κάποτε κατὰ τὸ μεσημέρι εἰς τὴν Ἀγοράν, ὅπου ἐσκέπτετο νά προετοιμάσῃ κάποια ἀπαγγελίαν ἐξ ἐκείνων, πού χρησιμεύουν ὡς ἀσκησις εἰς τοὺς μαθητάς, συνελήφθη ὑπὸ τῶν φρουρῶν ὡς κλέπτης. Ἐὰν ἐπέτρεψες τοῦτο, ὦ Θεέ μου, τὸ ἔκαμες κατὰ τὴν γνώμην μου, διὰ νά μάθῃ πολὺ ἐνωρίς ὁ Ἀλύπιος, πού θὰ ἐγένετο ἐνδοξος μίαν ἡμέραν, πόσον ἔπρεπε νά προφυλάσσεται ἀπὸ κάθε παράτολμον εὐπιστίαν, προκειμένου ν' ἀπαγγεῖλῃ κατηγορίαν ἐναντίον ἀνθρώπου, μολοντί ἦτο καὶ αὐτὸς ἄνθρωπος.

Ὁ Ἀλύπιος ἐπερπατοῦσε μόνος πλησίον τοῦ δικαστηρίου κρατῶν εἰς τὰ χέρια του πινακίδα καὶ κονδύλιον, ὅποτε ἓνας νεαρὸς σπουδαστής, ὁ πραγματικὸς κλέπτης, προμηθευθεὶς κρυφίως ἓνα πέλεκυν, ἤρχισε, χωρὶς νά τὸν ἀντιληφθῆ ὁ Ἀλύπιος, νά κτυπᾶ ἐπάνω εἰς τὸ μολύβδινον κιγκλιωτόν, ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῶν Ἀργυραμοιβῶν καὶ ν' ἀποκόπτῃ μολύβδινον. Εἰς τὸν κρότον τῶν κτυπημάτων τοῦ πελέκεως, οἱ ἀργυραμοιβοί, οἱ ὅποιοι εὐρίσκοντο κάτω, ἤρχισαν νά ταράσσωνται καὶ ἔστειλαν φρουρούς, διὰ νά συλλάβουν οἰονδήποτε ἤθελαν συναντήσῃ. Ἀλλ' ὁ κλέπτης, ἀκούσας τὸν θόρυβον, ἔρριψε τὸν πέλεκυν κατὰ γῆς καὶ ἐτράπη

εἰς φυγὴν. Ὁ Ἀλύπιος, ποῦ δὲν τὸν εἶχεν ἀντιληφθῆ, ὅταν εἰσῆρχετο, τὸν εἶδε νὰ φεύγῃ δρομέως. Θελήσας νὰ μάθῃ τί συνέβαινε, κατηυθύνθη πρὸς τὸ μέρος, ἀπ' οὗ οὗ ἔγκληματίας ἔφυγε, καὶ εὐρῶν τὸν πέλεκυν, ἤρχισε νὰ τὸν παρατηρῆ με κάποιαν ἔκπληξιν. Ἐν τῷ μεταξύ, καταφθάσαντες οἱ φρουροί, ποῦ εἶχαν στείλει οἱ ἀργυραμοιβοί, εὐρήκαν τὸν Ἀλύπιον κρατοῦντα εἰς τὰ χέρια του τὸ ὄργανον τῆς κλοπῆς, ὃ κρότος τοῦ ὀπρίου εἶχεν ἐλύσει τὴν προσοχὴν των. Τὸν συνέλαβαν, τὸν ἔσυραν ἐν μέσῳ τοῦ εἰς τὴν Ἀγορὰν συσσωρευμένου πλήθους καὶ ἦσαν ἐνθουσιασμένοι διὰ τὴν ἐπ' αὐτοφῶρῳ σύλληψίν του. Ὁ κακοῦργος ἔπρεπε νὰ παραδοθῆ εἰς τοὺς δικαστάς.

Ἀλλὰ τὸ μάθημα ἔπρεπε νὰ περιορισθῆ ἕως ἐδῶ. Ἐνῶ οἱ φρουροὶ ὠδηγοῦσαν τὸν Ἀλύπιον εἰς τὴν φυλακὴν ἢ εἰς τὴν ποινὴν, συνήντησαν ἕνα ἀρχιτέκτονα, ἐπόπτην τῶν δημοσίων μνημείων. Οἱ φρουροὶ ἐχάρησαν πολὺ δι' αὐτὴν τὴν συνάντησιν, διότι ὁ ἀρχιτέκτων εἶχε τὴν ὑπόνοιαν, ὅτι αὐτοὶ ἀκριβῶς ἦσαν ἐκεῖνοι, ποῦ ἔκλεπταν ἀντικείμενα, ἐξαφανιζόμενα ἀπὸ τὴν Ἀγορὰν. Ὁ ἐπόπτης ἐπὶ τέλους θὰ ἐμάνθανε ποῖος ἦτο ὁ πραγματικὸς κλέπτης!

Ἀλλ' ὁ ἀρχιτέκτων εἶχε πολλὰς φορές συναντήσῃ τὸν Ἀλύπιον εἰς τὴν οἰκίαν γερουσιαστοῦ, τὸν ἐποῖον ἐπεσκέπτετο συχνά. Ὁ ἀρχιτέκτων ἀνεγνώρισεν ἀμέσως τὸν Ἀλύπιον, τὸν ἀπέσπασεν ἀπὸ τὸν ὄχλον, ποῦ τὸν παρακολουθοῦσε καὶ τὸν ἠρώτησε τὴν αἰτίαν τῆς περιπετείας του. Ὅταν τὴν ἔμαθε, διέταξε τοὺς παρισταμένους, ποῦ ἐθορυβοῦσαν γύρω του, καὶ ἔδειχναν ἀπειλητικὰ τὴν πυγμὴν των, νὰ τὸν ἀκολουθήσουν. Ὅλοι μαζί ἔφθασαν εἰς τὸ σπίτι τοῦ νέου, ποῦ εἶχε διαπράξει τὴν κλοπὴν. Εἰς τὴν θύραν εὐρίσκετο ἕνας δοῦλος, ὃ ὀποιος, πολὺ μικρὸς τὴν ἡλικίαν, δὲν εἶχε τὴν πονηρίαν νὰ μὴ ἐνοχοποιήσῃ τὸν κύριόν του. Τὸν εἶχε δὲ συνοδεύσει καὶ εἰς τὴν Ἀγορὰν. Ὁ Ἀλύπιος τὸν ἀνεγνώρισεν καὶ τὸ εἶπεν εἰς τὸν ἀρχιτέκτονα. Ὁ ἀρχιτέκτων ἔδειξε τὸν πέλεκυν εἰς τὸ παιδί καὶ τὸ ἠρώτησε τίνος ἦτο. «Εἶναι δικό μας» ἀπήντησε ὁ δοῦλος καὶ πεισθεὶς ὡμολόγησε τὴν ὑπὸ τοῦ κυρίου του διαπραχθεῖσαν κλοπὴν.

Τοιοῦτοτρόπως ἡ κατηγορία ἔπεσεν εἰς τὸ σπίτι ἐκεῖνο, πρὸς μεγάλην σύγχυσιν τοῦ ὄχλου, ποῦ ἐπίστευεν, ὅτι εἶχεν ἤδη καταγάγει ἐναντίον τοῦ Ἀλυπίου θρίαμβον. Κήρυξ τοῦ λόγου Σου

εἰς τὸ μέλλον, διαιτητῆς τόσων πραγμάτων τῆς Ἐκκλησίας Σου, ἐξῆλθεν ἀπὸ τὴν περιπέτειαν ταύτην πλουσιώτερος εἰς πείραν καὶ ἠθικὴν ὠριμότητα.

Εἶχα λοιπὸν συναντήσῃ τὸν Ἀλύπιον εἰς τὴν Ρώμην. Συνεδέθη μαζί μου μὲ τοὺς ἐδραιωτέρους δεσμοὺς καὶ μὲ συνώδευσεν εἰς τὸ Μεδιόλανον, διὰ νὰ μὴ μ' ἐγκαταλείψῃ ποτὲ καὶ διὰ νὰ ἐπωφεληθῆ τῆς νομικῆς ἐπιστήμης, τὴν ὁποίαν ἐσπούδαζεν (1). Αὐτὸς ἦτο ὁ πόθος τῶν γονέων του περισσότερον παρὰ ὁ ἰδικὸς του. Τρεῖς φορές περιεβλήθη τὸ ἀξίωμα τοῦ παρέδρου δικαστοῦ, ἢ δὲ ἀφιλοκέρδιά του δὲν κατέπληξεν ὀλιγώτερον τοὺς συναδέλφους του παρ' αὐτὸν τὸν ἴδιον βλέποντα, ὅτι ἐθεωροῦσαν τὸν χρυσὸν πολυτιμότερον τῆς τιμῆς. Ἔθεσαν ὑπὸ δοκιμασίαν τὸν χαρακτῆρά του, προσπαθήσαντες νὰ τὸν διαφθείρουν ὄχι μόνον μὲ δωροδοκίας, ἀλλ' ἀκόμη καὶ μὲ ἀπειλάς. Ὁ Ἀλύπιος ἐκτελοῦσε εἰς τὴν Ρώμην καθήκοντα παρέδρου δικαστοῦ παρὰ τῷ γενικῷ φόρῳ πού ἦτο ἐντεταλμένος τὴν εἰσπραξίν τῶν φόρων, ὁπότεν κάποιος γερουσιαστής, πού εἶχε μεγάλην ἐπιρροὴν καὶ ἐκράτει ὑποχείριους πολλοὺς Ρωμαίους, εἴτε δι' ἐνεργειῶν εἴτε διὰ τρομοκρατήσεως, ἐτόλμησε, καθὼς πράττουν συχνὰ οἱ ἰσχυροί, νὰ τὸν πείσῃ, ὅπως διαπράξῃ κάποιαν παρανομίαν. Τοῦ ὑπεσχέθησαν ἀμοιβήν, τὴν ὁποίαν ἀπέκρουσεν ὁ Ἀλύπιος μ' ἓνα μειδίαμα εἰς τὰ χεῖλη. Τὸν ἠπειλήσαν, ἀλλ' ἔθεσε κάτω ἀπὸ τὰ πόδια του τὰς ἀπειλάς των.

Ὅλοι ἐθαύμασαν τὴν ἀσυνήθιστον, αὐτὴν ἠθικὴν ρώμην, ἣ ὁποία δὲν ἠθέλε τὴν φιλίαν, ἀλλ' οὔτε ἐφοβεῖτο τὴν ἐχθραν ἀνθρώπου τοιαύτης περιωπῆς, πού ἦτο γνωστὸς διὰ τ' ἀπειράριθμα μέσα, τὰ ὁποῖα διέθετε πρὸς ὠφέλειαν ἢ βλάβην τῶν συνανθρώπων του. Καὶ αὐτὸς ὁ δικαστής, τοῦ ὁποίου ἦτο σύμβουλος, δὲν θὰ ἠθελεν ἴσως νὰ ὑποχωρήσῃ, ἀλλ' ἐφοβεῖτο ν' ἀντιτάξῃ κατηγορηματικὴν ἄρνησιν. Ἐπέριψε λοιπὸν τὴν εὐθύνην εἰς τὸν Ἀλύπιον, προφασισθεὶς, ὅτι δὲν τοῦ ἐπέτρεπε νὰ καταστρατηγήσῃ τὸν νόμον—πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἦτο ἀληθινὸν—καὶ ὅτι, ἂν ἔδιδε τὴν συγκατάθεσίν του, θὰ ἐγνωμοδοτοῦσε ἐναντίον του.

(1) Τὸ ὄνομα τοῦ Ἀλυπίου συνδέεται πρὸς τὸ τοῦ Αὐγουστίνου σχεδὸν πάντοτε μέχρι τοῦ ἔτους 430. Ὁ πρῶτος συμμετέσχεν εἰς τοὺς ἀγῶνας τοῦ δευτέρου ὡς φίλος καὶ μαθητής. (Βλ. Monceau, Histoire littéraire de l' Afrique chrétienne, vol. VII, 1923. σελ. 54—58.)

Ὁ Ἀλύπιος θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ὑποκύψῃ εἰς ἓνα καὶ μόνον πειρασμὸν, θὰ ἦτο δὲ αὐτὸς ὁ πειρασμὸς ὁ ἔρως τοῦ πρὸς τὰ γράμματα. Μὲ τὰ χρήματα, τὰ ὁποῖα ὁ γερουσιαστὴς τοῦ ὑπεσχέθη, θὰ ἤμποροῦσε νὰ προμηθευθῇ χειρόγραφα. Ἄλλ' ἠρώτησε τὴν δικαιοσύνην, ἣ ὁποῖα τοῦ ἀπηγόρευσε νὰ ἐνεργήσῃ παρανόμως, παρὰ τὸ ὅτι εἶχε μεγάλην ἰσχὺν ἐκεῖνος, πού τοῦ ἐπέτρεψε νὰ διαπράξῃ τὴν παρανομίαν. Ἡ ὑπόθεσις δὲν ἦτο καὶ τόσο σημαντικὴ. Ἀλλά, «ὁ πιστὸς ἐν ἐλαχίστῳ καὶ ἐν πολλῷ πιστὸς ἐστὶ καὶ ὁ ἐν ἐλαχίστῳ ἄδικος καὶ ἐν πολλῷ ἄδικός ἐστιν»⁽¹⁾. Δὲν εἶναι δὲ χωρὶς σημασίαν αἱ λέξεις, πού ἐξῆλθον ἀπὸ τὸ στόμα Σου. «Εἰ οὖν ἐν τῷ ἀδίκῳ μαμωνᾷ πιστοὶ οὐκ ἐγένεσθε, τὸ ἀληθινὸν τίς ὑμῖν πιστεύσει; Καὶ εἰ ἐν τῷ ἀλλοτρίῳ πιστοὶ οὐκ ἐγένεσθε, τὸ ὑμέτερον τίς ὑμῖν δώσει;»⁽²⁾.

Ὁ Νεβρίδιος συµμερίζεται τὰς ἀµφιβολίας καὶ τοὺς ἐνδιασμοὺς τοῦ Ἀλυπίου καὶ τοῦ Αὐγουστίνου

Καὶ ὁ Νεβρίδιος ἐγκατέλειψε καὶ αὐτὸς τὴν ἰδιαιτέραν πατρίδα του, πλησίον τῆς Καρχηδόνας καὶ αὐτὴν τὴν Καρχηδόνα, ὅπου παρέμενε συχνά. Ἐγκατέλειψε τὰ πλούσια ἀγροτικὰ κτήματα τοῦ πατέρα του, ἐγκατέλειψε τὴν οἰκογενειακὴν ἐστίαν του, ἐγκατέλειψε τὴν μητέρα του, πού δὲν ἤθελε νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ. Ἦλθε εἰς τὸ Μεδιόλαγον μὲ τὸν σκοπὸν νὰ ζήσῃ μαζί μου καὶ νὰ ἐπιδιώξῃ μαζί μ' ἐμένα τὴν σοφίαν καὶ τὴν ἀλήθειαν. Ἐπειδὴ εἶχε διακαέστατον πόθον νὰ ἐξεύρῃ τοὺς ὄρους μιᾶς εὐτυχισμένης ζωῆς, καὶ ἐπειδὴ ἦτο μελετητὴς ὀξυνοῦστατος τῶν ἀκανθοδεστέρων προβλημάτων, ἀνεστέναξε καὶ περιεπλανᾶτο ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, ὅπως καὶ ἐγώ. Ἦμεθα τρία πεινασμένα στόματα, πού ἐσκόρπιζε τὸ ἓνα στὸ ἄλλο τὴν ἀπόπνοιαν τῆς πνευματικῆς πτωχείας του, καὶ τὰ ὁποῖα, στρεφόμενα πρὸς Ἐσέ, ἐπερίμεναν, ὅπως «δώσης τὴν τροφήν αὐτῶν ἐν εὐκαιρίᾳ»⁽³⁾. Μὲ τὴν πικρίαν, ἣ ὁποῖα, χάρις εἰς τὴν μεγάλην εὐσπλαγχνίαν Σου, συνώδευσε τὴν

(1) Λουκ. ιστ' 10—12.

(2) Λουκ. αὐτόθι.

(3) Ψαλμ. ΡΜΔ, 15.

ἑρασαίν τῆς κοσμικῆς μας ζωῆς, διερωτώμεθα συχνά, ποῖον σκοπὸν εἶχαν τὰ βάσανά μας. Μᾶς ἐπεριστοίχιζε ἀπὸ παντοῦ φοβερὸ σκοτάδι καὶ ἐλέγαμεν ἀναστενάζοντες : « Ἄρα γε ἕως πότε θὰ διαρκέσῃ αὕτῃ ἢ κατάστασις ; » Αὕτῃ ἢ ἐρώτησις ἤρχετο εἰς τὰ χεῖλη μας διαρκῶς. Ἀλλά, μολονότι τὴν ἐπαναλαμβάναμεν, δὲν ἐγκατελείπαμεν τὸν συνηθισμένον τρόπον τῆς ζωῆς μας, διότι δὲν ἐβλέπαμεν ἕνα ἀσφαλὲς καταφύγιον ἄλλου, ποῦ θὰ ἦτο δυνατόν νὰ μᾶς σώσῃ.

Μὲ κατελάμβανε φοβερὰ ἀγωνία, ὅσες φορές ὑπελόγιζα τὸ μακρὸν χρονικὸν διάστημα ἀπὸ τὸ δέκατον ἕκτον ἔτος τῆς ἡλικίας μου, δηλαδὴ ἀπὸ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, κατὰ τὴν ὁποίαν ἤρχισα νὰ διακαίωμαι ἀπὸ τὸν ἔρωτα τῆς σοφίας μὲ τὴν ἀπόφασιν νὰ ἐγκαταλείψω ὅλας τὰς εὐτελεῖς ἐλπίδας μου καὶ τὴν τρέλλα τῶν ματαίων παθῶν μου, εὐθὺς ὅταν θὰ τὴν ἀνεκάλυπτα. Καὶ νὰ τώρα, εἰς ἡλικίαν τριάντα ἐτῶν, ἐξακολουθῶ νὰ κινουμαι σπασμωδικὰ μέσα εἰς τὸ ἴδιον πέλημα, ἄπληστος ν' ἀπολαύσω τὰ ἐφήμερα ἀγαθὰ, τὰ ὁποῖα ἔφευγαν μακρὰν μου καὶ διεσκόρπιζαν τὴν ψυχὴν μου, ἐνῶ ἐγὼ ἐπανελάμβανα διαρκῶς : « ὦ θὰ τὴν εὕρω τὴν ἀλήθεια. Ἔρχεται ὁ Φαῦστος καὶ θὰ μοῦ ἀποκαλύψῃ τὰ πάντα. Αὖριο θὰ τὴν εὕρω τὴν ἀλήθεια καὶ δὲν θὰ τὴν ἀφήσω πιά ». ὦ μεγάλοι ἄνδρες τῆς Ἀκαδημίας ! Εἶναι λοιπὸν ἀληθινὸς ὁ ἰσχυρισμὸς σας, ὅτι δὲν ἠμποροῦμε νὰ βάλωμε τὸ χεῖρι ἐπάνω σὲ κάποιαν βεβκιοτήτα, ποῦ θὰ ἠδύνατο νὰ καθοδηγήσῃ τὴν ζωὴν μας ; Ἀλλὰ ὄχι ! Ἄς τὴν ζητήσωμε μὲ μεγαλυτέραν ἀκόμη ἐπιμέλειαν. Ἄς μὴν ἀπελπιζώμεθα !

Πράγματα, ποῦ μοῦ ἐφαίνοντο ἀνόητα εἰς τὰ βιβλία τῆς Ἐκκλησίας, δὲν μοῦ φαίνονται πλέον τοιαῦτα, εἶναι δὲ προσιτὰ εἰς μίαν ἐρμηνείαν τελείως εἰλικρινῆ. Θέλω νὰ διευθύνω τὰ βήματά μου ἐκεῖ, ὅπου μὲ ὠδήγησαν οἱ γονεῖς μου κατὰ τὴν τρυφερὰν ἡλικίαν μου, ἕως ὅτου ἢ ἀλήθεια, ἀνέφελος, μὲ φωτίσῃ. Ἀλλὰ ποῦ καὶ πῶς νὰ τὴν ζητήσω ; Ὁ Ἀμβρόσιος εἶναι ἀπησχολημένος διαρκῶς. Ἐγὼ δὲν ἔχω καιρὸν νὰ διαβάζω. Ἄλλως τε ποῦ θὰ εὕρισκα βιβλία ; Ποῦ καὶ πότε νὰ τὰ προμηθευθῶ ; Ποιὸς θὰ μοῦ τὰ ἐδάνειζε ; Ἄς διαμοιράσωμε τὰς στιγμὰς καὶ τὰς ὥρας μας διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς μας. Ἦδη ἀνέτειλε μεγάλη ἐλ-

πίς. Ἡ καθολικὴ πίστις δὲν διδάσκει ἐκεῖνο, ποῦ ἐγὼ ἐπίστευα, καὶ ἀδίκως τὴν κατηγοροῦσα.

Ἐκεῖνοι, ποῦ τὴν γνωρίζουν κατὰ βάθος, θεωροῦν, ἐγκληματικὴν τὴν πίστιν, ὅτι ὁ Θεὸς συστενοῦται εἰς τὰ διαγράμματα τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος. Καὶ ἐγὼ θὰ διστάσω νὰ κρούσω τὴν θύραν, διὰ ν' ἀνοιχθοῦν εἰς ἐμὲ καὶ αἱ λοιπαὶ ἀλήθειαι ; (1) Αἱ πρῶται ὥραι μου ἀνήκουν εἰς τοὺς μαθητάς μου. Ἀλλὰ πῶς χρησιμοποιοῦ τὰς λοιπὰς ; Διατί νὰ μὴ τὰς μεταχειρισθῶ δι' αὐτὴν τὴν ἔρευναν ; Ἀλλὰ τότε, πότε θὰ ἐπισκέπτωμαι τὰ ὑψηλά ἐκεῖνα πρόσωπα, ἢ ὑποστήριξις τῶν ὁποίων μοῦ ἦτο ἀπαραίτητος ; Πότε θὰ προετοιμαζα τὸ ἐμπόρευμα, ποῦ θ' ἀγόραζαν οἱ μαθηταὶ μου ; Ποῦ ὁ χρόνος, ὁ ἀπαιτούμενος πρὸς ἀποκατάστασιν τῶν δυνάμεών μου, πρὸς ἀναγκαίαν ἀνάπαυσιν τοῦ πνεύματός μου, ποῦ κατετρώγετο ἀπὸ τόσας φροντίδας καὶ μερίμνας ;

Ἀλλὰ ὄχι ! Ἄς χαθοῦνε ὅλα αὐτά ! Ἄς ἀφήσωμε ὅλας αὐτὰς τὰς οὐτιδανὰς ματαιότητας ! Ἄς ἀφοσιωθοῦμεν ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν ἔρευναν τῆς ἀληθείας ! Κανείς δὲν γνωρίζει τὴν ὥραν τοῦ θανάτου του. Ἐάν μὲ πλήξῃ ἀπροσδοκῆτως, ὑπὸ ποίους ὄρους θὰ ἐγκαταλείψω τὴν ζωὴν ; Καὶ ποῦ θὰ μάθω ἐκεῖνο, τὴν γνῶσιν τοῦ ὁποίου παρημέλησα ἐδῶ κάτω ; Δια τὴν ἀμέλειαν ταύτην δὲν μὲ περιμένει βαρεῖα ποινὴ ; Αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ θάνατος, ὅταν ἀφαιρέσῃ τὴν αἴσθησίν μας, θὰ θέσῃ συγχρόνως τέρμα εἰς κάθε ὁδύνην μας ; Πρέπει λοιπὸν νὰ μελετήσω καὶ αὐτὸ τὸ ζήτημα.

Ἀλλὰ μακρὰν ἀπὸ μένα αὐτὴ ἡ ὑπόθεσις ! Δὲν εἶναι ἀσημαντὸν καὶ τυχαῖον γεγονός, ὅτι ἡ χριστιανικὴ θρησκεία ἐξήσκησεν εἰς ὀλόκληρον τὴν ὑφήλιον καταφανῆ γοητείαν. Τὰ δημιουργήματα τῆς Θεότητος δὲν θὰ ἦσαν δι' ἡμᾶς τόσον μεγαλειώδη καὶ ὠραῖα, ἂν ἡ ψυχὴ ἀπέθνησκε μὲ τὸ σῶμα μαζί. Δια ποῖον λόγον λοιπὸν νὰ μὴν ἐγκαταλείψω ὅσο τὸ δυνατόν γρηγορώτερα, τὰς ἐλπίδας τοῦ αἰῶνος μου, διὰ ν' ἀφιερωθῶ τελείως εἰς τὴν μελέτην τῆς Θεότητος καὶ τῆς μακαρίας ζωῆς ; Ἀλλὰ σταθῆτε ! Τὰ ἀγαθὰ τοῦ κόσμου αὐτοῦ ἔχουν καὶ αὐτὰ τὰ θέλγητρά των, τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι μέτρια. Δὲν πρέπει ν' ἀνακόψω τὴν ὁρμὴν, ποῦ μὲ ὤθει.

(1) Ὑπαινιγμὸς εἰς τὸ 7, 7 τοῦ Ματθαίου : « Αἰτεῖτε καὶ δοθήσεται ὑμῖν, ζητεῖτε καὶ εὕρησεται, κρούετε καὶ ἀνοιγήσεται ὑμῖν ».

πρὸς τ' ἀγαθὰ ταῦτα, διότι θὰ ἦτο ἐντροπή νὰ ἐπιστρέψω εἰς αὐτὰ κατόπιν πραξικοπήματος. Νὰ ἐγὼ τώρα ποὺ ἀποκτῶ μίαν τιμητικὴν θέσιν. Καὶ τί περισσότερο. πρέπει νὰ ποθῆσω σύμφωνα μὲ τὴν τάξιν αὐτὴν τῶν ἰδεῶν ; Ἔχω ἀρκετοὺς ἰσχυροὺς φίλους. Ἄν δὲν θελήσω νὰ ἐπισπεύσω τὴν ἀπόκτησιν ἀνωτέρων ἀξιοματίων, θὰ ἠμπορέσω νὰ ἐπιτύχω τοῦλάχιστον τὴν προεδρίαν (1). Θὰ νυμφευθῶ μίαν κόρην ἀρκετὰ πλουσίαν, διὰ νὰ μὴν αὐξήσω τὰ βάρη μου. Θὰ περιορίσω τοὺς πόθους μου εἰς τὸ σημεῖον αὐτό. Πολλοὶ ἄξιοι ἄνδρες, ἄξιοι νὰ εὗρουν μιμητάς, ἐπέδωξαν ἀποτελεσματικῶς τὴν σοφίαν καὶ μετὰ τὸν γάμον.

Ἐνῶ ὠμιλοῦσα ἔτσι στὸν ἑαυτὸν μου καὶ ἡ καρδιά μου παρεσύρετο ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ἀπὸ ἀντιθέτους ἀνέμους, ὁ καιρὸς παρήρηχετο καὶ ἐβράδυνα νὰ στραφῶ πρὸς Ἐσέ, ὦ Θεέ μου. Ἀνέβαλλα ἀπὸ ἡμέραν εἰς ἡμέραν νὰ ζῶ εἰς τοὺς κόλπους Σου, ἀλλὰ δὲν ανέβαλλα νὰ πεθαίνω καθημερινῶς εἰς τὸν ἑαυτὸν μου. Μολονότι ἀγαποῦσα τὴν εὐτυχισμένην ζωὴν, ἐφοβούμουν νὰ τὴν ζητήσω ἐκεῖ, ὅπου πραγματικῶς ὑπάρχει. Τὴν ζητοῦσα, ἐνῶ ἔστρεφα πρὸς αὐτὴν τὰ νῶτά μου. Μοῦ ἐφαίνετο, ὅτι, ἐάν ἐστερουμένην γυναικείων περιπτώξεων, θὰ ἦμουν πολὺ δυστυχής. Ὅσον δὲ ἀφορᾷ τὸ φάρμακον ἐκεῖνο, ποὺ μᾶς προσφέρει ἡ εὐσπλαγχνία Σου, διὰ νὰ θεραπεύσῃ ἀδυναμίαν, ὁποῖα εἶναι αὐτὴ ποὺ ἀνέφερα, δὲν τὸ ἐλάμβανα ὑπ' ὄψιν, διότι δὲν τὸ εἶχα δοκιμάσει ποτέ. Ἐπίστευα, ὅτι ἡ ἐγκράτεια ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν θέλησίν μου, ἀλλὰ δὲν αἰσθανόμουν εἰς τὸν ἑαυτὸν μου αὐτὴν τὴν θέλησιν. Ἦμουν μέχρι τοῦ σημείου τούτου ἀσύνητος, ὥστε νὰ μὴ γνωρίζω, ὅτι κανεὶς δὲν ἠμπορεῖ νὰ εἶναι ἐγκρατής, χωρὶς τὴν βοήθειάν Σου. Ἀναμφιδόλως θὰ μ' ἐβοήθεις, ἐάν ἤκουες τοὺς στεναγμούς μου καὶ ἂν ἡ πίστις μου, ἀκλόνητος, ἀνέθετεν ὅλας τὰς φροντίδας μου εἰς Ἐσέ.

Τὸ ζήτημα τοῦ γάμου

Διὰ νὰ εἶπω τὴν ἀλήθειαν, ὁ Ἀλύπιος μὲ ἀπέτρεπε ἀπὸ τὸν γάμον. Μοῦ ἔλεγε πάντοτε, ὅτι, ἂν ἀπεφάσιζα νὰ νυμφευθῶ, θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ ζήσωμεν ὁ ἓνας διὰ τὸν ἄλλον, καθὼς ἦτο πρὸ

(1) Praesidatus dari poteat. Ἐννοεῖ τὴν προεδρίαν δικαστηρίου.

πολλοῦ ἢ ἐπιθυμία μας καὶ ν' ἀφιερῶσωμεν τὰς ὥρας τῆς σχολῆς μας εἰς τὴν ἔρευναν τῆς ἀληθείας. Ὁ Ἀλύπιος ἐζοῦσε μὲ αὐστηρὰν ἐγκράτειαν, πράγμα ποῦ ἦτο ἐκπληκτικόν, δεδομένου ὅτι, κατὰ τὴν πρώτην νεανικὴν ἡλικίαν του, εἶχε δοκιμάσει τὴν γοητεῖαν τῆς ἡδονῆς. Ἀλλ' ἡ ἡδονὴ δὲν τὸν ἐκυρίευσε, μάλλον τὸν ἀπεγοήτευσεν, τὸν ἀηδίασε καὶ ἔκτοτε ἔζησε ἐγκρατευόμενος αὐστηρῶς.

Ἐγὼ ὅμως τοῦ ἀντέτασσα τὸ παράδειγμα ἐκείνων, οἱ ὅποιοι, μολοντί ἦλθαν εἰς κοινωνίαν γάμου, ἐν τούτοις ἐκαλλιέργησαν τὴν ἐπιστήμην, ὑπῆρξαν ἄξιοι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ διετήρησαν τρυφερὰν τὴν ἀγάπην πρὸς τοὺς φίλους των. Ἀλλ' ἐγὼ ἤμουν μακρὰν ἐνὸς τοιούτου μεγαλείου τῆς ψυχῆς. Δοῦλος τοῦ σαρκικοῦ πάθους μου, εὑρισκὰ εἰς τὸ νὰ σύρω τὰς ἀλύσεις μου, θανάσιμον ἡδονὴν. Ἐπιθυμοῦσα νὰ τὰς ἴδω θραυομένας, ἀλλ' ἀπωθεῦσα τὰς ἀγαθὰς συμβουλὰς, ὡς ἐὰν ἦσαν χέρια, τὰ ὅποια, ἂν ἐπλησίαζαν, διὰ νὰ τὰς λύσουν, θὰ προσέκρουαν ἐπάνω εἰς μίαν πληγὴν.

Προσθέσετε, ὅτι, μὲ τὴν παρέμβασίν μου, τὸ φεῖδι διευθύνετο πρὸς αὐτὸν τὸν Ἀλύπιον, τὸν περιέσφιγγε καὶ ἐχρησιμοποιοῦσε τὰ λόγια μου, διὰ νὰ σπείρῃ στὸ δρόμο του σαγηνευτικὰ τέλματα, μέσα εἰς τὰ ὅποια τὰ τίμια πόδια του διέτρεχαν τὸν κίνδυνον νὰ ἐμπλακοῦν.

Ἀποροῦσε, ὅταν ἔβλεπε ἐμέ, ποῦ τόσο πολὺ ἐτιμοῦσε, φιλήδονα μέχρι τοιούτου βαθμοῦ. Μήπως δὲν ἔφθασα μέχρι τοῦ σημείου νὰ τὸν διαβεβαιώσω, ὅτι ἡ ζωὴ χωρὶς γυναῖκα μοῦ ἦτο ἀδύνατος ; Καὶ διὰ ν' ἀμυνθῶ ἐναντίον τῆς ἐκπλήξεώς του, τοῦ παρετήρησα, ὅτι ὑπάρχει μεγάλη διαφορὰ μεταξὺ τῆς στιγμιαίας λαθραίας ἡδονῆς, τὴν ὁποίαν εἶχε καὶ αὐτὸς δοκιμάσει καὶ ἡ ἀνάμνησις τῆς ὁποίας, μολοντί σθησμένη σχεδόν, τὸν ἀηδίαζε, καὶ τῶν ἀπολαύσεων ἐρωτικῆς συμβιώσεως, μέσα εἰς τὰς ὁποίας ἐζοῦσα. Ἐὰν δὲ ἡ ἔντιμος σφραγὶς τοῦ γάμου ἐνομιμοποιοῦσε ἕνα τέτοιον δεσμόν, θὰ εἶχε ἄρᾳ γε τὸ δικαίωμα νὰ ἐκπλήσσειται διὰ τὸ ὅτι δὲν εἶχα καμμίαν διάθεσιν νὰ περιφρονήσω τὸν ἕγγαμον βίον ;

Τέλος ἤρχισε καὶ αὐτὸς νὰ ἐπιθυμῇ τὸν γάμον, ὑποκύπτων περισσότερον εἰς τὴν περιέργειαν παρὰ εἰς τὴν γοητεῖαν τῆς σαρκικῆς ἡδονῆς. Μοῦ ἐδήλωσε λοιπόν, ὅτι ἐποθοῦσε νὰ μάθῃ καὶ

αὐτὸς ποιά θὰ ἦτο ἡ εὐτυχία ἐκείνη, ἄνευ τῆς ὁποίας ἡ ζωὴ μου, ποὺ ἤρεσεν εἰς αὐτόν, ὅπως ἦτο, δὲν μοῦ ἐφαίνετο ζωὴ, ἀλλὰ μαρτύριον. Ἡ ψυχὴ του, ἀπηλλαγμένη ἀπὸ τοιοῦτου εἶδους δεσμούς, ἐξεπλήσσετο διὰ τὴν δουλείαν μου, ἡ ἐκπληξις δὲ αὐτὴ τὸν ὠδηγοῦσε εἰς τὸν πόθον νὰ κάμῃ καὶ αὐτὸς τὴν δοκιμὴν. Ἐδάδιζε πρὸς μίαν δοκιμὴν, ποὺ ἔμελλε νὰ τὸν ρίψῃ εἰς τὴν δουλείαν διότι ἐπιθυμοῦσε νὰ συνάψῃ συμβόλαιον μὲ τὸν θάνατον. «Καταιγὶς φερομένη, ἐὰν ἐπέλθῃ, ἔσεσθε αὐτῇ εἰς καταπατήματα» (1).

Διότι οὔτε εἰς τὸν ἕνα οὔτε εἰς τὸν ἄλλον, οὔτε εἰς ἐμὲ οὔτε εἰς τὸν Ἀλύπιον, ἔκαμνε μεγάλην ἐντύπωσιν ἐκεῖνο ποὺ ἀποτελεῖ τὴν ὠραιότητα τοῦ γάμου, ἡ ὁποία ἔγκειται εἰς τὸ καθῆκον μιᾶς ἀρμονικῆς συμβιώσεως καὶ ἀνατροφῆς τῶν τέκνων. Ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον μ' ἐβασάνιζε κατὰ μέγα μέρος καὶ ἐντατικῶς, ἐφ' ὅσον ἤμουν αἰχμάλωτος, ἦτο ἡ συνήθεια νὰ χορταίνω τὴν ἀχόρταστον πλεονεξίαν μου, ἐκεῖνο δέ, ποὺ ἐβασάνιζε τὸν Ἀλύπιον, ὠδηγούμενον εἰς τὴν αὐτὴν αἰχμαλωσίαν, ἦτο ἡ πλήρης ἐκπλήξεως περιέργειά του.

Τοιοῦτοι ἤμεθα, ἕως ὅτου Σὺ, Ὑψιστε, ποὺ δὲν ἐγκαταλείπεις τὸν πηλὸν μας, εὐσπλαγχνισθεὶς ἡμᾶς τοὺς ἀθλίους μᾶς παρέσχες τὴν προστασίαν Σου διὰ θαυμασίων καὶ ἀποκρύφων ὁδῶν.

Ἡ διπλωματία τῆς Μόνικας

Μ' ἐπῆζαν κάθε μέρα νὰ νυμφευθῶ. Ἦδη εἶχα ζητήσῃ τὸ χέρι μιᾶς κόρης καὶ ἔγινε δεκτὴ ἡ πρότασίς μου. Ἡ μητέρα μου ἐνήργησε μὲ ζῆλον διὰ τὸν γάμον αὐτόν, πιστεύουσα, ὅτι, ἀπαξ ἔλθων εἰς κοινωνίαν γάμου, θ' ἀπεπλυνόμουν μὲ τὸ σωτήριο νερὸ τοῦ βαπτίσματος. Εἶχε μεγάλην χαρὰν, διότι ἔβλεπε, ὅτι ἡμέραν μὲ τὴν ἡμέραν ἐγινόμουν ἀντάξιός αὐτοῦ τοῦ μυστηρίου, διέβλεπε δὲ εἰς τὴν πίστιν μου τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν πόθων της καὶ τῶν ὑποσχέσεών Σου.

Καθημερινῶς, τῇ αἰτήσῃ μου καὶ κατὰ τὴν ἰδικὴν της ἐπιθυμίαν, Σὲ ἐκέτευε μὲ πυρίπνοον φωνὴν νὰ τῆς ἀποκαλύψῃς κάτι

(1) Πρὸβλ. Ἡσαίας ΚΗ', 18.

σχετικὸν μὲ τὸν γάμον μου. Ἄλλὰ δὲν ἔδωσες ποτὲ εἰς αὐτὸ τὴν συγκατάθεσίν Σου. Ἔβλεπεν εἰκόνας παραδόξους φανταστικάς. Μοῦ τὰς ἀφηγεῖτο, ἀλλὰ δὲν ἐσυνήθιζε νὰ ἀναθέτῃ εἰς αὐτὰς τὴν ἐμπιστοσύνην της, ὡς ἐσυνήθιζε νὰ τὴν στηρίζῃ εἰς κάθε τι, ποῦ προήρχετο ἀπὸ Σένα, ἔλεγε δέ, ὅτι μὲ κάποιο ἰδιαίτερο αἰσθητήριον, ποῦ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐρμηνευθῇ μὲ λέξεις, διέκρινε τὴν διαφορὰν μεταξὺ τῶν ἀποκαλύψεων Σου καὶ τῶν ὀνείρων, τὰ ὁποῖα ἡ ψυχὴ της ἐξεκόλαπτεν.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἐπέσπευσαν τὴν ὑπόθεσιν. Ἡ κόρη εἶχε ζητηθῆ. Ἄλλ' ἔπρεπε νὰ παρέλθουν δύο ἔτη, ἕως ὅτου γίνῃ ὄριμος διὰ τὸν γάμον, καὶ ἐπειδὴ ἦτο τῆς ἀρεσκείας μου, ἔπρεπε νὰ περιμένω.

Ο βίος ἀπὸ κοινού

Ἐσχηματίσαμε μιὰ ομάδα φίλων, συχνὰ εἴτε κατὰ νοῦν εἴτε εἰς τὰς συνδυαλέξεις μας ἐσυζητούσαμεν καὶ ἐνεκρίναμεν ἤδη τὸ σχέδιον ν' ἀποσυρθοῦμε ἀπὸ τὸν κόσμον καὶ νὰ ζήσωμεν ἐν εἰρήνῃ διὰ ν' ἀποφύγωμε μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν τὰς φρικτὰς περιπετείας τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς.

Ἴδου πῶς κατηρτίσαμε τὸ πρόγραμμά μας. Τὰ ἀγαθὰ, τὰ ὁποῖα διεθέταμεν θὰ ἀνῆκαν εἰς τὴν ομάδα. Ὅ,τι, ἐκληρονομοῦσαμε, θὰ ἐσυγχωνεύετο εἰς μίαν καὶ μόνην κοινὴν κληρονομίαν. Τοιοῦτοτρόπως δυνάμει τῆς εἰλικρινοῦς καὶ νομιμόφρονος φιλίας μας, δὲν θὰ κατεῖχεν ὁ ἕνας τοῦτο καὶ ὁ ἄλλος ἐκεῖνο. Ὅλαι αἱ περιουσίαι θ' ἀποτελοῦσαν μίαν καὶ μόνην. Τὰ πάντα θ' ἀνῆκον εἰς τὸν καθένα ἀπὸ ἡμᾶς καὶ ὅλα εἰς ὅλους. Ὑπελογίζαμεν, ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν συναποτελούντων τὴν ἐν λόγῳ ομάδα μελῶν θ' ἀνῆρχετο εἰς δέκα, μεταξὺ τῶν ὁποίων πολλοὶ ἦσαν πλουσιώτατοι, ἰδίως δὲ ὁ παιδικὸς καὶ ἐπιστήθειός μου φίλος Ρωμανιανός, τὸν ὁποῖον σοβαραὶ ὑποθέσεις ἔρριψαν εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ αὐτοκράτορος. Αὐτὸς ἦτο ὁ ἐνθουσιωδέστερος ὑποστηρικτῆς τοῦ σχεδίου τούτου, αἱ δὲ συμβουλαὶ του εἶχαν ἰδιαίτεραν σοβαρότητα, διότι ἦτο κάτοχος περιουσίας μεγαλυτέρας τῆς τῶν ἄλλων συντρόφων μου.

Ἀπεφασίσθη, ὅπως κάθε χρόνον δύο ἀπὸ μᾶς, ὡς ἀρχηγοὶ μεριμνοῦν δι' ὅλας τὰς ἀπαραιτήτους λεπτομερείας, ἐνῶ οἱ λοιποὶ δὲν θὰ ἐφρόντιζαν διὰ τίποτε σχετικόν. Ὅταν ὁμως ἐτέθη ἐπὶ

τάπητος τὸ ζήτημα, ἂν αἱ γυναῖκες μας θὰ ἀπεδέχοντο αὐτὸν τὸν συνδυασμὸν—οἱ μὲν ἦσαν νυμφευμένοι, οἱ δὲ ἐσκόπευαν νὰ νυμφευθοῦν—τὸ ὄρατο πρόγραμμά μας ἐγλύστρησε ἀπὸ τὰ χέρια μας, συνετρίβη καὶ τὰ κομμάτια του ἐσαρώθησαν.

Ἐπεστρέψαμε λοιπὸν εἰς τοὺς ἀναστεναγμούς μας καὶ ἀρχίσαμε ἐκ νέου νὰ διευθύνωμε τὰ βήματά μας εἰς τοὺς εὐρυχώρους καὶ πεπατημένους δρόμους τοῦ αἰῶνος μας (1). Διότι χίλιες δυὸ σκέψεις ἐκυκλοφοροῦσαν στὴν καρδιά μας, ἐνῶ ἡ ἰδική Σου παραινέσεις εἶναι αἰωνία. Ἀπὸ τοῦ ὕψους Σου ἐγελοῦσες διὰ τὰς ἀποφάσεις μας, προετοίμαζες τὰς ἰδικάς Σου, ἐπερίμενες νὰ δώσης τὴν τροφήν ἡμῶν ἐν εὐκαιρίᾳ καὶ νὰ δωρήσης εἰς τὰς ψυχάς μας τὴν εὐλογίαν Σου.

Ἡ ὑποδούλωσις εἰς τὴν ἡδονὴν

Ἐν τῷ μεταξὺ ἐπληθύνθησαν τ' ἀνομήματά μου, ὅταν δὲ ἀπεσπάσθη ἀπὸ τὴν ἀγκάλην μου, ὡς ἐμπόδιον διὰ τὸν γάμον μου, ἡ γυναῖκα ἐκείνη, ποὺ ἀγαποῦσα καὶ ποὺ συνεμερίζετο τὴν κλίνην μου, αἰσθάνθηκα πόνον ὀξὺν καὶ ἡ καρδιά μου ἔμεινε πολὺν καιρὸν αἱματωμένη.

Ἐφυγε διὰ τὴν Ἀφρικὴν καὶ ὠρκίσθηκε εἰς Ἐσὲ νὰ μὴ ἔλθῃ ποτὲ εἰς ἐπαφήν μὲ ἄλλον ἄνδρα. Φεύγουσα μοῦ ἀφῆκεν ἓνα φυσικό τέκνον, ποὺ μοῦ ἐδώρησε.

Καὶ ἐγώ, ὁ ἄθλιος, ἀνίκανος νὰ μιμηθῶ τὴν γυναῖκα ἐκείνην καὶ μὴ δυνάμενος νὰ περιμένω τὴν παρέλευσιν τῶν δύο ἐτῶν, ὅποτε θὰ μοῦ ἐδίδετο τὸ χέρι, ποὺ μοῦ εἶχαν ὑποσχεθῆ, καὶ περὶ σότερον δούλος τῆς σαρκικῆς ἡδονῆς παρὰ ἐραστῆς τοῦ νομίμου γάμου, ἐπρομηθεύθηκα ἄλλην γυναῖκα, μιὰν ἐρωμένην, ὡς ἐὰν ἐποθοῦσα νὰ τροφοδοτήσω καὶ νὰ παρατείνω τὴν ἀσθένειαν τῆς ψυχῆς μου, νὰ τὴν ἀφήσω ἀθεράπευτον καὶ μάλιστα νὰ τὴν χειροτερεύσω ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν μιᾶς συνηθείας, ποὺ θὰ διαρκοῦσε μέχρι τῆς ἡμέρας τοῦ γάμου μου. Τοιοῦτοτρόπως ἡ διανοιχθεῖσα πληγὴ ἀπὸ τὸν χωρισμὸν τῆς πρώτης ἐρωμένης μου δὲν εἶχε θε-

(1) Πρβλ. Ματθ. 7. 13 : «Εἰσέλθετε διὰ τῆς στενῆς πύλης· ὅτι πλατεῖα ἡ πύλη καὶ εὐρύχωρος ἡ ὁδὸς ἣ ἀγούσα εἰς τὴν ἀπώλειαν καὶ πολλοὶ εἰσιν οἱ εἰσερχόμενοι δι' αὐτῆς».

ραπευθῆ, ἀλλ' ὕστερ' ἀπὸ ζωηροῦς καὶ δξυτάτους πόνους μετεβλήθη εἰς γάγκραιναν, τὸ δὲ κακόν, μολονότι ἐλαφρότερον, δὲν ἦτο ὀλιγώτερον ἀπελπιστικόν.

Ἡ ἐπιδίωξις ματαίας εὐδαιμονίας

Σὲ ἐξυμνοῦμεν, Σὲ δοξάζομεν, ὦ πηγὴ τῶν οἰκτιρμῶν ! Ἡ ἀθλιότης μου ἠῤῥξανε κάθε μέρα, ἐνῶ Σὺ ἐπλησίαζες καθημερινῶς περισσότερον. Ἦτο πολὺ κοντὰ τὸ χέρι ἐκεῖνο, ποῦ θ' μ' ἀποσοῦσε ἀπὸ τὸν βόρβορον καὶ θὰ ἀπέπλυνε τὰς ἀμαρτίας μου, ἀλλ' ἐγὼ τὸ ἀγνοοῦσα. Ἐκεῖνο ποῦ μὲ ἠμπόδιζε νὰ βυθισθῶ ἀκόμη βαθύτερα εἰς τὴν ἄδυσσον τῶν σαρκικῶν ἡδονῶν, ἦτο ὁ φόβος τοῦ θανάτου καὶ τῆς τελευταίας Σου κρίσεως. Παρ' ὅλας τὰς διακυμάνσεις τῆς σκέψεώς μου, οὐδέποτε ὁ φόβος αὐτὸς ἀπεμακρύνετο ἀπὸ τὴν καρδίαν μου.

Ἐσυζητοῦσα μὲ τοὺς φίλους μου Ἀλύπιον καὶ Νεβρίδιον περὶ τοῦ ὑπερτάτου ἀγαθοῦ καὶ τοῦ μεγίστου κακοῦ. Θὰ ἔδινα τὴν δάφνην εἰς τὸν Ἐπίκουρον, ἀν δὲν ἐπίστευα εἰς τὴν πέραν τοῦ τάφου ζωὴν καὶ εἰς τὸν ἔλεγχον τῶν πράξεών μας, ποῦ δὲν παρεδέχετο ὁ Ἕλληγ φιλόσοφος. Ἔθετα ὡς ἐξῆς αὐτὸ τὸ ζήτημα : Ἐὰν ἡμεθα ἀθάνατοι καὶ ἀν ἐπερνούσαμε τὴν ζωὴ μας μέσα εἰς αἰωνίας αἰσθησιακὰς ἡδονὰς, χωρὶς νὰ φοβούμεθα νὰ τὴν χάσωμεν, διὰ ποῖον λόγον δὲν θὰ ἡμεθα εὐτυχεῖς ; Καὶ τί ἄλλο θὰ ἐζητούσαμεν εἰς τοιαύτην περίπτωσιν ; Δὲν ἔβλεπα, ὅτι αὐτὸ ἦτο ἀκριβῶς ἐνδεικτικὸν μεγίστης ἀθλιότητος, δηλαδὴ τὸ ὅτι βυθισμένος καὶ ἀποτυφλωμένος, ἡμουν ἀνίκανος νὰ φαντασθῶ τὸ φῶς τῆς ἀρετῆς, τὴν λάμψιν τῆς ὠραιότητος ἐκείνης, ποῦ πρέπει ν' ἀγαπᾶται δι' αὐτὴν τὴν ἰδίαν τὴν λάμψιν τῆς ὠραιότητος ἐκείνης, ποῦ δὲν εἶναι μὲν προσιτὴ εἰς τοὺς ὀφθαλμούς, ἀλλὰ φωτίζει τὰ βάθη τῆς καρδιάς μας. Μέσα εἰς τὴν ἀθλιότητά μου, δὲν ἐρωτοῦσα ἀπὸ ποῖαν πηγὴν προήρχετο δι' ἐμὲ ἡ ἀπόλαυσις ἐκείνη, νὰ ὀμιλῶ μετὰ τῶν φίλων μου ἔστω καὶ περὶ θεμάτων ἐπιληψίμων. Διότι καὶ μέσα εἰς τὰς σαρκικὰς μου ἡδονὰς, ὅσονδῆποτε φιλήδων καὶ ἀν ἡμουν, δὲν θὰ ἡμουν εὐτυχῆς χωρὶς τοὺς φίλους μου, ποῦ ἀγαποῦσα καὶ οἱ ὅποιοι μοῦ ἀνταπέδιδαν ἀνιδιοτελῶς τὴν ἀγάπην των.

ἜΩ σχολιὰ καὶ διάστροφα μονοπάτια ! Ἀλλοίμονον εἰς τὴν

ψυχὴν, ἣ ὁποῖα ἤλπιζεν, ἀπομακρυνομένη ἀπὸ Σένα, ὅτι θὰ εὔρισκε κάτι καλύτερο, ! Μολονότι στρεφομένη ἐπὶ τῶν νώτων, ἐπὶ τῆς κοιλίας, ἐπὶ τῶν πλευρῶν, ὅλα τὰ εὔρισκε σκληρὰ καὶ ἀκανθώδη, διότι ἀνάπαυσις καὶ γαλήνη ὑπῆρχε μόνον εἰς τοῦ κόλπου Σου. Ἄλλὰ Σὺ εἶσαι παρὼν καὶ μᾶς ἀπαλάσσεις ἀπ' αὐτὰς τὰς οἰκτρὰς παρακρούσεις. Μᾶς καλεῖς εἰς τὸν δρόμον Σου καὶ μᾶς παρηγορεῖς μὲ τὰς λέξεις : «συνετιῶ σε καὶ συμβιβῶ σε ἐν ὁδῷ ταύτῃ ἣ πορεύση, ἐπιστηριῶ ἐπὶ σέ τοὺς ὀφθαλμοὺς μου» (1).

(1) Ψαλμ. ΛΑ', 8.

BIBΛION Z'

Ὁ Αὐγουστίνος ἀφηγεῖται τὸ τριακοστὸν πρῶτον ἔτος τῆς ἡλικίας του. Ἀκόμη ἐντὸς τοῦ σκότους τῆς ἀγνοίας εὐρισκόμενος, ἀπατᾶται ὡς πρὸς τὴν φύσιν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν προέλευσιν τοῦ κακοῦ. Περιγράφει τὴν ἀγωνίαν του σχετικῶς μὲ τὸ τελευταῖον τοῦτο ζήτημα. Τέλος ἀποκτᾶ τὴν ἀληθινὴν γνῶσιν τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' αἱ περὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ σκέψεις του εἶναι ἀκόμη ἐσφαλμέναι.

Ἦδη ἡ κακὴ καὶ ἐγκληματικὴ πρώτη νεότης μου ἦτο νεκρά. Ἐβάδιζα πρὸς τὴν ὀριμότητά μου, ὅσο δὲ περισσότερον ἐπληθύνοντο τὰ ἔτη μου, τόσο ἡ μηδαμηνότης μου ἐγίνετο ἀθλιοτέρα, διότι δὲν ἤμποροῦσα νὰ φαντασθῶ ἄλλην οὐσίαν ἐκτὸς ἐκείνης, ποῦ προσέπιπτε εἰς τοὺς σαρκικοὺς ὀφθαλμοὺς. Ἀφότου ἤρχισα νὰ τείνω τὰ ὠτά μου εἰς τὰ διδάγματα τῆς σοφίας, ἔπαυσα πλέον νὰ Σὲ φαντάζωμαι ὑπὸ ἀνθρωπίνην μορφήν, ἀπέφυγα πάντοτε αὐτὴν τὴν πλάνην καὶ συνέχαιρα τὸν ἑαυτόν μου, διὰ τὸ ὅτι εὗρηκε πάλιν εἰς τὴν πίστιν τῆς πνευματικῆς μητρὸς μας, τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας Σου, τὴν ὀρθὴν ἀντίληψιν—ἀλλὰ δὲν ἐγνώριζα ποίαν ἄλλην ιδέαν ὄφειλα νὰ ἔχω περὶ Σοῦ. Καὶ προσπαθοῦσα νὰ ἐνοήσω, ἐγὼ ὁ ἀνθρώπος—καὶ ποιὸς ἀνθρώπος! Ἐσένα τὸν ὕψιστον, τὸν μόνον, τὸν ἀληθινὸν Θεόν! Μὲ ὀλόκληρον τὴν ὀρμὴν τῆς ψυχῆς μου Σ' ἐπίστευα αἰώνιον, ἀπαραβίαστον, ἀμετάβλητον. Μολονότι, δὲν ἤξευρα, ἀπὸ ποῦ καὶ πῶς μοι ἐπεβάλλετο αὐτὴ ἡ σκέψις, ἐν τούτοις ἔβλεπα καθαρὰ καὶ ἤμουν βέβαιος, ὅτι ἐκεῖνο ποῦ ὑπόκειται εἰς φθοράν, εἶναι κατώτερον ἐκείνου, τὸ ὁποῖον τὴν διαφεύγει. Ὡστε ἔθετα, χωρὶς δισταγμόν, τὸ ἀπαραβίαστον ὑπεράνω τοῦ δυναμένου νὰ ὑποστῇ κηλίδωσιν, τὸ ἀμετάβλητον ὑπεράνω τοῦ ὑποκειμένου εἰς μεταβολήν.

Ἡ καρδιά μου διεμαρτύρετο ζωνηρὰ ἐναντίον τῶν ἀπατηλῶν φαντασμάτων μου καὶ προσπαθοῦσα νὰ ἐκτοπίσω μ' ἓνα κτύπημα τὸν ἀκάθαρτον σωρὸν τῶν εἰκόνων, ποῦ ἐπετοῦσαν τριγύρω μου.

Ἄλλὰ μόλις ἐξηφανίζοντο, ἐπέστρεφαν πάλι, διὰ τὸ διαχυθῆναι εἰς τοὺς ὀφθαλμούς μου, τοὺς ὁποίους ἀπετύφλωναν. Παρ' ὅλας τὰς προσπαθείας μου νὰ ἐκτοπίσω τὴν ὑπόθεσιν, ὅτι ὁ Θεὸς εἶχεν ἀνθρωπίνην μορφήν, ἀναγκαζόμενον νὰ τὸν φαντάζωμαι ὡς κάτι σωματικόν, ποῦ κατέχει χῶρον, ὡς κάτι σωματικόν εἴτε ὁμοιογενὲς πρὸς τὸν κόσμον, εἴτε διάχυτον μακρὰν αὐτοῦ διὰ μέσου τῶν ἐκτάσεων τοῦ Ἀπείρου. Ὅπως δὲποτε ἐθεωροῦσα τὸ σωματικόν αὐτὸ ὡς αἰώνιον, ἀπαραδίαστον καὶ ἀμετάβλητον, ὑπεράνω ἐκείνου, ποῦ ὑπόκειται εἰς φθοράν, μεταβολὴν καὶ κατάπτωσιν. Ὅτι δὲν ἤμποροῦσα νὰ φαντασθῶ κατὰ τὸν τρόπον αὐτὸν εἰς τὸν χῶρον μου ἐφαίνετο μηδέν, — ἀπόλυτον μηδέν — καὶ ὅχι ἀπλῶς κενόν, δηλαδὴ χῶρος ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἀπροσπᾶται μὲν κάποιο σῶμα, ἀλλ' αὐτὸς (ὁ χῶρος δηλαδὴ) ἐξακολουθεῖ νὰ ὑπάρχη μολονότι δὲν ὑφίσταται εἰς αὐτὸν κανένα σῶμα στερεόν, οὔτε ὑγρὸν, οὔτε ἐναέριον, οὔτε οὐράνιον. Διότι εἰς αὐτὴν τὴν περίπτωσιν θὰ ὑπῆρχεν ἓνας χῶρος κενός, ὡς ἓνα τίποτε, τὸ ὁποῖον ὅμως θὰ διειθέρει τὴν ἐντατικότητά του.

Ἐγὼ λοιπὸν μὲ καρδίαν βεδρημένην, ἀνίκανος ν' ἀναγινώσκω εἰς τὸν ἑαυτὸν μου καθαρὰ, ἐθεωροῦσα πᾶν ὅ,τι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ συμπυκνωθῆ, νὰ ἐξογκωθῆ· πᾶν ὅ,τι δὲν ἤμποροῦσε νὰ δεχθῆ ἓνα ἐκ τῶν συνδυασμῶν τούτων, ὡς ἀπολύτως μηδέν. Εἰς τὰς μορφάς, ποῦ ἐσυνήθιζαν νὰ περιεργάζωνται οἱ ὀφθαλμοί μου, ἀνταπεκρίνοντο αἱ εἰκόνες, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἐκινεῖτο τὸ πνεῦμά μου! Δὲν ἔβλεπα, ὅτι ἡ τοιαύτη ἐνέργεια, χάρις εἰς τὴν ὁποίαν διέπλεττα τὰς εἰκόνας, ἦτο διάφορος ἀπὸ τὰς εἰκόνας αὐτὰς κατ' οὐσίαν, καὶ ὅμως ἂν αὐτὴ ἢ ἐνέργεια δὲν ἦτο κάτι ὑπέροχον αὐτῆ καθ' ἑαυτήν, δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ τὰς διαπλάσσει.

Ἐσένα δέ, ὡς ζωὴ τῆς ζωῆς μου, Σ' ἐφανταζόμενον ὡς ἓνα τεράστιον ὄν, ποῦ διαπερνοῦσες ἀπὸ παντοῦ, διὰ τῶν ἀπειρῶν ἐκτάσεων, ὀλόκληρον τὴν μᾶζαν τοῦ Σύμπαντος καὶ ποῦ ἀπὸ ἐκεῖ διεχέεσο εἰς ὀλόκληρον τὴν φύσιν, εἰς τὸν τρόπον ὥστε νὰ Σὲ περιλαμβάνῃ καὶ αὐτὴ ἢ γῆ εἰς ἑαυτήν, ὁ οὐρανὸς ἐπίσης καὶ ὅλα ἀνεξαιρέτως τ' ἀντικείμενα. Ὅλα δὲ αὐτὰ εὑρισκαν εἰς Ἐσὲ τὰ ὄρια των, ἐνῶ Σὺ δὲν τὰ εὑρίσκες πουθενά. Ὅπως δὲ ἢ μᾶζα τοῦ ἀέρος δὲν εἶναι ἐμπόδιον διὰ τὸ ἠλιακὸν φῶς, οὔτε τὸ ἐμποδίζει νὰ διασχίσει τὸν ἀέρα καὶ νὰ τὸν πληροῖ καθ' ὀλοκληρίαν, χωρὶς διό-

λου νὰ θεραπεύεται, ἔτσι καὶ ἡ μᾶζα τοῦ οὐρανοῦ, τοῦ ἀέρος καὶ τῆς θαλάσσης, ὡς καὶ αὐτῆς ἀκόμη τῆς γῆς, διαπεράται ὑπὸ Σοῦ εἰς ὄλα τὰ μεγάλα καὶ τὰ μικρὰ τμήματά της, διὰ νὰ δεχθῆ τὴν παρουσίαν Σου. Τοιοῦτοτρόπως ἡ μυστηριώδης πνοή Σου κυβερνᾷ, καθὼς ἐπίστευα, εἴτε ἔσωθεν εἴτε ἔξωθεν ὄλα τὰ πλάσματά Σου.

Ἔτσι ἐσκεπτόμουν, ἐπειδὴ δὲν ἤμποροῦσα νὰ φαντασθῶ ἄλλο τίποτε. Ἄλλ' ἡ πλάνη μου ἦτο οἰκτρά. Σύμφωνα μὲ τὰς ἀντιλήψεις μου, μεγαλύτερον μέρος τῆς γῆς, θὰ περιελάμβανε, κατ' ἀναγκαίαν λογικὴν συνάρτησιν, μεγαλύτερον μέρος ἰδικόν Σου, μικρότερον δὲ μέρος τῆς γῆς, μέρος μικρότερον. Δεδομένου δὲ ὅτι πληροῖς τὰ πάντα, τὸ σῶμα ἑνὸς ἐλέφαντος θὰ περιελάμβανε περισσότεράν θεότητα, παρὰ τὸ σῶμα ἑνὸς σπουργίτου, κατὰ τὸ μέτρον, κατὰ τὸ ὅποιον ὁ ἐλέφας εἶναι μεγαλύτερος ἀπὸ τὸν σπουργίτην, ποὺ καταλαμβάνει χῶρον μικρότερον. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ διεμοιράζεσο μεταξὺ τῶν τμημάτων τοῦ Σύμπαντος, ἀναμειγνύων εἰς αὐτά, ἀναλόγως τοῦ μεγέθους των, μεγαλύτερα ἢ μικρότερα μέρη ἰδικά Σου. Τὸ πρᾶγμα δὲν εἶχεν οὕτως, ἀλλὰ δὲν εἶχες ἀκόμη φωτίσει τὰ σκότη μου.

*
* *

Μοῦ ἦτο ἀρκετόν, ὦ Θεέ μου, ν' ἀντιτάσσω ἐνώπιον τῶν ἀπατημένων ἐκείνων ἀπατεώνων, τῶν φλυάρων βουβῶν—διότι δὲν ἐλάλει δι' αὐτῶν ὁ Λόγος Σου—τὴν ἀντίρρησιν ἐκείνην, ποὺ ἀντέταξε πρὸ μακροῦ χρόνου ὁ Νεβρίδιος—ἤδη εἰς τὴν Καρχηδόνα—καὶ τὴν ὁποίαν, ἀκούσαντες ὄλοι ἡμεῖς, ἐκλονίσθημεν. Ποιὸς θὰ ἤμποροῦσε ν' ἀντιτάξῃ πρὸς Ἐσὲ τὸν συφερτὸν ἐκείνον τοῦ σκοτους, μᾶζαν ἐχθρικήν, ἐὰν Σὺ ἠρνεῖσο ν' ἀγωνισθῆς ἐναντίον του; Ἄν ἀπαντοῦσαν, ὅτι θὰ ἦτο δυνατόν νὰ Σὲ βλάβῃ, τότε Σὺ δὲν θὰ ἦσουν παντοδύναμος καὶ ἀπαραδίαστος⁽¹⁾. Καὶ ἂν ἀπαντοῦσαν ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ Σὲ βλάβῃ; Τότε δὲν ὑπῆρχε πλέον λόγος ν' ἀγωνισθῆς, καὶ μάλιστα ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας, ὥστε ἓνα μέρος ἰδικόν Σου, ἓνα ἀπὸ τὰ μέλη Σου, μιὰ παραφυὰς τῆς οὐσίας

(1) Τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο ἠνάγκασε τὸν Μανιχαῖον Φήλικα εἰς μίαν μετὰ τοῦ Αὐγουστίνου συνομιλίαν νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι εἶχεν ἠττηθῆ. (De Actis cum Felice M. II, XXII).

Σου, ν' αναμειχθῆ με ἐχθρικάς δυνάμεις, με φύσεις, τὰς ὁποίας δὲν ἔχεις δημιουργήσει Ἐσὺ, διὰ νὰ διαφθαρή και νὰ κηλιδωθῆ εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε νὰ πέσῃ ἀπὸ τὴν μακαριότητα εἰς τὴν ἀθλιότητα και νὰ λάβῃ ἀνάγκην βοήθειας διὰ ν' ἀποκαθαρθῆ και νὰ λυτρωθῆ. Καὶ τὸ μέρος αὐτὸ θὰ ἦτο ἡ ψυχὴ, τὴν ὁποίαν ὁ Λόγος Σου θὰ ἐλευθέρωνε ἀπὸ τὴν δουλείαν· ὁ Λόγος Σου ἀθικτος ἀπὸ τὴν διαφθορὰν τῆς ψυχῆς, ὁ Λόγος Σου, ποὺ παραμένει αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν ἀδιάφθορος, ὡς μέρος μιᾶς και τῆς αὐτῆς οὐσίας! Ἐὰν λοιπὸν οἱ Μανιχαῖοι παραδέχωνται, ὅτι ἐκεῖνο, ποὺ εἶσαι Σὺ, δηλαδὴ ἡ οὐσία Σου, διὰ τῆς ὁποίας ὑπάρχεις, εἶναι ἀφθαρτος, ὅλοι οἱ ἰσχυρισμοὶ των εἶναι ἀσύστατοι και οἰκτροί. Ἐὰν δὲ Σὲ φαντάζωνται δυνάμενον νὰ φθαρή, τοῦτο εἶναι αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ ψευδὲς και ἐλέγχεται κατὰ τρόπον ἀπαίσιον ἐσφαλμένον.

Ναί, αὐτὴ ἡ ἀπόδειξις ἦτο ἱκανὴ νὰ διώξῃ τοὺς ἀνθρώπους αὐτοὺς ἀπὸ τὴν ψυχὴν μου, τὴν ὁποίαν κατεπίεζαν. Διότι, σκεπτόμενοι και ὁμιλοῦντες περὶ Σοῦ κατὰ τὸν τρόπον, ποὺ ἀνέφερα, δὲν ἤμποροῦσαν νὰ ἐξέλθουν ἀπὸ τὸ δίλημμα, χωρὶς φρικτὴν ἱεροσυλίαν τῆς γλώσσης και τῆς καρδίας των.

Ἀπὸ ποῦ προέρχεται τὸ κακόν ;

Εἶναι ὁ ἄνθρωπος ὑπεύθυνος διὰ τὰς πράξεις του ;

Ἄλλὰ ἐγὼ, μολονότι ἰσχυρίζομαι, μολονότι ἐπίστευα ἀκράδαντως, ὅτι Ἐσὺ, Κύριέ μου, ἀληθινὸς Θεέ, δημιουργεῖ ὄχι μόνον τῶν ψυχῶν, ἀλλὰ και τῶν σωμάτων μας και παντὸς ὅ,τι ὑπάρχει και ζῆ, δὲν ὑπόκεισαι οὔτε εἰς κηλιδωσιν, οὔτε εἰς μεταβολὴν, οὔτε εἰς οἰανδήποτε φθορὰν, ἐν τούτοις τὸ πρόβλημα τοῦ κακοῦ δὲν εἶχεν ἀκόμη οὔτε λυθῆ οὔτε διαλευκανθῆ εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς μου. Ὅποιαδήποτε και ἂν εἶναι ἡ αἰτία του, ἔδλεπα, ὅτι ἔπρεπε νὰ κατευθύνω τὴν σχετικὴν μου ἔρευναν εἰς τρόπον, ὥστε νὰ μὴ με παρασύρῃ εἰς τὴν ὑπόθεσιν, ὅτι εἶναι μεταβλητὸς ὁ ἀμετάβλητος Θεός. Ἄλλως θὰ ἐγινόμουν ἐγὼ ὁ ἴδιος ὅ,τι ἐζητοῦσα. Τοιοῦτοτρόπως κατηύθυνα ἀσφαλῶς τὴν ἔρευνάν μου, βέβαιος δὲ ὅτι ἦτο ψευδὲς τὸ δόγμα τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων, τοὺς ἀπέφευγα ἀπὸ τὰ βάρη τῆς ψυχῆς μου. Διότι εἰς τὴν ἔρευνάν των περὶ τῆς ἀρ-

χῆς τοῦ κακοῦ διέκρινα τὴν πανουργίαν των καὶ ἔβλεπα, ὅτι ἦσαν μάλλον διατεθειμένοι νὰ πιστεύουν τὴν οὐσίαν Σου ἐπιρρεπῆ νὰ ὑποστῆ τὸ κακόν, παρὰ ὅτι ἡ οὐσία των ἦτο δυνατὸν νὰ τὸ διαπράξῃ. Κατέβαλα κάθε δυνατὴν προσπάθειαν διὰ νὰ ἐννοήσω τὸ δόγμα, τὸ ὁποῖον ἤκουσα διατυπούμενον, περὶ τῆς ἐλευθερίας τῆς βουλήσεως, αἰτίας τῶν ἀνομημάτων μας (1). Ἄλλ' ἤμουν ἀνίκανος νὰ τὸ ἀντιληφθῶ ἐπακριδῶς. Προσπαθεῦσα ν' ἀποσπάσω τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς ψυχῆς μου ἀπὸ τὴν ἄβυσσον, ἀλλ' ἔπιπταν ἐκ νέου πάντοτε εἰς αὐτήν, παρ' ὅλας δὲ τὰς ἀπεγνωσμένας προσπάθειάς μου, ἐδουλιζόμουν κάθε φορὰν περισσότερον.

Ἐκεῖνο ποῦ μὲ ὠδηγοῦσε ὁπωσδήποτε εἰς τὸ φῶς Σου, ἦτο τὸ ὅτι ἤμουν περισσότερον βέβαιος, ὅτι εἶχα μίαν (ἐλευθέραν) βούλησιν, παρὰ τὸ ὅτι εὐρισκόμουν εἰς τὴν ζωὴν. Τοιουτοτρόπως, ὁσάκις ἤθελα ἢ δὲν ἤθελα κάτι, ἤμουν ἀπολύτως βέβαιος, ὅτι δὲν ἦτο κάποιος ἄλλος, ποῦ τὸ ἤθελε ἢ δὲν τὸ ἤθελε, ἀλλ' ἐγὼ ὁ ἴδιος, καὶ μοῦ ἐγένετο καθημερινῶς φανερώτερον, ὅτι εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἀκριδῶς ἐμφιλοχωροῦσε ἡ ἁμαρτία. Ὅσον δὲ ἀφορᾷ τὰς πράξεις ἐκείνας, εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ὁποίων προέβαινα ἐθελουσίως, αἰσθανόμουν τὸν ἑαυτὸν μου περισσότερον πάσχοντα παρὰ ἐνεργοῦντα καὶ ἐφρόνουν ὅτι, εἰς αὐτὴν τὴν περίπτωσιν, δὲν ἐπρόκειτο περὶ ἐνοχῆς, ἀλλὰ περὶ τιμωρίας, ἢ ὁποία, λαμβάνων ὑπ' ὄψιν τὴν δικαιοσύνην Σου, οὐδόλως ἀμφέβαλλα, ὅτι μ' ἐκτυποῦσε δικαίως.

Ἄλλὰ, ἐρωτοῦσα τὸν ἑαυτὸν μου : ποῖος μ' ἔπλασε ; Δὲν μ' ἔπλασεν ὁ Θεός, ποῦ εἶναι καλοκάγαθος, αὐτὴ αὐτὴ ἢ καλοκαγαθία ; Ἀπὸ ποῦ λοιπὸν προέρχεται ἡ ἐπιθυμία μου νὰ ἐπιδιώκω τὸ κακὸν ἀντὶ τοῦ ἀγαθοῦ ; Μήπως διὰ νὰ ὑποστῶ τὰς ποινάς, τῶν ὁποίων ἤμουν ἄξιος ; Ἄλλὰ πῶς ἔσπειρεν εἰς ἐμὲ τὸ σπέρμα τῆς πικρίας, ἀφ' οὗ μὲ ἔπλασεν ὀλόκληρον αὐτὸς ὁ Θεός, ποῦ εἶναι τόσο γλυκός ; Ἐάν μ' ἐδημιούργησεν ὁ διάβολος, ἀπὸ ποῦ αὐτὸς ἐδημιουργήθη ; Ἐάν, λόγῳ διαστροφῆς τῆς βουλήσεώς του, μετεβλήθη ἀπὸ ἀγγέλου καλοκαγάθου εἰς διάβολον, ἀπὸ ποῦ ἄρά γε

(1) Κατὰ τὸν Αὐγουστίνον τὸ κακὸν διαιρεῖται εἰς δύο κατηγορίας, ἧτοι εἰς τὸ κακόν, ποῦ διαπράττει ὁ ἄνθρωπος, καὶ εἰς τὸ κακόν, τοῦ ὁποίου γίνεται θῦμα. Τὸ πρῶτον εἶναι ἡ ἁμαρτία, τὸ δεύτερον ἡ ποινή. (Πρβλ. *Contra Adimantum et Manichaeum*, § XXVI).

ἐγεννήθη ἡ κακὴ αὐτὴ βούλησις, ἡ ὁποία τὸν μετέβαλεν εἰς διάβολον, ἐνῶ ἀρχικῶς ἐπλάσθη ἄγγελος ἀγαθὸς ὑπὸ πλάστου ἀγαθοῦ ; Αὐταὶ αἱ σκέψεις μ' ἐβασάνιζαν, μ' ἐστραγγάλιζαν. Ἐν τούτοις δὲν μ' ἐκρήμνιζαν εἰς τὴν ἄβυσσον, ὅπου κανεῖς δὲν Σοῦ ἀνοίγει τὴν καρδιά του καὶ ὅπου προτιμοῦν ν' ἀποδίδουν εἰς Ἐσὲ τὸ κακὸν παρὰ νὰ ὁμολογοῦν, ὅτι τὸ διαπράττει ὁ ἄνθρωπος.

Ὅθεν ἡ προσπάθειά μου κατευθύνετο εἰς τὴν ἀνακάλυψιν τῶν λοιπῶν ἀληθειῶν. Εἶχα ἤδη ἀντιληφθῆ, ὅτι τὸ ἄφθαρτον ἦτο ἀνώτερον τοῦ φθαρτοῦ, καὶ ἐπομένως ὤφειλα νὰ διακηρύξω, ὅτι, ὅποιοσδήποτε καὶ ἂν εἶσαι, εἶσαι ἄφθαρτος. Οὐδέποτε μιὰ ψυχὴ ἠμπορεῖ νὰ φαντασθῆ κάτι ἀνώτερον ἀπὸ Σένα, πού εἶσαι ὑπέρτατον ἀγαθόν. Ἐπειδὴ οἱ ἄνθρωποι προτιμοῦν εἰς κάθε ἀλήθειαν, εἰς κάθε βεβαιότητα, τὸ ἄφθαρτον ἀπὸ τὸ φθαρτόν—τὴν προτίμησιν δὲ αὐτὴν καὶ ἐγὼ παραδεχόμενον τότε — ἐὰν Σὺ δὲν ἦσουν ἄφθαρτος, θὰ ἠμποροῦσα νὰ ὑποθέσω, ὅτι ὑπάρχει κάτι ἀνώτερον ἀπὸ Σένα μὲ τὴν λογικὴν τῆς φαντασίας μου. Ἐκεῖ, ὅπου ἔβλεπα ὅτι ἔπρεπε νὰ προτιμηθῆ τὸ ἄφθαρτον ἀπὸ τὸ φθαρτόν, ἐκεῖ ἀκριβῶς ὤφειλα νὰ Σὲ ζητήσω καὶ ἀπ' ἐκεῖ νὰ ἐκκινήσω εἰς τὴν μελέτην μου περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ κακοῦ, δηλαδὴ τῆς διαφθορᾶς, ἡ ὁποία δὲν θίγει διόλου τὴν Οὐσίαν Σου. Ἡ διαφθορὰ δὲν δύναται νὰ προσβάλῃ τὸν Θεόν μας, ὅποιαδήποτε καὶ ἂν εἶναι ἡ αἰτία της, κακὴ θέλησις, ἀναγκαιότης ἢ ἀπροσδόκητος σύμπτωσις. Διότι ὁ Θεὸς εἶναι βούλησις ἀγαθὴ, αὐτὸ τὸ ἴδιο τὸ ἀγαθόν. Δὲν ἠμπορεῖς Σὺ, ὦ Θεέ μου, νὰ ἐξαναγκασθῆς εἰς τὴν διάπραξιν τοῦ κακοῦ, διότι ἡ βούλησίς Σου δὲν εἶναι μεγαλυτέρα τῆς δυνάμεώς Σου. Διὰ νὰ εἶναι μεγαλυτέρα, θὰ ἔπρεπε νὰ εἶσαι Σὺ ὁ ἴδιος μεγαλύτερος τοῦ ἑαυτοῦ Σου, ἀφοῦ ἡ βούλησις καὶ ἡ δύναμις τοῦ Θεοῦ εἶναι αὐτὸς ὁ Θεός. Τί εἶναι διὰ Σὲ ἀπροσδόκητον, ἀφοῦ γνωρίζεις τὰ πάντα ; Κανένα πλάσμα δὲν ἠμπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ, χωρὶς νὰ τὸ ξεύρησ Ἐσὺ. Ἀλλὰ διατί τόσα λόγια πρὸς ἀναζήτησιν τῆς ἀδιαφθόρου οὐσίας ἐκείνης, πού εἶναι ὁ Θεός, ἀφοῦ δὲν θὰ ἦτο Θεός, ἂν δὲν ἦτο ἀδιάφθορος.

* * *

Καὶ ἐζητοῦσα τὴν ἀρχὴν τοῦ κακοῦ καὶ ἐζητοῦσα κακῶς καὶ δὲν ἔβλεπα τὸ κακὸν εἰς αὐτὴν τὴν ἴδιαν τὴν ἔρευνάν μου. Ἐνώ-

πιον τῶν ὀφθαλμῶν τῆς διανοίας μου ἔθετα ὀλόκληρον τὴν δημιουργίαν, ὅπως φαίνεται εἰς τὰ ὄμματά μας : τὴν γῆν, τὴν θάλασσαν, τὰ ἄστρα, τὰ δένδρα, τὰ θνητὰ πλάσματα καὶ ὅτι εἶναι ἀδραστον εἰς τὴν πλάσιν : τὰ βᾶθη τοῦ οὐρανοῦ, τοὺς ἀγγέλους, τὸν κόσμον τῶν πνευμάτων ! Τὰς δὲ πνευματικὰς οὐσίας μου ἐξελάμβανα κατανεμημένας εἰς τοῦτον ἢ ἐκεῖνον τὸν χῶρον, ὡς εἴαν ἦσαν σωματικά. Ἐπίστευα, ὅτι ἐκ τῆς δημιουργίας Σου εἶχε σχηματισθῆ μιὰ μεγάλη ἐνιαία μᾶζα, εἰς τὴν ὁποίαν παρετάσσοντο τὰ σώματα, ποῦ ἦσαν πραγματικῶς σωματικά καὶ ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα, μολονότι ἦσαν πνευματικά, μετεβάλλοντο εἰς σωματικά διὰ τῆς φαντασίας μου. Αὐτὴν τὴν μᾶζαν ἐθεωροῦσα ἀπέραντον—ὄχι κατὰ τὸ πραγματικὸν ἀπέραντον μέγεθός της, ἀλλὰ σύμφωνα μὲ τὴν φαντασίαν μου — καὶ περιορισμένην ἀπὸ παντοῦ, Σὺ δέ, ὦ Θεέ μου, τὴν διεπέρας μὲν ἐξ ὅλων τῶν μερῶν, ἀλλ' ἀπέμενες ἄπειρος εἰς ὅλας τὰς διευθύνσεις. Ἐφантаζόμουν τὸ πρᾶγμα ὡς μίαν θάλασσαν, ἢ ὁποῖα ἀπὸ παντοῦ καὶ παντοῦ θ' ἀποτελοῦσε μίαν καὶ μόνην θάλασσαν, ἐξαπλωμένην εἰς τὰς ἀδύσσοις τοῦ Ἀπείρου καὶ ἐγκλείουσαν ἓνα σπόγγον καλοσσιαῖον μὲν, ἀλλὰ πεπερασμένον καὶ ἐμποτιζόμενον ἀπὸ τὴν τεραστίαν θάλασσαν.

Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον ἀντελαμβανόμενον τὴν πεπερασμένην δημιουργίαν Σου κατάμεστον τοῦ ἰδικοῦ Σου Ἀπείρου, καὶ ἔλεγα : Ἴδοὺ ὁ Θεὸς καὶ ἴδοὺ τὰ πλάσματά Του, τὰ ὁποῖα δὲν ἦτο δυνατόν νὰ δημιουργήσῃ παρά μόνον ἀγαθὰ. Ἀλλὰ τότε ποῦ εὐρίσκεται τὸ κακόν ; Ἀπὸ ποῦ πηγάζει ; Ἀπὸ ποῦ διωλίσθησεν ἕως ἐδῶ ; Μήπως δὲν ὑφίσταται ἀπολύτως ; Ἀλλὰ τότε διὰ ποῖον λόγον νὰ τὸ φοβούμεθα, ἀφοῦ δὲν ὑπάρχει ; Διατί νὰ προφυλασσώμεθα ; Ἐὰν δὲ τὸ φοβούμεθα, χωρὶς λόγον, αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ φόβος εἶναι τὸ κακόν, ποῦ ἐρεθίζει καὶ βασανίζει ἀδίκως τὴν ψυχὴν μας. Τὸ κακόν δὲ τοῦτο εἶναι τόσον μεγαλύτερον, ὅσο περισσότερο τὸ φοβούμεθα, μολονότι δὲν ἔχομε τίποτε νὰ φοβηθοῦμε. Κατὰ ταῦτα εἴτε ὑπάρχει πραγματικῶς τὸ κακόν, εἴτε τὸ κακόν εἶναι αὐτὸ τοῦτο τὸ γεγονός, δηλαδὴ ὅτι φοβούμεθα. Ἀπὸ ποῦ λοιπὸν προέρχεται τὸ κακόν, ἀφοῦ ὁ Θεός, αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν ἀγαθός, ἐδημιούργησεν ἀγαθὰ τὰ πάντα.

Εἶναι ἀλήθεια, ὅτι ὁ Θεὸς ὑψίστον καὶ ὑπέρτατον ἀγαθόν, ἐδημιούργησεν ὄντα ὀλιγώτερον ἀγαθὰ ἀπ' αὐτόν. Ἐν τούτοις

εἶναι ἀγαθὸς ὁ δημιουργὸς καὶ ἀγαθὰ ἔλα τὰ πλάσματά Του. Ἐποὶ λοιπὸν προέρχεται τὸ κακόν ; Μήπως ἡ ὕλη, τὴν ὁποίαν μετεχειρίσθη, ἦτο κακὴ, ὅταν δὲ ἔδιδε εἰς αὐτὴν τὴν μορφήν, τὴν ὀργάνωσίν της, ἄφησε κάτι, ποῦ δὲν ἐρρύθμισεν εἰς τρόπον, ὥστε ν' ἀποφευχθῆ κάθε ὁποιοιδήποτε κακόν ; Διατί ὁμως καὶ τοῦτο ; Μήπως δὲν ἤμποροῦσε, ἐφ' ὅσον εἶναι παντοδύναμος, νὰ τὴν μεταβάλλῃ, νὰ τὴν μεταπλάσῃ οὕτως ὥστε νὰ μὴ μείνῃ κανένα κακόν εἰς αὐτὴν ; Τέλος, διατί ἠθέλησε νὰ δημιουργήσῃ κάτι ἀπὸ τὴν ὕλην αὐτὴν, καὶ δὲν μετεχειρίσθη αὐτὴν τὴν ἰδίαν τὴν παντοδυναμίαν του, ὅπως τὴν ἐξοντώσῃ ; Μήπως αὐτὴ ἡ ὕλη ἦτο δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ καὶ παρὰ τὴν ἰδικὴν Του θέλησιν ; Ἡ, ἐὰν ἡ ὕλη ἦτο πράγματι αἰώνια, διατί τὴν ἄφησε νὰ ὑπάρχῃ ἐπὶ χρόνον τόσον μακρὸν καὶ διατί τόσον ἀργὰ ἀπεφάσισε νὰ πλάσῃ ἐξ αὐτῆς κάτι ; Ἄν δὲ πάλιν ἠθέλησεν ἔξαφνα νὰ δημιουργήσῃ κάτι, δὲν θὰ ἐνεργοῦσε ὁ Παντοδύναμος μὲ τρόπον, ὥστε ἐκείνη μὲν (δηλ. ἡ ὕλη) νὰ μὴν ὑφίσταται, αὐτὸς δὲ μόνος, τὸ καθ' ὀλοκληρίαν ἀληθινόν, καὶ ὑπέρτατον καὶ ἄπειρον ἀγαθόν, νὰ ὑπάρχῃ ; Ἡ, ἐὰν δὲν ἦτο πρέπον, ἐφ' ὅσον εἶναι πλάστης ἀγαθός, νὰ μὴ δημιουργήσῃ καὶ συγκροτήσῃ κάτι ἀγαθόν, δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ ἐκμηδενίσῃ αὐτὴν τὴν βλαβερὰν ὕλην καὶ νὰ τὴν ἀντικαταστήσῃ μὲ ἄλλην ὕλην, ἀπὸ τὴν ὁποίαν θὰ ἠδύνατο νὰ ἐκτελέσῃ ἔλα τὰ σχέδια τῆς δημιουργίας Του ; Διότι, ἐὰν δὲν ἦτο ἱκανὸς νὰ πλάσῃ κάτι παρὰ μόνον μὲ τὴν βοήθειαν τῆς ὕλης, δὲν θὰ ἦτο παντοδύναμος.

Ἴδου αἱ σκέψεις, ποῦ ἐτάραζαν τὴν δυστυχισμένην ψυχὴν μου, ὑποδουλωμένην καὶ ἀνίκανον ν' ἀνακαλύψῃ τὴν ἀλήθειαν. Καὶ ὁμως εἰς αὐτὴν τὴν ψυχὴν ῥιζοβολοῦσε ἡ πίστις εἰς τὸν Χριστόν, Κύριον καὶ Σωτῆρα ἡμῶν, καθὼς διδάσκει ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία, μολονότι δὲ ἡ Ἐκκλησία αὕτη ἦτο δι' ἐμὲ ἄμορφος καὶ ἀμφίροπος ὡς πρὸς παρὰ πολλὰ σημεῖα τῶν δογματικῶν κανόνων της, δὲν τὴν ἐγκατέλειπεν ὁμως τὸ πνεῦμά μου, ἀλλ' ἐβαπτίζετο καθημερινῶς περισσότερο εἰς τὰ νάματά της.

Ὁ Αὐγουστῖνος καὶ οἱ ἀστρολόγοι

Εἶχα ἤδη ἀποκρούσει ἐπίσης τὰς ψευδοπροφητείας καὶ τοὺς ἄσεβεῖς παραλογισμοὺς τῶν ἀστρολόγων. Σοῦ ἐκφράζω τὴν εὐ-

γνωμοσύνην μου, ὦ Θεέ μου, διὰ τὴν εὐσπλαγχνίαν Σου καὶ εἰς τὸ σημεῖον αὐτό ! Σὺ καὶ οὐδεὶς ἄλλος, μοῦ παρέσχες τὴν βοήθειαν Σου ἐν προκειμένῳ. Διότι ποιὸς ἀποσπᾷ τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τὸν θάνατον τῆς πλάνης, ἐὰν μὴ ἡ ζωὴ, ἡ ἀθάνατος ζωὴ, ποὺ φωτίζει τὰς ψυχάς, ποὺ ἀγωνιοῦν, χωρὶς αὐτῆ νὰ ἔχῃ ἀνάγκην οἰουδήποτε φωτός, καὶ κυβερνᾷ τὸν κόσμον μέχρι καὶ ἀκόμη τῶν φύλων, ποὺ κινεῖ ἐπὶ τῶν δένδρων ὁ ἄνεμος ; Σὺ εἶσαι ἐκεῖνος, ποὺ μ' ἐθεράπευσεν ἀπὸ τὴν ἰσχυρογνωμοσύνην, τὴν ὁποίαν ἀντέτασσα εἰς τὸν δξύνουν γέροντα Βενδικιανὸν καὶ τὸν Νεβρίδιον, νέον πλούσιον καὶ σοφόν. Αὐτοὶ ἰσχυρίζοντο, ὁ πρῶτος μετὰ πείσματος ὁ δεύτερος μετὰ δισταγμοῦ, ὁ ὁποῖος ὅμως δὲν παρέλυε τὴν ἐπιμονὴν του, ὅτι καμμία τέχνη δὲν εἶναι ἱκανὴ νὰ προῖδῃ τὸ μέλλον, ὅτι αἱ ὑποθέσεις τῶν ἀνθρώπων βοηθοῦνται συχνὰ ὑπὸ τῆς ἀπλῆς συμπτώσεως καὶ ὅτι ἡ ἐπαλήθευσις τῶν προρρήσεων δὲν πρέπει ν' ἀποδοθῇ εἰς τὴν τέχνην τῶν μάντεων, ἀλλ' εἰς τὸν πολὺν μεγάλον ἀριθμὸν τῶν προφητειῶν των. Ὅταν προφητεύῃ κανεὶς καθημερινῶς καὶ ἐξ ἐπαγγέλματος, δὲν εἶναι περίεργον ὅτι μέρος τῶν προφητειῶν του ἐπαληθεύει.

Ἵπῆρξες λοιπὸν Σὺ, ὦ Θεέ μου, ἐκεῖνος, ποὺ μοῦ ἐπρομήθευσεν ἓνα φίλον, ὁ ὁποῖος ἐσυμβουλεύετο μὲ χαρὰν τοὺς ἀστρολόγους. Δὲν ἐγνώριζε διόλου τὴν τέχνην των, ἀλλὰ τοὺς ἐσυμβουλεύετο, καθὼς εἶπα, μὲ περιέργειαν, μολονότι μᾶς διηγεῖτο ἓνα σχετικὸν ἀνέκδοτον τοῦ πατρὸς του, ἱκανὸν ν' ἀνατρέψῃ ὀλόκληρον τὴν εἰς τὴν ἀστρολογίαν πίστιν του. Αὐτὸ ὅμως δὲν ἤθελε νὰ τὸ λάβῃ ὑπ' ὄψιν.

Ὁ Φιρμίνιος, — αὐτὸ ἦτο τὸ ὄνομά του — ἐσπούδασε τὰς ἐλευθερίου ἐπιστήμας καὶ ἠσχέθη εἰς τὴν ρητορικὴν. Μὲ ἀγαποῦσε καὶ ἤλθε κάποτε νὰ ζητήσῃ τὴν συμβουλὴν μου, ἀπὸ τὴν εὐγενῆ διεκπεραίωσιν τῆς ὁποίας ἀνέμενε πύργους χρυσοῦς εἰς τὸν μάταιον αὐτὸν κόσμον, καὶ νὰ μάθῃ τὴν πρόγνωσίν μου ἐν σχέσει μὲ τὸν «ἀστερισμὸν» του, ὅπως τὸν ὀνομάζουσι (1). Ἐγὼ ἤρχιζα ἤδη νὰ

(1) Ἐπειδὴ κατὰ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους ἡ τέχνη τῶν ἀρχαίων μάντεων εἶχε τεθῆ ἐν ἀμφιβόλῳ, κάθε σημαντικὴ ἢ ἀσήμαντος, ὑπόθεσις ἐκανονίζετο συμφώνως μὲ τὰς ὑποβολὰς τῶν ἀστρολόγων. (Βλ. Franz Cumont εἰς τὴν *Revue d'histoire et de littérature religieuse* 1906

παραδέχωμαι τὴν γνώμην τοῦ Νεβριδίου, ἀλλὰ δὲν ἐδίστασα νὰ διατυπώσω εἰς τὸν Φιρμίνιον τὰς ἰδικὰς μου ἀντιλήψεις ἐπὶ τοῦ ἐν λόγῳ θέματος, ὅσονδήποτε καὶ ἂν ἦσαν ἀμφίρροποι, ἐπρόσθεσα ὁμῶς, ὅτι ἤμουν σχεδὸν βέβαιος περὶ τοῦ γελοίου, τοῦ μηδαμινοῦ τῆς ἀστρολογίας. Τότε μοῦ διηγήθη, ὅτι ὁ πατέρας του, ἐνθουσιώδης ἐραστής τῶν ἀστρολογικῶν βιβλίων, εἶχε κάποιον φίλον, ποῦ ἐζητοῦσε καὶ αὐτὸς τέτοια βιβλία καὶ μάλιστα κατὰ τὸν ἴδιον χρόνον. Ἐμφυχούμενοι ἀπὸ τὸν ζῆλον, τὸν ὁποῖον καὶ οἱ δύο συνεμερίζοντο, καὶ κατεχόμενοι ἀπὸ πάθος σφοδρὸν δι' αὐτὰς τὰς ἠλιθιότητας, ἐφθασαν μέχρι τοῦ σημείου, ὥστε νὰ περιμένουν μὲ ἀγωνίαν τὴν στιγμὴν κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ ἐγεννοῦσαν τὰ κατοικίδια ζῶα των καὶ νὰ σημειώσουν τὴν θέσιν τῶν ἀστέρων εἰς τὸ στερέωμα, διὰ νὰ περισυλλέξουν σχετικὰς μὲ τὴν ἐπιστήμην πληροφορίας.

Λοιπὸν, καθὼς τοῦ εἶχε διηγηθῆ ὁ πατέρας του, καθ' ὃν χρόνον ἢ μητέρα του διετελεῖ εἰς ἐνδιαφέρουσαν κατάστασιν, μιὰ ὑπηρέτρια τοῦ φίλου του, ποῦ ἀγαποῦσε τὴν ἀστρολογίαν, ἤρχισε νὰ δεικνύῃ καὶ αὐτὴ σημεῖα ἐγκυμοσύνης. Φυσικὰ ὁ κύριός της τὸ ἀντελήφθη αὐτὸς, ποῦ παρακολουθοῦσεν ἐπιμελῶς τὰς κυοφορίας τῶν σκύλων του. Ὑπελόγισαν λοιπὸν μὲ ἀκρίβειαν πραγματικῶς μαθηματικὴν τὰς ἡμέρας, τὰς ὥρας, τὰς μικροτέρας διαιρέσεις τῆς ὥρας, ὁ ἓνας διὰ τὴν σύζυγόν του καὶ ὁ ἄλλος διὰ τὴν ὑπηρέτριάν του. Καὶ αἱ δύο ἔτεκον συγχρόνως, οὕτως ὥστε οἱ δύο ἀστρολόγοι μας ἐφαντάθησαν, κατ' ἀναγκαίαν ἀστρολογικὴν συνάρτησιν, τὸ αὐτὸ πεπρωμένον ὁ ἓνας διὰ τὸ τέκνον του καὶ ὁ ἄλλος διὰ τὸν μικρὸν δοῦλόν του. Διότι, καθ' ὃν χρόνον αἱ δύο γυναῖκες ἤρχισαν νὰ αἰσθάνωνται τὰς πρώτας ὠδίνας τοῦ τοκετοῦ, οἱ δύο ἀστρολόγοι ἔμαθαν τί συνέβαινε καὶ εἶχαν ἐτοιμοὺς θεράποντας, διὰ νὰ τοὺς ἐξαποστείλουν ὁ ἓνας στὴν οἰκίαν τοῦ ἄλλου ἀμέσως μετὰ τὸν τοκετόν. Οἱ θεράποντες ἐξετέλεσαν εὐθὺς τὴν ἐντολὴν τῶν κυρίων των. Ὁ Φιρμίνιος ἐπρόσθεσεν, ὅτι ἡ συνάντησις τῶν δύο ἀπεσταλμένων ἐγένετο ἑκατέρωθεν εἰς ἴσην ἀπόστασιν ἀπὸ τὰς δύο οἰκίας, εἰς τρόπον ὥστε δὲν ἤμποροῦσε νὰ ὑπάρξῃ

καμμία ἀπολύτως διαφορὰ ὡς πρὸς τὴν θέσιν τῶν ἀστέρων ἢ τὴν διαίρεσιν τοῦ χρόνου. Καὶ ὅμως, ὁ μὲν Φιρμίνιος, χάρις εἰς τὴν περίβλεπτον θέσιν τῶν γονέων του, ἔτυχεν ὑψηλῆς μορφώσεως, ἐζούσε ἐν μέσῳ τῆς χλιδῆς καὶ τοῦ πλούτου καὶ ἐτιμήθη μὲ τὰ ὑψηλότερα ἀξιώματα, ὁ δὲ δοῦλος, πού ἐσήκωνε πάντοτε εἰς τοὺς ὤμους του τὸ βάρος τῆς δουλείας, ἐξακολουθοῦσε νὰ δουλεύῃ εἰς τοὺς κυρίους του, ἀκόμη καὶ εἰς τὸν κύριον ἐκείνον, πού τὸν ἐγνώριζε τόσο καλά.

Ὅταν ἤκουσα τὸ ἀνέκδοτον τοῦτο, τὸ ὁποῖον ἐπίστευσα, διότι ἐγνώριζα τὸν χαρακτήρα ἐκείνου, πού μετὰ τὸ εἶχε διηγηθῆ, ἤρ-
χισα νὰ αἰσθάνωμαι ἐξαφανιζόμενον κάθε δισταγμὸν σχετικὸν μὲ τὴν ἀστρολογία. Ἐπροσπάθησα δὲ νὰ θεραπεύσω, χωρὶς νὰ χάσω καιρὸν, τὸν Φιρμίνιον ἀπὸ τὴν περιέργειάν του σχετικῶς μὲ τὸ ἀνωτέρω γεγονός, παρατηρήσας εἰς αὐτόν, ὅτι, διὰ νὰ ὑπολογίσω καλῶς τὰ πράγματα, θὰ ἔπρεπε κατὰ τὴν ἐξέτασιν τῶν ἀστερισμῶν του, νὰ διακρίνω εἰς αὐτοὺς τὴν ὑψηλὴν κοινωνικὴν θέσιν τῶν γονέων του, τὸ γόητρον τῆς οἰκογενείας του εἰς τὴν ἰδιαιτέραν του πατρίδα, τὴν ἀρίστην ἀνατροφὴν του καὶ τὴν ἀρτίαν ἐπιστημονικὴν του μόρφωσιν. Τοῦναντίον, ἐὰν ὁ δοῦλος ἐκεῖνος, ὁ ὑπὸ τοὺς ἰδίους ἀκριβῶς ἀστερισμοὺς γεννηθεὶς, μὲ εὐμβουλεύετο, θὰ ἔπρεπε, διὰ νὰ εἶπω τὴν ἀλήθειαν καὶ εἰς αὐτόν, νὰ ἀναγνωρίσω πάλιν εἰς τὰ ἴδια σημεῖα—διότι καὶ ἐκεῖνος εἶχε τοὺς ἰδίους καθὼς καὶ σὺ ἀστερισμοὺς—οἰκογένειαν τῆς ἐσχάτης ὑποστάθμης, δουλικὴν κατάστασιν καὶ ἐν γένει σύνολον συνθηκῶν λίαν διαφορῶν καὶ πολὺ ἀπομακρυσμένων ἀπὸ τὰς πρώτας. Ὡστε, μολονότι τὰ σημεῖα θὰ ἐσυνταυτίζοντο εἰς τὰς δύο περιπτώσεις ἀπολύτως, ἢ σχετικῶς ἀπάντησις, διὰ νὰ εἶναι εἰλικρινῆς, θὰ ἦτο διαφορετικὴ κατ' ἀνάγκην, διότι ἂν ἦτο ὁμοία, θὰ ἦτο ψευδῆς, ἀνειλικρινῆς. Ἐξ αὐτοῦ συνάγεται τὸ συμπέρασμα, ὅτι αἱ ἀκριβεῖς προφητεῖαι, αἱ εἰς τὴν παρατήρησιν τῶν ἀστέρων ὀφειλόμεναι, δὲν πρέπει νὰ ἀποδίδωνται εἰς κάποιαν μέθοδον ἐπιστημονικὴν, ἀλλ' ἀπλῶς εἰς τὴν σύμπτωσιν, προκειμένου δὲ περὶ προφητειῶν, τὰς ὁποίας διαφεύουν τὰ γεγονότα, δὲν ἀπατάται ἡ μέθοδος, ἀλλὰ πταίει ἢ σύμπτωσις.

Ἡ ὁδὸς ἦτο ἔκτοτε ἐλευθέρως δι' ἐμέ. Ἀνελογιζόμενον διαρκῶς τὸν τρόπον, μὲ τὸν ὁποῖον θὰ ἦμουν ἱκανὸς νὰ ἀντιμετωπίσω

τάς ἀντιρρήσεις, πού θά ἤμποροῦσε ν' ἀντιτάξῃ ἴσως ἐναντίον μου ἕνα ἀπό τὰ ἀλλόκοτα ἐκεῖνα ὑποκείμενα, πού ἐξασκοῦν τήν τέχνην αὐτήν (τήν ἀστρολογίαν) ὡς βιοποριστικόν ἐπάγγελμα· τήν τέχνην δηλαδή ἐκείνην, τήν ὁποίαν ἐγὼ ἐποθοῦσα νά προσβάλω, νά γελοιοποιήσω, ν' ἀνασκευάσω. Μήπως δὲν ἦτο ἀκριβῆς ἡ ἀφήγησις τοῦ Φιρμινίου ; Μήπως ἐξηπάτησε καί αὐτὸν ὁ πατέρας του ; Διὰ τοῦτο κατηύθυνα τήν σκέψιν μου εἰς τὸ ζήτημα τῆς γεννήσεως διδύμων, Ἡ ἐξαγωγή αὐτῶν ἐκ τῶν μητρικῶν κόλπων γίνεται μὲ τόσην ταχύτητα, ὥστε τὸ μικρὸν χρονικὸν διάστημα — ὁποιανδήποτε σημασίαν καὶ ἂν δίδουν εἰς τὴν πορείαν τοῦ χρόνου ὡς πρὸς τὴν φυσικὴν τάξιν τῶν πραγμάτων—δὲν εἶναι δυνατόν νά ὑπολογισθῇ μὲ τὴν βοήθειαν τῶν σημείων, πού ὑποβάλλουν εἰς τὴν κρίσιν τῶν ἀστρολόγων, μὲ τὸν σκοπόν, ὅπως τὰ σημεῖα ταῦτα χρησιμεύσουν διὰ τὴν ἀκριβῆ πρόγνωσιν τοῦ μέλλοντος. Ἄλλ' αὐτὴ ἡ ἀκρίβεια εἶναι χίμαιρα. Οἱ ἀστρολόγοι, ἐφ' ὅσον ἐξετάζουν σημεῖα συνταυτιζόμενα, θά προέλεγαν τὸ ἴδιο πεπρωμένον διὰ τὸν Ἡσαῦ καὶ τὸν Ἰακώβ, ἢ τύχη τῶν ὁποίων ὑπῆρξε τόσο διαφορετικὴ. Ὡστε ἡ προφητεία των θά ἦτο ψευδής, διότι, διὰ νά εἴπουν τὴν ἀλήθειαν, θά ἔπρεπε νά ἐξαγάγουν ἀπὸ τὰ ἴδια ἄστρα τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἐπρόκειτο περὶ διαφορετικῶν πεπρωμένων. Ἐπομένως ἡ ἐπιστήμη των δὲν ἀπεκάλυπτε τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ μόνον ἡ σύμπτωσις ἐπηλήθευε τὰς προγνώσεις των. Σὺ εἶσαι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος διὰ τινος μυστηριώδους ἐμπνεύσεως καὶ ἐν ἀγνοίᾳ τῶν προσώπων, πού δίδουν καὶ λαμβάνουν συμβουλὰς, κάμνεις, ὥστε νά δίδεται εἰς τὸν ζητοῦντα ἀπάντησις, ἡ ὁποία τοῦ εἶναι ὠφέλιμος ἀναλόγως τῶν μυστικῶν προτερημάτων τῆς ψυχῆς του. Ἄς μὴ Σοῦ εἴπη κανεῖς : «Μὰ τί εἶναι αὐτό ; Γιατί γίνεται ἔτσι ;» Ὅχι, ἄς μὴ τὸ πῆ, διότι αὐτὸς πού θά τὸ πῆ δὲν θά εἶναι παρὰ ἕνας ἀπλοῦς ἄνθρωπος.

Τὸν Αὐγουστῖνον ἀπασχολεῖ

ἀκόμη τὸ πρόβλημα τῆς καταγωγῆς τοῦ κακοῦ

Ἔτσι Ἐσὺ, τὸ στήριγμά μου, ἔσπασες τὰς ἀλύσεις μου, ἀλλ' ἐξακολουθοῦσα ἀκόμη νά μελετῶ τὸ πρόβλημα τῆς γενέσεως τοῦ κακοῦ, χωρὶς νά εὐρίσκω διέξοδον. Ὅπωςδήποτε δὲν ἀφινες τὰ κύ-

ματα τῆς σκέψεώς μου νὰ μὲ παρασύρουν μακρὰν τῆς πίστεως διὰ τῆς ὁποίας ἐπίστευα, ὅτι ὑπάρχεις, ὅτι ἡ οὐσία Σου εἶναι ἀμετάβλητος, ὅτι προφυλάσσεις τοὺς ἀνθρώπους ὑπὸ τὴν σκέπην Σου, ὅτι ἀσχεῖς ἐπ' αὐτῶν τὴν δικαιοσύνην Σου καὶ ὅτι διὰ τοῦ Χριστοῦ, μονογενοῦς Υἱοῦ Σου, καὶ διὰ τῶν ἱερῶν Γραφῶν, τὰς ὁποίας ἐγγυᾶται τὸ κῦρος τῆς Καθολικῆς Σου Ἐκκλησίας, διεχάραξες δι' ἡμᾶς τὴν ὁδὸν τῆς σωτηρίας, ποὺ ὁδηγεῖ εἰς τὴν ζωὴν, ἣ ὁποία ἀρχίζει μὲ τὸν θάνατον.

Ἐφοῦ αὐταὶ αἱ ἀλήθειαι εἶχαν ἐγχαραχθῆ εἰς τὸ πνευμά μου βαθέως καὶ ἀκλονήτως, ἐζητοῦσα νὰ μάθω μὲ ἀγωνίαν τὴν προέλευσιν τοῦ κακοῦ. Ὡ, τί μαρτύριον εἰς τὴν καρδίαν μου, ποὺ ἐξουσιάζετο ἀπὸ τὴν σκέψιν, καὶ τί ἀναστεναγμοί, ὦ Θεέ μου! Καὶ τὰ ὦτά Σου ἤκουαν τοὺς ἀναστεναγμούς μου, χωρὶς νὰ τὸ γνωρίζω ἐγώ! Καὶ ὅταν μ' ἀπορροφοῦσε ἡ ἰδέα ἐκείνη ἐν μέσῳ νεκρικῆς σιωπῆς, ἡ συντριβὴ τῆς σκέψεώς μου ἦτο ἔντονος ἰκεσία πρὸς τὸν οἰκτόν Σου! Σὺ ἐγνώριζες τὸν πόνον μου, τὸν ὁποῖον δὲν ἐγνώριζε κανεὶς. Τί ἦτο πράγματι ἐκεῖνο, ποὺ εἰσῆρχετο ἐκ τῶν λόγων μου εἰς τὰ ὦτα τῶν στενωτέρων μου φίλων; Μήπως αὐτοὶ ἀντελαμβάνοντο τὴν καταιγίδα τῆς ψυχῆς μου; Δὲν εἶχα καιρὸν νὰ τοὺς ἐκθέσω τὸν πόνον μου λεπτομερῶς, οὔτε θὰ ἦτο ἱκανὸν τὸ στόμα μου νὰ τὸ κάμῃ. Ἀλλά, οἱ θρῆνοι καὶ οἱ ὀδυρμοί, ποὺ ἐβρυχῶντο ἀπὸ τὰς ἀδύσσοις τῆς ψυχῆς μου, ἀνῆρχοντο πρὸς Ἐσέ. Καὶ εὗρισκετο ἐνώπιόν Σου ὁ πόθος μου, καὶ τὸ φῶς τῶν ματιῶν μου δὲν ἦτο πλέον μαζί μου, διότι ἦτο ἐντός μου, ἐγὼ δὲ ἦμουν ἔξω ἀπὸ τὸν ἑαυτόν μου. Τὸ φῶς αὐτὸ δὲν ἦτο ἐξηρητημένον ἀπὸ τὸν χῶρον, ἐνῶ ἐγὼ δὲν ἔστρεφα τὴν προσοχὴν μου παρὰ πρὸς τὰ πράγματα, τὰ εἰς τὸν χῶρον περιλαμβανόμενα καὶ δὲν εὗρισκα χῶρον ν' ἀναπαυθῶ, αὐτὰ δὲ τὰ πράγματα δὲν μὲ ὑπεδέχοντο κατὰ τρόπον, ὥστε νὰ εἶπω πρὸς αὐτὰ: «Ἄρκει! Ἐδῶ αἰσθάνομαι εὐτυχισμένο τὸν ἑαυτόν μου»⁽¹⁾. Ἀλλά τὰ πράγματα ταῦτα δὲν μὲ ἄφιναν νὰ ἐπιστρέψω οὔτε ἐκεῖ, ὅπου θὰ αἰσθανόμουν ἀρκετὰ ἰσχυρὸν τὸν ἑαυτόν μου.

(1) Ἡ φράσις αὕτη ὑπενθυμίζει ὅτι εἶπαν πολλοὶ σοφοί, ἰδίως δὲ ὁ Γκαίτε, περὶ τῆς ζωῆς του δηλαδή, ὅτι δὲν ὑπῆρξε καμμία στιγμή κατὰ τὸν πολυτάραχον βίον του, πρὸς τὴν ὁποίαν θὰ ἤμπροῦσε νὰ εἶπη: «Ἄχ! μείνε, λοιπόν, εἶσαι τόσο ὠραία!».

Εύρισκόμουν επάνω από αυτά, αλλά κάτω από Σένα. Σὺ θὰ ἤσουν ἡ μοναδική μου χαρά, ἀν θὰ ὑπετασσόμουν εἰς Ἐσένα. Σὺ καθυπέταξες εἰς ἐμέ τὰ πλάσματά Σου, τὰ ὁποῖα εἶναι κατώτερα ἀπὸ ἐμένα. Αὐτὸς θὰ ἦτο ὁ εὐτυχῆς μέσος ὄρος, ὁ ἐνδιάμεσος σταθμὸς τῆς σωτηρίας μου. Θὰ ἔμενα ὁμῶς μὲ τὴν εἰκόνα Σου καί, ἐφόσον θὰ Σὲ ἐξυπηρετοῦσα, θὰ ἐκυβερνοῦσα τὸ σῶμά μου. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ ὑπερηφάνειά μου ἐστρέφετο ἐναντίον Σου, ὤρμουσα κατὰ Σοῦ μὲ τὸν παχὺν λαιμὸν μου ὡς ἀσπίδα, ὅ,τι δὲ εὐρίσκετο κάτω ἀπὸ ἐμέ, ἦλθεν ἐπάνω μου, διὰ νὰ μὲ συντρίψῃ, δὲν εὕρισκα δὲ καταφύγιον πούθενά, διὰ ν' ἀναπνεύσω πάλιν ἐλευθέρως. Ὅσες φορές ἔβλεπα γύρω μου τὰ πράγματα, πὸ ἐπαρουσιάζοντο κατὰ μάζας καὶ σωρούς, ὅσες δὲ φορές ἤθελα νὰ σκεφθῶ, αἱ εἰκόνες τῶν σωμάτων μ' ἐσταματοῦσαν εἰς τὸν δρόμον μου καὶ ἐφαίνοντο νὰ μοῦ λέγουν : «ποῦ βαδίζεις, ἀνάξιε, βδελυρέ;» (1) Καὶ ὅλα αὐτὰ ἔδειχναν τὰς πληγὰς τῆς ψυχῆς μου, διότι ἐταπεινώσες τὸν ὑπερήφανον μὲ πληγὰς. Ἀπομακρύνθηκα ἀπὸ Σένα μὲ τὴν ὑπεροψίαν μου, καὶ τὸ οἶδημα τοῦ προσώπου μου ἐκάλυπτε τοὺς ὀφθαλμούς μου !

Σὺ Κύριε, ὑπάρχεις αἰωνίως, ἀλλὰ «οὐ διατενεῖς τὴν ὀργὴν σου ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν» (2), διότι τὸ χῶμά μου καὶ ἡ τέφρα μου κινοῦν τοὺς οἰκτιρμούς Σου καὶ διότι ἠθέλησες ν' ἀπομακρύνῃς ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμούς Σου τὰς δυσμορφίας μου. Μ' ἐκέντριζες δι' ἑνὸς μυστηριώδους βουκέντρου, ἕως ὅτου ἀπέκτησα τὴν βεβαιότητα περὶ τῆς ὑπάρξεώς Σου δι' ἐσωτερικῆς ἐνοράσεως. Τὸ οἶδημά μου ἐμικρύνετο, ἐφ' ὅσον ἐπλησίαζα τὸ φάρμακόν Σου, τὰ δὲ θαμπωμένα καὶ σκοτισμένα μάτια τῆς ψυχῆς μου ἐκαλυτέρευαν καθημερινῶς, χάρις εἰς τὸ δριμύ κολλύριον τῶν σωτηρίων ὀδυνῶν.

Ὁ Αὐγουστῖνος καὶ οἱ Νεοπλατωνικοὶ

Καὶ ἠθέλησες ἐν πρώτοις νὰ μὲ διδάξῃς, ὅτι «τοῖς ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεσαι, τοῖς δὲ ταπεινοῖς δίδεις χάριν» (3) καὶ πόσον μεγάλη εἶναι ἡ εὐσπλαγγχνία Σου, μὲ τὴν ὁποίαν ἔδειξες

(1) Πρὸβλ. Ψαλμ. ΠΔ', 7.

(2) Ψαλμ. ΠΔ', 6.

(3) Πρὸβλ. Πέτρ., ε', 5.

εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὴν ὁδὸν τῆς ταπεινοφροσύνης, ἀφεῦ «ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν» (1). Μὲ κάποιον ἀνθρώπον, ποὺ ἐξουσιάζετο ἀπὸ παράφορον ἀλαζονείαν, μοῦ ἐπρομήθευσε μερικὰ βιβλία Πλατωνικῶν φιλοσόφων εἰς λατινικὴν μετάφρασιν.

Καὶ ἀνέγνωσα εἰς αὐτά, ὄχι κατὰ λέξιν, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα παρόμοιον, τὰ ἐξῆς, τὰ ὁποῖα ὑπεστηρίζοντο ἀπὸ χίλια δυὸ ἐπιχειρήματα : «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ ὁ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν. Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν ὃ γέγονεν, ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν καὶ ἡ ζωὴ ἦν τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων. Καὶ τὸ φῶς ἐν τῇ σκοτίᾳ φαίνει, καὶ ἡ σκοτία αὐτὸ οὐ κατέλαβεν» (2).

Ἀνέγνωσα, ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ ἀποδεικνύει μὲν τὴν ὑπαρξίν τοῦ φωτός, ἀλλ' ὅτι δὲν εἶναι φῶς αὐτὴ ἢ ἰδίᾳ καὶ ὅτι τὸ ἀληθινὸν φῶς, ποὺ φωτίζει κάθε ἀνθρώπον, ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον, εἶναι ὁ Λόγος, αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ Θεός. Ὅτι ὑπῆρξεν εἰς τὸν κόσμον, ὅτι ὁ κόσμος ἐπλάσθη ὑπ' αὐτοῦ καὶ ὅτι ὁ κόσμος οὐδέποτε τὸν διέγνωσε. Ἀλλὰ τὸ χωρίον «Εἰς τὰ ἴδια ἦλθε, καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον, ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐτόν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι» (3) δὲν τὸ ἀνέγνωσα εἰς τὰ βιβλία αὐτά (4).

Ἐπίσης ἀνέγνωσα, ὅτι ὁ Θεὸς Λόγος δὲν ἐγεννήθη οὔτε ἐκ.

(1) Ἰωάνν. α', 14.

(2) Ἰωάνν. α', 2—5.

(3) Ἰωάνν. α', 11.

(4) Πιστεῦεται γενικῶς, ὅτι πρόκειται περὶ τῶν συγγραφῶν τοῦ Πλωτίνου καὶ τοῦ Πορφύριου. (Βλ. Monceau, «Histoire littéraire de l'Afrique chrétienne» 1905, τόμ. III, σελ. 394 καὶ P. Alfarié, «L'évolution intellectuelle de Saint Augustin, Paris 1918, σελ. 374—376). Εἰς τὸ ἔργον τοῦ «De Civitate Dei», VIII, XII. ὁ Αὐγουστίνος ἀναφέρει μεταξὺ τῶν περιφημοτέρων Νεοπλατωνικῶν τὸν Πλωτίνον, τὸν Ἰάμβλιχον, τὸν Πορφύριον καὶ τὸν Ἀπουλήιον. (Βλ. καὶ Ch. Boyer, «Christianisme et Neoplatonisme dans la formation de Saint Augustin, Paris, 1920, σελ. 79 καὶ ἐφεξῆς). Αἱ μεταφράσεις, περὶ τῶν ὁποίων ὁ Αὐγουστίνος ὁμιλεῖ, ἀπωλέσθησαν. Ὅστε δὲν εἶναι γνωστὸν, ποῖος τοῦ τὰς εἶχε προμηθεύσει, δηλαδὴ ἐκεῖνος, ποὺ «κατείχετο ἀπὸ παράφορον ἀλαζονείαν».

τῆς σαρκός, οὔτε «ἐξ αἱμάτων οὐδ' ἐκ θελήματος ἀνδρός» (1), ἀλλ' ἐκ τοῦ Θεοῦ. Τὸ ὅτι ἔμως ὁ Λόγος «σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν», αὐτὸ δὲν τὸ ἀνέγνωσα εἰς τὰς ἀνωτέρω μνημονευθείσας συγγραφάς.

Εὗρηκα εἰς αὐτάς ὑπὸ διαφόρους μορφάς καὶ πολυσχιδεῖς ἐκφράσεις, ὅτι ὁ Υἱὸς «ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων οὐχ' ἄρπαγμόν ἠγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ», ἀφ' οὗ εἶναι φύσει τοιοῦτος. Ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ ὅτι «ἐαυτὸν ἐκένωσε μορφὴν δούλου λαβὼν καὶ σχήματι εὔρεθείς ὡς ἄνθρωπος ἐταπεινώσεν ἑαυτόν», περὶ τοῦ ὅτι «ἐγένετο ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ, ὅτι ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσε καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ πᾶν γόνυ κάμψῃ ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσῃται ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς» (2), περὶ ὧν αὐτῶν, λέγω, τὰ βιβλία τῶν Νεοπλατωνικῶν δὲν ἀναφέρουν τίποτε.

Τὸ ὅτι πρὸ παντὸς χρόνου, πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, ὁ μονογενὴς Υἱὸς Σου ὑπάρχει ἀμετάβλητος, αἰώνιος, καθὼς καὶ Σὺ, ὅτι αἱ ψυχαὶ ἐκ τοῦ ἰδίου πληρώματος λαμβάνουν διὰ τὸ εἶναι εὐτυχεῖς «καὶ τοῦ ἰδίου Υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν αὐτόν» (3) καὶ ἀνακαινίζονται διὰ τῆς συμμετοχῆς των εἰς τὴν σοφίαν ἐκείνην, ἣ ὁποῖα εἶναι ἀφθαρτος αὐτὴ καθ' ἑαυτήν, διὰ τὸ εἶναι σοφαί, ἀναφέρεται εἰς τὰ ἐν λόγῳ βιβλία. Ἀλλ' ὅτι «κατὰ καιρὸν ὑπὲρ ἀσεβῶν ἀπέθανε» (4), περὶ αὐτοῦ δὲν λέγουν τίποτε σχετικόν. «Ἀπέκρυψας ταῦτα ἀπὸ σοφῶν καὶ συνετῶν καὶ ἀπεκάλυψας αὐτὰ νηπίοις» (5). Διὰ τὸ ἔλθουν πρὸς Αὐτόν «πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι» (6), διότι εἶναι γλυκὺς τὴν καρδίαν καὶ ταπεινός. Ὁδηγεῖ τοὺς πράγους εἰς τὴν ὁδὸν τῆς δικαιοσύνης με πραότητα. Βλέ-

(1) Πρὸβλ. Ἰωάνν. α', 13.

(2) Φιλιππησ., β', 6—11.

(3) Ρωμ. η', 32.

(4) Ρωμ. ε', 6.

(5) Ματθ. ια', 25.

(6) Ματθ. ια', 28.

πει τὴν ταπεινότητά μας, τοὺς πόνους μας καὶ συγχωρεῖ τὰς ἁμαρτίας μας. Ἐκεῖνοι δέ, οἱ ὅποιοι ὀρθώνονται εἰς ἓνα κόθρο-
νον διδασκαλίας, δῆθεν ὑπεροχωτέρας, καὶ δὲν ἀκούουν τὰ λόγια
Σου : « Ἄρατε τὸν ζυγόν μου ἐφ' ὑμᾶς καὶ μάθετε ἀπ' ἐμοῦ
ὅτι πρᾶός εἰμι καὶ ταπεινός τῇ καρδίᾳ καὶ εὐρήσητε ἀνά-
παυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν· ὁ γὰρ ζυγός μου χρηστός καὶ
τὸ φορτίον μου ἑλαφρόν ἐστι» (1). Καὶ ἂν γνωρίζουν τὸν Θεόν,
δὲν τὸν δοξάζουν, δὲν τὸν τιμοῦν ὡς Θεόν, κατατέμνονται εἰς τὴν
ματαιότητα τῶν συλλογισμῶν των καὶ εὐρίσκεται εἰς τὸ σκότος ἡ
ἄφρων καρδία των : « φάσκοντες εἶναι σοφοί, ἐμωράνθη-
σαν» (2).

Ἴδου διατὶ ἔδλεπα καὶ εἰς αὐτὰ ἀκόμα τὰ βιβλία, ποῦ ἀνέ-
φερα, τὴν οὐσίαν Σου νὰ μεταμορφώνεται « ἐν ὁμοιώματι εἰκό-
νος φθαρτοῦ ἀνθρώπου καὶ πετεινῶν καὶ τετραπόδων καὶ
ἕρπετῶν» (3). Αὐτὸ ὑπῆρξεν ἀναμριθόλως τὸ φαγητὸν ἐκεῖνο τῆς
Αἰγύπτου χάριν τοῦ ὁποίου ὁ Ἡσαῦ ἔχασε τὰ πρωτοτόκιά του,
ἀφροῦ ὁ περιούσιος λαός του δὲν ἐλάτρευε πλέον Ἐσέ, ἀλλὰ τὴν
κεφαλήν τετραπόδου καὶ στρέψας τὴν καρδίαν του πρὸς τὴν Αἴ-
γυπτον, ἔρριψε τὴν ψυχὴν του—τὴν εἰκόνα Σου—« ἐνώπιον ὁμοι-
ώματος μόσχου ἔσθοντος χόρτον» (4).

Ἴδου τί εὐρήκα εἰς τὰ βιβλία ἐκεῖνα, ἀλλ' αὐτὴ ἡ τροφή δὲν
μ' ἐγοήτευσε. Διότι ἠθέλησες, ὦ Θεέ μου, ν' ἀπομακρύνῃς ἀπὸ
τὸν Ἰακώβ τὸ αἶσχος τῆς ὑποταγῆς του, ἵνα ὁ μείζων δουλεύσῃ
τῷ ἐλάσσονι (5). Καὶ ἐκάλεσας τοὺς λαοὺς εἰς τὴν κληρονομίαν
Σου. Καὶ ἐγὼ ἦλθα εἰς Ἐσένα ἀπὸ τοὺς λαοὺς καὶ ὁ πόθος μου
ἔστράφη πρὸς τὸν χρυσόν, τὸν ὅποιον ἠθέλησες ὁ λαός Σου ν'
ἀποσπάσῃ εἰς τὴν Αἰγυπτον, διότι, ὅπουδῆποτε καὶ ἀνεύρισκοντο
ἦτο ἰδιεκοί Σου. Καὶ εἶπες διὰ τοῦ Ἀποστόλου Σου : « ἐν αὐτῷ
ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν». Καὶ δὲν ἔδιδαν καμμίαν
προσοχὴν εἰς τὰ εἰδῶλα τῶν Αἰγυπτίων, εἰς τὰ ὅποια ἐθυσίαζαν
οἱ Αἰγύπτιοι, χρησιμοποιοῦντες τὸν χρυσόν Σου, οἱ ὅποιοι « με-

(1) Ματθ. ια', 28.

(2) Ρωμ. α', 12.

(3) Ρωμ. α', 23.

(4) Ψαλμ. ΡΕ, 20.

(5) Ρωμ. η', 13.

τήλλαξαν τὴν ἀλήθειαν τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ ψεύδει καὶ ἐσεβάσθησαν καὶ ἐλάτρευσαν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα» (1).

Ὁ Αὐγουστῖνος ἀντιλαμβάνεται, ὅτι τὸ ἀναλλοίωτον φῶς εἶναι ὁ Θεός

Ἔτσι παρορμηθεὶς νὰ ἔλθω εἰς τὸν ἑαυτὸν μου, εἰσῆλθα εἰς τὴν ἐνδομυχωτέραν πτυχὴν τῆς καρδίας μου, καὶ ἤσσουν Ἐσοῦ ὁ ὁδηγός μου. Ἐπέτυχα τοῦτο, διότι Σὺ μὲ ἐβοήθησες. Καὶ εἶδα μὲ τὰ μάτια τῆς ψυχῆς μου, ὅσο καὶ ἂν ἦσαν ἀδύνατα, ἐπάνω ἀπὸ τὴν διάνοιάν μου, τὸ ἀναλλοίωτον φῶς. Ὅχι τὸ φῶς ἐκεῖνο, τὸ δρατὸν εἰς τὰ σαρκικά ὄμματά μου· ὄχι φῶς, ὅμοιον μὲ ἐκεῖνο, ποῦ σκορπᾷ ἀπὸ μίαν μεγαλυτέραν ἐστίαν τὰς τηλαυγεῖς ἀκτίνάς του καὶ πληροῖ μὲ τὸ μεγαλεῖόν του τὸν χῶρον. Τὸ φῶς ἐκεῖνο ἀνῆκεν εἰς μίαν τάξιν τελείως διαφορετικὴν. Δὲν ἦτο ἐπάνω ἀπὸ τὸ πνευμά μου, ὅπως τὸ λάδι ἐπάνω ἀπὸ τὸ νερό, ὁ οὐρανὸς ἐπάνω ἀπὸ τὴν γῆν. Ἦτο ἀνώτερον ἀπὸ μένα, ὡς δημιουργός τῆς ὑπάρξεώς μου. Ἦμουν κατώτερος ἀπὸ αὐτό, ὡς δημιούργημά του. Τὸ φῶς αὐτὸ τὸ βλέπει, ὅποιος γνωρίζει τὴν ἀλήθειαν καὶ ὅποιος τὸ βλέπει, γνωρίζει τὴν αἰωνιότητα.

ὦ ἀλήθεια αἰωνία ! ὦ ἀγάπη ἀληθινή, ὦ ἀγαπητὴ αἰωνιότης ! Σὺ εἶσαι ὁ Θεός μου. Σ' Ἐσένα κατευθύνονται τὴν ἡμέραν καὶ τὴν νύκτα οἱ στοχασμοί μου, ὅταν δὲν ἠμπόρεσα νὰ Σ' ἀνακαλύψω, μὲ ἀνεσῆκωτες διὰ νὰ μὲ κάνης νὰ ἰδῶ, ὅ,τι μοῦ ὑπελείπετο νὰ ἰδῶ· νὰ ἰδῶ ἀπείρως πολλὰ καὶ ὅ,τι δὲν εἶχα ἀκόμη μάτια διὰ νὰ ἰδῶ. Καὶ ἐθάμβωσες τὴν ἀσθενῆ δρασίμ μου μὲ τὴν ζωηράν καὶ διαπεραστικὴν λάμψιν Σου καὶ ἐγὼ ἐφρικιοῦσα ἀπὸ ἔρωτα καὶ ἱερὸν τρόμον. Καὶ εὐρισκόμου μακρὰ Σου κάτω εἰς τὴν ὑπόγειον χῶραν, ὅπου μόλις ἤκουα τὴν φωνὴν Σου νὰ κατεβαίνῃ ἀπὸ τὰ ὕψη Σου : «Ἐγὼ εἶμαι ἡ τροφή τῶν ἰσχυρῶν. Γενοῦ ἰσχυρὸς καὶ θὰ μὲ γευθῆς». Καὶ δὲν θὰ μ' ἀφομοιώσης μὲ Σένα, ὅπως γίνεται μὲ τὰς τροφὰς τῆς σαρκός, Ἐσοῦ θ' ἀφομοιωθῆς μ' ἐμένα.

Καὶ ἐνόησα ὅτι «ἐν ἐλιγμοῖς ὑπὲρ ἀνομίας ἐπαίδευσας

(1) Ρωμ. η', 25.

ἄνθρωπον καὶ ἐξέτησας ὡς ἀράχνην τὴν ψυχὴν αὐτοῦ» (1).

Καὶ ἐρωτοῦσα τὸν ἑαυτὸν μου : « Ἄρά γε εἶναι ἓνα μηδενικὸ ἢ ἀλήθεια, ἐπειδὴ δὲν ἐκτείνεται εἰς τὸν πεπερασμένον χῶρον, οὔτε εἰς τὸ Ἄπειρον ; » Καὶ Σὺ μοῦ φώναξες ἀπὸ μακρῶν : « Ἐγὼ εἶμι ὁ ὢν » (2). Καὶ ἄκουσα, ὅπως ἀκούει κανεὶς στὴν καρδιά του καὶ δὲν εἶχα πιά κανένα λόγο ν' ἀμφιβάλλω. Ἦ ἀμφέβαλλα περισσότερο, ὅτι ζῶ παρὰ ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀλήθεια, ἢ ὅποια « τοῖς ποιήμασι νοουμένη καθορᾶται » (3).

Ἡ ὑπαρξίς τῶν πλασμάτων

Προσηλώνων τὰ βλέμματά μου εἰς τὰ ἀντικείμενα, ποῦ εὐρίσκονται κάτω ἀπὸ Ἐσέ, διέκρινα, ὅτι οὔτε ὑπάρχουν ἀπολύτως, οὔτε ὅτι δὲν ὑπάρχουν πραγματικῶς. Ὑπάρχουν, διότι προέρχονται ἀπὸ Σένα, καὶ δὲν ὑπάρχουν, διότι αὐτὰ δὲν εἶσαι Σὺ. Διότι μόνον ἐκεῖνο εἶναι πραγματικόν, ποῦ παραμένει αἰωνίως. Ὡστε « ἐμοὶ τῷ προσκολλησθαι τῷ Κυρίῳ ἀγαθὸν ἐστίν » (4). Διότι, μὴ εὐρισκόμενος πλησίον Σου, δὲν εὐρίσκομαι εἰς τὸν ἑαυτὸν μου. Αὐτὸς εἶναι ὁ ἀνακαταίνζων τὰ πάντα εἰς τὴν ἀναλλοίωτον μονιμότητά του. « Κύριός μου εἶ Σὺ » (5), διότι δὲν ἔχεις ἀνάγκην τῶν ἰδικῶν μου ἀγαθῶν (6).

Κάθε οὐσία εἶναι ἀρχικῶς ἀγαθὴ

Καὶ μεῦ ἐφάνηκε αὐτονόητον, ὅτι καὶ ὅσα διαφθείρονται εἶναι ἐπίσης ἀγαθὰ, διότι, ἂν δὲν εἶχαν μίαν ὑπερτάτην ἀγαθότητα ἢ ἂν δὲν εἶχαν καμμίαν, θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ διαφθαροῦν. Ἐὰν ἦσαν εἰς ὑπέρτατον βαθμὸν ἀγαθὰ, θὰ ἦσαν ἀδιάφθορα, ἂν δὲ δὲν ἦσαν διόλου ἀγαθὰ, δὲν θὰ ὑπῆρχεν εἰς αὐτὰ κανένα στοιχεῖον, ποῦ θὰ ἦτο δυνατόν νὰ διαφθαρή. Διότι ἡ διαφθορὰ εἶναι ἐπιβλαβής. Ἐὰν

(1) Ψαλμ. ΔΗ, 11.

(2) Ἔξοδ. Γ, 14.

(3) Ρωμ. α', 20.

(4) Ψαλμ. ΘΗ, 28.

(5) Πρβλ. Σοφ. Σολομ. Ε, 27.

(6) Πρβλ. Ψαλμ. ΙΕ, 2.

ἡ ἐνέργειά της δὲν συνίσταται εἰς τὸ ν' ἀλλοιῶνῃ τὸ ἀγαθόν, δὲν θὰ ἔβλαπτε διόλου. Ὡστε ἡ διαφθορά, εἴτε δὲν βλάπτει ποτέ— πρᾶγμα ποῦ εἶναι ἀδιανόητον—εἴτε—καὶ περὶ αὐτοῦ δὲν ὑπάρχει καμμιά ἀμφιβολία, πᾶν ὅ,τι διαφθείρεται, στερεῖται κάποιου ἀγαθοῦ. Ἐὰν δὲ ἕνα πλάσμα στερηθῆ παντὸς ἀγαθοῦ, θὰ παύσῃ ἀπολύτως νὰ ὑπάρχῃ. Διότι, ἂν διατηρῶσε τὴν ὑπαρξίν του, χωρὶς νὰ εἶναι εἰς τὸ ἐξῆς ὑποκείμενον εἰς διαφθοράν, θὰ εὑρίσκετο εἰς καλυτέραν κατάστασιν παρὰ πρότερον, ἀφοῦ θὰ παρέμενε, χωρὶς νὰ διατρέχῃ πλέον τὸν κίνδυνον νὰ διαφθαρή. Ἀλλὰ τί τερατωδέστερον ἀπὸ τὸν ἰσχυρισμόν, ὅτι ἕνα πλάσμα γίνεται καλύτερον, ἐπειδὴ ἔχασε κάθε ἀγαθόν; Ὡστε ἡ ἀπώλεια παντὸς ἀγαθοῦ ἰσοδυναμεῖ μὲ τὴν ἐκμηδένισιν; Ἐπομένως, ἐφ' ὅσον ἕνα πλάσμα ὑπάρχει, εἶναι ἀγαθόν, ἄρα εἶναι ἀγαθόν πᾶν ὅ,τι ὑπάρχει. Τὸ δὲ κακόν, τοῦ ὁποῖου τὴν προέλευσιν ἐζήτησαν, δὲν εἶναι οὐσία, διότι, ἂν ἦτο οὐσία, θὰ ἦτο ἀγαθή. Θὰ ἦτο εἴτε ἀδιάφθορος οὐσία, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἕνα μεγάλο ἀγαθόν, εἴτε οὐσία ὑποκειμένη εἰς διαφθοράν, ἢ ὁποῖα, ἂν δὲν ἦτο ἀγαθή, δὲν θὰ διεφθείρετο διόλου.

Τοιουτοτρόπως εἶδα καθαρὰ, ὅτι ἔπλασες ἀγαθὰ τὰ πάντα καὶ ὅτι δὲν ὑπάρχει καμμιά οὐσία, τὴν ὁποῖαν δὲν ἔχεις δημιουργήσει Ἐοῦ. Μολονότι δὲ δὲν ἐπροίκισες ὅλα τὰ πλάσματά Σου μὲ τὴν ἰδίαν ἀγαθότητα, ἐν τούτοις τὰ πάντα ὑφίστανται, ἐπειδὴ εἶναι καὶ ἐν μέρει ἀγαθὰ καὶ πάρα πολὺ ἀγαθὰ ἐν τῷ συνόλω των, διότι ἐποίησεν ὁ Θεὸς ἡμῶν τὰ πάντα «καλὰ λίαν» (1).

Καὶ τὸ κακόν δὲν ὑπάρχει διὰ Σέ· ὄχι δὲ μόνον διὰ Σέ, ἀλλὰ καὶ δι' ὀλόκληρον τὴν δημιουργίαν Σου. Διότι, ἐκτὸς αὐτῆς, δὲν ὑπάρχει τίποτε, τὸ ὁποῖον, ἐπερχόμενον ἐξωθεν, θὰ διέφθειρε τὴν τάξιν, ποῦ ἔχεις Σὺ ἐπιβάλει. Μόνον μέρη τινὰ τῆς δημιουργίας Σου, μὴ δυνάμενα νὰ συναρμονισθοῦν μὲ ἄλλα, θεωροῦνται κακὰ, ἀλλὰ, μολονότι δὲν συναρμονίζονται μὲ ἄλλα μέρη τῆς πλάσεώς Σου, εἶναι αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ ἀγαθὰ. Ὅλα δὲ αὐτὰ τ' ἀντικείμενα, ποῦ δὲν συμφωνοῦν μεταξύ των, ἀνταποκρίνονται εἰς τὴν κατωτέραν ἐκείνην τάξιν, τὴν ὁποῖαν ὀνομάζομεν γῆν, ποῦ ἔχει τὴν κατάλληλον ἀτμοσφαιρὰν τῆς ἀπὸ σύννεφα καὶ ἀνέμους.

(1) Γεν. Α', 31.

Δέν θά εἶπω πλέον : «Εἶθε νά μὴν ὑπῆρχαν αὐτά τ' ἀντικείμενα», διότι, ἂν ἔβλεπα μόνον αὐτά, θά τὰ ἤθελα καλύτερα, ἀλλά καί πάλιν θά ἔπρεπε νά Σέ δοξάσω. Διότι ὅλα φαίνονται νά Σ' ἐξυμνοῦν : «'Εκ τῆς γῆς, δράκοντες καί πᾶσαι ἄβυσσοι· πῦρ, χάλαζα, χιών, κρύσταλλος, πνεῦμα καταιγίδος, τὰ ποιοῦντα τὸν λόγον Σου· τὰ ὄρη καί πάντες βουνοί, ξύλα καρποφόρα καί πᾶσαι κέδροι· τὰ θηρία καί πάντα τὰ κτήνη ἔρπετά καί ταπεινά πτερωτά· βασιλεῖς τῆς γῆς καί πάντες λαοί, ἄρχοντες καί πάντες κριταί γῆς, νεανίσκοι καί παρθένοι, πρεσβῦται μετὰ νεωτέρων αἰνέτωσαν τὸ ὄνομά Σου (1).

Καί ἀφοῦ Σ' ἐξυμνοῦν ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς, ναί, Σ' ἐξυμνοῦν, ὦ Θεὲ ἡμῶν, «ἐν τοῖς ὑψίστοις», ἀφοῦ «πᾶσαι αἱ δυνάμεις Σου, ἥλιος καί σελήνη, πάντα τὰ ἄστρα καί τὸ φῶς, οἱ οὐρανοὶ τῶν οὐρανῶν καί τὸ ὕδωρ τὸ ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν αἰνοῦσι τὸ ὄνομά Σου» (2) δὲν ἐπιθυμοῦσα πλέον τίποτε καλύτερον. Διότι, μελετῶν τὸ σύνολον, ἔκρινα μὲ σκέψιν ὑγιεστέραν, ὅτι τὰ ἀνωτέρω μνημονευθέντα πλάσματα ἦσαν ὑπεροχώτερα τῶν κατωτέρων, τὸ δὲ σύνολον ὑπεροχώτερον παρὰ τὰ ἀνώτερα ὄντα μεμονωμένα.

Ἡ ἀληθινὴ γνῶσις τοῦ Θεοῦ

«Οὐκ ἔστιν ἴασις» δι' ἐκείνους, εἰς τοὺς ὁποίους ἀπαρέσκουν μέρη τῆς δημιουργίας Σου, ὅπως δὲν ὑπῆρχε ἴασις δι' ἐμέ, ἐφ' ὅσον μοῦ ἀπήρεσκαν πλεῖστα δημιουργήματά Σου. Καί ἐπειδὴ ἡ ψυχὴ μου δὲν ἦτο ἀκόμη ἀρκετὰ παράτολμος, ὥστε νά μὴν ἀρέσῃ εἰς αὐτὴν ὁ Θεός της, ἤρνεϊτο νά θεωρῆ ὡς δημιουργήματά Σου, ὅ,τι δὲν τῆς ἤρесе. Καί περιέπεσεν εἰς τὴν ματαίαν γνώμην, τὴν σχετικὴν μὲ τὴν ὑπαρξίν τῶν δύο οὐσιῶν, καί δὲν ἠμποροῦσε νά εὕρῃ εἰς τὴν γνώμην αὐτὴν τὴν γαλήνην καί ἔλεγε ἄλλ' ἀντ' ἄλλων. Ὅταν δὲ ἐξῆλθεν ἀπὸ τὴν πλάνην ἐκείνην, κατεσκεύασεν ἓνα Θεὸν εἰς κάποιον ἄπειρον χῶρον καί ἐπίστευσεν

(1) Ψαλμ. ΡΜΗ', 7.

(2) Ψαλμ. ΛΖ'. 4.

ὅτι ἦσουν Σὺ αὐτὸς ὁ Θεός. Καὶ αὐτὸν τὸν Θεὸν ἐτοποθέτησε στὴν καρδιά της καὶ οἰκοδόμησε ναὸν εἰς τὸ εἶδωλόν της διὰ τὰ ὄμματά Σου ἀποτρόπαιον. Ἄλλ' ὅταν εἴλκυσε πρὸς Ἐσὲ τὴν κεφαλὴν μου, χωρὶς νὰ τὸ γνωρίζω ἐγὼ καὶ ἔκλεισε «τοὺς ὀφθαλμούς μου τοῦ μὴ ἰδεῖν ματαιότητα» (1) εὕρισκα κάποια γαλήνην μακρὰν τοῦ ἑαυτοῦ μου καὶ ἡ παραφροσύνη μου κατηυγάζετο. Καὶ ἐξύπνησα εἰς τοὺς κόλπους Σου καὶ Σὲ εἶδα ἄπειρον, ἀλλ' ὅχι καθὼς Σ' ἔβλεπα προηγουμένως, αὐτὴ δὲ ἡ ὄψις δὲν ὤφειλεν εἰς τοὺς σαρκικοὺς ὀφθαλμούς μου τίποτε.

Καὶ ἔστρεψα τὰ βλέμματά μου πρὸς τὰ λοιπά, καὶ εἶδα, ὅτι τὰ πάντα ὀφείλουν εἰς Ἐσὲ τὴν ὑπαρξίν των καὶ ὅτι τὰ πάντα εἶναι πεπερασμένα εἰς Ἐσέ, ὅχι ὡς περιλαμβανόμενα εἰς κάποιον χῶρον, ἀλλὰ διότι περιλαμβάνεις τὰ πάντα ἐντὸς τῆς ἀληθείας Σου, ὡς ἐντὸς μιᾶς χειρός, καὶ ὅτι τὰ πάντα εἶναι ἀληθινὰ ἐφ' ὅσον ὑπάρχουν, ψεῦδος δὲ εἶναι ἡ πίστις εἰς τὴν ὑπαρξίν πλασμάτων φανταστικῶν. Καὶ διέγνωσα, ὅτι τὰ πάντα ἔχουν ἓνα ἰδιότυπον συναρμονισμόν, ὅχι μόνον τοπικόν, ἀλλὰ καὶ χρονικόν καὶ ὅτι Ἐσὺ, ὁ μόνος αἰώνιος, δὲν ἀνέλαβες τὸ ἔργον Σου κατὰ τὴν πορείαν ἀπειραρίθμων αἰώνων, διότι τὰ διαστήματα τοῦ χρόνου τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ μέλλοντος, δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ παρέλθουν ἢ νὰ ἔλθουν, ἐὰν Σὺ δὲν ἐνήργεις καὶ δὲν ἔμενες πάντοτε ὁ ἴδιος.

Καὶ ἐνόησα ἐκ πείρας, ὅτι δὲν πρέπει κανεὶς νὰ ἐκπλήσσεται, ἐπειδὴ ὁ ἄρτος, εὐχάριστος εἰς σῶμα ὑγιές, προξενεῖ πόνον εἰς ἀσθενῆ οὐρανίσκον, καὶ διότι τὸ φῶς, τὸ τόσο ἀγαπητὸν εἰς τὰ ὑγιῆ ὄμματα, εἶναι μισητὸν εἰς τοὺς ἀσθενεῖς ὀφθαλμούς. Τοιούτοτρόπως καὶ ἡ δικαιοσύνη Σου δὲν ἀρέσει εἰς τοὺς ἀδίκους. Καὶ πῶς θὰ ἦτο δυνατόν νὰ τοὺς ἀρέσουν αἱ ἔχιδναι καὶ οἱ σκώληκες τοὺς ὁποίους ἐδημιούργησες ἀγαθοὺς καὶ προσηρμοσμένους εἰς τὴν κατωτέραν τάξιν τῆς πλάσεώς Σου· αἱ ἔχιδναι καὶ οἱ σκώληκες μὲ τοὺς ὁποίους οἱ ἀσεβεῖς συγγενεύουν τόσο περισσότερο, ὅσο ὀλιγώτερον ὁμοιάζουν μὲ Σένα, ἐνῶ οἱ ἐνάρετοι καὶ χρηστοὶ ἄνθρωποι ἐπιδιώκουν τὴν ἀνωτέραν τάξιν τόσο περισσότερο, ὅσον εἶναι ὁμοιότεροι μὲ Ἐσέ ;

(1) Ψαλμ. ΡΙΗ', 37.

Καὶ προσπαθῶν νὰ ἐννοήσω τί εἶναι ἀδικία, εὗρηκα, ὅτι αὐτὴ δὲν εἶναι οὐσία, ἀλλ' ἀπεχθὴς διαστροφή τῆς βουλήσεως, ποὺ ἀπομακρύνεται ἀπὸ Σένα, ὦ Θεέ μου, ἀπὸ Σένα, ποὺ εἶσαι οὐσία ὑπερτάτη· ὅτι ἡ ἀδικία εἶναι ἐκπόρνευσις ὄλων τῶν ἐσωτερικῶν δυνάμεων καὶ οἶδημα ἐξωτερικόν.

Καὶ ἀπορροῦσα, ὅτι ἀγαποῦσα Ἐσένα καὶ ὄχι πλέον φαντάσματα ἀντὶ Σοῦ. Ἄλλ' αὐτὴ ἡ ἀπόλαυσις, ποὺ εἶχα πλησίον τοῦ Θεοῦ μου, δὲν ἦτο ἀπόλαυσις σταθερά. Αἰσθανόμουν τὸν ἐχυτόν μου παρασυρόμενον πρὸς Ἐσὲ λόγῳ τῆς ὠραιότητός Σου, γρήγορα δὲ αὐτὸ τὸ ἴδιο βάρος μου μὲ ἀποσποῦσε ἀπὸ Σένα καὶ ἔπεφτα πάλι κάτω στὸ ἔδαφος μὲ ἀναστεναγμούς.

Ἄλλ' ἡ ἀνάμνησίς Σου μὲ παρακολουθοῦσε πάντοτε καὶ δὲν ἀμφέβαλα διόλου, ὅτι Σὺ ἤσουν ἐκεῖνος πρὸς τὸν ὁποῖον ὤφειλα νὰ προσκολληθῶ, χωρὶς ὅμως ἀκόμη νὰ εἶμαι ἱκανὸς νὰ κάμω, «φθαρτὸν γὰρ σῶμα βαρύνει ψυχὴν καὶ βρίθει τὸ γεῶδες σκῆνος νοῦν πολυφρόντιδα» (1).

Ἦμουν βέβαιος ὅτι «τ' ἀόρατά Σου ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται» (2), συμπεριλαμβανομένης τῆς αἰωνίας δυνάμεως καὶ τῆς θειότητός Σου. Καὶ ζητῶν νὰ μάθω, ποὺ ἐβασιζόμουν διὰ νὰ ἐκτιμήσω τὴν ὠραιότητα τῶν σωμάτων, ὡς καὶ τί μ' ἔκαμνεν ἱκανὸν νὰ κρίνω δικαίως τὰ μεταβλητὰ ἀντικείμενα, ὡσάκισ ἔλεγα : «Αὐτὸ πρέπει νὰ εἶναι ἔτσι, ἐκεῖνο ἀλλοιῶς», ζητῶν, λέγω, νὰ εὔρω κάποιαν βάσιν, εἰς τὴν ὁποίαν στηριζόμενος, νὰ κρίνω ὡσάκισ ἔκρινα, μὲ τὸν τρόπον αὐτόν, ἀνεκάλυψα, ὑπεράνω τῆς μεταβλητῆς διανοίας μου, τὴν ἀμετάβλητον καὶ πραγματικὴν αἰωνιότητα τῆς ἀληθείας.

Τοιοιουτρόπως ἀνέβηκα μικρὸν καὶ κατ' ὀλίγον ἀπὸ τὰ σώματα εἰς τὴν ψυχὴν, ἡ ὁποία αἰσθάνεται διὰ τοῦ σώματος καὶ ἀπὸ ἐκεῖ εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ἐκείνην δύναμιν, εἰς τὴν ὁποίαν αἱ σωματικαὶ αἰσθήσεις μεταδίδουν τοὺς ἐξωτερικοὺς ἐρεθισμοὺς καὶ ἡ ὁποία σημειώνει τὸ ὄριον τῆς νοήσεως τῶν ζώων, ἀπὸ ἐκεῖ δὲ περαιτέρω εἰς τὴν λογικὴν ἐκείνην δύναμιν, εἰς τὸν ἔλεγχον τῆς ὁποίας ὑποβάλλεται πᾶν ὅ,τι ἀντιλαμβάνονται αἱ σωματικαὶ αἰ-

(1) Σοφ. Σολομ. Θ', 15.

(2) Πρβλ. Ρωμ. α', 20.

σθήσεις. Ἄλλά, αὐτὴ ἡ δύναμις, ἀφοῦ ἀντελήφθη, ὅτι ὑπόκειται εἰς μεταβολήν, κατώρθωσε νὰ ἐννοήσῃ τὸν ἑαυτὸν τῆς. Παρέσυρε τὴν σκέψιν μου μακρὰν ἀπὸ τὴν τυραννικὴν συνήθειαν, ἀπέφυγε τὸν σωρὸν τῶν φαντασμάτων καὶ τὰς ἀντιφατικὰς τῶν ὑποβολὰς, διὰ ν' ἀνακαλύψῃ ποῖον φῶς τὴν ἐφώτιζεν, ὅταν ἐκήρυσσεν ἀνευδοιάστως, ὅτι τὸ ἀμετάβλητον εἶναι ἀνώτερον ἀπὸ τὸ μεταβλητόν, καὶ τέλος ἔφθασε, κάτω ἀπὸ τὴν ἀστραπὴν ἐνὸς ἀνατριχιαστικοῦ βλέμματος, εἰς αὐτὸ τὸ ἴδιον τὸ Ὄν. Τότε ἐνόησα ὅτι «τ' ἀόρατά Σου ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται». Ἄλλ' ἤμουν ἀνίκανος νὰ προσηλώσω τοὺς ὀφθαλμούς μου ἐκεῖ. Θῦμα καὶ πάλιν τῆς ἀδυναμίας μου, δὲν διετήρησα πλέον παρὰ μίαν ἀπολαυστικὴν ἀνάμνησιν, καὶ ἐποθοῦσα τρόπον τινά, τὸ ἄρωμα τῶν φαγητῶν ἐκείνων, ποῦ δὲν ἤμποροῦσα ἀκόμη νὰ γευθῶ.

Ὁ Αὐγουστῖνος αἰσθάνεται

ὅτι ἐκεῖνο ποῦ λείπει ἀκόμη εἶναι ἡ ταπεινοφροσύνη

Ἐζητοῦσα τὴν ὁδόν, ὅπου ὁ ἄνθρωπος εὐρίσκει δύναμιν νὰ γευθῇ τὰ ἀγαθὰ Σου, καὶ δὲν τὴν εὔρον, προτοῦ ἐναγκαλισθῶ «μεσίτην Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἄνθρωπον Χριστὸν Ἰησοῦν» (1), «τὸν ὄντα ἐπὶ πάντων Θεὸν εὐλογητὸν εἰς τοὺς αἰῶνας» (2) καὶ καλοῦντα ἡμᾶς διὰ τῶν λέξεων, «ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωὴ», τροφὴ ὑπερμέτρως ἰσχυρὰ διὰ τὴν ἀδυναμίαν μας, ἀλλὰ συνενομένη μὲ τὴν σάρκα μας. Ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, ὅπως ἡ σοφία Σου, διὰ τῆς ὁποίας ἐδημιούργησες τὰ πάντα, γίνῃ γάλα τῆς παιδικῆς ἡλικίας μου. Καὶ δὲν ἤμουν ἀρκετὰ ταπεινός, ὥστε νὰ κατέχω τὸν Ἰησοῦν, Θεὸν τῆς ταπεινοφροσύνης. Δὲν ἐνοοῦσα ἀκόμη τὰ διδάγματα ἐκεῖνα, ποῦ μᾶς δίδει ἡ ἀδυναμία του. Διότι ὁ Λόγος Σου, ἀλήθεια αἰώνια, ἐξυψώνει μέχρις Αὐτοῦ ἐκείνους, ποῦ καθυποτάσσονται, ἐνῶ εἰς τὰ κατώτερα μέρη ὠκοδόμησε μὲ τὸν πηλὸν μας οἶκον ταπεινόν, διὰ ν' ἀποσπάσῃ ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν τῶν ἐκείνους, τοὺς ὁποίους θέ-

(1) Α. Τιμόθ. β', 5.

(2) Ρωμ. θ', 6.

λει νὰ ὑποτάξῃ εἰς τὸν ἑαυτὸν του καὶ νὰ τοὺς σύρῃ μέχρι τοῦ ἑαυτοῦ του, θεραπεύων τὴν ὑπεροψίαν των καὶ τροφοδοτῶν τὴν ἀγάπην των. Ἦθέλησε νὰ ἐκτοπίσῃ τὴν ὑπέρμετρον ἐμπιστοσύνην ποὺ ἔχουν εἰς τὸν ἑαυτὸν των. Ἦθέλησε νὰ ταπεινωθοῦν, βλέποντες εἰς τοὺς πόδας των ταπεινὴν κατάστασιν Θεότητος, περιβληθείσης τὸν «χιτῶνα τοῦ δέρματός μας», καὶ ὅπως γονυπετοῦντες ἐνώπιον Αὐτῆς, ἀπηυδισμένοι, ἐγερθεῖν ὑπ' Αὐτῆς, ἐπίσης ἐγειρομένης.

Ἄλλ' ἐγὼ ἐσκεπτόμουν μὲ τρόπον διαφορετικόν. Δὲν ἔβλεπα εἰς τὸν Χριστὸν παρὰ ἕναν ἄνδρα ἐξόχου σοφίας μὲ τὸν ὁποῖον κανεὶς δὲν θὰ ἤμποροῦσε νὰ συγκριθῇ. Ἡ ἐκ θαύματος γέννησις Του ἀπὸ παρθένον—σύμβολον τῆς περιφρονήσεως πρὸς τὰ ἐφήμερα ἀγαθὰ χάριν τῆς αἰωνιότητος, ποὺ εἶναι ὁ σκοπὸς μας—μοῦ ἐφαίνετο ὅτι, μὲ τὴν ἐνέργειαν τῆς Θείας Προνοίας, τὸν κατέστησεν ἄξιον νὰ εἶναι μετ' ἐκτάκτου αὐθεντίας ἀρχηγός. Ἄλλ' ὁποῖον μυστήριον ἐμπερικλείετο εἰς τὰς λέξεις: «ὁ λόγος σου σὰρξ ἐγένετο». Πᾶν ὅ,τι ἐγνώριζα περὶ αὐτοῦ ἐκ τῶν Γραφῶν, ἦτο ὅτι ἔφαγεν, ἔπιεν, ἐκοιμήθη, ἐπεριπάτησεν· ὅτι ἐγνώρισε τὴν χαρὰν καὶ τὴν λύπην· ὅτι συνδιελέχθη καὶ ὅτι ἡ σὰρξ ἐκείνη δὲν ἤμπορεσε νὰ ἐνωθῇ μὲ τὸν Λόγον Σου, παρὰ μὲ τὴν παρέμβασιν μιᾶς ψυχῆς καὶ νοήσεως ἀνθρωπίνης. Διὰ νὰ γνῶρίζῃ τοῦτο κανεὶς ἀρκεῖ νὰ ἠξεύρῃ ὅτι ὁ Λόγος Σου εἶναι ἀμετάβλητος. Αὐτὸ ἐγὼ τὸ ἐγνώριζα κατὰ τὸ μέτρον τῶν δυνάμεών μου καὶ δὲν ἀμφέβαλλα διόλου. Πράγματι, τὸ νὰ κινῆ κανεὶς τὰ μέλη τοῦ σώματός του, ὕστερα δὲ νὰ παύσῃ νὰ τὰ κινῆ· τὸ νὰ δοκιμάζῃ τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ συναίσθημα· τὸ νὰ ἐκφράζῃ διὰ λέξεων σοφὰς σκέψεις, κατόπιν δὲ νὰ σιωπᾷ, ὅλαι αὗται αἱ ἐκδηλώσεις ἀποκκλύπτουν μίαν ψυχὴν, μίαν διάνοιαν, ποὺ ὑπόκειται εἰς μεταβολὴν. Ἐὰν αἱ ἀναφερθεῖσαι ἐκδηλώσεις ἀπεδίδοντο ψευδῶς ἀπὸ τὴν γραπτὴν παράδοσιν, ὅλα τὰ λοιπὰ θὰ ἐγίνοντο ὑποπτα ψεύδους καὶ δὲν θὰ ὑπῆρχε σχετικῶς μὲ τὰς Γραφὰς καμμία πίστις σωτηρίας διὰ τὸ ἀνθρώπινον γένος. Ἐπειδὴ ὁμως εἶναι ἀληθεῖς, διέκρινα εἰς τὸν Χριστὸν ἕνα τέλειον ἄνθρωπον—ὄχι μόνον τὸ σῶμα ἀνθρώπου ἢ ἕνα σῶμα καὶ μίαν ψυχὴν, ἀνευ τῆς διανοίας—ἀλλὰ πραγματικὸν ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος, σύμφωνα μὲ τὴν ἀντίληψίν μου, ἔπρεπε νὰ προτιμηθῇ ἀπὸ ὅλους τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους, ὄχι ὡς προσωπο-

ποιημένη ἀλήθεια, ἀλλὰ χάρις εἰς τὴν ἔκτακτον ὑπεροχὴν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεώς του καὶ τῆς τελείας συμμετοχῆς του εἰς τὴν σοφίαν.

Κατὰ τὸν Ἀλύπιον, ἡ πίστις τῶν Καθολικῶν ἦτο ὅτι αὐτὸς οὗτος ὁ Θεὸς περιεβλήθη σάρκα· ὅτι ἐν τῷ Χριστῷ δὲν ὑπάρχει παρὰ ὁ Θεὸς καὶ ἡ σὰρξ, ἀλλὰ χωρὶς καμμίαν σύμμειξιν ἀνθρωπίνης ψυχῆς ἢ νοήσεως. Ὁ Ἀλύπιος, πεπεισμένος ὅτι τὰ γεγόνοτα, τ' ἀποδιδόμενα ἀπὸ τὴν παράδοσιν εἰς τὸν Χριστόν, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ λάβουν χώραν παρὰ μόνον εἰς ἓνα ὄν, ἐφωδιασμένον μὲ αἴσθησιν καὶ νόησιν, ἐβάδιζε πρὸς τὸν Χριστιανισμὸν προθυμώτατα. Ἀργότερα μόνον διέκρινε πλάνην εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ τῶν ὁπαδῶν τοῦ Ἀπολλιναρίου (1) καὶ ἠσπάσθη τὴν πίστιν τῆς Ἐκκλησίας.

Ὡς πρὸς ἐμέ, ὁμολογῶ, ὅτι δὲν ἔμαθα παρὰ λίγο ἀργότερα, πῶς μὲ τὴν ἑρμηνείαν τῶν λέξεων: «ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο» ἡ καθολικὴ πίστις ἀνασκευάζει τὴν ἀπατηλὴν πλάνην τοῦ Φωτεινοῦ (2). Αἱ καταδίκαι, πού ἀπαγγέλλονται ἐναντίον τῶν αἵρετικῶν, φανερώνουν πολὺ καθαρὰ τὴν ἀληθινὴν σκέψιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὸ περιεχόμενον τῆς ὑγιοῦς φράσεως: «δεῖ γὰρ καὶ αἱρέσεις ἐν ὑμῖν εἶναι, ἵνα οἱ δόκιμοι φανεροὶ γένωνται» (3).

Ἀλλὰ, μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν βιβλίων τῶν Πλατωνικῶν,

(1) Αἰρεσιάρχης, ἐπίσκοπος τῆς Λαοδικίας. Κατ' αὐτόν, εἰς τὴν ἐν-σάρκωσιν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ Λόγος δὲν ἠνώθη μετὰ τινος ἀνθρωπίνης ψυχῆς, ἀλλ' ἀπ' εὐθείας μὲ ἓνα σῶμα. Ἡ γνώμη αὕτη κατεδικάσθη τὸ 352 ἀπὸ τὴν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Σύνοδον, κατόπιν δὲ διαδοχικῶς ὑπὸ τοῦ Δαμασίου κατὰ τὰ ἔτη 374, 375, καὶ 380 καὶ τέλος ἀπὸ τὴν δευτέραν ἐν Κωνσταντινουπόλει Σύνοδον τοῦ ἔτους 381.

(2) Φωτεινός, αἰρεσιάρχης Ἑλληγ, γεννηθεὶς καὶ ἀποθανὼν κατὰ τὸν τέταρτον αἰῶνα ἐν Γαλατίᾳ. Ὑπῆρξεν ἐπίσκοπος τοῦ Σιρμίου τῆς Παννονίας. Ἐπιχειρήσας νὰ μεταπεισῇ τοὺς Ἀρειανούς, διετύπωσε καὶ αὐτὸς γνώμας ἑτεροδόξους. Ἰσχυρίσθη δηλαδὴ, ὅτι ὁ Ἰησοῦς δὲν εἶναι εἰμὴ ἀνθρωπος, ἐξαγιασθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ ἐξυψωθεὶς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς περιωπὴν Χριστοῦ. Καθαιρεθεὶς τὸ 317 ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας, ἀπεστάθη πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Κωνσταντῖνον, ὁ ὁποῖος ἀνέθεσε τὴν ἐξέτασιν τῆς ὑποθέσεως εἰς αἵρετικούς ἐπισκόπους. Οἱ ἐπίσκοποι οὗτοι, συναελθόντες εἰς τὸ Σίρμιον, ἐπεκύρωσαν τὴν καθάρισίν του. Ὁ Φωτεινὸς ἐνεκλείσθη εἰς μονὴν τῆς Γαλατίας, ὅπου καὶ ἀπέθανε.

(3) Κορινθ. ια', 19.

ὁπότε ἔμαθα νὰ ζητῶ τὴν ἀλήθειαν ἔξω ἀπὸ τὸν κόσμον τῶν σωμάτων, ἀντελήφθην, ὅτι «τὰ ἀόρατά Σου ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται», καὶ ἐπειδὴ ἀπέτυχα εἰς τὰς προσπάθειάς μου, ἐνόησα ποῖά ἦτο ἡ ἀλήθεια ἐκείνη, ποῦ τὰ σκοτάδια τῆς ψυχῆς μου δὲν μεῦ ἐπέτρεπαν ν' ἀντιληφθῶ. Ἦμουν βέβαιος ὅτι ὑπάρχεις, ὅτι εἶσαι ἀπειρος, χωρὶς ὅμως νὰ διαχέεσαι διὰ μέσου τῶν πεπερασμένων ἢ τῶν ἀπείρων ἐκτάσεων, ὅτι εἶσαι πράγματι ἐκεῖνος, ποῦ ὑπάρχει, πάντοτε ὁ ἴδιος, χωρὶς νὰ γίνεται ἄλλος, χωρὶς νὰ μεταβάλλεται οὔτε ὡς πρὸς τὰ μέρη οὔτε ὡς πρὸς τὰς κινήσεις του. Ὅτι τὰ λοιπὰ πλάσματα ἐκπορεύονται ἀπὸ Σένα, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἀποδεικνύει αὐτὸ καὶ μόνον τὸ γεγονός ὅτι ὑπάρχουν. Naί, περὶ ὅλων αὐτῶν ἤμουν βέβαιος, ἀλλ' ὄχι ἀκόμη σταθερὸς εἰς τὴν πίστιν μου, ὥστε νὰ μὴν ἤμπορῶ νὰ Σὲ ἀπολαύσω. Ἐφλυαροῦσα μὲ ὕφος ἀνθρώπου, ποῦ γνωρίζει τὰ πράγματα, ἀλλ' ἂν δὲν ἐζητοῦσα τὴν ὁδὸν μου εἰς τὸν Χριστόν, σωτῆρα ἡμῶν, θὰ ἤμουν προωρισμένος ὄχι διὰ τὴν γνῶσιν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀπώλειαν. Διότι, ἤδη κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν, ἐπίστευα, ὅτι μ' ἐθεωροῦσαν σοφόν, μολονότι δὲ εἶχα πλήρη συνείδησιν τῆς τιμωρίας μου, δὲν ἔκλαια δι' αὐτήν, ἀλλὰ τοῦναντίον μάλιστα ἤμουν ὑπερήφανος διὰ τὴν σοφίαν μου! Ποῦ εὗρισκετο ἡ χριστιανικὴ ἀγάπη, ποῦ θεμελιοῦται ἐπὶ τῆς κρηπίδος τῆς ταπεινοφροσύνης, δηλαδή ἐπὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ; Τὰ βιβλία ἐκεῖνα ἤμποροῦσαν νὰ μοῦ τὸ διδάξουν; Ἐὰν δὲ ἠθέλησες νὰ πέσουν στὰ χέρια μου, προτοῦ μελετήσω τὰς Γραφάς Σου, τοῦτο ἔγινε, καθὼς πιστεύω, μὲ τὸν σκοπόν, ὅπως ἡ μνήμη μου διατηρήσῃ τὴν ἐντύπωσιν, ποῦ ἀπεκόμισα ἀπὸ αὐτά. Ἔτσι, ἀργότερα, ὁπότεν θὰ εὗρισκα τὴν εἰρήνην εἰς τὰ βιβλία Σου, μετὰ τὴν ἐπίδρασιν τῶν πληγῶν μου ἀπὸ τὰ θεραπευτικά Σου δάκτυλα, θὰ ἐγενόμουν ἱκανὸς νὰ διακρίνω τὴν διαφορὰν, μεταξὺ τοῦ ἐγωῖσμοῦ καὶ τῆς ὁμολογίας· τὴν διαφορὰν μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι βλέπουν ποῦ πρέπει νὰ κατευθυνθοῦν, χωρὶς νὰ γνωρίζουν ἀπὸ ποῦ, καὶ τῆς ὁδοῦ, ποῦ ὁδηγεῖ εἰς τὴν μακαριωτάτην πατρίδα ἐκείνην, ὄχι μόνον διὰ νὰ τὴν βλέπωμεν, ἀλλὰ διὰ νὰ τὴν κατοικοῦμεν.

Διότι, ἐὰν μορφωθεῖς ἀπὸ τὰ ἱερά βιβλία Σου, ἐὰν οὐναι-

σθανθείς τὴν γλυκύτητά των, εὑρίσκα τὰς συγγραφὰς ἐκεῖνας (1) ἐκ τῶν ὑπέρων, ἴσως θὰ μὲ ἀπεμάκρυναν ἀπὸ τὴν στερεὰν βάσιν τῆς εὐσεβείας. Ἡ, ἐὰν διατηροῦσα τὴν ἠθικὴν ἐκείνην διάθεσιν, τὴν εὐεργετικὴν ἐπίδρασιν τῆς ὁποίας εἶχα ὑποστῆ, ἴσως θὰ ἐπίστευα ὅτι, ἂν κανεῖς ἀνεγίνωσκε τὰ μνημονευθέντα βιβλία, θὰ ἠμποροῦσε ν' ἀποκομίση τὴν ἰδίαν ἀκριβῶς ὠφέλειαν.

Τὸ ἀπόρητον τῆς ταπεινοφροσύνης. — Αἱ Γραφαὶ καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος

Τριουτοτρόπως ἤρχισα ν' ἀναγινώσκω μὲ ἀπληστίαν τὰ σεβάσματα ἐκεῖνα βιβλία, πού ὑπηγόρευσε τὸ Πνεῦμά Σου. ἰδίως δὲ τὰ τοῦ ἀποστόλου Παύλου. Καὶ εἶδα γὰρ διαλύονται αἱ δυσκολίαι ὡς πρὸς τὰ χωρία ἐκεῖνα, ὅπου ὁ Παῦλος μου ἐφάνη ἄλλοτε, ὅτι ἀντέφρασκε πρὸς τὸν ἑαυτὸν του καὶ ὅπου ἢ κατὰ λέξιν σημασία τῶν ῥήσεών του, ἀντεστρατεύετο, καθὼς ἐφρόνουν, πρὸς τὰς μαρτυρίας τοῦ Νόμου καὶ τῶν Προφητῶν. Ἀντελήφθην τὴν ἐνότητα τῶν ἀγνῶν τούτων χρησμῶν καὶ ἔμαθα ν' ἀγάλλωμαι ἐν τρόμφῳ (2).

Ἄλλ' εὐθὺς ὡς ἀνέλαβα τὸ ἔργον, ἐνόησα, ὅτι ὅσα ἀνέγνωσα εἰς τὰ βιβλία τῶν Πλατωνικῶν, ἀνταποκρινόμενα εἰς τὴν ἀλήθειαν, ἀνεφέροντο καὶ ἐκεῖ, ἀλλὰ μὲ τὴν βοήθειαν τῆς χάριτός Σου, ὅπως ὁ βλέπων μὴ καυχᾶται ὡς μὴ λαβὼν, ὅχι μόνον ὅ,τι βλέπει, ἀλλὰ καὶ τὸ ὅτι βλέπει, διότι τίς κατέχει ὃ οὐκ ἔλαβεν; (3) Καὶ ἔτσι προσκαλεῖται γὰρ ἰδῆ Ἐσέ, πού εἶσαι πάντοτε ὁ ἴδιος, ἀλλὰ καὶ ὅπως τὸν θεραπεύσης διὰ γὰρ Σε κατέχη. Ὁ δὲ εὐρισκόμενος μακρὰν Σου, ὥστε γὰρ μὴ δύναται γὰρ Σε βλέπει, καλεῖται γὰρ βαδίση τὴν ὁδόν, πού πρὸς Ἐσέ ἄγει, διὰ γὰρ Σε ἰδῆ καὶ γὰρ Σε κατέχη.

Πράγματι ὁ ἄνθρωπος, μολονότι «συνηδόμενος τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον» (4), τί θὰ κάμη τὸν «ἕτερον νόμον ἐν τοῖς μέλεσιν αὐτοῦ ἀντιστρατευόμενον τῷ

(1) Ἐννοεῖ τὰ βιβλία τῶν Νεοπλατωνικῶν.

(2) Πρὸς Πάλμ. Β', 11.

(3) Πρὸς Α', Κορίνθ. δ., 7.

(4) Ρωμ. ζ, 22.

νόμῳ τοῦ νοῦς αὐτοῦ καὶ αἰχμαλωτίζοντα αὐτὸν ἐν τῷ νόμῳ τῆς ἁμαρτίας τῷ ὄντι ἐν τοῖς μέλεσιν αὐτοῦ» ;⁽¹⁾ Διότι Σὺ εἶσαι δίκαιος, Κύριε. Ἡμεῖς ἠμαρτήσαμεν καὶ ἐβάρυνεν ἐφ' ἡμῶν ἡ χεὶρ Σου ⁽²⁾, δικαίως δὲ παρεδόθημεν εἰς τὸν πρῶτον ἠμαρτήσαντα, εἰς τὸν ἄρχοντα τοῦ θανάτου, ἀφοῦ αὐτὸς ἔπεισε τὴν θέλησίν μας νὰ συμμορφωθῆ πρὸς τὴν ἰδικὴν του θέλησιν, ἕνεκα τῆς ὁποίας δὲν παρέμεινεν εἰς τὴν ἀλήθειάν Σου ⁽³⁾. Τί θὰ κάμῃ λοιπὸν ὁ δυστυχισμένος ἄνθρωπος ; «Τίς ρύσεται αὐτὸν ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου ; »⁽⁴⁾ ἐὰν ὄχι τὸ ἰδικόν Σου χέρι διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ Κυρίου ἡμῶν, τὸν ὁποῖον ἐγέννησες συναιώνιον καὶ ἔπλασες εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν ὁδῶν Σου, Αὐτόν, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου δὲν εὔρε τίποτε ἄξιον τοῦ θανάτου καὶ ὁμως τὸν ἐθανάτωσεν. Ἄρά γε κατὰ τὸν τρόπον αὐτὸν ἠκυρώθη τὸ συμβόλαιον, ὅπερ ὑπῆρξεν ἀντίθετον πρὸς ἡμᾶς;⁽⁵⁾

Ἴδου ἐκεῖνο, ποῦ δὲν προσφέρουν τὰ μνημονευθέντα βιβλία εἰς ἡμᾶς. Ὅχι! Αἱ σελίδες αὐταὶ δὲν ἔχουν τὸ ὕφος τῆς εὐσεβείας, τὰ δάκρυα τῆς ἐξομολογήσεως, τὴν θυσίαν πρὸς Σέ, τὸ συντετριμμένον πνεῦμα, τὴν συντετριμμένην καὶ τεταπεινωμένην καρδίαν ⁽⁶⁾, τὴν σωτηρίαν τοῦ λαοῦ, τὴν ὑπεσχημένην πόλιν, τὸν ἀρραδῶνα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τὴν βάσιν τῶν λύτρων μας ⁽⁷⁾.

Καὶ κανεὶς δὲν φάλλει ἐκεῖ : «ἡ ψυχὴ μου δὲν θὰ ὑποταχθῆ εἰς τὸν Θεόν ; Διότι ἀπ' αὐτὸν ἐξαρτᾶται ἡ σωτηρία μου. Αὐτὸς εἶναι ὁ Θεός μου, ὁ πατέρας μου καὶ δὲν θὰ κλονισθῶ πλέον ποτέ». Κανεὶς δὲν ἀκούει τὸν βοῶντα : «Δεῦτε πρὸς με πάντες οἱ κοπιῶντες» ⁽⁸⁾. Περιφρονοῦν τὸ κήρυγμά του, διότι εἶναι γλυκὺς τὴν καρδίαν καὶ ταπεινός. Διότι «ἀπέκρυψας ταῦτα ἀπὸ σοφῶν καὶ συνετῶν καὶ ἀπέκάλυψας αὐτὰ νηπίοις» ⁽⁹⁾.

Ἄλλο εἶναι νὰ ἴδῃ κανεὶς ἀπὸ μίαν μόνον δασώδη κορυφὴν

(1) Αὐτόθι 23 καὶ ἐφεξῆς.

(2) Πρβλ. Δαν. Γ', 27.

(3) Πρβλ. Ἰωάνν. η', 44.

(4) Ρωμ. ζ', 24.

(5) Πρβλ. Κολασσ. β', 14.

(6) Πρβλ. Ψαλμ. Ν', 19.

(7) Πρβλ. Ἀποκ. κα', 2.

(8) Ματθ. ια', 28.

(9) Ματθ. ια', 25.

τὴν πατρίδα τῆς εἰρήνης καὶ νὰ μὴν εὕρη τὸν δρόμον, ποῦ ὀδηγεῖ πρὸς αὐτήν, ἀλλὰ εἰς μάτην νὰ καταπονηθῇ εἰς τόπους ἀβάτους, ἐν μέσῳ τῶν προσβολῶν καὶ τῶν ἐνεδρῶν φυγάδων λιποτακτῶν καὶ τοῦ ἀρχηγοῦ των λέοντος καὶ δράκοντος, καὶ ἄλλο ν' ἀκολουθήσῃ ὑπὸ τὴν σκέπην τοῦ οὐρανίου ὀδηγοῦ, τὴν ὁδόν, ποῦ ὀδηγεῖ εἰς τὴν πατρίδα ἐκείνην, τὴν ὁποίαν δὲν λυμαίνονται οἱ λιποτάκται τῆς οὐρανίου στρατιᾶς, διότι τὴν ἀποφεύγουν, καθὼς ἀποφεύγουν καὶ τὴν ποινὴν.

Αὐτὰ ἐδασάνιζαν τὰ σπλάγχνα μου, ὅταν ἐδιάβαζα τὸν «ἐλάχιστον τῶν ἀποστόλων» (1). Εἶχα ἐπισκοπήσει τὰ ἔργα Σου καὶ μεγάλη ὑπῆρξεν ἡ κατάπληξις μου.

(1) Πρὸς Κορ. ιε', 9.

ΒΙΒΛΙΟΝ Η΄

Ὁ Αὐγουστῖνος φθάνει εἰς τὸν ἐνδοξότερον σταθμὸν τῆς ζωῆς του κατὰ τὸ τριακοστὸν δεύτερον ἔτος τῆς ἡλικίας του. Συνομιλήσας μὲ τὸν Σιμπλικιανὸν καὶ πληροφορηθεὶς τὴν μεταστροφὴν τοῦ Βικτωρίνου, ἐξ ἄλλου δὲ μαθὼν παρὰ τοῦ Ποντικιανοῦ τὴν ἀσκητικὴν ζωὴν τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου εἰς τὴν Αἴγυπτον, διεξάγει σφοδρὸν ἀγῶνα τοῦ πνεύματος καὶ τῆς σαρκὸς του. Οὐράνιος χρησμός κατευθύνει τὰ ὄμματά του πρὸς τὸ βιβλίον τοῦ Ἀποστόλου. Ἡ ἀνάγνωσις του μεταβάλλει τὴν καρδίαν του καὶ τὸν ὀδηγεῖ ὀριστικῶς πλέον εἰς τὸν Χριστιανισμόν.

Θεέ μου, ἄς Σὲ ἐπαναφέρω εἰς τὴν μνήμην μου διὰ νὰ Σοῦ ἐκφράσω τὴν εὐγνωμοσύνην μου καὶ ἄς Σοῦ ἐξομολογηθῶ τοὺς ἀπέναντί μου οἰκτιρμοὺς Σου! Τὰ ὄσπᾶ μου ἄς ἐμδαπτισθοῦν εἰς ἀγάπην Σου καὶ ἄς ἀνακράξουν: «Κύριε τίς ὁμοίός Σου;» (1). Διέρρηξας τοὺς δεσμούς μου, σοὶ θύσω θυσίαν αἰνέσεως(2). Πῶς διέρρηξες τοὺς δεσμούς μου, θὰ τὰ διηγηθῶ, ὅλοι δὲ ἐκεῖνοι ποὺ Σὲ λατρεύουν, ὅταν μὲ ἀκούσουν, νὰ εἰπῶν: «Εὐλογητὸς ὁ Κύριος ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ τῇ γῇ μέγα καὶ θαυμαστὸν τὸ ὄνομά Σου» (3).

Τὰ λόγια Σου εἶχαν χαραχθῆ εἰς τὰ βάθη τῆς καρδιάς μου καὶ ἀπὸ παντοῦ μ'ἐπεριστοίχιζαν. Ἦμουν βέβαιος διὰ τὴν αἰωνίαν ζωὴν Σου, ἔστω καὶ ἂν τὴν ἔβλεπα μόνον δι' ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι(4). Κάθε ἀμφιβολία σχετικὴ μὲ τὸ ἀδιάφορον τῆς οὐσίας Σου—κάθε ἀμφιβολία, ὅτι πᾶσα οὐσία προέρχεται ἀπὸ τὴν οὐσίαν αὐτήν, ἐξηφανίσθη. Ἀλλὰ εἰς τὴν κοσμικὴν ζωὴν μου τὰ πάντα ἐταλαντεύοντο, καὶ ἡ καρδιά μου ἔπρεπε νὰ καθαρισθῆ ἀπὸ τὴν παλαιὰν ζύμην. Αὐτὸς ὁ δρόμος—ὁ Σωτὴρ μου—μοῦ ἤρρεσεν, ἀλλὰ δὲν εἶχα τὸ θάρρος νὰ πορευθῶ διὰ μέσου τῶν στενωπῶν πορειῶν του.

(1) Ψαλμ. ΔΔ' 10.

(2) Ψαλμ. ΡΙΕ' 7.

(3) Πρβλ. Ψαλμ. ΟΕ' 2.

(4) Κορ. ιγ' 12.

Ἡ ἐπίσκεψις τοῦ Αὐγουστίνου εἰς τὸν Σιμπλικιανόν

Καὶ ὑπέβαλες εἰς τὸν νοῦν μου τὴν σκέψιν, ποῦ εὗρήκα καὶ ἐγὼ ζηλευτήν, νὰ ἐπισκεφθῶ τὸν Σιμπλικιανόν, ποῦ μοῦ ἔφαινετο δοῦλός Σου ἀγαθός καὶ εἰς τὸν ὁποῖον ἀπήστραπτε τὸ φῶς τῆς χάριτός Σου. Ἐξ ἄλλου ἤκουσα ὅτι ἀπὸ τὴν νεανικὴν ἡλικίαν του ἐξοῦσε ἀφωσιωμένος εἰς Ἐσέ, ἡ μακρὰ ζωὴ του, ὁ τόσον ἄξιος ἐκτιμήσεως ζῆλός του νὰ Σε ἀκολουθῆ εἰς τὰς ὁδοὺς Σου, μοῦ ἔφαινετο ὅτι ἐγγυᾶτο περὶ τῆς πείρας του καὶ τῆς σοφίας του. Καὶ πράγματι, αὐτὸ ἦτο ἀλήθεια. Ἦθέλησα λοιπὸν νὰ συνομιλήσω μαζί του διὰ τὰς ἀμφιβολίας τῆς ψυχῆς μου, διὰ νὰ μοῦ ὑποδείξῃ, ἀφοῦ θὰ ἐμάνθανε τὴν κατάστασιν τοῦ πνεύματός μου, ἓνα τρόπον κατάλληλον, κατὰ τὸν ὁποῖον θὰ μοῦ ἦτο δυνατὸν νὰ βαδίσω τὴν ὁδόν Σου.

Διότι ἔβλεπα μὲν πλήρη τὴν Ἐκκλησίαν, ἀλλὰ ὅλοι ἐπορεύοντο, ὁ ἓνας κατὰ τοῦτον, ὁ ἄλλος κατ' ἐκεῖνον τὸν τρόπον. Εἰς ἐμὲ δὲν ἤρρεσεν ὅ,τι ἐνεργοῦσα συμφώνως μὲ τὸν αἰῶνά μου. Τοῦτο δὲ ἦτο τώρα βᾶρος δι' ἐμέ, ἐπότε τὰ πάθη μου, ἡ ἐλπίς τῶν τιμῶν καὶ τοῦ πλείουτου, δὲν μὲ διέφλεγαν πλέον, ὥστε νὰ φέρω μιᾶς τόσον βαρείας δουλείας τὸν ζῆλον. Ἦδη αὐτὰ δὲν μ' ἐγοήτευαν ἐπὶ θυσίᾳ τῆς γλυκύτητός Σου «τῆς εὐπρεπείας τοῦ οἴκου Σου, ὃν ἠγάπησα» (1), ἀλλ' ὁ δεσμός, ποῦ μ' ἐδέσμευεν ἀκόμη σφικτά, ἦτο ἡ γυναῖκα. Ὁ Ἀπόστολος δὲν μοῦ ἀπηγόρευε νὰ νυμφευθῶ, μολονότι συνιστᾷ μίαν καλυτέραν κατάστασιν, εὐχόμενος ὅλοι οἱ ἄνθρωποι νὰ εἶναι ὅπως αὐτός. Ἀλλ' ἐγὼ, ἀκόμη ἀδύνατος καὶ δι' αὐτὸν ἀκόμη τὸν δεσμὸν τοῦ γάμου, ἐξέλεγα ἓνα εὐκολώτερον δεσμὸν καὶ διὰ τοῦτο ἀκριβῶς ἐταλαντεύομαι κατὰ πολλοὺς καὶ διαφόρους τρόπους ἀποχαυνωμένος καὶ κατατρωγόμενος ὑπὸ ματαίων μεριμνῶν, διότι ὁ ἔγγαμος βίος, πρὸς τὸν ὁποῖον μὲ παρέσυρε τὸ πάθος μου, θὰ μὲ ἠνάγκαζε συγχρόνως ν' ἀναλάβω πολλὰς ὑποχρεώσεις, εἰς τὰς ὁποίας δὲν ἐπιθυμοῦσα νὰ ὑποβληθῶ.

Ἦκουσα ἐκ τοῦ στόματός τῆς ἀληθείας : «Εἰσὶν εὐνοῦχοι, οἵτινες εὐνούχισαν ἑαυτοὺς διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Ἀλλ' ὁ δυνάμενος, προσθέτει, χωρεῖν, χωρεῖτω» (2).

(1) Πρβλ. Ψαλμ. ΚΕ' 7.

(2) Ματθ. ιθ', 13.

«Μάταιοι πάντες ἄνθρωποι φύσει οἷς παρῆν Θεοῦ ἀγνωσία, καὶ ἐκ τῶν ὀρωμένων ἀγαθῶν οὔτε ἴσχυσαν εἰδέναι τὰ ὄντα» (1). Ἄλλ' ἐγὼ δὲν εὐρισκόμουν εἰς αὐτὴν τὴν ματαιότητα, τὴν εἶχα ὑπερνικήσει, καί, μὲ τὴν μαρτυρίαν ὀλοκλήρου τῆς Δημιουργίας Σου, εὗρηκα Ἐσέ, τὸν πλάστην μας καὶ τὸ Λόγον Σου πλησίον Σου, μόνον Θεὸν μετὰ Σοῦ καὶ διὰ τοῦ ὁποίου ἐδημιούργησες τὰ πάντα.

Ἵπάρχει καὶ ἄλλο γένος ἀσεβῶν, οἱ ὁποῖοι «γνόντες τὸν Θεόν, οὐχ ὡς Θεὸν ἐδόξασαν ἢ εὐχαρίστησαν» (2). Εἰς αὐτὸ περιέπεσα καὶ ἐγὼ, «καὶ ἡ δεξιὰ σου ἀντελάβετό μου» (3), καὶ μ' ἐτοποθέτησαν ἐκεῖ, ὅπου θὰ ἤμποροῦσα ν' ἀναρρώσω, διότι εἶπες πρὸς τὸν ἄνθρωπον : «ἰδοὺ ἡ θεοσέβεια ἐστὶ σοφία» (4) καὶ «μὴ ἴσθι φρόνιμος παρὰ σεαυτῶ» (5) ἀφ' οὗ «φάσκοντες εἶναι σοφοὶ ἐμωράνθησαν» (6).

Εἶχα ἤδη ἀνακαλύψει τὸν πολῦτιμον μαργαρίτην, ὧφειλα νὰ τὸν ἀγοράσω, ἀπαλλοτριῶν πᾶν ὅ,τι κατεῖχα, ἀλλ' ἐδίσταζα.

Ὁ Σιμπλικιανὸς διηγεῖται εἰς τὸν Αὐγουστῖνον τὴν μεταστροφὴν τοῦ ρήτορος Βικτωρίνου

Ἐπῆγα λοιπὸν εἰς τὸν Σιμπλικιανόν, ὁ ὁποῖος διὰ τὸν Ἄμβρόσιον ἦτο «πατὴρ ἐν τῇ χάριτι» καὶ τὸν ὁποῖον ὁ Ἄμβρόσιος ἀγαποῦσε πράγματι ὡς πατέρα. Τοῦ διηγήθηκα τὸν κυκεῶνα τῶν πλανῶν μου, ὅταν δὲ τοῦ ἀνεκοίνωσα, ὅτι ἀνέγνωσα διάφορα βιβλία Πλατωνικῶν, μεταφρασθέντα εἰς τὴν Λατινικὴν ὑπὸ τοῦ ρήτορος Βικτωρίνου, ἄλλοτε ρήτορος ἐν Ρώμῃ, ὁ ὁποῖος, καθὼς ἤκουσα, εἶχεν ἀποθάνει χριστιανός, μὲ συνεχάρη, ὅτι δὲν ἔπεσα εἰς συγγραφὰς ἄλλων φιλοσόφων, πλήρεις παρακρούσεων καὶ ἀπογοητεύσεων «κατὰ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου τούτου» (7), ἐνῶ

(1) Σοφ. Σολ. ΙΓ', 1.

(2) Ρωμ. α', 21.

(3) Ψαλμ. ΙΖ', 36.

(4) Ἰώβ ΚΔ', 28.

(5) Παροιμ. Γ', 7.

(6) Ρωμ. α'. 25.

(7) Κολοσσ. β', 8.

εις τὰ ἔργα τῶν Πλατωνικῶν εὕρισκει κανεῖς πλείστους ὑπαινιγμοὺς εἰς τὸν Θεὸν καὶ τὸν Λόγον του. Κατόπιν, διὰ νὰ μὲ παρακινήσῃ εἰς τὴν ταπεινοφροσύνην τοῦ Χριστοῦ, τὴν κρυπτομένην τοῖς σοφοῖς καὶ τοῖς νηπίοις ἀποκαλυπτομένην, ἀνεκάλεσεν εἰς τὴν μνήμην του τὸν Βικτωρίνον, μετὰ τοῦ ὁποίου, εὕρισκόμενος εἰς τὴν Ρώμην, συνεδέθη στενώτατα.

Δὲν θὰ παρασιωπήσω ἐκεῖνο, ποῦ μοῦ εἶχε διηγηθῆ. Διότι εἶναι ὕμνος πρὸς τὴν χάριν Σου, τὸ ὅτι ὁ σοφὸς αὐτὸς πρεσβύτης, ὁ ὁποῖος ἦτο κάτοχος ὅλων τῶν ἐλευθερίων ἐπιστημῶν, ἀνέγνωσε καὶ ἔκρινε τόσα βιβλία φιλοσόφων, ὑπῆρξε διδάσκαλος τόσων εὐγενῶν γερουσιαστῶν· ὁ σοφὸς αὐτὸς πρεσβύτης, ποῦ ὄφειλεν εἰς τὴν φωτισμένην διδασκαλίαν του τὴν τιμὴν, τὴν ὁποίαν ἀπελάμβανε καὶ τὴν ὁποίαν οἱ πολῖται τοῦ κόσμου θεωροῦν τόσον ἐξαιρετικὴν, δηλαδὴ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ ἀνδριάντος του εἰς τὴν ἀγορὰν τῆς Ρώμης· τέλος ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος, ποῦ μέχρι τῆς γεροντικῆς ἡλικίας του ἐλάτρευε τὰ εἰδῶλα καὶ ἐλάμβανε μέρος εἰς τὰ ἱερόσυλα μυστήρια τοῦ ἔθνισμοῦ, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἦτο μολυσμένη κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ὁλόκληρος σχεδὸν ἡ ἀριστοκρατία τῆς Ρώμης· ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος, ποῦ ἐδίδαξε τὸν λαὸν νὰ λατρεύῃ τὸν Ὅσιριν καὶ ἄλλους παντοειδεῖς τερατώδεις θεοὺς, ὡς καὶ αὐτὸν ἀκόμη τὸν ὑλακτοῦντα Ἄνουβιν, τοὺς πάλαι ποτὲ πολεμίους τοῦ Ποσειδῶνος, τῆς Ἀφροδίτης καὶ τῆς Ἀθηνᾶς. τοὺς ὁποίους ἡ Ρώμη ἐπεκαλεῖτο, ἀφοῦ τοὺς ἐνίκησε (1). Εἶναι, λέγω, ὕμνος πρὸς τὴν χάριν Σου τὸ ὅτι ὁ γέρον Βικτωρίνος, ποῦ ὑπερήσπισε τοὺς θεοὺς αὐτοὺς μὲ καταπληκτικὴν εὐφράδειαν ἐπὶ πολλὰ ἔτη, δὲν ἐθεώρησε διόλου ἐντροπὴν του νὰ γίνῃ θεράπων τοῦ Χριστοῦ Σου, τέκνον τῆς πηγῆς τῆς χάριτός Σου, νὰ κύψῃ τὸν αὐχένα ὑπὸ τῆς ταπεινοφροσύνης τὸν ζυγὸν καὶ νὰ κλίνῃ ὑπὸ τὸ ὄνειδος τοῦ Σταυροῦ τὸ μέτωπον.

ὦ Κύριε, Κύριε, «ὅστις ἔκλινες οὐρανοὺς καὶ κατήλθες, ἤψω τῶν ὀρέων καὶ ἐκαπνίσθησαν» (2) πῶς εἰσέδυσες εἰς τὴν καρδίαν τοῦ Βικτωρίνου ;

Ἄνεγίνωσκε, καθὼς μοῦ ἔλεγεν ὁ Σιμπλικιανός, τὴν Γραφὴν καὶ μὲ μεγίστην ἐπιμέλειαν ἐζητοῦσε καὶ κατὰ βάθος ἐσπού-

(1) Βιργιλ. Αἰν. VIII, 698.

(2) Πρβλ. Ψαλμ. ΡΜΓ', 5.

δαζεν όλα τὰ χριστιανικά βιβλία καὶ ἔλεγεν εἰς τὸν Σιμπλικιανὸν ὅχι δημοσίᾳ, ἀλλὰ κατ' ἰδίαν καὶ μὲ οἰκειότητα : «Ἐεῦρεις, ὅτι εἶμαι ἤδη χριστιανός ;» Καὶ ὁ Σιμπλικιανὸς τοῦ ἀπαντοῦσε : «Δὲν θὰ σὲ πιστεύσω οὔτε θὰ σὲ θεωρήσω, ὅτι ἀνήκεις εἰς τὴν χορείαν τῶν χριστιανῶν, ἂν δὲ σὲ ἴδω εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ». Ἐκεῖνος δὲ τοῦ παρατηροῦσε γελῶν : «Λοιπὸν τὸν χριστιανὸν τὸν δημιουργοῦν οἱ τοῖχοι ;» Ἔλεγε συχνά, ὅτι ἦτο ἤδη χριστιανός. Ὁ Σιμπλικιανὸς τοῦ ἀντέτασσε κάθε φορὰ τὴν ἰδίαν ἀπάντησιν, ἐκεῖνος δὲ ἐπανελάμβανε τὴν εἰρωνικὴν παρατήρησιν περὶ τῶν τοίχων. Διότι ἐφοδεῖτο, μήπως θίξῃ τοὺς φίλους του, ὑπερηφάνους λάτρεις τῶν δαιμόνων, τὴν βαρεῖαν ἐχθρότητα τῶν ὁποίων ἀνέμενεν ἀπὸ τὰς κορυφὰς τῆς ὑπερφιάλου Βαθυλῶνος, τρόπον τινὰ ἀπὸ τὰς κέδρους τοῦ Λιδάνου, ποὺ δὲν εἶχεν ἀκόμη συντρίψει ὁ Κύριος (1). Ἄλλ' ἀφοῦ, μελετῶν μὲ ἔκτασιν τὰ βιβλία ἐκεῖνα, ἤντησεν ἐξ αὐτῶν σταθερὰν ἀπόφασιν καὶ ἐφοβήθη μήπως τὸν ἀπαρνηθῆ ὁ Χριστὸς ἔμπροσθεν τῶν ἁγίων ἀγγέλων του, ἂν ἐφοδεῖτο νὰ τὸν ὁμολογήσῃ ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων (2), συναισθάνθηκε, ὅτι θὰ ἦτο ἔνοχος μεγάλου ἐγκλήματος, ἐὰν ἐρυθριοῦσε διὰ τὰ μυστήρια τὰ συγκροτηθέντα ὑπὸ τοῦ Λόγου Σου κατὰ τὸν χρόνον τῆς παραφροσύνης του καὶ δὲν ἐρυθριοῦσε διὰ τὰ ἱερόσυλα μυστήρια ὑπερφιάλων δαιμόνων, τῶν ὁποίων αὐτὸς ὑπῆρξεν ὑπερήφανος μιμητής. Ἀπέρριψε λοιπὸν κάθε ματαιότητα καί, ἀπροσδοκῆτως, εἶπεν εἰς τὸν Σιμπλικιανόν : «Ἐλα, πάμε στὴν Ἐκκλησία. Θέλω νὰ γίνω χριστιανός». Ἐκεῖνος, τρελλὸς ἀπὸ τὴν χαρὰν του, τὸν συνῶδευσε. Ἀπαξ ἐμβαπτισθεὶς εἰς τὰ νάματα τῆς πρώτης διδασκαλίας, δὲν ἐβράδυνε νὰ δώσῃ τὸ ὄνομά του (3), ὅπως ἀναγεννηθῆ διὰ τοῦ βαπτίσματος πρὸς μεγάλην ἐκπληξιν τῆς Ρώμης καὶ μεγάλην χαρὰν τῆς Ἐκκλησίας. Οἱ ἀλαζόνες ἔβλεπαν καὶ ἐμείνοντο, ἔτριψαν τοὺς ὀδόντας καὶ ἐτήκοντο (4).

(1) Πρβλ. Ψαλμ. ΚΗ' 5.

(2) Πρβλ. Λουκ. αβ' 9.

(3) Ἐὰν ὁ κατηχούμενος ἐπεθύμει νὰ συμπληρώσῃ τὴν μύσιν του καὶ ἐὰν οἱ ἀρχηγοὶ τῆς Ἐκκλησίας τὸν ἐθεώρουν ἱκανὸν νὰ δεχθῆ τὸ βάπτισμα, συγκατελέγετο εἰς τὴν τάξιν τῶν ἐκλεκτῶν ἢ «ἀνταξίων», οἱ ὁποῖοι κατὰ τὴν νύκτα τοῦ Πάσχα ὤφειλαν νὰ συμμεθέξουν εἰς τὴν βάπτισιν. (L. Duchesne, Origines du Culte chrétien, 6η ἐκδ. σελ. 310).

(4) Πρβλ. Ψαλμ. ΡΙΑ' 10.

Ἄλλ' εἰς τὸν δοῦλόν σου ἐλπίς ἦτο Κύριος ὁ Θεὸς «καὶ οὐκ ἀνέβλεπεν εἰς ματαιότητας καὶ μανίας ψευδεῖς» (1).

Τέλος ἦλθεν ἡ ὥρα τῆς ὁμολογίας τῆς πίστεως, ἡ ὁποία συνηθίζεται ν' ἀπαγγέλλεται ἐκ μνήμης εἰς τὴν Ρώμην ἐκ μέρους τῶν διατεθειμένων νὰ λάβουν τὴν χάριν σου ἐξ ὑψηλοῦ τόπου ὑπὸ τὰ ὄμματα τῶν πιστῶν, σύμφωνα μὲ ἓνα ὠρισμένον τόπον. Καθὼς μοῦ διηγήθη ὁ Σιμπλικιανός, ὁ κληρὸς ἐπέτρεψεν εἰς τὸν Βικτωρίνον νὰ κάμῃ τὴν ὁμολογίαν του ἐν τῷ κρυπτῷ, αὐτὸ δὲ ἐπέτρεπετο συνηθῶς εἰς ἐκείνους, οἱ ὅποιοι ἐφαίνοντο, ὅτι θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ θορυβηθοῦν. Ἄλλ' ὁ Βικτωρίνος ἐπροτίμησε νὰ διακηρύξῃ μεγαλοφώνως τὴν σωτηρίαν του ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ ἁγίου λαοῦ. Δὲν ἦτο σωτήριον τὸ διδάγμα του, ὡς διδασκάλου τῆς ῥητορικῆς, καὶ ἐν τούτοις τὸ ἔκαμνε δημοσίᾳ. Πόσον ὀλιγώτερον θὰ ἔπρεπε νὰ φοβῆται τὸ ἥπιον πείνιόν σου, ὅταν ἀπήγγελλε τὸν λόγον σου ἐκείνος, ὁ ὅποιος δὲν ἐκυριεύετο ἀπὸ κανένα φόβου, ὅταν ὠμιλοῦσε ἐνώπιον πλήθους ἀφρόνων! Ὄταν λοιπὸν ἀνέβηκε διὰ νὰ ἀπαγγείλῃ τὴν ὁμολογίαν ἐκείνην, ὅλοι οἱ παριστάμενοι, ποὺ τὸν ἐγνώριζαν, ἐπανέλαβαν ὁ ἓνας εἰς τὸν ἄλλον τὸ ὄνομά του ἐν μέσῳ ψιθύρου ἐπευφημιῶν. Ὑπῆρχεν ἐκεῖ κάποιος, ποὺ δὲν τὸν ἐγνώριζε; Καὶ ἀντήχησεν ἐκ τοῦ στόματος ὄλων ἡ φωνή: «Ὁ Βικτωρίνος, ὁ Βικτωρίνος». Ὄταν τὸν εἶδαν ἀμέσως ἐξέσπασαν εἰς ἀλαλαγμὸν καὶ ἀμέσως ἐσιώπησαν, διὰ νὰ τὸν ἀκούσουν μὲ προσοχὴν. Ἀπήγγειλε τὴν ὁμολογίαν τῆς ἀληθινῆς πίστεως μὲ ὑπέροχον παρρησίαν, καὶ ὅλοι ἐποθοῦσαν νὰ τὸν ἀρπάξουν ἀπ' ἐκεῖ καὶ νὰ τὸν βάλουν εἰς τὰ βᾶθη τῆς καρδιάς των, καὶ τὸν ἔβαλαν πράγματι, τὰ δὲ χέρια, ποὺ τὸν ἔφεραν ἕως αὐτοῦς, ἦσαν ἡ ἀγάπη των καὶ ἡ χαρὰ των.

Διατί ὁ Θεὸς καὶ οἱ ἄγγελοι χαίρουν περισσότερον

διὰ τὴν μεταστροφὴν τῶν ἁμαρτωλῶν ;

Θεὲ ἀγαθέ, τί συμβαίνει εἰς τὸν ἄνθρωπον, ὥστε νὰ χαίρῃ διὰ τὴν σωτηρίαν μιᾶς ἀπελπισμένης ψυχῆς, ποὺ ἀπηλλάγη ἀπὸ βαρύτερον κίνδυνον, περισσότερον παρὰ ἐὰν εἶχε διατηρήσει ἡ

(1) Ψαλμ. Λ', 5.

ψυχὴ αὐτὴ κάποιαν ἐλπίδα καὶ ἦτο ἐκτεθειμένη εἰς μικρότερον κίνδυνον. Ἐπὶ αὐτῆς καὶ Σὺ, Πάτερ φιλεύσπλαγχνε, χαίρεις περισσό-
τερον «ἐπὶ ἐνὶ ἀμαρτωλῶ μετανοήσαντι ἢ ἐπὶ ἐννενήκοντα
ἐννέα δικαίοις, οἵτινες οὐ χρεῖαν ἔχουσι μετανοίας» (1).
Καὶ ἡμεῖς χαίρομεν χαρὰν μεγάλην, ὅταν ἀκούωμεν μὲ πόσῃ
ἀγαλλίασιν ὁ ποιμὴν ἐπαναφέρει εἰς τοὺς ὄμους τοῦ τὸ ἀπολωλὸς
πρόβατον καὶ πῶς ἡ γυναῖκα ἐναποθέτει εἰς τὸ θησαυροφυλάκιόν
Σου τὴν δραχμὴν, πού εἰρήκε (2), πρὸς χαρὰν τῶν γειτόνων τῆς,
καὶ τὰ δάκρυά μας τρέχουν διὰ τὴν πανηγυρικὴν ἀγαλλίασιν τοῦ
οἴκου Σου, ὅταν ἀναγινώσκωμεν περὶ τοῦ νεωτέρου υἱοῦ Σου :
«νεκρὸς ἦν καὶ ἀνέζησεν, ἀπολωλὸς ἦν καὶ εὗρέθη» (3). Σὺ
χαίρεις δι' ἡμᾶς καὶ τοὺς ἀγγέλους Σου, ἀγίους, δι' ἀγάπης ἀγίας.
Διότι Σὺ εἶσαι πάντοτε ὁ ἴδιος καὶ ἐκεῖνο, πού δὲν ὑπάρχει πάν-
τοτε ἢ δὲν ὑφίσταται κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον, Σὺ τὸ γνωρίζεις
πάντοτε καὶ κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον.

Τί συμβαίνει λοιπὸν εἰς τὴν ψυχὴν, ὥστε νὰ αἰσθάνεται με-
γαλυτέραν χαρὰν, ὅταν εὐρίσκη ἢ ἐπανευρίσκη ὅ,τι ἀγαπᾷ, παρὰ
ὅταν κατέχη αὐτὸ μονίμως; Διότι αὐτὸ τὸ δείχνουν καὶ ἄλλα πα-
ραδείγματα, τὰ πάντα δὲ εἶναι πλήρη ἀποδείξεων, αἱ ὁποῖαι μᾶς
φωνάζουν : «Ναί, αὐτὸ εἶναι ἀλήθεια». Θριαμβεῖ ὁ αὐτοκράτωρ
νικητῆς, ἀλλὰ δὲν θὰ ἦτο νικητῆς, ἂν δὲν ἐμάχετο, ὅσο δὲ μεγα-
λύτερος ὑπῆρξεν ὁ κίνδυνος εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης, τόσο εἶναι
μεγαλυτέρα τοῦ θριάμβου ἡ χαρὰ. Μία καταιγὶς ἀνατινάζει τοὺς
πλέοντας καὶ τοὺς ἀπειλεῖ μὲ ναυάγιον. Ὅλοι ὠχριοῦν ἀναμένον-
τες τὸν θάνατον. Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ θάλασσα ἠσυχάζουν, ἡ δὲ ὑπερ-
βολὴ τῆς χαρᾶς τῶν πλεόντων γεννᾶται ἀπὸ τὴν ὑπερβολὴν τοῦ
τρόμου των. Κάποιον πρόσωπον, πού μᾶς εἶναι προσφιλέσ, ἀρρω-
σταίνει, ὁ σφυγμὸς του δείχνει ὅτι εὐρίσκεται εἰς κίνδυνον, οἱ δὲ
ποθοῦντες τὴν ἀποκατάστασιν τῆς υγείας του εἶναι καὶ αὐτοὶ ἀσθε-
νεῖς τὴν ψυχὴν. Ἐπέρχεται ἡ βελτίωσις, ἰδοὺ τὸ πρόσωπον αὐτὸ
ἐπὶ ποδός, ἀλλὰ δὲν ἔχει πλέον τὰς προτέρας δυνάμεις του. Καὶ
ὁμοῦ βραδύει τώρα μιὰ τέτοια χαρὰ, πού δὲν ὑπῆρξε ποτέ, ὅταν

(1) Λουκ. ιε', 7.

(2) Πρὸς Λουκ. ιε', 5.

(3) Πρὸς Λουκ. ιε', 32.

τὸ πρόσωπον αὐτὸ ἐκυκλοφοροῦσεν ὑγιᾶς καὶ ρωμαλέον. Οἱ ἄνθρωποι δὲν ἀποκτοῦν τὰς ἀπολαύσεις ταύτας τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς εἰσπηδῶντες ἀπροσδοκῆτως καὶ παρὰ τὴν θέλησίν των, ἀλλ' ὕστερ' ἀπὸ μερικοῦς πόνους, ποὺ προβλέπονται καὶ εἶναι θεληματικοί. Ἡ ἡδονὴ τοῦ γὰ τρώγωμεν καὶ γὰ πίνωμεν δὲν εἶναι τίποτε, ἂν δὲν προηγηθῆ ἡ ὀδύνη τῆς πείνας καὶ τῆς δίψας. Οἱ μέθυσοι τρώγουν ἀλμυρὰ ἀρτύματα διὰ γὰ προκαλέσσουν δυσάρεστον ἐρεθισμόν. Κατόπιν πίνουν διὰ γὰ τὸν καταστείλουν καὶ ἰδοὺ ἐπέρχεται ἡ ἀπόλαυσις. Ὑπάρχει συνήθεια ἡ μνηστὴ γὰ μὴ παραδίδεται ἀμέσως καὶ τοῦτο ὅπως ὁ σύζυγος μὴ θεωρήσῃ, ἀπαξ παραδοθεῖσαν, εὐτελεῖ τὴν μνηστὴν, τὴν ὁποίαν, ὡς μνηστήρ, ἐπόθησε χρονίζομένην.

Τοιοιουτρόπως, τόσο εἰς τὴν αἰσχροὺν καὶ ἐπονείδιστον ἡδονήν, ὅσο καὶ εἰς τὴν θεμιτὴν καὶ τὴν ἐπιτρεπομένην, εἰς αὐτὴν τὴν εἰλικρινεστέραν καὶ ἐντιμοτέραν φιλίαν, ὡς καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν «τοῦ ἀποθανόντος καὶ ἀναστάντος, τοῦ ἀπολεσθέντος καὶ ἀνευρεθέντος υἱοῦ», πάντοτε προηγεῖται τῆς ζωηροτέρας χαρᾶς ἐντατικωτέρα ὀδύνη.

Τί εἶναι αὐτό, Κύριε καὶ Θεέ μου, ἀφοῦ Σὺ εἶσαι διὰ τὸν ἑαυτό Σου αἰώνια χαρὰ καὶ ὅλα τὰ πλάσματα γύρω Σου εὐρίσκουν εἰς Ἐσὲ τὴν χαρὰν των; Διατί εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ τῆς πλάσεως γὰ ὑπάρχουν ἐλλείψεις καὶ πρόοδοι, δυσαρμονίαι καὶ ἀρμονίαι; Εἶναι ἄρά γε ἡ κατάστασις καὶ ὁ κλῆρος, ποὺ ἔταξες εἰς αὐτό, ὅποτε ἀπὸ τὰ ὕψη τῶν οὐρανῶν μέχρι τῶν ἀβύσσων τῆς γῆς, ἀπὸ τὴν ἀρχὴν μέχρι τοῦ τέρατος τῶν αἰώνων, ἀπὸ τὸν ἄγγελον μέχρι τοῦ σκώλυκος, ἀπὸ τὴν πρώτην κίνησιν ἕως τὴν τελευταίαν, διέθεσες ὅλα τὰ εἶδη τῶν ἀγαθῶν καὶ ὅλα τὰ δίκαια ἔργα Σου τὸ καθένα εἰς τὸν κατάλληλον χῶρον καὶ χρόνον; ὦ πόσον εἶσαι ὑψηλὸς εἰς τὰ ὕψη καὶ εἰς τὰ βάθη βαθύς! Δὲν ἀπομακρύνεσαι ποτὲ ἀπὸ ἡμᾶς καὶ ὅμως βαδίζομεν μὲ δυσκολίαν πρὸς Ἐσένα.

Ἐνέργησε, Κύριε, ξύπνησέ μας, ἐπανακάλεσέ μας, πυρπόλησέ μας, ἀπάγαγέ μας, διάφλεξέ μας καὶ γοήτευσέ μας! Ἄς ἀγαπήσωμεν, ἄς σπεύσωμεν! Δὲν προσέρχονται εἰς Ἐσὲ πολλοὶ ἀπὸ μίαν ἀβύσσον ἀποτυφλώσεως βαθυτέραν παρὰ ὅση ἦτο τοῦ Βικτωρίνου; Πλησιάζουν καὶ φωτίζονται δεχόμενοι τὸ φῶς, ἐκεῖ-

νοι δέ, πού τὸ δέχονται, ἀποκτοῦν συγχρόνως καὶ τὴν δύναμιν νὰ γίνουν τέκνα Σου. Ἄλλ' ἐπειδὴ αὐτοὶ εἶναι ὀλιγώτερον γνωστοὶ εἰς τὸν λαόν, χαίρουν ὀλιγώτερον καὶ ἐκεῖνοι, οἱ ὅποιοι τοὺς γνωρίζουν. Ὅταν χαίρη κανεὶς μὲ πολλοὺς, ἡ χαρὰ εἶναι καὶ διὰ τὸ ἄτομον ἐντατικωτέρα, διότι οἱ μὲν διαθερμαίνουν καὶ διαφλέγουν τοὺς δέ. Ἐξ ἄλλου, οἱ γνωστοὶ εἰς τοὺς πολλοὺς καθοδηγοῦν καὶ πολλοὺς εἰς τὴν σωτηρίαν καὶ προπορεύονται πολλῶν, πού μέλλουν νὰ τοὺς ἀκολουθήσουν, διὰ τοῦτο δὲ αἰσθάνονται μεγάλην χαρὰν καὶ ἐκεῖνοι, πού προπορεύονται, διότι δὲν αἰσθάνονται χαρὰν δι' αὐτοὺς καὶ μόνοις.

Μακρὰν ἀπὸ ἐμὲ ἢ σκέψις, ὅπως εἰς τὸ ἱερὸν γίνονται δέκτοὶ οἱ πλούσιοι πρὸ τῶν πτωχῶν, οἱ ἐπιφανεῖς πρὸ τῶν ἀσῆμων, ἀφοῦ «τὰ ἀσθενῆ τοῦ κόσμου ἐξέλεξας, ἵνα καταισχύνης τὰ ἰσχυρὰ καὶ τὰ ἐξουθενωμένα τοῦ κόσμου τούτου, ἐξέλεξας καὶ τὰ μὴ ὄντα, ἵνα τὰ ὄντα καταργήσης» (1). Ἐν τούτοις, ὁ ἐλάχιστος τῶν ἀποστόλων Σου, διὰ τοῦ στόματος τοῦ ὁποίου εἶπες τὰ λόγια αὐτά, εἶναι ἐκεῖνος, τὰ ὄπλα τοῦ ὁποίου ἀφώπλισαν τὴν ἀλαζονίαν τοῦ ἀνθυπάτου Παύλου (2) καὶ τὸν ἔκαμαν νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὸν ἡπιοὺν ζυγὸν τοῦ Χριστοῦ, πού τὸν μετέβαλεν εἰς ἀπλοῦν ὑπήκοον τοῦ μεγάλου βασιλέως, πρὸς ἀνάμνησιν δὲ τοῦ λαμπροῦ θριάμβου τοῦ ἠλλαξε καὶ τὸ ὄνομά του, μετονομασθεὶς Παῦλος ἀντὶ Σαούλ.

Διότι ἡ ἦντα τοῦ ἐχθροῦ εἶναι τόσο περισσότερον καλυτέρα, ὅσον ἔχει πολλοὺς εἰς τὴν ἐξουσίαν του καὶ τοὺς μεταχειρίζεται διὰ νὰ ἐξαπατᾷ ἀκόμη περισσοτέρους. Ἐξουσιάζει δὲ περισσότερον τοὺς ἰσχυροὺς καὶ δι' αὐτῶν καὶ ἄλλους πολλοὺς, χάρις εἰς τὴν περιωπὴν τοῦ ὀνόματός του. Ὡστε, ὅταν τὰ τέκνα Σου ἀγελογίσθησαν τὴν καρδίαν τοῦ Βικτωρίνου, πού ὁ διάβολος κατεῖχεν ὡς ἀπόρθητον φρούριον, ἢ τὴν γλῶσσαν του, βέλος ἰσχυρὸν καὶ αἰχμηρόν, μὲ τὸ ὁποῖον τόσας ψυχὰς εἶχε θανατώσει, ἦτο ἐπόμενον, ὅτι θὰ τὰ κατελάμβανε πολὺ μεγαλύτερος ἐνθουσιασμός, ἐφ' ὅσον ἔβλεπαν, ὅτι ὁ βασιλεὺς ἡμῶν ἔδησε τὸν ἰσχυ-

(1) Πρὸς Κορινθ. α', 27.

(2) Πράξ. ιγ', κ.ε. Πρόκειται περὶ τοῦ ἀνθυπάτου Σεργίου Παύλου, διοικητοῦ τῆς Κύπρου.

ρόν (1) καὶ ὅτι τὰ σκεύη του, κατακτηθέντα κατόπιν δὲ καθαρισθέντα, ἔγιναν σκεύη εἰς τιμὴν εὐχρηστα τῷ δεσπότῃ εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν (2).

Ἡ τυραννία τῆς συνήθειας

Ὅταν ὁ δούλος σου Σιμπλικιανὸς μοῦ διηγήθηκε διὰ τὸν Βικτωρίνον ἐκεῖνα, μὲ κατέλαβε διακαῆς πόθος νὰ τὸν μιμηθῶ. Ὅταν δὲ μοῦ ἐπρόσθεσεν, ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουλιανοῦ, ὁπότεν ἀπηγορεύθη εἰς τοὺς χριστιανούς ἡ διδασκαλία τῶν γραμμάτων καὶ τῆς ῥητορικῆς διὰ διατάγματος, ὁ Βικτωρίνος συνεμορφώθη τελείως πρὸς τὸν νόμον, καὶ ἐπροτίμησε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν φλυαρίαν τῆς Σχολῆς του μάλλον, παρά τὸν Λόγον σου, ὅστις γλώσσας νηπίων ἔθηκε τρανάς (3), δὲν μοῦ ἐφάνη δὲ ἀποφασιστικώτερος παρά εὐτυχέστερος, ἀφοῦ εὗρηκε μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν τὴν εὐκαιρίαν ν' ἀφιερῶσθαι ὁλόκληρον τὸν χρόνον του εἰς Ἐσέ. Μίαν τοιαύτην εὐκαιρίαν ἐποθεῦσα καὶ ἐγώ, ποῦ ἤμουν δεμένος ὄχι μὲ ξένας ἀλύσεις, ἀλλὰ μὲ τὰς ἀλύσεις τῆς ἰδικῆς μου θελήσεως. Τὴν θέλησίν μου ἐκρατοῦσεν ὑποχείριον ὁ ἐχθρὸς καὶ ἐσφυρηλάτησεν ἀλύσεις καὶ ἰδοὺ ἐγὼ δέσμιος. Διότι τὸ πάθος τὸ γεννᾷ ἢ διεστραμμένη θέλησις, τὴν συνήθειαν γεννᾷ ἢ καθυπόταξις εἰς τὸ πάθος, καὶ τὴν ἀνάγκην ἢ μὴ ἀντίδρασις πρὸς τὴν συνήθειαν. Δι' ὅλων αὐτῶν τῶν, τρόπον τινά, περιελισσομένων κρίκων, τοὺς ὁποίους ὠνόμασα ἄλυσιν, τὸ πάθος μ' ἐκρατοῦσεν εἰς δουλείαν σκληράν. Ὡστε ἡ νέα θέλησις, ποῦ ἄρχισε νὰ βλαστάνῃ εἰς ἐμέ, διὰ νὰ Σὲ λατρεύω ἀνιδιοτελῶς, νὰ Σὲ ἀπολαμβάνω, ὦ Θεέ μου, μοναδική, ἀσφαλῆς χαρά, δὲν ἦτο ἀκόμη ἱκανὴ νὰ ὑπερνικήσῃ τὴν χρονίαν δύναμιν τῆς παλαιᾶς θελήσεώς μου.

Τοιοῦτοτρόπως δύο θελήσεις ἐμάχοντο εἰς ἐσέ, ἡ μία παλαιά, ἡ ἄλλη νέα, ἡ μία σαρκική, ἡ ἄλλη πνευματική, ἡ μία ἐναντίον τῆς ἄλλης, καί, ἀνταγωνιζόμεναι μεταξύ των, διέσχιζαν τὴν ψυχὴν μου.

(1) Πρὸς Ματθ. ιβ', 29.

(2) Πρὸς Β'. Τιμοθ. β', 21.

(3) Πρὸς Σολωμ. Ι', 21.

Κατὰ τὸν τρόπον αὐτόν, πειραματιζόμενος εἰς τὸν ἑαυτὸν μου ἐννοοῦσα τὸ χωρίον, ποῦ ἀνέγνωσα : ἡ σὰρξ ἐπιθυμεῖ κατὰ τοῦ πνεύματος, τὸ δὲ πνεῦμα κατὰ τῆς σαρκός (1). Εὐρισκόμουν ἀκόμη ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν δύο θελήσεων, ἀλλὰ τὸ Ἐγὼ μου ἦτο πλησιέστερον εἰς ἐκείνην τὴν ὁποίαν ἀπεδοκίμαζα. Τώρα μάλιστα δὲν εὐρίσκετο εἰς τὴν δευτέραν θέλησιν τὸ Ἐγὼ μου, διότι τὴν θέλησιν αὐτὴν τὴν ὑπέφερα περισσότερο ἐξαναγκαζόμενος, παρὰ διότι ὑπέκυπτα θεληματικῶς εἰς αὐτήν. Ἐν τούτοις ἡ συνήθεια, ἡ ὁποία ἦτο ἰσχυροτέρα ἐναντίον μου, ἐγεννήθη ἀπὸ μένα, διότι ἐκεῖνο ποῦ με παρέσυρεν ἐκεῖ, ὅπου δὲν ἤθελα νὰ πρασουργῶ, ἦτο ἡ θέλησίς μου. Καὶ ποῖος θὰ ἠδύνατο νὰ τὸ ἀρνηθῆ νομιμοφρόνως, ἀφοῦ ἡ τιμωρία ἀκολουθεῖ νομιμοφρόνως τὸ ἀμάρτημα ; Καὶ δὲν ὑπῆρχε πλέον δι' ἐμὲ ἡ διδασκαλία ἐκείνη, ποῦ ἄλλοτε μοῦ ἐπέτρεπε νὰ ὑποθέτω, ὅτι, ἐὰν δὲν περιφρονοῦσα ἀκόμη τὸν αἰῶνά μου, διὰ νὰ γίνω θεράπων ἰδικός Σου, τὸ ἔκαμνα, διότι δὲν ἤμουν ἀκόμη βέβαιος, ὅτι εἶχα διαισθανθῆ τὴν ἀλήθειαν. Ὁχι ! Τώρα ἤμουν περὶ αὐτοῦ βεβαιότατος. Ἀλλὰ, πάντοτε δεμένος με ἀλύσεις ἐδῶ κάτω εἰς τὴν γῆν, δὲν ἤθελα νὰ Σὲ δουλεύσω, καὶ ἐφοβούμουν ν' ἀπαλλαγῶ ἀπὸ τὰ δεσμά μου τόσον, ὅσο πρέπει νὰ φοβῆται κανεὶς τὰ δεσμά.

Ἔτσι τὸ βᾶρος τοῦ αἰῶνος ἐδάρυνε με γλυκύτητα ἐπάνω μου ὅπως εἰς ἓνα ὄνειρον, οἱ δὲ στοχασμοί μου ἔμοιαζαν μ' ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι προσπαθοῦν ν' ἀφυπνισθοῦν, ἀλλὰ, νικώμενοι ἀπὸ τὴν νάρκην των, βυθίζονται εἰς αὐτὴν ἐκ νέου. Ὅπως δὲ δὲν ὑπάρχει κανεὶς ποῦ νὰ θέλῃ νὰ κοιμᾶται πάντοτε—ὁ ὑγιῆς νοῦς προτιμᾷ τὴν ἐγρήγορσιν ἀπὸ τὸν ὕπνον,—καὶ ὁμοίως ὅταν βαρύνῃ τὰ μέλη βαρεῖα χάνωσις, οἱ ἄνθρωποι ἀναβάλλουν τὸν χρόνον τῆς ἀποτινάξεως τοῦ ὕπνου καὶ ἀπολαμβάνουν κοιμώμενοι, μολονότι ἡ ὥρα τῆς ἐγρηγόρσεως ἔχει ἤδη ἠχῆσει, ἔτσι καὶ ἐγὼ ἤμουν βέβαιος, ὅτι προτιμότερον θὰ ἦτο ν' ἀφροσιθῶ εἰς τὴν ἀγάπην Σου παρὰ νὰ ὑποχωρήσω εἰς τὸ πάθος μου. Μοῦ ἤρесе, με κατακτοῦσε ἡ ἀγάπη Σου, ἀλλ' ἀγαποῦσα τὸ πάθος μου, ποῦ μ' ἐξουσίαζεν. Δὲν ἤμποροῦσα νὰ δώσω καμμίαν ἀπάντησιν, ὅταν μοῦ ἔλεγες : « Ἐγείρε

(1) Γαλάτ. στ', 17.

ὁ καθεύδων καὶ ἀνάστα ἐκ νεκρῶν καὶ ἐπιψαύσει σοι ὁ Χριστός» (1). Παντοῦ μοῦ ἔδειχνες τὴν ἀλήθειάν Σου, καὶ ἡ ἀλήθεια Σου μὲ καθυπέτασσε καὶ δὲν ἤμουν πλέον ἱκανὸς ν' ἀπαντήσω παρὰ μὲ λέξεις μαλθακὰς καὶ ὑπναλέας. «Ἀμέσως! παρευθύς! περίμενε λίγο!». Ἄλλ' αὐτὸ τὸ παρευθύς καὶ τὸ ἀμέσως δὲν ἤρχετο ἀμέσως καὶ παρευθύς. Εἰς μάτην «συνηδόμην κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον τῷ νόμῳ Σου», ἀφοῦ ἕνας ἄλλος νόμος εἰς τὰ μέλη μου ἀντεστρατεύετο «τῷ νόμῳ τοῦ νοός μου καὶ ἠχημαλώτιζέ με ἐν τῷ νόμῳ τῆς ἀμαρτίας» (2), ὁ ὁποῖος εὕρισκετο εἰς τὰ μέλη μου. Ὁ νόμος τῆς ἀμαρτίας εἶναι ὁ ἐκβιασμός τῆς συνηθείας, ποῦ παρασύρει καὶ ἐξουσιάζει τὴν ψυχὴν καὶ παρὰ τὴν θέλησίν της ἀκόμη. Εἶναι δὲ ἐνοχος ἡ ψυχὴ, ἀφοῦ ὑποτάσσεται ἐθελουσίως. «Ταλαίπωρος ἐγώ, τίς με ρύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου, ἐάν ὄχι ἡ χάρις Σου διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ Κυρίου ἡμῶν;» (3).

Πῶς μ' ἐλευθέρωσες ἀπὸ τὰς ἀλύσεις τῆς σαρκικῆς ἡδονῆς, ποῦ μ' ἐκρατοῦσαν χειροδέσμιον, καὶ ἀπὸ τὴν δουλείαν τῶν κοσμικῶν ὑποθέσεων, θὰ τὸ διηγηθῶ, θὰ τὸ ἐξομολογηθῶ διὰ τὴν δόξαν Σου, «Κύριε, βοηθέ μου καὶ λυτρωτά μου» (4).

Περνοῦσα τὴν συνηθισμένη ζωὴ μου. Ἡ ἀγωνία μου ἠδξάνετο, καθημερινῶς δὲ ἀπηύθυνα τοὺς πόθους μου εἰς Ἐσέ. Ἐπήγαινα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν Σου, ἐφ' ὅσον μοῦ τὸ ἐπέτρεπαν αἱ ἀσχολίαι μου, κάτω ἀπὸ τὰς ὁποίας ἀνεστέναζα. Ὁ Ἀλύπιος, ἀπαλλαγείς ἀπὸ τὸ δικαστικὸν ἀξίωμά του, ἀφοῦ ἐχρημάτισεν ἤδη διὰ τρίτην φοράν πρόεδρος δικαστῆς, εὕρισκετο πλησίον μου καὶ ἐπερίμενε εἰς ποῖον νὰ πωλήσῃ πάλιν τὰς συμβουλὰς των, καθὼς ἐγὼ ἐπωλοῦσα τὴν ῥητορικὴν, ἐφ' ὅσον ἦτο δυνατὸν νὰ διδαχθῆ. Ὁ Νεβρίδιος, χαριζόμενος εἰς τὴν φιλίαν μας, ἐβοηθούσε εἰς τὴν διδασκαλίαν τὸν φίλτατον εἰς ὅλους μας Βερεκουῶνδον, πολίτην καὶ γραμματικὸν τῶν Μεδιολάνων, ποῦ ἐπεθύμησε ζωηρῶς καὶ ἐζήτησε, δυνάμει τοῦ δικαιώματος τῆς φιλίας, ὅπως κάποιος ἀπὸ τὴν ομάδα μου τοῦ παράσχη εἰλικρινῆ βοήθειαν,

(1) Ἐφεσ. ε', 14.

(2) Πρβλ. Ρωμ. ζ', 22.

(3) Πρβλ. Ρωμ. ζ', 22 καὶ 24.

(4) Ψάλλμ. ΙΗ', 15.

ποῦ τοῦ ἦτο ἀναγκαιοτάτη. Εἰς αὐτὴν δὲ τὴν ἀπόφασιν δὲν ὠδήγησε τὸν Νεβρίδιον ὁ πόθος τοῦ κέρδους, — θὰ ἤμπορουσε, ἐὰν ἤθελε, νὰ ἐπωφεληθῆ ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν τῶν Γραμμάτων ἐπικερδέστερον — ἀλλὰ μὲ τὴν ὑποχρεωτικὴν καλοκαγαθίαν του, ὁ τόσο γλυκὺς καὶ ἀγαπητὸς αὐτὸς φίλος δὲν ἠθέλησε νὰ μὴ δεχθῆ τὴν παράκλησίν μας. Ἐφ' ὅσον δὲ ἀπέφευγε τὴν συναναστροφὴν μὲ τοὺς μεγάλους τοῦ αἰῶνος του καὶ συνεπῶς κάθε ἀνησυχίαν τοῦ πνεύματός του, ποῦ ἐποθοῦσε νὰ ἔχῃ ἐλεύθερον, ἐξασφαλίζων εἰς αὐτὸ ὅσο τὸ δυνατὸν περισσότερον χρόνον διὰ τὴν ἔρευναν, τὴν ἀνάγνωσιν καὶ τὰς σχετικὰς μὲ τὴν σοφίαν συνδιαλέξεις, ἐνεργοῦσε σωφρονέστατα.

Ἡ ἐπίσκεψις τοῦ Ποντικιανοῦ

Κάποτε — δὲν γνωρίζω τὴν αἰτίαν, διὰ τὴν ὁποίαν ἀπουσίαζεν ὁ Νεβρίδιος — ἐπεσκέφθη ἐμένα καὶ τὸν Ἀλύπιον κάποιος Ποντικιανός. Ἦτο Ἀφρικανός, ἄρα συμπατριώτης μας, ποῦ εἶχε μίαν ἔξοχον θέσιν εἰς τὰ ἀνάκτορα. Δὲν γνωρίζω τί μᾶς ἤθελε. Τυχαίως, ἐπάνω εἰς τὸ τραπέζι παιχιδιοῦ, ἀντελήφθη ἓνα χειρόγραφον. Τὸ πῆρε εἰς τὰ χέρια του, τὸ ἀνοιξε καὶ εὗρηκε τὸν Ἀπόστολον Παῦλον, χωρὶς διόλου νὰ τὸν περιμένῃ. Ἐνόμιζε ὅτι ἦτο ἓνα ἀπὸ τὰ βιβλία ἐκεῖνα, ποῦ ἐχρησιμοποιοῦσα διὰ τὴν διδασκαλίαν μου. Μὲ ἠτένισε μ' ἓνα χαμόγελο καὶ μὲ συνεχάρη μὲ ἐκπληξίν διὰ τὸ ὅτι εὗρηκε κάτω ἀπὸ τὰ μάτια του τὸ βιβλίον ἐκεῖνο καὶ μόνον ἐκεῖνο. Διότι καὶ αὐτὸς ἦτο χριστιανὸς εὐλαβὴς καὶ συχνὰ ἐγονάτιζε ἐνώπιον Σοῦ, τοῦ Θεοῦ μας, καὶ ἔκαμνε συχνὰς καὶ μακρὰς προσευχάς. Ὅταν τοῦ ἐδήλωσα ὅτι τὰ κείμενα αὐτὰ ἀποσποῦσαν πάρα πολὺ τὴν προσοχήν μου, ἦλθεν ὁ λόγος — μᾶς τὰ διηγείτα ὁ Ποντικιανός — περὶ τοῦ Ἀντωνίου τῆς Αἰγύπτου, τοῦ μοναχοῦ, τὸ ὄνομα τοῦ ὁποίου ἀπήστραπτε μεταξὺ τῶν δούλων Σου, ἀλλ' ἦτο ἄγνωστον εἰς ἡμᾶς μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης (1).

(1) Ὁ βίος τοῦ Ἀντωνίου, συνταχθεὶς τὸ 357 ὑπὸ τοῦ ἀγίου Ἀθανασίου, ἓνα περίπου ἔτος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ περιωνύμου μοναχοῦ, μεταφράσθη εἰς τὴν Λατινικὴν ὑπὸ τοῦ Εὐδαγρίου τῆς Ἀντιοχείας πρὸ τοῦ ἔτους 388. Μεταφράσθη ἐπίσης εἰς τὴν Νεοελληνικὴν εἰς τὴν σειρὰν τῶν ἐκδόσεων «Καλοῦ Τύπου». Τὸ κείμενον καὶ ἡ μετάφρασις περιεσώθησαν εἰς τὴν Ἑλλην. Πατρολ. XXVI, 835 καὶ ἐφεξῆς.

“Όταν άντελήφθη τήν άγνοιάν μας, επέμεινεν εις τήν αφήγησίν του και μάς άπεκάλυψε τόν περίφημον εκείνον άνδρα με έκπληξιν δια τὸ ὅτι μάς ἦτο άγνωστος. Καί ἡμεῖς οἱ ἴδιοι ἐξεπλάγημεν, άκούσαντες, ὅτι πρὸ χρόνου τόσον μικροῦ, σχεδὸν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας, ἔγιναν τόσα θαύματα εις τήν ἀληθινήν πίστιν, τήν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν. “Όλοι ἐθαυμάζαμεν, ἡμεῖς μὲν δια τὰ τόσον μεγάλα γεγονότα, εκείνος δὲ δια τὸ ὅτι δὲν εἶχαν περιέλθει ακόμη εις γνώσιν μας. Κατόπιν ὁ λόγος ἐστράφη πρὸς τὸ πλῆθος τῶν Μονῶν, πρὸς τὰς ἀρετάς των, τὸ ἄρωμα τῶν ὁποίων ἀναπέμπεται εις Ἐσέ, πρὸς τήν ἐποικοδομητικὴν ἀπομόνωσιν εις τήν ἔρημον. “Όλα αὐτὰ μάς ἦσαν άγνωστα ἐντελῶς. Ὑπῆρχε και εἰς τὸ Μεδιόλανον, ἐκτὸς τῶν τειχῶν τῆς πόλεως, ἓνα μοναστήριον πλήρες ἀγαθῶν ἀδελφῶν ὑπὸ τήν προστασίαν τοῦ Ἀμβροσίου, ἀλλ’ ἡμεῖς τὸ άγνωσάμε. Ὁ Ποντικιανὸς ἐξηκολούθησε νὰ ὀμιλῇ και ἡμεῖς τὸν ἠκούσαμε με κατάνυξιν. Μάς διηγῆθη ἐπεισοδιακῶς, ὅτι μίαν ἡμέραν, άγνωστῶ πότε, εὑρισκόμενος εις τήν πόλιν τῶν Τριουῖρων (1), ἐπῆγε με τοὺς συντρόφους του εις τοὺς κήπους πλησίον τῶν τειχῶν, ὁπότε, κατὰ τὸ ἀπόγευμα, ὁ αὐτοκράτωρ παρίστατο εις τοὺς ἀγῶνας τοῦ ἵπποδρόμου. Ἡ σύμπτωσις ἠθέλησεν, ὥστε, ἐπειδὴ ἐπερπατοῦσαν ἀνά δύο χωριστά, ὁ ἓνας με τὸν Ποντικιανὸν εις μίαν ἐμάδα, οἱ δὲ δύο ἄλλοι μαζί εις μίαν ἄλλην, νὰ λάβουν διαφορετικὴν κατεύθυνσιν. Οἱ δυὸ τελευταῖοι, περιπατοῦντες εις τήν τύχην, εἰσῆλθον εις μίαν καλύβην, ὅπου κατοικοῦσαν μερικοὶ τῶν «πτωχῶν τῷ πνεύματι δούλων Σου», ἐξ ἐκείνων, «ὧν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν» (2). Ἐκεῖ εὑρῆκαν ἓνα χειρόγραφον περὶ τοῦ βίου τοῦ Ἀντωνίου. Ἐνας ἐξ αὐτῶν ἀρχίζει νὰ διαδάζῃ, νὰ θαυμάζῃ, νὰ ἐνθουσιάζεται, ἐφ’ ὅσον δὲ ἀναγινώσκει τὸ χειρόγραφον, γεννᾶται εις αὐτὸν τὸ σχέδιον νὰ ἐγκαταλείψῃ τήν ὑπηρεσίαν τοῦ αἰῶνος και ν’ ἀφοσιωθῇ εις τήν ὑπηρεσίαν Σου. Αὐτὰ τὰ πρόσωπα ἀνῆκαν εις τήν τάξιν τῶν λεγομένων «πρακτόρων τοῦ αὐτοκράτορος» (agentes in rebus). Καταληφθεὶς αἰφνιδίως ἀπὸ ἱερὸν ἔρωτα και σῶφρονα ἐντροπήν, ἀγανακτεῖ ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ του και στρέψας τὰ ὄμματα πρὸς τὸν φίλον του, τὸν

(1) Trevir, ἡ σημερινὴ πόλις Trèves και Trier.

(2) Πρβλ. Ματθ. ε', 3.

ἔρωτᾷ : « Πές μου, σὲ θερμοπαρακαλῶ, τί ἐπιδιώκομε ἐπὶ τέλους μὲ ὄλες αὐτὲς τίς προσπάθειές μας ; Τί ζητοῦμε ; Γιὰ ποιὸ λόγον βρισκόμαστε στὴ Διοίκησι ; Ἐμποροῦμε νὰ ἐλπίσωμε τίποτε ἄλλο εἰς τὰ ἀνάκτορα παρὰ νὰ γίνωμε φίλοι τοῦ αὐτοκράτορος (1) ; Ἄλλὰ πόση ἀστάθεια καὶ πόσοι κίνδυνοι καὶ εἰς τὴν θέσιν αὐτὴν ! Πόσοι κίνδυνοι πρὸς ἀντιμετώπισιν μεγαλυτέρων κινδύνων ! Καὶ πότε ἄρά γε θὰ τὸ ἐπιτύχωμεν ; Ἐνῶ, ἂν θελήσω νὰ γίνω φίλος τοῦ Θεοῦ, θὰ γίνω ἀμέσως ! ».

Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον ὠμίλησε καὶ, μὲ τὴν κρίσιν τῆς κυοφορήσεως μιᾶς νέας ζωῆς, οἱ ὀφθαλμοὶ του ἐστράφησαν καὶ πάλιν πρὸς τὰς σελίδας ἐκεῖνας, καὶ ἀνεγίνωσκε καὶ μετεβάλλετο εἰς τὸν ἐσωτερικὸν κόσμον του, τὸν ὁποῖον Σὺ μόνος βλέπεις, καὶ ἡ σκέψις του ἐξεδύετο τὸν κόσμον, καθὼς ἀπεδείχθη ἀμέσως. Διότι, καθ' ὃν χρόνον ἀνεγίνωσκε καὶ ἠφρικιῶσα καρδία του ἤγετο καὶ ἐφέρετο ὑπὸ τὸν σάλον τῶν κυμάτων, διέκρινε καὶ ἀπεφάσισε νὰ λάβῃ τὴν καλυτέραν τῶν ἀποφάσεων, ἤδη δέ, καθ' ὀλοκληρίαν ἰδικός σου, εἶπεν εἰς τὸν φίλον του : « Τώρα ἀπετίναξα τὰς ἐλπίδας μου καὶ ἀπεφάσισα νὰ ὑπηρετήσω τὸν Θεόν. Θὰ τὸ κάμω ἀμέσως καὶ ἐδῶ ὅπου εὐρίσκομαι, ἐσὺ δὲ καὶ ἂν δὲν θελήσης νὰ μὲ μιμηθῆς, τοῦλάχιστον μὴ μ' ἐμποδίσης ! Ὁ συνοδός του ἀπεκρίθη, ὅτι ἤθελε νὰ εἶναι σύντροφός του εἰς μίαν τόσο πλουσίαν ἀμοιβὴν καὶ εἰς ἓνα τοιοῦτον ἐγχείρημα. Καὶ οἱ δύο ἦσαν δικοὶ σου καὶ οἰκοδόμησαν μὲ ἰδίαν δαπάνην φρούριον σωτηρίας ἐγκαταλείποντες τὰ πάντα, διὰ νὰ Σὲ ἀκολουθήσουν.

Τὴν ὥραν ἐκείνην ὁ Ποντικιανὸς καὶ ὁ σύντροφός του, οἱ ὁποῖοι περιεφέροντο εἰς ἄλλο μέρος τοῦ κήπου, ζητοῦντες ἐκεῖνους, ἔφθασαν ἐκεῖ, ὅπου εὐρίσκοντο καὶ τοὺς εἶπαν, ὅτι ἔπρεπε ν' ἀποσυρθοῦν, διότι ἡ ἡμέρα ἐκλινεν ἤδη πρὸς τὴν δύσιν τῆς. Ἐκεῖνοι δέ, ἀφοῦ ἀνεκοίνωσαν τὴν ἀπόφασίν των καὶ τὸν τρόπον, μὲ τὸν ὁποῖον ἐγεννήθη καὶ ἠδραιώθη εἰς τὴν ψυχὴν των τοιαύτη

(1) Οἱ φίλοι τοῦ αὐτοκράτορος, «Amici Caesaris», ἀπετέλουν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἰδιαιτέραν τάξιν, ἡ ὁποία, μολονότι δὲν ἀπελάμβανεν ἐπακριδῶς καθωρισμένα προνόμια, ἐν τούτοις περιεβάλλετο ἀπὸ ἰδιάζουσαν εὖνοιαν καὶ περιωπὴν, τὰ μέλη δὲ αὐτῆς ἐτιμῶντο μὲ τὰ ὑψηλότερα ὑπουργήματα. (Βλ. Mommsen : St. Recht, II 3, σ. 818-923 καὶ ἐξῆς, III, 555 καὶ Cicotti ἐν τῷ Dizionar, Epigr. τοῦ Ruggiero I, 445 καὶ ἐπέκεινα.

θέλησις, τοὺς παρεκάλεσαν νὰ μὴ ἀντιστρατευθοῦν πρὸς αὐτὴν εἰς περίπτωσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν θὰ ἔστεργαν ν' ἀκολουθήσουσιν τὸ παράδειγμά των. Οἱ δύο φίλοι δὲν μετεβλήθησαν, ἀλλ' ἔκλαυσαν διὰ τὸν ἑαυτὸν των καὶ συνεχάρησαν ἐγκαρδίως τοὺς συντρόφους των μὲ τὴν παράκλησιν νὰ μὴ τοὺς λησμονοῦν εἰς τὰς προσευχὰς των. Κατόπιν οἱ ἄλλοι μὲ τὴν καρδίαν πλήρη βιωτικῶν ἐρευνῶν ἐπέστρεψαν εἰς τὰ ἀνάκτορα, ἐνῶ οἱ δύο φίλοι στρέφοντες τὴν καρδίαν των πρὸς τὸν οὐρανόν, ἔμειναν εἰς τὴν καλύδην.

Καὶ οἱ δύο ἦσαν μνηστευμένοι, αἱ δὲ μνησταί των, ὅταν ἔμαθον αὐτὸ τὸ γεγονός, ἀφιέρωσαν καὶ αὐταὶ εἰς Ἐσὲ τὴν παρθενίαν των.

Ἡ ἀποφασιστικὴ κρίσις.—Ἡ ταραχὴ τοῦ Αὐγουστίνου

Αὐτὰ μᾶς εἶπε ὁ Ποντικιανός, Σὺ δέ, Κύριέ μου καὶ Θεέ μου, ὅταν ὠμιλοῦσε αὐτός, μὲ ἔστρεψες εἰς τὸν ἑαυτὸν μου, μὲ ἀπέσπασες ἀπὸ ἐκεῖ, ὅπου ἐκρυβόμουν, γιὰ νὰ μὴ βλέπω τὸ πρόσωπόν μου. Μ' ἔβχλες ἐνώπιον τοῦ προσώπου μου, γιὰ νὰ ἰδῶ πόσο ἤμουν ἄσκημος, δύσμορφος καὶ ἀπαίσιος, κηλιδωμένος καὶ ἐξελεκωμένος. Ἐβλεπα καὶ ἐφρικιοῦσα, ἀλλὰ ποῦ νὰ φύγω μακριὰ ἀπὸ μένα; Καὶ ἂν ἀκόμη ἐπιχειροῦσα ν' ἀποστρέψω ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν μου τὰ μάτια μου, ὁ Ποντικιανός ἦτο ἐκεῖ μὲ τὴν ἱστορία του, καὶ μ' ἐτοποθετοῦσε, ἐκ νέου ἐνώπιον τοῦ προσώπου μου, μὲ ἔσπρωχνες ἐμπρὸς εἰς τὰ ὄμματά μου, διὰ νὰ κοιτάξω τὴν ἀνομία μου. Τὴν ἐγνώριζα, ἀλλὰ τὴν ἐκρυβα, ἔκλεινα τὰ μάτια μου καὶ τὴν λησμονοῦσα!

Ἀλλὰ τώρα, ὅσο περισσότερο ἀγαποῦσα ἐκείνους, τὰς ὑγιεῖς ἀποφάσεις τῶν ὁποίων ἤκουα, καὶ οἱ ὁποῖοι εἶχαν παραδοθῆ ὀλόκληροι εἰς Ἐσὲ, διὰ νὰ τοὺς θεραπεύσης, τόσο εὕρισκα τὸν ἑαυτὸν μου βδελυρὸν καὶ τόσο τὸν μισοῦσα, ὅταν τὸν παρέβαλλα μὲ τοὺς φίλους μου. Διότι πολλὰ ἔτη διέρρευσαν, δώδεκα περίπου, ἀφ' οὗτου εἰς ἡλικίαν δεκαεννέα ἐτῶν, ἀναγνώσας τὸν «Ὀρτέσιον» τοῦ Κικέρωνος, ἐνθουσιάσθηκα ἀπὸ τὸν ἔρωτα πρὸς τὴν σοφίαν, καὶ ὁμῶς ἀνέβαλα ἀκόμη νὰ θυσιάσω τὰ ἀγαθὰ τοῦ κόσμου τούτου εἰς αὐτὴν, ἢ ἀναζητήσις τῆς ὁποίας καὶ πολὺ περισσότερον ἢ διακατοχὴ τῆς ἄξιζε νὰ προτιμηθῆ ἀπὸ ὅλους τοὺς θησαυ-

ρούς, ἀπὸ ὅλα τὰ βασίλεια τοῦ κόσμου αὐτοῦ, ἀπὸ ὅλας τὰς σαρκικὰς ἡδονάς, αἱ ὁποῖαι μὲ ἓνα νεῦμά μου συνέρρεαν ὀλόγυρά μου. Ἐθλιώτατος εἰς τὴν πρώτην νεότητά του, ἄθλιος καὶ εἰς αὐτὸ ἀκόμη τὸ κατώφλιον τῆς πρώτης νεανικῆς ἡλικίας μου, Σοῦ ἐζήτησα τὴν ἀγνότητα καὶ Σοῦ εἶπα : «Δῶσέ μου τὴν ἀγνότητα, τὴν ἐγκράτειαν, ἀλλ' ὄχι ἀμέσως!» Διότι ἐφοβούμην, μήπως ἐὰν μὲ εἰσήκουες ἀμέσως, θὰ ἐθεράπευες ἀμέσως τὴν φιληδονίαν μου, τὴν ὁποίαν ἐπροτιμοῦσα ν' ἀπολαμβάνω παρὰ νὰ καταστέλλω. Καὶ ἐβάδιζα ἐπάνω εἰς ἀποκρήμνους ὁδοὺς μιᾶς ἱεροσούλου δεισιδαιμονίας, ὄχι διότι ἤμουν περὶ αὐτῆς βέβαιος, ἀλλ' ἐπειδὴ τὴν προτιμοῦσα ἀπὸ τὰς λοιπὰς διδασκαλίας, τὰς ὁποίας δὲν ἐμελετοῦσα μὲ εἰλικρίνειαν καὶ καταπολεμοῦσα ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν ἐχθρικῶν πρὸς αὐτὰς διαθέσεων.

Καὶ ἐφανταζόμην, ὅτι, ἂν ἀνέβαλλα καθημερινῶς τὴν περιφρόνησίν μου πρὸς τὰς ἐλπίδας τοῦ αἰῶνός μου, διὰ νὰ προσκολληθῶ εἰς Ἐσὲ ἀποκλειστικῶς, τὸ ἔκαμνα, διότι δὲν μοῦ ἐφαίνετο τίποτε ἀσφαλές, πὺ θὰ ἤμποροῦσε νὰ προσανατολίσῃ τὴν πορείαν μου. Ἄλλ' ἦλθεν ἡ ἡμέρα, πὺ ἤμουν πτωχὸς καὶ γυμνὸς ἐνώπιόν Σοῦ. «Ποῦ εἶσαι τώρα, ὦ γλῶσσα ; Ἄλλοτε ἔλεγες, ὅτε δὲν ἤθελες ν' ἀποτινάξῃς τὸ φορτίον τῆς ματαιότητος λόγῳ τοῦ ἀβεβαίου τῆς ἀληθείας. Νά, τώρα πὺ εἶσαι βεβαία περὶ αὐτῆς καὶ ἡ ἀλήθεια σὲ πιέζει. Εἰς τοὺς ὤμους, πὺ εἶναι τώρα περισσότερο ἐλεύθεροι, ἐφύτρωσαν πτέρυγες, χωρὶς νὰ ὑπάρξῃ ἀνάγκη τόσου μόχθου, τόσων ἐρευνῶν καὶ σκέψεως δέκα ἐτῶν καὶ πλέον».

Ἔτσι κατέτρωγα τὰ σπλάγχνα μου καὶ ἐντρεπόμην φρικωδῶς, ἐνῶ ὁ Ποντικιανὸς ὠμιλοῦσε. Ὄταν ἐτελείωσε τὴν ὁμιλίαν του καὶ τὴν ὑπόθεσιν, διὰ τὴν ὁποίαν ἦλθεν, ἀπεσύρθη, καὶ ἐγὼ ἀπεσύρθηκα στὸν ἑαυτό μου. Καὶ τί δὲν ἐξεστόμισα ἐναντίον του; Διὰ ποίων κτυπημάτων δὲν ἐμωλώπισε τὴν ψυχὴν μου τὸ μαστίγιον τῶν σκέψεών μου κατὰ τὴν προσπάθειάν μου νὰ ἔλθω εἰς Ἐσὲ καὶ νὰ Σε ἀκολουθήσω; Ἄλλ' ἡ ψυχὴ μου δὲν μὲ ἤκουε, δὲν ἤθελε καὶ δὲν ἀπελογεῖτο. Ὅλα τὰ ἐπιχειρήματα εἶχαν ἐξαντληθῆ καὶ ἀνασκευασθῆ. Δὲν ἔμενε πλέον εἰς αὐτὴν παρὰ ἓνας βωδὸς φόβος : Ἐφοβεῖτο, καθὼς τὸν θάνατον, ν' ἀποσπασθῆ ἀπὸ τὸ ρεῦμα, πὺ τὴν ἔφερε πρὸς μίαν θανατηφόρον σῆψιν.

Τότε, ἐν μέσῳ τῆς βιαίας μάχης, πὺ συνετάρραζε τὸ ἐσω-

τερικόν κατοικητήριόν μου, όταν ἐζητοῦσα τὴν ψυχὴν μου εἰς τὸ ἀπόρρητον ἐκεῖνο καταφύγιον, δηλαδή εἰς τὴν καρδίαν μου μὲ πρόσωπον τόσο παραγμένον ὅσο ἦτο καὶ τὸ πνεῦμά μου, σπεύδω πρὸς τὸν Ἄλύπιον καὶ τοῦ φωνάζω : « Λοιπὸν ἐμεῖς τί κάνομε ; Ἄμαθεῖς ὀρθώνονται καὶ ἀρπάζουν τὸν οὐρανόν, καὶ ἐμεῖς μὲ τὴν μάθησίν μας, χωρὶς καρδιά, κυλιόμεθα εἰς τὴν σάρκα καὶ εἰς τὸ αἷμα ; Ἐντρεπόμεθα ν' ἀκολουθήσωμεν αὐτούς, ἐπειδὴ προηγέθησαν, καὶ δὲν ἐντρεπόμεθα διὰ τὸ ὅτι δὲν τοὺς ἀκολουθοῦμε ; »

Κάτι τέτοιο τοῦ εἶπα, φαντάζομαι, κατόπιν δὲ ἡ πυρίπνουσ παραχὴ μου μὲ ἀπέσπασεν ἀπ' αὐτόν, ἐνῶ αὐτὸς ἐσιωποῦσε καὶ μὲ ἀτένιζε κατάπληκτος. Διότι ἦτο διαφορετικὴ καὶ ἡ φωνή μου. Περισσότερο δὲ ὠμιλοῦσαν ἡ ψυχὴ μου, τὸ μέτωπόν μου, αἱ παρειαί μου, οἱ ὀφθαλμοί μου, τὸ χρῶμα τοῦ προσώπου μου, παρὰ αἱ λέξεις, πού ἐξήρχοντο ἀπὸ τὸ στόμα μου.

Εἰς τὸ ἐρημητήριόν μας ὑπῆρχε ἓνα περιβολάκι εἰς τὴν διαθέσιν μας, καθὼς ἦτο καὶ ὀλόκληρον τὸ οἰκοδόμημα, διότι ὁ ξεναγός μας, μολονότι ἦτο ἰδική του ἡ οἰκία, δὲν κατοικοῦσε εἰς αὐτήν. Ἐκεῖ μὲ εἶχε βίψει ἡ τρικυμία τῆς καρδιάς μου, ἐκεῖ, ὅπου κανεὶς δὲν ἤμποροῦσε νὰ ἐμποδίση τὸν σφοδρότατον ἀγῶνα, τὸν ὁποῖον διεξῆγα ἐναντίον τοῦ ἐχυτοῦ μου καὶ τὴν ἐκδασιν τοῦ ὁποῖου γνωρίζεις Ἐσὺ, ἀλλ' ἐγὼ ὄχι ! Ἄλλ' ἡ παραφροσύνη αὐτὴ μὲ ἔφερεν εἰς τὴν σωφροσύνην, αὐτὸς ὁ θάνατος εἰς τὴν ζωὴν. Συναισθανόμενος τὸ κακόν, ὑπὸ τὸν ζυγὸν τοῦ ὁποῖου εὐρισκόμουν, ἀγνοοῦσα τὸ ἀγαθόν, τὸ ὁποῖον θ' ἀκολουθοῦσε μετ' ὀλίγον.

Ἀπεσύρθη λοιπὸν εἰς τὸ περιβόλι. Ὁ Ἄλύπιος μὲ ἤκολούθησε κατὰ πόδα, διότι αἰσθανόμενον τὸν ἑαυτὸν μου ἔρημο, ἀκόμη καὶ όταν αὐτὸς ἦτο παρών.

Ἐκαθήσαμεν εἰς ὅσον τὸ δυνατὸν μεγαλυτέραν ἀπόστασιν ἀπὸ τὸ σπίτι. Ἐφρικιοῦσα ὑπὸ τὸ κράτος μιᾶς θεελλώδους ἀγανακτήσεως, διὰ τὸ ὅτι δὲν εἶχα τὸ θάρρος νὰ συνάψω συμβόλαιον μετὰ Σοῦ, ὦ Θεέ μου, ἐνῶ ἔλα τὰ ὀστέα τῆς σαρκός μου ἐφώναζαν νὰ ἔλθω εἰς Ἐσὲ καὶ ἐξύψωναν ἕως τὸν οὐρανὸν τοὺς ὕμνους καὶ τοὺς ἐπαίνους Σου. Καὶ δι' αὐτὸ δὲν ἐχρειάζετο οὔτε πλοῖον, οὔτε ὄχημα, οὔτε κὰν τὰ βήματα ἐκεῖνα, πού ἐχώριζαν τὸ σπίτι ἀπὸ τὸ μέρος πού εὐρισκόμεθα. Διότι διὰ νὰ βαδίσῃ κανεὶς πρὸς

Ἐσὲ καὶ μάλιστα διὰ τὸ νὰ Σὲ φθάσῃ, ἀρκούσε ἢ θέλῃσις, ἀλλὰ θέλῃσις ἰσχυρὰ καὶ ἀρτία, ὄχι μωλωπισμένη θέλῃσις, ποῦ ἄγεται καὶ φέρεται ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, ποῦ κατέρχεται εἰς ἓνα ἀγῶνα, κατὰ τὸν ὁποῖον τὸ ἓνα μέρος τῆς προσπαθεῖ νὰ ἐξυψωθῇ, ἐνῶ τὸ ἄλλο κατάκειται εἰς τὸ ἔδαφος.

Τέλος ἐν μέσῳ τοῦ στροβίλου τῶν δισταγμῶν ἔκανα χίλιες δυὸ κινήσεις, ὁμοίας μὲ ἐκείνας, τὰς ὁποίας τοῦ κάμου κάμνου οἱ ἄνθρωποι, ὅταν δὲν ἔχουν ὠρισμένα μέλη τοῦ σώματός των, ἢ ὅταν τὰ μέλη των εἶναι δεμένα μὲ ἀλύσεις, ὅταν εἶναι ἐξασθενησμένα ἐξ αἰτίας μιᾶς μακροχρονίου νόσου ἢ διὰ κάποιαν ἄλλην αἰτίαν παράλυτα. Ἐὰν ἐμάδησα τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς μου, ἐὰν ἐκτύπησα τὸ μέτωπόν μου, ἐὰν συνέσφιξα τὰ γόνατά μου διὰ τῶν δακτύλων μου, τὸ ἔκαμα διότι ἠθέλησα νὰ τὸ κάμω. Ἀλλὰ θὰ ἤμποροῦσα καὶ νὰ τὸ θέλω, χωρὶς νὰ ἤμπορῶ νὰ τὸ κάμω, ἐὰν ἡ κινητικότητα τοῦ σώματός μου δὲν μὲ ὑπήκουε. Λοιπὸν, δι' ὅλα ἐκεῖνα, ποῦ ἔκαμα, ἡ θέλησίς μου ἦτο διάφορος τῆς θελήσεώς μου καὶ ὁμοίως δὲν ἔκαμνε ὅ,τι ἐγὼ ἐπιθυμοῦσα μὲ πόθον ἀσυγκρίτως διακαέστερον. Ἐκεῖνο ποῦ ἤμποροῦσα νὰ κάμω ἀμέσως, δηλαδὴ ἀπὸ τὴν στιγμήν, ποῦ μοῦ ἦτο δυνατόν νὰ τὸ κάμω, δὲν τὸ ἔκαμνα. Δὲν ἔκαμνα ἐκεῖνο, ποῦ θὰ ἦτο ἀρκετὸν νὰ τὸ θελήσω εἰλικρινῶς, διὰ νὰ τὸ ἀποκτήσω πραγματικῶς. Διότι ἐδῶ ἡ βούλησις καὶ ἡ δύναμις τῶν ἐνεργειῶν ἦτο ἓνα καὶ τὸ αὐτό : βούλεσθαι ἦτο ἡδὴ ἐνεργεῖν. Καὶ ὁμοίως ἐγὼ δὲν ἐνεργοῦσα, τὸ δὲ σῶμα μου ὑπήκουεν εὐκλεώτερα εἰς τὴν περισσότερον λεπτεπίλεπτον βούλησιν τῆς ψυχῆς μου, κινώντας τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ μέρος του καὶ εἰς τὴν ἐλαχίστην ἀκόμη διαταγὴν τῆς, παρ' ὅσον ὑπήκουεν ἡ ψυχὴ μου εἰς τὸν ἑαυτὸν τῆς, διὰ νὰ ἐκτελέσῃ διὰ τῆς θελήσεώς της τὴν μεγάλην θέλησίν της.

Πόθεν ἄρα γε αὐτὸ τὸ ἀλλόκοτον θαῦμα ; Ποιὰ ἡ αἰτία του ; Ἄς σκορπίσῃ τὸ φῶς ἢ εὐσπλαγχνία Σου καὶ ἄς μοῦ ἐπιτραπῇ νὰ ἐρωτήσω, ἂν ἤμποροῦν νὰ μοῦ ἀπαντήσουν αἱ μυστηριώδεις ποιναί, ποῦ κτυποῦν τοὺς ἀνθρώπους, καὶ αἱ τόσο σκοτειναὶ τῶν τέκνων τοῦ Ἀδάμ συντριβαί. Ναί, πόθεν ἄρα γε τὸ ἀλλόκοτον τοῦτο θαῦμα ; Ποιὰ ἡ αἰτία του ;

Ἡ ψυχὴ διατάσσει τὸ σῶμα καὶ τὸ σῶμα ὑπακούει ἀμέσως. Ἡ ψυχὴ διατάσσει τὸν ἑαυτὸν τῆς καὶ εὕρισκει ἀντίδροσιν. Δια-

τάσσει τὸ χέρι νὰ κινηθῆ καὶ ἡ κίνησις αὐτὴ γίνεται μ' εὐκολίαν ὥστε μόλις διακρίνομεν τὴν διαταγὴν ἀπὸ τὴν ἐκτέλεσιν. Καὶ ὁμοῦς ἡ ψυχὴ εἶναι ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα σῶμα. Ἡ ψυχὴ διατάσσει τὴν ψυχὴν νὰ θέλῃ, δηλαδὴ διατάσσει ἡ ἴδια τὸν ἑαυτὸν τῆς καὶ ὁμοῦς δὲν ἐνεργεῖ. Πόθεν αὐτὸ τὸ παράδοξον θαῦμα ; Ποιὰ ἡ αἰτία του ; Ἡ ψυχὴ, λέγω, διατάσσει τὸν ἑαυτὸν τῆς νὰ θέλῃ, δὲν θὰ διέτασεν, ἐὰν δὲν ἤθελεν, καὶ ὁμοῦς δὲν γίνεται ὅ,τι διατάσσει.

Ἄλλὰ δὲν θέλει καθ' ὀλοκληρίαν, ὥστε δὲν διατάσσει καθ' ὀλοκληρίαν. Διότι διατάσσει μόνον, ἐφ' ὅσον θέλει, ἐφ' ὅσον δὲ δὲν γίνεται ὅ,τι αὐτὴ διατάσσει, δὲν θέλει. Διότι ἡ βούλησις διατάσσει τὸν ἑαυτὸν τῆς νὰ εἶναι βούλησις καὶ δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο ἐκτὸς τοῦ ἑαυτοῦ τῆς. Ὡστε δὲν διατάσσει καθ' ὀλοκληρίαν, ἀρα δὲν ἐκτελεῖται ὅ,τι διατάσσει. Διότι ἐὰν ἦτο αὐτὴ ἡ ἴδια ἀκεραία βούλησις, δὲν θὰ διέτασσε νὰ ὑπάρχῃ, ἀφοῦ ἤδη θὰ ὑπῆρχεν. Ὡστε τὸ ὅτι ἐν μέρει μὲν θέλει, ἐν μέρει δὲ δὲν θέλει, δὲν εἶναι θαῦμα ἀλλόκοτον, ἀλλὰ νόσος τῆς ψυχῆς τὸ νὰ μὴ θέλῃ νὰ ἐγερθῆ, ὑπεγειρομένη ὑπὸ τῆς ἀληθείας καὶ συμπιεζομένη ὑπὸ τῶν ἔξεων. Ὅθεν ὑπάρχουν δύο βουλήσεις, διότι εἴτε ἡ μία εἴτε ἡ ἄλλη εἶναι ἀκεραία, λείπει δὲ ἀπὸ τὴν μίαν ὅ,τι ὑπάρχει εἰς τὴν ἄλλην.

«Ἐκλιπέτωσαν ἀπὸ τοῦ προσώπου Σου» (1), ὦ Θεέ μου —ὡς ἐκλείπουν οἱ «κενολόγοι» καὶ οἱ «διαφθορεῖς» τῶν ψυχῶν— ἐκεῖνοι, ποὺ ἰσχυρίζονται ὅτι προβαίνομεν εἰς ἀποφάσεις, καθοδηγούμενοι ὑπὸ δύο βουλήσεων καὶ βεβαιοῦν, ὅτι ὑπάρχουν δύο φύσεις μὲ δύο ψυχάς : μία ἀγαθὴ καὶ μία κακὴ. Αὐτοί, ποὺ φρονοῦν τοιαῦτα εἶναι πρᾶγματικῶς κακοί, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ θὰ γίνουν ἀγαθοί, ἂν ἐνστερνισθοῦν τὰ ἀληθῆ καὶ συμμορφωθοῦν μὲ τὰ ἀληθῆ, καθὼς λέγει ὁ Ἀπόστολος : «ἦτε γὰρ ποτε σκότος, νῦν δὲ φῶς ἐν Κυρίῳ» (2). Διότι αὐτοὶ δὲν θέλουν νὰ εἶναι φῶς ἐν Κυρίῳ, ἀλλὰ φῶς ἐν ἑαυτοῖς, ἐφ' ὅσον φρονοῦν, ὅτι ἡ ψυχὴ εἶναι ὅ,τι καὶ ὁ Θεός. Τοιοῦτοτρόπως ἐγιναν πυκνότερα τὰ σκότη, διότι, λόγῳ τῆς φρικαλέας ἰταμότητός των ἀπεμακρύνθησαν περισσότερο ἀπὸ Σέ, ποὺ φωτίζει μὲ ἀληθινὸν φῶς «πάντα ἄν-

(1) Πρβλ. Φαλμ. Ζ, 2.

(2) Ἐφεσ. ε', 8.

θρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον» (1). «Προσέξτε εἰς ὃ, τι λέγετε καὶ ἐρυθριάσετε καὶ «προσέλθετε πρὸς αὐτὸν καὶ φωτίσθητε καὶ τὰ πρόσωπα ὑμῶν οὐ μὴ καταισχυνθῆ» (2).

Ἐγὼ ὁ ἴδιος, ὅταν ἐσκεπτόμουν νὰ ὑπηρετήσω Κύριον τὸν Θεόν μου, καθὼς εἶχα λάβει ἀπόφασιν ἀπὸ χρόνου μακροῦ, ἤμουν ἐγὼ, ποῦ ἤθελα καὶ ἐγὼ πάλιν, ποῦ δὲν ἤθελα. Ἦμουν ἐγὼ καὶ μόνος. Οὔτε ἤθελα καθ' ὀλοκληρίαν, οὔτε καθ' ὀλοκληρίαν δὲν ἤθελα. Ἐπάλαια λοιπὸν μὲ τὸν ἑαυτόν μου, μὲ διασποῦσε ὁ ἑαυτός μου, αὐτὴ δὲ ἡ διάσπασις ἐγένετο, τρόπον τινά, χωρὶς νὰ τὸ θέλω ἐγὼ, οὔτε ἐμαρτυροῦσε περὶ μιᾶς φύσεως ξένης πρὸς τὴν ἰδικήν μου, ἀλλ' ἐδείκνυε τὴν ἰδικήν μου φύσιν. Διὰ τοῦτο δὲν ἤμουν ἐγὼ, ποῦ διενεργοῦσα τὴν διάσπασιν ἐκείνην, «ἀλλ' ἡ οἰκοῦσα ἐν ἐμοὶ ἁμαρτία» (3), ἡ ὁποία ἦτο ποινὴ δι' ἁμαρτίαν, διαπραχθεῖσαν περισσότερον ἐθελουσίως, διότι ἤμουν τέκνον τοῦ Ἀδάμ.

Διότι, ἂν ὑπάρχουν τόσαι ἀντίθετοι φύσεις, ἕσαι καὶ βουλήσεις, διαμαχόμεναι ἢ μία κατὰ τῆς ἄλλης, δὲν θὰ εἶναι δύο, ἀλλὰ πολλαί. Ἐὰν ἀποφασίσῃ κανεὶς νὰ μεταβῆ εἰς συνεδρίασίν των—δηλαδὴ εἰς συνεδρίασιν τῶν Μανιχαίων—ἢ εἰς τὸ θέατρον, αὐτοὶ ἀνακράζουσι: «Νὰ δύο φύσεις, ἢ μία, ἢ ἀγαθὴ, τὸν ὀδηγεῖ ἐδῶ, ἢ ἄλλη ἢ κακὴ, τὸν ἀπάγει ἐκεῖ. Διότι ἀπὸ ποῦ προέρχεται ἢ πάλιν τῶν ἀντιθέτων πρὸς ἀλλήλας βουλήσεων;» (4). Ἐγὼ λοιπὸν ὀνομάζω κακὰς καὶ τὰς δύο βουλήσεις, δηλαδὴ καὶ ἐκείνην, ποῦ ὀδηγεῖ πρὸς αὐτοὺς καὶ ἐκείνην, ποῦ ὀδηγεῖ εἰς τὸ θέατρον. Ἀλλ' οἱ Μανιχαῖοι δὲν πιστεύουσι ὡς ἀγαθὴν παρὰ μόνον τὴν βούλησιν ἐκείνην, ποῦ ὀδηγεῖ πρὸς αὐτοὺς. Τί λοιπὸν; Ἐὰν κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἰδικούς μας ἐσκέπτετο καὶ ἐκυμαίνετο μεταξὺ τῶν δύο βουλήσεων, ποῦ μάχονται μεταξὺ των, νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸ θέατρον ἢ εἰς τὴν ἐκκλησίαν μας, εἰς τὴν ὁποίαν πηγαίνουν ὅλοι οἱ ἐμποτισθέντες καὶ ἐμμένοντες εἰς τὰ μυστήρια, ἕνα ἐκ τῶν δύο

(1) Ἰωάνν. α', 10.

(2) Πρβλ. Ψαλμ. ΛΓ, 9.

(3) Ρωμ. ζ', 17.

(4) Εἰς ὀλόκληρον αὐτὴν τὴν περικοπὴν ὁ Αὐγουστίνος ἔχει ὑπ' ὄψιν του τοὺς Μανιχαίους, τὰς δοξασίας τῶν ὁποίων κατηγορεῖται (Πρβλ. Εἰσαγωγὴν).

δηλαδή είτε να φαντασθούν, ότι εις ένα και τὸ αὐτὸ ἄτομον παλαίουν δύο κακαὶ φύσεις καὶ δύο κακαὶ ψυχαί, ὁπότε δὲν θὰ εἶναι ἀληθὲς ἐκεῖνο, ποῦ συνήθως ἰσχυρίζονται, δηλαδή ὅτι ἡ μία εἶναι ἀγαθὴ καὶ ἡ ἄλλη κακὴ· εἴτε θὰ μεταστραφοῦν εἰς τὴν ἀλήθειαν καὶ δὲν θ' ἀρνηθοῦν, ὅτι ὅταν κανεὶς πρόκειται νὰ λάβῃ μίαν ἀπόφασιν κυμαίνεται ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν βουλήσεων, ποῦ ἀντιτίθενται μεταξύ των, μία καὶ μόνη ψυχὴ.

Ὅταν λοιπὸν παρατηροῦν δύο βουλήσεις, ποῦ ἀγωνίζονται ἐναντίον ἀλλήλων εἰς ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν ἄνθρωπον, ὡς μὴ λέγουν ὅτι πρόκειται περὶ δύο ψυχῶν—μιας ἀγαθῆς καὶ μιας κακῆς—προερχομένων ἀπὸ δύο ἀντιθέτους οὐσίας καὶ δύο ἀντιθέτους ἀρχάς. Διότι Σὺ, ὦ ἀληθινὲ Θεέ, τοὺς ἀποδοκιμάζεις, τοὺς ἀνασκευάζεις, τοὺς διαψεύδεις εἰς τὴν περίπτωσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν αἱ δύο βουλήσεις εἶναι κακαί, ὅταν δηλαδή κανεὶς σκέπτεται νὰ φρονεύσῃ ἓναν ἄνθρωπον διὰ δηλητηρίου ἢ διὰ σιδήρου ἢ ἔὰν πρέπη νὰ ἀρπάσῃ τοῦτον ἢ ἐκεῖνον τὸν ξένον ἀγρόν, ἐφ' ὅσον δὲν ἡμπορεῖ νὰ ἀρπάσῃ καὶ τοὺς δύο· ἔὰν πρέπη νὰ ἐξαγοράσῃ τὴν ἡδονὴν διὰ μεγάλου χρηματικοῦ ποσοῦ ἢ νὰ διατηρήσῃ τὰ χρήματά του μὲ φιλαργυρίαν· ἔὰν πρέπη νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸν ἵπποδρομον ἢ εἰς τὸ θέατρον, ὅταν καὶ τὰ δύο εἶδουν παράστασιν τὴν αὐτὴν ἡμέραν. Προσθέτω καὶ τρίτον : ἔὰν πρέπη κανεὶς νὰ διαπράξῃ εἰς ξένην οἰκίαν κλοπὴν, παρουσιαζομένης εὐκαιρίας. Προσθέτω καὶ τέταρτον : ἔὰν πρέπη νὰ διαπράξῃ κανεὶς μοιχείαν, διὰ τὴν ὁποίαν θὰ εἶχεν ἐπίσης εὐκολίαν. Ἐὰν ὅλα αὐτὰ συμπίπτουν κατὰ τὸν ἴδιον χρόνον καὶ γίνουν ἐξ ἴσου ἐπιθυμητά, χωρὶς ὅμως νὰ εἶναι δυνατὸν νὰ ἐκτελεσθοῦν, διαιροῦν τὴν ψυχὴν εἰς τέσσαρας ἢ καὶ περισσοτέρας βουλήσεις, ἀφοῦ ὑπάρχουν τόσα ἀντικείμενα, ποῦ διερεθίζουν τὰς ὀρέξεις μας. Ἐν τούτοις δὲν συνηθίζουν νὰ ὁμιλοῦν περὶ τοσούτου πλήθους οὐσιῶν διαφόρων εἰδῶν.

Τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ ὅσον ἀφορᾷ τὰς ἀγαθὰς βουλήσεις. Διότι τοὺς ἐρωτῶ : Εἶναι καλὸν νὰ αἰσθάνεται κανεὶς χαρὰν, ὅταν ἀναγινώσκῃ τὸν Ἀπόστολον; Εἶναι καλὸν νὰ τέρπεται μὲ ἓνα ἐποικοδομητικὸν ψαλμὸν ; Εἶναι καλὸν νὰ ἐρμηνεύῃ τὸ Εὐαγγέλιον ; Εἰς ἐκάστην τῶν ἐρωτήσεων τούτων ἀποκρίνονται : «Ναί, εἶναι καλόν». Λοιπὸν τί ; Ἐὰν ὅλα αὐτὰ τέρπουν ἐξ ἴσου καὶ συγχρόνως δὲν διασποῦν τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου βουλήσεις διάφοροι,

ὅταν σκεπτόμεθα ἐκεῖνο, τὸ ὅποιον πρέπει νὰ προτιμήσωμεν. Ὅλοι εἶναι ἀγαθαί, (δηλαδή ὅλοι αὐταὶ αἱ βουλήσεις), καὶ ὁμως παλαιού μεταξὺ των, ἕως ὅτου ἐκλεγῆ ἔν ἀντικείμενον, ποὺ καθιστᾷ ἐνιαίαν τὴν βούλησιν, ἢ ὁποῖα ἦτο προηγουμένως διηρημένη.

Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ ὅταν ἡ αἰωνιότης μᾶς ὀδηγῆ πρὸς τὰ ἄνω, ἢ δὲ ἀπόλαυσις κάποιου προσωαίρου ἀγαθοῦ μᾶς καθηλώνη πρὸς τὰ κάτω. Εἶναι μία καὶ μόνη ψυχὴ, ποὺ θέλει τοῦτο ἢ ἐκεῖνο, ἀλλ' ὄχι μὲ ὀλόκληρον τὴν βούλησίν της, διὰ τοῦτο διατέμνεται ἀπὸ ἄχθος βαρὺ, καὶ προτιμᾷ μὲν ἐκεῖνο, λόγῳ τῆς ἀληθείας του, ἀλλὰ καὶ δὲν ἀποθέτει τοῦτο λόγῳ τοῦ ὅτι συνδέεται μαζί του ἐπὶ χρόνον μακρόν.

Τοιοιουτρόπως ἐνόουν καὶ ἐβασχνιζόμεον αἰτιώμενος τὸν ἑαυτὸν μου περισσότερον παρὰ ἄλλοτε, συστρεφόμενος εἰς τὰ δεσμά μου, ἕως ὅτου θὰ ἐθραύοντο ὀλόκληρα, ἀφοῦ μ' ἐδέσμευαν τῶρα ἐλαφρά. Ἀλλ' ὅπωςδῆποτε μ' ἐδέσμευαν. Καὶ Σὺ, Κύριε, μὲ συνέτριβες εἰς τ' ἀπόκρυφα τῆς ψυχῆς μου μὲ εὐσπλαγχνίαν αὐστηράν, διπλασιάζων τὸ μαστίγιον τοῦ φόβου καὶ τῆς αἰσχύνης διὰ νὰ μὴν ἐπαναπέσω καὶ θραυσθῆ ὁ λεπτὸς καὶ ἰσχνὸς ἐκεῖνος κρῖκος, ποὺ ἀπέμενε, καὶ διὰ νὰ μὴ μὲ συσφίγξῃ ἰσχυρότερον ἂν ἐδυνάμωνεν ἐκ νέου.

Ἐλεγα εἰς τὸν ἑαυτὸν μου «ὅ,τι πρόκειται νὰ γίνῃ ἄς γίνῃ» καὶ ἀμ' ἔπος ἀμ' ἔργον! Τῶρα ἐνεργοῦσα ὅπωςδῆποτε καὶ δὲν ἐνεργοῦσα, δὲν ἔπιπτα ὁμως πάλιν εἰς τὸ παρελθόν, ἀλλ' εὐρισκόμου, πλησίον καὶ ἀνέπνεα. Καὶ ἐκ νέου ἐπιχειροῦσα καὶ ἀπομκρυνόμεον λίγο περισσότερον. Ἐνα βῆμα ἀκόμα. Ἐπλησίαζα εἰς τὸν σκοπὸν καὶ τὸν κρατοῦσα, ἀλλὰ δὲν ἤμουν ἀκόμη ἐκεῖ, δὲν τὸν ἐπλησίαζα, δὲν τὸν κρατοῦσα, ἐφ' ὅσον ἐδίσταζα ν' ἀποθάνω διὰ τοῦ θανάτου ἢ νὰ ζήσω διὰ τῆς ζωῆς. Περισσότερον ἐκυριαρχοῦσε εἰς ἐμένα τὸ συνηθισμένο χειρότερον παρὰ τὸ ἀσυνήθιστο καλύτερον, ὅσο δὲ ἐπλησίαζε ἡ στιγμή ἐκείνη, κατὰ τὴν ὁποῖαν θὰ μετεβάλετο ἡ ὄντοτης μου, τόσο μ' ἔκανε νὰ φρικιῶ. Ἐν τούτοις δὲν μ' ἔσπρωχνε πρὸς τὰ ὀπίσω, οὔτε μὲ ἀπέτρεπεν, ἀλλὰ μ' ἐκρατοῦσε μετέωρον.

Μ' ἐσυγκρατοῦσαν αἱ ἀθλιότητες τῶν ἀθλιότητων καὶ αἱ ματαιότητες τῶν μκταιότητων (1), οἱ παλαιοὶ φίλοι μου, ποὺ ἐτίνα-

(1) Πρὸλ. Ἐκκλ. Α', 2.

ζαν τὸν σαρκικὸν τρίβωνά μου καὶ μοῦ ἐψιθύριζαν : «Μὰς διώχνεις ; Ἄπ' αὐτῆ τῆ στιγμῆ δὲν θὰ εἴμαστε πιά αἰωνίως μαζί σου ; Ἄπ' αὐτῆ τῆ στιγμῆ τοῦτο ἢ ἐκεῖνο δὲν θὰ σοῦ ἐπιτρέπεται πιά ποτέ ;» Καὶ τί δὲν μοῦ ὑπέβαλλαν, ὦ Θεέ μου, τί δὲν μοῦ ὑπέβαλλαν ! Ἡ εὐσπλαγχνία Σου ἄς ἀπαλείψῃ τοῦτο ἀπὸ τὴν ψυχὴν τοῦ δούλου Σου ! Ποίας βδελυγμίας, ποίας ἀτιμίας δὲν μοῦ ὑπέβαλλαν ! Ἄλλὰ ἤκουα τὰς φωνὰς ταύτας ὀλιγώτερον παρὰ κατὰ τὸ ἡμῖς. Δὲν ἐτολμοῦσαν πλέον νὰ ἔρχωνται ἐλευθέρως, διὰ νὰ μὲ πολεμοῦν, ἀλλὰ διωλίσθαιεν ὀπισθὲν μου. Ἐψιθύριζον καὶ μ' ἐδάγκαναν, τρόπον τινά, λαθραίως, ὅταν ἀπεμακρυνόμουν, διὰ νὰ στραφῶ. Καὶ ὅμως μὲ παρεμπόδιζαν, ἐπειδὴ ἐδίσταζα νὰ τὰς ἀποθήσω, ν' ἀπαλλαγῶ ἀπ' αὐτὰς καὶ νὰ πορευθῶ ἐκεῖ, ὅπου ἐκαλούμην. Καὶ ἡ παντοδύναμος συνήθεια μοῦ ἔλεγε : «Μήπως φαντάζεσαι, ὅτι ἡμπορεῖς νὰ ζήσῃς χωρὶς αὐτάς ;»

Ἄλλὰ μοῦ τὸ ἔλεγε τὴν πλὴν χλιαρώτατα. Διότι ἀπὸ τὸν τόπον, ὅπου ἔστρεφα τὸ πρόσωπόν μου καὶ ὅπου ἔτρεμα νὰ μεταβῶ, ἀπεκαλύπτετο ἀγνὴ ἢ ἀξιοπρέπεια τῆς ἐγκρατείας. Ἀπεκαλύπτετο ἡρεμος, ὄχι ἀσελγῶς ἰλαρὰ καὶ μ' ἐκαλοῦσε σεμνοπρεπῶς νὰ προσέλθω, χωρὶς διόλου νὰ διστάσω. Ἐτείνε πρὸς ἐμὲ τὰ εὐσεβῆ χέρια τῆς διὰ νὰ μὲ δεχθῆ καὶ νὰ μ' ἀγκαλιάσῃ, γεμάτη ἀπὸ ἄπειρα παραδείγματα.

Πόσα ἀγόρια καὶ κορίτσια, πολυάριθμοι νέοι, ἄνθρωποι κάθε ἡλικίας, χῆραι σεβάσμιοι καὶ γηραιαὶ παρθένοι, εἰς ὅλους αὐτοὺς ἡ ἐγκράτεια δὲν ὑπῆρξεν ἄγονος, ἀλλὰ μητέρα πολύτοκος ἀγαθῶν τέκνων, ποὺ τῆς ἐδώρησες Σύ, Κύριε, ὁ νυμφίος τῆς.

Καὶ ἡ ἐγκράτεια μὲ ἐπεριέπαιζε μὲ παραινετικὴν εἰρωνείαν : «Ἐσοῦ ἄρά γε δὲν θὰ ἡμποροῦσες νὰ κάμῃς ὅ,τι ἔκαμαν ἐκεῖνοι καὶ ἐκεῖνοι κατώρθωσαν τοῦτο μόνοι των ἢ μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Κυρίου τοῦ Θεοῦ των ; Εἰς αὐτοὺς μὲ ἐδώρησε Κύριος ὁ Θεός μου. Διατί στηρίζεσαι εἰς τὸν ἑαυτὸν σου καὶ μένεις ἔτσι χωρὶς στηριγμα ; Σπεῦσε πρὸς Ἐκεῖνον, μὴ φοδηθῆς ! Δὲν θ' ἀποχωρήσῃ, διὰ νὰ σ' ἀφήσῃ νὰ κρημνισθῆς. Σπεῦσε πρὸς Αὐτὸν μὲ θάρρος. Θὰ σὲ δεχθῆ καὶ θὰ σὲ θεραπεύσῃ».

Καὶ ἐρυθριοῦσα ὑπερβολικά, διότι ἤκουα ἀκόμη τὸ ψιθύρισμα αὐτῶν τῶν ματαιοτήτων καὶ ἤμουν ἐν μέσῳ τῶν δισταγμῶν μου μετέωρος. Καὶ ἡ ἐγκράτεια μοῦ ὠμιλοῦσε καὶ πάλιν σὰν νὰ μοῦ

ἔλεγε : «Νὰ μὴν ἀκοῦς τὰ ἀκάθαρτα ἐκεῖνα μέλη σου ἐπὶ τῆς γῆς διὰ ν' ἀπονεκρωθοῦν». «Διηγοῦνται σοι ἀδολεσχίας, ἀλλ' οὐχ' ὡς νόμος Κυρίου τοῦ Θεοῦ Σου»⁽¹⁾. Τέτοια ἦτο ἡ συζήτησις εἰς τὴν καρδιά μου, ὁ ἀγὼν κατὰ τοῦ ἑαυτοῦ μου καὶ ὁ Ἄλύπιος ἔμενε παρὰ τὸ πλευρόν μου καὶ ἐπερίμενε σιωπηλῶς τὸ ἀποτελεσμα τῶν περιέργων αὐτῶν κινήσεων.

Ὁ Αὐγουστῖνος ἀκούει τὴν φωνήν, ποῦ εἶναι δι' αὐτὸν ἡ ἀναγγελία τοῦ Θεοῦ καὶ ποῦ καθορίζει τὴν μεταστροφὴν του

Ἄλλὰ γρήγορα μέσα ἀπὸ μυστηριώδη βάρη ἀνέτειλε μιὰ ὑψηλὴ σκέψις καὶ παρουσίασε εἰς τὴν ψυχὴν μου δλόκληρον τὴν ἀθλιότητά της. Εἰς ἐμὲ ἐξεράγη μιὰ φοβερὰ θύελλα, ποῦ ἔφερε μαζί της βροχὴν δακρῶν. Καὶ διὰ νὰ τὴν ἀφήσω νὰ ξεσπάσῃ μὲ τίς φωνές της, ἀπομακρύνθηκα ἀπὸ τὸν Ἄλύπιον. Ἡ ἀπομόνωσις μου ἐφάνηκε προτιμότερα διὰ τὸ ἔργον τῶν δακρῶν καὶ ἀπομονώθηκα, ὅσο περισσότερο ἠμπόρεσα, διὰ νὰ μὴ μ' ἐνοχλῆ πλέον ἡ παρουσία του.

Τέτοιος ἦμουν τότε, καὶ αὐτὸς τὸ εἶχε ἀντιληφθῆ, διότι δὲν ἠξεύρω τί λόγια εἶπα καὶ ὁ ἦχος τῆς φωνῆς μου ἐφαίνετο τώρα βρεγμένος ἀπὸ δάκρυα. Σηκώθηκα. Ὁ Ἄλύπιος ἔμεινε, ἐκεῖ ὅπου ἐκαθήμεθα, κατάπληκτος. Ἐκεῖ ξαπλώθηκα, δὲν γνωρίζω πῶς, κάτω ἀπὸ τὰ κλαδιὰ μιᾶς συκιάς, καὶ ἐξαπέλυσσα τὰ δάκρυά μου καὶ ἔτρεχαν ἀπὸ τὰ μάτια μου ποταμοὶ δακρῶν ὡς θυσία, ποῦ Σὺ ἐδέχθηκες καὶ σοῦ εἶπα πράγματα πολλὰ, ἂν ὄχι μὲ αὐτὰς τὰς λέξεις, τουλάχιστον μ' αὐτὴν τὴν ἔννοιαν : «Καὶ Σὺ, Κύριε, ἕως πότε»⁽²⁾. «Ἐως πότε, Κύριε, ὀργισθήσῃ εἰς τέλος»⁽³⁾. «Μὴ μνησθῆς ἡμῶν ἀνομιῶν ἀρχαίων»⁽⁴⁾. Διότι αἰσθανόμουν ὅτι μ' ἐδέσμευαν ἀκόμη. Καὶ ἐξέβαλλα φωνὴν ἀπογνώσεως. «Ἄχ, τέλος, πότε ; Αὔριο, ὄλο αὔριο ; Γιατί ὄχι ἀμέσως ; Γιατί ἡ ὥρα αὐτὴ νὰ μὴν εἶναι ὁ τερματισμὸς τῆς αἰσχύνῃς μου ;

(1) Ψαλμ. ΡΙΗ, 85.

(2) Ψαλμ. ΣΤ, 4.

(3) Ψαλμ. ΘΗ, 5.

(3) Αὐτόθι 8.

«Λάβε καὶ ἀνάγνωσε!»

Τὰ ἔλεγα αὐτὰ καὶ ἔκλαια μὲ πικροτάτη συντριβὴ τῆς καρδιάς μου. Ὅποτε ἀκούω μιὰ φωνὴ ἀπὸ ἓνα γειτονικὸ σπίτι, μιὰ φωνὴ ἀγοριοῦ ἢ κοριτσιοῦ, δὲν γνωρίζω, μιὰ φωνὴ, ποὺ ἔφαλλε καὶ ἐπανελάμβανε : «Λάβε καὶ ἀνάγνωσε! λάβε καὶ ἀνάγνωσε!» Ἄμέσως, μεταβιβάων τὴν ὄψιν τοῦ προσώπου μου, ἐσυγκέντρωσα τὴν προσοχήν μου, διὰ νὰ ἐνθυμηθῶ ἂν ὑπῆρχε κανένα παιχνίδι, ὅπου τὰ παιδιὰ ἔλεγαν αὐτὰς τὰς λέξεις, ἀλλὰ δὲν συνέπεσε ν' ἀκούσω ἓνα τέτοιο παιχνίδι πουθενά. Συγκρατήσας λοιπὸν τὴν ἐρμὴν τῶν δακρύων μου, σηκώθηκα καὶ ἐρμήνευσα τὴν φωνὴν ἐκείνην ἀποκλειστικῶς ὡς θείαν ἐντολήν, διὰ ν' ἀνοιξῶ τὸ ἱερὸν βιβλίον καὶ ν' ἀναγνώσω τὸ πρῶτον κεφάλαιον, ποὺ θὰ προσέπιπτε στὰ μάτια μου. Διότι ἤκουσα περὶ τοῦ Ἁντωνίου, ὅτι τὸν παρώτρυνε ἓνα χωρίον τοῦ Εὐαγγελίου, ποὺ τυχαίως ἐδιάδασε, ὡς ἂν ἀπηυθύνετο πρὸς αὐτὸν τὸν ἴδιον : «Ὑπαγε, πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα καὶ δός πτωχοῖς καὶ ἔξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανῷ καὶ δεῦρο ἀκολουθεῖ μοι»⁽¹⁾ καὶ αὐτὸς ὁ χρησμὸς τὸν μετέστρεψεν εἰς Ἐσὲ ἄμέσως.

Κατὰ τὸν τρόπον αὐτὸν παρακινήθεις, ἐπέστρεψα ἐκεῖ, ὅπου εὐρίσκετο ὁ Ἀλύπιος καὶ ὅπου, ὅταν εἶχα ἀποσυρθῆ ἀπὸ ἐκεῖ, ἄφησα τὸ βιβλίον τοῦ Ἀποστόλου. Τὸ ἄρπαξα, τὸ ἀνοιξα καὶ ἐδιάδασα τὸ πρῶτον κεφάλαιον, ὅπου ἐστράφησαν τὰ μάτια μου : «Μὴ κώμοις καὶ μέθαις, μὴ κοίταις καὶ ἀσελγείαις, μὴ ἔριδι καὶ ζήλῳ· ἀλλ' ἐνδύσασθε τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, καὶ τῆς σαρκὸς πρόνοιαν μὴ ποιεῖσθε εἰς ἐπιθυμίας»⁽²⁾. Δὲν ἠθέλησα νὰ διαβάσω περισσότερον, οὔτε ὑπῆρχε ἀνάγκη. Μετὰ τὸ τέλος τῆς παραινέσεως αὐτῆς διεχύθη φῶς βεβαιότητος εἰς τὴν καρδιά μου, ποὺ διεσκόρπισε ὅλα τὰ σκότη τῆς ἀμφιβολίας μου.

Ὁ Ἀλύπιος καὶ ὁ Αὐγουστῖνος

Ἀφοῦ ἐσημείωσα διὰ τοῦ δακτύλου ἢ δὲν γνωρίζω διὰ ποίου ἄλλου σημείου τὸ χωρίον αὐτό, ἔκλεισα τὸ βιβλίον καὶ μὲ πρόσωπον ἤδη καθησυχασμένον τὸ ἔδειξα εἰς τὸν Ἀλύπιον. Ἀλλὰ

(1) Ματθ. ιθ', 21.

(2) Ρωμ. ιγ', 14.

καὶ αὐτὸς μοῦ ἀπεκάλυψε κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον ἐκεῖνο, ποῦ συνέβαινε εἰς τὸν ἑαυτὸν του καὶ τὸ ὁποῖον δὲν ἐγνώριζα. Ἐζήτησε γὰρ ἴδῃ ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἐδιάβαζα. Ἴδου αὐτό : «Τὸν δὲ ἀσθενοῦντα τῇ πίστει προλαμβάνεσθε» (1). Ἐθεώρησε, ὅτι αὐτὸ ἀπηυθύνετο πρὸς τὸν ἴδιον, ἐνισχυθεὶς δὲ ἀπὸ τὴν παραίνεσιν ταύτην εἰς ἀγαθὴν καὶ ἀγίαν πρόθεσιν, ἣ ὁποία τελείως ἀνταπεκρίνετο καὶ πρὸς τὰ ἦθη του, ὡς πρὸς τὰ ὁποῖα ἤδη ἀπὸ πολλοῦ ἦτο διαφορετικὸς ἀπὸ μένα εἰς τὸ κελύτερον, συνεδέθη μαζί μου χωρὶς δισταγμὸν.

Ἡ χαρὰ τῆς Μόνικας

Ἦστερα τρέχομε σιτὴ μητέρα μου καὶ τῆς ἀνακοινῶν ἡμῶν τὴν ἀπόφασίν μας. Εἶναι καταχαρούμενη. Τῆς διηγούμεθα πῶς συνέβη. Ἐνθουσιάζεται, θριαμβεύει καὶ εὐλογεῖ Ἐσέ, ὦ Θεέ, «δυναμένον ὑπὲρ πάντα ποιῆσαι ὑπερεκπερισσοῦ ὧν αἰτούμεθα ἢ νοοῦμεν» (2), διότι ἔβλεπεν, ὅτι τῆς ἐχορηγοῦσες ἐν τῷ προσώπῳ μου περισσότερα ἀπ' ὅσα ἐσυνήθιζε νὰ ζητῇ μὲ τοὺς στεναγμοὺς καὶ τὰ δάκρυά της. Διότι μ' ἐπανεφέρες εἰς Ἐσέ κατὰ τρόπον, ὥστε νὰ μὴ ζητῶ οὔτε σύζυγον οὔτε ἄλλην ἐλπίδα τοῦ αἰῶνος, ἰστάμενος ἤδη ἐπὶ τοῦ «κανόνος τῆς πίστεως», ἐπὶ τοῦ ὁποίου μ' ἐπαρουσίασες εἰς τὴν μητέρα μου δι' ἀποκαλύψεως πρὸ τόσων ἐτῶν καὶ «ἔστρεψας τὸν κοπετόν της εἰς χαρὰν αὐτῆ» (3) πολὺ μεγαλυτέραν παρ' ὅσο ποθοῦσε, πολὺ προσφιλεστέραν καὶ ἀγνοτέραν ἐκείνης, ποῦ ἐπερίμενε ἐκ τῶν ἐγγόνων της ἐκ τῆς σαρκὸς της.

ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΤΕΥΧΟΥΣ

(1) Ρωμ. ιδ', 1.

(2) Ἐφεσ. γ', 20.

(3) Πρδλ. Ψαλμ. κθ', 12.

ΑΓΙΟΥ ΑΥΓΟΥΣΤΙΝΟΥ ΑΙ ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΕΙΣ

* * *

ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ - ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΑΝΔΡΕΟΥ ΔΑΛΕΖΙΟΥ

ΔΙΔΑΚΤΟΡΟΣ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

ΤΕΥΧΟΣ Β'

Α' ΕΚΔΟΣΙΣ

ΑΘΗΝΑΙ

1958

ΒΙΒΛΙΟΝ Θ'

Ὁ Αὐγουστίνος ἐγκαταλείπει τὴν ρητορικὴν σταδιοδρομίαν του. — Ἡ ἀπέναντί του συμπεριφορὰ τοῦ Βερεκούνδου. — Ὁ Νεβρίξιος. — Ἡ ἐν Κασσιακίῳ παραμονὴ τοῦ Αὐγουστίνου. — Ἡ συγκλήσις του κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν Ψαλμῶν. — Τεκμήριον αἰσθητὸν τῆς Θείας Προνοίας. — Ἐπίσημος παραίτησις τοῦ Αὐγουστίνου καὶ ἐπάνοδος του εἰς τὸ Μεδιόλανον μὲ τὸν σκοπὸν νὰ βαπτισθῇ. — Ὁ Ἀδεοδάτος τέκνον τῆς ἀμαρτίας του. — Ὁ θάνατος τῆς Μόνικας.

«ὦ Κύριε, ἐγὼ δοῦλος σός, ἐγὼ δοῦλος σός καὶ υἱὸς τῆς παιδίσκης σου· διέρρηξας τοὺς δεσμούς μου σοὶ θύσω θυσίαν αἰνέσεως»⁽¹⁾. Ἡ καρδία μου, ἢ γλῶσσά μου ἄς Σ' ἐξυμνήσουν καὶ ὅλα τὰ ὀστέα μου ἄς ἀνακράξουν: «Κύριε, τίς ὁμοίος σοι»⁽²⁾. Ἄς ἐρωτήσω καὶ Σὺ ἀπάντησέ μου καὶ εἶπέ εἰς τὴν ψυχὴν μου: «Σωτηρία σοῦ εἰμι ἐγώ»⁽³⁾.

Ποῖος ἤμουν καὶ πῶς ἤμουν; Πόση κακία δὲν ἐνεφώλευεν εἰς τὰς πράξεις μου ἢ, ἐὰν ὄχι εἰς τὰς πράξεις μου, τοῦλάχιστον εἰς τοὺς λόγους μου ἢ, ἐὰν ὄχι καὶ εἰς τοὺς λόγους μου, τοῦλάχιστον εἰς τὴν θέλησίν μου. Ἀλλὰ Σὺ Κύριε, ὃ διὰ τοῦ βλέμματός ἀναμετρῶν τὰ βάρη τοῦ θανάτου μας, ἀνέσυρες ἀπὸ τὴν καρδίαν μου ἄβυσσον διαφθοράς. Καὶ τοῦτο ἐσήμαινε, ὅτι ἀπέκρουα ἐκεῖνο, ποῦ ἐποθοῦσα προηγουμένως καὶ ἐποθοῦσα ὅ,τι ἤθελες Σὺ.

Ἀλλὰ τὸ αὐτεξούσιόν μου ποῦ εὗρίσκετο κατὰ τὸ μακρὸν ἐκεῖνο διάστημα; Καὶ ἀπὸ ποίαν μυστηριώδη κρύπτῃν ἀνεπήδησε διὰ νὰ κύψω τὸν αὐχένα ὑπὸ τὸν γλυκὸν ζυγὸν Σου καὶ τοὺς ὤμους μου κάτω ἀπὸ τὸ ἐλαφρὸν φορτίον Σου, ὦ Ἰησοῦ Χριστέ, βοηθέ μου καὶ λυτρωτά μου; Καὶ πόσον μεγάλη δὲν ὑπῆρξε δι' ἐμέ ἢ ἀπόλαυσις νὰ ὑποστῶ τὸ μαστίγιον ματαίων ἡδονῶν! Ἡ ἀπώλειά

(1) Ψαλμ. ΡΙΕ', 7—8.

(2) Ψαλμ. ΛΔ', 10.

(3) Ψαλμ. ΛΔ', 3.

των μου ἐνέσπειρε φοβερόν τρόμον, καὶ τώρα ἤμουν διὰ τὴν ἀπώλειάν των εὐδαιμονέστατος, καὶ τοῦτο, διότι ἔρριπτες αὐτὰς τὰς ἡδονὰς μακρὰν μου, Ἐσὺ, ἡ πραγματικὴ ὑπερτάτη ἡδονή. Ἐκτοπίζων τὰς ἡδονὰς ταύτας, ἐλάμβανες Σὺ τὴν θέσιν των, γλυκύτερος ἀπὸ κάθε ἀπόλαυσιν—ἀλλ' ὄχι διὰ τὴν σάρκα καὶ τὸ αἷμα—φωτεινότερος ἀπὸ κάθε φῶς, μεγαλειωδέστερος ἀπὸ κάθε μεγαλεῖον, ἀλλ' ὄχι διὰ τοὺς ἐπιζητοῦντας εἰς τοὺς ἑαυτοὺς των τὸ μεγαλεῖον. Ἦδη ἀπηλλαγμένη ἡ καρδία μου ἀπὸ τὰς ἀνησυχητικὰς φιλοδοξίας, ἀπὸ τὸ χρῆμα, ἀπὸ τὸν πηλόν, εἰς τὸν ὁποῖον κυλιόμεθα, ἀπὸ τὰ πάθη, τὴν λέπραν τῶν ὁποίων ἀναξέρομεν, ἀπηυθύνετο πρὸς Ἐσέ, τὸ γλυκύτερον φῶς μου, τὸν πλοῦτόν μου, τὴν σωτηρίαν μου, τὸν Κύριον καὶ Θεόν μου.

Καὶ ἀπεφάσισα, ὑπὸ τὰ ὄμματά Σου, ν' ἀποφύγω, κατὰ τὴν ἀπομάκρυνσίν μου, κάθε ἐπίδειξιν καὶ νὰ ἐγκαταλείψω τὸ ὑπουργημα τῆς γλώσσης μου, τὴν ἀγοραίαν φλυαρίαν, διότι δὲν ἤθελα πλέον, ὅπως οἱ νέοι, ἀδιάφοροι πρὸς τὸν νόμον Σου καὶ τὴν εἰρήνην Σου καὶ μὴ ὄνειρευόμενοι παρὰ μόνον ἐξωφρενικὰς ἠλιθιότητας καὶ ἀγῶνας εἰς τὴν Ἀγοράν, ἀγοράζουσι ἀπὸ τὸ στόμα μου ὅπλα διὰ τὴν μανίαν των.

Ἀπὸ μίαν εὐτυχῆ σύμπτωσιν, ὀλίγαι μόνον ἡμέραι ὑπελείποντο μέχρι τοῦ τρυγητοῦ. Ἀπεφάσισα νὰ τὰς ὑπομείνω μὲ ὑπομονὴν καὶ κατόπιιν θὰ ἔφευγα, κατὰ τὴν συνήθειάν μου. Ἄλλ' ἐξαγορασθεῖς ὑπὸ Σοῦ, δὲν θὰ ἐπέστρεφα πλέον διὰ νὰ πωλήσω τὸν ἑαυτόν μου.

Τέτοιο ἦτο τὸ σχέδιον ποὺ κατήρτισα ἐνώπιόν Σου. Μόνον οἱ στενοὶ φίλοι ἦσαν ἐνήμεροι τοῦ σχεδίου αὐτοῦ, εἶχαμεν δὲ συμφωνήσει μεταξύ μας νὰ τὸ κρατήσωμεν μυστικόν. Μολονότι ἐβαδίζαμεν ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ κλαυθμῶνος καὶ ἐψάλλαμεν τὴν ᾠδὴν τῶν ἀναβαθμῶν, θὰ ἐδεχόμεθα ἀπὸ Σὲ βέλη ἠκονημένα καὶ ἄνθρακας ἐρημικοὺς εἰς τὴν δολίαν γλώσσαν, ἡ ὁποία μᾶς πολεμεῖ ὑπὸ τὸ πρόσχημα συμβούλου ἀγαθοῦ καὶ μᾶς ἀγαπᾷ ὅπως καὶ τὴν τροφήν ποὺ καταδροχθίζει.

Διέσχισες τὴν καρδίαν μας διὰ τῶν βελῶν τῆς ἀγάπης Σου καὶ ἐφέραμε τοὺς λόγους Σου εἰς τὰ σπλάγχχνα μας, τὰ δὲ παραδείγματα τῶν δούλων Σου, ποὺ μετέβαλες ἀπὸ σκότος εἰς φῶς, καὶ εἰς ζωὴν ἀπὸ θάνατον, ἔκαιαν καὶ ἀπετέφρωναν εἰς τὰ βᾶθη

τῆς σκέψεώς μας τὴν βαρεῖαν ἀποχαύνωσίν μας, τὸ βάρος τῆς ὁποίας δὲν μᾶς ἔκαμνε πλέον νὰ κύπτωμεν εἰς τὴν ἄδυsson πραγμάτων μηδαμινῶν.

Ἐν τούτοις τὸ ὄνομά Σου, τὸ εἰς ὀλόκληρον τὴν οἰκουμένην καθαγιασθέν, θ' ἀπαιτοῦσε καὶ ἐγκωμιαστὰς τοῦ πόθου μας καὶ τοῦ προγράμματος τῆς ζωῆς μας. Διὰ τοῦτο τὸ νὰ μὴ περιμεῖνω τὰς διακοπὰς, ποὺ εὐρίσκοντο ἐπὶ θύραις, δὲν ἐσήμαινεν ἐπίδειξιν. Τὸ ἐπάγγελμά μου ἦτο δημόσιον ὑπουργήμα, καὶ μάλιστα μεγάλης περιωπῆς. Λοιπόν, τὸ νὰ τὸ ἐγκαταλείψω ξαφνικά, τὸ νὰ προηγηθῶ τῶν διακοπῶν, ποὺ ἐπλησίαζαν, θὰ ἦτο, ὡς ἐὰν ἤθελα νὰ στρέψω ἐπάνω μου τὰ βλέμματα τοῦ κοινοῦ καὶ ἔδιδα ἀφορμὴν σχολίων, διότι θὰ ἔκαμνα τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἐσκόπευα νὰ δώσω εἰς τὴν τοιαύτην ἐνέργειάν μου σημασίαν. Διὰ ποῖον λόγον θὰ παρέδιδα εἰς ἔριδας καὶ συζητήσεις τὰ μυχιαίτερα τῶν αἰσθημάτων μου καὶ θὰ ἐνεργοῦσα, ὥστε νὰ βλασφημηθῆ τὸ ἀγαθόν μου; (1)

Τὸ ἴδιο καλοκαίρι, ἡ ὑπερκόπωση, ποὺ προῆλθε ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν μου, ἐξησθένησε τοὺς πνεύμονάς μου. Ἀνέπνεα μὲ δυσκολίαν, αὐτὴ δὲ ἡ διαταραχὴ ἐξεδηλώνετο διὰ πόνων εἰς τὸ στήθός μου, οἱ ὁποῖοι δὲν μοῦ ἐπέτρεπαν μίαν ἡχηρὰν καὶ συνεχῆ ὁμιλίαν. Κατ' ἀρχὰς ἔχασα τὸ ἠθικόν μου, λόγῳ τῆς σχεδὸν ἐπιτακτικῆς ἀνάγκης ν' ἀποτινάξω τὸ βάρος τῆς καθηγεσίας μου ἢ τοῦλάχιστον νὰ τὸ ἀποθέσω προσωρινῶς εἰς περίπτωσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν θὰ μοῦ ἦτο δυνατόν νὰ ἐξασφαλίσω τὴν θεραπείαν μου καὶ ν' ἀνακτήσω δυνάμεις. Ἄλλ' εὐθὺς ὅταν ἐμορφώθη καὶ ἐνισχύθη εἰς τὴν ψυχὴν μου ἐδραΐα θέλησις νὰ σχολάσω καὶ νὰ διαγνώσω ὅτι Σὺ ὁ Κύριος, τότε—Σὺ Θεέ μου τὸ γνωρίζεις—αἰσθάνθηκα χαρὰν, ὅτι εἶχα εἰς τὴν διάθεσίν μου πρόφασιν, ὅχι ψευδῆ, ἱκανὴν νὰ μετριάσῃ τὴν ἀδημονίαν τῶν ἀνθρώπων, ποὺ ἦσαν πάντα πρόθυμοι νὰ μὲ προαγοράσουν πρὸς τὸ συμφέρον τῶν παιδιῶν των.

Ὡστε, διακατεχόμενος ἀπ' αὐτὴν τὴν χαρὰν, ἀνέμενα καρτερικῶς τὴν προθεσμίαν—ἴσως νὰ ἐπρόκειτο περὶ εἴκοσι μόνον ἡμερῶν.—Ἄλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ ἀναμονὴ μοῦ ἦτο ὀδυνηρά, διότι ἡ

(1) Πρβλ. Ρωμ. ιβ', 16.

πρὸς τὸ ὑλικὸν κέρδος ἀγάπη, ἣ ὁποία προηγουμένως μ' ἐβοη-
θοῦσε νὰ σηκώνω τὸ βαρὺ φορτίον μου, εἶχεν ἐξαφανισθῆ καὶ θὰ
ἦμουν περίλυπος, ἂν ἡ ὑπομονὴ δὲν διεδέχετο τὴν πλεονεξίαν.

Πόσον ἠμάρτησα, δεχθεῖς νὰ παραμείνω μίαν ἀκόμη ὥραν
εἰς τὴν ἔδραν μου τοῦ ψεύδους, καθ' ὃν χρόνον μ' ἐξουσίαζεν ὁ
πόθος νὰ ὑπηρετήσω Ἐσέ. Ἐνας ἀπὸ τοὺς δούλους Σου, ἕνας
ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς μου θὰ ἐβεβαίωνε τοῦτο πιθανῶς. Δὲν θέλω
περὶ αὐτοῦ νὰ συζητήσω. Ἀλλὰ Σὺ, Κύριε τοῦ ἐλέους καὶ τῶν
οἰκτιρμῶν, δὲν μὲ ἐσυγχώρησες καὶ δὲν ἔρριψες τὸ ἀμάρτημά
μου αὐτὸ εἰς τὸ ἁγιασμένον ὕδωρ μαζί με τόσας ἄλλας βδελυρὰς
καὶ θανασίμους ἀμαρτίας;

Καὶ αὐτὴ ἀκόμη ἡ εὐτυχία μας ἦτο διὰ τὸν Βερεκουῦνδον
ἀντικείμενον βασάνου καὶ ἀγωνίας. Λόγω τῶν δεσμῶν, πού τὸν
ἐκρατοῦσαν ὑποχείριον, ἔβλεπε καθαρά, ὅτι ἐκ τῆς дуάδος μας θὰ
ἐξετοπίζετο ταχέως. Δὲν ἦτο ἀκόμη χριστιανός. ἂν καὶ ἡ σύζυ-
γὸς του ἦτο ἤδη τοιαύτη, ἀλλ' ἀκριβῶς ἡ σύζυγος ἦτο διὰ τὸν
Βερεκουῦνδον ὁ μεγάλος φραγμὸς εἰς τὴν ἐδὸν, ὅπου θὰ ἐπορευό-
μεθα. Πράγματι δὲν ἐδέχετο νὰ γίνῃ χριστιανός κατὰ τρόπον
διάφορον ἐκείνου, ὁ ὁποῖος ἀκριβῶς τοῦ ἀπηγορεύετο.

Ἐν τούτοις εἶχε τὴν καλωσύνην νὰ μᾶς παραχωρήσῃ τὴν
οἰκίαν του ὃσον χρόνον ἠθέλαμεν νὰ παραμείνωμεν εἰς αὐτήν.
Σὺ, Κύριε, θὰ τὸν ἀνταμείψῃς τὴν ἡμέραν τῆς ἀναστάσεως τῶν
δικαίων, διότι ἤδη ἐδώρησες εἰς αὐτὸν τύχην ὁμοίαν μετὰ τὴν ἰδι-
κὴν των. Εὐρισκόμεθα ἤδη εἰς τὴν Ρώμην, ὁπότε ἠσθένησεν ἐκ
βαρείας νόσου, κατὰ τὴν πορείαν τῆς ὁποίας ἔγινε χριστιανός καὶ
ἐγκατέλειψε τὸν κόσμον αὐτόν, διακατεχόμενος ἀπὸ ἀκραιφνή εἰς
τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν πίστιν. Τοιοτρόπως δὲν ὑπῆρξες
μόνον δι' αὐτόν, ἀλλὰ καὶ δι' ἡμᾶς φιλεύσπλαγχνος. Θὰ ἦτο πράγ-
ματι δι' ἡμᾶς ἀφόρητος ὀδύνη νὰ γνωρίζωμεν τὴν ἀπειρον καλο-
καγαθίαν τοῦ φίλου μας καὶ νὰ μὴν ἠμποροῦμεν νὰ τὸν συγκατα-
ριθμήσωμεν εἰς τὴν πιστὴν Σου ποιμνῆν.

Σ' εὐγνωμονοῦμεν, ὦ Θεέ μου, εἴμεθα ἰδικοί Σου. Αἱ παραι-
νέσεις, αἱ παρηγορίαι Σου τὸ μαρτυροῦν. Πιστὸς εἰς τὰς ἐπαγγελ-
σίας Σου, θὰ δώσης εἰς τὸν Βερεκουῦνδον ὡς ἀντάλλαγμα διὰ τὴν
ἐν Κασσιάκῳ ἐξοχὴν του, ὅπου εὐρήκαμε ἀνάπαυσιν μακρὰν ἀπὸ
τὰς καυστικὰς ἐνοχλήσεις τοῦ αἰῶνος, τὴν αἰώνιον ἀνοιξιν

τοῦ Παραδείσου, ἀφοῦ ἔχεις ἤδη συγχωρήσει τὰς ἐπὶ τῆς γῆς ἁμαρτίας καὶ τὸν ἐτοποθέτησες εἰς ὄρος τετυρωμένον, εἰς ἰδικόν Σου, εἰς ὄρος πίον (1).

Κατ' ἐκείνην λοιπὸν τὴν ἐποχὴν ὁ Βερεκοῦνδος ἦτο ἔρμαιον ἀγωνίας. Ὅσον δὲ ἀφορᾷ τὸν Νεβρίδιον, αὐτὸς συμμετεῖχεν εἰς τὴν εὐθυμίαν μας. Καὶ ὅμως δὲν ἦτο ἀκόμη χριστιανὸς καὶ εἶχε καταδυθισθῆ εἰς τὴν ἄβυσσον τῆς τόσο ἐπικινδύνου ἐκείνης πλάνης, ποὺ τὸν ἔκαμνε νὰ θεωρῆ ὡς φρεναπάτην τὸ σῶμα τοῦ Υἱοῦ Σου, αὐτὴν ταύτην τὴν Ἀλήθειαν. Ἀλλ' ἤδη ἐλευθερώνετο ἀπὸ τὴν πλάνην αὐτὴν καὶ ἡ κατάστασις του ἦτο ἡ ἐξῆς: μολονότι ἀκόμη ξένος πρὸς τὰ μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας Σου, ἐπεζῆται ὄχι ὀλιγώτερον τὴν ἀλήθειαν μετὰ πάθους. Ὀλίγον χρόνον μετὰ τὴν μεταστροφὴν μας καὶ τὴν ἀναγέννησίν μας διὰ τοῦ βαπτίσματος, ὁ Νεβρίδιος ἔγινε φιλακόλουθος καθολικὸς καὶ Σὲ ὑπηρέτησεν εἰς τὴν Ἀφρικὴν με ἀγνότητα καὶ πλήρη ἐγκράτειαν καὶ εἶχε προσηλυτίσει εἰς τὸν Χριστιανισμόν ἐλόκληρον τὴν οἰκογένειάν του. Τότε δὲ τὸν ἀπήλλαξες ἀπὸ τὴν σάρκα του.

Ἦδη ἀναπαύεται εἰς τοὺς κόλπους τοῦ Ἀβραάμ, ὅποιανδῆποτε σημασίαν καὶ ἂν ἔχη αὐτὴ ἡ ἔκφρασις. Ναί, ἐκεῖ ἀναπαύεται ὁ προσφιλὴς Νεβρίδιός μου, ὁ γλυκὺς φίλος μου, ἐκεῖ ζῆ. Ποιὸς ἄλλος τόπος θὰ ἦτο ἀντάξιός μιᾶς τέτοιας ψυχῆς; Ζῆ εἰς τὸν τόπον ἐκεῖνον, διὰ τὸν ὅποιον ἐρωτοῦσε νὰ μάθῃ τόσα πολλὰ ἀπὸ ἐμέ, πλάσμα εὐτελὲς καὶ τυφλόν. Δὲν φέρει πλέον τὸ αὐτί του εἰς τὸ στόμα μου· φέρει τὸ στόμα του τὸ πνευματικόν εἰς τὴν πηγὴν Σου καὶ ροφᾷ, ἐφ' ὅσον εἶναι δυνατόν, τὴν σοφίαν Σου κατὰ τὸ μέτρον τῆς ἀπληστίας του ἐν μέσῳ ἀπείρου εὐδαιμονίας! Ἀλλὰ—ὦ ναί τὸ πιστεύω— δὲν μεθᾷ τόσο ἀπ' αὐτὴν, ὥστε νὰ μὲ λησμονήσῃ, ἀφοῦ Σὺ Κύριε, τὸν ὅποιον βλέπεις, δὲν μάς λησμονεῖς.

Εἰς αὐτὸ λοιπὸν τὸ σημεῖον εὐρισκόμεθα. Παρηγορούσαμε τὸν Βερεκοῦνδον, διὰ τὸν ὅποιον ἡ μεταστροφή μας ἦτο ἀντικείμενον θλίψεως, χωρὶς ὅμως νὰ ἐλαττώνεται ἡ φιλία μας. Τὸν ἐσυμβουλεύαμεν νὰ ἐκπληροῖ πιστῶς τὰ καθήκοντά του, δηλαδὴ τὰ καθήκοντα τῆς συζυγικῆς του ζωῆς.

(1) Ψαλμ. ΕΖ', 16.

Ὅσον δὲ ἀφορᾷ τὸν Νεβρίδιον, αὐτὸς ἦτο τόσον πλησίον μας, ὥστε τὸ πρᾶγμα ἦτο εὐκόλον δι' αὐτόν, ἢ δὲ ἀπόφασίς του ἐνισχύετο περισσότερο ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν. Τέλος ἐπέρασαν αἱ ἡμέραι ἐκεῖναι, τὰς ὁποίας ὁ ἀκόρεστος πόθος τῆς ραθύμου ἐλευθερίας μου παρουσίαζε τόσο πολυαρίθμους καὶ μακράς· αἱ ἡμέραι ἐκεῖναι, κατὰ τὰς ὁποίας θὰ ἤμποροῦσα νὰ ψάλλω ἀπὸ τὰ βᾶθη τῆς ψυχῆς μου : «Σοὶ εἶπεν ἡ καρδιά μου. Ἐξεζήτησα τὸ πρόσωπόν σου· τὸ πρόσωπόν σου, Κύριε, ζητήσω» (1).

Καὶ ἔφθασεν ἐκείνη ἡ ἡμέρα, κατὰ τὴν ὁποίαν θ' ἀπαλλασσόμουν ἀπὸ τὸ ρητορικὸν ἐπάγγελμά μου πραγματικῶς, ὅπως εἶχα ἤδη ἀπαλλαγῆ ἀπ' αὐτὸ νοερῶς. Γεμᾶτος χαρά, Σ' εὐγνωμονοῦσα καὶ ἀνεχώρησα διὰ τὴν ἐξοχικὴν ἐκείνην οἰκίαν μὲ ὄλους τοὺς δικούς μου.

Τὸ πῶς ἐχρησιμοποιοῦσα τὰ λογοτεχνικὰ χαρίσματά μου, ποῦ ἔθετα εἰς τὴν διάθεσίν Σου, ἀλλὰ τὰ ὁποῖα, εἰς τὴν πνευματικὴν πνοὴν των — καθὼς ὁ ἀθλητῆς κατὰ τὴν ἀνάπαυσιν — ἀπέπνεαν ἀκόμῃ τὴν ὑπεροφίαν τῆς Σχολῆς, ἠμπορεῖ κανεὶς νὰ τὸ ἴδῃ εἰς τοὺς Διαλόγους μου, ὀφειλομένους εἰς τὰς συζητήσεις μετὰ τῶν φίλων μου ἐνώπιόν Σου. Ὅσον δὲ ἀφορᾷ τὰς λογομαχίας μου μὲ τὸν Νεβρίδιον, περὶ αὐτῶν μαρτυροῦν αἱ μεταξὺ μας διαμειφθεῖσαι ἐπιστολαί (2).

Πότε ἄρα γε θὰ ἔχω ἀρκετὸν καιρόν, διὰ ν' ἀνακαλέσω εἰς τὴν μνήμην μου ὄλας τὰς εὐεργεσίας Σου, ἰδίως κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ; Ζῶ καὶ πάλιν τὰς ἡμέρας ἐκεῖνας μὲ τὴν ἀνάμνησιν καὶ εὐρίσκω ἀπόλαυσιν νὰ Σοῦ ἐξομολογηθῶ, διὰ ποίων βουκέντρων μὲ κατεδάμασες, πῶς μὲ ἰσοπέδωσες, ἀνατρέψας τὰ ὄρη καὶ τοὺς λόφους τῶν σκέψεών μου, πῶς εὐθυγράμμισες τοὺς σκολιούς δρόμους μου καὶ πῶς ἀπελάξευσες τὰς τραχύτητάς μου. Πῶς καθυπέταξες τὸν Ἀλύπιον, ἀδελφὸν τῆς καρδιάς μου, εἰς τὸ ὄνομα τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ Σου, τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸ ὄνομα δηλαδὴ ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἡ περιφρόνησίς του

(1) Φαλμ. ΚΣΤ', 8.

(2) Αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ Αὐγουστίνου 3, 4, 7, 9—14 ἀπευθύνονται πρὸς τὸν Νεβρίδιον, τοῦ ὁποίου αἱ ἐπιστολαὶ 5, 6 καὶ 8 περιεσώθησαν, λείψανα συνεχοῦς ἀλληλογραφίας ἀναφερομένης εἰς φιλοσοφικά θέματα.

δὲν ἠμποροῦσε νὰ ὑποφέρῃ εἰς τὰ βιβλία μου. Ἐπροτιμοῦσε ν' ἀναπνέῃ τὸ ἄρωμα τῶν Κέδρων, ποὺ εἶχαν ἤδη ὑπὸ τοῦ Κυρίου συντριβῆ, παρὰ ν' ἀπολαμβάνῃ τὴν ὁσμὴν τῶν χόρτων τῆς Ἐκκλησίας Σου, ποὺ προφυλάσσουν τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὸ δηλητήριο τῶν φειδιῶν.

Ποίας δὲν ἀπηύθυνα πρὸς Σὲ κραυγὰς ἐνθουσιῶδεις, ἔταν ἐδιάβαζα τοὺς ψαλμοὺς τοῦ Δαυῖδ, τὰ ἄσματα αὐτὰ τῆς πίστεως, τὰ ἄσματα τῆς εὐσεβείας, τὰ τόσον ἱκανὰ νὰ ταπεινῶνουν τὸ πνεῦμα τῆς ὑπεροφίας ; Νεόφυτος ἀκόμη εἰς τὴν πραγματικὴν ἀγάπην Σου, ἐλάμβανα μέρος εἰς τὰς τέρψεις τῆς ἐξοχῆς μετὸν Ἄλύπιον, ποὺ ἦτο, καθὼς καὶ ἐγώ, κατηχούμενος. Ἡ μητέρα μου ἐζοῦσε παρὰ τὸ πλευρόν μας, γυναῖκα μόνον ὡς πρὸς τὸ ἔνδυμα, ἀλλ' ἀρρενωπὴ ὡς πρὸς τὴν πίστιν, μετὴν ἡρεμίαν ἐκείνην, ποὺ προδίδει ἢ ἡλικία, μετὴν μητρικὴν τρυφερότητα, μετὴν χριστιανικὴν εὐσέδειαν. Ναί, πόσας δὲν ἀπηύθυνα πρὸς Σὲ κραυγὰς ἐνθουσιῶδεις, ἀναγινώσκων τοὺς ψαλμοὺς ἐκείνους καὶ πόσον δὲν με διέφλεγεν ὁ ἔρωσ μου πρὸς Ἐσέ ! Ἐξουσιαζόμενος ἀπὸ τὸν σφοδρὸν ζῆλόν μου, θὰ τοὺς ἀπήγγελα εἰς ὀλόκληρον τὴν ὕψῆλιον, διὰ νὰ ταπεινώσω τὴν ὑπεροφίαν τῶν ἀνθρώπων. Ἀλλὰ μήπως οἱ ὕμνοι οὗτοι δὲν ψάλλωνται εἰς ὅλην τὴν γῆν ; Ὑπάρχει κανεὶς «ὃς ἀποκρυβήσεται τὴν θέρμην Σου ;»⁽¹⁾ Ἄχ, πόσον ἦτο σφοδρὰ καὶ πικρὰ ἡ ἀγανάκτησίς μου ἐναντίον τῶν Μανιχαίων ! Ὑστερα ὁμως μετενόησα καὶ τοὺς ὤκτειρα, ὡς μὴ γνωρίζοντας τὰ μυστήρια ταῦτα, τὰ φάρμακα, καὶ ὡς κατεχομένους ἀπὸ τὴν πονηρὰν ἐκείνην μανίαν ἐναντίον τοῦ ἀντιδότου, τὸ ὁποῖον θὰ ἠμποροῦσε ν' ἀποδώσῃ τὴν υἰείαν των⁽²⁾. Ἦθελα νὰ εὐρίσκοντο ἐκεῖ κάπου πλησίον μου, χωρὶς ἐγὼ νὰ τὸ γνωρίζω, νὰ ἤκουαν τὴν φωνήν μου τὴν ὥραν, κατὰ τὴν ὁποίαν εἰς τὴν τε-

(1) Ψαλμ. ΙΗ', 7.

(2) Ἡ ἀφθονία τῶν ἐκ τῆς Ἱατρικῆς μεταφορῶν εἶναι ἀρχαῖοντως χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῆς λογοτεχνίας τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων. Πρὸς. HARNACK, *Medicinisches aus der ältesten Kirchengeschichte* ἐν τοῖς *Texte und Untersuchungen*, VIII, 4, 1892, STAMLEY PEASE, *Harvard Studies in Classical Philology*, i. XXV (1914), σελ. 78—86, MONEAUX, *Comptes rendus de l'Académie des Inscriptions*, 1920, σελ. 75—83.

λείαν ανάπαυσίν μου εκείνην, ἐδιάβαζα τὸν τέταρτον ψαλμὸν καὶ γὰρ ἤσθάνοντο τὴν ἐπίδρασιν, πού ἐξασκοῦσεν ἐπ' ἐμοῦ ὁ ψαλμὸς οὗτος : « Ἐν τῷ ἐπικαλεῖσθαί με εἰσήκουσέ μου ὁ Θεὸς τῆς δικαιοσύνης μου, ἐν θλίψει ἐπλάτυνάς μοι· οἰκτείρησόν με καὶ εἰσάκουσον τῆς προσευχῆς μου » (1). Λέγω : ἤθελα γὰρ μὲ ἀκούσουν, χωρὶς γὰρ τὸ ἀντιληφθῶ ἐγώ, ἄλλως θὰ ἦτο ἐνδεχόμενον γὰρ πιστεύσουν, ὅτι δι' αὐτοὺς ἦσαν προωρισμένοι αἱ λέξεις μου, μὲ τὰς ὁποίας διέκοπτα τὰς λέξεις τοῦ ψαλμῶδου. Πράγματι δὲν θὰ τὰς ἐπρόφερα ποτὲ μὲ τὸν τόνον ἐκείνον, ἐὰν αἰσθανόμουν ὅτι μὲ ἤκουαν καὶ μὲ ἔβλεπαν. Αὐτοὶ δέ, καὶ ἂν ἀκόμη ὠμιλοῦσα κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον, δὲν θὰ τὰς ἀντελαμβάνοντο, ὅπως τὰς ἔλεγα εἰς τὸν ἑαυτὸν μου ἐνώπιόν Σου, μὲ τὴν ἐνδόμυχον διάχυσιν τῆς καρδίας μου. Ἐφρικιοῦσα ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ φόβου, συγχρόνως δὲ διεφλεγόμουν ἀπὸ τὴν χαρμόσυνον ἐλπίδα τοῦ οἴκτου Σου. Πατέρα μου ! Καὶ ὅλα αὐτὰ διεχέροντο ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμούς μου, ἀπὸ τὴν φωνήν μου, ὁπότε τὸ Πνεῦμα τῆς εὐσπλαγγνίας Σου, ἀπευθυνόμενον πρὸς ἡμᾶς μᾶς ἀνακράζει :

« Υἱοὶ ἀνθρώπων, ἕως πότε βαρυκάρδιοι ; Ἴνα τί ἀγαπᾶτε ματαιότητα καὶ ζητεῖτε ψεῦδος ; » (2).

Ὡ γὰρ ! ἠγάπησα τὴν ματαιότητα καὶ ἐζήτησα τὸ ψεῦδος. Καὶ Σὺ Κύριε, ἐμεγάλυνες ἤδη τὸν ἅγιόν Σου, ἐγείρας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν καὶ καθίσας αὐτὸν ἐν δεξιᾷ Σου, διὰ τὴν πέμψην ἐκ τοῦ οὐρανοῦ Ἐκείνον, πού εἶχεν ὑποσχεθῆ : τὸν Παράκλητον, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας (3). Τὸν εἶχεν ἤδη πέμψει, ἀλλ' ἐγὼ δὲν τὸ ἐγνώριζα, διότι εἶχεν ἤδη δοξασθῆ, ἀνέστη ἐκ νεκρῶν καὶ ἀνέβη εἰς τὸν οὐρανόν. « Οὐπω γὰρ ἦν πνεῦμα ἅγιον ὅτι Ἰησοῦς οὐδέπω ἐδοξάσθη » (4). Καὶ ὁ προφήτης ἀναφωνεῖ : « Ἐως πότε βαρυκάρδιοι ; Ἴνα τί ἀγαπᾶτε ματαιότητα καὶ ζητεῖτε ψεῦδος ; καὶ γινώτε, ὅτι ἐθαυμάστωσε Κύριος τὸν ὄϊον αὐτοῦ » (5). Ἀναφωνεῖ « ἕως πότε ; » Ἀναφωνεῖ « γνωρίζετε το.

Καὶ ἐγὼ ἐπὶ χρόνον μακρὸν ἠγάπησα τὴν ματαιότητα καὶ

(1) Ψαλμ. Δ', 1.

(2) Ψαλμ. Δ' 3.

(3) Ἰωάνν. ιε', 26.

(4) Ἰωάνν. ζ', 39.

(5) Ψαλμ. Δ', 3.

ἐζήτησα τὸ ψεῦδος. Ἰδοὺ διατὶ ἔτρεμα, ὅταν ἤκουα τοῦτο, ἐνθυμούμενος, ὅτι ὑπῆρξα ὅμοιος μ' ἐκείνους, πρὸς τοὺς ὁποίους ἡ παραινέσις αὐτῆ ἀπηυθύνετο. Τὰ φαντάσματα, πού εἶχα ἐκλάβει ὡς τὴν ἀλήθειαν, δὲν ἦσαν παρὰ ματαιότης καὶ ψεῦδος. Πόσοι βαρεῖς καὶ βαθεῖς ἀναστεναγμοὶ δὲν ἀπηχοῦσαν ἀπὸ τὴν ἀνάμνησιν τοῦ πόνου μου ! Εἶθε νὰ τοὺς ἤκουαν καὶ σήμερον ἐκείνοι, πού ἀγαποῦν τὴν ματαιότητα καὶ ζητοῦν τὸ ψεῦδος ! Ἴσως θὰ ἐταράσσοντο καὶ θ' ἀπέπτυν τὴν πλάνην των. Καὶ Σὺ θὰ τοὺς εἰσήκουες, ἐὰν ἤγειραν πρὸς Ἐσὲ τὴν φωνήν των, διότι ἀπέθανε δι' ἀληθοῦς θανάτου τῆς σαρκὸς ὑπὲρ ἡμῶν, «ὃς καὶ ἐντυχάνει ὑπὲρ ἡμῶν» (1). Ἀνεγίνωσκα : «ὀργίζεσθε καὶ μὴ ἀμαρτάνετε» (2). Πόσον αἱ λέξεις αὐταὶ μὲ συνεκίνησαν, ὦ Θεέ μου, πόσον αἱ λέξεις αὐταὶ συνεκίνησαν ἐμέ, πού εἶχα συνηθίσει νὰ ὀργίζωμαι ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ μου διὰ τὸς ἀνομίας μου τοῦ παρελθόντος, διὰ νὰ μὴν ἀμαρτήσω πλέον εἰς τὸ μέλλον. Ἦτο δὲ αὐτῆ ἡ ὀργὴ θεμιτῆ, διότι δὲν ἦτο κάποια ἄλλη φύσις ἀπὸ τὴν φυγὴν τοῦ σκότους, πού ἡμάρτανε, χρησιμοποιοῦσα ἐμέ ὡς ὄργανόν της καθὼς ἰσχυρίζονται ἐκείνοι πού δὲν ὀργίζονται ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ των καὶ «θησαυρίζοντες ὀργὴν ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς καὶ ἀποκαλύψεως δικαιοκρισίας Σου» (3). Τώρα δὲν ἦσαν πλέον ἐξωτερικὰ ἀγαθὰ μου : Δὲν τὰ ἐζήτην πλέον οὔτε ὑπ' αὐτὸν τὸν ἥλιον, οὔτε μὲ τοὺς σαρκικοὺς ὀφθαλμοὺς μου. Οἱ ἐπιζητοῦντες τὴν χαρὰν ἐξω ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν τους, χάνουν εὐκόλως κάθε σταθερότητα. Σκορπίζονται εἰς ὁρατὰ ἀντικείμενα, εἰς ἀντικείμενα φευγαλέα, ἡ δὲ πειναλέα σκέψις των δὲν περιλείχει παρὰ τὰς εἰκόνας τῶν πραγμάτων. Ὡ ! Ἐὰν τοῦλάχιστον, καταπονούμενοι ἀπὸ τὴν ἀσέβειάν των, ἐφώναζαν : «τίς δείξει ἡμῖν τὰ ἀγαθὰ ;» (4). Ἄς ἀπαντήσωμεν εἰς αὐτοὺς καὶ εἶθε νὰ μᾶς ἀκούσουν : «Ἐση-

(1) Πρόβλ. Ψαλμ. Η, 34.

(2) Ψαλμ. Δ, 5. Εἰς τὴν Enarratio in Pal. IV, § 6 ὁ Αὐγουστίνος προτείνει δύο ἐρμηνείας τοῦ στίχου αὐτοῦ : α) Ὅσάκις ὀργίζεσθε, τὸ πνεῦμά σας πρέπει τοῦλάχιστον νὰ καταδικάζῃ τὸ πάθος τῆς ὀργῆς. β) Ὅργίζεσθε ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ σας διὰ τὰ ἀμαρτήματα, πού ἔχετε διαπράξει εἰς τὸ παρελθὸν καὶ μὴν ἀμαρτήσετε πλέον εἰς τὸ μέλλον.

(3) Πρόβλ. Ρωμ. 6', 5.

(4) Ψαλμ. Δ', 7.

μειώθη ἐφ' ἡμᾶς τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου Κύριε» (1). Διότι δὲν εἴμεθα ἡμεῖς τὸ φῶς τοῦτο, ποῦ φωτίζει κάθε ἄνθρωπον, ἀλλὰ φωτιζόμεθα ὑπὸ Σοῦ, ἵνα ὄντες σκότος πρότερον, γίνωμεν φῶς ἐν Κυρίῳ. Ὡ, ἐὰν ἔβλεπαν εἰς τὸν ἐσωτερικὸν κόσμον των τὸ αἰώνιον αὐτὸ φῶς ! Μὴ δυνάμενος νὰ τὸ δείξω εἰς αὐτούς, μολονότι τὸ εἶχα δοκιμάσει, ἐξουσιαζόμενον πραγματικῶς ἀπὸ φρίκην. Ὡ, ἐὰν μοῦ ἐπρόσφεραν τὴν καρδιά των, ποῦ εἶχε ἀποστραφῆ ἀπὸ Ἐσὲ καὶ ἠτένιζε μόνον μὲ τοὺς ὀφθαλμούς των τὰ ἐξωτερικὰ ἀντικείμενα· ὦ ἂν μ' ἐρωτοῦσαν : Τίς δείξει ἡμῖν τὰ ἀγαθὰ ;

Διότι ἐδῶ ἠγανάκτησα ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ μου, ἐδῶ εἰς τὸ ἀπόρρητον αὐτὸ ἄσυλον, ὅπου, συντετριμμένος ἀπὸ τὸν πόνον τῆς μετανοίας, ἐθυσίασα, ἐσφαγίασα τὴν ψυχὴν μου, τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, ἐδῶ, ὅπου, πλήρης ἀγαθῶν ἐλπίδων, ἤρχισα νὰ προετοιμάζωμαι διὰ κάποιαν ὀλοκληρωτικὴν ἀναγέννησιν, ἐδῶ αἰσθάνθηκα διὰ πρώτην φοράν τὴν γλυκύτητά Σου καὶ τὴν εὐφροσύνην, ἣν ἔδωκας εἰς τὴν καρδίαν μου (2). Καὶ ἐξέβαλα κραυγὰς ἐνθουσιασμοῦ κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν ταύτην, ποῦ καθηγιάζετο ἀπὸ τὸ ἐσωτερικὸν πνευμά της. Δὲν ἤθελα πλέον νὰ διασκορπίζωμαι μεταξὺ τῶν γηϊνῶν ἀγαθῶν, καταβροχθίζων τὸν χρόνον καὶ ὑπ' αὐτοῦ καταβροχθιζόμενος, ἐνῶ κατεῖχα εἰς τὴν αἰωνίαν Ἀπλότητα ἄλλον σῖτον, ἄλλον οἶνον, ἄλλο ἔλαιον.

Καὶ ὁ κάτωθι στίχος ἀποσποῦσε ἀπὸ τὴν καρδίαν μου μίαν διάτορον λαχὴν : ὦ, ἐν εἰρήνῃ, ὦ, ἐπὶ τὸ αὐτὸ κοιμηθήσομαι καὶ ὑπνώσω (3).

Ἄλλὰ τί λέγει : Κοιμηθήσομαι καὶ ὑπνώσω ; Ποιὸς πραγματικῶς τολμήσῃ νὰ μᾶς ἀντιστασθῆ, ὅταν πραγματοποιηθῆ τὸ γεγραμμένον : «κατεπόθη ὁ θάνατος εἰς νῖκος ;» (4). Καὶ εἶσαι Σὺ τὸ ὄν ἐκεῖνο, Σὺ, ὁ ὁποῖος δὲν μεταβάλλεσαι. Εἰς Ἐσὲ ὑπάρχει ἡ ἀνάπαυσις, ὅπου λησμονοῦνται ἅπαντες οἱ πόθοι. Καὶ δὲν πρόκειται πλέον ν' ἀναζητήσω, ὅ,τι δὲν εἶσαι. Σὺ, Κύριε, μ' ἐδυναμώσες ἀπλοποιήσας με εἰς τὴν ἐλπίδα.

(1) Πρβλ. Ψαλμ. Δ', 7.

(2) Ψαλμ. Δ', 8.

(3) Πρβλ. Ψαλμ. Δ', 9.

(4) Κορινθ. ιε, 54.

Ἴδου τί ἀνεγίνωσκα καὶ ἐπύρεσσα, καὶ δὲν ἐγνώριζα πῶς νὰ συμπεριφερθῶ πρὸς τοὺς κωφοὺς νεκροὺς ἐκείνους, εἰς τὴν χορείαν τῶν ὁποίων ἀνῆκα καὶ ἐγὼ, μάλιστα καὶ ἐγὼ ἐπίσης, ὑλακτῆς λυσσαλέος καὶ τυφλὸς ἐναντίον τῶν Γραφῶν Σου, ποὺ ἀποστάζουν μέλι οὐράνιον καὶ περιβάλλονται ἀπὸ τὸ ἀπαστρέπτον φῶς Σου : «Καὶ ἐπὶ τοὺς ἐχθροὺς τῶν Γραφῶν ἐξετηκόμην» (1).

Ἄλλὰ πότε θὰ ἐπαναφέρω εἰς τὴν μνήμην μου τὰς ἡμέρας ἐκείνας τῶν διακοπῶν ; Καὶ ὅμως δὲν ἐλησμόνησα καὶ δὲν θ' ἀποκρύψω τὰ δυνατὰ κτυπήματα τοῦ μαστιγίου Σου καὶ τὴν θαυμαστήν ταχύτητα τῆς εὐσπλαχνίας Σου.

Μ' ἐβασάνιζε μία φοβερὰ ὀδονταλγία, ἡ ὁποία δὲν μοῦ ἐπέτρεπε νὰ μιλῶ. Μοῦ ἤλθε λοιπὸν ἡ ἰδέα νὰ καλέσω ὅλους τοὺς παρόντας φίλους μου νὰ προσευχηθοῦν δι' ἐμέ, ὦ Θεὲ κάθε ἰάσεως, καὶ ἔγραψα τὴν παράκλησίν μου εἰς ἓνα πίνακα, διὰ νὰ τὴν ἀναγνώσουν. Μόλις ἐγονατίσαμεν διὰ μίαν εὐσεβῆ ἱκεσίαν, οἱ πόνοι ἐσταμάτησαν, ἐξηφανίσθησαν. Καὶ τί πόνοι ! Καὶ πῶς ἐξηφανίσθησαν ! Μ' ἐκυρίευσεν ἓνας τρομερὸς φόβος, Σοῦ τὸ ἐξομολογοῦμαι, ὦ Θεὲ καὶ Κύριέ μου, διότι οὐδέποτε εἰς τὴν ζωὴν μου εἶχα δοκιμάσει κάτι παρόμοιον. Καὶ τότε αἰσθάνθηκα τὴν ἀναγγελίαν Σου μέχρι τοῦ βυθοῦ τῆς ψυχῆς μου καί, εὐτυχῆς εἰς τὴν πίστιν μου, ἐδόξασα τὸ ὄνομά Σου. Ἄλλὰ καὶ αὐτὴ ἀκόμη ἡ πίστις δὲν μοῦ ἐπέτρεπε νὰ εἶμαι βέβαιος, ὅτι εἶχαν συγχωρηθῆ αἱ παλαιαὶ ἁμαρτίαι μου, τὰς ὁποίας τὸ βάπτισμα δὲν εἶχεν ἀκόμη ἀποπλύνει.

Κατὰ τὸ πέρασ τῶν ἑορτασμῶν τοῦ τρυγητοῦ εἰδοποίησα τοὺς γνωστούς μου εἰς τὸ Μεδιόλανον, ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ ζητήσουν νέον μεταπωλητὴν φράσεων διὰ τοὺς μαθητάς των, δεδομένου ὅτι εἶχα ἤδη ἀποφασίσει ν' ἀφοσιωθῶ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν Σου. Ἄλλ' ἐκτὸς τούτου, κάποια διαταραχὴ τῶν ἀναπνευστικῶν ὀργάνων μου καὶ πόνοι εἰς τὸ στήθος δὲν μοῦ ἐπέτρεπαν νὰ συνεχίσω τὸ ἔργον μου.

Ἀνεκοίνωσα δι' ἐπιστολῆς μου εἰς τὸν ἅγιον ἐπίσκοπον Ἀμβρόσιον τὰς πλάνας μου, ὡς καὶ τὴν νέαν ἀπόφασίν μου καὶ τὸν ἠρώτησα τί ἔπρεπε ν' ἀναγινώσκω κατὰ προτίμησιν εἰς τὰς Γραφάς Σου, διὰ νὰ γίνω ἀξιώτερος καὶ προετοιμασθῶ ὅσο τὸ δυνα-

(1) Πρὸλ. Ψαλμ. ΡΛΗ', 21.

τὸν ἀρτιώτερον διὰ τὴν ἀπειρον χάριν, τῆς ὁποίας θὰ ἐγινόμενον κοινωνός. Ὁ Ἀμβρόσιος μου ὑπέδειξε τὸν προφήτην Ἡσαΐαν, διότι αὐτὸς ὑπῆρξεν ἀναμφιβόλως ἐκεῖνος, ποῦ προανήγγειλε σαφέστερον ἀπὸ κάθε ἄλλον τὸ Εὐαγγέλιόν Σου καὶ τὴν κλῆσιν τῶν Ἐθνικῶν. Ἀλλ' ἐπειδὴ εἰς πρώτην ἀνάγνωσιν δὲν ἠμπόρεσα νὰ ἐννοήσω ἀκριβῶς τὸ πνεῦμα, ὑπέθεσα, ὅτι τοῦτο θὰ συνέβαινε καὶ ὡς πρὸ τὰ λοιπά. Διὰ τοῦτο ἄφησα αὐτὸ τὸ βιβλίον μὲ τὴν ἀπόφασιν νὰ τὸ λάβω πάλιν εἰς χειράς μου, ὁπότεν θὰ ἦμουν ἱκανώτερος νὰ ἐννοῶ τὸν λόγον τοῦ Κυρίου.

Ἦδη εἶχεν ἔλθει ἡ στιγμή, κατὰ τὴν ὁποίαν ὄφειλα νὰ ἐγγραφῶ. Ἐγκαταλείψαμεν τὴν ἐξοχὴν, διὰ νὰ ἐπιστρέψωμεν εἰς τὸ Μεδιόλανον. Ὁ Ἀλύπιος ἠθέλησε ν' ἀναγεννηθῆ διὰ τοῦ βαπτίσματος, καθ' ὃν χρόνον ἠθέλησα καὶ ἐγώ. Ἦδη εἶχα περιβληθῆ τὴν ταπεινοφροσύνην ἐκείνην, ποῦ ἀνταποκρίνεται τόσο πολὺ εἰς τὰ ἱερά Σου Μυστήρια. Ἡ δύναμις τοῦ Ἀλυπίου νὰ χαλιναγωγῆ τὴν σάρκα του ἦτο τοιαύτη, ὥστε κατῶρθωνε γυμνόπους νὰ περιπατῆ ἐπάνω εἰς τὸ παγερὸν ἔδαφος τῆς Ἰταλίας, πράγμα τὸ ὁποῖον εἶναι χαρακτηριστικὸν γνώρισμα ἐνεργητικότητος.

Συνενώθημεν μὲ τὸν νεαρὸν Ἀδεοδάτον, τὸ σαρκικὸν αὐτὸ τέκνον τῆς ἁμαρτίας μου. Εἶχες ἐπιδαψιλεύσει εἰς αὐτὸν τὰ ἐλέη Σου. Μόλις εἰς ἡλικίαν δέκα πέντε ἐτῶν, ὑπερέβαινε μὲ τὴν εὐφυΐαν τοῦ ἀνδρᾶς σοβαροῦς καὶ σοφοῦς.

Σοῦ ὁμιλῶ περὶ τῶν δώρων Σου, Κύριε καὶ Θεέ μου. Δημιουργέ τοῦ Σύμπαντος. Σὺ ὁ τόσο ἰσχυρός, ὥστε νὰ ἐκτοπίζῃς τὰς ἀσχημίας μας. Διότι, ἐὰν ἐξαιρεθῆ ἡ ἁμαρτία μου, τί ἄλλο ἔδωσα ἐγὼ εἰς αὐτὸ τὸ παιδί μου; Ἐὰν τὸ ἀνεθρέψαμεν εἰς τὴν διδασκαλίαν Σου, Σὺ μᾶς τὸ ὑπέβαλες καὶ οὐδεὶς ἄλλος. Ὡστε διὰ τὰ ἰδικά Σου δῶρα ὁμιλῶ.

Ἐπάρχει ἓνα βιβλίον, ποῦ ἔγραψα ἐγὼ καὶ ποῦ ἐπιγράφεται «Ὁ Διδάσκαλος». Εἰς τὸ βιβλίον αὐτὸ ὁ Ἀδεοδάτος συνομιλεῖ μαζί μου. Λοιπὸν—ὦ Σὺ τὸ γνωρίζεις—ὄλαι αἱ σκέψεις, ποῦ θέτω εἰς τὸ στόμα τοῦ συνομιλητοῦ μου, εἶναι πραγματικῶς σκέψεις ἰδικαί του καὶ τοῦτο κατὰ τὸ δέκκτον ἕκτον ἔτος τῆς ἡλικίας του. Καὶ γνωρίζω περὶ αὐτοῦ πράγματα καταπληκτικώτερα ἀκόμη. Ἡ μεγαλοφυΐα του μοῦ ἐνέσπειρεν ἓνα εἶδος τρόμου ἱεροῦ. Ἀλλὰ ποιὸς

ἐκτὸς Σοῦ θὰ ἠδύνατο νὰ εἶναι δημιουργὸς τοιούτων ἀριστουργημάτων ; Δὲν ἐδράδυνες νὰ τὸν ἀποσπάσης ἀπὸ τὸν κόσμον αὐτὸν καὶ ἡ ἀνάμνησίς του καθίστατο ἀσφαλεστέρα, διότι δὲν εἶχα τίποτε πλεόν νὰ φοβηθῶ διὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν του, διὰ τὴν πρώτην νεότητά του, δι' ὀλόκληρον τὴν ἀνθρωπίνην ἀδυναμίαν του.

Εἶχαμε λοιπὸν συνενωθῆ μαζί του. Ἦτο σύγχρονός μας εἰς τὴν χάριν Σου. Μᾶς διέπνεεν ὁ πόθος νὰ τὸν ἀναθρέψωμεν σύμφωνα μὲ τὴν διδασκαλίαν Σου. Ἐδέχθημεν τὸ βάπτισμα, αἱ δὲ τύφεις τῆς συνειδήσεώς μας διὰ τὴν ζωὴν μας τοῦ παρελθόντος ἀπεσδέσθησαν.

Κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας δὲν ἤμποροῦσα νὰ χορτάσω ἀπὸ τὴν καταπληκτικὴν γλυκύτητα πρὸς ἐδοκίμαζα ἀναμετρῶν τοὺς βαθυτάτους σκοπούς Σου διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων. Πόσα δάκρυα ἔχυνα ἀκροώμενος τοὺς ὕμνους Σου, τὰς ᾠδὰς Σου, τοὺς γλυκεῖς φθόγγους, τοὺς ἀντηχοῦντας εἰς τὴν ἐκκλησίαν Σου ! Πόση συγκίνησις διέδραμε τὸ σῶμά μου ! Εἰσῆρχοντο εἰς τὰ ὠτά μου καὶ διῦλιζαν τὴν ἀλήθειαν εἰς τὴν καρδίαν μου.

Μόλις πρὸ ὀλίγου καιροῦ ἡ Ἐκκλησία τοῦ Μεδιολάνου εἶχεν εἰσαγάγει τὴν παρήγορον καὶ ἐποικοδομητικὴν ἐκείνην μέθοδον κατὰ τὴν ὁποίαν αἱ φωναὶ καὶ αἱ καρδίαι ὄλων τῶν ἀδελφῶν συνενώνονται μὲ μέγιστον ζῆλον εἰς ἄσμα κοινόν. Ἡ Ἰουστίνη, ἡ μητέρα τοῦ νεαροῦ αὐτοκράτορος Οὐαλεντινιανοῦ, διαφθαρεῖσα ὑπὸ τῶν Ἀριανῶν, κατεδίκασε, λόγῳ τῆς αἵρέσεως αὐτῶν, τὸν Ἀμβρόσιόν Σου. Οἱ εὐσεβεῖς πιστοὶ διήρχοντο τὴν νύκτα εἰς τὴν ἐκκλησίαν Σου, πρόθυμοι νὰ συναποθάνουν μὲ τὸν ἐπίσκοπόν των, θεράποντα ἰδικόν Σου. Ἡ δὲ μητέρα μου, ὁ ζῆλος τῆς ὁποίας τὴν παρωρμούσε νὰ διαδραματίζη κατὰ τὰς ὀλονυκτίους ἐκείνας δεήσεις τὸ πρῶτον πρόσωπον, δὲν ἐζοῦσε πλεόν παρά ἐκ τῶν προσευχῶν. Ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς, μολονότι ἀναίσθητοι εἰς τὸν ζῆλον τοῦ Πνεύματός Σου, ἐσυμμεριζόμεθα, ὄχι ὀλιγώτερον, τὴν συγκίνησιν καὶ τὴν ἀπόγνωσιν τῆς πόλεως.

Τότε ἀκριβῶς ἐψάλλοντο οἱ ὕμνοι καὶ οἱ ψαλμοί, καθὼς συνηθίζεται εἰς τὴν Ἀνατολήν, διὰ νὰ μὴ χάσῃ ὁ λαὸς τὸ ἠθικόν του, συνεπέια τῆς στενοχωρίας καὶ τῶν ἐνοχλήσεων. Αὐτὸς ὁ νεωτερισμὸς διετηρήθη ἕκτοτε μέχρι τῶν ἡμερῶν μου καὶ εὗρηκε μιμητὰς παντοῦ εἰς τὸ ποίμνιον τῶν πιστῶν Σου.

Κατ' ἐκείνην ἐπίσης τὴν ἐποχὴν ἀπεκάλυψες μὲ ἓνα δραμα-
τισμὸν εἰς τὸν ἐπίσκοπον, ποῦ ἐμνημόνευσα ἀνωτέρω, τὸν τόπον,
ὅπου εἶχαν ταφῆ τὰ σώματα τῶν μαρτύρων Προτασίου καὶ Γερ-
βασίου. Ἐπὶ δλόκληρον σειρὰν ἐτῶν τὰ ἐπροφύλαξες ἀπὸ τὴν σῆ-
ψιν, εἰς τὸν μυστηριώδη θησαυρόν Σου, διὰ νὰ ἐκταφοῦν τὴν κα-
τάλληλον στιγμὴν καὶ δαμάσουν τὴν μανίαν μιᾶς γυναικός, ποῦ
ἦτο συγχρόνως καὶ αὐτοκράτειρα ! Τὰ σώματα ἐξετάφησαν, ἐνῶ,
δὲ μετεφέροντο μὲ μεγάλην πομπὴν εἰς τὴν Ἀμβροσιανὴν ἐκκλη-
σίαν, δαιμονόπληκτοι, βασανιζόμενοι ἀπὸ ἀκάθαρτα πνεύματα,
ἐλυτρώθησαν κατὰ τὴν ὁμολογίαν αὐτῶν τούτων τῶν δαιμόνων.
Καὶ κάτι περισσότερον. Κάποιος ἀστός, γνωστότατος εἰς τὴν πό-
λιν, ποῦ εἶχε χάσει τὴν ὄρασίν του, πρὸ πολλῶν ἐτῶν, ἠθέλησε
νὰ μάθῃ τὸν λόγον τοῦ ἑορτασίμου θορύβου παρὰ τῷ λαῷ καὶ ὅταν
ἐπληροφορήθη περὶ τίνος ἐπρόκειτο, ἠγέρθη καὶ παρεκάλεσε τὸν
ὁδηγὸν νὰ τὸν ὁδηγήσῃ ἐκεῖ, ὅπου ἔπρεπε. Ὅταν ἔφθασε εἰς τὸ
μέρος ἐκεῖνο, παρεκάλεσε θερμῶς νὰ τοῦ ἐπιτρέψουν νὰ ἐγγίσῃ
μὲ τὸ μανδῆλι του τὸ φέρετρον, ὅπου ἀνεπαύοντο οἱ δύο ἅγιοι,
ποῦ ἀνέφερα, καὶ ὁ θάνατος τῶν ὁποίων ὑπῆρξε πολῦτιμος εἰς τὰ
ὄμματά Σου. Μόλις ἤγγισε τὸ μανδῆλι εἰς τοὺς ὀφθαλμούς του,
εἶδε καὶ πάλι τὸ φῶς. Τὸ γεγονός τοῦτο ἔγινε γνωστὸν παντοῦ.
Διάπυροι, ἀργυρόηχοι ὕμνοι ἀνεπέμφθησαν πρὸς Ἐσέ, ἡ δὲ καρ-
διά τῆς ἐχθρᾶς γυναικὸς ἐκείνης, ἂν καὶ δὲν μετεστράφη εἰς τὴν
ἀληθινὴν πίστιν, τοῦλάχιστον κατέστειλε τὴν καταδιωκτικὴν
μανίαν της.

Σ' εὐχαριστῶ, ὦ Θεέ μου ! Ἀπὸ ποῦ ἀνεκάλεσες τὰς ἀνα-
μνήσεις μου, διὰ νὰ δυνηθῶ νὰ Σοῦ ἐξομολογηθῶ αὐτὰ τὰ γεγο-
νότα, τὰ ὁποῖα, παρὰ τὴν σπουδαιότητά των, θὰ ἐκαλύπτοντο
κάτω ἀπὸ τὸν πέπλον τῆς λήθης καὶ ἐπομένως τῆς σιωπῆς ; Καὶ
ὅμως, ὅσονδῆποτε ἰσχυρὰ καὶ ἂν ἦτο ἡ ὄσμη τῶν μύρων Σου (1)
δὲν ἐσπεύσαμεν πρὸς Ἐσέ. Ἴδου τί ἐδιπλασίασε τὰ δάκρυά μου
κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἄσματος τῶν ἄσμάτων. Εἶχα στενάξει
ἄλλοτε καὶ τέλος ἀνέπνεα δλόκληρον τὸν ἀέρα, ποῦ ἤμπορεῖ νὰ
εἰσέλθῃ εἰς μίαν μικρὰν θεμωνιάν.

ᾠ, Σὺ, ὁ κατοικίζων μονοτρόπους ἐν οἴκῳ, Σὺ μᾶς συ-

(1) Προβλ. Ἔσμα Ἄσμάτων Α', 3.

νέδεσες με τὸν Εὐδόδιον, νέον καταγόμενον ἀπὸ τὴν κοινότητά μας. Ὑπηρετοῦσε εἰς τὴν Διοίκησιν ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Αὐτοκράτορος. Μετεστράφη μαζί μας, ἔλαβε τὸ βάπτισμα καὶ ἐγκατέλειψε τὴν στρατιάν τοῦ αἰῶνος, διὰ νὰ δράσῃ εἰς τὴν ἰδικὴν Σου στρατιάν. Ἡμεθα πάντοτε ὁ ἕνας πλησίον τοῦ ἄλλου καὶ εἶχαμεν προσέλθει εἰς τὴν ἀγίαν ἀπόφασιν νὰ ζήσωμεν μαζί.

Ἐζητούσαμε τὸν τόπον, ὅπου θὰ μᾶς ἦτο δυνατὸν νὰ Σὲ ὑπηρετήσωμεν ἀποτελεσματικώτερα, καὶ ἐπιστρέψαμεν εἰς τὴν Ἀφρικὴν, ὁπότε, κατὰ τὴν ἀφιξίν μας εἰς τὴν Ὀστιαν, παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Τιβέρεως ἡ μητέρα μου παρέδωσε τὸ πνεῦμα. Δέξου, Θεέ μου, τὰς ἐξομολογήσεις μου καὶ τὴν ἔκφρασιν τῆς εὐγνωμοσύνης μου διὰ τὰς πολυπληθεῖς εὐεργεσίας Σου πρὸς ἐμέ, τὰς ὁποίας παρασιωπῶ. Ἀλλὰ δὲν θέλω ν' ἀφήσω ἀνεκφράστους τὰς σκέψεις μου ἐκεῖνας, ποὺ γεννῶνται εἰς τὴν ψυχὴν μου σχετικῶς με τὴν δούλην Σου, ἡ σὰρξ τῆς ὁποίας μ' ἐγέννησε διὰ τὴν πρόσκαιρον αὐτὴν ζωὴν καὶ ἡ καρδία διὰ τὴν αἰωνίαν.

Δὲν θέλω ν' ἀναφέρω τὰ προσωπικὰ δῶρά της, ἀλλ' ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα τῆς ἐχάρισες Ἐσού. Διότι αὐτὴ δὲν ἦτο ὁ δημιουργὸς τῆς ζωῆς της, δὲν ἐξέθρεψε τὸν ἑαυτὸν της ἡ ἰδίᾳ. Τὴν ἐπλασε Ἐσού. Οὐτέ ὁ πατέρας της οὔτε ἡ μητέρα της ὑπωπτεύοντο τί, —γεννηθεῖσα ἐξ αὐτῶν— θὰ ἐγένετο μίαν ἡμέραν. Τὸ μαστίγιον τοῦ Χριστοῦ Σου τὴν παρωρμοῦσε νὰ Σὲ φοβῆται, ναί, ἡ πειθαρχία τοῦ μονογενεῦς Υἱοῦ Σου εἰς οἶκον πιστόν, μέλος ὑγιὲς τῆς Ἐκκλησίας Σου.

Περισσότερον ἀπὸ τὸν ζῆλον τῆς μητρὸς της ἐπαινοῦσε τὴν στοργικὴν μέριμναν μιᾶς γηραιᾶς ὑπηρετρίας, ποὺ εἶχε φέρει εἰς τοὺς ὤμους της τὸν πατέρα της, ὅταν ἦταν μικρὸ παιδί, καθὼς τὰ κορίτσια συνηθίζουσι νὰ σηκώνουσι εἰς τὴν ράχιν των τὰ βρέφη. Ἡ ἀνάμνησις αὐτῆ, τὸ γῆράς της, ἡ ἐντιμοτάτη εἰς τὸν χριστιανικὸν αὐτὸν οἶκον ζωὴ της, τῆς ἐξησφάλισαν εἰλικρινέστατον ἀπέναντί της σεβασμόν, καὶ ἔτσι οἱ κύριοί της τῆς εἶχαν ἐμπιστευθῆ τὴν ἀγωγὴν τῶν θυγατέρων των. Αὐτὴ ἡ ὑπηρετρία κατέβαλλε πάντοτε κάθε δυνατὴν προσπάθειαν, ὅπως τὰς ποδηγετῆ, ἀσκοῦσα, ὁσάκις ὑπῆρχε πρὸς τοῦτο ἀνάγκη, καλοκάγαθον, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ δριμυτάτην αὐστηρότητα καὶ σωφροσύνην με μεγάλην λεπτότητα

Δὲν ἐπέτρεπε εἰς τὰ κορίτσια αὐτὰ νὰ πίνουν, μετὰ τὸ γεῦμά των εἰς τὸ τραπέζι τοῦ πατέρα των, οὔτε νερό, ὅσο καὶ ἂν ἐδασανίζοντο ἀπὸ τὴν δίψαν. Ἐξ ἄλλου καταπολέμησε μίαν συνήθειαν ὀλεθρίαν. Ἐλεγε δηλαδὴ εἰς τὰ κορίτσια : « Πίνετε νερό, γιατί δὲν ἔχετε κρασί στὴ διάθεσί σας. Ὄταν παντρευθῆτε καὶ ἐξουσιάζετε σεῖς οἱ ἴδιες τίς ἀποθήκες τῶν τροφίμων καὶ τοῦ κρασιοῦ, τὸ νερὸ δὲ θὰ σᾶς εἶναι πιά εὐχάριστο, ἀλλ' ἡ συνήθεια τοῦ νὰ πίνετε θὰ σᾶς κυριέψη, χωρὶς νὰ μπορῆτε νὰ τὴν ἀποφύγετε ».

Τοιοῦτοτρόπως, ἀναμειγνύουσα τὰς συμβουλὰς τῆς μὲ ρητὰς ἀπαγορεύσεις, ἐπεριώριζε τὴν λαιμαργίαν τῆς τρυφερᾶς ἡλικίας καὶ κατῶρθωσε νὰ συνηθίσῃ τὰς τροφίμους τῆς εἰς τὴν εὐπρέπειαν καὶ τὸ μέτρον, ἀκόμη καὶ ὡς πρὸς τὴν δίψαν, καὶ μάλιστα μέχρι τοῦ σημείου, ὥστε ν' ἀπομακρύνῃ καὶ αὐτὴν ἀκόμη τὴν ἐπιθυμίαν δι' ἐκεῖνο, πού θὰ ἦτο προτιμότερον νὰ μὴ γίνεταί.

Καὶ ὅμως εἶχε διολισθήσει εἰς τὴν Μόνικάν Σου — διηγουμαι τὰ τῆς δούλης Σου ἐγὼ τὸ παιδί τῆς — ἐπιθυμία νὰ πίνῃ κρασί. Οἱ γονεῖς τῆς τὴν ἔστελναν, καθὼς συνηθίζεται, εἰς τὴν ἀποθήκην γιὰ νὰ φέρνῃ κρασί ἀπὸ τὸ βαρέλι. Αὐτὴ ἐτοποθετοῦσε τὸ ποτήρι κάτω ἀπὸ τὴν στρόφιγγα τοῦ βαρελιοῦ, ἀλλὰ προτοῦ χύσῃ τὸ κρασί εἰς τὸ δοχεῖον, ἐρροφοῦσε λιγάκι μὲ τὴν ἄκρη τῶν χειλέων τῆς. Δὲν προχωροῦσε περισσότερο, διότι δὲν ἤθελε νὰ προχωρήσῃ. Ἄλλως τε αὐτὸ δὲν τὸ ἔκαμνε, ἐπειδὴ ἀγαποῦσε τὸ κρασί, ἀλλ' ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τῆς ζωηρότητος ἐκείνης, πού ὑπερχειλίζει καὶ ξεσπᾷ εἰς κινήσεις καὶ πονηριές, καὶ δὲν δαμάζεται παρὰ μόνον μὲ τὴν αὐστηρὰν παρέμβασιν τῶν γονέων.

Ἐν τῷ μεταξύ, προσθέτουσα ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν σταγόνα εἰς σταγόνα—ἢ περιφρόνησις τῶν μικροπραγμάτων ὀδηγεῖ ἀσυναισθήτως εἰς τὸν ὀλεθρον—παρεσύρθη ἀπὸ τὴν συνήθειαν νὰ καταπίνῃ μὲ ἀπληστίαν ὀλόκληρα ποτήρια κρασί.

Ποῦ ἦτο κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην ἢ τόσον φρόνιμη γρηᾶ ὑπηρέτρια ; Ἄλλ' οὔτε ὁ πατέρας τῆς, οὔτε ἡ μητέρα τῆς ἦσαν ἐκεῖ. Ἄλλὰ Σὺ ἦσουν παρών, Σὺ, ὅστις τὴν ἐπλασε. Σὺ, ὁ ὁποῖος μᾶς καλεῖς πρὸς Ἐσὲ καὶ δύνασαι, ἔστω καὶ μὲ τὴν μεσολάβησιν τῶν ἀνθρώπων, νὰ πράττῃς κάτι διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν ψυχῶν.

Τί ἔκαμες λοιπὸν τότε, ὦ Θεέ μου ; Πῶς ἐνοσσήλευσε τὴν μη-

τέρα μου ; Πῶς τῆς ἀπέδωσες τὴν υἰεὶαν ; Δὲν εἶναι ἀλήθεια, ὅτι ἀπὸ τὴν ψυχὴν ἄλλου ἀτόμου ἀπέσπασες μίαν σκληρὰν καὶ καυστικὴν μομφὴν δίκην θεραπευτοῦ — χάλυβος, βγαλμένου ἀπὸ τὰς μυστηριώδεις ἀποθήκας Σου, διὰ τὴν ξερριζώσῃς μ' ἓνα πληγμὰ Σου ἀπὸ αὐτὴν τὸ γαγγραινώδες μέρος ;

Ἡ ὑπηρέτρια, ποὺ τὴν συνώδευε συνήθως εἰς τὸ βαρέλι, ἦλθε κάποτε εἰς προστριβὰς μὲ τὴν νεαρὰν κυρίαν τῆς, μόνῃ πρὸς μόνην. Ὁπλίσθη λοιπὸν μὲ αὐτὴν τὴν αἰτίασιν καὶ τῆς ἔρριψε κατὰ πρόσωπον τὴν ὑδριστικὴν λέξιν «μέθυσος» ! Τὸ κτύπημα ἐπέφερε τὸ ἀποτέλεσμά του. Ἡ νεαρὰ κυρία τῆς συναισθάνθηκε πόσο ἀηδὴς ἦτο ἡ συνήθειά τῆς, τὴν ἐμίσησε καὶ ἀπηλλάγη ἀπ' αὐτὴν.

Ἐὰν οἱ φίλοι μᾶς διαφθείρουν μὲ τὰς κολακείας των, οἱ ἐχθροὶ συχνὰ μᾶς διαπαιδαγωγοῦν μὲ τὰς προσβολὰς των, ἡ δὲ δικαιοσύνη Σου δὲν ἀνταμείβει ἐπὶ τοῦ προκειμένου τὴν ἐνέργειαν, ἀλλὰ τιμωρεῖ τὴν θέλησιν, διότι ἡ ἐν λόγῳ ὑπηρέτρια, ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τοῦ θυμοῦ τῆς, δὲν ἠθέλησε νὰ θεραπεύσῃ, ἀλλὰ νὰ ἐρεθίσῃ τὴν κυρίαν τῆς. Διὰ τοῦτο καὶ τὸ ἔκαμε, χωρὶς κανεὶς νὰ γνωρίζῃ, εἴτε διότι ὁ τόπος καὶ ἡ εὐκαιρία εὗρηκαν μόνας κυρίαν καὶ ὑπηρέτριαν, εἴτε ἴσως καὶ διότι ἐφοβήθη μήπως τιμωρηθῇ λόγῳ τοῦ ὅτι θὰ κατήγγελλε τὸν ἔνοχον ἀργά.

Ἄλλὰ Σὺ, Θεέ μου, Κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, Σὺ, ποὺ στρέφεις διὰ τοὺς σκοποὺς σου τὰς ἀδύσσοις τῶν χειμάρρων καὶ τὸν ροῦν τῶν αἰώνων, ἡ ταραχώδης πορεία τῶν ὁποίων ἔχει καθωρισμένην κατεύθυνσιν, ἐθεράπευσες μίαν ψυχὴν μὲ τὴν μανίαν ἄλλης ψυχῆς, ὅπως τὸ παράδειγμα τοῦτο διδάξῃ ὅλους ἐκείνους, ποὺ θ' ἀπέδιδαν εἰς προσωπικὸν παράγοντα τὴν καθοριστικὴν ἐπίδρασιν, τὴν ὁποίαν αἱ ἐκστομιζόμεναι λέξεις ἐξασκοῦν ἐπ' ἐκείνου τὸν ὁποῖον ἐπεθύμουν νὰ ἴδουν βελτιούμενον.

Λοιπὸν ἡ μητέρα μου ἐνετράφη εἰς τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν ἐγκράτειαν, πειθαρχοῦσα εἰς τοὺς γονεῖς τῆς μᾶλλον διὰ Σοῦ παρά εἰς Ἐσὲ διὰ τῶν γονέων τῆς. Ὅταν ἔγινεν ὠριμος πρὸς γάμον, ἐδόθη εἰς σύζυγον, εἰς τὸν ὁποῖον ὑπετάγη ὡς τῷ Χριστῷ⁽¹⁾. Προσεπάθησε νὰ κερδίσῃ τὸν σύζυγόν τῆς δι' Ἐσὲ, ὁμολογοῦσα περὶ Σοῦ διὰ τῶν ἀρετῶν τῆς, διὰ τῶν ὁποίων τῆς ἔδωσες ὠραίο-

(1) Πρὸς. Ἐφεσ. στ', 5.

τητα και τῆς ἐξησφάλισες τὴν πλήρη σεβασμοῦ τρυφερότητα τοῦ συζύγου της και τὸν θαυμασμόν του. Τὰς ἀπιστίας του τὰς ὑπέφερε μὲ τόσην ὑπομονήν, ὥστε δὲν ἐγεννήθη ποτὲ μεταξὺ αὐτοῦ και αὐτῆς φιλονικία ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου. Ἐπερίμενε νὰ κατέλθῃ ἐπὶ τοῦ συζύγου της ἡ εὐσπλαγχνία Σου, συγχρόνως δὲ παρείχεν εἰς αὐτὸν τὴν πίστιν και τὴν ἀγνότητα.

Ὁ πατέρας μου ἦτο ἀγαθώτατος, ἀλλ' ὀξύθυμος εἰς τὸ ἄκρον. Ἡ μητέρα μου, δταν αὐτὸς διατελοῦσε ὑπὸ τὸ κράτος τῆς ὀργῆς, δὲν ἀντιδρούσε οὔτε μὲ πράξεις, οὔτε μὲ λέξεις. Ὄταν δὲ ἔβλεπε τὸν σύζυγόν της νὰ κατευνάζεται και νὰ ἡρεμῇ, ἐξεμεταλλεύετο τὴν στιγμὴν διὰ νὰ τοῦ ὑποδείξῃ τὴν αἰτίαν, διὰ τὴν ἐποίαν εἶχε τόσο πολὺ ἐκμανῇ. Πολλαὶ γυναῖκες, οἱ σύζυγοι τῶν ὁποίων ἦσαν ἡπιώτεροι, ἔφεραν ἴχνη κτυπημάτων μέχρι τοῦ σημείου, ὥστε νὰ παραμορφώνεται κάποτε τὸ πρόσωπόν των και κατὰ τὰς συνομιλίας των μεταξὺ φίλων ἐστιγμάτιζαν τὴν ἀπέναντί των συμπεριφορὰν τῶν συζύγων των. Ἀλλ' ἡ μητέρα μου ἐστιγμάτιζε τὴν γλῶσσάν των και τοὺς ἔλεγε, δῆθεν ἀστειευομένη, ὅτι ἀπὸ τὴν στιγμὴν, ποὺ ἤκουαν ν' ἀναγινώσκεται τὸ συμβόλαιον τοῦ γάμου, ἔπρεπε νὰ σκεφθοῦν, ὅτι τὸ ἔγγραφον τοῦτο ἐνομιμοποιοῦσε τὴν ἐπισφράγισιν τῆς δουλείας των. Διὰ τοῦτο δὲν ἔπρεπε νὰ λησμονοῦν τὴν κατὰστάσιν των και νὰ κάμνουν τὸν ὑπεφήφανον εἰς τοὺς ἄνδρας των. Ἐκεῖναι δὲ, ἐπειδὴ ἐγνώριζαν πόσον σκληρὸς ἦτο ὁ σύζυγος, τὸν ὁποῖον ἠνείχετο, ἐθαύμαζαν διὰ τὸ ὅτι οὐδέποτε ἤκουαν, οὔτε ἐμάντευαν ἀπὸ ὁποιανδῆποτε ἔνδειξιν, ὅτι ὁ Πατρικίος ἔδερνε τὴν γυναῖκά του, ἢ ὅτι κάποια ἀσυμφωνία οἰκιακῆς φύσεως ἐγέννησε μεταξὺ των προστριβὰς, ἔστω και διὰ μίαν και μόνην ἡμέραν. Τῆς ἐζητοῦσαν σχετικὰς ἐξηγήσεις μὲ οἰκειότητα, ἡ δὲ μητέρα μου τὰς ἐδίδασκε τὴν μέθοδον, ποὺ ἀναφέραμεν. Ἐκεῖναι, ποὺ ἐνεπνέοντο ἀπὸ τὴν μέθοδον, αὐτὴν, τὴν εὐγνωμονοῦσαν, κατόπιν σχετικῶν πειραματισμοῦ, ἐκεῖναι δὲ ποὺ τὴν περιφρονοῦσαν, ἐξακολουθοῦσαν νὰ ἐξευτελίζωνται και νὰ βασανίζωνται ἀπὸ τοὺς συζύγους των.

Κατ' ἀρχὰς ἡ πενθερὰ τῆς μητέρας μου εἶχεν ἐπηρεασθῆ ἔναντίον της ἀπὸ μερικῶν ὑπαινιγμοῦς κακοβούλων θεραπεινίδων. Ἀλλὰ μὲ τὰς περιποιήσεις της, μὲ τὴν ὑπομονετικὴν και ἐπίμονον γλυκύτητά της τὴν ἀφώπλισε μέχρι τοῦ σημείου, ὥστε νὰ

καταγγείλῃ εἰς τὸν υἱὸν τῆς αὐθορμήτως τὰς μηχανορράφους γλώσσας, ποὺ ἐπεχείρησαν νὰ διαταράξουν τὴν οἰκιακὴν εἰρήνην μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς νύμφης τῆς καὶ νὰ ζητήσῃ τὴν τιμωρίαν των. Ὁ υἱὸς ὑπήκουσεν εἰς τὴν μητέρα του, καὶ ἐπειδὴ ἠγάπα πολὺ τὴν πειθαρχίαν καὶ τὴν ἁρμονικὴν συμβίωσιν τῶν οἰκείων του, ἐτιμώρησε τὰς καταγγελλείσας διὰ μαστιγώσεως, συμφώνως μὲ τὴν θέλησιν τῆς κατηγόρου, ἣ ὁποία ὑπεσχέθη τὴν ἰδίαν ἀμοιβὴν εἰς οἰανδήποτε ὑπηρέτριαν, ἣ ὁποία, διὰ νὰ κερδίσῃ τὴν εὐνοίαν τῆς, θὰ τῆς κατηγοροῦσε τὴν νύμφην τῆς. Ἐκτοτε, ἐπειδὴ κανεὶς δὲν ἐτόλμησε νὰ τὸ κάμῃ ἔζησαν ἐν μέσῳ χαρᾶς μιᾶς θαυμαστῆς ὁμοιοῦσας.

Ἐπίσης ἔκαμες εἰς τὴν δούλην Σου, εἰς τὸν κόλπον τῆς ὁποίας μὲ ἐπλασες, ὦ Θεέ μου ἀντιλήπτωρ μου (1), ἓνα μεγάλο δῶρον. Ὅπου ἔδλεπε ψυχὰς φιλονικούσας καὶ διχογνωμούσας, ἐπροσπαθοῦσε ν' ἀποκαθιστᾶ μεταξὺ αὐτῶν τὴν εἰρήνην. Ἐὰν δὲ συνέβαιεν, ὥστε ν' ἀκούῃ ἐκ μέρους μιᾶς ἐναντίον τῆς ἄλλης πικροτάτους λόγους, ἐξ ἐκείνων, ποὺ συνήθως ἐξεμοῦν ἔχθραν ἄσπονδον καὶ ἀλησμόνητον εἰς περίπτωσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν εἰς φίλην παροῦσαν ἀποκαλύπτεται διὰ πικρᾶς συνδιαλέξεως ἢ ὀξύτης τῆς ἐχθρότητος ἐναντίον φίλης ἀπουσίας, ἣ μητέρα μου δὲν μετέδιδε ἀπὸ τὴν μίαν εἰς τὴν ἄλλην παρὰ μόνον ὅ,τι ἦτο δυνατόν νὰ τὰς συμφιλιώσῃ.

Τοῦτο θὰ μοῦ ἐφαίνετο μικρὸν ἀγαθόν, ἂν δὲν ἐγνώριζα ἐκ πικρᾶς πείρας, ὅτι πολλοί, δὲν γνωρίζω ἀπὸ ποίαν φρικαλέαν μόλυνσιν ἀμαρτίας παρακινούμενοι, ὄχι μόνον μεταδίδουν εἰς ἐξωργισμένους ἐχθροὺς τὰ λόγια ἐξωργισμένων ἐχθρῶν των, ἀλλὰ προσθέτουν καὶ ὅ,τι δὲν ἔχει λεχθῆ περι αὐτῶν, ἐνῶ μιὰ εὐγενῆς ψυχὴ δὲν πρέπει ν' ἀρκῆται μόνον εἰς τὸ νὰ μὴ ὑποδαυλίξῃ καὶ νὰ μὴ διερεθίξῃ τὴν ἐχθροπάθειαν τῶν ἀνθρώπων μὲ κακοβούλους ὀμιλίαις, ἀλλὰ καὶ ὀφείλει νὰ καταβάλλῃ κάθε δυνατὴν προσπάθειαν, ὅπως ἐκτοπίξῃ τὴν ἐχθρότητα, ὀμιλοῦσα μὲ ἀγαθότητα.

Αὐτὴ ἦτο ἡ μητέρα μου καὶ Σὺ ἦσου, ὁ ἐπιστήθιος τῆς διδάσκαλος εἰς τὸ σχολεῖον τῆς ψυχῆς τῆς.

(1) Πρβλ. Ψαλμ. ΝΗ, 18. «Βοηθίς μου, σοὶ ψαλῶ, ὁ Θεός μου ὅτι ἀντιλήπτωρ μου, εἶ, ὁ Θεός μου, τὸ ἔλεός μου».

Τέλος κατώρθωσε νὰ κερδίσῃ δι' Ἐσέ, κατὰ τὴν τελευταίαν περίοδον τῆς ζωῆς της, τὸν ἄνδρα της, ὁ ὁποῖος ἔγινε πιστὸς καὶ δὲν τῆς ἔδιδε πλέον ἀφορμὴν δακρύων, καθὼς ἔκαμνε, ὅταν ἦτο ἀκόμῃ ἀπιστος. Ἦτο μάλιστα θεραπεινὸς τῶν θεραπόντων Σου, ὁποῖος δὲ ἐξ αὐτῶν τὴν ἐγνώριζεν, ἐπαινοῦσε τὰς πολλὰς ἀρετὰς της καὶ ἐξυμνοῦσε καὶ ἀγαποῦσε καὶ Σὲ ἐν τῷ προσώπῳ της. Διότι αἰσθανόταν τὴν παρουσίαν Σου εἰς τὴν καρδιά της, παρουσίαν, ποῦ ἔδειχναν οἱ καρποὶ τῆς ἁγίας ζωῆς της. Διότι ὑπῆρξε σύζυγος ἐνὸς μόνου ἀνδρός, ἦτο ἀπέναντι τῶν γονέων της εὐγνώμων καὶ διηύθυνε τὴν οἰκίαν της μὲ εὐσέβειαν «καὶ ἐν ἔργοις καλοῖς»⁽¹⁾ ἐμαρτυρήθη. Ἀνέθρεψε τὰ τέκνα της, γεννῶσα ταῦτα τασάκισ, δσάκισ τὰ ἔβλεπε ἀπομακρυνόμενα ἀπὸ Σοῦ⁽²⁾.

Τέλος δι' ὅλους ἡμᾶς, εἰς τοὺς ὁποῖους γυδόκησες νὰ ἐπιτρέψῃς, ὅπως ὀνομαζώμεθα θεράποντες· δι' ἡμᾶς οἱ ὁποῖοι ὀλίγον χρόνον πρὸ τοῦ ὑστάτου ὕπνου της ἐζήσαμεν ἤδη πλησίον Σου, συνδεδεμένοι διὰ τῆς ἐπιτευχθείσης χάριτος τοῦ βαπτίσματός Σου, κατέβαλλε τοιαύτην μέριμναν, ὡς ἐὰν ὅλοι ἡμεθα τέκνα της καὶ μᾶς ὑπηρέτει ὡς ἐὰν ὁ καθεὶς ἐξ ἡμῶν ἦτο πατέρας της.

Συνομιλία τῆς ἁγίας Μόνικας μὲ τὸν υἱὸν της περὶ τῆς πέραν τοῦ τάφου ζωῆς

Ὅταν ἐπλησίαζεν ἡ ἡμέρα, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐγκατέλειπε τὴν ζωὴν αὐτήν, — τὴν ὁποίαν ἡμέραν ἐγνώριζες Σὺ, ἐνῶ ἡμεῖς τὴν ἀγνοοῦσαμε — συνέβη, ὥστε, διὰ τινος ἀποκρύφου σχεδίου τῆς προνοίας Σου, νὰ εὕρισκώμεθα ἐγὼ καὶ αὐτὴ μόνῃ εἰς τὸ παράθυρον, ἀπ' ὅπου διεκρίνετο ὁ κῆπος τῆς οἰκίας, εἰς τὴν ὁποίαν κατοικοῦσαμεν καὶ ἀπ' ἐκεῖ ἐφαίνοντο αἱ ἐκβολαὶ τοῦ Τιβέρεως εἰς τὸν λιμένα τῆς Ὀστίας, ὅπου, ἀναπαυόμενοι ἐκ τῶν ταλαιπωριῶν ἐνὸς μακρυνεῦ ταξιδίου, θὰ ἐπιβιβαζώμεθα διὰ τὸν πλοῦν. Ὁμιλοῦσαμεν λοιπὸν μόνου γλυκύτατα «τὰ μὲν ὀπίσω ἐπιλανθανόμενοι, τοῖς δὲ ἔμπροσθεν ἐπεκτεινόμενοι⁽³⁾, καὶ ἔρω-

(1) Πρβλ. Α', Τιμόθ. ε', 10.

(2) Πρβλ. Γαλατ. δ', 19 : «Τεκνία μου, οὓς πάλιν ὠδίνω, ἄχρῃς οὐ μορφωθῆ Χριστὸς ἐν ὑμῖν».

(3) Φιλιππ. γ', 13.

τούσαμεν ὁ ἓνας τὸν ἄλλον ἐνώπιον τῆς ἀληθείας, ποῦ εἶσαι Σὺ, ὅποια θὰ ἦτο ἡ αἰωνία ζωὴ τῶν ἁγίων, τὴν ὅποιαν «ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε καὶ οὖς οὐκ ἤκουε καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη» (1). Ἄλλ' ἠνοίγετο τὸ στόμα μας εἰς τὰ οὐράνια ρεύματα τῆς πηγῆς Σου, παρὰ σοὶ πηγῆς ζωῆς (2), ὅπως ἐμβαπτίζομενοι εἰς αὐτήν, γίνωμεν ἱκανοὶ ν' ἀντιληφθῶμεν, κατὰ τὸ μέτρον τῶν διανοητικῶν μας δυνάμεων, ἓνα ζήτημα τόσο μεγαλειῶδες.

Ἡ συνομιλία μᾶς ὠδήγησεν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι κάθε σαρκική ἡδονή, ὑπὸ οἴουδ' ἕποτε σωματικοῦ φωτὸς καταυγαζομένη δὲν εἶναι ἀξία ὄχι μόνον νὰ παραβληθῇ μετὰ τὴν γλυκύτητα τῆς αἰωνίας ζωῆς, ἀλλ' οὔτε κἀν νὰ γίνεταί λόγος περὶ αὐτῆς. Ἀνερχόμενοι δὲ μετὰ μεγαλυτέραν ἐκάστοτε ζέσιν ἐπὶ τὸ αὐτὸ (3) διετρέξαμεν βαθμηδὸν ὅλα τὰ σωματικὰ καὶ αὐτὸν τὸν οὐρανὸν ἀκόμη, ἀπ' ὅπου ἐξαστράπτουν ὑπεράνω τῆς γῆς ὁ ἥλιος, ἡ σελήνη καὶ τὰ ἄστρα. Καὶ συνεχίσαμεν τὴν ἀνοδὸν μας ἀναλογιζόμενοι, ἐξυμνοῦντες καὶ θαυμάζοντες τὰ ἔργα Σου, καὶ μετὰ τὸν τρόπον αὐτὸν ἐφθάσαμεν μέχρι τῶν ψυχῶν μας καὶ τὰς ὑπερέβημεν, διὰ νὰ πλησιάσωμεν τὸν τόπον ἐκεῖνον τῆς ἀνεξάντλητου νομῆς, ὅπου ποιμένεις τὸν Ἰσραὴλ ἀπὸ τὴν αἰωνίαν τροφήν τῆς ἀληθείας Σου, καὶ ὅπου ἡ ζωὴ εἶναι σοφία, ἐκ τῆς ὁποίας ἐδημιουργήθησαν ὅλα, ὅσα ὑπάρχουν, ὑπῆρξαν καὶ θὰ ὑπάρξουν, ἀλλ' ἡ σοφία δὲν ἐδημιουργήθη, διότι εἶναι καθὼς ὑπῆρξε πάντοτε, καὶ θὰ εἶναι σοφία εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Καὶ κάτι περισσότερον : Δὲν ἠμποροῦμεν περὶ αὐτῶν νὰ εἴπωμεν, οὔτε ὅτι ὑπῆρξεν οὔτε ὅτι θὰ ὑπάρξῃ, ἀλλὰ μόνον, ὅτι ὑπάρχει, διότι εἶναι αἰωνία. Διότι τὸ νὰ ἔχῃ ὑπάρξει κάτι ἢ τὸ νὰ πρόκειται νὰ ὑπάρξῃ, σημαίνει,

(1) Α'. Κορινθ. β', 9.

(2) Πρὸς Φαλμ. Δ', 6, «ἐν εἰρήνῃ ἐπὶ τὸ αὐτὸ κοιμηθήσομαι καὶ ὑπνώσω· ὅτι σὺ, Κύριε, κατὰ μόνους ἐπ' ἐλπίδι κληψκησάς με».

(3) Ἰεζεκ. ΔΔ', 14', «ἐν νομῇ ἀγαθῇ βοσκήσω αὐτούς, ἐν τῷ ὑψηλῷ Ἰσραὴλ, καὶ ἔσονται αἱ μάνδραι αὐτῶν ἐκεῖ καὶ κοιμηθήσονται, καὶ ἐκεῖ ἀναπαύονται ἐν τροφῇ ἀγαθῇ, καὶ ἐν νομῇ πίονι βοσκηθήσονται ἐπὶ τῶν ὄρεων Ἰσραὴλ», καὶ ψαλμ. ΟΖ, 71 : «ἐξόπισθεν τῶν λοχευόμενων ἔλαβεν αὐτὸν ποιμένειν Ἰακώβ τὸν δοῦλον αὐτοῦ καὶ Ἰσραὴλ τὴν κληρονομίαν».

ὅτι δὲν εἶναι αἰώμιον. Ὅμιλοῦντες μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν καὶ διακαῶς τὴν αἰωνίαν ζωὴν ποθοῦντες, ἐπλησιάζομεν σχεδὸν εἰς αὐτὴν μὲ δλόκληρον τὴν ὀρμὴν τῆς ψυχῆς μας, καὶ ἀνεστενάζομεν καὶ ἐγκαταλείπομεν τὴν «ἀπαρχὴν τοῦ Πνεύματος» (1), καὶ ἐστρεφόμεθα πάλιν ὀπίσω εἰς τὸν θόρυβον τοῦ στόματός μας, ὅπου ὁ λόγος ἀρχίζει καὶ τερματίζεται. Ἀλλὰ τί ὑπάρχει ὁμοιον πρὸς τὸν Λόγον Σου, Κύριε ἡμῶν· πρὸς τὸν λόγον, ποῦ μένει εἰς τὸν ἑαυτὸν του, χωρὶς νὰ γηράσκη ποτέ, καὶ ποῦ ἀνανεώνει τὰ πάντα; (2) Ἐλέγαμε : «Ἐὰν ἐσιωποῦσε ὁ θόρυβος τῆς σαρκός, ἂν ἐσιωποῦσαν τὰ φαντάσματα τῆς γῆς, ἂν ἐσιωποῦσαν οἱ οὐρανοί, ἂν ἐσιωποῦσε καὶ αὐτὴ ἡ ψυχὴ καὶ ὑπερέδωκε καὶ ἐλησμονοῦσε τὸν ἑαυτὸν της, ἂν ἐσιωποῦσαν τὰ ὄνειρα καὶ αἱ φανταστικαὶ ἀποκαλύψεις, ἂν ἐσιωποῦσε κάθε γλῶσσα καὶ κάθε σημεῖον καὶ κάθε τί, ποῦ ὑπάρχει καὶ γίνεται, ἐὰν ὅλα αὐτὰ ἐσιωποῦσαν, — διότι θὰ ἔλεγαν, ἂν κανεῖς τὰ ἤκουε : «δὲν ἐπλάσαμεν ἡμεῖς τὸν ἑαυτὸν μας, ἀλλὰ μᾶς ἔπλασε ὁ ὢν εἰς τὸν αἰῶνα» (3), — ἐὰν ὅλα αὐτὰ ἐσιωποῦσαν, ἀφοῦ εἶπαν τὰς λέξεις αὐτάς, ποῦ στρέφουν τὴν προσοχὴν μας πρὸς τὸν Πλάστην των, καὶ ἂν αὐτὸς καὶ μόνος ὠμιλοῦσε ὄχι διὰ τῶν πλασμάτων του, ἀλλὰ διὰ τοῦ ἑαυτοῦ του, καὶ ἂν μετέδιδε εἰς ἡμᾶς τὸν λόγον του, ὄχι διὰ σωματικῆς γλώσσης, ὄχι διὰ φωνῆς ἀγγέλου, ὄχι διὰ τοῦ γδοῦπου τῶν νεφῶν, ὄχι δι' εἰκόνων καὶ αἰνιγμάτων· ἐὰν ἤκούσαμεν αὐτόν, τὸν ὁποῖον ἀγαπῶμεν εἰς τὰ πλάσματά του. Ἐὰν ἤκούσαμεν τὸν Πλάστην, χωρὶς ν' ἀκούωμεν τὰ πλάσματα κατὰ τὸν τρόπον, κατὰ τὸν ὁποῖον προαγόμεθα καὶ διὰ μιᾶς ἀστραπιαίας σκέψεως ἐγγίζομεν τὴν αἰώνιον σοφίαν, ποῦ εἶναι ὑπεράνω ὅλων τῶν πλασμάτων ἀμετάβλητος· ἐὰν συνεχίσωμεν τὴν πορείαν μας καὶ οἱ ταπεινότεροι ὀραματισμοὶ ἐξαφανισθοῦν, ἕνας δὲ μόνος ὀραματισμὸς συναρπάσῃ καὶ βυθίσῃ εἰς ἐνδομύχους ἡδονὰς τὸν θεατὴν του· τέλος, ἐὰν ἡ αἰωνία ζωὴ εἶναι τοιαύτη, ὁποῖα ὑπῆρξεν ἢ στιγμὴ τῆς ὑπεριάτης σκέψεως, ποῦ ἐποθήσαμε τόσον, τότε δὲν θὰ πραγ-

(1) Ρωμ. η', 23.

(2) Πρὸς Σοφ. Ζ', 27. «μία δὲ οὐσα πάντα δίνονται καὶ μένουσα ἐν αὐτῇ τὰ πάντα κινεῖται καὶ κατὰ γενεὰς εἰς ψυχὰς ὁσίας μεταβαίνουσα φίλου Θεοῦ καὶ προφήτας κατασκευάζει».

(3) Ψαλμ. Η' 3, καὶ 5.

ματοποιηθῆ ὁ λόγος : « Εἴσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου σου ; » Καὶ τοῦτο πότε ; Ἐγὼ γὰρ δὲν θὰ συμβῆ κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, κατὰ τὴν ὁποίαν πάντες μὲν θ' ἀνασιῶμεν, ἀλλὰ ὄχι πάντες ἀλλαγησόμεθα (1).

Αὐτὰ ἔλεγα, μολονότι ὄχι μὲ τὸν ἴδιον τρόπον καὶ μὲ τὰς ἰδίας λέξεις. Ἐγὼ Σὺ, Κύριε, γνωρίζεις πόσον τὴν ἡμέραν ἐκείνην, πού τὰ ἐλέγαμε, ὁ κόσμος καὶ αἱ ἡδοναὶ τοῦ μᾶς ἐφάνησαν μηδαμιναί. Τότε μοῦ εἶπε ἡ μητέρα μου : « Παιδί μου, ἐμένα δὲ μὲ τέρπει πιά τίποτα σ' αὐτὴ τῇ ζωῇ. Δὲν γνωρίζω ποιὸς ἤμπορεῖ νὰ εἰναι ἀπὸ δῶ κι' ἐμπρὸς στὴ γῆ ὁ προορισμός μου, ἀφοῦ ἡ ἐλπίδα αὐτοῦ τοῦ αἰῶνος ἔχει χαθῆ. Γιὰ ἓνα καὶ μόνο πρᾶγμα προθοῦσα νὰ μείνω ἀκόμα λίγο καιρὸ στὴ ζωῇ, γιὰ νὰ σὲ ἰδῶ καθολικὸ χριστιανὸ κι' ὕστερα νὰ πεθάνω. Ὁ Θεὸς μοῦ τὸ παρεχώρησε αὐτό, περισσότερο παρ' ὅσο τοῦ τὸ ἐζήτησα, καὶ νὰ τώρα πού εἶσαι θεράπων ἰδικός του καὶ περιφρονεῖς τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς. Τί θὰ κάμω λοιπὸν ἐγὼ πιά ἐδῶ κάτω ; »

Δὲν ἐνθυμοῦμαι ἀρκετὰ τί ἀπήντησα εἰς ὅλα αὐτὰ, ἀλλὰ μόλις πέντε μέρες ἀργότερα, ἡ μητέρα μου ἠσθένησε ἀπὸ πυρετό. Μιὰ μέρα κατὰ τὴν ἀσθενείαν της ἔχασε τὰς δυνάμεις της καὶ σὲ λίγο διάστημα τὰς αἰσθήσεις της. Ἐτρέξαμε κοντὰ της, ἀλλὰ συνῆλθε γρήγορα καὶ ἀντιληφθεῖσα ἐμένα καὶ τὸν ἀδελφόν μου, πού ἐστεκόμεθα πλησίον της, μᾶς εἶπε σὰν νὰ μᾶς ἐρωτοῦσε : « Ποῦ εὐρισκόμουν ; » Κατόπιν δέ, ὅταν μᾶς εἶδε, καρφωμένους ἐκεῖ ἀπὸ τῆ θλίψι : « θὰ θάψετε, εἶπε, ἐδῶ τὴν μητέρα σας ». Ἐγὼ ἐσιωποῦσα καὶ συγκρατοῦσα τὰ δάκρυα. Ἐγὼ δὲ ἀδελφός μου εἶπε μερικὰς λέξεις, ὡς ἂν ἐξέφραζε τὴν εὐχὴν, ἡ μητέρα μας νὰ παραδώσῃ τὴν τελευταίαν πνοὴν εἰς τὴν πατρίδα της καὶ ὄχι εἰς ξένην γῆν. Ὅταν τὸ ἤκουσε ἔρριψε, μὲ πρόσωπο γεμᾶτο ἀγωνία, ἓνα βλέμμα αὐστηρὸ στὸν ἀδελφόν μου, ἔπειτα ἔστρεψε τὰ μάτια της πρὸς ἐμέ : « γιὰ κοίταξε αὐτὸς τί λέγει ; » εἶπε. Κατόπιν ἀπευθυνομένη πρὸς τοὺς δύο μας : « Θάψετε, εἶπε, τὸ σῶμα αὐτὸ ὅπου δῆποτε. Αὐτὸ νὰ μὴ σᾶς ἀνησυχῆ. Ἐνὶ καὶ μόνο σᾶς ζητῶ : ὅπου καὶ ἂν εὐρίσκεσθε, νὰ μὲ ἐνθυμῆσθε εἰς τὸν βωμὸν τοῦ Κυρίου ».

(1) Πρὸβλ. Α', Κορινθ. ιε', 51. « Πάντες μὲν οὐ κοιμηθησόμεθα, πάντες δὲ ἀλλαγησόμεθα, ἐν ἀτόμῳ, ἐν ριπῇ ὀφθαλμοῦ, ἐν τῇ ἐσχάτῃ σάλπιγγι ».

Ἐπειδὴ διετύπωσε αὐτὴν τὴν παράκλησιν μὲ τὰς λέξεις, ποῦ ἠμπόρεσε νὰ προφέρῃ, ἐσιώπησε καὶ ἐδανανίζετο ἀπὸ τὴν ἀσθένειάν της, ἢ ὁποῖα ἐχειροτέρευε βαθμηδόν. Ἐγὼ δέ, ἀναλογιζόμενος τὰ δῶρα Σου, ἀόρατε Θεέ(!), ποῦ χαρίζεις εἰς τὴν καρδίαν τῶν πιστῶν Σου καὶ ἀπὸ τὰ ὁποῖα προέρχονται ὑπέροχοι συγκομιδαί, ἔχαιρα καὶ Σ' εὐγνωμονοῦσα, ἐνθυμούμενος πόσῃ φροντίδᾳ κατέβαλλε πάντοτε διὰ τὴν ταφήν της, δεδομένου ὅτι ἐπεφύλαξε καὶ προετοίμασε ἕνα τόπον πλησίον τοῦ τάφου τοῦ συζύγου της. Ἐπειδὴ ἔζησε μαζί του μὲ θαυμαστὴν ὁμόνοιαν—ὦ πόσον τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα εἶναι ἀνεπαρκές διὰ τὴν κατανόησιν τῶν θείων πραγμάτων—ἠθέλησε νὰ προσθέσῃ εἰς τὴν εὐδαιμονίαν της καὶ τοῦτο, δηλαδή τὸ νὰ μνημονεύουν οἱ ἄνθρωποι, ὅτι τῆς παρεχωρήθη, ὅπως κατόπιν ἐνὸς μακροῦ ἐκεῖθεν τῆς θαλάσσης ταξιδίου, καλύψῃ τὴν τέφραν τῶν συζύγων ἢ αὐτὴ γῆ.

Ἀλλὰ δὲν ἤξευρα πότε ἢ ματαιότης αὕτη εἶχεν ἐξαφανισθῆ ἀπὸ τὴν καρδίαν της μὲ τὴν παρέμβασιν τῆς χάριτός Σου καὶ ἔχαιρα καὶ ἐθαύμαζα διὰ τὸ ὅτι μᾶς ἀπεκάλυψε μὲ τὸν τρόπον αὐτόν, μολονότι καὶ κατὰ τὴν συνομιλίαν ἐκείνην εἰς τὸ παράθυρον, λέγουσα «τί κάνω πιά ἐγὼ ἐδῶ κάτω ;» δὲν ἐφαίνετο ὅτι ποθοῦσε ν' ἀποθάνῃ εἰς τὴν πατρίδα της. Ἐμαθα κατόπιν ἐν συνεχείᾳ ὅτι, ὅταν ἤμεθα εἰς τὴν Ὀστιαν, συνδιαλεγομένη κατὰ τὴν ἀπουσίαν μου, μὲ μερικοὺς φίλους μου, μετὰ μητρικῆς ἐμπιστοσύνης, ὠμίλησε πρὸς αὐτοὺς περὶ τῆς ματαιότητος τῆς ζωῆς αὐτῆς καὶ περὶ τῶν ἀγαθῶν τοῦ θανάτου. Ἐκεῖνοι δέ, κατάπληκτοι διὰ τὴν ἀρετὴν τῆς γυναικὸς—τὴν ὁποῖαν τῆς ἐδώρησες Σὺ—καὶ ἐρωτήσαντες, ἂν ἐφοβεῖτο ν' ἀφήσῃ τὸ σῶμά της μακρὰν τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδος της, ἔλαβον τὴν ἐξῆς ἀπάντησιν : «Δὲν εἶναι τίποτε μακρὰ ἀπὸ τὸ Θεό, οὔτε πρέπει νὰ φοβηθῶ, ὅτι δὲν θὰ μὲ ἀναγνωρίσῃ, κατὰ τὴν συντέλειαν τῶν αἰώνων, ἐκεῖ, ὅπου θὰ μὲ ἀναστήσῃ».

Τέλος, ἐννέα ἡμέρας μετὰ τὴν ἀσθένειάν της, κατὰ τὸ πενήτηκοστὸν ἔκτεν ἔτος τῆς ἡλικίας της, κατὰ τὸ τριακοστὸν τρίτον τῆς ἰδικῆς μου, ἢ θρησκευτικῆ ἐκείνη ψυχῇ ἀπηλλάγη τοῦ σώματος. Ἐκλείσα τοὺς ὀφθαλμούς της. Τὴν καρδιά μου διέσχισεν ὀξυτάτη ὀδύνη. Ἦτο ἐτοίμη νὰ ἐκσπάσῃ εἰς χεῖμαρρον δακρύων,

(1) Πρὸβλ. Κολασσ. α', 15.

ἀλλὰ μὲ μίαν βιαίαν προσπάθειαν τῆς ψυχῆς μου οἱ ὀφθαλμοί μου ἀπέρριψαν τὴν πηγὴν των καὶ ἦσαν ξηροί, καὶ ἦτο ὁ ἀγὼν αὐτὸς δι' ἐμὲ σπαρταξικάρδιος. Ὅταν ἡ μητέρα μου παρέδωσε τὴν τελευταίαν πνοὴν τῆς, ὁ υἱὸς μου Ἄδεοδάτος ἤρχισε νὰ κραυγάζῃ ἀναλυόμενος εἰς δάκρυα, ἀλλά, πιεσθεὶς ἀπὸ ὄλους μας, ἐσιώπησε. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον ἀνεχαιτίσθη καὶ ἐσιώπησε κάτι παιδικὸ καὶ εἰς ἐμένα, ποὺ ἠθέλησε νὰ κλαύσῃ καὶ νὰ φωνάξῃ μὲ φωνὴν νεανικὴν, μὲ τὴν φωνὴν τῆς καρδιάς μου.

Οὔτε πιστεύαμεν, ὅτι ἦτο πρέπον νὰ ἱερολογήσωμεν τὸ πένθος ἐκεῖνο μὲ δάκρυα καὶ μὲ στεναγμούς, διὰ τῶν ὁποίων συνηθίζεται νὰ θρηνηῖται ἡ ὑποτιθεμένη δυστυχία τῶν θνησκόντων ἢ ἡ πλήρης ἐκμηδένισις των. Ἄλλ' ἡ μητέρα μου δὲν ἀπέθνησκε δυστυχῆς, οὔτε ἀπέθνησκεν ἐξ ὀλοκλήρου. Ἀπόδειξιν τούτου μᾶς παρεῖχαν τὰ ἔθη τῆς, ἡ ἀνυπόκριτος πίστις (1) αὐτῆς καὶ ἄλλοι βέβαιοι λόγοι.

Τί ἦτο λοιπὸν ἐκεῖνο, ποὺ μ' ἔκαμνε νὰ πάσχω ἐνδομύχως τόσο πολὺ, ἐὰν ὄχι ἡ νέα πληγὴ, ποὺ κατέφερεν εἰς ἐμὲ ἡ διακοπεῖσα γλυκυτάτη καὶ προσφιλεστάτη συνήθεια νὰ ζῶ μαζί τῆς; Εἶναι ἀλήθεια, ὅτι ἔχαιρα διὰ τὴν ἀπόδειξιν τῆς στοργῆς τῆς, ὅταν, κατὰ τὴν τελευταίαν ἀσθένειάν τῆς, εὐτυχῆς διὰ τὰς περιποιήσεις μου, μ' ἔκαλοῦσε ἀγαπημένο τῆς παιδί καὶ ἐνθυμόταν μὲ μεγάλη ἀγάπη, ὅτι δὲν ἤκουσε ποτὲ ἀπὸ τὸ στόμα μου λόγια σκληρὰ ἢ προσβλητικὰ ἐναντίον τῆς ἀπευθυνόμενα.

Ἄλλὰ, Θεέ μου, ὅστις μᾶς ἔπλασες, πῶς θὰ ἤμποροῦσε ποτὲ νὰ προσβληθῇ ἡ τιμὴ, ποὺ μοῦ ἀπέδιδε, μὲ τὴν ἀπειρον πρὸς ἐμὲ ἀφοσίωσίν τῆς; Καὶ ἔτσι, στερηθεῖσα τοιαύτης παρηγορίας ἢ ψυχῆς μου, ἔφερε βαρεῖαν πληγὴν καὶ εἶχε διασχισθῇ ἡ ζωὴ μου, ποὺ ἐσυγκρατεῖτο ἀπὸ τὴν ἰδικὴν μου καὶ τὴν ἰδικὴν τῆς ζωῆς.

Ὅταν ἔπαυσε τὸ παιδί ἐκεῖνο νὰ θρηνηῖ(2), ὁ Εὐδόδιος πῆρε τὸ ψαλτήριον καὶ ἤρχισε νὰ ψάλλῃ κάποιον ψαλμόν, εἰς τὸν ὅποιον ἡμεῖς ἀπεκρινόμεθα: «Ἐλεος καὶ κρίσιν ἄσομαί σοι, Κύριε»(3). Ἀκούσοντες τί συνέβαινε, προσῆλθαν πολλοὶ ἀδελφοὶ καὶ

(1) Πρὸς Α' Τιμοθ., α', 5.

(2) Δηλ. ὁ Ἄδεοδάτος.

(3) Ψαλμ. Ρ.' 1.

εὐσεβεῖς γυναῖκες, ἐνῶ δὲ οἱ ἐντεταλμένοι ἐτοίμαζαν τὰ τῆς κηδείας, σύμφωνα πρὸς τὸ σχετικὸν ἔθιμον, ἐγὼ ἀποσυρθεὶς ὡς ἦτο πρέπον, μὲ ἐκείνους, πρὸς δὲν ἤθελαν νὰ μ' ἀφήσουν μόνον, εἶπα μερικὰς λέξεις καταλλήλους διὰ τὴν στιγμὴν καὶ ἀπενάρκωσα τὸν πόνον μου μὲ τὸ βάλσαμον τῆς ἀληθείας, τὸ ὁποῖον γνωρίζεις Ἐσὺ. Ἀλλὰ ἐκεῖνοι μὴ γνωρίζοντες τί ἐδοκίμαζα, μὲ ἤκουαν μὲ προσοχὴν καὶ ἐφαντάζοντο, ὅτι μοῦ ἦτο ἄγνωστον τὸ συναίσθημα τῆς δδύνης. Ἀλλ' ἐγὼ εἰς τὰς ἀκοάς Σου κατηγοροῦσα τὴν ἀδυναμίαν τῶν συναισθημάτων μου καὶ συγκρατοῦσα τὸ ρεῦμα τοῦ πόνου μου, ἀλλὰ τὸ ρεῦμα αὐτὸ μὲ συμπαρέσυρε πάλιν εἰς τὴν ὀρμὴν του, ὄχι ὅμως μέχρι βροχῆς δακρύων καὶ ἀλλοιώσεως τοῦ προσώπου μου. Ἀλλὰ μόνον ἐγὼ ἐγνώριζα τί ἐπίεζε τὴν καρδιά μου. Καὶ ἐπειδὴ ἔπασχα διὰ τὸ ὅτι τόσο πολὺ μ' ἐλυποῦσεν ἓνα ἀνθρώπινον δυστύχημα, πρὸς εὐρίσκεται εἰς τὴν τάξιν τῶν σκοπῶν Σου καὶ εἰς τὰς συνθήκας τῆς ἰδικῆς μας φύσεως, ἐπρόσθετα νέον πόνον εἰς τὸν πόνον μου καὶ μὲ κατέτρωγε διπλὸς πόνος.

Ὅταν τὸ σῶμα τῆς μητέρας μου μετεφέρθη εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἐπῆγα καὶ ἐγὼ ἐκεῖ καὶ ἐπέστρεψα χωρὶς δάκρυα. Δὲν ἐκλαυσα οὔτε κατὰ τὴν στιγμὴν, κατὰ τὴν ὁποῖαν ἀπευθύναμεν πρὸς Ἐσὲ τὰς προσευχάς μας, καὶ κατὰ τὴν ὁποῖαν προσεφέρθη ἡ θυσία τῆς λυτρώσεώς μας, ὅταν ἡ σορὸς ἐτοποθετήθη, ὡς συνηθίζεται, πλησίον τοῦ τάφου, προτοῦ ἐνταφιασθῆ. Ὅχι, δὲν ἐκλαυσα ἐν μέσῳ τῶν δεήσεων ἐκείνων, ἀλλὰ ὀλόκληρον τὴν ἡμέραν μ' ἐκτυποῦσε ἓνας πόνος κρυφός, καὶ μὲ πνεῦμα θορυδημένον Σὲ ἐκέτευε, ὅσο ἤμποροῦσα, νὰ θεραπεύσης τὴν πληγὴν μου. Ἀλλὰ Σὺ δὲν τὸ ἔκαμες, θελήσας, καθὼς πιστεύω, νὰ ἀνακαλέσης κατὰ τὴν δοκιμασίαν ἐκείνην, εἰς τὴν μνήμην μου τὴν δύναμιν τῆς συνηθείας καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς ἀκόμη ἐκείνης, πρὸς ἔπαυσε πλέον νὰ τρέπεται μὲ λόγους ψευδεῖς. Κατόπιν μοῦ ἦλθε ἡ σκέψις νὰ ὑπάγω εἰς τὰ λουτρὰ (τὰ βαλανεῖα), διότι ἤκουσα, ὅτι οἱ Ἕλληνες ὀνομάζουν τὸ λουτρὸν αὐτὸ βαλανεῖον, ἐπειδὴ διασκεδάζει τὴν ἀγωνίαν τῆς ψυχῆς. Ἀλλὰ, ἐξομολογοῦμαι καὶ τοῦτο εἰς τὴν εὐσπλαγχνίαν Σου, Πατέρα τῶν ὄρφανῶν, ὅτι ὑπῆρξα μετὰ τὸ λουτρὸν ὅ,τι καὶ πρὸ τοῦ λουτροῦ, οὔτε ἀπεμακρύνθη ἡ πικρία τῆς θλίψεως ἀπὸ τὴν καρδιά μου. Ἐπειτα ἐκοιμήθηκα, ἐξύπνησα καὶ αἰσθάνθηκα,

ὅτι ὁ πόνος εἶχε κατευνασθῆ σημαντικῶς Μόνος εἰς τὸ κρεββάτι μου ἐνθυμήθηκα τοὺς ἀληθινούς ἐκείνους στίχους τοῦ Ἀμβροσίου Σου, διότι Σὺ εἶσαι πράγματι (1):

Ὁ Θεός, ποῦ ἔπλασε τὰ πάντα,

Ὁ ρυθμιστὴς τῶν οὐρανῶν,

Ποῦ φωτίζει τὴν ἡμέρα μὲ τὴ λάμψι τοῦ φωτός

Καὶ χαρίζει τοῦ ὕπνου τ' ἀγαθὰ τὴν νύχτα

Γιὰ ν' ἀναπαύῃ ἀπὸ τὸ μόχθο τῆς ἡμέρας τὸ ἐξαντλημένο
[σῶμα,

Ν' ἀνακουφίξῃ τὸ κατακουρασμένο πνεῦμα

Καὶ νὰ καταπραΰνῃ τὴν ἀγωνία τῆς ὁδύνης.

Ἀλλὰ, ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρόν, ἐνθυμούμενος τὴν δούλην Σου, τὴν εὐσεβῆ ἀφοσίωσίν της πρὸς Ἐσέ καὶ τὴν ἀπέναντί μου γλυκεῖαν καὶ πρόθυμον καλοκαγαθίαν της, τὴν ὁποίαν ἐστερήθηκα ἀποτόμως, εὕρισκα εὐχαρίστησιν νὰ κλαίω ἐνώπιόν Σου, Κύριε, δι' αὐτὴν καὶ ὑπὲρ αὐτῆς, δι' ἐμὲ καὶ ὑπὲρ ἐμοῦ. Καὶ ἐξαπέλυσα τὰ δάκρυα, τὰ ὁποῖα ἐσυγκρατοῦσα, νὰ τρέξουν ὅπως ἤθελαν καὶ νὰ παρηγορήσουν τὴν καρδιά μου. Καὶ εὗρηκα εἰς τὰ δάκρυά μου ἀνακούφισιν, διότι Σὺ ἤσους ὁ ἀκούων καὶ ὄχι ἓνας ἄνθρωπος ὑπερήφανος τῶν δακρύων μου κριτής.

Καὶ τώρα, ὦ Θεέ μου, Σοῦ ἐξομολογοῦμαι δι' αὐτῶν τῶν γραμμῶν. Ἄς τὰς ἀναγνώσῃ ὅποιος θελήσῃ καὶ ἄς τὰς ἐρμηνεύσῃ ὅπως θελήσῃ, ἐάν δὲ θεωρήσῃ ὡς ἀμάρτημα τὸ ὅτι ἔκλαυσα ὀλίγας ὥρας τὴν μητέρα μου, νεκρὰν διὰ τινὰ χρόνον εἰς τοὺς ὀφθαλμούς μου· τὴν μητέρα μου, ποῦ μ' ἐθρήνησε ἔτη μακρὰ, διὰ νὰ ζήσω ἐνώπιόν Σου, ἄς μὴ γελάσῃ, ἀλλ' ἐάν εἶναι πράγματι εὐσεβής, ἄς κλαύσῃ διὰ τὰς ἀμαρτίας μου ἐνώπιόν Σοῦ, πατρὸς ὄλων τῶν ἀδελφῶν τοῦ Χριστοῦ Σου.

Ἀφοῦ ἐθεραπεύθη ἡ καρδιά μου ἀπὸ τὴν πληγὴν ἐκείνην, ποῦ θὰ ἤμποροῦσε κανεὶς ν' ἀποδώσῃ εἰς ἀγάπην σαρκικὴν, ἀπειθύνω πρὸς Ἐσέ, Πατέρα μας, ἄλλα δάκρυα ὑπὲρ τῆς δούλης Σου, τὰ δάκρυα ἐκεῖνα, τὰ ρέοντα ἐκ τεθορυβημένου πνεύματος ἐπὶ τῇ προόψει τῶν κινδύνων πάσης ἐν τῷ Ἀδάμ ἀποθνη-

(1) Βλ. Jacob Paul. Migne : Λατιν. Πατρολ. XVI, 409.

σκούσης ψυχῆς.⁽¹⁾ Μολονότι ἐκείνη, ἐν Χριστῷ ἀνχευνηθεῖσα, ἔζησε προτοῦ γεννηθῆ κατὰ τρόπον, ὥστε νὰ ἐξυμνή τὸ ὄνομά Σου με τὴν πίστιν καὶ τὰ ἦθη της, ἐν τούτοις δὲν τολμῶ νὰ εἶπω, ὅτι, ἀπὸ τὴν στιγμήν, ὅπου τὴν ἀνεγέννησες διὰ τοῦ βαπτίσματος, οὐδεμία λέξις ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ στόματός της ἐναντίον τοῦ νόμου Σου. Καὶ εἶπεν ἡ Ἀλήθεια, ὁ Υἱός Σου, ὅτι «ὅς ἂν εἶπη μωρὸν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ἔνοχος ἔσται εἰς τὴν γέεναν τοῦ πυρός»⁽²⁾, ἀλλοίμονον δὲ εἰς τὴν ζωὴν τῶν ἀνθρώπων, ὅσονδῆποτε καὶ ἂν εἶναι ἀξιέπαινος, ἂν τὴν κρίνης χωρὶς οἴκτον! Ἄλλ' ἐπειδὴ δὲν κρίνεις τὰς ἀμαρτίας μας με σληρότητα, ἐλπίζομεν με ἐμπιστοσύνην εἰς τὴν ἐπεικῆ κρίσιν Σου ἀπέναντί μας. Διότι ὁ ἀπαριθμῶν τὰς ἀρετάς του, τί ἄλλο πράττει παρὰ ν' ἀπαριθμῆ τὰ δῶρά Σου; Ὡ, εἴθε οἱ ἄνθρωποι νὰ γνωρίζουν τὸν ἐαυτὸν τους ὡς ἄνθρωποι, ὁ δὲ καυχώμενος ἐν Κυρίῳ καυχάσθω⁽³⁾.

Ἐγὼ λοιπόν, ὕμνησις μου καὶ ζωὴ μου, Θεὲ τῆς καρδίας μου, λησμονῶν ἐπ' ὀλίγον τὰ ἀγαθὰ ἔργα της, διὰ τὰ ὁποῖα Σ' εὐγνωμονῶ με χαρὰν καὶ με δέησιν διὰ τὰς ἀμαρτίας τῆς μητρός μου, εἰσάκουσέ με Σὲ ἱκετεύω ἐν ὀνόματι τοῦ ἱατροῦ ἐκείνου τῶν ψυχῶν, ὁ ὁποῖος καθηλώθη ἐπὶ τοῦ σταυροῦ καὶ καθήμενος ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ, ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν⁽⁴⁾. Γνωρίζω, ὅτι ὑπῆρξεν εὐσπλαχνικῆ καὶ ὅτι ἐσυγχώρησε τοὺς ὀφειλέτας της ἀπὸ τὴν καρδιά της. Ἄφες λοιπόν καὶ Σὺ τὰ ὀφειλήματά της, ἐὰν συνῆψε τοιαῦτα κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν τόσων ἐτῶν μετὰ τὸ ὕδωρ τῆς σωτηρίας⁽⁵⁾. Ἄφες, Κύριε, τὰ ὀφειλήματά της, ἄφες αὐτά, Σὲ ἱκετεύω, καὶ μὴ εἰσέλθης εἰς κρίσιν μετ' αὐτῆς⁽⁶⁾. Ἄς ὑπερβῆ τὴν κρίσιν Σου, τὸ ἔλεός Σου, διότι οἱ λόγοι Σου εἶναι ἀληθινοὶ καὶ ὑπεσχέθης ἔλεος εἰς τοὺς ἐλεήμονας. Ἐὰν εἶναι φιλελεήμονες, τὸ ὀφείλουν εἰς Ἐσέ, ὁ ὁποῖος ἐλεήσεις, ὃν ἂν ἐλεῆς καὶ οἰκτείρησεις, ὃν ἂν οἰκτείρης»⁽⁷⁾.

(1) Πρὸλ. Α' Κορινθ. ιε', 22.

(2) Πρὸλ. Μάτθ. ε', 22.

(3) Πρὸλ. Β' Κορινθ. ι', 17.

(4) Πρὸλ. ἡ', 34.

(5) Ἐννοεῖ μετὰ τὴν βάπτισίν της.

(6) Ψαλμ. ΡΜΒ', 2.

(7) Ρωμ. θ', 15. Ἐξοδ. ΛΓ', 19.

Καὶ πιστεύω, ὅτι ἔκαμες ἤδη ὅ,τι Σοῦ ζητῶ, ἀλλὰ «τὰ ἐκούσια τοῦ στόματός μου εὐλόγησον, Κύριε (1), διότι ἡ μητέρα μου, ὅταν ἐπέκειτο ἡ στιγμή τῆς διαλύσεώς της, δὲν ἐσκέφθη νὰ ἐνταφιάσῃ τὸ σῶμά της μὲ πομπήν, νὰ τὸ ἐπαλείψῃ μὲ ἀρώματα, οὔτε νὰ τὸ θάψῃ εἰς τὴν πατρίδα της : δὲν ἐζήτησεν ἀπὸ ἡμᾶς τοιούτου εἶδους πράγματα, ἀλλ' ἠθέλησε ἡ μνήμη της νὰ διατηρηθῇ εἰς τὸν βῶμόν Σου, πού οὐδέποτε ἔπαυσε νὰ ὑπηρετῇ καὶ ὅπου ἐπροσφέρετο τὸ ἅγιον θῦμα, διὰ τοῦ ὁποίου ἔχει ἐξαλειφθῆ «τὸ χειρόγραφον, ὃ ἦν ὑπεναντίον ἡμῖν» (2) καὶ ἐθριάμβευσεν ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ, πού ἀπαριθμεῖ τὰς ἀμαρτίας μας καὶ ζητεῖ πῶς νὰ μᾶς ἐνοχοποιήσῃ, δὲν εὐρίσκει δὲ τίποτε εἰς ἐκεῖνον, διὰ τοῦ ὁποίου ἐκερδίσαμεν τὴν νίκην ἐναντίον του. Ποιὸς θὰ ἤμποροῦσε νὰ ἐξαγοράσῃ τὸ χυθὲν αἷμά του ; Ποιὸς θὰ ἤμποροῦσε νὰ τοῦ ἀποδώσῃ τὸ τίμημα, διὰ τοῦ ὁποίου μᾶς ἐξηγόρασεν, ὅπως μᾶς προσφέρῃ εἰς τὸν Θεόν ; Εἰς τὸ μυστήριον αὐτοῦ τοῦ τιμήματος ἡ δούλη Σου ἐπρόσφερε τὴν ψυχὴν της διὰ τοῦ δεσμοῦ τῆς πίστεως. Ἄς μὴ τὴν ἀποσπάσῃ κανεὶς ἀπὸ τὴν προστασίαν Σου. Κανένας λέων ἢ δράκων (3) ἄς τεθῆ μεταξὺ Σοῦ καὶ αὐτῆς μὲ βίαν ἢ ἐνέδραν. Διότι δὲν θ' ἀπαντήσῃ, ὅτι δὲν ὀφείλει τίποτε, διὰ νὰ μὴν ἐνοχοποιηθῇ καὶ παρασυρθῇ ἀπὸ τὸν πονηρὸν κατήγορον, ἀλλὰ θ' ἀποκριθῇ, ὅτι ἀφέθησαν τὰ ὀφειλήματά της ἐκ μέρους Ἐκείνου, εἰς τὸν ὁποῖον οὐδεὶς θ' ἀποδώσῃ ὅ,τι ἔδωσεν εἰς ἡμᾶς, χωρὶς νὰ τὸ ὀφείλῃ.

Ἄς ἀναπαυθῇ λοιπὸν ἐν εἰρήνῃ μετὰ τοῦ συζύγου της, πρὸ τοῦ ὁποίου καὶ μετὰ τὸν ὁποῖον δὲν ἐγνώρισεν ἄλλον ἄνδρα· μετὰ τοῦ συζύγου της, πού ὑπηρετήσῃ καὶ ἐπρόσφερον εἰς Ἐσὲ τοὺς καρπούς της μὲ ὑπομονὴν διὰ νὰ τὸν κερδίσῃ διὰ Σέ. Φώτισε, Κύριε καὶ Θεέ μου, φώτισε τοὺς δούλους Σου καὶ ἀδελφούς μου,

(1) Ψαλμ. ΡΙΒ', 118.

(2) Ψαλμ. ΣΤ', 13 : «καὶ καταπατήσεις λέοντα καὶ δράκοντα».

(3) Βλ. Λουκ. η', 15. «Τὸ ἐν τῇ καλῇ γῆ, οὗτοί εἰσιν οἵτινες ἐν καρδίᾳ καλῇ καὶ ἀγαθῇ ἀκούσαντες τὸν λόγον κατέχουσι καὶ καρποφοροῦσιν ἐν ὑπομονῇ». Καὶ Α', Πέτρ. γ, 1. «Ὅμοίως αἱ γυναῖκες ὑποτασσόμεναι τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν, ἵνα καὶ εἰ τινες ἀπειθοῦσι τῷ λόγῳ διὰ τῆς τῶν γυναικῶν ἀνατροφῆς ἄνευ λόγου κερδιθῶσονται ἐποπτεύσαντες τὴν ἐν φόβῳ ἀγνὴν ἀναστροφὴν ὑμῶν».

κυρίους ιδικούς μου, τοὺς ὁποίους ὑπηρετῶ καὶ μετὰ τὴν καρδίαν μου, καὶ μετὰ τὴν φωνὴν μου καὶ μετὰ τὴν γραφίδα μου· φώτισε ὅσους ἀναγνώσουν αὐτὰς τὰς γραμμάς, ὅπως μνημονεύουν εἰς τὸν βωμόν Σου τὴν δούλην Σου Μόνικαν καὶ τὸν Πατρίκιον τὸν σύζυγόν της, διὰ τῆς σαρκὸς τῶν ὁποίων μ' ἔφερες εἰς τὴν ζωὴν, ἀγνοῶ πῶς. Ἄς μνημονεύσουν μετὰ ἀγάπην εὐσεβῆ τοὺς γονεῖς μου εἰς τὸ ἐφήμερον τοῦτο φῶς, τοὺς ἀδελφούς μου εἰς τοὺς πατρικοὺς κόλπους Σου καὶ εἰς τοὺς κόλπους τῆς Καθολικῆς Μητρὸς μας, καὶ τοὺς συμπολίτας μου εἰς τὴν αἰωνίαν Ἱερουσαλήμ, ἔπου στρέφεται ὁ πόθος τοῦ λαοῦ κατὰ τὸ προσκύνημά του ἀπὸ τὴν στιγμὴν τῆς ἀναχωρήσεώς του μέχρι τῆς ἐπανόδου, διὰ νὰ χορηγηθῆ μετὰ τὰς πολλὰς ξένας προσευχὰς—ποὺ ὀφείλονται εἰς τὰς ἐξομολογήσεις μου—περισσότερον παρὰ μετὰ τὰς ἰδικὰς μου δεήσεις, ἐκεῖνο ποὺ ἐζήτησεν ἡ μητέρα μου κατὰ τὰς τελευταίας στιγμὰς τῆς ζωῆς της.

ΒΙΒΛΙΟΝ Ι'.

Δεύτερον μέρος τῶν «Ἐξομολογήσεων». — Ὁ Αὐγουστίνος ὀμιλεῖ περὶ τῆς περαιτέρω θρησκευτικῆς καὶ πνευματικῆς ἐξελέξεώς του. — Δυσχέρειαί σχετικαὶ μετὰ τὴν γνῶσιν τοῦ Ἐγώ. — Ὁ συγγραφεὺς ζητεῖ τὴν Θεότητα. — Μελέτη περὶ τῆς μνήμης. — Ἡ γνῶσις τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ ἐν Θεῷ ἀπολύτρωσις. — Ὁ ἔλεγχος τῆς συνειδήσεως.

Ἄς γνωρίσω Ἐσέ, ποῦ με γνωρίζεις. Ἄς Σέ γνωρίσω, καθὼς με γνωρίζεις Ἐσὺ (1). Ὡς ἀρετὴ τῆς ψυχῆς μου εἰσελθε εἰς αὐτήν καὶ ἐξουσίασέ την διὰ τὴν ἔχης καὶ τὴν κατέχης χωρὶς σπίλον καὶ χωρὶς ρυτίδα (2). Αὐτὴ εἶναι ἡ ἐλπίς μου, διὰ τοῦτο λαλῶ καὶ διὰ τὴν ἐλπίδα ταύτην χαίρω, ὅταν χαίρω χαρὰν ὑγιᾶ. Τὰ δὲ ἄλλα ἀγαθὰ τῆς ζωῆς πρέπει νὰ θρηνοῦνται τόσον ὀλιγώτερον, ὅσον περισσότερον θρηνοῦνται καὶ τοῦναντίον νὰ θρηνοῦνται τόσο περισσότερον ὅσο ὀλιγώτερον θρηνοῦνται. «Ἴδου γὰρ ἀλήθειαν ἠγάπησας» (3) «ὁ δὲ ποιῶν ταύτην ἔρχεται πρὸς τὸ φῶς» (4). Ὡστε ἐπιθυμῶ νὰ ποιήσω αὐτήν εἰς τὴν καρδίαν μου, ἐξομολογούμενος ἐνώπιόν Σου, συγχρόνως δὲ ἐνώπιον πολλῶν μαρτύρων εἰς τὸ βιβλίον μου.

Ἀλλά, Σὺ Κύριε, εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ ὁποίου ἡ ἄβυσσος τῆς ἀνθρωπίνης συνειδήσεως εἶναι γυμνή (5), τί μυστικὸν ἠμπορεῖ

(1) Α' Κορινθ. ιγ', 12 : «ἄρτι γινώσκω ἐκ μέρους, τότε δὲ ἐπιγνώσομαι καθὼς καὶ ἐπεγνώσθην».

(2) Πρὸβλ. Ἐφεσ. ε', 25 : «καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησε τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἑαυτὸν παρέδωκεν ὑπὲρ αὐτῆς, ἵνα αὐτήν ἀγιασῇ καθαρῶς τῷ λουτρῷ τοῦ ὕδατος ἐν ῥήματι, ἵνα παραστήσῃ αὐτήν ἑαυτῷ ἕνδοξον τὴν ἐκκλησίαν μὴ ἔχουσαν σπίλον ἢ ρυτίδα ἢ τι τῶν τοιούτων, ἀλλ' ἵνα ᾖ ἁγία καὶ ἄμωμος».

(3) Ψαλμ. Ν', 8.

(4) Ἰωάνν. γ', 21.

(5) Πρὸβλ. Ἐβρ. δ', 13 - «καὶ οὐκ ἔστι κτίσις ἀφανῆς ἐνώπιον αὐτοῦ, πάντα δὲ γυμνά καὶ τετραχηλισμένα τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ, πρὸς ὃν ἡμῖν ὁ λόγος».

νά υπάρξῃ εἰς ἐμένα καὶ ἂν ἀκόμη δὲν θὰ ἤθελα νὰ Σοῦ τὸ ἐξομολογηθῶ ; Διότι θὰ ἀπέκρυπτα Ἐσὲ εἰς τὸν ἑαυτὸν μου καὶ ὄχι τὸν ἑαυτὸν μου εἰς Ἐσέ. Τώρα δέ, ὅποτε οἱ στεναγμοί μου δεικνύουν, ὅτι δὲν ἀρέσω εἰς τὸν ἑαυτὸν μου, λάμπεις εἰς τοὺς ὀφθαλμούς μου καὶ ἀρέσεις καὶ ἀγαπᾶσαι καὶ θέλεις νὰ ἐρυθριάσω διὰ τὸν ἑαυτὸν μου καὶ ν' ἀπομακρυνθῶ ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν μου, διὰ νὰ προσκολληθῶ εἰς Ἐσὲ καὶ νὰ μὴ ἀρέσω εἰς τὸν ἑαυτὸν μου καὶ εἰς Ἐσὲ παρὰ μόνον διὰ Σοῦ.

Εἰς Ἐσὲ λοιπὸν ἀπεκαλύφθην, Κύριε, ὁποιοσδήποτε καὶ ἂν εἶμαι, καὶ εἶπα ποῖον καρπὸν ἐπερίμενα, ἐξομολογούμενος εἰς Ἐσέ. Διότι δὲν τὸ κάμνω αὐτὸ μὲ λέξεις τῆς σαρκὸς καὶ μὲ κραυγὰς, ἀλλὰ μὲ λέξεις τῆς ψυχῆς καὶ μὲ κάποιαν φωνὴν τῆς σκέψεως, γνωστὴν εἰς τὰς ἀκοάς Σου. Ἐφ' ὅσον εἶμαι κακός, τίποτε ἄλλο δὲν Σοῦ ἐξομολογοῦμαι, ὅτι ἀπαρέσκω εἰς τὸν ἑαυτὸν μου, ἐφ' ὅσον δὲ εἶμαι ἀγαθός, τίποτε ἄλλο δὲν Σοῦ ἐξομολογοῦμαι, παρὰ ὅτι τούτο δὲν πρέπει ν' ἀποδοθῇ εἰς ἐμέ διότι «Σὺ εὐλόγεῖς δίκαιον» (1), ἀλλὰ Σὺ εἶσαι καὶ ἐκεῖνος, ποῦ καθιστᾶς δίκαιον καὶ ἐκεῖνον, ποῦ ὑπῆρξεν ἀμαρτωλός. Ὡστε ἡ ἐξομολόγησίς μου, ὦ Θεέ μου, γίνεται σιωπηρῶς καὶ μεγαλοφώνως, διότι ἡ μὲν φωνὴ σιωπᾶ, ἡ δὲ καρδιά κραυγάζει. Οὐτε λέγω κάτι ἀγαθὸν εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ποῦ νὰ μὴν τὸ ἤκουσες προηγουμένως. Ἐσὺ, οὔτε ἀκούεις κάτι παρ' ἐμοῦ, ποῦ νὰ μὴν τὸ εἶπες Ἐσὺ πρότερον.

Ἀλλὰ τίς ἡ ἀνάγκη, οἱ ἄνθρωποι ν' ἀκούσουν τὰς ἐξομολογήσεις μου, ὡς ἂν ἐπρόκειτο νὰ θεραπεύσουν αὐτοὶ ὅλας τὰς νόσους μου ; (2) Περίεργοι νὰ μάθουν τὴν ζωὴν τοῦ πλησίον των, δὲν φροντίζουν νὰ διορθώσουν τὴν ἰδικήν των. Διατί ζητοῦν νὰ μάθουν ποῖος εἶμαι, ἀφοῦ δὲν θέλουν νὰ μάθουν ἀπὸ Ἐσὲ ποῖοι εἶναι ; Καὶ ἀπὸ ποῦ γνωρίζουν, ὅτι λέγω τὴν ἀλήθειαν, ὅταν μ' ἀκούουν νὰ ὁμιλῶ διὰ τὸν ἑαυτὸν μου ; «Τίς γὰρ εἶδεν ἀνθρώπων τὰ τοῦ ἀνθρώπου εἰμὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ

(1) Ψαλ. Ε', 13.

(2) Ψαλμ. ΡΒ', 3, «εὐλόγει ἡ ψυχὴ μου τὸν Κύριον, καὶ μὴ ἐπιλανθάνου πάσας τὰς αἰνέσεις αὐτοῦ, τὸν εὐΐλατεῦοντα πάσαις ταῖς ἀνομίαις σου, τὸν ἰώμενον πάσας τὰς νόσους σου».

έν αὐτῷ ;» (1) Ἐάν ὁμως ἀκούσουν νά ὁμιλῆς Ἐσοῦ περί αὐτῶν, δέν θά ἠμπορέσουν νά εἶπουν : «Ὁ Κύριος ψεύδεται». Διότι τί σημαίνει νά Σέ ἀκούουν νά ὁμιλῆς περί αὐτῶν, παρά ὅτι γνωρίζουν οἱ ἴδιοι τόν ἑαυτόν τους ; Καί ποιός εἶναι ἐκεῖνος, πού γνωρίζει, ὅτι ἕνα πρᾶγμα εἶναι ἀληθινόν καί λέγει : «Αὐτό εἶναι ψευδές», ἐκτός ἐάν ψεύδεται αὐτός ὁ ἴδιος ; Ἐπειδή δέ τά πάντα πιστεύει ἡ ἀγάπη (2), τούλάχιστον εἰς ἐκείνους, πού συνδέει εἰς μίαν καί μόνην ψυχήν, ἐξομολογοῦμαι μ' αὐτόν τόν τρόπον εἰς Ἐσέ, ὦ Θεέ μου, διὰ νά μ' ἀκούσουν οἱ ἄνθρωποι, ἐφ' ὅσον δέν ἠμπορῶ νά τοὺς ἀποδείξω ὅτι λέγω τήν ἀλήθειαν, ἀλλά στηρίζομαι εἰς τήν πίστιν ἐκείνων ἡ ἀγάπη τῶν ὁποίων ἀνοίγει τὰ ὠτά των εἰς ἐμέ.

Ἄλλὰ Σύ, ἰατρὲ τῆς ψυχῆς μου, δίδαξέ με ποῖος θά εἶναι τῶν ἐξομολογήσεών μου ὁ καρπός. Διότι ἡ ἐξομολόγησις τῶν παλαιῶν ἀνομιμάτων μου, τὰ ὁποῖα ἐσυγχώρησες καί ἐκάλυψες, διὰ νά μὲ καταστήσης μακάριον εἰς τοὺς κόλπους Σου, ἀφοῦ μετέβαλες τήν ψυχὴν μου διὰ τῆς πίστεως καί τοῦ μυστηρίου τοῦ βαπτίσματος ; ἡ ἐξομολόγησις μου, λέγω, ἀναγινωσκομένη ἢ ἀκουσμένη θά ξυπνήσῃ τὰς καρδίας τῶν ἀνθρώπων, διὰ νά μὴ κοιμῶνται ἀπελπισμένοι καί νά λέγουν «δέν ἠμπορῶ», ἀλλὰ διὰ ν' ἀφουπνισθοῦν εἰς τήν ἀγάπην τοῦ οἴκτου Σου καί εἰς τήν γλυκύτητα τῆς χάριτός Σου, διὰ τῆς ὁποίας γίνεται ἰσχυρός ὁ ἀνίσχυρος, πού λαμβάνει διὰ τῆς χάριτός Σου συνείδησιν τῆς ἀδυναμίας του. Καί τέρπονται οἱ ἀγαθοί, ἀκούοντες τὰ παλαιὰ ἀνομήματά των, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀπηλλάγησαν, δέν τέρπονται δὲ διὰ τὸ ὅτι εἶναι ἀνομήματα, ἀλλὰ διότι ὑπῆρξαν κάποτε καί δέν ὑφίστανται πλέον.

Ἄλλὰ διὰ ποῖον καρπόν, ὦ Θεέ μου, εἰς τόν ὁποῖον ἡ συνείδησίς μου ἐξομολογεῖται καθημερινῶς, στηριγμένη περισσότερον εἰς τὸ ἔλεός Σου παρά εἰς τήν ἀθωότητά μου ; διὰ ποῖον καρπόν, Σ' ἐρωτῶ, ἐξομολογοῦμαι τώρα ἐνώπιόν Σου εἰς τοὺς ἀνθρώπους, διὰ νά τοὺς πληροφορήσω μὲ αὐτάς τὰς γραμμάς μου, ποῖος εἶμαι σήμερον καί ὄχι ποῖος ὑπῆρξα ; Διότι τόν καρπὸν ἐκεῖνον τόν εἶδα

(1) Α' Κορινθ. β', 11.

(2) Α' Κορινθ. ιγ', 7. «πάντα στέγει (ἡ ἀγάπη), πάντα πιστεύει, πάντα ἐλπίζει, πάντα ὑπομένει».

καὶ τὸν ἐμνημόνευσα⁽¹⁾. Ἄλλὰ ποῖος εἶμαι σήμερον καὶ κατὰ τὸν χρόνον ἀκόμη τῶν ἐξομολογήσεών μου, ἐπιθυμοῦν νὰ τὸ μάθουν καὶ πολλοὶ ἐξ ἐκείνων, ποὺ μὲ γνωρίζουν καὶ πολλοί, οἱ ὅποιοι δὲν μὲ γνωρίζουν καὶ ἤκουσαν κάτι ἀπὸ ἐμὲ ἢ περὶ ἐμοῦ, ἀλλὰ τὰ ὦτα τῶν ὁποίων δὲν ἠνοιχθήσαν εἰς τὴν καρδίαν μου, ὅπου εὐρίσκομαι ὁποιοσδήποτε καὶ ἂν εἶμαι. Θέλουν νὰ μὲ ἀκούσῃ ἐξομολογούμενον ποῖος εἶμαι εἰς τὸν ἐσωτερικὸν κόσμον μου, ὅπου οὔτε οἱ ὀφθαλμοί, οὔτε τὰ ὦτά των, οὔτε τὸ πνεῦμά των ἤμπορουν νὰ εἰσδύσῃ. Ἄλλὰ πρέπει νὰ μὲ πιστεύσῃ, χωρὶς ἔλεγχον. Διότι ἡ ἀγάπη, χάρις εἰς τὴν ὁποίαν εἶναι ἀγαθοί, τοὺς λέγει, ὅτι δὲν ἤμπορῶ νὰ ψευσθῶ, ἐξομολογούμενος τὰ κατ' ἐμὲ, ἐκεῖνο δέ, ποὺ μὲ καθιστᾷ πιστευτόν, εἶναι ἡ ἀγάπη των.

Ἄλλὰ, τέλος, ποῖον καρπὸν περιμένουν ἀπὸ τὰς ἐξομολογήσεις μου; Ἄρα γε θέλουν νὰ χαροῦν μαζί μου ἀκούοντες πόσον Σ' ἐπλησίασα διὰ τῆς χάριτός Σου καὶ νὰ δεηθοῦν ὑπὲρ ἐμοῦ, ἀφοῦ μάθουν πόσον εἶμαι ἀκόμη μακρὰν, λόγῳ τοῦ βάρους τῶν ἁμαρτιῶν μου; Θ' ἀποκαλύψω εἰς αὐτοὺς τὸν ἑαυτό μου, διότι δὲν εἶναι, Κύριε καὶ Θεέ μου, ἀσήμαντος ἡ ὠφέλεια, ὅταν «ἐκ πολλῶν προσώπων τὸ εἰς ἡμᾶς χάρισμα διὰ πολλῶν εὐχαριστηθῆ ὑπὲρ ἡμῶν»⁽²⁾. Ὅθεν ἡ ψυχὴ τῶν ἀδελφῶν μου ἄς ἀγαπήσῃ εἰς ἐμὲ ὅ,τι Σὺ διδάσκεις ν' ἀγαπᾷ καὶ ἄς θρηγήσῃ ὅ,τι Σὺ διδάσκεις νὰ θρηγή.

Αὐτὸ ἄς τὸ κάμῃ ἡ ἀδελφικὴ ἐκείνη ψυχὴ καὶ ὄχι ξένη· ὄχι ἡ ψυχὴ «υἰῶν ἀλλοτρίων, ὧν τὸ στόμα ἐλάλησε ματαιότητα καὶ ἡ δεξιὰ αὐτῶν ἀδικίας»⁽³⁾, ἀλλ' ἡ ἀδελφικὴ ἐκείνη ψυχὴ, ἡ ὁποία, ὅταν μὲ ἐπιδοκιμάζῃ χαίρει καὶ ὅταν μὲ ἀποδοκιμάζῃ λυπεῖται δι' ἐμὲ, διότι εἴτε μὲ ἐπιδοκιμάζει εἴτε μὲ ἀποδοκιμάζει, μὲ ἀγαπᾷ. Θ' ἀποκαλύψω εἰς αὐτοὺς τὸν ἑαυτόν μου. Ἄς ἀναπνεύσῃ διὰ τὰ ἀγαθὰ ἔργα μου καὶ ἄς στενάξῃ διὰ τὰ κακά. Τὰ ἀγαθὰ ἔργα μου εἶναι ἔργα καὶ δῶρα ἰδικά Σου, τὰ δὲ κακά, ἰδικά μου ἁμαρτήματα καὶ ἰδική Σου δικαιοσύνη. Ἄς ἀναπνέουν δι' ἐκεῖνα καὶ ἄς στενάξουν δι' αὐτά, οἱ δὲ ἔπαινοι καὶ

(1) Δηλαδή τῶν ἐξομολογήσεων τῶν ἀναφερομένων εἰς τὸ παρελθόν

(2) Β' Κορινθ. α', 12.

(3) Ψαλμ. ΡΜΓ, 7, 8.

οἱ θρῆνοι ἄς ἀνέλθουν ἐνώπιόν Σου ἀπὸ τὰς ἀδελφικὰς καρδίας εἰς τὰ θυσιαστήριά Σου (1).

Σὺ δέ, Κύριε, εὐφρανθεῖς ἀπὸ τὸ ἄρωμα τοῦ ἁγίου ναοῦ Σου, «ἐλέησόν με κατὰ τὸ μέγα ἔλεός Σου»(2) διὰ τὴν δόξαν τοῦ ὀνόματός Σου καὶ ἐπειδὴ οὐδέποτε ἐγκαταλείπεις ὅ,τι ἤρχισες, ἀπομάκρυνε καθ' ὀλοκληρίαν τὰ ἐλαττώματά μου.

Αὐτὸς εἶναι ὁ καρπὸς τῶν ἐξομολογήσεών μου, πού ἀναφέρονται ὄχι εἰς τὸ παρελθόν μου, ἀλλ' εἰς τὸ παρόν μου, προβαίνω δὲ εἰς αὐτὰς μὲ κάποιαν ἀπόκρυφον χαρὰν καὶ μὲ τρόμον(3), μὲ κρυφὴν λύπην καὶ ἐλπίδα, ὄχι μόνον ἐνώπιόν Σου, ἀλλὰ καὶ ἐνώπιον τῶν πιστῶν τέκνων τῶν ἀνθρώπων, πού συμμετέχουν εἰς τὴν χαρὰν καὶ τὴν θνησιμότητά μου. Ἐνώπιον τῶν συμπολιτῶν καὶ συνοδοιπόρων μου ἐνώπιον ἐκείνων, πού προηγούνται, ἀκολουθοῦν ἢ μὲ συνοδεύουν εἰς τὴν ζωὴν μου. Αὐτοὶ εἶναι οἱ θεράποντες Σου καὶ οἱ ἀδελφοί μου, πού ἠθέλησες νὰ εἶναι τέκνα Σου καὶ κύριοί μου, τοὺς ὁποίους μὲ διέταξες νὰ ὑπηρετῶ, ἂν θελήσω νὰ ζήσω μετὰ Σοῦ ἀπὸ τὴν ζωὴν Σου. Καὶ δὲν θὰ μὲ ἀρκοῦσε αὐτὸς ὁ Λόγος Σου, ἐὰν δὲν μοῦ ἔδιδες τὸ παράδειγμα διὰ τῆς ἰδικῆς Σου ἐνεργείας, κατὰ τὸν χρόνον, κατὰ τὸν ὅποιον ὁ Λόγος Σου μοῦ ἔδιδε τὴν διαταγὴν. Καὶ ἐγὼ ὅ,τι ἐνεργῶ μὲ ἔργα ἢ μὲ λόγους, τὸ ἐνεργῶ ὑπὸ τὴν σκέπην τῶν πτερύγων Σου κάθε φοράν μετὰ μεγάλου κινδύνου, ἐκτὸς ὅταν ἀναλογίζωμαι, ὅτι ἡ ψυχὴ μου εὐρίσκεται ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῶν πτερύγων Σου καὶ ὅτι ἡ ἀδυναμία μου Σοῦ εἶναι γνωστὴ. Εἶμαι μικρὸ παιδάκι, ἀλλὰ ζῆ αἰωνίως ὁ πατέρας μου καὶ εἶναι ἱκανὸς κηδεμὼν γιὰ μένα. Διότι εἶναι ὁ πλάστης μου καὶ ὁ προστάτης μου καὶ εἶσαι Σὺ ὀλοκληρον τὸ ἀγαθόν μου, Σὺ παντοδύναμε, πού εἶσαι μαζί μου προτοῦ ἐγὼ ὑπάρξω μαζί Σου. Θ' ἀποκαλύψω λοιπὸν εἰς ἐκείνους, τοὺς ὁποίους μὲ διατάσσεις νὰ ὑπηρετῶ, ὄχι ποῖος ὑπῆρξα εἰς τὸ πα-

1(1) Πρβλ. Ἀποκάλυψις Ἰωάνν. η', 3: «Καὶ ἄλλος ἄγγελος ἦλθε καὶ ἐστάθη ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου, ἔχων λίθων τὸν χρυσοῦν, καὶ ἐδόθη αὐτῷ θυμιάματα πολλὰ, ἵνα δώσῃ ταῖς προσευχαῖς τῶν ἁγίων πάντων ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον τὸ χρυσοῦν ἐνώπιον τοῦ θρόνου».

(2) Ψαλμ. Ν', 2.

(3) Πρβλ. Ψαλμ. Β', 11: «Ἀγαλλιᾶσθε αὐτῷ ἐν τρόμφ».

ρελθόν, ἀλλὰ ποιὸς εἶμαι σήμερα. «Ἄλλ' οὐδ' ἐμουτὸν ἀνακρίνω»⁽¹⁾. Καὶ ἔτσι θέλω ν' ἀκουσθῶ.

Σύ, ὦ Θεέ, εἶσαι ὁ κριτὴς μου· «τίς γὰρ οἶδεν ἀνθρώπων τὰ τοῦ ἀνθρώπου εἰμὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ;»⁽²⁾. Ἀλλά, ὑπάρχει κάτι, ποῦ δὲν γνωρίζει οὔτε αὐτὸ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ. Ἀλλά Σύ, Κύριε, ποῦ τὸν ἐπλασες, γνωρίζεις τὰ πάντα τὰ κατ' αὐτόν. Ἐγὼ δέ, μολονότι περιφρονῶ τὸν ἑαυτὸν μου ἐνώπιόν Σου καὶ θεωρῶ ὡς γῆν καὶ τέφραν ἐμὲ αὐτόν, ἐν τούτοις γνωρίζω κάτι περὶ Σοῦ, τὸ ὁποῖον δὲν γνωρίζω περὶ ἐμοῦ τοῦ ἰδίου. Πράγματι, «βλέπομεν ἄρτι δι' ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι καὶ ὄχι πρόσωπον πρὸς πρόσωπον»⁽³⁾. ἀκόμη. Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος, διὰ τὸν ὁποῖον, ὅσο ἀπομακρύνομαι ἀπὸ Σέ, τόσο εἶμαι πλησιέστερον πρὸς τὸν ἑαυτὸν μου παρὰ πρὸς Ἐσέ⁽⁴⁾ καὶ ὁμῶς γνωρίζω ὅτι εἶσαι ἀδιάφρορος, ἐνῷ ἐγὼ ἀγνοῶ εἰς ποίους πειρασμοὺς ἤμπορῶ καὶ εἰς ποίους δὲν ἤμπορῶ νὰ ὑποκύψω. Καὶ ὑπάρχει ἐλπίς, ὅτι εἶσαι πιστὸς καὶ ὅτι «οὐκ ἐάσεις ἡμᾶς πειρασθῆναι ὑπὲρ ὃ δυνάμεθα, ἀλλὰ ποιήσεις σὺν τῷ πειρασμῷ καὶ τὴν ἔκβασιν τοῦ δύνασθαι ἡμᾶς ὑπενεγκεῖν»⁽⁵⁾.

Ὅθεν θὰ ἐξομολογηθῶ ὅ,τι γνωρίζω περὶ ἐμοῦ, διότι καὶ ὅ,τι γνωρίζω περὶ ἐμοῦ τὸ γνωρίζω διὰ τῆς λάμπειας τοῦ φωτός Σου, ὅ,τι δὲ περὶ ἐμοῦ ἀγνοῶ, τὸ ἀγνοῶ, ἕως ὅτου γίνουν τὰ σκότῃ μου ὡς μεσημβρία εἰς τὸ πρόσωπόν Σου⁽⁶⁾.

Τὰ πλάσματα ἐξαγγέλλουν τὴν ὑπαρξιν τοῦ Πλάστου

Ὅχι μὲ συνείδησιν ἀμφιδάλλουσαν, ἀλλὰ μὲ συνείδησιν δεβαίαν Σὲ ἀγαπῶ, Κύριε! Ἐπληξες τὴν καρδιά μου διὰ τοῦ λό-

(1) Α' Κορινθ. δ', 3.

(2) Α' Κορινθ. β', 11.

(3) Α' Κορινθ. ιβ', 13.

(4) Πρβλ. Β' Κορινθ. ε', 6: «Θαρραῦντες οὖν πάντοτε καὶ εἰδότες ὅτι ἐνδημοῦντες ἐν τῷ σώματι ἐκδημοῦμεν ἀπὸ τοῦ Κυρίου».

(5) Α' Κορινθ. ι', 13.

(6) Πρβλ. Ἦσ. ΝΗ, 10: «Τότε ἀνατελεῖ ἐν τῷ σκότει τοῦ φῶς σου καὶ τὸ σκότος σου ὡς μεσημβρία».

γου Σου και Σε ηγάπησα. Ἄλλα και ο ουρανός και η γη και όλα τα εν αυτοις μου ανακράζουν από παντού να Σ' αγαπώ, ουτε παύουν να το φωνάζουν εις όλους, δια να είναι αδικαιολόγητοι (1). Ἄλλα Σὺ λαλεῖς έντονώτερα, ἐφ' ὅσον ἐλεεῖς, «ὄν ἄν ἐλεῆς και οἰκτεῖρεις, ὄν ἄν οἰκτεῖρης» (2), ἄλλως ο ουρανός και η γη θα διηγούνται πρὸς κωφούς τοὺς ἐπαίνους Σου.

Ἄλλα τί αγαπῶ, όταν αγαπῶ Ἐσένα ; Δέν αγαπῶ τὴν λαμπρότητα τῶν σωμάτων, τὴν ἐφήμερον ὠραιότητα. Δέν αγαπῶ τὴν λάμψιν τοῦ φωτός, τὴν τόσον γοητευτικὴν διὰ τοὺς σαρκικούς ὀφθαλμούς μου. Δέν αγαπῶ τὴν γλυκύφθογον μελωδίαν τῶν ἄσμάτων, οὔτε τὴν μεθυστικὴν εὐωδίαν τῶν ἀνθέων και τὰ ἀρώματα, οὔτε τὸ μάννα και τὸ μέλι, οὔτε ὅ,τι ἀρέσει εις τὰς θωπείας τῆς σαρκός. Καὶ ὅμως, όταν αγαπῶ τὸν Θεόν μου, αγαπῶ κάποιον φῶς και κάποιον ἄρωμα και κάποιον ἔδεσμα και κάποιαν θωπείαν. Ἀγαπῶ τὸ φῶς, τὴν φωνήν, τὸ ἄρωμα, τὴν τροφήν, τὰς θωπείας τοῦ ἐσωτερικοῦ ἀνθρώπου, ὅπου ἡ ψυχὴ μου εὐρίσκει μίαν λάμψιν ἐντατικὴν, τὴν ὁποίαν ὁ χῶρος δέν περιλαμβάνει, μίαν φωνήν, πού ὁ χρόνος δέν συμπαρασούρει, ἓνα ἄρωμα, πού δέν διασκορπίζει ὁ ἄνεμος, ἓνα ἔδεσμα γλυκύ, πού δέν ἐλαττώνει ἡ πείνα, ἀπόκτημα πού δέν ἀρπάζει ὁ χορτασμός. Αὐτὰ αγαπῶ, όταν αγαπῶ Ἐσέ, ὦ Θεέ μου !

Ἄλλ' ἐπὶ τέλους τί εἶναι ὁ Θεός ; Ἠρώτησα τὴν γῆν και μου ἀπήντησεν : «ἐγὼ δέν εἶμαι». Ἠρώτησα ὅτι εὐρίσκεται ἐπ' αὐτῆς και ἔλαβα τὴν ἰδίαν ἀπάντησιν. Ἠρώτησα τὴν θάλασσαν και τὰς ἀβύσσους και τὰ ἔρπετά ψυχῶν πού ζοῦν και ἀπεκρίθησαν : «δέν εἴμεθα ἐμεῖς ὁ Θεός Σου, ζήτησε ἐπάνω ἀπὸ μᾶς». Ἠρώτησα τὰς πνοὰς τοῦ ἀνέμου και ὁ ἀέρας με ὄλους τοὺς κατοίκους του μου ἀπήντησε : «ὁ Ἀναξιμένης πλανᾶται, ἐγὼ δέν εἶμαι Θεός». Ἠρώτησα τὸν οὐρανόν, τὸν ἥλιον, τὴν σελήνην, τοὺς ἀστέρας : «οὔτε ἐμεῖς, μου ἀπεκρίθησαν, εἴμεθα ἰὸ Θεός πού ζητεῖς». Καὶ εἶπα εις ὅλα τὰ πλάσματα, πού περιβάλλουν τὰς πύλας τῆς σαρκός μου : «Ἐσεῖς μου ὠμολογήσατε ὅτι δέν εἴσθε ὁ

(1) Διὰ να μὴ εὐρίσκουν δηλαδὴ δικαιολογίαν, ἐφ' ὅσον τὰ πάντα—ὁ οὐρανός και η γῆ—ἐξαγγέλουν και ἀποδεικνύουν τὴν ὑπαρξιν τοῦ Θεοῦ.

(2) Πρὸς Ρωμ. ε', 15.

Θεός μου, πῆτε μου λοιπὸν κάτι περὶ αὐτοῦ». Καὶ ἐφώνησαν μετὰ μεγάλην φωνήν : «αὐτὸς ἐποίησεν ἡμᾶς» (1). Ἐρώτησε τὰ πλάσματα αὐτὰ ἢ φωνή μου καὶ ἢ ἀπάντησις των ὑπῆρξεν ἢ ὠραιότης των.

Καὶ ἐστράφηκα εἰς τὸν ἑαυτὸν μου καὶ ἠρώτησα : «Ἐσὺ ποῖος εἶσαι ;» Καὶ ἀπήντησα : «εἶμαι ἄνθρωπος» καὶ ὑπάρχουν δύο πράγματα εἰς ἐμένα, τὸ σῶμα καὶ ἡ ψυχὴ, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἓνα ἐξωτερικὸν καὶ τὸ ἄλλο ἐσωτερικόν. Εἰς ποῖον ἐκ τῶν δύο ἄρα γε ὄφειλα νὰ ζητήσω τὸν Θεὸν μου, τὸν Θεὸν ἐκεῖνον, ποῦ εἶχα ζητήσει διὰ τοῦ σώματος ἀπὸ τὴν γῆν μέχρι τοῦ οὐρανοῦ καὶ παντοῦ, ὅπου ἠμπόρεσα ν' ἀποστείλω ὡς ἀγγελιαφόρους τὰς ἀκτῖνας τῶν ὀφθαλμῶν μου ; Ἀλλὰ ἡ ψυχὴ εἶναι ἀνωτέρα τοῦ σώματος καὶ ὅλοι οἱ ἀγγελιαφόροι τοῦ σώματος μετέδιδαν εἰς αὐτήν, ὡς εἰς δικαστὴν καὶ κριτήν, τὰς ἀπαντήσεις τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς καὶ ὅλων τῶν εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν πλασμάτων τὰ ὁποῖα ἔλεγαν : «δὲν εἴμεθα ἡμεῖς ὁ Θεός, αὐτὸς ἐποίησεν ἡμᾶς». Ὁ ἐσωτερικὸς ἄνθρωπος ἐδιδάχθη αὐτὸ μετὰ τὴν ἐνέργειαν τοῦ ἐξωτερικοῦ ἀνθρώπου. Τὸ ἐσωτερικὸν Ἐγώ, τὸ Ἐγώ, ποῦ εἶναι ἡ ψυχὴ μου, ἔμαθε ταῦτα διὰ τῶν αἰσθήσεων τοῦ Σύμπαντος. Ἐρώτησα λοιπὸν ὁλόκληρον τὴν μάζαν τοῦ κόσμου περὶ τοῦ Θεοῦ μου καὶ μοῦ ἀπήντησε : «Αὐτὸς εἶναι Ἐκεῖνος, ποῦ με ἔπλασε. Δὲν ἔπλασα ἐγὼ τὸν ἑαυτὸν μου».

Ἀλλὰ μήπως ἡ ὠραιότης τοῦ κόσμου δὲν ἐμφανίζεται εἰς ὅλους, ποῦ ἔχουν αἰσθήσεις ὑγιεῖς ; Διατί δὲν ὁμιλεῖ κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον εἰς ὅλους ; Τὰ μικρὰ ζῶα καὶ τὰ μεγάλα βλέπουν τὴν ὠραιότητα καθαρὰ, ἀλλὰ δὲν ἠμποροῦν νὰ τὴν ἐρωτήσουν, διότι στεροῦνται νοήσεως, δυναμένης νὰ κρίνῃ τὰς σχέσεις τῶν αἰσθήσεων. Ἀπ' ἐναντίας οἱ ἄνθρωποι δύνανται νὰ ζητήσουν, ἵνα τὰ ἀόρατα τοῦ Θεοῦ τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται(2). Ἀλλὰ οἱ ἄνθρωποι, καθυποτασσόμενοι εἰς τὰ «ποιήματα» ταῦτα ὑπὸ τῆς ἀγάπης καὶ γενόμενοι δοῦλοί των, δὲν εἶναι πλέον εἰς θέσιν νὰ κρίνουν περὶ αὐτῶν. Οὔτε τὰ πλάσματα αὐτὰ ἀποκρίνονται εἰς ὅλους τὰ ἐρωτοῦν, ἐφ' ἔσον οἱ ἐρωτῶντες δὲν ἠμποροῦν νὰ κρί-

(1) Ψαλμ. 93, 3.

(2) Ρωμ. α'. 20.

νουν τὰς ἀπαντήσεις των, οὔτε μεταβάλλουν τὴν φωνὴν των, δηλαδὴ τὴν ὄψιν των : δὲν εἶναι διαφορετικὰ δι' ἐκείνους, ποὺ ἀρκοῦνται νὰ τὰ βλέπουν καὶ δι' ἐκείνους, οἱ ὅποιοι τὰ ἐρωτοῦν, ἀλλὰ, μολονότι καὶ εἰς τοὺς μὲν καὶ εἰς τοὺς δὲ παρουσιάζουν τὴν ἰδίαν ὄψιν, εἶναι ἀμίλητα διὰ τοὺς πρώτους καὶ διὰ τοὺς δευτέρους εὐγλωττα, τὰ ἐννοοῦν δὲ μόνον ἐκεῖνοι, ποὺ σχετίζουσι τὴν μαρτυρίαν των μὲ τὴν μαρτυρίαν τῆς ἐσωτερικῆς ἀληθείας, ποὺ ἐμφιλοχωρεῖ εἰς τὰ πλάσματα. Διότι ἡ ἀλήθεια μου λέγει «ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ δὲν εἶναι ὁ Θεὸς σου, οὔτε ἄλλο σῶμα ὁποιοῦνδήποτε. Ὁμολογεῖ τοῦτο ἡ φύσις των». Εἰς ἐκεῖνον ποὺ βλέπει καθαρὰ, ἡ μᾶζα εἶναι μικροτέρα εἰς τὰ μέρη τῆς παρά εἰς τὸ σύνολόν τῆς. Ἐσύ, ὦ ψυχὴ μου, εἶσαι ἤδη κάτι ἀνώτερον, διότι ἐσὺ ἐμφυχώνεις τὴν μᾶζαν τοῦ σώματός μου, σὺ ἐμφυσᾶς εἰς αὐτὸ τὴν ζωὴν, τὴν ὁποίαν ἕνα σῶμα δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἐμφυσήσῃ εἰς ἄλλο σῶμα.

Ὁ Θεὸς δὲν γίνεται προσιτὸς διὰ τῶν αἰσθήσεων

Τί λοιπὸν ἀγαπῶ, ὅταν ἀγαπῶ τὸν Θεόν ; Ποιὸς εὐρίσκεται ὑπεράνω τῆς ψυχῆς μου ; Θὰ ἀνέλθω διὰ τῆς ψυχῆς μου πρὸς Αὐτόν. Θὰ ὑπερβῶ τὴν δύναμιν ἐκείνην, ποὺ μὲ συνδέει ἀδιαρρήκτως μὲ τὸ σῶμα μου καὶ πληροὶ τὰ ὄργανά μου. Δὲν θὰ εὔρω τὸν Θεὸν δι' αὐτῆς, διότι καὶ οἱ ἵπποι καὶ οἱ ἡμίονοι θὰ τὸν εὕρισκαν ἐπίσης, ἀφοῦ κατέχουν τὴν ἰδίαν δύναμιν, ποὺ ζωογονεῖ τὰ σώματά των.

Ἐπάρχει κάποια ἄλλη δύναμις, ποὺ δίδει ὄχι μόνον ζωὴν, ἀλλὰ καὶ αἰσθησιν εἰς τὴν σάρκα μου, δημιουργημάτων τοῦ Θεοῦ· κάποια ἄλλη δύναμις, ποὺ διατάσσει τοὺς ὀφθαλμοὺς νὰ μὴν ἀκούουν καὶ τὰ ὦτα νὰ μὴ βλέπουν, ἀλλ' εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς νὰ βλέπουν, εἰς τὰ ὦτα νὰ ἀκούουν, καὶ καθορίζει εἰς ἐκάστην αἰσθησιν τὰς ἔδρας καὶ τὰς λειτουργίας τῆς πολυσχιδεῖς λειτουργίας, τὰς ὁποίας ἐκτελεῖ δι' αὐτῶν ἡ ψυχὴ, χωρὶς νὰ παύσῃ νὰ εἶναι ἐνιαία. Θὰ ἐξυψωθῶ ὑπεράνω αὐτῆς τῆς δυνάμεώς μου, τοιαύτην δύναμιν ἔχει καὶ ὁ ἵππος καὶ ὁ ἡμίονος, ἀφοῦ αἰσθάνονται καὶ αὐτοὶ διὰ τῶν ὀργάνων τοῦ σώματος.

Ἡ μνήμη. Τὰ ὄριά της

Θὰ ὑπερβῶ λοιπὸν καὶ τὴν δύναμιν αὐτὴν, ποὺ εἶναι συμφυῆς μετὰ τὴν οὐσίαν μου, ἀνερχόμενος ἀπὸ βαθμίδος εἰς βαθμίδα πρὸς Ἐκεῖνον ποὺ με ἔπλασε. Καὶ φθάνω εἰς τοὺς λειμῶνας καὶ εἰς τὰ εὐρύτατα οἰκοδομήματα τῆς μνήμης, ὅπου εὐρίσκονται οἱ θησαυροὶ ἀπειραχρίτων εἰκόνων, πολλῶν καὶ διαφόρων ἀντικειμένων· θησαυροὶ, ποὺ εἰσῆλθον διὰ τῆς πύλης τῶν αἰσθήσεων. Ἐκεῖ κρύπτεται πᾶν ὅ,τι διανοούμεθα. Ἐλαττώνομεν ἢ μεταβάλλομεν μετὰ κάθε τρόπον ὅ,τι ἢ αἰσθησις μᾶς παρέχει καὶ τέλος πᾶν ὅ,τι ἐτοποθετήθη καὶ ἀπεταμιεύθη ἐκεῖ, χωρὶς νὰ ἔχη ἀκόμη ἀπορροφηθῆ καὶ ταφῆ ἀπὸ τὴν λήθην.

Ἐκεῖ εὐρισκόμενος, ζητῶ νὰ παρουσιασθῆ ὅ,τιδὴποτε θελήσω. Μερικὰ ἀντικείμενα παρουσιάζονται ἀμέσως, ἀλλὰ ζητοῦνται ἐπὶ χρόνον μακρότερον, ὡς ἐὰν ἀπεσύροντο ἀπὸ μεγαλύτερα βάθη. Ἄλλα ὁρμοῦν ἀκάθεκτα καθ' ὁμάδας, καὶ ἐνῶ ζητοῦμεν καὶ ἐρωτῶμεν ἓνα ἐξ αὐτῶν, πηδοῦν ὄλα μαζί εἰς τὸ μέσον, σὺν νὰ λέγουν : «Ἐμεῖς δὲν εἴμεθα». Καὶ τὸ χέρι τῆς ψυχῆς μου τὰ ἐκτοπίζει ἐκ τοῦ προσώπου τῆς μνήμης μου, ἕως ὅτου τὸ ἀντικείμενον, τὸ ὁποῖον θέλω, ἐξέλθῃ ἀπὸ τὰ νέφη καὶ ἐμφανισθῆ ἀπὸ τὴν ἄβυσσον εἰς τοὺς ὀφθαλμούς μου. Ἄλλα τέλος ἐξέρχονται εὐκολώτερα καὶ με ἀδιάρρηκτον ἀλληλουχίαν, εὐθὺς ὅταν κληθοῦν. Τὰ μὲν παραχωροῦν τὴν θέσιν των εἰς τὰ δὲ καὶ ἐξαφανίζονται διὰ νὰ ἐπανεμφανισθοῦν, ὅταν τὸ θελήσω. Τοῦτο γίνεται ὅταν διηγοῦμαι κάτι ἀπὸ μνήμης.

Ἐκεῖ διατηροῦνται χωριστὰ καὶ ἀνάμεικτα τὰ εἶδη, τὰ εἰσελθόντα τὸ καθ' ἓνα δι' ἰδίας ὁδοῦ : τὸ φῶς, ὄλα τὰ χρώματα καὶ αἱ μορφαὶ τῶν σωμάτων διὰ τῶν ὀφθαλμῶν, ὄλοι οἱ ἤχοι διὰ τῶν ὠτων, αἱ ὀσμαι διὰ τῆς ρινός, ὄλοι οἱ χυμοὶ διὰ τοῦ στόματος, διὰ δὲ τῆς αἰσθήσεως ὀλοκλήρου τοῦ σώματος κάθε σκληρὸν ἢ μαλακόν, θερμὸν ἢ ψυχρὸν, λεπτὸν ἢ τραχύ, βαρὺ ἢ ἑλαφρὸν προσβάλλει ἐξωθεν ἢ ἔσωθεν τὸ σῶμα. Ὅλα αὐτὰ τὰ περισυλλέγει ἡ μνήμη εἰς τὴν εὐρύχωρον ἐστίαν της, εἰς τὰς ἀποκρύφους καὶ ἀπροόπτους πτυχὰς της, διὰ νὰ τὰ ἐπανευρίσκῃ καὶ τὰ ἀνακαλῆ ἐν ἀνάγκῃ, καὶ τὸ καθένα ἀπὸ αὐτὰ εἰσέρχεται δι' ἰδίας πύλης εἰς τὴν μνήμην, ὅπου ἐναποτίθεται. Δὲν εἰσέρχονται ὁμοῦ

εἰς τὴν μνήμην ἀντικείμενα, ἀλλ' αἱ εἰκόνες τῶν αἰσθησιακῶν ἀντικειμένων ἐμφανίζονται, εὐθὺς ὅταν τὰς καλέσω ἢ νόησις.

Καὶ πῶς ἤμπορεῖ νὰ εἴπῃ, μὲ ποῖον τρόπον αἱ εἰκόνες αὐταὶ σχηματίζονται, μολονότι γνωρίζομεν ἀπὸ ποίας αἰσθήσεις ἀποσπῶνται καὶ ἐναποτίθενται εἰς τὸν ἐσωτερικὸν κόσμον μας ; Διότι καὶ ἐν μέσῳ τοῦ σκοτεινοῦ καὶ ἐν σιγῇ ἀνακαλῶ εἰς τὴν μνήμην μου τὰ χρώματα, διακρίνω τὸ λευκὸν καὶ τὸ μαῦρον καὶ ἄλλο χρῶμα ὁποιοδῆποτε. Οὐτε εἰσορμοῦν οἱ ἤχοι, διαταράσσοντες ὅ,τι παρατηρῶ μὲ τοὺς ὀφθαλμούς μου, μολονότι εὐρίσκονται εἰς τὸν αὐτὸν χῶρον, ἀλλὰ κατὰ μέρος. Διότι ἤμπορῶ ν' ἀνακαλέσω καὶ τοὺς ἤχους εἰς τὴν μνήμην μου, ἂν τὸ θελήσω, καὶ ἀμέσως προσέρχονται, ἐνῶ δὲ ἤρεμεῖ ἡ γλῶσσά μου καὶ ὁ λάρυγξ μου σιωπᾷ, φάλλω, ὅπως μοῦ ἀρέσει, χωρὶς αἱ εἰκόνες τῶν χρωμάτων, ποὺ εὐρίσκονται ὄχι ὀλιγώτερον ἐκεῖ, νὰ παρεισάγωνται καὶ νὰ μὲ διακόπτουν, καθ' ὃν χρόνον ἀνασκάπτω τὸν θησαυρὸν, ποὺ μοῦ ἐδώρησαν τὰ ὠτά μου. Τὸ ἴδιον συμβαίνει καὶ ὡς πρὸς τὰ λοιπὰ τὰ ὁποῖα, ἀφοῦ παρελήφθησαν καὶ ἐναποταμιεύθησαν εἰς τὴν μνήμην μου, ἤμπορῶ νὰ τ' ἀνακαλῶ, ὅπως θέλω. Διακρίνω τὴν ὁσμὴν τοῦ κρίνου ἀπὸ τὴν ὁσμὴν τοῦ ἴου, χωρὶς νὰ ὀσφραίνωμαι, τὸ μέλι ἀπὸ τὸν παρασκευασμένον οἶνον, χωρὶς νὰ γεύωμαι, τὸ μαλακὸν ἀπὸ τὸ τραχύ, χωρὶς νὰ ἅπτωμαι, προτιμῶ δὲ τὸ ἕνα ἀπὸ τὸ ἄλλο μόνον διὰ τῆς ἀναμνήσεώς μου.

Ἴδού τί κάμνω ἐντὸς τῆς εὐρείας αἰθούσης τῆς μνήμης μου. Ἐκεῖ εὐρίσκονται εὐθὺς εἰς τὴν διάθεσίν μου ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ καὶ ἡ θάλασσα, μὲ ὅλα τὰ ὄντα, ποὺ ἤμπόρεσα ν' ἀντιληφθῶ εἰς αὐτά. Ἀλλὰ καὶ ἐγὼ ὁ ἴδιος παρουσιάζομαι πάλιν εἰς τὸν ἑαυτὸν μου, ἐνθυμοῦμαι τί ἔκαμα, ποῦ καὶ πότε τὸ ἔκαμα καὶ ποῖαι ἐντυπώσεις μ' ἐξουσίαζαν διὰ νὰ ἐνεργῶ κατὰ τὸν α ἢ τὸν β τρόπον. Ἐκεῖ εὐρίσκεται πᾶν ὅ,τι ἐνθυμοῦμαι, ἐξ ἰδίας πείρας μαθῶν ἢ ἀκούσας παρ' ἄλλων. Ἀπὸ τὴν αὐτὴν δὲ ὡσαύτως πηγὴν προέρχονται αἱ μεταξὺ τῶν ἀντικειμένων συγκρίσεις, τὰς ὁποίας κάμνω εἴτε ἐγὼ ὁ ἴδιος πειραματιζόμενος εἴτε στηριζόμενος εἰς τὴν ὁμολογίαν τῶν ἄλλων καὶ ἐπὶ τῆ βάσει τοῦ συναρμονισμοῦ μὲ τὴν ἐμπειρίαν μου. Ἐκ δὲ τῶν σχέσεων, ποὺ εὐρίσκω μεταξὺ τῶν ἀντικειμένων τοῦ παρελθόντος, γεννῶνται αἰϋπαθέσεις μου περὶ τῶν γεγονότων, καθὼς καὶ αὐταὶ αἱ ἐλπίδες μου. Καὶ ὅλα αὐτὰ τὰ

φαντάζομαι πάλι παρόντα. «Θά κάμω τοῦτο, θά κάμω ἐκεῖνο», λέγω εἰς τὸν ἑαυτὸν μου, εἰς τὴν εὐρείαν ἐκείνην πτυχὴν τῆς ψυχῆς μου, εἰς τὴν ὁποίαν ἐγκλείονται τοιαῦται καὶ τοσαῦται εἰκό-νες καὶ προσθέτω : «ὦ ἐάν ἤμποροῦσε νὰ γίνῃ τοῦτο ἢ ἐκεῖνο, ὦ ἐάν ἤθελε ν' ἀπομακρύνῃ τοῦτο ἢ ἐκεῖνο ὁ Θεός». Αὐτὰ λέγω μέσα μου καὶ κατὰ τὸν χρόνον, ὅπου ὁμιλῶ κατὰ τὸν τρόπον τοῦ-τον, αἱ εἰκόνες τῶν ἀντικειμένων, τὰς ὁποίας καλῶ, παρουσιάζονται ἀστραπικίως εἰς ἐμέ ἀπὸ τὸν θησαυρὸν τῆς μνήμης μου, οὔτε θά ἤμουν ἱκανὸς νὰ ὁμιλῶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ἂν μ' ἐγ-κατέλειπν.

Μεγάλη ἡ δύναμις τῆς μνήμης, τρισημίση, ὦ Θεέ μου ! Κολοσσιαῖον καὶ ἄπειρον Ἱερόν ! Ποιὸς ἤμπορεῖ νὰ φθάσῃ εἰς τὸν βυθὸν του ; Καὶ ὅμως εἶναι δύναμις τῆς ψυχῆς μου, ἀνήκει εἰς τὴν φύσιν μου καὶ ἐγὼ ὁ ἴδιος δὲν ἐννοῶ πᾶν ὅ,τι εἶμαι. Τὸ πνεῦμα λοιπὸν συστενοῦται τόσον πολὺ, ὥστε ἐκεῖ, ὅπου ὑπάρχει, νὰ μὴ δύναται νὰ κατέχῃ αὐτὸ τὸν ἴδιον τὸν ἑαυτὸν του ; Καὶ τὸ μέρος του ἐκεῖνο, ποῦ δὲν ἤμπορεῖ νὰ κατέχῃ, εὐρίσκεται ἔξω ἀπ' αὐτό καὶ ὄχι ἐντός του ; Διατί δὲν ἤμπορεῖ νὰ τὸ κατέχῃ ; Μεγάλος θαυμασμὸς γεννᾶται ἐπὶ τοῦ προκειμένου εἰς τὴν ψυχὴν μου καὶ αἱ φρένες μου συγχέονται ἐξ ἀμηχανίας καὶ φόβου.

Καὶ οἱ ἄνθρωποι θαυμάζουν τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων καὶ τὴν ἀτρώγετον θάλασσαν καὶ τὰς ἐκβολὰς τῶν ποταμῶν καὶ τοῦ ὠκεᾶ-νου τὰ κράσπεδα καὶ τὰς τροχιάς τῶν ἀστέρων καὶ λησμονοῦν τὸν ἑαυτὸν τους, οὔτε ἐκπλήσσονται διὰ τὸ ὅτι ὠνόμασα ὄλα αὐτὰ, χωρὶς νὰ τὰ βλέπω μὲ τὰ μάτια μου. Καὶ δὲ θά ἤμουν ἱκανὸς νὰ τὰ ὀνομάσω, ἐάν τὰ ὄρη καὶ τὰ κύματα καὶ τὰ ἄστρα καὶ οἱ πο-ταμοί, ποῦ εἶδα κάποτε καὶ ὁ Ὀκεανός, ποῦ ἐπίστευα, δὲν ἦσαν προσιτὰ εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς ψυχῆς μου, ἀπὸ τὰ εὐρύχωρα λειβάδια τῆς μνήμης μου, ὡς ἐάν τὰ ἔβλεπα ἔξω ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν μου. Καὶ ὅμως, ὅταν ἐστράφησαν πρὸς τὰ ἀντικείμενα αὐτὰ τὰ ὄμματά μου, δὲν τ' ἀπερρόφησαν μὲ τὸ νὰ τὰ βλέπουν, διότι αὐτὰ τ' ἀντικείμενα δὲν εὐρίσκονται μέσα εἰς τὸν ἑαυτὸν μου, ἀλλὰ μόνον αἱ εἰκόνες των, γνωρίζω δὲ ἀπὸ ποίαν αἰσθησιν προῆλθε κάθε ἐντύπωσίς μου.

Ἡ μνήμη εἰς τὸ πεδῖον τῶν ἐπιστημῶν

Ἄλλὰ δὲν εἶναι μόνον τάντικείμενα αὐτά, ποὺ ἡμπορεῖ νὰ συγκρατήσῃ ἡ μνήμη μου. Ἐκεῖ εὐρίσκονται καὶ ὅλα ἐκεῖνα, ποὺ ἀπέκτησα ἐκ τῶν ἐλευθερίων ἐπιστημῶν καὶ δὲν τὰ ἐλησμόνησα ἀκόμη. Ἄλλὰ αὐτὰ κρύπτονται εἰς χῶρον μυστηριωδέστερον ἢ μᾶλλον εἰς κανέναν χῶρον, δὲν ἔχω δὲ εἰς τὸν ἑαυτὸν μου τὰς εἰκόνας των παρὰ τάντικείμενα αὐτὰ καθ' ἑαυτά. Ὅσον ἀφορᾷ, παραδείγματος χάριν, τὴν γραμματικὴν, τὴν διαλεκτικὴν, τὰ διάφορα θέματα, τὰ ὁποῖα περιλαμβάνει, αἱ πολλαὶ καὶ διάφοροι γνώσεις, ποὺ ἡ μνήμη συγκρατεῖ, δὲν εἶναι παρὰ μόνον εἰκόνες, τὰ πρότυπα τῶν ὁποίων εὐρίσκονται ἔξω ἀπ' αὐτὴν. Ἐδῶ δὲν συμβαίνει ὅ,τι γίνεται, ὅσον ἀφορᾷ ἕναν ἤχον, ποὺ ἔρχεται καὶ παρέρχεται, ἀφίνων ἴχνη εἰς τὴν ἀκοήν μας, ἐπιτρέποντα νὰ τὸν ἀκούωμεν καὶ ὅταν παύσῃ νὰ ἤχη, ἢ ὅσον ἀφορᾷ μίαν ὁσμὴν, ἢ ὁποῖα, διερχομένη καὶ διασκεδαζομένη εἰς τὸν ἄνεμον, μεταδίδει εἰς τὴν μνήμην μας μίαν εἰκόνα, ποὺ ἀφυπνίζομεν μὲ τὴν ἀνάμνησιν, ἢ ὡς πρὸς ἕνα φαγητόν, ποὺ δὲν εἶναι πλέον γευστικὸν διὰ τὸν στόμαχον, ἀλλ' ἔχει ἀκόμη κάποιαν γευστικότητα εἰς τὴν μνήμην, ἢ τέλος, ὡς πρὸς ἐκεῖνο, ποὺ γίνεται αἰσθητόν διὰ τῆς ἀφῆς, ἀλλὰ τὸ ὁποῖον, ἀποχωριζόμενον ἀπὸ ἡμᾶς, διαχαράσσεται ὑπὸ τῆς ἀναμνήσεως εἰς τὴν φαντασίαν. Διότι δὲν εἰσέρχονται εἰς τὴν μνήμην τάντικείμενα, ἀλλ' αἱ εἰκόνες των, ποὺ συλλαμβάνονται μὲ ταχύτητα ἰλιγγιώδη καὶ, τρόπον τινά, ἐντὸς θαυμασίων κυττάρων (1) ἐναποτιθέμεναι, ἀνασύρονται ἀπὸ τὴν ἀνάμνησιν θαυμασίως.

Ἀπ' ἐναντίας, ὅταν ἀκούω, ὅτι ἕκαστον ἀντικείμενον γεννᾷ τρία εἶδη ζητημάτων, δηλαδὴ ἐὰν ὑπάρχη, τί εἶναι, ὁποῖον εἶναι (2), ἔχω πραγματικῶς τὰς εἰκόνας τῶν ἤχων, ποὺ ἀποτελοῦν τὰς λέξεις αὐτάς, ὅσον δὲ ἀφορᾷ αὐτοὺς τοὺς ἤχους, γνωρίζω, ὅτι διέσχισαν μὲ κάποιον θόρυβον τὸν ἀέρα καὶ ὅτι ἔπαυσαν πλέον νὰ ὑφίστανται. Τοῦναντίον, τάντικείμενα, ποὺ δηλοῦν οἱ ἤχοι αὐ-

(1) Ἡ λέξις κύτταρον ἔχει ἐδῶ, φυσικά, τὴν ἀρχικὴν καὶ ὄχι τὴν βιολογικὴν σημασίαν του.

(2) Ὑπαρξίς, οὐσία, ποιόν.

τοί, δὲν τὰ ἤγγισα μὲ καμμίαν αἰσθησιν τοῦ σώματός μου, δὲν τὰ εἶδα παρὰ μόνον διὰ τῶν ὀφθαλμῶν τῆς ψυχῆς μου, δὲν περισυνέλεξα δὲ εἰς τὴν μνήμην μου τὰς εἰκόνας των, ἀλλὰ τάντικείμενα αὐτὰ καθ' ἑαυτά.

Ἐὰν ποῦ εἰσηλθόν αὐτὰ εἰς ἐμέ ; Ἐὰν ἤμποροῦν, ἄς τὸ εἰποῦν. Διότι διατρέχω ὄλας τὰς πύλας τοῦ σώματός μου καὶ δὲν εὐρίσκω ἀπὸ ποῦ εἰσηλθόν. Οἱ ὀφθαλμοί μου λέγουν : «Ἐὰν εἶναι χρωματισμένα, ἐμεῖς τὰ ἀναγγείλαμε». Οἱ ῥώθωνες λέγουν : «Ἐὰν ἔχουν ὁσμὴν, πέρασαν ἀπὸ μᾶς». Ἡ γεῦσις λέγει : «Ἐὰν δὲν εἶναι χυμοί, μὴ μ' ἐρωτᾶς». Ἡ ἀφή λέγει : «Ἐὰν δὲν εἶναι ὕλικά ἀντικείμενα, δὲν τὰ ἤγγισα καὶ ἀφοῦ δὲν τὰ ἤγγισα, δὲν τὰ εἰσήγαγα».

Ἐὰν ποῦ λοιπὸν καὶ πῶς εἰσηλθάν εἰς τὴν μνήμην μου; Δὲν τὸ γνωρίζω, διότι, ὅταν τὸ ἐδιδάχθηκα δὲν ἐπίστευα εἰς ξένην ψυχὴν, ἀλλὰ τ' ἀνεγνώριζα εἰς τὴν ψυχὴν τὴν ἰδικήν μου, τὰ ἐπεδοκίμαζα ὡς ἀληθινὰ καὶ τὰ ἐμπιστευόμουν εἰς αὐτήν, διὰ τὰ ἐπανευρίσκω κατὰ βούλησιν. Ἦσαν λοιπὸν καὶ προηγουμένως εἰς τὴν ψυχὴν μου, δηλαδὴ προτοῦ τὰ διδαχθῶ, ἀλλὰ δὲν ἦσαν εἰς τὴν μνήμην μου. Ποῦ λοιπὸν καὶ πῶς θὰ τὰ ἀνεγνώριζα καὶ πῶς θὰ ἔλεγα : «ναί, αὐτὸ εἶναι ὀρθόν, ἀληθινόν», ἂν δὲν εὐρίσκοντο ἤδη εἰς τὴν ἀνάμνησίν μου, θαμμένα μέσα εἰς τόσο μεγάλη βάθη, ὥστε ἡ σκέψις μου, χωρὶς μίαν ὑπόδειξιν, δὲν θὰ ἦτο εἰς θέσιν νὰ τ' ἀνασύρη ποτὲ ἀπὸ ἐκεῖ.

Ἡ μάθησις εἶναι ἀνάμνησις (1)

Ἔτσι λοιπὸν εὐρίσκομεν, ὅτι ἡ γνῶσις τῶν ἀντικειμένων, αἱ εἰκόνας τῶν ὁποίων δὲν μᾶς παρέχονται ἀπὸ τὰς αἰσθήσεις, ἀλλὰ τὰ ὁποῖα περιεργαζόμεθα, χωρὶς εἰκόνας, εἰς τὸν ἐσωτερικὸν κόσμον μας, αὐτὰ καθ' ἑαυτά, δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ ἡ διὰ τῆς σκέψεως περισυλλογὴ καὶ προσεκτικὴ ἐποπτεία ἐκείνων, ποῦ εὐρίσκονται ἤδη εἰς τὴν μνήμην εἰς χάωδη καὶ ἄτακτον κατάστασιν, μὲ τὸν σκοπὸν, ὅπως, ἀφοῦ εὐρίσκονται ἤδη, κατὰ τινὰ

(1) Ἐδῶ πρόκειται περὶ τῆς γνωστῆς θεωρίας τοῦ Πλάτωνος, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ μάθησις εἶναι ἀνάμνησις.

τρόπον, κάτω ἀπὸ τὰ χέρια μας, ἀντὶ νὰ εἶναι διεσπαρμένα καὶ ἀγνοημένα, ἐμφανίζονται εὐκολα εἰς τὴν προσοχήν.

Καὶ πόσα τοιαύτης φύσεως ἀντικείμενα, ποὺ ἔχουν ἤδη εὐρεθῆ καὶ τοποθετηθῆ κάτω ἀπὸ τὰ χέρια μου, καθὼς εἶπα, δὲν περιέχει ἡ μνήμη μου; Εἶναι αὐτὸ ποὺ ὀνομάζομεν διδασκαλίαν καὶ μάθησιν. Τὰ ἀντικείμενα δὲ ταῦτα, ἐὰν ἀφήσω νὰ παρέλθῃ κάποιο χρονικὸ διάστημα, χωρὶς νὰ τ' ἀνακαλέσω, βυθίζονται πάλιν καὶ χάνονται ἐντὸς ἀποκρύφων ἀδύσσεων εἰς τρόπον, ὥστε παρίσταται ἀνάγκη νὰ τ' ἀνακαλύψω ἐκ νέου, νὰ τὰ ξεθάψω εἰς τὸν ἴδιον χῶρον—διότι δὲν ἀλλάσσουν τὴν διαμονήν των—διὰ δευτέραν φοράν καὶ νὰ τὰ περισυλλέξω καὶ πάλιν διὰ νὰ δυνηθῶ νὰ τὰ μάθω. Ἐκ τῆς ἀνάγκης δὲ νὰ περισυλλέγωμεν τὰ διεσπαρμένα στοιχεῖα, προέρχεται ἡ λέξις cogitare (1). Διότι τὸ cogo καὶ τὸ cogito σχετίζονται μεταξὺ των, ὅπως τὸ ago πρὸς τὸ agito καὶ τὸ facio πρὸς τὸ factito. Ἐν τούτοις ἡ ψυχὴ ἔχει ἰδιοποιηθῆ αὐτὴν τὴν λέξιν, τὴν ὁποίαν μεταχειρίζεται διὰ νὰ δηλώνῃ ἐκεῖνο ποὺ περισυλλέγεται εἰς τὸ πνεῦμα.

Ἡ μνήμη τῶν ἀριθμῶν

Ἐξ ἄλλου ἡ μνήμη περιέχει τὰς ἀπείρους σχέσεις τῶν ἀριθμῶν καὶ τῶν μέτρων, ἐκ τῶν ὁποίων καμμία δὲν μετεβιδάσθη εἰς αὐτὴν διὰ μιᾶς αἰσθήσεως τοῦ σώματος, διότι δὲν ἔχουν οὔτε χρῶμα, οὔτε ἦχον, οὔτε ὄσμήν, οὔτε γεῦσιν, οὔτε γίνονται διὰ τῆς ἀφῆς προσιτά. Ἦκουσα τοὺς ἦχους τῶν λέξεων, διὰ τῶν ὁποίων δηλοῦνται, ὁσάκις γίνεται λόγος περὶ αὐτῶν, ἀλλὰ ὅμως εἶναι λέξεις καὶ ἀλλὰ αἱ ἐν λόγῳ ἀλήθειαι. Αἱ πρῶται εἶναι ἑλληνικαὶ ἢ λατινικαὶ καὶ δὲν ἀνήκουν εἰς κάποιο ἄλλο γλωσσικὸν ἰδίωμα. Εἶδα γραμμάς, ποὺ ἐχάραξαν ἐργάται, γραμμάς λεπτὰς ὡς νῆμα ἀράχνης, ἀλλ' αἱ γραμμὰὶ αὗται εἶναι διαφορετικαί, δηλαδή δὲν εἶναι αἱ εἰκόνας τῶν γραμμῶν ἐκείνων, ποὺ μοῦ ἀνήγγειλαν οἱ ὀφθαλμοὶ τῆς σαρκός. Τὰς γνωρίζει ὁ καθεὶς, χωρὶς ν' ἀπευθύνῃ τὴν σκέψιν του πρὸς ἓνα ὁποιοδήποτε σῶμα, τὰς ἀναγνωρίζει εἰς

(1) Cogito, σημαίνει μαζεύω, συλλέγω, περισυλλέγω καὶ συνεκδοχικῶς διανοοῦμαι καὶ σκέπτομαι.

τὸν ἐσωτερικὸν κόσμον τοῦ. Ἐπίσης ἐσχημάτισα τὴν παράστασιν τῶν ἀριθμῶν, τοὺς ὁποίους ἀριθμοῦμεν, δι' ὄλων τῶν αἰσθήσεων τοῦ σώματος, ἀλλ' οἱ ἀριθμοί, διὰ τῶν ὁποίων ἀριθμοῦμεν, εἶναι διαφορετικοί, δὲν εἶναι εἰκόνες τῶν αἰσθήσεων, ἐπομένως εἶναι πολὺ ἀνώτεροι. Αὐτὸς ποὺ δὲν βλέπει αὐτοὺς τοὺς ἀριθμούς, ἄς μὲ ἐμπαιξῇ διὰ τὸ ὅτι λέγω τέτοια πράγματα καὶ ἐγὼ θὰ τὸν οἰκτείρω διὰ τὸν ἐμπαιγμὸν τοῦ.

Ἡ μνήμη τῶν ψυχικῶν καταστάσεων

Ὅλα αὐτὰ τὰ συγκρατῶ διὰ τῆς μνήμης μου καὶ διὰ τῆς μνήμης μου γνωρίζω τὸν τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον τὰ ἀπέκτησα. Ἐξ ἄλλου ἤκουσα καὶ διατηρῶ εἰς τὴν μνήμην μου πολλὰς ἀντιρρήσεις, λίαν ἐσφαλμένας, ποὺ ἀπευθύνονται ἐναντίον τῶν ὡς ἄνω ἀληθειῶν, αἱ ὁποῖαι ἀντιρρήσεις, μολονότι εἶναι ἐσφαλμένοι, ἐν τούτοις δὲν εἶναι σφάλμα νὰ τὰς ἐνθυμηθῶ καὶ νὰ διακρίνω τὰς ἀληθείας ἀπὸ τὰς πλάνας, ποὺ ἐκστομίζονται ἐναντίον των. Ἐνθυμοῦμαι ἀκόμη καὶ τοῦτο : ἄλλο εἶναι νὰ διακρίνω αὐτὰ τὰ πράγματα καὶ ἄλλο νὰ ἐνθυμοῦμαι, ὅτι συχνὰ τὰ διέκρινα, κάθε φοράν ποὺ τὰ ἐσκεπτόμην. Ὡστε ἐνθυμοῦμαι, ὅτι ἐνόησα πολλάκις αὐτὴν τὴν διαφορὰν, καὶ ὅτι ἐὰν τὴν ἐννοῶ τώρα, τὴν ἐμπιστεύομαι εἰς τὴν μνήμην μου, διὰ νὰ ἐνθυμηθῶ ἀργότερα, ὅτι τώρα τὴν ἐννοῶ. Ἐνθυμοῦμαι λοιπόν, ὅτι εἶχα ἐνθυμηθῆ. Ἄν δὲ βραδύτερον καὶ πάλιν ἐνθυμηθῶ, ὅτι εἶχα ἐνθυμηθῆ αὐτὰ τὰ πράγματα, τὴν ἱκανότητα ταύτην τὴν ὀφείλω εἰς τὴν μνήμην μου.

Καὶ αἱ διάφοροι θυμικαὶ (συναίσθηματικαὶ) καταστάσεις τῆς ψυχῆς μου συγκρατοῦνται εἰς τὴν μνήμην μου, ὄχι κατὰ τὸν τρόπον, μὲ τὸν ὁποῖον τὰς ὑφίσταται ἡ ψυχὴ, ὅσάκις προσβάλλεται ὑπ' αὐτῶν, ἀλλὰ κατὰ τρόπον πολὺ διαφορετικὸν καὶ ἀναλόγως τῆς δυνάμεως τῆς μνήμης.

Διότι ἐνθυμοῦμαι, ὅτι ἤμουν κάποτε εὐθυμος, ἐνῶ τώρα δὲν εἶμαι. Ἐνθυμοῦμαι τὴν λύπην τοῦ παρελθόντος ἐνῶ τώρα δὲν εἶμαι λυπημένος. Ἐνθυμοῦμαι, ὅτι κάποτε εἶχα φοβηθῆ, ἐνῶ τώρα δὲν κατέχομαι ἀπὸ φόβον. Ἐνθυμοῦμαι τὴν παλαιὰν πλεονεξίαν μου, ἐνῶ τώρα δὲν εἶμαι πλεονέκτης. Καὶ ἀντιστρόφως, ὅταν εἶ-

μαι εὐθυμος ἐνθυμοῦμαι τὴν δυσθυμίαν τοῦ παρελθόντος καὶ λυπημένος τὴν παλαιὰν εὐθυμίαν μου.

Πῶς ἡ ψυχὴ ἐνθυμεῖται μὲ χαρὰν λυπητερὰ γεγονότα (1)

Ὅσον ἀφορᾷ τὰς παθήσεις τοῦ σώματος, δὲν πρέπει διόλου νὰ θαυμάζωμεν. Διότι ἄλλο εἶναι ἡ ψυχὴ καὶ ἄλλο τὸ σῶμα. Ἐὰν λοιπὸν μὲ χαρὰν ἐνθυμούμεθα παλαιὸν πόνον, αὐτὸ δὲν εἶναι διόλου ἐκπληκτικόν. Ἀλλὰ ἡ μνήμη εἶναι αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ νοῦς. Διότι, ὅταν ἐμπιστευώμεθα κάτι εἰς τὴν μνήμην συνανθρώπων μας, τοῦ λέγομεν : «Κοίταξε νὰ τὸ βάλῃς καλὰ εἰς τὸν νοῦν σου», ὅταν δὲ λησμονοῦμεν λέγομεν : «δὲν ἦταν εἰς τὸν νοῦν μου», «ἔφυγε ἀπὸ τὸν νοῦν μου», καὶ ἔτσι ὀνομάζομεν τὴν μνήμην νοῦν.

Ἀλλὰ, τούτων οὕτως ἐχόντων, ὁσάκις ἐνθυμοῦμαι μὲ χαρὰν μίαν παρελθοῦσαν ὀδύνην, διατί τὸ μὲν πνεῦμα ἔχει χαρὰν, ἡ δὲ μνήμη λύπην ; Διατί τὸ μὲν πνεῦμα εἶναι εὐθυμον, λόγῳ τῆς χαρᾶς, ποῦ εὐρίσκεται εἰς αὐτό, ἡ δὲ μνήμη δὲν εἶναι λυπημένη ἀπὸ τὴν λύπην, ποῦ ἐμφωλεύει εἰς αὐτήν ; Ἡ μνήμη δὲν εἶναι ἄρα γε ἀνεξάρτητος τοῦ πνεύματος ; Ποιὸς θὰ ἐτολμοῦσε νὰ τὸ εἶπη ;

Ἡ μνήμη εἶναι, οὕτως εἶπειν, ὁ στόμαχος τοῦ πνεύματος, ἡ δὲ χαρὰ καὶ ἡ λύπη τὰ γλυκὰ καὶ τὰ πικρὰ φαγητά. Τὰ γλυκὰ καὶ τὰ πικρὰ αὐτὰ φαγητά, ἀποτιθέμενα εἰς τὴν μνήμην, τοποθετοῦνται μὲ κάποιον τρόπον εἰς τὸν στόμαχον, ὅπου χάνουν τὴν γευστικότητά των. Εἶναι γελοία ἡ παραβολή, ἀλλὰ δὲν στερεῖται κάποιας ὀρθότητος.

Ἄλλ' ἴδου ἐγὼ ἀνασύρω ἀπὸ τὴν μνήμην μου τέσσερα διακεκριμένα πάθη, ποῦ εἶναι : ἡ πλεονεξία, ἡ χαρὰ, ὁ φόβος καὶ ἡ λύπη (2). Εἰς ὁποιανδήποτε δὲ συζήτησιν καὶ ἂν παρέλθω ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου, εἴτε διαιρῶν εἰς ἤδη τὸ καθένα ἐκ τῶν ἐν λόγῳ παθῶν, εἴτε δίδων ὀρισμοὺς εἰς τὰ πάθη ταῦτα, κάθε τι σχετικόν, ποῦ λέγω, τὸ εὐρίσκω πάλιν εἰς τὴν μνήμην μου, καὶ ὁμῶς δὲν ταράσσομαι ἀπὸ κανένα, προτοῦ δὲ τὰ ἀνασύρω ἀπὸ τὴν μνήμην

(1) Σχετικῶς ἀναφέρομεν τὸ ἀρχαῖον γνωμικόν : «ὡς ἠδὺ τὴν θάλατταν ἀπὸ γῆς ὄραν, οὕτως ἠδὺ τῷ σωθέντι μεμνησθαι τῶν πόνων».

(2) Ἡ διαίρεσις αὕτη τῶν παθῶν ὀφείλεται εἰς τοὺς Στωϊκοὺς.

μου, εὐρίσκοντο ἀναμφιβόλως εἰς ἐμένα ἄλλως πῶς θὰ ἤμποροῦσαν νὰ ἔλθουν διὰ τῆς ἀναμνήσεως εἰς τὸ φῶς ;

Ἴσως ὅπως τὰ μηρυκαστικά ἀνασύρουν τὴν τροφήν ἐκ τοῦ στομάχου των, ἔτσι ἀνασύρωμεν καὶ ἡμεῖς διὰ τῆς ἀναμνήσεως ὅ,τι ἐναποθέτομεν εἰς τὴν μνήμην. Ἀλλὰ τότε, διατί ὁ μελετῶν τὰ πάθη ταῦτα δὲν αἰσθάνεται τὴν γλυκύτητα τῆς χαρᾶς ἢ τὴν πικρίαν τῆς λύπης ; Μήπως εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο εἶναι ἀνόμοιον ὅ,τι δὲν εἶναι ὅμοιον πουθενά ; Διότι ποῖος θὰ ἐδέχετο νὰ ὀμιλῇ οἰκαιοθελῶς περὶ αὐτῶν τῶν πραγμάτων, ἐὰν ὁσάκις ἀναφέρωμεν τὴν λύπην ἢ τὸν φόβον, θὰ εἴμεθα ἀναγκασμένοι νὰ λυπούμεθα ἢ νὰ φοβούμεθα ; Καὶ ὅμως δὲν θὰ ἤμπορούσαμεν νὰ ὀμιλοῦμεν περὶ αὐτῶν, ἂν δὲν εὐρίσκαμεν εἰς τὴν μνήμην ὄχι μόνον τοὺς ἤχους τῶν λέξεων, διὰ τῶν ὁποίων δηλοῦται σύμφωνα μὲ τὰς εἰκόνας, πρὸ ἔχουν ἐγχαραχθῆ ὑπὸ τῶν αἰσθήσεων τοῦ σώματος, ἀλλὰ καὶ τὰς γνώσεις τῶν πραγμάτων ἐκείνων, τὰ ὁποῖα δὲν ἐδέχθημεν ἀπὸ καμμίαν σαρκικὴν πύλην, ἀλλὰ ἐμόρφωσε τὸ πνεῦμα ἐκ πείρας τῶν ἰδίων παθῶν του καὶ τὰ ἐνεπιστεύθη εἰς τὴν μνήμην, ἢ τὰ ὁποῖα συνεκράτησεν ἢ μνήμη, χωρὶς νὰ τὰ ἔχωμεν ἐμπιστευθῆ εἰς αὐτήν.

Περὶ τῶν διαφορῶν τρόπων, κατὰ τοὺς ὁποίους τὸ παρελθὸν ἐμφανίζεται ἐκ νέου εἰς τὴν μνήμην

Ἀλλὰ ἡ μνήμη ἀναπαριστᾷ τὰ πάθη τῆς ψυχῆς μὲ εἰκόνας ἢ ἄνευ εἰκόνων.

Ἀναφέρω ἓνα λίθον, ἀναφέρω τὸν ἥλιον. Μολονότι τ' ἀντικείμενα ταῦτα δὲν εἶναι παρόντα εἰς τὰς αἰσθήσεις μου, αἱ εἰκόνες των εὐρίσκονται εἰς τὴν μνήμην μου ἀσφαλῶς. Ἀναφέρω τὸν σωματικὸν πόνον. Ἀναμφιβόλως, ἐφ' ὅσον δὲν ὑποφέρω, δὲν ὑφίσταται. Καὶ ὅμως ἂν δὲν ὑπῆρχε κάποια εἰκὼν τοῦ πόνου εἰς τὴν μνήμην μου, δὲν θὰ ἤξευρα τί ἔλεγα, οὔτε θὰ ἤμουν εἰς θέσιν νὰ τὸν διακρίνω, κατὰ τὴν συζήτησιν, ἀπὸ τὴν ἡδονήν. Ἀναφέρω τὴν ὑγείαν τοῦ σώματος. Ὅταν εἶμαι ὑγιής, αὐτὴ ἡ ἰδία ἢ κατὰστασις τῆς ὑγείας εὐρίσκεται εἰς ἐμένα, καὶ ὅμως, ἂν δὲν εἶχα εἰς τὸ πνεῦμά μου κάποιαν εἰκόνα τῆς ὑγείας, δὲν θὰ ἤμποροῦσα νὰ ἐνθυμηθῶ τὴν σημασίαν τῆς λέξεως, οἱ δὲ ἄρρωστοι, ὅταν μᾶς

ἤκουσαν νὰ ὀμιλοῦμεν περὶ τῆς ὑγείας, δὲν θὰ ἐγνώριζαν τί ἐσή-
μαινε, ἂν δὲν εἶχαν εἰς τὴν μνήμην των τὴν παράστασιν τῆς κα-
ταστάσεως ταύτης, ποῦ δὲν εὐρίσκετο εἰς τὸ σῶμά των.

Ἀναφέρω τοὺς ἀριθμοὺς, μὲ τοὺς ὁποίους μετροῦμεν : εἰς τὴν
μνήμην μου δὲν ὑπάρχουν αἱ εἰκόνες των, ἀλλ' αὐτοὶ οἱ ἴδιοι οἱ
ἀριθμοί. Ἀναφέρω τὴν εἰκόνα τοῦ ἡλίου, καὶ αὐτὴ ὑπάρχει εἰς
τὴν μνήμην μου, δὲν ἐνθυμοῦμαι ὅμως τὴν εἰκόνα τῆς εἰκόνας του,
ἀλλ' αὐτὴν τὴν ἴδιαν τὴν εἰκόνα, αὐτὴ δὲ εἶναι ἐκείνη, ποῦ ἐμφα-
νίζεται εἰς τὴν μνήμην μου, ὁσάκις τὴν ἀνακαλῶ. Ἀναφέρω τὴν
μνήμην καὶ διακρίνω ἐκεῖνο, ποῦ ἀναφέρω, ἀλλὰ ποῦ τὸ διακρίνω,
ἐὰν ὄχι εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν μνήμην ; Λοιπὸν καὶ αὐτὴ ἡ ἴδια ἡ
μνήμη διακρίνει τὸν ἑαυτὸν τῆς διὰ τῆς εἰκόνας τῆς καὶ ὄχι διὰ
τοῦ ἰδίου τοῦ ἑαυτοῦ τῆς.

Ἡ μνήμη ἐνθυμεῖται καὶ αὐτὴν τὴν λήθην

Τέλος, ὅταν ἀναφέρω τὴν λήθην καὶ γνωρίζω τί ἀναφέρω,
πῶς θὰ τὸ ἐγνώριζα, ἂν δὲν τὸ ἀνακαλοῦσα εἰς τὴν μνήμην μου ;
Δὲν ὀμιλῶ περὶ τοῦ ἤχου τῆς λέξεως, ἀλλὰ περὶ ἐκείνου, ποῦ ἡ
λέξις σημαίνει, διότι, ἂν ἐλησμονοῦσα τὴν σημασίαν τῆς, θὰ ἤμουν
ἀνίκανος νὰ ἐννοήσω τί δηλοῖ. Ὅταν λοιπὸν ἐνθυμοῦμαι τὴν μνή-
μην, ἡ μνήμη παρουσιάζεται ἀμέσως ἀφ' ἑαυτῆς καὶ καθ' ἑαυ-
τὴν, ὅταν δὲ ἀναφέρω τὴν λήθην, παρουσιάζονται ταυτοχρόνως
καὶ ἡ μνήμη καὶ ἡ λήθη : ἡ μνήμη διὰ τῆς ὁποίας ἐνθυμοῦμαι,
ἡ λήθη ἐκεῖνο ποῦ ἐνθυμοῦμαι. Ἀλλὰ τί εἶναι λήθη, ἐὰν ὄχι ἡ
στέρησις τῆς μνήμης ; Διότι πῶς συμβαίνει, ὥστε νὰ ἐνθυμοῦμαι
κάτι, ἡ παρουσία τοῦ ὁποίου μὲ ἐμποδίζει νὰ ἐνθυμοῦμαι ; Ἐν
τούτοις, ἐκ τοῦ ὅτι συγκρατοῦμεν ἐκεῖνο, ποῦ ἐνθυμούμεθα, καὶ
ἀφ' ἑτέρου ἐκ τοῦ ὅτι ἐνθυμούμεθα,—διότι ἄλλως ἀκούοντες τὴν
λέξιν αὐτὴν, δὲν θὰ ἤμπορούσαμεν νὰ ἐννοήσωμεν τὴν σημασίαν
τῆς—ἔπεται, ὅτι ἡ λήθη συγκρατεῖται ἀπὸ τὴν μνήμην. Ὅθεν ἡ
παρασία τῆς εἶναι ἀναγκαία, διὰ νὰ μὴ τὴν λησμονοῦμεν, μολο-
νότι ἡ αἰτία, διὰ τὴν ὁποίαν λησμονοῦμεν, εἶναι ἀκριβῶς ἡ πα-
ρουσία τῆς.

Ἐξ αὐτοῦ δὲν πρέπει νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι ἡ λήθη δὲν εὐρί-
σκεται εἰς τὴν μνήμην αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν, ὁσάκις τὴν ἐνθυμούμεθα,

ἄλλ' ὅτι εὐρίσκεται μόνον ἢ εἰκὼν τῆς, ἀφοῦ, ἐὰν ἦτο παροῦσα αὐτὴ καθ' ἑαυτήν, θὰ ἐγένετο αἰτία ὄχι νὰ ἐνθυμούμεθα, ἀλλὰ νὰ λησμονοῦμεν. Ποιὸς εἶναι ἱκανὸς νὰ ἐξιχνιάσῃ τὸ μυστήριον τοῦτο ; Ποιὸς εἶναι εἰς θέσιν νὰ διαγνώσῃ τὴν φύσιν του ;

Ἐγὼ, Κύριε, μοχθῶ πάρα πολὺ ἐπὶ τοῦ προκειμένου καὶ μοχθῶ εἰς τὸν ἑαυτὸν μου : ἔγινα διὰ τὸν ἑαυτὸν μου γῆ μόχθου, καὶ ἰδρωτός. Διότι δὲν ἐρωτῶμεν τὰς ἐκτάσεις τοῦ οὐρανοῦ, δὲν ὑπολογίζομεν τὰ διαστήματα τῶν ἀστέρων, οὔτε ζητοῦμεν τοὺς νόμους τῆς ἰσορροπίας τῆς γῆς : ἐγὼ εἶμαι ὁ ἐνθυμούμενος τὸν ἑαυτὸν μου καὶ ἐγὼ εἶμαι ἢ ψυχὴ μου. Ὡστε δὲν εἶναι ἐκπληκτικὸν τὸ νὰ εἶμαι μακρὰν ἐκείνου, ποῦ δὲν εἶμαι ἐγὼ ὁ ἴδιος. Ἀλλὰ τί πλησιέστερον ἐμοῦ παρὰ ὁ ἑαυτός μου ; Καὶ ὅμως ἰδοὺ ὅτι δὲν ἐννοῶ τὴν δύναμιν τῆς μνήμης μου, ἄνευ τῆς ὁποίας θὰ ἤμουν ἀνίκανος νὰ ὀνομάσω τὸν ἑαυτὸν μου. Διότι πῶς νὰ ἐρμηνεύσω ἐκεῖνο περὶ τοῦ ὁποίου εἶμαι βέβαιος ; δηλαδὴ ὅτι ἐνθυμοῦμαι τὴν λήθην ; Ἐμπορῶ ἄρα γε νὰ ἰσχυρισθῶ, ὅτι ἐκεῖνο ποῦ ἐνθυμοῦμαι, δὲν εὐρίσκεται εἰς τὴν μνήμην μου ; Ἐξ ἄλλου δύναμαι νὰ ἰσχυρισθῶ, ὅτι ἢ λήθη εὐρίσκεται εἰς τὴν μνήμην μου, διὰ νὰ μὴ λησμονῶ ; Καὶ οἱ δυὸ αὐτοὶ ἰσχυρισμοὶ εἶναι μωρότατοι.

Ποία λοιπὸν εἶναι ἢ τρίτη ὑπόθεσις ; Ποῦ στηριζόμενος ἤμπορῶ νὰ ἰσχυρισθῶ, ὅτι, ὁσάκις ἐνθυμοῦμαι τὴν λήθην ἢ μνήμην μου συγκρατεῖ μόνον τὴν εἰκὼνα τῆς καὶ ὄχι τὴν λήθην αὐτὴν καθ' ἑαυτήν ; Ποῦ στηριζόμενος ἤμπορῶ νὰ ἰσχυρισθῶ τοῦτο, ἀφοῦ, ὅταν ἐγχαράσσεται ἢ εἰκὼν ἐνὸς ἀντικειμένου εἰς τὴν μνήμην μου, πρέπει νὰ ἔχη προὔπαρξει αὐτὸ τοῦτο τὸ ἀντικείμενον, ἢ εἰκὼν τοῦ ὁποίου, ἀποσπωμένη ἀπὸ τὸ ἀντικείμενον, δύναται νὰ ἐγχαραχθῇ εἰς αὐτήν ; Ἔτσι ἐνθυμοῦμαι τὴν Καρχηδόνα καὶ ἔλους τοὺς τόπους ποῦ ἐπεσκέφθηκα καὶ τὴν μορφὴν τῶν ἀνθρώπων ποῦ εἶδα καὶ ὅλα τὰ ἀντικείμενα, ποῦ μοῦ κατέστησαν γνωστὰ αἰ αἰσθήσεις μου. Ἔτσι ἐνθυμοῦμαι καὶ αὐτὴν τὴν σωματικὴν μου υγιάν ὡς καὶ τὸν πόνον. Ὅταν ἦσαν παρόντα τὰ ἀντικείμενα ποῦ ἀνέφερα, ἢ μνήμη μου ἔλαβε τὰς εἰκόνας των, διὰ νὰ τὰς περιεργασθῇ ἀργότερα ὡς παρούσας καὶ νὰ τὰς παρουσιάσῃ πάλιν εἰς τὴν ψυχὴν μου, ποῦ ἐνθυμεῖται καὶ ἀπόντα τὰ ἐν λόγῳ ἀντικείμενα.

Ὅθεν ἐὰν ἢ λήθη δὲν συγκρατῆται εἰς τὴν μνήμην μου διὰ

τοῦ ἑαυτοῦ της, εἶναι ἀνάγκη νὰ εἶναι παρούσα διὰ νὰ ληφθῆ ἡ εἰκὼν αὐτῆς. Ἀλλὰ εἰς περίπτωσιν κατὰ τὴν ὁποίαν εἶναι παρούσα, κατὰ ποῖον τρόπον ἐχάραξε τὴν εἰκόνα της εἰς τὴν μνήμην, ἀφοῦ ἡ παρουσία της ἀκριβῶς εἶναι ἐκείνη ποῦ ἐπιφέρει τὴν ἀπόσθεσιν τῶν εἰκόνων, ποῦ ἔχουν ἐγχαραχθῆ εἰς αὐτήν; Καὶ ὁμως ὁπωσδήποτε καὶ ἂν γίνεται τοῦτο, ὁσονδήποτε ἀκατανόητον καὶ ἀνερμήνευτον εἶναι τὸ φαινόμενον, εἶμαι βέβαιος, ὅτι ἐνθυμοῦμαι αὐτὴν τὴν ἰδίαν λήθην, δηλαδὴ ἐκεῖνο, ποῦ ἐκμηδενίζει τὴν ἀνάμνησιν.

Ὅφείλομεν νὰ ἀναζητήσωμεν τὸν Θεὸν ἐκεῖθεν τῆς μνήμης

Μεγάλη ἡ δύναμις τῆς μνήμης! Δὲν γνωρίζω ἀπὸ ποῖον φόβον κατέχομαι, ὦ Θεέ μου, ἀναλογιζόμενος τὴν βαθεῖαν καὶ ἄπειρον αὐτὴν πολλαπλότητα. Καὶ αὐτὴ εἶναι τὸ πνεῦμά μου, τὸ δὲ πνεῦμά μου εἶναι ἐγὼ ὁ ἴδιος. Ποῖος εἶμαι λοιπόν, ὦ Θεέ μου; Ποία ἡ φύσις μου; Ζωὴ καταπληκτικὴ εἰς τὴν ποικιλίαν τῶν φαινομένων της καὶ εἰς τὴν ἄπειρον δύναμίν της.

Ἴδου αἱ πεδιάδες, τὰ ἄντρα, τὰ ἀπειράριθμα σπήλαια τῆς μνήμης μου πλὴν ἀπειραρίθμων εἰδῶν ἀντικειμένων εἴτε πλήρη ἀπὸ τὰς εἰκόνας των, προκειμένου περὶ σωμάτων, εἴτε ἀπὸ αὐτὰ ταῦτα τὰ πράγματα, προκειμένου περὶ ἐπιστημῶν, εἴτε τέλος ἀγνοῶ ἀπὸ ποίας παραστάσεις ἢ σημεῖα, προκειμένου περὶ παθῶν τῆς ψυχῆς, τὰ ὁποῖα ἐνθυμεῖται καὶ χωρὶς νὰ ταράσσεται ὑπ' αὐτῶν, μολονότι ὅ,τι εὐρίσκεται εἰς τὴν μνήμην, εὐρίσκεται καὶ εἰς τὴν ψυχὴν. Διὰ μέσου ὅλων αὐτῶν πορεύομαι καὶ πτερυγίζω ἐδῶ καὶ ἐκεῖ καὶ διεισδύω, ἐφ' ὅσον δύναμαι, δὲν βλέπω δὲ πουθενὰ τὸ τέρμα: πόσον εἶναι μεγάλη ἡ δύναμις τῆς μνήμης, πόσον εἶναι μεγάλη ἡ δύναμις τῆς ζωῆς εἰς τὸν ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος ζῆ τὴν ἐφήμερον ζωὴν.

Τί θὰ κάμω λοιπόν, Θεέ μου, ἀληθινὴ μου ζωὴ; Θὰ ὑπερβῶ καὶ αὐτὴν τὴν ζωὴν μου, ποῦ καλεῖται μνήμη; θὰ τὴν ὑπερβῶ, διὰ νὰ Σὲ φθάσω, ὦ γλυκὺ φῶς! Σὺ τί μοῦ λέγεις; Ἴδου ἐγὼ ἀνερχόμενος διὰ τῆς ψυχῆς μου πρὸς Ἐσέ, ποῦ εὐρίσκεσαι ἄνωθέν μου: θὰ ὑπερβῶ καὶ τὴν ζωὴν μου αὐτὴν, ποῦ ὀνομάζεται μνήμη, μὲ τὸν πόθον νὰ Σὲ πλησιάσω, ὅπου εἶσαι προσιτὸς

καὶ νὰ προσκολληθῶ εἰς Ἐσέ, ἐκεῖ ὅπου δύναται κανεὶς νὰ τὸ ἐπιτύχῃ. Διότι καὶ τὰ κτήνη καὶ τὰ πτηνὰ ἔχουν μνήμην, διότι ἐὰν δὲν εἶχαν, δὲν θὰ ἐπανεύρισκον τὰς κρύπτας των καὶ τὰς φωλεάς των καὶ ὅλα τὰ λοιπά, εἰς τὰ ὁποῖα εἶναι συνηθισμένα, οὔτε θὰ ἤμποροῦσαν νὰ ἀποκτήσουν μίαν συνήθειαν, ἐὰν δὲν εἶχαν μνήμην. Ὡστε ἐγὼ θὰ ὑπερβῶ καὶ τὴν μνήμην, διὰ νὰ πλησιάσω πρὸς Ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος μὲ ἔπλασε διαφορετικὸν ἀπὸ τὰ τετράποδα καὶ σοφώτερον ἀπὸ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ. Θὰ ὑπερβῶ καὶ τὴν μνήμην διὰ νὰ εὕρω Ἐσέ, ἀληθινὴν καὶ ἀσφαλῆ γλυκύτητα. Ἀλλὰ ποῦ νὰ Σὲ εὕρω ; Ἐὰν Σὲ εὕρω ἐκτὸς τῆς μνήμης μου, δὲν θὰ Σὲ ἐνθυμοῦμαι. Πῶς λοιπὸν νὰ Σὲ εὕρω, ἐφ' ὅσον δὲν θὰ Σὲ ἐνθυμοῦμαι ;

Ἡ μνήμη ἐπανευρίσκει ἓνα χαμένο ἀντικείμενον

Μία γυναῖκα ἔχασε μίαν δραχμὴν καὶ τὴν ἀνεζήτησε μὲ τὸ φῶς ἐνὸς λύχνου. Ἐὰν δὲν τὴν ἐνθυμόταν, δὲν θὰ τὴν εὕρισκε. Διότι, καὶ ἂν ἀκόμη τὴν εὕρισκε, ἀπὸ ποῦ θὰ ἐγνώριζε, ὅτι ἐπρόκειτο περὶ τῆς δραχμῆς, ποῦ εἶχε χάσει, ἐὰν τὴν εἶχε λησμονήσει ; Ἐνθυμοῦμαι ὅ,τι ἔχασα καὶ ἔχω ἐπανεύρει πολλὰ πράγματα. Τὸ γνωρίζω δὲ αὐτό, διότι, ἐὰν μὲ ἐρωτοῦσε κανεὶς ὅταν ἐγύρευα τὰ χαμένα : «Μήπως εἶναι αὐτό ;» «μήπως εἶναι ἐκεῖνο ;» ἢ ἀπαντοῦσα «ὄχι», ἕως ὅτου ἐπανεύρισκα αὐτὸ ποῦ ζητοῦσα. Ἀλλὰ ἂν δὲν ἐνθυμούμουν τὸ ἀντικείμενον καὶ ἂν ἀκόμη παρουσιάζετο κατὰ τύχην, δὲν θὰ τὸ εὕρισκα, διότι δὲν θὰ τὸ ἀναγνώριζα. Αὐτὸ δὲ συμβαίνει πάντοτε, ὅταν ζητοῦμε καὶ εὕρισκωμε ἓνα πρᾶγμα, ποῦ ἐχάσαμε. Ἀλλὰ, τοῦλάχιστον, ὅταν ἐξαφανισθῇ κάτι ἀπὸ τὰ μάτια μας, χωρὶς νὰ ἐξαφανισθῇ ἀπὸ τὴν μνήμην μας, παραδείγματος χάριν ἓνα σῶμα, συγκρατοῦμεν τὴν εἰκόνα του καὶ τὸ ζητοῦμεν, ἕως ὅτου ἐμφανισθῇ πάλιν εἰς τὰ ὄμματά μας. Ὅταν δὲ ἀνευρεθῇ, ἀναγνώριζεται ἀπὸ τὴν εἰκόνα του, ποῦ ἐμφιλοχωρεῖ εἰς τὸν ἐσωτερικὸν μας κόσμον. Οὔτε θὰ ἐλέγαμε, ὅτι ἔχομεν ἀνεύρει ἓνα πρᾶγμα οὔτε θὰ τὸ ἀναγνώριζαμεν, ἂν δὲν τὸ ἐνθυμούμεθα, ὅ,τι ὁμῶς ἐχάθη ἀπὸ τὰ μάτια μας διετηρήθη εἰς τὴν μνήμην μας.

Περὶ τῆς λήθης

Ἀλλὰ τί γίνεται, ὅταν αὐτὴ ἡ ἴδια ἡ μνήμη χάσῃ κάτι, καθὼς συμβαίνει, ὅταν λησμονοῦμεν καὶ καταβάλλωμεν προσπά-

θειαν νὰ ἐνθυμηθῶμεν κάτι ; Καὶ ποῦ τὸ ζητοῦμεν, ἐὰν ὄχι εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν μνήμην ; Εἰς περίπτωσιν δέ, κατὰ τὴν ὁποίαν ἄλλο ἀντικείμενον ἀντὶ ἄλλου ἐμφανισθῆ, τὸ ἀπορρίπτομεν, ἕως ὅτου παρουσιασθῆ τὸ ζητούμενον. Εὐθύς δὲ ὅταν παρουσιασθῆ, λέγομεν : «ναὶ αὐτὸ εἶναι», πράγμα πού δὲν θὰ ἐλέγχαμε, ἂν δὲν τὸ ἀνεγνωρίζαμε, καὶ δὲν θὰ τὸ ἀνεγνωρίζαμε, ἐὰν δὲν τὸ ἐνθυμούμεθα. Λοιπὸν τὸ εἶχαμε λησμονήσει πραγματικῶς.

Ἄλλὰ δὲν εἶχε χαθῆ καθ' ὀλοκληρίαν, χρησιμοποιοῦμεν δὲ τὸ μέρος, πού ἐσυγκρατήσαμεν, διὰ νὰ εὐρωμεν τὸ ἄλλο μέρος. Ἡ μνήμη διαισθάνεται, ὅτι δὲν συγκρατεῖ πᾶν ὅ,τι συνηθίζει νὰ συγκρατῆ, ἐφ' ὅσον δὲ γίνεται, τρόπον τινά, χωλὴ καὶ ἀνάπηρος, ἀναζητεῖ ὅ,τι τῆς λείπει.

Τοῦτο συμβαίνει, ὅταν βλέπωμεν μὲ τὰ μάτια μας ἓνα πρόσωπον γνωστὸν εἰς ἡμᾶς ἢ τὸ σκεπτώμεθα καὶ λησμονοῦμεν τὸ ὄνομά του, ὅταν ἔρχεται εἰς τὸν νοῦν μας ἄλλο ὁποιοδήποτε ὄνομα, μὴ συνδεόμενον μὲ τὴν παράστασιν τοῦ προσώπου τούτου. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ἔχομεν τὴν συνηθειάν νὰ σκεπτώμεθα τὸ ἓνα καὶ τὸ ἕτερον ταυτοχρόνως, τὸ ἀπορρίπτομεν, ἕως ὅτου ἀναφανῆ τὸ πραγματικὸν ὄνομα, εἰς τὸ ὁποῖον ἀναπαύεται τὸ πνεῦμα, ἐπανευρίσκον τὴν ἀλληλουχίαν ἐκείνην, ἣ ὁποία εἶναι συνηθῆς εἰς αὐτό. Καὶ ἀπὸ ποῦ ἀναφαίνεται, ἐὰν μὴ ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς μνήμης ; Καὶ ὅταν ἀκόμη ἀνεγνωρίζωμεν αὐτὸ τὸ ὄνομα τῆ ὑποδείξει ἄλλων, πάντοτε ἀπὸ τὴν μνήμην ἀναφαίνεται. Διότι δὲν τὸ πιστεύομεν ὡς νέον, ἢ δὲ μνήμη μᾶς λέγει, ὅτι εἶναι αὐτὸ πού ἐζητήσαμεν. Ἐὰν ὅμως εἶχεν ἐξαφανισθῆ ἀπὸ τὴν ψυχὴν καθ' ὀλοκληρίαν, δὲν θὰ τὸ ἐνθυμούμεθα οὔτε τῆ ὑποδείξει ἄλλων. Διότι δὲν ἐλησμονήσαμεν καθ' ὀλοκληρίαν ἐκεῖνο, πού ἐνθυμούμεθα, ὅτι ἐλησμονήσαμεν. Ἄρα δὲν θὰ ἠμπορούσαμεν ν' ἀναζητήσωμεν τὸ ἀπολεσθὲν ἀντικείμενον ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον τελείως ἔχομεν λησμονήσει.

Διὰ νὰ ζήση κανεὶς εἰς τὴν μακαρίαν ζωὴν πρέπει νὰ τὴν γνωρίζη

Κατὰ ποῖον τρόπον λοιπὸν θὰ Σὲ ζητήσω, Κύριε ; Διότι ζητῶν Ἐσέ, τὸν Θεόν μου, ζητῶ τὴν μακχρίαν ζωὴν. Θὰ Σὲ ζητήσω, διὰ νὰ ζήση ἡ ψυχὴ μου. Διότι τὸ μὲν σῶμά μου ζῆ ἀπὸ

τὴν ψυχὴν μου, ἢ δὲ ψυχὴ μου ἀπὸ Σέ. Κατὰ ποῖον λοιπὸν τρόπον θὰ ζητήσω τὴν μακαρίαν ζωὴν ; Διότι δὲν θὰ δυνηθῶ νὰ τὴν ἀποκτήσω, παρὰ μόνον ὅταν εἶμαι εἰς θέσιν νὰ εἶπω : «ἀρκετά, αὐτὴ εἶναι» ! Ἄλλὰ πῶς νὰ τὴν ζητήσω ; Ἄρα γε διὰ τῆς μνήμης ὡς ἀντικείμενον, ποῦ ἐλησμόνησα καὶ ἐνθυμοῦμαι, ὅτι τὸ ἐλησμόνησα ; Μὲ τὸν πόθον τοῦ ἀγνώστου, ὡς ἐάν ἦτο κάποιον πράγμα, ποῦ οὐδέποτε ἐγνώρισα ἢ ἠμπόρεσα νὰ γνωρίσω, ἀλλὰ χωρὶς νὰ ἐνθυμοῦμαι, ὅτι τὸ ἐλησμόνησα ; Δὲν εἶναι μακαρία ἡ ζωὴ ἐκείνη, τὴν ὁποῖαν ὅλοι ἐπιθυμοῦν καὶ οὐδεὶς ἀρνεῖται ν' ἀποκτήσῃ ; Ποῦ τὴν ἐγνώρισαν διὰ νὰ τὴν ποθοῦν τόσο πολὺ ; Ποῦ τὴν εἶδαν διὰ νὰ τὴν ἀγαποῦν ; Καὶ ὅμως εὐρίσκεται εἰς ἡμᾶς, ἀγνοῶ μὲ ποῖον τρόπον. Ὑπάρχει κάποιος τρόπος, κατὰ τὸν ὁποῖον ὁ κατέχων αὐτὴν εἶναι πραγματικῶς μακάριος ; Ἄλλοι εἶναι μακάριοι διὰ τῆς ἐλπίδος. Οἱ δεῦτεροι τὴν κατέχουν εἰς μικρότερον βαθμὸν παρὰ οἱ πρῶτοι, οἱ ὁποῖοι εἶναι μακάριοι κατὰ τὴν κυριολεκτικὴν τῆς λέξεως σημασίαν, ὅπως ὅποτε εἶναι εὐδαιμονέστεροι παρὰ ἐκεῖνοι, ποῦ δὲν εἶναι οὔτε εἰς τὴν πραγματικότητα οὔτε μὲ τὴν ἐλπίδα μακάριοι. Ἐν τούτοις ἀκόμη καὶ αὐτοί, ἂν δὲν εἶχαν κατὰ τινὰ τρόπον τὴν ἐν λόγῳ ζωὴν, δὲν θὰ ἐποθοῦσαν τόσο διακαῶς νὰ εἶναι μακάριοι, πράγμα τὸ ὁποῖον ποθοῦν χωρὶς καμμίαν ἀμφιβολίαν. Δὲν ἠξεύρω, πῶς τὴν ἐγνώρισαν καὶ πῶς ἔχουν κάποιαν περὶ αὐτῆς ιδέαν. Μήπως αὐτὴ ἡ ιδέα εὐρίσκεται εἰς τὴν μνήμην των ; Αὐτὸ θὰ ἤθελα νὰ μάθω. Διότι, ἐάν πραγματικῶς εὐρίσκεται εἰς τὴν μνήμην των, σημαίνει, ὅτι ὑπήρξαμεν ἄλλοτε μακάριοι. Ἄρα γε ὑπήρξαμεν μακάριοι ὁ καθένας χωριστὰ ἢ ὅλοι μαζί εἰς τὸν ἄνθρωπον ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος πρῶτος ἠμάρτησεν ; ὁ ὁποῖος διέπραξε τὸ ἀμάρτημα ἐκεῖνο, λόγῳ τοῦ ὁποῖου ὅλοι εἴμεθα νεκροὶ ἢ ἐγεννήθημεν μέσσω εἰς τὴν ἀθλιότητα. Ἄλλὰ τώρα δὲν ἐξετάζω αὐτὸ τὸ ζήτημα. Τώρα ἐρωτῶ, ἂν ἡ μακαρία ζωὴ εὐρίσκεται εἰς τὴν μνήμην. Διότι ἐάν ἦτο ἄγνωστος, δὲν θὰ μᾶς ἦτο προσφιλέτης. Ἀκούομεν αὐτὴν τὴν λέξιν, καὶ ὅλοι ὁμολογοῦμεν, ὅτι ποθοῦμεν αὐτό, τὸ ὁποῖον δηλοῖ. Καὶ δὲν μᾶς θέλγει μόνον ἡ λέξις, διότι, ὅταν ἕνας Ἑλληὴν τὴν ἀκούῃ λατινιστὶ προφερομένην, δὲν γοητεύεται, διότι δὲν γνωρίζει τὴν σημασίαν της⁽¹⁾. Ἄλλὰ

(1) Κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ὁ γνώστης δύο γλωσσῶν ἦτο εὐρημα

ἡμεῖς γοητεύομεθα καθὼς θὰ ἐγοητεύετο καὶ ἐκεῖνος, ἂν θὰ ἤκουε τὴν λέξιν αὐτὴν ἑλληνιστί, διότι αὐτὸ τοῦτο τὸ πρᾶγμα, ποῦ ἐπιζητοῦν οἱ Ἕλληνες, οἱ Λατίνοι καὶ ὅλοι οἱ λαλοῦντες μίαν γλῶσσαν ὅποιανδήποτε, δὲν εἶναι οὔτε ἑλληνικὸν οὔτε λατινικόν. Εἶναι λοιπὸν ἡ μακαρία ζωὴ γνωστὴ εἰς ὅλους, διότι ἂν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ τοὺς ἐρωτήσωμεν ὅλους ἀπὸ κοινοῦ, ἐὰν θὰ ἤθελαν νὰ εἶναι μακάριοι, χωρὶς καμμίαν ἀμφιβολίαν θ' ἀπαντήσουν, ὅτι θέλουν νὰ εἶναι τοιοῦτοι, πρᾶγμα ποῦ δὲν θὰ συνέβαινε, ἂν αὐτὸ τοῦτο τὸ πρᾶγμα, ποῦ ἡ λέξις «μακαριότης» δηλοῖ, δὲν διετηρεῖτο εἰς τὴν μνήμην των.

Πῶς ἡ μακαρία ζωὴ εὐρίσκεται εἰς τὴν μνήμην ;

Εὐρίσκεται λοιπὸν εἰς τὴν μνήμην, καθὼς ἐνθυμεῖται τὴν Καρχηδόνα ἐκεῖνος, ποῦ τὴν εἶδε ; Ὅχι διότι ἡ μακαρία ζωὴ δὲν γίνεται προσιτὴ εἰς τὴν ὄρασιν, δεδομένου, ὅτι δὲν εἶναι σωματικὴ.

Μήπως εἶναι καθὼς οἱ ἀριθμοί, τοὺς ὁποίους ἐνθυμούμεθα ; Ὅχι. Διότι ὁ ἔχων γνῶσιν τῶν ἀριθμῶν δὲν ζητεῖ πλέον τὴν ἀποκτησίν των. Ἀλλὰ γνωρίζομεν τὴν μακαρίαν ζωὴν καὶ δι' αὐτὸ τὴν ἀγαποῦμε. Καὶ διὰ τοῦτο θέλομεν νὰ τὴν ἀποκτήσωμεν διὰ νὰ γίνωμεν εὐτυχεῖς δι' αὐτῆς.

Ἄρα γε ἐνθυμούμεθα τὴν μακαρίαν ζωὴν, ὅπως ἐνθυμούμεθα τὴν ρητορείαν ; Ὅχι, διότι μολονότι οἱ ἀκούοντες τὴν λέξιν αὐτὴν ἐνθυμοῦνται τὴν ρητορείαν, χωρὶς ἀκόμη νὰ εἶναι ρήτορες, πολλοὶ δὲ ἐπιθυμοῦν νὰ τὴν ἀποκτήσουν — πρᾶγμα ποῦ ἀποδεικνύει, ὅτι ἔχουν ἤδη γνῶσιν τοῦ θέματος—ἐν τούτοις τὸ ὅτι ἄλλοι εἶναι ρήτορες τὸ ἔμαθαν ἀπὸ τὰς αἰσθήσεις τοῦ σώματός των καὶ ἐχάρησαν δι' αὐτό, ἐπιθυμοῦν δὲ νὰ γίνουν ρήτορες καὶ οἱ ἴδιοι. Εἶναι ἀλήθεια, ὅτι ἡ ἐπιθυμία των γεννᾶται ἀπὸ κάποιαν ἐσωτερικὴν γνῶσιν, ἀλλ' ὅσον ὅμως ἀφορᾷ τὴν μακαρίαν ζωὴν, οὐδεμία αἰσθησις ἀποκαλύπτει τὴν ζωὴν ταύτην εἰς ἄλλους.

Μήπως ἐνθυμούμεθα τὴν μακαρίαν ζωὴν, ὅπως ἐνθυμούμεθα

σπανιώτατον. «Καὶ θαῦμα τοῦτο ἦν, λέγει ὁ Γαληνός, ἄνθρωπος εἰς ἀκριβῶν διαλέκτους δύο».

τὴν χαρὰν μας. Ἴσως. Διότι ἐνθυμούμεθα τὴν χαρὰν εἰς τὴν θλιψίν καὶ εἰς τὴν δυστυχίαν τὴν μακαρίαν ζωὴν (1). Ἀλλὰ δὲν εἶδα ποτὲ διὰ μιᾶς σωματικῆς αἰσθήσεως τὴν χαρὰν μου, οὐδέποτε τὴν ἤκουσα, οὐδέποτε τὴν ὠσφράνθηκα, οὐδέποτε τὴν ἐγεύθηκα ἢ τὴν ἤγγισα. Τὴν γνωρίζω ὁμως ἐκ πείρας, καὶ ἡ παράστασις τῆς ἔχει ἐγχαραγχθῆ εἰς τὴν μνήμην μου κατὰ τρόπον ὥστε νὰ ἡμπορῶ νὰ τὴν ἐνθυμοῦμαι ἄλλοτε μετ' ἀποστροφῆς καὶ ἄλλοτε μετὰ λύπης, ἀναλόγως τῆς ποικιλίας τῶν πραγμάτων, τὰ ὁποῖα ἐνθυμοῦμαι, ὅτι μοῦ ἐπροξένησαν χαρὰν. Διότι μὲ ἔκαμαν νὰ χαίρω καὶ ἐπονείδιστα πράγματα, αὐτὰ δὲ τώρα τὰ μιοῶ καὶ τὰ ἀποστρέφομαι, ὅταν τὰ ἐνθυμοῦμαι. Ἐνίοτε μοῦ ἐπροξένησαν ἡδονὴν ἀγαθὰ καὶ ἀξιοπρεπῆ πράγματα, αὐτὸ δὲ τὸ ἐνθυμοῦμαι μετὰ λύπης, διότι αὐτὰ τὰ πράγματα ἔπαυσαν νὰ εἶναι παρόντα.

Ἴδου πῶς πάσχω ἐνθυμούμενος τὴν χαρὰν μου εἰς τὸ παρελθόν.

Ἀλλὰ ποῦ καὶ πότε ἔμαθα ἐκ πείρας τὴν μακαρίαν ζωὴν, ὥστε νὰ τὴν ἐνθυμοῦμαι, νὰ τὴν ἀγαπῶ καὶ νὰ τὴν ποθῶ ; Δὲν εἶμαι μόνος ἐγώ, δὲν εἶναι ὀλίγοι, ἀλλὰ πάντες ἀνεξαιρέτως ποθοῦμεν νὰ εἴμεθα μακάριοι. Ἐὰν δὲν εἶχαμε κάποια ἀσφαλῆ γνώσιν τῆς ἐν λόγῳ ζωῆς, δὲν θὰ τὴν ἐπεδιώκαμεν μὲ τόσον ἰσχυρὰν θέλησιν. Ἀλλὰ διατί ἄρά γε, ὅταν ἐρωτήσωμεν δύο ἀνθρώπους, ἂν θέλουν νὰ ὑπηρετήσουν εἰς τὸν στρατόν, ὁ ἓνας ἡμπορεῖ νὰ δώσῃ καταφατικὴν καὶ ὁ ἄλλος ἀρνητικὴν ἀπάντησιν, ἐνῶ, ἂν ἀπευθύνῃ κανεὶς πρὸς αὐτοὺς τὴν ἐρώτησιν, ἂν θέλουν νὰ εἶναι εὐτυχεῖς, θ' ἀπαντήσουν χωρὶς δισταγμόν, καταφατικῶς καὶ οἱ δύο ; Διατί δέ, εἴτε ἀποδεχόμενοι, εἴτε ἀποκρούοντες τὴν ὑπερσίαν εἰς τὸν στρατόν, ἔχουν ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν πόθον νὰ εἶναι εὐδαίμονες ; Τοῦτο δὲν δείχνει, ὅτι ὁ μὲν χαίρει κατὰ τοῦτον, ὁ δὲ κατ' ἐκεῖνον τὸν τρόπον ; Ὅλοι ὁμως συμφωνοῦν εἰς τὸν πόθον νὰ εἶναι εὐδαίμονες, καὶ ὅλοι, ἐρωτώμενοι θ' ἀπαντήσουν ὁμοφώνως, ὅτι θέλουν νὰ χαίρουν, τὴν χαρὰν δὲ αὐτὴν ὀνομάζουσι μακαρίαν ζωὴν. Μολονότι δὲ ὁ μὲν ζητεῖ κατ' αὐτόν, ὁ δὲ κατ' ἐκεῖ-

(1) Nessun maggior dolore, λέγει ὁ Δάντης, che ricordarse del tempo felice nella miseria. (Δὲν ὑπάρχει πῶς μεγάλος πόνος παρά νὰ θυμᾶται κανεὶς τὸν εὐτυχομένο καιρὸ στὴ δυστυχία του).

γον τὸν τρόπον, ὅλοι ἐπιδιώκουν ἓνα καὶ μόνον σκοπὸν. Τὴν χαρὰν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ χαρὰ εἶναι κάτι, περὶ τοῦ ὁποίου οὐδεὶς μὴ ἔχων κάποιαν πείραν σχετικὴν ἠμπορεῖ νὰ ὁμιλήσῃ, τὴν ἐπανευρίσκομεν καὶ τὴν ἀναγνωρίζομεν εἰς τὴν μνήμην μας, ὡς ἂν ἀκούομεν προφερομένην τὴν λέξιν ποῦ σημαίνει τὴν εὐτυχισμένην ζωὴν.

Τί εἶναι ἡ εὐτυχισμένη ζωὴ καὶ ποῦ εὐρίσκεται ;

Μακρὰν ἀπὸ μένα, Κύριε, μακρὰν ἀπὸ τὴν καρδίαν τοῦ δούλου Σου ἢ σκέψις, ὅτι δύναμαι νὰ εἶμαι εὐδαίμων μὲ ὁποιανδήποτε χαρὰν. Διότι ὑπάρχει χαρὰ, ποῦ δὲν δίδεται εἰς τοὺς ἀσεβεῖς, ἀλλ' εἰς ἐκείνους, ποῦ Σὲ ὑπηρετοῦν ἄνευ μισθοῦ, διότι εἶσαι Σὺ ἡ χαρὰ των. Δὲν εἶναι δὲ ἡ μακαρία ζωὴ τίποτε ἄλλο παρὰ τὸ νὰ χαίρωμεν εἰς Ἐσέ, διὰ Σὲ καὶ διὰ Σοῦ. Τοῦτο εἶναι ἡ μακαρία ζωὴ καὶ οὐδὲν ἄλλο. Οἱ δὲ φανταζόμενοι ἄλλην τοιαύτην ζωὴν, ἐπιδιώκουν ἄλλην εὐτυχίαν καὶ ὄχι τὴν πραγματικὴν, τὴν ἀληθινὴν εὐδαιμονίαν.

Ὁ φυσικὸς ἔρωσ τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ἥτις μόνον τότε εἶναι μισητή, ὅταν ἀντιστρατεύεται πρὸς τὰ πάθη των

Δὲν εἶναι λοιπὸν βέβαιον, ὅτι ὅλοι ἐπιθυμοῦν νὰ εἶναι εὐδαίμονες, ἀφοῦ οἱ μὴ χαίροντες εἰς Ἐσέ, ποῦ εἶσαι ἡ μόνη εὐδαιμονία, ἀναμφισβόλως δὲν θέλουν νὰ εἶναι εὐδαίμονες. Ἡ μᾶλλον ὅλοι τὸ ἐπιθυμοῦν, ἀλλ' ἐπειδὴ «ἡ μὲν σὰρξ ἐπιθυμεῖ κατὰ τοῦ Πνεύματος, τὸ δὲ Πνεῦμα κατὰ τῆς σαρκός· ταῦτα δὲ ἀντίκεινται ἀλλήλοις, ἵνα μὴ ἅ ἂν θέλωσι ταῦτα ποιῶσι⁽¹⁾», ἐπαναπίπτουν εἰς ἐκεῖνα ποῦ ἠμποροῦν καὶ εἶναι εὐχαριστημένοι μὲ αὐτά, διότι ἐκεῖνο, ποῦ δὲν ἠμποροῦν, δὲν τὸ θέλουν μὲ θέλησιν τόσον ἰσχυράν, ὥστε νὰ δυνηθοῦν νὰ τὸ ἀποκτήσουν ;

Ἐρωτῶ ὅλους, ἂν προτιμοῦν τὴν χαρὰν τῆς ἀληθείας ἀπὸ τὴν χαρὰν τοῦ ψεύδους, καὶ δὲν διστάζουν ν' ἀπαντήσουν ὅτι προτιμοῦν τὴν ἀλήθειαν, καθὼς καὶ δὲν διστάζουν νὰ ὁμολογήσουν

(1) Γαλατ. ε', 17.

ὅτι θέλουν νὰ εἶναι εὐτυχεῖς. Ὅθεν εὐδαίμων ζωὴ εἶναι ἤδη ἡ χαρὰ διὰ τὴν ἀλήθειαν, εἶναι λοιπὸν ἡ χαρὰ δι' Ἐσέ, ὅστις εἶσαι ἡ ἀλήθεια, ὦ Θεέ μου, φωτισμὸς καὶ σωτὴρ τοῦ προσώπου μου (1). Ὅλοι ποθοῦν τὴν εὐτυχισμένην αὐτὴν ζωὴν, ποὺ εἶναι ἡ μόνη πραγματικὴ εὐτυχία. Ὅλοι ποθοῦν τὴν χαρὰν διὰ τὴν ἀλήθειαν.

Εἶδα πολλούς, ποὺ ἤθελαν ν' ἀπατήσουν, ἀλλὰ δὲν εἶδα κανένα ποὺ ἤθελε ν' ἀπατηθῆ. Ποῦ λοιπὸν ἔμαθαν τὴν εὐτυχισμένην αὐτὴν ζωὴν, ἐὰν μὴ ἐκεῖ, ὅπου ἔμαθαν τὴν ἀλήθειαν; Διότι, ἀφοῦ δὲν θέλουν ν' ἀπατηθοῦν, ἀγαποῦν αὐτὴν ταύτην τὴν ἀλήθειαν, ἐφ' ὅσον δὲ ἀγαποῦν τὴν εὐτυχισμένην ζωὴν, ποὺ δὲν εἶναι ἄλλο τίποτε παρὰ ἡ χαρὰ ἐν τῇ ἀληθείᾳ, ἀγαποῦν αὐτὴν ταύτην τὴν ἀλήθειαν, τὴν ὁποῖαν δὲν θ' ἀγαποῦσαν, ἐὰν δὲν εἶχαν κάποια γνῶσιν αὐτῆς εἰς τὴν μνήμην των.

Διατί λοιπὸν δὲν χαίρουν δι' αὐτὴν; Διατί δὲν εἶναι εὐδαίμονες; Διατί ἀσχολοῦνται περισσότερο εἰς ἄλλα, ποὺ τοὺς κάμνουν δυστυχεστέρους παρ' ὅσον τοὺς καθιστᾷ εὐτυχεῖς τὸ ἀγαθὸν ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἐνθυμοῦνται ἀμυδρῶς; «Ἐτι μικρὸν χρόνον τὸ φῶς ἐστὶν ἐν ἀνθρώποις». Ἄς βαδίσουν, ἄς βαδίσουν λοιπὸν, «ἵνα μὴ σκοτία αὐτοὺς καταλάβῃ»(1).

Ἄλλὰ διατί ἡ ἀλήθεια γεννᾷ τὸ μῖσος (2); Διατί ἔγινεν ἐχθρὸς ὁ Ἄνθρωπός Σου κηρύττων τὴν ἀλήθειαν, μολονότι ὅλοι ἀγαποῦν τὴν εὐδαίμονα ζωὴν, ποὺ δὲν εἶναι παρὰ μόνον ἡ χαρὰ ἐν τῇ ἀληθείᾳ; Ἄρά γε, διότι ἀγαποῦν τὴν ἀλήθειαν κατὰ τρόπον, ὥστε ὅ,τι ἀγαποῦν, ἐπιθυμοῦν νὰ εἶναι ἀλήθεια; Ἐπειδὴ δὲ δὲν θέλουν ν' ἀπατηθοῦν, δὲν θέλουν νὰ ἐλεγχθοῦν πλανώμενοι; Μισοῦν λοιπὸν τὴν ἀλήθειαν λόγῳ ἐκείνου, ποὺ ἐκλαμβάνουν ὡς ἀλήθειαν. Τὴν ἀγαποῦν, δταν ἀπαστράπτῃ εἰς τοὺς ὀφθαλμούς των καὶ τὴν μισοῦν δταν τοὺς καταδικάζῃ.

Διότι, θέλοντες συγχρόνως νὰ μὴ ἐξαπατηθοῦν καὶ νὰ ἐξαπατήσουν τοὺς ἄλλους, τὴν ἀγαποῦν, δταν φανερώνεται εἰς αὐτοὺς καὶ τὴν μισοῦν, δταν τοὺς καταγγέλλῃ. Ἄλλὰ θὰ λάβουν τὴν ἀ-

(1) Πρβλ. Ἰωάνν. ιδ', 6. Ψαλμ. ΚΣΤ', 1 καὶ Ψαλμ. ΜΙ', 12.

(1) Πρβλ. Ἰωάνν. ιβ', 35.

(2) Βλ. Τερέντ. Ἄνδρ. 68: «Veritas parit odium» Πρβλ. καὶ τὴν ἑλληνικὴν παροιμίαν: «τὴν ἀλήθεια λές, κακὸ θὰ βρῆς»!

μοιδήν των, και ἐπειδὴ δὲν θέλουν ν' ἀποκαλυφθοῦν ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν, θὰ τοὺς ἀποκαλύψῃ ἄκοντας αὐτὴ ἢ ἰδίᾳ και δὲν θ' ἀποκαλυφθῇ εἰς αὐτούς.

Ἰδοῦ, ἰδοῦ ἢ ἀνθρωπίνη ψυχὴ. Ἰδοῦ πῶς θέλει νὰ κρύπτεται τυρλῆ και ἀνάπηρος, θρασύδειλος και ἐπονείδιστος, ἀλλὰ δὲν θέλει νὰ κρύπτεται τίποτε εἰς αὐτήν. Ἐν τούτοις, μολονότι εἶναι ἀθλία εἰς τόσον μεγάλον βαθμόν, προκρίνει νὰ χαίρῃ, διὰ τὴν ἀλήθειαν παρὰ διὰ τὸ ψεῦδος. Θὰ εἶναι λοιπὸν εὐτυχῆς, ἂν ἀπαλλασσομένη ἀπὸ κάθε διαταραχὴν, θὰ χαίρῃ μόνον διὰ τὴν ἀλήθειαν, διὰ τῆς ὁποίας εἶναι ἀληθινὰ τὰ πάντα.

Ὁ Θεὸς εἰς τὴν μνήμην

Τοιοιουτοτρόπως, ὅσον και ἂν ἔχω ἀπομακρυνθῇ ἀπὸ τοὺς λειμῶνας τῆς μνήμης μου, ἀναζητῶν Σέ, ὦ Θεέ μου, δὲν Σ' εὗρῆκα ἔξω ἀπ' αὐτήν. Διότι, ἀφ' ὅτου Σ' ἐγνώρισα, δὲν ἀνεκάλυφα τίποτε ἰδικόν Σου, ποῦ νὰ μὴν εὗρίσκεται εἰς τὴν ἀνάμνησίν μου. Ἀφ' ὅτου δὲ Σὲ ἐγνώρισα, δὲν Σ' ἐλησμόνησα πλέον. Διότι ὅπου εὗρῆκα τὴν ἀλήθειαν, ἐκεῖ εὗρῆκα και τὸν Θεόν, ποῦ εἶναι αὐτὴ ἢ ἰδίᾳ ἢ ἀλήθεια, τὴν ὁποίαν ἀφ' ὅτου ἐγνώρισα, οὐδέποτε ἐλησμόνησα. Ἰδοῦ διατί, ἀφ' ὅτου Σ' ἐγνώρισα, ἢ ἀλήθεια ἐμφιλοχωρεῖ εἰς τὴν μνήμην μου, ὅπου Σ' εὗρίσκω, ὁσάκις Σ' ἐνθυμοῦμαι και χαίρω διὰ Σέ ! Τοιαύτη εἶναι ἢ ἀγία χαρά, ποῦ μοῦ ἐδώρησες, ὅταν εἶδες τὴν ἔνδειάν μου.

Ποῖαν θέσιν κατέχει εἰς τὴν μνήμην ὁ Θεός ;

Ἀλλὰ ποῦ εὗρίσκεσαι εἰς τὴν μνήμην μου, Κύριέ μου ; Ποῦ εὗρίσκεσαι ; Ποῖον θάλαμον κατεσκεύασες διὰ Σέ ; Ποῖον ἱερὸν οἰκοδόμησες ; Ἠξίωσες νὰ ἐνοικῆς εἰς τὴν μνήμην μου, ἀλλ' εἰς ποῖον σημείον τῆς ἐνοικεῖς ; Αὐτὸ ζητῶ νὰ μάθω. Ὅταν Σ' ἐνθυμήθηκε ἢ καρδιά μου, διεσκέλισα τὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς μνήμης, ποῦ ἔχω μὲ τὰ ζῶα ἀπὸ κοινοῦ, ἐπειδὴ δὲ δὲν κατώρθωσα νὰ Σὲ εὔρω ἐν μέσῳ τῶν εἰκόνων τῶν σωματικῶν ἀντικειμένων, ἐβάδισα πρὸς τὸν τόπον ἐκεῖνον, ὅπου εὗρίσκονται αἱ ἀναμνήσεις τῶν παθῶν τῆς ψυχῆς μου. Ἀλλ' οὔτε ἐκεῖ δὲν ἠμπόρεσα νὰ Σὲ εὔρω.

Και εισέδουσα και εις αὐτὴν ἀκόμη τὴν ἔδραν τῆς ψυχῆς μου, τὴν ὁποίαν φιλοξενεῖ ἡ μνήμη μου, ἀφοῦ τὸ πνεῦμα ἐνθυμεῖται τὸν ἴδιον τὸν ἑαυτὸν του, ἀλλ' οὔτε ἐκεῖ δὲν εὕρισκεσο. Διότι δὲν εἶσαι εἰκὼν σωματικὴ, οὔτε πάθος τῆς ψυχῆς, ὡς ἡ χαρὰ, ἡ λύπη, ὁ πόθος, ὁ φόβος, ἡ ἀνάμνησις, ἡ λήθη και πᾶν ὅ,τι εἶναι ὁμοιον μὲ αὐτά. Δὲν εἶσαι. Σὺ οὔτε αὐτὴ ἡ ψυχὴ μου, διότι εἶσαι τῆς ψυχῆς μου ὁ Θεός. Ὅλα αὐτὰ μεταβάλλονται, ἐνῶ Σὺ εὕρισκεσαι ὑπεράνω ὅλων αὐτῶν και ἠξίωσες νὰ ἐνοικῆς εις τὴν μνήμην μου, ἀφ' ὅτου Σ' ἔχω γνωρίσει.

Και διατί ἐρωτῶ εις ποῖον τόπον τῆς μνήμης εὕρισκεσαι, ὡς ἐάν ὑπῆρχον διάφοροι τόποι εις τὴν μνήμην; Ἐνοικεῖς ἀναμφιβόλως εις αὐτὴν, ἀφοῦ Σ' ἐνθυμοῦμαι, ἀφ' ὅτου Σ' ἐγνώρισα και Σὲ ἐπανευρίσκω ἐκεῖ, ὁσάκις Σ' ἐνθυμοῦμαι.

Ποῦ δυνάμεθα νὰ εὔρωμεν τὸν Θεόν;

Ποῦ Σ' εὕρηκα λοιπὸν διὰ νὰ Σὲ γνωρίσω; Διότι, προτοῦ Σὲ γνωρίσω, δὲν εὕρισκεσο εις τὴν μνήμην μου. Ποῦ Σ' εὕρηκα λοιπὸν, ἐάν ὄχι εις τὸν Ἐαυτὸν Σου, ὑπεράνω ἀπ' ἐμέ; Ἀλλ' ἐκεῖ δὲν ὑφίσταται χῶρος, και ἡμποροῦμεν νὰ προχωρήσωμεν, χωρὶς οὐδέποτε νὰ εὔρωμεν χῶρον; Εἶσαι, ὦ Ἀλήθεια, παντοῦ. Βασιλεύεις ἐπὶ πάντων ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι Σὲ συμβουλεύονται και ἀποκρίνονται εις τὰ διάφορα ἐρωτήματα παντός, πού Σὲ συμβουλεύεται κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον. Σὺ ἀποκρίνεσαι καθαρὰ, ἀλλὰ δὲν Σὲ ἐγνοῦν καθαρὰ ὅλοι. Ὅλοι Σὲ συμβουλεύονται δι' ἐκεῖνο, πού θέλουν νὰ μάθουν, ἀλλὰ δὲν ἀκούουν ὅλοι ὅ,τι ἐπιθυμοῦν. Ὁ ἄριστος τῶν θεραπόντων Σου εἶναι ἐκεῖνος, πού δὲν ζητεῖ ν' ἀκούσῃ ὅτι δὲν ποθεῖ ἀλλὰ μᾶλλον ποθεῖ ἐκεῖνο, πού ἤκουσεν ἀπὸ Σένα.

Πῶς τὸ κάλλος τοῦ Θεοῦ συναρπάζει

Ἄργα Σὲ ἀγάπησα, ὠραιότης, τόσο παλαιὰ και τόσο νέα! Ἄργα Σὲ ἀγάπησα! Ἦσουν εις τὸν ἐσωτερικὸν κόσμον μου και ἐγὼ ἦμουν ἐκτὸς τοῦ ἑαυτοῦ μου. Ἐκτὸς τοῦ ἑαυτοῦ μου Σ' ἐζητοῦσα, σκορπισμένος εις τὰ περικαλλῆ δημιουργήματά Σου και ἐπιζητῶν τὴν ὠραιότητα τῶν πλασμάτων Σου μὲ τὴν δυσμορφίαν

μου. Ἦσουν μαζί μου, ἀλλ' ἐγὼ δὲν ἦμουν μαζί Σου. Καί με ἐκρατοῦσαν μακρὰν ἀπὸ Σένα τὰ πλάσματα ἐκεῖνα, ποὺ δὲν θὰ ὑπῆρχαν ἂν δὲν θὰ ὑπῆρχαν εἰς Ἐσέ. Καί μ' ἐκάλεσες καὶ ἔθραυσες τὴν κουφότητά μου καὶ ἔλαμψες καὶ ἐξήστραψες καὶ διεσκέδασες τὴν τυφλότητά μου. Ἐσκόρπισες ἄρωμα ἡδονικὸν καὶ τὸ ἀνέπνευσα, καὶ ὁ πόθος μου ἐστράφη πρὸς Ἐσέ. Σὲ ἐγεύθηκα καὶ αἰσθάνθηκα τὴν πείναν καὶ τὴν δίψαν διὰ Σέ. Μὲ ἤγγισες καὶ πυρέσσω διὰ τὴν εἰρήνην Σου!

Ἡ ἀθλιότης τῆς γῆϊνης ζωῆς

Ὅταν προσκολληθῶ εἰς Ἐσένα καθ' ὀλοκληρίαν, δὲν ὑπάρχει πλέον πόνος καὶ μόχθος δι' ἐμέ καὶ θὰ εἶναι ζωντανὴ ἢ ζωὴ μου, τὴν ὁποῖαν Σὺ θὰ πληροῖς. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἀνακουφίζεις μόνον ἐκεῖνον, τὸν ὁποῖον πληροῖς, ἐπειδὴ δὲν εἶμαι ἀκόμη πλήρης ἀπὸ Σένα φέρω τὸ βᾶρος τοῦ ἑαυτοῦ μου. Αἱ ἡδοναί, ποὺ ὀφείλω νὰ θρηνησῶ, μάχονται μὲ τὰς ἡδονάς, ποὺ ὀφείλουν νὰ μὲ τέρπουν, δὲν γνωρίζω δὲ ποῖος θὰ κερδίσῃ τὴν νίκην. Ἀλλοίμονον εἰς ἐμέ! Κύριε, ἐλέησόν με! Μάχονται μέσα εἰς τὴν ψυχὴν μου αἱ ἐγκληματικαὶ ὀδύνας μὲ τὰς ἀγίας ἡδονάς καὶ ἐγὼ ἀγνοῶ ποῖος θὰ δρέψῃ τὴν δάφνην τῆς νίκης. Ἀλλοίμονον εἰς ἐμέ! Κύριε, ἐλέησόν με! Ἀλλοίμονον εἰς ἐμέ! Ἴδού, δὲν ἀποκρύπτω τὰς πληγὰς μου! Εἶσαι ἰατρός, εἶμαι ἄρρωστος, εἶσαι φιλεύσπλαχνος, εἶμαι ἄθλιος. «Πότερον οὐχὶ πειρατήριον ὁ βίος ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς;» (1) Ποῖος ἀγαπᾷ τὰς δοκιμασίας καὶ τὰς θλίψεις; Δὲν μᾶς διατάσσεις νὰ τὰς ἀγαπῶμεν, ἀλλὰ νὰ τὰς ἀνεχώμεθα. Κανεῖς δὲν ἀγαπᾷ ὅ,τι ἀνέχεται καὶ ἂν ἀκόμη ἀγαπᾷ νὰ ἀνέχεται. Μολονότι δὲ ἠμποροῦμεν ν' ἀνεχώμεθα εὐχαρίστως, ἐν τούτοις προτιμῶμεν νὰ μὴν ὑπάρχη κάτι ποὺ ν' ἀνεχώμεθα. Δυστυχῆς, ποθῶ τὴν εὐτυχίαν, εὐτυχῆς, φοβοῦμαι, τὴν δυστυχίαν. Ποῖον τὸ μεταξὺ αὐτῶν μεταίχιμιον, ὅπου δὲν εἶναι «πειρατήριον ὁ βίος ἀνθρώπου;» Ἀλλοίμονον εἰς τὴν εὐδαιμονίαν τοῦ αἰῶνος, ἀλλοίμονον δύο φορές, καὶ λόγῳ τοῦ φόρου τῆς δυστυχίας καὶ λόγῳ τῆς διαφθορᾶς τῆς ἡδονῆς. Ἀλλοίμονον εἰς τὴν εὐδαιμονίαν τοῦ αἰῶνος δις καὶ

(1) Ἰώβ, Ζ', 1.

τρὶς ἀλλοίμονον καὶ λόγῳ τοῦ πόθου τῆς εὐτυχίας καὶ διότι ἡ δυστυχία εἶναι σκληρὰ καὶ διότι ἡ ὑπομονὴ ὑφίσταται εἰς τὴν δυστυχίαν ναυάγιον ! Δὲν εἶναι λοιπὸν ὁ βίος τοῦ ἀνθρώπου πειρατήριον χωρὶς διακοπὴν ;

Κάθε ἐλπίς εἰς τὸν Θεὸν

Ὁλόκληρον τὴν ἐλπίδα μου δὲν ἀναθέτω παρὰ εἰς τὴν ἀπειρον εὐσπλαγχνίαν Σου. Δῶσε ὅ,τι διατάσσεις καὶ διάταξε ὅ,τι ἐπιθυμεῖς. Μᾶς ἐπιβάλλεις τὴν ἐγκράτειαν, «γνούς», καθὼς λέγει κάποιος ὅτι κανεὶς δὲν ἠμπορεῖ νὰ εἶναι ἐγκρατής, «ἐὰν μὴ ὁ Θεὸς δῶ καὶ τοῦτο δ' ἦν φρονήσεως τὸ εἶδέναι τίνος ἡ χάρις»⁽¹⁾. Ἡ ἐγκράτεια μᾶς περισυλλέγει καὶ μᾶς ἀνασυνδέει μὲ τὴν ἐνότητα, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἀκομακρυνόμενοι διασκορπιζόμεθα εἰς πολλαπλότητας. Διότι ἐκεῖνος, ποῦ ἀγαπᾷ πλὴν Ἐσοῦ καὶ κάτι ἄλλο, Σὲ ἀγαπᾷ ὀλιγώτερον. Ὡ ἀγάπη, αἰείποτε ἀναφλεγόμενη καὶ οὐδέποτε κατακαιομένη, Θεὲ τοῦ ἐλέους, ἀνάφλεξόν με ! Διατάσσεις ἐγκράτειαν, δῶσε ὅ,τι διατάσσεις καὶ διάταξε ὅ,τι ἐπιθυμεῖς.

Τριπλοῦς πειρασμός : ἡδονή, περιέργεια, ἀλαζονεία

Διατάσσεις ν' ἀπέχω ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς σαρκός, ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν τῶν ὀφθαλμῶν καὶ ἀπὸ τὴν ἀλαζονείαν τοῦ αἰῶνος⁽²⁾.

Μοῦ ἀπηγόρευες τὸν παράνομον ἔρωτα, ἀλλά, μολονότι μοῦ ἐπέτρεψες τὸν γάμον, μὲ ἐσυμβούλευες κάτι καλύτερον ἀπὸ ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον μοῦ ἐπέτρεψες. Καὶ ἐπειδὴ μοῦ ἔδωσες τὴν χάριν, ἠκολούθησα τὴν συμβουλὴν Σου, προτοῦ γίνω μυσταγωγὸς τῶν μυστηρίων Σου. Ἀλλά, ἡ μνήμη, περὶ τῆς ὁποίας ὠμίλησα ἤδη ἐκτενῶς, διατηρεῖ ἀκόμη τὰς εἰκόνας τῶν πραγμάτων ἐκείνων, ποῦ καθήλωσεν ἐκεῖ ἡ συνήθεια. Αἱ εἰκόνες αὗται ἐμφανίζονται εἰς ἐμὲ κατὰ τὴν ἐγρήγορσιν, πράγματι χωρὶς δύναμιν, ἀλλὰ κατὰ τὸν ὕπνον μου παρουσιάζονται ἀκόμη καὶ φθάνουν μέχρι τοῦ σημείου νὰ προκαλοῦν ὄχι μόνον ἡδονήν, ἀλλὰ καὶ τὴν συγκατάθε-

(1) Σοφ. Σολ. Η', 21.

(2) Πρὸλ. Α' Ἰωάνν. β', 16.

σιν νὰ τὴν ἀπολαύσω καὶ κάτι ἕμοιον πρὸς τὴν δράσιν. Καὶ ἡ ψευδαίσθησις τῶν εἰκόνων αὐτῶν εἶναι τόσον ἰσχυρὰ εἰς τὴν ψυχὴν μου καὶ εἰς τὴν σάρκα μου, ὥστε, ὅσονδὴποτε καὶ ἂν εἶναι ψευδεῖς, ἐπιτυγχάνουν, ὅταν κοιμοῦμαι, ὅτι δὲν ἤμποροῦν νὰ ἐπιτύχουν κατὰ τὴν ἐγρήγορσίν μου αἱ εἰκόνες τῆς πραγματικότητος. Δὲν εἶμαι λοιπόν, Κύριε καὶ Θεέ μου, ὅταν κοιμοῦμαι ἐγὼ ὁ ἴδιος; Ἐμπορεῖ ἄρα γε νὰ ὑπάρξῃ τόσο μεγάλη διαφορὰ μεταξὺ τοῦ ἑαυτοῦ μου καὶ τοῦ ἑαυτοῦ μου ἀπὸ τὴν στιγμήν, ὅπου βυθίζομαι εἰς τὸν ὕπνον, μέχρι τῆς στιγμῆς, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐξέρχομαι τῆς οἰκείας μου; Ποῦ λοιπόν εὐρίσκεται ὁ λόγος, ὁ ὁποῖος, ἀφυπνιζόμενος, ἀνθίσταται εἰς τὰς τοιαύτας ὑποβολὰς μέχρι τοῦ σημείου, ὥστε, μολονότι αὐτὰ τὰ ἴδια ἀντικείμενα ἐμφανίζονται εἰς τὴν δράσιν μου, νὰ μένῃ ἀκλόνητος; Μήπως κλείεται μαζὶ μὲ τοὺς ὀφθαλμούς; Μήπως κοιμᾶται μετὰ τοῦ σώματος; Καὶ πῶς συμβαίνει, ὥστε, συχνὰ κατὰ τὸν ὕπνον μας νὰ ἀνθιστάμεθα, καὶ ἐνθυμούμενοι τὰς ἀποφάσεις μας, νὰ παραμένωμεν ἀγνότατοι καὶ νὰ μὴ συγκατατιθέμεθα διόλου εἰς τὰς σαγηνευτικὰς ἐκεῖνας εἰκόνας; Καὶ ὅμως ὑπάρχει μεταξὺ τῶν δύο τούτων καταστάσεων τόσο μεγάλη διαφορὰ, ὥστε, εἰς περίπτωσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν τὰ πράγματα γίνουν κατ' ἄλλον τρόπον, ἢ συνείδησίς μας δὲν ταρασσεται διόλου κατὰ τὴν ἐγρήγορσιν, λόγῳ δὲ αὐτῆς τῆς διαφορᾶς συναισθανόμεθα, ὅτι δὲν εἴμεθα ἡμεῖς, ποὺ διεπράξαμεν ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ὅμως ἔγινε τρόπον τινὰ εἰς τὸν ἑαυτὸν μας καὶ μᾶς βασανίζει.

Τὸ χέρι Σου, παντοδύναμε Θεέ, δὲν εἶναι τόσον ἰσχυρόν, ὥστε νὰ θεραπεύσῃ ὅλας τὰς ἀδυναμίας τῆς ψυχῆς μου καὶ δὲν εἶναι τόσον πλουσία ἢ χάρις Σου, ὥστε νὰ ἀποσδέσῃ τὰς ροπὰς ἐκεῖνας τοῦ πόθου, ποὺ πολιορκοῦν καὶ αὐτὸν τὸν ὕπνον μου; Αὐξήσε, Κύριε, αὐξήσε τὰ δῶρά Σου πρὸς ἐμέ, ὅπως ἡ ψυχὴ μου, ἀποφεύγουσα τὸ δέλεαρ τῶν ἡδονῶν, μὲ ἀκολουθήσῃ, ὀδεύοντα πρὸς Ἐσέ· ὅπως μὴ ἐπαναστατήσῃ ἡ ψυχὴ μου ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ της καὶ τέλος, ὅπως ὄχι μόνον νὰ μὴ διαπράττῃ τὰ αἴσχη ἐκεῖνα τῆς διαφθορᾶς, ποὺ προκαλοῦν, μέχρι σαρκικῆς ἀπολαύσεως, αἱ σωματικαὶ εἰκόνες, ἀλλὰ καὶ νὰ μὴ δελεάζεται ὑπ' αὐτῶν. Αἱ ἀποκοιμηθεῖσαι αἰσθήσεις μου ἅς μὴ δοκιμάσουν εἰς τὸ ἐξῆς καμμίαν ἐντύπωσιν, ἀντικειμένην πρὸς τὴν ἀγνότητα, ἔστω καὶ τόσον ἀσθενῆ, ὥστε νὰ δύναται νὰ τὴν ἐμποδίσῃ καὶ ἡ ἐλαχί-

στη αντίδρασις τῆς βουλήσεως, ὄχι δὲ μόνον διὰ τὸ ὑπόλοιπον μέρος τοῦ βίου μου, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν σημερινὴν ἡλικίαν μου. Τοῦτο δὲν εἶναι δύσκολον διὰ Σέ, παντοδύναμε Θεέ μου, πού δύνασαι «ποιῆσαι ὑπερεκπερισσοῦ ὧν αἰτούμεθα ἢ νοοῦμεν»⁽¹⁾. Πάντως εἶπα εἰς Ἐσέ, τὸν ἀγαθὸν Κύριόν μου, μέχρι ποίου σημείου μὲ κατέχει ἀκόμη τὸ εἶδος αὐτὸ τοῦ κακοῦ, ἀγαλλόμενος δὲ ἐν τρόμῳ⁽²⁾ δι' ὅσα μοῦ ἐδώρησες καὶ στενάζω διὰ τὰς τόσας ἀτελείας, ἐλπίζω δὲ ὅτι θὰ στρέψῃς πρὸς ἐμὲ δλόκληρον τὴν εὐσπλαχνίαν Σου, ἕως ὅτου ἀποκτήσω τὴν πλήρη ἐκείνην εἰρήνην, εἰς τὴν ὁποίαν θὰ συμμεθέξῃ μετὰ Σοῦ ὁ ἐσωτερικὸς καὶ ὁ ἐξωτερικὸς κόσμος μου, ὅταν καταποθῇ ὁ θάνατος εἰς νίκος⁽³⁾.

Αἰ ἡδοναὶ τῆς γεύσεως

Υπάρχει καὶ κάποια ἄλλη ἀθλιότης καθημερινή, εἴθε δὲ νὰ ἦτο αὐτὴ καὶ μόνη! Κάθε ἡμέρα ἐπισκευάζομεν τὰ ἐρείπια τοῦ σώματός μας τρώγοντες καὶ πίνοντες, τοῦτο δὲ θὰ συνεχισθῇ, ἕως ὅτου καταργήσῃς καὶ τὴν κοιλίαν καὶ τὰ βρώματα⁽⁴⁾, θανατώσῃς τὴν ἔνδειάν μου διὰ θαυμασίου χορτασμοῦ, καὶ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσῃς ἀφθαρσίαν αἰώνιον⁽⁵⁾. Ἀλλὰ τώρα ἡ ἀνάγκη αὐτὴ μοῦ παρέχει ἀπόλαυσιν καὶ ἀγωνίζομαι μὲ τὴν ἀπόλαυσιν ταύτην ἐκ φόβου μήπως μ' αἰχμαλωτίσῃ, καθημερινῶς δὲ διεξάγω νέον πόλεμον διὰ τῆς νηστείας καὶ ὑποβάλλω εἰς δουλείαν τὸ σῶμά μου. Καὶ ὅμως αἱ ὀδύνας μου ἀποδιώκονται πάντοτε ἀπὸ τὴν ἡδονήν. Διότι ἡ πείνα καὶ ἡ δίψα εἶναι ὀδύνας. Καίουν καὶ θανατώνουν, καθὼς καὶ ὁ πυρετός, ἐὰν δὲν θεραπευθοῦν ἀπὸ τὰς τροφάς. Ἐπειδὴ δὲ αἱ τροφαὶ μᾶς παρέχονται ἀπὸ παντοῦ, χάρις εἰς τὴν παρηγορίαν τῆς γενναιοδωρίας Σου, πού ἔθεσεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς ἀδυναμίας μας τὴν γῆν, τὸν οὐρανὸν καὶ τὸ ὕδωρ, ὀνομάζομεν τὰς ἀθλιότητας ταύτας ἡδονάς.

Μὲ ἐδίδαξες νὰ θεωρῶ τὰς τροφάς ὡς φάρμακον. Ἀλλὰ δσά-

(1) Ἐφεσ. γ', 20.

(2) Πρβλ. Ψαλμ. Β', 11.

(3) Α' Κορινθ. ιε', 54.

(4) Πρβλ. αὐτόθι στ', 13.

(5) Α'. Κορινθ. ιε', 53.

κίς διέρχομαι ἀπό τήν δδύνην τῆς πείνας εἰς τήν λύτρωσιν τοῦ χορτασμοῦ, ἡ ἐπιθυμία μέ ἐνεδρεῦει καί κατ' αὐτήν ἀκόμη τήν διέλευσιν, διότι ἡ διέλευσις αὕτη εἶναι ἡδονή, δέν ὑπάρχει δέ ἄλλη, διὰ νά φθάσῃ κανεῖς εἰς τόν σκοπόν, εἰς τόν ὁποῖον μάς ὤθει ἡ ἀνάγκη. Μολονότι δέ ὁ πραγματικὸς σκοπὸς τοῦ νά τρώγωμεν καί νά πίνωμεν δέν εἶναι παρὰ ἡ διατήρησις τῆς ὑγείας, ἐν τούτοις προστίθεται καί ἡ ἡδονή ὡς ἐπικίνδυνος συνοδός, κάποτε δέ κυριαρχεῖ καί ἀπαιτεῖ νά κάμω δι' αὐτήν, ἐκεῖνο, ποῦ θέλω νά κάμω διὰ τήν ὑγείαν. Ἐλλά τὸ μέτρον τῆς ἡδονῆς καί τῆς ὑγείας δέν εἶναι ἕνα καί τὸ αὐτό : ὅ,τι ἀρκεῖ διὰ τήν ὑγείαν, εἶναι μικρόν διὰ τήν ἡδονήν, πάντοτε δέ εἶναι ἀμφίβολον, ἐάν ἡ ἀναγκαῖα φροντίς περὶ τοῦ σώματος ἐπιζητητῆμίαν περαιτέρω βοήθειαν ἢ ἂν μάς ἐξαπατᾷ ἡ ἐπιθυμία νά ἐξυπηρετοῦμεν τήν ἡδονήν. Μέσα εἰς αὐτήν τήν ἀβεβαιότητα χαίρει ἡ ἀθλία ψυχὴ μας καί εὐρίσκει συγγνώμην διὰ τὸν ἑαυτὸν της, ἐπειδὴ δέ ἀγνοεῖ τί ἀρκεῖ διὰ τήν διατήρησιν τῆς ὑγείας θέτει εἰς τήν σκιάν τοῦ προσχήματος τούτου τὸ συμφέρον τῆς ἡδονῆς. Καθημερινῶς προσπαθῶ ν' ἀντισταθῶ εἰς τοὺς πειρασμοὺς τούτους καί ἐπικαλοῦμαι τήν δεξιάν Σου καί Σέ καθιστῶ ἐνήμερον τῶν ἐνδοισμῶν μου, διότι αἱ ἀποφάσεις δέν εἶναι ἀκόμη ἐπὶ τοῦ προκειμένου σταθεραί.

Ἐκούω τήν φωνήν τοῦ Θεοῦ μου, ποῦ μέ διατάσσει «μὴ βαρηθῶσιν ὑμῶν αἱ καρδίαι ἐν κραιπάλῃ καί μέθῃ»⁽¹⁾. Ἐ μέθη εἶναι μακράν μου, φύλαξέ με, διὰ νά μὴ μέ πλησιάσῃ. Ἐ λαιμαργία ὑφέρπει κάποτε εἰς τήν καρδίαν τοῦ δούλου Σου. Λυπήσου με, διὰ νά εὐρίσκεται μακρὰ μου. Διότι «οὐδεὶς ἔσται ἐγκρατής, ἐάν σὺ μὴ δώσης»⁽²⁾. Πάρα πολλὰ προσφέρεις εἰς ἡμᾶς ὅταν προσευχώμεθα καί ὅ,τι ἀκόμη ἐλάδαμε, προτοῦ προσευχηθοῦμε, τὸ ἐλάδαμεν ἀπὸ Σένα. Οὐδέποτε ὑπῆρξα μέθυσος, ἀλλ' ἐγνώρισα μεθύσους, ποῦ τοὺς ἔκαμες ἐγκρατεῖς. Ἐσὺ λοιπὸν ἐνήργησες, ὥστε ἄλλοι μὲν νά μὴν εἶναι ὅ,τι δέν ὑπῆρξαν ποτέ, ἄλλοι δέ νά μὴν εἶναι πλέον ὅ,τι ὑπῆρξαν διὰ νά μάθουν καί οἱ μὲν καί οἱ δέ, ὅτι καί τὰ δύο εἰς Ἐσὲ ὀφείλονται.

Ἐκουσα τήν ἄλλην φωνήν Σου : «ὀπίσω τῶν ἐπιθυμιῶν μὴ πορεύου καί ἀπὸ τῶν ὀρέξεων σου κωλύου»⁽³⁾. Ἐκουσα

(1) Λουκ. κα', 34.

(2) Πρβλ. Σοφ. Σολομ. Η', 21.

(3) Σοφία Σειράχ ΙΗ'. 30.

διὰ τῆς χάριτός Σου καὶ τὴν φωνὴν ἐκείνην, πού τόσο ἠγάπησα: «οὔτε γὰρ ἐὰν φάγωμεν περισσεύομεν, οὔτε ἐὰν μὴ φάγωμεν, ὑστερούμεθα» (1), καὶ αὐτὸ σημαίνει, ὅτι οὔτε τὸ ἕνα θὰ μᾶς κάμῃ πλουσίους, οὔτε τὸ ἄλλο πτωχούς. Ἦκουσα καὶ ἄλλην φωνήν: «ἐγὼ γὰρ ἔμαθον ἐν οἷς εἰμι αὐτάρκης εἶναι, οἶδα καὶ ταπεινοῦσθαι, οἶδα καὶ περισσεύειν. Πάντα ἰσχύω ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντί με»(2). Ἴδου πῶς δμιλεῖ ἕνας στρατιώτης εἰς τὰ φρούρια τοῦ Κυρίου, καὶ τὸ χῶμα, ὅπως εἴμεθα ἡμεῖς. Ἀλλὰ «μνήσθητι, Κύριε, ὅτι χοῦς ἐσμέν» (3) καὶ ὅτι ἐπλασες τὸν ἄνθρωπον ἐκ χοῦς «καὶ ἀπολωλώς ἦν καὶ εὐρέθη»(4). Οὔτε ἐκεῖνος, τὸν ὁποῖον ἀνέφερα, ὅτι εἶπε ταῦτα διὰ τῆς πνοῆς Σου, ἤμπόρεσε νὰ τὸ κάμῃ μὲ τὴν ἴδια του δύναμιν, διότι ἦτο χοῦς καὶ αὐτός. «Πάντα ἰσχύω», εἶπεν «ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντί με!» Σὺ δυνάμωσέ με διὰ νὰ δυνηθῶ. Δῶσε ὅτι διατάσσεις καὶ διάταξε ὅτι ἐπιθυμεῖς. Ἐκεῖνος(5) ὁμολογεῖ ὅτι ἔλαβε τὰ πάντα ἀπὸ Σένα καὶ ὅτι, ἂν ἐδοξάσθη, ἐν Κυρίῳ ἐδοξάσθη (6). Ἦκουσα καὶ κάποιον ἄλλον, πού ἐζήτησε τὰ δῶρά Σου, «καταλαβέτω με», εἶπε, «κοιλίας ὄρεξις» (7). Ἐξ αὐτοῦ συμπεραίνομεν, ἅγιε Θεέ μου, ὅτι ὁ δίδων τὴν δύναμιν νὰ ἐκτελοῦμεν τὰς ἐντολάς Σου, εἶσαι Σὺ.

Μ' ἐδίδαξες, Πατέρα ἀγαθέ, ὅτι «πάντα μὲν καθαρὰ» τοῖς καθαροῖς, «ἀλλὰ κακὸν τῷ ἀνθρώπῳ τῷ διὰ προσκόμματος ἐσθίοντι» (8), «ὅτι πᾶν κτίσμα Θεοῦ καλόν, καὶ οὐδὲν ἀπόβλητον μετὰ εὐχαριστίας λαμβανόμενον»(9). «Βρῶμα δὲ ἡμᾶς οὐ παρίστησι τῷ Θεῷ»(10) «μὴ οὖν τις ὑμᾶς κρινέτω ἐν βρώσει ἢ ἐν πόσει»(11). «Ὁ ἐσθίων τὸν μὴ ἐσθίοντα μὴ ἐ-

(1) Α', Κορινθ. η' 3.

(2) Φιλιππ. δ', 11.

(3) Ψαλμ. ΡΒ, 14.

(4) Λουκ. ιε', 24.

(5) Φιλιππ. δ', 13.

(6) Ἐγνωστὸν τὸν Ἀπόστολον Παῦλον.

(7) Πρβλ. Α', Κορινθ. α', 31.

(8) Πρβλ. Σειρ. ΚΓ', 6.

(9) Ρωμ. ιδ', 20.

(10) Α', Τιμοθ. δ', 4.

(11) Α', Κορινθ. η', 8.

ξουθενείτω καὶ ὁ ἐσθίων τὸν μὴ ἐσθίοντα μὴ κρινέτω»⁽¹⁾.

Σὺ τὰ ἐδίδαξες αὐτά. Χάριτας καὶ ἐπαίνους εἰς Σέ, τὸν Θεόν μου, τὸν διδάσκαλόν μου, τὸν ἀπηχοῦντα εἰς τὰς ἀκοάς μου καὶ φωτίζοντα τὴν καρδίαν μου. Ἀπάλλαξέ με ἀπὸ κάθε πειρασμόν! Δὲν φοβοῦμαι τὴν ἀκαθαρσίαν τοῦ κρέατος, ἀλλὰ τὴν ἀκαθαρσίαν τῆς ἀκρασίας. Γνωρίζω ὅτι ἐπετρέπη εἰς τὸν Νῶε νὰ τρώγῃ ἑποιοιονδήποτε εἶδος κρέατος, εἰς τὸν Ἡλίαν νὰ γεύεται σάρκα⁽²⁾ καὶ ὅτι τὸν Ἰωάννην, ὑπέροχον διὰ τὴν ἐγκράτειάν του, δὲν ἐκηλίδωσαν τὰ ζῶα, ποῦ τοῦ ἐχρησίμευσαν ὡς τροφή, δηλαδὴ αἱ ἀκρίδες⁽³⁾. Γνωρίζω, ὅτι ὁ Ἡσαῦ παρεπλανήθη ἀπὸ τὸν πόθον πινακίου φακῆς⁽⁴⁾ ὅτι ὁ Δαυῖδ ἐπετίμησε τὸν ἑαυτὸν του, ἐπειδὴ ἠθέλησε νὰ πιῇ νερό⁽⁵⁾, καὶ τέλος ὅτι ὁ Βασιλεὺς ἡμῶν δὲν ἐπειράχθη διὰ κρέατος, ἀλλὰ δι' ἄρτου⁽⁶⁾. Ἴδου διατί καὶ ὁ λαὸς ἐν τῇ ἐρήμῳ ἔγινεν ἄξιος μομφῆς, ὅχι διότι ἠθέλησε νὰ φάγῃ κρέας ἀλλ' ἐπειδὴ, ἔχων ἀπόλυτον ἀνάγκην τροφῆς, ἐγόγγυσε κατὰ τοῦ Κυρίου⁽⁷⁾.

Ἐκτεθειμένος λοιπὸν εἰς τοὺς πειρασμοὺς τούτους, παλαίω καθημερινῶς κατὰ τῆς ἐπιθυμίας τοῦ νὰ τρώω καὶ νὰ πίνω. Διότι

(1) Κολασσ. β', 16.

(2) Βασίλ. Γ', 17, 6 : «καὶ οἱ κόρακες ἔφερον αὐτῷ ἄρτους τὸ πρωτ, καὶ κρέας τὸ δείλης».

(3) Ματθ. γ', 4 : «ἡ δε τροφή αὐτοῦ ἦν ἀκρίδες καὶ μέλι ἄγριον». Ὑπὸ πολλῶν ἀρχαίων συγγραφέων ἀναφέρεται, ὅτι ὑπῆρξαν λαοὶ ἀκριδοφάγοι. Συγκεκριμένως ὁ Στράβων ὁμιλεῖ περὶ μιᾶς φυλῆς Αἰθιοπῶν, ποῦ ἐτρέφετο ἀποκλειστικῶς δι' ἀκριδῶν καὶ ἐμαστιζετο λόγῳ τῆς τοιαύτης διαίτης του, ὑπὸ τινος ἰδιαζούσης νόσου. Εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Ἰωάννου ἠγέρθη ἀμφισβήτησις ἐπὶ τῆς σημασίας τῆς λέξεως ἀκρίδας, ὑποστηρικθέντος, ὅτι ὁ Εὐαγγελιστῆς ὠνόμαζε ἀκρίδας, τὰ ἄκρα τῶν φυτῶν. Ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἕνα εἶναι τὸ γεγονός, ὅτι αἱ ἀκρίδες εἶναι καὶ σήμερον τροφή μερικῶν φυλῶν παρὰ τὸν Ἰορδάνην, ὅπου ἐβάπτισεν ὁ Ἰωάννης. Ἐξ ἄλλου εἰς τὸ Λευίτ. ΙΑ', 22 ἀναγινώσκωμεν : «Καὶ ταῦτα φάγεσθε ἀπ' αὐτῶν... καὶ τὴν ἀκρίδα καὶ τὰ ὅμοια αὐτῆς». Ἐπίσης εἶναι γνωστόν, ὅτι εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἀσσυρίαν αἱ ἀκρίδες ἐθεωροῦντο ὡς ἔδεσμα ἐκλεκτόν, ποῦ παρετίθετο εἰς τὰς τραπέζας τῶν πλουσίων κατὰ τὰς ἡμέρας τῶν ἑορτῶν.

(4) Γέν. ΚΕ', 15—17.

(5) Βασίλ. Β', ΚΓ, 15—17.

(6) Ματθ. θ, 3 : «καὶ προσελθὼν αὐτῷ ὁ πειράζων εἶπεν· εἰ υἱὸς εἶ Θεοῦ, εἰπέ ἵνα οἱ λίθοι οὗτοι ἄρτοι γένωνται».

(7) Ἀριθ. ΙΑ', 4.

δὲν ἠμπορῶ ἐν προκειμένῳ νὰ προβῶ εἰς τὴν ἀπόφασιν, ὅπως ἀπαξ διὰ παντός ἀπομακρύνω ἀπὸ ἐμὲ πᾶν ὅ,τι εἶναι ἀμαρτωλὸν καὶ νὰ μὴ τὸ πλησιάσω πλέον, ὅπως ἠμπόρεσα νὰ κάμω σχετικῶς μὲ τὴν ἀφροδίσιον ἡδονήν. Ἐμπορῶ λοιπὸν νὰ θέσω εἰς τὸ στόμα μου χαλινόν, τὸν ὅποιον ἄλλοτε νὰ χαλαρῶνω καὶ ἄλλοτε νὰ συσφίγγω. Καὶ ὑπάρχει, Κύριε, ἄνθρωπος, πρὸ νὰ μὴ συμπαρασύρεται ὀλίγον τι ἐκεῖθεν τῶν ὁρίων τῆς ἀνάγκης; Ἐὰν ὑπάρχη εἶναι μέγας, καὶ ἅς δοξάζῃ τὸ ὄνομά Σου. Ἄλλ' ἐγὼ δὲν εἶμαι τοιοῦτος, διότι εἶμαι ἄνθρωπος ἀμαρτωλός⁽¹⁾. Ἀλλὰ καὶ ἐγὼ δοξάζω τὸ ὄνομά Σου καὶ ἐντυχάνει⁽²⁾ Σοῦ ὑπὲρ τῶν ἀμαρτιῶν μου Ἐκείνος, ὅστις νενίκησε τὸν κόσμον⁽³⁾, συγκαταλέγων με μεταξὺ τῶν ἀσθενῶν μελῶν τοῦ σώματός του, διότι «τὸ ἀκατέργαστον αὐτοῦ εἶδον οἱ ὀφθαλμοὶ Σου καὶ ἐπὶ τὸ βιβλίον Σου πάντες γραφήσονται⁽⁴⁾».

Αἱ ἡδοναὶ τῆς ὀσφρήσεως

Αἱ ἡδοναὶ τῶν ὀσμών δὲν μὲ ἐλκύουν καὶ τόσο. Ὅταν εἶναι ἀποῦσαι, δὲν τὰς ἀποζητῶ, ὅταν εἶναι παρῦσαι δὲν τὰς ἀποκρούω, ἀλλ' εἶμαι πάντοτε πρόθυμος νὰ τὰς στερηθῶ διὰ παντός. Τοῦλάχιστον ἔτσι βλέπω τὸν ἑαυτὸν μου, ἀλλ' ἴσως ἀπατῶμαι. Διότι πρέπει ἀκόμη νὰ ἀναστενάξω διὰ τὰ σκότη ἐν μέσῳ τῶν ὁποίων κρύπτονται εἰς ἐμὲ τὸν ἴδιον αἱ δυνάμεις μου μέχρι τοῦ σημείου ὥστε ἡ ψυχὴ μου, διερωτῶσα ἑαυτὴν περὶ τῶν ἰδικῶν τῆς δυνάμεων νὰ μὴ πιστεύῃ τὴν μαρτυρίαν τῆς εὐκόλως καὶ συχνὰ νὰ μὴ γνωρίζῃ τί ὑπάρχει ἐντὸς αὐτῆς, ἕως ὅτου τῆς τὸ ἀποκαλύψῃ ἡ πείρα. Δὲν ἠμπορεῖ δὲ κανεὶς νὰ εἶναι εἰς αὐτὴν τὴν ζωὴν, ἥτις «πειρατήριον ἐστὶ», βέβαιος, ὅτι θὰ γίνῃ ἀπὸ χειροτέρου καλύτερος, καθὼς ἠμπορεῖ νὰ γίνῃ ἀπὸ καλυτέρου χειρότερος. Μία καὶ μόνη ἐλπίς, μία καὶ μόνη ἐμπιστοσύνη, μία καὶ μόνη ἀσφαλῆς ἐπαγγελία ὑπάρχει: ἡ εὐσπλαχνία Σου.

(1) Πρὸβλ. Λουκ. ε', 8: Ἐξελθε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι ἀνὴρ ἀμαρτωλός εἰμι, Κύριε.

(2) Πρὸβλ. Ρωμ. η, 54: Χριστὸς ὁ ἀποθανὼν μᾶλλον δὲ καὶ ἐγερθεὶς, ὅς καὶ ἐστὶν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ, ὅς καὶ ἐντυχάνει ὑπὲρ ἡμῶν.

(3) Ἰωάνν. ιστ', 33.

(4) Ψαλμ ΡΔΗ', 16.

Δί ἡδοναὶ τῆς ἀκοῆς

Αἱ ἡδοναὶ τῆς ἀκοῆς μὲ εἶχαν σαγηνεύσει καὶ καθυποτάξει περισσότερο, ἀλλὰ Σὺ μὲ ἀπήλλαξες ἀπὸ αὐτὰς καὶ μὲ ἠλευθέρωσες. Ὁμολογῶ, ὅτι εὐχαριστοῦμαι καὶ τώρα μὲ τοὺς ἤχους ἐκείνους, τοὺς ὁποίους ἐμψυχώνουν οἱ λόγοι Σου, ἐφ' ὅσον ψάλλονται μὲ φωνὴν τεχνικὴν καὶ γλυκεῖαν, ὅχι ὁμῶς μέχρι τοῦ σημείου νὰ προσκολλῶμαι ἀδιαρρήκτως εἰς αὐτούς, ἀλλὰ ν' ἀπομακρύνωμαι ἀπ' αὐτούς, ἔταν θέλω. Ἐν τούτοις, χάρις εἰς τὰς σκέψεις, ποὺ δίδουν ζωὴν εἰς αὐτούς, εἶναι ἴσως ἄξιοι νὰ καταλάβουν κάποιαν προνομιοῦχον θέσιν εἰς τὴν καρδίαν μου, ἀλλὰ δὲν ἠμπορῶ νὰ εὔρω μίαν θέσιν ποὺ τοὺς ἀρμόζει. Διότι κάποτε βλέπω, ὅτι τοὺς κάμνω μεγαλυτέραν τιμὴν παρ' ὅσον πρέπει ὁσάκις δηλαδὴ ἀντιλαμβάνομαι, ὅτι τὰ ἅγια λόγια Σου συγκινοῦν τὴν ψυχὴν μου βαθύτερα καὶ διαθερμίζουν τὴν φλόγα τῆς εὐσεβείας ἐντατικώτερα, ὅταν ψάλλονται παρὰ ὅταν δὲν ψάλλονται, καὶ ὅτι εἰς ὅλας τὰς διαθέσεις τῆς ψυχῆς μου, ἀναλόγως τῆς διαφόρου φύσεώς των, ἀνταποκρίνονται ἰδιότυποι τόνοι εἰς τὸ ἄσκη, διὰ τῶν ὁποίων οἱ διαθέσεις αὐταὶ διερεθίζονται, ἀγνοῶ, διὰ ποίας ἀποκρύφου συγγενείας (1). Ἄλλ' ἡ ἀπόλαυσις τῆς σαρκὸς μου, εἰς τὴν ὁποίαν δὲν πρέπει νὰ παραδίδεται τὸ πνεῦμα, διὰ νὰ μὴ ἐκνευρίζεται ἀπ' αὐτὴν, συχνὰ μὲ ἀπατᾷ ἀντὶ δὲ νὰ προσαρμόζεται εἰς τὸν λόγον καὶ νὰ τὸν ἀκολουθῇ, προσπαθεῖ νὰ προτρέχη καὶ νὰ τὸν καθοδηγῇ. Αὐτὸ εἶναι τὸ σημεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον σφάλω ἀσυναισθῆτως. Ἄλλ' ἀργότερα ἢ σκέψις μου τὸ διδάσκει.

Κάποτε, εἰς τὴν ὑπερβολικὴν προσπάθειάν μου ν' ἀπομακρύνω αὐτὴν ταύτην τὴν γοητείαν, ἀπατῶμαι καὶ πάλιν, λόγῳ ὑπερμέτρου αὐστηρότητος, διότι φθάνω μέχρι τοῦ σημείου, ὥστε νὰ ἐπιθυμῶ, ὅπως ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὴν ἀκοήν μου καὶ ἀπὸ τὰ ὦτα τῶν ἐκκλησιαζομένων πιστῶν τὰς γλυκεῖας μελωδίας ἐκείνας ποὺ

(1) Ἐναμφιβόλως ἓνα θετικὸν μέσον πρὸς ἔκφρασιν τοῦ Θεοῦ εἶναι καὶ ἡ μουσικὴ. Αἱ συνθέσεις τοῦ Πατρὸς Perosi, τὸ «Incarnatus» τοῦ Bach, τὸ «Laudamus, quoniam tu solus sanctus», τοῦ Beethoven, εἰς τὴν «Missa solemnis», καταβιβάζουν πράγματι τοὺς ἀγγέλους ἀπὸ τοὺς οὐρανούς εἰς τὴν γῆν καὶ ἀναβιβάζουν τοὺς ἀνθρώπους εἰς τοὺς οὐρανούς τῶν ἀγγέλων!

συνοδεύουν τοὺς ψαλμοὺς τοῦ Δαυΐδ, μοῦ φαίνεται δὲ ἀσφαλέστερον νὰ μιμηθῶ ἐν προκειμένῳ τὸν ἐπίσκοπον τῆς Ἀλεξανδρείας Ἀθανάσιον, ὁ ὁποῖος, ὡς μοῦ εἶπαν πολλάκις, ἤθελεν οἱ ψαλμοὶ ν' ἀναγινώσκωνται μὲ φωνὴν τόσο λίγο τραγουδιστήν, ὥστε ἦτο μᾶλλον ἀπαγγελία παρά ὑπόκρουσις.

Ἄλλ' ὅσες φορές ἐνθυμηθῶ τὰ δάκρυα, ποὺ μ' ἔκαναν νὰ χύσω τὰ ἄσματα αὐτὰ τῆς Ἐκκλησίας Σου κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς ἐπανόδου μου εἰς τὴν πίστιν, καὶ ὅτι ἀκόμη τώρα συγκινοῦμαι ὄχι ἀπὸ τὸ ἄσμα, ἀλλ' ἀπὸ τὰ ψαλλόμενα θέματα, ἐφ' ὅσον ψάλλονται μὲ καθαρὰν καὶ μελωδικὴν φωνήν, ἀναγνωρίζω πόσον εἶναι λυσιτελὲς ἡ συνήθεια, ποὺ ἀνέφερα.

Ἔτσι ταλαντεύομαι μεταξὺ τοῦ κινδύνου τῆς τέρψεως καὶ τῆς ἐμπειρικῆς γνώσεως τῆς ὠφελείας καὶ ἀποκλίνω ὑπὲρ τῆς γνώμης, ἡ ὁποία δὲν ἐννοῶ νὰ εἶναι ὀριστικὴ, δηλαδὴ ὅτι πρέπει νὰ ἐπιδοκιμασθῇ τὸ ἔθιμον τοῦτο τῆς Ἐκκλησίας Σου μὲ τὴν ἐλπίδα, ὅτι ἡ τέρψις τῆς ἀκοῆς θὰ προσελκύσῃ τὰς ἀσθενεστέρας ψυχὰς εἰς τὴν εὐσέβειαν. Ὅπωςδήποτε, ὁσάκις μὲ συγκινεῖ τὸ ἄσμα περισσότερο παρά τὸ ψαλλόμενον θέμα, ὁμολογῶ ὅτι ἁμαρτάνω, εἰς τὴν περίπτωσιν δὲ ταύτην θὰ προτιμοῦσα νὰ μὴν ἀκούω τὰ ψαλλόμενα.

Νὰ ποῖος εἶμαι ! Κλαύσετε μετ' ἐμοῦ καὶ ὑπὲρ ἐμοῦ σεῖς, ὁ ἐσωτερικὸς κόσμος τῶν ὁποίων εἶναι πλήρης ἀγαθῶν διαθέσεων, ἀπὸ τὰς ὁποίας πηγάζουν γεγονότα. Διότι ἂν στερῆσθε ἀγαθῶν διαθέσεων, δὲν θὰ σᾶς συγκινήσουν καὶ αἱ ἰδικαί μου διαθέσεις. «Ἐπίβλεψον, εἰσάκουσόν μου, Κύριε ὁ Θεός μου»⁽¹⁾. «Ἐλέησόν με καὶ ἴασέ με, Κύριε»⁽²⁾, πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ ὁποίου ἔγινα ἐγὼ ὁ ἴδιος αἵνιγμα διὰ τὸν ἑαυτὸν μου, καὶ αὐτὸ εἶναι ἡ νόσος μου.

Αἱ ἡδοναὶ τῆς ὀράσεως

Ἐπολείπεται ἡ τέρψις τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ σώματός μου, τὴν ὁποίαν θὰ ἐξομολογηθῶ εἰς τὰ ὦτα τῶν ἀδελφῶν μου, ἐκ τῶν ὁποίων οἰκοδόμησες τὴν Ἐκκλησίαν Σου καὶ ἔτσι θὰ τερματίσω

(1) Ψαλμ. ΙΒ', 4.

(2) Ψαλμ. ΣΤ', 3.

τὸν λόγον διὰ τοὺς πειρασμοὺς τῶν πόθων τῆς σαρκός, οἱ ὅποιοι ἀκόμη μὲ συμπιέξουν στενάζοντα καὶ ποθοῦντα «τὸ οἰκητήριόν μου τὸ ἐξ οὐρανοῦ ἐπενδύσασθαι» (1). Τὰ μάτια μου ἀγαποῦν μορφὰς ὠραίας καὶ ποικίλας, χρώματα φωτεινὰ καὶ γοητευτικά. Ἡ ψυχὴ μου ἄς μὴ προσκολληθῆ εἰς αὐτά. Ἄς προσκολληθῆ εἰς τὸν Θεόν, ποῦ τὰ ἐπλασε καλὰ λίαν, ἀλλ' εἶναι Αὐτὸς καὶ ὄχι ἐκεῖνο τὸ καλόν μου. Καὶ μὲ περιβάλλουν, ἐγρηγοροῦντα, καθημερινῶς καὶ δὲν μ' ἀφήνουν νὰ ἡσυχάσω, καθὼς κάμνουν αἱ φωναί, ποῦ κάποτε σιωποῦν τελείως, οὕτως ὥστε νὰ γεννᾶται σιγή. Ἀλλά, ἡ βασίλισσα ἐκείνη τῶν χρωμάτων, ἡ λάμψις τοῦ φωτὸς καταυγάζει ὅλα τ' ἀντικείμενα, ποῦ προσπίπτουν εἰς τοὺς ὀφθαλμούς μου, ὅπουδῆποτε δὲ καὶ ἂν εὐρίσκωμαι, ἡ βασίλισσα αὐτῆ τῶν χρωμάτων, ἡ λάμψις τοῦ φωτὸς διολισθαίνει κατὰ τὴν ἡμέραν καὶ θωπεύει τὰ ὄμματά μου καὶ ὅταν ἀκόμη στρέφω ἄλλοῦ τὴν σκέψιν μου. Διολισθαίνει δὲ μὲ τόσο μεγάλην ὁρμήν, ὥστε, ἂν ἀποτόμως ἐξαφανισθῆ, τὴν καλῶ μετὰ πόθου καὶ ἂν χωρισθῶ μακρὸν χρόνον ἀπὸ αὐτήν, πάσχει ἡ ψυχὴ μου.

Ἡ φῶς, ποῦ εἶδε ὁ Γωδίας (2), ὅταν μὲ κλειστὰ τὰ μάτια τοῦ ὑπέδειξεν εἰς τὸν υἱὸν τοῦ τὸ μονοπάτι τῆς ζωῆς καὶ ἐπροπορεύθη ἀπὸ τὸ παιδί τοῦ μὲ βῆμα ἀσφαλές, μὲ τὸ βῆμα τῆς εὐσπλαγχνίας, ποῦ δὲν ἀποπλανᾶται ποτέ. Ἡ τὸ φῶς, ποῦ εἶδεν ὁ Ἰσαάκ (3), ὅταν, ἀφοῦ ἐξησθένησαν καὶ ἀπετυφλώθησαν οἱ ὀφθαλμοί τοῦ ἀπὸ τὸ γῆρας, εὐλόγησε τὰ τέκνα τοῦ, χωρὶς νὰ τ' ἀναγνωρίσῃ, ἀλλ' ἠξιώθη νὰ τ' ἀναγνωρίσῃ εὐλογῶν αὐτά. Ἡ τὸ φῶς, ποῦ εἶδεν ὁ Ἰακώβ, ὅταν, τυφλωθεὶς καὶ αὐτὸς λόγῳ τῆς γεροντικῆς ἡλικίας τοῦ, ἐσκόρπισε τὰς φωτεινὰς ἀκτῖνας τῆς προφητικῆς καρδιάς τοῦ, ἀνήγγειλεν ἐν τῷ προσώπῳ τῶν υἱῶν τοῦ τὰς φυλὰς τοῦ μέλλοντος λαοῦ καὶ ἐσταύρωσε μυστηριωδῶς τὰ χέρια τοῦ ἐπὶ τῶν τέκνων τοῦ Ἰωσήφ, ὄχι κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν τάξιν, ποῦ τοῦ ὑπέδειξεν ὁ πατέρας τῶν διορθῶν τὸν Ἰσαάκ, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν τάξιν, τὴν ὁποίαν αὐτὸς διέκρινε (4).

Πλήν ὁμως, τὸ σωματικὸν φῶς, περὶ τοῦ ὁποίου ὠμίλησα,

(1) Β' Κορινθ. ε'. 2.

(2) Γωδ. Δ', 2.

(3) Γέν. ΚΖ', 1.

(4) Πρβλ. Γέν. Ν', 1.

λόγω τῆς δελεαστικῆς καὶ ἐπικινδύνου γλυκύτητός του, ἀποκρύπτει τὴν ζωὴν εἰς τοὺς τυφλοὺς ἐραστὰς τοῦ αἰῶνος. Ὅπως δὲ ποτε, οἱ γνωρίζοντες νὰ Σὲ λατρεύουν διὰ τὸ φῶς, Θεὲ δημιουργετῶν πάντων, τὸ μεταχειρίζονται εἰς τοὺς ὕμνους, ποὺ ἀναπέμπουν πρὸς Ἐσὲ καὶ δὲν παρασύρονται ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸ ἀνάητον ὄνειρον (1).

Ἀνθίσταμαι εἰς τὴν γοητείαν τῶν ὀφθαλμῶν, διὰ νὰ μὴν ἐμπλακοῦν οἱ πόδες μου, διὰ τῶν ὁποίων εἰσέρχομαι εἰς τὴν ὁδὸν Σου καὶ ἀνυψώσω πρὸς Ἐσένα ἀοράτους ὀφθαλμούς, ἵνα «μὴ δῶς εἰς σάλον τοὺς πόδας μου» (2). Ἐλευθερώνεις τὰ πόδια μου, ποὺ ἐμπλέκονται διαρκῶς. Δὲν παύεις νὰ μὲ ἐλευθερώνῃς καὶ ὁμῶς ἐπαναπίπτω συχνὰ εἰς ἐνέδρας, ποὺ εἶναι παντοῦ κατεσπαρμέναι γύρω μου, διότι «οὐ νυστάξεις οὐδὲ ἐξυπνήσεις Σὺ ὁ φυλάσσων τὸν Ἰσραὴλ» (3).

Οἱ ἄνθρωποι ἐπρόσθεσαν ἀκόμη ἀπειράριθμα πράγματα εἰς ὅ,τι ἐλκύει τοὺς ἀνθρώπους μὲ τὰς ποικίλας τέχνας καὶ ἐφευρέσεις των εἰς ἐνδύματα καὶ ὑποδήματα, εἰς ἀγγεῖα καὶ παντοειδῆ οἰκιακὰ σκεύη, εἰς εἰκόνας καὶ παντοειδῆ ἔργα γλυπτικῆς, ποὺ ὑπερβαίνουν τὰ ὄρια τῆς ἀναγκαίας καὶ μετριοπαθοῦς χρήσεως ἢ εὐσεβοῦς χρησιμοποίησεως. Γίνονται ἐξωτερικῶς τῶν ἔργων αὐτῶν ὑποχείριοι καὶ ἐγκαταλείπουν εἰς τὸν ἐσωτερικὸν κόσμον των Ἐκεῖνον, ποὺ τοὺς ἔπλασε καὶ ἐκμηδενίζουν ἐκεῖνο, διὰ τὸ ὁποῖον ἐπλάσθησαν.

Ἄλλ' ἐγώ, ὦ Θεέ μου καὶ στόλισμά μου, τονίζω πρὸς Ἐσὲ ὕμνον λατρείας ἀκόμη καὶ δι' αὐτὰ τ' ἀντικείμενα καὶ δοξάζω τὸν ἐξαγνιστὴν μου, διότι τὰ ὠραῖα ἐκεῖνα πράγματα, τὰ μεταδιβαζόμενα ἀπὸ τὰς ψυχὰς εἰς καλλιτεχνικὰς χεῖρας, πηγάζουν ἀπὸ τὸ κάλλος, ποὺ εὐρίσκεται ὑπεράνω τῶν ψυχῶν καὶ πρὸς τὸ ὁποῖον καθημερινῶς στενάζω. Ἀπὸ τὸ κάλλος αὐτὸ ἀποκτοῦν οἱ τοιαῦτα ἔργα δημιουργοῦντες ἢ θαυμάζοντες τὸν γνώμονα τῆς ἐπικροτήσεώς των, ἀλλ' ὄχι καὶ τὸ μέτρον τῆς χρησιμοποίησεώς των. Εὐρίσκεται ἐκεῖ ἐνώπιόν των καὶ δὲν τὸ βλέπουν, ἄλλως δὲν θὰ τὸ ὑπερέβαιναν, ἀλλὰ θὰ ἐφύλασσαν διὰ Σὲ τὸ κράτος αὐτῶν (4),

(1) Ἐννοεῖ τὴν φαντασιοπληξίαν τῶν Μανιχαίων.

(2) Πρὸβλ. Ψαλμ. ΡΚ', 8.

(3) Πρὸβλ. Ψαλμ. ΡΚ', 4.

(4) Ψαλμ. ΚΕ', 3.

οὔτε θὰ κατηγάλισκαν τὸν ἑαυτὸν των εἰς ἀνησύχους καὶ κοπιαστικάς τέρψεις.

Ἄλλὰ καὶ ἐγὼ ποὺ ὀμιλῶ καὶ ἀντιλαμβάνομαι αὐτὰ τὰ πράγματα, βαδίζω καὶ ἐγὼ ἐν μέσῳ τῶν ὀρατῶν αὐτῶν καλλονῶν, ἀλλὰ Σὺ μὲ διαφυλάσσεις, Κύριε, μὲ διαφυλάσσεις «ὅτι τὸ ἔλεός σου κατέναντι τῶν ὀφθαλμῶν μου ἐστίν». Διότι αὐταὶ αἱ ὀραταὶ καλλοναὶ μ' αἰχμαλωτίζουν ἀθλίως, ἀλλὰ Σὺ μὲ ἀπαλλάσσεις ἀπ' αὐτὰς διὰ τοῦ ἐλέους Σου, ἄλλοτε μὲν χωρὶς γὰρ τὸ συναισθάνωμαι, ὁσάκις πίπτω εἰς αὐτὰς τυχαίως, ἄλλοτε δὲ μὲ πόνον, ὁσάκις χροσκολλῶμαι εἰς αὐτάς.

Δεύτερον εἶδος πειρασμῶν : ἡ περιέργεια

Ἐπάρχει καὶ ἄλλο εἶδος πειρασμοῦ, πολὺ περισσότερον ἐπικινδύνου. Διότι, πλὴν τῆς ἐπιθυμίας τῆς σαρκός, συνισταμένης εἰς τὴν ἀπόλαυσιν ὄλων τῶν αἰσθήσεων τοῦ σώματος καὶ ὄλων τῶν ἡδονῶν, διὰ τῶν ὁποίων ἐκμηδενίζεται ὁ αἰχμαλωτιζόμενος ὑπ' αὐτῶν καὶ ἀπὸ Σοῦ ἀπομακρυνόμενος, διολισθαίνει ἀκόμη εἰς τὴν ψυχὴν δι' αὐτῶν τῶν ἰδίων αἰσθητηρίων μιὰ ἄλλη ματαιὰ καὶ περιέργη ἐπιθυμία, ὅχι γ' ἀπολαμβάνομεν διὰ τῆς σαρκός, ἀλλὰ δι' αὐτῆς γὰρ πειραματιζώμεθα· δηλαδή μιὰ ἐπιθυμία, ποὺ ἐξωραΐζεται διὰ τοῦ ὀνόματος «γνώσις» καὶ «ἐπιστήμη». Ἐπειδὴ συνίσταται ἀποκλειστικῶς εἰς τὸν πόθον τοῦ μαθάνειν καὶ ἐπειδὴ οἱ ὀφθαλμοὶ εἶναι τὸ κυριώτερον τῶν ὀργάνων, διὰ τῶν ὁποίων μαθάνομεν, ὠνομάσθη ὑπὸ θεοῦ τινὸς ἀποφθέγματος «ἐπιθυμία τῶν ὀφθαλμῶν»⁽¹⁾.

Διότι τὸ γὰρ βλέπωμεν ἀνήκει ἰδιαζόντως εἰς τοὺς ὀφθαλμούς. Τὴν λέξιν αὐτὴν μεταχειριζόμεθα καὶ ὡς πρὸς ἄλλας αἰσθήσεις, ὁσάκις κάμνομεν χρῆσιν αὐτῶν διὰ τὴν γνῶσιν. Δὲν λέγομεν : «ἄκουσε πῶς λάμπει», «μύρισε πῶς γυαλίζει», «γεύσου ἢ ἄγγιξε πῶς φωτίζει», ἀλλὰ περὶ ὄλων αὐτῶν λέγομεν, ὅτι βλέπομεν. Ἀπ' ἐναντίας δὲν λέγομεν μόνον «ἰδὲ πῶς λάμπει», πράγμα ποὺ ἤμποροῦν γὰρ αἰσθανθοῦν μόνον οἱ ὀφθαλμοί, ἀλλὰ καὶ «κοίταξε πῶς ἤχει», «κοίταξε πῶς μυρίζει», κοίταξε τί γεῦσιν ἔχει», «κοίταξε πόσο εἶναι σκληρό».

(1) Α' Ἰωάνν. β', 16.

Ἴδου διατί ἡ γενικὴ πείρα ὅλων τῶν αἰσθήσεων καλεῖται, ὅπως εἶπαμε, «ἐπιθυμία τῶν ὀφθαλμῶν», διότι αἱ λοιπαὶ αἰσθήσεις, ὅταν διερευνοῦν κάποιο ἀντικείμενο τῆς γνώσεως, ἰδιοποιοῦνται, κατὰ τινὰ τρόπον, τὴν λειτουργίαν τῆς ἐράσεως, ποὺ ἀνήκει κατ' οὐσίαν εἰς τοὺς ὀφθαλμούς.

Ἀπ' αὐτὸ διακρίνομεν τὴν μεγαλυτέραν σαφήνειαν ἐκεῖνο, ποὺ ἀνήκει εἰς τὴν ἡδονήν, καὶ ἐκεῖνο, ποὺ ἀνάγεται εἰς τὴν περιέργειαν. Ἡ ἡδονὴ ἐπιζητεῖ ὅτι ὠραῖον, ἀρμονικόν, γλυκύ, εὐχάριστον εἰς τὴν ὄσφρησιν, τὴν γεῦσιν, καὶ τὴν ἀφήν. Ἡ περιέργεια, ζητεῖ, ἐκτὸς αὐτῶν, καὶ πράγματα ὅπως ἀντίθετα πρὸς αὐτὰ καὶ τὰ δοκιμάζει, ὅχι διὰ νὰ ἀσκηθῇ εἰς τὴν ἡδονήν, ἀλλ' ἐξ ἀπλῆς ἐπιθυμίας νὰ τὰ γνωρίσῃ.

Διότι ποῖαν ἀπόλαυσιν ἠμπορεῖ νὰ εὕρῃ κανεὶς εἰς ἓνα κρεουργημένο πτώμα, ποὺ προκαλεῖ φρικιασμόν; Ἐν τούτοις, ὅπου κατὰκειται ἓνα πτώμα, τρέχουν νὰ τὸ ἴδωσιν, ὡς ἂν ἐζητοῦσαν τὴν θλίψιν καὶ τὸν ἀποτροπιασμόν, καὶ μάλιστα φοβοῦνται, μήπως τὸ ἴδωσιν καὶ εἰς τὸν ὕπνον των, ὡς ἔάν, ὅταν ἦσαν ξύπνιοι, ἦσαν ἀναγκασμένοι νὰ παρευρεθοῦν σ' ἓνα τέτοιο θέαμα, ἢ ὡς ἔάν ἐδελεάζοντο ἀπὸ τὴν φήμην, δὲν ἠξεύρω καὶ ἐγὼ, ποίου κάλλους.

Τὸ αὐτὸ φαίνεται καὶ ὅσον ἀφορᾷ τὰς ἄλλας αἰσθήσεις, ἢ μελέτη τῶν ὁποίων θ' ἀπαιτοῦσε χρόνον μακρόν. Ἀπ' αὐτὴν τὴν νόσον γεννᾶται ἢ ἐπιθυμία νὰ ἐπιζητοῦμεν ἐντυπωσιακὰς σκηναὺς εἰς τὰ θέατρα. Αὐτὴ εἶναι (δηλ. ἢ περιέργεια) ἐκεῖνη, ποὺ μᾶς ὠθεῖ νὰ ἐξερευνῶμεν τ' ἀποκρυφώτερα μυστήρια τῆς φύσεως, ἢ γνώσις τῶν ὁποίων δὲν ἠμπορεῖ νὰ μᾶς ὠφελήσῃ εἰς τίποτε καὶ ὡς πρὸς τὰ ὁποῖα οἱ ἄνθρωποι δὲν ἐπιθυμοῦν τίποτε ἄλλο παρὰ τὴν γνώσιν. Εἰς τὴν περιέργειαν πρέπει ν' ἀποδοθῇ καὶ τὸ ὅτι διὰ τὸν ἴδιον σκοπὸν μιᾶς διεστραμμένης ἐπιστήμης ζητοῦν νὰ κάμνουν τὰς ἐρεῦνας των μὲ τὴν βοήθειαν μαγικῶν τεχνῶν. Καὶ τέλος ἢ περιέργεια εἶναι αἰτία, διὰ τὴν ὁποῖαν καὶ εἰς τὴν θρησκείαν ἀκόμη ἐμβάλλουν εἰς πειρασμόν τὸν Θεόν, ζητοῦντες σημεῖα καὶ θαύματα, ὅχι διὰ νὰ ἐπιτύχουν κάποιο ἀγαθόν, ἀλλ' ἀπλῶς ἐκ πόθου νὰ τὸ ἴδωσιν.

Εἰς αὐτὸ λοιπὸν τὸ ἀπέραντον δάσος, τὸ πλήρες κινδύνων καὶ ἐνεδρῶν, ἀπέσπασα καὶ ἀπεμάκρυνα πολλὰ ἀγκάθια ἀπὸ τὴν καρδιά μου, διότι Σὺ μοῦ ἔδωσες τὴν δύναμιν, Θεὲ τῆς σωτηρίας

μου. Καὶ ὁμως τολμῶ νὰ εἶπω, ὅτι ἐν μέσῳ ὄλων τῶν δημιουργημάτων αὐτῶν, τὰ ὁποῖα, κατὰ τὴν καθημερινὴν ζωὴν μου, πτερουγίζουσι γύρω μου ἀπὸ παντοῦ καὶ δὲν μὲ κατέλαβε ἓνα ἐξ αὐτῶν καὶ δὲν μ' αἰχμαλώτισε ἀπὸ τὸν μάταιον πόθον νὰ τὸ ἴδῶ.

Τὰ θεάτρα δὲν μὲ παρασύρουσι πλέον, δὲν σκέπτομαι πλέον νὰ μελετήσω τῶν ἀστέρων τὰς τροχιάς, οὐδέποτε ἐπεκαλέσθη τὰς σκιάς ἢ ψυχὴ μου, μισεῖ δὲ ὅλας τὰς τοιαύτας ἱεροσόλους ἱερουργίας. Ἄλλὰ πόσας μηχανογραφίας καὶ ὑποβολὰς δὲν μεταχειρίζεται ὁ ἐχθρὸς μου, ὦ Κύριε καὶ Θεέ μου, διὰ νὰ μ' ἐξαναγκάσῃ νὰ ζητήσω ἓνα θαῦμα ἀπὸ Σένα, τοῦ ὁποῦ εἶμαι θεράπων ἀπλοῦς καὶ ταπεινός! Ἄλλὰ Σὲ ἱκετεύω, ἐν ὀνόματι τοῦ Βασιλέως μας καὶ τῆς ἀνυποκρίτου καὶ ἀγνῆς πατρίδος μας Ἰερουσαλήμ, ν' ἀπομακρύνῃς πάντοτε ἀπὸ ἐμὲ αὐτὴν τὴν ἐπιθυμίαν, καθὼς ἕως τώρα τὴν ἀπομάκρυνες. Ἄλλ' ὅταν ἀπευθύνω τὰς δεήσεις μου πρὸς Ἐσὲ διὰ τὴν σωτηρίαν ἐνὸς ἀδελφοῦ μου, ὁ σκοπὸς τὸν ὁποῖον ἐπιδιώκω εἶναι τελείως διάφορος, Σὺ δέ, συμφῶνως πρὸς τὴν θέλησιν τοῦ ὁποῦ γίνονται τὰ πάντα, μοῦ δίδεις καὶ θὰ μοῦ δώσῃς τὴν δύναμιν νὰ ὑποταχθῶ προθύμως εἰς Ἐσέ.

Ἐν τούτοις, ποῖος θὰ ἤμποροῦσε ν' ἀπαριθμήσῃ τὰ εὐτελεῖ μικροπράγματα, ποῦ ἐμβάλλουσι τὴν περιέργειαν εἰς πειρασμὸν καὶ νὰ εἶπη πόσο συχνὰ ὑποκύπτωμεν; Πόσες φορές δὲν συμβαίνει, ὥστε κατ' ἀρχὰς μὲν ν' ἀνεχώμεθα τοὺς ἀφηγουμένους μηδαμινὰ πράγματα, διὰ νὰ μὴ προσβάλλωμεν τοὺς ἀσθενεῖς τὴν ψυχὴν, ἀλλὰ βαθμηδὸν νὰ τοὺς ἀκούωμεν μ' εὐχαρίστησιν; Δὲν ἐπισκέπτομαι πλέον τὰ ἵπποδρόμια, διὰ νὰ βλέπω σκύλους, ποῦ κυνηγοῦνε λαγούς, ἀλλ' εἰς τὰ χωράφια, ὅταν περνῶ ἀπ' ἐκεῖ, αὐτὸ τὸ θέαμα μὲ ἀποσπᾷ καὶ ἀπ' αὐτὰς τὰς βαθυτέρας μου σκέψεις, αὐτὸ δὲ τὸ κυνήγι, χωρὶς νὰ μὲ ἀναγκάσῃ νὰ μεταβάλλω τὴν πορείαν τοῦ ἀλόγου μου, ἐλκύει πρὸς αὐτὸ τὴν ῥοπὴν τῆς καρδιάς μου. Ἐὰν δὲ Σὺ, ὑποδεικνύων τὴν ἀθλιότητά μου, δὲν μὲ καλέσῃς νὰ μορφώσω ἐν προκειμένῳ κάποιαν σκέψιν, ποῦ νὰ μ' ἐξυψώσῃ πρὸς Ἐσέ, μένω προσκολλημένος εἰς τὴν ματαίαν περιέργειάν μου.

Πόσες φορές, ποῦ εὐρίσκομαι εἰς τὸ σπίτι μου, δὲν ἀπορροφῶμαι εἰς τὸ θέαμα μυιῶν, ποῦ συλλαμβάνονται ἀπὸ σαύρες ἢ εἰς τὸ θέαμα ἀραχνῶν, ποῦ ἐμπλέκουν μυίας εἰς τὸ νῆμά των! Διότι, ἂν καὶ τὰ ζῶα αὐτὰ εἶναι μικρά, δὲν πρόκειται περὶ ἐνὸς καὶ τοῦ

αὐτοῦ πράγματος ; Ἄναμφιδόλως σπεύδω νὰ ἐξυψωθῶ πρὸς Ἐσέ, δημιουργὸν τῶν θαυμάτων καὶ ὄλων τῶν πλασμάτων ῥυθμιστήν, ἀλλὰ δὲν ἐστράφη εὐθὺς ἀμέσως εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ἢ προσοχὴ μου. Ἄλλο εἶναι νὰ σηκωθῆ κανεὶς αὐτοστιγμὴ καὶ ἄλλο νὰ μὴ πέση.

Ἡ ζωὴ μου εἶναι κατάμεστος ἀπὸ τοιαύτου εἴδους πράγματα, μία δὲ καὶ μόνη ἐλπίς ὑπολείπεται εἰς ἐμέ : τὸ μέγα ἔλεός Σου. Διότι, ἐπειδὴ ἡ ψυχὴ μου εἶναι συμπυκνωτὴρ ὄλων αὐτῶν τῶν ἀθλιότητων καὶ φέρει ἀπείρους τοιαύτης φύσεως ματαιότητας, διακόπτονται καὶ διαταράσσονται καὶ αὐταὶ ἀκόμη αἱ προσευχαί μας· κατὰ τὸν χρόνον δέ, κατὰ τὸν ὁποῖον προσπαθοῦμεν νὰ ὑψώσωμεν ἐνώπιον τοῦ προσώπου Σου τὴν φωνὴν τῆς καρδιᾶς μας, πρὸς τὰς ἀκοάς Σου, αἱ εὐτελεῖς ἐκεῖναι σκέψεις, ἐξορμῶσαι, δὲν τὸ γνωρίζω ἀπὸ ποῦ, ἐκμηδενίζουν τὴν τόσο σπουδαίαν αὐτὴν ἐνέργειαν.

Τρίτον εἶδος πειρασμοῦ : ἡ ὑπεροψία

Πρέπει νὰ θεωρήσω τὰ κακὰ ταῦτα μηδαμινά ; Πρέπει νὰ ἀναθέσω τὴν ἐλπίδα μου ἄλλοῦ καὶ ὄχι εἰς τὸν οἰκτὸν Σου, ἀφοῦ ἤρχισες ἤδη νὰ μὲ μεταβάλλῃς ; Καὶ γνωρίζεις μέχρι ποίου σημείου μὲ μετέβαλες Σὺ, ποῦ μὲ ἐθεράπευες ἀπὸ τὸ πάθος τῆς ἐκδικήσεως διὰ νὰ «θεραπεύσης πάσας τὰς νόσους μου, λυτρώσης ἐκ φθορᾶς τὴν ζωὴν μου, μὲ στεφανώσης ἐν ἐλέει καὶ οἰκτιρμῶ καὶ πληρώσης ἐν ἀγαθοῖς τὴν ἐπιθυμίαν μου»⁽¹⁾. Σὺ, ὅστις ἐταπείνωσες τὴν ὑπεροψίαν μου διὰ τοῦ φόβου Σου καὶ ἔκαμψες τὸν τράχηλόν μου ὑπὸ τὸν ζυγόν Σου. Καὶ τώρα τὸν σηκώνω καὶ μοῦ εἶναι γλυκὺς, διότι ἐξετέλεσες ὅτι ὑπεσχέθης.

Ἄλλὰ Σὺ, Κύριε, ὁ κυβερνῶν χωρὶς ὑπεροψίαν, Σὺ, ποῦ εἶσαι ὁ μόνος πραγματικὸς Κύριος καὶ κανεὶς δὲν Σ' ἐξουσιάζει, εἶπέ μου, ἂν τὸ τρίτον αὐτὸ εἶδος τοῦ πειρασμοῦ ἔχῃ ἐξαφανισθῆ ἀπὸ ἐμέ, ἢ ἂν θὰ εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξαφανισθῆ τελείως ἀπὸ τὴν ζωὴν μου, δηλαδὴ τὸ νὰ θέλω νὰ μ' ἀγαποῦν καὶ νὰ μὲ φοβοῦνται οἱ ἄνθρωποι, ὄχι διὰ κανένα ἄλλον λόγον, ἀλλὰ διὰ νὰ εὐρί-

(1) Ψαλμ. ΡΒ', 3—5.

σκω εἰς τὴν ἀγάπην των καὶ τὸν φόβον των, ἀπόλαυσιν, ποῦ δὲν εἶναι πραγματικὴ ἀπόλαυσις. Αὐτὴ εἶναι ἀθλία ζωὴ καὶ βδελυρὰ ἀλαζονεία. Διότι ἐξ αὐτοῦ προέρχεται τὸ ὅτι οἱ ἄνθρωποι δὲν Σ' ἀγαποῦν ἢ δὲν Σὲ φοβοῦνται μὲ φόβον ἀγνόν. Ἰδοὺ διατί τοῖς «ὕπερηφάνοις ἀντιτάσσεται, ταπεινοῖς δὲ δίδως χάριν»⁽¹⁾. καὶ «βροντᾶς ἐξ οὐρανοῦ ἐπὶ τὰς φιλοδοξίας τοῦ αἰῶνος, καὶ τὰ θεμέλια τῶν ὀρέων ταρασσονται»⁽²⁾.

Ἄλλ' ἐπειδὴ οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἀνάγκη ν' ἀγαποῦν ἢ νὰ φοβοῦνται τὸν κατέχοντα κάποιον ἀξίωμα εἰς τὴν ἀνθρωπίνην κοινωνίαν, ὁ ἐχθρὸς τῆς πραγματικῆς εὐδαιμονίας μας ἐνεδρεύει ἐκεῖ, φωνάζει «εὕγε, εὕγε!», ὅπως κατὰ τὸν χρόνον, ποῦ παρασυρόμεθα ἀπὸ τὴν ἀκατανίκητον ἐπιθυμίαν ἐκείνην, μᾶς καταστήσῃ ὑποχείριους ἐν ἀγνοίᾳ μας καὶ μᾶς ὠθήσῃ νὰ ζητοῦμε μακρὰν τῆς ἀληθείας Σου τὴν χαρὰν μας, νὰ ἐμπλεκώμεθα εἰς τὰ ψεύδη τῶν ἀνθρώπων, μὲ τὸν πόθον νὰ προκαλοῦμε ἀγάπην καὶ φόβον, ὄχι ἕνεκα Σοῦ, ἀλλ' ἀντὶ Σοῦ. Τοιουτοτρόπως, ὁ θεὸς τὴν ἔδραν τοῦ ἐπὶ τὸν Βορρᾶν⁽³⁾ μᾶς καθιστᾷ ὁμοίους τοῦ ὄχι εἰς τὴν ὁμόνοιαν τοῦ ἐλέους, ἀλλ' εἰς τὴν συμμετοχὴν τοῦ βασανιστηρίου του, ὅπως οἱ ἄνθρωποι ἀκολουθοῦντες αὐτόν, ποῦ Σὲ μιμεῖται ἐπὶ διαστρόφων καὶ σχολιῶν ἀτραπῶν, γίνουν δοῦλοι του εἰς τὸ ψυχρὸν καὶ σκοτεινὸν βασίλειόν του.

Ἄλλ' ἰδοὺ ἡμεῖς, Κύριε, τὸ μικρὸν ποίμνιόν Σου, ἰδοὺ ἡμεῖς, ἄς εἴμεθα ἰδικοί Σου. Ἄνοιξε τὰς πτέρυγὰς Σου διὰ νὰ καταφύγωμε κάτω ἀπ' αὐτάς. Ἡ δόξα μας εἶναι ἰδική Σου. Ἄς μᾶς ἀγαποῦν διὰ Σὲ καὶ ἄς φοβοῦνται εἰς ἡμᾶς τὸν λόγον Σου. Ὁ θέλων νὰ ἐπαινῆται, χωρὶς νὰ τὸ θέλῃς Ἐσού, ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, δὲν θα τύχῃ ὑπερασπίσεως ὑπ' αὐτῶν, ὅταν Σὺ τὸν δικάσῃς, οὔτε θ' ἀπαλλαγῇ διὰ τῆς παρεμβάσεώς των ἀπὸ τὴν καταδίκην Σου. Ἄλλὰ καὶ ὅταν ἀκόμη «οὐκ ἐπαινῆται ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις τῆς ψυχῆς αὐτοῦ καὶ ὁ ἀδικῶν οὐκ ἐνευλογῆται»⁽⁴⁾, ἀλλ' ὁ ἐπαινούμενος ἐπαινῆται μὲν διὰ τὸ δῶρον ποῦ ἔλαβε παρὰ Σοῦ, ἀλλὰ χαίρη περισσότερον διὰ τὸν ἔπαινον παρὰ διὰ τὸ δῶρον, ποῦ

(1) Α' Πέτρ. ε', 5.

(2) Ψαλμ. ΙΖ', 14 καὶ 8.

(3) Ἦσ. ΙΔ', 13.

(4) Ψαλμ. Θ', 24.

ὀφείλει εἰς Ἐσένα, ἐπιτιμᾶται ἀπὸ Ἐσέ, μολονότι ἐπαινεῖται ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, ὁ ἐπαινέσας δὲ εἶναι ἀγαθώτερος παρά ὁ ἐπαινεθείς. Διότι ὁ μὲν πρῶτος ἐπήνεσεν ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ ἀνθρώπου ἓνα δῶρον τοῦ Θεοῦ, ὁ δεύτερος ἐπροτίμησεν ἀπὸ τὸ δῶρον τοῦ Θεοῦ τὸ δῶρον τοῦ ἀνθρώπου.

Οἱ ἔπαινοι τῶν ἀνθρώπων

Καθημερινῶς πειραζόμεθα ἀπὸ τοὺς πειρασμοὺς τούτους, Κύριε. Πειραζόμεθα χωρὶς διακοπὴν. Ἡ ἀνθρωπίνη γλῶσσα εἶναι καθημερινὸς κλίθανος. Καὶ εἰς τὸ σημεῖον ἀκόμη τοῦτο μᾶς ἐπέβαλλες τὴν ἐγκράτειαν : δῶσε ὅ,τι διατάσσεις καὶ διάταξε ὅ,τι ἐπιθυμεῖς. Σὺ γνωρίζεις τοὺς ἀναστεναγμοὺς τῆς καρδίας μου⁽¹⁾ καὶ τοὺς χειμάρρους τῶν δακρύων μου. Οὕτε μοῦ εἶναι εὐκολὸν νὰ γνωρίζω μέχρι ποίου σημείου ἔχω καθαρισθῆ ἀπὸ τὴν τοιαύτην διαφθοράν, καὶ φοβοῦμαι πολὺ τὰς ἀποκρύφους κηλίδάς μου, ποὺ γνωρίζουν οἱ ὀφθαλμοὶ Σου, ἀλλ' οἱ ἰδικοὶ μου ἀγνοοῦν. Διὰ τὰ λοιπὰ εἶδη τῶν πειρασμῶν ἔχω εἰς τὴν διάθεσίν μου μερικὰ μέσα διὰ νὰ ἐξελέγχω τὸν ἑαυτόν μου, ἀλλ' ἐδῶ στεροῦμαι τοιούτων. Διότι, ὅσον ἀφορᾷ τὰς ἡδονὰς τῆς σαρκός μου καὶ τὰς ματαιότητας τῆς περιεργείας μου, βλέπω—ὅταν δὲν κυριεύωμαι ἀπ' αὐτάς εἴτε οἰκαιοθελῶς εἴτε ἐπειδὴ εἶναι ἀπόντα τ' ἀντικείμενα—ποίας δυνάμεις ἀπέκτησα διὰ νὰ συγκρατῶ τὴν ψυχὴν μου. Διότι τότε διερωτῶμαι ἂν ἡ στέρησίς των μοῦ εἶναι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ὀδυνηρά. Ὅσον δὲ ἀφορᾷ τὰ πλούτη, τὰ ὁποῖα ζητοῦν οἱ ἄνθρωποι πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν τριῶν ἐκείνων εἰδῶν τῶν παθῶν ἢ τῶν δύο ἢ ὅλων μαζί, ἐὰν ἡ ψυχὴ δὲν ἠμπορεῖ νὰ πεισθῆ, ὅτι εἶναι ἱκανὴ νὰ τὰ περιφρονήσῃ, δύναται τοῦλάχιστον νὰ τ' ἀπορρίψῃ διὰ νὰ δοκιμάσῃ τὸν ἑαυτόν της.

Ἀλλά, πρέπει ἄρα γε νὰ διάγωμεν ζωὴν κακὴν, ἐπονείδιστον καὶ ἀνοίκειον, ὥστε ὅλοι ἐκεῖνοι, ποὺ μᾶς γνωρίζουν, νὰ μᾶς συχαίνωνται, μὲ τὸν σκοπὸν νὰ στερηθῶμεν τοὺς ἐπαίνους καὶ νὰ δοκιμάσωμεν τὴν δυνάμιν μας ὡς πρὸς αὐτούς ; Ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ εἴπῃ ἢ νὰ φαντασθῆ κάτι ἐξωφρενικώτερον τούτου ; Ἐὰν ὁ ἔπαινος εἶναι, καὶ ὀφείλει νὰ εἶναι, συνοδὸς τῶν ἀγαθῶν ἔργων

(1) Πρὸς. Ψαλμ. ΛΖ', 9: «Ὠρυόμην ἀπὸ στεναγμοῦ τῆς καρδίας μου».

καὶ τοῦ ἐναρέτου βίου, δὲν πρέπει νὰ παραμελήσωμεν τὴν συνοδείαν τοῦ ταύτην, ὅσο καὶ τὴν ἐνάρετον ζωὴν. Ἐν τούτοις, ἐφ' ὅσον εἶναι παρὸν ἐν ἀντικείμενον, δὲν ἤμπορῶ νὰ γνωρίζω, ἂν ἡ ἀπώλειά του θὰ μοῦ εἶναι ὀδυνηρὰ ἢ ἀδιάφορος.

Τί λοιπὸν νὰ σοῦ ἐξομολογηθῶ, Κύριέ μου, ὡς πρὸς τὸ εἶδος τοῦτο τοῦ πειρασμοῦ ; Τί θὰ εἰπῶ, ἐὰν ὄχι, ὅτι χαίρω διὰ τοὺς ἐπαίνους. Ἄλλὰ προκρίνω ἀπὸ τοὺς ἐπαίνους τὴν ἀλήθειαν. Διότι, ἐὰν μοῦ ἐπρότειναν ἢ νὰ ἐπαινοῦμαι ὑπὸ ὄλων τῶν ἀνθρώπων, ἐξωφρενικῶς ἐνεργῶν καὶ ὡς πρὸς ὅλα παραπαίων, ἢ τοῦναντίον νὰ κατηγοροῦμαι ὑπ' αὐτῶν σταθερὸς καὶ ἀκλόνητος εἰς τὴν ἀλήθειαν, γνωρίζω, τί θὰ ἐξέλεγα. Ἐν τούτοις δὲν θὰ ἤθελα ἢ χαρὰ μου ν' αὐξάνεται διὰ τοῦ ἐπαίνου, τὸν ἑποῖον τονίζει ξένον σῶμα διὰ μίαν ὁποιανδήποτε καλὴν πράξιν μου. Ἄλλὰ θὰ τὸ ὁμολογήσω : τὴν καλὴν πράξιν ὄχι μόνον τὴν αὐξάνει ὁ ξένος ἐπαινος ἀλλὰ καὶ τὴν ἐλαττώνει ἢ μομφή. Καὶ ὅταν ταράζωμαι ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀθλιότητα, διολισθαίνει εἰς τὴν ψυχὴν μου κάποια δικαιολόγησις, τὴν φύσιν τῆς ὁποίας γνωρίζεις Ἐσού, ὦ Θεέ μου. Ἐγὼ δὲν τὴν γνωρίζω. Διότι δὲν μᾶς διέταξες μόνον νὰ εἴμεθα ἐγκρατεῖς, δηλαδὴ νὰ μὴ στρέφωμεν πρὸς μερικὰ ἀντικείμενα τὸν ἔρωτά μας, ἀλλὰ καὶ νὰ εἴμεθα δίκαιοι, δηλαδὴ ν' ἀπευθύνωμεν πρὸς ὠρισμένα ἀντικείμενα τὴν ἀγάπην μας, οὔτε ἠθέλησες ν' ἀγαπῶμεν ἀποκλειστικῶς Ἐσέ, ἀλλὰ καὶ τὸν πλησίον μας. Ἐχω λοιπὸν πεποιθήσιν, ὅτι ὁσάκις χαίρω διὰ τὸν καλῶς ἐμπνευσμένον ἐπαινον τοῦ ἀδελφοῦ μου, χαίρω διὰ τὴν πρόοδον ἢ διὰ τὴν ἐλπίδα τῆς προόδου τῶν συνανθρώπων μου. Καὶ ἀντιστρόφως, ὅταν τὸν ἀκούω νὰ κατηγορῇ μίαν πράξιν, τὴν ὁποίαν ἀγνοεῖ ἢ ἥτις εἶναι ἀγαθὴ, μοῦ φαίνεται ὅτι λυποῦμαι λόγῳ τῶν κακῶν διαθέσεών του.

Διότι λυποῦμαι κάποτε καὶ διὰ τοὺς ἐπαίνους, ποὺ μοῦ ἀπευθύνονται, ὁσάκις ἐπαινεῖται κάτι εἰς ἐμέ, τὸ ὁποῖον δὲν μοῦ ἀρέσει ἢ ὁσάκις ἐγκωμιάζεται κάτι μικροτέρας ἀγαθότητος ἢ σπουδαιότητος περισσότερον παρ' ὅσον πρέπει. Ἄλλ' ἀφ' ἑτέρου ἀπὸ ποῦ γνωρίζω, ὅτι αὐτὸ τὸ συναίσθημα προέρχεται ἐκ τοῦ ὅτι δὲν θέλω, ἐκεῖνος ποὺ μὲ ἐπαινεῖ, νὰ ἔχῃ γνώμην διαφορετικὴν ἀπὸ τὴν ἰδικὴν μου ὡς πρὸς ἐμέ, καὶ ὄχι διότι μὲ συγκινεῖ τὸ ἐνδιαφέρον του, ἀλλ' ἐπειδὴ ὅτι ἀρέσει εἰς ἐμέ, μοῦ εἶναι πε-

ρισσότερον εὐχάριστον, ὅταν ἀρέσῃ καὶ εἰς ἄλλους. Διότι δὲν πιστεύω, ὅτι ἐπαινοῦμαι, ὅταν δὲν ἐπαινῆται ἡ γνώμη, ποῦ ἔχω διὰ τὸν ἑαυτὸν μου, τοῦτο δὲ συμβαίνει, ὁσάκις ἐπαινοῦμαι διὰ πράγματα, τὰ ἑποῖα μου ἀπαρέσκουν, ἢ ὁσάκις ἐγκωμιάζομαι δι' ἐκεῖνα ποῦ μου ἀρέσουν ὀλιγώτερον. Τόσο λοιπὸν ἀγνοῶ τὸν ἑαυτὸν μου ;

Βλέπω εἰς Ἐσέ, ὦ Ἀλήθεια, ὅτι οἱ ἔπαινοι πρέπει νὰ μὲ συγκινοῦν ὄχι χάριν τοῦ ἑαυτοῦ μου, ἀλλὰ πρὸς ὄφελος τῶν συνανθρώπων μου. Ἀλλὰ δὲν γνωρίζω, ἂν γίνεται τοῦτο εἰς ἐμέ. Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ γνωρίζω τὸν ἑαυτὸν μου ὀλιγώτερον παρ' ὅσον Σὺ τὸν γνωρίζεις. Σὲ ἱκετεύω, Θεέ μου, ἀποκάλυψε εἰς ἐμέ τὸν ἑαυτὸν μου, διὰ νὰ ἐξομολογηθῶ εἰς τοὺς ἀδελφούς μου, ποῦ δέονται ὑπὲρ ἐμοῦ, κάθε τι τὸ νοσηρὸν, ποῦ εὐρίσκεται εἰς τὴν ψυχὴν μου. Θὰ ἐξετάσω ἀκόμη μία φορὰ τὸν ἑαυτὸν μου προσεκτικώτερα. Ἐὰν ἐκεῖνο ποῦ μὲ συγκινεῖ εἰς τοὺς ἐπαίνους, εἶναι τὸ ἀγαθὸν τῶν συνανθρώπων μου, διατὶ συγκινοῦμαι ὅταν ἄλλος τις κατηγορῆται ἀδίκως, ὀλιγώτερον, παρ' ὅσον, ὅταν ἐγὼ ὁ ἴδιος κατηγοροῦμαι ; Διατὶ πάσχω διὰ μίαν προσβολήν, ποῦ ἔγινεν ἐναντίον μου περισσότερο παρὰ διὰ μίαν ἐξ Ἰσοῦ ἀδικὸν προσβολήν γενομένην ἐνώπιον ἐμοῦ ἐναντίον ἄλλου προσώπου ; Μήπως δὲν τὸ γνωρίζω καὶ αὐτό ; Ἡ τέλος, συμβαίνει, ὥστε νὰ ἐξαπατῶ ἐγὼ ὁ ἴδιος τὸν ἑαυτὸν μου καὶ νὰ μὴν εἶμαι ἀληθινὸς εἰς τὴν καρδίαν μου καὶ εἰς τὴν γλῶσσάν μου ; Ἀπομάκρυνε ἀπὸ ἐμέ, Κύριε, αὐτὴν τὴν πλάνην, ἵνα· «μὴ ἔλαιον ἀμαρτωλοῦ λιπάνῃ τὴν κεφαλὴν μου»⁽¹⁾.

Ὁ κίνδυνος τῆς κενοδοξίας

«Πτωχὸς καὶ πένης ἐγὼ εἶμι»⁽²⁾ ἀλλ' ἀγαθώτερος, ὅταν, ἐν μέσῳ κρυφῶν ἀναστεναγμῶν ἀπαρέσκω εἰς τὸν ἑαυτὸν μου καὶ καταφεύγω εἰς τὸν οἶκτόν Σου μέχρι τῆς στιγμῆς, κατὰ τὴν ὁποίαν ὅ,τι εὐτελὲς ὑπάρχει εἰς ἐμέ ἐκτοπίζεται καὶ ὀδηγεῖται τέλειον εἰς τὴν εἰρήνην ἐκεῖνην, τὴν ὁποίαν δὲν ἠμπορεῖ ν' ἀτενίσῃ ὑπερφίαλος ὀφθαλμὸς. Οἱ λόγοι, ποῦ ἀναδρῦουν ἐκ τοῦ στόματος καὶ

(1) Πρὸς Π. Ψαλμ. ΡΜ', 5.

(2) Ψαλμ. ΡΗ', 22.

αί πράξεις, πού φέρονται εἰς γνῶσιν τῶν ἀνθρώπων, ἐμπερικλείουν τὸν λίαν ἐπικίνδυνον πειρασμὸν τοῦ ἐπαίνου, ὁ ὁποῖος περισυλλέγει δι' ἐπαιτείας ἐνδείξεις, ἐκτιμήσεις μὲ τὸν σκοπὸν ν' ἀποκτήσῃ κάποιαν ὑπεροχήν. Τὸ πάθος τοῦτο μὲ ἐμβάλλει ἀκόμη εἰς πειρασμὸν, ἀκόμη καὶ ὅταν τὸ καταδικάζω, ἀκριδῶς διὰ νὰ τὸ καταδικάσω. Συχνὰ ὑπάρχει μεγαλυτέρα κενοδοξία ἐν προκειμένῳ, δηλαδὴ ὅταν κανεὶς ὑπερηφανεύεται διὰ τὸ ὅτι περιφρονεῖ τὴν κενὴν δόξαν, ἀλλὰ δὲν ὑπερηφανεύεται διὰ τὸ ὅτι περιφρονεῖ τὴν δόξαν μὲ εἰλικρίνειαν, διότι ὁ ὑπερηφανευόμενος δι' αὐτὴν δὲν τὴν καταδικάζει (1).

Ἐπάρχει ἀκόμη καὶ ἓνα ἄλλο κακόν, πού ἀνήκει εἰς αὐτὸ τὸ εἶδος τοῦ πειρασμοῦ καὶ συνίσταται εἰς τὴν αὐταρέσκειαν διὰ τὴν ἀξίαν μας καὶ ἂν ἀκόμη δὲν ἀρέσωμε ἢ δὲν ἐπιδιώκωμε ν' ἀρέσωμε εἰς τοὺς ἄλλους. Ἄλλ' ἐκεῖνοι, πού ἀρέσκονται εἰς τὸν ἑαυτὸν τους, ἀπαρέσκουν εἰς Ἐσέ, εἴτε ἐπειδὴ ἀγαποῦν πράγματα, τὰ ὁποῖα θεωροῦν ἀγαθὰ, ἐνῶ δὲν εἶναι τοιαῦτα, εἴτε, μολονότι ἀγαποῦν πράγματα ἀναντιρρήτως ἀγαθὰ, τὰ ἐκλαμβάνουν ὡς προερχόμενα ἐξ αὐτῶν τῶν ἰδίων καὶ ὄχι ἀπὸ Σέ· εἴτε, τέλος, καίτοι ἀποδίδοντες αὐτὰ εἰς τὴν χάριν Σου, δὲν τ' ἀπολαμβάνουν μετὰ τῶν ἄλλων μὲ ἀδελφικὴν ἐγκαρδιότητα, ἀλλὰ τ' ἀποκρύπτουν φιλαργύρως. Σὺ ἀντιλαμβάνεσαι τὸν τρόμον τῆς καρδίας μου ἐν μέσῳ παντρεῖδῶν κινδύνων καὶ δοκιμασιῶν τούτων, καὶ αἰσθάνομαι ὅτι θεραπεύεις τὰς πληγὰς μου, ἀλλ' ὄχι ὅτι εἶμαι ἀπηλλαγμένος πληγῶν.

Ἡ ἀναζήτησις τοῦ Θεοῦ

Ποῦ δὲν μὲ συνώδευες, ὦ Ἀλήθεια, καὶ δὲν μ' ἐδίδασκες τί ν' ἀποφεύγω καὶ τί νὰ ἐπιδιώκω, καθ' ὃν χρόνον ἐζήτησιν τὴν συμβουλήν Σου καὶ ἀπέδίδα εἰς Ἐσέ ὅ,τι ἠμπόρεσα ν' ἀντιληφθῶ εἰς τὸν ὁρατὸν αὐτὸν κόσμον ;

(1) Ὁ Πασκάλ ἐκφράζει τὴν αὐτὴν σκέψιν: «Οἱ γράφοντες, λέγει κατὰ τῆς δόξης, θέλουν νὰ ἔχουν δόξαν, ὅτι καλῶς ἔγραψαν, οἱ δὲ ἀναγνώσται θέλουν νὰ ἔχουν δόξαν ὅτι καλῶς ἀνέγνωσαν. Καὶ ἐγώ, ὁ γράφων τὰς γραμμὰς ταύτας, ἔχω πιθανῶς τὸν πόθον τοῦτον, ἴσως δὲ τὸν ἔχουν καὶ οἱ μέλλοντες νὰ τὰς ἀναγνώσουν». (Pascal, Pensées, σελ. 24. Edit. Ed. Havet).

Διέτρεξα, ὅπως ἠμπόρεσα, μὲ τὰς αἰσθήσεις μου τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον καὶ ἔφθασα μέχρι τῆς ζωῆς τοῦ σώματός μου, μέχρις αὐτῶν τῶν ἰδίων αἰσθήσεών μου. Ἐκκεῖ εἰσέδυσά εἰς τοὺς ἐκτενεῖς καὶ εὐρεῖς λειμῶνας τῆς μνήμης μου, ποῦ εἶναι, μὲ τρόπον θαυμάσιον, πλήρεις ἀπειραρίθμων εἰκόνων καὶ ἐμελέτησα καὶ δὲν θὰ διέκρινα τίποτε, χωρὶς τὴν βοήθειάν Σου καὶ εἶδα, ὅτι τίποτε ἐξ ὧν αὐτῶν δὲν ἦσιν Σὺ.

Δὲν εἶμαι οὔτε ἐγὼ ὁ ἴδιος ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος, διὰ νὰ Σὲ εὕρω, διέτρεξα ὅλα αὐτὰ καὶ ἐπροσπάθησα νὰ διακρίνω τὰ μὲν ἀπὸ τὰ δὲ καὶ νὰ τὰ ἐκτιμῆσω ἀναλόγως τῆς ἀξίας των, δεχόμενος τὰ μὲν ἐκ τῆς μαρτυρίας τῶν αἰσθήσεών μου καὶ διερωτῶν τὰ ἄλλα, ποῦ αἰσθάνθηκα ὅτι ἦσαν συμμεμειγμένα μὲ τὸν ἑαυτὸν μου, καὶ κατόπιν διαχωρίζων καὶ ἀπαριθμῶν τοὺς διαφόρους αὐτοὺς ἀγγελιαφόρους τῶν αἰσθήσεών μου, καὶ τέλος ἀνασκάπτων τοὺς θησαυροὺς τῆς μνήμης μου, διὰ ν' ἀποσπάσω τοὺς μὲν, ἀπωθήσω ἢ ἀνασύρω ἐκ νέου τοὺς ἄλλους. Ἐγὼ ὁ ἴδιος, ἢ ἡ δύναμις, ποῦ ἐνεργοῦσε ὅλα αὐτὰ δὲν ἦσιν Σὺ, διότι Σὺ εἶσαι τὸ αἰώνιον ἐκεῖνο φῶς, ποῦ ἐσυμβουλευόμενον ὡς πρὸς πάντα, διὰ νὰ μάθω, ἂν ὑπῆρχαν, τί ἦσαν καὶ ποῖα ἦτο ἡ ἀξία των. Καὶ ἤκουα τὴν διδασκαλίαν τοῦ αἰωνίου τούτου φωτός καὶ τὰς ἐντολάς του. Καὶ πράττω τοῦτο συχνά. Εἶναι ἀπόλαυσις δι' ἐμέ, ἐφ' ὅσον δὲ ἠμπορῶ ν' ἀπαλλαγῶ τῆς ὑποχρεώσεως τῶν καθημερινῶν καθηκόντων μου, εὐρίσκω εἰς τὴν ἀπόλαυσιν αὐτὴν καταφύγιον. Καὶ ὡς πρὸς κάθε τι, διατρέχω, συμβουλευόμενος Ἐσέ, δὲν εὐρίσκω ἀνάπαυσιν διὰ τὴν ψυχὴν μου, παρὰ μόνον εἰς Ἐσέ, ποῦ μόνος περισυλλέγεις τὰς κατεσπαρμένας σκέψεις μου καὶ ἐνεργεῖς μὲ τρόπον, ὥστε τίποτε εἰς τὸν ἐσωτερικόν μου κόσμον νὰ μὴν ἀπομακρύνεται ἀπὸ Σένα. Κάποτε μοῦ ἐμπνέεις συναισθήματα καθ' ἑλοκληρίαν διαφορετικὰ ἀπὸ τὰ συνήθη· συναισθήματα συνοδευόμενα, ἀγνοῶ ἀπὸ ποῖαν γλυκύτητα, ἀπὸ μίαν τοιαύτην γλυκύτητα, ὥστε, ἂν ὠλοκληρῶντο εἰς ἐμέ, δὲν γνωρίζω, ἂν θὰ ὑπῆρχε ζωὴ, ποῦ δὲν θὰ ἦτο αὐτὴ ἡ πραγματικὴ ζωὴ. Ἀλλὰ πίπτω καὶ πάλι εἰς τὰ ἐπίγεια, παρασυρόμενος ἀπὸ ἓνα ὀδυνηρὸν βᾶρος, ἐφ' ὅσον πρόσελκύομαι εἰς αὐτὰ ἀπὸ τὴν συνήθειαν. Κλαίω παρασυρόμενος, ἀλλὰ παρασύρομαι ἐν τούτοις. Τόσον εἶναι βαρὺ τὸ φορτίον τῆς συ-

νηθείας ! Ἐμπορῶ νὰ εἶμαι ἐδῶ, ἀλλὰ δὲν τὸ θέλω, θέλω νὰ εἶμαι ἐκεῖ, ἀλλὰ δὲν ἠμπορῶ. Εἶμαι λοιπὸν καὶ ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ἄθλιος.

* *

Ἴδου διατί ἐμελέτησα τὴν νοσηρότητα τῶν ἁμαρτιῶν μου ὑπὸ τὴν τριπλὴν μορφὴν τῶν ὀρέξεων καὶ ἐπεκαλέσθην τὴν δεξιάν Σου πρὸς σωτηρίαν μου. Διότι εἶδα τὴν λάμπην Σου μὲ αἱματωμένη καρδιά καὶ εἶπα μέσα εἰς τὴν ἔκστασίν μου «ἀπέρριμμαι ἀπὸ προσώπου τῶν ὀφθαλμῶν σου». Σὺ εἶσαι ἡ ἀλήθεια, πρὸ ἐξουσιάζει τὰ πάντα, ἐγὼ δὲ μὲ τὴν φιλαργυρία μου, δὲν ἠθέλησα μὲν νὰ Σὲ χάσω, ἀλλ' ἠθέλησα νὰ κατέχω καὶ Ἐσὲ καὶ τὸ ψεῦδος μέχρι τοῦ σημείου, ὥστε καὶ ἐγὼ ὁ ἴδιος νὰ μὴ γνωρίζω τί εἶναι ἀλήθεια. Διὰ τοῦτο καὶ Σὲ ἔχασα, διότι ἀπαξιοῖς νὰ κατέχεσαι μαζί μὲ τὸ ψεῦδος.

Οἱ ψευδεῖς μεσάζοντες

Ποῖον θὰ εὑρισκα ἱκανὸν νὰ μὲ συμφιλιώσῃ μαζί Σου ; Μήπως ὀφείλω νὰ ἐκλιπαρήσω τὴν εὐνοίαν τῶν ἀγγέλων ; Ἀλλὰ μὲ ποῖαν δέησιν ; Πολλοὶ προσπαθοῦν, καθὼς ἀκούω, νὰ ἐπανέλθουν εἰς Ἐσὲ καὶ μὴ δυνάμενοι νὰ τὸ κατορθώσουν μὲ τὰς ἰδικὰς τῶν δυνάμεις, κατέφυγαν εἰς τὸ μέσον τοῦτο, καὶ περιέπεσαν εἰς τὸν πόθον περιέργων δραματισμῶν καὶ ἔγιναν ἄξιοι τῶν ψευδαισθησεῶν των. Διότι Σ' ἐζητοῦσαν φυσιοῦμενοι ἀπὸ τὸν ὄγκον τῆς ἐπιστήμης, ὑψώνοντες τὴν κεφαλὴν των, ἀντὶ νὰ κτυπήσουν τὸ στήθος των· προσεῖλκυσαν μὲ τὴν ὁμοιότητα τῆς καρδίας των τὰς δυνάμεις τοῦ ἀέρος⁽¹⁾, συνοδοὺς καὶ συνενόχους τῆς ἀλαζονείας των, καὶ ἀφῆκαν τὸν ἑαυτὸν των νὰ ἐξαπατηθῇ ἀπὸ μαγικὰς δυνάμεις, ζητοῦντες, μὲ τὸν σκοπὸν νὰ ἐξαγνισθοῦν, κάποιον μεσάζοντα, πρὸ δὲν εὑρίσκετο εἰς αὐτὰς τὰς δυνάμεις διότι «ἦν ὁ σατανᾶς μετασχηματισθεὶς εἰς ἄγγελον φωτός»⁽²⁾, καὶ ἐδελέασε τὴν σαρκικὴν ἐπιθυμίαν των τόσο εὐκολώτερον ὅσο αὐτὸς ὁ ἴδιος δὲν ἔφερε σαρκικὸν σῶμα.

Διότι ἐκεῖνοι ἦσαν συγχρόνως θνητοὶ καὶ ἁμαρτωλοὶ, Σὺ δέ,

(1) Πρὸς β', 2.

(2) Πρὸς Β', Κορινθ. ια', 14.

ὦ Κύριε, με τὸν ὁποῖον ἐζήτουν ὑπεροπτικῶς νὰ συμφιλιωθοῦν, εἶσαι ἀθάνατος καὶ ἀναμάρτητος. Ἄλλ' ὁ μεσάζων μεταξύ τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἀνθρώπων ἔπρεπε νὰ ἔχη κάτι κοινὸν με τὸν Θεὸν καὶ με τοὺς ἀνθρώπους. Ἐὰν αὐτὸ τὸ κάτι ἦτο ὁμοιότατον με τὸν ἀνθρώπου θὰ τοὺς ἀπεμάκρυνεν ἀπὸ τὸν Θεόν, ἐὰν δὲ ἦτο ὁμοιότατον με τὸν Θεόν, θὰ τὸν ἀπεμάκρυνε πολὺ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ἔτσι δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ ἓνας ἀληθινὸς μεσάζων. Λοιπὸν, ὁ ψεύτικος ἐκεῖνος μεσάζων, εἰς τὸν ὁποῖον οἱ ἀπόκρυφοὶ στοχασμοὶ Σου ἐπιτρέπουν νὰ φενακίζῃ τοὺς ὑπερηφάνους, ἐπειδὴ ἔχει κάτι τὸ κοινὸν με τοὺς ἀνθρώπους, δηλαδὴ τὴν ἀμαρτίαν, θέλει συγχρόνως νὰ φαίνεται, ὅτι ἔχει κάτι κοινὸν μετὰ τοῦ Θεοῦ ἐπειδὴ δὲ δὲν ἔχει σῶμα σαρκικόν, προσποιεῖται τὸν ἀθάνατον. Ἄλλ' ἐπειδὴ τὰ «ὀψώνια τῆς ἀμαρτίας θάνατος»⁽¹⁾ καὶ ἐπειδὴ ἔχει κοινὴν μετὰ τῶν ἀνθρώπων τὴν ἀμαρτίαν, εἰναι ἀκριδῶς δι' αὐτὸ καταδικασμένος εἰς θάνατον.

Ἀληθινὸς μεσάζων ὁ Χριστὸς

Ὁ ἀληθινὸς μεσάζων, πὺ ἐδειξες εἰς τοὺς ἀνθρώπους διὰ τοῦ ἀποκρύφου ἐλέους Σου καὶ ἀπέστειλες, διὰ νὰ μάθουν ἀπὸ τὸ παράδειγμά του τὴν ταπεινότητα, «ὁ μεσίτης ἐκεῖνος Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἄνθρωπος Χριστὸς Ἰησοῦς»⁽²⁾ ἐμεσίτευσε μεταξύ τῶν ἀμαρτωλῶν θνητῶν καὶ τοῦ ἀναμάρτητου Δικαίου, ὅπως, ἐπειδὴ ἡ ζωὴ καὶ ἡ εἰρήνη εἶναι τὸ ἔπαθλον τῆς δικαιοσύνης, ἐκμηδενίσῃ διὰ τῆς δικαιοσύνης, πὺ Τὸν ἐνώνει με τὸ Θεόν, τὸν θάνατον τῶν μετανοούντων ἀσεδῶν, πὺ ἠθέλησε νὰ ἔχη κοινὸν μετὰ τῶν ἀνθρώπων. Δὲν παρουσιάσθη εἰς τοὺς ἀγίους τοῦ παρελθόντος διὰ νὰ σωθοῦν με τὴν πίστιν εἰς τὰ μέλλοντα πάθη Του, καθὼς, ἡμεῖς θὰ ἐσωζόμεθα με τὴν πίστιν εἰς τὰ παρελθόντα μαρτύριά Του. Ὡς ἄνθρωπος εἶναι μεσάζων, ὡς Λόγος δὲν εἶναι τοιοῦτος, διότι εἶναι ἴσος με τὸν Θεόν καὶ ὁ Θεὸς ἐν Θεῷ καὶ ὁμοῦ εἰς καὶ μόνος Θεός⁽³⁾.

Πῶς μᾶς ἠγάπησες, Πάτερ ἀγαθὲ, ἔστις «τοῦ ἰδίου υἱοῦ οὐκ

(1) Ρωμ. στ' 23.

(1) Α' Τιμ. β', 5.

(2) Πρβλ. Ἰωάνν. α', 1.

ἐφείσθης, ἀλλὰ παρέδωκες αὐτὸν ὑπὲρ ἡμῶν τῶν ἀσεβῶν»⁽¹⁾. Πόσον μᾶς ἠγάπησες, ὑπὲρ ὧν Ἐκεῖνος «οὐχ ἄρπαγμὸν ἠγήσατο τὸ εἶναι ἴσα πρὸς Ἐσέ, γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ»⁽²⁾, μόνος αὐτὸς «ἐν νεκροῖς ἐλεύθερος»⁽³⁾ ἐξουσίαν ἔχων θεῖναι τὴν ψυχὴν του καὶ ἐξουσίαν ἔχων πάλιν λαβεῖν αὐτήν»⁽⁴⁾. Ὑπὲρ ἡμῶν προσεφέρθη εἰς Ἐσέ ὡς νικητῆς καὶ νικητῆς-θῦμα—διότι ὑπῆρξε θῦμα—ὡς θύτης καὶ θυσία : θύτης, διότι ὑπῆρξε θυσία, καταστήσας ἡμᾶς ἀπὸ δούλους τέκνα Σου, Αὐτός, τὸ τέκνον Σου, γενόμενος δούλος ἡμῶν. Δικαιοῦμαι ν' ἀναθέσω τὴν ἐλπίδα μου ἀκλόνητον εἰς Ἐκεῖνον, διότι θὰ θεραπεύσῃς ὅλας τὰς μαλθακότητάς μου δι' Αὐτοῦ «ὃς καὶ ἔστιν ἐν δεξιᾷ Σου καὶ ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν»⁽⁵⁾. Ἄλλως θὰ ἔχανα κάθε ἐλπίδα, διότι μεγάλαι εἶναι αἱ μαλθακότητές μου καὶ πολυάριθμοι, ὦ ναί, πολυάριθμοι καὶ μεγάλαι, ἀλλὰ μεγαλυτέρα ἢ θεραπευτικὴ τέχνη Σου. Θὰ ἦτο δυνατόν νὰ πιστεύωμεν, ὅτι ὁ Λόγος Σου θὰ ἦτο μακρὰν ἀπὸ τοῦ νὰ ἐνωθῇ μετὰ τῶν ἀνθρώπων καὶ θὰ μᾶς κατελάμβανεν ἀπόγνωσις, «ἐάν μὴ σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωνεν ἐν ἡμῖν»⁽⁶⁾.

Ἐντρομος διὰ τὰς ἀμαρτίας μου καὶ διὰ τὸν ὄγκον τῆς ἀθλιότητός μου, ἔθεσα εἰς τὴν καρδίαν μου καὶ ἐμελέτησα τὸ ζήτημα τῆς εἰς τὴν ἀπομόνωσιν φυγῆς μου. Ἀλλὰ Σὺ μὲ ἠμπόδισες καὶ μοῦ ἔδωσες τὴν δύναμιν εἰπών : Διὸ καὶ «ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν ὁ Χριστός, ἵνα οἱ ζῶντες μηκέτι ἑαυτοῖς ζῶσιν, ἀλλὰ τῷ ὑπὲρ αὐτῶν ἀποθανόντι»⁽⁷⁾. Ἴδου ἐγώ, Κύριε, ἐπιτρίβων ἐπὶ Σὲ⁽⁸⁾ τὴν μέριμναν περὶ τῆς ζωῆς μου καὶ κατανοῶν τὰ «θαυμάσιά Σου ἐκ τοῦ νόμου Σου»⁽⁹⁾. Σὺ γνωρίζεις τὴν ἀγνοίαν μου καὶ τὴν ἀδυναμίαν μου : «Παίδευσον καὶ ἴασαί με»⁽¹⁰⁾

(1) Πρβλ. Ρωμ. η', 32.

(2) Πρβλ. Φιλιππ. β', 6, 8.

(3) Ψαλμ. ΠΖ', 6.

(4) Πρβλ. Ἰωάνν. ι', 18.

(5) Ρωμ. η', 35.

(6) Πρβλ. Ἰωάνν. α', 14.

(7) Β' Κορινθ. ε', 15.

(8) Πρβλ. Ψαλμ. ΝΔ', 23

(9) Πρβλ. ΡΙΗ', 18.

(10) Πρβλ. Ψαλμ. ΣΤ', 3.

Ὁ μονογενὴς Υἱὸς Σου, «ἐν ᾧ εἰσι πάντες οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως ἀπόκρυφοί» (1) μ' ἐλύτρωσε διὰ τοῦ αἵματός Του. Οἱ υπερήφανοι ἄς μὴ μὲ συκοφαντήσουν, διὰ τὸ ὅτι ἐνθυμοῦμαι τὴν ἀξίαν τοῦ ἐξαγορασμοῦ μου· διὰ τὸ ὅτι τρώγω καὶ πίνω τὸ ἅγιον θῆμα καὶ διὰ τὸ ὅτι, μολονότι εἶμαι πένης, ποθῶ νὰ χορτάσω μὲ ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι «φάγονται καὶ ἐμπλησθίσονται καὶ αἰνέσουσι Κύριον οἱ ἐκζητοῦντες αὐτόν» (2).

(1) Κολοσσ. β', 3.

(2) Ψαλμ. ΚΑ', 27.

ΒΙΒΛΙΟΝ ΙΑ'

Ὁ συγγραφεὺς ἐπικαλεῖται τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ, διὰ νὰ κατανοήσῃ τὸ πνεῦμα τῶν Γραφῶν.—Προσπαθεῖ νὰ ἐρμηνεύσῃ τὴν πρώτην φράσιν τῆς Γραφῆς : «ΕΝ ΑΡΧῆ ΕΠΟΙΗΣΕΝ Ο ΘΕΟΣ ΤΟΝ ΟΥΡΑΝΟΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΓΗΝ».—Ἀπαντᾷ εἰς τὸ ζήτημα : τί ἔπραττεν ὁ Θεὸς πρὸ τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου. Οὐδεὶς χρόνος πρὸ τῆς δημιουργίας.—Τί εἶναι ὁ χρόνος ;—Ποῖον τὸ μέτρον τοῦ χρόνου :

Ἡ ἐξομολόγησις τῶν ἀθλιότητων μας ἀνακουφίζει τὴν ψυχὴν μας

ὦ Κύριε, Σὺ, ποὺ εἶσαι αἰωνιότης, ἀγνοεῖς ὅ,τι Σοῦ λέγω ἢ ἔχεις ἀνάγκην τοῦ χρόνου διὰ νὰ βλέπῃς τί γίνεται ἐν τῷ χρόνῳ⁽¹⁾; Διὰ ποῖον λοιπὸν λόγον Σοῦ διηγούμαι τόσα πράγματα : Ἀναμφιβόλως ὄχι διὰ νὰ τὰ μάθῃς Σὺ ἀπὸ μένα, ἀλλὰ διὰ νὰ διεγείρω πρὸς Ἐσὲ τὴν καρδίαν μου καὶ τὴν καρδίαν ἐκείνων, οἱ ὅποιοι θὰ τ' ἀναγνώσουν, διὰ νὰ εἴπωμεν ὅλοι : «μέγας Κύριος καὶ αἰνετὸς σφόδρα»⁽²⁾. Τὸ εἶπα καὶ θὰ τὸ εἴπῳ ἀκόμη : «Τὸ κάμνω διὰ τὴν ἀγάπην τῆς ἀγάπης Σου». Προσευχόμεθα καὶ ὁμῶς ἢ ἀλήθεια λέγει : «Οἶδεν ὁ πατὴρ ἡμῶν ὧν χρεῖαν ἔχετε πρὸ τοῦ ὑμᾶς αἰτῆσαι αὐτόν»⁽³⁾. Σοῦ ἀνοίγομε λοιπὸν τὴν καρδιά μας, ἐξομολογούμεθα εἰς Ἐσὲ τὰς ἀμαρτίας μας καὶ τὸ «ἔλεός σου ἐφ' ἡμᾶς»⁽⁴⁾ διὰ νὰ μᾶς λυτρώσῃς καθ' ὁλοκληρίαν, ἀφοῦ ἔχεις ἤδη ἐπιληφθῆ τῆς λυτρώσεώς μας, διὰ νὰ παύσωμεν νὰ εἴμεθα ἄθλιοι εἰς τὸν ἑαυτὸν μας καὶ εὐδαίμονες εἰς Ἐσέ. Διότι

(1) Ἔτσι μεταφράζομεν τὴν φράσιν : «aut ad tempus vides quod fit in tempore» ἀκολουθήσαντες ἐπὶ τοῦ προκειμένου τὴν ἀπόδοσιν τοῦ L. Moreau (Les Confess. de St. Augustin, Flammarion édit.). Ὁ Paul Janet μεταφράζει : «ou voyez-vous dans le temps ce qui a lieu dans le temps?».

(2) Ψαλμ. 95, 4.

(3) Ματθ. στ', 8.

(4) Πρβλ. Ψαλμ. ΛΒ', 22.

μᾶς ἐκάλεσες νὰ γίνωμεν πτωχοὶ τῷ πνεύματι καὶ πραεῖς καὶ πεν-
θοῦντες, πεινῶντες καὶ διψῶντες δικαιοσύνην, φιλεύσπλαχοι,
ἀγνοὶ καὶ εἰρηνικοί⁽¹⁾. Σοῦ διηγήθηκα ὅτι ἠμπόρεσα, διότι Σὺ
πρῶτος ἠθέλησες νὰ ἐξομολογηθῶ εἰς Ἐσέ, Κύριον τὸν Θεόν μου
«ὅτι ἀγαθός, ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ»⁽²⁾.

Ὁ συγγραφεὺς ζητεῖ

τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν καὶ τὴν πλάνην

Μὴ διαθέτων ἄλλην γλῶσσαν, παρὰ μόνον τὴν γραφίδα μου,
πῶς θὰ ἠμπορέσω νὰ ἐξαγγείλω ὅλας τὰς συμβουλὰς, ὅλους τοὺς
φόβους, ὅλας τὰς ἐμπνεύσεις Σου, διὰ τῶν ὁποίων μὲ καθοδήγη-
σες νὰ κηρύξω τὸν Λόγον Σου καὶ ν' ἀπονεύμω τὰ ἅγια Σου μυ-
στήρια εἰς τὸν λαόν Σου ; Καὶ ἂν ἀκόμη εἶχα τὴν δύναμιν νὰ
ἐξαγγείλω ὅλα αὐτά, κατὰ τὴν τάξιν των, θὰ μοῦ ἐστοίχιζαν
πολὺ ἀκριβὰ καὶ αἱ μικρότεραι σταγόνες τοῦ χρόνου.

Ἦδη ἀπὸ χρόνου μακροῦ μὲ διαφλέγει ὁ πόθος νὰ μελετήσω
τὸν Νόμον Σου, νὰ Σοῦ ἐξομολογηθῶ σχετικῶς τὴν γνῶσίν μου
καὶ τὴν ἀγνοϊάν μου, τὸ λυκαυγές Σου καὶ τὰ ὑπόλοιπα σκότη
μου, τὰ ὁποῖα θὰ διαρκέσουν ἕως ὅτου ἡ ἀδυναμία μου καταβρο-
χθισθῇ ὑπὸ τῆς δυνάμεώς Σου. Καὶ δὲν θέλω νὰ διαρρεύσουν δια-
φορετικὰ αἱ ὥραι μου ἐκεῖναι, ποῦ θὰ μοῦ ἀφήσῃ ἐλευθέρας ἡ
ἀνάγκη τῆς ἀναζωογονήσεως τοῦ σώματός μου, τῆς ἀναπαύσεως
τοῦ πνεύματός μου, ὡς καὶ τῆς ἐξυπηρετήσεως, ποῦ ὀφείλομεν
εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ἢ τὴν ὁποίαν δὲν ὀφείλομεν μὲν, ἀλλὰ τὴν
παρέχομεν.

Κύριε καὶ Θεέ μου «εἰσάκουσον τῆς δεήσεώς μου»⁽³⁾ καὶ
τὸ ἔλεός Σου ἕς ἐκπληρώσῃ τὴν ἐπιθυμίαν μου. Διότι δὲν δια-
φλέγομαι δι' ἐμὲ καὶ μόνον, ἀλλὰ μὲ διακαίει καὶ ὁ οἶκτος πρὸς
τοὺς ἀδελφούς μου, Σὺ δὲ τὸ βλέπεις αὐτὸ εἰς τὴν καρδίαν μου.
Δέξου τὴν θυσίαν τῆς σκέψεώς μου καὶ τῆς γλώσσης μου, δῶσέ
μου Σὺ ὁ ἴδιος ὅτι θέλω ἐγὼ νὰ Σοῦ προσφέρω, διότι «πτωχός
καὶ πέννης εἰμί, ἐγώ»⁽⁴⁾. Σὺ δὲ «πλουτῶν εἰς πάντας τοὺς ἐπι-

(1) Ματθ. ε', 39.

(2) Ψαλμ. ΡΙΖ', 1.

(3) Ψαλμ. Κ', 2.

(4) Ψαλμ. ΠΕ', 1.

καλουμένους Σε»⁽¹⁾. Ἀπομάκρυνε ἀπὸ κάθε ἰταμότητα ἀπὸ κάθε ἐσωτερικὸν καὶ ἐξωτερικὸν ψεῦδος τὰ χεῖλη μου. Ἄς εἶναι δι' ἐμὲ ἀγναὶ ἡδοναὶ αἱ Γραφαὶ Σου. Ἄς μὴ ἀπατῶμαι ὡς πρὸς αὐτάς καὶ ἄς μὴν ἀπατῶ κανένα. Στρέψε πρὸς ἐμὲ τὴν προσοχὴν Σου καὶ λυπήσου με, Κύριε καὶ Θεέ μου, φῶς τῶν τυφλῶν καὶ δύνამις τῶν ἀδυνάτων, φῶς τῶν ὀρώντων καὶ δύνამις τῶν ἰσχυρῶν. Στρέψε τὴν προσοχὴν Σου εἰς τὴν ψυχὴν μου καὶ ἄκουσέ την, ποῦ σὲ καλεῖ ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὴν ἄβυσσο, διότι, ἂν δὲν εὐρίσκονται καὶ εἰς τὰς ἀβύσσους τὰ ῥήματα Σου, ποῦ θὰ ὑπάγωμεν, ποῖον θὰ ἐπικαλεσθῶμεν ;

«Σὴ ἐστὶν ἡ ἡμέρα καὶ σὴ ἐστὶν ἡ νύξ»⁽²⁾. Αἱ στιγμαὶ πετοῦν εἰς ἓνα νεῦμά Σου. Ἄνοιξε εἰς τοὺς στοχασμούς μου τὰ ἀπόκρυφα βᾶθη τοῦ Νόμου Σου καὶ μὴ κλείσῃς αὐτὰ εἰς τοὺς κρούοντας. Δὲν ἠθέλησες γὰρ γραφοῦν τὰ σκοτεινὰ μυστήρια τόσων σελίδων εἰς μάτην. Τὰ δάση ἐκεῖνα δὲν ἔχουν τὰ λάφια των, ποῦ καταφεύγουν ἐντὸς αὐτῶν, στεγάζονται, περιπατοῦν, βόσκουν, μυρμηκάζουν καὶ ἀναπαύονται ; ὦ, Κύριε, τελειοποίησέ με καὶ ἀποκάλυψε αὐτὰ τὰ μυστήρια εἰς ἐμέ. Ἡ φωνὴ Σου εἶναι ἡ χαρὰ μου. Ἡ φωνὴ Σου εἶναι ὑπερτέρα ἀπὸ κάθε ἄλλη χαρὰ δι' ἐμέ. Δῶσέ μου ὅ,τι ἀγαπῶ, διότι ἀγαπῶ, Σὺ δὲ μ' ἔκαμες ν' ἀγαπῶ. Μὴν ἀφήσῃς τὰ δῶρά Σου καὶ μὴ περιφρονήσῃς τὸ φυτό Σου, ποῦ βασανίζεται ἀπὸ τὴν δίψα. Ἄς ἐξομολογηθῶ εἰς Ἐσὲ ὅ,τι θὰ εὔρω εἰς τὰς Γραφάς Σου καὶ ἄς ἀκούσω φωνὴν ἀνέσεως⁽³⁾. Ἄς δροσισθῶ ἀπὸ τὴν πηγὴν Σου καὶ ἄς ἐννοήσω «τὰ θαύματα ἐκ τοῦ νόμου Σου»⁽⁴⁾, ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τῆς δημιουργίας τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς μέχρι τῆς βασιλείας τῆς ἀγίας πολιτείας Σου, ποῦ εἶναι μετὰ Σοῦ αἰωνία.

Κύριε, ἐλέησέ με καὶ εἰσάκουσε τὸν πόθον μου. Διότι δὲν ποθῶ, καθὼς πιστεύω, οὔτε τὴν γῆν, οὔτε χρυσόν, οὔτε ἄργυρον, οὔτε πολυτίμους λίθους, οὔτε δόξαν, οὔτε ἰσχύν, οὔτε πολυτελεῖ ἑνδύματα, οὔτε ἡδονὰς τῆς σαρκός, οὔτε τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν ἀναγκῶν τοῦ σώματος καὶ τῆς προσκαιροῦ ταύτης ζωῆς, τὰ ὁποῖα

(1) Ρωμ. ι', 12.

(2) Ψαλμ. ΟΓ', 16.

(3) Πρὸς βλ. Ψαλ. ΚΕ', 7.

(4) Πρὸς βλ. Ψαλμ. ΡΙΗ', 18.

ἔλα μαζί θά προστεθοῦν εἰς τοὺς ζητοῦντας τὴν βασιλείαν Σου καὶ τὴν δικαιοσύνην Σου (1).

Ἴδέ, ὦ Θεέ μου, εἰς τί συνίσταται ὁ πόθος μου : «διηγῆσαντό μοι παράνομοι ἀδολεσχίας, ἀλλ' οὐχ' ὡς ὁ νόμος σου Κύριε» (2). Ἴδέ εἰς τί συνίσταται ὁ πόθος μου. Ἴδέ πατέρα μου, παρετήρησε καὶ ἰδέ, ἐπιδοκίμασέ με καὶ ἀξίωσέ με ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ ἐλέους Σου, ὅπως εὖρω χάριν ἐνώπιόν Σου καὶ ἀνοιχθοῦν εἰς ἐμέ αἱ πύλαι τῶν Γραφῶν Σου. Σέ ἱκετεύω ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, υἱοῦ Σου, ἀνδρός «τῆς δεξιᾶς Σου, υἱοῦ ἀνθρώπου, ὃν ἐκραταίωσας σεαυτῷ» (3), μεσίτην μεταξὺ Σου καὶ ἡμῶν, διὰ τοῦ ὁποίου ἐζήτησες ἡμᾶς, οἱ ὅποιοι δὲν Σ' ἐζητήσαμεν, διὰ νὰ Σέ ζητήσωμεν καὶ ἡμεῖς ὑπὸ Σου, ζητηθέντες. Ἐν ὀνόματι τοῦ Λόγου Σου, διὰ τοῦ ὁποίου ἐδημιούργησες τὰ πάντα καὶ ἐμέ μαζί με αὐτά. Ἐν ὀνόματι τοῦ Υἱοῦ Σου, διὰ τοῦ ὁποίου ἐκάλεσες πρὸς υἱοθέτησιν τὸν λαὸν τῶν πιστῶν καὶ ἐμέ εἰς αὐτόν. Σέ ἱκετεύω ἐν ὀνόματι Ἐκείνου «ὃς καὶ ἔστιν ἐν δεξιᾷ Σου, ὃς καὶ ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν» (4), «ἐν ᾧ εἰσι πάντες οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως ἀπόκρυφοι» (5). Αὐτὸν ζητῶ εἰς τὰς Γραφάς Σου. Ὁ Μωϋσῆς ἔγραφε περὶ αὐτοῦ : «Αὐτὸ τὸ λέγει Ἐκεῖνος, ἄρα τὸ λέγει ἢ Ἀλήθεια».

Ἡ δημιουργία τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς

Ἄς ἀκούσω καὶ ἄς ἐννοήσω : EN ARXH EPOIHSEN, O THEOS TON OURANON KAI THN GHN (6). Ἴδου τι ἔγραφεν ὁ Μωϋσῆς. Ἐγραψε καὶ ἐξηφανίσθη. Διεπορεύθη ἀπὸ τὴν γῆν αὐτὴν πρὸς Ἐσέ, καὶ δὲν εὐρίσκεται πλέον ἐνώπιόν μου. Διότι, ἐὰν εὐρίσκετο, θά τὸν κρατοῦσα, θά τὸν ρωτοῦσα, θά τὸν ἱκέτευα, ἐν ὀνόματί Σου, νὰ μοῦ ἐρμηνεύσῃ τὰς λέξεις αὐτὰς καὶ θά ἔτεινα τὸ

(1) Πρὸβλ. Ματθ. στ', 33.

(2) Πρὸβλ. Ψαλμ. ΡΙΗ, 85.

(3) Πρὸβλ. Ψαλμ. ΟΘ', 18.

(4) Ρωμ. η', 34.

(5) Κολασσ. β', 3.

(6) Γέν. Α', 1.

οὺς τῆς σαρκός μου εἰς τοὺς φθόγγους τῶν χειλέων του. Ἐάν μοῦ ὠμιλοῦσε εἰς τὴν Ἑβραϊκὴν, ἢ φωνὴ του θὰ ἐπληττε τὰς αἰσθήσεις μου εἰς μάτην, οὔτε θὰ εἰσέδουεν εἰς τὸ πνεῦμά μου. Ἐάν τοῦναντίον μοῦ ὠμιλοῦσε εἰς τὴν Λατινικὴν, θὰ τὸ ἐννοοῦσα. Ἀλλὰ πῶς θὰ ἐγνώριζα, ὅτι λέγει τ' ἀληθῆ; Θὰ τὸ ἐμάνθανα ἄρα γε ἀπ' αὐτὸν τὸν ἴδιον; Ὅχι! Ἡ ἀλήθεια, ποῦ δὲν εἶναι οὔτε Ἑβραϊκὴ, οὔτε Ἑλληνικὴ, οὔτε Λατινικὴ, θὰ ἔλεγεν εἰς τὸν ἐσωτερικὸν κόσμον μου, εἰς τὸ ἐνδιαίτημα τῆς σκέψεώς μου, χωρὶς ὄργανα στόματος καὶ γλώσσης, χωρὶς θόρυβον συλλαβῶν: «Λέγει τ' ἀληθῆ», ἐγὼ δέ, πλήρης ἐμπιστοσύνης θ' ἀνέκραζα πρὸς τὸν ἄνθρωπόν Σου ἐκεῖνον; «Ναί, λέγεις τὴν ἀλήθειαν».

Ἄλλ' ἐπειδὴ ἀδυνατῶ νὰ τὸν ἐρωτήσω, Σὲ ἱκετεύω, ὦ Ἀλήθεια, ὦ Θεέ μου, ὅστις ἐνέπνευσες τὸν Μωϋσῆν, ποῦ λέγει τ' ἀληθῆ, νὰ συγχωρήσης τὰς ἁμαρτίας μου, καὶ ὅπως ἔδωσες εἰς τὸν θεράποντά Σου ἐκεῖνον τὴν δύναμιν νὰ εἴπη τὰς λέξεις, ποῦ ἐμνημόνευσα, ἔτσι νὰ μὲ καταστήσης καὶ μένα ἱκανὸν νὰ τὰς ἐννοήσω.

Κάθε δημιουργήμα προϋποθέτει δημιουργὸν

Ἴδου ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ. Μοῦ ἀνακράζουσι ὅτι ἐπλάσθησαν, διότι μεταβάλλονται καὶ ποικίλλουσι. Ἀλλ' ὅτι δὲν ἐπλάσθη καὶ ὅμως ὑφίσταται δὲν ἢμπορεῖ νὰ ἔχη εἰς τὸν ἑαυτὸν του κάτι ποῦ δὲν εἶχε προηγουμένως, δηλαδὴ τὸ νὰ μεταβάλλεται καὶ νὰ ποικίλλῃ. Ἐπίσης μοῦ ἀνακράζουσι, ὅτι δὲν ἐπλασαν τὸν ἑαυτὸν τοὺς αὐτὰ τὰ ἴδια. «Ἐπάρχομεν, λέγουσι, ἐπειδὴ ἐπλάσθημεν, ἀλλὰ δὲν ὑπήρχαμε, προτοῦ ὑπάρξωμε. Ὡστε τὸ νὰ ἔχωμεν πλασθῆ παρ' ἡμῶν τῶν ἰδίων, εἶναι ἀδύνατον». Καὶ ἡ φωνὴ των αὐτῆ εἶναι ἡ πραγματικότης.

Σὺ λοιπόν, Κύριε, τὰ ἐπλασες, Ἐσὺ, ποῦ εἶσαι ὠραῖος, διότι εἶναι ὠραῖα. Σὺ, ποῦ εἶσαι ἀγαθός, ἐπειδὴ εἶναι ἀγαθὰ. Σὺ, ποῦ ὑπάρχεις διότι ὑπάρχουσι, ἀλλὰ δὲν ἔχουσι τὴν ἴδια ὠραιότητα, τὴν ἴδια ἀγαθότητα, τὴν ἴδιαν ὑπαρξιν, τὴν ὁποίαν ἔχει ὁ δημιουργός των, μὲ τὸν ὅποιον παραβαλλόμενα, δὲν εἶναι οὔτε ὠραῖα, οὔτε ἀγαθὰ, οὔτε κἀν ὑπάρχουσι.

Ἴδου τὰ γνωρίζομεν, χάρις εἰς Ἐσέ, ἀλλ' ἡ γνῶσις μας, συγκρινομένη μὲ τὴν ἰδικὴν Σου, εἶναι ἄγνοια.

Ὁ κόσμος ἐπλάσθη ἐκ τοῦ μηδενός

Ἄλλὰ πῶς ἔπλασες τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ ποίαν μετεχειρίσθης μηχανὴν δι' ἔργον τόσον μεγαλειώδες ; Βέβαια δὲν ἐνήργησες ὡς ἀνθρώπινος τεχνίτης, ποὺ διαμορφώνει σῶμα ἐκ σώματος κατὰ τὴν θέλησιν τῆς ψυχῆς του, ποὺ ἐναποτυπώνει μορφάς, αἱ ὁποῖαι εἶναι εὐχάριστοι καὶ τὰς ὁποίας ἀποκαλύπτουν οἱ ἐσωτερικοὶ ὀφθαλμοὶ της. Ἄλλ' ἢ ψυχὴ, πῶς θὰ ἠμποροῦσε νὰ τὸ κάμῃ, ἂν δὲν εἶχες πλάσει καὶ αὐτὴν τὴν ἰδίαν Ἐσοῦ ; Καὶ δὲν ἐναποτυπώνει ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν μορφήν παρὰ μόνον ἐπὶ ἑνὸς ἀντικειμένου, ποὺ ὑπάρχει ἤδη καὶ ποὺ ἠμπορεῖ νὰ τὴν δεχθῆ, ὅπως εἶναι ὁ πηλός, οἱ λίθοι, τὰ ξύλα, ὁ χρυσὸς ἢ κάτι ἄλλο ὁμοιον. Ἄλλὰ ποὺ θὰ εὐρίσκοντο τ' ἀντικείμενα αὐτά, ἂν δὲν τὰ εἶχες πλάσει ; Ἐσοῦ ἔπλασες τὸ σῶμα τοῦ τεχνίτου. Ἐσοῦ ἔπλασες τὴν ψυχὴν του, ποὺ προστάζει τὰ μέλη του. Ἐσοῦ ἔπλασες τὴν ὕλην ἀπὸ τὴν ὁποῖαν κατασκευάζει κάτι. Ἐσοῦ ἔπλασες τὴν μεγαλοφυΐαν, διὰ τῆς ὁποίας διακρίνεται εἰς τὴν τέχνην του καὶ βλέπει εἰς τὸν ἐσωτερικόν του κόσμον ὅ,τι πρέπει νὰ πραγματοποιήσῃ εἰς τὸν ἐξωτερικόν. Σὺ τέλος ἔπλασες, τὰς αἰσθήσεις τοῦ σώματος του διὰ τῶν ὁποίων μεταδίδει εἰς τὴν ψυχὴν ὅ,τι θέλει νὰ κάμῃ καὶ ἀναγγέλει κατόπιν εἰς αὐτὴν ὅ,τι ἔκαμε, ὅπως αὕτη συμβουλευθῆ τὴν ἐσωτερικὴν καὶ ὑπερτάτην ἀλήθειαν, διὰ νὰ κρίνῃ ἂν τὸ ἔργον του ἔχῃ ἀξίαν.

Ὅλα αὐτὰ ἐξυμνοῦν Ἐσέ, δημιουργὸν τῶν πάντων. Ἄλλὰ Σὺ πῶς τὰ ἔπλασες ; Πῶς ἐποίησες τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ; Βεβαίως δὲν ἔπλασες ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ τῇ γῇ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, οὔτε ἐν τῷ ἀέρι καὶ τῷ ὕδατι, διότι ἀήρ καὶ ὕδωρ ἀνήκουν εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Οὔτε ἐν τῷ Σύμπαντι ἐδημιούργησες τὸ Σύμπαν, διότι δὲν ὑπῆρξεν, ὅπου ἐπλάσθη, προτοῦ πλασθῆ διὰ νὰ ὑπάρξῃ, δὲν εἶχες δὲ εἰς τὰς χεῖράς Σου κάποιαν ὕλην, ποὺ θὰ ἠδύνατο νὰ Σοῦ χρησιμεύσῃ διὰ νὰ κατασκευάσῃς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἐξ αὐτῆς. Διότι ἀπὸ ποῦ θὰ προήρχετο ἐκεῖνο, ποὺ δὲν ἐδημιούργησες Σὺ καὶ ἐκ τοῦ ὁποίου θὰ ἐδημιούργεις κάτι ; Διότι τί ὑπάρχει, ἂν ὄχι διότι ὑπάρχεις Ἐσοῦ ; Σὺ εἶπες «καὶ ἐγεννήθησαν»⁽¹⁾ καὶ ἔπλασες αὐτὰ ἐν τῷ λόγῳ Σου.

(1) Πρὸβλ. Ψαλμ. ΔΒ', 9.

Ὁ Θεὸς ἔπλασε τὰ πάντα ἐν τῷ αἰωνίῳ λόγῳ Του

Ἄλλὰ πῶς ὠμίλησες ; Ἄρά γε κατὰ τὸν τρόπον ἐκεῖνον, κατὰ τὸν ὁποῖον ὠμίλησες, ὁπότεν ἠκούσθη ἡ φωνὴ Σου ἐκ τῶν νεφῶν λέγουσα : «Οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός» (1) ; Ἄλλ' ἐκείνη ἡ φωνὴ ἀντήχησε μίαν καὶ μόνην στιγμὴν καὶ ἐξηφανίσθη. Ἦρχισε καὶ ἐτελείωσε. Αἱ συλλαβαὶ ἀντήχησαν καὶ ἐξηφανίσθησαν : ἡ δευτέρα μετὰ τὴν πρώτην, ἡ τρίτη μετὰ τὴν δευτέραν καὶ οὕτω καθεξῆς μέχρι τῆς τελευταίας καὶ μετὰ τὴν τελευταίαν ἐπηκολούθησε σιωπὴ. Ἐξ αὐτοῦ φαίνεται καθαρά, ὅτι ἡ φωνὴ Σου εἶχεν ἐξωτερικευθῆ διὰ τοῦ ὄργανου κάποιου πλάσματος προσκαιροῦ ἐρμηνευτοῦ τῆς βουλήσεώς Σου. Καὶ οἱ λόγοι ἐκεῖνοι, προφερθέντες ἐν χρόνῳ καὶ ἀκουσθέντες ὑπὸ σωματικῷ ὠτὸς μετεδόθησαν εἰς τὴν λογικὴν ψυχὴν, ἡ ἑποία τείνει τὸ εὖς αὐτῆς εἰς τὸν αἰώνιον λόγον Σου. Ἄλλ' ἡ ψυχὴ αὕτη παρέδαλε τοὺς προσκαιροὺς αὐτοὺς λόγους μὲ τὸν Λόγον Σου, πρὸ σιωπᾶ αἰωνίως καὶ εἶπε : «Αὐτοὶ οἱ λόγοι εὐρίσκονται ὑπ' ἐμὲ καὶ μάλιστα δὲν ὑπάρχουν, διότι παρέρχονται καὶ ἐξαφανίζονται», «τὸ δὲ ρῆμα τοῦ Θεοῦ ἡμῶν μένει εἰς τὸν αἰῶνα» (2). Ἐὰν λοιπὸν εἶπες μὲ λέξεις ἠχηρὰς καὶ προσκαιροὺς εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν νὰ ὑπάρξουν καὶ ἔπλασες τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, θὰ ὑπῆρχεν ἤδη πρὸ αὐτῶν κάποιο σωματικὸν πλάσμα, διὰ τῶν διαδοχικῶν κινήσεων τοῦ ὁποίου ἡ φωνὴ ἐκεῖνη ἠμπόρεσε νὰ μεταδοθῆ. Ἄλλὰ δὲν ὑπῆρξε κανένα σῶμα πρὸ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς ἢ, καὶ ἂν ὑπῆρξε, δὲν θὰ εἶχε πλασθῆ βεβαίως διὰ προσκαιροῦ φωνῆς, δεδομένου ὅτι θὰ ἦτο αὐτὸ τοῦτο τὸ σῶμα ἀναγκαῖον διὰ νὰ μορφωθῆ ὁ πρόσκαιρος ἐκεῖνος λόγος, τὸν ὁποῖον ἐπρόφερες, διὰ νὰ πλασθῆ ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ. Διότι, ὁποῖονδῆποτε καὶ ἂν ἦτο τὸ σῶμα ἐκεῖνο, ἀπὸ τὸ ὁποῖον θ' ἀνεπέμπετο τοιαύτη φωνή, δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ, ἂν δὲν εἶχε δημιουργηθῆ ὑπὸ Σοῦ. Ποῖον λοιπὸν λόγον μετεχειρίσθης διὰ νὰ πλάσσης τὸ σῶμα ἐκεῖνο, ἀναγκαῖον διὰ τὴν δημιουργίαν τοῦ λόγου Σου :

(1) Ματθ. γ', 17, ΙΖ', 5.

(2) Ἦσ. Μ', 18.

Ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ εἶναι ὁ λόγος αἰώνιος μετὰ τοῦ Πατρὸς

Τοιουτοτρόπως μᾶς καλεῖ νὰ ἐννοήσωμεν τὸν λόγον, τὸν ὁποῖον προφέρεις αἰωνίως καὶ διὰ τοῦ ὁποῖου προφέρεις τὰ πάντα. Διότι, ὅ,τι εἶπες ἅπαξ, δὲν τερματίζεται ποτέ, δὲν λέγεις δὲ τὸ ἓνα μετὰ τὸ ἄλλο, διὰ νὰ δυνηθῆς νὰ εἴπῃς τὰ πάντα, ἀλλὰ λέγεις τὰ πάντα ὁμοῦ καὶ αἰωνίως. Ἄλλως τε θὰ ὑπῆρχαν ἀκόμη ὁ χρόνος καὶ ἡ κίνησις καὶ ὄχι ἡ ἀληθινὴ αἰωνιότης καὶ ἡ ἀληθινὴ ἀθανασία.

Γνωρίζω τοῦτο, ὦ Θεέ μου, καὶ Σ' εὐγνωμονῶ. Τὸ γνωρίζω καὶ τὸ ἐξομολογοῦμαι εἰς Ἐσέ, Κύριε, κάθε δὲ ἄνθρωπος, πού δὲν εἶναι ἀγνώμων πρὸς τὴν πραγματικὴν ἀλήθειαν, τὸ γνωρίζει μὲ ἐμέ καὶ Σ' εὐλογεῖ. Τὸ γνωρίζομεν, Κύριε, τὸ γνωρίζομεν : τὸ νὰ παύσῃ κάτι νὰ εἶναι, ὅπως ἦτο, καὶ νὰ γίνῃ, ὅ,τι δὲν ἦτο, σημαίνει, κατὰ τινὰ τρόπον, ὅτι γεννᾶται καὶ ἀποθνήσκει. Ἄλλὰ δὲν ὑπάρχει τίποτε διαδοχικὸν εἰς τὸν Λόγον Σου, πού εἶναι συναϊώνιος Σου. Λέγεις τὰ πάντα ταυτοχρόνως καὶ αἰωνίως, καὶ γίνεται ὅ,τι Σὺ διατάσσεις νὰ γίνῃς. Διὰ Σὲ τὸ νὰ δημιουργῆς καὶ νὰ λέγῃς, εἶναι ἓνα καὶ τὸ αὐτό : καὶ ὁμοῦς, ὅσα δημιουργεῖς διὰ τοῦ Λόγου Σου, δὲν δημιουργοῦνται συγχρόνως καὶ αἰωνίως.

Ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ μᾶς διδάσκει τὰ πάντα

Διατί Σοῦ ἀπευθύνω δέησιν, ὦ Θεέ μου ; Τὸ βλέπω κατὰ τινὰ τρόπον, ἀλλὰ δὲν γνωρίζω πῶς νὰ τὸ ἐκφράσω, ἐκτὸς ἐὰν εἴπω : κάθε τι, πού ἀρχίζει καὶ τελειώνει, ἀρχίζει καὶ τελειώνει ἀπὸ τὴν στιγμήν, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ αἰώνιος Λόγος γνωρίζει, ὅτι αὐτὸ τὸ κάθε τι πρέπει ν' ἀρχίσῃ καὶ νὰ τελειώσῃ, μολονότι ὁ Λόγος αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν, δὲν ἔχει οὔτε ἀρχήν, οὔτε τέλος. Αὐτὸς εἶναι ὁ Λόγος Σου, εἶναι ἡ ἀρχή, εἶναι Ἐκεῖνος πού μᾶς ὁμιλεῖ. Ὅμιλεῖ διὰ τῆς σαρκὸς εἰς τὸ Εὐαγγέλιον καὶ ἡ φωνὴ του ἀντήχησεν ἐξωτερικῶς εἰς τὰ ὦτα τῶν ἀνθρώπων, διὰ νὰ πιστεύουν εἰς αὐτὸν καὶ τὸν ζητήσουν εἰς τὸν ἐσωτερικὸν κόσμον, ἀλήθειαν αἰωνίαν, ὅπου ἓνας καὶ μόνος ἀγαθὸς διδάσκαλος διδάσκει ὄλους τοὺς μαθητάς.

Ἐκεῖ ἀκούω, Κύριε, τὴν φωνήν Σου, ἡ ὁποία μοῦ ὁμιλεῖ

διότι εκείνος, πού μᾶς ὁμιλεῖ εἶναι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος καὶ μᾶς διδάσκει, ἐκεῖνος δέ, ὁ ὁποῖος δὲν μᾶς διδάσκει, καὶ ἂν ἀκόμη φαίνεται, ὅτι ὁμιλεῖ, δὲν ὁμιλεῖ πρὸς ἡμᾶς πραγματικῶς. Κατὰ ταῦτα ὅταν διδασκώμεθα ἀπὸ κάποιο πλάσμα ὑποκείμενον εἰς μεταβολήν, καθοδηγούμεθα ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὴν ἀλήθειαν ἐκείνην, ἣ ὁποία δὲν μεταβάλλεται. Ἐκεῖ διδασκόμεθα πραγματικῶς. «Ἐστηκότες καὶ ἀκούοντες καὶ χαίροντες χαρᾶ διὰ τὴν φωνὴν τοῦ νυμφίου»⁽¹⁾, μετακαλοῦντος ἡμᾶς εἰς τὴν ἀρχήν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐξεκινήσαμεν. Εἶναι αὐτὸς οὗτος ἡ ἀρχή. Ἐὰν δὲ δὲν ἦτο ἀμετάβλητος, δὲν θὰ ἐγνωρίζαμεν, πού νὰ στραφῶμεν, παραπλανώμενοι. Ἀλλὰ τὸ νὰ ἐπανέρχεται κανεὶς εἰς τὰ βήματά του, κατόπιν παραπλάνησεως, σημαίνει ὅτι γνωρίζει νὰ τὸ κάμνῃ. Ὅθεν ὁ διδάσκων ἡμᾶς νὰ γνωρίζωμεν εἶναι Ἐκεῖνος, διότι εἶναι ἡ Ἀρχή, διότι εἶναι αὐτὸς πού μᾶς ὁμιλεῖ.

Πῶς ὁμιλεῖ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν καρδίαν μας

Εἰς τὴν ἀρχὴν ταύτην, ὦ Θεέ μου, ἐποίησες τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, δηλαδὴ εἰς τὸν Λόγον Σου, εἰς τὸν Υἱόν Σου, εἰς τὴν ἀρετὴν Σου, εἰς τὴν σοφίαν Σου, ὑπερόχως λαλῶν καὶ ὑπερόχως δημιουργῶν. Ποῖος θὰ τὸ ἐννοήσῃ; Ποῖος θὰ τὸ ἀφηγηθῇ; Ἴί εἶναι ἐκεῖνο πού ἀπαστραπτει γύρω μου καὶ πλήττει τὴν καρδίαν μου, χωρὶς νὰ τὴν πληγῶνῃ; Φρικιῶ⁽²⁾ καὶ διαφλέγομαι⁽³⁾. Φρικιῶ, ἐφ' ὅσον εἶμαι ἀνόμοιός του καὶ διαφλέγομαι, ἐφ' ὅσον εἶμαι ὁμοιός του⁽⁴⁾. Εἶναι ἡ σοφία, αὐτὴ ἡ ἴδια ἡ σοφία, πού, καταυγάζει ἀπὸ καιρὸν εἰς καιρὸν τὸ φῶς τῆς ἐπ' ἐμοῦ, τὸ φῶς ἐκεῖνο, πού διαλύει τὰ νέφη μου, τὰ ὁποῖα μὲ περιβάλλουν ἐκ

(1) Ἰωάνν. γ' 29

(2) Ἀπὸ ἱερὸν τρόμον.

(3) Ἀπὸ ἀγάπην.

(4) Ἡ θαυμασία καὶ πλήρης βαθυτάτης σοφίας φράσις αὕτη εἶναι εἰς τὸ κείμενον ἡ ἐξῆς: «Quid est illud quod interlucet mihi et percuetet cor meum sine læsione? Inhorresco in quantum dissimilis ei sum, inardesco in quantum similis ei sum». Ποῖος ἄλλος, πλὴν τοῦ Αὐγουστίνου, θὰ ἦτο ἱκανὸς νὰ ἐκφράσῃ ἐναργέστερον καὶ ἐποικοδομητικώτερον τὸ ἀόριστον συναίσθημα τοῦ ἱεροῦ τρόμου καὶ τῆς ἀγάπης, πού συνδέει τὰ πλάσματα μὲ τὸν Πλάστην των;

νέου, όταν χάνω τὸ θάρρος μου κάτω ἀπὸ τὸ βᾶρος καὶ τὸ σκοτάδι τῶν πονῶν μου, ἀφοῦ «οὕτως ἡσθένησεν ἐν πτωχείᾳ ἡ ἰσχύς μου»⁽¹⁾, ὥστε νὰ μὴ δύναμαι ν' ἀνεχθῶ οὔτε αὐτὸ τὸ ἀγαθόν μου, ἕως ὅτου, Σὺ Κύριε, «εὐίλατεύσης πάσαις ταῖς ἀνομίαις μου»⁽²⁾, καὶ ἴασεις πάσας τὰς νόσους μου· λυτρώσης ἐκ φθορᾶς τὴν ζωὴν μου, στεφανώσης με ἐν ἐλέει καὶ οἰκτιρμοῖς· πληρώσης ἐν ἀγαθοῖς τὴν ἐπιθυμίαν μου καὶ ἀνακαινίσης ὡς ἀετοῦ τὴν νεότητά μου». «Τῇ γὰρ ἐλπίδι ἐσώθημεν καὶ δι' ὑπομονῆς ἀπεκδεχόμεθα»⁽³⁾, ὅ,τι μᾶς ὑπεσχέθης. Ἐὰς ἀκούσῃ ὁ δυνάμενος τὴν ἐσωτερικὴν φωνὴν Σου, ἐγὼ δὲ κράζω μετ' ἐμπιστοσύνης ἐκ τοῦ χρησμοῦ Σου : «Ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα Σου, Κύριε, πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας»⁽⁴⁾. Ἡ σοφία δὲ αὕτη εἶναι ἡ ἀρχὴ καὶ ἐν αὐτῇ ἐποίησες τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν.

Ἡ βούλησις τοῦ Θεοῦ εἶναι ἄναρχος

Δὲν εἶναι ἀκόμη βυθισμένοι εἰς τὴν ἀποτύφλωσιν τοῦ παλαιοῦ ἀνθρώπου ἐκεῖνοι, ποὺ μᾶς λέγουν : «Μὰ τί ἔκανε ὁ Θεὸς προτοῦ πλάσῃ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ;» Διότι, λέγουν, ἐὰν εὐρίσκετο εἰς ἀδράνειαν καὶ οὐδὲν ἐνήργει, διατί δὲν ἐξηκολούθησε νὰ μένῃ ἀδρανῆς; Διατί ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἀδράνειαν καὶ ἔπαυσε νὰ ἐνεργῇ; Ἐὰν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ εἰς τὸν Θεὸν κάποια νέα κίνησις καὶ κάποια νέα βούλησις, διὰ νὰ πλάσῃ κάτι, ποὺ δὲν ἔπλασεν ἀκόμη, πῶς δὲν ἤμπορεῖ νὰ ὀνομασθῇ πραγματικὴ αἰωνιότης τὸ ὅτι ἐγεννήθη κάποια βούλησις, ἡ ὁποία δὲν ὑπῆρχε προγενεστέρως : Διότι ἡ βούλησις τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι πλάσμα, ἀλλ' ὑπάρχει πρὸ τοῦ πλάσματος, τίποτε δὲ δὲν θὰ ὑπῆρχεν, ἐὰν δὲν προηγεῖτο ἡ βούλησις τοῦ Δημιουργοῦ. Ὅθεν ἡ βούλησις αὐτοῦ ἀνήκει εἰς αὐτὴν τὴν οὐσίαν του. Ἐὰν εἰς τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ ἠδύνατο νὰ γεννηθῇ κάτι, ποὺ πρότερον δὲν ὑφίστατο, ἡ οὐσία αὕτη

(1) Ψαλμ. Α', 11.

(2) Ψαλμ. ΡΒ', 3 καὶ ἐφεξῆς.

(3) Ρωμ. η', 24, 25.

(4) Ψαλμ. ΡΓ', 24.

δὲν θὰ ἦτο πραγματικῶς αἰώνια. Ἐάν, τουναντίον, ἡ βούλησις τοῦ Θεοῦ εἶναι αἰώνια, ὡς πρὸς τὴν ὑπαρξιν τῶν πλασμάτων, διατί τὰ πλάσματα δὲν εἶναι αἰώνια ;

Ἡ αἰωνιότης τοῦ Θεοῦ εἶναι ἄχρονος

Οἱ λέγοντες ταῦτα δὲν Σὲ ἐννοοῦν, ὡ σοφία τοῦ Θεοῦ, φῶς τῶν πνευμάτων· δὲν ἐννοοῦν ἀκόμη ὅσα ἔγιναν ὑπὸ Σοῦ καὶ εἰς Ἐσέ. Προσπαθοῦν νὰ ὀσφρανθοῦν τὸ ἄρωμα τῆς αἰωνιότητος, ἀλλ' ἡ καρδία των ἐξακολουθεῖ νὰ πτερυγίζῃ εἰς τὰς πολυποικίλους κινήσεις τοῦ παρελθόντος καὶ νὰ εἶναι ματαία.

Ποῖος θὰ συγκρατήσῃ τὴν καρδίαν μου, ποῖος θὰ τὴν καθηλώσῃ, διὰ νὰ σταματήσῃ ἐπ' ὀλίγον, καὶ ἐπ' ὀλίγον ν' ἀντιληφθῇ τὴν λάμψιν τῆς ἀμεταβλήτου αἰωνιότητός Σου, διὰ νὰ τὴν συγκρίνῃ μὲ τὸν χρόνον, ποῦ οὐδέποτε ἀναχαιτίζεται καὶ νὰ ἴδῃ, ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ συγκριθῇ μὲ αὐτόν, ὡς καὶ τὸ ὅτι ὁ χρόνος δὲν ἔμπορεῖ νὰ εἶναι μακρὸς, παρὰ μόνον διὰ τῆς διαδοχῆς πολλῶν κινήσεων, ποῦ δὲν ἔμποροῦν νὰ συνυπάρξουν· ὅτι εἰς τὴν αἰωνιότητα οὐδὲν παρέρχεται, ἀλλὰ τὰ πάντα εἶναι παρόντα· ὅτι ὁ χρόνος δὲν δύναται νὰ εἶναι πάντοτε παρών, ὅτι τὸ παρελθὸν προωθείται ὑπὸ τοῦ μέλλοντος· ὅτι τὸ μέλλον γεννᾶται ἐκ τοῦ παρελθόντος καὶ τέλος ὅτι τὸ παρελθὸν καὶ τὸ μέλλον συγκροτοῦνται καὶ ἀπορρέουν ἐξ ἐκείνου, ποῦ εἶναι παρὸν πάντοτε. Ποῖος θὰ συγκρατήσῃ τὴν καρδίαν του, ὥστε νὰ σταματήσῃ καὶ νὰ ἴδῃ τὸν τρόπον, κατὰ τὸν ὁποῖον ἡ ἀκίνητος ἀρχὴ ρυθμίζει τὸ μέλλον καὶ τὸ παρελθόν, χωρὶς ἡ αἰωνιότης νὰ εἶναι ποτὲ παρελθοῦσα ἢ μέλλουσα ; Μήπως ἔχει τὸ χέρι μου τὴν δύναμιν νὰ ἐπιτελέσῃ τοιοῦτον θαῦμα ἢ, ἐάν ὄχι τὸ χέρι μου, ἡ φωνή μου;(1)

Τί ἔπραττεν ὁ Θεὸς πρὸ τῆς γενέσεως

Ἴδου τί ἀπαντῶ εἰς τὸν ἐρωτῶντα : «Τί ἔκανε ὁ Θεὸς πρὸ τοῦ δημιουργήσῃ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν;» Ἄλλὰ δὲν θ' ἀπαντήσω ἀστειευόμενος καθὼς ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος, θελήσας νὰ παρακάμψῃ τὸν σκόπελον τοιοῦτου ζητήματος, «προετοίμαζεν, εἶπε,

(1) Πρβλ. Γεν. ΑΑ', 29.

μεγάλας ποινάς δι' ἐκείνους, ποὺ ἐξερευνοῦν τὰ ἀνεξε-
ρεύνητα ! " Ἄλλο εἶναι νὰ βλέπη κανεὶς καθαρὰ καὶ ἄλλο νὰ
ἀστειεύεται. Ἐγὼ δὲν θὰ δώσω τοιούτου εἴδους ἀπάντησιν. Προ-
τιμῶ νὰ ὁμολογήσω τὴν ἄγνοιάν μου, παρὰ νὰ ἐπικαλεσθῶ τὸν
ἀστεϊσμόν εἰς τόσον ὑψηλὸν ζήτημα καὶ νὰ δώσω ἀπάντησιν
ἐσφαλμένην.

Ἄλλὰ λέγω, ὦ Θεέ ἡμῶν, ὅτι εἶσαι ὁ Πλάστης ὄλων τῶν
πλασμάτων, ἐὰν δέ, πλάσιν λέγοντες, ἐννοοῦμεν τὸν οὐρανὸν καὶ
τὴν γῆν, τολμῶ νὰ εἶπω : « Ὁ Θεὸς δὲν ἔκαμνε τίποτε, προτοῦ
δημιουργήσῃ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, διότι ἐὰν ἔκαμνε κάτι, τί
θὰ ἦτο αὐτὸ τὸ κάτι, ἐὰν ὄχι πλάσμα τι ; Εἶθε νὰ ἐγνώριζα ὅ,τι
θὰ μοῦ ἦτο ὠφέλιμον νὰ γνωρίζω μὲ τὴν αὐτὴν ἀκρίβειαν, μὲ τὴν
ὁποίαν γνωρίζω, ὅτι κανένα πλάσμα δὲν ὑπῆρξε πρὸ τῆς γενέσεως.

**Πρὸ τοῦ χρόνου ποὺ ἐδημιούργησεν ὁ Θεός,
οὐδεὶς χρόνος ὑπῆρξεν**

Ἐὰν κάποιος ἐλαφρὸς τὸν νοῦν, πλανώμενος εἰς τὰς εἰκόνας
τῶν χρόνων ἐκείνων, ποὺ διέρρευσαν πρὸ τῆς γενέσεως, ἐκπλαγῆ
διὰ τὸ ὅτι Σὺ, Θεὸς παντοδύναμος, πλάστης καὶ συντηρητὴς τῶν
πάντων, δημιουργὸς τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, δὲν ἐξετέλεσες
κατὰ τὴν διάρκειαν ἀπείρων αἰώνων, ἓνα ἔργον τόσον μεγαλειώ-
δες, ἄς ἀφυπνισθῇ καὶ ἄς σωφρονήσῃ, διότι ἡ ἐκπληξίς του ὀφεί-
λεται εἰς τὴν ἰδικήν του παράκρουσιν.

Διότι πῶς θὰ ἦτο δυνατόν νὰ παρέλθουν ἀπειροὶ αἰῶνες, τοὺς
ὁποίους δὲν εἶχες δημιουργήσει Ἐσὺ, ἀφοῦ Σὺ εἶσαι ὁ πλάστης
καὶ ὁ δημιουργὸς ὄλων τῶν αἰώνων ; Πῶς οἱ χρόνοι θὰ ἦτο δυνα-
τὸν νὰ ὑπάρξουν, ἐὰν δὲν τοὺς εἶχες δημιουργήσει Ἐσὺ ; Καὶ
πῶς θὰ παρήρχοντο, ἐὰν οὐδέποτε ὑπῆρξαν ;

Ἀφοῦ λοιπὸν Σὺ εἶσαι ὁ δημιουργὸς ὄλων τῶν αἰώνων, καὶ
ἂν ὑπῆρξε χρόνος προτοῦ δημιουργήσῃς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν,
διατί λέγουν, ὅτι εὗρισκεσο εἰς ἀδράνειαν ; Ἐπλάσες αὐτὸν τὸν
ἴδιον χρόνον, οὔτε θὰ ἦτο δυνατόν οἱ χρόνοι νὰ παρέρχωνται,
πρὶν ἢ Σὺ δημιουργήσῃς τὸν χρόνον. Ἄλλ' ἐὰν δὲν ὑπῆρχε κα-
νένας χρόνος, προτοῦ πλάσῃς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, διατί
ἔρωτοῦν, τί ἔκαμνες τότε ; Διότι χρόνου μὴ ὑπάρχοντος, δὲν
ὑπῆρχε τὸ «τότε».

Διότι Σὺ δὲν προηγείσαι τοῦ χρόνου ἐν τῷ χρόνῳ, ἀλλὰ προηγείσαι ὄλων τῶν διαρρυσάντων χρόνων ἀπὸ τὰ ὕψη τῆς πάντοτε παρούσης αἰωνιότητός Σου καὶ ὑπερπηδάς ὅλους τοὺς μέλλοντας, διότι εἶναι μέλλοντες καὶ θὰ εἶναι παρόντες, ὅταν ἔλθουν. «Σὺ δὲ ὁ αὐτός εἶ καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσιν» (1). Τὰ ἔτη Σου οὔτε παρέρχονται οὔτε ἔρχονται, παρέρχονται καὶ ἔρχονται τὰ ἰδικά μας, διὰ τὴν ἀδολκληρωτοῦν. Τὰ ἔτη Σου παραμένουν πάντοτε τὰ ἴδια, ἀφοῦ δὲ παραμένουν, δὲν ἐκτοπίζονται τὰ ἐρχόμενα ἀπὸ τὰ παρερχόμενα, διότι δὲν διαρρέουν. Ἀλλὰ τὰ ἰδικά μας θὰ ὑπάρξουν, ὅταν πλέον δὲν θὰ ὑπάρχουν. «Τὰ ἔτη Σου μία ἡμέρα» (2), ἡ δὲ ἡμέρα Σου ὄχι τὸ καθ' ἑκάστην ἡμέραν, ἀλλὰ μόνον τὸ σήμερον, διότι ἡ σημερινὴ ἡμέρα Σου δὲν ὑποχωρεῖ εἰς τὴν χθεσινήν. Ἡ ἡμέρα Σου εἶναι ἡ αἰωνιότης Σου, ἐκεῖνο δὲ τὸ ὁποῖον ἐδημιούργησες εἶναι συναινώνιον Σου, διότι εἶπες πρὸς αὐτὸ «ἐγὼ σήμερον γεγένηκά Σε» (3). Σὺ ἐποίησες ὅλους τοὺς αἰῶνας καὶ ὑπάρχεις πρὸ πάντων τῶν αἰῶνων, οὔτε ὑπῆρξεν ἕνας χρόνος ὁποιοσδήποτε, προτοῦ ὑπάρξῃ ὁ (πραγματικὸς) χρόνος,

Περὶ τῶν τριῶν διακρίσεων τοῦ χρόνου

Δὲν ὑπῆρξε λοιπὸν κανένας χρόνος, κατὰ τὸν ὁποῖον δὲν ἔπραττες τίποτε, ἀφοῦ Ἐσὺ ἐδημιούργησες αὐτὸν τοῦτον τὸν χρόνον, δὲν ὑπάρχουν δὲ χρόνοι, πρὸ τῆς ἑξέως τὴν ἰδίαν μετὰ Σοῦ αἰωνιότητα, ἀφοῦ Σὺ παραμένεις ἀμετάβλητος, ἐνῶ ἐκεῖνοι, ἂν παρέμεναν ἀμετάβλητοι, δὲν θὰ ἦσαν χρόνοι.

Τί εἶναι λοιπὸν ὁ χρόνος : Ποῖος θὰ ἦτο ἱκανὸς νὰ τὸν ἐρμηνεύσῃ εὐκόλως καὶ συντόμως ;

Ποῖος θὰ ἠμποροῦσε νὰ ἐννοήσῃ τὸ ζήτημα τοῦτο ἀρκετά, ὥστε νὰ τὸ διατυπώσῃ διὰ λέξεων ; Καὶ ὅμως, ὅταν ὁμιλοῦμεν, τί πράγμα ἀναφέρομεν γνωστότερον καὶ οἰκειότερον ἀπὸ τὸν χρόνον ; Καὶ τὸν ἐννοοῦμεν ἀναμφιδόλως, ὅταν ὁμιλοῦμεν περὶ αὐτοῦ ἢ ὅταν ἀκούωμεν νὰ ὁμιλοῦν περὶ αὐτοῦ ἄλλοι.

(1) Ψαλμ. ΡΑ', 28.

(2) Πρβλ. Β' Πέτρ. γ', 8.

(3) Ψαλμ. Β', 7.

Τί είναι λοιπόν ο χρόνος ; (1) Ἐάν δ' ἐρωτήσῃ κανεὶς θὰ τοῦ εἰπῶ, ὅτι τὸν γνωρίζω, ἀλλ' ἂν θελήσω νὰ τὸν ἐρμηνεύσω εἰς τὸν ἐρωτῶντά με, τὸν ἀγνοῶ. Ἐν τούτοις ἰσχυρίζομαι ὅτι, ἐάν δὲν παρήρχετο τίποτε, δὲν θὰ ὑπῆρχε χρόνος παρελθὼν καὶ ὅτι ἐάν δὲν ἐπῆρχετο τίποτε, δὲν θὰ ὑπῆρχε μέλλον χρόνος καὶ τέλος, ὅτι ἐάν δὲν ὑπῆρχε τίποτε, δὲν θὰ ὑφίστατο χρόνος παρῶν.

Κατὰ ποῖον λοιπόν τρόπον ὑπάρχουν οἱ δύο ἐκεῖνοι χρόνοι, τὸ παρελθὸν δηλαδὴ καὶ τὸ μέλλον, ἀφοῦ ἤδη τὸ παρελθὸν δὲν ὑφίσταται, τὸ δὲ μέλλον δὲν ὑπάρχει ἀκόμη ; Ἐάν ὅμως τὸ παρὸν ἦτο πάντοτε παρὸν καὶ δὲν μεθίστατο εἰς τὸ παρελθόν, δὲν θὰ ὑπῆρχε χρόνος, ἀλλ' αἰωνιότης. Ἐάν λοιπόν τὸ παρὸν δὲν εἶναι χρόνος, παρὰ μόνον διὰ τὸ ὅτι μεθίσταται εἰς τὸ παρελθόν, πῶς δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν, ὅτι ὑπάρχει ὁ χρόνος ἐκεῖνος, διὰ τὸν ὁποῖον λέγομεν, ὅτι ὑφίσταται μόνον διὰ τὸ ὅτι θὰ παύσῃ νὰ ὑπάρχη, δεδομένου ὅτι δὲν ἠμποροῦμεν νὰ τὸν καλέσωμεν χρόνον πραγματικὸν παρὰ μόνον διὰ τὸ ὅτι τείνει διαρκῶς εἰς τὸ νὰ μὴν ὑπάρχη.

Τὸ μέτρον τοῦ χρόνου

Καὶ ὅμως ὁμιλοῦμεν περὶ μακροῦ καὶ βραχείου χρόνου, δὲν λέγομεν δὲ τοῦτο παρὰ μόνον διὰ τὸ παρελθόν καὶ διὰ τὸ μέλλον. Τὸ διάστημα ἑκατὸ παρελθόντων ἐτῶν ἢ ἑκατὸ ἐτῶν μελλόντων ὀνομάζομεν χρόνον μακρὸν, καλοῦμεν δὲ τὸναντίον χρόνον βραχὺν τὸ διάστημα δεκαημέρου παρελθόντος ἢ μέλλοντος. Ἀλλά, πῶς ἠμπορεῖ νὰ εἶναι μακρὸν ἢ βραχὺ κάτι, τὸ ὁποῖον δὲν ὑπάρχει πραγματικῶς ; Λοιπὸν εἰς τὸ ἐξῆς ἄς μὴ λέγωμεν : αὐτὸς ὁ χρόνος εἶναι μακρὸς, ἀλλ' ἄς λέγωμεν περὶ μὲν τοῦ παρελθόντος : ὁ χρόνος οὗτος ὑπῆρξε μακρὸς, περὶ δὲ τοῦ μέλλοντος ὅτι θὰ εἶναι μακρὸν.

Ὡ Θεέ μου, ὦ φῶς μου (2), ἡ ἀλήθειά Σου δὲν θὰ ἐμπαίξῃ εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ τοὺς ἀνθρώπους ; Διότι ὁ παρελθὼν ἐκεῖνος χρόνος, ποὺ ὀνομάζομεν μακρὸν, πότε ὑπῆρξε μακρὸς ; Ὅταν ἦτο παρελθὼν ἢ ὅταν ἀκόμη ἦτο παρῶν ; Πράγματι δὲν θὰ ἠμποροῦσε

(1) Χρόνος καὶ χῶρος ἀποτελοῦν τὰ δύο ἀκανθωδέστερα καὶ δυσεπιλυτώτερα προβλήματα τῆς φιλοσοφίας !

(2) Πρβλ. Μιχ. Ζ', 8 καὶ Ἰωάνν. α', 5.

νά είναι μακρός, παρά μόνον ἐφ' ὅσον θά ὑπῆρχε κάτι, πού θά ἤμποροῦσε νά εἶναι μακρόν. Ἄλλὰ τὸ παρελθόν δὲν ὑφίστατο πλέον, ἐπομένως δὲν θά ἠδύνατο νά εἶναι μακρόν, ἀφοῦ δὲν ὑπῆρχε διόλου. Λοιπὸν ἄς μὴ λέγωμεν : «ὁ παρελθὼν χρόνος ὑπῆρξε μακρός», διότι δὲν θά εὔρωμεν τίποτε, τὸ ὁποῖον ὑπῆρξε μακρόν, δεδομένου ὅτι, ἀφότου παρήλθε, δὲν ὑφίστατο, ἀλλ' ἄς λέγωμεν : «μακρός ὑπῆρξεν ὁ παρὼν ὁ χρόνος», ἐφ' ὅσον ὑφίστατο. Διότι δὲν εἶχεν ἀκόμη διαρρεύσει καὶ δὲν εἶχε παύσει νά ὑπάρχη, κατ' ἀκολουθίαν ὑπῆρχε κάτι, πού θά ἠδύνατο νά εἶναι μακρόν. Ἄλλ' ἀργότερα, ὅταν παρήλθεν ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος χρόνος, ἔπαυσε νά εἶναι μακρός, διότι ἔπαυσε νά ὑφίσταται.

Ἄς ἴδωμεν λοιπὸν, ὧ ψυχῇ ἀνθρωπίνῃ, ἐὰν ἓνας παρὼν χρόνος ἤμπορῇ νά εἶναι μακρός. Διότι ἐδόθη εἰς ἐσέ, ὧ ψυχῇ ἀνθρωπίνῃ, ἡ δύναμις ν' ἀντιλαμβάνεσαι καὶ νά μετᾷς τὰς στιγμάς. Λοιπὸν τί θά μοῦ ἀπαντήσης :

Εἶναι τὸ διάστημα ἑκατὸ ἐτῶν μακρός χρόνος ; Κοίταξε πρῶτα, ἐὰν ἑκατὸ ἔτη ἤμποροῦν νά εἶναι παρόντα. Διότι ἐὰν πρόκειται περὶ τοῦ πρώτου ἔτους, τοῦτο εἶναι παρόν, ἀλλὰ τὰ ἐνεγνήντα ἐννέα εἶναι μέλλοντα, καὶ συνεπῶς δὲν ὑπάρχουν ἀκόμη. Ἐὰν πρόκειται περὶ τοῦ δευτέρου ἔτους, πού εἶναι παρόν, τὸ πρῶτον ἔχει ἤδη παρέλθει, τὰ δὲ λοιπὰ εἶναι μέλλοντα. Ἐπίσης, ἐὰν λάβωμεν ἐκ τῶν ἑκατὸ ἓνα ἐνδιάμεσον ἔτος οἷονδῆποτε, ἐν καὶ μόνον θά εἶναι παρόν, πάντα τὰ πρὸ αὐτοῦ ἔχουν διαρρεύσει, πάντα δὲ τὰ λοιπὰ εἶναι μέλλοντα. Ὅθεν ἑκατὸ ἔτη εἶναι ἀδύνατον νά εἶναι παρόντα.

Ἄς δοῦμε τώρα, ἐὰν ἓνα καὶ μόνον ἔτος ἤμπορεῖ νά εἶναι παρόν. Διότι, προκειμένου περὶ τοῦ πρώτου μηνός, οἱ λοιποὶ εἶναι μέλλοντες, προκειμένου δὲ περὶ τοῦ δευτέρου, ὁ μὲν πρῶτος παρήλθε, οἱ δὲ λοιποὶ ἀκόμη δὲν ὑφίστανται. Ὡστε, οὔτε τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἔτος εἶναι παρόν ἐν τῷ συνόλῳ του, ἐὰν δὲ δὲν εἶναι παρόν ἐν τῷ συνόλῳ του, δὲν εἶναι εἰς τὴν πραγματικότητα παρόν. Διότι τὸ ἔτος ἀποτελεῖται ἀπὸ δώδεκα μῆνας, ἐκ τῶν ὁποίων εἶναι παρὼν μόνον ἕκαστος μῆν πού διαρρέει, οἱ δὲ λοιποὶ μῆνες εἶναι παρελθόντες ἢ μέλλοντες. Ἄλλ' οὔτε ὁ μῆν, πού διαρρέει, εἶναι παρὼν, παρούσα εἶναι μόνον μία ἡμέρα. Ἐὰν ἡ ἡμέρα αὐτὴ εἶναι ἡ πρώτη, αἱ λοιπαὶ εἶναι μέλλουσαι, ἐὰν εἶναι ἡ τελευταία,

αί λοιπαί είναι παρελθούσαι, εάν δὲ εἶναι μία ἐκ τῶν ἐνδιαμέσων ἡμερῶν, αἱ λοιπαί εἶναι παρελθούσαι ἢ μέλλουσαι.

Αὐτὸς εἶναι λοιπὸν ὁ παρῶν χρόνος, ὁ μόνος, τὸν ὁποῖον ἡμποροῦμεν νὰ ὀνομάσωμεν μακρόν, δηλαδὴ ὁ χρόνος, πρὸ μόλις περιορίζεται εἰς μίαν καὶ μόνην ἡμέραν. Ἄλλ' ὡς ἐξετάσωμεν καὶ τὸ χρονικὸν αὐτὸ διάστημα, διότι καὶ αὐτὴ ἀκόμη ἢ ἡμέρα δὲν ἡμπορεῖ νὰ εἶναι ἐλόκληρος παρούσα. Διότι καὶ αὐτὴ ἐν τῷ συνόλῳ τῆς ἀποτελεῖται ἐξ εἴκοσι τεσσάρων ὥρῶν τῆς νυκτὸς καὶ τῆς ἡμέρας. Διὰ τὴν πρώτην, (τὴν νύκτα), αἱ λοιπαί εἶναι μέλλουσαι, διὰ τὴν δευτέραν, (τὴν ἡμέραν) παρελθούσαι, διὰ μίαν δὲ ἐνδιάμεσον ὥραν παρούσαι καὶ μέλλουσαι. Ἀλλὰ αὐτὴ ἀκόμη ἢ ὥρα συνίσταται ἐκ φευγαλέων μερῶν : πᾶν ὅτι διέρρευσεν εἶναι παρελθόν, πᾶν ὅ,τι ἀπέμεινεν, εἶναι μέλλον. Ἐάν λοιπὸν ἀπομείνῃ κάποιος χρόνος, πρὸ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ διαιρεθῇ, αὐτὸς θὰ εἶναι ὁ χρόνος, τὸν ὁποῖον ὀνομάζομεν «τὸ παρόν». Ἀλλά, τὸ τοιοῦτον χρονικὸν διάστημα συμπαρασύρεται ἀπὸ τὸ παρελθόν ταχέως εἰς τὸ μέλλον, καὶ μάλιστα τόσο ταχέως, ὥστε δὲν ἔχει καμμίαν ἔκτασιν. Διότι, εάν εἶχε κάποιαν ἔκτασιν, θὰ ἠδύνατο νὰ διαιρεθῇ εἰς παρελθόν καὶ εἰς μέλλον, ὥστε τὸ παρόν δὲν κατέχει κανένα χῶρον.

Ποῦ λοιπὸν εὐρίσκεται ὁ χρόνος ἐκεῖνος, τὸν ὁποῖον ὀνομάζομεν μακρόν ; Εἶναι ἄρα γε ὁ μέλλον χρόνος ; Δὲν ἡμποροῦμεν νὰ εἴπωμεν : «Εἶναι μακρός», ἀφοῦ ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ εἶναι μακρόν, δὲν ὑπάρχει ἀκόμη, ἀλλὰ πρέπει νὰ εἴπωμεν. «Θὰ εἶναι μακρόν». Ἀλλὰ πότε θὰ εἶναι ὁ χρόνος μακρός ; Διότι, ἂν καὶ τότε θὰ εἶναι μέλλον, δὲν θὰ ὑπάρχει ἀκόμη. Ἐάν ἀντιθέτως θὰ εἶναι μακρός, δταν ἓνα τμήμα τοῦ μέλλοντος, πρὸ δὲν ὑφίσταται ἀκόμη, ἀρχίσῃ νὰ ὑπάρχη, καὶ νὰ γίνῃ παρόν, ὁ παρῶν χρόνος μοῦ ἀνακράζει διὰ τῶν ἐπιχειρημάτων, τὰ ὁποῖα ἀνέφερα, ὅτι δὲν ἡμπορεῖ νὰ εἶναι μακρός(1).

Ποῖος χρόνος εἶναι δυνατὸν νὰ καταμετρηθῇ

Καὶ ἔμως, Κύριε ἡμῶν, ἀντιλαμβανόμεθα τὰ διαστήματα τοῦ χρόνου καὶ τὰ συγκρίνομεν πρὸς ἀλληλα, καὶ λέγομεν, ὅτι ἄλλα

(1) Ἐδῶ πρόκειται περὶ τῆς περιφήμου θεωρίας τῆς σχετικότητος τοῦ χρόνου, τὴν ὁποίαν, ὡς γνωστὸν, διέτύπωσεν διὰ μακρῶν ὁ Einstein.

μὲν εἶναι μακρότερα, ἄλλα δὲ βραχύτερα. Μετροῦμε μάλιστα πόσον ἓνας χρόνος εἶναι μακρότερος καὶ βραχύτερος τοῦ ἄλλου καὶ εὐρίσκομεν, ὅτι οὗτος εἶναι διπλάσιος ἢ τριπλάσιος ἐκείνου ἢ ἴσος μὲ αὐτόν. Ἄλλ' ἐὰν μετροῦμεν τοὺς διαρρέοντας χρόνους, ἐφ' ὅσον τοὺς ἀντιλαμβάνομεθα διαρρέοντας, ποῖος θὰ μετρήσῃ τὸν παρελθόντα χρόνον, ὃ ὁποῖος πλέον δὲν ὑφίσταται ἢ τὸν μέλλοντα, ποῦ δὲν ὑπάρχει ἀκόμη; Ἢμπορεῖ κανεὶς νὰ μετρήσῃ κάτι, ποῦ δὲν ὑφίσταται; Ὅθεν δυνάμεθα γ' ἀντιληφθῶμεν καὶ νὰ μετρήσωμεν τὸν χρόνον, ἐφ' ὅσον παρέρχεται, ἄλλ' ὅταν ἤδη παρήλθε, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ τὸ κάμωμε, διότι ὁ χρόνος δὲν ὑφίσταται πλέον.

Τὸ παρελθὸν καὶ τὸ μέλλον ποῦ εὐρίσκονται;

Ἐρευνῶ, Πατέρα μου, δὲν διατυπώνω ἰσχυρισμούς. Ὡ Θεέ μου, «βοήθησόν μοι καὶ ποίμανόν με».

Ποῖος Ἢμπορεῖ νὰ εἶπῃ, ὅτι δὲν ὑπάρχουν τρεῖς χρόνοι, καθὼς ἔμαθα, ὅταν ἤμουν ἀκόμη παιδί, δηλαδή τὸ παρελθόν, τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον, ἀλλὰ ἓνας καὶ μόνος, ὃ παρὸν, ἀφοῦ οἱ δύο ἄλλοι δὲν ὑφίστανται; Ἢ πρέπει νὰ εἴπωμεν ὅτι ὑφίστανται πραγματικῶς; Ὅτι τὸ μέλλον, ἐφ' ὅσον γίνεται παρὸν, ἐξέρχεται ἀπὸ κάποιο κρυμμένο τόπο, καὶ ὅτι τὸ παρὸν, ἐφ' ὅσον γίνεται παρελθόν, ἐξαφανίζεται ἐκ νέου σὲ κάποιο σκοτεινὸ κρυψόγειτον. Διότι, ποῦ εἶδαν τὸ μέλλον ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι τὸ προείπον, ἂν δὲν ὑπῆρχε πνευμάτι; Δὲν Ἢμπορεῖ κανεὶς νὰ ἴδῃ κάτι ποῦ δὲν ὑφίσταται. Οἱ ἀφηγοῦμενοι τὸ παρελθόν, δὲν θὰ ἀφηγοῦνται ἀληθινὰ γεγονότα, ἐὰν δὲν τὰ ἔβλεπαν εἰς τὸ πνευμάτων; Ἐὰν δὲ τὰ γεγονότα αὐτὰ δὲν ὑπῆρχαν, δὲν θὰ Ἢμποροῦσαν νὰ τὰ ἴδου. Ὡστε τὸ παρελθόν καὶ τὸ μέλλον ὑφίστανται.

Πῶς ὑφίσταται τὸ παρελθὸν καὶ τὸ μέλλον;

Ἐπίτρεφέ μου, Κύριε, νὰ ἐρευνήσω περαιτέρω. Ἢ προσοχή μου, ὦ ἐλπίς μου⁽¹⁾, ἄς μὴ διαταραχθῇ; Διότι, ἐὰν τὸ μέλλον καὶ τὸ παρελθόν ὑπάρχουν, θέλω νὰ μάθω, ποῦ εὐρίσκονται. Μολονότι δὲ δὲν Ἢμπορῶ ἀκόμη νὰ τὸ γνωρίζω, ἤξεύρω ὅμως, ὅτι, ὁπουδήποτε καὶ ἂν εὐρίσκωνται, δὲν ὑπάρχουν ὡς μέλλοντα ἢ ὡς

(1) Πρβλ. Ψαλμ. 0', 5.

παρελθόντα, ἀλλ' ὡς παρόντα. Τοιοῦτοτρόπως, δσάκις διηγούμεθα περασμένα πράγματα, τὰ ὁποῖα εἶναι ἀληθινά, δὲν ἀνακαλοῦμεν εἰς τὴν μνήμην μας τὰ περασμένα αὐτὰ πράγματα, τὰ ὁποῖα εἶναι ἀληθινά, ἀλλὰ λέξεις, αἱ ὁποῖαι ἐκπροσωποῦν τὰς εἰκόνας, τὰς ὁποίας τὰ περασμένα γεγονότα, διερχόμενα διὰ τῶν αἰσθήσεων, ἐνεχάραξαν εἰς τὸ πνευμά μας ὡς ἴχνη. Ἡ παιδικὴ ἡλικία μου, ἐπὶ παραδείγματι, ἡ ὁποία δὲν ὑφίσταται πλέον, εὐρίσκεται εἰς τὸ παρελθόν, τὸ ὁποῖον αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ, ἔπαυσε νὰ ὑπάρχη, ἀλλ' ὅσες φορές τὴν σκέπτομαι καὶ τὴν διηγούμαι, βλέπω τὴν εἰκόνα τῆς εἰς τὸν παρόντα χρόνον, διότι αὐτὴ ἡ εἰκὼν εὐρίσκεται ἀκόμη εἰς τὴν μνήμην μου.

Εἶναι ἄρα γε ἡ αὐτὴ αἰτία, ποὺ μᾶς ἐπιτρέπει νὰ προλέγωμεν τὸ μέλλον καὶ ἀντιλαμβανώμεθα μήπως εἰς τὸ πνευμά μας ἐκ τῶν προτέρων ὡς παρούσας εἰκόνας πραγμάτων, τὰ ὁποῖα ἀκόμη δὲν ὑφίστανται ; Ὁμολογῶ, ὅτι τὸ ἀγνοῶ. Τοῦτο μόνον γνωρίζω, δηλαδὴ ὅτι συχνὰ προμελετῶμεν τὰς μελλούσας ἐνεργείας μας, ὅτι ἡ προμελέτη αὐτὴ εἶναι παρούσα, ἀλλ' ὅτι αὐταὶ αἱ ἴδιαι αἱ ἐνεργεαὶ μας δὲν ὑπάρχουν ἀκόμη, διότι εἶναι μέλλουσαι. Αἱ ἐνεργεαὶ μας λοιπὸν αὐταὶ τότε μόνον θὰ ὑπάρξουν, ὅταν προδῶμεν εἰς αὐτὰς καὶ ἀρχίσωμεν νὰ ἐνεργῶμεν, διότι τότε δὲν θὰ εἶναι πλέον μέλλουσαι, ἀλλὰ παρούσαι.

Ὅποιαδὴποτε καὶ ἂν εἶναι ἡ φύσις τοῦ προαισθήματος τούτου, τῶν μελλόντων, δὲν ἡμποροῦμεν νὰ ἴδωμεν παρὰ μόνον, ὅτι ὑπάρχει πραγματικῶς. Ὅθεν, ὅταν λέγωμεν, ὅτι βλέπομεν τὰ μέλλοντα, δὲν ὁμιλοῦμεν περὶ γεγονότων, τὰ ὁποῖα δὲν ὑφίστανται ἀκόμη, ἀλλὰ περὶ τῶν αἰτίων καὶ τῶν σημείων των, τὰ ὁποῖα ἴσως νὰ βλέπωμεν, τὰ αἷτια δὲ καὶ τὰ σημεία ταῦτα δὲν εἶναι μέλλοντα, ἀλλ' ἤδη παρόντα εἰς τοὺς βλέποντας, καὶ δι' αὐτῶν ἀντιλαμβανόμεθα εἰς τὸ πνεῦμα ἡμῶν τὰ μέλλοντα, τὰ ὁποῖα καὶ προλέγομεν. Ἀλλά, αἱ ἀντιλήψεις αὐταὶ ὑπάρχουν ἤδη αὐταὶ καθ' ἑαυτὰς καὶ εἶναι παρούσαι εἰς τὸ πνεῦμα ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι τὰς ἐποπτεύουν καὶ προλέγουν τὸ μέλλον.

Ἄς ἀνχφέρωμεν σχετικὸν παράδειγμα μεταξὺ μυρίων : Βλέπω τὴν αὐγὴν, προαναγγέλλω τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου. Ὅ,τι βλέπω, εἶναι παρόν, ὅ,τι δὲ προαναγγέλλω εἶναι μέλλον. Δὲν εἶναι ὁμῶς «μέλλον» ὁ ἡλῖος, ἀφοῦ ὑφίσταται ἤδη, ἀλλὰ «μέλλον» εἶναι

ἡ ἀνατολή του, ἡ ὁποία ἀκόμη δὲν ὑφίσταται. Ἐν τούτοις, ἂν δὲν ὑπῆρχεν ἡ εἰκὼν τῆς ἀνατολῆς εἰς τὸ πνεῦμά μου, ὁποῖαν ἔχω τώρα, ὅποτε ὁμιλῶ περὶ αὐτῆς, δὲν θὰ μοῦ ἦτο δυνατόν νὰ τὴν προεῖπω. Ἀλλά, καὶ ἡ αὐγὴ ἐκείνη, ποῦ βλέπω εἰς τὸν οὐρανόν, δὲν εἶναι ἡ ἀνατολή τοῦ ἡλίου, μολονότι προηγεῖται αὐτῆς, καθὼς ἀκριβῶς δὲν εἶναι καὶ ἡ εἰκὼν, ποῦ ἔχω εἰς τὸ πνεῦμά μου : Εἶναι δύο παρόντα ἀντικείμενα, τὰ ὁποῖα βλέπω καὶ τὰ ὁποῖα μὲ βοηθοῦν νὰ προεῖπω κάτι, ποῦ δὲν τὸ βλέπω. Ὡστε τὰ μέλλοντα δὲν ὑφίστανται ἀκόμη, ἐφ' ὅσον δὲ δὲν ὑφίστανται, ἀκόμη δὲν ὑπάρχουν πραγματικῶς, καί, ἐφ' ὅσον δὲν ὑπάρχουν, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ προσπίπτουν εἰς τὴν ὄρασιν, ἀλλ' εἶναι δυνατόν νὰ προλεχθοῦν ἐκ τῶν παρόντων, τὰ ὁποῖα ἤδη ὑφίστανται καὶ εἶναι εἰς τὴν ὄρασιν προσιτά.

Ἡ πρόβλεψις τῶν μελλόντων

Ἀλλὰ Σὺ, ὦ βασιλεῦ τῆς Πλάσεως, πῶς διδάσκεις τὰ μέλλοντα εἰς τὰς ψυχάς ; Διότι τὰ ἐδίδαξες εἰς τοὺς προφήτας Σου. Καὶ ποῖος εἶναι ὁ τρόπος, κατὰ τὸν ὁποῖον διδάσκεις τὰ μέλλοντα Σὺ, διὰ τὸν ὁποῖον δὲν ὑφίσταται κανένα μέλλον ; Ἡ μάλλον πῶς διδάσκεις ἐκ τῶν παρόντων τὰ μέλλοντα ; Διότι τὸ μὴ ὑπάρχον δὲν εἶναι δυνατόν νὰ διδαχθῆ. Εἰς αὐτὸ τὸ σημεῖον ἐμφιλοχωρεῖ ἓνα μυστήριον, ποῦ ὑπερβαίνει τὴν δύναμιν τῶν ὀφθαλμῶν μου. Ἄδυνατῶ νὰ τὸ πλησιάσω μὲ τὰς δυνάμεις τῆς διανοίας μου, ἀλλὰ θὰ δυνηθῶ νὰ τὸ κατορθώσω μὲ τὴν βοήθειάν Σου, ἐὰν μοῦ δώσης τὴν δύναμιν Σὺ, γλυκὺ φῶς τῶν πνευματικῶν ὀφθαλμῶν μου⁽¹⁾.

Ὅ,τι εἶναι τώρα φανερόν καὶ σαφές εἰς ἐμέ, εἶναι τὸ ὅτι δὲν ὑπάρχει οὔτε τὸ μέλλον, οὔτε τὸ παρελθόν, οὔτε εἶναι ὀρθόν νὰ λέγωμεν ὅτι ὑπάρχουν τρεῖς χρόνοι : τὸ παρελθόν, τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον. Ἴσως ὀρθότερον θὰ ἦτο νὰ εἴπωμεν ὅτι ὑπάρχουν τρεῖς χρόνοι : τὸ παρὸν τῶν παρελθόντων, τὸ παρὸν τῶν παρόντων καὶ τὸ παρὸν τῶν μελλόντων. Διότι τὰ τρία αὐτὰ εὐρίσκονται εἰς τὸ πνεῦμα καὶ δὲν βλέπω ποῦ ἄλλοῦ θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ὑπάρχουν. Τὸ παρὸν τῶν παρελθόντων εὐρίσκεται εἰς τὴν μνήμην, τὸ παρὸν

(1) Πρβλ. Ψαλ. ΡΑΗ', 8 καὶ Ψαλμ. ΔΗ', 11.

των παρόντων είναι ἡ ἐνόρασις (intuitio), τὸ δὲ παρὸν τῶν μελλόντων ἢ πρόβλεψις. Ἐὰν μοῦ ἐπιτρέπεται νὰ ὁμιλήσω μὲ τὸν τρόπον αὐτόν, θὰ εἶπω, ὅτι βλέπω τρεῖς χρόνους καὶ θὰ ὁμολογήσω, ὅτι πράγματι εἶναι τρεῖς.

Ἄς λέγουν λοιπὸν, ὅτι τρεῖς εἶναι οἱ χρόνοι : τὸ παρελθόν, τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον. Ἄς τὸ λέγουν, δὲν ἀνησυχῶ, οὔτε ἀντιλέγω, οὔτε κατακρίνω, ἀρκεῖ, νὰ ἐννοοῦν αὐτὸ ποῦ λέγουν καὶ νὰ ἀντιληφθοῦν καλὰ τὸ ἐξῆς : «ὅ,τι εἶναι μέλλον δὲν εἶναι μέλλον, οὔτε ὅ,τι εἶναι παρελθὸν εἶναι πράγματι παρελθόν». Διότι ὀλίγα μόνον ἤμποροῦμεν νὰ διατυπώσωμεν μὲ ἀκρίβειαν, πολλὰ διατυπώνομεν ἀνακριδῶς, ἀλλ' ἀντιλαμβανόμεθα ὅ,τι θέλομεν νὰ εἶπωμεν.

Εἶπα λοιπὸν πρὸ ὀλίγου, ὅτι μετροῦμεν τὸν χρόνον, ἐφ' ὅσον παρέρχεται, διὰ νὰ ἠμπορέσωμεν νὰ εἶπωμεν, ὅτι τὸ χρονικὸν διάστημα τοῦτο εἶναι διπλοῦν, ἐκεῖνο εἶναι ἀπλοῦν ἢ ἴσον μὲ ἄλλο χρονικὸν διάστημα καὶ διὰ νὰ καθορίσωμεν, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ὑπολογισμοῦ τοῦ χρόνου, κάθε ἄλλην ὁποιαδήποτε χρονικὴν σχέσιν.

Ὅθεν μετροῦμεν τὸν χρόνον, ἐφ' ὅσον παρέρχεται. Ἄν δὲ μοῦ ἀπευθύνῃ κανεὶς τὴν ἐρώτησιν : «καὶ πῶς τὸ ξέρεις ;», θ' ἀπαντήσω ὅτι τὸ ξέρω, διότι τὸν μετροῦμεν πραγματικῶς, οὔτε δυνάμεθα νὰ μετρήσωμεν τὸ μὴ ὑπάρχον, τὸ δὲ παρελθὸν καὶ τὸ μέλλον δὲν ὑφίστανται. Ἄλλὰ πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ μετρήσωμεν τὸ παρὸν, ἀφοῦ οὐδένα χώρον κατέχει ; Ὡστε τὸ μετροῦμεν καθ' ἣν ὥραν παρέρχεται, διότι, εὐθύς ὅταν παρέλθῃ, δὲν ἠμποροῦμεν πλέον νὰ τὸ μετρήσωμεν, δεδομένου ὅτι τότε δὲν ὑπάρχει τίποτε νὰ μετρηθῇ.

Ἄλλὰ πόθεν ἔρχεται ; Ἀπὸ ποῦ διέρχεται καὶ ποῦ ἐξαφανίζεται, κατὰ τὴν στιγμήν, κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ μετροῦμεν ; Πόθεν, ἐὰν ὄχι ἐκ τοῦ μέλλοντος, ἀπὸ ποῦ, ἐὰν ὄχι διὰ μέσου τοῦ παρόντος ; Ποῦ, ἐὰν ὄχι εἰς τὸ παρελθόν ; Ἐρχεται λοιπὸν ἐξ ἐκείνου ποῦ δὲν ὑφίσταται, διέρχεται δι' ἐκείνου, τὸ ὅποιον στερεῖται χώρου καὶ ἐξαφανίζεται ἐντὸς ἐκείνου, τὸ ὅποιον δὲν ὑπάρχει πλέον.

Ἄλλὰ τί εἶναι ἐκεῖνο, ποῦ μετροῦμεν, ἐὰν μὴ ὁ χρόνος εἰς κάποιον χώρον ; Διότι, ὅταν ὁμιλοῦμεν περὶ τῶν χρονικῶν διαστημάτων καὶ λέγωμεν, ὅτι εἶναι διπλάσια, τριπλάσια ἢ ἴσα, ἢ

ὅταν προβαίνωμεν, εἰς ἄλλην τινὰ χρονικὴν διαίρεσιν, τί ἄλλο μετροῦμεν ἐν προκειμένῳ, ἢ μὴ ἐκτάσεις τοῦ χρόνου; Εἰς ποίαν λοιπὸν ἐκτασιν μετροῦμεν τὸν χρόνον, ὃ ὁποῖος παρέρχεται; Ἄλλὰ δὲν ἠμποροῦμεν νὰ μετρήσωμεν τὸ μὴ ὑπάρχον. Μήπως ἠμποροῦμεν νὰ τὸν μετρήσωμεν εἰς τὸ παρόν, διὰ μέσου τοῦ ὁποῖου διέρχεται; Ἄλλὰ δὲν δυνάμεθα νὰ μετρήσωμεν τὸ στερούμενον χώρου. Μήπως εἰς τὸ παρελθόν, ἐντὸς τοῦ ὁποῖου ἐξαφανίζεται; Ἄλλὰ ἀδυνατοῦμεν νὰ μετρήσωμεν τὸ μὴ ὑφιστάμενον πλέον.

Ὁ Αὐγουστῖνος ζητεῖ ἀπὸ τὸν θεὸν τὴν λύσιν τοῦ αἰνίγματος

Τὸ πνεῦμά μου διακαίεται ἀπὸ τὸν πόθον νὰ διευκρινίσῃ τὸ τόσο πολὺπλοκον αὐτὸ αἰνίγμα. Μὴ θελήσης, Πάτερ ἀγαθέ, ἐν ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ Σὺ ἐικετεύω. Μὴ θελήσης ν' ἀποκρύψῃς εἰς τὸν πόθον μου τὰ μυστήρια ταῦτα, τὰ συγχρόνως τόσο οἰκεία καὶ τόσο σκοτεινά, διὰ νὰ ἠμπορέσω νὰ διεισδύσω ἐντὸς αὐτῶν, ὅπως μοῦ ἀποκαλυφθοῦν ἐν μέσῳ τοῦ φωτὸς τῆς εὐσπλαχνίας Σου, Κύριε! Ποῖον ἠμπορῶ νὰ συμβουλευθῶ δι' αὐτά; Καὶ εἰς ποῖον θὰ ἐξομολογηθῶ τὴν ἀγνοίαν μου, ἐὰν ὄχι εἰς Ἐσέ, εἰς τὸν ὁποῖον εἶναι φορτικὸς ὁ ζῆλός μου, ποὺ μὲ πυρπολεῖ διὰ τὰς Γραφάς Σου; Δῶσε μου ὅ,τι ἀγαπῶ, διότι ἀγαπῶ, Σὺ δὲ μὲ ἔκαμες ν' ἀγαπῶ. Δῶσέ μου, Πατέρα, Ἐσοὺ ποὺ γνωρίζεις «δόματα ἀγαθὰ διδόναι τοῖς τέκνοις Σου»⁽¹⁾. Δῶσέ μου ὅ,τι ἤρχισα ἤδη νὰ γνωρίζω καὶ τὸ ὁποῖον θὰ ἦτο κόπος ἐναντίον μου⁽²⁾, ἂν δὲν τὸ ἀποκάλυπτες εἰς ἐμέ.

Ἐν ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ Σὺ ἐικετεύω. Ἐν ὀνόματι τοῦ ἀγίου αὐτοῦ τῶν ἀγίων εὐδόκησον, ὅπως οὐδεὶς μὲ συσκοτίσῃ. «Ἐπίστευσα, διὸ ἐλάληλα»⁽³⁾. Αὐτὴ εἶναι ἡ ἐλπίς μου, ζῶ μὲ αὐτὴν «τοῦ θεωρεῖν με τὴν τερπνότητα Κυρίου»⁽⁴⁾. «Ἴδου παλαιάς ἔθου τὰς ἡμέρας μου»⁽⁵⁾ καὶ παρέρχονται, ἀγνοῶ πῶς.

Καὶ λέγομεν: ὁ χρόνος καὶ ὁ χρόνος, οἱ χρόνοι καὶ οἱ χρό-

(1) Ματθ. ζ', 11.

(2) Ψαλμ. ΟΒ' 16.

(3) Ψαλμ. ΡΙΕ', 1.

(4) Ψαλμ. ΚΣΤ', 4.

(5) Ψαλμ. ΛΗ', 6.

νοι : «ὁ α' ὠμίλησε ἐπὶ τὸσον χρόνον». «Πόσον καιρὸν ἐχρειάστηκε ὁ β' γιὰ νὰ κάμῃ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ;» «Πρὸ πόσου καιροῦ δὲν τὸν εἶδα» ! Ἐπίσης λέγομεν : «ἡ συλλαβὴ αὐτὴ δὲν ἔχει δύο χρόνους ἐν σχέσει πρὸς ἄλλην συλλαβὴν, ποὺ εἶναι βραχεῖα καὶ ἔχει ἓνα καὶ μόνον χρόνον. Αὐτὰ λέγομεν καὶ τὰ ἀκούομεν. Ἐννοοῦμεθα καὶ ἐννοοῦμεν. Εἶναι πράγματα καταφανέστατα, κοινότατα, ἀλλὰ καὶ συγχρόνως μυστηριώδη, ἢ δὲ κατανοήσις των θὰ ἦτο κυριολεκτικῶς κάτι τὸ νέον.

Τί εἶναι ὁ χρόνος

Ἦκουσα ἀπὸ κάποιον ἄνδρα σοφόν, ὅτι ὁ χρόνος εἶναι αὐτὴ ἡ ἰδίᾳ κίνησις τοῦ ἡλίου, τῆς σελήνης καὶ τῶν ἀστέρων, ἀλλὰ δὲν παραδέχθηκα τὴν γνώμην του. Διότι, διατί ὁ χρόνος νὰ μὴν εἶναι ἡ κίνησις ὅλων τῶν σωμάτων ; Πῶς ; νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι θὰ ἐξηφανίζοντο τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ, ὁ δὲ τροχὸς ἐνὸς κεραμέως θὰ ἐξακολουθοῦσε νὰ στρέφεται, δὲν θὰ ὑπῆρχε χρόνος διὰ τὴν καταμέτρησιν τῶν στροφῶν τοῦ τροχοῦ : Καὶ δὲν θὰ ἐλέγαμε ὅτι αὐταὶ αἱ στροφαὶ πραγματοποιοῦνται εἰς ἴσα χρονικὰ διαστήματα ἢ, ἐὰν αἱ μὲν ἦσαν ταχύτεραι, αἱ δὲ βραδύτεραι, ὅτι αἱ μὲν διαρκοῦν περισσότερον, αἱ δὲ ὀλιγώτερον χρόνον ; Καὶ ἡμεῖς, ὅταν λέγωμεν αὐτὰ, δὲν ὀμιλοῦμεν κατὰ τὴν διάρκειαν κάποιου χρόνου, καὶ θὰ ὑπῆρχαν εἰς τὰς λέξεις μας μακραὶ καὶ βραχεῖαι συλλαβαί, ἐὰν αἱ μὲν δὲν διαρκοῦσαν περισσότερον, αἱ δὲ ὀλιγώτερον χρόνον ;

ἜΩ Θεέ, εὐδόκησε, ὅπως ὁ ἄνθρωπος ἠμπορέσῃ νὰ διακρίνῃ εἰς ἓνα σημεῖον τὸ φῶς, ποὺ ἀποκαλύπτει τὸ μεγαλεῖον καὶ κάθε σμικρότητα⁽¹⁾. Ὑπάρχουν ἀστέρες καὶ «φωστῆρες ἐν τῷ στερεώματι, καὶ εἰς καιροῦς, καὶ εἰς ἡμέρας, καὶ εἰς ἐνιαυτούς»⁽²⁾.

(1) «Deus, dona hominibus in parvo communes notitias rerum parvarum atque magnarum» μετεφράσαμεν ἔχοντες πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν ἀπόδοσιν τῆς φράσεως ταύτης ὑπὸ τοῦ L. Moreau (Les Confessions St. Augustin, Paris). Ὁ Paul Janet ἀποδίδει τὸ χωρίον τοῦτο ὡς ἐξῆς : «O Dieu, accordez aux hommes de découvrir dans un petit exemple l' intelligence des choses les plus grande» !

(2) Γεν. Δ', 14.

Ναί, υπάρχουν πραγματικῶς, ἀλλά, οὔτε ἐγώ, οὔτε αἱ στροφαί τοῦ τροχοῦ τοῦ κεραμέως ἐκείνου εἶναι ἡ ἡμέρα, οὔτε ὁ φιλόσοφος ἐκείνος θὰ διίσχυρίζετο, ὅτι αἱ ἐν λόγῳ στροφαί τοῦ τροχοῦ δὲν εἶναι κάποιος χρόνος.

Ἐκεῖνο, πού ἐγὼ ἐπιθυμῶ, εἶναι νὰ μάθω τὴν δύναμιν καὶ τὴν φύσιν τοῦ χρόνου διὰ τοῦ ὁποίου ὑπολογίζομεν τὴν κίνησιν τῶν σωμάτων καὶ λέγομεν, ἐπὶ παραδείγματι, ὅτι ἡ α κίνησις ἀπαιτεῖ περισσότερον χρόνον παρὰ ἡ κίνησις β. Διότι, ἡμέραν λέγοντες, δὲν πρέπει νὰ ἐννοοῦμεν ἀποκλειστικῶς τὸν χρόνον τῆς παραμονῆς τοῦ ἡλίου ὑπεράνω τῆς γῆς, σύμφωνα μὲ τὸ ὁποῖον διακρίνομεν τὴν ἡμέραν ἀπὸ τὴν νύκτα, ἀλλὰ τὴν τροχιάν του, ὁλόκληρον ἀπὸ ἀνατολῶν πρὸς ἀνατολάς, κατὰ τὸ πνεῦμα δὲ αὐτὸ λέγομεν : «παρῆλθον τόσαι ἡμέραι», εἰς τὴν φράσιν δὲ ταύτην συμπεριλαμβάνονται ὄχι μόνον αἱ ἡμέραι, ἀλλὰ καὶ αἱ νύκτες, χωρὶς νὰ μετροῦνται αἱ νύκτες ἰδιαιτέρως. Ἐφοῦ λοιπὸν ἡ ἡμέρα συγκροτεῖται ἀπὸ τὴν κίνησιν τοῦ ἡλίου ἀπ' ἀνατολῶν πρὸς ἀνατολάς, ἐρωτῶ : Εἶναι ἄρα γε αὐτὴ ἡ ἰδία κίνησις ἡ ἡμέρα ἢ τὸ διάστημα τοῦ χρόνου, κατὰ τὸ ὁποῖον δημιουργεῖται ἡ ἡμέρα ἢ συγχρόνως καὶ τὰ δύο μαζί ;

Ἐὰν εἶναι τὸ πρῶτον, τότε θὰ εἶχαμεν μίαν ἡμέραν καὶ εἰς περίπτωσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ ἥλιος θὰ ἤμποροῦσε νὰ διατρέξῃ εἰς μίαν καὶ μόνην ὥραν τὸ αὐτὸ διάστημα. Ἐὰν εἶναι τὸ δεύτερον, τότε ἡ ἡμέρα δὲν θὰ ἦτο πράγματι μία ἡμέρα, ἐὰν ὁ ἥλιος δὲν ἐκτελοῦσε τὴν ἀπὸ ἀνατολῶν πρὸς ἀνατολάς κίνησιν του εἰς βραχὺ χρονικὸν διάστημα μιᾶς ὥρας, ἀλλὰ θὰ ἔπρεπε, διὰ νὰ συγκροτηθῇ μία ἡμέρα, ὅπως ὁ ἥλιος ἐκτελέσῃ εἴκοσι τέσσερες φορές τὴν ἐν λόγῳ περιστροφικὴν κίνησιν. Ἐὰν εἶναι συγχρόνως καὶ τὰ δύο μαζί, τότε δὲν θὰ ὠνομάζετο ἡμέρα, οὔτε ἡ ἐντὸς μιᾶς ὥρας συντελουμένη περιστροφικὴ κίνησις τοῦ ἡλίου οὔτε ἐὰν ὁ ἥλιος ἔμενεν ἀκίνητος καθ' ὑπόθεσιν—τὸ χρονικὸν διάστημα πού διατρέχει σήμερον, διὰ νὰ ἐκτελέσῃ τὴν συνήθη τροχιάν του ἀπὸ τὸ ἓνα ἕως τὸ ἄλλο πρῶτ'.

Δὲν ἐρωτῶ λοιπὸν τί εἶναι ἐκεῖνο, πού ὀνομάζομεν ἡμέραν, ἀλλὰ τί εἶναι ὁ χρόνος, διὰ τοῦ ὁποίου, ὑπολογίζοντες τὴν πορείαν τοῦ ἡλίου, θὰ ἤμπορούσαμεν νὰ εἴπωμεν, ὅτι ὁ χρόνος, ὁ ἀπαιτούμενος διὰ τὴν πορείαν ταύτην, θὰ ἦτο κατὰ τὸ ἥμισυ μι-

κρότερος ἀπὸ τὸν σημερινόν, ἐὰν ἢ ἐν λόγῳ πορεία ἐγίνετο κατὰ τὸ χρονικὸν ἐκεῖνο διάστημα, πού ἤδη ἀποτελεῖται ἐκ δώδεκα ὥρων. Ἐὰν δὲ παρεβάλλωμεν τοὺς δύο χρόνους, θὰ ἐλέγαμεν, ὅτι ὁ ἕνας ἀπλοῦς, ὁ ἄλλος διπλοῦς, μολλονότι καὶ κατὰ τὸν πρῶτον καὶ κατὰ τὸν δεύτερον, δηλαδή κατὰ τὸν πρῶτον ἀπλοῦν καὶ κατὰ τὸν δεύτερον διπλοῦν χρόνον, ὁ ἥλιος ἐκτελεῖ τὴν ἰδίαν ἀπ' ἀνατολῶν πρὸς ἀνατολὰς πορείαν του.

Λοιπὸν ἄς μὴ μοῦ εἶπη κανεὶς ὅτι ὁ χρόνος εἶναι ἢ κινήσις τῶν ἀστέρων, διότι, ὅταν ὁ ἀνθρώπινος πόθος ἔκαμε νὰ σταματήσῃ τὸν ἥλιον, διὰ νὰ τερματισθῇ ἢ νίκη (1), ὁ ἥλιος ἐσταμάτησεν, ἀλλ' ὁ χρόνος ἐβάρδισεν ἐμπρός. Ἡ μάχη ἐδόθη καὶ ἐτερματίσθη κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα ἐκεῖνο, πού ἦτο διὰ τὴν διεξαγωγὴν τῆς ἀρκετό.

Ὅθεν βλέπω, ὅτι ὁ χρόνος εἶναι κάποιος χῶρος. Ἀλλὰ τὸ βλέπω πραγματικῶς ἢ μήπως αὐταπατιῶμαι; Δίδαξέ με Σὺ, ὦ Φῶς καὶ Ἀλήθεια!

Γνώμων τῆς κινήσεως εἶναι ὁ χρόνος

Σὺ ἄρά γε διατάσσεις νὰ ἐπιδοκιμάσω τοὺς λέγοντας, ὅτι ὁ χρόνος εἶναι κινήσις σώματός τινος; Ὅχι, Σὺ δὲν τὸ διατάσσεις αὐτό. Διότι ἀκούω, ὅτι τὰ σώματα δὲν κινουῦνται παρὰ ἐν χρόνῳ, αὐτὸ δὲ μοῦ λέγεις Ἐσὺ. Ἀλλὰ τὸ ὅτι ὁ χρόνος εἶναι κινήσις τῶν σωμάτων αὐτὸς καθ' ἑαυτόν, δὲν τὸ παρδέχομαι, οὔτε εἶσαι Σὺ, πού μοῦ τὸ λέγεις. Διότι ὅταν κινῆται ἕνα σῶμα, ὑπολογίζω τὴν διάρκειαν τῆς κινήσεως αὐτοῦ, ἀπὸ τὴν ἀρχὴν μέχρι τέλους, διὰ τοῦ χρόνου. Καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν ἀκόμη ἐκείνην, κατὰ τὴν

(1) Ἐδῶ πρόκειται περὶ τῆς μάχης ἐκείνης, τὴν ὁποίαν ἀναφέρει ἡ Γραφή. Ἡ Γαθαῶν, πόλις τῆς Παλαιστίνης, ἐπιτυχοῦσα διὰ δόλου τὴν συμμαχίαν τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ, ἐκίνησε τὴν ὀργὴν τῶν γειτόνων ὁμοφύλων τῆς καὶ πέντε Χαναναῖοι βασιλεῖς τὴν ἐπολιόρησαν. Ἀλλ' ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ ἐσπευσεν εἰς βοήθειάν τῆς καὶ ἐφόνευσε τοὺς πέντε ἐπιδρομείς. Κατὰ τὴν μάχην ἐκείνην ὁ Θεὸς χάριν τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ ἔρριψε χάλαζαν κατὰ τῶν Χαναναίων καὶ ἐσταμάτησε τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην. (Στήτω ὁ ἥλιος κατὰ Γαθαῶν κτλ.). Ἐκτοτε οἱ Γαθαῶναῖοι ὑπηρετοῦν τοὺς Ἰσραηλίτας ἀγογγύστως.

ὁποῖαν εἶδα τὴν ἀρχὴν τῆς κινήσεως, τὸ δὲ σῶμα ἐξακολουθεῖ νὰ κινῆται, χωρὶς νὰ διακρίνω τὸ τέλος τῆς κινήσεώς του, δὲν θὰ ἠμπορέσω νὰ ὑπολογίσω τὴν κίνησιν παρὰ μόνον ἀπὸ τὴν στιγμὴν, κατὰ τὴν ὁποῖαν ἤρχισα νὰ τὴν ἀντιλαμβάνομαι ἐγὼ ὁ ἴδιος, μέχρι τῆς στιγμῆς, κατὰ τὴν ὁποῖαν δὲν τὴν ἀντιλαμβάνομαι πλέον. Ἐὰν δὲ παρατηρήσω τὴν κίνησιν ταύτην ἐπὶ χρόνον μακρὸν, θὰ δυνηθῶ νὰ εἶπω μόνον, ὅτι εἶναι μακρά, ἀλλ' ὄχι καὶ πόσον μακρά εἶναι, διότι δὲν ὑπολογίζομεν μὲ ἀκρίβειαν παρὰ μόνον διὰ τῆς συγκρίσεως. Λέγομεν, π. χ., ὅτι ἓνα ἀντικείμενον εἶναι ἴσον μὲ ἓνα ἄλλο ἢ ὅτι εἶναι διπλάσιον κ.τ.λ. Ἀλλά, ἐὰν εἴμεθα εἰς θέσιν νὰ καθορίσωμεν εἰς τὸν χῶρον τὸ σημεῖον, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἤρχισε καὶ εἰς τὸ ὁποῖον ἐτερματίσθη ἡ κίνησις σώματός τινος, ἢ, ἐὰν τὸ σῶμα τοῦτο περιστρέφεται γύρω ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν του, νὰ ὑπολογίσωμεν τὴν κίνησιν τῶν μερῶν του, θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ εἴπωμεν πόσον χρόνον διήρκεσεν ἡ κίνησις τοῦ σώματος αὐτοῦ ἢ τῶν μερῶν του ἀπὸ τοῦ ἑνὸς σημείου εἰς τὸ ἄλλο.

Ὡστε, ἀφοῦ ἄλλο εἶναι ἡ κίνησις τοῦ σώματος καὶ ἄλλη ἡ καταμέτρησις τῆς κινήσεως αὐτῆς, ποῖος δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἀντιληφθῆ ποία ἐκ τῶν δύο ἔχει μεγαλύτερον δικαίωμα νὰ ὀνομασθῆ χρόνος. Διότι, δεδομένου ὅτι ἓνα σῶμα κινεῖται ἄλλοτε μὲν ταχύτερα, ἄλλοτε δὲ ἀργότερα, ἄλλοτε δὲ δὲν κινεῖται, δὲν ὑπολογίζομεν διὰ τοῦ χρόνου μόνον τὴν κίνησιν του, ἀλλὰ καὶ τὴν ἡρεμίαν του καὶ λέγομεν : «ἔμεινεν ἐν ἡρεμίᾳ τόσον χρόνον ὅσον καὶ ἐν κινήσει», ἢ «δύο ἢ τρεῖς φορές περισσότερον», ἢ, τέλος, περισσότερον ἢ ὀλιγώτερον συμφώνως μὲ ἓνα ὑπολογισμὸν ἀκριβῆ, ἢ κατὰ προσέγγισιν. Ὅθεν ὁ χρόνος δὲν εἶναι ἡ κίνησις τῶν σωμάτων.

Μία δέησις

Σοῦ ἐξομολογοῦμαι, Κύριε, ὅτι ἀκόμη ἀγνοῶ τί εἶναι ὁ χρόνος, καὶ ὅμως ὁμολογῶ, ὅτι αὐτὰ τὰ λέγω ἐν χρόνῳ, ὅτι ὁμιλῶ περὶ τοῦ χρόνου ἐπὶ χρόνον μακρὸν καὶ ὅτι ὁ μακρὸς οὗτος χρόνος δὲν εἶναι παρὰ ἓνα χρονικὸν διάστημα. Ἀλλὰ πῶς ἠμπορῶ νὰ τὸ γνωρίζω, ἐφ' ὅσον ἀγνοῶ τί εἶναι ὁ χρόνος; Ἀλλά, ἴσως ἓνα καὶ μόνον ἀγνοῶ, δηλαδή νὰ διατυπώσω ἐκεῖνο, ποῦ γνωρίζω.

Ἄλλοίμονον σ' ἐμένα, ποῦ δὲν ἠμπορῶ νὰ εἶπω οὔτε ὅτι ἀγνοῶ ! Ἴδου ἐγὼ ἐνώπιόν Σου, ὦ Θεέ μου, Σὺ γνωρίζεις ἂν ψεύδωμαι, ἂν ἡ καρδιά μου εἶναι ὅπως ὁ λόγος μου. «Σὺ φωτιεῖς τὸν λύχνον μου, Κύριε ὁ Θεός μου, φωτιεῖς τὸ σκότος μου (1).

Τὸ μέτρον τοῦ χρόνου

Ἡ ψυχὴ μου δὲν εἶναι εἰλικρινής, δταν Σοῦ ὁμολογῇ ὅτι ἠμπορῶ νὰ καταμετρήσω τὸν χρόνον ; Λοιπὸν, Κύριε καὶ Θεέ μου, καταμετρῶ καὶ δὲν γνωρίζω ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον καταμετρῶ. Καταμετρῶ ἄρα γε τὴν κίνησιν ἑνὸς σώματος ἐν τῷ χρόνῳ, χωρὶς νὰ καταμετρῶ τὸν ἴδιον τὸν χρόνον αὐτὸν καθ' ἑαυτὸν ; Ἄλλὰ θὰ καταμετροῦσα τὴν κίνησιν ἑνὸς σώματος, θὰ ἠμποροῦσα νὰ εἶπω πόσον ἡ κίνησις αὐτὴ διαρκεῖ, πόσος χρόνος ἀπαιτεῖται διὰ νὰ μεταβῇ τὸ σῶμα αὐτὸ ἀπὸ τόπου εἰς τόπον, χωρὶς νὰ καταμετρήσω τὸν χρόνον, ἐντὸς τοῦ ὁποῖου κινεῖται ;

Ἄλλ' αὐτὸν τὸν ἴδιον τὸν χρόνον πῶς τὸν καταμετρῶ ; Μήπως καταμετροῦμεν τὸν βραχύτερον χρόνον διὰ τοῦ μακροτέρου, δηλαδὴ ὅπως καταμετροῦμεν μὲ τὸν πῆχυν μίαν δοκὸν ; Τοιοῦτοτρόπως, μιὰ βραχεῖα συλλαβὴ χρησιμεύει διὰ τὸν ὑπολογισμὸν μιᾶς μακρᾶς τοιαύτης, καὶ λέγομεν, ὅτι ἡ δευτέρα εἶναι διπλασία τῆς πρώτης. Μετροῦμεν μίαν ᾠδὴν διὰ τῶν στίχων, τοὺς ὁποῖους ἐμπεριέχει, τοὺς στίχους διὰ τῶν ποδῶν, τοὺς πόδας διὰ τῶν συλλαβῶν καὶ τὰς μακρὰς συλλαβὰς μὲ τὰς βραχεῖας. Ὅσον ἀφορᾷ τὰς σελίδας, δὲν ἰσχύει ἡ τοιαύτη καταμέτρησις διότι ἐκεῖ καταμετροῦμεν τὸν χῶρον καὶ ὄχι τὸν χρόνον, ἐφ' ὅσον ὅμως αἱ λέξεις παρέρχονται καὶ παρέρχονται, λέγομεν : «ἡ ᾠδὴ αὐτὴ εἶναι μακρὰ, διότι σύγκειται ἐκ τόσων στίχων, οἱ στίχοι αὐτοὶ εἶναι μακροί, διότι συνίστανται ἐκ τόσων ποδῶν, οἱ πόδες αὐτοὶ εἶναι μακροί, διότι περιέχουν τόσας συλλαβὰς, ἡ συλλαβὴ αὐτὴ εἶναι μακρὰ, διότι εἶναι διπλασία μιᾶς συλλαβῆς βραχεῖας».

Ἄλλ' οὔτε κατὰ τὸν τρόπον αὐτὸν παρέχεται ἀσφαλὲς μέτρον χρόνου, διότι δύναται νὰ συμβῇ, ὥστε ἓνας στίχος βραχύς, ἐφ' ὅσον τὸν προφέρομεν βραδέως, νὰ διαρκῇ περισσότερον χρό-

(1) Ψαλμ. ΙΖ', 29.

νον παρά ένας στίχος μακρός, όταν τον προφέρωμεν ταχύτατα, τὸ αὐτὸ δὲ ἰσχύει καὶ ὅσον ἀφορᾷ ἓνα ἄσμα, ἓνα πόδα ἢ μίαν συλλαβήν.

Ἐξ αὐτοῦ μοῦ ἐγίνε φανερόν, ὅτι ὁ χρόνος δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρά ένας χώρος, ἀλλ' ἀγνοῶ τίνος πράγματος εἶναι ὁ χώρος αὐτός. Ἴσως νὰ εἶναι χώρος αὐτοῦ τούτου τοῦ πνεύματος. Διότι, τί μετρῶ, ὦ Θεέ μου, όταν λέγω ἀορίστως : «ὁ χρόνος αὐτὸς εἶναι μικρότερος ἐκείνου :» ἢ ἀκριδέστερα «ὁ χρόνος αὐτός εἶναι διπλάσιος τοῦ χρόνου ἐκείνου ;» Μετρῶ τὸν χρόνον, καὶ ἠξεύρω, ὅτι τὸν μετρῶ, ἀλλὰ τὸ μέλλον δὲν τὸ μετρῶ, διότι δὲν ὑπάρχει ἀκόμη, δὲν μετρῶ τὸ παρόν, διότι εἶναι ἰδιαίτερον, δὲν μετρῶ τὸ παρελθόν, διότι δὲν ὑφίσταται πλέον. Τί εἶναι λοιπὸν ἐκεῖνο πρὸς μετρῶ ; Μήπως, καθὼς εἶπα καὶ προηγουμένως, δὲν μετρῶ τὰ παρελθόντα, ἀλλὰ τὸν χρόνον, ἐφ' ὅσον παρέρχεται ;

*
**

Πρέπει νὰ ἐπιμείνης, ὦ ψυχὴ μου, νὰ προσέξης περισσότερον «ὁ Θεὸς βοηθὸς ἡμῶν» (1) «αὐτὸς ἐποίησεν ἡμᾶς καὶ οὐχ ἡμεῖς»(2). Στρέψε, ὅπου γλυκοχαράζει τῆς ἀληθείας τὸ φῶς !

Ἰδού, ἐπὶ παραδείγματι, μία σωματικὴ φωνή : ὁ ἦχος ἀρχίζει, συνεχίζεται, ἀκόμα συνεχίζεται, καὶ κατόπιν παύει. Ἐπακολουθεῖ σιωπὴ. Ἦδη παρῆλθεν ἡ φωνή, δὲν ὑπάρχει πλέον. Πρὸ τοῦ ἀκουσθῆναι εὐρίσκετο εἰς τὸ μέλλον καὶ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μετρηθῆ, ἐφ' ὅσον δὲν ὑφίστατο ἀκόμη. Καὶ τώρα ἐπίσης δὲν ἡμπορεῖ νὰ μετρηθῆ διότι δὲν ὑπάρχει πλέον. Δὲν ἦτο λοιπὸν δυνατόν νὰ μετρηθῆ, παρά καθ' ὃν χρόνον ἀντηχοῦσε, ἀφοῦ τὸ παρόν εἶναι ἀδιαίρετον.

Ἐὰν λοιπὸν αὐτὴ ἡ φωνὴ ἦτο δυνατόν νὰ μετρηθῆ ὑπὸ τὸν ἀναφερθέντα ὄρον, ἰδού, φαντάζομαι καὶ δευτέραν φωνήν, πρὸς ἀκούεται καὶ ἠχεῖ ὁμοίως, ἀλλὰ συνεχῶς καὶ ἀδιαλείπτως. Ἄς μετρήσωμεν λοιπὸν αὐτὴν τὴν φωνήν, ἐφ' ὅσον ἐξακολουθεῖ νὰ ὑπάρχη, διότι, εὐθύς όταν παύσῃ νὰ ἠχῆ, θὰ εἶναι ἤδη παρελθούσα καὶ δὲν θὰ ὑπάρχη τίποτε, πρὸς νὰ ἡμπορῆ νὰ μετρηθῆ.

(1) Ψαλμ. ΕΑ', 9.

(2) Ψαλμ. Θ', 3.

Ἄς τὴν μετρήσωμε λοιπὸν καὶ ἄς εἴπωμεν πόση εἶναι. Ἄλλὰ ἐφ' ὅσον ἤχει, δὲν ἠμποροῦμεν νὰ προβῶμεν εἰς τὴν καταμέτρησίν της παρὰ μόνον ἀπὸ τὴν στιγμήν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἤρχισε νὰ ἤχη, μέχρι τῆς στιγμῆς, κατὰ τὴν ὁποίαν ἔπαυσε νὰ ἀκούεται. Διότι μετροῦμεν μόνον τὸ διάστημα, ποῦ ἐκτείνεται ἀπὸ μίαν ἀρχὴν μέχρι ἑνὸς τέλους. Ὅθεν ἡ φωνή, ποῦ δὲν ἔχει τελειώσει ἀκόμη, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ μετρηθῆ, καὶ συνεπῶς δὲν ἠμποροῦμεν νὰ εἴπωμεν, ὅτι εἶναι μακρὰ ἢ βραχεῖα, ἢ ὅτι εἶναι ἴση με ἄλλην φωνήν ἢ ὅτι εἶναι διπλασία κ.τ.λ. Ἄλλὰ εὐθὺς δταν τερματισθῆ δὲν θὰ ὑφίσταται πλέον. Λοιπὸν κατὰ ποῖον τρόπον θὰ εἶναι δυνατὸν νὰ μετρηθῆ; Καὶ ὅμως μετροῦμεν τὸν χρόνον, ἀλλ' οὔτε τὸν χρόνον ἐκεῖνον, ὃ ὁποῖος ἀκόμη δὲν ὑφίσταται, οὔτε ἐκεῖνον, ποῦ δὲν ὑπάρχει πλέον, οὔτε ἐκεῖνον, ποῦ δὲν κατέχει καμμίαν ἔκτασιν, οὔτε ἐκεῖνον ποῦ δὲν ἔχει κανένα ὄριον. Ἐπομένως, δὲν μετροῦμεν οὔτε τὸ παρελθόν, οὔτε τὸ μέλλον, οὔτε τὸ παρόν, οὔτε τὸν παρερχόμενον χρόνον, καὶ ὅμως μετροῦμεν τὸν χρόνον.

Ὁ στίχος : «Deus creator omnium» σύγκειται ἐξ ὀκτώ συλλαβῶν, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἐξ ὑπαμοιβῆς μακραὶ καὶ βραχεῖαι : ὑπάρχουν λοιπὸν τέσσερες βραχεῖαι : ἡ πρώτη, ἡ τρίτη, ἡ πέμπτη καὶ ἡ ἑβδόμη, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἀπλαῖ ἐν σχέσει πρὸς τέσσαρας μακράς, δηλαδὴ πρὸς τὴν δευτέραν, τὴν τετάρτην, τὴν ἕκτην καὶ τὴν ὀγδόην. Αἱ τελευταῖαι διαρκοῦν, ἐν σχέσει πρὸς τὰς πρώτας, χρόνον διπλάσιον, τοῦτο δὲ γίνεται φανερόν ἀπὸ τὴν προφορὰν καὶ βεβαιοῦται ἀπὸ τὴν μαρτυρίαν τῶν αἰσθήσεων. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν ἠμπορῶ νὰ βασισθῶ εἰς τὴν μαρτυρίαν ταύτην, μετρῶ τὴν μακρὰν συλλαβὴν διὰ τῆς βραχείας καὶ μανθάνω ὅτι ἡ μακρὰ συλλαβὴ περιέχει τὴν βραχεῖαν δύο φορές. Ἄλλὰ ἐὰν ἡ μία ἤχη μετὰ τὴν ἄλλην, καὶ ἐὰν ἡ πρώτη εἶναι βραχεῖα καὶ ἡ δευτέρα μακρὰ, πῶς θὰ κρατήσω τὴν πρώτην καὶ πῶς θὰ τὴν θέσω ἐπάνω εἰς τὴν δευτέραν, διὰ νὰ μετρήσω κατὰ τρόπον, ὥστε νὰ εὔρω ὅτι τὴν ἐμπεριέχει δύο φορές, ἀφοῦ ἡ μακρὰ συλλαβὴ δὲν ἀρχίζει νὰ ἤχη παρὰ μόνον, δταν ἡ βραχεῖα συλλαβὴ τερματίζεται; Ἄλλὰ καὶ αὐτὴν ἀκόμη τὴν μακρὰν συλλαβὴν ἠμπορῶ νὰ τὴν μετρήσω, ἐφ' ὅσον εἶναι παροῦσα, ἀφοῦ δὲν εἶμαι ἱκανὸς νὰ μετρήσω παρὰ μόνον ἐκεῖνο, ποῦ ἔχει τερματισθῆ; Ἄλλ' ὅ,τι ἔχει τερματισθῆ ἔχει παρέλθει.

Τί είναι λοιπόν, αὐτὸ τὸ ὁποῖον καταμετρῶ ; Ποῦ εἶναι ἡ βραχεῖα, διὰ τῆς ὁποίας μετρῶ, ποῦ εἶναι ἡ μακρά, τὴν ὁποίαν μετρῶ ; Καὶ αἱ δύο ἤρχισαν, ἐπέταξαν, παρήλθον, δὲν ὑπάρχουν πλέον, καὶ ὁμως ἐγὼ τὰς μετρῶ καὶ ἀπαντῶ μὲ πεποιθήσιν, ὅτι αὐτὴ εἶναι ἀπλή, ἐκείνη διπλή, δηλαδὴ ὡς πρὸς τὴν χρονικὴν διάρκειάν των. Δὲν ἤμπορῶ δὲ νὰ τὸ κάμω, ἐὰν δὲν ἔχουν παρέλθει, ἐὰν δὲν ἔχουν τερματισθῆ. Ὅθεν δὲν μετρῶ τὰς ἐν λόγῳ συλλαβάς, ἀλλὰ κάτι ποῦ δὲν μεταβάλλεται καὶ ποῦ μένει εἰς τὴν μνήμην μου.

Τὸν χρόνον μετρῶ ἐντὸς σοῦ, ὦ ψυχὴ μου. Μὴ θελήσης νὰ ψιθυρίσης εἰς τὰ ὠτά μου : Τί εἶναι αὐτό ; Μὴ θέλήσης νὰ παρασυρθῆς ἀπὸ τὸν ψίθυρον τῶν θορυβωδῶν ἐπινοήσεών σου. Ἐντὸς σοῦ, εἶπα, μετρῶ τὴν ἐντύπωσιν, τὴν ὁποίαν τὰ πράγματα, ὅταν παρέρχονται, ἀφίνουν εἰς ἐσέ, ὅπου καὶ ἀπομένει, ὅταν αὐτὰ παρέλθουν. Μετρῶ τὴν ἐντύπωσιν αὐτὴν, ποῦ μένει παρούσα, καὶ ὄχι τὰ πράγματα, τὰ ὁποῖα τὴν παρήγαγον καὶ ἐξηφανίσθησαν. Αὐτὴν τὴν ἐντύπωσιν μετρῶ, ὅταν μετρῶ τὸν χρόνον. Ἄρα αὐτὴ εἶναι ὁ χρόνος, τὸν ὁποῖον μετρῶ, ἄλλως δὲν μετρῶ κανένα χρόνον.

Ὅταν δὲ μετροῦμε τὴν σιωπὴν καὶ λέγωμεν : ἡ σιωπὴ αὐτὴ διήρκεσε τόσον χρόνον, ἔσον καὶ ὁ ἦχος ἐκείνος, τὸ πνευμά μας δὲν ζητεῖ νὰ μετρήσῃ τὸν μὴ ὑπάρχοντα πλέον ἦχον, ὡς ἐὰν ἐξακολουθοῦσε ἀκόμη νὰ ἤχῃ, μὲ τὸν σκοπὸν, ὅπως καθορίσωμεν διὰ τῆς συγκρίσεως τὰ διαστήματα τῆς σιωπῆς, ἐφ' ὅσον αὕτη ἐξακολουθεῖ νὰ ὑπάρχη ; Διότι, καὶ ὅταν ἀκόμη δὲν ὑπάρχουν παρὰ μόνον οἱ ἦχοι λέξεων, δὲν ἀναπαράγομεν εἰς τὸν νοῦν μας ἄσματα, στίχους καὶ λέξεις ὁποιασδήποτε καὶ τέλος μέτρα παντοειδῆ καὶ κινήσεις. Τὴν ἀμοιβαίαν δὲ σχέσιν τῶν χρονικῶν αὐτῶν διαστημάτων καθορίζομεν μὲ ἀκρίβειαν, ὡς ἐὰν ἦσαν ἦχοι πραγματικοί. Ἐὰν θελήσῃ κανεὶς νὰ προσφέρῃ μίαν μικρὰν συλλαβὴν, ὀρίσῃ δὲ ἐκ τῶν προτέρων εἰς τὸν νοῦν τοῦ πόσον μακρὰ θὰ εἶναι αὕτη, ἔχει μετρήσει σιωπηρῶς κάποιον χρονικὸν διάστημα. Ἐμπιστευόμενος δὲ εἰς τὴν μνήμην του, ἤρχισε ν' ἀναπαράγῃ ἦχον, ποῦ ἤχησε μέχρι τῆς στιγμῆς κατὰ τὴν ὁποίαν ἐφθασεν εἰς τὸ σκοπούμενον τέρμα. Ἄλλὰ τί λέγω ἤχησε ; Πρέπει νὰ εἶπω : ἤχησε καὶ θὰ ἤχῃσῃ, διότι τὸ μέρος τοῦ ἤχου, τὸ ὁποῖον ἤδη ἤχησε, παρήλθεν, ἐκεῖνο δὲ, ποῦ ἀπέμεινε, δὲν ἤχησεν ἀκόμη. Κατὰ ταῦτα, διὰ νὰ συγ-

κροτηθῆ δλόκληρος ὁ ἦχος, πρέπει ἢ παροῦσα προσοχὴ νὰ ἐνεργήσῃ, ὥστε τὸ μέλλον νὰ δοθῆ εἰς τὸ παρελθόν. Πρέπει αὐτὸ τοῦτο τὸ παρελθόν νὰ ἀυξηθῆ ἐκ τῆς ἐλαττώσεως τοῦ μέλλοντος, ἕως οὔτου, ὅταν πλέον ἐξαλειφθῆ καθ' ὀλοκληρίαν τὸ μέλλον, τὰ πάντα δὲν θὰ εἶναι πλέον παρὰ παρελθόν.

Ἄλλὰ πῶς τὸ μέλλον ἢμπορεῖ νὰ ἐλαττωθῆ, νὰ ἐξαλειφθῆ, ἀφοῦ ἀκόμη δὲν ὑπάρχει; Πῶς μεγαλώνει τὸ παρελθόν, ἐφ' ὅσον δὲν ὑφίσταται πλέον, ἐὰν ὄχι διὰ τὸ ὅτι εἰς τὸν νοῦν, αἰτίαν τῶν φαινομένων τούτων, συνυπάρχουν τρεῖς ἐνέργειαι: ἀναμονή, προσοχὴ καὶ ἀνάμνησις; Τὸ ἀντικείμενον τῆς ἀναμονῆς, διέρχεται διὰ τῆς προσοχῆς καὶ μεταβάλλεται εἰς ἀνάμνησιν. Ποῖος ἢμπορεῖ νὰ ἀρνηθῆ, ὅτι τὸ μέλλον δὲν ὑπάρχει ἀκόμη; Καὶ ὅμως εὐρίσκεται ἤδη εἰς τὸν νοῦν ἡ ἀναμονὴ τοῦ μέλλοντος. Ποῖος δύναται ν' ἀμφισβητήσῃ, ὅτι τὸ παρὸν στερεῖται χώρου, ἀφοῦ εἶναι μόνον μία φευγαλέα στιγμή; Ἄλλ' ἐκεῖνο, ποῦ παρμένει, εἶναι ἢ προσοχὴ, διὰ τῆς ὁποίας διέρχεται τὸ κατευθυνόμενον εἰς τὴν ἀνυπαρξίαν. Ὅθεν δὲν εἶναι τὸ μέλλον μακρόν, ἀλλὰ μακρὰ εἶναι ἢ ἀναμονὴ τοῦ μέλλοντος. Δὲν εἶναι μακρόν τὸ παρελθόν, ἀλλ' εἶναι μακρὰ ἢ ἀνάμνησις τοῦ παρελθόντος.

Θέλω νὰ τραγουδήσω ἓνα τραγούδι, ποῦ τὸ γνωρίζω ἀπὸ μνήμης, προτοῦ ἀρχίσω, ἢ ἀναμονὴ μου (*expectatio*) στρέφεται πρὸς τὸ σύνολον τοῦ τραγουδιοῦ, εὐθὺς δὲ ὅταν ἀρχίσω νὰ τραγουδῶ, κάθε μέρος τοῦ ᾄσματος ἐντείνει καὶ τὴν μνήμην μου. Ὅστε ἢ ἐνέργειά μου στρέφεται πρὸς δύο κατευθύνσεις: πρὸς τὴν μνήμην δι' ἐκεῖνο ποῦ εἶπα καὶ πρὸς τὴν ἀναμονὴν δι' ὅ,τι θὰ εἶπω. Καὶ ὅμως ἢ προσοχὴ μου, διὰ τῆς ὁποίας πᾶν ὅ,τι δὲν ὑπάρχει ἀκόμη εἰσέρχεται εἰς ἐκεῖνο, ποῦ ἔπαυσε νὰ ὑφίσταται, εἶναι ἐκάστοτε παροῦσα. Ἐφ' ὅσον δὲ ἢ κίνησις αὕτη ἀναπτύσσεται, ἢ μνήμη πλουτίζεται ἀπὸ πᾶν ὅ,τι χάνει ἢ ἀναμονὴ, μέχρι τῆς στιγμῆς, κατὰ τὴν ὁποίαν ἢ ἀναμονὴ ἐξαντλεῖται τελείως, καὶ ἢ ἐνέργειά μου τερματίζεται ὀλοσχερῶς καὶ εἰσέρχεται ὀλοκληρωτικῶς εἰς τὴν μνήμην μου. Ἐκεῖνο δὲ ποῦ συμβαίνει ὡς πρὸς τὸ σύνολον τοῦ ἐκτελεσθέντος τραγουδιοῦ, γίνεται καὶ ὡς πρὸς ἕκαστον τῶν μερῶν του, ὡς πρὸς κάθε συλλαβὴν του. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ ὅσον ἀφορᾷ μίαν ἄλλην εὐρυτέραν ἐνέργειαν, ἐλάχιστον μέρος τῆς ὁποίας θὰ ἦτο τὸ τραγούδι. Τὸ αὐτὸ γίνεται καὶ ὡς πρὸς

δλόκληρον τὴν ζωὴν τῶν ἀνθρώπων, μέρος τῆς ὁποίας ἀποτελοῦν αἱ διάφοροι ἐνέργειαι καὶ πράξεις των, καὶ τέλος ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἱστορίαν ὄλων τῶν ἀνθρωπίνων γενεῶν, ἢ κατ' ἄτομον ζωὴ τῶν ὁποίων ἀποτελεῖ ἓνα συστατικὸν μέρος των.

Ἄλλά, ὅτι κρεῖσσον τὸ ἔλεός σου ὑπὲρ ζωᾶς⁽¹⁾ καὶ ἰδοὺ ἄσωτεία ἢ ζωὴ μου καὶ ἡ δεξιὰ σου ἀντελάβετό μου⁽²⁾ ἐν τῷ Κυρίῳ μου, Ἰῆσῦ τοῦ ἀνθρώπου, Μεσίτῃ μεταξὺ τῆς ἐνότητός Σου καὶ τῆς ἰδικῆς μας πολλότητος, μεσίτῃ εἰς τόσα πολλὰ καὶ διὰ τοιούτων μέσων, ὅπως δι' αὐτοῦ κατέχω Ἐκεῖνον, ὃ ὁποῖος δι' αὐτοῦ μὲ κατέλαβε καὶ ὅπως περισυλλέξω τὸν ἑαυτόν μου, ἤδη ἀπηλλαγμένον ἀπὸ τὰς παλαιὰς ἡμέρας, καὶ προσκολληθῶ εἰς τὴν ἐνότητά Σου. Λησμονῶν τὸ παρελθὸν καὶ χωρὶς ἀνήσυχον πόθον πρὸς ἐκεῖνος, πού ἔρχεται καὶ παρέρχεται, «τὰ μὲν ὀπίσω ἐπιλανθανόμενος τοῖς δὲ ἔμπροσθεν ἐπεκτεινόμενος, κατὰ σκοπὸν διώκω ἐπὶ τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως⁽³⁾, τοῦ ἀκοῦσαι φωνὴν αἰνέσεως⁽⁴⁾ καὶ θεωρεῖν με τὴν τερπνότητά σου⁽⁵⁾, ἢ ὁποία οὔτε ἔρχεται οὔτε παρέρχεται.

Ἦδη, τὰ ἔτη μου ἐν στεναγμοῖς⁽⁶⁾ καὶ Σὺ παρηγορία μου, Σὺ, Κύριε, Σὺ, πατέρα μου, εἶσαι αἰώνιος. Ἐγὼ ἔχω διαχυθῆ εἰς τὸν χρόνον, ἢ τάξις τοῦ ὁποίου μου εἶναι ἄγνωστος. Αἱ σκέψεις μου, ἐσωτερικωτέρα ζωὴ τῆς ψυχῆς μου, θὰ κατασπαράζωνται ἀπὸ τὰς τόσον θορυβώδεις μεταπτώσεις μέχρι τῆς στιγμῆς, κατὰ τὴν ὁποίαν, καθαρισμένος καὶ διαλελυμένος μέσα εἰς τὴν φλόγα τῆς ἀγάπης Σου, θὰ ἐκρεύσω εἰς ἐσέ καθ' ὁλοκληρίαν.

Καὶ τότε θὰ ἐδραιωθῶ καὶ θὰ στερηθῶ εἰς Ἐσέ, ὡς εἰς μίαν μορφήν, πού ἔχει δημιουργηθῆ δι' ἐμέ. Δὲν θ' ἀναγκάζωμαι πλέον νὰ ὑφίσταμαι τὰς ἐρωτήσεις ἐκεῖνων, οἱ ὁποῖοι μὲ ἔνοχον περιέργειαν θέλουν νὰ πίνουν περισσότερον παρ' ὅσον ἡμποροῦν νὰ ροφοῦν καὶ μ' ἐρωτοῦν : «Τί ἔκανε ὁ Θεὸς προτοῦ δημιουργήσῃ τὸν κόσμον» ἢ ἀκόμη : «Πῶς ἐπῆλθεν εἰς τὸν νοῦν του νὰ

(1) Ψαλμ. ΝΒ', 4.

(2) Ψαλμ. ΑΖ', 36.

(3) Πρβλ. Φιλιππ. γ', 14.

(4) Ψαλμ. ΚΕ', 7.

(5) Ψαλμ. ΚΣΤ', 4.

(6) Ψαλμ. Α', 11.

δημιουργήση κάτι, ἀφοῦ προηγουμένως δὲν εἶχε δημιουρ-
γήσει τίποτε ;»

Κάμε τους, Κύριε, ἱκανοὺς νὰ σκεφθοῦν καλὰ αὐτὸ ποῦ λέ-
γουν, διὰ ν' ἀντιληφθοῦν, ὅτι «οὐδέποτε» δὲν σημαίνει τίποτε
ἐκεῖ, ὅπου δὲν ὑφίσταται ὁ χρόνος. Τὸ νὰ εἶπῃ κανεὶς περὶ τινος
ὅτι οὐδέποτε ἐδημιούργησε κάτι, δὲν σημαίνει ὅτι οὐδέποτε ἐδη-
μιούργησε κάτι εἰς ὠρισμένον χρόνον ; Ἄς ἐννοήσουν λοιπόν,
ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ πρὸ τῆς Δημιουργίας χρόνος καὶ
ἄς παύσουν νὰ διαδίδουν τοιούτου εἴδους ἠλιθιότητος (1). Ἄς συγ-
κεντρώσουν τὴν προσοχὴν αὐτῶν εἰς ὅ,τι εὐρίσκεται ἐνώπιόν των
καὶ ἄς ἐννοήσουν καλὰ, ὅτι Σὺ ὑπῆρξες πρὸ πάντων τῶν αἰώ-
νων δημιουργὸς καὶ ὅτι οὐδεὶς χρόνος, οὐδὲν πλάσμα, ὅσονδήποτε
καὶ ἂν ὑπῆρξεν ὑπεράνω τοῦ χρόνου, συμμετέχει εἰς τὴν ἰδικὴν
Σου αἰωνιότητα.

Κύριε καὶ Θεέ μου, πόσαι ὁδοὶ ἐλικοειδεῖς καὶ πόσαι ἄβυσ-
σοι εἰς τὰ μυστήριά Σου καὶ πόσον μακρὰν ἀπὸ τὰς ὁδοὺς αὐτάς
μὲ ἔρριψαν αἱ συνέπειαι τῶν ἁμαρτιῶν μου ! Θεράπευσε τὰ μάτια
μου διὰ ν' ἀνοίξουν στὴ χαρὰ τοῦ φωτός Σου ! ὦ, ἀσφαλῶς !
Ἐὰν ὑπῆρχεν ἓνα πνεῦμα ὑπερτάτης, ὑψίστης ἐπιστήμης, πνεῦμα
βαθυτάτης προγνώσεως, διὰ νὰ γνωρίζῃ τὸ παρελθὸν καὶ τὸ μέλ-
λον τόσο καλὰ, ὅσον ἐγὼ γνωρίζω ἓνα γνωστότατον τεμάχιον
μουσικῆς, τὸ πνεῦμα τοῦτο θὰ προκαλοῦσε θαυμασμόν, ποῦ θὰ
ἔφθανε μέχρι τρόμου. Κανένα γεγονός, ἀναγόμενον εἰς τὸ παρελ-
θὸν ἢ εἰς τὸ μέλλον τῶν αἰώνων, δὲν θὰ τοῦ διέφευγε καθὼς ἀκρι-
βῶς, ὅταν ψάλλω ἓνα ᾄσμα, ἀντιλαμβάνομαι πόσας στροφὰς ἔχω
ἤδη ψάλλει καὶ πόσαι στροφαι ἀκόμη ὑπολείπονται. Ἀλλὰ μακρὰν
ἐμοῦ, μακρὰν ἐμοῦ ἢ σκέψις νὰ ἐξομοιώσω τὴν γνῶσιν αὐτὴν μὲ
ἐκείνην, ποῦ ἔχεις Ἐσὺ περὶ τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ μέλλοντος,
ὦ δημιουργέ τοῦ Σύμπαντος, δημιουργέ τῶν ψυχῶν καὶ τῶν σω-
μάτων ! Ἡ ἐπιστήμη Σου εἶναι κατὰ διάφορον τρόπον θαυμασία,
μυστηριώδης, ὦ, ναί, κατὰ τρόπον διάφορον ! Ὅταν ψάλλουν ἢ
ἀκούουν νὰ ψάλλεται μιὰ μελωδία, ἀναμένουν τοὺς φθόγγους, ποῦ
πρόκειται νὰ ψαλοῦν καὶ ἐνθυμοῦνται ἐκείνους, οἱ ὅποιοι προηγῆ-

(1) Πρβλ. De Civitate Dei XI, VI, Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι ὁ
κόσμος ἐδημιουργήθη ἐν χρόνῳ (in tempore) ἀλλ' ὁμοῦ μετὰ τοῦ χρό-
νου (sed cum tempore).

θησαν. Τοῦτο δὲ ἀκριβῶς δημιουργεῖ τὴν ποικιλίαν τῶν ἐντυπώσεων καὶ δίδει τὴν ἔκτασιν αὐτῶν εἰς τὰς αἰσθήσεις. Ἄλλ' οὐδὲν ἐκ τῶν τοιούτων θίγει τὴν πραγματικὴν αἰωνιότητά Σου, ὦ Δημιουργέ τῶν πνευμάτων. Ὅπως «ἐν ἀρχῇ» ἐγνώρισες «τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν»⁽¹⁾, χωρὶς δι' αὐτὸ νὰ μεταβληθῇ ἡ γνῶσις Σου, οὕτως ἐποίησες ἐν ἀρχῇ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, χωρὶς τίποτε νὰ παρεμποδίσῃ τὴν δρᾶσίν Σου. Ἐκεῖνος, ποῦ τὰ ἐννοεῖ αὐτά, ὡς Σὲ ἐξυμνήσῃ, ἀλλ' ὡς Σὲ ἐξυμνήσῃ καὶ ἐκεῖνος, ποῦ δὲν τὰ ἐννοεῖ. Ὡ πόσον εἶσαι μέγας—καὶ εὐρίσκεις εἰς τοὺς ταπεινοὺς τὴν καρδίαν τὴν κατοικίαν Σου. Διότι ἀνορθῶνεις κατεπραγμένους⁽²⁾, ἐκεῖνοι δέ, τοὺς ὁποίους ἀνορθῶνεις, δὲν καταπίπτουν πλέον.

(1) Πρβλ. Γεν. 1.

(2) Πρβλ. Ψαλμ. ΡΜΕ', 8.

ΒΙΒΛΙΟΝ ΙΒ΄

Ἡ κατανόησις τῶν Γραφῶν ἀκανθώδης, ἀλλ' ὁ Θεὸς βοηθεῖ.— Ὁ οὐρανὸς τῶν οὐρανῶν τοῦ ψαλμωδοῦ.— Τὰ σκότη τῆς ἀβύσσου.— Ἡ ἀνοργάνωτος ὕλη.— Πῶς ὁ Αὐγουστίνος κατώρθωσε νὰ σχηματίσῃ μίαν ἰδέαν τῆς ἀνοργανώτου ὕλης.— Πόθεν ἡ ἀνοργάνωτος ὕλη;— Περὶ τοῦ χρόνου καὶ μερικῶν ἀχρόνων στοιχείων κατὰ τὴν πρωταρχικὴν δημιουργικὴν ἐνέργειαν.— Συζήτησις μετ' ἀντιφρονούντων.— Ἀρχαί τινες μεθόδου ἐρμηνείας τῶν Γραφῶν.

Πόσον ἀμήχανος εἶναι, Κύριε, ἡ καρδιά μου, ὅταν, κατὰ τὴν πενιχρὰν ζωὴν μου, τὴν πλήττουν τὰ λόγια τῶν ἁγίων Σου Γραφῶν! Ἰδοὺ διατὶ ἡ πτωχεῖα τῆς ἀνθρωπίνης νοήσεως εἶναι πάντοτε πλουσία εἰς λέξεις. Ἡ ἔρευνα εἶναι εὐγλωττοτέρα τῆς εὐρέσεως. Ἡ ζήτησις μακροχρονιωτέρα τῆς ἀποκτήσεως. Τὸ χέρι καταπονεῖται περισσότερο ὅταν κρούῃ, παρὰ ὅταν λαμβάνῃ ἀπλῶς. Ἀλλ' ἔχομεν τὴν ἐπαγγελίαν Σου. Ποῖος εἶναι ἱκανὸς νὰ τὴν ματαιώσῃ: «Εἰ ὁ Θεὸς ὑπὲρ ἡμῶν, τίς καθ' ἡμῶν;» (1) «Αἰτεῖτε καὶ λήψεσθε» (2). «Ζητεῖτε καὶ εὐρήσετε, κρούετε καὶ ἀνοιγήσεται ὑμῖν· πᾶς γὰρ ὁ αἰτῶν λαμβάνει καὶ ὁ ζητῶν εὐρίσκει καὶ τῷ κρούοντι ἀνοιγήσεται» (3).

Τοιαῦται εἶναι αἱ ἐπαγγελίαι Σου. Καὶ ποῖος θὰ ἐφοβεῖτο, μήπως ἀπατηθῇ ἀφ' οὗ ὑπόσχεται αὐτῇ ἡ ἴδια ἡ Ἀλήθεια;

Ἡ ταπεινὴ μου γλῶσσα ὁμολογεῖ εἰς τὸ μεγαλεῖόν Σου, ὅτι ἐπλασες τὸν οὐρανόν, τὸν ὁποῖον βλέπω καὶ τὴν γῆν, τὴν ὁποίαν πατῶ, καὶ ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἀπεσπάσθη ὁ χοῦς, ποῦ φέρω μαζί μου. Naί, Σὺ, εἶσαι ὁ δημιουργὸς αὐτῶν.

Ἀλλὰ ποῦ εἶναι, Κύριε ὁ οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ εἰς τὰς λέξεις τοῦ ψαλμωδοῦ; «ὁ οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ τῷ Κυρίῳ, τὴν δὲ γῆν ἔδωκε τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων;» (4) Ποῦ εἶναι αὐτὸς

(1) Ρωμ. η', 31.

(2) Ἰωάνν. ιστ', 24.

(3) Ματθ. γ', 7—8.

(4) Ψαλμ. ΡΙΓ', 24.

ὁ οὐρανός, ὁ μὴ προσπίπτων εἰς τὴν ὄρασίν μου καὶ ἐν σχέσει πρὸς τὸν ὁποῖον ὄλα ὄσα βλέπω εἶναι γῆ : Διότι ὀλόκληρος ὁ σωματικὸς κόσμος, τὴν βάσιν τοῦ ὁποῖου ἀποτελεῖ ἡ γῆ, χωρὶς νὰ δεικνύῃ παντοῦ τέλειον κάλλος, ἔχει μέχρι τῶν ἀκροτάτων σημείων αὐτοῦ γοητευτικὴν ἐμφάνισιν. Ἀλλά, συγκρινόμενος μετὸν «οὐρανὸν τοῦ οὐρανοῦ», καὶ ὁ οὐρανὸς ἀκόμη τῆς γῆς εἶναι γῆ. Καὶ αὐτὰ δὲ τὰ δύο μεγάλα σώματα, συγκρινόμενα μετὸν μυστηριώδη οὐρανὸν ἐκεῖνον, ποῦ ἀνήκει εἰς τὸν Θεόν, καὶ ὄχι «τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων», ἤμποροῦν νὰ ὀνομασθοῦν ὀρθῶς «γῆ».

Ἀλλά ἡ γῆ «ἦν ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος»⁽¹⁾ ἦτο, δὲν γνωρίζω, ποῖα ἄδυσσοσ τεραστία, τὴν ὁποῖαν δὲν ἐφώτιζε κανένα φῶς, διότι δὲν εἶχε μορφὴν οὐδεμίαν. Ἴδοῦ διατὶ ὕπηγόρευσεσ τὰς λέξεισ : «καὶ σκότος ἐπάνω τῆς ἀβύσσου». Ἀλλά τί εἶναι τὸ σκότος ἐὰν ὄχι ἡ ἔλλειψισ τοῦ φωτόσ ; Διότι, ἐὰν ὕπῆρχε τὸ φῶσ, ποῦ θὰ εὐρίσκετο, ἐὰν δὲν ἐξουσίαζε τὸν κόσμον, καταυγάζον ἐπ' αὐτοῦ τὴν λάμψιν του ; Ἀφοῦ λοιπὸν τὸ φῶσ δὲν ὕπῆρχεν ἀκόμη, ἡ παρουσία τοῦ σκότουσ δὲν ἐσήμαινε τίποτε ἄλλο παρὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ φωτόσ. Τὸ σκότος ἐκυριάρχει, ἐπειδὴ δὲν ἐκυριάρχει τὸ φῶσ, καθὼσ ἀκριδῶσ ἐκεῖ ἔπου δὲν ὕπάρχει θόρυθοσ βασιλεύει ἡ σιωπή. Καὶ τί σημαίνει, ὄτι βασιλεύει ἡ σιωπή, ἐὰν ὄχι, ὄτι δὲν ὕφίσταται κανένασ θόρυθοσ :

Σὺ Κύριε, δὲν τὰ ἐδίδαξεσ, αὐτὰ εἰσ τὴν ψυχὴν, ποῦ Σοῦ ἐξομολογεῖται τώρα ; Σὺ δὲν μ' ἐδίδαξεσ, ὄτι προτοῦ μία τοιαύτη ἄμορφοσ μᾶζα, λάδη, παρὰ Σοῦ μορφὴν, δὲν εἶχε τίποτε οὔτε ὄψιν, οὔτε χρῶμα, οὔτε σῶμα, οὔτε πνεῦμα ; Ναὶ μὲν δὲν ἦτο ἀπόλυτον μηδέν, ἀλλὰ πάντωσ ἕνα κάτι χωρὶσ μορφὴν. Καὶ πῶσ νὰ ὀνομάσωμεν αὐτὴν τὴν ὕλην ; Καὶ πῶσ νὰ δῶσωμεν κάποιαν ιδέαν περὶ αὐτῆσ καὶ εἰσ αὐτοῦσ τοῦσ μὴ διακρινομένουσ διὰ τὴν εὐφυΐαν των, ἐὰν ὄχι διὰ μιᾶσ συνήθωσ χρησιμοποιουμένησ λέξεωσ ; Δυνάμεθα νὰ εὐρωμεν εἰσ ὀλόκληρον τὸ Σύμπαν, κάτι, ποῦ θὰ ὀμοίαζε μετὰ κάποιαν ἀόριστον ἀμορφίαν περισσότερον ἀπὸ τὴν γῆν καὶ τὴν ἄδυσσον ; Ἡ γοητεία αὐτῶν εὐρισκομένων εἰσ τὰς εὐτελεῖσ τῆσ δημιουργίασ βαθμίδασ, δὲν ἤμπορεῖ νὰ συγκριθῆ μετὴν περιωπὴν τῶν ἀνωτέρων ὄντων, ποῦ περιβάλλονται ἀπὸ τὴν λάμψιν

(1) Γεν. Α, 2.

καὶ ἀπὸ τὸ φῶς. Διατί λοιπὸν νὰ μὴ παραδεχθῶ, ὅτι ἡ ἄμορφος ἐκείνη μᾶζα, τὴν ὁποίαν ἔπλασες χωρὶς κάλλος, διὰ ν' ἀπροσπά-
σης ἐξ αὐτῆς τὴν ὠραιότητα τοῦ Σύμπαντος, ἐχαρακτηρίσθη κατὰ
τρόπον ἀρμόζοντα εἰς τοὺς ἀνθρώπους διὰ τῶν λέξεων : « γῆ ἀό-
ρατος καὶ ἀκατασκευάστος ; » Τοιουτοτρόπως, ὅταν ἡ σκέψις
διερωτᾶται, τί ἡμπορεῖ ν' ἀντιληφθῆ, ὅσον ἀφορᾷ τὴν τοιαύτην
ὕλην ἢ νόησις καὶ λέγει : « δὲν εἶναι νοητὴ μορφή, ὅπως εἶναι ἡ
ὕλη τῶν σωμάτων, ἀλλ' οὔτε αἰσθητὴ, ἀφοῦ δὲν ὑπάρχει τίποτε,
ποῦ νὰ δύναται νὰ γίνῃ ἀντιληπτὸν καὶ ὄρατὸν εἰς τὸ ἀόρατον καὶ
τὸ ἄμορφον »· ὅταν ὁμιλῆ κατὰ τὸν τρόπον αὐτὸν ἢ ἀνθρωπίνῃ
σκέψις, ἐπιχειρῆ νὰ γνωρίσῃ τὴν ὕλην αὐτήν, χωρὶς νὰ τὴν γνω-
ρίζῃ, ἢ νὰ τὴν ἀγνοῆ ἐν γνώσει τῆς ἀγνοίας της.

Ἄλλ' ἐγώ, Κύριε, ἂν πρέπει νὰ σοῦ ἐξομολογηθῶ μὲ τὸ
στόμα μου καὶ τὴν γραφίδα μου, τί μὲ ἐδίδαξες διὰ τὴν ὕλην
αὐτήν, ὅταν ἤκουα νὰ προφέρεται τὸ ὄνομά της, δὲν ἐννοοῦσα τί-
ποτε σχετικῶς, δεδομένου ὅτι καὶ αὐτοί, ποῦ ὠμιλοῦν περὶ αὐτῆς
δὲν ἐννοοῦσαν τίποτε περισσότερον. Τοιουτοτρόπως τὴν ὕλην αὐ-
τὴν τὴν ἐφανταζόμουν ὑπὸ διαφόρους μορφάς, ἀλλ' εἰς τὴν πραγ-
ματικότητα δὲν ἡμποροῦσα νὰ σχηματίσω καμμίαν συγκεκριμέ-
νην ἰδέαν περὶ αὐτῆς. Τὴν ψυχὴν μου περιστοίχιζεν χάος μορ-
φῶν βδελυρῶν, φρικαλέων, ὅπως ὅδηποτε ὅμως ἦσαν μορφαί, καὶ
ἐκαλοῦσα ἄμορφον τὴν μᾶζαν ἐκείνην, ὄχι διότι ἐστερεῖτο μορφῆς
ἀλλὰ διότι προεικόνιζε κάποιαν μορφήν, ἢ ὁποία, παρουσιαζο-
μένη παράδοξος καὶ ἀλλόκοτος ἐνώπιόν μου, θὰ ἔτρεπε τὰς αἰ-
σθήσεις μου εἰς φυγὴν καὶ θ' ἀνεστάτωνε τὴν ἀνθρωπίνην ἀδυνα-
μίαν. Καὶ ἔτσι, ὅτι ἐφανταζόμουν, ἦτο ἄμορφον, ὄχι δ' ἔλλει-
ψιν κάθε μορφῆς, ἀλλ' ἐν συγκρίσει μὲ μορφάς τελειότερας. Ἡ
καθαρὰ νόησις μου ἐπέβαλλεν, ἐὰν ἤθελα ν' ἀντιληφθῶ ἐν ἀντι-
κείμενον καθ' ὁλοκληρίαν ἄμορφον, νὰ τὸ ἀπογυμνώσω τελείως
ἀπὸ κάθε ὑπόλειμμα μορφῆς. Ἄλλὰ δὲν τὸ κατώρθωνα. Θὰ
ἡμποροῦσα νὰ θεωρήσω ἐν ἀντικείμενον, ἐστερημένον μορφῆς,
μᾶλλον ὡς μηδέν, παρὰ νὰ φαντασθῶ ἓνα ὄν ἐνδιάμεσον μεταξὺ
τῆς μορφῆς καὶ τοῦ μηδενός, τὸ ὁποῖον δὲν θὰ ἦτο οὔτε μορφή
οὔτε μηδέν, ἀλλὰ κάτι ἄμορφον καὶ σχεδὸν μηδέν.

Ἐκτοτε ἡ νόησις ἠδυνήθη νὰ διερωτᾷ τὴν φαντασίαν μου,
πρὸ ἦτο πλήρης εἰκόνων καὶ φανταστικῶν μορφῶν, τὰς ὁποίας

διέκρινε τὰς μὲν ἀπὸ τὰς δὲ καὶ συνεδύαζε κατὰ βούλησιν. Ἐστρεφα τὴν προσοχήν μου πρὸς αὐτὰ ταῦτα τὰ σώματα. Ἐνεβάθυνα περισσότερο εἰς τὴν κατανόησιν τῆς ἀσταθείας ἐκείνης, λόγῳ τῆς ὁποίας τὰ σώματα παύουν νὰ εἶναι, ὅπως ἦσαν προηγουμένως καὶ ἀρχίζουν νὰ εἶναι, ὁποῖα δὲν ὑπῆρξαν ἕως τώρα. Ὑπόπτεια, ὅτι ἡ μετάβασις ἀπὸ τῆς μιᾶς μορφῆς εἰς τὴν ἄλλην συνετελεῖτο διὰ μιᾶς ἀμόρφου (οὐσίας) καὶ ὄχι διὰ τινος ἀπολύτου μηδενός.

Ἄλλ' ἐγὼ ἐποθοῦσα νὰ μάθω καὶ ὄχι νὰ ἐπωπτεύω, ἐὰν δὲ τώρα ἡ φωνή μου καὶ ἡ γραφίς μου Σοῦ ἐξωμολόγουν τὰς ἐξηγήσεις, πὺ ἕως τώρα ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου μοῦ ἔδωσες, ποιὸς ἀπὸ τοὺς ἀναγνώστὰς μου θὰ ἠδύνατο ν' ἀνθέξῃ μέχρι τέλους ; Ἄλλ' ἡ καρδιά μου ἐν τούτοις δὲν θὰ παύσῃ νὰ Σ' ἐξυμνῇ, δὲν θὰ παύσῃ ν' ἀπευθύνῃ πρὸς Ἐσὲ ὑμνωδίας διὰ τὰς ἀποκαλύψεις πὺ εἶναι ἀνίκανος νὰ διατυπώσῃ διὰ λέξεων.

Ἡ μεταβλητικότητα τῶν μεταβλητῶν ἀντικειμένων εἶναι ἀκριβῶς ἐκείνη, πὺ δύναται νὰ λαμβάνῃ ἕλας ἐκείνας τὰς μορφάς, πὺ δέχονται διαδοχικῶς τὰ μεταβλητὰ ἀντικείμενα. Ἀλλὰ τί εἶναι αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἢ ἐν λόγῳ μεταβλητικότης ; Εἶναι πνεῦμα ; Εἶναι σῶμα ; Εἶναι ἓνα εἶδος πνεύματος καὶ σώματος ; Ἄν θὰ ἤμποροῦσε νὰ εἶπῃ κανεὶς : «Εἶναι μηδέν, πὺ εἶναι κάτι» ἢ «κάποιο μηδέν, πὺ ὑφίσταται», ἔτσι θὰ ὤριζα ἐγὼ τὴν ὕλην. Καὶ ὅμως θὰ ἔπρεπε νὰ ἔχῃ κάποιαν ὑπαρξιν, διὰ νὰ δυνηθῇ νὰ περιβληθῇ τὰς ὁρατὰς καὶ πολυπλόκους ἐκείνας μορφάς.

Ἄλλ' ἀπὸ πὺ θὰ προήρχοντο, ἐὰν ὄχι ἀπὸ Σένα, διὰ τοῦ ὁποίου τὰ πάντα ἐγένοντο, ἐφ' ὅσον ὑπάρχουν ; Ἄλλ' ὅσον ἐν ἀντικείμενον Σοῦ ὁμοιάζει ὀλιγώτερον, τόσο περισσότερο ἀπομακρύνεται ἀπὸ Σένα. Ἐδῶ δὲν πρόκειται περὶ χώρου.

Ὅθεν Σὺ, Κύριε, ὁ ὁποῖος δὲν εἶσαι διάφορος κατὰ περιπτώσεις, ἀλλὰ πάντοτε ὁ αὐτός, ἅγιος, τρισάγιος Κύριος καὶ παντοδύναμος Θεός, Σὺ εἶσαι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος κατὰ τὴν Ἀρχήν, ἢ ὁποία ἐκπορεύεται ἀπὸ Σένα, κατὰ τὴν Σοφίαν, πὺ ἐγεννήθη ἀπὸ Ἐσέ, ἐπλασεσ κάτι ἐκ τοῦ μηδενός.

Ἐπλασεσ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, χωρὶς ν' ἀπασπάσῃς κάτι ἀπὸ τὴν οὐσίαν Σου ; ἄλλως θὰ ὑπῆρχε κάτι ὅμοιον μὲ τὸν μονογενῆ υἱὸν Σου καὶ κατ' ἀναγκαίαν συνάρτησιν μὲ Ἐσέ. Δὲν

θά ἦτο δὲ δίκαιον, ὅπως τὸ μὴ παρὰ Σοῦ ἐκπορευόμενον εἶναι ἴσον με' Ἐσέ. Ἄλλ' ἐκτός Σου δὲν θά ὑπῆρχε τίποτε, ἀπὸ τὸ ὁποῖον θά ἠδύνατο νὰ τὰ πλάσῃς, ὡς μία Τριάς, τριαδικὴ Μονάς! Ἴδου διατί ἔπλασες τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἐκ τοῦ μηδενός—τὸ μεγαλειὸν αὐτὸ καὶ τὴν σμικρότητα. Διότι εἶσαι παντοδύναμος, ἢ δὲ ἀγαθότης Σου ἀρέσκειται εἰς τὴν δημιουργίαν ἀγαθῶν. Ἐπλασες τρισμέγιστον τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν μικροτάτην· Σὺ ὑπῆρχες ἀλλὰ γύρω Σου ἦτο τὸ μηδέν, ἐξ αὐτοῦ δὲ ἔπλασες τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, δύο πλάσματα, τὸ ἓνα πλησίον Σου, καὶ τὸ ἕτερον πλησίον τοῦ μηδενός· τὸ ἓνα ἔχει μόνον Ἐσέ ὑπεράνω του, τὸ ἕτερον, κάτωθεν Σοῦ, οὐδὲν ἔχει.

Ἄλλ' ὁ οὐρανὸς οὗτος τοῦ οὐρανοῦ εἶναι, Κύριε, ἰδικὸς Σου. Ὅσον δὲ ἀφορᾷ τὴν γῆν ποῦ ἔδωσες εἰς τὰ τέκνα τῶν ἀνθρώπων, διὰ νὰ τὴν βλέπουν καὶ νὰ τὴν ἐγγίξουν, δὲν ἦτο ὅπως ἡμεῖς σήμερον τὴν βλέπομεν καὶ τὴν ἐγγίζομεν. «Ἡ δὲ γῆ ἦν ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος», ὑπεράνω δὲ αὐτῆς ὑπῆρχε φῶς «καὶ σκότος ἐπάνω τῆς ἀβύσσου», πρᾶγμα, ποῦ σημαίνει σκότος ἀκόμη βαθύτερον τοῦ τῆς ἀβύσσου. Διότι ἡ ἀβύσσος τῶν ὑδάτων ἤδη ὄρατῶν, λαμβάνει μέχρι θαυτέρων πυθμένων τῆς ἓνα εἶδος φωτός, προσιτὸν εἰς τοὺς ἰχθύς καὶ τὰ ζῶα, ποῦ ἔρπουν εἰς τὰ βάραθρά τῆς. Ἄλλὰ ἡ μᾶζα ἐκεῖνη ἦτο σχεδὸν μηδέν, ἀφοῦ ἦτο τελείως ἄμορφος, καὶ ὅμως διατελοῦσε ἤδη ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας, ὥστε νὰ δύναται νὰ λάβῃ μορφήν.

Ὅθεν Σὺ, Κύριε, ἔπλασες τὸν κόσμον ἐξ ἀμόρφου ὕλης· τὴν ἀπέσπασες ἐκ τοῦ μηδενός, διὰ νὰ πλάσῃς ἐξ αὐτῆς ἓνα σχεδὸν μηδέν, ἀπὸ τὸ ὁποῖον κατόπιν ἐδημιούργησες τὰ θαύματα ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα θαυμάζομεν ἡμεῖς, τέκνα τῶν ἀνθρώπων. Ὡ, πόσον εἶναι μεγαλειώδης ὁ σωματικὸς αὐτὸς οὐρανός, τὸ στερέωμα μεταξὺ τῶν ὑδάτων, τὸ ὁποῖον, τὴν δευτέραν ἡμέραν μετὰ τὴν δημιουργίαν τοῦ φωτός, ἔπλασες διὰ μιᾶς λέξεως ΓΕΝΝΗΘΗΤΩ! καὶ ἐγένετο. Τὸ στερέωμα τοῦτο τὸ ἐκάλεσες οὐρανόν· οὐρανὸν τῆς γῆς καὶ τῆς θαλάσσης, τὴν ὁποίαν ἔπλασες τὴν τρίτην ἡμέραν, προσδώσας τὴν ἄμορφον ὕλην ὄρατὴν μορφήν, εἰς τὴν ἄμορφον ὕλην ποῦ ἔχει δημιουργηθῆ πρὸ πάντων τῶν αἰώνων. Ἦδη εἶχες δημιουργήσει ἓνα οὐρανὸν πρὶν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τῶν αἰώνων,

ἀλλ' αὐτὸς ἦτο ὁ οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ τούτου, διότι ἐν ἀρχῇ ἐποίησας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν.

Ὅσον δὲ ἀφορᾷ αὐτὴν ταύτην τὴν γῆν, τὴν ὑπὸ Σοῦ δημιουργηθεῖσαν, αὐτὴ δὲν ἦτο παρὰ ὕλη ἄμορφος, ἀφοῦ ἦτο ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος καὶ σκότος ἐπάνω τῆς ἀθύσσου. Ἀπὸ τὴν ἀόρατον, τὴν ἀκατασκεύαστον, ἄμορφον ὕλην, ἀπ' αὐτὸ τὸ σχεδὸν μηδὲν ἠθέλησες νὰ πλάσῃς δι' αὐτῆς πᾶν ὅ,τι ὑπάρχει—χωρὶς νὰ ὑπάρχη πράγματι—δηλαδὴ ἠθέλησες νὰ πλάσῃς τὸν μεταβλητὸν αὐτὸν κόσμον, ὅπου φανερώνεται ἡ ἀστάθεια, ἡ ὁποία μᾶς κἀμνει ν' ἀντιλαμβανώμεθα τὸν χρόνον καὶ νὰ τὸν ὑπολογίζωμεν. Διότι, ἐκεῖνο, τὸ ἔποϊον συγκροτεῖ τὸν χρόνον, εἶναι αὐτὴ ἡ κίνησις τῶν πραγμάτων, αἱ μεταπτώσεις καὶ αἱ μεταβολαὶ τῶν φαινομένων, ἡ ὕλη τῶν ὁποίων εἶναι ἡ ἀόρατος ἐκείνη γῆ, περὶ τῆς ὁποίας ἤδη ὠμίλησα.

Ἴδου διατὶ τὸ Πνεῦμα, κυρίαρχος τοῦ δούλου Σοῦ, ὅταν διδάσκη ὅτι ἐν ἀρχῇ ἐποίησας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, δὲν λέγει τίποτε περὶ τοῦ χρόνου καὶ περὶ τῶν ἡμερῶν σιωπᾷ. Διότι πράγματι, ὁ οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ, ποῦ εἰς τὴν ἀρχὴν εἶχες πλάσει, εἶναι κατὰ τινα τρόπον πλάσμα λογικόν⁽¹⁾, τὸ ὁποῖον, χωρὶς νὰ εἶναι, ὡς Τριάς, συναιώνιον Σοῦ συμμετέχει τῆς αἰωνιότητός Σοῦ ὅχι ὀλιγώτερον. Ἡ γλυκύτης, ἡ εὐδαιμονία τοῦ νὰ προσηλῶνη τὰ βλέμματά του εἰς Ἐσέ, περιορίζει ὅ,τι εἶναι εἰς αὐτὸ ἀσταθές, προσκολλώμενον δὲ εἰς Ἐσέ, ἀφ' ὅτου ἔχει πλασθῆ, χωρὶς λιποψυχίαν, ἐξυψώθη ὑπεράνω τῶν μεταπτώσεων τοῦ χρόνου. Ὅσον δὲ ἀφορᾷ τὴν ἀμορφίαν ἐκείνην, δηλαδὴ τὴν ἀόρατον καὶ ἀκατασκεύαστον γῆν, δὲν τὴν ἔχεις καὶ αὐτὴν συγκαταριθμήσει κατὰ τὴν τάξιν τῶν ἡμερῶν. Ἐκεῖ, ὅπου δὲν ὑπάρχει οὔτε μορφή οὔτε διάταξις, τίποτε δὲν ἔρχεται, τίποτε δὲν παρέρχεται· ἐκεῖ δέ, ὅπου δὲν ὑφίσταται ἡ διαδοχὴ αὕτη, δὲν ὑπάρχουν, φυσικά, οὔτε ἡμέραι, οὔτε μεταπτώσεις χρονικαί.

Ὡς Ἀλήθεια, φῶς τῆς καρδιάς μου, ἄς μὴ μοῦ λαλήσουν τὰ

(1) Πρόκειται περὶ τῶν ἀγγέλων. Πρβλ. «De Genesi ad Litteraturam II, XII, 17 : «Ἀφ' ὅτου ἐπλάσθησαν οἱ ἄγγελοι, ἐποπτεύουν τὸν Λόγον καὶ τὴν αἰωνιότητα αὐτοῦ ἐν ἀρρήκτῃ ἐκτάσει. Ἐκ τῶν ὑφίστων αὐτῶν κορυφῶν περιεργάζονται τὸν κόσμον, ἐπικροτοῦντες τὸ ἀγαθὸν καὶ καταδικάζοντες τὸ κακὸν ὑπὸ τὸ φῶς τῶν ἰδεῶν, ποῦ πληροῦν τὴν νόησίν των.

σκότη. Παρεσύρθη πρὸς αὐτὰ καὶ οἱ ὀφθαλμοί μου ἐσκοτίσθησαν. Ἄλλὰ Σὲ ἠγάπησα περισσότερο καὶ ἀπὸ τὰ βάραθρα τῆς ἀδύσσου ταύτης. Καὶ Σὲ ἐσκέφθην ἐν μέσῳ τῆς πλάνης μου. Ἦκουσα τὴν φωνὴν Σου, πού μ' ἐκαλοῦσες νὰ ἐπανέλθω, ἀλλὰ τὴν ἤκουσα κακῶς, λόγῳ τοῦ θυελλώδους θορύβου τῶν ἀσβέστων παθῶν μου. Καὶ τώρα ἐγὼ ἐπανέρχομαι κάθιδρως καὶ πνευστιῶν εἰς τὰ ζωτικά Σου νάματα! Κανείς ἄς μὴ μὲ ἀπομακρύνῃ! Θὰ δροσισθῶ εἰς τὰ νερά Σου καὶ θὰ ζήσω. Ἄς μὴν εἶμαι ἡ ζωὴ μου ἐγὼ ὁ ἴδιος. Ἐζησα κακῶς ἐξ ὑπαίτιότητός μου. Ὑπῆρξα διὰ τὸν ἑαυτόν μου θάνατος! Μίλησέ μου, δίδαξέ με. Ἐχω πίστιν εἰς τὰ βιβλία Σου καὶ αἱ λέξεις των εἶναι κατάμεστοι μυστηρίων!

Ἦδη εἶπες, Κύριε, διὰ τῆς στεντορείας Σου φωνῆς εἰς τὴν ψυχὴν μου, ὅτι εἶσαι αἰώνιος, ὅτι μόνον Σὺ κατέχεις τὴν ἀθανασία, ἀφοῦ τίποτε δὲν μεταβάλλεται εἰς Ἐσέ, οὔτε μορφή, οὔτε κίνησις. Εἶπες, ὅτι ἡ θέλησίς Σου δὲν συµμεταβάλλεται μὲ τὸν χρόνον, διότι μία θέλησις, διαρκῶς μεταβαλλομένη, δὲν ἠμπορεῖ νὰ εἶναι ἀθάνατος, καὶ ἡ θέλησις αὐτῆ μου εἶναι, ἐνώπιόν Σου, ὀλοφάνερη. Εὐδόκησε, ὅπως μου κατασταθῆ ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον φωτεινότερα καὶ ὅπως, ὑπὸ τὴν σκέπη τῶν πτερύγων Σου, παραμείνω εἰς τὴν ἀποκάλυψιν αὐτὴν μὲ σωφροσύνην.

Εἶπες διὰ τῆς ἠχηρᾶς Σου φωνῆς εἰς τὴν ψυχὴν μου, ὅτι Σὺ ἐπλασες ὅλας τὰς φύσεις, αἱ ὁποῖαι, μολονότι δὲν εἶναι ὅ,τι εἶσαι. Σὺ, ἐν τούτοις ὑπάρχουν. Εἶπες, ὅτι δὲν ὑπάρχει τίποτε πού δὲν ἐκπορεύεται ἀπὸ Σένα, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ μηδέν, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν κίνησιν κάποιας βουλήσεως, ἡ ὁποία, ἀπομακρυνομένη ἀπὸ Σέ, πού εἶσαι τὸν Ὄν κατ' ἐξοχὴν, κατευθύνεται πρὸς κατώτερα ὄντα. Αὐτὴ ἡ κίνησις τῆς βουλήσεως, εἶναι πράγματι λιποψυχία, εἶναι ἁμαρτία. Καὶ τέλος εἶπες, ὅτι κανένα ἁμάρτημα δὲν διαταράσσει τὴν οἰκονομίαν τοῦ βασιλείου Σου, οὔτε εἰς τὴν κορυφὴν, οὔτε εἰς τὴν βάσιν. Ἡ ἀλήθεια αὐτῆ μου εἶναι ὀλοφάνερη. Εὐδόκησε, ὅπως μου κατασταθῆ ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον φωτεινότερα καὶ ὅπως παραμείνω εἰς τὴν ἀποκάλυψιν ταύτην μὲ σωφροσύνην.

Ἐπίσης εἶπες μὲ τὴν ἠχηράν Σου φωνὴν εἰς τὴν ψυχὴν μου, ὅτι καὶ τὸ πλάσμα ἀκόμη αὐτὸ δὲν εἶναι συναιώνιον Σου· τὸ πλάσμα αὐτό, διὰ τὸ ὁποῖον εἶσαι ἡ ἡδονή, τὸ πλάσμα αὐτό, πού Σὲ ἀπολαμβάνει μὲ σταθερωτάτην ἀγιότητα, χωρὶς εὐδαμοῦ καὶ οὐ-

δέποτε νὰ προδίδη τὸν δραματισμὸν τοῦ. Τὸ πλάσμα αὐτό, ποῦ συνδέεται μετὰ Σοῦ με ὄλην τὴν δύναμιν τοῦ καὶ τὸ ὅποιον, ἐφ' ὅσον Σὺ εἶσαι αἰωνίως παρών, δὲν εἶναι προωρισμένον νὰ περιμένῃ ἓνα μέλλον, οὔτε ἓνα παρελθόν, οἱ δεσμοὶ τοῦ ὁποίου δὲν θὰ ἄφιναν παρὰ μόνον μίαν ἀνάμνησιν, καὶ τὸ ὅποιον δὲν πάσχει καμμίαν μεταβολήν, οὔτε ἐκτείνεται εἰς τὸν χῶρον.

Ἐὰν τὸ πλάσμα τοῦτο ὑφίσταται, πόσο θὰ εἶναι εὐτυχισμένο, ἐὰν συνδεθῇ με τὴν μακαριότητά Σου, πόσο θὰ εἶναι εὐτυχισμένο ὡς αἰώνιον ἐνδιαίτημά Σου καὶ ὡς καταυγαζόμενον ἀπὸ τὸ ἰδικόν Σου φῶς. Δὲν βλέπω τίποτε, ποῦ νὰ δύναται νὰ ὀνομασθῇ «οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ, ἀνήκων εἰς τὸν Κύριον, ἐὰν μὴ τὸ ἐνδιαίτημά Σου»⁽¹⁾ ποῦ παρατηρεῖ τὴν ὠραιότητά Σου, χωρὶς καμμία λιποψυχία νὰ τὸ ἀποτρέπη. Δὲν βλέπω τίποτε, ποῦ νὰ δύναται νὰ ὀνομασθῇ «οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ Σου», ἐὰν μὴ τὴν καθαρὰν ἐκείνην νόησιν, ποῦ συνδέεται στενωῶς με τῆς εἰρήνης τοὺς δεσμοὺς μετὰ τῶν ἁγίων τούτων πνευμάτων ⁽²⁾, μελῶν τῆς Πολιτείας Σου, ἡ ὁποία κεῖται εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ὑπεράνω τοῦ οὐρανοῦ μας.

Ἀπὸ αὐτὰ ἄς ἐννοήσῃ κάθε ψυχὴ — λέγω κάθε ψυχὴ, ποῦ δὲν ἔχει ἀπομακρυνθῇ ἀπὸ Σένα κατὰ τὴν ἀποδημίαν της εἰς τὴν γῆν, κάθε ψυχὴ, ποῦ διψᾷ διὰ Σὲ ⁽³⁾, κάθε ψυχὴ, ποῦ τὰ δάκρυά της ἔγιναν ἐπιούσιος ἄρτος της, καθ' ὃν χρόνον τὴν ἐρωτοῦν «ποῦ ἐστὶν ὁ Θεὸς Σου»⁽⁴⁾. Κάθε ψυχὴ, ποῦ δὲν ζητεῖ καὶ δὲν ποθεῖ παρὰ νὰ μένῃ διαρκῶς εἰς τὰ κατασκηνώματά Σου, εἰς ὄλην της τὴν ζωὴν. Τί δὲ εἶναι ἡ ζωὴ της, ἐὰν ὄχι Ἐσὺ ; Τί εἶναι αἱ ἡμέραι Σου, ἐὰν μὴ ἡ αἰωνιότης Σου, ὡς καὶ τὰ ἔτη Σου τὰ ὅποια «οὐκ ἐκλείψουσιν» ⁽⁵⁾. Ἄς ἐννοήσῃ, ἐπαναλαμβάνω, κάθε ψυχὴ, ἐφ' ὅσον ἠμπορεῖ, πόσον ἡ αἰωνιότης Σου ὑπερίπταται ὑπεράνω ὄλων τῶν αἰώνων, ἀφοῦ τὸ κατασκήνωμά Σου, ποῦ οὐδέποτε ἀπεμακρύνθη ἀπὸ Ἐσέ, καὶ τοι μὴ συναιώνιόν Σου, δὲν ὑφίσταται τὰς μεταβολὰς τοῦ χρόνου, χάρις εἰς τὴν συνεχῆ καὶ στερεὰν ἐνότητα μετὰ Σοῦ.

(1) Ἐννοεῖ τὴν ψυχὴν.

(2) Ἐννοεῖ τοὺς ἀγγέλους.

(3) Πρὸς. Ψαλμ. ΜΑ', 3.

(4) Πρὸς. Ψαλμ. ΜΑ', 4.

(5) Ψαλμ. ΡΑ', 28.

Αὐτὴ ἡ ἀλήθεια μου εἶναι καταφανής. Εὐδόκησε, ὅπως μου κατασταθῆ ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον φωτεινότερα καὶ ὅπως, ὑπὸ τὴν σκέπην τῶν πτερύγων Σου, παραμείνω εἰν τὴν ἀποκάλυψιν ταύτην ὀρθοφρονῶν.

Εἰς τὰς μεταβολὰς τῶν κατωτέρων καὶ μηδαμινῶν πλασμάτων ὑπάρχει, ἀγνοῶ, ποία ὕλη ἄμορφος. Ἀλλά, πλὴν τῶν ἀφρόνων ἀνθρώπων, ποὺ παρασύρονται εἰς τὰς ἰδιοτροπίας τοιούτων χιμαιρῶν—λέγω πλὴν αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων—ποῖος θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἰσχυρισθῆ, ὅτι, ἐὰν κάθε μορφή ἐξεμηδενίζετο, ἐξηφανίζετο καὶ μόνον ἡ ἄμορφος ὕλη διατηρεῖτο, διὰ τῆς ὁποίας τὰ πλάσματα μεταβάλλονται ἀπὸ μιᾶς εἰς ἄλλην μορφήν, ἡ ἄμορφος αὐτὴ ὕλη θὰ ἦτο ἀρκετὴ, διὰ νὰ δημιουργῆ τὰς χρονικὰς μεταβολὰς; Τοῦτο εἶναι ἀπολύτως ἀδύνατον, διότι κανένας χρόνος δὲν ὑφίσταται χωρὶς τὴν ποικιλίαν τῶν κινήσεων, ἐκεῖ δὲ ὅπου δὲν ὑπάρχει μορφή, δὲν ὑφίσταται ποικιλία.

Ὅλα αὐτὰ, καλῶς ἐξεταζόμενα — κατὰ τὸ μέτρον, ποὺ ἐπιτρέπεις Ἐσὺ, ὦ Θεέ μου, καὶ ἐφ' ὅσον με προκαλεῖς νὰ «κρούω» καὶ μου «ἀνοίγεις» Ἐσὺ—μὲ ὀδηγοῦν εἰς τὴν σκέψιν, ὅτι ὑπάρχουν δύο τινά, μὴ ὑποκείμενα εἰς τὸν χρόνον, μολονότι δὲν εἶναι καὶ τὰ δύο συναιώνιά Σου: τὸ ἓνα τόσον τέλειον, ὥστε διαρκῶς νὰ Σε θεᾶται, χωρὶς νὰ τὸ ἀποτρέπη μία μεταβολή. Ἀμετάβλητον, μολονότι δεκτικὸν μεταβολῶν, ἀπολαμβάνει τὴν αἰωνιότητά Σου καὶ τὴν ἀμεταβλησίαν Σου. Τὸ ἄλλο ἄμορφον μέχρι τοῦ σημείου, ὥστε τίποτε, ποὺ ὑπάρχει ἐντὸς αὐτοῦ, εἴτε κινούμενον εἴτε μὴ κινούμενον, νὰ τοῦ ἐπιτρέπη νὰ διέρχεται ἀπὸ μιᾶς εἰς ἄλλην μορφήν, οὔτε νὰ ὑφίσταται τὴν ἐπήρειαν τοῦ χρόνου, τὸ ὁποῖον ὅμως δὲν ἔχεις ἐγκαταλείψει εἰς τὴν ἀμορφίαν του, ἀφοῦ, πρὸ πάντων τῶν αἰώνων «ἐποίησας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν», αὐτὰ τὰ δύο δημιουργήματα, περὶ τῶν ὁποίων ὠμίλησα. «Ἡ δὲ γῆ ἦν ἄορατος καὶ ἀκατασκεύαστος καὶ σκότος ἐπάνω τῆς ἀβύσσου» (1). Διὰ τῶν λέξεων τούτων ὑπαινίσσεται ἡ Γραφή τὴν ἰδέαν τῆς ἀμορφίας με τὸν σκοπόν, ὅπως φωτίσῃ τὰ πνεύματα ἐκεῖνα, τὰ μὴ δυνάμενα ν' ἀντιληφθοῦν, ὅτι ἡ ἀπόλυτος ἐλλειψὶς μορφῆς δὲν συνεπιφέρει ἀναγκαίως τὸ μηδέν. Ἀπὸ αὐτῆν

(1) Πρὸβλ. Γεν. Α', 1—2.

τὴν ἀμορφίαν ἔπρεπε νὰ γεννηθῆ δεύτερος οὐρανός, μία γῆ ἀόρατος, ὠργανωμένη, ἢ ὠραιότης τῶν ὑδάτων καὶ τέλος πᾶν ὅτι, κατὰ τὴν βιβλικὴν παράδοσιν ἐπλάσθη εἰς ὠρισμένας ἡμέρας κατὰ τὴν δημιουργίαν τοῦ Σύμπαντος. Ὁλόκληρον τὸ ἔργον αὐτὸ εἶναι τοιοῦτον, ὥστε, συνεπεία τῆς κανονικῆς ἐξελίξεως τῶν κινήσεων καὶ τῶν μορφῶν, νὰ ὑπόκειται εἰς τὸν χρόνον.

Ὅσάκις, ὦ Θεέ μου, ἀκούω τὰς λέξεις τῆς Γραφῆς Σου : «Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Ἡ δὲ γῆ ἦν ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος καὶ σκότος ἐπάνω τῆς ἀβύσσου», χωρὶς ν' ἀναφέρεται ἡ ἡμέρα, κατὰ τὴν ὁποίαν προέβη εἰς τὴν δημιουργίαν των, ἀντιλαμβάνομαι, ὦ ναί, ἀντιλαμβάνομαι καλὰ, ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ οὐρανοῦ, ὅπου ἡ νόησις διακρίνει ταυτοχρόνως καὶ ὄχι κατὰ χρονικὰ διαστήματα, ὄχι ἐν αἰνίγματι, ὄχι δι' ἐσόπτρου, ἀλλ' ὀλοκληρωτικῶς μὲ πλήρη σαφήνειαν, πρόσωπον πρὸς πρόσωπον· δὲν διακρίνει δηλαδὴ ἄλλοτε μὲν τοῦτο, ἄλλοτε δὲ ἐκεῖνο, ἀλλά, καθὼς εἶπα, τὰ διακρίνει ταυτοχρόνως ὅλα μαζί, χωρὶς καμμίαν χρονικὴν μετάπτωσιν. Ἀντιλαμβάνομαι ὅτι πρόκειται ὡσαύτως περὶ τῆς ἀοράτου γῆς, τῆς ἀνοργανώτου, ποῦ δὲν ὑπόκειται εἰς τὰς μεταβολὰς τοῦ χρόνου, αἱ ὁποῖαι μεταβολαὶ ἠμποροῦν νὰ ἐπιφέρουν ἄλλοτε τοῦτο καὶ ἄλλοτε ἐκεῖνο—διότι ἐκεῖ, ὅπου οὐδεμία μορφή ὑφίσταται, δὲν ἠμπορεῖ νὰ γίνῃ λόγος περὶ «τούτου» ἢ περὶ «ἐκείνου».

Ὡστε, περὶ τῶν δύο αὐτῶν ἀντικειμένων, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἓνα εἶναι εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἀρμονικὸν καὶ τὸ ἄλλο ἐντελῶς ἀμορφον, ὁ οὐρανός—δηλαδὴ ὁ οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ—καὶ ἡ γῆ, ἢτοι ἡ γῆ, ἢ ἀόρατος καὶ ἀνοργάνωτος—λέγει ἡ Γραφή Σου, χωρὶς νὰ καθορίζῃ τὴν ἡμέραν : «ἐν ἀρχῇ ἔπλασεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν». Ἐπίσης ὑποδηλοῖ περὶ ποίας γῆς πρόκειται. Ἐπειδὴ δὲ ἀνάγει εἰς τὴν δευτέραν ἡμέραν τὴν δημιουργίαν τοῦ στερεώματος, τὸ ὁποῖον ὠνομάσθη οὐρανός, ἀφίνει συγχρόνως νὰ ὑπονοηθῆ περὶ ποίου οὐρανοῦ ὠμίλησε προηγουμένως, χωρὶς νὰ ὑποδεικνύῃ τὴν ἡμέραν.

Βάθος ὑπέροχον τῶν ἀποκαλύψεων Σου ! Ἰδού ! Δὲν δεικνύουν παρὰ μόνον τὴν ἐξωτερικωτέραν ὄψιν των. Μᾶς χαμογελοῦν, ὅπως χαμογελοῦμεν στὰ παιδιὰ. Ἀλλὰ τί βάθος ὑπέροχον, ὦ Θεέ μου, τί βάθος ὑπέροχον ! Δὲν κύπτομεν τὸν αὐχένα εἰς τὰς

ἀποκαλύψεις αὐτάς, χωρὶς ἱερὸν τρόπον, χωρὶς συγκίνησιν σεβασμοῦ, χωρὶς φρικιασμὸν ἔρωτος. Μισῶ μὲ μῖσος ἄσπονδον τοὺς ἐχθροὺς των. Ὡ, ἐὰν τοὺς διεπέρας μὲ τὴν ἀμφίστομον σπάθην Σου, διὰ νὰ μὴ ἔχουν πλέον ἐχθροὺς αἱ ἀποκαλύψεις Σου ἐκεῖναι ! Ἢ ἐπεθύμουν νὰ τοὺς ἴδω νεκροὺς διὰ τὸν ἑαυτὸν τους, διὰ νὰ ζήσουν διὰ Σέ.

Ἄλλ' ἰδοὺ ! Ὑπάρχουν ὄχι καταφρονηταί, ἀλλὰ θαυμασταὶ τοῦ βιβλίου τῆς Γενέσεως, οἱ ὅποιοι μοῦ λέγουν : «Δὲν ἠθέλησε νὰ εἰπῇ αὐτὸ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ μὲ τὰς λέξεις, ποὺ ὑπηγόρευσεν εἰς τὸν Μωϋσῆ, θεράποντά του, ἀλλὰ ἤθελε νὰ εἰπῇ κάτι ἄλλο τὸ ὁποῖον ἡμεῖς δὲν εἴμεθα ἱκανοὶ νὰ εἴπωμεν».

Ἰδοὺ, ὦ Θεὲ ἡμῶν πάντων, τί ἀπαντῶ εἰς αὐτοὺς, Σὺ εἶσαι ὁ κριτής :

Ἐλέγχετε ὡς ψευδὲς ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἡ Ἀλήθεια μὲ τὴν δυνατὴν φωνὴν της εἶπεν εἰς τὴν ψυχὴν μου περὶ τῆς πραγματικῆς αἰωνιότητος τοῦ Δημιουργοῦ, περὶ τῆς ἀπολύτου σταθερότητος τῆς οὐσίας Του, καὶ περὶ τῆς ὑποστατικῆς συνταυτίσεως τῆς οὐσίας Του καὶ τῆς βουλήσεώς Του. Εἰς τὴν τοιαύτην συνταύτισιν δὲν πρέπει ν' ἀποδοθῇ τὸ ὅτι ὁ Θεὸς δὲν θέλει ἄλλοτε κατ' αὐτόν, ἄλλοτε κατ' ἐκεῖνον τὸν τρόπον, ἀλλὰ τὸ ὅτι θέλει τὸ θέλει ἅπαξ διὰ παντὸς ταῦτοχρόνως καὶ αἰωνίως ; Εἶναι θέλησις χωρὶς διαδοχὴν, ἡ ὁποία δὲν ἀπευθύνεται ἄλλοτε μὲν εἰς τοῦτο, ἄλλοτε δὲ εἰς ἐκεῖνο. Εἶναι θέλησις, ἡ ὁποία δὲν θέλει ὅτι δὲν ἠθέλησε, οὔτε παύει νὰ θέλῃ ὅτι θέλει, διότι μία τοιαύτη θέλησις θὰ ἐσήμαινε μεταβολὴν, ἀλλ' ὁ Θεὸς ἡμῶν εἶναι αἰώνιος.

Θεωρεῖτε ἐπίσης ψευδὲς εἰς τὸ οὖς τῆς ψυχῆς μου, δηλαδὴ ὅτι ἡ ἀναμονὴ τῶν μελλόντων γίνεται, ὅταν αὐτὰ εἶναι παρόντα, ὁρατὰ καὶ ὅτι ὅταν παύουν νὰ εἶναι παρόντα, ὁρατὰ, γίνονται ἀνάμνησις ; Ὅτι κάθε διανοητικὴ ἐνέργεια, μεταμορφωμένη κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον εἶναι μεταβολή ; Ὅτι οὐδὲν μεταβλητὸν εἶναι αἰώνιον ; Ἄλλ' εἶναι αἰώνιος ὁ Θεὸς μας. Περιουλλέγων καὶ συνδέων τὰς ἀληθείας αὐτάς, εὐρίσκω ὅτι ὁ Θεὸς ἐπλασε τὸν κόσμον, διὰ τῆς ἐνεργείας μιᾶς βουλήσεως, ἣτις δὲν ἦτο νέα καὶ ὅτι ἡ σοφία Του, αὐτὴ καθ' ἑαυτήν, δὲν πάσχει ἐξ ἐγὸς ἀπὸ ἐκεῖνα, ποὺ εἶναι παροδικά.

Τί θὰ μοῦ εἰπῆτε, ἐσεῖς οἱ ἀντιφρονοῦντες ; Ὅλα αὐτὰ εἰ-

ναι ψέματα ; "Οχι, θά μου ἀπαντήσετε. Ἄλλὰ τότε; Εἶναι πλάνη νὰ ἰσχυρισθῆ κανεὶς, ὅτι πᾶσα φύσις μορφωμένη, κάθε ὕλη δεκτικὴ μορφῆς ὀφείλει τὴν ὕπαρξίν της εἰς Ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος εἶναι ὑπέρτατον Ἀγαθόν, ἐπειδὴ εἶναι ὑπέρτατον Ὄν ; Δὲν ἀρνούμεθα οὔτε τοῦτο. Λοιπὸν τί ; Ἀρνεῖσθε, ὅτι ὑπάρχει ἓνα ὑπέροχον ὄν, ὁ ἀγνὸς ἔρωσ τοῦ ὁποῖου συνδέεται τόσο στενῶς μετὸν ἀληθινὸν καὶ πραγματικῶς αἰώνιον Θεόν, ὥστε χωρὶς νὰ εἶναι συναιώνιον Ἰου, οὐδέποτε ἀποχωρίζεται οὔτε ἀπομακρύνεται ἀπ' αὐτό, διὰ νὰ ὑποστῆ τὰς πολλαπλᾶς μεταπτώσεις τοῦ χρόνου, ἀλλὰ θεᾶται ἀπαρεγκλίτως τὴν μοναδικὴν του ἀλήθειαν ; Διότι, ἐπειδὴ Σὲ ἀγαπᾷ, ὦ Θεέ μου, μετὰ δὴν τὴν ἀγάπην, πού τοῦ ζητεῖς, ἀποκαλύπτουσαι εἰς αὐτό, δὲν ἔχει ἀνάγκην κανενὸς ἄλλου καὶ οὐδέποτε ἀποστρέφεται ἀπὸ Σένα, οὔτε στρέφεται πρὸς τὸν ἑαυτὸν του. Δὲν ἔχει τίποτε τὸ γήϊνον, οὔτε ὅ,τι προέρχεται ἐκ σωματικῆς οὐσίας, μολονότι δὲ εἶναι οὐράνιον, παραμένει οὐχ ἥττον πάντοτε πνευματικὸν καὶ συμμετέχει εἰς τὴν αἰωνιότητά Σου, διότι μένει αἰωνίως ἀκηλίδωτον. «Ἐστησας αὐτὸ εἰς τὸν αἰῶνα καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος· ἔστησας καὶ οὐ παρελεύσεται». Ὅπως δὲ εἶναι συναιώνιον Σου, διότι ἀφ' ὅσον εἶναι δημιουργημένον, εἶχε κάποιαν ἀρχήν.

Ἀναμφιβόλως δὲν εὐρίσκομεν πρὸ τῆς σοφίας ἐκείνης χρόνον, διότι ἡ σοφία ἐπλάσθη πρὸ πάντων τῶν πλασμάτων. Ὅθεν δὲν πρόκειται περὶ τῆς σοφίας, πατέρα τῆς ὁποίας εἶναι ὁ Θεὸς ἡμῶν καὶ ἣτις εἶναι ἀπολύτως ἴση μ' Ἐσέ καὶ συναιώνιος Σου. Δὲν πρόκειται περὶ τῆς σοφίας ἐκείνης, πού εἶναι ἡ ἀρχή, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐπλάσας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Πρόκειται περὶ τῆς σοφίας, ἣτις ἔχει δημιουργηθῆ, περὶ τῆς διανοητικῆς ἐκείνης φύσεως, ἡ ὁποία, ὡς θεωμένη τὸ φῶς Σου, εἶναι αὐτὴ ἡ ἰδία φῶς —διότι τὴν ὀνομάζομεν σοφίαν καὶ αὐτήν, μολονότι σοφίαν δημιουργημένην. Ἄλλ' ἡ διαφορὰ, πού ὑφίσταται μεταξὺ τοῦ φωτός, πού φωτίζει, καὶ τοῦ φωτός ἐκείνου, τὸ ὁποῖον εἶναι ἀπλή ἀνταύγεια, ὑπάρχει καὶ μεταξὺ τῆς σοφίας, ἡ ὁποία δημιουργεῖ καὶ τῆς σοφίας, πού ἐδημιουργήθη, καθὼς καὶ μεταξὺ τῆς δικαιοσύνης, ἡ ὁποία δικαιολογεῖ καὶ τῆς δικαιοσύνης, πού γεννᾶται ἐκ τῆς δικαιολογήσεως. Μήπως δὲν ὀνομαζόμεθα Δικαιοσύνη Σου ; Ἐνας ἐκ τῶν δούλων Σου δὲν εἶπεν : «ἵνα ἡμεῖς γενώμεθα

δικαιοσύνη Θεοῦ ἐν αὐτῷ» ; Ὅθεν ὑπάρχει σοφία τις, πλασθεῖσα πρὸ πάντων τῶν πλασμάτων, πλασθεῖσα ὡς πνεῦμα, προικισμένον μὲ λόγον καὶ νόησιν, εἰς τὴν ἁγίαν Σου Πολιτείαν μητέρα μας, τὴν Πολιτείαν εἰς τὰ ὕψη, ἐλευθέραν καὶ αἰωνίαν εἰς τοὺς οὐρανοὺς—εἰς ποίους δὲ οὐρανοὺς, ἐὰν μὴ εἰς τοὺς οὐρανοὺς τῶν οὐρανῶν, ποὺ Σὲ δοξάζουν, ποὺ εἶναι κτῆμά Σου ; Ναί, τὸ ἐπαναλαμβάνω : δὲν εὐρίσκομεν χρόνον τινὰ πρὶν ἀπὸ τὴν Σοφίαν ταύτην, διότι, αὕτη πλασθεῖσα πρὸ τῆς δημιουργίας ὅλων τῶν πλασμάτων, προηγείται τῆς δημιουργίας τοῦ χρόνου. Ἀλλὰ πρὶν ἀπ' αὐτὴν ὑπῆρξεν ἡ αἰωνιότης τοῦ πλάστου της, εἰς τὸν ὅποιον ὀφείλει τὴν ἀρχὴν της, ὅχι ἐν χρόνῳ, ὁ ὅποιος ἀκόμη δὲν ὑφίστατο, ἀλλ' ἐφ' ὅσον ἐπλάσθη.

Ἴδου πῶς αὐτὴ ἡ σοφία ἐκπορεύεται ἀπὸ Ἐσέ, Θεὲ ἡμῶν, μολονότι εἶναι διάφορος ἀπὸ Ἐσέ καὶ καθ' ὀλοκληρίαν διαφόρου ὑποστάσεως. Ἐν τούτοις δὲν εὐρίσκομεν κανένα χρόνον πρὸ αὐτῆς οὔτε εἰς αὐτὴν, διότι ἔχει τὸ προνόμιον νὰ θεᾶται πάντοτε τὸ πρόσωπόν Σου, χωρὶς οὐδέποτε ν' ἀποστρέφεται ἀπ' αὐτό. Ἴδου διατὶ οὐδεμίαν μεταβολὴν ὑφίσταται. Καὶ ὅμως ὑπάρχει κάποια μεταβλητικότης εἰς αὐτὴν, δυναμένη νὰ τὴν παρασύρῃ εἰς τὸ σκότος καὶ τὸν παγετόν, ἄνευ τοῦ μεγάλου ἔρωτός Σου, ποὺ τὴν συνδέει στερεὰ μετὰ Σοῦ καὶ τῆς παρέχει χάρις εἰς Ἐσέ, μεσημβρίαν φωτὸς καὶ θερμότητος.

Ὡ ἀκτινοβόλον σκῆνωμα γοητείας ! «Ἠγάπησα εὐπρέπειαν οἴκου σου καὶ τόπον σκηνώματος δόξης» (1) τοῦ Κυρίου μου, Ἐκείνου, ποὺ σὲ ἔπλασε καὶ σὲ κατέχει. Ὁ διακαέστερος τῶν πόθων μου θέλει στραφῆ, κατὰ τὴν γῆϊνὴν ἀποδημίαν μου, πρὸς Ἐσέ, καὶ ἱκετεύω τὸν δημιουργόν σου νὰ κατέχη καὶ ἐμὲ εἰς τοὺς κόλπους σου, διότι καὶ ἐμὲ αὐτὸς ἔχει πλάσει. «Ἐπλανήθην ὡσεὶ πρόβατον ἀπολωλός» (2), ἀλλὰ ἐλπίζω, ὅτι θὰ ἐπαναφερθῶ εἰς Ἐσέ ἐπὶ τῶν ὤμων τοῦ ποιμένου μου, ποὺ μὲ ἔχει δημιουργήσει.

Τί λέγετε δι' αὐτό, ἀντίπαλοί μου, πρὸς τοὺς ὁποίους ἔχω ἀπευθυνθῆ ; Τί λέγετε σεῖς, οἱ ὅποιοι ἐν τούτοις θεωρεῖτε τὸν

(1) Ψαλμ. ΚΕ', 8.

(2) Πρβλ. Λουκ. ιε' 4.

Μωϋσῆ ὡς πιστὸν τοῦ Θεοῦ θεράποντα καὶ τὰ βιβλία του ὡς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος χρησμούς ; Μήπως ἐκεῖ δὲν ὑπάρχει ὁ οἶκος τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος, μολονότι δὲν εἶναι συναιώνιος του, ἔχει οὐχ ἥττον εἰς τοὺς οὐρανοὺς εἶδος τι αἰωνιότητος ἰδικόν του, ἔπου σεῖς ζητεῖτε εἰς μάτην τὰς μεταβολὰς τοῦ χρόνου, χωρὶς νὰ εἰσθε ἱκανοὶ νὰ τὰ εὑρετε ; Διότι ὁ οἶκος ἐκεῖνος εὐρίσκεται ὑπεράνω παντὸς χώρου, ὑπεράνω κάθε φευγαλέας χρονικῆς διαδρομῆς καὶ εἰς αὐτὸν «τὸ προσκολλᾶσθαι πάντοτε τῷ Θεῷ ἀγαθὸν ἐστιν»⁽¹⁾. Ναί, ἀπαντοῦν, βεβαιότατα. Λοιπὸν, «εἰς ὃ ἐπεκαλεσάμην τὸν Κύριον καὶ πρὸς τὸν Θεὸν μου ἐκέκραξα»⁽²⁾, «τοῦ ἀκοῦσαι ἐν ἑαυτῷ φωνὴν αἰνέσεως»⁽³⁾ τί ἠμπορεῖτε ν' ἀντιτάξετε ; Ἴσως τὸ ὅτι προηγουμένως ὠμίλησα περὶ τῆς ἀμόρφου ὕλης, εἰς τὴν ὁποίαν δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ὑπάρχει καμμία διάταξις, ἀφοῦ δὲν ὑπῆρχε καμμία μορφή εἰς αὐτήν. Ἄλλ' ἐκεῖ, ἔπου δὲν ὑπῆρχε καμμία διάταξις, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ὑφίστανται χρονικαὶ μεταβολαί. Καὶ ὅμως αὐτὸ τὸ σχεδὸν μηδέν, ὅσον καὶ ἂν ἦτο εὐτελὴς ἢ ὑπαρξίς του, καὶ ἐφ' ὅσον δὲν ἦτο τελείως μηδέν, προῆλθεν ἐξ ἐκείνου, ἐκ τοῦ ὁποίου τὰ πάντα ἐκπορεύονται. Ἄλλὰ, μοῦ λέγετε, «δὲν τὸ θέτομεν οὔτε αὐτὸ ἐν ἀμφιβολίᾳ».

*
* *

Δὲν θέλω, Θεέ μου, νὰ ὀμιλῶ ἐπὶ παρουσίᾳ Σου παρὰ μόνον μὲ τοὺς παραδεχομένους τοὺς ἀνεφερθέντας ἰσχυρισμούς, τοὺς ὁποίους ἢ Ἁλήθειά Σου ὑπέβαλεν εἰς τὸ πνεῦμά μου, εἰς τὸν ἑσωτερικόν μου κόσμον. Ὅσον δὲ ἀφορᾷ ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἀποκρούουν αὐτοὺς τοὺς ἰσχυρισμούς, αὐτοὶ ἄς γαυγίζουν μὲ κίνδυνον νὰ κουραθοῦν. Θὰ προσπαθῆσω νὰ τοὺς πείσω, ὅπως ἐπανακτήσουν τὴν ἡρεμίαν των καὶ ὅπως ἀνοίξουν εἰς τὸν λόγον Σου τὴν καρδιά των. Ἐὰν δὲ ἀρνηθοῦν νὰ μὲ ἀπωθήσουν, Σὲ ἐξορκίζω, ὦ Θεέ μου, μὴ παρασιωπήσης ἐπ' ἐμοὶ⁽⁴⁾. Ὁμίλησε ἀληθῶς εἰς Ἐμέ, μόνον Σὺ ἠμπορεῖς νὰ ὀμιλήσης οὕτω. Ἄς ἀφήσω τοὺς ἄλλους νὰ φουσοῦν ἐπάνω εἰς τὸν κονιορτὸν καὶ νὰ τυφλώνουν τοὺς

(1) Ψαλμ. ΟΒ', 28.

(2) Ψαλμ. ΙΖ. 7.

(3) Ψαλμ. ΚΕ. 7.

(4) Ψαλμ. ΚΖ. 1.

ὄφθαλμούς των. Ἄς συσπειρωθῶ εἰς τὰ ἄδυτα τῆς ψυχῆς μου, ἄς τονίσω εἰς Ἐσέ τὰ ἄσματα τῆς ἀγάπης μου, ἄς ἐκβάλω, κατὰ τὴν γῆϊνὴν ἀποδημίαν μου, ἀνεκλαλήτους στεναγμούς, ἐνθυμούμενος τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ ἐξυψώνουν πρὸς αὐτὴν τὴν καρδίαν μου, —πρὸς τὴν Ἱερουσαλήμ τὴν πατρίδα μου, τὴν μητέρα μου—καὶ πρὸς Σέ, τὸν φωτοδότην αὐτῆς, τὸν πατέρα, κηδεμόνα, νυμφίον, ἀγνὴν καὶ σταθερὰν ἠδονήν, κραταιὰν χαρὰν τῆς ἀνέκφραστον ἀγαθόν τῆς, πού περιέχει ὅλα τὰ λοιπὰ ἀγαθὰ, ἀφοῦ Σὺ εἶσαι τὸ μοναδικὸν καὶ ὑπέρτατον ἀγαθόν! Καὶ δὲν θ' ἀποτρέψω πλέον ἀπὸ Ἐσέ τὸ πρόσωπόν μου, ἕως ὅτου μὲ δεχθῆς εἰς τὴν εἰρήνην τῆς παμφιλτάτης αὐτῆς μητρός, ὅπου τὰ πρωτόλεια τοῦ πνεύματος μου καὶ ὀπόθεν αἱ βεβαιότητές μου, διὰ νὰ ἐγκατασταθῶ εἰς αὐτὴν διὰ παντός, ὦ Θεέ μου, ὦ ἔλεός μου. Ἔως ὅτου, λέγω, μὲ δεχθῆς ἐνοποιούμενον κατόπιν τόσον διχασμῶν καὶ ἀναμορφωνόμενον κατόπιν τόσων δυσμορφιῶν!

Εἰς ἐκείνους δὲ οἱ ὅποιοι, χωρὶς ν' ἀμφισβητοῦν τὸ βάσιμον ὄλων αὐτῶν τῶν ἀληθειῶν, χωρὶς νὰ ἀρνοῦνται ν' ἀποδίδουν εἰς τὰς Ἀγίας Γραφάς Σου, ἔργον τοῦ εὐσεβοῦς Μωϋσέως, τὸν προσήκοντα σεβασμὸν καὶ τὸ ὑπέρτατον κῦρος, τὸ ὅποιον πρέπει νὰ ἔχωμεν ἀπαρεγκλίτως πρὸ ὀφθαλμῶν, ἀπευθύνουν ἐν τούτοις μερικὰς ἀντιρρήσεις ἐναντίον μου, ἰδοὺ τί θ' ἀπαντήσω: «Σὺ, ὦ Θεέ μου, ἔσο δίκαιος μεταξὺ τῶν ἐξομολογήσεών μου καὶ τῶν ἀντιρρήσεων, τὰς ὁποίας ὁποίας αὐταὶ προκαλοῦν».

«Ὅλα αὐτά», ἰσχυρίζονται, «εἶναι πράγματι ἀληθινὰ, ἀλλὰ δὲν τὰ εἶχεν ὑπ' ὄψιν του ὁ Μωϋσῆς, ὅταν ἔλεγεν διὰ τῆς ἀποκαλύψεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος «ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν». Ὅχι! Μὲ τὴν λέξιν «οὐρανός» δὲν ἐνοῦσε τὴν πνευματικὴν καὶ διανοητικὴν ἐκείνην ἀρχὴν, ἣ ὁποία θὰ ἐθεῖτο πάντοτε τὸ πρόσωπον τοῦ Θεοῦ, οὔτε μὲ τὴν λέξιν «γῆ» ἐνοῦσε κάποιαν ἄμορφον ὕλην. Τί ἐνοῦσε λοιπόν; «Αὐτὸ τὸ ὅποιον ἡμεῖς λέγομεν, ἀνταποκρίνεται εἰς τὴν πραγματικὴν του σκέψιν καὶ εἰς τὰς ῥητὰς ἀποφάσεις του. Δηλαδή διὰ τῶν λέξεων «οὐρανός» καὶ «γῆ» ἠθέλησε νὰ σημάνη συλλήθδην καὶ συνοπτικῶς τὸν δραστὸν τοῦτον κόσμον, ἕπως περιγράψῃ κατόπιν λεπτομερῶς τὸ σύνολον δὲ δι' ἀπαριθμήσεως τῶν ἡμερῶν κατὰ τὴν μέθοδον τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ὁ ἄξεστος καὶ σαρκικὸς λαός, πρὸς τὸν ὅποιον

ἀπηυθύνετο, ἦτο ἐκ τοιούτων στοιχείων συνυφασμένος, ὥστε ὁ Μωϋσῆς δὲν ἤμποροῦσε γὰ τοῦ δείξῃ ἐκ τῶν δημιουργημάτων τοῦ Θεοῦ παρὰ μόνον τὰ δυνάμενα γὰ προσπίπτουν εἰς τοὺς ὀφθαλμούς του».

Τοῦναντίον παραδέχονται, ὅπως καὶ ἐγώ, ὅτι διὰ τῶν λέξεων «γῆ ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος» «ἄβυσσος σκότους», ἀπὸ τῆν ὁποίαν προῆλθε διαδοχικῶς ὁ γνωστὸς καὶ ὄρατος κόσμος καὶ ἐρρυθμίσθη κατὰ τὸ ἔργον τῶν ἡμερῶν, δυνάμεθα γὰ ἐννοήσωμεν, ὄχι παραλόγως, τὴν ἄμορφον ὕλην, περὶ τῆς ὁποίας ὠμίλησα.

«Ἄλλὰ πῶς;» Θὰ ἤμποροῦσε γὰ παρατηρήσῃ κανεὶς: «Διὰ τῶν λέξεων «οὐρανὸς» καὶ «γῆ», δὲν μᾶς ἐδόθη ἐν πρώτοις ἡ ἰδέα τῆς ἀμόρφου καὶ ἀβυσσώδους ἐκείνης μάζης, ἀκριδῶς διότι ἐξ αὐτῆς ἐδημιουργήθη καὶ ἐτελειώθη ὁ ὄρατος κόσμος, μὲ ὅλα τὰ ὄντα, ποὺ εὐρίσκονται εἰς αὐτόν, ὁ ὄρατος ἐκεῖνος κόσμος, τὸν ὁποῖον ὀνομάζουσι οὐρανὸν καὶ γῆν».

Ἐνας ἄλλος δὲν θὰ εἶπη: «Ἡ ὄρατὴ καὶ ἡ ἀόρατος φύσις δὲν ὄνομασθη ἐσφαλμένως οὐρανὸς καὶ γῆ. Τοιουτοτρόπως, ὀλόκληρος ἡ δημιουργία ἡ μορφωθείσα ἐν τῇ «σοφίᾳ», δηλαδὴ «ἐν τῇ Ἀρχῇ», περιλαμβάνεται εἰς αὐτὰς τὰς δύο λέξεις. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὅλα τὰ πλάσματα δὲν προῆλθον ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἐκ τοῦ μηδενός· ἐπειδὴ δὲν εἶναι ὅ,τι καὶ ὁ Θεός, ὑπάρχει δὲ εἰς αὐτὰ μία ἀρχὴ μεταβλητικότητος, εἴτε παραμένουν ἀμετάβλητα, ὡς ὁ αἰώνιος οἶκος τοῦ Θεοῦ, εἴτε μεταβάλλονται, ὅπως ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ὕλη ἡ κοινὴ εἰς ὅλα αὐτὰ τὰ ὄρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, ὕλη ἀκόμη ἄμορφος, ἀλλ' ἱκανὴ γὰ λάβῃ κάποιαν μορφήν καὶ γὰ χρησιμεύσῃ πρὸς οἰκοδόμησιν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς—ἢ ἄλλως καλουμένη δημιουργία ὄρατὴ ἢ ἀόρατος, ἀλλ' ἤδη συγκεκριμένη καὶ εἰς τὰς δύο περιπτώσεις—ὄνομασθη διὰ τῶν λέξεων «γῆ ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος», καὶ «σκότος ἐπάνω τῆς ἀβύσσου». Ἀρκεῖ μόνον γὰ διακρίνωμεν εἰς τὰς λέξεις «γῆ ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος» τὴν σωματικὴν ὕλην, προτοῦ λάβῃ ὠρισμένην μορφήν, εἰς δὲ τὰς λέξεις «σκότος ἐπάνω τῆς ἀβύσσου» τὴν πνευματικὴν ὕλην, προτοῦ συγκεκριθῆ ἢ ἄπειρος βευστότης αὐτῆς καὶ προτοῦ καταυγάζῃ ἐπ' αὐτῆς τὴν λάμψιν τῆς ἡ σοφίας.

Ἐνας ἄλλος πάλιν θά ἤμποροῦσε νά εἶπη: Ἐάν ἐπήρχετο εἰς τόν νοῦν του τὸ «ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν», αἱ λέξεις οὐρανὸς καὶ γῆ δὲν πρέπει νά ἐκληφθοῦν ὡς σημαίνουσαι ἀοράτους καὶ ὁρατὰς ιδιότητες ἤδη μορφωμένας καὶ δλοκληρωμένας, ἀλλὰ δηλοῦν τὴν ἀκόμη ἄμορφον ἀρχὴν τῶν πραγμάτων, τὴν ὕλην, κατάλληλον διὰ κάθε μορφὴν καὶ διὰ κάθε πλάσμ. Διότι εἰς τὴν ὕλην εὐρίσκοντο ἤδη φύρδην μίγδην, χωρὶς καταμερισμὸν ποιότητων καὶ μορφῶν, αἱ οὐσίαι, αἱ ὁποῖαι ἀφοῦ ἔλαβαν ἓνα ἰδιότυπον χαρακτήρα, ὠνομάσθησαν οὐρανὸς καὶ γῆ ὁ μὲν οὐρανὸς πνευματικός, ἡ δὲ γῆ σωματική.

Ἀκούω, μελετῶ ὅλας αὐτὰς τὰς ἐρμηνείας ἀλλὰ δὲν θέλω νά συζητῶ ἐπὶ τῶν λέξεων: «Εἰς οὐδὲν χρήσιμον ἐπὶ καταστροφῇ τῶν ἀκούοντων»⁽¹⁾. Τοῦναντίον «καλὸς ὁ νόμος, ἐάν τις αὐτῷ νομίμως χρῆται»⁽²⁾, διότι σκοπὸς του εἶναι ἡ εὐσπλαγχνία ἀπὸ καρδίας ἀγνήν, συνείδησιν ἀγαθὴν καὶ ἀνυπόκριτον πίστιν, γνωρίζει δὲ ὁ Διδάσκαλος ἡμῶν, ὅτι: «ἐν ταῖς δυσὶν ταύταις ἐντολαῖς ὅλος ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται κρέμονται»⁽³⁾. Ἀφοῦ λοιπὸν πιστεύω μὲ ζέσιν εἰς τὰς λέξεις αὐτάς, ὦ Θεέ μου, φῶς τῶν ματιῶν μου στὸ σκοτάδι, τί μὲ ἐνδιαφέρει, ἂν ἐρμηνεύωνται κατ' αὐτὸν ἢ ἐκεῖνον τὸν τρόπον; Τί μ' ἐνδιαφέρει λέγω, ἂν ἓνας ἄλλος δίδῃ εἰς τὸ κείμενον τοῦ ἱεροῦ συγγραφέως σημασίαν διάφορον τῆς ἰδικῆς μου; Ὅλοι ἡμεῖς ποῦ τὸ ἀναγινώσκωμεν, προσπαθοῦμεν νά διεισδύσωμεν, νά κατανοήσωμεν τὸ πνεῦμα ἐκείνου, τὸ ὁποῖον ἀναγινώσκωμεν. Μὲ τὴν πεποίθησιν, ὅτι λέγει τὴν ἀλήθειαν, οὐδέποτε θά σχηματίσωμεν τὴν ἰδέαν, ὅτι ἠθέλησε νά εἶπη κάτι, ποῦ ἡμεῖς γνωρίζομεν ἢ πιστεύομεν ἐσφαλμένον. Ἀφοῦ ὁ καθείς ἀπὸ ἡμᾶς προσπαθεῖ νά διαγνώσῃ εἰς τὰς Γραφὰς τὴν πραγματικὴν σκέψιν τοῦ συγγραφέως, ποῦ ἔγκειται τὸ κακόν, ὦ φῶς πάσης εἰλικρινοῦς διανοίας, ἐάν ἐννοήσωμεν μίαν ἔννοιαν κατὰ τοῦτον ἢ ἐκεῖνον τὸν τρόπον καὶ εἰς περίπτωσιν ἀκόμη, κατὰ τὴν ὁποῖαν ἡ ἔννοια αὕτη δὲν ἀνταποκρίνεται εἰς τὴν πραγματικὴν σκέψιν τοῦ γράψαντος, ὁ ὁποῖος, χωρὶς νά ἔχη

(1) Α' Τιμόθ. β', 14.

(2) Β' Τιμόθ. α', 8.

(3) Πρὸς Ματθ. κβ', 40.

τὴν ἰδίαν μὲ ἡμᾶς σκέψιν, δὲν διενεόθη παρὰ μόνον τὴν ἀλήθειαν :

Ἐκεῖνο, ποῦ εἶναι πραγματικόν, Κύριε, εἶναι τὸ ὅτι ἐπλασες τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Ἐκεῖνο, ποῦ εἶναι ἀληθές, εἶναι τὸ ὅτι ἡ « Ἀρχὴ » εἶναι ἡ σοφία Σου, δι' ἧς ἐποίησας τὰ πάντα (1). Ἐκεῖνο, ποῦ εἶναι ἀληθές, εἶναι τὸ ὅτι ὁ ὁρατὸς αὐτὸς κόσμος περιλαμβάνει δύο μεγάλα μέρη, τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, διὰ τὸ ὀνομάσωμεν μὲ ὀλίγας λέξεις ὅτι ἐπλασες καὶ ἐμόρφωσες. Ἐπίσης εἶναι πράγματι ἀληθές καὶ τὸ ὅτι κάθε μεταβλητὸν πλάσμα ὑποβάλλει εἰς τὸν νοῦν μας τὴν ἰδέαν κάποιας ἀμορφίας, ἱκανῆς νὰ λάβῃ ὠρισμένην μορφήν καὶ ὑποκειμένης εἰς μεταβολὰς καὶ μεταμορφώσεις. Ἀληθές εἶναι τὸ ὅτι αἱ μεταπτώσεις τοῦ χρόνου δὲν ἐπιδροῦν ἐπ' ἐκείνου, ποῦ συνδέεται στενῶς μὲ κάποιαν ἀμετάβλητον μορφήν, ὥστε, μολονότι εἶναι μεταβλητόν, οὐδέποτε νὰ μεταβάλλεται. Ἀληθές εἶναι τὸ ὅτι ἡ ἀμορφία, αὐτὸ τὸ σχεδὸν μηδέν, δὲν ὑπόκειται εἰς τὰς μεταπτώσεις τοῦ χρόνου. Ἀληθές εἶναι τὸ ὅτι ἡ ὕλη, ἐκ τῆς ὁποίας διαπλάσσεται, δύναται, κατὰ τὴν καθιερωθεῖσαν συνήθειαν, νὰ φέρῃ τὸ ὄνομα τοῦ ἀντικειμένου τὸ ὁποῖον διαμορφοῦται ἐξ αὐτῆς. Κατὰ ταῦτα ἠμποροῦμεν νὰ ὀνομάσωμεν οὐρανὸν καὶ γῆν τὸ ἄμορφον ἐκεῖνο, ποῦ ἐχρησίμευσε διὰ τὴν δημιουργίαν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς. Ἀληθές εἶναι τὸ ὅτι ἀπὸ ὅλας τὰς δημιουργηθείσας πραγματικότητας οὐδεμία εἶναι ὁμοιοτέρα μὲ τὴν ἀμορφίαν παρ' ὅσον ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ. Ἀληθές εἶναι τὸ ὅτι κάθε δημιουργημένον καὶ διαμορφωμένον πλάσμα, κάθε πλάσμα δυνάμενον νὰ δημιουργηθῇ καὶ νὰ διαμορφωθῇ, εἶναι ἔργον Σου, διότι τὰ πάντα ἐκπορεύονται ἀπὸ Σένα. Τέλος ἀληθές εἶναι τὸ ὅτι πᾶν τὸ ἐξ ἀμόρφου ὕλης διαπλασθὲν εἶναι ἐν πρώτοις ἄμορφον, κατόπιν δὲ λαμβάνει μορφήν.

Ἐξ ὅλων αὐτῶν τῶν ἀληθειῶν, διὰ τὰς ὁποίας δὲν ἀμφιβάλλουν ἐκεῖνοι, εἰς τοὺς ὁποίους ἔδωσες τὴν ἱκανότητα νὰ τὰς ἐνατενίσουν μὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς ψυχῆς καὶ οἵτινες πιστεύουν ἀκράδαντως ὅτι ὁ Μωϋσῆς, θεράπων Σου, ἐλάλησε κατὰ τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὁ ἕνας ἐξέλεξε μίαν ἀλήθειαν καὶ λέγει : « Ἐν ἀρχῇ, ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Δηλαδή ὁ Θεός, εἰς τὸν

(1) Πρβλ. Ψαλμ. Ρ1', 24 : « Ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα Σου, Κύριε, πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας ».

συναιώνιον μετ' Αὐτοῦ Λόγον, ἐποίησε τὸν νοητὸν καὶ τὸν αἰσθητόν, τὸν πνευματικὸν καὶ τὸν σωματικὸν κόσμον». Ὁ δεῦτερος λέγει : «Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν». Δηλαδή ὁ Θεός, εἰς τὸν συναιώνιον μετ' Αὐτοῦ Λόγον, ἐποίησεν δλόκληρον τὴν μᾶζαν τοῦ σωματικοῦ κόσμου μετὰ πάντων τῶν ὄντων, ποὺ προσπίπτουν εἰς τὴν δρασίμ μας». Ἐνας τρίτος παρατηρεῖ : «Ἐν ἀρχῇ ὁ Θεὸς ἐποίησε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν». Δηλαδή ὁ Θεός, εἰς τὸν συναιώνιον μετ' Αὐτοῦ Λόγον, ἐποίησε τὴν ἄμορφον ὕλην τῆς πνευματικῆς καὶ τῆς σωματικῆς δημιουργίας». Ἐνας τέταρτος ἰσχυρίζεται : «Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν». Τοῦτο σημαίνει, ὅτι ὁ Θεὸς εἰς τὸν συναιώνιον μετ' Αὐτοῦ Λόγον ἐποίησε τὴν ἄμορφον ὕλην τῆς σωματικῆς πλάσεως, ὅπου ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ ἦσαν εἰς κατάστασιν χαώδη (confusum adhuc erat caelum et terra), ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ, ποὺ τῶρα προσπίπτουν εἰς τοὺς ὀφθαλμούς μας ὁ καθεὶς μὲ τὴν διακεκριμένην καὶ ὠρισμένην μορφήν του εἰς τὴν μᾶζαν τοῦ Σύμπαντος». Ἐνας τέταρτος διατείνεται : «Ἐν ἀρχῇ ἐποίησε ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Τοῦτο σημαίνει, ὅτι ὁ Θεός, εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς δράσεώς του, τῆς ἐνεργείας του, ἐποίησε τὴν ἄμορφον ὕλην, ὅπου εὐρίσκοντο συγκεχυμένως συγκεκαλυμμένοι ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ, ποὺ ἐπλάσθησαν ἐξ αὐτῆς τῆς ἀμόρφου ὕλης καὶ φαίνονται σήμερον εἰς πλήρες ἀνάγλυφον, ὡς καὶ ὅλα τὰ πλάσματα, τὰ ὅποια ἐμπεριέχουν».

Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐρμηνείαν τῶν λέξεων, οἱ ὅποιοι ἀκολουθοῦν. Ὁ καθεὶς ἐκλέγει τὸν τρόπον, κατὰ τὸν ὅποιον ἀντιλαμβάνεται τὰς λέξεις αὐτάς, αἱ ὅποιοι εἶναι ἀληθεῖς ἐν τῷ συνόλω των. Ὁ ἕνας λέγει : «Ἡ δὲ γῆ ἦν ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος καὶ σκότος ἐπάνω τῆς ἀθύσσου». Τοῦτο σημαίνει, ὅτι αὐτὴ ἡ σωματικὴ μᾶζα, ποὺ ἔπλασεν ὁ Θεός, ἦτο ἡ εἰσέτι ἄμορφος ὕλη, ἄνευ τάξεως, ἄνευ φωτός : ἡ ὕλη τῶν σωματικῶν ἀντικειμένων». Ἐνας ἄλλος λέγει : «Ἡ δὲ γῆ ἦν ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος καὶ σκότος ἐπάνω τῆς ἀθύσσου». Τοῦτο σημαίνει, ὅτι τὸ σύνολον, ποὺ ὀνομάζουσαν οὐρανὸν καὶ γῆν, ἦτο ἀκόμῃ ἄμορφος καὶ σκοτεινὴ ὕλη, ἐκ τῆς ὁποίας ἐπρόκειτο νὰ πλασθῇ ὁ σωματικὸς οὐρανὸς καὶ ἡ σωματικὴ γῆ μὲ πᾶν ὅ,τι παρουσιάζουσαν εἰς τὰς σωματικὰς αἰσθήσεις μας». Ἐνας τρίτος

ισχυρίζεται : « Ἡ δὲ γῆ ἦν ἀόρατος καὶ ἀκατασκευάστος καὶ σκότος ἐπάνω τῆς ἀθύσσου ». Τοῦτο σημαίνει, ὅτι τὸ σύνολον, ποὺ ὀνομάζομεν οὐρανὸν καὶ γῆν, ἦτο ἢ εἰσέτι ἄμορφος καὶ σκοτεινὴ μᾶζα, ἐκ τῆς ὁποίας ἐπρόκειτο νὰ δημιουργηθῇ ὁ νοητὸς οὐρανός, ὁ καλούμενος καὶ οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἡ γῆ, δηλαδὴ ἡ σωματικὴ φύσις, συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ σωματικοῦ οὐρανοῦ. Μὲ ἄλλας λέξεις : ἢ εἰσέτι ἄμορφος καὶ σκοτεινὴ μᾶζα, ἐκ τῆς ὁποίας ἐπρόκειτο νὰ πλασθῇ κάθε πλάσμα ὄρατὸν καὶ ἀόρατον ». Ἐνας τέταρτος διΐσχυρίζεται : « Ἡ δὲ γῆ ἦν ἀόρατος καὶ ἀκατασκευάστος καὶ σκότος ἐπάνω τῆς ἀθύσσου ». « Ἡ Γραφή δὲν καλεῖ οὐρανὸν καὶ γῆν τὴν ἀμορφίαν ταύτην· ἡ ἀμορφία ὑπῆρξε προηγουμένως, εἶναι δὲ ἐκείνη, τὴν ὁποίαν ἡ Γραφή ὀνομάζει γῆν ἀόρατον καὶ ἀκατασκευάστον καὶ ἄβυσσον σκοτεινὴν. Ἐξ αὐτῆς ὁ Θεὸς ἐδημιούργησε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, ὡς προελέχθη, δηλαδὴ τὴν τε πνευματικὴν καὶ τὴν σωματικὴν πλάσιν ». Ἐνας ἄλλος πάλιν λέγει : « Ἡ δὲ γῆ ἦν ἀόρατος καὶ ἀκατασκευάστος καὶ σκότος ἐπάνω τῆς ἀθύσσου ». « Τοῦτο δηλοῖ, ὅτι ὑπῆρξεν ἤδη κάποια ἀμορφία, κάποια ὕλη, περὶ τῆς ὁποίας ἰσχυρίζεται ἐκ τῶν προτέρων ἡ Γραφή, ὅτι ὁ Θεὸς ἐποίησεν ἐξ αὐτῆς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, ἦτοι ὁλόκληρον τὴν σωματικὴν μᾶζαν τοῦ Σύμπαντος, διηρημένην εἰς δύο μεγάλα μέρη, τὸ ἓνα κατώτερον καὶ τὸ ἄλλο ἀνώτερον μετὰ πάντων τῶν πλασμάτων, τὰ ὁποῖα ἐμπεριέχουν καὶ τὰ ὁποῖα βλέπομεν συνήθως ».

Πρὸς τὰς δύο τελευταίας ἀπόψεις ἡμποροῦμεν ν' ἀντιτάξωμεν τὰ ἀκόλουθα : Ἐὰν θέλετε μὲ τὰς λέξεις οὐρανὸς καὶ γῆ νὰ δηλοῦται ἡ ἄμορφος μᾶζα, τότε θὰ ὑπῆρχε κάτι, τὸ ὁποῖον δὲν εἶχε πλάσει ὁ Θεὸς καὶ τὸ ὁποῖον μετεχειρίσθη διὰ νὰ κατασκευάσῃ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Διότι ἡ Γραφή δὲν ἀναφέρει, ὅτι ὁ Θεὸς ἐπλασε τὴν ὕλην ταύτην, ἐκτὸς ἐὰν ἐννοοῦν, ὅτι αἱ λέξεις « οὐρανὸς καὶ γῆ » ἢ μόνον ἡ λέξις « γῆ » σημαίνουν τὴν ὕλην, περὶ τῆς ὁποίας πρόκειται εἰς τὸ χωρίον : « ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ». Ὅσον δὲ ἀφορᾷ τὴν ἐπομένην φράσιν : « ἡ δὲ γῆ ἦν ἀόρατος καὶ ἀκατασκευάστος », μολονότι ἡ Γραφή θὰ ἡμποροῦσε, ἐὰν ἤθελε, νὰ καλέσῃ τὴν ἄμορφον ὕλην ἀόρατον καὶ ἀκατασκευάστον, ἐν τούτοις δὲν ἡμποροῦμεν νὰ ἐννοήσωμεν διὰ τῶν ὡς ἄνω λέξεων μίαν ὕλην.

διάφορον ἐκείνης, τὴν ὁποίαν ἐπλάσεν ὁ Θεὸς ἐκεῖ, ὅπου εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἀναφέρεται : «ἐποίησε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν». Εἰς τὰς ἀντιρρήσεις αὐτὰς οἱ συμμεριζόμενοι τὰς δύο γνώμας, περὶ τῶν ὁποίων ὠμιλήσαμεν, ἢ μίαν ἐξ αὐτῶν, θὰ ἠμποροῦσαν ν' ἀπαντήσουν : δὲν ἀρνούμεθα, ὅτι ἡ ἄμορφος ὕλη ἐπλάσθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἐξ οὗ τὰ πάντα καλὰ λίαν (1). Κατὰ τὴν ἰδικὴν μας γνώμην, ὅτι ἐδημιουργήθη καὶ διεπλάσθη τυγχάνει ἀνώτερον ἀγαθόν, ἀλλ' ἀναγνωρίζομεν, ὅτι κάθε ἐπιδεκτικὸν δημιουργίας καὶ διαπλάσεως εἶναι καὶ τοῦτο ἀγαθόν ἂν καὶ μικροτέρας ἀξίας.

Ὅσον δὲ ἀφορᾷ τὴν σιωπὴν τῆς Γραφῆς ὡς πρὸς τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ δημιουργίαν τῆς ἀμορφίας, ὑπάρχουν καὶ ἄλλα πολλά, περὶ τῆς δημιουργίας τῶν ὁποίων ἡ Γραφή δὲν κάμνει κανένα λόγον, τοιαῦτα εἶναι τὰ Χερουβείμ καὶ τὰ Σεραφεείμ, ἐπὶ παραδείγματι οἱ θρόνοι, αἱ κυριότητες, αἱ ἀρχαί, αἱ ἐξουσίαι (2), τὰ ὁποῖα ὁ Ἀπόστολος διακρίνει καθαρὰ τὰ μὲν ἀπὸ τὰ δέ, καὶ τὰ ὁποῖα εἶναι προφανῶς ἔργα τοῦ Θεοῦ. Ἐὰν εἰς τὰς λέξεις «ἐποίησε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν» περιλαμβάνονται τὰ πάντα, τί θὰ εἴπωμεν περὶ τῶν ὑδάτων, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐπεφέρετο πνεῦμα Θεοῦ ; Ἐὰν ἐννοοῦνται ἐπίσης ὑπὸ τὸ ὄνομα «γῆ», πῶς ἡ λέξις αὐτὴ θὰ σημαίνῃ ὕλην ἄμορφον, ἀφοῦ τὰ ὕδατα δεικνύουν εἰς τὰ ὄμματά μας τόσην ὠραιότητα ; Καὶ ἂν ἐννοοῦνται κατὰ τὸν τρόπον αὐτόν, διατί, λέγει ἡ Γραφή, ὅτι ἀπὸ τὴν ἄμορφον αὐτὴν ὕλην ἐδημιουργήθη τὸ στερέωμα καὶ ὠνομάσθη οὐρανός, δὲν ὀμιλεῖ δὲ περὶ τῆς δημιουργίας τῶν ὑδάτων ; Μήπως τὰ ὕδατα προσέλαβον τὴν ὠραιότητά των, κατὰ τὴν στιγμὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν εἶπεν ὁ Θεός : «συναχθήτω τὸ ὕδωρ τὸ ὑπὸ κάτω τοῦ οὐρανοῦ εἰς συναγωγὴν μίαν», οὕτως ὥστε ἡ συναγωγὴ αὕτη νὰ ὑποδεικνύῃ τὴν στιγμὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐπλάσθησαν ; Ἀλλὰ τότε τί πρέπει νὰ εἴπωμεν περὶ τῶν ὑδάτων τῶν ὑπεράνω τοῦ στερεώματος ; Ἐὰν ἔμεναν ἀκατασκεύαστα, δὲν θὰ κατεῖχον μίαν τόσον ἐξαιρετικὴν θέσιν, δὲν ἀναφέρεται δὲ πούθεν ἄ εἰς τὴν Γραφὴν ὁ λόγος, διὰ τὸν ὁποῖον ἐπλάσθησαν.

Κατὰ ταῦτα, ὑπάρχουν ἀντικείμενα περὶ τῆς δημιουργίας

(1) Πρὸβλ. Γένν. Α', 31.

(2) Κολασ. α', 16.

τῶν ὁποίων ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δὲν ὁμιλεῖ ἡ Γραφή, μολονότι δὲν εἶναι ἀμφίδολος οὔτε εἰς τὴν ὑγιᾶ πίστιν οὔτε εἰς τὴν ἰσχυρὰν νόησιν, πρέπει δὲ νὰ ἔχη χάσει κανεὶς κάθε δογματικὴν εὐθυκρισίαν, διὰ νὰ τολμήσῃ νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι τὰ ὕδατα ταῦτα εἶναι συναιώνια μὲ τὸν Θεόν, μὲ τὴν πρόφασιν, ὅτι ἡ Γένεσις ὁμιλεῖ περὶ αὐτῶν, χωρὶς ν' ἀναφέρῃ, πότε ἐδημιουργήθησαν. Ὡστε διατί δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ ἐννοήσωμεν, ὑπὸ τὸ φῶς τῆς ἀληθείας, ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ ἄμορφος ὕλη, τὴν ὁποίαν ἡ Γραφή ὀνομάζει ἀόριστον καὶ ἀκατασκεύαστον καὶ ἄβυσσον σκοτεινὴν, ἀπεσπάσθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐκ τοῦ μηδενὸς καὶ δὲν εἶναι συναιώνιος τοῦ, μολονότι ἡ ἱερὰ ἱστορία παρέλειψε νὰ καθορίσῃ τὴν στιγμὴν τῆς δημιουργίας τῆς ;

Ἀκούω τὰς διαφόρους αὐτὰς γνώμας, τὰς ζυγίζω, ἐφ' ὅσον τὸ ἐπιτρέπει ἡ ἀδυναμία μου, τὴν ὁποίαν ὁμολογῶ εἰς τὸν Θεόν μου, ἂν καὶ αὐτὸς δὲν τὴν ἀγνοεῖ. Βλέπω, ὅτι δυνατὸν νὰ προκύψουν δύο εἰδῶν ἀσυμφωνίαι ἐπὶ μιᾶς μαρτυρίας διατυπωμένης ἐκ μέρους ἀξιοπίστων ἐρμηνευτῶν : ἡ μία σχετίζεται μὲ τὴν ἀλήθειαν αὐτῶν τούτων τῶν πραγμάτων, ἡ ἄλλη μὲ τὴν πρόθεσιν ἐκείνου, ὁ ὁποῖος ὁμιλεῖ περὶ αὐτῶν. Ἐν νὰ ζητῇ κανεὶς, σχετικῶς μὲ τὴν δημιουργίαν, τὴν ἀλήθειαν, ἢ τὸ νὰ ζητῇ ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ὁ Μωϋσῆς, ὁ ὑπέροχος αὐτὸς θεράπων τῆς πίστεώς Σου, ἠθέλησε νὰ ἐννοηθῇ διὰ τῶν λέξεών του ἐκ μέρους ἐκείνου, πού τὸν ἀναγινώσκει καὶ ἀκροᾶται τῶν λόγων του, δὲν εἶναι ἓνα καὶ τὸ αὐτό.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν πρώτην δυσκολίαν, μακρὰν ἐμοῦ ὄλοι ἐκεῖνοι, πού ἐκλαμβάνουν ὡς ἀσφαλεῖς ἀληθείας ψευδῆ δόγματα ! Ὅσον δὲ ἀφορᾷ τὴν δευτέραν δυσκολίαν, μακρὰν ἐμοῦ ὄλοι ἐκεῖνοι, πού παραδέχονται, ὅτι ὁ Μωϋσῆς εἶπε ψευδῆ πράγματα ! Ἄλλ' ἐγὼ ποθῶ νὰ ἐνωθῶ μετὰ Σοῦ, Κύριέ μου, νὰ εὔρω ἀπόλαυσιν εἰς τοὺς κόλπους Σου μετ' ἐκείνων, πού τρέφονται ἐκ τῆς ἀληθείας Σου εἰς τὴν ὀλοκλήρωσιν τοῦ ἔρωτός Σου. Ἄς πλησιάσωμεν μαζὶ πρὸς τοὺς λόγους τῆς Βίβλου Σου καὶ ἄς ἀναζητήσωμεν ἐκεῖ τὴν σκέψιν Σου εἰς τὴν σκέψιν τοῦ θεράποντός Σου, ἡ Γραφή τοῦ ὁποίου ὑπῆρξεν ἰδικός Σου ἐρμηνευτής.

Καὶ ὅμως ποῖος ἀπὸ ἡμᾶς θὰ ἤμπορουσε νὰ ὑπερηφανευθῇ, ὅτι ἐμάντευσε καλῶς τὴν σκέψιν ἐκείνην ἐν μέσῳ τόσων δυνατοτήτων, αἱ ὁποῖαι παρουσιάζονται εἰς τοὺς ποθοῦντας νὰ κατανοή-

σουν είτε κατά ταύτην είτε κατ' ἐκείνην τὴν ἔννοιαν τοὺς λόγους Σου, ὥστε νὰ εἶναι ἱκανὸς νὰ ἰσχυρισθῆ : « Ἴδου τί ἐννοεῖ ὁ Μωϋσῆς, ἰδου ἡ ἔννοια, ποὺ δίδει εἰς τὴν ἀφήγησίν του », μετὰ τῆς αὐτῆς πεποιθήσεως, μὲ τὴν ὁποίαν ἰσχυρίζεται, ὅτι ἡ αὐτὴ ἡ ἀφήγησις εἶναι ἀληθινή, ὁποιαδήποτε καὶ ἂν ἦτο ἡ πρόθεσις αὐτοῦ τούτου τοῦ Μωϋσέως :

Ὡς πρὸς ἐμέ, ἰδου Κύριε ! Ἐγὼ ὁ δοῦλος Σου, ποὺ προσφέρω εἰς τὸ βιβλίον αὐτὸ τὴν θυσίαν τῶν ἐξομολογήσεών μου καὶ ποὺ ζητῶ ἀπὸ τὸν οἶκτόν Σου τὴν δύναμιν νὰ ἐκτελέσω τὴν θυσίαν ταύτην πιστῶς, ἰσχυρίζομαι μετ' ἀκραδάντου πίστεως, ὅτι διὰ τοῦ αἰωνίου λόγου Σου ἐπλασεσ τὰ πάντα, τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα. Ἄλλ' ἢ μπορῶ μετὰ τῆς αὐτῆς πεποιθήσεως νὰ ἰσχυρισθῶ, ὅτι ὁ Μωϋσῆς ἐννοοῦσε τὸ αὐτό, ὅταν ἔγραφε : « ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν » ; Διότι, ἐὰν ὁ πρῶτος ἰσχυρισμὸς εἶναι δι' ἐμέ ἀσφαλῆς ὑπὸ τὸ φῶς τῆς ἀληθείας Σου, εἶμαι ἄρα γε βέβαιος, ὅτι ἀναγινώσκω εἰς τὸ πνεῦμα του τὴν ἀληθῆ του σκέψιν, ὅταν ἔγραφε τ' ἀνωτέρω κατὰ τὸν τρόπον αὐτόν :

Ὁ Μωϋσῆς λέγων « ἐν ἀρχῇ » ἠδύνατο νὰ ἐννοῆ « ἐν ἀρχῇ αὐτῆς ταύτης τῆς δημιουργίας ». Μὲ τὰς λέξεις « οὐρανὸς » καὶ « γῆ » ἴσως ἠθέλησε νὰ ὀνομάσῃ τὴν τε σωματικὴν καὶ τὴν πνευματικὴν φύσιν ὅχι ἤδη μορφωμένην καὶ συγκεκροτημένην, ἀλλ' ἐν καταστάσει ἀμόρφου προπλάσματος. Βλέπω καθαρά, ὅτι αἱ δύο αὗται ἔννοιαι δυνατὸν νὰ θεωρηθοῦν ἐξ ἴσου ὀρθαί. Ἄλλὰ ποίαν ἐκ τῶν δύο εἶχεν εἰς τὸν νοῦν του ὁ Μωϋσῆς, ὅταν ἔγραφεν αὐτὰς τὰς λέξεις, δὲν ἢ μπορῶ τόσον ἀσφαλῶς νὰ τὸ διακρίνω. Ἄλλως τε, ὁποιαδήποτε ἐξ αὐτῶν τῶν δύο ἐννοιῶν ἢ ὁποιαδήποτε ἄλλην, τὴν ἐποίαν δὲν θ' ἀναφέρω ἐδῶ, εἶχεν ὑπ' ὄψιν του, εἶμαι βέβαιος, ὅτι ἕνας τοιοῦτος μέγας ἀνὴρ ἠτένισε τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν ἐξήγγειλε κατὰ τρόπον, ποὺ τοῦ ἦτο ἀρεστός.

Ὡστε ἄς μὴ μ' ἐνοχλῆ κανεὶς λέγων : « Ἡ πραγματικὴ σκέψις τοῦ Μωϋσέως δὲν εἶναι ἐκείνη περὶ τῆς ὁποίας ὀμιλεῖς ἐσύ, ἀλλ' ἐκείνη περὶ τῆς ὁποίας ἐγὼ ὀμιλῶ ». Καὶ ἂν ἀκόμη θὰ μοῦ ἔλεγε : « Καὶ πῶς ἤξεύρεις ὅτι ὁ Μωϋσῆς ἐννοοῦσε τὰς λέξεις ἐκείνας κατὰ τρόπον ποὺ τὰς ἐρμηνεύεις ἐσύ ; » Δὲν θὰ εἶχα τὸ δικαίωμα νὰ χάσω τὴν ὑπομο-

νήν μου. Θὰ ἔδιδα τὴν ἀπάντησιν, ποὺ ἔδωσα καὶ ἀνωτέρω καὶ μάλιστα θὰ ἀνέπτυσσα τὰ ἐπιχειρήματά μου εἰς περίπτωσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ ἀντίπαλός μου θὰ ἦτο δύσκολον νὰ πεισθῆ. Ἄλλ' ὅταν ἰσχυρίζονται, ὅτι ἡ πραγματικὴ σκέψις τοῦ Μωϋσέως δὲν εἶναι ἐκείνη, τὴν ὁποίαν διατυπώνω ἐγώ, ἀλλὰ τὴν ὁποίαν διατυπώνουν ἐκεῖνοι, χωρὶς ὅμως νὰ θέτουν ἐν ἀμφιβολίᾳ τὴν ὀρθότητα καὶ τῶν δύο ἀπόψεων, τότε, ὦ ζωὴ τῶν πτωχῶν, ὦ Θεέ μου, εἰς τοὺς κόλπους τοῦ ὁποίου δὲν ὑπάρχει καμμία ἀντίφασις, κάμε νὰ βρέξῃ τὴν ψυχὴν μου δρόσος καταπραϋντικὴ, διὰ νὰ μοῦ δώσῃ τὴν δύναμιν ν' ἀνεχθῶ τοιούτου εἴδους ὑποκείμενα. Διότι ἐφ' ὅσον ὁμιλοῦν κατὰ τοιοῦτον τρόπον, δὲν εἶναι ἄνθρωποι τοῦ Θεοῦ, οὔτε εἶδαν καθαρὰ στὴν καρδίᾳ τοῦ θεράποντός Σου. Ὁχι ! Εἶναι θρασεῖς. Δὲν ἐννοοῦν τὴν σκέψιν τοῦ Μωϋσέως, δὲν ἀγαποῦν παρὰ τὴν ἰδικὴν των σκέψιν, ὅχι διότι εἶναι ὀρθή, ἀλλὰ διότι εἶναι ἰδική των. Ἄλλως θ' ἀγαποῦσαν ἐξ ἴσου καὶ τὴν σκέψιν τῶν ἄλλων, ἐφ' ὅσον θὰ ἦτο ἀληθινή, καθὼς ἐγὼ ἀγαπῶ αὐτό, ποὺ λέγουν αὐτοί, ὅταν λέγουν τὴν ἀλήθειαν, ὅχι διότι ὁμιλοῦν, ἀλλὰ διότι εἶναι ἀλήθεια. Τὸ γεγονός, ὅτι αὕτη ἢ ἐκείνη ἢ γνώμη των εἶναι ὀρθή, δεικνύει ὅτι παύει ν' ἀνήκει εἰς αὐτοὺς καθ' ὀλοκληρίαν. Ἄλλ' ἐὰν τὴν ἀγαποῦν, ἐπειδὴ εἶναι ὀρθή, τότε δὲν ἀνήκει οὔτε εἰς ἐμέ, ὅπως δὲν ἀνήκει καὶ εἰς ἐκεῖνους, διότι καθίσταται κοινὸν κτῆμα ὄλων ἐκείνων, ποὺ ἀγαποῦν τὴν ἀλήθειαν.

Κατὰ ταῦτα, ὁσάκις ἰσχυρίζονται, ὅτι ἡ ἀληθινὴ σκέψις τοῦ Μωϋσέως δὲν εἶναι ἐκείνη, τὴν ὁποίαν τοῦ ἀποδίδω ἐγώ, ἀλλ' ἐκείνη, ποὺ τοῦ ἀποδίδουν αὐτοί, ὁ ἰσχυρισμός των δὲν μοῦ ἀρέσει, τὸν ἀποκρούω. Ἐὰν ἔβλεπαν καθαρὰ, θ' ἀντελαμβάνοντο, ὅτι ἡ ἰταμότης των δὲν στηρίζεται εἰς τὴν γνώσιν, ἀλλ' εἰς τὴν αὐθάδειαν, εἰς τὴν ἀλαζονείαν καὶ ὅχι εἰς τὴν (προφητικὴν) ἐνόρασιν.

Ἴδου διατί, Κύριε, ἡ κρίσις Σου εἶναι φοβερὰ ! Διότι ἡ ἀλήθειά Σου δὲν ἀνήκει οὔτε εἰς ἐμέ οὔτε εἰς τοῦτον ἢ ἐκεῖνον. Ἡ ἀλήθειά Σου ἀνήκει εἰς πάντας καὶ μᾶς καλεῖ δημοσίᾳ νὰ λάβωμεν μέρος εἰς αὐτήν, προσθέτων τὴν φοβερὰν προειδοποίησιν νὰ μὴ τὴν κρατήσωμεν ὡς προσωπικὸν ἀγαθὸν μας, ἀν δὲν θέλωμεν νὰ τὴν στερηθῶμεν ἡμεῖς οἱ ἴδιοι. Ὅποιοσδήποτε διεκδικεῖ τὸ ἀγαθὸν αὐτὸ δι' ἰδικὴν του χρήσιν· τὸ ἀγαθὸν αὐτό, ποὺ εἶναι προωρισμένον διὰ κοινὴν ὠφέλειαν, καὶ θέλει νὰ οἰκαιοποιηθῆ

ὅ,τι ἀνήκει εἰς ἕλας, ἀποστερεῖται τοῦ κοινεῦ τούτου κεφαλαίου ὡς πρὸς τὸ ἰδικόν του κεφάλαιον, κατερχόμενος ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν εἰς τὸ ψεῦδος, διότι «ὁ λαλῶν τὸ ψεῦδος ἐκ τῶν ἰδίων λαλεῖ» (1).

ὦ Θεέ μου, ὑπέροχε κριτά, ὦ Σὺ ἀπόλυτος ἀλήθεια ! Ἄκουσε, γαί ἄκουσε τί ἀποκρίνομαι εἰς αὐτοὺς ποῦ μοῦ ἀντιλέγουν. Ὁμιλῶ ἐνώπιόν Σου ἐνώπιον τῶν ἀδελφῶν μου «τῶν χρωμένων νομίμως τῷ νόμῳ»(2), μὲ τὸν σκοπὸν νὰ ἐπικαλεσθῶ τὴν εὐσπλαγγνίαν Σου. Εὐδόκησε νὰ ἴδῃς καὶ ν' ἀκούσῃς τί θ' ἀπαντήσω εἰς τὸν ἀντιλέγοντα.

Ἴδού ποίας λέξεις θὰ τοῦ ἀπευθύνω· λέξεις ἀδελφικὰς καὶ εἰρηγικὰς : Ὅταν βλέπωμεν καὶ οἱ δύο, ὅτι ἐκεῖνο, ποῦ λέγω εἶναι ἀληθινόν, σὲ ἐρωτῶ ποῦ τὸ βλέπομεν ; Τὸ βλέπομεν καὶ οἱ δύο εἰς τὴν ἀναλλοίωτον ἀλήθειαν, ποῦ εὐρίσκεται ὑπεράνω τῆς νοήσεώς μας. Ἐὰν λοιπὸν συμφωνοῦμεν ὡς πρὸς τὸ φῶς αὐτὸ τοῦ Κυρίου, Θεοῦ ἡμῶν, διατί ν' ἀμφισβάλλωμεν διὰ τὴν σκέψιν τῶν συνανθρώπων μας ; Δὲν ἤμποροῦμεν ὅμως νὰ ἴδωμεν τὴν σκέψιν αὐτήν, ὅπως βλέπωμεν τὴν ἀφθαρτον ἀλήθειαν. Καὶ ἂν ἀκόμη αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ Μωϋσῆς παρουσιάζετο καὶ μᾶς ἔλεγεν : «Ἴδού, αὐτὴ ἦτο ἡ σκέψις μου», δὲν θὰ ἐβλέπαμε τὸν λόγον του ἀλλὰ θὰ ἐπιστεύαμε εἰς αὐτόν. Λοιπὸν ἄς προφυλαχθῶμεν «ἵνα μὴ εἰς ὑπὲρ τοῦ ἐνὸς φυσιοῦσθε κατὰ τοῦ ἐτέρου» (3). «Ἀγαπήσωμεν Κύριον τὸν Θεὸν ἡμῶν ἐξ ὅλης τῆς καρδίας μας, ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς μας, ἐξ ὅλης τῆς διανοίας μας καὶ τὸν πλησίον μας ὡς τὸν ἑαυτὸν μας»(4).

Ἐὰν δὲν πιστεύωμεν ὅ,τι ὁ Μωϋσῆς ἐσκέφθη, ὅ,τι διενοήθη εἰς τὰ βιβλία του, τότε ἐλέγχομεν τὸν Θεὸν ψευδόμενον, ἀποδίδοντες εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ θεράποντός του φροντίδα διαφορετικὴν ἀπὸ ἐκείνην, ποῦ ἐπέβαλεν. Ἀλλὰ προσέξτε ! Ἀφοῦ ἀπὸ τὰς λέξεις αὐτὰς ἀποσπῶνται τόσαι ἰδέαι ἀπολύτως ὀρθαί, πόσον ἐξωφρενικὸν θὰ εἶναι νὰ ἰσχυρισθῶμεν αὐθαίρετως, ὅτι ὁ Μωϋσῆς δὲν εἶχεν ἀποκλειστικῶς τὴν ἰδέαν ἐκείνην, κινδυνεύοντες μὲ τὸν τρό-

(1) Ἰωάνν. η' 14.

(2) Πρβλ. Α', Τιμόθ. α' 8.

(3) Α' Κορινθ. δ', 6.

(4) Πρβλ. Ματθ. κβ', 37.

πον αὐτὸν νὰ διασύρωμεν δι' ὀλεθρίων συζητήσεων τὴν εὐσπλαγχνίαν, ἀποκλειστικὸν σκοπὸν τῶν λέξεων, τὰς ὁποίας ἐπρόφερε καὶ τὰς ὁποίας ἡμεῖς προσπαθοῦμεν νὰ ἐρμηνεύσωμεν.

Καὶ ὅμως, ὦ Θεέ μου, Σὺ, ὁ ἔποϊος μὲ μεγενθύνεις ταπεινούμενον· Σὺ, ὁ ὁποῖος εἶσαι ἡ ἀνάπαυσις τῶν κόπων μου· Σὺ, ποὺ ἀκούεις τὰς ἐξομολογήσεις μου καὶ συγχωρεῖς τὰς ἁμαρτίας μου, ἀφοῦ μοῦ-δίδεις τὴν ἐντολὴν ν' ἀγαπῶ τὸν πλησίον μου ὡς τὸν ἑαυτὸν μου, δὲν ἠμπορῶ νὰ πιστεύσω, ὅτι ὁ Μωϋσῆς, πιστὸς θεράπων Σου, ἔλαβε ἀπὸ Ἐσέ δῶρα ὀλιγώτερα ἐκείνων, ποὺ θὰ εὐχόμευ καὶ θὰ ποθοῦσα ἐγὼ ὁ ἴδιος, ἐὰν εἶχα γεννηθῆ εἰς ἐκείνην τὴν ἐποχὴν καὶ ἂν ἐκαλούμην νὰ Σὲ δουλεύσω μὲ τὴν καρδίαν μου, μὲ τὴν γλῶσσάν μου καὶ νὰ παραδώσω εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὰς Γραφὰς ταύτας, αἱ ὁποῖαι ἦσαν προωρισμέναι νὰ εἶναι δι' ὅλα τὰ ἔθνη τόσον εὐεργετικά καὶ νὰ ἐπιβάλλουν παντοῦ τὸ γόητρον τῆς αὐθεντίας των εἰς κάθε ψευδῆ καὶ ὑπεροπτικὴν διδασκαλίαν.

Θὰ ἤθελα, ἐὰν ἤμουν ἐγὼ ὁ Μωϋσῆς—μήπως ὅλοι δὲν προερχόμεθα ἐκ τοῦ ἰδίου φυράματος(1) «καὶ τί ἐστὶν ἄνθρωπος ὅτι μιμνήσκη αὐτοῦ ;»—θὰ ἤθελα, λέγω, ἐὰν ἤμουν ἐγὼ ὁ Μωϋσῆς καὶ μὲ διέτασες νὰ συντάξω τὸ βιβλίον τῆς Γενέσεως, ν' ἀπαιτήσω παρὰ Σοῦ μίαν τοιαύτην ἱκανότητα διατυπώσεως, ἕνα τοιοῦτον ὕφος, ὥστε καὶ αὐτοὶ ἀκόμη οἱ ἀνίκανοι ἀναγνώσται νὰ ἐννοήσουν τὸν τρόπον, κατὰ τὸν ὁποῖον δημιουργεῖ ὁ Θεὸς καὶ νὰ μὴν ἠμποροῦν νὰ κατηγορήσουν τὰ λεγόμενα ὡς ὑπερβαίνοντα τὰς διανοητικὰς των δυνάμεις, οἱ δὲ ἱκανοὶ νὰ εὐρίσκουν εἰς τὸ βιβλίον αὐτὸ τῆς Γενέσεως, χωρὶς κενά, εἰς τὰς βραχείας ἐκφράσεις τοῦ θεράποντός Σου, ὅλας τὰς ἀληθείας, τὰς ὁποίας ἡ σκέψις των θ' ἀπεκάλυπτεν ἤδη εἰς αὐτούς, καὶ τέλος θὰ ἤθελα, ὅπως, ἐὰν κάποιος ἄλλος ἀντελαμβάνετο εἰς τὸ φῶς τῆς ἀληθείας Σου τυχὸν μίαν νέαν ἐρμηνείαν, δυνηθῆ νὰ τὴν ἐπανεύρη εἰς τὰς λέξεις αὐτὰς καθ' ἑαυτάς.

* *

Ὅπως μία πηγὴ εἶναι πλουσιωτέρα εἰς τὴν στενὴν δεξαμενήν της καὶ διὰ τῶν ναμάτων, τὰ ὁποῖα τροφοδοτεῖ, ποτίζει ἔδα-

(1) Πρὸς Ρωμ. θ', 21.

φος πλατύτερον παρά ὄλα μαζί τὰ ὕδατά της, τὰ ὁποῖα, ἀναδρύνοντα ἐξ αὐτῆς, περιλούουν πλεῖστα σημεῖα, ἔτσι καὶ ἡ ἀφήγησις τοῦ κήρυκος τοῦ Λόγου Σου, ποῦ ἐπέπρωτο νὰ παράσχη στάδιον τόσων ἐρμηνειῶν, σκορπᾷ μὲ ὀλίγας λέξεις, πάρα πολὺ ἀπλᾶς, ἓνα κύμα ὁλόκληρον διαφανοῦς ἀληθείας, ἀπ' ὅπου ὁ καθεὶς ἀρύεται κατὰ βούλησιν τὴν μερίδα του, ὅπως κατόπιν τὴν ἀναπτύξῃ διὰ μακρῶν γλωσσικῶν ἐλιγμῶν.

Ἀναγινώσκοντες ἢ ἀκούοντες αὐτὰς τὰς λέξεις, φαντάζονται τὸν Θεὸν ὡς ἄνθρωπον ἢ ὡς μᾶζαν ἀπεριορίστου δυνάμεως, ἢ ὁποῖα διὰ μιᾶς ἀποφάσεως, τρόπον τινὰ νέας καὶ ἀποτόμου, ἔπλασεν ἔξω ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν της καί, διὰ νὰ εἴπωμεν οὕτω, ἔξ ἀποστάσεως τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, δύο τεράστια σώματα, τὸ ἓνα ἐπάνω καὶ τὸ ἄλλο κάτω, δύο τεράστια σώματα, ὅπου ἐμπερικλείονται τὰ πάντα. Ἀκούοντες : «ὁ Θεὸς εἶπε γενηθήτω—καὶ ἐγένετο», φαντάζονται, ὅτι πρόκειται περὶ λέξεων, ποῦ ἀρχίζουν καὶ τελειώνουν, ποῦ ἀντηχοῦν ὀλίγας στιγμᾶς καὶ σταματοῦν, μόλις δὲ ἐκπνεύσει ὁ ἦχος των, γεννᾶται τὸ ὄν ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἐκάλεσαν νὰ γεννηθῇ. Ὡς πρὸς δὲ τὰς λοιπὰς ἐρμηνείας των (τὰς εἰς τὴν Γένεσιν ἀναφερομένας) αὐταὶ στηρίζονται εἰς ἀντιλήψεις καθ' ὁλοκληρίαν σαρκικᾶς.

Ἄλλ' αὐτοὶ εἶναι ἀκόμη μικρὰ παιδιὰ ἀνίκανα διὰ πνευματικᾶς σκέψεις. Πλὴν ὅμως, ἐφ' ὅσον ἡ παιδικὴ ἀνικανότης των φέρεται ἐπάνω εἰς τὴν ταπεινὴν ἀπλότητα τῆς γλώσσης, ὡς εἰς κόλπον μητρός, τὸ οἰκοδόμημα τῆς σωτηρίας των δὲν εἶναι ὀλιγώτερον στερεόν, χάρις εἰς τὴν πίστιν, ποῦ τοὺς κάμνει νὰ θεωροῦν ὡς βέβαιον καὶ ἀσφαλὲς τὸ ὅτι ὄλα τὰ ὄντα, ἢ θαυμαστὴ ποικιλία τῶν ὁποίων προσπίπτει ἀπὸ παντοῦ εἰς τὰς αἰσθήσεις των, τὰ ἔπλασεν ὁ Θεός.

Δι' ἄλλους πάλιν αἱ λέξεις αὐταὶ δὲν εἶναι πλέον φωλεά, ἀλλὰ κῆπος ὀπωροφόρων δένδρων, ὅπου φαιδροὶ πτερυγίζουσι, ἐπὶ τῇ θέᾳ τῶν καρπῶν, τῶν κρυπτομένων ὑπὸ τὸ φύλλωμα, τοὺς ὁποίους ἀναζητοῦν καὶ κεντροῦν μὲ τὸ ῥάμφος των τερετίζοντες.

Ἀναγινώσκοντες ἢ ἀκούοντες τὰς λέξεις τῆς Γενέσεως, βλέπουν, ὅτι πᾶς χρόνος παρελθὼν καὶ μέλλον, διακατέχεται ἀπὸ τὴν αἰωνίαν καὶ ἀμετάβλητον σταθερότητά Σου, καὶ ὅμως δὲν ὑπάρχει κανένα ἐφήμερον πλᾶσμα, ποῦ νὰ μὴν ἔχῃς πλάσσει Ἐσού.

Βλέπουν, ὅτι ἡ βούλησίς Σου, ὁμοούσιος μὲ Ἐσέ, ἐδημιούργησε τὰ πάντα, χωρὶς νὰ ὑποστῇ καμμίαν ἀλλοίωσιν καὶ χωρὶς νὰ γεννηθῇ εἰς τὴν βούλησίν Σου αὐτὴν μία ἀπόφασις, ποῦ δὲν ὑπῆρξε προηγουμένως. Βλέπουν ὅτι τὰ ἔπλασες, οὐχὶ ἀποσπῶν ἀπὸ Ἐσέ εἰκόνα ἰδικὴν Σου, μορφήν παντὸς πλάσματος, ἀλλ' ἀποσπῶν ἐκ τοῦ μηδενὸς κάποιαν οὐσίαν χωρὶς μορφήν, ἢ ὁποῖα, χωρὶς νὰ εἶναι ὁμοία Σου, ἦτο ἱκανὴ νὰ λάβῃ μορφήν κατ' εἰκόνα Σου καὶ ὁμοίωσίν Σου ἐπανερχομένη εἰς Ἐσέ, τὸ Ἐν, κατὰ τὸ μέτρον τὸ καθορισθὲν ἐκ τῶν προτέρων καὶ χορηγηθὲν εἰς ἕκαστον ὄν ἀναλόγως τοῦ εἶδους του. Ὅτι συνεπῶς ὅλα τὰ πλάσματα εἶναι κατὰ φύσιν, ὅτι, εἴτε εὐρίσκονται γύρω Σου, εἴτε, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον μακρὰν Σου εἰς χρόνον καὶ χῶρον, δημιουργοῦν ἢ ὑφίστανται τὰς θαυμασίας παραλλαγὰς καὶ μεταπτώσεις τοῦ Σύμπαντος.

Τὰ βλέπουν ὅλα αὐτὰ καὶ τ' ἀπολαμβάνουν ἐντὸς τοῦ φωτὸς τῆς ἀληθείας Σου, ἐφ' ὅσον ἐπιτρέπει αὐτὸ ἡ ἀδυναμία των ἐδῶ κάτω.

Ἄλλος πάλιν μελετῶν τὰς λέξεις : «ὁ Θεὸς ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν», ἐννοεῖ μὲ τὴν λέξιν «ἀρχῇ» τὴν σοφίαν, διότι καὶ αὐτὴ μᾶς ὁμιλεῖ. Ἄλλος ἀναλύων τὰς ἰδίας λέξεις, ἐννοεῖ μὲ τὴν λέξιν «ἀρχῇ» τὴν ἀρχὴν τῆς δημιουργίας, δι' αὐτὸν δὲ τὸ «ὁ Θεὸς ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν» ἀντιστοιχεῖ μὲ τὸ «κατ' ἀρχὰς ἔπλασεν ὁ Θεός».

Μεταξὺ ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι μὲ τὴν λέξιν «ἀρχῇ» ἐννοοῦν, ὅτι ὁ Θεὸς ἐποίησε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἐν τῇ σοφίᾳ του, ὁ ἕνας ἰσχυρίζεται, ὅτι αἱ λέξεις οὐρανὸς καὶ γῆ σημαίνουν τὴν ὕλην, ἢ ὁποῖα εἶναι ἀκόμη δεκτικὴ ὀργανώσεως, δηλαδὴ τὴν πλασθεῖσαν ὕλην τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς. Ὁ δεῦτερος πιστεύει, ὅτι πρόκειται περὶ οὐσιῶν, αἱ ὁποῖαι ἔχουν πλασθῆ καὶ διαφοροποιηθῆ. Ὁ τρίτος πρεσβεύει, ὅτι ἡ λέξις οὐρανὸς σημαίνει τὴν διαμορφωθεῖσαν πνευματικὴν φύσιν, ἢ δὲ λέξις γῆ τὴν ἀμορφὴν τὴν ὕλικήν.

Ἡ ἰδία ποικιλία ἐρμηνειῶν παρατηρεῖται εἰς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι μὲ τὰς λέξεις οὐρανὸς καὶ γῆ ἐννοοῦν τὴν εἰσέτι ἀμορφὴν ὕλην, ἢ ὁποῖα ἔδει νὰ χρησιμεύῃ πρὸς δημιουργίαν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς. Ὁ ἕνας βλέπει εἰς τὴν ὕλην αὐτὴν τὴν κοινὴν πηγὴν τῶν ὑπεραισθητῶν καὶ τῶν αἰσθητῶν πλασμάτων. Ὁ δεῦτερος πιστεύει, ὅτι ἐκ τῆς ἀναφερθείσης ὕλης δὲν ἦτο δυνατόν νὰ

γεννηθῆ παρα ἢ αἰσθητή, δηλαδή ἢ σωματικὴ μᾶζα, ἢ περικλείουσα εἰς τοὺς εὐρεῖς κόλπους τῆς ὄλα τὰ ὄρατὰ ὄντα τὰ προσιτὰ εἰς τὰς αἰσθήσεις μας.

Ἡ αὐτὴ ποικιλία ἐρμηνειῶν παρατηρεῖται καὶ εἰς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι πιστεύουν, ὅτι εἰς τὸ χωρίον αὐτὸ οὐρανὸς καὶ γῆ σημαίνουν τὰ ἤδη ὀργανωθέντα καὶ κατατοπισθέντα πλάσματα. Ὁ ἕνας ὀνειρεύεται τὸν ἀόρατον καὶ τὸν ὄρατὸν κόσμον, ὁ δεῦτερος τὸν μοναδικὸν ὄρατὸν κόσμον, ὅπου περιεργαζόμεθα τὸν φωτεινὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, χώραν τοῦ σκότους μετὰ παντὸς ὅ,τι περιλαμβάνουν ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ.

Ἀλλά, ὁ ἰσχυριζόμενος, ὅτι αἱ λέξεις : «ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς» σημαίνουν «κατ' ἀρχὰς ἐπλασεν ὁ Θεὸς» δὲν εὐρίσκει ἄλλο καταφύγιον, διὰ νὰ μείνῃ εἰς τὴν ἀλήθειαν, παρὰ νὰ θεωρήσῃ τὰς λέξεις «οὐρανὸς» καὶ «γῆ», ὡς δηλούσας τὴν ὕλην τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ἤτοι τὸ σύνολον τῆς ὑπεραισθητῆς καὶ τῆς σωματικῆς δημιουργίας. Διότι, ἂν θελήσῃ νὰ ἐρμηνεύσῃ τὰς λέξεις αὐτὰς ὡς δηλούσας ἕνα ἤδη διωργανωμένον σύνολον, δικαιούμεθα νὰ τοῦ ἀπευθύνωμεν τὴν ἐρώτησιν : «Ἐὰν ὁ Θεὸς ἐποίησε ταῦτα κατ' ἀρχὰς, τί ἐποίησε κατόπιν ;» Δεδομένου δὲ ὅτι τὸ σύνολον ὑποτίθεται ἤδη δημιουργηθέν, δὲν θὰ ἤμπορέσῃ νὰ εὕρῃ πλέον τίποτε καὶ ἀμήχανος θ' ἀπαντήσῃ. «Μὰ τί σημαίνει τὸ κατ' ἀρχὰς, ἀφ' οὗ δὲν ἐπηκολούθησε κατόπιν τίποτε ;»

Ἐὰν κανεὶς ὑποθέσῃ, ὅτι ὁ Θεὸς ἐποίησε κατ' ἀρχὰς τὴν ὕλην ἀμορφον, κατόπιν δὲ τῆς ἔδωσε τὴν μορφήν τῆς, αὐτὸ δὲν θὰ ἦτο παράλογον, ἀλλ' ὑπὸ τὸν ὄρον ὅτι ὁ ἰσχυριζόμενος τοῦτο εἶναι εἰς θέσιν νὰ διακρίνῃ ποῖον ἔχει προτεραιότητα ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς αἰωνιότητος, ὑπὸ τὴν ἔποψιν τοῦ χρόνου, ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς προτιμῆσεως καὶ ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς προελεύσεως (quid origine). Λέγω ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς αἰωνιότητος. Παράδειγμα : Ὁ Θεὸς προηγείται ἀπὸ κάθε πλάσμα. Ὑπὸ τὴν ἔποψιν τοῦ χρόνου. Παράδειγμα : Τὸ ἄνθος προηγείται τοῦ καρποῦ. Ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς προτιμῆσεως. Παράδειγμα : Ὁ καρπὸς εἶναι προτιμότερος τοῦ ἄνθους. Ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς προελεύσεως. Παράδειγμα : Ὁ ἦχος προηγείται τοῦ ἄσματος.

Ἐκ τῶν τεσσάρων προτεραιοτήτων τούτων ἡ δευτέρα καὶ ἡ

τρίτη έννοοῦνται εύκολώτατα, ἀλλ' ὡς πρὸς τὴν πρώτην καὶ τὴν τετάρτην οὐμβαίνει τὸ ἀντίθετον. Σπανιώτατος, δυσχερέστατος εἶναι, Κύριε, ὁ δραματισμός· σπανιωτάτη, δυσκολωτάτη ἢ ἐνατένις τῆς αἰωνιότητός Σου, ἢ ὁποῖα, ἀμετάκλητος αὐτὴ καθ' ἑαυτήν, δημιουργεῖ τὰ μεταβλητὰ ὄντα, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἔχει, φυσικά, προτεραιότητα. Καὶ πόση δξύνοια δὲν ἀπαιτεῖται διὰ ν' ἀντιληφθῆ κανεῖς, χωρὶς μέγαλον κόπον, τὴν προτεραιότητα τοῦ ἤχου ἐπὶ τοῦ ἄσματος! Πράγματι τὸ ἄσμα εἶναι ἤχος ὠργανωμένος, ἀλλὰ εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ ἐν ἀντικείμενον, χωρὶς νὰ εἶναι ὠργανωμένον, ἐνῶ ὅ,τι δὲν ὑπάρχει δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὀργανωθῆ. Κατὰ ταῦτα ἢ ὕλη εἶναι προγενεστέρα ἐκείνου, πού ἔχει ἀποσπασθῆ ἐξ αὐτῆς. Ἐὶς δὲ εἶναι προγενεστέρα, δὲν ὀφείλεται οὔτε εἰς τὸν ῥόλον μιᾶς δημιουργικῆς ἐνεργείας (ὁ ῥόλος τῆς εἶναι μάλλον παθητικός), οὔτε εἰς χρονικὴν προτεραιότητα, διότι δὲν ἀρχίζομεν νὰ ἐκβάλλωμεν ἀνοργανώτους ἤχους, μὴ συγκροτοῦντας ἄσμά τι, με τὸν σκοπὸν νὰ τοὺς προσαρμόσωμεν, κατόπιν δὲ νὰ τοὺς ἐπεξεργασθῶμεν, προσδίδοντες εἰς αὐτοὺς μορφήν ἄσματος, ὅπως ἐπεξεργαζόμεθα τὸ ξύλον καὶ τὸν ἄργυρον διὰ νὰ κατασκευάσωμεν ἐξ αὐτῶν ἓνα κιθάρην ἢ ἓνα σκεῦος. Πράγματι, αἱ ὕλαι αὐταὶ προηγοῦνται χρονικῶς ἀπὸ τὰ ἀντικείμενα, πού ἀποσπῶνται ἐξ αὐτῶν. Ἄλλ' ὅσον ἀφορᾷ τὸ ἄσμα, δὲν οὐμβαίνει τὸ ἴδιον. Ὅταν ψάλλωμεν, ἀκούομεν τὸν ἤχον τοῦ ἄσματος μῆς. Δὲν ὑπάρχει κατ' ἀρχὰς ἤχος ἀνοργανώτος καὶ κατόπιν ἄσμα ὠργανωμένον. Ὁ ἤχος, ὅταν ἀπαξ ἀρθρωθῆ, ἐξαφανίζεται, καὶ δὲν ἀπομένει τίποτε, δυνάμενον νὰ περισυλλεγῆ ἀπὸ τὴν τέχνην καὶ νὰ ἐναρμονισθῆ. Ὅθεν ἢ συνισταμένη τοῦ ἄσματος εἶναι οἱ ἤχοι. Ἡ ὕλη τοῦ εἶναι ὁ ἤχος, ὁ ὁποῖος, διὰ νὰ γίνῃ ἄσμα, λαμβάνει ὠρισμένην μορφήν. Ἴδου διατί, ὡς εἶπα, ὁ ἤχος ὡς ὕλη ἔχει προτεραιότητα ἐπὶ τοῦ ἄσματος, ὡς ὠρισμένης μορφῆς. Ἡ προτεραιότης δὲ αὕτη δὲν ὀφείλεται εἰς μίαν δημιουργικὴν δύναμιν, διότι ὁ ἤχος δὲν δημιουργεῖ τὸ ἄσμα, ἀλλὰ παρέχεται ὑπὸ τοῦ σωματικοῦ ὀργάνου εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀριδοῦ, πού δημιουργεῖ ἀπὸ τὸν ἤχον τὸ ἄσμα. Δὲν εἶναι χρονικὴ: ὁ ἤχος ἐκβάλλεται μαζί με τὸ ἄσμα. Δὲν ὀφείλεται εἰς προτίμησιν: δὲν ἢμπορεῖ κανεῖς νὰ προτιμήσῃ τὸν ἤχον ἀπὸ τὸ ἄσμα, διότι τὸ ἄσμα δὲν εἶναι παρὰ ὁ ἤχος—ὁ ἤχος περιβεβλημένος με ὠραιό-

τητα. "Όχι. Ἡ ἐν λόγῳ προτεραιότης ὀφείλεται εἰς τὴν προέλευσιν, διότι τὸ ἄσμα δὲν λαμβάνει τὴν μορφήν αὐτοῦ διὰ τὴν γίνῃ ἤχος, ἀλλ' ὁ ἤχος διὰ τὴν γίνῃ ἄσμα.

Ἀπὸ τὸ παράδειγμα τοῦτο ἄς ἐννοήσῃ ὁποῖος ἡμπορέσει, ὅτι ἡ ὕλη τοῦ Σύμπαντος ἐπλάσθη κατ' ἀρχὰς καὶ ὠνομάσθη οὐρανὸς καὶ γῆ, διότι ἐξ αὐτῆς ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ ἐδημιουργήθησαν. Δὲν ἐπλάσθη κατ' ἀρχὰς ὑπὸ τὴν ἔποψιν τοῦ χρόνου, διότι ὁ χρόνος δὲν γεννᾶται παρὰ μόνον, ὅταν τ' ἀντικείμενα ἔχουν λάβει μορφήν. Ἀλλὰ ἡ ὕλη αὐτὴ ἦτο ἄμορφος (ἀκατασκευάστος) καὶ δὲν ἐνεφανίσθη ἐν τῷ χρόνῳ παρὰ μόνον μετ' αὐτοῦ τούτου τοῦ χρόνου. Καὶ ἔμωσ δὲν δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν τίποτε περὶ αὐτῆς, ἐὰν δὲν τῆς ἀποδώσωμεν κάποιο ὁμοίωμα χρονικῆς προτεραιότητος, παρὰ τὴν πραγματικὴν κατωτερότητά της, διότι ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἔλαβε μορφήν, δὲν εἶναι ἀναμφισβητήτως ἀνώτερον ἐκείνου, ποῦ στερεῖται τοιαύτης; Ἀλλὰ καὶ πάλιν προηγήθη αὐτῆς ἡ αἰωνιότης τοῦ Πλάστου, ἵνα ἡ οὐσία, ἐκ τῆς ὁποίας ἔπρεπε νὰ δημιουργηθοῦν τὰ πλάσματα, δημιουργηθῇ αὐτὴ ἡ ἴδια ἐκ τοῦ μηδενός.

*
* *

Ἐν μέσῳ τῶσων ὀρθῶν ἀντιλήψεων, τὴν ἐμόνοιαν ἡμπορεῖ ν' ἀποκαταστήσῃ ἡ ἀλήθεια καὶ μόνον αὐτὴ. Εἶθε νὰ στρέψῃ ὁ Θεὸς πρὸς ἡμᾶς τὴν εὐσπλαγχνίαν του, διὰ νὰ κάμωμεν νόμιμον χρῆσιν τοῦ νόμου, ἀνάγοντες αὐτὸν εἰς τὴν ἀγνὴν ἀγάπην, σκοπὸν τῆς παραγγελίας (1).

Τοιοιουτρόπως, ἐὰν κανεῖς μ' ἐρωτήσῃ, ποίαν ἐκ τῶν ἐρμηνειῶν τούτων εἶχεν ὑπ' ὄψιν τοῦ ὁ Μωϋσῆς, θὰ ἐλησμόνουν τὴν ἀληθῆ γλῶσσαν τῶν «ἐξομολογήσεών» μου, ἂν δὲν ὠμολογοῦσα, ὅτι περὶ αὐτοῦ δὲν γνωρίζω τίποτε. Ἀλλ' ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον δὲν ἀγνοῶ, εἶναι τὸ ὅτι αἱ ἐν λόγῳ ἀντιλήψεις εἶναι ὀρθαί, ἐκτὸς τῶν ὕλιστικῶν (carnalibus) ἐκείνων θεωριῶν, περὶ τῶν ὁποίων διετύπωσα ἤδη τὴν σκέψιν μου. Αὐτοί, οἱ ὁποῖοι τὰς συμμερίζονται, εἶναι μικρὰ παιδιὰ μὲ ἀγαθὰς ἐλπίδας· παιδιὰ, ποῦ δὲν τὰ τρομάζουν οἱ λόγοι τῶν Γραφῶν Σου, οἱ τόσον ὑπέροχοι εἰς τὴν ταπει-

(1) Πρβλ. Α' Τιμόθ. α' 5. «Τὸ δὲ τέλος τῆς παραγγελίας ἐστὶν ἀγάπη ἐκ καθαρᾶς καρδίας καὶ συνειδήσεως ἀγαθῆς καὶ πίστεως ἀνυποκρίτου».

νοφροσύνην των, οί τόσοι κατάμεστοι έννοιών και εις αὐτήν ἀκόμη τήν σύντομον διατύπωσίν των.

Ἄλλ' ὅλοι ἡμεῖς ποῦ βλέπομεν και λέγομεν τήν ἀλήθειαν, ὅσον ἀφορᾷ τὰ κείμενα αὐτά, ἃς ἀγαπῶμεν ἀλλήλους και ἃς ἀγαπῶμεν και τόν Θεόν μας, τῆς ἀληθείας πηγῆν, ἐάν δέν ἔχωμεν τήν δίψαν τῶν χιμαριῶν, ἀλλά τήν δίψαν τῆς ἀληθείας. Ἄς τιμήσωμεν τόν θεράποντά Σου, κήρυκα τῶν Γραφῶν Σου, τὰς ὁποίας κατέχει τὸ πνεῦμά Σου και ἃς πιστεύσωμεν, ὅτι ὁ θεράπων Σου αὐτός, διατυπῶνων γραπτῶς τὰς ἀποκαλύψεις Σου, δέν εἶχεν ὑπ' ὄψιν του παρά ἐκεῖνο, ποῦ διακρίνεται διὰ τὰς ἐκθαμβωτικοῦ φωτός ἀληθείας του και διὰ τοὺς ἀγλαοὺς καρπούς του.

Τοιοιουτρόπως, ἐάν κανεῖς μοῦ εἶπη : « Ὁ Μωϋσῆς ἐσκέφθη ἀκριδῶς καθὼς ἐσκέφθηκα και ἐγώ », και ἕνας ἄλλος μοῦ εἶπη : « Δέν ἐσκέφθηκε ἔτσι διόλου, ἢ ὀρθή σκέψις του εἶναι ἢ ἰδική του ! » θ' ἀπαντήσω μὲ πνεῦμα, ὅσο πιστεύω περισσότερο θρησκευτικόν : « Διατί νὰ μὴν ἔχη σκεφθῆ σύμφωνα μὲ τὰς δύο ἐρμηνείας, ἀφοῦ και αἱ δύο εἶναι ὀρθαί ; » Και ἂν κανεῖς διακρίνη εἰς τὰ λεγόμενά του μίαν τρίτην ἢ τετάρτην ἔννοιαν, διατί νὰ μὴ πιστεύσωμεν, ἐφ' ὅσον αὐτὴ ἢ τρίτη ἢ τετάρτη ἔννοια εἶναι ὀρθή, ὅτι ὁ Μωϋσῆς τὰς διέκρινε ὅλας, αὐτός, διὰ τοῦ ὁποίου ὁ ἕνας και ὁ μόνος Θεὸς προσήρμοσε τὰς ἱεράς Γραφάς εἰς τήν ἀντίληψιν τῶν ἀναγνωστῶν, ποῦ ὤφειλαν νὰ ἴδουν εἰς αὐτὰς πράγματα διάφορα, ἀλλ' ἐξ ἴσου ἀληθινά ;

Ὡς πρὸς ἐμέ, δηλῶ μετὰ θάρρους και ἀπὸ τὰ βάθη τῆς καρδίας μου, ὅτι, ἐάν κατώρθωνα νὰ φθάσω εἰς τὸ ἀποκορύφωμα τῆς αὐθεντικῆς ἐρμηνείας και ἂν ἤμποροῦσα νὰ γράψω κάτι σχετικόν, θὰ ἤθελα νὰ τὸ ἔγραφα κατὰ τρόπον, ὥστε ὁ καθεὶς νὰ ἀκούῃ εἰς τὰς λέξεις μου τήν ἠχὴ τῶν ὀρθῶν ἰδεῶν, ποῦ θὰ ἐσχηματίζοντο ἐν σχέσει πρὸς αὐτὰ ταῦτα τὰ πράγματα, μᾶλλον παρά νὰ περιορισθῶ εἰς τήν διατύπωσιν μιᾶς και μόνης ἔννοιᾶς ἀρκετὰ καθαρᾶς, ὥστε ν' ἀποκλείῃ ὅλας τὰς λοιπὰς σημασίας τῶν γραφομένων μου, μολονότι αἱ λοιπαὶ αὐταὶ σημασίαι δέν θὰ περιείχον κάποιαν πλάνην, ποῦ θὰ ἦτο δυνατόν νὰ μεῦ κάμη ἐκπληξιν.

Προφύλαξέ με λοιπόν, ὦ Θεέ μου, ἀπὸ τοῦ νὰ γίνω τόσο ἰταμός, ὥστε νὰ πιστεύω, ὅτι ἕνας τόσον μέγας ἀνὴρ δέν ἔτυχεν ἀπὸ Σοῦ μιᾶς τοιαύτης χάριτος ! Ὡ ναί ! Ὅταν ἔγραφεν ὁ Μωϋ-

σῆς, εἶχεν εἰς τὴν σκέψιν καὶ τὴν φαντασίαν τοῦ ὄλας τὰς ἀληθείας, τὰς ὁποίας ἡμεῖς ἠμπορέσαμεν ν' ἀνακαλύψωμεν εἰς τὰς λέξεις του, καθὼς ἀκριβῶς καὶ ἐκεῖνας, ποῦ εἶναι δυνατὸν ν' ἀνακαλύψωμεν, ἀλλὰ τὰς ὁποίας δὲν ἔχομεν ἀνακαλύψει ἀκόμη.

Τέλος, Σὺ, Κύριε, ποῦ δὲν εἶσαι σὰρξ καὶ αἷμα, ἀλλὰ Θεός, εἶπέ μας : ἐὰν οἱ ἄνθρωποι δὲν εἶδαν τὰ πάντα, τὸ Ἅγιον Πνεῦμα Σου, τὸ ὁποῖον ὀδηγήσει με ἐν τῇ ἀληθείᾳ, ἦτο ποτὲ δυνατὸν νὰ μὴ γνωρίζῃ κάτι ἐξ ἐκείνων, τὰ ὁποῖα ἐσκόπευες ν' ἀποκαλύψῃς διὰ τῶν λέξεων αὐτῶν εἰς τοὺς μέλλοντας ἀναγνώστας Σου καὶ εἰς περίπτωσιν ἀκόμη κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ ἑρμηνεύς Σου δὲν τὰς ἐννοοῦσε παρὰ μόνον ὑπὸ μίαν τῶν πολλαπλῶν ὀρθῶν σημασιῶν των ; Ὑπὸ τὴν ἄποψιν ταύτην, ἡ σημασία, ποῦ εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν, ἦτο ὑπερτέρα ἀπὸ ὄλας τὰς λοιπὰς σημασίας. Ἄλλ' εἰς ἡμᾶς, Κύριε, ἀποκάλυψε τὴν σημασίαν ταύτην ἢ ὁποιαδήποτε ἄλλην θελήσης σημασίαν ὀρθήν. Εἴτε δὲ ἀποκαλύψεις εἰς ἡμᾶς ὁποίαν καὶ εἰς τὸν θεράποντά Σου σημασίαν, εἴτε κάποιαν ἄλλην, εἰς τὰς λέξεις, περὶ τῶν ὁποίων πρόκειται, προφύλαξέ μας Σὺ ὁ ἴδιος, διὰ νὰ μὴ γίνωμεν τὸ παίγνιον τῆς πλάνης.

Ἴδου Κύριε, πόσα ἔγραψα, γαί, πόσα ἔγραψα σχετικῶς μετὰ τὸ σύντομον ἐκεῖνο χωρίον ! Πῶς λοιπὸν θὰ ἐπαρκέσουν αἱ δυνάμεις μου, πῶς θὰ ἐπαρκέσῃ ὁ χρόνος, ποῦ διαθέτω, δι' ὄλας τὰς Γραφὰς Σου ;

Ἐπίτρεπέ μου λοιπὸν νὰ συντομεύσω περισσότερον τὰς ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἐξομολογήσεις μου καὶ νὰ εὔρω μίαν καὶ μόνην σημασίαν, τὴν ὁποίαν Σὺ μοῦ ἀνήγγειλες ὡς ἀληθῆ, βεβαίαν καὶ ἀγαθὴν καὶ ἂν ἀκόμη πολλαὶ ἄλλαι σημασίαι παρουσιάζοντο, ἐκεῖ ὅπου θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ παρουσιασθεῖν. Αἱ ἐξομολογήσεις μου ἄς εἶναι ἀρκετὰ εἰλικρινεῖς, ὅπως, ἐὰν τυχὸν ἀνακαλύψω τὴν σκέψιν τοῦ ἑρμηνέως Σου, δυνηθῶ νὰ τὴν ἀποδώσω ἀπταιστως— διότι αὐτὸς πρέπει νὰ εἶναι ὁ σκοπὸς τῆς προσπαθείας μου — ἢ, ἐὰν δὲν τὸ κατορθώσω, ὅπως ἠμπορέσω νὰ εἶπω τοῦλάχιστον ὅ,τι διὰ τῶν λέξεων ἐκείνων ἠθέλησε νὰ εἴπῃ ἢ Ἄληθείᾳ Σου, ἀφοῦ εἶπε καὶ εἰς τὸν Μωϋσῆν ὅ,τι ἠθέλησεν.

ΒΙΒΛΙΟΝ ΙΓ'

Κάθε πλάσμα ὀφείλει τὴν ὑπαρξίν του εἰς τὴν καλοκαγαθίαν τοῦ Θεοῦ.—Ὁ Αὐγουστίνος εἰς τὰς πρώτας λέξεις τῆς Γενέσεως ἀνακαλύπτει τόσον τὸ Τρισυπόστατον τοῦ Θεοῦ, ὅσον καὶ τὴν προσωπικὴν ὑπόστασιν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. — Εἰκὼν τοῦ Τρισυποστάτου ἐν τῷ ἀνθρώπῳ.—Ὁ Θεὸς ἐνεργεῖ ἐν τῇ καθιδρῦσει τῆς Ἐκκλησίας, καθὼς ἀκριβῶς καὶ ἐν τῇ δημιουργίᾳ τοῦ κόσμου.—Ἡ μυστηριακὴ σημασία τῆς Πλάσεως.

Σ' ἐπικαλοῦμαι, ὦ Θεέ μου, τὸ ἔλεός μου⁽¹⁾, Σὺ ποὺ με ἔπλασες καὶ δὲν ἐλησμόνησες ἐκεῖνον, ποὺ Σὲ εἶχε λησμονήσει. Σὲ καλῶ εἰς τὴν ψυχὴν μου, τὴν ὁποίαν προετοιμάζεις νὰ Σὲ δεχθῆ διὰ τοῦ πόθου, ποὺ τῆς ἐμπνέεις. Ὡ μὴ περιφρονήσῃς ἐμένα, ποὺ Σὲ καλῶ. Πρὶν με ἀκούσῃς, εἶχες ἤδη προηγηθῆ, δταν διὰ τόσων ἐπανειλημμένων παραινέσεων μου ἐπέβαλες ν' ἀκούσω ἀπὸ μακρὰν τὴν φωνὴν Σου, νὰ στραφῶ πρὸς Ἐσὲ καὶ νὰ καλέσω τὸν καλοῦντα με.

Ναί, Κύριε, Σὺ εἶσαι ὁ ἀποπλύνας ὅλας τὰς ἐνόχους ἐνεργείας μου, διὰ νὰ μὴ τιμωρήσω ἐγὼ ὁ ἴδιος τὸν ἑαυτὸν μου διὰ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν μου, ἐργάτας τῆς ἀπιστίας μου. Σὺ προηγήθῃς ὅλων τῶν ἀγαθῶν πράξεών μου, διὰ ν' ἀνταμείψῃς τὸ ἔργον τῶν χειρῶν Σου, ποὺ με ἔπλασαν, διότι Σὺ ὑπῆρχες, πρὸ τοῦ ὑπάρξω ἐγὼ καὶ δὲν ἦμουν ἄξιος, ὅπως μου χάρισῃς τὴν ζωὴν. Ἐν τούτοις ἰδοὺ ἐγὼ ὑπάρχω, χάρις εἰς τὴν καλωσύνην ποὺ προηγήθῃ ἀπὸ πᾶν ὅ,τι διὰ τὴν ὑπαρξίν μου μου ἐχορήγησες καὶ ἀπὸ πᾶν ἐκ τοῦ ὁποίου μ' ἔχεις πλάσει. Δὲν εἶχες Σὺ τὴν ἀνάγκην μου. Δὲν ἦμουν τέτοιο ἀγαθόν, ὥστε νὰ ἔχῃς βοήθειαν ἀπὸ μένα. Δὲν Σὲ ὑπηρετῶ δέ, με τὸν τρόπον, ποὺ Σὲ ὑπηρετῶ, ἔπειδὴ θὰ κατεπονείσο εἰς τὴν δρασίν Σου καὶ θὰ καθίστατο μικρότερα ἢ δύνάμις Σου, στερουμένη τῆς ἀφοσιώσεώς μου, ἢ ἐπειδὴ ἐπιζητεῖ τὴν λατρείαν μου, ὅπως ζητεῖ τὴν καλλιέργειαν ἢ γῆ διὰ νὰ

(1) Πρὸλ. Ψαλμ. ΝΗ'. 18,

μὴ μείνη ἄγονος. Ὅχι! Ὅφείλω γὰρ Σὲ δουλεύω, γὰρ Σὲ ὑμνῶ, διὰ γὰρ δρέψω τοὺς καρποὺς τῆς εὐδαιμονίας διὰ τὸν ἑαυτὸν μου, ποὺ ὀφείλει εἰς Ἐσέ τὴν οὐσίαν του, ἱκανὴν διὰ τὴν εὐδαιμονίαν.

Διότι τὰ πλάσματα ἔλαβον τὴν ὑπαρξίν των ἀπὸ τοὺς ἀνεξαντλήτους θησαυροὺς τῆς καλωσύνης Σου, ὅπως κάποιος ἀγαθόν, ποὺ καμμίαν ὠφέλειαν δὲν θὰ Σοῦ παρείχε, οὔτε θὰ ἤμποροῦσε γὰρ ἐξισωθῆ με Ἐσέ, καὶ ἐκπορευόμενον ἀπὸ Σένα, ὑπάρξει ὀπωσδήποτε, ἀφοῦ θὰ ἠδύνατο γὰρ προέλθῃ ἀπὸ Ἐσέ.

Τί δικαίωμα χάριτος εἶχον ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ, ποὺ ἐπλασε «ἐν ἀρχῇ»;».

Ἄς μοῦ εἰποῦν τί δικαίωμα εἶχε ἡ πνευματικὴ καὶ ἡ σωματικὴ φύσις, ἦν ἐν σοφίᾳ, ἐποίησας, ὅπως ἐκ τῆς σοφίας ταύτης ἐξαρτηθῆ ἀκόμη καὶ ὅ,τι ὑπάρχει ἀτελὲς καὶ ἀκατασκεύαστον⁽¹⁾ εἴτε εἰς τὸ πνευματικὸν εἴτε εἰς τὸ σωματικὸν στοιχεῖον, ἀκόμη δὲ καὶ ἐκεῖνο, ποὺ τείνει πρὸς τὴν ἀταξίαν, πρὸς πλήρη ἀνομοιότητα ἐν σχέσει πρὸς Ἐσέ; Ἐνα πνευματικὸν πλάσμα, καὶ ἀκατασκεύαστον ἀκόμη, εἶναι ἀνώτερον ἀπὸ ἕνα ὀργανωμένον σῶμα. Ἐνα στοιχεῖον, ἔστω καὶ ἀκατασκεύαστον, ἔχει μεγαλύτεραν ἀξίαν ἀπὸ τὸ καθαρὸν μηδέν. Ἀλλὰ ὅλα αὐτὰ θὰ ἔμεναν κάτω ἀπὸ τὸν Λόγον Σου ἀκατασκεύαστα, ἐὰν αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ Λόγος δὲν τὰ καλοῦσε εἰς τὴν ἐνότητά Σου καὶ ἂν δὲν προσέδιδεν εἰς αὐτὰ τὴν μορφήν καὶ τὴν ἐξοχότητα, ποὺ ἐκπορεύεται ἀπὸ Σένα μοναδικὸν καὶ ὑπέρτατον ἀγαθόν. Ὡ ναί! Ὅλα τὰ πλάσματα ταῦτα πῶς ἔγιναν ἀξία ν' ἀποκτήσουν ἔστω καὶ αὐτὴν τὴν ἀκατασκεύαστον ὄντοτήτά των, ποὺ δὲν θὰ εἶχαν χωρὶς Ἐσέ;

Ποῖον εἶχε ἐνώπιόν Σου δικαίωμα ἡ σωματικὴ ὕλη καὶ ἂν ἀκόμη ἐπρόκειτο γὰρ ὑπάρξει «ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος»;» Διότι δὲν θὰ ἦτο οὔτε τσιαύτη, ἂν δὲν τὴν ἐδημιούργεις Ἐσού;

Ποῖον εἶχε δικαίωμα ἐνώπιόν Σου τὸ πνευματικὸν πλάσμα, ἔστω καὶ ἀκατασκεύαστον, ἔστω καὶ ἂν ἐκυμαίνετο σκοτεινόν, ὅμοιον με τὴν ἄβυσσον, ἀνόμοιον με Ἐσέ, ἐὰν αὐτὸς ὁ Λόγος δὲν τὸ ἐπανάφερεν εἰς αὐτὸν τοῦτον τὸν λόγον, ὁ ὁποῖος τὸ ἐπλασε

(1) Τὴν λέξιν «ἀκατασκεύαστος» μεταχειρίζομεθα ὑπὸ τὴν ἐννοίαν ποὺ ἔχει εἰς τὴν «Παλαιὰν Διαθήκην». «Ἡ δὲ γῆ ἦν ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος».

καὶ ὁ ὁποῖος, διαχέων ἐπ' αὐτοῦ τὰς ἀκτῖνας τοῦ φωτός του, τὸ ἔκαμεν ὄχι ὁμοῖόν του, ἀλλ' ὁμοῖον μὲ τὴν εἰκόνα Σου ;

Ὅσον ἀφορᾷ ἓνα σῶμα, τὸ νὰ ὑπάρχη καὶ νὰ εἶναι ὡραῖον, δὲν εἶναι ἓνα καὶ τὸ αὐτό, ἀλλῶς θὰ ἦσαν ὡραῖα ὅλα τὰ σώματα. Τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ ὅσον ἀφορᾷ ἓνα δημιουργημένον πνεῦμα ; τὸ νὰ ὑπάρχη καὶ τὸ νὰ ζῆ μὲ σωφροσύνην, εἶναι δύο διάφορα πράγματα, ἀλλῶς ὅλα τὰ πνεύματα θὰ ἐξοῦσαν ἀπαρεγκλίτως μὲ σωφροσύνην. Ἀλλὰ δι' αὐτὰ τὸ προσκολλᾶσθαι τῷ Κυρίῳ ἀγαθὸν ἐστίν (1) ἐκ φόβου μήπως τὸ φῶς τοῦτο, ποῦ ἀπέκτησαν, στρεφόμενα πρὸς Ἐσέ, τὸ χάσουν, ἀποστρεφόμενα τοῦ προσώπου Σου καὶ ἐπαναπέσουν εἰς μίαν ζωὴν ὁμοίαν μὲ τὴν ἄβυσσον τοῦ σκότους.

Καὶ ἡμεῖς, οἱ ὁποῖοι διὰ τὴν ψυχὴν μας εἴμεθα πνευματικὰ πλάσματα, ἀπεμακρύνθημεν ἀπὸ τὸ φῶς Σου καὶ ἐγίναμε σκότος ἐν ζωῇ (2) καὶ πάσχομεν ἐξ ἐκείνου, ποῦ ἀπέμεινεν ἀκόμη ἀπὸ τὸ σκοτάδι μας μέχρι τῆς στιγμῆς, κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ γίνωμεν δικαιοσύνη (3) ἐν τῷ μονογενεῖ Υἱῷ Σου καὶ ἡ δικαιοσύνη ὡς ὄρη Θεοῦ, διότι ὑπήρξαμεν τὰ κρίματά Σου ὅμοια ἀβύσσῳ πολλῇ (4).

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰς λέξεις, τὰς ὁποίας ἐπρόφερες εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς δημιουργίας Σου : «γεννηθήτω φῶς», θεωρῶ εὐλογοφανῶς, ὅτι ἀναφέρονται εἰς τὸ πνευματικὸν πλάσμα, ποῦ ἦτο, κατὰ τινὰ τρόπον, ζωή, ἀφοῦ κατηυγάζετο ἀπὸ τὸ φῶς Σου. Ἀλλ' ἂν δὲν ἐκρίνετο ὑπὸ Σοῦ ἄξιον νὰ γίνῃ ζωὴ διὰ νὰ φωτισθῇ ἀπὸ τὸ φῶς Σου καὶ ἂν ἀκόμη ἐγίνετο ζωή, δὲν θὰ ἦτο ἄξιον νὰ λάβῃ παρὰ Σοῦ τὸ δῶρον τοῦ φωτός, διότι, ἂν δὲν ἐγίνετο φῶς, θὰ Σοῦ ἀπήρεσκεν ἡ ἀναπηρία του, ὄχι δὲ μόνον λόγῳ τοῦ δεδομένου τῆς ὑπάρξεώς του, ἀλλὰ καὶ λόγῳ τῆς προσκλήσεώς του εἰς τὸ φῶς καὶ τῆς μετ' αὐτοῦ συνενώσεώς του. Ὡστε τὸ πλάσμα αὐτὸ ἔπρεπε νὰ ζῆ ἀποκλειστικῶς ἐκ τῆς χάριτός Σου καὶ νὰ ζῆ εὐτυχισμένο, ἐφ' ὅσον θὰ ἐστρέφετο διὰ μιᾶς εὐεργετικῆς δι' αὐτὸ μεταβολῆς πρὸς Ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος οὔτε εἰς τὸ καλῦτερον οὔτε εἰς τὸ χειρό-

(1) Ψαλμ. 68, 28.

(2) Προβλ. Ἐφεσ. ε', 8,

(3) Κορινθ. ε', 21.

(4) Προβλ. Ψαλμ. 35, 7,

τερον μεταβάλλεται, δηλαδή πρὸς Ἐσένα, τὸ μόνον ἀπλοῦν ὄν, διὰ τὸ ὅποσον τὸ νὰ ζῆ καὶ τὸ νὰ ζῆ μακαρίως εἶναι ἓνα καὶ τὸ αὐτό, ἀφοῦ εἶσαι Σὺ ὁ ἴδιος ἡ μακαριότης Σου.

Λοιπὸν, τί θὰ ἔλειπεν ἀπὸ τὴν μακαριότητά Σου, τῆς ὁποίας Σὺ ὁ ἴδιος εἶσαι ὁ δημιουργός, ἐὰν ὄλα τὰ πλάσματα δὲν ὑπῆρχον ἢ ἂν δὲν εἶχον μορφήν ; Τὸ ὅτι τὰ ἔπλασες δὲν σημαίνει ὅτι Σοῦ ἦσαν ἀναγκαῖα. Ὁχι ! Μήπως Σὺ δὲν ἐδώρησες, δὲν ἐπέδωλες εἰς αὐτὰ μορφήν ἀπὸ ὑπερβολικὴν καλωσύνην, χωρὶς ἡ χαρὰ Σου νὰ γίνῃ δι' αὐτὸ ἐντατικωτέρα ; Ἡ ἀτέλειά των δὲν ἀρέσει εἰς Ἐσένα, τέλειον ὄν. Τὰ τελειοποιεῖς λοιπὸν διὰ νὰ Σοῦ ἀρέσουν. Δὲν ἔχεις τίποτε μὲ ἐκεῖνο, ποῦ ἔχουν τὰ ἀτελῆ πλάσματα, ὥστε νὰ περιμένῃς ἀπὸ αὐτὰ τὴν τελειότητα. Διότι τὸ Ἅγιον Πνεῦμά Σου ἐφέρετο ἀνωθεν τῶν ὑδάτων, δὲν ἐφέρετο ἐπάνω εἰς αὐτὰ, ὡς ἂν ν' ἀναπαύετο ἐπάνω των. Διότι λέγεται, ὅτι τὸ Ἅγιον Πνεῦμά Σου ἀναπαύεται ἐπάνω εἰς ἐκείνους, οἱ ὅποιοι ἀναπαύονται ἐπ' αὐτοῦ. Ἀλλά, ἡ ἀναλλοίωτος ἀμετάβλητος θέλησίς Σου, ποῦ ἐπαρκεῖ εἰς τὸν ἑαυτὸν τῆς, ἦτο ἐκείνη, ποῦ ἐφέρετο ὑπεράνω τῆς ζωῆς, τὴν ὁποίαν ἔπλασες ἀκόμη καὶ δι' ἐκείνους, διὰ τοὺς ὁποίους τὸ νὰ ζοῦν καὶ νὰ ζοῦν μακαρίως δὲν εἶναι ἓνα καὶ τὸ αὐτό, διότι ζοῦν καὶ ἂν ἀκόμη πελαγοδρομοῦν μέσα στὸ σκοτάδι. Ἀλλ' αὐτοὶ ὀφείλουν νὰ στρέψουν τὸ βλέμμα των πρὸς τὸν δημιουργὸν των, νὰ ζήσουν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον πλησιέστερον εἰς τὴν πηγὴν τῆς ζωῆς, νὰ ἴδουν τὸ φῶς ἐντὸς τοῦ φωτός τῆς καὶ νὰ εὔρουν κατὰ τὸν τρόπον αὐτὸν τελειότητα, λαμπρότητα, εὐδαιμονίαν.

Καὶ ἴδου ἐνώπιόν μου «ἐν αἰνίγματι» ἡ Τριάς, δηλαδή Σὺ, Θεέ μου, ἀφοῦ Σὺ, ὁ πατήρ, ἐποίησες τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν «ἐν τῇ ἀρχῇ» τῆς σοφίας ἡμῶν, ἡ ὁποία εἶναι καὶ ἡ σοφία Σου, γεννηθεῖσα ἀπὸ Ἐσέ, ἴση μὲ Ἐσέ καὶ συναιώνιος Σου, δηλαδή «ἐν τῷ Υἱῷ Σου». Ἦδη ὠμίλησα διεξοδικῶς περὶ τοῦ «οὐρανοῦ» περὶ τῆς γῆς «ἀοράτου καὶ ἀκατασκευάστου», περὶ τῆς ἀβύσσου τοῦ σκοτός. Ὁμίλησα περὶ τῆς ρευστῆς καὶ κυματώδους ἀμορφίας τῆς πνευματικῆς φύσεως, ἡ ὁποία ἔπρεπε νὰ στραφῆ πρὸς τὸν δημιουργὸν πάσης ζωῆς, ὅπως τὸ φῶς αὐτοῦ τὴν καταστήσῃ ζωηρὰν καὶ ὠραίαν καὶ ὅπως ὑπάρξῃ ὁ οὐρανὸς τοῦ ἄλλου ἐκείνου οὐρανοῦ, πρὸ ἐπλάσθη μετέπειτα μεταξὺ τῆς γῆς καὶ τῶν ὑδάτων.

Ἦδη μὲ τὴν λέξιν «ΘΕΟΣ» ἐννοοῦσαν τὸν πατέρα δημιουργὸν τῶν πλασμάτων· μὲ τὴν λέξιν «ἀρχῆ» τὸν Υἱόν, «ἐν ᾧ ἔπλασε» αὐτά, λόγῳ δὲ τῆς πίστεώς μου εἰς τὴν Τριάδα τοῦ Θεοῦ μου, ἐζητοῦσα τὴν Τριάδα ταύτην εἰς τοὺς ἁγίους Σου χρησμούς. Καὶ ἰδοὺ τὸ Πνεῦμά Σου φερόμενον ἄνωθεν τῶν ὑδάτων. Τώρα τὴν Τριάδα τὴν ἐννοῶ : Πατήρ, Υἱὸς καὶ Ἅγιον Πνεῦμα, δημιουργὸς ὅλων τῶν πλασμάτων.

Ἄλλ' ὡς φῶς ἀληθινόν. Στρέφω σ' Ἐσένα τὴν καρδιά μου, ἣ ὁποία δὲν θὰ μ' ἐδίδασκε παρὰ μόνον ματαιότητος. Ἀπομάκρυνε τὸ μαῦρο σκοτάδι της. Σὲ ἐξορκίζω ἐν ὀνόματι τῆς εὐσπλαγχνίας μητρὸς ἡμῶν, εἶπέ μου, Σὲ ἱκετεύω, διατί ἡ Γραφή Σου ἀναφέρει τὸ Ἅγιον Πνεῦμά Σου, μόνον ἀφοῦ ἀνέφερε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἀόρατον καὶ ἀκατασκεύαστον καὶ τὸ σκότος ἐπάνω τῆς ἀβύσσου ; Ἦτο ἄρα γε αὐτὸ ἀναγκαῖον, διὰ νὰ τὸ φαντασθῶμεν φερόμενον «ἄνωθεν», πράγμα τὸ ὁποῖον δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ λεχθῆ, ἐὰν δὲν ἐγένετο μνεῖα τοῦ στοιχείου, ὑπεράνω τοῦ ὁποίου θὰ ἤμπορούσαμεν νὰ τὸ φαντασθῶμεν ; Δὲν ἐφέρετο ὑπεράνω τοῦ Πατρὸς οὔτε ὑπεράνω τοῦ Υἱοῦ, ἣ δὲ ἀνωτέρω μνημονευθεῖσα φράσις δὲν θὰ ἦτο ἀκριβής, ἐὰν ἐλέγετο, διὰ ὑπεράνω τοῦ μηδενὸς ἐφέρετο. Ὡστε ἔπρεπε νὰ ὑποδειχθῆ πρὸ παντὸς ὑπεράνω τοῦ ποίου ἐφέρετο, διότι δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ γίνῃ μνεῖα αὐτοῦ παρὰ μόνον ἀπλῶς «φερομένου». Ἀλλὰ διατί δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ τὸ παρουσιάσῃ διαφορετικὰ παρὰ μόνον ὡς φερόμενον κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον ;

Εἰς τὸ ἐξῆς ἄς παρακολουθήσῃ ὁ δυνάμενος νοερῶς τὸν Ἀπόστολόν Σου, πὺ διακηρύσσει, διὰ «ἡ ἀγάπη Σου ἐκκέχυται ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν διὰ Πνεύματος Ἁγίου τοῦ δοθέντος ἡμῖν» (1). Περί δὲ τῶν πνευματικῶν (2) δεόν νὰ διδαχθῆ καὶ ὑποδειχθῆ ἢ ὑπέροχος ὁδὸς τῆς ἀγάπης καὶ νὰ καμφθοῦν τὰ γόνατα πρὸς Ἐσὲ ὑπὲρ ἡμῶν, διὰ νὰ μάθωμεν τὴν «ὑπερβάλλουσαν τῆς γνώσεως ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ» (3).

Ἴδοὺ διατί τὸ Πνεῦμα, «ὑπερέξοχον», ἐφέρετο ὑπεράνω τῶν ὑδάτων.

(1) Ρωμ. ε', 5.

(2) Α' Κορινθ. ιβ', 1, 31.

(3) Ἐφεσ. γ', 14, 19.

Ἐπὶ πρὸς ποῖον νὰ λαλήσω, μὲ ποίας λέξεις νὰ ὀμιλήσω περὶ τοῦ κακοβούλου ἐκείνου πόθου, τοῦ παρασύροντος ἡμᾶς, ἐμ-
πρὸς εἰς τοὺς κρημνοὺς τῆς ἀβύσσου, καὶ περὶ τῆς ἀγάπης, ποὺ
μᾶς ὀδηγεῖ, τουναντίον πρὸς τὰ ὕψη χάρις εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἁ-
γιον, ποὺ ἐφέρετο ἀνωθεν τῶν ὑδάτων ; Ἐπὶ ἔδῳ δὲν ἡμπορεῖ
νὰ γίνῃ λόγος περὶ τόπων ἐντὸς τῶν ὁποίων καταδυόμεθα καὶ ἐκ-
τὸς τῶν ὁποίων ἀναδυόμεθα. Αὕτη ἡ σύγκρισις θὰ ἦτο πλήρης ἀ-
ναλογιῶν, ἀλλὰ καὶ συγχρόνως πλήρης ἀσυμφωνιῶν. Οἱ ἔρωτες,
αἱ συμπάθειαι μᾶς, τὸ ἀκάθαρτον πνευμᾶ μᾶς βαρύνουν μὲ τὸ
βάρος τῶν φροντίδων μᾶς, καὶ μόνον ἡ ἀγιότης Σου μᾶς ὀδηγεῖ
δι' ἀγάπης ἀσυγκρίτως ἀσφαλεστέρας, ὅπως ἐξυψώσωμεν τὰς καρ-
δίας μᾶς πρὸς Ἐσὲ ἐκεῖ, ὅπου τὸ πνευμᾶ Σου ἐφέρετο ὑπεράνω
τῶν ὑδάτων καὶ ἡ ψυχὴ μᾶς, ἀφοῦ παρακάμψῃ τὰ ἀνευ οὐσίας
«ὑδάτα», φθάσωμεν εἰς τὴν ὑστάτην γαλήνην.

Ὁ ἄγγελος ἔπεσεν, ἔπεσεν ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου, ἔδειξαν δὲ
μὲ τὴν πτώσιν αὐτὴν εἰς ποῖα μαῦρα σκοτάδια θὰ ἐβυθίζετο ἡ
ἄβυσσος, ἡ περιέχουσα ὀλόκληρον τὴν πνευματικὴν λειτουργίαν,
ἂν δὲν ἔλεγεσ ἐξ ἀρχῆς «γεννηθήτω φῶς» καὶ ἂν δὲν ἐγένετο
φῶς. Ἐὰν ὅλα τὰ πνεύματα τῆς θείας Σου πολιτείας δὲν ἀνε-
παύοντο εἰς Ἐσὲ εἰς ὑπακοὴν τελείαν, διὰ νὰ ἐξασφαλίσουν εἰς
τὸ Πνευμᾶ Σου τὴν εἰρήνην· εἰς τὸ Πνευμᾶ Σου, ποὺ φέρεται ὑπε-
ράνω ἀπὸ κάθε μεταβλητὸν ἀντικείμενον. Ἄλλως καὶ αὐτὸς ἀκόμη
ὁ οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ θὰ ἦτο σκοτεινὴ ἄβυσσος, αὐτὸς ποὺ εἶναι
τώρα «φῶς ἐν Κυρίῳ».

Ἡ οἰκτρὰ ἀνησυχία τῶν πνευμάτων, ποὺ ἐξέπεσαν τῶν πνευ-
μάτων, τὰ ὁποῖα γυμνωθέντα ἀπὸ τὴν ἐσθῆτα τοῦ φωτός Σου, δει-
κνύουν μόνον τὰ σκότη των, ὀμιλεῖ μεγαλοφώνως. Εἶναι εὐγλωτ-
τος μάρτυς τῆς περιωπῆς, εἰς τὴν ὁποίαν ἔχεις ἐξυψώσει τὸ λο-
γικὸν αὐτὸ ὄν (1), ἀφοῦ ἔχει Σοῦ τοῦ ἰδίου ἀπόλυτον καὶ ἐπιτα-
κτικὴν ἀνάγκην, διὰ ν' ἀπολαύσῃ τὴν γαλήνην καὶ τὴν μακαριό-
τητα, αὐτὸ δὲ εἶναι ἀπόδειξις, ὅτι δὲν ἐπαρκεῖ εἰς τὸν ἑαυτὸν
του. Σὺ ὁ Θεὸς ἡμῶν φωτιεῖς τὸ σκότος ἡμῶν (2). Μᾶς ἐπεν-
δύεις διὰ τοῦ φωτός Σου καὶ νῦν ὡς ἡμέρα φωτισθήσεται (3).

(1) Ἐννοεῖ τὸν ἄνθρωπον.

(2) Ψαλμ. ΙΖ', 29.

(3) Ψαλμ. ΡΑΗ', 12.

Δώσε τὸν ἑαυτὸν Σου εἰς ἐμέ, ὦ Θεέ μου, παραδώσου εἰς ἐμέ. Σὲ ἀγαπῶ ! Ἐὰν εἶναι ἀκόμη ἀσθενής ἡ ἀγάπη μου, κάμε τὴν ἰσχυροτέραν. Δὲν εἶμαι ἱκανὸς νὰ μετρήσω ὅ,τι λείπει ἀπὸ τὴν ἀγάπην μου, διὰ νὰ γίνῃ ἐπαρκής, διὰ νὰ πέσῃ εἰς τὰς ἀγκάλας Σου ἡ ζωὴ μου καὶ διὰ νὰ μὴν ἀπομακρυνθῇ ἀπ' αὐτάς, ἕως ὅτου ἀπορροφηθῇ ἐν ἀποκρύφῳ τοῦ προσώπου Σου (1). Γνωρίζω μόνον αὐτό : μακριὰ ἀπὸ Σένα δὲν δοκιμάζω παντοῦ καὶ ὄχι μόνον ἐκτὸς τοῦ ἑαυτοῦ μου, παρὰ ὀδύνην, κάθε δὲ πλοῦτος ποῦ δὲν εἶναι ὁ Θεός μου, εἶναι πτωχεῖα καὶ ἔνδεια δι' ἐμέ.

* * *

Ἄλλὰ, ὁ Πατήρ, ὁ Υἱὸς δὲν ἐφέροντο καὶ αὐτοὶ ὑπεράνω τῶν ὑδάτων ;

Ἐὰν ὑπεράνω τῶν ὑδάτων ἐφέροντο σωματικῶς, σὰν εἰς ἓνα χῶρον, αἱ λέξεις αὐταὶ δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ λεχθοῦν οὔτε περὶ αὐτοῦ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἄλλ' ἐὰν τὸ χωρίον τοῦτο σημαίνει τὴν ἀμετάβλητον μεγαλειότητα τῆς Θεότητος ὑπεράνω παντὸς μεταβλητοῦ ἀντικειμένου, ὁ Πατήρ, ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον θὰ ἐφέροντο σωματικῶς, ὡς εἰς χῶρον, αἱ λέξεις αὐταὶ δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ λεχθοῦν οὔτε περὶ αὐτοῦ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἄλλ' ἐὰν τὸ χωρίον τοῦτο σημαίνει τὴν ἀμετάβλητον μεγαλειότητα τῆς Θεότητος, ὁ Πατήρ, ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐφέροντο ὑπεράνω παντὸς μεταβλητοῦ πλάσματος, ἄνωθεν τῶν ὑδάτων.

Ἄλλὰ τότε διατί ἡ Γραφή ὁμιλεῖ ἀποκλειστικῶς περὶ τοῦ Πνεύματός Σου; Διατί ὁμιλεῖ μόνον περὶ αὐτοῦ, σὰν νὰ ὑπῆρχε χῶρος ἐκεῖ, ὅπου τοιοῦτος δὲν ὑφίσταται; Ἴσως διότι ἐλέχθη περὶ αὐτοῦ καὶ μόνον, ὅτι εἶναι δῶρόν Σου; Εἰς τὸ δῶρόν Σου ἀναπαυόμεθα, ἐκεῖ Σὲ ἀπολαμβάνομεν. Ἡ γαλήνη μας εἶναι ὁ τόπος μας.

Ἡ ἀγάπη πρὸς τὸ ἄσυλον τοῦτο μᾶς ὁδηγεῖ καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμά Σου ὑψώνει τὴν ταπεινοφροσύνην μας ἐκ τῶν πυλῶν τοῦ θανάτου (1). Ἡ εἰρήνη μας ἐμφιλοχωρεῖ εἰς τὴν καλὴν θέλησίν μας. Κάθε σῶμα τείνει, λόγῳ τοῦ βάρους του, πάντοτε πρὸς τὰ κάτω, ἀλλὰ πρὸς τὸν χῶρον, ποῦ εἶναι ἰδικός του ἢ φωτιᾶ ἀνεβαίνει, ἢ πέτρα πέφτει. Καὶ τὰ δύο παρασυρόμενα ἀπὸ τὸ βᾶρος

(1) Ψαλμ. Λ', 21.

(2) Πρὸς Πρβλ. Ψαλμ. Θ', 14.

των, ζητούν τον χώρο που είναι ιδεικός των. Το λάδι, όταν πέσει στο νερό, ανεβαίνει στην επιφάνειά του. Το νερό, όταν χύνεται μέσα στο λάδι κατεβαίνει κάτω από την επιφάνειά του. Το καθένα υποτάσσεται εις το ειδικόν βάρος του και καταλαμβάνει τον χώρο, πού του άνήκει. Ό,τι δέν εύρίσκεται εις την θέσιν του, ταράσσεται, έως ότου την εύρη και ήρεμήση. Το βάρος μου είναι ή αγάπη μου, όπουδήποτε δέ και άν οδηγηθώ, αυτή με παρασύρει. Το δώρόν Σου μάς διακαίει και μάς έμφυχώνει : καιόμεθα, ανερχόμεθα. Άνερχόμεθα την κλίμακα της καρδιάς μας και ψάλλομεν την ωδήν των αναβαθμών (1). Το πύρ Σου, το ευεργετικόν Σου πύρ, μάς διακαίει και πορευόμεθα και ανερχόμεθα εις την ειρήνην της Ίερουσαλήμ. Με πόσην χαράν ήκουσα τους ειπόντας εις έμέ : «μεταβαίνομεν εις τον οίκον του Κυρίου». Εκεί θά μάς έξασφαλίση θέσιν ή αγαθή θέλησις και κανένα άλλον πόθον δέν θά έχωμεν εις το έξής παρά να μείνωμεν εκεί αιωνίως.

Μακάριον το πλάσμα εκείνο, πού δέν έγνώρισεν άλλην κατάστασιν ! Θά ήτο πολυ διαφορετικόν από ό,τι είναι, άν ακριβώς κατά την στιγμήν, όπου έπλάσθη, το Δώρόν Σου δέν το έξύψωνε παρευθύς δυνάμει της κλήσεως εκείνης «Γενηθήτω φώς», ή όποία έδημιούργησε το φώς. Άλλ' όσον άφορᾷ το πλάσμα τουτο, ή Γραφή ύποδηλοι άπλως και μόνον τί θά ήτο άνευ του θείου φωτός : δεικνύει τάς σκοτεινάς διακυμάνσεις, διά ν' άποκαλύψη την αίτίαν, πού κατέστησε το πλάσμα τουτο διαφορετικόν, δηλαδή την αίτίαν, πού το ώδήγησε προς το τέλειον φώς και το έκαμε φώς αυτό το ίδιο.

Αυτός, πού ήμπορεί να το έννοήση, ως ζητήση να το έννοήση από Σένα. Διατί να ένοχλή έμέ ; Μήπως έγώ είμαι το φώς, πού φωτίζει πάντα άνθρωπον έρχόμενον εις τον κόσμον ;

Ποίος δύναται να κατανοήση την παντοδύναμον Τριάδα ; Και

(1) Η «ώδή των αναβαθμών» ή «ανάβάσεων» αναπτύσσεται εις σειράν βραχέων φαλμών (119—133). Αί βαθμίδες (αναβαθμοί), λέγει ο Άγιος Αυγουστίνος (Enarrat. Ps. 119, 1), αναβιδάζουν και καταβιδάζουν. Άλλ' αί βαθμίδες, αί αναφερόμεναι εις τους φαλμούς, σημαίνουν πάντοτε ανάβασιν. Από πού όφείλουν να μάς αναβιδάσουν : Από την κοιλάδα των δακρύων. Άλλ' όσον άφορᾷ τον τόπον, εις τον όποιον πρέπει να άνέλθωμεν, ή ανθρώπινη φωνή είναι άνίκανος να τον ύποδείξη.

ὅμως ποῖος δὲν ὁμιλεῖ περὶ αὐτῆς, ἐὰν πράγματι περὶ αὐτῆς ὁμιλῇ; Εἶναι σπανία ἢ ψυχὴ ἐκείνη, ἢ ὁποῖα, ὅταν ὁμιλῇ περὶ τῆς Τριάδος, γνωρίζει περὶ τίνος ὁμιλεῖ. Φιλονικοῦν, συζητοῦν, ἀλλὰ κανεῖς δὲν ἀτενίζει αὐτὸν τὸν δραματισμὸν, χωρὶς ψυχικὴν γαλήνην.

Θὰ ἤθελα, ὅπως οἱ ἄνθρωποι παρατηροῦν εἰς τὸν ἑαυτὸν των τρία φαινόμενα, τὰ ὁποῖα εἶναι πολὺ διαφορετικὰ ἀπὸ τὴν Τριάδα. Τὰ ὑποδεικνύω ἀποκλειστικῶς, ὅπως οἱ ἄνθρωποι ἀσκήσουν, δοκιμάσουν τὴν σκέψιν των καὶ ἀντιληφθοῦν πόσον εἶναι ἀκόμη μακρὰν ἀπὸ τὸ μυστήριον τοῦτο.

Ἴδου τὰ τρία αὐτὰ φαινόμενα: ὑπάρχω, γινώσκω, βούλομαι. Εἶμαι ὁ γινώσκων καὶ ὁ βουλόμενος. Γνωρίζω ὅτι ὑπάρχω καὶ ὅτι βούλομαι καὶ βούλομαι νὰ ὑπάρχω καὶ νὰ γινώσκω.

Ποῦ εἶναι ἡ ζωὴ μας ἀχώριστος εἰς τὰ τρία αὐτὰ σημεῖα; Ζωὴ μία, νόησις μία, ὑπόστασις μία, (una essentia). Εἰς ποῖον σημεῖον εἶναι ἀχώριστος ἡ ζωὴ μας εἰς τὰ τρία αὐτὰ φαινόμενα, χωρὶς νὰ εἶναι δυνατὸν νὰ κάμωμεν κάποιαν διάκρισιν, ἢ ὁποῖα ὅμως ὑπάρχει πραγματικῶς; Ὅποιος ἤμπορεῖ, ἄς τὸ ἐννοήσῃ! Ὁ καθεὶς εὐρίσκεται ἐμπρὸς εἰς τὸν ἑαυτὸν του. Ἄς ἐξετάσῃ λοιπὸν τὸν ἑαυτὸν του, ἄς κοιτάξῃ καλὰ καὶ ἄς ἀπαντήσῃ.

Ἐκτὸς αὐτοῦ, καὶ εἰς περίπτωσιν, κατὰ τὴν ὁποῖαν εὐρηγ κανεῖς μὲ τὸν τρόπον τοῦτον κάποιαν ὁμοιότητα καὶ δυνηθῇ νὰ τὴν διατυπώσῃ, δὲν πρέπει νὰ θεωρήσῃ τὸν ἑαυτὸν του ἱκανὸν νὰ πλησιάσῃ τὴν ἀμετάβλητον πραγματικότητα, ποῦ διέπει τὰ φαινόμενα ταῦτα καὶ ποῦ ὑφίσταται ἀμετάβλητος, γινώσκει καὶ βούλεται χωρὶς καμμίαν μεταβολήν. Ἄρα γε τὴν Τριάδα ἀποτελεῖ ἐν Θεῷ ἢ συνύπαρξις τῶν τριῶν τούτων φαινομένων ἢ τὸ τρισυπόστατον τοῦτο ἐνοικεῖ εἰς ἕκαστον θεῖον πρόσωπον, ὥστε ν' ἀνευρίσκεται εἰς τὸ καθένα ἐξ αὐτῶν; Ἡ μήπως ὁ διπλοῦς αὐτὸς συνδυασμὸς συγκροτῆται διὰ θαύματος εἰς μίαν ἀπλότητα, ποῦ εἶναι καὶ πολλαπλότης, ἐνῶ αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἢ Τριάς εἶναι ὁ ἴδιος ὁ σκοπὸς τῆς, λόγῳ τοῦ ὁποῖου ὑπάρχει, γινώσκει τὸν ἑαυτὸν τῆς καὶ ἐπαρκεῖ ἀμεταβλήτως εἰς τὸν ἑαυτὸν τῆς, εἰς τὴν ὑπέροχον τῆς ἐνότητός τῆς μεγαλειότητα; Ποῖος θὰ ἤμποροῦσε ποτὲ ν' ἀντιληφθῇ ἓνα τοιοῦτο μυστήριον; Ποῖος θὰ ἦτο εἰς θέσιν νὰ

τὸ ἐκφράση διὰ λέξεων ; Ποῖος θὰ εἶχε τὴν τόλμην νὰ τὸ διατυπώσῃ κατὰ ἓνα ὁποῖονδήποτε τρόπον ;

Προχώρησε, ὦ πίστις μου, εἰς τὴν ἐξομολόγησίν μου. Εἶπε εἰς τὸν Θεόν σου : ἅγιε, ἅγιε, ἅγιε, Κύριε καὶ Θεέ μου, εἰς τὸ ὄνομά Σου ἐβαπτίσθημεν, εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος (1). Διότι ὁ Θεὸς ἔπλασε μεταξὺ ἡμῶν καὶ διὰ τοῦ Χριστοῦ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, δηλαδὴ τὰ πνευματικὰ καὶ τὰ σωματικὰ τῆς Ἐκκλησίας Σου. Ἡ δὲ γῆ ἡμῶν προτοῦ λάβῃ τὴν μορφήν τοῦ δόγματος (formam doctrinam) ἦτο «ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος» καὶ ἐκαλυπτόμεθα ἀπὸ τὸ σκοτάδι τῆς ἀγνοίας, διότι «ὑπὲρ ἀνομίας ἐπαίδευσας ἄνθρωπον»(2) καὶ «τὰ κρίματά σου ὡσεὶ ἄβυσσος πολλή» (3).

Ἄλλ' ἐπειδὴ τὸ πνεῦμά Σου ἐφέρετο ὑπεράνω τῶν ὑδάτων δὲν ἐγκατέλειπε τὴν ἀθλιότητά μας ὁ οἶκτος Σου. Εἶπες : «Γενηθήτω φῶς !» «Μετανοεῖτε ἤγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν» (4). Μετανοεῖτε· γενηθήτω φῶς ! Καὶ μέσα εἰς τὴν τρικυμίαν τῆς ψυχῆς μας Σ' ἐνθυμηθήκαμε Κύριε, «ἐκ γῆς Ἰορδάνου» (5) καὶ ἐξ ὄρους Ἰσοῦ πρὸς τὰ ὕψη Σου, ἀλλὰ χάριν ἡμῶν σμικρυνθέντος. Καὶ ἐμισήσαμε τὰ σκοτάδια μας καὶ ἐστραφήκαμε πρὸς Ἐσέ, καὶ ἐγένετο φῶς ! Ὑπήρξαμε «σκοτός ποτὲ νῦν δὲ φῶς ἐσμέν ἐν Κυρίῳ».

* * *

Ἄλλ' εἴμεθα ἀκόμη μόνον φῶς, «διὰ πίστεως οὐ διὰ εἰδους» (6), «τῆ γὰρ ἐλπίδι ἐσώθημεν· ἐλπίς δὲ βλεπομένη οὐκ ἐστὶν ἐλπίς» (7). Ἡ ἄβυσσος καλεῖ τὴν ἄβυσσον, ἀλλ' ἤδη μὲ τὴν φωνὴν τῶν καταρρακτῶν Σου (8). Ὁ εἰπών : «Οὐδ' ἠδυνήθην λαλῆσαι ὑμῖν ὡς πνευματικοῖς, ἀλλ' ὡς σαρκι-

(1) Πρὸς Ματθ. κη', 19.

(2) Ψαλμ. ΛΗ', 12.

(3) Ψαλμ. ΔΕ', 7.

(4) Ματθ. γ', 2.

(5) Πρὸς ψαλμ. ΜΑ', 7.

(6) Ἐφεσ. ε', 8.

(7) Κορινθ. Β', ε', 7.

(8) Ρωμ. η', 21.

κοῖς» (1), δὲν πιστεύει καὶ αὐτός, ὅτι ἐπλησίασε τὸν σκοπὸν του καὶ «τὰ μὲν ὀπίσω ἐπιλανθανόμενος, τοῖς δὲ ἔμπροσθεν ἐπεκτεινόμενος» (2), ἐπεκτείνεται καὶ στενάζει ὑπὸ τὸ βάρος του καὶ διψᾷ «ἢ ψυχὴ του πρὸς τὸν Θεὸν τὸν ζῶντα ὃν τρόπον ἐπιποθεῖ ἢ ἔλαφος ἐπὶ τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων» (3), καὶ λέγει : «Πότε ἐλεύσομαι ;» Διότι ἐπιποθεῖ γὰρ στεγασθῆ εἰς τὸ οἰκητήριον αὐτοῦ τὸ ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἀπευθύνει πρὸς τὴν κατωτέραν ἄδυσσον τὰς λέξεις : «μὴ συσχηματίζεσθε τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ μεταμορφοῦσθε τῇ ἀνακαινώσει τοῦ νοῦς ὑμῶν» (4) «καὶ μὴ παιδία γίνεσθε ταῖς φρεσίν, ἀλλὰ τῇ κακίᾳ νηπιάζετε, ταῖς δὲ φρεσὶ τέλειοι γίνεσθε» (5) Καί : «ὦ ἀνόητοι Γαλάται, τίς ὑμᾶς ἐβάσκανε ;» (6) Ἀλλὰ δὲν εἶναι πλέον ἢ φωνὴ του, ἀλλ' ἢ ἰδικὴ Σου φωνή. Σὺ δὲ πέμψας ἀπὸ τῆς ὕψους τοῦ οὐρανοῦ τὸ πνεῦμά Σου δι' Ἐκείνου, ὁ ὁποῖος, ἀνερχόμενος μέχρι τῶν οὐρανῶν, ἤνοιξε τοὺς καταρράκτας τῶν δώρων Σου, «ἵνα τοῦ ποταμοῦ τὰ ὀρμήματα εὐφράνωσι τὴν πόλιν Σου» (7).

Δι' αὐτὴν ἀναστενάζει ὁ φίλος τοῦ νυμφίου, ὁ ὁποῖος ἔχει μὲν ἤδη εἰς ἑαυτὸν τὴν ἀπαρχὴν τοῦ Πνεύματος, ἀλλὰ στενάζει διὰ τὴν υἱοθεσίαν, ἀπεκδεχόμενος τὴν ἀπολύτρωσιν τοῦ σώματός του. Ἀναστενάζει δι' αὐτὴν, διότι εἶναι μέλος τοῦ νυμφίου (8), δι' αὐτὴν, ἀναπτύσσει τὸν ζῆλόν του, διότι εἶναι φίλος τοῦ νυμφίου καὶ ὁ ζῆλός του στρέφεται πρὸς αὐτὴν, ὅχι διὰ τὸν ἑαυτὸν του, διότι διὰ τῆς φωνῆς τῶν «καταρρακτῶν» Σου καὶ ὅχι διὰ τῆς ἰδικῆς του φωνῆς καλεῖ τὴν ἑτέραν ἄδυσσον, ἀντικείμενον τοῦ ζήλου του καὶ τῶν φόβων του. Φοβεῖται μήπως ὡς «ὁ ὄφις Εὐάν ἐξηπάτησεν ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτοῦ, οὕτω φθαρῆ τὰ νοήματα ἀπὸ τῆς ἀπλότητος» (9), τῆς εἰς τὸν νυμφίον ἡμῶν μονογενῆ

(1) Πρὸς φιλ. φιλ. ΜΑ', 8.

(2) Α' Κορινθ. γ', 1.

(3) Φιλιπ. γ', 13.

(4) Ρωμ. ιβ', 2.

(5) Α' Κορινθ. ιδ', 20.

(6) Γαλατ. γ', 1.

(7) Πρὸς φιλ. φιλ. ΜΕ', 5.

(8) Ἐννοεῖ μέλος τῆς Ἐκκλησίας.

(9) Β' Κορινθ. ια', 3.

Υιόν Σου. Ἄλλὰ πῶσον λαμπρὸν θὰ εἶναι αὐτὸ τὸ φῶς, ὅταν τὸ ἴδωμεν, καθὼς εἶναι, καὶ παρέλθουν τὰ δάκρυα ταῦτα, ἐπιούσιος ἄρτος τῶν ἡμερῶν καὶ τῶν νυκτῶν μας, ὅταν μ' ἐρωτοῦν καθημερινῶς, «ποῦ εὐρίσκεται ὁ Θεός σου ;»

Ἄλλὰ καὶ ἐγὼ ὁ ἴδιος ἀνακράζω : «Ποῦ εἶσαι, ὦ Θεέ μου, ποῦ εὐρίσκεσαι ;» Ἀναπνέω ὀλίγον εἰς Ἐσὲ καὶ σκορπῶ ἐπάνω μου τὴν ψυχὴν μου με φωνὴν ἀγαλλιᾶσεως καὶ ἐξομολογήσεως, με ἤχρον ἐορταζόντων (1). Ἄλλ' ἡ ψυχὴ μου εἶναι ἀκόμη λυπημένη, διότι πίπτει πάλιν καὶ γίνεται ἄδυσσος ἢ μᾶλλον διαισθάνεται ὅτι εἶναι ἄδυσσος ἀκόμη. Λέγει ἡ πίστις μου εἰς τὴν ψυχὴν μου — αὐτὴ ἡ πίστις μου ποῦ ἔχεις ἀνάψει Ἐσοῦ ἐν μέσῳ νυκτὸς πρὸ τῶν ποδῶν μου—ἵνα τὸ περίλυπός ἐστι ἡ ψυχὴ μου, καὶ ἵνα τί συνταράξεις με (2) ; Ἔχε τὰς ἐλπίδας σου εἰς τὸν Θεόν. Λύχνος τοῖς ποσὶ (3) σου ὁ λόγος σου. Ἔχε ἐλπίδα καὶ ὑπομονήν, ἕως ὅτου παρέλθῃ ἡ νύχτα, μητέρα τῶν ἀνομημάτων, ἕως ὅτου περάσῃ ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ, ἡ ὀργὴ ἐκείνη, τῆς ὁποίας ὑπήρξαμε τέκνα, ὅταν ἤμεθα στὸ σκοτάδι. Σύρομεν τὰ ἴχνη τοῦ σκοτόυ αὐτοῦ εἰς τὸ σῶμά μας, ποῦ ἐθανάτωσεν ἡ ἁμαρτία ἕως ὅτου αἱ αὔραι τῆς ἡμέρας ἐκτοπίσουν τὰς σκιὰς. Ἐλπιζε, ὦ ψυχὴ μου, εἰς τὸν Κύριον. Ὅταν ξημερώσῃ, θὰ σηκωθῶ καὶ θὰ ἴδω τὴν σωτηρίαν τοῦ προσώπου μου, ὦ Θεέ μου, τοῦ προσώπου μου ἐκείνου, ποῦ θὰ ζωοποιήσῃ καὶ αὐτὰ τὰ νεκρὰ σώματά μας διὰ τοῦ Πνεύματος, ποῦ ἐνοικεῖ εἰς ἡμᾶς καὶ φέρεται εὐσπλαχνικὰ ἐπάνω στὰ σκοτεινὰ κύματα τῆς ἐσωτερικῆς ζωῆς μας. Τοιοῦτοτρόπως, κατὰ τὴν γῆϊνην ἀποδημίαν μας, ἐλάβαμεν ἀπὸ τὸ Πνεῦμα τὴν ἐγγύησιν διὰ τὴν εἶμεθα φῶς, ἤδη δὲ ἐσώθημεν με τὴν ἐλπίδα, ἐνῶ δὲ πρότερον εἶμεθα τῆς νυκτὸς καὶ τοῦ σκοτόυ βλαστοί, ἐγίναμεν τέκνα τοῦ φωτός καὶ τῆς ἡμέρας.

Μεταξὺ τῶν μὲν καὶ τῶν δὲ Σὺ μόνον ἠμπορεῖς νὰ διακρίνης ἐν μέσῳ τῆς ἀβεβαίας ἀνθρωπίνης γνώσεως, διότι Σὺ εἶσαι ὁ δοκιμάζων τὰς καρδίας μας καὶ ὁ καλῶν τὸ φῶς ἡμέραν καὶ τὸ σκότος νύκτα (4). Καὶ ποῖος, ἐκτὸς Σοῦ, εἶναι ἱκανὸς νὰ κάμῃ αὐ-

(1) Πρβλ. Ψαλμ. ΜΑ', 4.

(2) Ψαλμ. ΜΑ', 6.

(3) Ψαλμ. ΡΙΗ', 105.

(4) Γέν. Α', 5.

τήν τήν διάκρισιν ; Τί δὲ κατέχομεν, τὸ ὁποῖον δὲν ἔχομεν λάθει ἀπὸ Σένα ; Εἰς τιμὴν σκεύη, ἀπεσπάσθημεν ἐκ τοῦ αὐτοῦ φουράματος, ἐξ οὗ καὶ σκεύη εἰς ἀτιμίαν⁽¹⁾.

Καὶ ποῖος ἄλλος, ἐὰν ὄχι Σὺ, ἐξέτεινεν ὑπεράνω ἡμῶν στερέωμα αὐθεντίας εἰς τὰς θείας Γραφάς ; Καὶ ἐλιγῆσεται ὁ οὐρανὸς ὡς βιβλίον⁽²⁾ καὶ τώρα ἐλίσσεται ὑπεράνω ἡμῶν ὡς δορά. Ἄκόμη ὑπεροχώτερον εἶναι τὸ γόητρον τῶν Γραφῶν Σου, ἀφότου ἀναπαύονται εἰς τὸν θάνατον οἱ θνητοί, διὰ τῶν ὁποίων μᾶς τὰς ἐδώρησες. Καὶ Σὺ γνωρίζεις, Κύριε, πῶς ἔνδυσες μὲ δέρματα τοῦς ἀνθρώπους, ἀφότου ἔγιναν θνητοὶ διὰ τοῦ προπατορικοῦ ἀμαρτήματος. Καὶ δι' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου τοῦ θανάτου των ἡ δύναμις τοῦ κύρους, ποὺ ἀπολαμβάνουν αἱ λέξεις, τὰς ὁποίας χρησιμοποιοῦν, ἐπεκτείνεται κάθε τι, ποὺ ἐξαγγέλουν, μὲ τόσην λαμπρότητα, ἡ ὁποία δὲν εἶχε τόσο μεγάλην ἔκτασιν, ὅταν εὐρίσκοντο εἰς τὴν ζωὴν. Διότι δὲν εἶχες ἀκόμη ἐπεκτείνει ὡς δορὰν τὸν οὐρανόν, δὲν εἶχες ἀκόμη διασπείρει τὴν ἔνδοξον φήμην τοῦ θανάτου των. Ἄς ἀτενίσωμεν, Κύριε, τοὺς οὐρανοὺς, ἔργα τῶν δακτύλων Σου⁽³⁾. Ἀπομάκρυνε ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς μας τὰ νέφη, μὲ τὰ νέφη, μὲ τὰ ὁποῖα τοὺς περιέβαλλες. Ἐδῶ εὐρίσκεται ἡ μαρτυρία, ἡ σοφίζουσα νήπια. Κατάρτισε, Κύριε, ἐκ στόματος νηπίων καὶ θηλαζόντων τὸν αἶνόν Σου. Δὲν γνωρίζομεν ἄλλα βιβλία ποὺ νὰ ἐκμηδενίζου τὴν ἀλαζονείαν εἰς τόσον βαθμόν, ποὺ νὰ τρέπουν εἰς φυγὴν ἀποτελεσματικώτερα τὸν ἐχθρόν, τὸν συνήγορον, ὁ ὁποῖος διὰ ν' ἀντιταχθῆ πρὸς τὴν συμφιλίωσιν, ὑπεραμύνεται καὶ τῶν ἰδικῶν του ἀκόμη ἀνομημάτων. Δὲν γνωρίζω, Κύριε, δὲν γνωρίζω ἄλλους ἀγνωτέρους χρησμούς· χρησμούς καταλληλοτέρους, διὰ νὰ μὲ προτρέψουν εἰς ὁμολογίας διὰ νὰ ρίψουν τὸν αὐχένα μου ὑπὸ τὸν ζυγόν Σου καὶ νὰ μὲ καλέσουν, ὅπως Σοῦ προσφέρω μὲ ὄλην τὴν δύναμιν τῆς ψυχῆς μου τὰς ὑπηρεσίας μου. Εἶθε νὰ δυνηθῶ νὰ τοὺς ἐννοήσω. Πατέρα μου ἀγαθέ ! Χορήγησε τὴν χάριν αὐτὴν εἰς τὴν καθυπόταξίν μου, ἀφοῦ ἐδημιούρ-

(1) Ρωμ. θ' 21 : «ἡ οὐκ ἔχει ἐξουσίαν ὁ κεραμεὺς τοῦ πηλοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ φουράματος ποιῆσαι ὁ μὲν εἰς τιμὴν σκεῦος, ὁ δὲ εἰς ἀτιμίαν ;»

(2) Πρβλ. Ἦσ ΛΔ', 4.

(3) Ψαλμ. Η', 4.

γησες αὐτοὺς τοὺς χρησμοὺς τόσο ἐδραίους διὰ τὰς ὑποτεταγμέ-
νας ψυχάς.

Ἐπάρχουν, πιστεύω, ἄλλα ὕδατα ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν (1),
ὕδατα ἀθάνατα, προφυλαγμένα ἀπὸ τὴν γηϊνὴν διαφθοράν. Ἄς
ἐξυμνοῦν τὸ ὄνομά Σου! Ἄς Σὺ ἐξυμνοῦν αἱ ὑπέργειαι στρατιᾶι
τῶν ἀγγέλων, οἱ ὅποιοι δὲν ἔχουν ἀνάγκη νὰ περιεργάζωνται
αὐτὸ τὸ στερέωμα, οὔτε νὰ μανθάνουν ἐξ ἀναγνώσεως τὸν λόγον
Σου! Διότι βλέπουν διαρκῶς τὸ Πρόσωπόν Σου καὶ ἀναγινώσκουν
εἰς αὐτό, χωρὶς αἱ συλλαβαὶ νὰ διαδέχωνται ἢ μία τὴν ἄλλην εἰς
χρονικὰ διαστήματα, πρᾶγμα πού ἀπαιτεῖ ἢ αἰωνία θέλησίς Σου.
Εἶναι συγχρόνως ἀνάγνωσις, ἐκλογή καὶ ἀπόλαυσις. Ἀνάγνωσις
σταθερά, δὲν παρέρχεται δὲ ὅ,τι ἀναγινώσκουν. Ἀναγινώσκουν τὸ
ἀμετάβλητον τῶν σκοπῶν Σου, ἀντικείμενον τῆς ἐκλογῆς καὶ τῆς
ἀπολαύσεώς των, οὐδέποτε δὲ τὸ βιβλίον τοῦτο κλείει ἢ συνελίσ-
σεται, διότι τὸ βιβλίον εἶσαι Σὺ δι' αὐτοὺς, καὶ εἶσαι αἰώνιος.

Διότι τοὺς ἀγγέλους τοὺς ἐτοποθέτησες ὑπεράνω τοῦ στερεώ-
ματος τούτου, πού ἐδημιουργήθη ἄνωθεν τῆς ἀδυναμίας τῶν λαῶν
ἐδῶ κάτω, διὰ νὰ στρέψουν τὰ βλέμματά των πρὸς αὐτὸ καὶ γνω-
ρίσουν τὸν οἶκόν Σου, πού ἐξαγγέλλει ἐν τῷ χρόνῳ Ἐκεῖνος, ὁ
ὅποιος εἶναι δημιουργὸς τοῦ χρόνου. Διότι, Κύριε, ἐν τῷ οὐ-
ρανῷ τὸ ἔλεός Σου, καὶ ἡ ἀλήθειά Σου ἕως τῶν νεφελῶν(2).
Παρέρχονται αἱ νεφέλαι, ἀλλὰ μένει ὁ οὐρανός. Οἱ κηρύσσοντες
τὸν λόγον Σου διέρχονται ἀπὸ τὴν ζωὴν ταύτην εἰς ἄλλην ζωὴν,
ἀλλ' αἱ Γραφαὶ Σου ἐκτείνονται πέραν τῶν λαῶν μέχρι συντελείας
τῶν αἰώνων. Ὁ οὐρανός καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται, οἱ δὲ λό-
γοι Σου οὐ μὴ παρέλθωσι (3), ἀφοῦ καὶ ἡ δορὰ αὐτῆ θὰ συνε-
λιχθῆ καὶ τὸ χόρτον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἶναι σαρωμένη, θὰ παρέλθῃ
μὲ τὸ κάλλος του ἀλλὰ τὸ ρῆμά σου μένει εἰς τὸν αἰῶνα (4),
Ἐμφανίζεται εἰς ἡμᾶς ἤδη εἰς τὸ αἶνιγμα τῶν νεφῶν διὰ τοῦ
ἐσόπτρου τοῦ οὐρανοῦ(5) ἀλλ' ὄχι καθὼς εἶναι πραγματικῶς, διότι
καὶ ἡμεῖς οἱ ἴδιοι, τέκνα ἀγαπητὰ τοῦ Υἱοῦ Σου οὔπω ἐφανε-

(1) Ψαλμ. ΡΙΗ', 4.

(2) Ψαλμ. ΛΕ', 6.

(3) Ματθ. κδ', 36.

(4) Ἦς Μ'. 8.

(5) Πρβλ. Α', Κορινθ' ιγ', 12.

ρώθη τί ἐσόμεθα. Μᾶς εἶδε διὰ μέσου τοῦ πέπλου τῆς σαρκός του, μᾶς περιέβαλε μὲ περιπτύξεις καὶ μὲ τὰς φλόγας τοῦ ἔρωτος (1), καὶ τρέχουσαν ὀπισθεν τῶν μύρων του. Ἄλλ' ἔταν ἐμφανισθῆ, θὰ εἶμεθα ὁμοιοί του, διότι θὰ τὸν ἴδωμεν ποῖος εἶναι. Τὸ γὰρ τὸν ἴδωμεν δὲ ποῖος εἶναι, ἰδοὺ, Κύριε, τὸ προνόμοιόν μας, τὸ ὁποῖον δὲν ἀπολαμβάνομεν ἀκόμη.

Διότι, ὅπως εἶσαι τὸ ἀπόλυτον Ὄν, ἔτσι μόνον Σὺ κατέχεις τὴν πραγματικὴν γνῶσιν. Σὺ, ποὺ ὑπάρχεις ἀμεταβλήτως, γνωρίζεις ἀμεταβλήτως καὶ βούλεσαι ἀμεταβλήτως. Ἡ ὑπόστασίς Σου γνωρίζει καὶ βούλεται ἀμεταβλήτως, ἡ γνῶσις Σου ὑπάρχει καὶ βούλεται ἀμεταβλήτως, ἡ βούλησίς Σου ὑφίσταται καὶ γνωρίζει ἀμεταβλήτως. Δὲν φαίνεται εἰς τὰ ὄμματα Σου δίκαιον, ὅπως τὸ ἀμετάβλητόν Σου φῶς γνωσθῆ ἀπὸ τὸ πλάσμα, τὸ ὁποῖον φωτίζει, τόσον τελείως, ὅσον γνωρίζει αὐτὸ τὸ ἴδιον τὸ ἑαυτὸν του. Ἰδοὺ διατί ἡ ψυχὴ μου ὡς γῆ ἄνυδρός σοι (2). Ὅπως δὲν ἠμπορεῖ νὰ φωτισθῆ ἀφ' ἑαυτῆς, ἔτσι δὲν ἠμπορεῖ νὰ κατασθέσῃ ἀφ' ἑαυτῆς τὴν δίψαν της. Ὅπως λοιπὸν παρὰ σοὶ πηγὴ ζωῆς, ἔτσι ἐν τῷ φωτί σου ὀψόμεθα φῶς (3). Ποῖος συνήθροισεν εἰς μᾶζαν ἐνιαίαν τὰ ὕδατα τῆς πικρίας; Ὅλα ἐπιδιώκουν τὸν ἴδιον σκοπὸν: εὐτυχίαν προσωρινήν, γῆϊνήν, διὰ τὴν ὁποίαν πράττουν τὰ πάντα, ὅσονδῆποτε πολυσχιδῆς καὶ ἂν εἶναι ἡ ποικιλία τῶν κινήσεων, ποὺ τὰ συνταράσσουν. Ποῖος ἄλλος, ἐὰν ὄχι Σὺ, εἶπες εἰς τὰ ὕδατα νὰ συναχθοῦν εἰς συναγωγὴν μίαν καὶ εἰς τὴν ξηρὰν νὰ ἐμφανισθῆ διψῶσα δι' Ἐσέ. Ἰδικὴ Σου εἶναι ἡ θάλασσα, Σὺ τὴν ἔχεις δημιουργήσει. Τὰ χέρια Σου ἐπλασαν τὴν αὐχμηρὰν αὐτὴν γῆν, διότι θάλασσαν δὲν ὀνομάζουν τὴν πικρίαν τῶν βουλήσεων, ἀλλὰ τὴν συναγωγὴν τῶν ὑδάτων. Καταστέλλεις ἐξ ἄλλου τὰ δλέθρια πάθη τῶν ψυχῶν, ποὺ θέτεις ὄρια, τὰ ὁποῖα δὲν ἠμποροῦν νὰ ὑπερβροῦν. Ἐξαναγκάζεις τὰ κύματά των νὰ θραύωνται ἐπάνω εἰς τὸν ἑαυτὸν των, καὶ ἔτσι ρυθμίζεις τὴν θάλασσαν κατὰ τὴν οἰκονομίαν τοῦ κράτους Σου, ποὺ ἐκτείνεται παντοῦ.

Τὰς δὲ ψυχὰς ἐκεῖνας, τὰς κατεχομένας ἀπὸ δίψαν δι' Ἐσέ, ποὺ εἶναι ἐμπρὸς εἰς τὰ ὄμματα Σου καὶ τὰς ὁποίας ἀπέσπασες

(1) Ἄσμα Ἀσμάτων.

(2) Ψαλμ. ΡΜΒ', 6.

(3) Ψαλμ. ΛΕ', 10.

ἀπὸ κάθε μετὰ τῆς θαλάσσης δεσμὸν, ποτίζεις μὲ ὕδωρ γλυκὸ καὶ μυστηριώδες, ἡ δὲ ψυχὴ μας, πειθήνιος εἰς τὰς ἐντολάς τοῦ Θεοῦ τῆς, γεννᾷ τὰ σπέρματα τῆς εὐσπλαγχνίας, σύμφωνα μὲ τὴν ἰδίαν φύσιν τῆς, ποὺ συμπονεῖ καὶ ἀνακουφίζει τὸν πλησίον εἰς τὰς ὑλικὰς ἀνάγκας του. Φέρει τὸ σπέρμα τοῦ οἴκτου εἰς ἑαυτὴν, λόγῳ τοῦ ὅτι εἶναι ὁμοειδὴς μὲ τὴν ψυχὴν τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων, διότι ἐκεῖνο, ποὺ μᾶς ὠθεῖ νὰ συμπάσχωμεν μὲ ἐκείνους, οἱ ὅποιοι δεινοπαθοῦν ἐκεῖνο, ποὺ μᾶς παρακινεῖ νὰ τοὺς παρέχωμεν τὴν προστασίαν μας, καθὼς καὶ ἡμεῖς θὰ ἠθέλαμε νὰ ἔχωμεν τὴν ἰδικήν των, ἐὰν εὐρισκώμεθα ὑπὸ τὸ κράτος ὁμοίων ἀντιξόων περιστάσεων, εἶναι τὸ συναίσθημα τῆς ἀθλιότητός μας. Ἡ προστασία δὲ αὐτὴ δὲν ἀφορᾷ μόνον εὐτελεῖ πράγματα, ποὺ εἶναι σὰν ἐλαφρὸ χορτάρι, ἀλλ' εἶναι πρόθυμος εἰς ἐνεργὸν καὶ ἀποτελεσματικὴν βοήθειαν ὁμοίαν μὲ δένδρον φορτωμένον μὲ καρποὺς καὶ εὐεργετήματα· εἶναι πρόθυμος εἰς βοήθειαν ἱκανὴν ν' ἀποσπάσῃ ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ ἰσχυροῦ τὸν ἀδικούμενον καὶ νὰ τοῦ προσφέρῃ τὴν προστατευτικὴν σκιάν, τὸ ἐδραῖον στήριγμα τῆς δικαιοσύνης.

Ὡ Κύριε, Σὺ ὁ χορηγῶν τὴν χαρὰν καὶ τὴν δύναμιν, ὅπως ἀλήθεια ἀνατείλῃ ἐκ τῆς γῆς καὶ διακύψῃ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ δικαιοσύνη⁽¹⁾ καὶ γεννηθῆτωσαν φωστῆρες ἐν τῷ στερεώματι⁽²⁾. Ἄς μοιράσωμε τὸ ψωμί μας μὲ τὸν πεινῶντα, ἄς ἐπιτρέψωμεν τὴν εἴσοδον εἰς τὸ σπίτι μας εἰς τὸν ἄστεγον πτωχόν, ἄς ἐνδύσωμε τὸν γυμνὸν καὶ ἄς μὴ περιφρονήσωμεν τοὺς συγγενεύοντάς μὲ τὸ γένος μας.

Ἐὰν γεννῶνται τέτοιοι καρποὶ ἀπὸ τὴν γῆν μας, στρέψετε πρὸς αὐτοὺς τὰ βλέμματά σας καὶ εἰπῆτε : « Ἀγαθὸν εἶναι τοῦτο ». Τὸ φῶς μας ἄς ξεπηδήσῃ τὴν κατάλληλον στιγμὴν, ἡ δὲ συγκομιδὴ τῶν ἀγαθῶν ἔργων, ὅσονδῆποτε καὶ ἂν εἶναι καχεκτικὴ, ἄς μᾶς ἐπιτρέψῃ ν' ἀνεβοῦμε ὑψηλότερα, εἰς τὰς ἡδονὰς τῆς θεωρήσεως τοῦ Δένδρου τῆς Ζωῆς : τότε θὰ φανῶμεν ὡς φωστῆρες ἐν τῷ κόσμῳ⁽³⁾, κρατοῦντες στερεὰ τὸ στερέωμα τῶν Γραφῶν Σου.

Ἐκεῖ τὰ διδάγματά Σου μᾶς καθιστοῦν ἱκανοὺς νὰ διακρίμεν τὰ πνευματικὰ ἀπὸ τὰ σωματικὰ, τὴν ἡμέραν ἀπὸ τὴν νύ-

(1) Ψαλμ. Δ', 12.

(2) Γεν. Α', 14.

(3) Φιλιπ. β', 15.

κατα, καθὼς καὶ τὰς ψυχὰς ἐκείνας τὰς ἀφωσιωμένας εἰς τὴν πνευματικὴν ζωὴν, ἀπὸ τὰς ψυχὰς, ποὺ παραδίδονται εἰς σωματικὰς ἀπολαύσεις. Τοιοῦτοτρόπως δὲν εἶσαι—καθὼς ἀκριβῶς καὶ πρὸ τῆς δημιουργίας—Ἐσὺ ὁ μόνος δυνάμενος, ἐν τῷ μυστηρίῳ τῆς διακρίσεως, νὰ διαχωρίσῃ τὸ φῶς ἀπὸ τὸ σκότος ; (1) Τὰ πνευματικὰ τέκνα Σου, τοποθετημένα καὶ αὐτὰ εἰς τὸ ἴδιον στέρεωμα τώρα, ὁπότε ἡ χάρις Σου διεδηλώθη διὰ τοῦ Σύμπαντος, ἀπαστρέπτουν ὑπεράνω τῆς γῆς, διαχωρίζουσιν ἀναμέσον τῆς ἡμέρας καὶ ἀναμέσον τῆς νυκτός (2) καὶ σημειοῦν τὴν διαδοχὴν τῶν χρόνων, διότι τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν, ἰδοὺ γέγονε καινὰ τὰ πάντα (3). Νῦν ἐγγύτερον ἡμῶν ἢ σωτηρία ἢ ὅτε ἐπιστεύσαμεν, ἢ νῦξ προέκυψεν, ἢ δὲ ἡμέρα ἤγγικεν (4). Εὐλογοεῖς τὸν στέφανον τοῦ ἐνιαυτοῦ σου (5), ἀποστέλλων ἐργάτας εἰς τὸν θερισμὸν Σου, ποὺ ἐσπάρη ὑπὸ ἄλλων χειρῶν, ἀποστέλλων τοιοῦτους μάλιστα καὶ διὰ νέαν σποράν, ἢ συγκομιδὴν τῆς ὁποίας θὰ συντελεσθῇ εἰς τὸ τέλος τοῦ κόσμου. Εἰσάκουσε λοιπὸν τὰς εὐχὰς τοῦ δικαίου καὶ εὐλόγησε τὰ ἔτη του Σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ, τὰ δὲ ἔτη σου, τὰ ὁποῖα οὐκ ἐκλείψουσιν, εἶναι ὅπως ὁ σιτοβολῶν, ποὺ παρασκευάζει διὰ τὰ ἔτη, ποὺ διαρρέουν.

Ὁ αἰώνιος σκοπὸς Σου σκορπᾷ εἰς τὴν γῆν τὰ εὐράνια ἀγαθὰ Σου εἰς καταλλήλους στιγμὰς : ᾧ μὲν γὰρ διὰ τοῦ Πνεύματος δίδεται λόγος σοφίας, ὡς μεγαλύτερος φανὸς, προοριζόμενος διὰ τοὺς ἀρεσκομένους εἰς τὸ φῶς τῆς ἀληθείας, ποὺ ἀξαστρέπτει σὰν τὴν αὐγὴν. Ἄλλω δὲ λόγος γνώσεως κατὰ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, ὡς μικρότερος φανὸς. Ἐτέρω δὲ πίστις, ἄλλω δὲ χαρίσματα ἰαμάτων, ἄλλω δὲ ἐνεργήματα δυνάμεων, ἄλλω δὲ προφητεία, ἄλλω δὲ διακρίσεις πνευμάτων, ἔτέρω δὲ γένη γλωσσῶν, ὅλα δὲ αὐτὰ εἶναι ὅμοια μὲ τοὺς ἀστέρας, διότι πάντα ταῦτα ἐνεργεῖ τὸ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, διαιροῦν ἰδίᾳ ἐκάστῳ καθὼς βούλεται (6) καὶ ἐμφανίζον τοὺς ἀστέρας τούτους πρὸς τὸ συμφέρον.

(1) Πρὸβλ. Γέν. Α', 14.

(2) Πρὸβλ. Γέν. Α', 14.

(3) Β' Κορινθ. ε', 17.

(4) Ρωμ. ιγ', 11—12.

(5) Ψαλμ. ΖΑ', 12.

(6) Α' Κορινθ. ιβ', 8—11.

Ἄλλά, ὁ λόγος αὐτὸς τῆς γνώσεως, ποὺ περιέχει ὅλα τὰ μυστήρια, τὰ ὅποια, καθὼς αὐτὴ ἢ ἰδίᾳ ἢ σελήνῃ, εἶναι διάφορα ἀναλόγως τῶν ἐποχῶν καὶ τὰ λοιπὰ δῶρα, ποὺ ἀνέφερα καὶ τὰ ὅποια παρέβαλα μὲ τοὺς ἀστέρας, διαφέρουν τόσο ἀπὸ τὸ ἐκθαμβωτικὸν ἐκεῖνο φῶς τῆς σοφίας, ποὺ εἶναι τῆς ἀνατελλούσης ἡμέρας χαρὰ, ὥστε ὅλα αὐτὰ δὲν εἶναι παρὰ τὸ λυκόφως τῆς νυκτός. Εἶναι ὁμῶς ἀναγκαῖα δι' ἐκείνους, πρὸς τοὺς ὁποίους ὁ σωφρονέστατος θεράπων Σου δὲν ἠδυνήθη νὰ ὁμιλήσῃ ὡς πρὸς πνευματικὰ ὄντα, ἀλλ' ὡς πρὸς ὄντα σαρκικά, αὐτὸς ὁ σοφίαν λαλῶν ἐν τοῖς τελείοις (1).

Αὐτὸς δὲ ὁ σαρκικὸς ἄνθρωπος, ποὺ εἶναι ἀκόμη νήπιον ἐν Χριστῷ καὶ δὲν ἠμπορεῖ νὰ τρέφεται παρὰ μόνον μὲ γάλα, ἕως ὄτου, ἐνδυναμωθείς, θὰ δυνηθῇ νὰ λάβῃ στερεὰν τροφήν καὶ ἕως ὄτου οἱ ὀφθαλμοὶ του γίνουσι ἱκανοὶ ν' ἀνεχθοῦν τὰς ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου, ἄς μὴ αἰσθανθῇ τὸν ἑαυτὸν του ἐγκαταλελειμμένον στὸ σκοτάδι, ἀλλ' ἄς ἀρκεσθῇ εἰς τὴν λάμψιν τῆς σελήνης καὶ τῶν ἀστέρων.

Ἴδου ἡ διδασκαλία, ποὺ παρέχεις διὰ τοῦ βιβλίου Σου, τοῦ στερεώματός Σου, Θεὲ ἡμῶν, ὑπερτάτη Σοφία, διὰ νὰ μᾶς ἐπιτρέψῃς νὰ διακρίνωμεν τὰ πάντα μὲ κάποιαν ὑπέροχον ἐνόρασιν, μολονότι ἀκόμη περιεζομένην ἀπὸ τὰ σημεῖα τῶν χρόνων, τῶν ἡμερῶν καὶ τῶν ἐτῶν.

Ἄλλά πρὶν ἀπ' αὐτό : λούσασθε, καθαροὶ γίνεσθε, ἀφέλετε τὰς πονηρίας ἀπὸ τῶν ψυχῶν ἡμῶν ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν μου. Διὰ νὰ ἐμφανισθῇ ἡ ξηρὰ μάθετε καλὸν ποιεῖν, κρίνατε ὀρφανῶ καὶ δικαιοῦσατε χήραν (2), ἔτσι θὰ παραγάγῃ ἡ γῆ χόρτον θρεπτικὸν καὶ δένδρα καρποφόρα. Ἐλάτε καὶ συζητήσετε μαζί μου, λέγει ὁ Κύριος, διὰ ν' ἀναφθοῦν εἰς τὸ στερέωμα οἱ φωστῆρες τοῦ οὐρανοῦ, ποὺ φωτίζουν ὑπεράνω τῆς γῆς.

Ὁ πλούσιος ἠρώτησε τὸν ἀγαθὸν διδάσκαλον, τί ἔπρεπε νὰ κάμῃ διὰ ν' ἀποκτήσῃ τὴν αἰωνίαν ζωὴν ; Καὶ ὁ ἀγαθὸς διδάσκαλος, τὸν ὁποῖον ὁ πλούσιος ἐξελάμβανεν ὡς ἄνθρωπον, ἀλλ' ὁ ὁποῖος δὲν εἶναι ἀγαθὸς παρὰ μόνον ἐπειδὴ εἶναι Θεός, τοῦ ἀπήν-

(1) Πρὸς Α' Κορινθ. γ', 1.

(2) Ἦσ. Α'. 16—17.

τησε : «ἐὰν θέλῃς νὰ εἰσέλθῃς εἰς τὴν ζωὴν, τήρησε τὰς ἐντολάς, ἀπώθησε μακρὰν σοὺ τὰ ὕδατα τῆς πονηρίας, τῆς διαφθορᾶς, μὴ φονεύσης, μὴ μοιχεύσης, μὴ κλέψῃς, μὴ ψευδομαρτυρήσης, διὰ νὰ ἐμφανισθῇ ἡ ξηρὰ καὶ γεννηθῇ ἀπ' αὐτὴν ὁ σεβασμὸς πρὸς τὴν μητέρα καὶ τὸν πατέρα καὶ ἡ ἀγάπη πρὸς τὸν πλησίον». Ἀλλὰ τὰ ἕκαμα ὄλα αὐτά, εἶπε. «Λοιπὸν τότε ἀπὸ ποῦ ἐφύτρωσαν τὰ τόσα ἀγκάθια, ἀφοῦ εἶναι γόνιμος ἡ γῆ; «Ἵπαγε ξερρίζωσε τοὺς πυκνοὺς θάμνους τῆς φιλαργυρίας, πώλησε τὰ ὑπάρχοντά Σου καὶ πλούτησε ἀπὸ καρπούς, δίδων εἰς τοὺς πτωχοὺς ὅτι κατέχεις καὶ ἔξεις θησαυρὸν ἐν τῷ οὐρανῷ»⁽¹⁾, ὕστερα δὲ ἀκολούθησε τὸν Κύριον, ἐὰν θέλῃς νὰ εἶσαι τέλειος, καὶ νὰ συνδεθῇς μὲ ἐκείνους, πρὸς τοὺς ὁποίους Ἐκεῖνος, ποὺ γνωρίζει τί πρέπει νὰ χορηγήσῃ εἰς τὴν ἡμέραν καὶ τὴν νύκτα, λέγει λόγους σοφίας. Τότε θὰ τοὺς γνωρίσῃς καὶ σὺ καὶ θὰ γίνουν καὶ διὰ σὲ φωστῆρες εἰς τὸ στερέωμα. Ἀλλὰ τοῦτο εἶναι ἀδύνατον, ἂν δὲν εἶναι ἐκεῖ ἡ καρδιά σου, καὶ ἡ καρδιά σου δὲν θὰ εἶναι ἐκεῖ, ἂν δὲν εὑρίσκειται ἐκεῖ ὁ θησαυρός σου. Αὐτὰ ἔχεις ἀκούσει ἀπὸ τὸν ἀγαθὸν διδάσκαλον. Ἀλλ' ἐθλίβῃ ἡ ἄγονος γῆ καὶ αἱ ἄκανθαι ἀπέπνιξαν τὸν λόγον.

Σεῖς δὲ οἱ ἐκλεκτοί, σεῖς οἱ ἀσθενεῖς τοῦ κόσμου τούτου, οἱ ἀπαρνηθέντες τὰ πάντα, διὰ ν' ἀκολουθήσετε τὸν Κύριον, βαδίσατε ὀπισθὲν Του· συγχύσετε τοὺς ἰσχυροὺς, βαδίσατε ὀπισθὲν Του μὲ τοὺς ροδίονους πόδας σας καὶ λάμψετε εἰς τὸ στερέωμα, διὰ νὰ διηγηθοῦν οἱ οὐρανοὶ τὴν δόξαν Του, διαχωρίζοντες τὸ φῶς τῶν τελείων, ποὺ δὲν εἶναι ἀκόμη μὲ τοὺς ἀγγέλους ὅμοιοι, ἀπὸ τὸ σκότος τῶν μικρῶν, εἰς τοὺς ὁποίους δὲν ἔσβυσαν ἀκόμη αἱ ἐλπίδες ! Σκορπίσετε εἰς ὀλόκληρον τὴν γῆν τὸ φῶς σας ! Ἡ ἀπαστράπτουσα μέσα εἰς τὸν ἥλιον ἡμέρα ἄς ἀναγγεῖλῃ εἰς τὴν ἡμέραν τὸν λόγον τῆς σοφίας καὶ ἡ νύκτα, κάτω ἀπὸ τὰς ἀκτῖνας τῆς σελήνης, εἰς τὴν νύκτα τὸν λόγον τῆς γνώσεως⁽²⁾. Ἡ σελήνη καὶ τὰ ἄστρα λάμπουν ὑπεράνω τῆς νυκτός, χωρὶς ἡ νύκτα ν' ἀμυρώνη τὴν λάμψιν των, τὴν ὁποίαν σκορποῦν ἐπ' αὐτῆς, κατὰ τὸ μέτρον ποὺ ἡμπορεῖ νὰ τὴν δεχθῇ. Σὰν νὰ ἔλεγε ὁ Θεός : «ἄς

(1) Πρὸς Ματθ. ιθ' 16—22, Μαρκ. ι', 17—22, Λουκ. ιη'. 13—23.

(2) Πρὸς ψαλμ. ΙΗ', 2 : «Οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ... ἡμέρα τῇ ἡμέρᾳ ἐρεῦγεται ρῆμα καὶ νύξ νυκτὶ ἀναγγέλλει γνώσιν».

ἀνάψουν φωστήρες εἰς τὸ στερέωμα, καὶ ἠκούετο ἀπὸ τὸν οὐρανὸν κρότος σάν φύσημα ἀνέμου σφοδροῦ, καὶ ἐφαίνοντο πύρινα γλῶσσαί, διαχεόμεναι ἐπ' αὐτῶν, καὶ ἀπήστραπτον φῶτα εἰς τὸν οὐρανόν, «λόγον ζωῆς ἐπέχοντα»⁽¹⁾. Σπεύσατε παντοῦ γοητευτικαὶ φλόγες! Ἐκεῖνος, μὲ τὸν ὁποῖον συνδέεσθε, σᾶς ἐξύψωσε καὶ ἐξυψώθη. Σπεύσατε παντοῦ, ἀποκαλυφθῆτε εἰς ὅλα τὰ ἔθνη!

Ἄς συλλάβῃ ἡ θάλασσα καὶ ἄς γεννήσῃ τὰ ἔργα σας. «Ἐξαγαγέτω τὰ ὕδατα ἔρπετά ψυχῶν ζωσῶν». Διότι ἐξαγαγόντες τίμιον ἀπὸ ἀναξίου⁽²⁾, ἐγένοντο τὸ στόμα τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ ὁποῖου λέγει: «Τὰ ὕδατα ἄς μὴ παραγάγουν τὴν ζωσαν ψυχὴν, εἶναι ἡ γῆ ἐκείνη, ποὺ τὴν παράγει». «Ἐρπετά ψυχῶν ζωσῶν καὶ ταπεινὰ πετόμενα ἐπὶ τῆς γῆς». Τὰ ἔρπετά αὐτὰ εἶναι, ὦ Θεέ, τὰ μυστήριά Σου, τὰ ὁποῖα, χάρις εἰς τὰ ἔργα τῶν ἁγίων Σου, διωλίσθησαν διὰ μέσου τῶν κυμάτων τῶν πειρασμῶν τοῦ αἰῶνος, ὅπως ποτίσουν τὰ ἔθνη διὰ τῶν ὑδάτων τοῦ βαπτίσματος δοθέντος εἰς τὸ ὄνομά Σου.

Καὶ ἔτσι ἔγιναν μεγάλα καὶ θαυμαστά, ὅμοια μὲ θαλάσσια τέρατα, οἱ δὲ λόγοι τῶν ἀγγελιαφόρων Σου ἀνοιξαν ὑπεράνω τῆς γῆς τὰς πτέρυγας των, εἰς τὸ στερέωμα τῆς Βίβλου Σου, ἡ αὐθεντία τῆς ὁποίας ἔδει νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν πτῆσίν των, ὅπουδῆποτε κατευθυνομένη. Διότι οὐκ εἰσὶν λαλιαὶ οὐδὲ λόγοι, ὧν οὐχὶ ἀκούονται αἱ φωναὶ αὐτῶν καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ ρήματα αὐτῶν⁽³⁾, ἡ δὲ εὐλογία Σου, Κύριε, τὰ ἔχει πολλαπλασιάσει.

Ἄρά γε ψεύδομαι; Ἡ ἀνακατώνω καὶ συγχέω, χωρὶς νὰ ἠμπορῶ νὰ τὴν διακρίνω, τὴν σαφῆ γνῶσιν τῶν πραγμάτων, τὰ ὁποῖα εἶναι εἰς τὸ στερέωμα, καὶ τὰ σαρκικὰ ἔργα, τὰ δημιουργούμενα ἐντὸς τῆς κυματώδους θαλάσσης κάτω ἀπὸ τὸν οὐρανόν: Ἄλλὰ ὄχι! Ὑπάρχουν πράγματα, ἡ γνῶσις τῶν ὁποίων εἶναι ὠρισμένη, περιορισμένη καὶ δὲν αὐξάνεται ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν: τὰ φῶτα τῆς γνώσεως τῆς σοφίας, ἐπὶ παραδείγματι. Ἄλλ' ἐξ ἄλλου, τὰ πράγματα αὐτὰ συνεπιφέρουν ἐνεργείας ὕλικῆς φύσεως, ἐνεργείας πολυαριθμούς καὶ ποικίλας, διὰ κάποιας δὲ συνεχιζο-

(1) Γεν. Α', 20.

(2) Ψαλμ. ΙΗ', 4—5.

(3) Ψαλμ. ΙΗ', 4—5.

μένης αὐξήσεως πολλαπλασιάζονται, ὦ Θεέ μου, ὑπὸ τὴν εὐλογίαν Σου. Ἀπεζημίωσες τὴν ἀδυναμίαν τῶν αἰσθήσεών μας, πού ἀπεγοητεύονται τόσο εὐκόλως, ἐπιτρέπων, ὅπως μία μοναδικὴ ἀλήθεια συγκροτηθῆ καὶ διατυπωθῆ μὲ μυρίους τρόπους ἐνώπιον τοῦ πνεύματος διὰ φυσικῶν λειτουργιῶν.

Ἴδου τί παρήγαγον τὰ ὕδατα, ἀλλὰ μόνον διὰ τοῦ Λόγου Σου. Ὅλα δὲ αὐτὰ ἐγεννήθησαν ἀπὸ τὰς ἀνάγκας τῶν λαῶν, ἀλλὰ μόνον χάρις εἰς τὸ Εὐαγγέλιόν Σου, διότι τὰ ὕδατα ταῦτα ἔκαμαν ν' ἀναβλύσουν τὰ ἐν λόγῳ δημιουργήματα, ἢ δὲ κοιμωμένη πικρία τῶν ὑπῆρξεν ἢ αἰτία, διὰ τὴν ὁποίαν ὁ Λόγος Σου παρενέβη, ὅπως τὰ ἀποσπάσῃ ἐξ αὐτῶν.

Ὅλα εἶναι ὠραῖα, ὅταν ἐξέρχονται ἐκ τῶν ἰδικῶν Σου χειρῶν, ἀλλὰ εἶσαι ἀσυγκρίτως ὠραιότερος Σὺ, ὁ πλάστης ὄλων τῶν πραγμάτων. Ἐὰν δὲν ἐπιπτεν ὁ Ἀδάμ, δὲν θὰ ἐξήρχοντο τὰ πικρὰ ὕδατα τοῦ ὠκεανοῦ ἀπὸ τοὺς κόλπους του, θέλω νὰ εἰπῶ, τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων μὲ τὴν βαθεῖαν περιέργειάν του, μὲ τὴν θυελλώδη ἀλαζονείαν του, μὲ τὴν φευγαλέαν μεταβλητικότητά του. Καὶ τότε οἱ κήρυκες τοῦ Λόγου Σου δὲν θὰ περιήρχοντο εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ μεταφέρουν εἰς τοὺς κόλπους τῶν κυμάτων τὰς πράξεις Σου καὶ τὰ μυστηριώδη ῥήματά Σου δι' ὕλικῶν καὶ αἰσθησιακῶν ἐνεργειῶν. Διότι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐρμηνεύω ἐγὼ τὰ «ἐρπετὰ» καὶ τὰ «πτηνὰ» ἐκεῖνα, ἀλλὰ οἱ ἄνθρωποι καὶ αὐτοὶ ἀκόμη οἱ μεμυημένοι δὲν θὰ ὑπερπηδοῦσαν τὰ ὕλικὰ μυστήρια, εἰς τὰ ὁποῖα εἶναι ὑποτεταγμένοι, ἂν ἡ ψυχὴ των, ἀνερχομένη ὑψηλότερα, δὲν μετερσιώνετο εἰς τὴν πνευματικὴν ζωὴν καὶ δὲν ἐποθοῦσε, μετὰ τὸν πρωταρχικὸν λόγον, μεγαλυτέραν τελειότητα.

Καὶ ἰδοὺ διατί, χάριν τοῦ Λόγου, ὄχι πλέον αἱ ἄβυσσοι τῆς θαλάσσης, ἀλλ' ἢ μὴ ἀκόμη χωρισμένη ἀπὸ τὰ πικρὰ κύματα θάλασσα δὲν παρήγαγε πλέον τὰ ἐρπετὰ ζώσων ψυχῶν καὶ τὰ πτηνὰ, ἀλλὰ τὴν ψυχὴν τὴν ἀληθῶς ζῶσαν.

Ἡ ψυχὴ αὕτη δὲν ἔχει πλέον τὴν ἀνάγκην τοῦ βαπτίσματος, ἀπαραιτήτου διὰ τοὺς εἰδωλολάτρους, καθὼς εἶχεν ἀνάγκην αὐτοῦ, ὅταν ἀκόμη κατεκαλύπτετο ἀπὸ τὰ ὕδατα. Διότι, ἀφότου ἐθέσπισες τὸν ὄρον τοῦτον τῆς εἰσόδου, δὲν ἤμποροῦν οἱ ἄνθρωποι νὰ πλησιάζουν μὲ ἄλλον τρόπον τὸ βασίλειον τῶν οὐρανῶν. Ἡ ψυχὴ δὲν ζητεῖ πλέον, διὰ νὰ πιστεύσῃ, σημεῖα καὶ τέρατα. Πιστεύει

καί χωρίς νά ἔχη ἴδει, χωρισμένη ἀπό τήν πικράν ἀπιστίαν τῶν ὑδάτων τῆς θαλάσσης· ἀλλά αἱ «γλώσσαι εἰς σημείον εἰσιν οὐ τοῖς πιστεύουσιν, ἀλλά τοῖς ἀπίστοις» (1). Ἡ ξηρά, τοποθετηθεῖσα τώρα ὑπό Σου ὑπεράνω τῆς θαλάσσης, δέν ἔχει ἀνάγκη οὔτε, τῶν πτηνῶν, ποῦ ἀπέσπασεν ἐκ τῶν ὑδάτων ὁ Λόγος Σου. Ἡμεῖς δέν ἠμποροῦμεν παρά ν' ἀφηγοῦμεθα τὰ ἔργα των, ἀλλ' εἶσαι Σὺ ὁ διενεργῶν εἰς αὐτὰ τὸ ἔργον, ποῦ δημιουργεῖ μίαν ζῶσαν ψυχὴν.

Τὴν παράγει ἡ γῆ, διότι εἶναι αὐτὴ ἡ αἰτία τῆς ἐνεργείας, ἡ ὁποία δημιουργεῖ ἐπὶ τῆς γῆς τὴν ψυχὴν, καθὼς ἡ θάλασσα ὑπῆρξεν ἡ αἰτία τῆς γεννήσεως τῶν ἔρπετων μὲ ψυχὰς ζώσας καὶ τῶν πτηνῶν ὑπὸ τὸ στερέωμα. Ἀλλ' ἡ γῆ δέν ἔχει πλέον ἀνάγκη τῶν πλασμάτων τούτων, ἀν καὶ τρώγουσα ἀκόμη τὸν ἰχθῦν, τὸν ἀλιευθέντα εἰς τὰς ἀβύσσους (2), εἰς τὴν τράπεζαν, ποῦ ἐτοίμασες ὑπὸ τὰ ὄμματα τῶν πιστῶν· ἔχει δὲ ἀλιευθῆ εἰς τὰς ἀβύσσους διὰ νὰ θρέψῃ τὴν ἀγονογὸν γῆν! Καὶ τὰ πτηνὰ ἐκεῖνα εἶναι τὰ τέκνα τῆς θαλάσσης, ἀλλ' αὐξάνονται καὶ πληθύνονται εἰς τὴν ξηράν. Διότι, ἀν ἡ ἀπιστία τοῦ ἀνθρώπου ὑπῆρξεν ἡ αἰτία τοῦ πρώτου εὐαγγελικοῦ κηρύγματος, οἱ πιστοὶ ἀποσποῦν καθημερινῶς αὐτοὶ οἱ ἴδιοι ἐξ αὐτῶν παρορμήσεις καὶ ἀφθόλους εὐλογίας. Ἡ δὲ ζῶσα ψυχὴ ὀφείλει εἰς τὴν γῆν τὴν προέλευσίν της, διότι εἰς μόνους τοὺς πιστοὺς εἶναι πλεονεκτικὴ ἡ ἀπάρνησις τοῦ κόσμου τούτου, ὅπως ἡ ψυχὴ των ζήσῃ δι' Ἐσέ, αὐτὴ ἡ ψυχὴ, ποῦ ἦτο νεκρά, δταν ἔζοῦσε μέσα εἰς τὰς ἡδονὰς, ἡδονὰς θανασίμους, Κύριε, ποῦ εἶσαι ἡ ζωοποιὸς τῶν ἀγνῶν ψυχῶν ἡδονή!

(1) Πρβλ. Ἰωάν. δ', 48.

(2) Ὁ Αὐγουστίνος κάμνει ὑπαινιγμὸν εἰς τὸ σύμβολον τοῦ ἰχθύος, τόσον οἰκείου εἰς τὴν φαντασίαν τῶν χριστιανῶν. Αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ συγγραφεὺς ἐρμηνεύει τὴν σημασίαν του εἰς τὸ ἔργον του : «De Civitate Dei». XVIII, XXV : Ἐκ τῶν πέντε ἐλληνικῶν λέξεων «ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ ΘΕΟΣ ΥΙΟΣ ΣΩΤΗΡ», ἐὰν συναρμολογήσωμεν τὰ πρῶτα γράμματα, σχηματίζομεν τὴν λέξιν ΙΧΘΥΣ, ὄνομα μυστηριακὸν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος εἰς τὰς ἀβύσσους τῆς θνητότητός μας ἠδυνήθη νὰ μείνῃ ζῶν, δηλαδὴ ἀπηλλαγμένος τῆς ἀμαρτίας. Αἱ διάφοροι μορφαὶ καὶ ἡ ἱστορία τοῦ συμβόλου τούτου ἐμελετήθησαν ὑπὸ τοῦ F. Dolger εἰς τὴν πραγματείαν του ὑπὸ τὸν τίτλον Der heilige Fisch in den antiken Religionen und im Christentum (2α ἐκδοσις Paderborn, 1924).

Ἐπίτρεψε λοιπὸν εἰς τοὺς δούλους Σου νὰ ἐργασθοῦν εἰς τὴν γῆν αὐτὴν μὲ ἄλλον τρόπον παρὰ ἐντὸς τῶν ὑδάτων τῆς ἀπιστίας των, ἐντὸς τῶν ὁποίων εἰργάζοντο, ὅταν ἐκήρυσσαν καὶ ἐλαλοῦσαν, βασιζόμενοι εἰς σημεῖα καὶ τέρατα, εἰς μυστηριώδεις ἐκφράσεις καταλλήλους νὰ προσελκύουν τὴν προσοχὴν τῆς ἀγνοίας, ποὺ εἶναι μητέρα τῆς ἐκπλήξεως, ἐκ φόβου, ποὺ ἐμπνέουν αὐτὰ τὰ αἰνιγματικὰ σημεῖα, διότι μ' αὐτὸν τὸν τρόπον εἰσῆχθησαν εἰς τὴν πίστιν τὰ τέκνα τοῦ Ἀδάμ, τὰ ὁποῖα Σὲ λησμονοῦν, ἐφ' ὅσον ἀποστρέφουν ἀπὸ Ἐσὲ τὸ πρόσωπόν των καὶ γίνονται «ἄβυσσοι». Οἱ Ἀπόστολοι Σου ἄς ἐργασθοῦν εἰς γῆν αὐχμηράν, εἰς γῆν χωρισμένην εἰς τὸ ἐξῆς ἀπὸ τοὺς κρημνοὺς τῆς ἀδύσου. Ζῶντες ὑπὸ τὰ ὄμματα τῶν πιστῶν καὶ προκαλοῦντες αὐτούς, ὅπως τοὺς μιμηθοῦν, γίνονται δι' αὐτοὺς πρότυπα.

Τοιοῦτοτρόπως οἱ πιστοὶ τείνουν τὸ οὖς ὄχι μόνον διὰ ν' ἀκούσουν, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ δράσουν· «ἐκζητήσατε τὸν Θεὸν καὶ ζήσεται ἡ ψυχὴ ἡμῶν» (1). Ἔτσι ἡ γῆ θὰ παραγάγῃ ζῶσαν ψυχὴν. «Μὴ συσχηματίζεσθε τῷ αἰῶνι τούτῳ» (2), ἀπομακρυνθῆτε ἀπ' αὐτόν. Ἡ ψυχὴ ζῆ μόνον, ἐφ' ὅσον ἀποφεύγει ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα, ὅταν ποθῆ, φέρεται πρὸς τὸν θάνατον. Προφυλαχθῆτε ἀπὸ τὰς ἀγρίας ἐρμᾶς τῆς ὑπεροψίας, ἀπὸ τὰς ἀκολασίας, τὰς χαλαρὰς ἡδονὰς, ἀπὸ τὰς ψευδεῖς ὑποσχέσεις τῆς γνώσεως : καὶ ἴδου τὰ θηρία ἐξημερωθέντα, τὰ ζῶα τὰ οἰκιακὰ δαμασθέντα, καὶ ἀκίνδυνα τὰ ἐρπετά. Διότι αὐτὰ ἀπεικονίζουν ἀλληγορικῶς κινήσεις τῆς ψυχῆς. Ὁ ὄγκος τῆς ἀλαζονείας, αἱ καταστρεπτικαὶ ἀπολαύσεις τῶν παθῶν, τὸ δηλητήριον τῆς περιεργείας : Ἴδου αἱ κινήσεις τῆς πεθαμένης ψυχῆς, τὰς ὁποίας δὲν ἐκμηδενίζει ὀλοσχερῶς οὔτε αὐτὸς ἀκόμη ὁ θάνατος. Ἡ ψυχὴ πεθαίνει, ἀπομακρυνομένη ἀπὸ τὴν πηγὴν τῆς ζωῆς· τὴν περισυλλέγει παρερχόμενος ὁ αἰὼν, πρὸς αὐτὸν δὲ συμμορφώνεται.

Ἀλλά, ὁ Λόγος Σου, ὦ Θεέ μου, εἶναι ἡ πηγὴ τῆς αἰωνίας ζωῆς, καὶ δὲν παρέρχεται. Ἴδου διατὶ συμβουλεύεις τὴν ἀπ' αὐτοῦ ἀπομάκρυνσίν μας. «Μὴ συσχηματίζεσθε τῷ αἰῶνι, τούτῳ», μᾶς λέγει, ὅπως ἡ γῆ ποτιζομένη ἀπὸ τὰ νάματα τῆς ζωῆς, πα-

(1) Πρὸς Πρβλ. Ψαλμ. ΞΗ', 33.

(2) Ρωμ. ιβ', 2.

ραγάγη ζῶσαν ψυχὴν, ψυχὴν ἀγνήν ἐνώπιον τοῦ Λόγου Σου, χάρις εἰς τοὺς Εὐαγγελιστάς Σου, ψυχὴν νὰ μιμῆται τοὺς μιμητάς τοῦ Χριστοῦ. Τοιαύτη εἶναι ἡ σημασία τῶν λέξεων «κατὰ γένος», διότι ὁ φίλος μιμεῖται ἐκεῖνον ποῦ ἀγάπᾳ : «Γίνεσθε ὡς ἐγώ, ὅτι καὶ γὰρ ὡς ὑμεῖς» (1).

Τοιοῦτοτρόπως εἰς τὴν «ζῶσαν ψυχὴν» δὲν θὰ ἐμφωλεύουν παρὰ ζῶα ἀγαθὰ μὲ ἦθη γλυκύτατα. Δὲν εἶναι μήπως μία ἐκ τῶν ἐντολῶν σου : «Κάνε τὰ ἔργα σου μὲ γλυκύτητα καὶ ὅλοι θὰ σε ἀγαποῦν ;» Καὶ τὰ ζῶα τὰ οἰκιακὰ θὰ εἶναι καὶ αὐτὰ ἀγαθὰ. Ἐφ' ὅσον τρώγουν, δὲν θὰ ὑποφέρουν, διότι ὑπῆρξαν ἄσωτα, οὐδὲ ἐὰν μὴ φάγωσι ὑστερηθήσονται (2). Τὰ ἀγαθὰ ἐρπετὰ δὲν θὰ ἔχουν πλέον δηλητήριον διὰ νὰ βλάβουν, ἀλλὰ θὰ εἶναι πεπειραμένα διὰ τὴν ἄμυναν. Δὲν θ' ἀναδιφοῦν τὴν προσωρινὴν φύσιν, παρὰ μόνον, ἐφ' ὅσον εἶναι ἀναγκαῖον, διὰ νὰ ἐξυψοῦνται ἀπὸ τὴν πλάσιν αὐτὴν εἰς τὴν θέαν τῆς πνευματικῆς αἰωνιότητος.

Καὶ ἔτσι, Κύριε, ὁ Θεὸς καὶ ὁ Πλάστης μας, ὅταν αἱ πόθοι, ποῦ μᾶς ὀδηγοῦν εἰς τὸν θάνατον, ἐφ' ὅσον εὐρισκόμεθα εἰς τὴν ζωὴν, θ' ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ κάθε ἔρωτα πρὸς τὸν αἰῶνα τοῦτον. Ὄταν ἡ ψυχὴ μας, ἐὰν ζῆ καλῶς, θὰ εἶναι ἀληθῶς ζῶσα καὶ θὰ πραγματοποιηθῆ ὁ λόγος, ποῦ ἐλάλησες διὰ τοῦ στόματος τοῦ Ἀποστόλου : «μὴ συσχηματίζεσθε τῷ αἰῶνι τούτῳ» μόνον τότε θὰ ἐκτελεσθῆ καὶ ἡ ἄλλη συμβουλή τὴν ὁποῖαν ἀμέσως προσθέτεις λέγων : «ἀλλὰ μεταμορφοῦσθε τῇ ἀνακαινώσει τοῦ νοῦς ἡμῶν» (3) ἀλλ' ὅχι «κατὰ γένος» σὰν νὰ ἐπρόκειτο νὰ μιμηθοῦν τοὺς προγενεστέρους ἢ σεῖς νὰ ζήσετε κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τελειότερων ἀνθρώπων. Οὔτε εἶπες : «ὁ ἄνθρωπος γεννηθήτω κατὰ τὸ γένος του» ἀλλ' εἶπες : «ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν» (4) διὰ νὰ γνωρίσωμεν ἀκριβῶς ποῖα εἶναι ἡ θέλησίς Σου (5).

(1) Γαλάτ. 8', 12.

(2) Πρβλ. Ρωμ. 16', 2.

(3) Ρωμ. 12', 2.

(4) Γέν. Α', 26.

(5) Χάρις εἰς τὴν παράφρασιν τῶν λέξεων «Secundum genus» (κατὰ γένος) ὁ Αὐγουστίνος κατῴρθωσε νὰ προσδώσῃ εἰς τὸ χωρίον τῆς Γενέσεως, «καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὰ κήτη τὰ μεγάλα καὶ πᾶσαν ψυχὴν ζῶων ἐρπε-

Ἴδου διατί ὁ κήρυξ τοῦ Λόγου Σου, ποῦ ἐγέννα διὰ τοῦ Εὐαγγελίου Σου τέκνα καὶ ἤθελε μόνον νὰ τρέφῃ διὰ τοῦ γάλακτος (1), ὡς αἱ τροφοί, μικρὰ παιδία καὶ δι' αὐτὰ νὰ φροντίζῃ ἀνακράζει «μεταμορφοῦσθε τῇ ἀνακαινώσει τοῦ νοῦς ὑμῶν εἰς τὸ δοκιμάζειν ὑμᾶς τί τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, τὸ ἀγαθόν, καὶ εὐάρεστον καὶ τέλειον» (2). Ἐπίσης δὲν λέγεις : «Γενηθήτω ὁ ἄνθρωπος», ἀλλὰ «ποιήσωμεν τὸν ἄνθρωπον», δὲν λέγεις : «κατὰ τὸ γένος αὐτοῦ», ἀλλὰ «κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ ὁμοίωσιν». Ὁ ἀνακαινισθεὶς πνευματικῶς, ὁ θεώμενος καὶ κατανοῶν τὴν ἀλήθειάν μας δὲν ἔχει πλέον ἀνάγκην, ἄλλος ἄνθρωπος γὰρ τοῦ ὑποδείξῃ τὴν ὁδόν, διὰ νὰ ἐνεργήσῃ «κατὰ τὸ γένος του». Χάρις εἰς τὰς ἐντολάς Σου, κατανοεῖ αὐτὸς ὁ ἴδιος τὴν θέλησίν Σου· ἀντιλαμβάνεται αὐτὸς ὁ ἴδιος τί εἶναι τὸ ἀγαθόν, τὸ εὐάρεστον καὶ τὸ τέλειον. Τὸν διδάσκεις—διότι εἶναι ἤδη ἱκανὸς νὰ ἐννοῇ τὴν διδασκαλίαν Σου—νὰ βλέπῃ τὴν Τριάδα τῆς Μονάδος καὶ τὴν Μονάδα τῆς Τριάδος. Ἴδου διατί λέγει εἰς τὸν πληθυντικόν «ποιήσωμεν» τὸν ἄνθρωπον, κατόπιν δὲ εἰς τὸν ἐνικόν «ὁ Θεὸς ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον». Λέγει εἰς τὸν πληθυντικόν : κατ' εἰκόνα ἡμετέραν, κατόπιν δὲ εἰς τὸν ἐνικόν : κατ' εἰκόνα Θεοῦ. Τοιοῦτοτρόπως ὁ ἄνθρωπος «ἀνακαινοῦται» διὰ τὴν γνῶσιν τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος τὸν ἔπλασεν, ὁ δὲ πνευματικὸς ἀνακρίνει μὲν πάντα, αὐτὸς δὲ ὑπ' οὐδενὸς ἀνακρίνεται (3).

*
* *

«Ἀνακρίνει πάντα». Τοῦτο σημαίνει, ὅτι δεσπόζει τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης, τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ, τῶν ζώων τῶν

τῶν. ὡς ἐξήγαγε τὰ ὕδατα, καὶ πᾶν πετεινὸν πτερωτὸν κατὰ γένος καὶ εἶδεν ὁ Θεὸς ὅτι καλὰ» σημασίαν ἠθικῆς καὶ θρησκευτικῆς ἐντολῆς. Διὰ θρησκευτικῶν καὶ ἠθικοποιητικῶν λόγους, ἡ ἀλληγορικὴ ἐρμηνεῖα ἐπέτρεπε τὴν χρησιμοποίησιν τῶν δυσνοητοτέρων καὶ ὀλιγώτερον ἐποικοδομητικῶν κειμένων τῆς Γραφῆς καὶ τὴν προσαρμογὴν αὐτῶν εἰς τοὺς θησαυροὺς τῶν εὐστρωφωτέρων καὶ ἐποικοδομικωτέρων. Πρβλ. Pierre de Labriole, St. Augustin, Confessions Tome II IX—XIII, σελ. 396, Livre treizième Paris, 1926.

(1) Πρβλ. Α' Κοριν. γ. 2.

(2) Α' Κορινθ. β', 15.

(3) Ψαλμ. ΜΗ, 21.

οἰκιακῶν καὶ τῶν ἀγρίων, ὀλοκλήρου τῆς γῆς καὶ ἔλων τῶν ἐρ-
πετῶν τῶν ἐπ' αὐτῆς ἐρπόντων. Τὴν δύναμιν δὲ αὐτὴν τῆς ἐξου-
σίας ἀσκεῖ διὰ τῆς διανοίας Του, διὰ τῆς ὁποίας ἠμπορεῖ νὰ δια-
κρίνη ὅτι εἶναι ἐκ τοῦ πνεύματος τοῦ Θεοῦ ἢ δύναμις αὐτῆ. Ὡ-
σαύτως : «ἄνθρωπος ἐν τιμῇ ὢν οὐ συνῆκεν, παρασυνεβλήθη
τοῖς κτήνεσιν τοῖς ἀνοήτοις καὶ ὠμοιώθη αὐτοῖς»⁽¹⁾.

Ἴδου διατὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν Σου, ὦ Θεέ μου, δυνάμει τῆς
χάριτος, τὴν ὁποίαν παρέσχες, διότι «Σοῦ ἐσμέν ποίημα κτι-
σθέντες ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς»⁽²⁾, δὲν ὑπάρχουν μόνον οἱ διοι-
κοῦντες, ἀλλὰ καὶ οἱ πνευματικῶς εἰς τοὺς διοικοῦντας καθυπο-
τασσόμενοι. Τοιοῦτοτρόπως ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον ἄρσεν καὶ
θῆλυ⁽³⁾ ἐν τῇ πνευματικῇ Σου χάριτι, ὅπου, ὡς πρὸς τὸ φύλον,
οὐκ ἔνι ἄρσεν καὶ θῆλυ, ὅπως οὐκ ἔνι Ἑλληνας καὶ Ἰου-
δαῖος, δοῦλος καὶ ἐλεύθερος⁽⁴⁾. Ὅθεν τόσον οἱ «πνευματι-
κοί», τόσον οἱ διοικοῦντες, ὅσον καὶ οἱ ὑποτασσόμενοι κρίνουν
«πνευματικῶς». Ἡ δὲ κρίσις των δὲν ἀσκεῖται ἐπὶ τῶν πνευμα-
τικῶν διαλογισμῶν τῶν ἀπαστραπτόντων εἰς τὸ στερέωμα. Δὲν
ἐπιτρέπεται εἰς αὐτοὺς νὰ κρίνουν μίαν τόσον ὑπέροχον ἀθθεντίαν.
Ἐπίσης δὲν ἀσκεῖται ἐπὶ τῶν ἱερῶν Γραφῶν Σου. Καὶ ἐκεῖ δὲ
ἀκόμη, ὅπου ἐμφιλοχωρεῖ κάποια ἀσάφεια, ὑποτάσσομεν εἰς τὰς
Γραφὰς τὴν νόησίν μας καὶ πιστεύομεν ἀκραδάντως, ὅτι καὶ
ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον εἶναι εἰς τὰ ὄμματα μας ἀπρόσιτον, δὲν ἔχει
λεχθῆ παρὰ μόνον μὲ πλήρη ὀρθότητα καὶ ἀλήθειαν. Καὶ αὐτὸς
ἀκόμη ὁ ἤδη πνευματικὸς ἄνθρωπος «ὁ ἀνακκινισθεὶς ἐν τῇ γνώ-
σει τοῦ Θεοῦ» κατ' εἰκόνα τοῦ δημιουργοῦ του, πρέπει νὰ εἶναι
τηρητῆς καὶ ὄχι κριτῆς τοῦ Νόμου. Ἐξ ἄλλου ὁ πνευματικὸς ἄν-
θρωπος δὲν ἐπιτρέπει τὴν διάκρισιν μεταξὺ «πνευματικῶν» καὶ
«σαρκικῶν», ἢ ὁποία δὲν εἶναι δυνατὴ παρὰ μόνον εἰς τοὺς ὀξυ-
δερκεῖς ὀφθαλμοὺς Σου, ἐφ' ὅσον τὰ ἔργα τῶν ἀνθρώπων ἀποκα-
λυπτόμενα, δὲν μᾶς δίδουν τὸ δικαίωμα νὰ τοὺς γνωρίσωμεν ἀπὸ
τοὺς καρπούς των⁽⁵⁾. Ἀλλὰ Σὺ, Κύριε τοὺς γνωρίζεις, τοὺς κατέ-

(1) Πρβλ. Α', Κορινθ. γ'. 2.

(2) Ἐφεσ. β', 10.

(3) Γεν. Ε, 27.

(4) Κολοσσ. γ', 11.

(5) Μερικαὶ Σχολαὶ Γνωστικῶν, ἰδίως δὲ ἡ τοῦ Οὐαλεντίνου, ἰδιοποιή-

ταξες, τούς ἐκάλεσες εἰς τούς μυστικούς σκοπούς Σου καὶ πρὶν ἀκόμη δημιουργήσης τὸ στερέωμα. Ὅσονδήποτε πνευματικός καὶ ἂν εἶναι ἓνας ἄνθρωπος, δὲν ἠμπορεῖ νὰ κρίνη τὰ θορυβώδη πλήθη τοῦ αἰῶνος. Εἶναι μήπως ἱκανὸς νὰ κρίνη τούς «ἔξω», ἀφοῦ ἀγνοεῖ ποῖοι εἶναι ἐκεῖνοι, ποῦ θὰ ἐξέλθουν διὰ ν' ἀπολαύσουν τὴν γλυκύτητα τῆς χάριτός Σου καὶ ἐκεῖνοι, ποῦ θὰ παραμείνουν εἰς τὴν αἰώνιον πικρίαν τῆς ἀσεβείας;

Τοιοιουτρόπως ὁ ἄνθρωπος, ποῦ ἐπλασες κατ' εἰκόνα Σου, δὲν ἔλαβεν ἐξουσίαν ἐπὶ τῶν ἀστρων τοῦ οὐρανοῦ, οὔτε ἐπὶ τοῦ μυστικοῦ οὐρανοῦ, οὔτε ἐπ' αὐτῆς τῆς ἡμέρας, οὔτε ἐπ' αὐτῆς τῆς νυκτός, τὰς ὁποίας ἐκάλεσες προτοῦ πλάσης τὸν οὐρανόν, οὔτε ἐπὶ τῆς συνόδου τῶν ὑδάτων, τὰ ὁποῖα εἶναι ἢ θάλασσα. Δὲν ἔλαβε τὴν ἐξουσίαν αὐτὴν παρὰ μόνον ἐπὶ τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης, τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ, ἐπὶ ὄλων τῶν ζώων, ἐπὶ ὀλοκλήρου τῆς γῆς καὶ παντός, ποῦ ἐπ' αὐτῆς ἔρπει.

Κρίνει ὁ ἄνθρωπος, ἐπιδοκιμάζει ὅ,τι εὐρίσκει ἀγαθὸν καὶ ἀποδοκιμάζει ὅ,τι εὐρίσκει κακόν, εἴτε εἰς τὴν τέλει τῶν μυστηρίων, διὰ τῶν ὁποίων μυσθονται ἐκεῖνοι, τούς ὁποίους ἢ εὐσπλαγχνία Σου ἀναζητεῖ εἰς τὰ βάθη τῶν ὑδάτων, εἴτε εἰς τὰς ἱερουργίας κατὰ τὰς ὁποίας προσφέρεται ὁ ἰχθύς ἐκεῖνος, ὁ εἰς τὴν ἄβυσσον ἀλιευθεῖς, διὰ νὰ θρέψη τὴν γῆν τῶν πιστῶν, εἴτε εἰς λόγους, εἰς τὰ κηρύγματα, ποῦ ὑποτάσσονται εἰς τὴν αὐθεντίαν τῶν Γραφῶν Σου καὶ τὰ ὁποῖα ὅμοια μὲ τὰ πτηνά, πετοῦν κάτω ἀπὸ τὸ στερέωμα εἰς τὰς ἐρμηνείας, συζητήσεις, λογομαχίας, εὐ-

θησαν τύπους τινὰς τῆς Παυλιανῆς ἀνθρωπολογίας, διὰ νὰ τοὺς χρησιμοποήσουν ὑπὸ ἐντελῶς διαφορετικὴν ἔννοιαν. Αἱ σχολαὶ αὗται διαιροῦν τὸ ἀνθρώπινον γένος εἰς διαφόρους κατηγορίας, εἰς ἐκάστην τῶν ὁποίων ἀποδίδουν ἰδιαιτερόν προσρισμόν. Ὁ Οὐαλεντίνος, ἐπὶ παραδείγματι, διακρίνει τὴν «γητίνην φυλὴν», (δηλαδή τοὺς ἐθνικούς), τὴν «ψυχικὴν φυλὴν», (ἢτοι τοὺς κοινούς χριστιανούς) καὶ τὴν «πνευματικὴν», (ἢ ὁποῖα περιελάμβανε τοὺς γνησίους γνωστικούς). «Αἰωνία πλάνη τῶν μυστικῶν αἱρέσεων, παρατηρεῖ ὁ Ἐρνέστος Ρενάν εἰς τὸ ἔργον του *L'Eglise chrétienne* (σελ. 175). Αἰωνία πλάνη ἐκείνων, ποῦ θέτουν τὴν μῆσιν εἰς τὰς χιμαίρας τῶν ὑπεράνω τῶν καλῶν ἔργων καὶ προσποιοῦνται, ὅτι προσρίζουν ταῦτα διὰ τοὺς ἀπλοῦχοὺς! Διὰ τοῦτο ὅλαι αἱ θεωρίαι τῶν Ἐγνωστικῶν μοιραίως καταλήγουν εἰς τὴν ἀδιαφορίαν τῶν ἔργων καὶ εἰς τὴν περιφρόνησιν τῶν πρακτικῶν ἀρετῶν, δηλαδή εἰς τὴν ἀνηθικότητα».

λογίας, επικλήσεις, πού εκφεύγουν από τὰ χείλη ὡς σημεῖα ἡχηρά, ὅπως οἱ λαοὶ ἀναφωνήσουν : Γένοιτο !

Τὸ ὅτι ἐδέησεν ὄλαι αὐταὶ αἱ λέξεις νὰ ἐξαγγελθοῦν ὑλικῶς, ὀφείλεται εἰς τὴν ἄβυσσον τοῦ αἰῶνος, εἰς τὴν ἀποτύφλωσιν τῆς σαρκός, ἢ ὁποῖα, ἀνίκανος ν' ἀντιληφθῆ τὴν καθαρὰν σκέψιν, ἔχει ἀνάγκη ἐνάρθρων φθόγγων, πού πλήττουν τὴν ἀκοήν. Τοιοῦτοτρόπως, μολονότι τὰ πτηνὰ πολλαπλασιάζονται εἰς τὴν ξηράν, ἔλκουν τὴν καταγωγὴν των ἀπὸ τὰ ὕδατα.

Ὁ «πνευματικὸς ἄνθρωπος» κρίνει ἀκόμη, ἐπιδοκιμάζει ὅ,τι εὕρισκε ἀγαθὸν καὶ ἀποδοκιμάζει ὅ,τι εὕρισκε κακὸν εἰς τὰ ἔργα, εἰς τὰ ἥθη τῶν πιστῶν, εἰς τὰ ἐλέη των, πού εἶναι ὅπως ὁ καρπὸς τῆς γῆς. Κρίνει τὴν «ζῶσαν ψυχὴν», τὰ πάθη τῆς ὁποίας ἐξημερώνονται μὲ τὴν ἀγνότητα, μὲ τὰς νηστείας, μὲ τοὺς εὐσεβεῖς διαλογισμούς, ἐφ' ὅσον οἱ ἄνθρωποι ἀντιλαμβάνονται ὄλαι αὐτὰ διὰ τῶν σωματικῶν αἰσθήσεών των. Ἐν συντόμῳ ὁ «πνευματικὸς ἄνθρωπος» κρίνει δι' ὄλαι ἐκεῖνα, πού ἔχει τὴν δύναμιν νὰ ἐπανορθώσῃ.

Ἄλλὰ τί εἶναι τοῦτο ; Τί εἶναι αὐτὸ τὸ μυστήριον ; Ἴδου Σὺ Κύριε, πού εὐλογεῖς τοὺς ἀνθρώπους «ἵνα αὐξηθῶσι καὶ πληθυνθῶσι καὶ πληρώσωσι τὴν γῆν».

Δὲν ὑπάρχει ἄρά γε εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ κάποιος σκοπὸς ἰδικὸς Σου, πού δύναται νὰ μᾶς ἐμβάλῃ εἰς σκέψεις ; Διατί δὲν ἔχεις εὐλογῆσαι ἐξ Ἰσου τὸ φῶς, πού ἐκάλεσες «ἡμέραν» οὔτε τὸ στερέωμα, οὔτε τοὺς φωστῆρας, οὔτε τοὺς ἀστέρας, οὔτε τὴν γῆν, οὔτε τὴν θάλασσαν ; Εὐχαρίστως θὰ ἔλεγα, ὦ Θεέ μου, ὁ ὁποῖος μᾶς ἔπλασες, ναὶ εὐχαρίστως θὰ ἔλεγα, ὅτι ἠθέλησες νὰ ἐπιφυλάξῃς εἰς τὸν ἄνθρωπον τὸ προνόμιον τῆς εὐλογίας ταύτης, ἂν δὲν εἶχες εὐλογῆσαι ὁμοίως τοὺς ἰχθῦς καὶ τὰ θαλάσσια κῆτη, «ἵνα αὐξάνωνται καὶ πληθύνωνται καὶ πληρώσι τὰ ὕδατα τῆς θαλάσσης», καὶ τὰ πετεινά, ἵνα καὶ ταῦτα πολλαπλασιάζονται εἰς τὴν ξηράν. Θὰ ἔλεγα ἐπίσης, εὐχαρίστως, ὅτι ἡ εὐλογία Σου ἐπεφυλάσσετο εἰς τὰ εἶδη, διὰ ν' αὐξάνωνται διὰ μέσου τῶν γενεῶν, ἂν τὴν ἔβλεπα νὰ ἐπεκτείνεται καὶ εἰς τὰ δένδρα, τὰ φυτὰ καὶ εἰς τὰ ζῶα τῆς ξηρᾶς. Πράγματι ὁμοῦς δὲν ἐλέχθη οὔτε εἰς τὰ φυτὰ, οὔτε εἰς τὰ δένδρα, οὔτε εἰς τὰ ἑρπετά : «αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε», μολονότι αὐξάνονται καὶ αὐτὰ καὶ πλη-

θύνονται διὰ μέσου τῶν γενεῶν, καὶ καθὼς ἀκριβῶς τὰ πτηνά, οἱ ἰχθύς καὶ οἱ ἄνθρωποι, διαιωνίζονται καὶ αὐτὰ κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον τὸ εἶδος των.

Τί νὰ εἶπω λοιπόν, ὦ Φῶς, ὦ Ἀλήθεια! Ὅτι ἡ φράσις αὕτη δὲν ἔχει καμμίαν ἔννοιαν, καμμίαν σημασίαν; Βεβαίως ὄχι, Πατέρα πάσης εὐσεβείας! Μακρὰν ἀπὸ τὸν θεράποντα τοῦ Λόγου Σου νὰ ὑποστηρίξῃ τριοῦτόν τι! Ἐὰν ἐγὼ δὲν ἐννοῶ τὴν ἔννοιαν τῶν λέξεων τούτων—οἱ καλύτεροι, θέλω νὰ εἰπῶ, οἱ εὐφυέστεροι ἀπὸ μένα—ὡς ὠφελήθουν περισσότερο κατὰ τὸ μέτρον τῆς ὀξυνοίας, πρὸ ἐδώρησε εἰς τὸν καθένα.

Ἄλλ' ἐπιδέξου, Κύριε, τοῦλάχιστον τὴν ὁμολογίαν, ὅτι δὲν ἤμπορῶ νὰ πιστεύσω, ὅτι ὠμίλησες εἰς μάτην καὶ δὲν θὰ παρασιωπήσω τὰς σκέψεις, τὰς ὁποίας μοῦ ὑποβάλλει τὸ χωρίον αὐτό. Εἶναι ἀληθινὰ! Δὲν βλέπω δὲ τί θὰ ἤμποροῦσε νὰ μ' ἐμποδίσει νὰ ἐρμηνεύσω τὰ χωρία τῶν Γραφῶν κατὰ τὴν ἀντιληψίν μου. Γνωρίζω ὅτι μία σκέψις συλληφθεῖσα κατὰ ἓνα τρόπον ὑπὸ τοῦ πνεύματος, δύναται νὰ ἐρμηνευθῇ κατὰ μυρίους τρόπους δι' εἰκόπων ὀλικῶν, καί, ἀφ' ἑτέρου ὅτι τὸ πνεῦμα ἀντιλαμβάνεται κατὰ πολλοὺς καὶ διαφόρους τρόπους μίαν ἰδέαν, διατυπωμένην κατὰ ἓνα τρόπον μὲ μίαν εἰκόνα τοῦ εἴδους αὐτοῦ. Ἰδὲ τὴν ἀπλήν γνῶσιν τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον. Πόσα πολυσχιδῆ σύμβολα καὶ ἀναρίθμητοι γλῶσσαι—καὶ εἰς κάθε γλῶσσαν πόσοι ἐλιγμοὶ—διὰ νὰ ἐξαγγελθῇ ἡ ἀγάπη αὕτη ὑπὸ κάποιαν κλισθητὴν μορφήν!

Κατὰ τὸν τρόπον αὐτὸν αὐξάνονται καὶ πληθύνονται τὰ ζωντανὰ προϊόντα τῶν ὑδάτων!

Ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν αὐτὴν τὴν ἰδίαν οὐσίαν τῶν ὄντων, ὄχι ἀλληγορικῶς, ἀλλὰ κατὰ τὴν πραγματικὴν σημασίαν της, θὰ ἴδωμεν ὅτι αἱ λέξεις «αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε» ἀναφέρονται εἰς κάθε πλάσμα ἐκ σπέρματος γεννηθέν. Ἐὰν δὲ λάβωμεν τὰς λέξεις αὐτὰς σύμφωνα μὲ τὴν ἀλληγορικὴν σημασίαν των—ὡς ἀλληγορικὴν δὲ φαντάζομαι μᾶλλον τὴν πρόθεσιν τῆς Γραφῆς, ἡ ὁποία δὲν περιορίζει διόλου τὴν εὐλογίαν ταύτην εἰς τὰ ὑδρόβια ὄντα καὶ εἰς τὸν ἄνθρωπον—θὰ εὐρωμεν «πλήθη» εἰς τὰ πνευματικὰ καὶ τὰ πρόσκαιρα πλάσματα, καθὼς ἀκριβῶς εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· εἰς τὰς ψυχὰς τῶν δικαίων καὶ τῶν ἀδίκων, καθὼς ἀκρι-

δῶς εἰς τὸ «φῶς» καὶ τὸ «σκοτός»· εἰς τοὺς εὐσεβεῖς συγγραφεῖς, διὰ τῶν ὁποίων μᾶς παρεδόθη ὁ Νόμος, καθὼς ἀκριδῶς ἐν τῷ «μεταξὺ τῶν ὑδάτων κειμένῳ στερεώματι»· εἰς τὴν πλήρη πικρίας κοινωνίαν τῶν λαῶν (1) («ἀκριδῶς ὅπως εἰς τὴν θάλασσαν»), εἰς τὰ ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ συντελούμενα ἔργα εὐσπλαγχνίας, καθὼς ἀκριδῶς εἰς τὰ «σπειρόμενα φυτὰ καὶ τὰ καρποφόρα δένδρα»· εἰς τὰ πνευματικὰ δῶρα, τὰ χορηγούμενα διὰ τὴν ὠφέλειαν τῶν ἀνθρώπων, καθὼς ἀκριδῶς εἰς τοὺς «φωστῆρας τοῦ οὐρανοῦ», καὶ τέλος εἰς τὰ χαλιναγωγούμενα πάθη, καθὼς ἀκριδῶς εἰς τὴν «ζῶσαν ψυχὴν».

Παντοῦ εὐρίσκομεν πληθύν, γονιμότητα, αὐξήσιν. Τὴν αὐξήσιν δὲ αὐτὴν τὴν συνισταμένην εἰς τοῦτο, ὅτι ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ ἐξαγγέλλεται κατὰ τρόπους μυρίους καὶ εἰς τὸ ὅτι γίνεται μία καὶ μόνη ἀναγγελία νοητή, τὴν εὐρίσκομεν εἰς τὰς σωματικὰς [ὕλικας] εἰκόνας καὶ εἰς τὰς συλλήψεις τοῦ πνεύματος.

Τὰ τριαῦτα σωματικὰ [ὕλικὰ] σύμβολα ὑπαινίσσονται, κατὰ τὴν γνώμην μας, τὰς γενεάς, ποὺ ἐγεννήθησαν ἀπὸ τὰ ὕδατα. Ἡ τόσον ριζικῶς ἀμαρτωλὴ φύσις μας καθιστοῦσε τὰ σωματικὰ [ὕλικὰ] αὐτὰ σύμβολα ἀναγκαῖα, αἱ δὲ πνευματικαὶ συλλήψεις συμβολίζουν τὰς ἀνθρωπίνους γενεάς. Αἱ πνευματικαὶ συλλήψεις αὐταὶ γεννῶνται ἀπὸ τὴν γονιμότητα τῆς διανοίας μας.

Φρονῶ, Κύριε ἡμῶν, ὅτι διὰ τὸν λόγον αὐτὸν εἶπες πρὸς τὰ ὕδατα καὶ τοὺς ἀνθρώπους: «αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε». Εἰς τὴν εὐλογίαν αὐτὴν διαβλέπω, καθὼς πιστεύω, τὴν ἰκανότητα καὶ τὴν δύναμιν νὰ ἐξαγγέλλωμεν κατὰ πολλοὺς καὶ διαφόρους τρόπους μίαν καὶ τὴν ἴδιαν πνευματικὴν σύλληψιν καὶ ν' ἀντιλαμβανώμεθα μίαν καὶ τὴν αὐτὴν, ἔστω καὶ σκοτεινὴν, ἀναγγελίαν. Οὕτω πληροῦνται «τὰ ὕδατα τῆς θαλάσσης»: διὰ νὰ τ' ἀναταράξωμεν, ἀπαιτοῦνται πολλαὶ καὶ διάφοροι ἐρμηνεῖαι. Οὕτω πληροῦνται καὶ ἡ ξηρὰ διὰ γενεῶν ἀλλήλας διαδεχομένων: ἡ ξηρασία τῆς προδίδεται διὰ τῆς δίψης μας πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ κυριαρχεῖ ἐπ' αὐτῆς ὁ λόγος (2).

(1) Ἔτσι ἀποδίδομεν τὴν φράσιν «in societate amarificantium populorum» Ὁ Labriole μεταφράζει: «Dans la société d'amertume des peuples».

(2) Ὁ Αὐγουστίνος ἰσχυρίζεται, ὅτι εἰς τὰ μορφωμένα πνεύματα πρέ-

Θέλω ακόμη νά Σοῦ εἰπῶ, Κύριε καί Θεέ μου, πάσας ιδέας μου υποβάλλει ἡ συνεχῆς ἀνάγνωσις τῶν Γραφῶν Σου. Θά τās ἀποκαλέσω, χωρὶς φόβου, διότι δὲν θά εἶπω παρὰ τὴν ἀλήθειαν, ἀφοῦ ἡ ἔμπνευσις Σου μοῦ ὑπαγορεύει νά εἶπω ὅ,τι Σὺ θέλεις νά λεχθῆ. Οὐδέποτε θά πιστεύσω, ὅτι θά δυνηθῶ νά τὴν διατυπώσω ἄλλως παρὰ ὑπὸ τὴν ἰδικὴν Σου ἔμπνευσιν, διότι ἡ ἀλήθεια εἶσαι Σὺ, ἐνῶ «πᾶς ἄνθρωπος ψεύστης» (1). Καί ἔτσι «ὅταν λαλή τὸ ψεῦδος, ἐκ τῶν ἰδίων λαλεῖ» (2). Ἐπειδὴ ποθῶ νά εἶπω τὴν ἀλήθειαν, θά ὁμιλήσω σύμφωνα μὲ Σένα.

Τοιοτοτρόπως μᾶς ἔδωσες πάντα χόρτον σπόριμον σπεῖρον σπέρμα, ὃ ἐστὶν ἐπάνω πάσης γῆς καί πᾶν ξύλον, ὃ ἔχει ἐν ἑαυτῷ καρπὸν σπέρματος σπορίμου ἡμῖν ἔσται εἰς βρώσιν (3) καί δὲν τὰ ἔδωσες μόνον εἰς ἡμᾶς, ἀλλ' εἰς πάντα τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ καί εἰς τὰ ζῶα τὰ ἐπὶ τῆς γῆς καί τὰ ἔρπετά, ἐξαιρουμένων τῶν κητῶν καί τῶν ἰχθύων.

Ἐλέγαμεν, ὅτι οἱ καρποὶ αὐτοὶ τῆς γῆς εἶναι ἡ εἰκὼν, ἡ ἀλληγορία τῶν ἔργων τῆς εὐσπλαγχνίας· οἱ καρποὶ ποὺ ἐχορηγήθησαν ὑπὸ τῆς γονίμου γῆς διὰ τās ἀνάγκας τῆς ζωῆς. Γοιαύτη ἦτο ἡ γῆ τοῦ εὐσεβοῦς Ὀνησιφόρου, εἰς τὸν οἶκον τοῦ ὁποῦ

πει νά παρουσιάσωμεν ἐκάστοτε τὴν Γραφήν ὡς βιβλίον κατάμεστον βαθυτάτων ἐνοιῶν, τās ὁποίας δυνάμεθα ν' ἀποκαλύπτωμεν μεταξὺ τῶν γραμμῶν. Κατὰ τὸν τρόπον αὐτὸν οἱ τυχόντες μορφώσεως ἄνθρωποι θά ἐνδιαφερῶνται περισσότερο εἰς τὴν ἀνάγνωσιν ταύτην, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ἐνέργεια τῆς νοήσεως θά εὕρη εὐκαιρίαν ν' ἀσκηθῆ. «Μία φανερά ἀλήθεια, λέγει ὁ Αὐγουστίνος, ἡ ὁποία μᾶς ἀφίνει ψυχρούς, μᾶς γοητεύει, ὅταν ἀπαλλαγῆ τῆς ἀλληγορίας, ἐντὸς τῆς ὁποίας περιωρίζετο». (De Cathechizandis Rudibus, IX, 13). Δὲν ἀμφισβῆλω, παρατηρεῖ εἰς ἄλλο ἔργον τοῦ ὁ συγγραφεύς, (De Doctrina Christiana, II, 7), ὅτι ἡ ἀσάφεια τῶν Ἱερῶν Γραφῶν εἶναι κάποια ἰδιάζουσα διάθεσις τῆς σοφίας τοῦ Θεοῦ, ἀποσκοποῦσα τὴν ἐκμηδένισιν τῆς ἀνθρωπίνης ἀλαζονείας διὰ τῆς ἐπιμόχθου μελέτης καί τὴν προφύλαξιν τοῦ πνεύματος ἀπὸ τὴν ἀποστροφῆν. Διότι τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου συχνά περιφρονεῖ καί ἀποστρέφεται ὅ,τι δύναται ν' ἀνακαλύψῃ εὐκόλως. Ἀνακαλύπτωμεν μὲ μεγαλυτέραν χαρὰν τὴν ἀλήθειαν, ὅταν καλύπτεται δι' εἰκόνων, ἐκεῖνο δὲ τὸ ὁποῖον μετὰ κόπου ἀνακαλύπτωμεν, μᾶς προξενεῖ μεγαλυτέραν ἀπόλαυσιν.

(1) Ρωμ. γ', 4.

(2) Ἰωάνν. η', 44.

(3) Γέν. Α', 29.

ἔδωσες ἔλεος, διότι πολλάκις ἀνέψυξε τὸν Παῦλόν Σου καὶ τὴν ἄλυσιν αὐτοῦ οὐκ ἐπησχύνθη⁽¹⁾. Τοιαῦτα ἔπραξαν καὶ οἱ ἀδελφοί, οἱ ὅποιοι ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν ἐπρομήθευσαν εἰς τὸν Παῦλον ὅ,τι τοῦ ἔλειπε, τοιαύτη δὲ καὶ ἡ πλουσία συγκομιδῆ, ἐκ τῆς ὁποίας ἐκαρποφόρησαν. Καὶ πόσον ὁ Παῦλος παραπονεῖται, ὅτι δένδρα τινὰ δὲν ἔδωσαν εἰς αὐτὸν τοὺς καρπούς, πού τοῦ ὄφειλαν καὶ ἀναφωνεῖ : «ἐν τῇ πρώτῃ μου ἀπολογία οὐδεὶς μοι συμπαρεγένετο, ἀλλὰ πάντες μ' ἐγκατέλειπον· μὴ αὐτοῖς λογισθεῖη!»⁽²⁾. Διότι τοὺς καρπούς αὐτοὺς ὀφείλομεν εἰς ἐκείνους, οἱ ὅποιοι μᾶς μυῖν εἰς κάποιον λογικὸν δόγμα καὶ μᾶς καθιστοῦν ἱκανοὺς νὰ ἐννοοῦμεν τὰ μυστήρια. Τοὺς ὀφείλομεν εἰς αὐτούς, διότι εἶναι ἄνθρωποι, τοὺς ὀφείλομεν ἐπίσης, διότι εἶναι «ζῶσαι ψυχαί», πού μᾶς προσφέρουν πρότυπα πάσης ἐγκρατείας. Τοὺς ὀφείλομεν εἰς αὐτούς ὡς εἰς «πτηγὰ τοῦ οὐρανοῦ», λόγῳ τῶν εὐλογιῶν, αἱ ὁποῖαι καρποφοροῦν δι' αὐτῶν ἐπὶ τῆς γῆς, ἀφοῦ «εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν»⁽³⁾.

Οἱ τρεφόμενοι ἀπὸ τοὺς καρπούς τούτους εἶναι οἱ χαίροντες χαράν, τὴν ὁποίαν δὲν ἤμποροῦν νὰ δοκιμάσουν ἐκείνοι, ὧν ὁ Θεὸς ἡ κοιλία⁽⁴⁾. Ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς ἐκείνους, πού δίδουν, ὁ «καρπὸς» δὲν εἶναι ὅ,τι δίδουν, ἀλλὰ ἡ πρόθεσις, μὲ τὴν ὁποίαν τὸ δίδουν.

Τοιοιουτρόπως ἀντιλαμβάνονται καθαρὰ ἀπὸ πού πηγάζει ἡ χαρὰ τοῦ Ἀποστόλου, ὁ ὁποῖος τὸν Θεὸν ὑπηρετοῦσε καὶ ὄχι τὴν κοιλίαν του. Ναί, τὸ ἀντιλαμβάνομαι καὶ συμμετέχω ζωηρὰ εἰς τὴν χαρὰν ταύτην. Ἔλαβε παρὰ τοῦ Ἐπαφροδίτου τὰ δῶρα τῶν Φιλιππησίων· ἀλλὰ βλέπω τὸ ἀντικείμενον τῆς χαρᾶς του. Τρέφεται ἀπὸ τὸ ἀντικείμενον τῆς χαρᾶς αὐτῆς διότι λέγει μὲ πᾶσαν ἀλήθειαν : «ἐχάρην δὲ ἐν Κυρίῳ μεγάλως ὅτι ἤδη ποτὲ ἀνεθάλετε τὸ ὑπὲρ ἐμοῦ φρονεῖν· ἐφ' ᾧ καὶ εὐφρονεῖτε, ἠκαιρεῖσθε δὲ»⁽⁵⁾ (taedium autem habuistis)⁽⁶⁾. Αὐτοὶ λοιπὸν

(1) Πρβλ. Β' Τιμοθ. α', 16.

(2) Β' Τιμοθ. δ', 16.

(3) Ψαλμ. ΙΗ', 5.

(4) Φιλιππ. γ', 19.

(5) Φιλιππ. δ', 10.

(6) Τὴν φράσιν «ἠκαιρεῖσθε δὲ» μετέφρασεν ὁ Αὐγουστίνος taedium

ἐγνώριζαν τὸν μαρασμόν, τὴν αὐχμηρότητα μακροχρονίου ἀηδίας καὶ δὲν προσέφεραν πλέον τὸν καρπὸν ἔργων ἀγαθῶν. Χαίρει λοιπὸν ὁ Ἀπόστολος, βλέπων αὐτοὺς ἀναθάλλοντας, χάριν αὐτῶν τῶν ἰδίων καὶ ὄχι διὰ τὸν ἑαυτόν του, τὸν ὁποῖον ἐβοήθησαν ὅταν εὕρισκετο εἰς ἔνδειαν. Διότι προσθέτει : «Ἐγὼ γὰρ ἔμαθον ἐν οἷς εἰμί, αὐτάρκης εἶναι. Οἶδα καὶ ταπεινοῦσθαι, οἶδα καὶ περισσεύειν· ἐν παντί καὶ πᾶσι μεμύημαι καὶ χορτάζεσθαι καὶ πεινᾶν καὶ περισσεύειν καὶ ὑστερεῖσθαι· πάντα ἰσχύω ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντί με»⁽¹⁾.

Ποῖα εἶναι λοιπὸν, Παῦλε ὑπέροχε, ἡ αἰτία τῆς χαρᾶς σου ; Διατί χαίρεις ; Ἀπὸ τί τρέφεται Σύ, ὁ ὁποῖος «ἀνεκαινίσθης εἰς ἐπίγνωσιν κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντός Σε Θεοῦ ;»⁽²⁾ Ἐσὺ ζῶσα ψυχὴ τόσης ἐγκρατείας, γλῶσσα περωτῆ, ποὺ ἐξαγγέλλει τόσα μυστήρια ; Τοιαύτη τροφή ὀφείλεται μόνον εἰς τοιοῦτου εἰδούς ψυχάς. Ποῖος σὲ τρέφει ; Ἡ χαρά ! Ἀλλ' ἄς ἀκούσωμεν τί ἀκολουθεῖ : «πλὴν καλῶς ἐποιήσατε συγκοινωνήσαντές μου τῇ θλίψει»⁽³⁾. Ἴδου ἡ χαρὰ του, ἴδου ἡ τροφή του : ἡ πρὸς αὐτὸν συμπεριφορὰ των καὶ ὄχι τὸ γεγονός, ὅτι ἀνεκουφίσθη εἰς τὴν θλίψιν του. Δὲν σᾶς λέγει : «ἐν θλίψει ἐπλάτυνάς με ;»⁽⁴⁾ Διότι ἐγνώριζε νὰ ζῆ ἐν ἀφθονίᾳ καὶ νὰ ἀνέχεται τὴν πενίαν εἰς Ἐσέ, τὸν «ἐνδυναμοῦντα» αὐτόν.

«Οἴδατε καὶ ὑμεῖς Φιλιππηῖοι, λέγει, ὅτι ἐν ἀρχῇ τοῦ Εὐαγγελίου, ὅτε ἐξῆλθον ἀπὸ Μακεδονίας, οὐδεμία μοι ἐκκλησία ἐκοινώνησεν εἰς λόγον δόσεως καὶ λήψεως εἰμὴ ὑμεῖς μόνοι, ὅτι καὶ ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ ἅπαξ καὶ δις εἰς τὴν χρεῖαν μοι ἐπέμψατε»⁽⁵⁾. Χαίρει, βλέπων αὐτοὺς ἐπανερχομένους εἰς τὰς προγενεστέρας μεθόδους των καὶ ἀναθάλλοντας ὡς ἀγρὸς ἐπαναφέρων καρπούς.

autem habuistis—συμπάθεια... διὰ τὰς ὁποίας ἀηδιάζετε. Ἡ ἐρμηνεία αὐτῶν τῶν λέξεων εἶναι ἐσφαλμένη, καὶ δὲν ἀποδίδει τὴν ἔννοιαν τοῦ πρωτοτύπου. «Ἡκαιρεῖσθε δὲ» σημαίνει ἐν προκειμένῳ «ἀλλὰ σᾶς ἔλειπεν ἡ εὐκαιρία [διὰ νὰ μοῦ δείξετε τὰς συμπάθειάς αὐτάς].

(1) Φιλιππ. δ', 12—13.

(2) Κολοσσ. γ', 10.

(3) Φιλιππ. δ', 11.

(4) Ψαλμ. Δ', 2.

(5) Φιλιππ. δ', 15—16.

Σκέπτεται λοιπόν τὸ συμφέρον του, ὅταν λέγῃ : «εἰς τὴν χρεῖαν μοι ἐπέμψατε ;» Χαίρει ἄρά γε δι' αὐτό ; Ἀσφαλῶς ὄχι ! Καὶ ἀπὸ ποῦ τὸ ἠξεύρομεν ; Διότι λέγει ἐν συνεχείᾳ : «οὐχ ὅτι ἐπιζητῶ δόμα, ἀλλ' ἐπιζητῶ τὸν καρπὸν»⁽¹⁾.

Ἔμαθα ἀπὸ Ἐσέ, Θεέ μου, νὰ διακρίνω τὸ «δόμα» ἀπὸ τὸν «καρπὸν», «δόμα», εἶναι τὸ ἀντικείμενον, ποῦ μᾶς δίδει ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος μᾶς βοηθεῖ εἰς τὴν ἀνάγκην μας : Εἶναι τὰ χρήματα ἢ τροφή, τὸ ποτόν, τὰ ἐνδύματα, ἢ στέγη καὶ ἐν γένει κάθε βοήθεια. «Καρπός» εἶναι ἡ καλὴ καὶ ἀγαθὴ θέλησις ἐκείνου, ποῦ τὰ δίδει. Ὁ ἀγαθὸς διδάσκαλος δὲν λέγει μόνον : ὁ «δεχόμενος προφήτην...» ἀλλὰ προσθέτει : «Εἰς ὄνομα προφήτου»⁽²⁾. Δὲν λέγει μόνον «ὁ δεχόμενος δίκαιον», ἀλλὰ προσθέτει «εἰς ὄνομα δικαίου». Ὑπὸ τὸν ὄρον τοῦτον ὁ ἕνας θὰ λάβῃ τὴν ἀνταμοιβὴν τῶν προφητῶν καὶ ὁ ἕτερος τὴν ἀνταμοιβὴν τῶν δικαίων. Δὲν λέγει μόνον «ὅς ἐάν ποτίσῃ ἕνα τῶν μικρῶν τούτων...», ἀλλὰ προσθέτει, «μόνον εἰς ὄνομα μαθητοῦ» καὶ ἐπάγεται : «Ἄμην λέγω ὑμῖν, οὐ μὴ ἀπολέσῃ τὸν μισθὸν αὐτοῦ»⁽³⁾. Τὸ νὰ δεχόμεθα ἕνα προφήτην, ἕνα δίκαιον, τὸ νὰ προσφέρωμεν ἕνα ποτήρι δροσερὸ νερὸ εἰς μαθητήν, ἰδοὺ τὸ «δόμα», τὸ νὰ ἐνεργοῦμεν κατὰ τὸν τρόπον αὐτὸν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ προφήτου, εἰς τὸ ὄνομα τοῦ δικαίου, εἰς τὸ ὄνομα τοῦ μαθητοῦ, ἰδοὺ ὁ «καρπός». Ἀπὸ ἕνα τοιοῦτον καρπὸν ἐτράφη καὶ ὁ Ἡλίας ἀπὸ τὴν χήραν ἐκείνην, ποῦ ἐγνώριζεν, ὅτι ἔτρεφεν ἄνθρωπον τοῦ Θεοῦ καὶ τὸν ἔτρεφεν ἀκριβῶς ὡς τοιοῦτον. Ἡ τροφή, ποῦ ἐλάμβανεν ἀπὸ τὸν κόρακα⁽⁴⁾ δὲν ἦτο παρὰ «δόμα», δὲν ἐτρέφετο ἐξ αὐτοῦ ὁ ἐσωτερικός, ἀλλ' ὁ ἐξωτερικός Ἡλίας, ὁ ὁποῖος, ἂν ἐστερεῖτο τοιαύτης τροφῆς, θὰ κατέρρεεν.

Τοιουτοτρόπως, Κύριε, θέλω νὰ εἶπω ἐνώπιόν Σου ἐλόκληρον τὴν ἀλήθειαν. Ὅταν ἰδιώται⁽⁵⁾ ἢ ἄπιστοι, μὴ δυνάμενοι νὰ

(1) Φιλιπ. δ', 17.

(2) Ματθ. ι', 41.

(3) Ματθ. ι' 42.

(4) Πρβλ. Γ. Βασ. ιζ' 6—16.

(5) «Idiotae atque infideles». Παρὰ τοῖς Στωϊκοῖς ἡ λέξις *ιδιώτης* ἐσήμαινε τὸν ἀμόρφωτον, τὸν ἀπαιδευτον κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν μορφωμένον, τὸν πεπαιδευμένον. Ἐσήμαινε τὸν ἀμαθῆ ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν σοφόν,

μυηθοῦν εἰς τὴν πίστιν οὔτε νὰ τὴν ἀποκτήσουν παρὰ μόνον διὰ τῶν ἀποκρύφων ἐκείνων μυστηρίων, τῶν ἐκπληκτικῶν μυστηρίων, ποῦ συμβολίζουν οἱ «ἰχθύες» καὶ τὰ «θαλάσσια τέρατα», ἐπιχειροῦν νὰ παράσχουν εἰς τὰ τέκνα των ἀνακούφισιν ὑλικῆς φύσεως, ἢ νὰ τὰ βοηθήσουν εἰς κάποιαν πραγματικὴν ἀνάγκην τῆς ζωῆς αὐτῆς, χωρὶς νὰ γνωρίζουν τὸν λόγον καὶ τὸν σκοπὸν τῆς ἐνεργείας των, δὲν δίδουν εἰς αὐτὰ πραγματικὴν τροφήν, οὔτε τὰ τέκνα των λαμβάνουν ἐξ αὐτῶν τριαύτην. Διότι ἄλλοι μὲν δὲν προβαίνουν εἰς τὴν φιλάνθρωπον αὐτὴν πράξιν ἐξ ἀγαθῆς καὶ εἰλικρινοῦς προθέσεως, ἄλλοι δὲ χαίρουν διὰ τὰ δῶρά των ἐκεῖνα, εἰς τὰ ὁποῖα δὲν βλέπουν ἀκόμη κανένα καρπὸν. Ἀλλὰ ἡ ψυχὴ δὲν τρέφεται παρὰ μόνον ἐξ ἐκείνου, ποῦ εἶναι δι' αὐτὴν ἡ χαρὰ. Ἴδου διατὶ οἱ ἰχθύς καὶ τὰ κῆτη δὲν τρέφονται ἐκ τῶν τροφῶν, τὰς ὁποίας δὲν παράγει ἡ γῆ, παρὰ μόνον ἀφοῦ ἐχωρίσθη καὶ ἐκαθαρίσθη ἀπὸ τὴν πικρίαν τῶν θαλασσίων κυμάτων.

*
* *

Καὶ εἶδες, ὦ Θεέ, πάντα ὅσα ἐποίησες καὶ ἰδοὺ αὐτὰ καλὰ λίαν! Καὶ ἡμεῖς τὰ βλέπομεν καὶ τὰ κρίνομεν καλὰ λίαν. Διὰ τὰς διαφόρους κατηγορίας τῶν ἔργων Σου, ὅταν εἶπες: γεννηθῆ-
τωσαν καὶ ἐγένοντο, εἶδες ὅτι τὸ καθένα ἀπὸ αὐτὰ ἦτο καλόν. Ὑπελόγησα ὅτι εἶναι ἑπτὰ φορὲς γραμμένον, τὸ ὅτι εἶναι καλὸν ὅ,τι ἐποίησες· ἢ δὲ ὀγδόη φορά εἶναι, ὅταν θεωρήσας τὰ ἔργα Σου, ἔκρινες ὅτι δὲν εἶναι μόνον καλὰ, ἀλλὰ καὶ καλὰ λίαν ἐν τῷ συνόλω των. Μονομερῶς ἦσαν μόνον καλὰ, ἀλλὰ ὅλα μαζὶ καλὰ

ἐνίοτε δὲ καὶ τὸν μὴ στρατιωτικὸν κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν στρατιωτικόν. Αὐτὴ ἡ λέξις, ὑπὸ τὴν μνημονευθεῖσαν ἔννοιαν, εἰσῆλθεν εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν χριστιανῶν συγγραφέων ἔκ τινος χωρίου τῆς πρώτης πρὸς τοὺς Κορινθίους ἐπιστολῆς τοῦ Παύλου: «*Ἐὰν οὖν συνέλθῃ ἡ Ἐκκλησία ὅλη ἐπὶ τὸ αὐτὸ καὶ πάντες γλώσσαις λαλώσιν, εἰσέλθωσιν δὲ ἰδιῶται ἢ ἄπιστοι, οὐκ ἐροῦσιν ὅτι μαίνεσθε*;» (ιδ', 23). Ὁ Th. Zahn (Neue Kirchliche Zeitschrift, 1899, σελ. 12—43) ἰσχυρίζεται, ὅτι ἰδιῶται ἐκαλοῦντο εἰς τοὺς χριστιανικοὺς κύκλους οἱ ἐθνικοί. Ὁ Ὁριγένης ἀντιτάσσει τὴν λέξιν «ἰδιώτης», πρὸς τὴν λέξιν «ρήτωρ» καὶ «φιλόσοφος». (Κατὰ Κέλσου III, VI 1; II, XII 2). Καὶ τέλος ὁ Τερτουλλιανὸς ἀποδίδει εἰς τὴν λέξιν τὴν σημασίαν τοῦ ἀμαθοῦς μὲ κάποιαν χλευαστικὴν ἀπόχρωσιν (βλ. Ἐκδ. Oehler, Τόμ. 2ος σελ. 3, σημ.).

καὶ μάλιστα καλὰ λίαν (simul autem omnia et bona et valde). Ἐνα σῶμα ἀπαρτιζόμενον ἐξ ὠραίων μελῶν, εἶναι, λόγῳ τοῦ ἀρμονικοῦ συνδυασμοῦ τοῦ συνόλου του, ἀκόμη ὠραιότερον, παρὰ τὰ διάφορα μέλη του, μολονότι καὶ αὐτὰ εἶναι ὠραῖα καθ' ἑαυτά.

Καὶ ἐζήτησα μετὰ προσοχῆς νὰ μάθω, ἂν ἐπτά ἢ ὀκτὼ φορές εἶδες, ὅτι τὰ ἔργα Σου ἦσαν καλὰ καὶ ὅτι Σοῦ ἤρεσαν. Ἀλλὰ δὲν εὗρήκα εἰς Ἐσὲ καμμίαν θεώρησιν τῶν πραγμάτων, θεώρησιν ὑποκειμένην εἰς τὸν χρόνον· θεώρησιν ποῦ θὰ μοῦ ἐπέτρεπε νὰ ἐννοήσω, πόσας φορές περιειργάσθης πᾶν ὅ,τι ἐπλασες. Καὶ τότε ἀνέκραξα : « ὦ Κύριε, δὲν εἶναι ἀληθινὴ ἡ Γραφή Σου, ὑπαγορευθεῖσα ὑπὸ Σοῦ, ποῦ εἶσαι αὐτὴ ἢ ἰδίᾳ ἢ εἰλικρίνεια καὶ ἢ ἀλήθεια ; Διατί μοῦ λέγεις, ὅτι ἡ θεὰ, ποῦ ἔχεις τῶν πραγμάτων, διαφεύγει τὰ ὅρια τοῦ χρόνου, ἐνῶ ἡ Γραφή Σου μοῦ λέγει, ὅτι ἡμέρα τῆ ἡμέρα εἶδες, ὅτι ἦσαν καλὰ τὰ ἔργα Σου καὶ πόσας φορές ἐμέτρησες ; »

Καὶ ἰδοὺ ἡ ἀπάντησίς μου, διότι εἶσαι ὁ Θεός μου. Τὴν δίδεις μὲ τὴν ἠχηρὰν φωνὴν Σου εἰς τὰς ἐσωτερικὰς ἀκοὰς τοῦ δούλου Σου. Θραύων τὴν κωφότητά μου μοῦ φωνάζεις : ὦ ἄνθρωπε, ὅ,τι λέγει ἡ Γραφή, τὸ λέγω ἐγώ, ἀλλ' ὀμιλεῖ ἐν τῷ χρόνῳ. Ὁ Λόγος μου διαφεύγει τὸν χρόνον, διότι παραμένει μετ' ἐμοῦ εἰς τὴν αἰωνιότητα ὁμοίαν μὲ τὴν ἰδικὴν μου. Τοιοῦτοτρόπως, ὅ,τι βλέπετε σεῖς διὰ τοῦ πνεύματός μου τὸ βλέπω καὶ ἐγώ· ὅ,τι λέγετε διὰ τοῦ πνεύματός μου, τὸ λέγω καὶ ἐγώ. Ἀλλὰ Σεῖς τὰ βλέπετε ὅλα αὐτὰ ἐν τῷ χρόνῳ. Ἐγὼ δὲν τὰ λέγω ἐν τῷ χρόνῳ.

* * *

Ἦκουσα, Κύριε καὶ Θεέ μου, καὶ περισυνέλεξα εἰς τὰ χεῖλη μου σταγόνα ἀπὸ τὸ μέλι τῆς ἀληθείας Σου. Ἐπίσης ἐνόησα, ὅτι ὑπάρχουν ἄνθρωποι, εἰς τοὺς ὁποίους τὰ ἔργα Σου ἀπαρέσκουν· ἄνθρωποι ἰσχυριζόμενοι, ὅτι πολλὰ ἐκ τῶν ἔργων αὐτῶν ἐξετέλεσες, πιεζόμενος ὑπὸ τῆς ἀνάγκης : π. χ. τὴν οἰκονομίαν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῶν ἀστέρων· ὅτι τὰ ἔργα Σου αὐτὰ δὲν ἀπέσπασες ἀπὸ τὸν Ἐαυτὸν Σου, ἀλλ' ὅτι ἦσαν δημιουργημένα ἄλλοῦ ὑπὸ χειρὸς ξένης· ὅτι Σὺ μόνον τὰ περισυνέλεξες, τὰ ἐτακτοποίησες, τὰ ἐρρυθμίσες, διὰ νὰ οἰκοδομήσῃς, μετὰ τὴν ἤτταν τῶν ἐχθρῶν Σου,

τὰ τείχη τοῦ κόσμου τούτου ἑδραῖον οἰκοδόμημα, προωρισμένον νὰ συκρατῇ τοὺς ἐχθροὺς Σου εἰς τὴν δουλείαν των καὶ νὰ τοὺς ἐμποδίσῃ νὰ στασιάσουν πάλιν ἐναντίον Σου· ὅτι οὔτε ἔπλασες οὔτε ὠργάνωσες τὰ λοιπά, τὰ σάρκινὰ σώματα, ἐπὶ παραδείγματι, τὰ μικρὰ ζῶα καὶ πᾶν ὅ,τι ῥιζοβολεῖ εἰς τὴν γῆν· ὅτι ὅλα αὐτὰ ἐπλάσθησαν καὶ διεμορφώθησαν ὑπὸ πνεύματος ἐχθρικοῦ, ὑπὸ ἄλλης τινὸς φύσεως, ποὺ δὲν εἶναι ἔργον ἰδικόν Σου, καὶ ἡ ὁποία παραμένει εἰς τὰ κατώτερα μέρη τοῦ Σύμπαντος, ἀντιτασσομένη πρὸς Ἐσέ.

Αὐτὰ λέγουσιν οἱ ἄφρονες αὐτοί, ἀνίκανοι νὰ βλέπουν τὰ ἔργα Σου διὰ τοῦ πνεύματός Σου καὶ νὰ Σὲ ἀναγνωρίζουν εἰς τὰ δημιουργήματά Σου.

Ἄλλ' οἱ βλέποντες αὐτὰ διὰ τοῦ πνεύματός Σου, τὰ βλέπουν πραγματικῶς ; Δὲν εἶσαι Σὺ, ποὺ τὰ βλέπεις εἰς ἡμᾶς (1) ; Τοιούτοτρόπως, ὅταν βλέπουν ὅτι εἶναι ἀγαθὰ, Ἐσὺ βλέπεις ὅτι εἶναι ἀγαθὰ· ὅταν ἀρέσῃ εἰς αὐτοὺς ἓν ἀντικείμενον, ἀρέσει λόγῳ τοῦ ἔρωτος πρὸς Ἐσέ, Σὺ εἶσαι ποὺ ἀρέσεις εἰς αὐτούς, εἰς αὐτὸ τὸ ἀντικείμενον. «Τίς γὰρ οἶδε ἀνθρώπων τὰ τοῦ ἀνθρώπου εἰμὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ ; Οὔτω καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ οὔδεις οἶδεν εἰμὴ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, ἡμεῖς δὲ οὐ τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου ἐλάβομεν, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἵνα εἰδῶμεν τὰ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ χρησθέντα ἡμῖν»(2).

Δικαιοῦμαι λοιπὸν νὰ εἶπω, ὅτι οὔδεις γνωρίζει τί ὑπάρχει εἰς τὸν Θεόν, ἐὰν μὴ αὐτὸ τοῦτο τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. Πῶς γνωρίζομεν λοιπὸν τί μᾶς ἐδόθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ; Ἴδου τί μοῦ ἀπήντησαν σχετικῶς : «Καὶ ὅ,τι ἀκόμη γνωρίζομεν ἐκ τοῦ Πνεύματός Του, οὔδεις τὸ γνωρίζει παρὰ μόνον τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ». Ὁρθῶς εἶπαν ἐκεῖνοι, ποὺ ἐλάλουν ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τοῦ Πνεύματος τοῦ Θεοῦ ; «οὐχ ἡμεῖς ἐστε οἱ λαλοῦντες»(3), Μὲ τὸν ἴδιον δι-

(1) Τὴν φράσιν «Qui autem per spiritum tuum vident ea, tu vidis in eis» ἀπεδώσαμεν κατ' ἔννοιαν περιφραστικῶς, διότι ἢ κατὰ λέξιν μετάφρασις εἰς τὴν Ἑλληνικὴν εἶναι ἀδύνατος. «Ὁ Labriolle μεταφράζει : «Mais ceux qui voient les choses par votre esprit, c'est vous qui voyez en eux».

(2) Α' Κορινθ. β', 11—12.

(3) Ματθ. ι', 20.

καίωμα ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ εἴπη πρὸς τοὺς γνωρίζοντας ἐκ τοῦ Πνεύματος τοῦ Θεοῦ : «δὲν εἰσθε σεῖς οἱ γνωρίζοντες» καὶ πρὸς ἐκείνους, ποὺ βλέπουν ὑπὸ τὴν ἰδίαν ἐπήρειαν : «δὲν εἰσθε σεῖς οἱ βλέποντες». Ὅθεν, ὅταν βλέπωμεν ἐκ τοῦ Πνεύματος τοῦ Θεοῦ, ὅτι εἶναι καλὸν ἐν ἀντικείμενον, δὲν εἴμεθα ἡμεῖς ἀλλ' ὁ Θεός, ποὺ βλέπει τὸ ἀντικείμενον τοῦτο.

Ἴδου λοιπὸν μία πρώτη περίπτωσις : θεωροῦν κακὸν ὅ,τι εἶναι καλόν. Πρόκειται περὶ ἐκείνων, περὶ τῶν ὁποίων ὠμίλησα ἀνωτέρω. Ἴδου μία δευτέρα περίπτωσις : βλέπουν ὡς καλὸν ἐκεῖνο ποὺ εἶναι καλόν. Τοιοῦτοτρόπως πολλοὶ ἀρέσκονται εἰς τὴν δημιουργίαν Σου, διότι εἶναι καλή, ἀλλὰ δὲν εἶσαι Σὺ, ποὺ ἀρέσεις εἰς αὐτοὺς εἰς τὴν δημιουργίαν ταύτην, καὶ ἔτσι προτιμοῦν ἄπολαμβάνουν αὐτὴν παρὰ Ἐσέ. Ἴδου τέλος καὶ μία τρίτη περίπτωσις : Μερικοὶ κρίνουν, ὅτι ἐν ἀντικείμενον εἶναι καλόν, ἀλλ' ὅτι εἶναι ὁ Θεός ποὺ βλέπει ὅτι εἶναι καλόν καὶ ὅτι ἀγαπᾶται εἰς τὸ ἔργον Του. Ἀλλ' αὐτὴ ἡ ἀγάπη δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γεννηθῆ παρὰ μόνον ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ πνεύματος, ποὺ μᾶς ἐδώρησεν ὁ Θεός, «διότι ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ εἶναι διακεχυμένη εἰς τὴν καρδίαν μας διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ποὺ μᾶς ἐδόθη», διὰ τοῦ Πνεύματος δὲ αὐτοῦ ἀντιλαμβανόμεθα, ὅτι πᾶν ὅ,τι ὑφίσταται, ὅπωςδῆποτε εἶναι καλόν, ἐφ' ὅσον ἐκπορεύεται ἐξ Ἐκείνου, ὁ ὁποῖος δὲν ὑπάρχει ὅπωςδῆποτε, ἀλλ' ἀπολύτως.

Σὲ εὐχαριστοῦμεν, Κύριε. Βλέπομεν τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, δηλαδὴ τὴν ὑλικὴν δημιουργίαν εἰς τὸ ἀνώτερον καὶ κατώτερον μέρος της : τὴν πνευματικὴν καὶ ὑλικὴν δημιουργίαν. Ὅσον δὲ ἀφορᾷ τὴν διακόσμησιν τῶν μερῶν τούτων, ποὺ συνεργοῦν εἰς τὴν διαμόρφωσιν εἴτε τοῦ συνόλου τῆς μάζης τοῦ κόσμου, εἴτε τοῦ συνόλου ὁλοκλήρου τῆς πλάσεως, βλέπομεν τὸ φῶς δημιουργούμενον καὶ χωριζόμενον ἀπὸ τὸ σκότος. Βλέπομεν τὸ στερέωμα τοῦ οὐρανοῦ, ἤτοι τὸ κείμενον μεταξύ τῶν ἀνωτέρων πνευματικῶν ὑδάτων καὶ τῶν κατωτέρων ὑλῶν(1), πρωταρχικὸν σῶμα τοῦ Σύμ-

(1) Ὁ Labriolle λέγει ἐν προκειμένῳ : «Augustin a fait des réserves sur ce passage dans ses «Retractions» (II, VI, 2) ! Quand j'ai dit «le firmament qui est placé entre les eaux spirituelles supérieures et les eaux matérielles inférieures, je n'ai pas parlé avec assez de discernement, la chose, en effet, est passablement obscure».

παντος ἢ τὰς ἐναερίους ἐκτάσεις, ποῦ ὀνομάζονται ἐπίσης οὐρανόσ και ὄπου πτερυγίζουσι τὰ πετεινά τοῦ οὐρανοῦ, μεταξὺ τῶν ὑδάτων, ποῦ κυματίζουσι ὡς ἀτμός, και ἐκείνων τὰ ὁποῖα εἶναι βαρύτερα και καταπίπτουσι ἐπὶ τῆς γῆς. Βλέπομεν τὸ κάλλος τῶν ὑδάτων, ποῦ συσσωρεύονται εἰς τοὺς λειμῶνας τῆς θαλάσσης. Βλέπομεν τὴν ξηράν, ἄλλοτε μὲν τελείως ἀπογυμνωμένην, ἄλλοτε δὲ συγκεκροτημένην, ὥστε νὰ γίνεται ὄρατὴ και ρυθμικὴ, αὐτὴ ἢ ξηρὰ, ἢ μητέρα τῶν φυτῶν και τῶν δένδρων. Βλέπομεν τοὺς φωστῆρας νὰ ἐξαστράπτουσι ὑπεράνω τῶν κεφαλῶν μας, τὸν ἥλιον νὰ ἐπαρκῆ διὰ τὴν ἡμέραν, τὴν σελήνην και τοὺς ἀστέρας, παρηγορίαν τῆς νυκτός, ἀφρητήριαν και γνώμονα τοῦ χρόνου. Βλέπομεν τὸ ὑγρὸν στοιχεῖον νὰ κατοικῆται παντοῦ ὑπὸ ἰχθύων, τεράτων, ὑπὸ ὄντων πτερωτῶν, διότι ἢ πυκνότης τοῦ ἀέρος, τοῦ συγκρατοῦντος τὴν πτῆσιν τῶν πτηνῶν, ὀφείλει τὴν συνεκτικότητά της εἰς τὴν ἐξάτμισιν τῶν ὑδάτων. Βλέπομεν τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς νὰ κοσμηθῆται ἀπὸ ζῶα χερσαῖα, τὸν κατ' εἰκόνα και ὁμοίωσιν Σου ἄνθρωπον νὰ ἀσκῆ ἐπὶ τῶν ἀλόγων ζῴων τὴν ἐξουσίαν του, χάρις εἰς τὴν ὁμοιότητά του μετ' Ἐσέ, δηλαδὴ διὰ τοῦ πλεονεκτήματος τῆς νοήσεως. Ὅπως δὲ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου ὑπάρχει κάποιος λογισμὸς κυριαρχῶν και ἀφ' ἑτέρου κάποια ὑποταγὴ κυριαρχουμένη, ἔτσι και ἡ γυναῖκα, πλασθεῖσα φυσικῶς διὰ τὸν ἄνδρα, ἔχει, καθὼς ἀκριβῶς και ὁ ἄνδρας, λογικὴν και κρίσιν, καθυποτάσσεται δὲ εἰς αὐτὸν λόγῳ τοῦ φύλου της. Τοιοῦτοτρόπως ἢ ὀρμὴ πρὸς τὴν δρᾶσιν καθυποτάσσεται εἰς τὴν νόησιν, διὰ νὰ λάβῃ παρ' αὐτῆς ὀρθότερον προσανατολισμόν.

Ἴδου λοιπὸν τί βλέπομεν : ἕκαστον ἐξ αὐτῶν τῶν ἔργων εἶναι καλόν, εἶναι δὲ καλόν και τὸ σύνολόν του.

Τὰ ἔργα Σου ὡς Σὲ δοξάζουσι, διὰ νὰ Σὲ ἀγαποῦμε και ὡς Σὲ ἀγαποῦμε, διὰ νὰ Σὲ δοξάζουσι τὰ ἔργα Σου. Ἐχουσι τὴν ἀρχὴν και τὸ τέλος των εἰς τὸν χρόνον, τὴν ἀνατολὴν και τὴν δύσιν των, τὴν ὀραιότητά των και τὰς ἀτελείας των. Ἐχουσι λοιπὸν τὴν πρῶταν και τὴν ἐσπέραν των, ἐν μέρει μὲν ἀφανῶς, ἐν μέρει δὲ ἐμφανῶς. Ἐπλάσθησαν ὑπὸ Σοῦ, ὄχι ἐκ Σοῦ, οὔτε ἀπὸ κά-

ποιαν ὕλην ξένην πρὸς Ἐσὲ ἢ δημιουργηθεῖσαν πρὶν ἀπὸ Σένα, ἀλλ' ἐξ ἄλλης ὕλης συνδημιουργηθείσης, δηλαδή ἐκ μιᾶς ὕλης δημιουργηθείσης ὑπὸ Σοῦ μετὰ τῶν πλασμάτων Σου κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον καὶ χωρὶς διαδοχὴν ἐν χρόνῳ, ἀναχθεῖσαν ἀπὸ τὴν ἀμορφίαν εἰς τὴν μορφήν.

Πράγματι, ἄλλη εἶναι ἡ ὕλη τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς καὶ ἄλλη ἡ ἐξωτερικὴ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς ἐμφάνισις. Τὴν ὕλην αὐτὴν ἐδημιούργησες ἐκ τοῦ ἀπολύτου μηδενός. Τὴν μορφήν της ἀπέσπασες ἀπὸ τὴν ἀμορφον ὕλην, αἱ δύο δὲ αὐταὶ ἐνέργειαι ὑπῆρξαν ταυτόχρονοι : ἡ ὕλη προσέλαβε τὴν μορφήν αὐτῆς ἄνευ οὐδεμιᾶς χρονικῆς πορείας.

Ἐμελετήσαμεν ἐπίσης τὰ ἀφορῶντα τὰς πνευματικὰς ἀληθείας, τὰς ὁποίας ἠθέλησες νὰ συμβολίσῃς διὰ τῆς τάξεως τῆς διαδοχῆς τῶν ἔργων Σου ἢ διὰ τῆς τάξεως τῆς περιγραφῆς των. Εἶδαμεν ὅτι τὰ ἔργα Σου, ἐξεταζόμενα μονομερῶς, εἶναι καλὰ, εἰς δὲ τὸν Λόγον Σου, ἐν τῷ μονογενεῖ Υἱῷ Σου, εἶδαμεν τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, τὸ σῶμα καὶ τὸ πνεῦμα τῆς Ἐκκλησίας πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, χωρὶς πρῶταν καὶ ἐσπέραν. Εὐθύς δὲ ὅταν ἤρχισες νὰ ἐκτελῆς ἐν τῷ χρόνῳ ὅ,τι ἦτο προωρισμένον διὰ τὴν αἰωνιότητα, διὰ ν' ἀποκαλύψῃς μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν τοὺς ἀποκρύφους σκοπούς Σου καὶ τακτοποιήσῃς τὴν ἀταξίαν μας, διότι αἱ ἁμαρτίαι μας εὐρίσκοντο ἐπάνω μας, καὶ ἐδυθιζόμεθα μακρὰν ἀπὸ Ἐσὲ εἰς τὰς ἀβύσσους τοῦ σκότους, ὑπεράνω τῶν ὁποίων περιῖπτατο τὸ Πνεῦμά Σου διὰ νὰ μᾶς δώσῃ βοήθειαν κατὰ τὴν κατάλληλον στιγμήν, ἐδικαιολόγησες τοὺς ἀσεβεῖς· τοὺς ἐχώρησες ἀπὸ τὴν χορείαν τῶν ἁμαρτωλῶν· ἐνίσχυσες τὴν αὐθεντίαν τῶν Γραφῶν Σου δι' ἐκείνους, τῶν ὁποίων ἡ ὑπεροχὴ δὲν θὰ ἔκυπτε παρὰ μόνον ἐνώπιόν Σου, καὶ δι' ἐκείνους, ποὺ θὰ ὑπετάσσοντο εἰς τοὺς ἔχοντας τὴν ὑπεροχὴν. Συνήθροισες εἰς ἓνα καὶ τὸ ἴδιον σῶμα, ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ πνεύματος ἐμψυχούμενον, τὴν κοινωνίαν τῶν ἀπίστων, διὰ νὰ διαλάμψῃ ἡ ἀγαθὴ θέλησις τῶν πιστῶν, πλουσίως εἰς ἔργα εὐσπλαγγνίας καὶ διαμοιραζόντων εἰς τοὺς πτωχοὺς τὰ ἐπίγεια ἀγαθὰ των, διὰ νὰ ἀποκτήσουν τὰ οὐράνια ἀγαθὰ. Τότε ἀναψες εἰς τὸν οὐρανὸν μερικὸς φωστῆρας, — τοὺς ἁγίους Σου—οἱ ὅποιοι κατεῖχον τὸν Λόγον τῆς ζωῆς καὶ οἱ ὅποιοι, μὲ τὰ δῶρα τοῦ Πνεύματος προικισμένοι, ἐκυριάρχουν μὲ τὴν μεγα-

λειώδη ἐπιβολήν των. Κατόπιν, διὰ τὴν ποτίσιν τοῦ ἀπίστου λαοῦ εἰς τὰ νάματα τῆς πίστεως, ἀπέσπασες ἀπὸ τὴν σωματικὴν ὕλην τὰ μυστήρια, τὰ δραστὰ θαύματα, τὰς ἀγγελτηρίους φωνάς, συμφώνως πρὸς τὸ στερέωμα τῆς Βίβλου Σου—πηγὰς εὐλογίας δι' αὐτοὺς τοὺς πιστοὺς Σου. Ἐπειτα ἔπλασες τὴν ζῶσαν ψυχὴν τῶν πιστῶν Σου, ὑποδείξας εἰς αὐτοὺς τὰ ἀγαθὰ τῆς ἀγιότητος καὶ τῆς χαλιναγωγῆσεως τῶν παθῶν. Κατόπιν ἀνεκαίνισες κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσίν Σου τὴν ψυχὴν, ἣ ὁποία δὲν ὑπετάσσετο πλέον παρὰ μόνον εἰς Ἐσὲ καὶ δὲν εἶχεν ἀνάγκην νὰ μιμηθῇ μιὰν ὁποιοδήποτε ἀνθρωπίνην αὐθεντίαν. Καθυπέταξες, καθὼς τὴν γυναῖκα εἰς τὸν ἄνδρα, τὴν διανοητικὴν ἐνέργειαν εἰς τὴν κυριαρχίαν τοῦ νοῦ. Ἡθέλησες, ὅπως οἱ πιστοὶ χορηγοῦν εἰς ὅλους τοὺς λειτουργοὺς Σου ἐκεῖνα, ποὺ ἀπαιτοῦν αἱ πρόσκαιροι ἀνάγκαι των—εὐσπλαγχνία ὠφέλιμος διὰ τὸ μέλλον.

Τὰ βλέπομεν ὅλα αὐτὰ καὶ εἶναι καλὰ λίαν, διότι τὰ βλέπεις Ἐσὺ εἰς ἡμᾶς, Σὺ ποὺ μᾶς ἔδωσες τὸ Πνεῦμα, διὰ τὴν τὰ βλέπωμεν διὰ τοῦ Πνεύματος καὶ νὰ σὲ λατρεύωμεν εἰς τὸ δημιουργήματά Σου.

*
**

Κύριε καὶ Θεέ, δώσέ μας τὴν εἰρήνην—ἀφοῦ τὰ πάντα ἔδωσες εἰς ἡμᾶς—τὴν εἰρήνην τῆς ἀναπαύσεως, τὴν εἰρήνην τοῦ Σαββάτου, τὴν χωρὶς ἐσπέραν εἰρήνην! Διότι ὅλα αὐτὰ τὰ ὠραῖα πράγματα θὰ παρέλθουν, εὐθὺς ὅταν φθάσουν εἰς τὰ ὄρια, ποὺ ἔθεσες εἰς αὐτά. Θὰ ἔχουν τὴν ἐσπέραν των, καθὼς ἔχουν τὴν πρωτῶν των.

*
**

Ἄλλ' ἡ ἐβδόμη ἡμέρα δὲν ἔχει ἐσπέραν, δὲν ἔχει δύσιν, διότι Σὺ τὴν ἐξηγίαςες, διὰ τὴν εἶναι αἰωνία. Καὶ ἡ ἀνάπαυσις τῆς ἐβδόμης ἡμέρας, μετὰ τὸν τερματισμὸν τῶν ἔργων Σου «καλῶν λίαν»—ἂν καὶ τὰ ἐδημιούργησες μὲ πλήρη ἡρεμίαν—εἶναι σημεῖον, ποὺ μᾶς δίδει ἐκ τῶν προτέρων ἢ φωνὴ τῆς Βίβλου Σου. Καὶ ἡμεῖς ὅταν τερματίσωμεν τὰ ἔργα μας, ποὺ θὰ εἶναι «καλὰ λίαν», μόνον ἐφ' ὅσον τὸ ἐπιτρέπεις Ἐσύ, θ' ἀναπαυθῶμεν εἰς τοὺς κόλπους Σου ἐν τῷ Σαββάτῳ τῆς αἰωνίας ζωῆς.

Και τότε θ' αναπαυθῆς εἰς ἡμᾶς, ἀκριθῶς ὅπως τώρα ἐνεργεῖς ἐφ' ἡμῶν. Ἡ ἀνάπαυσις Σου θὰ εἶναι ἀνάπαυσις ἰδική Σου εἰς ἡμᾶς, ὅπως τὰ ἔργα μας εἶναι δι' ἡμῶν ἰδικά Σου. Ἄλλὰ, Κύριε, εἰς Ἐσένα κινήσεις καὶ ἡρεμία εἶναι μόνιμοι. Σὺ δὲν βλέπεις ἐν τῷ χρόνῳ, δὲν ἐνεργεῖς ἐν τῷ χρόνῳ, δὲν ἀναπαύεσαι ἐν τῷ χρόνῳ Σὺ, ὁ δημιουργῶν καὶ αὐτὸν τὸν χρόνον καὶ τὴν κατὰ τὸ τέρμα τοῦ χρόνου ἀνάπαυσιν.

* * *

Ὅθεν βλέπομεν ὅλα τὰ ὄντα, διότι ὑπάρχουν καὶ ὑπάρχουν, διότι τὰ βλέπεις Ἐσού. Βλέπομεν διὰ τῶν αἰσθήσεων, ὅτι ὑπάρχουν καὶ διὰ τοῦ πνεύματος ὅτι εἶναι καλά. Ἄλλὰ τὰ εἶδες ἤδη δημιουργημένα, ἐκεῖ ὅπου εἶδες, ὅτι ἔπρεπε νὰ δημιουργηθοῦν.

Σήμερα εἴμεθα διατεθειμένοι νὰ πράττωμεν τὸ καλόν, ἀφοῦ ἡ καρδιά μας συνέλαβε τὴν ἰδέαν τοῦ καλοῦ ἐκ τοῦ Πνεύματός Σου. Προηγουμένως, ῥέποντες πρὸς τὸ κακόν, Σ' ἐγκαταλείπαμεν. Ἄλλὰ Σὺ, μόνος καὶ ἀγαθὸς Θεός, οὐδέποτε ἔπαυες νὰ πράττης τὸ καλόν. Μερικὰ ἰδικά μας ἔργα ἠμπορεῖ νὰ εἶναι καλά μὲ τὴν χάριν Σου, ἀλλὰ δὲν εἶναι αἰώνια. Πάντως ἐλπίζομεν ὅτι ἅπαξ ἐκτελεσθέντα, θὰ μᾶς ἐξασφαλίσουν τὴν ἀνάπαυσιν εἰς τὴν ἀπειρον ἀγιότητά Σου. Ἄλλὰ Σὺ ἀγαθόν, πού δὲν ἔχεις ἀνάγκην κανενὸς ἄλλου ἀγαθοῦ, ἀναπαύεσαι αἰωνίως, διότι ἡ ἀνάπαυσις εἶσαι Ἐσού.

Ποῖος ἄνθρωπος ἠμπορεῖ νὰ καταστήσῃ εἰς ἄνθρωπον νοσητὴν τὴν ἀλήθειαν ταύτην ; Ποῖος ἄγγελος εἰς ἄγγελον, ποῖος ἄγγελος εἰς ἄνθρωπον ; Ὅχι ! Τὴν κατανόησιν τῆς ἀληθείας αὐτῆς ὀφείλομεν νὰ ζητήσωμεν ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον ἀπὸ Σένα. Ὅφείλομεν διὰ τὴν ἀπόκτησίν της νὰ κρούσωμεν τὴν θύραν Σου. Τότε μόνον θὰ τὴν εὕρωμεν, θὰ τὴν ἀποκτήσωμεν καὶ ἡ θύρα Σου θ' ἀνοιγῆ εἰς ἡμᾶς.

ΤΕΛΟΣ

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΤΕΥΧΟΣ Α'

Εἰσαγωγή Σελίς ε'

ΒΙΒΛΙΟΝ Α'

Ὁ συγγραφεὺς, κατόπιν μιᾶς ἐπικλήσεως πρὸς τὸν Θεόν, ἀφηγεῖται τὰς ἀπαρχὰς τῆς ζωῆς του μέχρι τοῦ δεκάτου πέμπτου ἔτους τῆς ἡλικίας του. — Ἐξομολογεῖται τὰς ἀμαρτίας τῶν παιδικῶν του χρόνων, ὡς καὶ τῶν χρόνων τῆς πρώτης νεότητός του καὶ ὁμολογεῖ, ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τὸν ἐνδιέφεραν περισσότερο αἱ διασκεδάσεις καὶ τὰ παιχνίδια παρὰ ἢ μελέτη καὶ τὰ μαθήματα. » 1

ΒΙΒΛΙΟΝ Β'

Ὁ Αὐγουστίνος εἰσέρχεται εἰς τὸ δέκατον ἕκτον ἔτος τῆς ἡλικίας του. — Ἀφηγεῖται μὲ πόνον πολὺ ὅτι μετὰ τὴν διακοπὴν τῶν σπουδῶν του, διήλθε τὸ ἔτος τοῦτο εἰς τὴν οἰκογενειακὴν ἐστίαν του, ἀγόμενος καὶ φερόμενος ὑπὸ πλείστων ἀντιξόων παθῶν. — Διὰ ζωηροτάτων χρωμάτων περιγράφει μίαν κλοπὴν, ποὺ διέπραξε κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην μὲ τοὺς συντρόφους του. » 26

ΒΙΒΛΙΟΝ Γ'

Ὁ Αὐγουστίνος περιγράφει τρία ἔτη, ποὺ διήλθεν εἰς τὴν Καρχηδόνα, ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἑβδόμου μέχρι τοῦ δεκάτου ἐνάτου ἔτους τῆς ἡλικίας του. — Ὁ συγγραφεὺς τερματίζει τὰς σπουδὰς του, περιπλέκεται εἰς τὰ δίκτυα τοῦ ἔρωτος καὶ γίνεται ὀπαδὸς τῆς αἵρέσεως τῶν Μανιχαίων. — Συζητήσεις περὶ τῆς πλάνης, τῆς ἐν λόγῳ αἵρέσεως. — Δάκρυα τῆς μητρὸς του καὶ ἀπάντησις, ποὺ ἔλαβεν ἐν ὄνειρῳ παρὰ τοῦ Θεοῦ, ἀναφερομένη εἰς τὴν μέλλουσαν μεταστροφὴν τοῦ υἱοῦ τῆς. » 40

B I B Λ I O N Δ'

Ὁ συγγραφεὺς διηγεῖται, ὅτι ἐπὶ ἑννέα δλόκληρα ἔτη ὑπῆρξεν ὁπαδὸς τῆς αἰρέσεως τῶν Μανιχαίων καὶ ὅτι παρέσυρε καὶ πολλοὺς ἄλλους εἰς αὐτήν.—Συνδέεται με τοὺς ἀστρολόγους, τοὺς ὁποίους συμβουλεύεται.—Ὅμιλεῖ περὶ τοῦ θανάτου στεναῦ φίλου του καὶ περὶ τῆς μεγάλης ὀδύνης του διὰ τὴν σκληρὰν ἀπώλειαν.—Τονίζει τὴν ματαιότητα τῶν φιλικῶν σχέσεων μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων.—Ἐναφέρει τὴν περὶ τοῦ «Ὁραίου καὶ τοῦ Προσήκοντος» πραγματείαν του, συνταχθεῖσαν κατὰ τὸ εἰκοστὸν ἕκτον καὶ εἰκοστὸν ἔβδομον ἔτος τῆς ἡλικίας του.—Λέγει ὅτι τὸ βιβλίον τοῦτο ἀνέγνωσε μόνον αὐτὸς ὁ ἴδιος καὶ ὅτι μόλις εἰκοσαετῆς ἐνόησε τὰς κατηγορίας τοῦ Ἀριστοτέλους.

» 61

B I B Λ I O N Ε'

Ὁ συγγραφεὺς ἀφηγεῖται τὰ γεγονότα τοῦ εἰκοστοῦ ἐνάτου ἔτους τῆς ἡλικίας του, κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ὁποίου, ἀντιληφθεὶς τὴν ἀμάθειαν τοῦ Μανιχαίου Φαύστου, δὲν ἠθέλησε πλέον ν' ἀσχοληθῆ με τὸν Μανιχαϊσμόν.—Ἀπὸ τὸ Μεδιόλανον, ὅπου ἐδίδασκε τὴν ρητορικὴν, ἀποστέλλεται εἰς Ρώμην, ὡς διδάσκαλος τῆς τέχνης ταύτης.—Ἀκούσας τὰ κηρύγματα τοῦ Ἀμβροσίου, ἀρχίζει ν' ἀμφιβάλλῃ καὶ γίνεται κατηχούμενος.

» 86

B I B Λ I O N ΣΤ'

Ὁ συγγραφεὺς ἀφηγεῖται τὴν μετάβασιν τῆς μητρὸς του εἰς Ρώμην.—Λέγει ὅτι, διατρέχον τὸ τριακοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας του, ἀρχίζει νὰ ἐννοῇ κάθε ἡμέραν περισσότερον τὴν καθολικὴν διδασκαλίαν, τὴν ἀδίκως καταδικασθεῖσαν ὑπὸ τῶν Μανιχαίων.—Περιγράφει τὸν χαρακτήρα τοῦ Ἀλυπίου.—Ὅμιλεῖ περὶ τῶν ἀμφιβολιῶν καὶ τῶν ἀποφάσεών του, ὅπως ἀκολουθήσῃ μίαν καλυτέραν ὁδὸν εἰς τὴν ζωὴν.—Φοβούμενος τὸν θάνατον καὶ τὴν θείαν δικαιοσύνην, καταλαμβάνεται ἀπὸ νέου πῶθον μεταστροφῆς.

» 109

ΒΙΒΛΙΟΝ Ζ'

Ὁ Αὐγουστῖνος ἀφηγεῖται τὸ τριακοστὸν πρῶτον ἔτος τῆς ἡλικίας του. — Ἀκόμη, ἐντὸς τοῦ σκότους τῆς ἀγνοίας εὐρισκόμενος, ἀπατᾶται ὡς πρὸς τὴν φύσιν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν προέλευσιν τοῦ κακοῦ. — Περιγράφει τὴν ἀγωνίαν του σχετικῶς μὲ τὸ τελευταῖον τοῦτο ζήτημα. — Τέλος ἀποκτᾶ τὴν ἀληθινὴν γνῶσιν τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' αἱ περὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ σκέψεις του εἶναι ἀκόμη ἐσφαλμέναι » 136

ΒΙΒΛΙΟΝ Η'

Ὁ Αὐγουστῖνος φθάνει εἰς τὸν ἐνδοξότερον σταθμὸν τῆς ζωῆς του κατὰ τὸ τριακοστὸν δεύτερον ἔτος τῆς ἡλικίας του. — Συνομιλήσας μὲ τὸν Σιμπλικιανὸν καὶ πληροφορηθεὶς τὴν μεταστροφὴν τοῦ Βικτωρίνου, ἐξ ἄλλου δὲ μαθὼν παρὰ τοῦ Ποντικιανοῦ τὴν ἀσκητικὴν ζωὴν τοῦ ἀγίου Ἀντωνίου εἰς τὴν Αἴγυπτον, διεξάγει σφοδρὸν ἀγῶνα τοῦ πνεύματος καὶ τῆς σαρκός του. — Οὐράνιος χρησμός κατευθύνει τὰ ὄμματά του πρὸς τὸ βιβλίον τοῦ Ἀποστόλου. — Ἡ ἀνάγνωσις του μεταβάλλει τὴν καρδίαν του καὶ τὸν ὁδηγεῖ ὀριστικῶς πλεόν εἰς τὸν Χριστιανισμὸν » 166

ΤΕΥΧΟΣ Β'

ΒΙΒΛΙΟΝ Θ'

Ὁ Αὐγουστῖνος ἐγκαταλείπει τὴν ρητορικὴν σταδιοδρομίαν του. — Ἡ ἀπέναντί του συμπεριφορὰ τοῦ Βερικούνδου. — Ὁ Νεβρίδιος. — Ἡ ἐν Κασσιατίῳ παραμονὴ τοῦ Αὐγουστίνου. — Ἡ συγκίνησις του κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ψαλμῶν. — Τεκμήριον αἰσθητὸν τῆς Θείας Προνοίας. — Ἐπίσημος παραίτησις τοῦ Αὐγουστίνου καὶ ἐπάνοδός του εἰς τὸ Μεδιόλανον μὲ τὸν σκοπὸν νὰ βαπτισθῇ. — Ὁ Ἀδεοδάτος, τέκνον τῆς ἀμαρτίας του. — Ὁ θάνατος τῆς Μόνικας » 3

B I B Λ I O N I'

Δεύτερον μέρος τῶν «Ἐξομολογήσεων». — Ὁ Αὐγουστίνος ὁμιλεῖ περὶ τῆς περαιτέρω θρησκευτικῆς καὶ πνευματικῆς ἐξελίξεώς του. — Δυσχέρειαι σχετικῶς μετὰ τὴν γνῶσιν τοῦ Ἐγώ. — Ὁ συγγραφεὺς ζητεῖ τὴν Θεότητα. — Μελέτη περὶ τῆς μνήμης. — Ἡ γνῶσις τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ ἐν Θεῷ ἀπολύτρωσις. — Ὁ ἔλεγχος τῆς συνειδήσεως » 33

B I B Λ I O N I A'

Ὁ συγγραφεὺς ἐπικαλεῖται τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ διὰ νὰ κατανοήσῃ τὸ πνεῦμα τῶν Γραφῶν. — Προσπαθεῖ νὰ ἐρμηνεύσῃ τὴν πρώτην φράσιν τῆς Γραφῆς : «ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν». — Ἀπαντᾷ εἰς τὸ ζήτημα : Τί ἐπραττεν ὁ Θεὸς πρὸ τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου ; — Οὐδεὶς χρόνος πρὸ τῆς δημιουργίας. — Τί εἶναι ὁ χρόνος ; — Ποῖον τὸ μέτρον τοῦ χρόνου » 89

B I B Λ I O N I B'

Ἡ κατανόησις τῶν Γραφῶν ἀκανθώδης, ἀλλ' ὁ Θεὸς βοηθεῖ. — Ὁ οὐρανὸς τῶν οὐρανῶν τοῦ ψαλμωδοῦ. — Τὰ σκότῃ τῆς ἀβύσσου. — Ἡ ἀνοργάνωτος ὕλη. — Πῶς ὁ Αὐγουστίνος κατῴρθωσε νὰ σχηματίσῃ μίαν ἰδέαν τῆς ἀνοργάνωτος ὕλης ; — Πόθεν ἡ ἀνοργάνωτος ὕλη ; — Περὶ τοῦ χρόνου καὶ μερικῶν ἀχρόνων στοιχείων κατὰ τὴν πρωταρχικὴν δημιουργικὴν ἐνέργειαν. — Συζήτησις μετ' ἀντιφρονούντων. — Ἀρχαί τινες μεθόδου ἐρμηνείας τῶν Γραφῶν » 122

B I B Λ I O N I Γ'

Κάθε πλάσμα ὀφείλει τὴν ὑπαρξίν του εἰς τὴν καλοκαγαθίαν τοῦ Θεοῦ. — Ὁ Αὐγουστίνος εἰς τὰς πρώτας λέξεις τῆς Γενέσεως ἀνακαλύπτει τόσον τὸ Τρισυπόστατον τοῦ Θεοῦ, ὅσον καὶ τὴν προσωπικὴν ὑπόστασιν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. — Εἰσαγωγή τοῦ Τρισυποστάτου ἐν τῷ ἀνθρώπῳ. — Ὁ Θεὸς ἐνεργεῖ ἐν τῇ καθιδρύσει τῆς Ἐκκλησίας, καθὼς ἀκριβῶς καὶ ἐν τῇ δημιουργίᾳ τοῦ κόσμου. — Ἡ μυστηριακὴ σημασία τῆς Πλάσεως » 154

